c. 2526.

John L. Payer
14340 Superior Rd.
Cleveland, Ohio

1934.

Frank Hrubecky,
7902 Central Ave. S. E.
Cleveland, Ohio.
Donated to:

John L. Payer
14340 Superior Rd.

DEC 6 - 1934

č. 2526.

Jan Mucek

Toleranční patent.

1688

Povídka

z dob císaře Josefa II.

Napsal

Pavel Albieri.

DEC 6 - 1934

Matice lidu ročníku XVIII. číslo I.

(Běžné číslo 103.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1884.

PG 5038
.M89T6

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

Předmluva.

V povídce „Toleranční patent“ snažil jsem se zachytiti aspoň poněkud ten mocný dojem, jejž způsobil památný císařský výnos ze dne 13. října 1781, který povoloval protestantům a řeckým rozkolníkům svobodné vyznávání víry jejich. Nemoha ani z dálky na to pomysliti, že by mi bylo možno vylíčiti aspoň poněkud celý ten obrat smýšlení v národě našem, celý ten nový ruch, jenž po celém mocnářství a jmenovitě v zemích koruny české zavládl, pokusil jsem se podati přímé působení tolerančního patentu na lidi z tehdejší prosté třídy české zajisté nejzajímavější. Míním tím velký onen počet náboženských blouznivců, Deistův, Nicův, Adamitův, Abrahamitův, Beránkův, Israelitův a jak se jmenovaly všecky ty podivné často sekty, které vyvolal v severovýchodních Čechách toleranční patent najednou opět po delší době ve velkých massách na světlo, poněvadž lidé ti myslili, že tolerance platí i pro ně. Roznášely se tehdáž po celém světě o nich zprávy, v nichž jedni měli je za samorostlé filosofy, jak můžeme říci i my

aspoň u jednoho jich oddílu a hlavně o vůdcích jejich, druzí pak za nemravníky, jichž počínání však bylo velice přepínáno a o řídkých výminkách mluveno bylo jako o celku.

Na základě dobrých pramenů pokusil jsem se podati obraz jedné skupiny takovýchto blouznivců, či spíše nevěrců a sice pokud možná věrný ohledně jich mravů a učení. Při tom nebylo ovšem možno nezavaditi o nejbližší jich okolí a o lidi, kteří si dělali s blouznivci mnoho a ponejvíce marné práce a i tu hleděl jsem líčiti vše bez tendence, až na tu, která mluví z vlastního činu jejich a z úst blouznivcův. Mimo to uvedl jsem ve vypravování své i některé jiné zjevy tehdejšího společenského života, jak čtenář pozná a přeji si jen, aby nebyla marnou snaha moj zjednati náboženským trpitelům těm, trpitelům z volnost myšlénky aspoň nějakého uznání našeho pro jich skutečně humánní a liberální názory a zásady životní, k nimž ještě podnes veškerá spo lečnost lidská se posud nepropracovala a bohužel dlouho ještě nepropracuje.

V den všech věrných duší 1883.

P. A.

I.

Huňatý černý pes, Pozor, přivázaný na dlouhém řetěze u dveří chalupy, dal se náhle do divokého štěkotu a hned na to zalehlo až do prostranné jizby zvenčí trojí zaklepání, poněkud přidušené a jaksi odměřené a sice zaklepání holí na vrátka, vedoucí vedle hlavních zděných vrat do malého dvorku před chalupou. A podivno, jakmile bylo zaklepáno, ztichl pes hned a počal jen tíše, jakoby přívětivě kňučeti, chrastě řetězem a škrábaje na dvéře, poloviční jen a na petiici zavřené, jak bývají všeobecně ve vesnicích pod Krkonoši.

Na povyk tento otevřely se dvéře světnice, na malou síňku padl pruh světla, deroucího se z jizby, a ve světle tom viděti bylo shrbenou mužskou postavu se stříbrným již vlasem, ana kráčí pomalu, jaksi s namaháním a jakoby časem zavrávorala př.ed chalupu. Na první pohled byl to sešlý kmet. Postava ta pak ubírala se přímo ke vrátkům, beze světla a přece jako člověk, který se na dvorku i v této tmě velmi dobře vyzná. Bylat již temná noc a měsíc prodral se jen po chvilkách z mračen, aby osvítil poněkud okolí a ukrýval se opět ihned za novými hrady mraků, pokrývajících říjnové nebe.

Stařec došel až ke vrátkům a zastavil se před nimi, drže ruku na tlusté dřevěné závoře, jaká bývá na venku jediným zámkem na vratech.

„Posilni tě, poutníku pozdní, světlo živé!“ pravil přidušeným hlasem.

„Téhož my tobě přejeme, Buriáne!“ ozvalo se zvenčí a teprvé nyní odšoupl stařec závoru a do vrátek vstoupili hned dva mužové.

„Ah, toť jsi ty, Blejso!“ mluvil stařec. „Vítám tě, přicházíš v čas! A kdo to s tebou?“

„Což mne neznáš, Buriáne?“ ozval se druhý muž, zahalený v široký plášť s varhánky. „Vždyť jsem to já, Těšík!“

„Inu, kde pak, v takové tmě!“ vymlouval se stařec. „A těžko poznati, když nemluvíš!“

„Ovšem, jdeme trochu pozdě, jest již po deváté hodině a to notnou chvíli, ale musíš považit, že je sem z Dubence také kousek cesty. Musili jsme jíti lesy velmi opatrně v té dnešní tmě a dvakráte sešli jsme s pravé cesty, jednou na dlouho, nejméně na čtvrt hodiny!“

„Dobře, dobře, nic nedělá, jenom pojďte dále! Mám věru potřebí, aby mne někdo potěšil, aneb aspoň tu žalosť se mnou snášel.“

„Což snad — není Marie mrtva —?“ tázal se první muž, Blejsa.

„Nikoliv, doposud ne, ale dlouho to trvati již asi nebude, nemůže. Ostatně — však uvidíte — — pojďte už jen! Pojď, Blejso, podej mi ruku a druhou podej Těšíkovi, abych vás převedl po dvorku. Dejte pozor, máme zde veliké pařezy, které mi zeť Zlatník přivezl večer z lesa.“

Závora opět zapadla do skoby a mužové vydali se na cestu, krátkou sice, sotva patnácte kroků, ale v této tmě přece nepříjemnou.

„Máš dobré okenice, Buriáne,“ poznamenal

Blejsa. „Ani jediný paprsek nepropustí na venek! Každý by přísahal, že všickni spíte!“

„Nikdo nespí, ani nemocná nespí. Sešlo se k nám už několik bratří, přicházejících rozloučiti se, právě jako vy, s mou ubohou ženou!“

„Znamenité okenice!“ opakoval Blejsa.

„Nu, však věru potřebujeme, aby nás nikdo nespatřil. Za nového císaře jest prý vše přísnější než za staré císařovny Marie Terezie,“ mluvil Burián, stoupaje již na úzkou zásep. „Pozor, bratři, jest zde narovnáno dříví až pod střechu, neuvázněte na něm!“

Pes se k nové příchozím jen lichotil a nespokojil se dříve, dokud ho stařec nepohladil.

Před nimi otevřely se nyní tiše dvéře, kolem nichž ovinut byl slaměný pletenec, aby nečinily hřmotu. Zavřeny byly jen na závoru se řemínkem a nepropouštěly také ani kmitu. Nyní však padl opět proud světla do předsíňky a mužové vstoupili.

Na podlaze nízké jizby nastláno bylo slámy, nejspíše proto, aby jí byly duseny kroky těžkých bot, jaké měli oba pozdní hosté. Nad velikým stolem v rohu proti dveřím hořela ve skřipci, upevněném na stropě, čadivá louč, každou chvilku prskající a házející na stůl malé uhlíky. U stolu seděl starší muž v chudobném vesnickém kroji a dělal z polena pořízem nové louče, jichž ležela na stole již celá hromada. Na práci jeho díval se druhý, stejně oblečený sedlák, louče mu odbíraje od ruky.

Při sporém tom osvětlení bylo dále viděti, že jizba, jako celá chalupa, jest úplně ze dřeva. Prostory mezi stářím již zčernalými trámy byly vymazány hlinou a obíleny, čímž povstaly po stěnách samé černé pruhy kolem do kola celé svět-

nice. Strop byl podobně obarven, jenom že trámce byly menší a úplně kulaté, kdežto při stěnách byly přisekány.

Bylať to jedním slovem světnice, jak ji nalezáme po všech německých vesnicích v Podkrkonoších, světnice, která se nám nezvyklým jí, ve dne sice může na chvilku líbiti, ale večer působí velmi smutný dojem těmi černobílými pruhy, připomínajícími na rakevní příkrov. Dojem ten nezmírnily ani ty pestrobarevné tulipány nevídaných tvarů, vymalované na okenicích a prorážející i za sklem malých okének, ucpaných v pozdní tento podzim, v druhé polovici října, mechem a pilinami.

„Ach, Blejsa a Těšík z Dubence!“ ozvalo se polohlasně vstříc příchozím a s malované veliké truhly, postavené hned u dveří, vzchopil se třetí muž.

„Ah, to jsi ty, Jahodo!“ pravil Blejsa, podávaje mu ruku.

„Pst, ne tak hlasitě! Nemocná, jak se nám aspoň zdá, trochu usnula.“

„Dobře, dobře! kde pak je?“ a Těšík díval se na vysokou pec na levo ode dveří, kde byla rozestlaná postel.

„Není tam, není!“ mluvil opět stařec Burián zkormouceně. „Nechtěla tam zůstat, že prý tam na ni padá strop, že ji dusí, že tak blízko pod ním nemůže dýchati. Leží v přístěnku!“

Blejsa a Těšík pokročili dále až do prostřed světnice.

Na levo, vedle pece, nalézal se malý výklenek, výstupek, jak jej milují stavitelé těchto chalup, a v něm nalézala se postel. Vedle ní seděla na židli nějaká ženština, která však měla obličej skrytý v poduškách a jak se zdálo, hořce plakala, dusíc tím způsobem pokud možná svůj vzly-

kot. Ženština ta mohla býti asi třicetiletá, měla kaštanové hojné vlasy, na krku několik šnůr granátů a oděna byla v modré tisknuté šaty, obyčejný to domácí oblek v těchto místech.

„Přistupte jen dále, bratři, a vizte, jaký se to Lazar stal z mé Marie za těch pět dní, co leží," pobízel Burián. „Hrozno jest na ni se podívati! Stále se držela, po dvacet let nevíme u nás o nemoci, až najednou nyní se roznemohla — dle všeho naposledy!"

A stařec přikryl si tvář oběma rukama a z očí vyřinuly se mu asi slze, které tekly z nich dnes již několikráte. Měl aspoň oči velmi červeny, jako zapáleny.

„Nu, nenaříkej tolik, Buriáne, nesmíš si to tak příliš brátí," těšil Blejsa. „Víme, že máš Marii velmi rád, že jsi žil s ní v pokoji po takovou řadu let, ale plakati přece se ti nesluší. Či zapomínáš na poznání svoje, které ti praví, že věcí zemských želeti nemáme, poněvadž nám budou na věčnosti mnohonásobně nahraženy? Myslil jsem, že jsi pevnějším v osvícení svém na ta léta svoje!"

„Ano, máš pravdu, ale nevyčítej nešťastnému starci těch několik slz, kteréž uroní ne pro věrnou manželku svou, ale pro sestru svou, pro sestru naši, která jediná ze všech dcer zemských poznala samu sebe a také dceru svou osvítila, nás pak všecky v poznání našem vždy potvrzovala, posilovala!"

„Nechtěl jsem ti vyčítati, nýbrž jen těšiti svatou vírou naší a neskončenou věčností, kam všichni putujeme," omlouval se Blejsa. „Pověz nám ale přece, co tak náhle se stalo Marii. Tuhle Jakeš mi přinesl jen zprávu o nemoci, ale nevěděl příčinu!"

„Což příčinu!“ vzdychl si Burián. „Jaká příčina? Jsme zedřeni všichni, ohnuti jako oblouky, skláníme se k zemi po té robotě světské! Pracovali jsme od dětství a musíme namáhati se v potu tváři až doposud. Mlátili jsme a Marie se namohla, síly už nedostačovaly. Musila ulehnouti, aby víc nevstala!“

„Čím jí pomáháte?“

„Čím? Ničím! Nechce nic, těší se již na jiný svět, na jiný život. Žila povždy, jak se řádné ženě sluší, ctnostně a varovala se zlého, toť celý běh žití jejího. Vychovala děti, byla mi věrnou družkou a šířila dle slabých sil svých poznání pravého světla mezi námi. Praví, že jde se světa klidná, veselá, šťastná! těšíc se již na opětné shledání se s námi.“

„Blaze tomu, kdo tak může umírati!“ vzdychl si Těšík a pokročil blíže k loži, z něhož ozvalo se nyní slabounké zasténání.

„Jest nyní bez rozumu, má fantaz,“ vysvětloval starý manžel. „Trvá to již dva dny a to ji zvedlo nejvíce. Jen chvílemi nabývá jasnější mysli a pak ale trpí nejvíce, jak se mi aspoň zdá. Praví sama, že této noci nepřečká a v tom se asi neklame!“

V peřinách, povlečených také tmavomodrými cejchami, ležela vyzáblá, starší žena, či spíše již jen stín ženy. Ve vyhublé, jako vosk žluté tváři vystupovaly až k přísernému výrazu mocné lícní kosti a ostrý nos. Žena tato musívala míti velmi určité tahy obličeje. Oči byly otevřeny, ale leskly se, jak každý sebe menší znalec věcí těch mohl na první pohled poznati, zimničným ohněm, horečným žárem. Bylo zřejmo, že nevidí nic z toho, co se kolem děje a duševní zrak její opět zanáší se věcmi fantastickými. Myšlénky ty však nemohly

býti nijak děsivé, naopak, zdálo se, že obrazy ty jsou asi velmi příjemné, neboť oko i při tom žáru hledělo opět jaksi vesele, klidně před sebe. Na vrchní peřině ležela hubená, zpracovaná ruka, křečovitě zatatá, jak už ani při horečce jinak nebývá.

Blejsa a Těšík dívali se soucitně na ten smutný obraz a žena, sedící podle postele, pozvedla nyní svůj pláčem červený obličej.

„Světlo živé budiž s tebou, Zlatníková!“ pozdravoval Blejsa a mladá žena děkovala jen kývnutím hlavy, nemohouc mluviti.

Dívali se na nemocnou po několik okamžiků a nevidouce ve stavu jejím nejmenší změny, ustoupili opět od lože, aby usedli ke stolu na hrubé židlice s prořezávaným podpěradlem, jichž několik stálo u stolu. Teprvé nyní kývali oba mužové, zaměstnaní výrobou loučí, příchozím přívětivě hlavou a s lavice, umístěné v temném koutě, vystoupili ještě dva hosté Buriánovi, podávajíce Blejsovi a Těšíkovi ruce.

Bylo tedy zde mimo Buriána sedm mužů ještě z zvláštní zajisté věcí bylo, že náleželi všichni téměř jednomu věku a stavu, nejspíše tak sedláci nejnižšího druhu, chalupníci a ještě menší lidé. Oblek všech byl chudobný, ruce plny mozolů, tvrdých jako kost a rysy obličejů jejich mluvily velmi zřetelně o všech těch trampotách a všem tom namahání poddanského života. Ty ovětralé tváře dokazovaly, že musí vytrvati bez ochrany v širém poli za vedra i mrazu, za ostrých větrů i v deštích, ba i v sněhových vánicích. Nějaký ten rok rozdílu v stáří mizel v těchto rozrytých tvářích a většina jich nalézala se na rozhraní mezi věkem mužným a kmetským, chýlíc se již silně

k tomuto. Blejsa a muž, řezající louče a jmenující se Vysota, měli aspoň již vlasy silně prošedivělé.

„Schází nám ještě zde Holub z Králové Dvora a Hladík z Novolesa, abychom zde byli všichni bratři shromážděni," pravil Burián, usedaje ke stolu, kamž se také nyní ostatní usadili. „Však jsme již dlouho takto neseděli, hned od zimy a ku první opět schůzce svolala nás tato smutná zpráva!"

„Ovšem, smutná to zpráva, smutná to událost," mluvil Vysota, odkládaje pořiz a louče, „ale veliký jest význam její pro poznání naše, milí bratři. Považme jen, zde vidíme smrť před sebou, první to smrť v kruhu našem po mnoha letech opět. Smrť, toť slovo nejmocnější, které jenom znám na tomto světě, a zatřese právě tak mocným potentátem, jako námi, chuďasy. Celý ten běžný řád světa spočívá v tom pojmu smrť, neboť smrt pudí k přemýšlení a z přemýšlení vyplývají všecky věci!"

„Ano, Vysoto, pravdu díš," odpověděl jiný muž, jehož jmenovali Jakšem, „a také ve mne vzbudila ta těžká nemoc Buriánovy podivné myšlénky. Jaká to bývala hezká dívka, jaká žena a nyní — —? Tam vidíte živoucího kostlivce, který upomíná mocně na to hrozné rčení: ‚Všecka krása, všecka sláva — polní tráva.' Mráz mi tělem probíhá, vzpomenu-li na ty milióny lidí, kteří nedospěli k poznání a umírají se strachem, bez nejmenší radosti na věčnost, šeptajíce si hrozná slova: ‚Marnost nad marnost a všecko je marnost!' Jen my ve světle svém a v provádění pravidla svého: ‚Čiň dobře a varuj se zlého!' umíráme klidně a spokojeně a smrt jest předce koruna všech věcí na světě!"

Mužové kývali hlavou a nikdo v hovoru tom

nepokračoval. Nitka řeči došla a každý se zabral do různých svých myšlének. Byloť to v skutku tklivé divadlo, odehrávající se u přítomnosti jich! Zde loučila se s tělem duše ženštiny, která po celý svůj život měla myšlénky své upřeny k životu tomu, který ji očekával v záhrobí a život vezdejší trávila jen tak, jak ji nutnost předpisovala. Žila, jak jí osud určil, žila život trudný, plný útrap, namahání, žalů a strádání a předce žila, jak člověk žíti má, jak mu od věčnosti souzeno, jak mu určeno při jeho vzniku, život podle zákonů přírody a nikoliv proti nim, jak tomu učilo kněžstvo, vyhlašujíc život proti přírodě za nejsnažší způsob k dosažení věčného blahoslavenství, k němuž má člověk předce vždy cíliti.

Hříchem však spásy dojíti nemožno a předce hřeší ten, kdo jedná proti zákonům stanoveným prozřetelností. Žena ta pak působila ještě více, než snad člověku je uloženo, ona šířila poznání svojí víry, světla a dobra, jak jí to bylo v poměrech jejich jen možno a to slovem i příkladem a vykonala i při obmezených prostředcích svých pro víru svou v poměrech těch mnohem více, než kdyby byla zašla tak někam na poušť nebo v černé lesy rozjímati sama pro sebe a výsledky rozjímání svého aby uzavírala pak sama v sobě. Při svém malém vzdělání působila přede vším svým příkladem na tyto nevědomé lidi a příklad její hnul jimi snad více než veškerá ta živá slova muže jejího, Buriána, nyní nejstaršího celého bratrstva a tím jaksi povýšeného nade všecky.

Po celé světnici rozestřelo se dusné ticho, jaké již panovalo před příchodem Blejsy a Těšíka a nebylo naděje, že by bylo opět tak hned přerušeno. Všichni byli zahloubáni v sebe a stav nemocné zůstával stále stejný. Veliké dřevěné ho-

diny, pověšené podle dveří, tak zvané „černolesské“, zahrčely a ve stálém hukotu odbily desátou hodinu.

Zvuk tento však musil míti velký účinek na slnch nemocné stařeny. Ruka její několikráte se sevřela a otevřela, oči se pohnuly, ztrativše ten ztrnulý výraz svůj. Z prsou vydral se hluboký vzdech, kterýž zaslechli všichni přítomní, a dcera opět pozvedla s uleknutím hlavu.

„Ach mé děti — kde jsou mé děti!“ zalkala stařena, posadíc se vlastní silou a s nesmírným namahánim na loži. Sporé šedivé vlasy padaly jí v nepořádku přes vrásčitý žlutý obličej a hrubá drsná košile, halící tuto živou kostru, visela na vyhublých ramenou. „Ach kde jsou všecky mé děti?“

„Zde jsem, matičko moje!“ zvolala dcera v nevýslovné bolesti, berouc ruce matčiny, kterými tato počala lomiti.

„Kdo zde? Ah, to ty, Tono, ty jediná! O tobě však vím a věděla jsem vždycky, kde jsou ale moji synové? Kde asi meškají, proč nepřijdou k loži umírající jich rodičky? Můj malý Vít, kterého mi vzali — zda-liž ještě ten jest na živě? Kde je Jan, kam nám tehdáž odešel? Kde jsou oba? Oh, můj malý Vít, jak tehdáž lomil ručinkami, když mi ho odnášeli, jak plakal a bědoval a mne drželi drábové, že jsem nemohla za ním. Vidím ho v té jeho bělounké košilce celého utrápeného — můj bože, můj bože!“

A stařena vysílena klesla zpět do podušek.

„Plete se jí už rozum — smrt jest nedaleko!“ pravil Blejsa tiše k ostatním u stolu. „Slyšeli jste, kterak volala boha! Což jest bůh? Je to snad ten stařec, jehož malují katolíci ve svých kostelích s žezlem v ruce?“

Dal se při tom do křečovitého, odporného smíchu.

„Utiš se, Marie," šeptal mírně starý Burián, přistoupiv k loži trpitelky, „a nevolej boha, o kterém víš, že není, že to je nálezek lidský a kněžský. Pamatuj na světlo živé, na vnitřní světlo naše, na tu milost v nás žijící, a zvláště na věčnost, která ti nahradí stonásobně vše, co jsi zde ztratila. Zaměnil-li už náš Vít život časný za věčnost, pak nalezneš ho co nejdříve, shledáš se s ním v několika hodinách a ne-li, pak pro tebe, jako ducha živého, zproštěného křehké stránky své, nebude tajností ve světě tomto či onom a uzříš syna svého, nechť je kdekoliv, třeba až za mořem. Uvidíš ho, ať je jakkoliv a protož zanech nářku svého a těš se již na šťastné shledání s ním — a snad i se synem svým druhým!"

„Ach, já umírám v tom živém neskonalém světle, ale druhý syn můj zavrhl je — zapomněl je — —" lkala stařena, u níž napomínáním manželovým nastal poněkud jasnější okamžik. „Kdo ví, sejdu-li se s ním, neboť on z vůle své opustil nás, zavrhl poznání a ztratil světlo. Oh ten nešťastný Jan, ubohý hoch!"

Zavřela oči, neboť byla úplně vysílena a hlas její byl při posledních slovech sotva slyšitelný. Dcera pak položila hlavu na ruce a vzlykala znovu.

„Musíš jíti domů, Tono!" pravil jí otec. „Muž tě bude čekati a děti snad se probudily."

„Nehnu se odtud!" odpověděla dcera určitě. „Vždyť je to beztoho noc poslední!"

Stařec nemohl jí odporovati, nemohl jí toho vymlouvati.

„A což vy, bratři, vy nepůjdete na odpočinek?"

„Také my zůstaneme s tebou!" odpověděl

Blejsa za všecky. „Viděli jsme život její, chceme býti věrnými bratry až do smrti!“

„Nuže, zůstaňte všichni!“

II.

Tou právě asi dobou, kdy stará žena procitla ze svého snění, spěchal nějaký muž v uniformě císařského pěšáka od Žírce směrem k těm lesům, táhnoucím se po návrší na pravém břehu Labe od Zvičína kolem Králové Dvora až za Kuks. Návrší jest posledním odnožem Krkonoší a od Králové Dvora až nad samou Žírec táhnou se po něm, na pokraji lesa, samá obydlí lidská, malé chaloupky, kryté došky a sroubené ze dřeva. Jest to stará vesnice, Zylvarová stráň, roztroušená, roztažená, kryjící se napolo za výstupky lesa a náležející tehdáž po většině k majetku města Králové Dvora. V samotném lese pak bylo, v roce 1781. ještě viděti několik nízkých rozvalených zdí, obrostlých mechem a bujným v zdejších lesích podrostem. To byly památky tvrzky, kterou vystavěli Zylvarové ze Zylvarštajnu a která byla úplně ztroskotána v třicetileté válce, po smrti posledního pána Jana Zylvara, který zemřel v prvních letech sedmnáctého století.

Poslední skupina chaloupek směrem k Žírci náležela k tomuto panství a nazývána bývala Žíreckou stráni a k té právě zaměřil onen voják, uhnuv se za Žírcem z císařské silnice, která vede od Jaroměře ku Králové Dvoru. Ubíral se po písčité pěšině, co mu jen nohy a dech stačily a pokud se dalo souditi, byl v těchto polích velmi dobře znám. Kráčel stejně rychle, ať vyplul měsíc z mraků, nebo halila okolí nejhustší tma a brzo sešel i s pěšiny, dav se přímo k chalupám po polních mezích.

Věcí moc nenesl. Vojenský plášť měl přehozený přes ramena, v levé ruce měl malý uzlík, v pravé silnou hůl. Cestou si vesele pohvizdoval, točil holí nad hlavou a počínal si vůbec tak jako člověk, který má velikou radost. Nezlobil se ani, když tak časem klopýtl o nějaký kámen anebo o mez.

Než však došel k chalupám, dal se opět na levo a ubíral se k té poslední, ležící asi tři sta kroků od ostatních u samého lesa. Deset kroků za ní šuměl již les, vysoké sosny, šeptající si stále ve svých vrcholcích. Chalupa stála zde o samotě, jako by se opírala zadní svou částí o les, zatím co zděná, obílená vrata jejího dvorku zhlížela tam dolů do krásného labského údolí, na Žírec a Králové Dvůr.

„Bohudíky, konečně jsem opět jednou po devíti letech doma!“ pravil k sobě voják, docházeje k chalupě. „Jeden, dva, tři — ano, opravdu devět let je tomu, co jsem odešel. Bylo mi dvacet, nyní mi je tedy devět a dvacet! Jak mne jen asi doma přivítají, co mně řeknou? Nu, jak mne přivítají! S velikou radostí, toť se rozumí samo sebou, až se dovědí, jakou veselou zprávu jim nesu. Vidím už otce, jak se bude při tom tvářiti a matku, kterak mne za to obejme!“

„Ale což,“ mluvil po malé přestávce, „což jest-li nenaleznu vše tak, jak to bylo, když jsem odcházel? Nezemřel-li někdo z nich? Což Tona, zůstala-li ještě svobodna? Nu, však uvidíme a to co nejdříve!“

V tom okamžení zaslechl řinčení řetězu a přívětivé kňučení psa, jenž se ani do štěkotu nedal.

„Ah, náš starý Pozor mne poznal a dává mi radost na jevo! Také posud na živě? Nu, pak to

považuji za příznivé znamení, že i vše ostatní u nás je v pořádku, a zaklepu tedy na vrata i starým umluveným znamením všech bratří, abych otce nepolekal.“

Dal rovněž tři odměřené rány holí, jako dříve Blejsa a brzo po nich ozvaly se opět ony kroky na zápsí.

„Kdo to?“ ozval se stařec Burián. „Proč neštěkáš, Pozore?“

Ale pes skákal, co mu jen řetěz dovoloval, ke vratům. Vrtě hlavou, ubíral se Burián otevříti.

„Posilni tě světlo živé!“ pravil přidušený hlas za vrátky.

„Také tebe! Kdo ale jsi?“

„Což mne neznáš, otče?“

„Kdo — kdo — snad to není — —“

„Váš syn, Jan!“ doplňoval voják. „Jdu domů s velikou novinou, která vás všecky radostí naplní. Otevři jen!“

Stařec však se k tomu valně neměl.

„Proč přicházíš? Mluv, nešťastný synu — —!“

„Vracím se ze světa, chci býti opět trochu u vás.
Mám toho plahočení se už dost a zprávu vám nesu velmi radostnou. Otevři jen rychle!“

Pomalu a s váháním odtáhl otec závoru a syn vstoupil, snaže se ihned uchopiti ruku jeho, aby ji políbil.

„Zanech otrockého zvyku, jejž jsi snad ve světě přichytil!“ zakřikl ho otec a vydral mu mocně ruku.

„Tedy mi dovol, abych tě směl aspoň objati!“ mluvil syn.

„Až později!“ odvětil Burián krátce. „Zastrč závoru a pojď za mnou!“

Syn tak učinil a kráčel pak beze slova za

otcem do chalupy, pohladiv dříve psa, skákajícího naň radostně. Dveře do jizby se otevřely a voják spatřil nastlanou po zemi slámu.

„Můj bože!“ zvolal na prahu, „což někdo nemocen?“

„Ano, pojď jen dále!“ pobízel otec nepříliš vlídně.

Voják odhodil svůj plášť a uzlík hned u dveří a provázen jsa udivenými zraky všech přítomných, ubíral se k přístěnku.

„Matka!“ zvolal zde se srdcelomným výkřikem a sklesl na kolena u jejího lože, přitisknuv tu vyhublou ruku její ke rtům.

Avšak výkřik jeho, ačkoliv byl mocný, neměl předce tolik síly, aby vzbudil matku z té mdloby, jež ji obestírala. Zůstala tak klidná, nehybná, s očima přivřenýma.

„Což je mrtva?“ zvolal voják u veliké hrůze obraceje se k přítomným.

„Posud nikoliv, ale za nedlouho!“ pravil přidušeně Burián.

„Nuže, když posud mrtva není, musí slyšeti velikou zprávu tu, kterou vám nesu až z Vídně!“ mluvil mladý muž, vstávaje na smrt ubledlý od lože matčina a upřev zraky na zamračenou tvář otcovu.

„Z Vídně?“ ozval se hlas u stolu a všichni vstávali se svých míst s upjatou pozorností na tato slova.

„Ano, od samého císaře Josefa! Moudrý ten mocnář, spravedliv jsa v srdci svém ku všem, vydal veliký patent o tak jmenované toleranci, čili snášelivosti u víře. Slyšte a zapamatujte si dobře slova má: ode dne třináctého tohoto měsíce mají všecka vyznání úplnou volnosť, každý může

vyznávati bez překážky, co se mu líbí a nikdo ho nesmí u víře jeho přemlouvati.“

„Co pravíš? Není možná!“ voláno všeobecně a všichni odstrkovali stolice a kupili se kolem mluvčího.

„Ty lžeš! Nevěřím ti!“ odpíral starý Burián, vrtě hlavou.

„Otče! pro všecko, co ti je drahého zde i na věčnosti, pro to vnitřní světlo tvoje, uvěř mým slovům! Vyznání všecka jsou svobodná, patent už podepsán a vydán, jásot panuje nesmírný všude. kam zpráva o tom činu císařově došla!“ mluvil voják prudce rozhorlen nad tím, že mu nebylo hned uvěřeno.

„Opakuj slova svá, abychom viděli, že nemluvíš z návalu krve k mozku!“ vyzýval Blejsa.

„Ano, opakuji a budu opakovati třeba stokráte po sobě! Patent o toleranci, vydaný před desíti dny, vešel již ve Vídni u všeobecnou známost a každý ví, co obsahuje. Všecky víry, co jich jen na světě jest, jsou v říši povoleny a každý může se přiznati, ku které mu bude libo. Náboženství katolické ztratilo svůj privilej a víra vaše, víra nás všech postavena mu úplně na roveň! Uvěřte mi to jen a přesvědčíte se o tom co nejdříve.“

„Toť více, než-li jsme si ve snách pomyslili!“ pravil Blejsa s nelíčeným udivením, v němž však zároveň zračila se již radosť nad tím.

Uvěřili. Slova Janova zněla tak přesvědčivě, že nebylo možno dále o nich pochybovati. Ten jeho hlas, to jeho rozčilení vypravovalo více než mohla učiniti ta nejskvělejší výmluvnost.

„Oh,“ zvolal starý Burián po první chvíli úžasu, „vždyť jsme věděli, že musí jednou nastati doba, kdy nás přestanou nutiti k té víře černých

kněží a k těm latinským i jiným ceremoniím, kterým nerozumíme!“

„Ovšem,“ mluvil Těšík, „ale nemohli jsme se nadíti, že se toho ještě za našich dnův dočkáme! Myslil jsem, že budu musit umříti s tím katolickým nátěrem na sobě!“

„Což o to,“ podotkl Vysota, „ten by mi už neublížil, kdyby nám jen nezakazovali hlásati naši víru! Přišlo však na má slova, která stále opakuji: Máme přátel ve světě více než si myslíme a stejně s námi smýšlí každý pán, každý studovaný člověk. Jen že posaváde tajili se s tím, bojíce se pronásledování, ale dávali nám v duchu vždycky za pravdu! Vidíme to nyní na samotném císaři pánu, který hned před třemi léty, když zde byl o té bramborové vojně, budil ve mně dobré naděje pro leta, až on nastoupí sám vládu!“

„Nový biskup hradecký, Háj, je prý také jedním z nás, aspoň mi tak Holub vypravoval,“ poznamenal Jahoda.

„To se nyní všecko ukáže!“ pravil starý Burián a oko jeho se lesklo čistou vnitřní radostí. „Nikdy jsem takového štěstí si ani pomysliti nedovedl, tím méně pak v ně doufal! Nyní tedy přece máme tu krásnou vyhlídku, že po světě nastane všeobecný mír a klid, že pohyne nesvár a zloba, že se potomkové naši dočkají opět zlatého věku, který předkové ztratili!“

Ve všech obličejích zazářil rázem jiný duch než před tím. Srdce všem překypovalo zvláštním dojmem, jejž pociťovali všichni, jejž však nedovedli v prostotě své dobře vyložiti, vysloviti. Tím nastala po těchto prvních slovech, jež jim přivedl na jazyk ten první okamžik, na dlouhou chvíli opět přestávka v jich rozhovoru. Vidíme to tak častěji na lidech, kteří vyslechli velkou

novinu a již právě nejsou řečníky, aby uměli dojmy své opět ihned sděliti dále.

Přestávky té použil Jan, aby vyložil svůj příchod sem, pod rodnou střechu, již byl opustil před desíti lety. Byl k tomu vybídnut sestrou Tonou, která teprvé při posledních slovech jeho jakoby procitla z té mdloby smyslů následkem přílišného žalu a obrátila k němu svou pozornost, tázajíc se ho:

„A proto jsi sem přišel z takové dálky?“

„Ano, s touto zprávou spěchal jsem z Vídně přímo sem! Opustil jsem svůj pluk, vyžádav si na rychlo dovolenou a sice — osudná to věc — se lživým, jak jsem myslil, předstíráním, že spěchám k umírající matce! Šest dní jsem byl na cestě, šel jsem s malými jen odpočinky, ustavičně, ve dne v noci, abych vám přinesl zprávu tu já sám první a zjednal si tím způsobem od otce, od vás všech — odpuštění za čin svůj, zpáchaný v lehkomyslnosti mladých let! Mnoho jsem prodělal za ten dlouhý čas, mnoho světa viděl, seznal, zkusil, ale nikdy jsem nepocítil toho klidu, jaký jsem požíval doma a o nějž jsem se připravil. Stále jsem zápasil, stále jsem tonul v obavách různého druhu, až nyní náhle, s prvním krokem do otcovské chýše rozkládá se ve mně jakési dlouho nepocítěné blaho, které mne jímá i přes to, že vidím matičku svou nemocnou a které bude ještě mnohonásobně zvýšeno, dosáhnu-li odpuštění od vás!“

„Toho se ti již dostalo!“ pravil šedivý otec a podal synovi tu svou upracovanou ruku. „Všecko minulé jest odpuštěno a jenom v budoucnosti hleď, abys řídil se vždy tou svatou naší zásadou, z které nám světlo vnitřního poznání vzešlo: Čiň dobře a varuj se zlého! To ostatní poznáš již sám

ze sebe, poznáš že není lepšího štěstí nad ono, jež nalezneš v klidu duše své a při spokojeném, prací vyplněném životě, právě jako jsme ho nalezli my. Toť jest onen ráj srdce, jehož jedině možno nalézti v tomto labyrintu světa!“

Všichni přítomní kývali hlavami v hlubokém pohnutí a otužilému vojákovi zaleskla se slza v oku, jediná jen, ale veliká a žhavá.

III.

A opětně slyšeti bylo zvenčí štěkot Pozora, tentokráte však velmi zuřivý. Staré to zvíře jen řvalo ve svém štěkotu a musilo skákati divoce na svém řetězu, neboť tento řinčel, až to bylo do vnitř slyšeti.

„Hm!“ vrtěl hlavou Blejsa, „tohle bude nejspíše někdo cizí!“

„Na každý pád!“ odvětil Burián a v obličeji jeho objevil se výraz úzkostlivého očekávání. „Kdo by se to ale blížil?“

„Na Holuba nebo Hladíka by tak neštěkal! Zná nás všecky!“

Všem se mimovolně zarazil v prsou dech očekáváním. Nastalo traplivé ticho, kde vteřiny ubíhají pomaleji než jindy celé hodiny. Čekali na tlukot, který měl zvěstovati již něco bližšího o pozdním příchozím.

Tlukot se konečně rozléhl, ale nebyl to ten známý smluvený tlukot, jak se ozývali Blejsa a Těšík i syn Jan. Na vrátka ozvalo se prudké zaburácení jakoby nějakou palicí. Nejspíše bylo tlučeno kamenem a rány ty zatřásaly celou chalupou. Pes počal řváti ještě více, div že se ze řetězu neutrhl.

„Kdo to?“ ozvalo se vzájemně asi ze trojích

úst v jizbě. Byla to otázka mimoděk, poněvadž každý při ní dobře věděl, že mu druhý nemůže odpověděti.

„Nejspíše někdo ze vsi!“ pravil Jan, jenž první nabyl klidné opět rozvahy. „Vždyť přece snad nikde nehoří!“

„Ano, ze vsi, dle všeho by to mohl býti sám rychtář!“ svědčil Blejsa.

„Rychtář?“ zvolal Burián.

„Toť jejich zpupné vtírání se! Znám ten tlukot dobře!“ dokládal Vysota.

„Ano, mohl by to býti, ačkoli v posledních dvou létech se již u mne ani jednou neukázal,“ připouštěl Burián, maje tajnou úzkost. „Snad vás někdo některého spatřil, když jste se sem ubírali!“

„Mne nespatřil nikdo!“

„Nás také ne!“

„Přišli jsme večer!“

„Šli jsme samými lesy až sem!“

„Co by tedy zde chtěl! Nemá se mnou ani on, ani kdo jiný ze vsi nějakého jednání!“

„Co dělat?“ tázal se Jan, zatím co se venku rozlehalo nové burácení na vrátka.

„Hoj, ten je netrpělivý!“ usmál se mimovolně ostře Blejsa.

„Ano, co dělat?“ mluvil Vysota. „Vyčkáme zde, či máme prchnouti přes zahrádku do lesa?“

„Bylo by tak nejlépe!“ pravil Jahoda. „Je temná noc, dostaneme se odtud snadno!“

„A nač byste utíkali?“ zvolal Jan. „Máme toleranční patent a svobodu našeho vyznání již po deset dní! Nic se vám nemůže státi, když zůstanete!“

„Pravda! Nač bychom utíkali! Dáme se klidně rychtářem sepsati a nechať nás přímo napíše na

jeden list s císařem pánem, který také věří tomu, čemu my!“ ozývalo se sebevědomě.

„Zůstaňte tedy zde a já půjdu se přesvědčiti, kdo přišel!“ pravil Jan a již ubíral se ze dveří, zatím co ostatní čekali netrpělivě na výsledek.

Nejdříve poručil psu, aby mlčel a ulehl a pak zvolal hned ze záspi za tím účelem, aby to v jizbě slyšeli:

„Kdo to přichází? ozvi se!“

„Jsem to já,“ ozvalo se po německu, „Seidel ze Žírce, rádní!“

„Nerozumím!“ odpověděl Jan úmyslně, načež venku počalo se mu to vykládati lámanou češtinou. V Žírci umí skoro každý česky, jako opět v českých vesnicích kolem rozumí lidé všeobecně němčině.

„A co zde chcete, tak pozdě v noci?“

„Přicházím ze svého práva, abych prohlédl, je-li všecko v pořádku!“

„Jaký nepořádek byl by u nás?“

„Nemluvte déle a otevřte!“

„Musím dříve pro světlo, rozsvítím lucernu! Jsem hned zpátky!“

Jan vrátil se opět do jizby k bratřím, kteří pootevřenými dveřmi slyšeli každé slovo.

„Musíte se skrýti!“ pravil k nim. „Odejděte na chvilku na půdu a nechte nás s otcem jednati sami. Ostatně uslyšíte na půdě každé slovo stropem. Rychle!“

Zatím co sousedé odcházeli jeden po druhém na známou jim častěji už v podobných případech půdu, rozžal Jan lucernu. Když poslední opustil jizbu, vydal se ven. O bratry mohl býti bez starosti, neboť ti věděli, že u vykýře, obráceného do

zahrady, nalézá se žebřík, který jim v nutném případě vždy pomůže k snadnému útěku.

Jaké však bylo udivení Janovo, když otevřev vrátka, spatřil místo samotného Seidla hned najednou muže tři! Znal je velmi dobře všecky, vždyť byli dva právě tak starci jako oni, kteří musili se před nimi skrývati ba snad ještě staršími a jen Seidel byl o něco málo mladším.

První vstoupil do vrátek Seidel s tlustou kovanou holí v ruce a za ním kráčela shrbená, bělovlasá postava v černém taláru, kulhající poněkud. Po té vešel ještě muž nesoucí nějaký velký uzel v ruce.

„Co to má znamenat?“ tázal se mladý Burián, patře udiven na kněze a jeho průvodce.

„Aj, milý muži,“ ozval se tento, „vždyť máte přece nemocnou v domě a k té mne volá svatá povinnost moje!“

Ze slov páterových vyzíral zřejmě trpký úsměšek a páter kráčel za Seidlem ku dveřím chalupy, nevšímaje si více vojáka. Třetí muž je následoval.

„Ah, to jste vy, kostelníku!“ podotkl ještě Jan a ubíral se též do vnitř, nechávaje vrátka za nimi otevřena.

Nyní však přišlo to nejhorší. Starý Pozor bránil dvéře chalupy proti cizím vetřelcům, jakoby dobře věděl, že tito hosté nejsou pánům jeho vítáni. Snad se také zalekl těch zelených očí páterových, svíticích ve tmě jako oči kočící. Nedal ke dveřím přistoupiti.

„Okřikněte přece tu bestii,“ volal Seidel, máchaje svým kyjem nad hlavou, „sice mu hlavu rozrazím!“

„Oh, marná hrozba, sousede Seidle!“ ozval

se starý Burián, vycházeje na práh. „Uhoďte to zvíře jen jednou a zle bude s vámi!“

„Okřikněte je tedy!“

„Nevím, proč bych Pozora okřikoval. On ví, koho má sem pustiti, a koho nikoliv. Lidí se zlými k nám úmysly nechce sem vpustiti nikdy.“

„Nemáme zlých úmyslův k vám!“ odporoval Seidel.

„Dobrých také ne!“ oddal úsměšně Jan.

„Z moci svého úřadu vám rozkazuji, abyste mi nečinili překážek v mém konání!“ ozval se nyní pohněvaně Seidel.

„Nu, otče, vpusť je,“ přimlouval se sám syn. „Udělej jim naposled po vůli; nebo pomni, že moci jejich jest již na krátce a brzo pohyne všechna!“

„Máš pravdu!“ pravil starý Burián a ujal psa, který zlostně vrčel, za obojek.

Seidel, páter a kostelník vešli do jizby a Burián se synem za nimi. Seidel postavil se až do prostřed, rozhlížeje se kolem. Bylo mu podivno, že nikoho zde nenachází.

„Aha,“ prohodil, „ptáčkové už vylítali!“

„Nevíme, o kom mluvíte!“ pravil stařec.

„Nu o kom, než o těch hanebných adamitech, kteří se tady scházejí, o těch neznabozích!“

„Ty si hledejte jinde, nikoli však v tomto příbytku míru! Kdo ke mně chodí, ten nepřekáží nikomu na světě, nalézaje štěstí v srdci svém a plní věrně všecky povinnosti, které mu předpisují ti, kdož jsou mocnější nežli my!“

„Proč ale nechodíte do chrámu Páně?“ ozval se v tom páter, kterému byl již přehodil kostelník přes kleriku bílou rochetku a na ni fialovou štolu.

„Místo ku svatému rozjímání, ku poznávání sama sebe nalézáme všude a nemusíme pro to

stavěti budovy z kamene a dřeva! Věčná a nekonečná ta moc, která vládne nad námi, ta jest všude kolem nás, a nehledá si těsných stánků, jakéž staví malicherný člověk pro ni, které nelze obsáhnouti!“

„Nepřišel jsem hádati se s vámi o víru, neboť vím, že jste zatvrzelí neznabozi, nevěrci, kteří chováte zpupnost tak dlouho, dokud vám tělesné zdraví slouží! Leží zde však ubohá žena na loži smrtelném, bylo mi praveno, a té platí chůze má, té platí má duchovní návštěva, kterou jsem si musil pomocí dobrého tohoto muže vynutiti na vás!“ odpovídal kněž.

Páter mluvil s pokryteckou upřímností a se sklopeným zrakem, zhlížeje však stále po očku k starému i mladému Buriánovi. Dcera Tona nehýbala se od matčina lože, pohlížejíc nehybně na to nové skupení a nemocná posud neprocitnula k novému vědomí.

Pohled na pátera nebyl právě takovým, aby vzbuzoval důvěru. Tomáš Nygrin byl lokalistou žíreckým, nedávno ustanoveným na toto místo. Býval dříve členem jezuitské filiálky žírecké, kterou měl zde konvent Jezuitů od svaté Anny ve Vídni a byl jedním z nejhorlivějších členů tohoto řádu, který se tak smutně byl proslavil tím šíleným, zarputilým, hnusným bojem proti pokroku lidstva a veškerého blaha na světě.

Když roku 1793. byl řád jezuitský zrušen, zůstal páter Nygrin i na dále pravým jezuitou a věren okolí tomu, kdež až dosud byl neblaze působil, zvolil za sídlo své poustevnu, která se nalézala pod známým Šporkovým Betlémem u kostelíku sv. Odilla, který posud stojí. Tam se usídlil a odtud podnikal dále zlověstné svoje vycházky na vyhubení tajných prý kacířův, jichž

vyhlazení byl si ustanovil za cíl svého života. Když pak zřízeno bylo v Žírci u chrámu sv. Anny místo lokalisty, ucházel se o ně a také je před nedávným časem dostal.

Byl to mužík shrbený, s nízkým čelem a odporným výrazem, který se marně snažil zakrýti tím naučeným, dobráckým na oko úsměvem. Malé oči jeho těkaly stále nepokojně kolem a dlouhé hubené ruce neustále jakoby křečovitě pohrávaly, podobajíce se spárům.

„Vy, pátere, chcete mou ubohou ženu spasiti?“ dal se do ostrého smíchu starý Burián, stoupna si mezi něho a lože. „Vy? Hahaha? Vy ji chcete dodati duševní potěchy a učiniti smrt její klidnou? Kdybyste řekli, že snad chcete ženu tuto získati přímluvami svými pro ďábla, uvěřil bych vám, ale takto nikdy! Vy, který jste rodinu naši pronásledoval po čtyřicet let, který jste mně a ubohé ženě mé způsobil tolik útrap, bolestí, žalu a nám všem tolik pronásledování, vy byste chtěl ji nyní podporovati v klidném úmrtí? Oh, vy to víte dobře, pátere Nygrine, a přiznejte se mi zjevně, že chcete ubohé Marii mé zjevem svým smrt ztrpčiti, aby zesnula s proklínáním na rtech a tím způsobem ztratila naději na život ve věčnosti!“

Páter Nygrin při těchto výčitkách ani brvou nepohnul, patře tím svým nalíčeným úsměvem zbožně k zemi, jako kdyby říci chtěl: Pane, odpusť jim, neboť nevědí, co činí! Zatím však to u nitru jeho vřelo jako ve výhni. Seidel a kostelník stáli zde, nevědouce co činiti.

„Ano,“ pokračoval starý Burián živě a rozhorleně, „vy jste byl tím největším mým škůdcem na světě. Kdežto já se řídím zásadou, která má přivésti mír mezi všecky lidi, staráte se vy jen o

to, abyste mír ten ztroskotali, člověku život na světě tomto beztoho již tak dost trudný, ještě více ztrpčili. Vím však od čeho pochází nepřátelství vaše k nám, pátere Nygrine, vím to tak dobře jako vy a jako tato žena má, která bude za chvíli snad nebožkou. Vzpomeňte si na události před čtyřiceti a třiceti léty, na nástrahy, jaké jste činil nynější této ženě! Na to se upamatujte a pak si také připomeňte tu krádež syna mého prvorozeného, mého Víta, která se stala vaším návodem, vaším přičiněním!“

Páter Nygrin se jen dále nuceně usmíval, nepozvedaje zrakův svých. Hranatý Seidel přešlapoval z nohy na nohu, nevěda, co by v poměrech těchto si počal. Jan byl opět připraven k okamžité ochraně otcově, kdyby proti tomuto surový sedlák chtěl nějak vykročiti. Páter chystal se, aby postoupil k loži a třeba ve mdlobě udělil stařeně poslední pomazání, čímž by se byl mohl honositi jako triumfem, že zachránil jednu ubohou duši ze spárů pekelných, ale vůči těmto okolnostem se neosměloval k nějakému násilnému skutku. Ten syn voják, vyskytnuvší se zde tak náhle, neočekávaně, ho pomátl v rozpočtu a proti tomu si ani Seidel, kterého si páter vzal s sebou za tou příčinou, valně netroufal.

V tom však stavu nesetrvaly věci než několik minut, co tak asi vzpamatoval se starý Burián ze svého rozčilení následkem drzého páterova chování, s jakým vtíral se rušiti poklid nemocné. Tato vydala opět známky života ze sebe, pohnula se, otevřela oči. Dcera její, poznavši, že chce kašlati, pozvédla jí poněkud hlavu. Stařena se vzpamatovala a rozhlédla se ztrnulým zrakem po jizbě.

Nezdálo se však, že by to, co spatřila, budilo

v ní velikého účastenství. Rozhlížela se, ale nejspíše nic neviděla, nic nemohla chápati smysly svými. Přece však ne — najednou hrozně vykřikla a klesla zpět do peřin. Hned ale na to vzchopila se opět a vztáhla hrozivě ruku k místu, kde stál páter.

Tento se dal znovu do jizlivého smíchu a vystoupil trochu více na světlo, kde ho mohla nemocná spatřiti ještě lépe.

Účinek pohledu, který na ni upřel, byl při umírající hrozný. Počala sebou chvěti, což se konečně proměnilo v pravé lomcování a sviení.

„Zlí duch v ní sídlí!“ zvolal Seidel v hrůze a jektal zuby.

„Pryč odtud, netvore!“ zahřměl však jen Burián na kněze a ruka jeho chtěla již již pátera uchytiti, když v tom právě okamžiku bylo slyšeti ženu mluviti.

„Černý kněži, zlý člověče, proč mne stále pronásleduješ?!“ volala vášnivě, zatínajíc pěstě. „Což nemáš již dosti na tom, co jsi mi učinil? Ještě více chceš mi ubližovati? — Zkazil jsi mi zálety a pronásledováním svým mladý život, okradl jsi mne o poklid duše, otce mého přivedl jsi do žaláře — sel si všude zkázu a smrt kolem sebe a hrozil jsi mi věčným vězením! — Nebála jsem se tebe, neměla jsem strach z tvých nesmyslných řečí, nebála jsem se tvého blábolení o pekle a věčném trestu a smrti, nebála jsem se ani trýznění světského! — Nemohl jsi mi ničím překaziti sňatek můj, ačkoli v srdci svém zavrhla jsem dávno ty vaše ceremonie bez citu a s marným hlukem! Nařkl jsi mne, že jsem kacířka, chtěl mne přivésti do vězení, abych se tam octla v moci tvé a přece jsem znikla všem tvým nástrahám. Vše bylo

marno, tvé úsilí nespomáhalo proti mně a musil jsi to uznati!“

Nemocná při posledních slovech jen sípala, nemohouc nabrati sil k tak vášnivé delší mluvě. Hlas jí vypovídal službu a hlava klesala. Kynula však dceři své, aby ji podepřela a mluvila s namáháním dále:

„Netvor jsi, toť jediné tvé jméno pravé! Temnost vychrlila tě na tento svět! — Nemoha mne dostati do svých drápů, mstil jsi se mi! — Oh! jest to hrozné, co dovede vymysliti msta kněze na trýznění své oběti. Trýznil jsi muže mého, musil stále znovu a znovu trpělivě snášeti rozmary tvé! Nespomáhalo však to nic, my byli až příliš trpěliví a spíše jsme tě litovali, než abychom tě proklínali, jak jsi dávno zasloužil. — Ty jsi toho neuznal a mstil jsi se dále! — Netvore! Ty jsi ukradl dítě moje, tvou vinou, na tvé přimlouvání bylo mi vzato a odnešeno do neznámé dálky, kde snad dávno již zahynulo! — Ty jsi byl původcem toho zločinu, spáchaného na mně, ty jsi poštval celé to hnízdo své proti nám, ty jsi vedl dráby, když obstoupili chýžku naši dokola a schytali všecky bratry naše! — Tys všeho příčina, co nás zlého potkalo! — Kam jsi dal dítě mé, mého Víta? Ty o něm víš, ty o něm musíš věděti! — Řekni mi jen slovo, je-li dosud na živě, a kde se nachází! — Jen slovo — a zesnu s odpuštěním tobě, neboť nesluší umírati v zatvrzelosti! — Mluv, mluv — kde je můj Vít — —“

„Tvůj Vít, bláhová ženo?“ pravil kněz s odporným úsměvem. „Tvůj Vít je neznám pod tímto jménem. Vím o něm, že jest nejhorlivějším sluhou Páně, že jest pravým kladivem na kacíře — slyšíš, na kacíře, jaké jste vy! Onť jest vychova-

nec řádu našeho nejlepší, jakého jsme vůbec měli! To sloužiž ti ku potěše — hahaha!“

„Oh, toť hrozné!“ zalkala stařena.

„Věřím!“

„Surovče!“ zvolal starý Burián ve slepém vzteku a již již dopadala ruka jeho na hlavu páterovu. Byl však zachycen Seidlem.

„A nechť — nechť i pravda — jest — co povídáš,“ vyrážela ze sebe nemocná přerývaně, „— odpouštím ti přece — odejdi v pokoji — jako odcházím já — a přeji ti — tak klidnou smrt — jakou mám — já — —“

Najednou se stařena v řeči zajikla, pak bylo slyšeti ještě slabounký chropot — a ženy Buriánovy nebylo více pro tento svět. Duše její opustila schránku svou. — —

„Tys ji zabil!“ vzkřikl nyní stařec zuřivě a vytrhna se neobyčejnou silou ze Seidlových rukou, vrhl se na pátera, chopiv ho za krk.

Dcera klesla v němém bolu na mrtvolu matčinu a syn přispěl otci, na něhož řítil se znovu Seidel, na pomoc. Kostelník chtěl vrhnouti se mezi zápasící, ale nedůvěřoval sobě.

Byla to scéna hnusná v takové blízkosti drahé mrtvoly, která sotva přestala dýchati, ale stařec neznal sebe v prudké bolesti své a zuřivosti, která v něm byla surovostí páterovou vyvolána. Hněv přemohl na okamžik všecky ostatní síly. Na štěstí však to nemělo dlouhého trvání. U jizby otevřely se dvéře a jimi vhrnuli se ostatní posud skrytí bratří. V nejbližším již okamžiku byli všichni tři vetřelci násilně odstraněni z jizby, jejíž vzduch kazili a bratří vyvedli je až před vrátka, zatím co uvnitř klesl starý Burián vysílením k zemi.

Zůstal u něho jen syn a dcera. Nevědouce, co by nejdříve učinili, chopili se nejprvé teplé mrtvoly matčiny a položili ji do zadu na posteli. Pak zvedli otce ze země a umístili ho prozatím na kraj tohoto lože.

V tom vrátili se bratří.

„Mrtva!“ pronesl pohnutě Blejsa, přikročiv blíže. „Slyšeli jsme vše, byli jsme připraveni za dveřmi! Ten páter jí dodal! Nyní spěchá se svými pomocníky rychle k Žírci, přísahaje nám všem velikým hlasem pomstu! Nu, nechť se mstí — nestalo se přece po jeho vůli, aby ho nebožka proklela a tím zbavila se naděje na ten věčný život v samém rajském světle a v oživujícím duchu!“

„Pomsta jeho nás již mine, nová doba nastala!“ pravil Jakeš. „Vztek kněžský nám již neublíží.“

IV.

„Co se však děje s Buriánem?“ zvolal Těšík, vida tohoto bez vlády ležeti podle mrtvoly. „Co se stalo, mluv, Jene!“

Jan však při vší své obvyklé rozvaze nebyl schopen okamžité odpovědi. Žalost ho přemohla a sestru jeho taktéž. Tona nemohla již plakati a hleděla jen tupě na tu drahou mrtvolu, Jan pak opíral se o pelest postele, přikrývaje si mužnou svou tvář, aby snad mužové neviděli ty svědky upřímného bolu, deroucí se mu z očí.

Teprvé nyní, když matku navždy ztratili, uznávali oba tu velkou cenu její, které nelze ničím více nahraditi. Jan byl po devět let v daleké cizině, vzdáliv se o své vůli z domu otcovského a dovedl se obejíti po celou tu dobu bez ní, a přece se mu nyní zdálo, jakoby to nebylo po této ztrátě

dále možno. Tona měla opět již svou rodinu po celá léta, měla manžela a dítky, a přece jí bylo tak, jako by ztratila pravou ruku svou. Oba uznávali ty výtečné vlastnosti matky své nyní dvojnásob než kdykoliv jindy. Takový dojem zanechává po sobě jen matka opravdu pečlivá, milující, matka v pravém toho slova smyslu.

„Což, aby tak byla trefila Buriána mrtvice?“ prohodil Vysota, když se bylo nedostalo Těšíkovi od Jana odpovědi. „Musíme se přesvědčiti! Vždyť ještě před tím, než jsme sem vešli, slyšeli jsme ho mluviti.“

„Ovšem, po takové rozmluvě, jakou měl s tím zlotřilým Jezovitou, nebylo by divu!“ odvětil Jahoda a již přistoupil k Buriánovi a rozvazoval mu ten plátěný hrubý šátek, jejž měl kolem krku, aby mu ulehčil dýchání.

Blejsa rozepínal knoflíky kazajky, a Těšík přinesl studené vody. Více však nebylo přičinění bratří třeba, neboť Burián byv vodou pokropen, otevřel opět oči, a z hluboka si oddechl k velikému všech přítomných potěšení.

„Již jsou pryč?“ byla první jeho otázka.

„Ano, již budou pod kopcem!“

„A — Marie mrtva!“ vzkřikl stařec zoufale, vzchopiv se na loži. „Zemřela s odpuštěním na rtech, ta dobrá duše — ale nerozloučila se s námi! Pro toho proklatého kněze nemohla — i to budiž přičtěno k jeho vině!“

Chvíli tak setrval stařec, sedě na loži a nachýliv se nad mrtvolu, na níž padaly vřelé slzy jeho. Nikdo nerušil ani slovem mlčení, do jakéhož se halila celá jizba. Chvíle byla příliš smutná a opět také příliš posvátná. Nikdo starce netěšil, věda, že při podobném žalu jest těšení jen k obtíži a mine se s účelem.

Pak stařec vstal a poklekl podle postele. Bylo by se zdálo, že se modlí, ale mužové tito se nemodlili obvyklým tím způsobem, jakým si obyčejně modlitbu myslíme. U nich bylo modlitbou každé pomyšlení na ten život za hrobem, na ty tajuplné věci, které je očekávají, až skončí tento život, který je jen přípravou k hrobu, který je jen zkouškou na duši lidskou seslanou, a tak modlil so také Burián, vzpomínající na to, kde as nyní se již octla duše Mariina, opustivši křehkou schránku svou.

Také Jan se poněkud vzpamatoval a poklekl podle otce. Bratří stáli kolem a patřili v pohnutí na tu truchlící rodinu. Konečně přistoupil Blejsa k starému Buriánovi a zaklepav mu na rameno, pravil mu šeptem:

„Přimkněte přece nebožce oči!“

Slova ta, vybídka tato navrátila Buriána opět k životu, k smutné skutečnosti. Vstal, kývl truchlivě hlavou a vyplnil, co mu Blejsa řekl. Oči mrtvoly nepatřily více ztrnule do stropu a tvář její nabyla tím mírnějšího výrazu než měla doposud. Opět bylo viděti v ní tu dobrou, pečlivou matku, jakou byla nebožka za svého žití a tím také přišla poněkud úleva všem.

Bratří se zatím tiše mezi sebou radili.

„Víš co, Buriáne,“ pravil konečně Těšík, „my půjdeme domů a přijdeme sem zítra, chceš-li. Jinak zůstaneme zde třeba po celou noc, budeš-li si jen přáti, nebo si vybeř z nás, kohokoliv chceš, aby zde zůstal s tebou!“

„Nikoliv, nechci nikoho! Odebeřte se jen domů všichni, mám zde nyní syna, a máme si mnoho co povídati. Jindy bych vás byl třeba žádal, aby někdo zůstal se mnou zde, se synem však

bude mi nejlépe! Zítra ale přijďte, kdo jen můžete, podvečer, abych vám řekl vše stran pohřbu!“

„Což ji dáš pohřbíti po katolicku?“ tázal se udiveně Blejsa. „Nyní, když ta tolerancí přišla?“

„Měla své nápady, svá tajná přání, jako každý z nás!“ odpověděl Burián. „Zítra vše vám sdělím!“

Bratří stiskli každý oběma Buriánům ruku, řekli prosté: „Pokoj s vámi,“ a odcházeli do svých vzdálených vesnic přes kopce a lesy.

Rodina osamotněla.

„Jdi i ty, Tono, domů,“ pravil starý Burián po chvilce dceři, sedící u lože. „Máš již půlnoc a zejtra budeš nepochybně časně vstávati.“

„Zůstanu zde!“ odpověděla určitě Tona. „Nemohla bych doma také spáti a konečně jsem posud ani s Janem nemluvila.“

„Ovšem, ovšem,“ svědčil stařec, „v takových dobách, v jaké jsme se právě octli, zapomíná člověk na všecko jiné a upne mysl jen na tu hlavní věc, o kterou běží.“

A přistrčiv hrubou židli k posteli, blíže hlavy mrtvoly, usadil se na ní jako člověk, jemuž nohy nechtějí už sloužiti a pokynul synovi, aby učinil taktéž.

Seděli tedy nyní všichni tři kol drahé nebožky, bez bázně, bez hrůzy, jaká jímá obyčejně nevzdělaný venkovský lid v takové blízkosti mrtvého těla a v takovou hodinu.

Louč dohořívala a Tona rozsvítila nyní hlíněný kahanec s knotem, aby nemusili stále louče střídati; k čemuž musila býtl upjata bedlivá pozornost. Kahanec sice trochu čadil a mastný zápach rozprostíral se po jizbě, čivy osob těch však byly tak otupeny, že je to neobtěžovalo.

„Ano, Jene, posud jsi nám nic nepověděl o sobě!“ mluvil starý Burián. „Posud nic nevíme

o těch dlouhých devíti letech, když jsi nás opustil, nenechav nám vzkaz ani kam jdeš, ani proč odcházíš!“

„Oh, otče, nečiň mi výčitek, prosím tě za to, abys mne nimi ušetřil, třeba bych je zasloužil!“ odpovídal mladý muž, maje čelo opřeno o dlaň.

„Abych pravdu řekl, odešel jsem odtud do světa, poněvadž zde nebylo dosti pole pro mou ctižádost a po boku tvém neměl jsem nejmenší naděje, že bych aspoň jedné své vášni mohl pustiti úzdu. Vášně moje pak znáš dobře již od mé mladosti a vytýkali jste mi vždy, že jsem nesmírně ctižádostivým, panovačným, žádostivým lesku a slávy světské, bohatství, veselého života — samých to věcí, které se neshodují s poznáním vaším, s nímž jsem se opět já nemohl v myšlénkách svých smířiti. Stále jsem snil o velké budoucnosti, která mne na jisto očekává, a které jen můj posavadní život jest na závadu a stále vybízel mne k sobě ten daleký širý svět, který jsem neznal než z doslechu od vás, abych se jen vesele do něho pustil, že tam naleznu vše, co hledám. Pomyšlení toto pak se mnou rostlo a utužovalo se přes všecky vaše domluvy, rozkládání a přes všecko tvrzení, že pravého štěstí nalezá člověk jen v životě klidném a v srdci svém. Povaha moje nebyla podle toho a zvítězila konečně nade vším tím napomínáním, nade všemi těmi radami. Musil jsem ven odtud, z těchto lesů, z tohoto úzkého labského údolíčka hledati si to svoje štěstí v cizích krajinách, v celém tom rozsáhlém světě, o jehož šíři neměl jsem ani ponětí, právě jako o všech těch poměrech a běhu věcí v něm.“

Voják mluvil dosud klidně, pomalu a s rozvahou. Hned v prvních slovech bylo viděti, že přemýšlel často již o těchto věcech, které nyní

vypravoval, neboť chod řeči jeho postupoval stále, bez přestávky.

„Nikdy v celém svém životě nezapomenu oné poslední noci, kterou jsem zde strávil," pokračoval po první malé přestávce. „Poslali jste mne do Králové Dvora na koupi a tam právě viděl jsem na náměstí celý houf krásně oděných důstojníků, pod nimiž bujní koně jen hráli. Uniformy jich byly samý lesk a třpyt, samé zlato a hedbáv, palaše jejich jen zvonily, stříbrné ostruhy cinkaly. Všichni byli veselí, plni smíchu a žertů a bylo na nich viděti, že jsou úplně šťastni. Jak by také nebyli, myslil jsem sobě, v takovém skvělém vystrojení, v bezstarostném životě, bez veliké práce a namáhání po celý rok až někdy na ten švih šavle do nepřítele, což vlastně nemůže býti prací ale zábavou! A to nebezpečenství — něco za něco nic za nic, za to žijí jako ptactvo nebeské po celý čas. Obcházel jsem je jako jiní lidé, prohlížel dopodrobna a slyšel jsem, že jsou to verbíři, sbírající mladý lid na vojnu, jakož i to, že jsou to verbíři nepochybně poslední, neboť prý císař pán zrušil již verbování a bude prováděn nucený odvod každého, kdo se na vojnu hodí a kdo není buď studovaným člověkem nebo nemá usedlost. Zatím co pak tak stojím, přiblíží se jeden z těch vystrojených pánů oficírů ke mně, a ptá se mne německy, nechci-li se dát na vojnu. Při tom povídal, že jsem silný chlapík, z něhož může něco ve světě více být než nějaký oráč. Odpověděl jsem mi také německy, že na vojnu nechci, ale že by se mi stav ten líbil, kdybych vůbec mohl z domů. Na to ten oficír se mne ani spustiti nechtěl a když slyšel, že jsem Čech, který umí zároveň německy a že umím číst a podepsati se, počal mne ve vší vážnosti přemlouvati, abych se

dal k nim, že mám naději státi se u nich důstojníkem, ba třeba samotným jenerálem. Slova jeho pak lahodila velice mému sluchu, až přes příliš, ale přece dovedl jsem se přemoci a násilím jsem se od něho odtrhl. „Nuže s bohem!“ pravil mi ještě. „Doufám, že se přece shledáme. Zítra jsme v Hořicích a čekám tě tam na jisto. Rozluč se doma se svými a přijď tam najisto, nebudeš toho nikdy litovati, dáš-li se odvesti námi, kdežto ti hrozí nebezpečenství, že tě násilím seberou při prvním odvodu!“ Důstojník mne opustil a já spěchal domů.

Jan si oddechl poněkud po rychlém vypravování celé té neblahé události.

„Doma jsem neměl po celý večer stání. Stále jsem viděl ty krásné jezdce, ty bujné koně, ten lesk a třpyt, nad nímž oči přecházely a slyšel jsem ten veselý smích všech, jakož i lichotivá slova oficírova, to jeho lákání a svádění. Něco podobného jsem byl jakživ nezakusil a mysl má byla v hrozném rozčilení. Ulehl jsem na půdu na seno a snažil jsem se usnouti, zaspati ty skvělé obrazy, jak se mi jevily, ale marně, neboť sen vykouzlil je před zrakem mým znovu a to ještě mnohem krásněji, skvěleji, barvitěji než ve skutečnosti. Nemohl jsem na to ani okamžikem pozapomenouti a čím více jsem se o to přičinoval, tím více jsem viděl, že je veškerá má snaha v tom směru marnou. Byla půluoc, právě jako teď a já myslil, že se pominu s rozumem, přemítaje o tom všem, poněvadž jsem čím dále, tím jasněji viděl, že lákání to nade mnou vítězí, že všecky rady vaše jsou zapomenuty, zásady vašeho poznání že se minuly u mne s cílem svým, uvedše mne v tím větší nepokoj duševní. A v takovémto stavu mysli jsem se konečně rozhodl, že opustím tuto rodnou chýžku

a pokusím se o to štěstí, kynoucí mi ve světě. Jen pokusím a pokus může člověka jen poučiti, počítal jsem. Zvítězím-li, vyhraju vše, prohraju-li, neztratím nic, vrátím se opět sem, a budu žíti předešlý svůj život mnohem spokojeněji než dříve. A jakmile jsem se rozhodl, ustanovil na tom, počal jsem jednati, neboť byl jsem vždy nepřítelem dlouhého váhání. Sešel jsem potichu k vykýři a skočil odtamtud na zahradu. V komoře, kde spala Tona, měl jsem několik grošů nashromážděných pro případ nějaké potřeby a bez těch nemohl jsem z domu. Kradl jsem se tam tedy tiše jako duch a vzal jsem si peníze i něco prádla, aniž by byla Tona procitla.“

„Vyčítali mi později, že jsem byla s tebou ve spojení,“ pravila Tona, „a nechtěli toho nikterak pochopiti, jak jsi mohl peníze a prádlo vzíti si z komory bez mého vědomí. Nepochopovala jsem toho ani sama!“

„Nyní jsem měl vše, co jsem potřeboval,“ mluvil Jan dále, kyna jen Toně rukou, aby ho nevytrhovala v jeho vypravování, „a rozloučiv se v mysli přede dveřmi této světnice s tebou, otče, a s nebožkou matkou, vydal jsem se na cestu přes lesy do Hořic, kamž jsem dorazil za ranního úsvitu. Netřeba vám připomínati, jakými myšlénkami jsem se zanášel po celou tu dlouhou cestu liduprázdnou, lesnatou krajinou. Přemýšlel jsem o žalu, jaký vám způsobím, jmenovitě matičce, pomýšlel jsem na to, že ty, otče, mne snad prokleješ za to, že jsem se zpronevěřil poznání vašemu a vydal se do toho víru světského, a opět na druhé straně viděl jsem znovu a znovu tu skvělou skupinu důstojníků, slyšel ty naděje, kladené ve mne oním přívětivým oficírem a to mne pohánělo stále ke spěchu. V Hořicích skutečně verbíři byli a přijali

mne bez dlouhých okolků. Dostal jsem svoje verbovné a s několika ještě nově naverbovanými vojáky byli jsme za ně jak náleží veselí, nestarajíce se mnoho ani o minulost, ani o budoucnost. Ta více neležela vlastně v rukou našich, vše záleželo jenom na slepém štěstí a nám bylo třeba, abychom se jen řádně po vojansku chovali, což jsme také měli v úmyslu.“

Nyní se Jan na chvilku zamlčel a přejel si jako v rozmrzelosti rukou čelo, na němž se usadila chmura. Bylo na něm viděti, že věci tyto nerad vypravuje.

Nebylo však také divu, že mysle všech tří byly zachmuřeny. Ta blízkost mrtvoly, pomalu chladnoucí a k tomu vypravování o neblahé události!

„Z počátku bylo vše dobře,“ pokračoval opět vypravující, „poněvadž měl jsem mimo uspořené peníze své ještě i peníze verbovné a k tomu žold. Odvedli nás do Hradce nad Labem a tam nás ustrojili do vojenského munduru. Jaké však bylo moje překvapení, když na mou žádost, abych byl poslán na koně, odpověděno mi, že pro selského chlapa, jako já jsem, pro hloupého horáka, je pěší vojna dávno dost dobrá a pěší mundur nejlepší! Zůstal jsem celý omámen, neboť verbíři mi přece určitě slíbili, že přijdu, kam budu chtíti. Odvolával jsem se na to, a dostalo se mi jen výsměchu za mou lehkověrnost. Po verbířích nebylo ani stopy, ti byli již opět dávno při svém řemesle někde daleko odtud a nestarali se o jednoho nováčka a o slib jemu daný. Třicet nás šlo transportem z Hořic do Hradce a se všemi naložili, jak jim bylo jen libo, dali je k plukům, kde právě nejvíce nováčkův potřebovali, ať to už bylo do Prahy nebo do Uher na tureckou hranici — vše

jedno. Koňáků měl císař prý tehdá dost, proto jsme šli skoro všichni k pěchotě. Já se dostal nešťastnou náhodou k uherskému pluku, ležícímu až v Sedmihradsku, kde mi nepomohla ani moje známost němčiny, proto že každý mluvil maďarsky a ani to komando nebylo časem německé. Měli mne tam konečně také za Němce a zle se mnou první čas nakládali, dokud jsem se maďarštině nepřiučil, abych jim mohl vše vysvětliti, brániti se. Toť byly ty skvělé vyhlídky do šťastné budoucnosti, o níž jsem byl ujišťován před tím!“

Mladý muž zaskřípěl při vzpomínce té zuby a v oku šlehl výraz nevole.

„Poznal jsem velmi brzo, že tímto způsobem jsem nenastoupil tu nejsnadnější cestu ku svému štěstí! Myslil jsem, že bude vzat na mne jakýsi ohled, že mne budou učiti, že aspoň tím budu míti z vojny nějaký užitek, ale ani to se nestalo. Byl jsem úplně na roveň postaven trestanci, jenž byl z přinucení vřaděn do vojska, aby byl trest jeho zhoršen. Na stížnost nebylo pomyšlení, právě jako na něco jiného, čím bych aspoň poněkud obrátil na sebe pozornosť svých představených. Člověk, který se snaží na vojně dostati se v před, který je ctižádostivým, ten mine se úplně s cílem svým, neboť tam hledí se na podobné počínání v době míru zrakem nedůvěřivým, ba podezřívavým a všecko spikne se proti němu, aby mu ubralo chuti k nějakému osvědčení se a udrželo každého v blahoslavené prostřednosti. A nějaká válka, již jsem si přál z plna srdce, stále nepřicházela, aby mi poskytla příležitosti k vyznamenání, naději na povýšení, ba jen na povšimnutí. Odpusť, otče, že jsem takto smýšlel, zapomenuv na zlatá slova tvoje, který vždy nazýváš válku největším zlem světa a hanbou lidské společnosti, odpusť, že pro svůj-

osobní prospěch přál jsem si vraždění lidí. Nevíš, jaké to pocity zmocňují se člověka, obleče-li na sebe ten mundur, v němž mnsí setrvati po celou řadu let a tím spíše v takových okolnostech, v jakých jsem se octl já. Vraždil by jen za tou pohnutkou, aby dosáhl sebe menšího povýšení, sebe menší výhody před jinými a tím přiblížil se aspoň poněkud k těm, kdož jsou válek příčina. Toť ta vojenská touha po boji, po nebezpečenství. Čekání mé na vojnu bylo stále marno, nic nevěstilo její příchod, až po šesti letech. A i tu stihal mne osud, že jsem nepřišel na bojiště do Čech, blíže k domovu, neboť zůstal jsem za plukem zpátky v Sedmihradech, až se „bramborová vojna“ ona skončila a pluk se opět vrátil. Před rokem pak přišli jsme do Vídně, kde jsem měl nyní na vůli, abych buď zůstal, anebo se odebral domů na dovolenou, když byl počet vojska u pluku zmenšen. Zůstal jsem, poněvadž mne povýšili na desátníka a první krok byl tedy učiněn. Myslil jsem, že budu nyní stále postupovati, ale když jsem uslyšel tu velkou novinu pro vás o císařském patentu, nemohl jsem se zdržeti, abych nespěchal s ní k vám a získal si tím odpuštění, smířil se s tebou a snad i potěšil tě příchodem svým. Nyní, anebo nikdy, myslil jsem si, příležitosti nutno použiti. A nyní jsem zde, mám dovolenou na tak dlouho, dokud by nepřišla vojna anebo dokud by se mi nechtělo vrátiti.“

„Nu — a ty se — vrátíš?“ tázal se starý Burián, upíraje zrak na syna, aby mu neušlo hnutí ani jednoho svalu v obličeji jeho.

„Nerozhodl jsem se posud, otče, na ničem!“ odpověděl Jan. „V nadějích svých, které jsem kladl ve stav vojenský, byl jsem tak hrozně zklamán, ale pravím přímo, že posud nevím, co mi

bude spíše odpovídati, zda-li tichá rolnická práce zde na vesnici, anebo ten čilý život vojenský. Musím nyní zkusiti na delší dobu způsob života vašeho a pak teprvé mohu říci určité slovo!“

„Pravdu díš,“ odpověděl otec zamračeně, „a řekl bych o jednání tvém, že je správným, kdyby právě neběželo o to povolání vojenské, ve kterém není možno nalézti nikdy štěstí opravdového, poněvadž vše, co se zakládá na bezpráví, či vlastně na hrubém právu silnějšího, nemůže štěstí v sobě skrývati pro člověka, který opravdu mír a klid hledá. Než o tom pomlčím prozatím!“

Po slovech starcových nastalo ticho, trapné, nevolné.

„Slyšel jsem, otče,“ pravil Jan, aby ticho toto přetrhl a hovor na jinou stranu obrátil, „že jsi posýlal Tonu pryč odtud, domů — —“

„Ano, Tona je vdaná!“

„Jsem vdaná — po sedm let již!“

„A koho jsi sobě vzala?“

„Znáš ho — Zlatníka!“ mluvil stařec.

„Ano! Ze Žírce?“

„Krajní statek!“ vysvětlovala Tona. „Začal za mnou choditi, hned jak jsi odešel.“

„A proč není, nebyl tady dnes?“ tázal se Jan.

„Nechtěla jsem, řekla jsem, že je matce lépe. Víš — není z nás — nepřišel posud k poznání — a já věděla, že zde budou bratří — —“

„Ach, ano, rozumím! Ale proč jsi ho sobě brala, když není z nás?“

„Má mne opravdu rád, ale v těch věcech nelze ducha jeho osvětliti. Ví o mne dobře, že jsem z toho světla, řekla jsem to hned před svatbou. Je spokojen se mnou, jaká jsem, ale nechce se poznati a bratřím se vyhýbá!“

„A což otec jeho?“

„Nesměl si mne vzíti, dokud otec nebyl v hrobě. Hned na to se oženil.“

„Což ty, máš ho ráda, jsi šťastna?“ vyptával se bratr sestry vřele.

„Proč bych nebyla? Jen ta věc mne trápí, že posud je hluchým k řeči mé. Doufám však, že nakloní sluchu prodlením času, až sestárne!“

„Jsi po matce! Nastoupíš ve šlépěje nebožky, Tono! Nyní můžeš volně jednati, můžeš veřejně vyznati víru svou a tím více působiti ku blahu všech kolem tebe. A — snad jsi již také — matkou?“

„Ano, máme dvě děti, Víta a Josefa!“

„Víta? Toť památka na nešťastného, zemřelého bratra mého? Snad se však na něm nebude opakovati to násilí jako při Vítovi, bratru starším! Toho bych mu nepřál!“ Jan se zamlčel a ostatním nebylo do řeči.

V.

Při slabém světle kahance halily se kouty dosti prostranné světnice přece jen poněkud v temno neurčitých obrysů a dodávaly tím celé jizbě příšerného rázu. V komíně fučel vítr a v jizbě praskal neustále knot kahance. Světlo blikalo, jako by zápasilo s tou temnotou, derouci se k němu ze všech koutů a osvětlovalo jen spoře skupení otce, syna a dcery kolem lože, na němž ležela mrtvola jich matky.

Tato měla vzezření klidné, jako vůbec lidé, kteří po celý život svůj byli pracovali a umírají v naději na odměnu. Žlutá dříve její tvář dostávala pomalu nádech smrtelné oné bledosti, či spíše té barvy šedivé, jakou má asi roztavené olovo. Takové

proměny dozná ta opálená barva tváře lidí venkovských před zlým kostlivcem.

Tona ji byla přikryla peřinou a jen obličej bylo viděti. Veliké oči byly přimknuty a mrtvola ztratila tím náhle svůj zděšený výraz, když to vypoulené oko skrylo se za klapkou navždy.

Otec seděl shrben, opíraje hlavu o ruce a tyto o kolena, takže bylo viděti jen stříbro jeho šedin na hlavě. Tona opřela hlavu o pelest postele a hleděla dolů k špinavé zemi, nemohouc ani mluviti, ani plakati. Přemýšlela o svých dětech, o jejich budoucnosti, snad špatné, plné běd a pronásledování. Ženská povaha je vždy nedůvěřivější než mužská a Toně se posud zdálo, že to vše, co povídal Jan, nemůže býti ani v desátém dílu pravdou. Nepochybovala sice o Janově pravdomluvnosti, ale věc tak veliká zdála se jí přece býti na pováženou, než aby hned uvěřila. Ženy nemají často ani nejmenších platných důvodů pro podezření a přece toto chovají a v nouzi vymýšlejí si důvody falešné, často přímo malicherné, pravdě nepodobné. Tak i Tona, která nechtějíc podezřívati bratra z pravdomluvnosti, myslila si aspoň, že se nejspíše přeslechl, zmýlil, nebo byl úmyslně šálen zlými lidmi, žádostivými cizí škody, trpkého zklamání a posměchu.

Jan pak hleděl zamyšleně na ty matčiny chabé tahy, které měla za nedlouho země navždy pochovat! Od matky nedosáhl odpuštění ani požehnání! Návodem, učením otcovým a všech bratří byl si dávno odvykl na všecky obřady, na bezvýznamné, malicherné hříčky kněží, jaké byly zvláště v době předjosefínské v církvi v obyčeji, ale po požehnání umírající matky přece práhl, přece mu bylo velmi teskno, že ho nedosáhl. A tím byl vinen ten proklatý Jezovita, který se vetřel v tuto

jizbu smrti, smrti klidné, pokojné, aby přinesl sebou jed, který by klid ten otrávil! Zburcoval matku z její mdloby, z jejích mrákot, zjevem svým připomenul jí vzaté první dítě její, které zmizelo beze stopy, jejího Víta. Zesnula, nemohouc se rozloučiti ani s těmi dětmi, které jí zbyly, ani s tím mužem, po jehož boku pracovala po takovou řadu let. Jana ani neviděla, nepoznala, nevěděla, že přišel k jejímu úmrtnímu loži zvláštní náhodou z daleké ciziny a s důležitou zprávou, která dá bratřím tak touženě žádaný poklid po tolikerém pronásledování a volnosť vyznání.

Vícekráte nesmějí se opovážiti Jezovité, aby vzali matce dítě, a pod záminkou, že je dají vychovati v pravé víře katolické, aby je rodiče nemohli zkaziti, napájeti prý hanebným svým kacířstvím, zašantročiti je do neznámé ciziny, odkud více nezalehne ubohým rodičům ani sebe menší zprávička o nešťastném jich dítěti, zbaveném kněžskou libovůlí rázem otce i matky, jak se to stalo staršímu jeho bratru Vítovi, odvedenému násilím od matky, tříletému dítěti!

Ubohý Vít! Kde mu asi je konec?

„Otče," pravil Jan po chvilce, „mám k tobě prosbu, kterou snad dnes neoslyšíš!"

„Mluv!"

„Hleď, jest mi již dvacet devět let a já posud nevím, jak se to vlastně má s tím unešením mého staršího bratra Víta. Slýchával jsem o tom od bratří tu a tam zmínku, ale jen neurčitou, tys nikdy o tom nechtěl blíže jednati. Nyní jsem snad dosti stár, abych mohl poslechnouti vše a porozuměti všemu a protož tě prosím, abys konečně jednou nám vše obšírně odhalil a vysvětlil, co je na té smutné věci."

„Víš, že nerad o tom mluvím!" namítl starý

Burián. „Budí to ve mně velmi smutné vzpomínky!“

„Víme to, otče,“ mluvila Tona, „ale považ, že v takových chvilkách, v jaké se právě my nacházíme, vypravování podobné bolu spíše uleví, než aby přidávalo! Věř mi, otče, že se ti odlehčí, když nám budeš vše vypravovati, když všecko s námi sdělíš, jak se neblahá záležitosť ta sběhla! Pohrouživ se do minulosti, zapomeneš aspoň poněkud na přítomnosť tak smutnou!“

„Nuže, budu vypravovati,“ rozhodl se otec. „Pravím vám však ihned, že vypravování moje bude dlouhé, snad do svitu, poněvadž musím započíti hned velmi zdaleka, abych vás se vším obeznámil, co k historii té zapotřebí věděti. Kolik je hodin?“

„Jedna!“

„Času k tomu tedy dosť, nechte mne jen chvilečku s poklidem, abych mohl si vše v hlavě spořádati, než počnu s vypravováním. Dlouho jsem to věru v sobě nosil a nejméně po pět a dvacet let s jiným o tom nemluvil než s nebožkou zde. Vy jste byli oba posud příliš mladí a nezkušení, než abych s vámi mohl jednati o všem, co k smutnému tomu příběhu patří!“

Stařec položil opět hlavu na ruce a chvilku dumal. Syn a dcera ho nevyrušovali čekajíce trpělivě, až počne vypravovati. Netrvalo to dlouho. Burián pozvedl hlavu, upřel zrak na tvář nebožčinu a počal stísněným, bezbarvým hlasem, pomalu, trhaně, jako člověk, který málo kdy vypravuje a k tomu ještě má podati něco smutného, nač nerad obrací mysl.

„Víte snad, že na chalupě této jsou Buriánové již od nepamětných dob a já vím o předcích svých do čtvrtého kolena. Říkává se po Zylvarově Stráni,

že jsou Buriánové starší rod, než všichni páni Zylvarové a chalupa Buriánova stála zde snad dříve, než postavili páni rytíři svou tvrzku v lese. Otec můj přejal chalupu po dědovi, já po otci, jak bylo vždy zvykem v rodině naší, že syn nejstarší ujal živnosť, za mého děda ještě mnohem větší, s mnoha polmi, lukami i velkým kusem lesa, z něhož se však na mne nedostal již ani kmen, neboť otec můj a děd váš to prosoudil v samých soudech s Jezovity v Žírci dole. Tito dostali od císaře vesnici a panství hned za mého praděda, nedlouho po tom marném dobývání Prahy od Švejdy a jako do nedávna, tak již tehdáž a čím dále tím hůře řádili v této krajině! Můj praděd byl v podezření, že je „beránkem“, na mého děda bylo již proto mocně naleháno a měl s tím velké nepříjemnosti, a také ho připravili ti černí ptáci již i do vězení. Bylo by se mu snad velmi špatně vedlo a útrpného práva bylo by bývalo na něm užito, kdyby byl se neuměl před soudy oháněti jako advokát a nedovolával se často ochrany tehdejšího říšského hraběte, Antonína Šporka z Kuksu, proti Jezovitům, s nimiž se hrabě stále hádal. Ochrana taková byla ovšem lepší než-li co jiného a hrabě všemožně děda mého proti římské kněžské vrchnosti podporoval, ale proto přece stály soudy ty děda celý les a mnoho korců polí. Jezuité prohráli, ale my ztratili těmi procesy mnohem více než oni, neboť kněz a prostý sedlák, naříknutý ze zapovězené, pronásledované víry, jsou věci příliš rozdílné před soudem. Jedině dokázal tolik, že ztrávil poslední dny svoje ve vynuceném na Jezuitech pokoji, neboť dále pronásledovati se ho nikdo neosměloval a k novým žalobám nedal děd úmyslně příčiny, střeže se co nejbedlivěji před zlými mnichy. Ztenčenou pak takto živnosť,

ze které se stala pouhá chalupa, přepustil mému otci, který však dlouho, jak víte zde nehospodařil, načež přešla celá majetnost na mne, ve smutném onom roce, když zde byli Brandeburáci a byly tak zlé časy po té patálii tam nahoře v lesích za Králové Dvorem, u Zárova."

Stařec si odkašlal a zabral se do vzpomínek na tu dobu, kdy mu bylo zápasiti s tolika obtížemi hned v mládí, v prvních dnech samostatnosti. Nepřemýšlel však o tom dlouho, odkašlal si znovu a opět pokračoval.

„Nemluvím ani o všem tom protivenství, které mne potkalo se strany tě vojanské čeládky, proti níž pojal jsem od té doby ještě větší nechuť než posavad a musím říci, že snad ještě větší, než zasluhuje, poněvadž ti lidé v zaslepenosti své za to nemohou, neboť nedostalo se jim poznání a není nikoho, kdo by jim to vyložil. Obrali nás, týrali mne, ale odpouštím jim to dnes v naději, že není daleka doba ta, kdy i oni uznají, jaký hrozný los jim připadl na tomto světě, jakým hrozným, k věčnému zatracení vedoucím řemeslem se zabývají. Brandeburáci byli zlí, ale naše vojsko bylo ještě horší a necitelnější, poněvadž s Brandeburáky táhl jich král, s naším vojskem pak mimo jenerály nikdo. Tehdáž však, kdy kraj tento zaplaven byl Burkuši, oddychli jsme si všichni bratři volněji, poněvadž nikdo nesledoval více kroků našich, jako Jezovité i světští kněží jindy. Jezovité utekli tenkráte až na jednoho do Vídně a klášter svůj nechali opuštěný, bojíce se starého Frice, o kterém bylo známo, že nemiluje právě černé ptáky. Celá armáda jeho byla skoro samý protestant a nalezlo se mezi nimi mnoho jich, kteří se ještě pamatovali, že předkové jejich mluvili česky a mnozí Slezáci docela rychle se s námi

smluvili, že jsou také Češi. Byli zde četně přítomni i potomkové oněch českých pánů, kteří se pro víru vystěhovali za hranice této země, kde jim bylo povoleno veřejně ji vyznávati. Také náš předek jeden chtěl prý tehdáž prodati celou živnosť a odejíti, ale časy byly zlé, za živnosť nikdo pořádný přece peníz nepodal a tak rod náš zde zůstal až po dnešní den, trpě skoro každodenně pro to čisté poznání v duších našich.“

„Tehdáž tedy, když se hemžila tu brandeburská armáda, bylo nám uvolněno. Posavad jsme měli jen tak asi dvě nebo tři rodiny spolu spojení a vykládali jsme si v tajených schůzích o tom čistém, obživujícím duchu, plnícím tělo naše a vedoucím nás k věčné spáse. Musili jsme vždycky býti velmi opatrní právě jako nyní, ale tehdáž se nikdo o nás nestaral. S Jezovity spadly s nás těžké okovy, svalen ten ohromný kámen, který nás byl tak dlouho dusil a víře naší nastala nová doba. Najednou viděli jsme, že nejsme v krajině naší s poznáním svým samotni a tu a tam slyšeli jsme o lidech, že také oni žijí ve světle. Sešli jsme se veřejně, nevšímajíce si toho Jezovity, který tehdáž zbyl v žíreckém klášteře a měl dosti nesnází s nepřátelským vojskem, které si hospodařilo na panství podle své libosti. Musil poslouchati každého sebe sprostšího Burkuše a když se o něco hlásil, vysmáli se mu jen. V těch časích měl tedy málo pomyšlení na to, aby sledoval naše počínání a my beze strachu jsme se sešli zde v chalupě. Přišel tehdá starý Vysota, otec toho, který byl zde, pak Jahoda a mimo to Blejsa, o kterém jsme posavad nevěděli, že má také tu naši víru. Byl tehdáž zcela mlád a pravil, že má vše po svém otci. Přišel tenkráte i nebožtík Prokeš, kterého jsme dříve také neznali, a vyjevil nám, že také

on má vnitřní světlo a mnoho jiných, starých, kteří jsou už nebožtíky. Promluvili jsme si o všem, jak se slušelo a patřilo, vyložiti si všecko jasně a pak jsme si dali slovo, že se sejdeme vždycky v sobotu večer, abychom vzájemně se u víře sílili a v poznání utužovali. Nebylo tak hned naděje, že by se vrátili císařští a s nimi Jezovité, kteří se jich vždycky drželi velmi houževnatě a my ani v nejmenším si nepomyslili, že by se vše u nás mělo v brzku uvésti v předešlý stav před válkou. Sešli jsme se podruhé a počet účastníků se zvětšil, ale přišli mnozí s učením bludným, které vydávali za víru pravou a tu bylo třeba poučování, vykládání, než jsme se všichni smluvili a dokud neodešli ti, kdož v zatvrzelosti své nenaklonili sluchu poznání našemu. Přicházeli lidé z daleka a poptávali se po našem mínění, po našich náhledech. Všecko kvetlo velmi utěšeně, že nikdy jsme si nemohli pomysliti takového zdaru.“

„Jedné soboty, když odešli pozdě večer ostatní bratří, zůstal se mnou zde v této jizbě starý Vysota a bylo na něm hned viděti, že mi chce něco důležitého sděliti, co má na srdci. Abych vše vyložil. byl tenkráte Vysota z nás nejstarším, jako nyní já a já opět měl jsem mezi bratřími velké slovo, poněvadž jsem byl čtenářem a pak u mně se všecky schůzky odbývaly, já o všem věděl a na této chalupě už jakoby vězelo jakési dědičné právo na velký hlas mezi bratřími. Zařídil jsem to už tak, aby zde Vysota bez velké nápadnosti zůstal a když se tak stalo, dali jsme se do následujícího hovoru:

„Víš co,“ povídá Vysota. „já mám velkou radost z toho našeho přibývání!“

„Já také!“ odpovídám mu já.

„Kolik je bratří nyní asi?“

„Kolik? Nu, třicet nás může býti!“

„Hezký to počet a se ženami a dětmi je nás jistě na sto jen v našem okolí.“

„Čím více, tím lépe!“ povídám.

„Také myslím. Ale víš, co jsem dnes tak mimochodem slyšel?“

„Nevím!“

„Inu, byl u nás v hospodě jakýsi člověk z Jaroměře, jméno mi nepřipadá a ten mi povídal divné věci, o kterých mi nikdy ani nenapadlo. Dali jsme se do řeči o těch vírách a tu on povídal, že jsou vlastně našeho poznání všichni velcí pánové a králové jmenovitě. Tak prý Brandeburák nemá vlastně žádného ze zapsaných náboženství, bibli se prý posmívá a dělá všecko jen podle svého rozumu.“

„A co my,“ prohodím do toho, „co pak my děláme něco bez rozumu? Snad věříme v podobné nepochopitelné věci jako katolíci, v tajnosti, zázraky, odpůstky?“

„I nu, ovšem, ovšem,“ odpovídá Vysota, „ale tenhle burkušský potentát je prý úplně bez víry v něco jiného, než-li co očima vidí, a co omakat může. A co dál povídal ten člověk z Jaroměře! V jeho zemích prý může míti každý člověk víru jakou chce, třeba každý pro sebe svou zvláštní, a lidé se proto přece dobře pospolu snášejí. Katolík sedí klidně podle žida a protestanta a kdyby prý třeba sám pohan přišel k nim, seděli by s ním za jedním stolem, takové to tam je!“

„To je docela v pořádku!“ svědčím já. „Snad se přece nemáme kousati jako psi mezi sebou?“

„I nu, děje se to tak, jak vidíme denně! Lidé jsou horší mezi sebou než dravá zvěř a zvláště katolíci — —“

„Eh, to je stará písnička!“ odpověděl jsem

mu. „Tu už vrabci po střechách štěbetají a pořáde marně!“

„Nu, ovšem, ale nejhlavnější přijde. Ve francouzské zemi prý je veliké množství lidu, který smýšlí tak jako burkušský král, který to prý také od nich má. Všichni říkají, že jsou lidé stejně urození, sedlák jako vévoda, žebrák jako pán, že byl Kristus člověkem jako jiný člověk a ze své hlavy si vymyslil náboženství křesťanské, které ale kněží později celé zkazili, předělali a zhoršili, jak už kněz jinak neumí.“

„To je totéž, co my pravíme už dávno a ještě mnohem určitěji. Kristus učil ještě modlitbě, my ani té nepotřebujeme k spasení svému.“

„Také oni praví prý totéž!“

„A takovým způsobem mluvili jsme dále, až se milý Vysota vytasil s návrhem, abychom prý se rozešli do světa hlásati víru svou a čisté poznání a hleděli pokud by bylo možná setkati se s těmi lidmi z francouzské země, kteří by mohli nám také pomoci. Vymluvil jsem mu to však, odkazuje ho spíše na to, aby hleděl raději pro poznání naše působiti v kraji tomto, kde má k tomu dosti příležitosti a dost ladem ležící půdy. Vysota to musil uznati a odešel domů, ale já přemýšlel o těch věcech dále, srovnávaje všechno ve své mysli. Přehlížel jsem to naše malé stádečko a duše má se sílila v tom pomyšlení, že také v dalekém koutě světa nalezli se lidé s podobnými myšlénkami jako my, jak mi Vysota byl důkladně vykládal. Byla to pěkná chvíle a lepší snad nikdy víc jsem nezažil. Čerpal jsem pak z pomyšlení toho novou sílu k dalšímu působení.“

„Však bylo mi věru síly nové potřebí a to v míře ještě hojnější, než se mi dostalo. Netrvalo to ani celý týden po rozmluvě s Vysotou a již

se proslýchalo, že bude uzavřen mír mezi císařskými a Brandeburkem, při čemž nebudou prý krajiny tyto, jak již napřed bylo vyhlášeno od Burkušů, dány Fricovi, ale všecko opět bude tak jak bývalo. Do Žírce vrátilo se několik Jezovitů opět zpátky z Vídně a brzo nebylo pochybnosti o tom všem. Byla tehdáž zima, bylo to již v prosinci a my mohli na ten pád očekávati velmi špatné jaro. Sešli jsme se dvakráte a porokovali o všem tom, co bychom vůči novým okolnostem si nyní počali, kdyby opět nastati mělo pronásledování. Jedni radili to, druzí ono a všichni shodovali se na tom, že by bylo mnohem lépe pro víru naši, kdybychom připadli Fricovi než zpátky k císařovně. Odpověděl jsem tenkráte tím způsobem, že jsem poukázal na to, jak by potom naší řeči mateřské bylo tím více ubližováno, jak by tím spíše upadla v nevážnost, což přece nám nemůže býti jedno, poněvadž jsme všichni dobří Češi, naši otcové a dědové česky mluvili a tu řeč musíme i my vnukům svým dochovati.“

„Eh co, řeč jako řeč!“ prohodil tehdáž Šebek ze Hřibojed. „Mně je aspoň to všecko jedno, jenom když víra naše byla by volna!“

„To ti není jedno, nezapírej, Šebku,“ odpovídám mu já. „Což mluvíš stejně rád německy jako česky? A umíš přece německy dobře a přece nemluvíš tak rád v řeči té jako ve své mateřštině!“

„Toť se rozumí — přece to tak neběží — —“

„Nu tak vidíš! A není to jen tak náhodou, že my v samém sousedství Němců, ba bydlíce z části mezi nimi, jako já zde na Zylvarově Stráni nebo všichni Češi ze Žírce, zachovali jsme přece stále českou řeč jako svou mateřštinu.“

„Pravda, pravda!“ odpovídal Šebek a ostatní také přisvědčili.

„Uvažovali jsme dále, co bychom dělali a rady zde nebylo. Ovšem bylo by nejlépe, kdyby zde byli Brandeburci, abychom mohli svobodně oddávatise poznání svému, ale musily by nám nechati také volnost, abychom mohli mluviti řečí slavných předků svých, aby nám neponěmčili školy, aby úřady s námi po česku mluvili. Jinak by bylo všecko jedno nechať nad námi panuje ten nebo onen Němec, Čechem nebyl od krále Jiříka žádný král český, ani nebyl zvláštním přítelem našeho lidu. Nedávno, před sedmi lety jsme pak viděli, že tato naše císařská vláda chová se k českému národu zrovna tak, jak se choval Brandeburk v dobytém Slezsku. Ztratili jsme svoje české školy a bude to s řečí naší čím dále tím tím hůře. Ani Fric by to byl snad dosud neudělal, co udělala císařská vláda dětem toho národu, který povolal Ferdinanda Prvního svobodnou volbou a jen z vůle své vlastní na stolec královský a jemuž se musil panovník tento zavázati, že neublíží svobodám zemským ni v tom nejmenším! Když nebylo žádné rady, usnesli jsme se na tom, že pokojně vyčkáme příchodu věcí budoucích, majíce se stále na pozoru, aby na nás nepřítel nepřikvačil neočekávaně, nýbrž abychom vždy byli připraveni třeba na to nejhorší. Zároveň jsme se smluvili, že v pádu hrozícího nebezpečenství s kterékoliv strany dá jeden druhému hned o všem vědět, abychom se mohli po případě vzájemně podporovati.“

„Zatím byl skutečně uzavřen mír v Hubertspurku, jak jsme doslechli, a Jezovité se nyní vrátili všichni a počali opět rozvinovati moc svou. Trvalo to však po celou zimu, než dali známky, že vědí o všem, co bylo zde činěno za jich nepřítomnosti. Netroufalit si zpočátku, dokud nebyly věci úplně spořádány, dokud se opět v ob-

vyklém spůsobě neúřadovalo a dokud se nemohli nadíti podpory s rozhodující strany. Obraceli se proti nám jen v kázaních, aby dříve popudili veškeré obyvatelstvo okolí proti nám a pak teprvé počali jednati, vystupovati rázněji. S lidem se jim však dobře nedařilo, poněvadž po celou dobu své volnosti byli jsme za dobře s celým světem, klidně jsme se chovali, pěkně snášeli s každým, takže musili lidé uznati všecky dobré stránky poznání našeho a těžko bylo je nyní popouzeti proti nám. Neosmělili se tedy páteři ani po celé fůře kázání na nás mocněji dostoupiti a počali jen vystrkovati tykadla, aby se přesvědčili o moci své i naší. Na mne a Vysotu se neodvažovali, dali se tedy do vzdálenějších odtud bratří a méně známých v okolí, jmenovitě pak do těch, kdož teprve ve volnějším tom čase náhle se projevili, že jsou osvíceni. První, proti němuž obrátil se hněv jezovitský, byl muž, který dal nejméně příčiny k takovému pronásledování, jakého se mu dostalo, žije stále na svém dvorci v míru a pokoji a nestaraje se o nikoho, než-li že tehdáž, když se na novo o nás roznesla pověst, navštívil nás několikráte a ukázal se býti člověkem rozumným. Byl to Bouček z Litiče!“

VI.

„Bouček!“ zvolal Jan. „Tak se přece jmenoval náš děd, otec naší matky, která byla také z Litiče?“

„Ano, pravdu máš, mluvím o svém tchánu!“ odpověděl starý Burián. „Blížím se velmi pomalu sice k vlastnímu svému příběhu, ale je nutno, abych vám vše vyložil, máte-li všemu porozuměti jak náleží. Proti Boučkovi zdvižena náhle obžaloba

proto, že nechodí do kostela, že již nebyl dvě léta u zpovědi a kněžím se vyhybá. Byla to ovšem obžaloba malicherná, ze které se mohl Bouček dostati velmi brzo a jednoduchým způsobem, že by šel do kostela, a tam se jim podrobil, jak toho vyžadovaly zákony zemské a církevní, proti nimž člověk jediný ničeho nesvede a proto nechat raději k vůli míru a pokoji se podloží, jak jsme to musili udělati my mnohokráte. Ale Bouček byl i na takovouto malichernou obžalobu hned jat a odveden do Žírce, kde prý ho měli Jezovité poučovati o té své pravé víře. Byl to jejich starý prostředek, aby se neřeklo, že vězní člověka pro víru a takováto vazba byla horší, než jakýkoliv žalář jiný. Jezovita chodil každého dne na několik hodin trápiti ubohého vězně svou zchytralou a falešnou výmluvností, až konečně dovedl ho tak zpitomiti, že mu bylo už jedno, co má vyznávati a čeho se odříkati a učinil kněžím po vůli. Jiný, který se slovy lstivého kněze přemluviti a obrátiti nedal a vzdoroval po dlouhou dobu, takže na „polepšení“ nebylo více naděje, byl pak jednoduše podskočen, aby pověděl něco proti katolickému náboženství, načež nastalo tuhé vyšetřování jakožto s hrozným kacířem a nebohému člověku, jenž takto vydán byl drápům jezovitským na milost i nemilost, se řádně přitužilo. Jsou známy četné případy, že jezovitský vězeň se oběsil neb jiným způsobem sáhl si na život, který mu dala prozřetelnost a tím způsobem zbavil se naděje na světlo věčné. To však bývala voda na jezovitský mlýn a hned rozhlašovány jsou veliké věci v působení zlého ducha, nebo o trestu božím, jako kdyby ta síla, která nad námi dlí, chtěla kdy člověka trestati! A to se stalo i s Boučkem nejspíše, ačkoliv výminkou tehdáž snažili se páteři namluviti světu,

že zemřel přirozenou smrtí, blízek jsa svému spasení, pročež prý ho bůh nejspíše přijme na milost. Nevím doposud, co se stalo, jak se vše stalo, ale jisto už bylo, že byl Bouček mrtev a Jezovité ho měli na zodpovídání a nezemřel-li kněžskými úklady, byl zajisté umořen útrapami jezovitské vazby v temném sklípku o chlebě a vodě, jak to my starší skoro všichni známe."

„Byl mrtev a Jezovité neměli z toho ani nejmenšího potahování, následkem čehož hrdost a sebevědomí jejich vzrostlo. Druhý člověk, jenž upadl do jejich drápů, byl sám starý Vysota, na něhož si teprvé nyní troufali. Byl přepaden a odvlečen do žíreckého kláštera Měli jsme opět ve vší možné tajnosti velkou poradu o všem tom, co nás potkalo a nikdo nevyslovil ani tu nejmenší pochybnost, že budeme jeden po druhém potahováni k Jezovitům, kdež s námi laskavě jednáno nebude. Jezovité, jako vrchnost naše, měli nad námi moc skoro neobmezenou a mohli člověka dle své vůle zničiti, jak dokázali na Boučkovi. Bylo nyní zle, velmi zle a naděje na pomoc se nám nikde nonaskytala. V tom čase běd a soužení jsem si opět vzpomněl na slova nešťastného starce Vysoty o těch našich bratřích ve francouzské zemi a o brandeburském králi. Sdělil jsem je všem přítomným a tu vystoupil tehdáž Šrám z Kuksu a vybídl nás přímo, abychom vzhledem k dobám, které nám opět nastávají, nesložili ruce v klín, ale pracovali něco a hleděli se před zlobou kněžskou ochrániti snad pomocí těchto vzdálených bratří a Frice. To bylo dosti rozumné slovo, jmenovitě pokud se týkalo Brandeburka, o kterém jsme věděli, že má vždycky zálusk na zemi českou Což abychom mu tak nabídli sebe a volali ho na pomoc proti témže Jezovitům, které on tak nená-

viděl? Vskutku, nápad byl dobrý, jak jsme musili všichni uznati. Šrám pak rozváděl nápad svůj dále, pravě, že bychom mohli dáti pruskému králi na vědomosť, že bychom ho vítali zde s jásotem, že bychom chtěli býti jeho poddanými, jen kdyby nás ochránil před jezovitským násilím a dal nám svobodu vyznání našeho. Vždyt je nás počet věru dosti velký, abychom si zasloužili pozornosti mocného pána a práce by se mu snad vyplatila. Byli jsme si jisti, že i v jiných krajích Čech nalezá se množství bratří, které jen bázeň zdržuje před projevením se, jako je jich veliký počet tajných i u nás. Zachová-li nás při víře a řeči, nebude míti lepších lidí nad nás v celém svém království. Takovéto řeči vedeny byly všeobecně, neboť věru to mohlo jedině nám pomoci a ostatně král nám nemohl aspoň odepříti mocné své přímluvy. Kterak ale mu to vyříditi? Nu, kterak pak jinak, než-li že se některý z nás s poselstvím tím k němu vypraví! Počalo jednání, vybízení a konečně jsem se nabídl já sám, že se vypravím do té brandeburské země ku Fricovi a přednesu mu pokornou žádosť naši za mocnou jeho ochranu a pomoc.“

„Bylo sice teprvé na jaře, práce plné ruce a cesta mohla trvati dlouho, ale nerozpakoval jsem se vydati se na ni ihned. Bylo naspěch, poněvadž Jezovité mohli dnes neb zítra chopiti se i mne a mezi bratry by se byl pak sotva nalezl člověk, schopný k tak velikému úkolu, jak mne všichni stále ujišťovali. Konečně jsem se ani na polní práci příliš neohlížel, poněvadž neměl jsem do ní valné chuti při takovém běhu věcí, nemaje velké naděje, že bych mohl dočkati se pokojně žně. Byl jsem tehdáž zde sám až na starou děvečku, která obsluhovala nuzně mne a měla péči o tři krávy a starého koně v chlévě. Byla u nás již

přes dvacet let a mohl jsem se na ni spolehnouti a odevzdati jí do opatrování celé hospodářství. O více jsem se nestaral, nejméně pak o povolení k cestě u důstojných pánů páterů, kteří by mi ho byli zajisté nedali a byl bych jen tím zvětšil jich pozornost, k sobě dávno již asi obrácenou. Očekával mne sice jistý trest za to, že jsem si odešel, nepostarav se ani o povinnou robotu ani o něco jiného, ale to všecko dalo se vyrovnati penězy, které mi bratří nabízeli. Tak jsem se vydal na cestu do Berlína, kterýžto byl jediným aspoň podle jména mi známým městem v celém Brandeburku a tam jsem hleděl krále vynajíti a pokud možná k němu se dostati. Odešel jsem v noci a do rána byl jsem daleko odtud, za Trutnovem, na slezských hranicích. Přešel jsem je bez velikého nebezpečenství, poněvadž jsem volil postranní cesty a vyhýbal jsem se podle možnosti městům, ba i vsím, kde byl asi větší dohled. Poptával jsem se, kde jsem jen mohl, na cestu k Berlínu a ukazováno mi ochotně, poněvadž lidé mě měli za císařského sběha, který utíká k brandeburskému vojsku. Dali mi i jídlo mnohdy a já hleděl šetřiti penězi, které asi budu v Berlíně moci dobře použiti, abych se dostal k samotnému Fricovi. Trvalo to skoro čtrnácte dní, než-li jsem dorazil do Berlína a zde mi bylo lidmi řečeno, že se král nachází ještě o několik hodin dále v Postupíně. I tam jsem se pustil a dlouhým poptáváním dověděl jsem se tolik, že kolem hodiny polední vychází ze zámku svého u dlouhého mostu na procházku do zahrady, kde u vrat stojí veliká lípa a tam že se mám postaviti a čekati na krále, kde mu mohu poslání své, s kterým jsem se cestou tajil, ústně vyříditi bez dlouhých okolkův, jak jest to všeobecným zvykem tam. Postavil jsem se tedy pod lípu a čekal jsem s několika pro-

sebníky. Když pak král přišel, vyčkal jsem až do posledka, aby bylo po blízku něho pokud možná málo lidí, načež jsem se vrhl k jeho nohám a vyložil mu celou prosbu naši co nejuctivěji, nejpokorněji. Král se smál mé německé řeči s českou výslovností a pak se obrátil ke mně zády, pravě ke mně, že přece nebudu chtíti, aby k vůli několika sedlákům táhl s celou armádou znovu do Čech. Marně jsem ho prosil, marně mu vše vykládal, smál se mi, že by tak hodného svého poddaného dal pověsiti na nejbližší strom a vyhnal mne od sebe, zakazuje mi, že nesmím se mu nikdy více ukázati. Jeho lidé odvedli mne stranou a opustili mne zoufalého, poněvadž takového vyřízení své prosby nikdy jsem neočekával a pomýšlel jsem na hrozné zklamání těch, kdož mne vyslali, až jim smutnou tu zprávu přinesu. Nevěděl jsem, jak před ně předstoupím, jak jim to vypovím a zdržel jsem se ještě den v Postupíně, bloudě po okolí s hroznými myšlénkami. Druhého dne pak odvážil jsem se ještě jednou přes královský zákaz pod lípu a znovu počal jsem prositi, zaklínaje krále, aby aspoň ochrany nám popřál, aby se nás, souvěrců svých, ujal. Král se dal opět do svého ostrého smíchu, když jsem ho stejnou vírou zapřisáhal a dal po tichu nějaký rozkaz svým průvodčím. Tito se mne chopili a vlekli mne pryč — do vězení.“

„Nemožno vylíčiti vám všecky ty city a myšlénky moje ve vězení v daleké zemi. Nevěděl jsem, co se se mnou stane, jak dlouho zde budu, co chtějí se mnou dělati. Byl jsem uvězněn na rozkaz toho krále, od něhož jsme spásy očekávali a zatím byli bratří v úplné moci Jezovitův, kteří odchodu mého zajisté využitkovali, aby přísněji nakročili na ostatní. A stav ten potrval po celých

čtrnácte dní, kdy konečně otevřela se mi vrata vězení a já mohl odejíti opět domů, ale nikam jinam než domů. Vedli mne od města k městu jako obyčejného tuláka a na hranicích odevzdali mne císařským úřadům zároveň s přípisem s velikou pečetí. Viděl jsem nyní, co mne očekává — nejspíše šibenice pro velezrádu, a to připraveno tím, jak nám bylo řečeno, souvěrcem naším, králem brandeburským, který popřává ve své zemi, aby každý vyznával víru kteroukoliv, ale cizí poddané, kteří přijdou ho prositi za ochranu, vrhá do vězení a pak vydává v ruce nepřátel jejich. Nemohlo se mi to ani v hlavě srovnati, odevzdal jsem se již do svého osudu, spokojen jsa u nitru svém, že jsem učinil, co mi možno bylo pro bratry své. Byl jsem doveden do Žírce, ale nikdo nesměl se mnou mluviti, nýbrž byl jsem hned uvržen do sklepa, kde Bouček zemřel, a zůstal v něm po celou noc. Druhého dne časně z rána odvezli mne do Hradce k soudu hrdelnímu a zde konečně jsem byl vyslýchán, co mne vedlo do Berlína, co jsem tam dělal a mluvil. Nedal jsem jim na to žádné odpovědi, poněvadž jsem cítil zbytečnosť všelikých omluv. Slíbili mi, že mne dají na útrpné právo, ale nedošlo na to, a půl druhého roku byl jsem žalářován v Hradci, čekaje každodenně, že mne vyvede mistr popravní za bránu. Nestalo se však — mimo své nadání byl jsem jednoho dne propuštěn s přísným napomenutím, abych zanechal podobných kouskův a abych byl řádným křesťanem. Proč mne tehdáž propustili, nemohl jsem uhodnouti, ale později mi bylo řečeno, že se nechtěla duchovenská vrchnosť naše připraviti o poddaného, na kterého snad musila ještě platiti.“

„S tajnou bázní spěchal jsem k domovu, zvěda jsa, kterak zde vše dopadlo, co zatím vy-

trpěli bratří a na jiné věci. Kradl jsem se po lesích, abych nejdříve se přesvědčil, kterak stojí mé hospodářství. Když jsem vstoupil do vrátek, spatřil jsem na zápraží mladé hezké děvče, po venkovsku oděné v domácím obleku, ana sype drůbeži. Lekl jsem se, co to má znamenati a s chvějícím se srdcem vstoupil jsem dále, mysle, že snad chalupa byla za mé nepřítomnosti prodána. Zjevením se mým bylo děvče, tak asi dvacetileté, velice překvapeno, neboť šaty mé byly rozedrány, že galejní otrok hůře vypadati nemůže a krátce ostříhané vlasy a divoce rostoucí vous dodávaly mně vzezření velmi divého.

„Co zde chcete?“ tázala se mne hlasem, který jevil úzkost.

„Co zde chci?“ usmál jsem se trpce. „Vracím se domů!“

„Domů? Vy zde doma?“ divilo se děvče.

„Ano, jsem zde doma! Vždyť je to moje chalupa!“

„Není možná! Snad nejste — Burián?“

„Ano, panenko, jsem?“

„Konečně tedy vracíte se ze své cesty!“ a sepjalo ruce. „Nu, a byla šťastna?“

Zavrtěl jsem jen prostě hlavou a vešel do jizby, kde jsem klesl na lavici vysílen a pod návalem mnoha dojmů, jež se zmocní člověka, vracejícího se po takových zkušenostech do domova po delší době. Děvče bylo zde hned u mne, ulekáno nad mým unavením. Vzpamatoval jsem se po chvilce a pokračoval jsem.

„Co vy zde děláte?“

„Vedu zde hospodářství!“

„Komu?“

„Nu, komu jinému než vám! Stará vaše děvečka zemřela před půl letem a chalupa i celé

hospodářství by bylo zůstalo opuštěno. Tu přišel Blejsa a pravil mi, abych sem šla a vedla to zde do vašeho příchodu?“

„A což kdybych byl nepřišel?“

„Vedla bych to stále, byla bych zde, až byste přišel! Věděli jsme, že přijíti musíte a čekali jsme vás každodenně.“

„A čí jste, panenko?

„Jsem Boučkova z Litiče, co mně před dvěma léty otec zemřel u Jezovitů v Žírci! Matka zůstala doma, já pak šla sem, abyste neutrpěl velikých škod tím svým dlouhým cestováním, které jste podnikl ve prospěch našeho poznání!“

„A tak to také bylo. To děvče bylo sem bratry posláno, aby mi opatrovalo můj majetek, jak jsem se dověděl od bratří, kteří se hned sešli, jakmile dostali zprávu o mém příchodu, kterýž se brzo roznesl. Dříve však než bratří zvěděli o mně páteři dole, kterým to nejspíše bylo oznámeno z Hradce a ti mne hned povolali k vyznání víry, které jsem složil, vida, že by veškeren odpor byl marným. O mém noclehu v Žírci na cestě do Hradce bratří nevěděli, poněvadž všecko stalo se tajně a každý myslil, že jsem posud někde na cestách, snad ve francouzské zemi anebo že se mi stalo nějaké neštěstí. Když jsem jim vypověděl příhody moje, neměl hněv jejich žádných mezí a zařekli jsme se tehdáž, že se budeme s vírou svojí na vždy tajiti a o pomoc a ochranu nebudeme více žádati nikde, což jsme také po celou tu dlouhou řadu let učinili.“

„Děvče to pak, které mi osud sám v cestu přivedl, stalo se mou ženou a vaší matkou. Nešlo to vše ale tak hladce, jak to vypravuji a mnoho bylo nám dříve přestáti. Matka vaše neměla zde právě příjemný pobyt po celou dobu mé nepří-

tomnosti, neboť vedle práce, na dívčí ruce veliké, měla i jiné utrpení zde a to právě v podobě toho hada v lidské podobě, který zjevením svým urychlil právě před třemi hodinami její smrť. Páter Nygrin byl jediným Jezovitou v Žírci, který jsa rozeným Čechem mohl se s námi dobře smluviti a také používal této výhody ku zvětšení muk našich. On byl právě největším trýznitelem všech, kdož se octli v podezření kacířství a on byl příčinou, že mnozí raději volili smrť než další život otrávený jezovitským dechem. Byl bez smilování vůči každému, neznal žádných ohledů. Dle jeho kdyby bylo šlo, všichni byli bychom spáleni na hranici a popel náš rozmetán po veškerém světě. Byl to kat a kněz v jedné osobě, lstivý jako krvelačná liška, člověk, který udusil v sobě všechen lidský cit a to již v mladých svých letech, v jakých nalézal se tehdáž. Ubližoval, týral ze záliby a neznal v tom mezí."

„Tento člověk, či spíše ten netvor s lidskou tváří pak bylo posýlán, aby obrátil nebožku tuto na víru katolickou a vytrhl ji z bludů. Ostatně sotva byl asi posýlán, nýbrž spíše chodil sám bez pobídky trýzniti ubohou dívku, opuštěnou na samotě této, beze vší pomoci, než někdy že se dostavil sem některý bratr podívati se, jak se jí daří. Páter měl volnou cestu, nenalézal překážek a děvče nenalézalo vyhnutí. Matka vaše pak byla povahou i vírou svou pevná, při tom pak důmyslná. Vidouc nezbytí a marnost odporu, tvářila se, jako by učení jeho ochotně přijímala, jako by uznávala bludy své a hleděla se z nich vyprostiti. Myslila, že se tím pátera zbude nejlépe — ale věc obrátila se právě tím k horšímu. Páter Nygrin nebyl jen Jezovitou, ale byl i tím rozmařilým knězem škůdcem, který když hotov jest se svou prací ku

zkáze duševní, obrací i mysl svou i ku zkáze mravů. Netřeba šířiti se o věcech těchto, nejste již dětmi, abyste nepochopili, o čem mluvím. A páter Nygrin byl snad jeden z nejhorších kněží celého řádu i v tomto ohledu. Nejdříve hleděl dosáhnouti cíle své nečisté žádosti lichotnými, sladkými slovy a když se mu v tom u matky vaší nechtělo dařiti, počal jednati násilně, mysle, že dívka je v úplné jeho moci a nikdo mu jí nevyrve. Tu matka vaše pojala smělý úmysl. Uprchnuvši při prvním návalu kněžské vášně do lesa, vydala se hned odtud do žíreckého kláštera a zde přímo k samotnému rektoru kláštera, páteru Korgerovi, kterému sdělila jakožto tajemství všecko počínání si Nygrinovo, vydávajíc se za obrácenou, poučenou bludařku. Korger byl nucen dopřáti jí ochrany a Nygrinovi dostalo se za to trestu, na který nikdy nezapomněl. Octl se nyní sám u vězení jezovitském a zaznamenán byl jako člověk, který zapomněl na cíle a čest řádu svého pro tělesní chtíč a vydal tak celý klášter v možné nebezpečenství, že věc ta by byla roznešena a vážnosti všech by ublížila. Nevím, jak dlouho vězení Nygrinovo potrvalo, ale neukazoval se dlouho venku o samotě, nýbrž vždy musil krčeti mezi ostatními kněžími, kteří měli naň dohled. Potkal jsem ho jednou se svou Marií; on vrhl po ní hrozný svůj pohled, který nás poučil, jaký vztek, jaká pomstychtivost v něm vře. Předbíhám se však u vypravování a musím nyní dodati, že matka vaše musila učiniti představenému Jezovitův veliký slib, dotvrzený přísahou na věci, v něž nevěřila, že nikdy nikomu nevyzradí ani slovem, co se stalo mezi ní a páterem Nygrinem, a hrozeno jí velkým trestem, jestli že by přece neuposlechla a tajemství neuchovala. Slibu svému,

vynucenému sice, ale přece slibu, dostála moje Marie až po den, kdy jsme si byli spolu dali slovo, že chceme společně po boku svém kráčeti životem po cestě světla a spásy. Pak mi zjevila vše, neboť nesluší se, aby měla žena tajností před mužem svým, jak pravila, ale vážil jsem si přece slibu jejího tak, že po dnešní den nezjevil jsem ho, právě jako ona, nikomu, až opět vám, dětem svým, kdy se dohrál poslední výstup pomsty kněžské, která je tak pověstná, tak umíněná a bezohledná. Nikdo se neumí mstíti tak důkladně jako kněz a Jezovita zvláště!"

„Vrátil jsem se v tom čase, kdy páter Nygrin byl vězněn vlastními svými druhy, jako dříve připraven byl ponejvíce jeho přičiněním ubohý Bouček a starý Vysota, který sice složil nové vyznání víry, ale brzo na to, nejspíše následkem útrap, přestálých ve vězení, umřel, zanechav mladého synka, Vysotu nynějšího. Bylo to asi dva měsíce po onom výbuchu vášně Jezovitovy a vaše matka byla od té doby živa na samotě mé v pokoji, neboť Jezovité uvěřili slovům jejím a měli ji za duši vrácenou církvi své. Ohledně jejího opatrování mého majetku vyložila jim to v ten smysl, že jsme příbuzní a tím si zabezpečila poklid. Návratem mým pak měl býti všemu učiněn konec a já opět nastoupiti svůj téměř poustevnický život. Prosil jsem však svou Marii, aby mi spravovala pokud možná ještě po nějaký krátký čas hospodářství, dříve než se budu moci do toho všeho opět vpraviti a než se opět zotavím poněkud po tom dlouhém žalářování. Bylo na podzim, práce ještě všude hojnost s přípravami na tu dlouhou zimu pod horami a mně při pomýšlení na to nové poustevničení na mé samotě šla hlava kolem. Všiml jsem si bedlivěji Marie — byla hezká, jak víte z vypravo-

vání bratří, kdož ji znali mladou, neshrbenou posud od namáhavé polní práce, a byla pracovitá, rozumná, hospodářská, jak jsem poznal ihned a dobrá, hodná, věrná víře svého otce. Pomyslil jsem, abychom se vzali a tak po několika dnech bez dlouhých okolků zeptal jsem se na mínění její v té věci, chvěje se, aby neodpověděla záporně, což by mne bylo velice zarmoutilo. Nemohl jsem věru nalézti lepší ženy, která by se více pro mne hodila, ale byl jsem chud, hospodářství bylo zanedbáno a konečně mi bylo už třicet a jeden rok, zajisté pokročilý to již věk k ženění na vesnici. Nemohl jsem jí nabídnouti nic více, než společnou práci, společné utrpení a radosti žádné. A Marie přece vše přijala, neodmítla mou smělou žádost, ale dokonce přinesla mi i jmění své věnem. Stateček rodičův jejích v Litiči byl prodán se svolením vrchnosti, za malý ovšem peníz, a matka její, babička vaše, odstěhovala se sem, poněvadž nechtěli jsme se zříci této samoty, jediného poněkud pohodlnějšího útulku bratří v smutných těchto dobách. Zde byly schůzky naše nejjistějšími, sem mohli přijíti přes lesy dosti nepozorováni, odtud mohli v pádu prohlídky dosti snadně uprchnouti a pak konečně vázal nás všecky na stavení toto starý, zakořenělý zvyk, tak že raději opovrhl jsem větším statečkem v Litiči. Marie stala se mou ženou po velkých protivenstvích se strany jezovitské vrchnosti, která nyní pátrala po jejím příbuzenství ke mně, aby tak zlému kacíři zmařila sňatek a vzala mu možnost vychovati si ve víře a v poznání svém i potomstvo. Odpor jich trval po tři měsíce, v kterémžto čase žila matka vaše již u mně, a zlomil se o vlastní jich zbraně, jichž dříve byli užili proti nám. Já i Marie byli jsme složili vyznání víry a déle nemohli nám brá-

niti, poněvadž podstatných důvodů nebylo a já byl hotov utíkati se k vyšším úřadům. Nebál jsem se více nikoho — ztratiti jsem nic nemohl, vyhráti jsem mohl všecko a — vrchnost po některém vahání povolila.“

VII.

Stařec, poněkud unavený dlouhým vypravováním, utichl nyní na dlouhou chvíli, zabrav se do vzpomínek na mladost tak neveselou, bez radosti, jako celý skoro život jeho. Stále nacházel se v zápasu, stále byl trýzněn a trpěl i bojoval, ovšem opět ponejvíce utrpením, za myšlénku věčného klidu a míru na světě tomto a život jeho byl věru velmi křiklavým obrázkem běhu věcí světských vzhledem k těm zásadám, které choval v srdci. Řídil se vždy pravdou: „Čiň dobře a varuj se zlého, dej každému, což jeho jest a s pokojem nech každého!“ ale právě pro tu zásadu byl život jeho jediným jen bojem. Svět kolem něho, plný malicherných pozemských cílů, pachtění se po slávě pomíjející, plný ubližování a ubíjení slabšího, obrátil se proti němu, nenechal ho žíti tak, jak by si byl přál ve svém ústraní a pro rozmary své nebo pro sobeckost napadal ho stále, působil mu samé boly tělesné i duševní.

Smutné a malicherné byly ty příčiny, proč ho týrali, štvali, kaceřovali. Nesměl žíti život klidný, poněvadž by mohl dáti lidem příklad, jaké blaho leží v tak klidném životu a to by bylo dle zdání Jezovitův velikým převratem ve světě. Nesměl býti chud, poněvadž by byl pak nemohl platiti jim, nesměl státi se poustevníkem, poněvadž měl povinnosti k státu a k lidstvu, které musil plniti. Nesměl míti svých myšlének, poněvadž

Jezovité chtěli, aby každý podřídil se onomu myšlénkovému světu, jejž oni předpisovali. Ve všem bylo viděti sobecké ty záměry, vládnoucí světem a kdo nebyl sobcem, kdo se poctivě chtěl starati o blaho lidské, které spočívá v klidném světě, kdo nechtěl přispívati k těm svárům a bojům, jež se nazývají bojem o život, ten byl kacířem, který nebyl hoden, aby ho země nosila a ten musil přísahati poslušnosť zákonům lidí, kteří překrucováním Kristova zákona o míru a blahu natropili tolik zlého zde, že staletí uplynou, než hrozné působení jich bude vyhlazeno.

Jezovitismus zbudován jest na špatných stránkách povahy lidské a dokud ty budou v platnosti, bude v platnosti jezovitismus. Zakládal se hlavně na sobectví a panovačnosti — dvou to největších překážkách, které staví se v cestu zlaté době lidstva. Všecko ostatní zlé vyplývá z nich a tam jest hlava toho hada, který musí býti potřen, dříve než zavládne opět všeobecný mír ve světě, jak nás učí o něm šlechetní filosofové a ještě více básníci, jakož vůbec mužové ušlechtilých povah a smýšlení. Poražme v sobě sobectví a panovačnosť a celou tu touhu po falešné slávě a porazili jsme celý ten jezovitismus v nejširším jeho smyslu. Pak nastane zlatý věk, všeobecné bratrství lidstva a nebude žebráků ani tyranů. Toť jest jednoduché rozluštění socialní otázky, platící pro všecky věky a pro celý okršlek světa.

Burián a bratří jeho potlačili v sobě onen jezovitismus lidské povahy a právě proto přišli s ním do zjevné srážky, v níž během věcí, jak tehdáž všeobecně to bylo, trpěli v každém ohledu, až na to, že nemajíce míru na světě, měli ho aspoň při smrti své a mohli v něj doufati na věčnosti. To bylo ono tajné blaho, jež drželo bratry v po-

znání jejich a beze všech obřadův, které oni z důvodů rozumových zavrhovali, dostali se právě tam, kam se dostati musí každá šlechetná duše po delším přemýšlení. Toto poznání, to světlo, vzešlo asi před časy některému tomu vesnickému mudrci a on je zanechal svým potomkům, kteří snad mnohdy mu ani řádně nerozuměli, ale proto přece dosáhli jím takového poklidu duše a blaha srdce, že při něm z celé mysli stáli a setrvali.

Bylo to sice na oko zvláštní, ale při podrobnějším pozorování zcela jasné, že při vyznání tomto bylo velmi málo dětí a mladých lidí, a veliká většina vyznavačů skládala se z lidí úplně dospělých. K pochopení jeho bylo třeba nejen šlechetného srdce, ale i rozumu, zbystřeného dlouholetou zkušeností, kamž ovšem nemohly dospěti děti, mladí lidé a mnohé ženy. Kdo ale jednou pochopil, kdo se dovedl vzíti v tu prostou víru beze všech obřadů, bez kněží, bez určité věroi mravouky, ba bez boha, jehož uznávali jen jako nějakou námi vládnoucí fysickou i morální sílu a vyjadřovali ho buď pojmem „věčnosť“ nebo „světlo“, ten již nikdy vyznání toho se nezřekl. Lidé tito stáli nevědomky na onom stupni, kam se musí dostati přemýšlením mudrcové všech náboženství a to často cestou dosti kamenitou, trnitou, obtížnou a zahanbovali prostým rozumem svým všecky ty theologické výklady kněžských doktorů, filosofická bádání učených duchů ve Francii a jinde, kde se právě takořka probouzelo teprvé to volnější smýšlení pozdější doby.

O podobných věcech přemýšlel nyní také Burián a snad i děti jeho. Časem pohlíželi na drahou mrtvolu, ležící zde s klidným výrazem ve tváři, tak že očividně mohl každý pozorovati, že ani ten zjev nenáviděného kněze nerozrušil

ji než na chvilku a vlastní skon byl pln vnitřního míru.

Hodiny byly za vypravování několikráte odbily a nyní odbíjely znovu. Byly čtyři, hodina to, kdy v tento pokročilý čas není posud ani stopy po blížícím se dni. Venku bylo posud mrtvo, pusto, temno a ve světnici blikalo světlo kahance, bojujíc s ní ze vší možnosti. Burián neuznávaje potřebu obřadů, neznal také pověr a starých zvyků a neotevřel ani okno, aby duše zesnulé vylétnouti mohla a tak nalézal se snad v jizbě ještě i ten poslední vzdech umírající stařeny.

Za přestávky otcovy panovalo ticho, neboť ani Janovi ani Toně nebylo do řeči. Byli toho příliš mnoho slyšeli, aby mysl jich nebyla tím na dlouhou dobu cele zaměstnána, a seděli zde právě tak zadumáni jako otec.

Při zvuku hodin se stařec opět vzpamatoval ze svého zamyšlení.

„Čtyři již!“ pravil udiveně, kývaje hlavou. „Musím rychle pokračovati, abych se s pásmem příběhu svého dostal ku konci. Nezbývá ostatně toho již tak příliš mnoho, ale část právě nejsmutnější, k níž musím sebrati veškeré síly své, abych vše vypověděl a žalem mi to srdce neutrhlo nebo hněvem krev nezbouřilo. Žili jsme tedy na této chalupě a já se dal podle zákonů světských i církevních, abych všem učinil zadost a byl dále živ v pokoji, s Marií řádně oddati. První děcko, které mi povila, byl chlapec, nešťastné to dítě, můj ubohý Vít, na něhož myslila i v hodině smrti své a o němž jsi také ty, Jene, dnes mluvil, neznaje úplně celého jeho neblahého osudu. Bylo to za několik měsíců po svatbě, poněvadž počala již v té době, kdy byla ženou mou jen podle zaslíbení svého a nikoliv dle kněžských ustanovení.

Vít byl krásným dítětem, tak krásným jako nikdo z vás a málo jsem viděl podobných krásných dětí. A v nejútlejším věku svém jevil velikou živost, ba mohu říci, že budil ve mně velké naděje svou duševní čilostí, jaká se jen zřídka na dětech pozoruje. Měl jsem rád toto dítě vášnivě a byla to snad jediná vášeň v mém životě a vášeň zajisté dovolená, ba přikázaná člověku, poněvadž přirozená a spravedlivá. Sledoval jsem pečlivě den co den pokrok jeho a vyvíjení se různých vloh v tomto malém tvoru, tak něžném, milém, nevinném. Zapomněl jsem při pohledu naň na celý ten zlý okolní svět, na pátery Jezovity v žíreckém klášteře, na všecko utrpení, jež mne potkalo a jež mne potkati má snad ještě a žil jsem pro svého Víta, kterého jsem chtěl zasvětiti životu blaženějšímu, než jaký jsem já žil. Nejprvé měl poznati světlo naše, přijati zásady mé a pak chtěl jsem ho poslati do země cizí, kde vládne volnosť v náboženství, aby tam žil, jak mu vnitřní ten čistý duch povelí. Také pak matce byl podobným miláčkem, jak můžete sobě pomysliti a život by byla dala pro něho. Visela na něm s tělem i duší, až jsem ji mnohdy napomínati musil, aby nedávala v šanc jednáním tím věčné spasení své, jak s tím dítětem dělala. Každý pohled její pak svědčil o štěstí a blaženosti, právě jako u mně. To dítě nahradilo nám všecko, co jsme na světě jinak postrádali, ba i ten vnitřní klid, po němž bylo veta, poněvadž u nitru našem usadila se stálá jakási neurčitá bázeň, ba řekl bych předtucha nějakého nebezpečenství, hrozícího našemu malému Vítu a nám všem. Z bázně té nebyla pak vyňata ani babička vaše, která také s celou láskou k dítěti přilnula.“

„Jednoho dne, — Vítovi bylo tehdáž ani ne zúplna tři léta, vyšla Marie s ním za mnou do

lesa, kde jsem právě vykopával pařezy, nesouc mi oběd. Posadil jsem se na jeden pařez a pojídal jsem, co mi přinesla, a matka vaše usedla na zem do mechu, hrajíc si zde s dítětem, které se smálo, pronášelo těch několik slov, které již umělo, výskalo, bylo vůbec plno radosti a my s ním. Myslím, že nebylo šťastnější rodiny nad naší, jak jsme tak byli rozloženi pod tou zelenou klenbou lesa v samém smíchu a veselí. V tom najednou vystoupí za keřem postava v černém taláru kněžském a k překvapení svému spatřil jsem pátera Nygrina, kterého jsem od té doby, jak jsem byl se již zmínil, vídával jen ve společnosti ostatních kněží. Měl tedy nyní opět již asi úplnou svobodu, které zajisté použije k pronásledování nás a jmenovitě bude se snažiti o pomstu Marii za její smělý čin, kterým pomátla všecky jeho tajné plány.“

„Páter kráčel s podivným úsměvem na rtech a s očima sklopenýma přímo k nám, zatím co my bezděky jsme byli jaksi zaraženi, přivedeni z míry náhlým tím jeho objevením. Bylo zřejmo, že nás pozoroval již chvilku před tím a za jakým asi účelem? Snad nás vyhledával úmyslně! Přišed až ke mně, zastavil se přede mnou a založiv ruce, upřel na mne ty své zlé, pronikavé oči a pravil pevným hlasem jako inkvisitor:

„Jak se jmenuje to dítě?“

Nevěděl jsem, mám-li mu odpověděti, čili nic, když v tom již mluvila za mne matka, která se, jak to již u žen bývá zvykem, mnohem dříve vzpamatovala z překvapení nad touto otázkou a zvolala s mateřskou hrdostí:

„Vít se jmenuje!“

„Vít!“ opakoval Jezovita. „A kolik je mu let?“

„Tři léta!“ odpověděla opět matka, nevidouc příčiny, proč by neřekla úplnou pravdu.

„A máš ho rád?“ obrátil se páter ke mně.

Odpověděl jsem jen němým přikývnutím hlavy, nevěda nic jiného co bych udělal.

„A což ty?“ upřel zrak na vaši matku.

„Jak se můžete takto matky jeho ptáti!“ pravila mu s rozhořčením.

Kněz nyní pokývl několikráte hlavou a pak, sklopiv opět po jezovitském způsobu zraky k zemi a přijav na rty své ten příšerný jich smích, promluvil k nám výhrůžným tonem:

„Aj, konečně přece nalezl jsem cestu, po které budu moci působiti na kacířská zatvrzelá srdce vaše! Sám bůh vedl dnes kroky mé sem do té lesní samoty a poněvadž řízením jeho se to stalo, musím obrátiti k vám veškerý zřetel svůj. Pamatujte si to, že v dítěti tomto dal bůh vlastně vám trest za kacířství vaše!“

Propověděv tato slova pater Nygrin, odcházel ani se více neohlédna a krokem co nejrychlejším. My pak zůstali seděti po dlouhou chvíli, nejsouce schopni slova po tom, co nám řekl. Co ten člověk zamýšlí? V čem má záležeti ten trest, kterým nám v nevinném dítěti vyhrožoval? Co chce učiniti? Chce snad mstíti se na dítěti? Počali jsme se chvěti, nevědouce posud toho nejmenšího z výhrůžky Jezovitovy než právě to, že ďábel v člověku tom nespí, ale hledí stále, kterak by nám ublížil. Marie dala se do pláče, jakmile ten kněžský had zmizel a já posud nemohl sebrati ani smysly své.“

„Po chvíli, když se první ten dojem, vzbuzený výhrůžnými slovy, poněkud umírnil, počali jsme teprvé přemýšleti, co by vlastně obsahovala řeč ta. Oba jsme přišli k úsudku, že kněz smýšlí něco zlého s naším Vítem, touto jedinou naší radostí, na které nám tolik záleželo. Jak ale vyvarovati

se toho v poměrech, v nichž jsme se nacházeli, tak smutných, beze vší pomoci a ochrany než několika bratří, stejně malomocných jako my? Ten kněz byl mnohem silnější, mocnější ve světě než my všichni a k tomu uměl použiti lsti! Tak jsme uvažovali s Marií již tehdá, kdy nám ani z dálí nenapadlo, že by Jezovita byl schopen něčeho tak zlého, čím se nám skutečně pomstil. Marie navrhovala, abychom opustili všecko zde, co nazýváme svým, a šli raději do brandeburské země, kde se nám lépe povede, budeme-li pracovati jako ti nejsprostší nádenníci, kteří tlukou na silnicích kámen, a že budeme při tom šťastni, poněvadž budeme žíti, majíce svobodu ve vyznání svém a jsouce ubezpečeni, že nečíhá na dítě naše nikde Jezovita, aby ublížil jemu a nám v něm. Rozvažoval jsem a počal jsem se již kloniti k myšlénce té, ale chtěl jsem ještě vyčkati času, doufaje, že hned tak zle nebude, a že budeme vždy míti ještě příležitost odejíti tajně odtud, jakmile nám bude libo. Avšak tentokráte byl jsem nesmírně zklamán a to tak náhle, že si ani posud nemohu činiti velkých výčitek pro své prodlévání, ačkoli ztracená ta chvíle stála mne dítě, první dítě, tak milované a milování hodné! Nemohl jsem přece hned odejíti z lesa přímo za hranice a na jiný útěk by mi bylo nikdy času nezbylo, neboť hned před večerem dostavili se čtyři drábové pro mne do lesa a odváděli mne opět do klášterního vězení v Žírci. Na cestě stavili se pak zde pro Marii a vzali ji sebou i s naším dítětem taktéž do žaláře. Smutný byl ten kousek cesty odtud do Žírce! Marie plakala a malý Vít s ní, já se pak poprvé za svého živobytí chvěl bázní, ne o sebe, ale o dítě! V klášteře nás rozdělili a dali nás spáti každého do jiné vězeňské komůrky, druhého dne pak ráno

byli jsme uvedeni opět před rektora kláštera, pátera Korgera.“

„Zde nám bylo vyloženo, proč prý jsme vlastně uvězněni. Žili prý jsme nemravně a jsme zjevní Adamité, nestarajíce se o zákony církevní ani světské. Marie žila prý se mnou, nejsouc mou ženou, byla mi ženou, nejsouc mi oddána církevně a to dítě, které na rukou drží, jest toho zjevným dokladem. Konečně prý, jak sama žena moje vyznala, jsme příbuzní, takže sňatek náš čelí proti ustanovením církve a všemu dobrému řádu na světě. Tázali se mne, jaké mám omluvy pro to a já neodpovídal, až na to, že jsem se vší určitostí popřel, že Adamitou nikdy jsem nebyl a nejsem a svazek náš že byl docela počestný i přes to, že nebyl dlouho posvěcen.“

„Na to vynešen rozsudek. Já i matka vaše byli Jezovity uznáni za kacíře velmi zatvrzelé, zásad velmi nemravných, čelících k podvrácení a úplnému zničení trvajícího řádu světského i božských ustanovení. Vyznání víry, které jsme oba nedávno složili, neplatilo jim za nic a uznali konečně sami, že to vše je věcí zbytečnou, neboť ledví naše zůstávalo týmž, třeba bychom byli složili hned několik vyznání víry. Měli jsme býti nyní nadále střeženi co nejpřísněji a poučováni o pravé víře katolické stále se vší rozhodností. Každý dobrý křesťan mohl přihlížeti, kdykoliv mu libo bylo k našemu počínání, aby se nedálo nic tajného, nepatřičného v domově našem a při prvním, sebe menším důkazu nějaké viny měli jsme odevzdáni býti soudu veřejnému s náležitým odporučením. Všecko to však nebylo posud tím nejhorším a mnohem více ranili srdce naše věcí, kterou pronesli v nespravedlivém, nelidském rozsudku svém na posled a na kterouž počítali, že nás najisto zdrtí, jakož

se i stalo k nemalé jich zajisté radosti všech a pátera Nygrina zvláště.“

„Musím mluviti ovšem krátce, neboť by mne cit přemohl!“ podotkl starý Burián, přišed až sem ve svém vypravování. „Může vám to býti důkazem, jaká to rána stihla nás tehdáž, že ani nyní, po více než třiceti letech, nemohu na to vzpomínati leč s velikým žalem a vzrušením mysli. Vzali nám našeho Víta, mého malého miláčka, nebohé dítě, vzali nám je dříve, než zvědělo co více o otci a matce své, aby je vychovali v dálce od nás. Zkazili bychom prý je — vlastní rodičové prý by byli na zhoubu svému milovanému dítěti — musí prý býti spaseno a zachováno pro víru katolickou. Tak prý zní zákon, surový, nízký to zákon, je-li pravdou to, že věci takové jsou v něm obsaženy. Ba ten hrozný člověk, ten páter Nigrin, na jehož radu všecko toto se stalo, ten se nám vysmíval do očí, pravě nám, že dítě to bude vychováno tak, aby nikdy nezvědělo, kdo byli rodičové jeho a pokud možná bude usilováno o to, aby vstoupilo v řád jezovitský. Mělo prý se modliti za hříchy naše, a za vyvedení z bludů našich. Nikdy více neměli jsme našeho milého Víta spatřiti, ani slovem o něm zvěděti, nevěděti ani kde se nachází, zdali jestě žije, ba ani zprávička o možné smrti jeho neměla nás dojíti. Posud vidím tu na smrt ubledlou svou Marii, když jí brali dítě z náručí — barva, kterou vidíte zde na její mrtvole, není tou smrtelnou bledostí, jakou se tehdáž obestřela její tvář. Nechtěla dítěte drábům vydati, bránila se jako lvice, které mládě berou a mne drželo osm lidí, abych nemohl jí spěchati ku pomoci. Všecko bylo marno; dítě bylo jí mocí vyrváno a zmizelo, hořce plačíc a natahujíc ručinky své po matce, ve dveřích —

zmizelo nám navždy. Pět minut po té nás propustili.“

„Nechtěli jsme se však hnouti s místa a ostatně síly naše byly ochromeny. Před pěti minutami, při pohledu na dítě své, cítil jsem se býti tak silným, že bych byl jako Samson zbořil dům ten na všecky naše katy, na vrahy mého Víta — a jakmile zmizel, byl jsem sláb, málomocen, zlomen, zdrcen. Dali jsme se vyvésti do dvora a odtud nás, když jsme se nechtěli hnouti, vyštvali psy. Myslili jsme, že musíme spatřiti ještě jednou našeho Víta, našeho miláčka a obcházeli jsme až do večera, nevědouce o hladu a žízni, o unavení a ospalosti po bezesenné noci. Marna však byla naděje naše. Do kláštera jsme nesměli a z kláštera dítě snad už bylo pryč. Číhali jsme ještě celou noc, pak ale křehké tělo přemohlo ducha. Odešli jsme s pláčem domů a Marie upadla z toho do těžké nemoci. Těšili jsme jeden druhého světlem svým, ale útěcha se nedostavovala. Když povstala po několika nedělích Marie, upadl jsem opět do nemoci já, neboť i já nosil zárodek její v sobě hned od onoho nejnešťastnějšího dne mého života a dlouho to trvalo, než jsem se opět uzdravil.“

„Rok na to narodila jsi se nám ty, Tono, a opět za rok přišel na svět Jan. Vy jste vytrhli přece poněkud matku z její ochablosti, která se počínala jeviti již i v mozku jejím a ona procitla opět k životu. Stala se s ní však veliká proměna proti dřívějšku. Nenabyla nikdy více bývalé své veselosti a blaho se také u nás více neuhostilo, poněvadž vždy viděli jsme oba živě před sebou to nešťastné dítě, natahující ručinky po matce, ani je drábi odnášejí. Slova jsme více o něm neslyšeli až dnes právě to, co pronesl ten bídník v kněžském oděvu u lože umírající trpitelky. Za těch

třicet let nadělal nám ještě mnoho protivenství, které však žádné nedostihlo té výše, jako právě toto a stále jsme byli ním špehováni, stále obtěžováni, abychom nikdy nemohli zapomenouti aspoň na krátký čas na žal svůj. Stále se nám objevoval a s jím i smutná ta vzpomínka, ale učiti nás se více neopovažoval, jakož i byl vždy opatrným, abych snad v slepém hněvu se nezapomněl a nesáhl na život jeho! Bláhovec! Nezná vznešených zásad našich a proto se bojí. Jen jedenkráte měl se snad čeho obávati — tehdáž, když se zjevil u lože umírající matky Mariiny, vaší babičky, která zesnula asi rok po Janově narození, a chtěl ji obraceti na víru katolickou a — dnes v noci! Byl jsem však zachráněn, že jsem neprolil krve jeho a bude mi snad odpuštěna prudkost má' protože jsem pro toho člověka mnoho, mnoho zkusil a utrpěl."

Stařec skončil a zastřel si rukama tvář. Snad se mu vyřinula nějaká ta palčivá slza ze starého oka, kterou nechtěl před dětmi ukázati.

„Hm," pravil voják, pohnutý v nejhlubším svém nitru. „Tedy by bylo mému bratru nyní třiatřicet let! Dám si pozor ve světě, člověk se sejde se všelikýms!"

A Tona, ta v zamýšlení česala šedivé vlasy zesnulé matky a nové proudy slz valily se jí přes tvář.

VIII.

Bylo pět hodin již pryč, když se Tona zvedla a ubírala se na zásep, aby se podívala, blíží-li se již den. Nad horami tam za Hradištěm bylo viděti světlý pruh, oznamující, že do rozednění již nedaleko. Mraky, které ohrožovaly podvečer kra-

jinu, byly se po půlnoci spustily v malý deštík, jenž ale hned opět přestal a jen vlhčí zem vydávala o něm svědectví. Z vesnice sem bylo sly-í šeti pění kohoutů a lesy šuměly sem hlučně rann svůj pozdrav.

Tona se postavila na záspi a hledíc snivě do labské krajiny dole, zabrala se do rozjímání toho, co dnes byla právě slyšela o svých rodičích. Věděla již před tím všelicos, ale vše to bylo dosud jen velmi neurčité, zmatené a dnes teprvé dostalo se jí poučení o všem, co snad jen dříve z dálky tušila. Ona sama posud nemohla vypravovati o podobných právě útrapách, jež by ji byly v životě potkaly a jediná věc, která jí život nejvíce posud kalila, byla ona, že musila před mužem svým skrývati poznání svoje, poněvadž nelíbilo se mu, či vlastně nechtěl si je dáti ani vysvětlit. Již mnohokráte o tom spolu mluvili, ale on zůstává stále zatvrzelým, nechce o tom slyšeti, aby mu starý Burián vše vyložil, a se svými zásadami ho seznámil. Nyní dorůstají už děti, brzo přijdou do školy a podle vůle otcovy vychovávány budou přísně po katolicku — aby prý neměly nikdy později život ztrpčený, proto že jsou pokládány za kacířе.

Zlatník byl hodný člověk jinak a jen tu snad dobrou, snad špatnou vlastnosť měl, že chtěl žíti pokud možná pokojně, v míru a klidu, a pro to obětoval podle okolností třeba vše, celé své smýšlení a jednání. Burián a ostatní bratří chtěli žíti také v míru s celým světem klidně a v pokoji, ale snažili se o to způsobem zcela jiným. Chtěli žíti podle svých zásad, kdyby třeba měli podstoupiti boj s celým světem, kdežto Zlatník žádných zásad vlastně neměl než onu hlavní snahu po klidu a smýšlení své řídil vždy tak, jak to

právě bylo potřebí, aby nepřišel ve srážku s okolím svým. Buriánovci chtěli po příkladu svém změniti celé lidstvo, chtěli, aby se přizpůsobilo zásadám jejich a ve snaze po takovém obrácení lidského smýšlení hledali vnitřní uspokojení své, kdežto jinak by byli si činili výčitky. Zlatník opět naproti tomu přizpůsoboval se celému světu, kráčel za příkladem jeho a výčitky by si byl dělal jen tehdy, kdyby byl se neuměl s okolím svým shodnouti a tím porušil klid svého života. Byl to tedy veliký rozdíl ve smýšlení otcově a mužově, jejž viděla Tona jasně před sebou.

Muž její vzal si ji z čisté lásky, která byla tak mocná, že potlačila v něm i tu snahu po stálém ničím nerušeném pokoji. Věděl, z jakého rodu beře si ženu, věděl, že těžko žena tato přizpůsobí se jeho smýšlení, neboť již asi s mlékem mateřským vssála do sebe toho ducha opravy trvajícího řádu lidského, který se jevil u bratří však jen příkladem dobrého, klidného života a spokojené smrti, jimiž jedině chtěli působiti na okolí své a zjednati poznání svému nových příznivců a následovníků. Miloval však Tonu proti vůli své a přes příliš, než aby se byl mohl jí proto zříci. Mlčel ovšem, pokud rodiče byli na živu a teprvé po smrti jejich odvážil se přivesti Tonu do svého statečku. K tajení pak před rodiči přinutila ho opět ta jeho obava přede všemi sváry a různicemi, kterým se však třeba i pozdějším sňatkem svým přece jen nevyhnul. Aby pokud možná jich se vyvaroval, nutil ženu svou, aby dávala na jevo co nejvíce katolické zbožnosti, a tím si připravoval opět malé sváry v domácnosti, neboť Tona v tom ohledu ho poslechnouti nemohla, aby neublížila svému přesvědčení a nezpronevěřila se

snaze všech bratří, která jedině jí mohla dáti pokoj duše.

Muže svého milovala, jak jen žena manžela svého milovati může a velice ji to bolelo, že odvrací sluchu od spasitelných slov jejich, otcových i matčiných. Bála se o jeho spásu a tím velice trpěla. Později měl se k tomu připojiti i podobný strach o děti, strach, jakýmž asi také matka její trpívala pro zmizelého Víta, vychovaného po jezovitsku. Nyní však po té zprávě, kterou byl přinesl Jan, mělo vše snad býti zjinačeno, a ačkoliv posud nechtěla jí uvěřiti zúplna, přece již na ní stavěla své plány. Nyní, kdy nehrozí již žádné nebezpečenství vyznávačům čistého poznání, dá si přece manžel její říci a připojí se k víře ve věčné světlo a dá také v ní vychovati dítky své. Nyní musí býti lépe v každém ohledu.

Myšlénkami těmito se velice nějak potěšila a hleděla veseleji vstříc blížícímu se jitru, jež se čím dále tím více ohlašovalo. Kdyby nekryla údolí mlha, bylo by již viděti až dolů do Žírce, jak bylo jasno a nad kopci počaly jeviti se červánky, znamenající příchod slunce. Bylo však posud chladno a to upomenulo konečně Tonu, stojící zde nehybně pouze v domácím obleku, aby se opět navrátila do teplé světnice.

Když vstoupila, musila si odkašlati pro čpavý dým, jenž se byl z kahance rozšířil po celé jizbě. Otevřela tedy na chvíli okno a zhasila kahanec, načež šla uvázati okenice u všech okének, takže ranní světlo mělo sem volný přístup a čpavý dým mohl lépe odcházeti.

Ve světnici zatím byl již chvíli před návratem jejím ulehl otec na malovanou širokou truhlu a syn na dlouhou lavici. Voják si dal pod hlavu svůj malý tlumok, jejž byl přinesl z cesty, a starý

Burián sňal k témuž cíli se hřebíku starou halenu. Oba byli obráceni tvářemi ke zdi a nemluvili, takže Tona musila míti za to, že oba spějí. Když se však naklonila k otci, viděla oči tohoto otevřeny, patřící nehybně na tu zeď před sebou. Byl zabrán v myšlénky, zatím co bratr měl sice oči zavřeny, ale dle všeho bylo viděti, že se brání vší mocí proti spánku, jenž naň naléhal. Byl příliš unaven tím bděním a tou namahavou cestou, kterou byl včera vykonal.

Mohla tedy bez starosti odejíti. Vzala ještě kus černého chleba z almárky, postavené na síňce a dala ho starému Pozorovi. Ale podivno, — pes, který přece od večera nic byl nežral, nechtěl se chleba ani dotknouti a když ho Tona pobídla, dal se do smutného kňučení a vytí, jakoby věděl, co se dálo v jizbě, zatím co on hlídal dvéře její. Zalezl pak do budky a zaryl se do slámy, nepřestávaje kňučeti. Tona ho ještě pohladila a ubírala se nyní ven ze dvorku a odtud po pěšině dolů k Žírci.

Jitro byly neprávě krásné, ale také ne ošklivé. Celé údolí bylo zahaleno v mlze, s níž počaly právě zápasiti paprsky slunce, pronikající již tu tu a tam jako rudé meče, které by protínaly nějakou jemnou tkaninu, závoj. Moc jejich však byla posud velmi nepatrna vůči té rozloze mlhy a musilo to trvati ještě hodnou chvíli, než-li se slunci podařilo šedivého toho hávu krajinu zbaviti. Všude panovala pak ta nepříjemná pronikavá podzimní vlhkosť.

Dostala se po malé chvilce k Žírci a ubírala se kolem stodol za osadou, tehdáž ještě úplně malou, aby se dostala k silnici a touto k svému domovu, hned na kraji, přijíždí-li se od Jaroměře. Právě pak zahýbala do otevřených již vrat, když

v tom uslyšela hrčení nějakého lehkého povozu, nejspíše nějakého kočáru. Ano, nemýlila se, kočár to jede! Zastavila se ve vratech za pilířem, aby se podívala, mimovolným tím pudem zvědavosti člověka, jenž dosti zřídka vidí kolem svého obydlí jeti kočár.

Avšak — toť lehký kočárek, či spíše vozík — Seidlův! A u vnitř něho sedí pohodlně umístěn v peřinách — páter Nygrin, nový lokalista žírecký.

Seidel seděl sám na kozlíku, měl zapřaženy dva koně, dobré běhouny a ujížděl již hned zde mezi obydlími dosti rychle. Když pak vyjel z nich, práskl silně a lehký vozík jen hrčel po silnici, mizeje brzo v mlze. Páter pak sotva vystrkoval nos ze svého pláště a dle všeho Seidla pobízel ku chvatu.

Srdce Tonino se sevřelo náhle podivným jakýmsi pocitem, jejž posud málo kdy byla poznala. Nebyla to bázeň, ani snad nějaká pochybnost, spíše neblahé jakési tušení, jemuž se nemohla ubrániti, spatřivši náhlý odjezd páterův, který zajisté nejel bez důležité příčiny.

Jaká by však to mohla příčina býti? Tona srovnávala v hlavě všecko, co byla včera viděla a slyšela, a snažila se utvořiti si o tom a nynějším odjezdu bývalého Jezovity nějaký spojitý obraz, snažila se přivésti otcovo a bratrovo vypravování i slova umírající matky v jakousi souvislost.

Najednou ucítila zároveň znovu i tu včerejší pochybnost ohledně slov bratrových o císařském tom patentu, který dává svobodu víry každému poddanému a pochybnost ta opanovala nyní opět celou její mysl. Ano, odjezd pátera Nygrina bude zajisté ve spojení s tím, co se bylo včera stalo, a páter, zaslechnuv něco, jede nejspíše se na to

někam přeptati, snad do Jaroměře nebo do Hradce, neboť bude se chtíti nepochybně pomstíti za přijetí, jakého se mu včera u otce jejího dostalo. Něco podobného se mu asi posud nikdy a nikde nestalo, toho se proti němu nikdo neopovážil, jako právě Burián a jeho souvěrci. Vždyť prý, jak večer slyšela, již hned za chalupou vyhrožoval i se Seidlem, který ho také asi nadarmo neveze. A což kdyby pak včerejší zpráva Janova nebyla pravdiva, kdyby se byl mýlil? Kdyby v tom patentu to tak nebylo, jak on to povídá? Co by se asi dálo?

Oba ranní cestující ji dle všeho asi nespatřili, poněvadž mysl jich byla nepochybně příliš zabrána a pak spěchali. Konečně stála za pilířem a v mlze, zůstala zde po dlouhou chvíli, když již byli Seidel i páter někde dávno u Štanovic a teprvé pak šla pomalu a myslíc ještě stále na to, co se může všecko nyní státi, do stavení.

Hospodář se právě byl ustrojil a děti ještě spaly. Zlatník přivítal ženu svou vlídnou otázkou:

„Co se děje nahoře? Jak je nemocné?“

Tona neodpověděla a vytryskl jí jen proud slzí z očí, které se zdály sice býti již vyčerpány, ale přece ronily stále nové a nové slzy. Zlatník porozuměl dobře této odpovědi a svěsil hlavu.

„Neplač jen, Toničko!“ těšil ženu. „To už nebožce nic nepomůže a tobě může z toho něco býti, jak vypadáš. Zajisté jsi celou noc nespala?“

Tona zavrtěla hlavou, utřela si zástěrou oči a položila na malý okamžik hlavu svou k prsoum mužovým. Hned však se opět vzchopila a šla vařiti na ohništi snídani, polévku. Když pak muž na chvilku poodešel ze světnice, vrátila se tam rychle a zlíbala náruživě ty červené, buclaté tvářičky obou chlapců. Myslila při tom na šťastnější

budoucnosť, že nyní děti tyto bude moci vychovávati dle přesvědčení svého a opět přece a přece o zprávě Janově poněkud pochybovala, aspoň pokud se dotýkal určitého znění, že všem vírám popřána bude volnosť.

Muž se jí nevyptával dále na nic, nechtě jí rušiti v smutných jejích myšlénkách a teprvé když ani při snídaní nepočala mluviti, tázal se jí po všech okolnostech smrti matčiny. Tu mu počala vypravovati krátkými slovy o návratu Jana a o bratřích, nezmiňujíc se pranic o výstupu s páterem ani o obsahu vypravování otcova, o němž v celku přece musila učiniti zmínku, vypravujíc o probděné noci.

K posledu teprvé počala povídati o důležité novině, přinešené Janem z Vídně. Neručila však za její úplnou pravdu a Zlatník o tom také neprojevil žádného mínění. Odešel za nějakou záležitostí do Králové Dvora a připomenul, že při návratu udělá okliku na Zylvarovu Stráň k tchánovi. Tona pak zbudila děti a po snídaní je ustrojila, vypravujíc jim, že jejich hodná babička je již mrtva, což ovšem přijato bylo se srdcelomným pláčem a nářkem, ačkoliv děti posud nechápaly, co ta smrť znamená. Věděly jen tolik, že babičky své vícekráte neuvidí, že nepůjdou více k ní, že jim nepřinese ovoce a nepochová je na klíně ani jim nezazpívá některou ze svých hezkých písniček, kterých tolik uměla.

„A kde je to babička?“ tázal se mladší, „že se vícekráte k nám nevrátí?“

Co mu měla matka na to odpověděti? Může děcku něco vykládati o světle živém, v kterém dlíti bude duše zesnulé, nebo o duchu čistém, který prchl z křehkého těla do nezměrné věčnosti? Má mu povídati o té síle, která nad nimi panuje

a která jedině ze všech věcí na tomto světě není cele k propátrání, až se snad tomu duchu obživujícímu nás podaří tajemství to proniknouti, když zbavil se věznícího jej těla?

Tu pomohl matce starší Vít, odpověděv sám: „Babička je v nebíčku a u Pámbíčka! Je tam andělem!“

Matku bodlo při těchto slovech nevinného dítěte u srdce a ačkoliv dobře věděla, že dítě rozumí věcem, o nichž mluví, právě tak málo, jako čemu jinému, učinilo to na ni přece trapný dojem. Přes to vše ale nechala odpověď platiti, nemohouc sama podati dětem vysvětlení přiměřenějšího. Opravdu — to poznání její nebylo pro děti, a pamatovala sama, kterak v dětství svém představovala si Otce a Syna pod různými postavami a jen ten Duch svatý byl pro ni tak něco neurčitého a proto vznešeného a proto se ho vždy jaksi bála, pociťovala před ním tajemnou hrůzu. Tak by bylo i s těmito dětmi, kdyby jim počala vyprávěti něco z poznání svého, čemu by nerozuměly a ve fantasii své učinily by si o tom dojem, který by je jenom strašil, nedav jim představy vlastně o ničem.

Upokojivši děti poněkud slibem, že přece ještě jednou babičku uvidí, ovšem ale jen její tělo studené, nehybné, dohlédla na děvečku do chléva a odporučila jí dobrý pozor na všecko. Na to ubírala se s dětmi pomalu ven ze vrat, aby se opět odebrala k úmrtnímu loži matčinu. Nešla však touže cestou jako ráno, nýbrž ubírala se nyní mezi domky po Žírci k bývalému klášteru, tehdáž již změněnému v byty panských úředníků. Hned podle tohoto stál žírecký kostelík svaté Anny, také jezovitského původu jako tehdejší podoba kláštera a vystavěn byl v tak zvaném římském

čili jezovitském slohu zcela dle plánů noviciátního chrámu sv. Anny ve Vídni u mateřské koleje této filiálky. Obešla ho a přišla k malému rybníčku, pouhé takořka louži, blíže které stál výstavný dvorec Seidlův.

Náhoda jí byla přízniva a přivedla jí v cestu právě osobu, kterou hledala a pro kterouž učinila tuto zacházku. Bylať to stará děvečka ze Seidlova statku ubírající se přes silnici a pozdravující z daleka.

„Kam pak jel váš hospodář?“ tázala se Tona jakoby mimochodem. „Viděla jsem ho ráno.“

„Do Hradce, do Hradce jen a chce se ještě v noci vrátiti! Jel s panem páterem!“

„Tak?“ divila se na oko Tona.

„Ano! Byli spolu v noci někde, pan páter pro něho přišel pozdě večer. Hospodář nechtěl ani už jíti, spal už, ale velebníček ho přemlouval, až přece vstal.“

„A kde byli?“

„Nevím, neslyšela jsem! Hospodář přišel domů až k ránu, byl prý na faře a hned na to zapřahal. Slyšela jsem jen, že jede pan páter do Hradce k biskupovi!“

„Což o to, páteři mají stálé jízdy a neřeknou nikdy ničeho!“ svědčila Zlatníková a vidouc, že se více od děvečky nedozví, řekla svoje „s bohem“ a odcházela nyní s novou tou zprávou přímo přes pole k otci a mrtvé matce.

Trvalo to ovšem hodně dlouhou dobu, poněvadž vedla s sebou děti, které nemohly rychle jíti, ale přijdouc tam, nalezla všecky věci ještě v témže stavu, v jakém se nacházely při jejím ranním odchodu až na tu jedinou změnu, že Jan byl si vylezl na prázdnou postel na peci a tam tvrdě spal,

kdežto otec posud ležel na truhle s tím svým strnulým výrazem v tváři.

Když přišla dcera s vnoučaty, vstal teprvé a počal vykládati dětem smrť babiččinu, jak jen nejlépe mohl, ovšem těmi svými slovy, plnými skrytého smyslu, kterým děti nerozuměly a raději odešly od něho k posteli, na níž ležela babička tak nehybná, bez života, bez úsměvu, beze slova pro své vnuky. Nebály se ji, poněvadž nerozuměly pojmu „mrtvola“, jehož obecný lid se tak strachuje a divily se, proč dnes pořád spí.

Matka jejich dala se do vaření skrovného oběda pro otce, bratra, pro samu sebe a pro svou rodinu, neboť Zlatník mohl se dostaviti sem tak k poledním.

Ruchem, který povstal ve světnici příchodem dětí, probudil se i Jan a oblékl se opět do své uniformy. Děti dívaly se zvědavě na nového strýčka, o němž byly posud nikdy neslyšely a který se jim v bílém svém kabátě s červeným vyložením velmi líbil. Ostatně byl Jan věru hezký voják, a teprvé nyní bylo možno lépe si ho prohlédnouti. Vypadal mužně, statně, jako pravý voják a rysy jeho obličeje dobře se hodily k tomu šatu. Poboční zbraně neměl a v ruce přinesl sebou tu svou kovanou kaprálskou hůlku.

Počal s dětmi hovořiti a vyšel s nimi konečně ven na dvorek, aby si hrály se starým Pozorem, jenž dětem neublížil ani v tom nejmenším. Tam vyšel za nimi po chvíli i starý Burián a Tona na ohništi pilně vařila, aby byl oběd brzo připraven, poněvadž věděla, že ani otec, ani Jan byli dnes posud ničeho nejedli.

K poledním přišel skutečně Zlatník z Králové Dvora a počal rozmlouvati o přípravách ku pohřbu.

„Jaké přípravy k pohřbu?“ tázal se rozmrzele Burián.

„Nu, přece dojíti na faru, ke truhláři pro rakev, pak k panu učiteli Schneiderovi, aby obstaral muziku — —“

„Všecko to jsou zbytečnosti!“ přetrhl najednou Burián Zlatníkovu řeč. „K čemu kněz, k čemu rakev, k čemu muzika a tak dále a tak dále? Hlouposti jsou to!“

„Co vám to napadá?“ divil se Zlatník, pohlížeje na tchána, o něhož se obával, že se ho zmocňuje šílenství. „Vždyť přece dáte snad maminku řádně pochovat?“

„Pochovat ano a řádně také, ale nikoliv tím způsobem, jak vy myslíte, aneb jak si to kněží přejí. Moje Marta nebude nikdy tak pochována, v úzké truhle se vřeštivou muzikou a uchorvoucím zpěvem učitelovým. Na její pohřeb nepůjde žádný kněz, aby nad ní mluvil nesmyslná latinská slova, kterým ani sám nerozumí, tím méně pak ten padouch, Nygrin ze Žírce.“

„Ale otče, co vám to napadá?“ rozmlouval mu to Zlatník. „Vím sice — eh — nemohu to dobře říci —“

„Vím, co říci chcete, Josefe! Myslíte jako, že pro to své poznání, které jsme nabyli já i nebožka, nechci ji pochovati podle církve a máte pravdu. Ještě včera bych se byl však nevzpíral, dnes však mám volnost u veškerém svém jednání, ve své víře a podle světla svého pochovám ji — třeba na zahrádce, zrovna sobě před oknem!“

„Otče!“ zvolali nyní Jan i Tona, naslouchajíce rozmluvě současně u velikém překvapení. „Ty bys chtěl opravdu tak udělati?“

„Ano, prosím tebe, udělej tak!“ přimlouval se Jan. „Bude to tak nejlepší, k čemu kněze a ty

ostatní, kteří jsou za to placeni a se člověkem pranic necítí při velkém našem zármutku!“

„Ano, otče, pravdu máš!“ mluvila i Tona horlivě.

„Nuže, vidíte, Josefe,“ obrátil se starý Burián k zeťovi, „jaká svornost panuje v myšlení našem. A já bych měl snad jednati proti přesvědčení svému nyní, kdy máme konečně tu toužebně očekávanou svobodu vyznání našeho?“

„Vždyť ale — podlé císařského nařízení, není povoleno pochovávati někde jinde než na hřbitově!“ odpíral Zlatník.

„Císařské nařízení to mělo platnost tak dlouho, dokud nebylo dáno nařízení nové, v němž nám dána jest volnost všeho jednání a tudy i v tomto směru. Vím, je to jedno, kde člověk leží, z prachu pochází a v prach se musí navrátiti tak neb onak a neměl bych nic proti tomu, aby byla nebohá Marie má pochována v sousedství třeba Jezovitů, ale jedná se mi předně o to, aby dán byl příklad všemu okolí, že nebožka nebyla katoličkou v srdci svém, že nezemřela jako katolička a konečně chci míti hrob její stále na očích, abych stále s ní takřka žíti mohl v stálé vzpomínce na ní.“

„Vždyť i tak budete, otče, na ni beztoho stále vzpomínati!“ mluvil ještě zeť. „Myslím jen, že by bylo lépe, kdybyste podle obecného zvyku dal klidně pochovati matku na hřbitově a podle obřadů katolických, jak bylo posud vždy obyčejem mezi vašimi bratřími. Udělá to zbytečný hřmot, budete míti zajisté opletání — —“

„Ano, neměl bych nic proti tomu, kdyby vše bylo v obyčejném běhu věcí. Dnes však stojí proti nám ten, který přišel pokoušeti nebožku i v hodině smrti její, aby mohl rozhlásiti snad, že zemřela po katolicku, že se obrátila na tu víru čer-

ných kněží při svém skonu a toho nechci dopustiti. Vím, že by jí třeba milerád vystrojil slavný pohřeb, neohlížeje se na nic, že nebožka byla vždy podle jich výroků „kacířkou“, právě jako vždy vystrojili jeho soudruhové ochotně pohřby našim bratrům, aby mohli hlásiti, že všichni ti zemřeli se žádostí za katolické pohřbení a urážeti, snižovati, obmezovati tím poznání naše. Tehdáž však musili jsme přimhouřiti oko, poněvadž úřady světské stály proti nám a kázaly nám stejně s Jezovity, abychom byli aspoň na povrchu svém katolíky a podrobovali se obřadům té církve v každém ohledu. Dnes pak odstoupily úřady od Jezovitů, nechávají nám svobodu, chceme-li neb nechceme na dále tak jednati a my, či aspoň já a jak vidíte, i žena vaše a syn můj, nechceme!“

Na tom také zůstalo, neboť Zlatník, vida marnost svého přemlouvání, ustál od dalších pokusův a raději o té věci nemluvil. Starý Burián pak zamýšlel pevně zakopati zítra mrtvolu pod okno do zahrádky a sice bez rakve, jen ustrojenou v lepší její oblek, neboť tak prý to žádá země, aby mrtvola rychle zpráchnivěla, čemuž prkna rakve daremně jen brání. Rakve prý je potřeba jen k přenášení mrtvoly, nikoliv pak do země a tak se to také dělalo po dlouhou dobu, až teprvé přišlo k nepřirozenému zvyku, pochovávati také rakev.

Hned po skrovném obědě přišli sem opět Vysota a Jakeš a také Holub z Králové Dvora, aby se pozeptali na přípravy k pohřbu. Úmysl Buriánův schválili a šli dáti o něm zprávu ostatním bratřím, roztroušeným po vesnicích kolem do kola, aby se přece zítra pokud možná sešli. Pohřeb byl ustanoven na večer zítřejšího dne, aby každému bratru bylo lze přijíti a rozloučiti se

s nebožkou na tu řadu let, dokud i je nepojme ta nekonečná věčnost v náruč svou, kde se všichni opět sejdou k životu lepšímu, šťastnějšímu.

Teprve odpoledne, když byl Zlatník odešel opět domů s dětmi, zanechav ženu svou ještě v pustém bývalém domově, aby zde tchána a švakra trochu obsloužila, svěřila se Tona těmto dvěma o všem, co se byla náhodou ráno dověděla. Nebylo toho sice mnoho, ale přece vyzývalo k přemítání. Ovšem, nebylo ani nejmenší pochybnosti, že se jel lokalista Nygrin pozeptati na všecko do Hradce k biskupovi, aby věděl kterak má jednati. Přemýšlel asi na důkladnou odvetu za to, čeho se mu zde dostalo, co musil slyšeti i jak byl vypuzen. Měl zajisté tajné zámysly a když se mu nezdařily, mstil se na těch, kdož je zmařili, toť byl jednoduchý postup ve smýšlení a jednání podlé povahy, jakou byl každý Jezovita a páter Nygrin zvláště.

Jan i otec se jen počínání páterovu smáli, čekajíce, kterak zkrotne, uslyšev v Hradci o své náhlé málomocnosti vůči všem bratřím a jak bude soptiti hněvem při pomyšlení na svou slabost. Byli si jisti nyní vším svým počínáním a pokud nikomu neubližovali, nepřekáželi, neměl nikdo z osob církevních moci nad nimi. Podle Janova zdání pak už asi zpráva o císařském tolerančním patentu do Hradce dojíti musila, ale páni páteři asi dlouho váhali s uveřejněním jejím, poněvadž tak mnoho výsad jejich ničila, tak příliš moc jejich dosavadní pro budoucnost oslabovala. S takovými věcmi nespěchá rád nikdo a kněz nejméně.

„Biskup Háj však prý je člověk velmi hodný," pravil Burián k synu, když tento takto vykládal. „Ba slyšel jsem, že je prý toho poznání jako my,

že nevěří stejně s Jezovity, činí všude dobře a varuje se zlého!“

„Tím lépe pro nás,“ odpověděl Jan. „Dá hned mínění své starému Jezovitovi zřetelně na srozuměnou a zbaví nás v těchto nových časích brzo toho vlka v rouše beránčím!“

V podobných rozmluvách plynul pomalu čas a blížil se večer. Mrtvolu matčinu byli vzali hned odpoledne z lože a vynesli ji do chladné komory, kde ji uložili na postel bez peřin. Pak povlékla ještě Tona peřiny, uvařila otci a bratru večeři, a odebrala se na to k svému muži, slibujíc, že sem přijde opět hned po ránu a zůstane zde pak až do pohřbu.

Otec i Jan ulehli na lože, aby se aspoň poněkud prospali po tom bdění.

IX.

Mohlo býti asi po půlnoci, snad kolem jedné hodiny, když opět zaštěkal starý Pozor, budě pány své z nedlouhého spánku. Štěkal silně, ba vyl chvílemi a sápal se zuřivě na svém řetězu, div tento nepřetrhl, ačkoliv posud bylo kolem chalupy úplné ticho.

Starý Burián probudil se dříve než syn a vyskočil rychle z lože, na němž byla do odpoledne ležela zesnulá jeho žena.

„Co to?“ pravil sám k sobě. „Kdo se to blíží? Dle štěkání psa mohl by to býti nepřítel, nejspíše sám Nygrin. Ano, tak řval Pozor, když se blížil páter včera. Co by však zde chtěl činilti ještě dnes?“

A Burián, obleknuv na rychlo kalhoty a kazajku spěchal ven, ani si psa nevšímaje, což mělo za následek, že Pozor řádil ještě hůře.

Venku postavil se ku vrátkům a bedlivě poslouchal. Po chvilce zaslechl nějaké hlasy zdálí, které se přibližovaly. Pozor byl tak vycvičen, že poznal příchozího hned od místa, kde se uchyluje polní cesta k Buriánově chalupě od hlavní cesty do vesnice a po této polní cestě kráčelo sem několik osob v živém bezpochyby hovoru, neboť stále zalétovaly k uchu Buriánově jednotlivé, posud nesrozumitelné zvuky. Ticho noční nese hlas na velikou dálku a tím způsobem slyšel Burian dosti dobře.

„Tu bestii budeme museti zabít, sice nás roztrhá!“ zněla první věta, kterou zaslechl.

Hlas byl neznámý. V tom však okamžení uslyšel opět Burián hlas, který poznával hned za hlas Seidlův, jenž mluvil.

„Dělá pekelný rámus! Nadarmo je budí a možná ještě, že nalezneme hnízdo prázdné!“

Šli tedy opět prohlížeti chalupu.

„Nuže,“ ozval se někdo, „pak pospíchejte vy dva nebo tři za chalupu na kraj lesa a hleďte, aby nevyklouzli, nestalo-li se již ovšem tak! Dejte bedlivý pozor!“

„Dobře, dobře, jdeme!“ odpovídaly mu tři hlasy.

Podle toho poznal starý Burián, že tentokráte bude prohlídka veliká. K chalupě musilo se blížiti několik mužů, snad deset, nebo i více a on byl zde sám se synem. Nač by se ale bál, ublížiti mu přece nemohou? Nemá zde nikoho, než syna svého, není si ničeho vědom, než včerejšího výstupu s páterem, který mu přece nemůže nikdo mimo pátera vzíti ve zlé a proto nejlépe s pokojným svědomím vyčkati, co mu pozdní příchozí přinášejí.

V té chvíli položil mu někdo ruku na rameno. Byl to Jan, kterého také vzbudil nyní psí štěkot,

a který když nenalezl otce v jizbě vyšel za ním na dvorek.

Starý Burián mu tiše sdělil, co zaslechl a oba nyní poslouchali bedlivě další hovor. Byl také pro ně velmi zajímavým, neboť nyní rozeznávali dobře známý hlas samotného pátera Nygrina.

„Jen tedy opatrně, přátelé!“ mluvil dosti tiše. „Od tohoto okamžiku chovejme se úplně po tichu, aby nepoznali počtu našeho, poněvadž nejspíše již bdí a čekají po tom štěkotu. Já vstoupím s radním Seidlem zde sám do jizby, zatím co vy vplížíte se do dvorka a obklíčíte chalupu. Jen opatrně, ať je všecky dostaneme!“

Byla úplná temnota a oba naslouchající nemohli posud rozeznati počtu oněch mužů, o němž páter mluvil. Dle všeho bylo jich dosti. Pes pak štěkal ustavičně, až teprve když se octli příchozí u samých vrat, ztišil se poněkud.

V téže chvilce plazili se otec i syn nazpět do chalupy a Jan odvázal Pozora, který začal zuřivě obíhati po dvorku.

„Co dělat?“ tázal se Jan otce.

„Nic jiného, než čekat, až jak věci dopadnou! Teď nemůžeme dělati nic, že mnoho dobrého v úmyslu nemají, to jest zřejmo, jakož i to, že my opět nemůžeme přec opustiti mrtvolu matčinu ani na minutu, kdyby se třeba jednalo jen o pouhý skok do lesa na několik hodin!“

„To nemůžeme, nepomohlo by nám to! Naopak, dali bychom tím jen špatné svědomí na jevo! Jen vinníci utíkají! Co se to ale jen děje?“

„Nejspíše tolik, že páter špatně pochodil v Hradci a proto jde se nyní s několika zuřivci na nás pomstíti. Nic jiného v tom nemůže býti.“

„Ano, tak tomu bude. Ale umíme se brániti a do naší chalupy se tak hned nedostanou!“ od-

pověděl voják, v němž se probudil vůči takovému nebezpečenství bojovný duch. „Budeme se brániti jako v pevnosti, máme zde klacky, rozbořme komín, abychom měli cihly a pak je zde Pozor, který také něco vydá!“

Pes skákal se štěkotem právě kolem nich, stojících na prahu. Jan ho tichounce přivábil do síně a zavřel pak poloviční ony dvéře ze síně na zásep. Pozor štěkal dále a venku nemohli zpozorovati nějakou větší změnu v jeho řádění.

Jsouce s místnostmi v chalupě ovšem velmi dobře seznámeni, nerozžehli ani světlo a Jan počal bez šramotu vytahovati nepálené vepřovice, z nichž bylo uděláno ohniště a komín nad ním.

Venku panovalo nyní stálé ticho, za nímž se však právě skrývaly ty nejnepřátelštější úmysly stran obou obležených. Mužové se asi radili, jak by měli Buriána vyvolati.

Konečně ozvalo se hřmotné zatlučení na vrátka, načež spustil Pozor ještě větší řev.

„Otevřte!“ zvolal Seidel mocným hlasem. „Otevřte mi ihned, otevřte, jsem to já, Seidel, radní!“

„A já, váš představený, Rezek!“ volal druhý hlas. —

V chalupě se nikdo neozýval, načež po chvilce bylo voláno stejným způsobem, ale ještě hřmotněji opětováno.

Následovalo však opět okamžiků ničím nerušeného ticha, a potom nový hřmot od Seidla.

„Nepřetvařujte se, víme, že jste vzhůru. Otevříti musíte a držte psa, sice mu rozrazím lebku!“

„Pes je zde,“ ozval se náhle Burián „a netřeba vám se ho báti, jdete-li k nám s úmyslem dobrým, jak pochybuji. Sdělte mi, co zde obmýšlíte!“

„Otevřte dříve!“

„Mluvte dříve, sdělte mi vše a pak bude cesta volna. Jinak — budeme se brániti!“

Mezi muži před vraty nastala nějaká nová porada.

„Kdo u vás?“ ozval se Seidel.

„Kdož jiný než já, můj syn a — nebožka!“

„Nikdo jiný?“

„Nikdo a přece se vás nebojíme, nelekáme se násilí vašeho. Vyčkáme zde rána a pak snad, již se neopovážíte pokračovati ve svém násilí!“

„Nevíme o žádném násilí. Jdeme sem z moci úřadu a uděláte nejlépe, podáte-li se klidně, bez marného odporu. Kdo se vás ujme a bude nám brániti, je rebel a propadne trestu podle zákona.

„Vy zde z moci úřadu, hahaha!“ odvětil starý Burián. „Snad jako včera, Seidle? Vedete sem opět Jezovitu, aby nás zde pokoušel, aby ztrpčoval lidem umírání?“

„Neveďte vy marných řečí!“

V tom však octly se na dvorku již dvě postavy, které musily nejspíše přelézti ze strany plot. Jakmile je pak spatřil Pozor, rozlétl jako blesk ze síňky, přeskočiv poloviční ony dvéře a vrhl se na jednu z nich.

„Pryč s tou bestií, sice střelím!“ křičel napadený, bráně se něčím lesklým.

„Pozore, Pozore!“ volal v tom okamžení Jan, vyskočiv za psem, boje se snad více o tohoto než o člověka.

Bylo však již pozdě. Z předmětu, který neznámý muž držel v ruce, se zablesklo a padla rána. Puška trefila a pes zaskučel, vále se v bolesti po zemi. Jana pojal při tom zuřivý hněv a chtěl tak, jak byl beze zbraně vrhnouti se proti tomu, jenž psa zastřelil.

Nemohl však úmysl svůj již provésti, neboť cítil náhle, že ho někdo uchopil za ramena. Než se mu mohl vytrhnouti, viděl, že se plní dvorek temnými postavami s lesklou zbraní v rukou. Přicházely sem vrátky, které musil zatím druhý ozbrojenec otevříti a nyní nebylo na odpor ani pomyšlení. Jan se sice vytrhl prvnímu, jenž ho svíral, ale hned na to chopil se ho druhý, pak vrhli se na něho ještě dva a již ležel na zemi, nacházeje se úplně v moci násilníků.

Všecko toto pak dálo se v tichu a velikou rychlostí, takže nebylo možno ani veškerý postup toho sledovati. Starý Burián byl také chycen a přemožen, aniž by vlastně byl mohl říci jak. Zíral do temnoty, aby postřehl synovo počínání a chopili se ho také neočekávaně.

Ihned vyskytly se tu připravené již asi provazy a oba Buriánové byli pevně svázáni a zůstaveni na dvorku pod ochranou čtyř mužů s ručnicemi, v nichž poznávali s úžasem vrchnostenské dráby. Několik vetřelců bylo zatím vniklo opatrně do chalupy a prohledávalo zde důkladně od sklepa až pod střechu. Nenalezli nic jiného ovšem, než mrtvolu v komoře a té se první příchozí řádně ulekli. Nechali komoru s pokojem, zavřeli pořádně chalupu a odcházeli.

Z kouta dvorku u samých vrat bylo slyšeti smrtelné sténání Pozorovo. Kulka byla šla asi velmi dobře a ubohé zvíře nemělo při svém stáří velké naděje na uzdravení. Tím méně pak nyní, když pánové jeho byli panskými dráby vlečeni pryč a to asi na dlouhou dobu. Mimo nich si raněného psa nikdo nepovšíml a oni byli nyní úplně málomocni, aby mu pomoc prokázali. Nepožádali pak nikoho z těchto mužů, poněvadž věděli, že by se žádost taková potkala u nich se

smíchem a hrubými žerty. Nezbylo tedy nic jiného než přenechati starého Pozora smutnému jeho osudu. Špatný to vděk za ty velké služby, které prokázal po dlouhou řadu let.

Když byla prohlídka chalupy skončena, nemeškali zde mužové ani chvilku déle. Seidel hvizdl na lidi, kteří byli dříve vysláni, aby obklíčili chalupu i od strany lesa a když se všichni před vraty shromáždili, vydali se na cestu. Oba vězňové otočeni jsou silnou stráží a několik kroků před nimi ubírali se páter Nygrin, radní Seidel, rychtář Rezek a pak dva nebo tři úředníci od císařské tehdejší správy žíreckého statku. K dnešní výpravě ozbrojili celou řadu lidí z panských služeb, jak bylo ve zvyku ve chvílích potřeby a rozmnožili tím počet drábův. Páni hovořili mezi sebou a bývalý Jezovita prohodil jednou:

„Jsem opravdu překvapen nad tou snadnou prací s těmi lidmi. Myslil jsem, že budeme míti co dělat s celým houfem jich a že bude nutno podstoupiti s nimi opravdový boj.“

„Nu,“ odpověděl jeden z úředníků, „byla by to pro tuto chvilku práce obtížnější, ale bylo by hotovo aspoň vše najednou. Nyní musíme běhati zítra celý den po vesnicích na mnoho hodin cesty a sbírati celou tu bludařskou čeládku po jednom!“

Těchto několik slov, které byl zaslechl Burián, učinilo na něho velký dojem. Co to jest, co to má znamenat? Všichni bratří mají býti tedy sbíráni a k tomu samými císařskými úřady, jakým byla přece správa panství po zrušení jezovitského řádu! Císařští úředníci sbírají dobré poddané i po císařském patentu, který dává volnost víry každému v říši! To není ani možná, v tom bude vězeti nějaký kněžský úskok! Páter Nygrin používá nejspíše dosavadní nevědomosti správy panství o ve-

likých věcech, sběhších se ve Vídni a chce aspoň v posledním okamžiku ještě ukázati svou moc nad nimi, pomstíti se. Zde nebyl posud sice patent prohlášen, ale musí přijíti co nejdříve a té doby chce asi páter ještě použiti.

Nu, a co se může jim vlastně za tu dobu státi? Budou uvrženi do vězení a bude po všem. Snad zítra nebo pozejtří bude zde patent, oni budou z vězení svého vyvedeni, a ti, kdož je dnes vedou do žaláře, musí je pak žádati snad i za prominutí svého přechmatu.

Tak a podobně myslil starý Burián a syn jeho neméně. Nebyli vedeni podle sebe, nýbrž asi deset nebo patnáct kroků za sebou, aby nemohli nic tiše s sebou hovořiti. Když pak chtěli hovořiti hlasitěji, bylo jim to zakazováno a vyhrožováno bitím. Šli tedy tiše polními cestami k Žírci a těšili se aspoň myšlénkami. Přesvědčení jich, že víra jejich je uznána samým císařem, dodávalo by jim vytrvalosti i v jiných, horších ještě okolnostech a naděje jejich na mravní vítězství nad nepřátely zůstala nezvyklána. Věci tyto zdály se jim vlastně býti poslední zkouškou, seslanou na ně, aby se ukázali, kterak jsou hodni veliké té císařské milosti, a o to se také snažili, aby zkouška vypadala čestně.

Před Žírcem všecko ztichlo a drábové odporučovali pod přísnými tresty a surovým způsobem i vězňům mlčení co největší, aby vyhnuli se zbytečnému poplachu.

„Aha," pravil sám k sobě Burián, „bojí se nás, nečiní dobře a mají špatné svědomí. Tím hůře pro ně!"

Vida pak nezbytí, kráčel tiše až k zámku, jak nyní bývalý klášter nazývali. Vrata byla otevřena a příchozí byli nejspíše již očekáváni. V prvním

poschodí, vystavěném od Jezovitů, kdež se nacházely kanceláře, bylo světlo ve dvou oknech, také asi za touže příčinou.

Průvod vešel do dvora a Nygrin, Seidel a úředníci kráčeli po schodech nahoru, zatím co drábové zůstali na dvoře kolem obou Buriánů. Drábů mohlo býti nejméně deset, dělalit tu službu také mnozí mladší lidé ze dvorů. I nyní zachováváno bylo ticho, otec postaven dále od syna, aby se dorozumívati nemohli a také po zámku nehýbalo se tak přílišně nic. Všecko spalo až na účastníky noční výpravy.

Po chvíli přišel jeden z úředníků dolů a kázal drábům, aby odvedli starého Buriána do kanceláře a mladého přímo do vězení. Oba uposlechli bez nejmenší odmluvy a nastoupili mlčky svou cestu.

V kanceláři nalézal se jeden z těch úředníků, kteří byli Buriána sem přivedli a jehož neznal tento ani jménem, poněvadž většina úřednictva byla zde nedávno od nastoupení vlády císaře Josefa II. Mimo něj pak byli zde nový lokalista žírecký a Seidel. Rychtář Rezek byl se oddělil od průvodu hned kousek za Buriánovou chalupou a kráčel domů.

Starý Burián byl přiveden až před psací stůl úředníkův a oba drábové postavili se přímo za něho, zatím co dva jiní zůstali u dveří. Tak ho hlídali nebo tak se ho báli, ačkoliv měl ruce pevně svázány do zadu a slabý stařec nemohl nikomu ublížiti, nikomu utéci. V takovémto postavení odpovídal na otázky úředníkovy, zanášejícího do protokolu jména, stáří a jiné poměry obou zajatců. Když byl hotov, osmělil se tázati stařec po příčině jich náhlého zatčení, ale byl hrubě odbyt, že se toho doví co nejdříve, až mu z toho bude hlava brněti. Po této odpovědi, která nepo-

dala Buriánovi ovšem ani nejmenšího světla, byl odváděn opět pryč z kanceláře.

Když scházel se schodů, vyskytla se u něho vychrtlá, bezvlasá téměř postava pátera Nygrina, a bezděky musil popatřiti do těch pronikavých pichlavých očí, které se leskly zjevnou radostí nad tím, co Jezovita byl právě způsobil.

„Počkej, ariáne," zasípěl páter, „dostaneš patent, dostaneš svobodu svého proklatého vyznání, ale teprvé tehdá, až se z tohoto světa vystěhuje sám pán bůh a s ním všechen dobrý řád a mrav! Pak teprvé budete moci vyháněti, vy bludaři, spasné slovo boží z peleší svých, z peleší hříchu, nemravnosti a nekázně! Dříve však nikdy a špatnou chvíli jsi volil v hrubém počínání svém proti mně, kacíři, dostane se ti ale za to odplaty přese všecky patenty světa!"

Když pak vychrlil takto svůj vztek, zmizel, než Burián odpověděti mohl a tento byl odveden do jedné z přízemních jizeb, kdež se nalézala jediná lavice — jíž užíváno bývalo k tělesným trestům na ubohých zatčených poddaných. Byly na ní řemeny, kterými oběť byla připoutána, aby trýznitelé mohli tlouci lískovkami podle libosti, a na tuto lavici připoután byl i stařec, aby vystál tělesný krutý trest. Nebudeme líčiti scénu tuto, výjev zvířecí, nehodný lidí, tím méně pak hodný doby toho vyhlašovaného osvíceného vladaře, který při vší své lidumilnosti, při všech úlevách lidu poddanému, barbarský tento zvyk nerozkázal odstraniti. I císařské soudy užívaly ještě lavice, právě jako ještě více než půl století potom dressirovala se tím způsobem armáda císařská.

Tělesný trest byla skvrna lidské důstojnosti, která se ní snižovala na zvíře. Lavicí otupoval se všeliký cit pro čest u lidu, veškerý stud. „Kara-

báčování“ poddanstva jest jednou z nejstinnějších stránek historie osmnáctého věku, právě jako mučírny, které i v té osvícené době ještě na mnohých místech byly užívány.

Burián přestál těch pět a dvacet ran lískovou holí bez nejmenšího vzdechu, jímž by bolest svou projevoval. Věděl, že takové vzdechy katany jeho jen těší a proto mlčel, trpěl, zatínal zuby. Nebylo to poprvé, kdy byl položen na lavici a naučil se již odolávati bolestem těmto. Když byl ustanovený počet rozdán, odepjali ho a vykázali mu lavici tuto za lože pro zbytek dnešní noci.

Stařec ovšem nezamhouřil ani oka, nemoha se na záda ani položiti. Trýznitelé ho opustili a zavřeli, zanechavše ho jeho myšlénkám, které nebyly právě nejveselejší.

X.

Jan sice tělesně trýzněn nebyl a bylo s ním poměrně lépe nakládáno než s otcem, u něhož nehleděli na šediny, které přece každého vyzývají k úctě. Jan byl vojákem a ta okolnost právě byla toho příčinou, že si na něho páni úředníci vlastně nedůvěřovali, poněvadž voják nespadal pod jich právomocnost a vlastně na všem tom, proč byl vzat starý Burián do vazby, měl poměrně malého jen podílu. Voják těšil se tehdáž u civilních úřadů mnohem větší pozornosti ne-li vážnosti než kdokoliv jiný a zvláště při úřadech na panstvích neosmělovali se příliš na člověka, který nosil bílý kabát, šat to císařův a na dobu své služby byl takřka úplně vyňat z dosahu moci jejich. Stav se vojákem, stal se poddaný vrchnosti přímo poddaným vojenských úřadů s císařem v čele a na tom si také vojsko zakládalo, na tuto svou

výjimku mělo obráceno pečlivý zřetel, aby nebyla nikde zkracována.

Tyto okolnosti vedly také nejspíše i císařské úředníky správy žíreckého panství, spravovaného tehdáž zároveň s panstvím žacléřským pro pense duchovním bývalého řádu jezovitského, že dali sobě znovu hned z rána zavolati mladého Buriána a podrobili ho přísnému výslechu. Byl vyzván svou vojenskou ctí, aby odpovídal pravdu, čistou pravdu a na to vyptávali se ho po příčinách jeho příchodu z Vídně a na ten toleranční patent, který vydal císař dne 13. října roku 1781.

Jan řekl, co věděl o tomto posledním a oba úředníci, kteří ho za přítomnosti dvou drábů vyslýchali, usmívali se k tomu podobným tím způsobem, jak se směje člověk, který buď nevěří, anebo má zprávy jiné, lepší než ten, kdo vypravuje.

Na to tázali se ho na podrobnosti všeho, co se bylo stalo v chalupě Buriánově, když se tam objevil kněz Nygrin a Jan opět mluvil čistou pravdu, zmiňuje se též o tom, že vlastně sám páter dal k tomu podnět. Byl však ihned zakřiknut, že podobné věci sem nepatří a musil se obmeziti pouze na to, že pokud možná opakoval do slova všecko, co bylo vyřčeno otcem i knězem. Pak se ho tázali ještě na to, kterak ztráven byl v chalupě včerejší den a na podrobnosti nočního onoho výstupu při zatýkání jich. Jan nezapíral, že pomýšleli na obranu, poněvadž myslili, že jsou to popuzení sedláci, kdežto jediné slovo některého úředníka bylo by postačilo, aby se byli dali klidně zajati.

Po tomto výslechu bylo Janovi oznámeno, že může odejíti opět domů, kde má vyčkati klidně dalšího průběhu věcí a dostaviti se hned sem na

pouhé zavolání. Provazy neměl již po celou noc na sobě a mohl tedy volně odejíti.

Dříve však ještě než odešel, použil chvilky, kdy drábi s vzdálili, nemajíce zde více koho hlídati a přiblížil se k jednomu z úředníků se slušnou prosbou, aby mu sdělil, proč vlastně s ním bylo v noci tak nakládáno. Slova jeho byla zdvořilá, a k tomu byl císařským desátníkem, takže úředník uznal za hodno, aby mu odpověděl.

„Vším tím jste vlastně vinen jen vy sám, desátníku! Kdybyste nebyl přišel s tou svou velkou novinou, mohl jste uspořiti sobě, otci i těm druhým bludařům nepříjemné věci, které vás již stihly a které vás ještě stihnou. Bez vaší zprávy byl by celý ten případ s velebným pánem se snad nepřihodil, poněvadž by si byli nedůvěřovali tak proti němu vystoupiti a nikdy by také nebyli veřejně asi prohlásili, že nejsou katolíky, nepřiznali se tak bez obalu, ba vyzývavě k svým bludům. Nyní pak jest již vše venku a věci půjdou špatně odčiniti, neboť císař pán nestrpí v říši své bludařů žádných, tím méně pak takových, kteří se tím ještě vynášejí.“

„Vždyť ale přišla svoboda vyznání všech od císaře pána. Sám jsem to slyšel ve Vídni!“ dovolil si podotknouti Jan.

„Slyšel! A četl jste také ten toleranční patent?“

„Nečetl!“

„Nuže, kdybyste ho byl četl, byl byste poznal, že nikoliv všem náboženstvím dal císař pán volnost, nýbrž jen evangelíkům obou vyznání a pak vyznání řeckému. Ty víry budou jen v zemích jeho trpěny, mimo ně pak žádná jiná, než-li víra všech nás katolíkův, která vždy zůstane v říši této vírou první, vyznamenanou! Tolik obsahuje císařský patent, který ostatně v zemích koruny této není

posud veřejně prohlášen a proto nemá ještě platnosti, ačkoliv se tak stane co nejdříve. Ano, tak jest tomu, mladý muži, a nyní jděte a rozpomínejte se doma, co jste zlého učinil přehnanou zprávou svou, kam jste přivedl svého otce a své přátely!“

S těmito slovy kynul Janovi, aby konečně již odešel.

„To není možno!“ zvolal Jan v smrtelné bledosti, která nastala ve tváři jeho okamžitě. „Není možná, abych se byl tak klamal!“

„Nejbližší budoucnost vám dokáže, že jsem mluvil pravdu! Velebný pán Nygrin byl včera v Králové Hradci poptati se u konsistoře a tam mu bylo vše vyloženo. Mají tam již znění patentu!“

„Ten kněz lže!“ zvolal ještě Jan, a drže se rukou za čelo, vrávoral ze dveří.

Všecko se s ním točilo, nohy mu vypovídaly službu. Co to slyšel? Byla by to opravdu pravda? Ne, ne, není možná, páter lže, páter chce ošáliti úředníky, aby si vylil zlost svou na otci jeho a používá ještě těch několik zbývajících dní do prohlášení patentu, o nichž mluvil úředník. Všecko je to lží, neboť po Vídni povídalo se všeobecně, že nyní všecky víry budou míti volnost a nikoliv jen některé a tolik lidí nebude se přece mýliti!

Což ale kdyby přece to bylo pravdou? Přese všecko zamítání, přese všecko tvrzení opaku a přemlouvání sama sebe stále se drala pochybnost tato a ve stálém boji mezi obavou a důvěrou ubíral se Jan pomalu domů k Zylvarově Stráni. U Zlatníkův se ani nestavil, nebylo mu do řečí, nechtělo se mu vykládati jim o příhodách nočních. Byl příliš zaměstnán svými myšlénkami, než aby mohl něco vypravovati a snad ještě k posledu slyšeti

nějaké výčitky, jak skoro najisto mohl v takovémto stavu věcí od Tony očekávati. Vždyť Tona stále pochybovala o pravdě jeho slov a dnes by jí sám dal vypravováním o slovech úředníkových mocné opory pro její pochybnost.

Tak hleděl Jan uspokojiti sama sebe, ale nedařilo se mu v tom dobře.

— — — — — — — — — — — — — —

Zatím hovořili v žíreckém zámečku spolu oni dva úředníci, kteří byli vyslýchali Jana.

„Já bych myslil, račte odpustiti, pane vrchní," pravil starší ku mladšímu, „že jste snad neměl tomu vojákovi říci všecko do podrobna, jak věci stojí. Já bych takovému člověku ani neodpověděl. Ten má mlčeti a poslouchati, dělati co se mu káže a neptati se proč, co a kterak!"

„Mluví z vás staré zvyky, milý pane správče," odpověděl mladší pán staršímu, „kterých my více míti nesmíme! Přišla nová doba a s ní nový způsob jednání s lidmi."

„Eh, co! To ani lidé nejsou! Vždyť na nic nechtějí věřiti; právě jako ta boží zvěř, mají v ústech samou přírodu a pána boha nikde!" horlil starý pán.

„Nechť jsou, jací jsou, nemáme přece příčiny tak jich zatracovati, abychom jim odpovědi nedali. Ostatně — nevím co to je — ale jakési se zím nad tím, že ubožák stařec dostal těch pět a dvacet ran v noci!"

Starý pán vyvalil udiveně oči, jako kdyby chtěl vypátrati, nepokouší-li se o pana vrchního horečka.

„Mrzetí se — pro pětadvacet sedlákovi — pane vrchní — —" koktal ve svém překvapení, nechtěje věřiti svému sluchu.

„Ano, milý správče, a to z dvojí příčiny.

Předně je mi člověka toho líto a za druhé, jak jste sám povídal, stalo se to na přímluvu zdejšího lokalisty Nygrina. Tato věc právě zlobí mne nejvíce! Co je takovému bývalému Jezovitovi do toho, aby vybízel mé úředníky k tělesnému potrestání. Věřte mi, že by všecko bylo jinak dopadlo, kdybych byl býval dnes v noci zde a nikdy by snad ani nebylo došlo k těm koncům, jak to nyní vypadá. Když to tak klidně posuzuji a vyslechl jsem nyní obě strany, nemohu věru těm sedlákům klásti tak velké viny!“

„Pane vrchní — —!“ děsil se správce.

„Ano, věru,“ mluvil pan vrchní, nedbaje zvolání, „věc je zcela snadno pochopitelna. Sedláci byli rozčileni, pobláznění tou lživou správou vojákovou a v tom jim vpadne tam bývalý Jezovita, který se už z dávných dob netěší veliké jich přízni a udělal jim asi za dlouhý ten svůj život mnoho přes kříž. Nyní jim tam přijde, abych tak řekl, přijde je zlobit, a sedláci, jak už jsou chytří, celý ten jeho úmysl bystře prohlédnou a pana pátera prostě vystrčí. Ale páter je chytrá liška, vzal si s sebou kus úřadu, toho hloupého Seidla, který si dá vše namluviti a hned se rozohní pro páterovu věc, aby mohl někde zablýsknouti se svou mocí radního slavného městyse Žírce! Tím se vlastně provinili oni sedláci, že při vystrkování kněze vystrčili zároveň i pana radního, čímž ukázali nevážnost k veřejným ustanovením, ačkoliv celé to jezovitské ustanovení o dohledu obecní správy na bludaře je dávno shnilé a mělo padnouti zároveň se řádem. Seidel však jednal podle tohoto ustanovení, byl v právu a sedláci měli být chytřejšími!“

„Pane vrchní, nemohu věru pochopiti, že takto ráčíte na všecko pohlížeti!“ namítal správce.

„Jste posud příliš zvyklý na staré poměry a neumíte se vpraviti do nové doby, do ducha císařských rozkazů, jaké nyní každodenně vycházejí, až nad tím hlava bolí!“ mluvil pan vrchní, který byl nyní v proudu svých výkladů. „Musíme nyní jednati přesně podle práva, podle zákonů a nikoliv podle zdání, jak jste rozhodovali vy staří, velmi často libovolně, neboť zdání klame. Kdybychom měli proti obžalovanému na sta podezření — jakmile mu nemůžeme něco určitého úplně dokázati, nemůže býti trestán. Jest to sice často pohodlné pro vinníky, ale mnohem více váhy má to pro záležitost člověka nevinného a mohu říci, že raději nechám sto vinníků ujíti trestu, než abych odsoudil člověka nevinného. To jest duch nové doby, duch spravedlnosti a shovívavosti i vůči zlým; neboť tresty člověka zlého nenapravíme, ale spíše se nám to podaří, poskytneme-li mu času, aby poznal svůj zlý čin v celé jeho ohavnosti, aby se trestu jen strachoval a když ho pak nestihne, aby se upřímně z toho radoval a polepšil se. Trestem člověk ztupí, vlídným jednáním pak může býti přiveden mnohem snáze na pravou cestu, poněvadž způsobem tímto stane se dobrým z přesvědčení, jinak pak se dobrým býti jen staví z bázně před trestem.“

Pán správce ale kýval jen při výkladu tomto nedůvěřivě hlavou, mysle sobě asi, kam tak ten svět s těmito novými zásadami za padesát let přijde. Dobrého nic od toho neočekával, naopak, viděl už všecek dobrý, posud trvající řád zvrácený, staré dobré časy pryč a povrch zemský plný darebákův, jimž se na výsluní nových těch zákonů a celého veřejného mínění dobře daří. Byl by to rád řekl, ale pan vrchní zůstává panem vrchním a respekt k vyššímu úředníku respektem.

„Odbočil jsem však od záležitosti, o niž nám vlastně běží," pokračoval pan vrchní. „Sedláci ti provinili se tedy proti Seidlovi, a to by vlastně bylo proviněním tím nejmenším, ale Burián měl u sebe také celou schůzku sedláků z okolí i z cizích panství a to jest věcí nejen nedovolenou, ale přímo zakázanou, poněvadž mohlo by z takových schůzek vzejíti všelicos nepěkného. Zvláště od té poslední velké selské rebelie třeba míti k vesnickému lidu náležitý dozor a jmenovitě všímati si tajných jejich shromáždění, tím více pak, když příslušníci několika panství počnou se pod rozličnými záminkami scházeti u sedláka, který požívá mezi nimi jakéhosi vlivu. Z podobných schůzek pocházejí pěkné věci a v tom směru musíme vystoupiti proti tomuto Buriánovi. Do toho však opět nic není páteru Nygrinovi, jehož křesťanské lásce málo nasvědčuje jeho nekřesťanské přimlouvání, aby Burián dostal pět a dvacet."

„Osměluji se ale ještě, pane vrchní, podotknouti, že jest zde hlavní věcí to bludařství, ku kterému se Burián a všichni tam shromáždění veřejně před knězem a radním vyznali. V té záležitosti myslím, že náleží místnímu knězi také nějaké slovo!"

Pan vrchní škrábal se za uchem, načež teprvé po chvilce odpověděl:

„Ano, náleží slovo, ale nikoliv hlavní a tím méně pak slovo rozhodné a znějící pro trest. Když zdejší lokalista bludaře nebo nevěrce ve své osadě nalezl, měl nejprvé snažiti se, aby je sám napravil, přivedl na pravou cestu, poučil a teprvé když by to nešlo, má se obrátiti o pomoc k biskupské konsistoři, aby poslala do krajiny své missionáře a konečně i v tomto nezdaru teprvé třeba utéci se o pomoc a přispění k úřa-

dům světským, tedy nejprvé k úřadům na panství a odtud pak dále a dále, až je celá záležitost vyřízena. Páter Nygrin však beze všeho hned běžel k vám a vy na jeho žádost vydal jste se pro ty lidi, které jste přepadli v noci a chalupu jejich takřka útokem dobyli. To nebylo jednání úřední a já si myju ruce nad tím, svaluje všecku zodpovědnosť na účet váš i účet páterův, kteří jste vše sami beze mne způsobili. Vážnosť úřadu musí býti zachována a nesmí býti zlehčována k vůli nějakému bývalému Jezovitovi, který již po celou tu krátkou dobu mého pobytu zde se mi nelíbí pro své jezovitské jednání, s kterým vystupuje v soukromém životě i na kazatelně."

Pan vrchní se byl odmlouváním správcovým rozhněval a to bylo příčinou těchto prudčích slov, při nichž se starému správci tajil v prsou dech. Slovo vrchního bylo mocné a při svém volnějším smýšlení byl přece pan vrchní velmi přísný pán, jenž nemluvil něco do větru. Byl to jeden z těch úředníků, které si vychoval císař Josef a jichž heslem bylo slovo „práce", kterým řídili se vždy a všude, při tom pak dbajíce o čest svého úřadu, o vážnost svého stavu, jak to uměl císař sám příkladem svým zaváděti.

„Co budeme tedy nyní dělat?" osmělil se polekaný správce přece ještě ku skrovňoučké otázce.

„Co dělat? Věc je vyšetřena, jak se to vůbec dalo a přicházíme k rozhodnutí, v čemž jste se již ráčil předběhnouti, pane správče! Těch pět a dvacet už nikdo starému tomu muži nevezme, ale můžeme mu za ně sleviti něco na trestu, který zasluhuje pro tajné spolčování a pro veřejné přiznání se k bludařství, které císař nechce v zemích svých trpěti. Bitím však nikoho neobrátíme

opravdu na víru, tím méně pak tyto lidi, o nichž slyším, že jsou v životě svém velmi hodní, snášeliví, pracovití a pořádní. Ty bludy jejich musí vězeti v hlubokém přesvědčení, které se dá opět vyvrátiti důmyslným výkladem nesmyslnosti jejich. Za tou příčinou myslím, abychom bez ohledu na pátera Nygrina, který má takovou smutnou methodu ve vyhánění bludů, obrátili se na biskupskou konsistoři do Hradce se žádostí, aby sem poslán byl řádný kněz, výmluvný a učený, který by mohl s lidmi těmi rozmlouvati a poučiti je, nemyslíte?“

„Jak jest vůle vaše, pane vrchní!“

„Nuže, budeme tedy žádati biskupa Háje za vyslání věhlasného ve směru tom děkana Hurdálka na nějakou dobu sem. Mezi tím dohodneme se s okolními vrchnostmi, aby poslali sem své lidi z bludařství podezřelé a práce pro pátera Hurdálka bude zde asi dosti. To budiž první krok náš, kterým zároveň trestám špatného kněze zdejšího. Dále pak myslím, aby byl zemřelé ženě té vystrojen slušný pohřeb a páter Nygrin nechť se ho zúčastní nebo neúčastní, na tom nesejde. Při záporné jeho odpovědi povolám kněze z Králové Dvora. Chci, aby žena ta měla slušný křesťanský pohřeb z té příčiny, poněvadž bude působiti i na zatvrzelé mysle sedláků, kteří uvidí, že jednám bez předsudkův proti bludařům. Pošlete k páteru s otázkou, chce-li na pohřeb a pak podlé okolností věc zařídíme. Dříve však ještě zavolejte sem toho starce z vězení — propustím ho snad také!“

Správce vrtěl hlavou a šel vyplniti rozkaz vrchního, s nímž se nemohl nikterakž srozuměti.

Za chvilku přiveden byl do kanceláře Burián, ubledlý od dlouhého bdění, neboť byl již

předešlé noci nespal a také spánek noci této nepřinesl mu mnoho zotavení. Ve vězení vůbec neusnul, stále přemýšleje a stále se těše, že dobrá věc jeho přijde na jevo, stále byl přesvědčen, že jen zloba kněžská uvrhla ho na těch několik hodin nebo dnů, dokud určitá zpráva o patentu nepřijde, do žaláře. Musily přijíti ty lepší časy, ta svoboda víry a stařec vžil se v ně za tu kratičkou dobu tak, že by mu bylo velmi za těžké nyní jim opět odvykati, od čehož pocházela ta jeho pevná víra, to jeho nezlomné přesvědčení, že patent je vydán ve smyslu zprávy Janovy.

„Nuže," tázal se ho vrchní, odeslav dráby do předsíně, po několika předběžných otázkách, „co jsi slyšel o tom novém císařském patentu, vydaném ve Vídni dne třináctého tohoto měsíce?"

„Nic jiného," odpovídal Burián pevně, „nežli to, že od toho dne mají všecka poznání ve světě svou volnost a že člověk každý může věřiti co chce!"

„A nic více?" usmál se pan vrchní. „Toho by bylo málo i mnoho najednou! Hleď, páter lokalista, velebný pán Nygrin, slyše takové tvrzení od tebe, jel se na tu celou věc pozeptati do Hradce, kde už o patentu dobře vědí, a tam slyšel, že ne každá víra má nyní volnosť v říši naší, ale že z milosti císařské trpěny jsou zde jen obě evangelické, a pak vyznání řecké, tedy žádné bludy, jakými ty se zanášíš — —"

„Páter Nygrin lže!" zvolal Burián prudce.

„Proč by lhal?"

„Chce se mi mstíti, chce použiti toho prázdného času, dokud nebude patent i u nás veřejně prohlášen a ještě za tu dobu naposledy ukázati mi moc svou, neblahou tu moc, kterou jsem již

mnohokráte pocítil a které užívá naproti bezbrannému!“

„Hm, to jsou vaše osobní záležitosti, ale jistým zůstává, že ty jsi se veřejně k bludům přiznal a to před knězem a radním zdejším, jakož i před kostelníkem. Jeho Veličenstvo císař však nechce míti ve svých zemích bludařův a lidí nebezpečných trvajícímu řádu a proto jsi se provinil proti zákonům světským, začež budeš trestán!“

„Nikdy, nikdy nevěřím, že by císař pán nechtěl míti v zemi své lidi poctivé, kteří dobře činí a zlého se varují, a stojím na svém, že svoboda jest vydána pro všecka náboženství.“

„Pravím ti, že to pravda není!“

„Nevěřím!“

„Tedy myslíš, že já lhu?“

„Nemyslím, ale osměluji se podotknouti jen tolik, že pán ráčí věřiti lžím toho Jezovity!“

Vrchní nyní vstal od psacího stolu a počal rychle přecházeti po pokoji, což bývalo obyčejnou známkou jeho rozčilení, do něhož ho nyní přivedla tato hádka se sprostým sedlákem, jenž se osmělil odporovati tak vysokému úředníku. Přemohl se však přece za chvilku a počal opět, třeba trochu podrážděně, ale přece jen mírně na Buriána:

„Jak jsem slyšel, byla již tvá nebožka v posledním tažení, když přišel k ní pan páter?“

„Nevěděla již o sobě!“ svědčil Burián a při zmínce o ženě jeho vstoupila mu mimovolně jakás vlhkost na oči, čehož si pán vrchní dobře povšiml.

„A zemřela v tom vědomí, že víra její jest volna, vyznala se také veřejně, či nevěděla již ani o tom a zemřela aspoň na oko jsouc katoličkou?“

„Procitla až při spatření toho černého kněze, nebylo však času ni příležitosti jí to všecko sděliti!“

„Nuže, pak zemřela co katolička, nevyznavši veřejně své odpadlictví! Měls jí ale rád, byla tvou věrnou ženou, není-liž pravda?“

Burián jen přikývl výmluvně hlavou.

„Nu, pak aspoň můžeš dobře uvážiti, jakou přízeň ti všichni prokazujeme, když nemáme nic proti tomu, aby byla pochována řádným křesťanským pohřbem a na naše posvěcené hřbitovní pole, ba naopak, sami se postaráme o pěkný pohřeb — —“

„Nikdy, neprosím se o takovou milost, hahaha!“

„Cože — ty — —?“

„Pochovám si nebožku, jak budu sám chtíti a vašich obřadů mi netřeba! Nechci, aby se vyhlašovala má ubohá žena za katoličku, když jí nikdy nebyla, právě jako já nejsem a nebyl jsem katolíkem!“ mluvil prudce a rychle Burián.

„A kam bys jí pochoval a jak?“ tázal se vrchní hlasem, který špatně tajil jeho hněv při odmlouvání sedlákově.

„Kam? Všelikam, jenom ne nikdy na ten hřbitov váš, abyste ji nemohli za katoličku vyhlásiti a hanobiti památku její! A jak? Beze všech obřadů, beze všech modliteb, bez rakve — —“

„Jako pravá lesní zvěř,“ podotkl pan správce a tato poznámka rozjitřila pana vrchního ještě více.

„Pryč odtud, nevděčná lůzo!“ zahřměl na Buriána. „Pryč, pryč, odveďte ho a zavřete při chlebě a vodě, dokud rozumu nenabude. Však on ti děkan Hurdálek obrátí kotrbu a věz, že mrtvola tvé ženy proti vůli tvé pochována zítra se všemi církevními obřady na hřbitově u svatého Odilla pod strání. A co nejdříve ukáže se ti, lže-li tvůj vrchní,

jemuž záleží na tvém dobrém cohvání více, než tobě samému!“

Zazvonil prudce a drábové odváděli Buriána opět zpátky do vězení.

„Je to drzost od takového sprostého sedláka, kterému chce člověk činiti dobré,“ horlil pan vrchní ještě několik okamžiků po tom. „Ti lidé nemají kouska slušnosti, kouska vděčnosti, uznání vůči svým nadřízeným! Já prý lhu a když chci ženě jeho vystrojiti pohřeb, jakého si takoví rouhači nikdy nezaslouží, abych jen ho naklonil lepším náhledům, odbude mne ve své selské hrdosti jako — eh, ani nevím opravdu, jak bych se vyjádřil o tom jednání. Nu, dobře, jsi-li takový, budu já také jiný!“

Pan správec se pod kůží usmíval, že systémy pana vrchního utrpěly náhle takovou porážku hned v té hodině, v níž byly vysloveny. Jen karabáč — to je nejlepší lék!

XI.

Jan, vrátiv se domů, nalezl zde již sestru Tonu, která byla hned záhy z rána se sem vydala, aby se podívala, co dělá otec s bratrem. Na dvorku nalezla kňučícího psa, který se k ní s bolestí plazil. Byl střelen do břicha a louž krve na zemi svědčila, že rána je velmi těžká. Tona se dala při pohledu tom do hlasitého pláče a hned ovšem jalo jí neblahé tušení, že v chalupě není vše v dobrém pořádku. Jinak by také vrátka měla býti zavřena a snad by se i jinak jevil život, kdežto nyní zde bylo ticho, mrtvo, prázdno.

Opravdu, v chalupě nikdo, lože obou, otcovo i Janovo, bylo v nepořádku, a jen ta mrtvola mat-

čina ležela v komoře jako dříve. Všecko bylo zotvíráno a na volání Tonino se nikdo neozýval.

V tom, když tak chodila v trapných obavách a nevědouc, co by sobě hned tak počala, přišel Jan. Podíval se na psa a uznal ránu za smrtelnou.

„Nutno mu ukrátiti trápení!“ pravil a hledal dlouhou sekeru na štípání pařezův, zatím co trnoucí a žasnoucí Toně vyprávěl průběh noční události. Bylo jisto, že otce ani hned tak nepropustí, ale těšili se, že za nové té císařské správy panství bude vězení jeho aspoň mírnější než za Jezovitů.

Když sekeru nalezl, přiblížil se, skrývaje ji za zády, k trpícímu zvířeti a hladil je na hlavě. Pozor měl oči zakalené, ale na brzkou smrť nebylo ještě ani pomyšlení, mohlo to s ním trvati celé hodiny a třeba dny a všecko to bylo marno. Zabití bylo zde milosrdenstvím a ubohý pes byl by jistě za ně žádal, kdyby uměl mluviti, právě jako za ně žádají na sta těžce raněných na bojištích. A přece měl Jan mimovolně vlhko v očích a dělaly se mu mžitky. Rozumné zvíře hledělo naň, jakoby prohlédlo jeho úmysl a ta němá tvář byla v tom okamžiku mnohem výmluvnější než často bývá člověk. Pes sklonil hlavu k zemi a Jan chystal se k ráně.

Ku podivu však chvěl se více, nežli když jednou v Sedmihradsku střílel na prsa zločince, odsouzeného k smrti. Ovšem, to byl zločinec, škůdce lidské společnosti, několikanásobný vrah a zde měl zasaditi smrtelnou ránu věrnému zvířeti, které bylo pro pány své život nasadilo, které jim po celý život svůj sloužilo a mnoho důležitých služeb vykonalo, spokojujíc se trochem špatného žrádla, nemajíc jiné touhy, nežli žíti ku

prospěchu a spokojenosti člověka, jiné odměny než trochu pochvaly od něho.

Jan však nesměl příliš přemýšleti o těchto věcech, sice by byl ztratil veškeru potřebnou odvahu k rozhodné ráně. Nebyloť té odvahy mnoho a mohla rázem prchnouti při nějaké vzpomínce. Zavřel tedy na okamžik oči — švihl sekerou — a lebka psa byla rozražena.

Starý Pozor skonal okamžikem a Jan vyskočil, sekeru daleko odhodiv. Podíval se na psa jen co nejrychleji a poznav, že jest úplně mrtev, odcházel spěšně. Tony na dvorku nebylo, ta byla odešla od smutného toho divadla do světnice, kdež schoulila hlavu do peřin, aby neslyšela možného zavytí, jaké snad ubohé zvíře v smrtelném zápasu vydá. Teprvé po Janově příchodu, který oznamoval, že vše jest již ukončeno, opět se vzchopila.

Na práci moc v chalupě nebylo. V chlévě byly tři krávy, které se vyháněly v těchto dnech ještě na zahradu a mnoho obsluhy nedaly. Starého koně byl Burián hned po žních prodal, poněvadž nebylo letos dosti píce na zimu a pomýšlel na koupi nového teprvé na jaře. Podzimní práce odbyly se za pomoci sousedův a když nebyl kůň, nemusil aspoň na robotu s ním.

Obledně oběda prohlásil Jan krátce, že si ho uvaří sám a žádal Tonu, aby se jen odebrala domů, kde jí jest zajisté více zapotřebí než zde. Chtěla, aby šel s ní do Žírce, ale Jan to odmítl, nechtěje se vzdáliti z chalupy, kam čekal průběhem dne některého z bratří. Dožádal si, aby se jen k večeru přišla sem ještě jednou podívati, což ovšem slíbila.

Odešla tedy a Jan zůstal o samotě se svými myšlénkami, které byly velmi málo veselé. Posud zpěčoval se uvěřiti, že by slova úředníkova byla

pravdivými a přece mimovolně myslil již stále na věci tak, jako kdyby opravdu mluvil páter i úředník pravdu. Věru — moc těch dokladů za přesnost zprávy své neměl, a věděl jen tolik, co se vůbec povídalo u pluku a u těch několika Čechů, s nimiž se byl ve Vídni setkal. To byly prameny trochu nejisté, možná, že velmi kalné, poněvadž lidé ti asi mnoho sami nevěděli o tom novém ruchu, jsouce ve Vídni cizinci a dověděvše se o novém patentu teprvé od jiných, nikoliv z vlastního názoru. Nepamatoval se aspoň, že by mu byl jediný z nich pravil, že patent četl.

Dejme tedy tomu, myslil si konečně, že jsem se opravdu mýlil! Jaké to bude míti následky? Zajisté, že veliké a v mnohém ohledu jmenovitě pro otce smutné. Následky ty dotknou se pak mimo otce i ostatních bratrů, Tony a jeho samého, ač on jako císařský voják byl poměrně nejvíce chráněn před civilními i kněžskými úřady a úřady vojenské se o podobné záležitosti valně nestarají. Kterak přijdou k tomu všichni ti svedení prostřednictvím jeho ku klamným nadějím, k odporu proti zákonům, ku zřejmému přiznání se k zapovězenému vyznání? Kdo měl vlastně největší vinu na tom všem, co se zde sběhlo než on? A nyní mají ostatní za něho pykati, zatím co on ze všeho vyvázne nejsnadněji!

Jan byl v duši své příliš poctivým, než aby mu při podobných myšlénkách nečinilo svědomí velikých výčitek. A výčitky tyto dostavily se již hned, než byl posud v úplné jistotě stran celé věci, o niž běželo. Což teprv, až se úplně přesvědčí a bude tomu tak, jak se obává? Co pak třeba činit, aby se zhostil těch výčitek, které již nyní takovou silou naň doléhaly.

Nebylo pomoci, musil již od této chvíle počítati s věcmi tak, jakoby byly vzaly na sebe tu nejnepříznivější tvářnost a lépe připraviti se vždycky na ten případ nejhorší než těšiti se do posledka klamnými nadějemi a pak náhle státi vůči hrozné pravdě, myslil si Jan a hledal od nynějška jen prostředky, jak by všemu bylo možno ve zlém případu zabrániti. Přemýšlel, uvažoval o mnohém a neviděl nikde valné pomoci, nikde spásy pro tu hroznou dobu, která mu snad pro poklések otcův nastávala. Věci nedaly se nikterak v tom případě obrátiti k lepšímu a bylo nutno je bez odmluvy přetrpěti, oddati se jen v trpělivost proti všemu protivenství. Což ale ty výčitky, kterých se Jan tak bál?

V téže chvíli se rozhodl, že v tom pádu bude hleděti je aspoň poněkud utlumiti tím způsobem, že bude trpěti s pronásledovanými zároveň a to třeba dobrovolně, že bude osud jich s nimi sdíleti a tím doufal otci nejvíce ulehčiti v smutných chvílích těch, poněvadž snad bude otec aspoň hrd, že má takového syna, bude zmužileji všecko snášeti a při pohledu na něho, při pomyšlení na jeho pokání zapomene snad poněkud na vlastní strast. V tom směru jedině mohl Jan působiti a také se pro něj rozhodl.

„S životem na vojně bude asi od této doby nejspíše konec!“ usmál se smutně. „Věru, neměl jsem poklidné chvilky ani na okamžik po celý svůj posavadní pobyt zde, ale přece cítím opět zvláštního ducha uvnitř, zvláštní rozvahu, zvláštní sílu vnitřní, abych tak řekl. Zdá se mi pak, že to pochází nejspíše z toho přesvědčení, že konám nyní jedině dobré a to vzdor tomu, co jsem mimoděk snad zlého zavinil. Výčitek sice cítím, ale snažím se zároveň upřímně, abych se jich zbyl,

čehož dříve nebylo. Od toho okamžiku, kdy opustil jsem Vídeň, abych spěchal sem, jiné city vzmáhají se ve mně a při všech těch bouřích cítím se býti silnějším než kdykoliv jindy!“

Když byla Tona odešla, táhlo již silně k polednímu a Jan mnoho na oběd nepomýšlel. V takových okolnostech nemyslí člověk na jídlo a tělo zapomíná často žádati o svá práva. V prvních chvílích toho necítíme, ale zlé následky mívá to v zápětí. Byla již jedna hodina s poledne a Jan nebyl v samotě své vyrušován. Teprvé asi o půl druhé přišel Těšík a s ustrnutím vyslechl veliké noviny o nastávajícím pronásledování. Brzo se však opět vzpamatoval a dodával i Janovi klidné mysli.

„Vždyť snad tak zle nebude a konečně — hlavy nám přece neutrhnou!“ mluvil prostě. „Něco vydržíme, máme v tom zkušenost a páterovým slovům nevěřím právě nejvíce. Vyčkejme času, jak nám všecko přinese a nemysleme mnoho na budoucnost, poněvadž to není nic platno a marně to hlavu plete!“

Jan mu musil přisvědčiti po těchto důvodech, ale snadněji bylo přisvědčiti než přesvědčiti se o nezvratné jich platnosti. On aspoň na budoucnost musil mysliti stále a mimoděk kreslil si ji velmi černě. O slovech úředníkových stále ještě pochyboval, ale pořád jaksi méně a méně.

Mluvili s Těšíkem dále o mnohých věcech, menovitě o pohřbu Janovy matky. Úmysl Buriánův byl nezvratný a nyní nacházel se otec ve vězení, jsa úplně bezmocným v té věci. Podle společného mínění obou rozumělo se samo sebou, že se Jan zachová zúplna podle otcova přání a ohledně toho byla snadná úmluva. Bratří se měli dostaviti večer a tu byla také určena doba pohřbu.

Smutné to však bylo pomyšlení, že Burián nemá již viděti drahou tu tvář družky své, která putovala s ním životem po takovou řadu let, že nemá býti přítomen tomu okamžení, kdy drahá mrtvola spuštěna bude v chladnou zem, aby se s ní rozloučil, naposledy se s ní na tom světě rozžehnal. Jakáž ale pomoc! Nebylo možno nic na tom změniti.

Těšík chtěl právě odcházeti ještě k některému z bratří, když v tom vstoupila do otevřených posud vrátek známá již postava — shrbený kostelník žírecký. Rozhlédl se po dvorku a nevida nikoho zde než mrtvolu psa, kynul někomu ven. Jan a Těšík, dívajíce se z okna světnice, viděli vstupovati vrchnostenského drába s rukou na šavli a velikou holí v ruce a za ním nesli dva lidé prostou černou rakev s bílým křížem na víku.

Jakmile průvod tento spatřili, vyšli oba na zásep a Těšík volal mrzutě na drába:

„Co pak zde s tou špižírnou chcete?“

„Rouhej se jen, zlořečený berane, však na tebe brzo dojde!“ odpovídal dráb.

„Nejsem beranem, to víš dávno, a pověz raději, kam to nesete?“

„Kam jinam, než sem, do toho hnízda be — či mám říci — adamitů — abych vás, kavalírové, neurazil!“

„My toho zde nepotřebujeme!“ pravil Jan přísně. „Rakev nikdo neobjednal, já ji nechci a můžete jíti spokojeně s ní domů!“

„Pst, jen ne tak zprudka, pane soldát!“ smál se hrubě dráb. „S tou rakví poslal nás sám pan vrchní a toho slovo platí právě tolik jako slovo pana jenerála! My do ní krásně nebožku uložíme a zítra ráno bude jí vystrojen pěkný pohřeb s muzikou a panem páterem, ministranty a sám pan vrchní půjde prý na něj se podívati.“

„Ani ti ariáni takovou poctu nezasluhují!“ přidal kostelník. „Pořádnému člověku se ta čest nestane — pomalu snad bude platiti kacíř více než poctivý katolík!“

„Pravda! Ti berani mají více štěstí a což nám prospěje býti pravověrnými, když takovému adamitovi děje se po smrti větší pocta než nám!“ prohodil jeden z nosičů a druhý k tomu přikyvoval.

Jan nyní hněvem zbledl.

„Pryč odtud!“ zvolal prudce. „Odtud, sice — —!“

„Nu, co sice?“ tázal se dráb sebevědomě.

„Sice ti rozrazím hlavu!“

„Aha, nový příspěvek do rejstříku hříchů vašich, bludaři! Počkejte, uvidíte, zač je toho loket vyhrožovati vrchnostenskému člověku zabitím!“

Těšík ujal Jana za ruku, napomínaje ho k mírnosti.

„Co se to vlastně děje?“ obrátil se sám ku kostelníkovi. „Nerozumím tomu celému jednání!“

„Co se děje? Nic jiného, nežli že pan vrchní sám vystrojí s panem páterem Nygrinem té nebožce zde pohřeb!“

„Proč ale? Vždyť jí ho má přece vystrojiti Burián, jak je jeho povinnost, a když on je ve vězení, tedy je zde jeho syn k tomu!“

„Hezký to neznaboh je ten starý hříšník! Řekl prý panu vrchnímu, že dá zakopati nebožku na zahrádku jako zakopáváme psy, beze všech ceremonií, bez kněze a modliteb. Nic jiného vlastně takový kacíř nezasluhuje, ale náš pán vrchní chce Buriánové na vzdory vystrojiti pěkný pohřeb jako každé pořádné křesťanské duši!“

„Ah, tak je to tedy!“ zvolal Jan. „Hodný pán, ten váš pan vrchní i s panem páterem!“

„Nech naše pány na pokoji, hubo zlolajná!“ okřikl ho dráb. „Nuže, hoši rychle v před, k práci. Do truhly s nebožkou — je prý v komoře, a vy, kostelníku, všecko řádně upravte pro zítřek!“

Nosičové pokročili a Jan zbledl hněvem, že byl v obličeji jako ten bílý kabát jeho.

„Zpátky!“ zahřměl na drába, chystajícího se vkročiti do chalupy a jediným skokem octl se u odhozené sekery, zvedl ji a mocně ji nad hlavou zamáchal.

Vystoupení toto pomátlo nemálo všecky čtyry vetřelce. Nosičové rakve couvli a dráb se zachvěl, kostelník pak daleko odskočil.

„Pamatujte si to, že nikdo z vás na mrtvolu matčinu ani nesáhne a že nikdy nedopustím, aby odpočívala v té černé, těsné rakvi. Volně žila podle poznání svého, volně i odpočívati bude v zemi té, která ji živila po tak drahná léta. Opovažte se jednati proti vůli mé, můžete-li!“

„Nedělejte, soldáte, hlouposti!“ domlouval nyní mnohem mírněji dráb. „Máme tak od pana vrchního poručeno a musíme poslouchati právě jako vy na vojně! Snad byste se s námi nerval, když děláme jen podle povinnosti své?“

„Zanech marných řečí!“ odvětil mu jenom Jan. „Nepovolím!“

„Když tedy nepovolíš po dobrém, budeš přinucen po zlém. My se s tebou práti nebudeme, ale vracím se do Žírce všecko vyříditi, jak jsi nás přivítal!“

„Pospěš si jen!“ a Jan postupoval se sekerou za couvajícím drábem, který lekal se hrozivého výrazu v obličeji vojákově a spěchal ku vrátkům, kudy byli již proklouzli i oba nosičové, zanechavše rakev na dvorku. Kostelník byl utekl již dříve.

jakmile octli se v polích, ubírali se zpátky k Žírci s velikým drábovým vyhrožováním.

„Nyní nemáme času na zbyt!“ zvolal Jan, jakmile byli trochu zašli.

„Co obmýšlíš?“ pravil Těšík, který při výstupu předešlém přece jen se trochu chvěl a strachoval. Bál se, že Jan udělá do opravdy něco hrubému drábovi.

„Nic méně, nežli že matku pochováme hned nyní a sice šťastná náhoda nám přivádí sem ještě i Tonu!“

Tona v tu chvíli blížila se sem od vesnice rychlými kroky, neboť byla zaslechla o poslání rakve na Zylvarovu Stráň a domýšlela se z toho nejhoršího. Nyní pak přicházela právě vhod.

Několika slovy jí všecko vypověděno. Mrtvola matčina měla býti pochována na rychlo ve sklípku, aby ji nemohl nikdo nalézti ani při zevrubnějším pátrání a zde mohla odpočívati až do té chvíle, kdy bude možno, přenésti ji do pravého hrobu, neboť po případě mohla i tam nalézti i na vždy své poslední lůžko. Tona byla se vším spokojena, schvalovala Janovo jednání a hned počaty jsou přípravy. Jan vzal motyku a šel kopati do sklípku hrob. Těšík šel s rýčem mu pomáhati a Tona měla zatím dávati bedlivý pozor na vše, co by se v okolí dělo. Práce šla oběma mužům rychle od ruky a než uplynulo čtvrt hodiny, byla již jáma vykopána. Nebyla ovšem tak pravidelnou jako hrob od zkušeného hrobníka a sotva tři stopy hluboká. To však pro první chvíli postačilo a Jan s Tonou přenesli nyní mrtvolu matčinu za hojných vřelých slzí do sklípku.

Ještě poslední pohled a již opět počali hrnouti na nebožku hroudy vlhké té země, bývalé to lesní půdy, na níž stála chalupa. Nebylo zde toho du-

nění na rakev, jež tak smutně působí na duši truchlících — mrtvola byla z počátku zasypána drobnou hlínou a teprvé asi na stopu od země počaly zem trochu pěchovati, aby nepovstal nad mrtvolou příliš veliký rov. Těšík z venčí posud ničeho podezřelého neoznamoval a tak ukončili Jan a Tona práci svou nevyrušováni. Všechna země se ovšem nedala vecpati zpět do jamy a Jan tedy přinesl pytel, který ní naplnil a vynesl co nejrychleji zahradou do lesa, kdež pytel zahodil do křoví.

Uplynulo asi tři čtvrti hodiny, třem těm osobám ovšem velmi rychle a posud se nikdo v okolí neukazoval. Nyní byl Jan hotov se vším a snažil se ještě pokud možná zahladiti úplně veškerou stopu svého počínání. Nad čerstvý rov vtáhl v rychlosti těžkou spižírnu a nyní nemohl nikdo hledati ve sklípku mrtvolu. Vše bylo tak jako dříve, Jan a Tona vrátili se nahoru k Těšíkovi.

Rakev však byla zatím z dvorku zmizela. Na poptávku Janovu se Těšík potutelně usmíval a konečně se přiznal, že se rakev nachází v komoře, kde byla dříve mrtvola a má svého obyvatele. Jan porozuměl — Těšík byl do rakve položil zabitého Pozora a zatloukl víko silnými hřeby.

„Hm," pravil Jan, uvažuje to, „mně se ten nápad nelíbí! Buď na to nepřijdou a pak bude rakev pochována v domnění, že jest tam naše ubohá matka, jejíž památku jsme právě chtěli ušetřiti církevními ceremoniemi anebo se to prozradí a pak si na nás teprvé jak náleží zasednou!"

Těšík však nechtěl o jiném ani slyšeti a vymlouval mínění Janovo všelijak. Deset minut uplynulo a pak bylo již na nápravu pozdě! Na cestě objevil se celý průvod ozbrojených drábů a v jich čele onen starší úředník ze Žírce, pan

správce. Hlučně hovoříce ubírali se za průvodu kostelníka a předešlého drába opět k Buriánově chalupě. Obstoupili ji ze všech stran a pak vkročilo pět mužů srdnatě — do otevřených vrátek, jak je byl Jan, dnes nepomýšleje na obranu, sám zanechal. Všichni tři pak čekali správce již na prahu.

Tento byl překvapen, když mu Těšík, na něhož se jako na staršího muže první obrátil, zvěstoval, že mrtvola nebohé ženy leží již v rakvi v komoře. Hned vešel správce do vnitř, rakev si prohlédl a vyplísniv hněvivě drába a kostelníka, že ho sem darmo volali na pomoc, ubíral se spěšně pryč.

„Měli jste štěstí," pravil k Těšíkovi, „že jste vše dali do pořádku, sice by se bylo zle vám povedlo! Mějte se na pozoru a držte rozum v hrsti!"

XII.

Když hrozný průvod odešel a věc se tak rychle skončila, přešla, jak se zdálo bez nebezpečenství, rozloučil se i Těšík, aby spěchal po těch několika bratřích, kteří by snad posud nic o velikých těch událostech nevěděli a zároveň aby je pozval k zítřku na církevní pohřeb starého Pozora, kterému byli také mnohou vděčností zavázáni. Musilo to tak býti, aby byl svět ošálen úplně, k čemuž asi směřovalo Těšíkovo snažení. Ať si lidé myslí o pohřbu co chtějí, jen když to Jezovita nepochovává Marii a pravda se zajisté co nejdříve ukáže, jakmile bude veřejně prohlášen ten velký císařský patent a ta svoboda ve všem náboženství! Pak se bratří Jezovitovi vysmějí, až mu budou povídati, že vše to kadidlo, ten zpěv a ty latinské modlitby byly věnovány jen

té ‚staré bestii', které chtěl páter Nygrin rozbíti hlavu a která také zlobě jeho nepřímo podlehla.

Jan i Tona pohřížili se opět v myšlénky o tom, co jim přinese nejbližší budoucnost a pomalu zvítězilo i u nich mínění Těšíkovo ohledně pohřbu. Jest to pravda, nikomu ten pohřeb neublíží a mnoho prospěje snad i v budoucí době, k velikému snad zahanbení tomu zlému páteru, tomuto škůdci jich rodiny. Toť byla ta nejmocnější páka, o niž se umění Těšíkovo zasazovalo. Páter musil býti pokořen hned jakmile patent zde bude a podivno — mysl lidská, tak nevystižitelna — opět vzbudila se v Janovi a Toně naděje na šťastný východ věcí, opět doufali v patent přese všecky pochybnosti, přese všecko obávání se v nedávných ještě chvilkách.

Stále byli v boji mezi obavou a nadějí, v stálých pochybnostech a hned ta, hned ona vážka klesala či stoupala, v jedné hodině často několikráte. Zvláště Jan nemohl se posud ani na minutu pevně ustanoviti a proto počítal s oběma případy.

K večeru přišlo několik bratří, mezi nimi Blejsa, Holub, Hladík a jiní a rozumí se samo sebou, že se rozpředla velká rozprava o všem, co poznání jejich za těch několik krátkých hodin velikého potkalo. Všichni shodovali se s nápadem Těšíkovým, smáli se mu a byli dobré mysli ohledně průběhu všeho. Tona pak odebrala se domů, přijavši ujištění, že všichni bratří shromáždí se zítra na té veliké švandě, která nejlépe ukazuje zbytečnost všech církevních obřadů, neboť odbyde se zajisté vše právě tak, jako kdyby byla v rakvi nebožka a nebe se asi neotevře, aby potrestalo teu hřích, jak by tvrdili hned Jezovité, kdyby zvěděli o přípravách. Ani jeden zázrak se ne-

stane, ani jediným pokynem nedá nebe Jezovitovi znamení, že není vše v pořádku — tak malomocna hle jest víra těch černých ptáků, ty jejich ceremonie za peníze, to plýtvání časem a jinými drahými věcmi.

Tona, vkročivši domů, byla přivítána hlučným naříkáním Zlatníkovým, jaká prý to ostuda stala prý se jejímu otci a bratrovi. Vždyť se prý vypravili na ně, jak dnes slyšel, ze zámku jako na nejsprostší lupiče a vrahy a musili obstoupiti chaupu, aby se jich zmocnili. Nyní posud prý jsou zavřeni na zámku. Stále naříkal, jak tím trpí nevinně i on na své cti, jaká hanba se tím stala jeho jménu, vždycky tak poctivému, zachovalému. Ani on, ani rodičové, ba pokud bylo povědomo, žádný z předků jeho neměl nikdy opletaček s úřady a nyní bude snad žena jeho potahována před soud, snad odsouzena, trestána.

Zlatník, když tak vše rozvažoval, div si nezoufal nad tím hrozným nebezpečenstvím, kam se přivedla nevědomky žena jeho. Snad si i potají činil přece jen výčitky, že si ji kdy bral, ale měl ji velmi rád, než aby osmělil se myšlénku tu dále sledovati, tím méně pak pronésti. Zapřísahal jen Tonu, aby se do toho všeho, co se děje s jejím otcem a bratrem, pokud možná nemíchala, hleděla ze všeho šikovně se dostati, aby nedělala mu hanbu, veřejnou hanbu, že by jméno jeho přišlo před soudnou stolici.

Tona na to pokrčila rameny a neodpovídala. Proč by mluvila? Co se stalo, stalo se a věděla, že by veškeré rozmlouvání bylo u muže jejího marno. Takoví lidé, jako on nechají sobě i křivditi a neobrátí se před soud, poněvadž považují každé soudní jednání za věc nečestnou. Nechala vše jíti svým proudem a musila vyčkati, jak se

věci vyvinou. Muže nemohla konejšiti a smutnou odpověď mu také dáti nechtěla, neboť stále doufala ještě v šťastný konec.

„Věř mi," pravil jí Zlatník, „že, vyplní-li se to smutné tušení moje, a ty se octneš též u vězení a budeš potrestána, že vyrvu veškerý cit k tobě ze srdce a že se nebudu k tobě hlásiti, zanechávaje tě tvému neblahému osudu. Nechci přijíti do neštěstí vinou tvou i já sám a musím také chrániti před pohromou dítky naše, na něž vlastní matka nepamatuje pro jakési vrtochy u víře!"

„Nemluv tak," odvětila mu. „Víš, že mne takováto slova od tebe bolí a dokud jsou věci v témže stupni jako doposud nemáš mi čeho vyčítati. Sečkej, co budoucnost přinese a pak teprve mluv a rozsuzuj, jak za dobré uznáš, dříve však nikoliv!"

Na to mu krátce vypověděla, jak vlastně věci se nacházejí, že bratr byl hned ráno propuštěn a těšila sebe i jeho tou nadějí, že přece Jan se nemýlil ve znění patentu, jak se musí co nejdříve ukázati. Řekla mu, že se podrobil Jan rozkazu vrchního a dá matku řádně po katolicku pochovati, tak že nejspíše bude vše v dobrém vyrovnáno i v tomto směru.

„Dejž bůh!" pravil Zlatník s nevalnou důvěrou v její slova jako člověk, který pojme-li jednou obavu a zlé tušení, nemůže se jich zbaviti, a odebral se na odpočinek, aby zítra ráno zúčastnil se pohřbu své tchýně, jejíž úmrtí zavdalo podnět k tolikerým věcem po Žírci i okolí. Mluvilo se již o tom všude, i v Králové Dvoře a dále, a jméno Buriánové, která žila celý svůj život skoro po poustevnicku, neznáma než těm několika snad lidem, kdož s ní přišli do styku, octlo

se nyní po smrti její v ústech tisíce lidí, kdož neměli dříve o jsoucnosti její ani ponětí.

Že zpráva o všem tom hnutí se po Žírecku velmi rozšířila, podal druhý den nejlepší důkaz tím množstvím okolního lidu, jenž sešel se k žírreckému zámku a faře k pohřbu a to již hned záhy z rána. V čas tento nebylo již mnoho práce a proto každý spěchal podívati se na pohřeb bludařovy ženy, také bludařky, nepřítelkyně svatého náboženství, které však vrchní popřává přece křesťanský pohřeb a to na potupu všech řádných křesťanů. Proti jednání vrchního ozývala se všeobecná nevole a rozšiřovala se zpráva, že vrchní přinutil hrozbami svými zpěčujícího se pátera Nygrina, aby pochoval tu ženu se vší církevní pompou. Ačkoliv žírecký lokalista nebyl pro minulost svou a pro svou povahu právě oblíbeným mezi lidem knězem, přece v tuto chvíli procitl v tomto smutně známý katolický fanatismus, který nezná klidné rozvahy a schopen je všeho a smýšlení množství obrátilo se k páterovi, vyhlášenému již za polovičního mučedlníka. Nechtěl poskytnouti kacířce, jak se slušelo a patřilo na řádného kněze, pohřbu a vrchní opět mu pohrozil velikým pronásledováním, neuposlechne-li jeho rozkazů.

V tomto obratu smýšlení vězel veliký kus jezovitské politiky. Nygrin znal lid a znal vrchního. Odepřel na oko pohřeb, z něhož se tak radoval a dal se nutiti, nepatrně ovšem, ale přece neminulo se to účinku na pobouřený lid. Politika se podařila — kacíři i s vrchním klesli v očích množství a nenáviděný jindy kněz se povznesl. To byla také malá pomsta nad „osvíceným“ vrchním, nepřítelem Jezovitů i nad císařem, jenž byl příčinou zrušení řádu jezovitského a pobrání jeho statkův. Zde byl jaksi poražen u lidu ve svém

úředním zástupci, který se bude musiti silně vynasnažit, aby toto zlé mínění o sobě smyl.

Kolem deváté hodiny vybral se Jezovita z fary, kráčeje „s křížem“, s ministranty, kostelníkem, kantorem a všemi, kdož jsou potřebí k řádnému pohřbu, na Zylvarovu Stráň. Chvíli před tím byli poslali ze zámku nosiče s márami a již s těmi ubíralo se k Buriánově chalupě množství lidí, ostatek pak kráčel nyní za knězem. Jiní již se byli skupili u chalupy a tak shromáždilo se na pohřeb několik set lidí, značný to počet na vesnici. Při tom byli zámečtí drábové v plné parádě a se zbraní, aby dělali pořádek, a na hřbitově u svatého Odilla pod betlémskou strání bylo také mnoho zvědavců nakupeno.

V chalupě bylo živo. Sešli se zde všichni bratří do jednoho, ba i Jahoda, trochu churavý, nedal si říci, aby zůstal doma. Nechať již to může dopadnouti jakkoliv, všichni musili zde býti, aby jim nic neušlo. Tona přišla s mužem i s oběma dětmi, ale Zlatník se div všech nestranil, div že do lesa neutekl, jak se styděl, vida vzrůstati ty zástupy lidí, zvědavě mezi jinými také naň hledících. Šeptali si o nich, ukazovali si je, prstem ukazovali na jednotlivce a tu a tam padlo opovržlivé slovo o beranech, ariánech, adamitech a Zlatník chtěj nechtěj byl počítán mezi ně. Nemohl si pomoci, stál mezi nimi a na čele neměl napsáno, že on je pravověrným katolíkem právě jako oni neměli naznačeno, že jsou bludaři. Věru, že by byl odešel, kdyby se opět nejednalo o pohřeb tchýně, dobré to jinak ženy, což by mu byli opět bratři, žena, švakr i tchán těžko odpustili a tak musil se podrobiti.

Nosiči dali rakev na máry, přistrojili příkrov, rozsvítili přinešené svíce a mnohý z bratří přes

vážnost chvíle musil se kousnouti do rtů, vida tolik malicherných věcí, které jindy musili drahými penězi při smrti některého člena rodiny zaplatiti, jež nyní dával vrchní pán psu zadarmo — ovšem, nestrhne-li si to na Buriánovi. A lidé láli vždy víc a více, že si nebožka katolický pohřeb a církevní obřady nezasluhuje! Láli konečně potají bratřím, vrchnímu i páterovi potají, tomuto pro jeho malou ráznost, neboť neměl nikdy se podvoliti. Byly mnohé náhledy i rozumy a když kněz vykrápěl rakev, málokterý zajisté i z těch největších fanatikův a horlitelův vzpomněl si na boha.

Tona nemohla se zdržeti při aktu tom, jakkoliv zdál se býti bratřím tak směšným, přece jen pláče. Vždyť konečně platilo to matce její, odpočívající klidně — o několik stop hlouběji v chladné zemi a pláčem tím odváděla i možné kněžské podezření, kdyby se hned vyvinulo.

Po tomto obřadě chopili se zámečtí nosiči rakve a smuteční průvod vydal se na cestu. Vzdálenost ze Zylvarovy Stráně na hřbitov ku kostelíku sv. Odilla nebyla tak veliká, nejvýše čtvrt hodiny a nestálo to za vežení rakve po voze. Bylo to slavnější, když nebožku nesli a na to pomýšlel také pan vrchní při svém opatření. Veškeren dav hnul se za rakví hlučně hovoře, přetřásaje znovu a znovu známé již záležitosti a také bratří nemohli se zdržeti povídání, majíce se ovšem na ozoru, aby se neprozradili.

Když již docházeli skoro ku vratům hřbitova a nosiči po čtvrté se střídali — bylať rakev věru řádně těžká a cesta sem vedla oklikami — blížil se ku hřbitovu od Žírce pěkný kočár, v němž poznali žírečtí snadno povoz pana vrchního. Vzadu na stupátku stáli myslivec a lokaj, uvnitř seděl

několik osob samí to úřadníci i sám vrchní. Za nimi jel pak malý vozík, odkrytý a v něm nacházel se mezi dvěma drábi — starý Burián.

Jel na pohřeb podle vůle pana vrchního a Burián milost tuto již několikráte vracel, vždy však nadarmo. Vrchní si vzal do hlavy, že Burián musí viděti, kterak nebožka žena jeho pohřbívána je jako katolička a záleželo mu na tom, aby té tvrdé selské hlavě učinil hodné příkoří. Byla to pomsta za včerejší rozmluvu, za ten hněv, který panu vrchnímu způsobil, za tu porážku před správcem. Jel tedy se hněvným výrazem ve tváři, s pěstmi zaťatými a se svraštělým čelem, když spatřil ubírati se dlouhý pohřební průvod.

Právě vcházeli nosičové do vrat hřbitovních a pánové vystupovali z kočáru. Pan vrchní kynul Buriánovi a tento také slézal a ubíral se na hřbitov, aniž by ho byli oba drábové opustili jen na okamžik. Tak šlo všecko ku připravenému hrobu a malý hřbitov byl přeplněn lidmi, kteří stáli i na nízké zídce a všude kolem.

Jan viděl smutný a hněvný výraz v otcově oku, viděl jasně ten bol, jenž se zračil ve tváři Buriánově a srdce mu bilo v prsou tak silně, div se neutrhlo. Cítil žal ten s otcem, kterýž nemůže míti jinak za to, nežli že opravdu pochovávají zde s jezovitskou pompou mrtvolu drahé ženy přes všecko jeho bránění se, přes jeho vůli. Jen kdyby mu mohl to pošeptati, jen pět slov mu říci, ale bylo to úplně nemožno, poněvadž drábové od něho neodstupovali ani na krok a nedovolili synovi k němu přistoupiti. Sám vrchní stál nedaleko a střehl je. Opravdu, velikou to činil poctu manželce veřejného kacíře, zúčastniv se sám jejího pohřbu, a lid reptal na to ještě více, říkaje, že to nemůže ani býti samo sebou. A nikdo si

nemohl při tom pomysliti, jaký hněv vzbuzuje ve vnitru Buriánově právě ten církevní a jiný lesk, jak mu vše protivno, poněvadž úmysl jeho nepřišel přece tak široce u veřejnost a lid nevěděl, co se stalo mezi ním a vrchním, aby poznal pohnutky jednání vrchního.

Horších však věcí měli se Buriánové ještě dočkati!

Páter Nygrin stoupl na rov podle připraveného hrobu a počal mluviti, obraceje zrak svůj stále k starci uprostřed drábů. Mluvil o neskončeném milosrdenství božím, které zajisté bude rozšířeno i na tuto duši, tonuvší po celý život svůj v nevěře, až pak na sklonu svém, na loži smrti — —

„Zadrž!“ zaburácel v tom starý Burián vší silou mohutného posud hlasu svého. „Lžeš, bídníku! V hrdlo lžeš, pravím ti! Má Marie a tvá nesmyslná víra? Hahaha? Divné to pokání, když tě proklínala — —“

Dále mluviti však nemohl. Se všech stran valily se na něho hrozivě proudy lidu s divokým hlukem a křikem, přehlušujíce ho a sápajíce se na něho, takže ho sotva drábové, bratří i sami úředníci ochrániti mohli.

„Kacíř! Pes ariánský! Zlořečený adamita! Roztrhejte ho!“ volalo na sta hlasů, jmenovitě německých, neboť Němci právě byli nejhorlivějšími katolíky a nenáviděli české jinověrce již pro jejich národnost. „Pryč s nimi!“

„Stůjte! Do pořádku! Pomoc!“ křičeli opět úředníci a drábové, zatím co bratří postavili se kolem Buriána tiše ale pevně jako zeď proti přívalu vln.

„Řežte je!“ burácel dav a teprvé s velikým namáháním podařilo se jej poněkud ukrotiti, ač-

koliv ne zúplna. Nebylo však také dalšího podnětu k bouři, neboť Burián mlčel a páter byl bratry jako mimovolně sražen s rovu.

Nyní však stáli kolem Buriána samí drábové a tím menší byla naděje Janova, že bude moci otce těmi několika slovy na vysvětlenou potěšiti. A v obličeji otcově zračil se přece takový bol a hněv, obé smíšeno, že mu to nitro musilo rozrývati. Stařec skřípěl zuby a držel se zaťatými rukama za sporé šedé vlasy, jakoby si je chtěl v témž okamžiku vytrhati. Na jeho tváři střídala se nesmírná bledost s rudým žárem hněvu a v tom okamžiku ještě zazněl mu do ucha ostrý smích vrchního, jenž volal škodolibě:

„Nuže, tvrdá lebko, čí vůle jest mocnější? Žena je pochována se vší poctou a mně máš co děkovati takořka za svůj život!“

Toho již nemohl starý Burián snésti a bylo na něm viděti, kterak nabíhají mu tepny, kterak se celý chvěje — —

Toho pohledu však nemohl snésti již také Jan, stojící právě u rakve a prorážeje mocně dráby stanul u samého vrchního.

„Hahaha!“ dal se do divokého smíchu. „Vy jste otce mého přemohl? Sám jste přemožen i s tím prolhaným Jezovitou! Neboť — v rakvi odpočívá ubohé to zvíře, které vaši drábové zabili — náš pes — a tomu prokazovali jste tu poctu!“

Všecko bylo na několik okamžiků zaraženo, bez řeči, bez ducha. Tak náhle na ně účinkovala zpráva ta, ten smích, který na slova Janova spustili bratří. Sám starý Burián se smál jako šílenec, ostře, pronikavě.

Nejdříve se vzpamatoval ten nepokojný dav, jenž dobře zaslechl hřímavá slova vojákova.

„Slyšíte to? Taková svatokrádež! Toť arianská zběř! Toť jich nápady! Naše víra je zneuctěna!“ znělo to kolem v divokém sboru.

„Není možná!“ zvolal zděšený hněvem se chvějící vrchní a chopil se sám hrobníkovy lopaty, nacházející se v hlíně podle hrobu. Udeřil mocně do víka rakve, až třísky létaly, ale nešlo to. Drábové počali do toho sekati, tlouci a když jeden z nich přejal lopatu od vrchního a mocnou ranou uštípl kus prkna, objevila se skutečně žlutá srst starého Pozora.

Při pohledu tomto neznal již nikdo sebe a bratří a lid srazili se mocně. Štěstí, že neměli zbraní, sice by bylo snad několik jich zůstalo zde mrtvých! Bratří s oběma Buriány v čele vtlačeni byli do jednoho výstupku ke zdi kostelíka a zde se bránili proti návalu, pokud jim jen síly stačily, zápasíce v křížku se zdivočelými Němci, rozzuřenými, rozsápanými. Nebyla to rvačka, byl to opravdový boj na život a na smrt. Dlouhé hole drtily se na lebkách a bratří, zachovávajíce rozvahu, drželi se s prospěchem proti tomu davu, jenž se zdál býti spitým svou velkou převahou, svou silou a vášní. Poráželi se, šlapali po sobě sami, neboť se ve slepém vzteku svém ani neznali. Němci v tomto kraji platí za lidi hrubé, za práče ze záliby — a nyní je rozjitřil ten přímý posměch na nejvyšší míru.

Vrchní v prvních okamžicích ztratil veškeré sebevědomí a zatínal jen pěstě. Páter pak sražen byl od někoho z bratří přímo do otevřeného hrobu a měl snad kosti polámány, neboť hrozně sténal. Vrchní by se byl nejraději přidal k tomu divokému zuřivému množství, aby sám snad zardousil v rukou někoho z těch bídáků, kteří se opovážili takovýmto neslýchaným způsobem ztropiti si z něho

smích. Brzo se však opět aspoň poněkud vzpamatoval a poznal, že tento způsob odvety se pro něho nehodí, že by mu byl osudným a že má v rukou ještě jiné prostředky k potrestání vinníků, jakmile je bude míti ve své moci. Lidem je rozsápati také nesměl nechat a proto volal na těch několik svých drábů, aby vytrhli bratry jim z rukou.

„Schytejte je, zlořečené rouhače! Do vězení s nimi, se všemi, těmi prašivými ovcemi! Všichni budou potrestáni co nejpřísněji!“

Slova páně vrchního zněla velmi přesvědčivě a měla velký účinek na zdivočelý lid, který pomalu již počínal číti krev, což mívá osudné následky u něho. Zadnější, kteří přece měli ještě zrnko rozumu, nezasažené slepým vztekem, fanatismem, ustupovali drábům, kteří se drali k bratřím, mírníce lid, jakož také činili úředníci s vrchním v čele. Těch několik největších zuřivcův bylo dráby odstrčeno a bratří se nyní sami volně dávali úřadu v moc, přejíce si jen ochrany před fanatiky.

Razili si pomocí úředníkův cestu ku vratům, zatím co na hřbitově posud to hlučelo, řádilo, vztekalo se jako stádo divoké zvěře. Vážnější krotili prudké, tito je odstrkovali — řež trvala dále a nyní mezi zuřivci samými. A středem této vřavy prošel celý průvod zatčených rychle ku vratům a zde na rozkaz vrchního přímo je sázeli na prázdný vůz a do kočáru. Na útěk bratří nepomýšleli, ač by to bylo dosti snadno v tom zmatku. Kam by také uprchli a pak nechtěl opouštěti jeden ostatní, poněvadž mohl by snad padnouti do rukou vzteklivců, které byly horší než ruka spravedlnosti!

Jediný, kdož se bratří stranil, byl Zlatník.

Lekaje se všeho, táhl za sebou Tonu úzkostlivě ku hřbitovní zdi a přeskočiv tuto, chápal se ubohých dětí, zlekaných, několikráte povalených, pošlapaných, plačících. Podala mu je přes zeď a vidouc je tak v bezpečí, vrátila se, když právě bratry vedli. Nemohla je přece opustiti, musila s nimi, jsouc jich spoluvinicí a první octla se v kočáře, v němž vězně odváželi.

S vytasenými šavlemi spěchali drábové kolem vozu a kočáru a za nimi mezi úředníky vlekl Jan svého otce přímo do vězení, do Žírce. Na hřbitově panovala vřava dále a jen ženy a děti šli s průvodem tím domů v drobném dešti, který se byl právě spustil, chladě rozpálené lebky fanatiků.

XIII.

Průvod s bratřími ubíral se tak rychle, jak jen bylo možno, aby brzo dorazil do zámku, neboť pan vrchní nepřestával chvěti se hněvem a ostatní úředníci neméně. Něco podobného tomu, co se dnes stalo, bylo věru neslýcháno a zasluhovalo nejpřísnější trest.

Před zavřenými dnes vraty zámku stál však nějaký povoz, bryčka, čekaje, až mu budou otevřena a ze spuštěného okna vyhlížela mladá posud, oholená tvář muže v černém obleku duchovním. Mohlo mu tak býti něco přes třicet a vypadal velmi přívětivě. Patřil udiveně na ten dav lidu, spěchající sem, na dráby, na kočár a vůz, nemoha zajisté ani v nejmenším to pochopiti. A právě tak udiveně díval se ten dav na něho, až pan vrchní přistoupil k němu a zvolal:

„Do zámku, velebný pane? Co vás sem přivádí? Jsem vrchní tohoto panství!“

„Ah, toť šťastná náhoda! Přicházím na vaše požádání sem a na rozkaz od svého biskupa!“

„Vy? Vždyt vy nejste děkanem Hurdálkem, velebný pane, a já teprvé včera žádal za vyslání missionáře!“

„Děkan Hurdálek nachází se na Chrudimsku a vrátí se teprvé snad za čtrnácte dní. Poněvadž pak s věcí podobnou, o jakéž vy jste ráčil psáti slavné konsistoři, neradno otáleti, vydal jsem se ihned na pole působení svého. Včera večer byl jsem u veledůstojného biskupa a dnes za tmy jsem vyjel!“

„Nu, pak vás velice vítám, velebný pane, a doufám, že děkana Hurdálka úplně u našich bludařů zastanete a obrátíte jim tvrdé jich palice.“

V tom byla vrata otevřena a bryčka páterova i oba vozy se zajatými vjely do dvora. Drábové vystrčili několik zvědavců, kteří se byli sem vedrali a nyní jsou bratří vyváděni. Zatím pak vypravoval pan vrchní neznámému páterovi celou tu hroznou příhodu s pohřbem a na hřbitově. Kněz nechtěl ani tomu uvěřiti, mysle, že něco podobného je nemožno a pan vrchní vypravoval přece věc jen v hlavních jejích rysech. Což teprvé podrobnosti!

„Musím k úkolu svému přikročiti pokud možná hned,“ pravil dlouhý, bledý páter, potřásaje hlavou a uvažuje všecky okolnosti. „Dobře, že jste ty ubožáky dal přímo sem přivésti, pane vrchní!“

„Snad nechcete již nyní s těmi lidmi jednat?“

„Ano, pane vrchní. Když jsou zde, nechať již poslechnou slov mých. Kdož ví, zdali by se podruhé tak četně sešli! Jsou zajisté mezi nimi také lidé z jiných panství?“

„Ano, většina. Dal jsem je sebrati na své zodpovídání. Nu, nemám nic proti tomu, chcete-li,

velebný pane, jednati s nimi ještě dnes, ale nenutím vás také. Nejprvé musíte se občerstviti!“

„Děkuji, mně občerstvení netřeba, já pojedl ve voze, ale dejte spíše nějakého občerstvení těm ubožákům, můžete-li tak učiniti, pane vrchní!“

Pan vrchní sebou při těchto slovech škubl.

„Co vám napadá, velebný pane! Snad nebudu ještě ty darebáky živit? Však oni do odpoledne neumrou, jsou tomu zvyklí a nezasluhují také žádného šetření. Hned budou rozstrkáni po jednotlivých komorách v zámku!“

„Snad je nechcete věznit?“ zděsil se kněz.

„A což jiného zasluhují? Zanechte je však jen a pojďte se mnou, nalezneme u nás zajisté již něco připraveno na první občerstvení!“

Avšak páter se nehýbal a rozkládal vrchnímu neustále, že nejedná dobře, zavíraje lidi tyto, kteří se vlastně posud ničím neprovinili, nežli že chovají tu zakázanou víru v sobě.

„A což ten pes v rakvi? To rouhání, ten smích z našeho náboženství?“ tázal se velmi pohněvaně. „To není nic, velebný pane?“

„Kdyby to udělali katolíci, pak by to bylo skutkem trestným. Když však ti lidé, kdož to udělali, vyznali již před tím, že katolíky nejsou, že mají víru jinou, pak teprvé musíme souditi, mluví-li podobné jednání také proti víře jejich, co praví o tom víra jejich, dovoluje-li jim to. Ne-li, teprvé jsou trestuhodni!“

„Toť je ale divný způsob posuzování,“ namítl pan vrchní.

„Právě dobrý!“ odtušil kněz horlivě. „Či můžete se, uváživ všecko bedlivě a rozsoudiv spravedlivě, hněvati na příklad na Mahomedána, že vraždí křesťany, když ho k tomu nabádá náboženství jeho, slibuje mu za to odměnu? Činí

tak, poněvadž vychován je v těch zásadách a neví o jiném, lepším, a tak právě jednají snad i tito lidé. Když víra jejich má zásady cynické, nemůžeme se na ně hněvati, jsou-li cyniky, poněvadž jsou ve smýšlení tom nepochybně vychováni aneb zvykli mu po dlouhou řadu let, když odnikud se jim nedostalo poučení!“

„Nuže a co tedy míníte, prosím vás, velebný pane, s takovými myšlénkami s lidmi těmi dělati?“

„Jednání mé, osvědčené již, bude se zakládati na tom, že nejprvé zvím, dám se poučiti o článcích víry jejich. Pak porovnám ji s vírou naší a budu se snažiti, abych jim dokázal, jasně před oči postavil mylnost některých náhledů jejich, poněvadž přece doufám, že jisté stránky přece z víry křesťanské nezavrhli. Když uvidí nesmyslnost učení svého, zajisté se obrátí a ne-li, pak jsou to teprvé zaslepenci, kteří musí býti teprvé dlouhou cestou vedeni k pravému křesťanskému poznání, cesta to plná obtíží, poněvadž nejdříve třeba, aby se zaslepenci ti naučili správně mysliti, souditi, neboť to jediné vadí jim v rozumných náhledech. Nyní pak hned přikročím k první své úloze — musím poznati víru tohoto hloučku prostých lidí!“

Pan vrchní pokrčil rameny a přece nutil dále pátera, aby se odebral s ním aspoň na chvilku do bytu na nějaké víno.

„Půjdu teprvé, až mi slíbíte, že mne nezdržíte ani půl hodiny a za ten čas dáte zavésti lidi ty do nějaké síně, kde bych mohl s nimi pohovořiti a vyptati se na vše!“

Po dlouhém smlouvání a jednání dohodli se konečně a jeden druhému učinil po vůli. Bratří, kteří byli posud stáli mezi dráby v jednom koutě dvora, patříce nevlídně na kněze, hovořícího s vrch-

ním, byli odvedeni do jedné z velkých kanceláří a zde měli sečkati na příchod svého „inkvisitora“, jak poznamenal Blejsa, zatím co páter odebral se s vrchním k malé snídaní, kde mu vrchní ještě celé množství o bratřích napovídal. Kněz, páter Pavel, jak byl řekl vrchnímu své jméno, halil se v mlčení a přemýšlel již na to, kterak před bratry předstoupí.

Nezpozdil se ani o minutku a nedaje se více zdržovati, kráčel v průvodu vrchního a několika jiných úředníkův do kanceláře. Zde vyprosil na vrchním, aby dal všem přinésti lavice neb stolice, načež stoje přímo před skupením blouznivcův, zatím co úředníci usedali za stoly a chystali se ku psaní protokolu, počal svou missionářskou práci.

Bratří byli po celou cestu všichni dobré mysli a nebylo třeba někoho povzbuzovati k vytrvalosti v protivenství. Měli silnou naději v lepší časy a to krátké utrpení snad již snesou. Ba považovali namnoze ten výbuch fanatismu katolického lidu za vzplanutí hněvu, že nyní postaveni jsou s katolíky na roveň. Když pak uzřeli u zámku kněze a tento rozmlouval velmi důvěrně s vrchním, pře se s ním, tu již myslili, že konečně ona tolerance jest již zde. V tomto mínění setrvali až do poslední chvíle.

„Nejprvé,“ počal kněz Pavel svou řeč, „musím se vás zeptati, cítíte-li se býti pravými křesťany čili nic?“

„Křesťany? Co je to křesťan?“ tázal se starý Burián, jenž nyní se opět byl úplně vzpamatoval ze svého rozčilení a žalu na hřbitově. „Neznáme toho pojmenování!“

„Kterak se tedy nazýváte?“

„Jsme bratřími!“ odpovědělo několik hlasů zároveň.

„Nesmíte odpovídati všichni najednou!“ pravil kněz. „Zvolte ze sebe mluvčího, který by za vás odpovídal a pak teprvé, když by někdo se slovy jeho nesouhlasil, ohlas se!“

„Burián, Burián nechať mluví!“ voláno všeobecně. „Vyjednávej s knězem! Mluv za nás. A upřímně, řekni vše od srdce, jak si to myslíš!“

„Který z vás je Buriánem?“ tázal se páter Pavel, slyše to jméno. Stařec předstoupil.

„Chcete mi na všecky mé otázky podle pravdy odpovídati?“

„Ano, to chci!“

„Nuže, když nevíte, co to je křesťan, kým vy se býti míníte?“

„Jsme lidmi jen a nic více. Po všem náboženství světa nám ničeho není, to jsou všecko jen vynálezy lidské, kterými se žádný rozumný tvor slepě říditi nemá!“

„Vy tedy nemáte náboženství! A co jest tedy vaše víra, či to není náboženství?“

„Není! Jest to jen pravé poznání toho, co máme na světě dělati, abychom nabyli již zde pravého blaha, které v srdcích přebývá a zasloužili si světla na věčnosti.“

„Co rozumíte tím světlem na věčnosti?“ divil se páter, žasnoucí nad těmito výklady. Čekal mystická blouznění, jak je mívali kacíři ve zvyku a nalezl zde člověka, mluvícího dosti zřetelně až na některé výrazy, jako právě tento.

„Světlo na věčnosti jest ten život duše po odchodu jejím z těla. Zde žije ve tmách, v pochybnostech, v nevědomosti, v domyslech — tam na věčnosti však se jí rozsvítí, tam vzejde jí světlo pravé o všech věcech nedostižných rozumu našemu.“

„Dobře! A ty máš tedy ono poznání, jak máš se na světě chovati, abys nabyl pravého blaha. V čem záleží poznání to?“

„Krátké jest vysvětlení jeho a v jediné větě spočívá: Čiň dobře a varuj se zlého, jinými slovy pak, obšírněji: jednej tak, abys byl prospěšen bližnímu svému a chraň se mu ublížiti, žij život klidný, buď vždy ochoten pomoci trpícím a se zlými měj slitování, hledě jich polepšiti. Tolik myslím, velebný pane, že jest ten nejlepší způsob žití na světě!“

Kněz neodpověděl mu na tuto poznámku, mluvě o věcech jiných a odváděje tak řeč od tohoto předmětu.

„To však jsou všeobecné nauky křesťanského náboženství, zjeveného Ježíšem Kristem, který sám učil křesťanské snášelivosti, lásky k bližnímu, pokoře a tak dále. Jste tedy křesťany!“

„Nuže, jsme tedy v tomto směru následovníky Krista, ale nikoliv křesťany ve vašem smyslu, neboť nemilujeme podobných malicherností a vynálezů lidských jako obřady, chrámy, roucha, neznáme žádných svátostí ani žádných napsaných pravidel víry, nač všecko věří křesťané. Neznáme také jiných tajemství než ono, v čem vlastně záleží věčnost. Nejsme tedy křesťany!“

Kněz se zamlčel, přemýšleje, jak se zdálo, na nové otázky.

„Nevěříte v obřady, svátosti a nevyzpytatelná tajemství svaté víry naší a v Kristovo učení přece chcete věřiti,“ pravil po chvilce. „Pomněte však, že Kristus, který byl bohem seslán na tento svět, aby dal lidstvu to pravé poznání k nabytí blaha, přikázal sám svátosti, zavedl obřady a poukázal na nevyzpytatelná tajemství v božstvu, z něhož pocházel? Myslíte-li, že učení jeho jest dobré,

proč nechcete přijati i tyto věci za dobré, věříce, že osoba božská, člověčenstvo tak milující, sama uznala je za potřebné k dosažení toho blaha, které vy hledáte?“

Burián mnul si ucho, jako člověk, který je trefen. Brzo se však zpamatoval a odpověděl:

„Řeknu vám přímo mínění naše, velebný pane, neboť jste mne o ně sám žádal. My uznáváme Ježíše Krista za nejlepšího posavadního zákonodárce, cokoliv se jich již vyskytlo pod sluncem. Jeho učení je dobré, rozumné, pěkné a může v mnohém případě zjednati člověku blaha, nechce-li našinec trochu přemýšleti o těch tajemstvích, o nichž Kristus pán mluvil.“

„Vy tedy nemáte snad ani — Ježíše Krista za boha?“ děsil se kněz.

„Nemáme!“ odpovídal Burián určitě. „Byl to dle prostého zdání našeho člověk velmi dobrý, moudrý a proniknutý sám nejlépe tou láskou k lidstvu, kterou kázal, neboť odpouštěl i nepřátelům svým, kteří ho na kříž přibili. Že by však byl od boha vyslán, to by se dalo říci právě tak o všech lidech, neboť všichni jsou prý synové boží dle učení vašeho a já též bych mohl říci to rovným právem o sobě — —“

„Rouhači!“ zvolal prudce pan vrchní, vyskočiv ze svého křesla. „Ještě jedno takové slovo a — —“

Páter Pavel však rychle k němu přistoupil, mírně ho.

„Vyptávám se a chci přímou odpověď, nesmíte tedy zbraňovati muži tomu volné slovo,“ pravil a obrátě se k bratřím ptal se: „Souhlasíte doposud se všemi řečmi Buriánovými?“

„Ano!“ ozvala se jednomyslná odpověď, která přinutila vrchního k usednutí.

„Dobře tedy," pokračoval kněz, jenž dostal se nyní poněkud do ohně a bledé dříve jeho líce počínaly se růměniti, „Kristus pán není u vás bohem a je jen mudrcem, není-li pravda? Dejme tedy tomu, abych jednal dle vašeho způsobu: myslíte, že by nebylo záhodno přijati s dobrým učením mudrcovým také ty zevnější odznaky učení toho, které asi božský ten mudrc neurčil nadarmo?"

„Myslíte na obřady, velebný pane, rozumím vám! Kdybych viděl jen nejmenší jich potřebu, možná že bych vám přisvědčil, třeba že v celém evangeliu není řeči o jiném obřadě nežli o žehnání, a to ještě jest jen spíše běžným posuňkem bez hlubšího významu, přijatým ze všeobecného zvyku. Také prý Kristus při modlitbě klečíval, ale i to jest jen zděděným zvykem od pradávna asi a nesluší na to hleděti jako na nutnost, poněvadž opět jindy Kristus se modlíval v stoje anebo v chodě. Věci podobné nejsou ještě odznakem víry a jsou právě tak malichernostmi jako vůbec veškeré říkání naučených slov určité modlitby, ačkoliv prý Kristus sám naučil apoštoly modliti se Otčenáš."

„Nuže, a což nejste spokojeni s tou krásnou modlitbou, která tak krátce vyjadřuje přece všecko, zač má člověk boha prositi — —" namítal kněz.

„Nikoliv, velebný pane. Myslím, že modlitbou jest každé pomyšlení na tu bytost všeobsáhlou, která nad námi vládne a kterou lidstvo jmenuje bohem. K tomu však není třeba slov, pouhé pomyšlení vyjádří mnohdy více než všecka slova z celého světa. Člověk prostý jako my není krasořečníkem a přece dobře cítí a veškeré modlitby nahlas neb pošeptmo pronášené jsou jen krasořečnictvím."

„Pomyslete ale, že Kristus sám — —“

„Pravil jsem již,“ přetrhl Burián v rozohnění svém opětně poznámku páterovu, „že považujeme Ježíše Krista toliko za velkého mudrce, člověka velmi dobrého a rozumného, ale právě proto, poněvadž je jen člověkem, byl právě tak podroben chybám jako my všichni anebo konečně měl při mnohých zařízeních svých své skryté úmysly, kterýchž však účastníci jeho pochopiti nemohli a proto také slovům jeho dávali často chybný význam. Tak povstalo to odříkávání modliteb a všecky ty obřady, které jsou často z bible jen násilím takřka přitaženy a majíce býti symboly vznešené víry, staly se pouze malicherným divadlem a lákadlem pro nerozumný lid, který si v nich libuje. My pak cítíme velmi dobře tu odchylku od aučení Kristov k nynější bohoslužbě katolické a dovedli jsme se zříci veškerých těch pozdějších přívěsků, které v pravé pobožnosti, či abychom to řekli naším způsobem, v cestě k dosažení blaha, spíše překážejí než prospívají.“

„A což svaté svátosti, o kterých jste řekli, že jich také neuznáváte?“

„Jsou při nich též obřady a proto jsme také svátosti zavrhli. Obejdeme se dobře bez nich a nečiníme tím nikomu nic zlého.“

„Vždyť to ale není možno! Jak na příklad můžete se obejíti beze svatého křtu?“

„Právě tak jako bez ostatních. Nazvu dítě své jménem, jež mi napadne, aby rozeznávalo se od jiných téhož příjmení a oznámím to na úřadě, aby si to zaznamenali do matrik. Zrovna tak při sňatku, když dorozumím se s ženou, aby se mnou sdílela tu pouť životní — více netřeba lidem, kteří chtějí býti dobří.“

„To byste ale mohli odebrati se za nějaký čas opět na úřad a dáti opět vše přepsati!“ namítl kněz, na němž bylo viděti, že se vší silou namáhá, aby se udržel klidným.

„Ne, jednání takové by se protivilo zákonům slušnosti, jimiž člověk povýšen je nad zvíře a nikdy člověku řádnému nemůže podobná věc připadnouti!“

Páter vrtěl hlavou a učinil v myšlénkách několik kroků po pokoji. Úředníci mezi sebou šeptali věci ne právě lichotivé pro něho a sám pan vrchní poznamenal panu správci do ucha:

„Divný to missionář! Sprostý sedlák poplete mu koncept a on nemůže s místa. Dá si zrovna od sedláků vycinkati a klade jen otázky, místo aby hřímal do nich!“

„Pravda, pravda!“ pokyvoval správce. „Oh, jen nenechati sedláka ani otevříti hubu, to je má zásada a to pravá, sice s tou čeládkou člověk nic nepořídí!“

Vrtěli oba hlavami a sdělovali své nepříznivé mínění dále. Bratří pak se mezi sebou usmívali a pobádali, chválili Buriána za jeho provedenou řeč, kterou pátera uvedl do očividných nesnází.

„Nuže,“ počal teprvé po chvíli páter Pavel, jaksi zaražený, v myšlénkách a slabě se chvěje, „řekněte mi, Buriáne, krátce, na čem spočívá to poznání vaše?“

„Na tom, abychom každému dali, což jeho jest, nechali každého s pokojem, jako my s pokojem žíti chceme, jednali vždy tak, aby nám svědomí naše nečinilo výčitek a abychom povždy mohli žíti v naději na blaho na věčnosti!“ odpověděl pevně Burián.

„Dobře, dosti prozatím na dnes!“

Kněz přistoupil k vrchnímu a počal s ním

něco mluviti. Chtěl, aby ubohé ty lidi až na Buriána propustil domů.

„Burián jest dosti velkou zástavou za všecky a vezmete-li od nich ještě slovo, že zítra mají se opět sejíti, zajisté tak učiní, neboť lidé ti jsou poctiví!“ mluvil.

Vrchní krčil rameny.

„A k čemu chcete Buriána, velebný pane?“ tázal se.

„Chci se k večeru pokusiti o řádné mu vyložení jeho bludů. Budu s ním mluviti o samotě, to nejlépe působí. Podaří-li se mi přesvědčiti Buriána, budou nejméně dvě třetiny práce mojí odbyty.“

„To je pravda, ale ty rouhače propustiti nemohu!“

Tu se dal páter Pavel do výkladu, kterak u věcí víry třeba působiti na lid vždy jen způsobem velmi mírným, shovívavostí, ba přívětivostí a pan vrchní byl příliš zastancem nových ideí, než aby mohl páterovi dlouho odporovati i přes ten všechen dnešní hněv, způsobený bratřími. Povolil a ve dvě hodiny spoledne byli všichni až na starého Buriána propuštěni. Marně chtěli zůstati zde s ním Jan i Tona — páter nedovolil, stařec byl odveden do zámecké šatlavy, kamž mu donešen na požádání páterovo řádný oběd.

„Dle všeho hodný to člověk, ten páter Pavel,“ pravil vrchní opět ku správci. „Má srdce na pravém místě a není to žádný zatvrzelý Jezovita, jak je viděti na první pohled — ale, málo ostrý, misionářem není!“

„Připadá mi zrovna, jako kdyby chtěl dáti těm sedlákům za pravdu, jako by byl spíše svobodným zedníkem než katolickým knězem. Oh, to nové nynější kněžstvo!“ vzdychl si správce.

Po skončeném výslechu ubíral se pan vrchní nyní s páterem k zpozdělému dnes obědu, při němž mluvilo se hlavně o průběhu věcí na hřbitově. Páter však byl jaksi velmi zamlklý, nemluvný a stále jakoby přemýšlel. Oběd, jak to už bývalo u vrchního zvykem, trval dosti dlouho a když konečně páter přece přese vše nucení vstával od stolu, kdež velmi málo pojedl a ještě méně vypil, přinesl zámecký písař zprávu, že právě přivezli na faru lokalistu Nygrina, který prý má zlomenou nohu od toho pádu do hrobu. Vypadá to prý s ním zle, jest trošku příliš stár na takový úraz, aby všecko nebezpečenství nemělo místa, a chytá se ho prý již nyní blouznění, mluví zmateně.

Páter Pavel sotva že vyslechl zprávu tu, vzchopil se.

„Musím ho navštíviti, jak bylo by mou povinností vždycky a v takovýchto okolnostech zvláště!“

„Rád bych šel s vámi, velebný pane, ale nemohu právě nyní — mám jakési nutné řízení a tím ranním pohřbem vyběhlo u nás vše z kolejí, do nichž musím to opět připraviti. Doprovodím vás jen k faře!“

XIV.

Když se byl páter Pavel odebral k poraněnému lokalistovi Nygrinovi, mohlo býti asi půl čtvrté hodiny a za hodinu na to viděli ho lidé vyběhnouti z fary jako člověka bez rozumu, s podivným leskem v oku, zrůzněnými tahy, divokého. Opustil nemocného, s nímž byl po celou dobu návštěvy sám, odstraniv starou ženu, která lokalistovi obstarávala hospodářství, s ujištěním, že ji zavolá, když by jí bylo potřeba a seděl u lože, na němž

se svíjel bývalý Jezovita, mluvě ve fantazi rozličné nesouvislé věci o bludařích, Buriánovi, nebožce a Jezovitech. Páter Pavel řeči ty poslouchal a nyní vyrazil z fary, aniž by byl vůbec řekl jen rozumného slova poděšené hospodyni, nevědoucí, co se to s ním děje.

Nešel však na zámek, spěchal mezi domky a pak do polí, do luk kolem Žírce. Byla již tma, vítr fičel od hor velmi mrazivě, ale páter jakoby toho necítil, probíhal spěšně polní cesty a pěšiny, mluvě sám sebou a rozháněje se rukama, jakoby se s někým hádal. Několik lidí spatřilo ho z dálky a velice se ho ulekli, jak si počínal a jak zděšeně vypadal. Teprvé asi po půl druhé hodině ne-li déle vrátil se do zámku a přímo k panu vrchnímu, čekajícímu již naň, že spolu povečeří. Byl celý u vytržení, když vstoupil se slovy:

„Prosím, pane vrchní, abych se směl odebrati k tomu uvězněnému Buriánovi!“

„Nyní? Co pak vám napadá, velebný pane?“

„Ano, nyní. Chci s ním promluviti o samotě!“ naléhal páter Pavel.

„Třeba, ale nyní pojďte dříve večeřeti!“

„Děkuji, nebudu dnes již jísti — anebo snad až později, jen prosím, aby mne někdo zavedl do vězení!“

Nedal se od úmyslu svého odvrátiti, až pan vrchní poslal s ním klíčníka.

„Hm, hm,“ pravil sám k sobě, „ten Jezovita Nygrin musil mu náležitě všecko vypověděti, že teprvé nyní pouští se do toho s takovým ohněm! Teď teprvé vypadá jako pravý misionář a má nejspíše ze své úlohy trochu strach!“

Páter Pavel spěchal zatím za klíčníkem do Buriánovy komůrky, kdež nechal si klíčníkovu lucernu a poslal tohoto pryč, zavřev dvéře a

uschovav klíč k sobě, nad čímž byl klíčník celý udiven.

Vězení Buriánovo byla ona komora, ve které byl již předešle trýzněn a nebylo zde nic jiného než oné lavice s řemeny, neboť místnost tato sloužila jen k vyplácení zpupných poddaných. Kmet ležel na této lavici a zdálo se, že ani neslyší někoho sem vstupovati, neboť se ani nepohnul, ani hlavu neotočil. Nač by to také dělal, když ten, kdo přišel, zajisté se hned ozve a Burián byl ostatně velmi seslaben tím rozčilením posledních dnů, které ho neopouštělo ani na okamžik, až nyní v těchto několika hodinách uvěznění, následkem čehož však právě se cítil velice slabým, umdleným.

Páter stanul na tři kroky před ním a díval se pozorně do té nehybné tváře, z níž patřilo na něho oko beze všeho zvláštního výrazu. Stařec čekal na oslovení páterovo a pomalu se zvedal ze svého položení.

„Buriáne," počal páter, bled a chvěje se jak osykový list, „vy jste měl syna?"

„Mám syna posud!"

„Kde jest?"

„Byl zde se mnou, je však propuštěn!"

„Ah ano, pamatuji se, chtěl zde zůstati i s vaší dcerou, a nedovolil jsem! Avšak — více dětí jste neměl?"

„Měl — eh, kdož bude o tom mluviti a znovu si rozdírati mysl vzpomínkami!" odpovídal mrzutě stařec.

„Buriáne! Nejmenoval se jeden syn váš Vít a nezmizel vám, nebyl vám odňat?"

„Ano, což ale na tom!"

„Hm, což na tom? Což vám nezáleží na tom

ničeho, když vám řeknu, že o vašem zmizelém synu vím?“

„Vy? Není možná!“ a Burián ihned obživl ze své dřívější netečnosti, nehybnosti, málomluvnosti.

„Ano, vím o něm, vím, jak se jmenuje nyní, co je a kde je!“ pravil páter vážně, hlasem, který nedopouštěl pochyby.

„Mluvte, mluvte tedy, velebný pane, prosím, zaklínám vás!“ mluvil Burián nyní prudce, naléhavě. „Vidíte před sebou nešťastného otce, jenž byl ztratil již veškerou naději na nalezení stopy po nešťastném, tak milovaném dítěti, které mi ukradli ti zlořečení Jezovité! Odpusťte, velebný pane, že tak mluvím, ale považte, co mi jen učinili, věc to tak nelidskou, tak hroznou, že zvíře podobného něco neučiní! Má žena musila s tím umříti a ten zlý kněz věděl o našem Vítovi, aniž by u smrtelného jejího lože jí to byl sdělil! A nyní, vy to víte, velebný pane, a vy mi to sdělíte, velebný pane, nemýlím se ve vás, vy nejste Jezovitou jako je ten proklatý lokalista zdejší, největší neštěstí naše, bídák — zdáte se býti dobrým a — —“

„Máte tedy zmizelé dítě ono posud rád? Jak byste je asi nyní tak přijal?“ pokračoval páter a oko jeho se podivně zalesklo zvláštní vlhkou září.

„Jak bych je přijal? Podivná to otázka! Jak může přijati otec dítě, o kterém myslil po třicet let, že je mrtvo a zatím se mu navrátí. Jenom kde jest, čím jest, ví-li o nás, ví-li odkud pochází. Kdo ho odloučil od rodičův? Oh, mluvte již jenom, velebný pane!“

„Nevěděl dlouho, po celý posavadní život svůj, kdo jsou rodičové jeho, ani kde se nachá-

zejí. Byl Jezovity zdejšího kláštera odstraněn až do Vídně a tam vychován jako ubohý sirotek, nalezenec beze jména až do té doby, kdy před osmi lety řád jezovitský byl zrušen. Tehdáž byl již knězem, a nemoha déle žíti v řádu svém, věnoval se kněžskému povolání ve světě jako obyčejný duchovní, jak také do dneška působil a to prý vždy jako dobrý kněz a dobrý člověk!“

Kněz se tajuplně usmíval, nespouštěje očí svých s Buriána.

„Nevím opravdu,“ mluvil tento, „mohu-li vám věřiti, velebný pane! Opravdu nevím, nechystá-li se snad nová léčka na mne — odpusťte, stal jsem se nedůvěřivým po stíhání tolika let! A kde se nachází, velebný pane, to mé ubohé dítě, můj nešťastný, ztracený Vít, z něhož vychovali Jezovité, jak jsem nepochyboval, zuřivého protivníka našeho poznání?“

„Váš Vít — — nachází se — zde!“ zvolal páter mocným, ale chvějícím se, pohnutým hlasem a klesl na kolena před otcem, líbaje mu tu upracovanou, mozolovitou ruku.

„Vy — — ty — — oh! Nemožno — —! Jaké to štěstí! — Má ubohá žena! —“

Slova tato drala se namáhavě z prsou starcových, jenž těžce oddychoval, nechtěje ani věřiti sluchu svému. Vrávoral, potácel se pod dojmem tohoto náhlého sdělení.

„Otče, otče!“ volal páter Pavel či Vít. „Vzpamatuj se, poslyš — vypovím ti všecko, všecko! Obejmi mne přece, ať zvíš, že to není klam, že je to skutečnost!“

„Ah, ano — skutečnost — opravdu! Oh — toho jsem ani ve snu — neočekával!“ mluvil Burián jako v mrákotách.

„Jsem konečně u tebe, konečně jsem nalezl rodiče, po nichž mi tak teskno bývalo — můj bože — také já neočekával již ani toho štěstí — až nyní — náhodou —“ šeptal také kněz, tichounce a vřele.

Starý Burián se nyní poněkud vzpamatoval a sevřel syna svého v dlouhém objetí. Uvěřil, nebál se již zklamání, neboť celé jednání mladého kněze nedopouštělo podezření, bylo tak opravdovým, nelíčeným, upřímným! V očích starcových objevily se hojné slzy a kněz plakal také. Slzy nejlépe mluví, nejlépe vysvětlují v takovýchto chvilkách a při nich se také rozburácené nitro lidské nejlépe utišuje, mírní.

Trvalo to však přece dlouhou chvíli, než otec se synem mohli opět spolu klidněji mluviti, než zmizela z prsou obou ta sladká tíseň, která dusí slova. Starý Burián pobízel syna k vypravování, kterak ho poznal, kterak vše náhoda tak dobře svedla a syn spěchal učiniti mu v tom ochotně po vůli.

„Po rozpuštění řádu jezovitského,“ vypravoval páter krátce, „žil jsem ve Vídni z malé pense, kterou nám vláda vyplácela a počal jsem se ohlížeti po poli nějakého působení, neboť nechtěl jsem tráviti život svůj v nečinnosti. Dostav se za vychovatele do šlechtického domu, seznámil jsem se tam s nynějším biskupem kralohradeckým Hájem a poznal jsem v něm člověka velmi ušlechtilého, vznešených zásad a dobrého srdce, který mne v náboženské horlivosti mé přivedl na pravou cestu a naučil mne křesťanské snášelivosti v pravém smyslu toho slova. Obrátil zřetel můj na působení misionářské, k němuž jsem se prý nejlépe hodil výmluvností svou i přívětivým jednáním a vzezřením, dobrotou i vzděláním a již od

pěti let působil jsem na různých místech proti náboženstvím nedovoleným, v čemž jsem prý vynikal, ač vždy snažil jsem se projeviti ve všem největší snášelivost a mírnost. Když biskup Háj byl dosazen před krátkým časem do Hradce, připoutal mne k sobě trvaleji než dosud a působil jsem posud střídavě s děkanem Hurdálkem. Včera touto dobou byl jsem povolán k biskupovi a vyslán sem — nevěda ovšem, že budu zde jednati proti víře otcův svých, ba proti vlastnímu otci svému. Nevěděl jsem ničeho, že bych sem patřil, že jsem se zde narodil, neboť odňat jsem vám byl u věku, kdy paměti posud není a nikdy nedověděl jsem se nic o svém původu, ani o svém pravém jménu. Všecko bylo zahaleno pro mne rouškou lži o nalezeném sirotku. Také jsem nikdy sem ani nezavítal až nyní, kdy asi dávno tahy moje jsou zjinačeny, že samo oko tvoje, otče, mne nepoznalo!“

„Posud jsem toho věru ani z dálky netušil!“ odpovídal stařec, tiskna opět a opět ruku nově nalezeného syna.

„Dnes při výslechu vašem podivil jsem se náhledům těm, kteréž jsi ty o víře rozvinul, a zdálo se mi, jakobych ti mimoděk musil přisvědčiti. Či není to snad nejlepší lidská víra, k níž musí se dostati každý dobrý člověk pilným přemýšlením, kterak lze dosáhnouti nejvyššího blaha, což vlastně má býti účelem každého náboženství? První dojem však byl tak mocný, že jsem na to nemohl klidně přemýšleti a lekaje se toho, co náhle v mysl mou vstupuje, spěchal jsem ku knězi zdejšímu, doufaje ve vážné rozmluvě s ním nalézti opět rozvahy, abych mohl věci klidně posouditi. Přišed však k němu, nalezl jsem ho v horečce následkem zlámané nohy a nejspíše

i rozčilení při osudném pohřbu a slyšel jsem mnohá podivná slova z jeho úst. Pomýšleje ihned na něco tajemného z úst starého Jezovity, volajícího tvé jméno, odstranil jsem posluhovačku a tu uslyšel jsem celé to tajemství zastírající původ můj. Kněz v horečce mne snad poznal, nával fantaze jeho byl za mé přítomnosti hrozný, a vedl ho k mimovolné zpovědi o všem. Poznal ve mně onoho Víta vašeho, kterého on sám odstranil a řekl tak ostatní též. Vyslechnuv toto, neměl jsem již u něho stání a vyběhl jsem do polí, přemýšleje, co nyní mám činiti, na čem se mám rozhodnouti. Viděl jsem tebe, otče, tvou vnitřní spokojenost, tvou pevnou naději v blaho a sílu u víře, viděl jsem i ostatní tvé druhy podobné tobě, ten klid jejich, jehož já nikdy posud v životě svém pod černou tou kutnou nepoznal a — rozhodl jsem se!“

„Rozhodl!“ zvolal Burián jako u vytržení, radostně překvapen. „Zůstaneš tedy u nás, přijmeš poznání naše také za své, budeš řádným synem mým?“

„Ano, budu!“ odvětil kněz rozrušen, ale pevně. „Jezovité zbavili mne všeho, co jsem na světě mohl míti nejdražšího, zbavili mne rodičů, zbavili mne sladkých let lásky, pro něž jsem mnohdy v skrytosti s velkým žalem plakával, zbavili mne konečně i citu vděčnosti za vychování u nich, neboť poznal jsem, jak mnoho dovedou se svévolně prohřešiti na ubohém nevinném děcku, a nemám více žádných povinností ani ohledů k tomu stavu, do něhož mne vnutili.“

„Vystup, synu můj, zřekni se spolku se všemi těmi černými ptáky, neboť u nich nalezneš méně blaha než kdekoliv jinde — u nich ještě nikdo blaha

pravého nenalezl!“ mluvil Burián pohnutě a přece s plným přesvědčením.

„Ještě dnes odjedu do Hradce k biskupovi a sdělím mu po přátelsku všecko. Vymohu snad také odpuštění a poklid vám i sobě pro všecky dny života,“ bylo konečné slovo páterovo v této záležitosti.

„Jdi, synu, a těším se již na blaho, které opět pocítím uprostřed bratří, jimž ty budeš příkladem, jak šálivé je to štěstí pozemské, které kněží odporoučí k spasení věčnému!“

Na to rozmlouvali spolu ještě dlouhou chvíli o všem tom, co je bylo posud potkalo. Páter vykládal svůj neutěšený život v klášteře jezovitském, život plný mladistvých tužeb a při tom plný protivenství. Pak si dal vypravovati opět od otce o smrti matčině, slzel při líčení posledních okamžiků jejích a skřípěl zuby při pomýšlení na pátera Nygrina, takže ho sám otec musil napomínati a uváděti mu na vědomost, že poznání jejich vylučuje myšlénku na pomstu, ba jen pouhý hněv na někoho v srdci. Otec mluvil dále o návratu bratra Jana, o sestře Toně a o utrpení všech bratří. Pavel či Vít snažil se zapamatovati si vše, aby to sdělil šlechetnému biskupovi, od něhož mnoho očekával, vyprávěje otci, že biskup Háj ani císař Josef nejsou právě téhož mínění s bratřími, ale jsou zajisté oba tak snášeliví, aby dovolili svobodné vyznání víry tak dobré, míruplné, oblažující a rozšířil i na ni ten svůj toleranční patent, na němž měl biskup hradecký velkého podílu. S tou svobodou všech vyznání ovšem to nebylo takové, jak byl zvěstoval Jan, ale mohlo se to konečně ještě zlepšiti, poněvadž svobodomyslný císař pomýšlel ještě nejspíše na další opravy v tom směru.

Teprvé pozdě večer ho opustil a záře spokojeností odjel ku všeobecnému podivení v kočáru pana vrchního do Hradce, předstíraje důležité jednání, v čemž věru nelhal, ačkoliv si vrchní vykládal to zajisté docela jinak, nežli tomu bylo ve skutečnosti.

Když vyjížděl ze Žírce, spatřil seděti na patníku vrat posledního dvorce plačící ženu, chvějící se zimou v lehkém šatu. Dal zaraziti a přiblížil se k ní s otázkou.

„Jsem zapuzena od svého muže!“ odpovídala. „Vyhnal mne, poněvadž jsem téhož poznání jako můj otec, Burián, zavřený na zámku, jehož jste, velebný pane, dnes vyslýchal. Byla jsem tam také — pustili mne — oh, proč mne nepodrželi, když již mám býti odloučena od svých dětí tak neb onak!“

„Nic se z toho nermuť, neboť přijdou časy lepší!“ těšil ji kněz. „Já sám jdu prositi za vás do Hradce a snad až k císaři. Jdi jen ku svému bratru, veď mu hospodářství a čekej s bratrem svým návratu otcova, který bude propuštěn nepochybně co nejdříve!“

Na to vsedl opět do kočáru a odjel.

XV.

Od těchto událostí minul delší čas, celých šest neděl, které však byly na Žírecku rychle uplynuly, poněvadž bylo zde stále plno novin. Nejprvé ten bludařský pohřeb s tou řeží na hřbitově, pak podivný kněz, který ještě téhož dne odjel, z bázně prý před bludaři, a konečně hledání mrtvoly oné zesnulé kacířky, která však přese vše přičinění se vrchního přece nenalezena. Všichni bludaři zapírali, že by čeho o pohřbení jejím vě-

děli, nebylo možná ani dověděti se, kdo vlastně toho psa dal do rakve a syn Buriánův Jan, na kterého padalo největší podezření, že ví o všem, popřel rozhodně svou vinu ohledně psí mrchy, a prohlásil, že hrob matčin, o němž ví jedině on, neprozradí za žádnou cenu, ani na skřipci. Tento však byl již před lety odstraněn z užívání a tak neměl úřad nad vojákem moci, aby ho k vyznání přinutil.

Konečně — zdálo se docela, že pan vrchní sám na to příliš netlačí, raději celou věc umlčuje věda, že má co činiti s lidmi neústupnými, tvrdohlavými. Vyšetřování opravdu usnulo, starý Burián byl propuštěn z vězení a cizí ten kněz, který běhal kolem Žírce jako pomatený, byl zde od té doby již dvakráte, jeda vždycky na zámek a ubíraje se pak na Zylvarovu Stráň k Buriánovům.

Zlatníková byla posud od muže pryč a muž se posud na ženu zlobil, nechtěje o ní ani slyšeti, když právě jméno její bylo v ústech všech lidí, s nimiž se setkával. To ho zlobilo ještě více. Nygrin pak se uzdravoval ze svého poranění a proslýchalo se, že bude přesazen.

Nejdůležitější však bylo, že dne 30. října toho roku byl konečně veřejně na zámku prohlášen ten slavný císařský „toleranční patent“, který byl všeho toho hřmotu na Žírecku původem. Páteři a úředníci měli pravdu — o bludařích tam nestálo ani slova. Jan se byl zmýlil.

Byl pěkný zimní den, počátek prosince a devět hodin ráno, když do kanceláře pana vrchního vkročil mladý kněz, velmi mírného, přívětivého vzezření, jenž byl přijel včera pozdě večer a zůstal v zámku na noclehu.

„Ah, vítám vás, velebný pane!“ volal vrchní, vstav od psacího stolu. „Čekám vás již po tři

dny a včera mne ani nevzbudili, abych vás mohl přivítati. Páter Nygrin je už týden pryč a bál jsem se, že lid nebude míti v neděli ani mši svatou.“

Kněz se představil a ukázal své listiny, z nichž pan vrchní viděl, že skutečně lokalie žírecká jest znovu obsazena a to knězem, jemuž dával biskup Háj pěkná odporučení, takže si mohl pan vrchní gratulovati. Páter Nygrin byl biskupem jednoduše dán do výslužby, k čemuž vzata za záminku ona zlomenina, ale pan vrchní věděl již dobře, že hlavní pohnutkou byla nesnášelivost bývalého Jezovity, která špatně se hodila do toleranční doby. Skřípěje zuby, páter opouštěl místo tak dlouholetého svého působení a soptil hněvem, ubíraje se na rozkaz biskupův do Hradce, kdež měl žíti.

Pan vrchní, prohlédnuv listiny, dal se s knězem do delší rozprávky, v níž mu vypověděl vlastní příčiny Nygrinova odstranění.

„Ano, ano, páter Pavel,“ pravil nový lokalista, „slyšel jsem o něm něco i na zastrčené faře, kde jsem kaplanoval, ale nevím vlastně, oč se jednalo, proč vystoupil docela i z církve a učinil tím takový poplach!“

„Ah, to byly velké věci!“ počal pan vrchní a vylíčil páterovi pokud věděl všecky ty události na zámečku po pohřbu, načež pokračoval: „Bývalý páter Pavel, čili Vít Burián, rozhodnuv se, že otce neopustí, že zřekne se kněžství i církve, odejel ihned do Hradce, aby kul železo co možná za tepla. Jinému by se bylo asi takové jednání velmi zle vyplatilo, ale ten páter Pavel musí býti velmi dobrý známý biskupův a požívati u něho velikého vlivu, neboť biskup vymohl mu sám propuštění ze stavu kněžského, což nejde tak lehko

a mnohého proto zavřeli, že se osmělil jen o ně žádati, ba jen úmysl takový míti!“

„Ano, bývalo tomu tak, ale veledůstojný pan biskup jedná jinak. Nemá-li kdo býti knězem ze svého pravého přesvědčení, tak zní jeho zásada, nechať se raději stavu toho zřekne, neboť kněz špatný pak je zkázou celé krajiny!“ vypravoval páter.

„Inu ovšem, pan biskup má pravdu — máme jiné časy, jsme volnější v tomto směru, ale biskup Háj učinil pro Víta Buriána ještě více, jak mi tento sám povídal, poněvadž inu — mohu to vám snad, velebný pane, otevřeně říci — jsem tomu propuštěnému knězi sám nakloněn i přes jeho odpadnutí od víry naší a přichycení se bludův, a jednal jsem s ním v poslední době velmi po přátelsku. Byl by mne pomalu snad samotného přemluvil, že ty bludy jeho a všech ostatních beránkův jsou vlastně tím nejlepším náboženstvím, protože prý čistým. Jsem však císařským úředníkem a vím, kterak se mám k podobným, nedovoleným věcem zachovati — nepovedla se mu ta snaha. Abych ale nezapomněl — biskup Háj dal páteru Pavlovi odporučení k samému Jeho Veličenstvu a tam milý nalezený syn Buriánův vymohl tolik, že císař pán odpustil bratřím veškerý trest za to jejich posavadní jednání, ale poněvadž se víra jejich nenalézá v tolerančním patentu, musí se podříditi zákonům císařským ohledně přidržování se nedovolených náboženství. Tu však páter Pavel dal se při audienci do nového prošení a vymohl tu milost, že Jeho Veličenstvo učinilo malou odchylku od nového trestání blouznivcův a dovolil jim vystěhovati se do Sedmihradska, kdež mohou býti svobodně živi, vzdělávajíce panenskou půdu a nejsouce poháněni pro své poznání, jak tu víru

svou jmenují. Mají věru co děkovat, že se to neskončilo kriminálem, nebo rozstrkáním po plucích."

„Toť tedy co dříve nazýváno bylo největším trestem na bludaře, vystěhování do Sedmihrad, stalo se nyní pro ubohé lidi ty milostí?" poznamenal nový lokalista.

„Tak jest a dnes mají vydati se na cestu. Vyprodali se všichni bratří z tohoto i jiných panství a založí tam celou osadu."

„To bude smutný život, jmenovitě na počátku!"

„Ano, ale mají při tom zvláštní štěstí. Mladší syn Buriánův byl vojákem po mnoho let v oněch končinách, zná řeč i poměry a prospěje všem velice. Přišel sem vlastně jen na dovolenou, ale když vše viděl takto se vyvinouti a viděl, že ho budou míti tam všichni velice zapotřebí, rozhodl se, že se od otce neodloučí a jede s nimi! — Pustili ho snadno, císař pán vojsko stále zmenšuje a Buriján sloužil již přes čas. Avšak — venku strhl se jakýsi hluk — lidé se sbíhají, nejspíše již vystěhovalci jedou!"

„Mohli bychom se jíti podívat!" navrhoval kněz.

„Ah, nikoliv, přijdou si sem na jisto pro své papíry a uvidíte je!"

Opravdu, za několik minut stanula dlouhá řada vozů před zámečkem. Byliť se všichni bratří již po dva dny sjížděli u Buriána a odtamtud vydali se také na tu dalekou cestu, na které se budou nalézati snad po celé dva měsíce, aby s první známkou jara mohli počíti v Sedmihradsku již své práce. Na vozech vezli skrovný lepší nábytek, věci do hospodářství a pak peřiny, v nichž seděli děti a ženy. S nimi přišlo do Žírce

mnoho jejich příbuzných, aby je naposled uviděli, s nimi se rozloučili anebo je naposled i přemlouvali, zrazovali, by raději složili nové vyznání víry a zůstali v Čechách. Podobné však snažení bylo marno, poněvadž každý, jakmile uslyšel, že pod žezlem milostivého císaře Josefa nachází se kousek půdy, kde víra jejich bude aspoň trpěna, spěchal se vyprodati ze všeho, co zde měl, a nastoupil dalekou cestu.

Tichá jindy osada byla plna lidí, hluku, hřmotu. Vozů bylo přes třicet a před prvním kráčel s bělovlasým Buriánem jeho syn Vít, který se byl oblekl do vesnického oděvu a vypadal tím úplně změněn. Ubírali se spolu na zámek, aby zde přijali od pana vrchního průvodní listiny, jakýsi to druh nuceného pasu s vytknutými denními cestami a zároveň se rozloučili a poděkovali za všecky vystěhovalce. Výstup tento byl velmi tklivý a pan vrchní zapomněl na důstojnost císařského úředníka, podávaje jako nový lokalista a jiní úředníci loučícím se srdečně ruku a přeje jim všemožného zdaru. Vít Burián byl velice pohnut a přece při tom potěšen, když mu nový kněz žírecký se jmenoval — vždyť sám ho vyprosil na biskupovi pro osadu, která po tak dlouhá leta trpěla pod tím nesnesitelným jařmem jezovitským, že bylo potřeba věru kněze velmi dobrého, aby jim vštěpil křesťanskou snášelivost, jež tak špatně osvědčila se na hřbitově při pohřbu ubohého psa Pozora, pochovaného potom ovšem za zdí hřbitovní.

Když byli Buriánové na zámku hotovi, dal se celý tah nyní již opravdu na cestu. Bratří šli podle vozů, pohánějíce koně, které byl každý koupil pro tu potřebu, a dlouhý řad vozů se rozko-

lébal, provázen jsa celým davem zvědavců z celého okolí.

Na prvním, Buriánově voze seděla Tona, v slzách, jak byla už několik dní. Poslechla slova kněze, o němž tehdáž ještě ani netušila, že jest jejím bratrem a odebrala se k Janovi, kdež také zůstala až do tohoto dne, neboť muž její nechtěl ji více přijati, ba ani dítky jí vydati. Nyní měla jeti kolem, naposledy zajisté v životě a tam za těmi zabedněnými dnes schválně okny jsou zajisté její děti! Mohlo jí to srdce utrhnouti při pomyšlení, že jich více nespatří, že sotva o nich uslyší, a starý Burián, očekávaje velký výbuch bolu, usedl k ní na tu chvíli, než by přejeli, aby ji těšil, napomínal k rozvaze.

Najednou se však otevřela vrata Zlatníkova dvorce a z nich — vyjíždí vůz úplně naložený nábytkem a peřinami, polními nástroji a podobným a na něm sedí dvě děti její a Zlatník vede koně za uzdu ze vrat, úplně přistrojen jakoby na dlouhou cestu. Tona přestala dýchati úžasem — —

„Dobrý den!“ zvolal Zlatník s úsměvem na Buriána a na ni. „Snad mi dovolíte připojiti se k vám? Včera jsem se vyprodal a pan vrchní mi na rychlo ještě večer vše potřebné opatřil, takže mohu s vámi!“

„Ty?“ zvolala Tona, nechtějíc věřiti svému sluchu. „Mé drahé, milé děti!“ A již byla jediným skokem dole s vozu otcova a právě tak rychle vsedla na vůz manželův, plačíc štěstím tak náhlým, neočekávaným.

„Ano já!“ odpovídal Zlatník, podávaje Buriánovi ruku. „Co pak bych si zde počal s dětmi sám? K dětem patří matka a to vlastní a nejen žena má následovati muže, ale někdy i muž ženu. Myslím pak, že jsem také dobrý člověk, který

v poznání vašem může blaženě a v míru dokonati dny života svého.“

„Světlo živé budiž s tebou!“ zvolal starý Burián vroucně, zatím co se kolem něho skupili všichni bratří a celý dav jiného lidu. „Hle, přátelé, co zmohl přece toleranční patent, třeba že nepřinesl nám tolik, mnoho-li jsme od něho očekávali! Mně přivedl dva syny z neznámé dálky a nyní mi přivádí i milého zetě a dva vnuky, abychom pospolu žili v poznání svém a v blažené naději na světlo ve věčnosti, nám pak všem kus země, kde budeme moci klidně žíti pod záštitou zákonů císařových, jemuž budiž za to věčná česť a pochvala!“

Všecko kývalo hlavami a mužové snímali čepice, aby tím vzdali císaři úctu.

„A což mrtvola matčina?“ tázal se ještě po tichu Zlatník. „Kam jste ji přece uložili, že nebyla posud nalezena?“

„Spí klidně sen spravedlivých na místě, kde ji pohřbili Jan s Tonou ve sklepě, aniž by toho kdo tušil. Budiž jí lehká země, z které tak pracně živobytí své dobývala!“ odvětil tiše Burián, zatím co si Zlatník tiskl s novým svým švakrem, Vítem, upřímně ruce, poprvé ve svém životě se vidouce, aby se snad nikdy více nerozešli, snášejíce spolu dobré i zlé.

A nyní zvolal starý Burián:

„Nuže, bratří, všecky záležitosti naše jsou skončeny a ta, jež mne nejvíce bolela, též. Nic nás tu již více nezdržuje než upomínky a proto nyní ostře v před, abychom je přemohli aspoň pro první chvíli. Pak bude již lépe!“

A řada vozů dala se konečně po silnici ku Jaroměři, až zmizela nad lesem nad Štanovicemi,

aby dostala se před večerem do Hradce, první to stanice jim vykázané. Kola povozů chrupala ve zmrzlém sněhu, mužové věsili hlavy, ženy a děti tiše plakaly.

Tak ubírala se z Čech do daleké neznámé ciziny poslední řada náboženských blouznivcův, aby zanikla v pustých horách sedmihradských beze stopy, vyhynula nebo smísila se s obyvatelstvem okolním, jakž bývá osudem takovéto hrstky lidí, zanešené nepříznivým vichrem, zlým osudem ze vlasti. Nepřišla o nich nikdy více zpráva do tichého podhoří, kdež jen v starých hlavách vynořovala se před dvaceti neb třiceti léty ještě upomínka na ně, upomínka však to nepříznivá, na svědectví, jak mocné kořeny zapustil Jezovitismus v tom venkovském lidu, nad nímž panoval po více než století.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu za rok 1883.

	Počet členů
Adam Jos., Český Dub	17
Anděl Josef, Žatec	7
Barták Josef, Klatovy	13
Barvič J., Brno	8
Bayer Ant., Jihlava	33
Běle Frant., Rožmitál	18
Beninger Ř., Budějovice	33
Bensinger S., Praha	22
Borkert Jos., Černoušky	11
Brodský H., Roudnice	110
Brůna Josef, Plavy	12
Brtva Frt., Kladno	19
Břenek J., Jimramov	11
Bubr M., Velím	22
Bukovský Fr., N. Bydžov	13
Buršík Jan, M. Svatoňovice	16
Cahel Frt., Hradčovice	5
Cink, Praha	25
Cyrillo-Methoděj. knihkupectví, Praha	8
Čaloun K., Morva Szt. János	11
Čančík Fr., Pardubice	30
Čáslav, kancelář okresního výboru	26
Čejka J., N. Hrady	11
Černochová Jos., Olomouc	8
Černý Jos., Nové dvory	22
Čihák Leop., Jilové	5
Čížek Jos., Slané	23
Čoček Ferd., Příkazy	7
Doležal Ed., Chlumec	20
Donat Fr., Brod N.	84
Dvořáček Em., Bystřice	22
Eger F., Nové Benátky	14
Fiedler F., Dol. Bučice	37
Francan M., Počátky	20
Franz Jar., Rosice	8
Dr. Grégr a Ed. Valečka Praha	512
Haba Petr, Sobotka	22
Hájek Josef, Budyně	22
Haertel Ott., Vilemín Důl	12
Hallama Em., Prostějov	64
Heyne H. A., Hořovice	22
Herrmann Jos., Velvary	22
Hobl J., Kouřím	30
Hoblík Frt., Kolín	205
Holakovský M. F., Chrudim	86

	Počet členů
Holče Jos., J. Hradec	45
Hölzel Ed., Olomúc	183
Hruška K., Votice	15
Hubáček Alois, Skalice	22
Hula J. B., Háj	16
Hübsch Ant., Lab. Kostelec	11
Hynek Al., Jilemnice	30
Hynek Al., Praha	94
Jakoubek H. V., Král. Městec	14
Jarolímek Pereg., Malenovice	11
Jelínek Kar., Borohrádek	12
Jelínek J., Třebíč	28
Jičín, okresní výbor	13
Jurenková B., Březnice	27
Kabeš Št., Skalsko	16
Kadlec Bohd., Proseč	13
Kalita J. Št., Mšeno	33
Karafiát G. R., Brno	22
Karas F. L., Zbirov	12
Karník Josef, Kolín	5
Kaska Jos., Lomnice	13
Kavka K., N. Bydžov	66
Kleveta Kaj., Napajedly	11
Knapp M., Karlín	8
Knížek J. M., Libáň	23
Kober I. L., Praha	58
Kopal O., Lnáře	13
Kopřiva J. F., Pelhřimov	7
Kotouček J., Brandýs	12
Kotzura K., Klatovy	57
Krajča J., Zlín	11
Krejčí Fr., Heřmanův Městec	60
Kriegler F., Jaroměř	10
Křepelka V., Police	22
Kukaň K., Turnov	13
Kytka Fr., Praha	6
Ledl J., Podivín	11
Lodr J., Choceň	14
Maasch K., Plzeň	8
Maixner J., Hořice	40
Makovec A., Chlumčany	7
Malina J., Jaroměř	37
Marek Jos., Blansko	27
Mareš Bed., Dobříš	25
Maršon J., Světlá	12
Mařan Jos., Újezd Svijanský	7
Máša M., Tišnov	11
Mašek A. Vys. Mýto	72
Mašinda V., Král. Městec	10
Matěna J., Dvůr Král.	10
Mayer D., Libochovice	22
Medek A., Praha	39
Menšík Fr. J., Žirovnice	12
Michal V., Protivín	23
Mikuláš a spol., Karlín	7
Moc Frt., Náchod	11
Mrva Jachym, Zlatá Olešnice	11
Myslík Jan, Sušice	12
Nedoma Jos., Pečky	13
Nešněra V. P., Ml. Boleslav	200
Neubert J., Louny	20
Neugebauer G., Praha	12
Neuman K., N. Paka	9
Nigrin F. A., Vysoké	10
Novák Frt., Ústí n. Orl.	12
Novák V., Humpolec	10
Novák V., Mečín	12
Novotný J., Kunštát	5
Nový Jos., Kadlín	12
Oliva A., Kroměříž	8
Otto J. Praha	113
Pacholík Ant., Ústí n. Orlicí	44
Palice Ant., Lužec	22
Pašek Jan, Jičín	81
Pavlásek F., Ústí n. L.	11

	Počet členů
Pažout Fr., Kladno	28
Pešl Ar., Tábor	52
Petřík E., Praha	40
Pich V., Úpice	8
Pilát M., Heršpice	5
Pittl K., Konice	10
Pittner V., Hora Kutná	16
Plhal Ed., Opatovice	11
Podstranecký E., Opočno	8
Podzimek Fr., Železnice	10
Pokorný Jos., Stelčoves	16
Porázek K., Kroměříž	6
Pospíšil J., Hradec Kr.	257
Preclík Frt., Plaňany	75
Procházka J., Č. Skalice	22
Procházka Jan, Holubice	7
Procházka A., Líbeznice	13
Prunar J., Domažlice	7
Pruša Jos., Radonice	10
Pulpitel J., Kamenice n. Labem	22
Rathouský K., Rychnov	30
Rayman L. J., Josefov	5
Reinwart A., Praha	60
Rippl V. K., Polička	24
Rýdlo Ferd., Strakonice	17
Řivnáč A., Praha	135
Sakař Frt., Hora Kutná	24
Schiebl J., Plzeň	31
Schmidt G., Tura St.,	22
Sekera Frt., Hlinsko	17
Semily, okresní výbor	23
Simon K., Příbram	12
Slavík A., N. Bydžov	6
Soběslav, okresní výbor	15
Sollný C., Mor. Ostrava	11
Sompek K., N. Etting	6
Spěvák A. Hora Kutná	18
Spolek „Stálci“, Praha	91
Srdce A., Třeboň	28
Steinhauser Vend., Plzeň	33
Stejskal J. R., Blatná	32
Sterzr Fr., Mělník	25
Stöhr Jan, Vamberk	17
Strobach Josef, Mnich. Hradiště	16
Stýblo B., Praha	16
Stýblo J., Klobuky	16
Svoboda Jos., Přelouč	36
Šah Jan, Záhřeb	11
Šašek J. F., Velká Mezi-říčí	30
Šimáček Fr., Praha	15
Šimek V., Písek	25
Škreta A., Sádek	11
Škvor J., Praha	13
Šolc K., Hora Kutná	31
Špoutil Ant., Nymburk	60
Špaček A., Mor. Ostrava	33
Šupíková V., Rokycany	6
Švorha Ivan, Perúc	11
Tauer K., Kouto	5
Teuschl Č., Přestice	25
Tocháček J. M., Krucemburk	8
Tolman B. E., Hradec Králové	215
Trohoř Jos., Charvátce	10
Tůma A., Vys. Mýto	10
Urbánek F. A., Praha	52
Váša V., Čáslav	36
Vávrů Ivan, Lubláň	5
Velebil A., Výškov	26
Veselík J. G., Litomyšl	67
Věšín Dr., Vrané	14
Vičar K., Humpolec	42
Vlach Jan, Praha	14
Vognar J., Smiřice	27

	Počet členů
Vojtěch J., Habry	12
Vojtíšek F., Rožďalovice	6
Vokoun Rudolf, Slané	85
Vondra Jiří, Litomyšl	22
Vondráček K., Humny	6
Wallenfelsová B., Příbram	[illegible]
Winiker K., Brno	18
Winkler K., Brno	100
Zabranský J., Svinov	5
Zahrádka A., Teplice	72
Záruba Martin, Praha	12
Zátka Al., Lomnice	13
Zoch P., Jasenová	7
Žákovský Vlad., Olomúc	21
Žípek Jos., Řepice	11

3 0000 083 743 009

MATICE LIDU

1884

A184.

A6ai/1656

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Za utrpení předků.

Obraz ze selského pozdvižení.

Nakreslil

Václav Řezníček.

Matice lidu ročníku XVIII. číslo 1.

(Běžné číslo 103.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých
1884.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

Velectěnému příteli svému,

panu

Dru. JANU PODLIPNÉMU

věnuju.

V. Ř.

I.

Pod pochumelenou chvojí.

Jako zádumčivý smutek by poletoval nad podkrkonošskou krajinkou mezi Labem a Úpou, tak tísnila lednová povětrnosť roku 1775. ňádra všemu živoucímu. Všecko bylo na dobrou čtvrtku zasněženo, vzduch půlnočním větrem prochvívaný jako břitvy ostrý a mráz nepřestával ani okamžikem provozovat svoji krutovládu, pod jejímiž prsty všecko tuhne a ledovatí. Smutný čas! Však o lednovém svátku „Jména Ježíše“ je celá řada přísloví a každé vypravuje o zlosti a škůdnictví zimy.

V kopcovité podkrkonošské krajince mezi Labem a Úpou, kudy severní studená vanutí cestu svou do „kraje“ mají, bylo jako po vymření. Každý skrčil se raději ve světnici ke hřejícím kamnům a hleděl, jak mráz maluje na skla nízkých oken podivnější květy, než-li vymaloval mistr tesař na okenice. Kdoby v takovém nečase nemuse vycházel! Sám na svém zdraví by hřešil. Vždyť i psi zalízali do svých pelechů a kočky choulily se na peci někam do koutka.

Holé větve stromů byly ojíněné a dech všemu dýšícímu u samých úst mrzl a v led tuhl. Ani kouři komíny se valícímu do toho mrazu se skoro nechtělo! Ihned se ztrácel a rozptyloval.

Jenom kdesi na rovné roli po sněhu vykračovalo si hejno černých vran. Ale také pouze nedlouho. Bály se překřehnouti, tak že se každým okamžikem jako pro zahřátí povznesly, zakrákaly a opět jinde usedly. Snad si již také na dlouhotrvající časovou nepohodu stýskaly.

Ba mohly!

Zmrzla-li někde koroptev nebo hladem-li zahynul zajíček, ihned na kost stuhl, tak že ani k rozervání nebyl, a ony jiné potravy na sněhu neměly.

Role byla úplně pustá. Vždyť i lidnaté, po stráních a při potůčcích roztroušené dědinky jevily jen zdánlivý život, a což teprve lesy! Ty vypadaly jako hromady na drvech nakupeného sněhu. Vrcholy jehličnatých stromů již déle celého měsíce musily na svých ratolestech a rozsochách zachycovat nejdivější a nejhustší chumelky. Obleva nepřišla a sněhy zůstaly na nich viset, a když ještě mráz zavládl, slily se konečně v jednu ledovitou lavinu.

Bory táhnoucí se ode vsi Chvalkovic vzhůru do hor k dědině Brzici nenavštívil již od štědrého večera, kdy sem přišli někteří z usedlíků pro vánoční stromeček, nikdo. Blízko kraje lesa v osamělé hájovně sídlící hajný Vejrek mohl být ubezpečen, že milostivé vrchnosti slouží úplně věrně, třeba již čtrnácte dní jenom oknem na les se díval. Ani zvěři zasýpat nešel. Byl jist, že za stále panujících metelic a vějavek zámecký myslivec do borů na něho dohlídnout nepřijde.

Velmi si to liboval a od tmy do tmy za svou ženu Kateřinu do velikých kachlových kamen na oheň celé půly smolného jedlového dříví přikládal. Aby nezahálel. Což jemu bylo v panské službě hej!

Deputát, živobytí, mu přivezli, byt měl, dříví také, tak co mu scházelo?

Teď mu o nic jiného nešlo, než-li aby se mu za těch mrazů dotíravá zima v roubené světnici nerozhostila a on nemusil na sebe kožich brát a tak se obtěžovat. Proto vlastně jenom nejspíše že za ženu Kateřinu přikládal. Z lásky sotva! Celé dny na sebe broukali a to trvalo již dobrých třicet let, před kterouž dobou stal se Vejrek hajným a Kateřinu za ženu pojal. On sloužil u panských koní a ona u panských krav. Měli se rádi, než Kateřina chtěla, aby se o nějakou službu při chvalkovském zámku ucházel a proto jakmile ji sem na tuto samotu do lesa uvedl, hned druhého dne začala mu vytýkat, proč tak činil. Ona byla zvyklá neustále štěbetat, vypravovat a zde neměla komu, leda dřevu. A to hovornou ženu mrzet nepřestalo, tak že Vejrka ještě po třiceti letech hubovala a sužovala.

Než s nevalným úspěchem!

Vejrek za ta leta také jakoby zdřevnatěl. Patrně že mu ženina slova připadala jako když se do chvojnaté jedle vítr opře a větvemi její zašelestí. Nedbal jich! Jako ku příkladu v těchto dnech. Hovořila neustále a pořád lítovala, že nemá s kým. Hajný ji však neodpověděl ani tak ani onak a nechal ji mluvit, což ji tím více dráždilo. Ale „dřevo“ nedohněvala. Byla by raději viděla, aby šel ze stavení a ona nebyla uváděna v pokušení si ho dobírat. Než do zimy venku panující ho také poslat nemohla, a co více, rozbrouzdal by ve sněhu boty a pak by jí nakázal, aby mu je znovu namazala a do toho se nikdy jí nechtívalo.

Ale toho pondělí po Jménu Ježíše přišla odpoledne z venku.

„Však bys mohl také již jednou paty přes práh vytáhnout!“ zabručela.

„A proč myslíš?“ tázal se hajný nechápaje, proč ho zrovna dnes v pondělí posýlá pryč. Vždyť mejt nebude.

„Proč bych myslela? Aby ti les neroznesli!“

„Co pak?“

„Ze selského je slyšet kácení!“ povídala mu manželka.

„To se tam musím podívat!“ zamrzel se Vejrek a líně obleknuv na sebe krátký, do tabákova zbarvený a psinou dobře podšitý kožich, dal se se silnou holí v ruce ven. Sotva že před hájovnu přišel, uslyšel ihned pravidelné, odměřené rány. Okamžitě věděl, kam míří.

„Klíní! A kdo?“

Skutečně uhodl. Za několik okamžiků zaduněl tichou lesinou hučivý pád těžkého kmene. Rány, které byla i hajná slyšela, byly palicí a dobře Vejrek soudil, že na klíny v zářez vrchní.

Hajný kráčel zvolna ku předu.

„Taková zima a oni si jdou do lesa,“ přemítal. „Ale chytří jsou. V tom zase mají pravdu. Teď tu nikdo není. A opatrní jsou také: jdou pěkně na selské a panské nechají!“

Starý panský služebník si velmi liboval. A jak nerad vycházel z hájovny, tož předce nyní se již s tím mrazem a zimou tak dalece spřátelil, že více jejich ostroty nedbal a jen zvědavě se hnal k místu, odkudž známky života přicházely. Cosi ho jako ku předu pudilo, ač mu napadla také prozřetelnosť, že by tam mohli být lidé zlí, kteří by mu třeba za dohlídku k jejich dílu náležitě prutem zaplatili.

Minutku váhal a pak opět bral se ku předu. Neslyšel totiž žádných zbytečných hluků. Počítal,

že by to mohl být třeba některý známý z Chvalkovic, jemuž se něco k vůli udělat může. Vejrek nikdy drvo ze selské lesiny tak vysoko necenil.

Širokými rameny dotýkaje se poskloněného chvojí, na němž celé spousty sněhu v tlustých vrstvách ležely, působil za sebou, když nimi pohnul, hotovou chumelku. Než toho Vejrek nedbal. Najednou jakoby na něho hodil touhu uhlídat toho blázínka, který za takové psoty na dříví přišel. Patrně chtěl se s ním sejít.

„To mohl přijít přímo do hájovny!“ mudroval povždy věrným uznaný sluha. „Já bych již jedno očko přimhouřil a na druhé dal bych pěst a řekl bych mu, aby jen přišel za povětrnosti lepší. Pro kus dřeva tolik zkoušet.“

Vejrek vycházeje z domu na kvap zapomněl si vzít rukávník a teď mu zacházelo za nehty. Proto měl s kácejícím uznání.

„Něco mu říci musím. Abych ho jen tak porážet nechal, to také nejde!“ umíňoval si zrovna, když došel k místu, odkudž byl prvé pád kmene zahučel.

Hajnému připadlo, co by tak asi zámecký pan myslivec říkal, kdyby tak viděl to, co on nyní spatřoval: ležet ve sněhu jednu z nejkrásnějších jedlí. Štěstím kácejícího by bylo, že to učinil na selském. Jinak by ještě zítra dal pan vrchní z vrchu jejího šibenici zrobit a pachatele na ni bez milosti jako odstrašující příklad pověsit.

Hajnému zahrál uspokojivý úsměv kolem okoralých, tlustých rtů. Podíval se ku předu a tu viděl, jak dva mužové v dlouhých kožíších a s beranicemi na hlavách haluze skáceného stromu klestí a osekávají.

„Pomáhej Pán Bůh!“ pichlavě je pozdravil. Přicházel jim do zad, tak že jsouce zabráni ve

svou práci dříve ho nepozorovali, až promluvil. Vejrek se těšil, jak je poděsí. Ale byl skoro nemile sklamán. Jeden z nich se klidně obrátil.

„Dej tak Pán Bůh!“ odpověděl.

. Hajný, spatřiv jeho tvář, měl rázem po radosti a ihned při tom skoro lítoval, proč ze své teplé světnice do té dotíravé zimy vycházel. Sám na sebe se zamrzel, proč mu nenapadlo, že to nemusí být žádný škůdce, nýbrž sám hospodář. Ucítil kyselosť proti ženě Kateřině, která ho na kácení upozornila. Toho se však předce nenadál, že zde nalezne porážet samotného hospodáře této lesiny, starého chvalkovského Ježka. A již se stalo. Viděl ho i slyšel ho.

„Zima!“ v rozpacích prohodil.

„Při práci ani ji jeden nepozoruje!“ odporoval mu šedivý sedlák.

„Já myslil, že to někdo cizí,“ začal hovor Vejrek.

„Kdo by se sem nepříslušný bez tvého vědomí a svolení odvážil!“ pichl ho Ježek, vrásčitou svou tváří při tom ani nepohnuv.

Hajný chtěl cosi odpovědět, ale již v prvním slově se zakuckal tak, že druhé musil spolknouti.

„A konečně kácet musí vždycky dva, tak bys jim v tom nezabránil!“ hovořil sedlák dále.

„Jen kdybych je poznal, abych je mohl právu odevzdat!“

„Tomu by asi na tom záleželo, když bys jich nelapil na panském!“ nuceně se mu smál zkušený staroch. Jeho společník se po hajném dosud ani neohlédl. Ustavičně si hleděl svého. Vejrek ze zadu ho nemohl poznati, ačkoliv se mu všecky jeho pohyby zdály být velmi povědomy.

„Však bys viděl!“

„No to já zkoušet nepůjdu!“

„Ani by se ti to nevyplatilo.“

„Právě proto!“ trpce souhlasil sedlák srovnávaje si na dlaních rukavice, aby ve své práci, za klestí osekávajícím svým společníkem suky a na kmeni zbylé pahejly urážet, pokračoval.

„A co ti to napadlo teď v lednu kácet?“ tázal se hajný po poraženém kmeni se dívaje.

„To ty ještě nevíš, k čemu se stromy za mrazu poražené hodí?“

„Ty chceš něco v tomto svém věku ještě stavět?“

„Sešlo mně stavení. Musím roubení podvlíknout!“ zasteskl si sedlák.

„Pro koho? Tobě zajisté že vystačí. To bych si raději lehl!“

„To bys musil být leda bezruký a beznohý, abys neodpočívaje měl to svědomí a odvahu se jen tak povalovat!“

Hajný věda, že jeho pohodlná služba se valné přízni pracovitých sedláků zrovna netěší, raději hleděl, aby trochu podurděného Ježka zase udobřil. Mínil, že se mu to převodem hovoru povede.

„Když člověk se nemá pro koho přičiňovat!“ prohodil.

„Jako ku příkladu ty. Ty jsi ani na okénko své hájovny nedal kousek tvarohu, aby k tobě vrána zabloudila. Bál jsi se kolebání a nevyspání! Ale našinec, který odchoval děti dvě!“

Vejrek se trpce pousmál.

„A je ti to, sedláče, houbec platno!“ pravil.

„Z dcery mám radost, že jsem ji dobře zaopatřil a o Jiljím se mně zrovna na nový rok ze Sylvestra zdálo, že se navrátil!“

„Přál bych ti to již k vůli tvým šedinám. Vím, že je bez upřímné duše ve stavení teskno a já mám přece ještě hodnou ženu Kateřinu, ale

tebe sedláče potkalo za tvé přičinění mnoho. Celý věk jsi se klopotil a k stáru jsi ještě o své potěšení přišel!“

„Ještě že to uznáš. Ale víš, já pořád dosud nezoufám. Všecko se může najednou opět lícem obrátit a proto, že se mně o synu Jiljím v noci, dělící rok starý od nového, zdálo, tož jsem té naděje, že opět přijde. Proto ho chci překvapit řádně seřízeným příbytkem. At se může ihned ženit. Do rozsypané, červotočí rozvrtané barabiny by ani kloudnou nevěstu nesehnal.“

„Proto ty obětuješ své udřené údy za ruce odpočaté, které si Jiljí zajisté z vojny přinese. Víš, sedláče, toho já bych nedělal!“

„Když nejsi práci zvyklý. Namaháš se pouze jednou do roka a to tehdy, když ti „robota“ deputát přiveze a ty ho skládáš!“

„Ale já si ho zasloužím!“

„Z těch panských ležáků, kteří milostivou vrchnost balamutí a sedláky sužují, ještě nejvíce.“

„No tak!“

Ježkův pomocník zvolna ve svém díle, klestě ratolesti a sněty, pokračoval. Dělal, jakoby si hovoru obou starochů ani z povzdálečí nevšímal, zatím však neušlo mu ani jedinké slovo. Nad mnohým se nevrle zakabonil, jinému se jizlivě pousmál.

Když Ježek vykládal, jak se mu o synu Jiljím zdálo a že proto chce stavení opravit, tu se mladý muž div hlasitě nerozchlichtal a sotva se zdržel zvolání, které by bylo bývalo jistotně obadva starochy poděsilo:

„Vy myslíte, že já tady zmrzuju a namahám se pro někoho jiného než-li pro sebe?“

Ale na štěstí ještě se ve své vášni v čas vzpamatoval a co chtěl povědět hovořícím, pověděl jenom sobě a zase klidně, jakoby vůbec ani

myšlénky nebyl schopen, drvo dále klestil a osekával, na pohled hovoru hajného a sedláka si nevšímaje a nedbaje. Ob čas jenom na okamžik pohleděl v zachumelenou chvoj okolních jedlí. Ihned však zase sklopil oči k zemi, jako poplašen. Zdálo se mu, jakoby ty stromy kolem něho větříkem rozechvěnými svými pod tíží sněhu se prohýbajícími větvemi jeho myšlení v odpor kývaly — — —

„Ale ty hajný, půjdeli to takto dále a budeme-li stále tak jako nyní utahováni, buďto nás uškrtíte a nebo my vás, panské služebníky, budeme muset sami do těch pout, s kterými nás soužíte, *na zkušenou* vstrčit," zahovořil sedlák.

„No já, sedláče, nevím, jest-liže by se vám to povedlo!"

„Já se o to pokoušet sám nebudu, ale jak pak kdybychom to zkusili všichni!"

Hajný se zasmál.

„To se nikdy nestane. Víš, že Kristus měl jen dvanáct apoštolů a že mezi těmi málo byl jeden Jidáš!" povídal.

„My jsme však sužováni všichni!"

„Je to platno, když všichni na to nežehráte. Víš, sedláče, já jsem také ze selského pytle syn. Když mně tatíka utrápili, tedy se mne páni ujali, teď se mně vede dobře, proč bych tedy se vzpíral. A to ti řeknou lidé jinačí než-li já. Sedláci! To nevíš, jaké má kdo zámysly." —

„Já žádnou vzpouru nechystám, ale zdá se mně všecko být tak nějak pohnutým. Mám již pěkný věk, lecos pamatuju sám, o mnohém jsem slyšel a toto nyní všecko je jako příznakem něčeho neobyčejného —"

„A proto nesmyslného!" vskočil mu do řeči Vejrek.

„Proč myslíš?“

„Já znám mnohé nepříslušné nesrovnalosti nynějších časů a jsem přesvědčen, že samy svou vlastní přílišností přirozeně se zadáví, ale násilně neodstraní je sedláci nikdy. Cep proti pušce je málomocným.“

Starý Ježek se zadumal a hajný Vejrek se odmlčel. V tom zavál od půlnoční strany silnější větřík, zalehl v koruny vysokých jedlí, rozvlnil jejich vrcholy, že zašeptaly tak smutně, jakoby řeči obou starochů za pravdu dávaly, ale zároveň jakoby nad oběma pravdama plakaly. Vesele zaševelit nemohly. Zmrzlý a v led slitý sníh svíral na dlouhých větvích narostlé jehličí, tak že nikterak zašelestit nemohlo. — —

Jenom zvuky sekery Ježkova pomocníka jako výsměch hučely.

Starochům se do další rozpravy ani více nechtělo. Obzvláště hajnému se podobný hovor docela nic nelíbil. On v lese zvyklý byl milovníkem přirozeného pořádku a co mu zde nyní sedlák Ježek připomenul, sám již dávno dost dobře pozoroval a nikdy se tomu netěšil, ač měl na pány, své přísné představené, také dost zkřesáno a na každého z nich obzvláště několik vroubků. Ale od selské vzpoury nikdy nic k nápravě toho neb onoho nečekal. Připadala mu jako větřice, která zalehne v les a stromy v půli přeláme a místo aby háj ozdobila spíše ho zhanobí a znešvaří. Pány srovnával s lišákem, kterému konečně dravé zuby otupí a vypadají a on se stane přirozeným během, beze všech obětí neškodný.

„K něčemu oni to ti zámečtí nepředloženci dovedou,“ prohodil dnes, ale více se mu do toho nechtělo. „Já nebudu při tom ani při onom, ale nějakého Jidáše chňapnout —“

Tu se zamlčel. Poznal, že přece jenom prozradil, že je na straně utištěných!

„Ale je dnes čiprně!“ prohodil, chtě to zamluvit.

„Je! Až zima do kožicha zalízá!“ souhlasil sedlák ohlížeje se stranou, kde černal se ze sněhu vyšeptalý, dutý pařez.

Hajný tomu pohledu porozuměl.

„Je tam?“ ptal se.

„Snad ještě trošku!“

Vejrek chvátal se sám přesvědčit. Několika skoky byl u pařezu a jediným hmatem vytáhl z něho objemnou láhvici.

„Je!“ volal.

„Tak si přichyl!“

Starý strážce lesu dvakráte se pobízet nedal. Ochotně použil úslužnosti dávného druha své mladosti a s chutí si nahnul jeho láhev s dobrou samožitnou.

„Však jsem si již dávno tak nepomedil!“ liboval si, když hrdlo od úst odtrhl.

„Když nemůžeš teď do kostela!“ lítoval ho sedlák.

„A žena mně nepřinese. Dal jsem ji s sebou láhev i peníze, ale jak ženské jsou, pustila ona se s nějakou kmotrou do řečí a na mne pro klep zapomněla!“ stýskal si Vejrek.

Ježkův pomocník zatím došel s prací svou až k vrcholu. Sekera mu v ruce jen poskakovala a větve od kmene jako ptáci odletovaly. Sotva se jich jednou dotekl.

Patrně že pracoval s chutí. Na pojednaného dělníka až svědomitě. Leč ustavičně se při práci uštěpačně posmíval.

„Mluvte si, mluvte,“ chvílemi zašeptal a tím kvapněji urážel sněty jedle, z níž smutný trám

zbýval. „Však mně se také jednou musí dostat práva. Ale já si ho musím zasloužit. Ostatně nikomu na poli nerostou koláče. Stojí to něco přičinění, než-li ho z pece vytahuje.“

Když starochové hovořili o možné selské vzpouře proti vrchnosti, tu se mladý pracovník ušklíbl.

„Hlavy jim palicí zurážet! Ale já se bouřit nebudu, Proč? Pro svůj barák větších práv, než-li je to, že se mně, jeho hospodáři, každý vysměje a může mnou pohrdat, nezískám. A pro sedláky něco dobývat?“

Tu se trošku pozastavil.

„Leda bych měl naději tam se dostat, kam dávno náležel můj dědek!“

Ještě několikráte nad hlavou sekerou zamával, skácený kmen po celé své délce se zachvívaje zasténal, větve od něho odletěly a on ležel tu ve sněhu holý, rovný, jako smutná kostra bývalé krásy.

Okolo stojící jedle, mnoholeté družky drva skáceného, se pochumelenou svou chvojí třásly. Jakoby je hrůzou osudem sestry padlé vyvolanou mráz obcházel. Zatím jen větřík od půlnoci táhl. Jako nutnost a vymoženost osudy přinášející doby. Že byl mrazivý, toho stromové necítili, za to však zle nakládal s muži, kteří se pod nimi sešli. Ani kožichy jich před jeho dotěrností nechránily. I nejhustší kožešinu pronikl. Obzvláště hajného Vejrka, který v posledních několika dnech doma u teplem sálajících kamen uvykl a na mráz pozapomněl, nepěkně si podaly. Ač se byl dobré záhřevné samožitné po své chuti napil, přece jím zima zaklepala, že až několika z druhdy pěkných dásní zbylými zuby zacvakal. —

„Víš, sedláče, jdi raději domů," zavzněla jeho rada.

Ježek pohleděl na svého pomocníka, který si do rukavice foukal, patrně že mu mráz za nehty zacházel, a cítě sám vlastní nohy křehnout, byl ochoten. Všaktě mu ten lesní vejr několik slov pověděl, která potřebovala náležitého a brzkého rozmyslu, jejž mohl jen na peci v teple provésti. A pak pomocník byl přemrzlý! Ostatně když jeden kmen porazili, to úplně na dnešní krátké lednové odpoledne stačilo. Tolika důvodům nemohl starý sedlák odolati. Hlavu měl plnou, srdce plné a ke všemu mu bylo ještě zima a Vejrek prostředek k její zahnání zajisté že do poslední kapičky vypil. Tu bylo nejlépe, aby alespoň jeho rady za to použil. Nač by pil darmo?

Tento poslední důvod rozhodl.

„Poslechnu tě," povídal Ježek.

„Bodejť ne!"

„Kudrnáči, dáme se ještě do jednoho?" zeptal se sedlák svého pomocníka.

„Jak, pantáto, chcete. To víte, že vám všecko k vůli udělám!" zavzněla vyhýbavá odpověď.

„Já vím, že jsi upřímný!" pochválil ho za to sedlák.

Hajný však pozoruje každé pohnutí Kudrnáčových úst, zavrtěl záporně hlavou.

„To bych já neřekl! Ten má liščí tvář. Z nenadání zadávit!" zašeptal si.

Než sedlák již zase pokračoval:

„Tak vezmi sekery, pílu vezmu já a půjdeme domů!"

Oslovený ochotně poslechl.

„Dobrou noc, hajný!" častoval se sedlák s Vejrkem, který s Kudrnáče očí ani nespouštěl a sotva že jen „Dobrou noc" odpověděl.

„S tímto člověkem bych nejednal!“ povídal si, když Ježek s Kudrnáčem, který se hajnému nijak nechtěl líbit, zacházeli. „V tom je něco jako zašitého!“ mínil a dal se také k hájovně, aby opět za svou ženu Kateřinu do kamen smolné pařezové štěpiny přikládal. Těšil se, jak si zase v teplé světnici pohoví. Spor se sedlákem nebyl mu žádnou novinkou. Přes den letního času s někým takto hovořil. Všude na pány samý stesk, jemuž musil pravdu přiznati. Byl jedním z řemenů jejich karabáče, dospěl a sestaral mezi nimi, ale na svůj selský původ přece jenom zapomenouti nemohl.

Zvolna bral se lesinou k domovu. Nad ním sníh, pochumelená chvoj; pod ním sníh, zasněžená země a kolem něho třeskutý, dotěrný mráz. Zrovna asi tak bylo toho času, začátkem roku 1775, lidem stavu selského. Na všech stranách zle, sevření.

Však ani starý Ježek, který si ze všech chvalkovských usedlíků po celý svůj věk nejlépe stál, nebyl podle lepší povětrnosti naladěn. Že dnes do lesa prchl, toho bylo příčinou, že mu bylo doma nevolno. Všecko na něho padalo, tak že on, dobrý hospodář, snažil se tomu zabránit a sešlé stavení, které by mu zajisté že do jeho smrti ještě dosud dobře dosloužilo, přestavět.

Přičítal tu svou úzkost v něm všeličemus, ale na pravou příčinu její pomyslit ani sám se neopovážil. Nyní mu k ní Vejrek poukázal. Zběžně sice, ale Ježek ihned každému jeho slovíčku porozuměl. Nikdy s panskými služebníky valně nevařil, ale tomuto v lesním ústraní zvyklému člověku předce důvěřoval. Považoval ho z nich za nejlepšího. Proto ho také poslechl a práce k jeho radě ochotně nechal. Bylo mu pod tou pochumelenou chvojí také nevolno! Jak by ne, když srdce měl jako

sevřené, a to u muže, jako byl Ježek, mnoho znamená!

II.

V sousedství.

Však když sedlák Ježek se svým pomocníkem Kudrnáčem z lesa vyšli, začalo se i po volné krajině šeřit. Bylo zde sice jasněji než-li v zachumeleném lese, ale proto předce patrno, že do večera je nedlouho.

Oba mužové kráčeli sněhem mlčky vedle sebe. Starý Ježek krče se ve svůj dlouhý kožich s tulipánem na zádech, šel s hlavou skloněnou. Beranice, na níž usadilo se mu jíní, seděla mu až v týle, tak že sporé šediny mu zakrývala. Mladý Kudrnáč však kráčel jako nejméně dědic chvalkovického panství. Přímo, s hlavou vzpřímenou, se sekerou v pěsti a jiskrným okem pod vysokým čelem. Směle se kolem sebe ohlížel a kolem tlustých rtů pohrával mu jakýs sebevědomý úsměv, který mu vždycky ve tváři zalaškoval, kdykoliv se na starého podíval. Od hor vanoucí a čím dále k večeru ostřící větřík mu na ramena splývající dlouhé kadeře rozvíval. Šel tak sebevědomě, jakoby byl synem sedláka, jejž provázel a nikoliv jeho sousedem a to ještě sousedem, který Ježkovi takřka za všimnutí nestál.

Dobrý pozorovatel byl by řekl, když by toto byl slyšel, že Ježek si odchovává na vlastním ňádru zmiji. Tváření se Kudrnáčovo při jednání se sousedem ustavičně vypadalo tajemně šibalsky a povolnost umíněného mladého muže k nevrlému starci neukazovala na nižádné dobré úmysly. Ale Ježek mu již zvykl. Pokládalť každého za tak

přímého jako byl sám a tohoto Kudrnáče viděl odrůstat z kolébky a vyspívat v muže, a proto se domníval, že každý jeho nápad již v zárodku musí poznat.

Než mladý, zdravím kypící černooký muž se starcovým úsudkům a náhledům již od kolika let šklebil. Staroch mu důvěřoval a on na to hřešil. Ovšem že kmetovi všecko po vůli udělal, obzvláště teď, když staroušek sotva pořádně se mohl rozpřáhnouti, i na robotu za něho jezdíval. — —

Však jeho chaloupka připadala k Ježkovu statku jako ke zdrávasu amen.

Starodávná ježkovská usedlost stojí dosud od zámku chvalkovického ve stranu půlnoční nad příkrou strání, pod níž do vsi vine se z lesů potůček. Kolem něho ode dvora vede cesta k bělidlu.

Od nepaměti hospodařívali zde Ježkové. Asi jako na jiných živnostech Mikšové. Oba rody bývaly asi těmi nejvěrnějšími statečných rytířů dobrého českého zrna, kteří v nevelkém Chvalkovicům ze skalnatého vršku vévodícím zámečku sídlívali.

Nynější starý hospodář Ježek čtvrt hodiny uměl jména svých předků říkat a o každém nějaký výkvět pěkné ctnosti pověděl.

Na svém příbytku si až do nedávna valně zakládal.

„Od půlnoci na Chvalkovice táhnoucí větrové se vždycky o jeho hřebenatou střechu zarazí!“ říkával s obzvláštní samolibostí. „Již se stalo, že nám stodolu obrátili — tu pojmenoval předka, kterému se to přihodilo — střechu nám dvakráte do roka jako z rozpustilství rozcuchají, ale nám Ježkům nikdy neublíží. Příroda nikomu z nás dosud ještě život násilně nevzala. Žádný se neutopil, žádného boží posel nezachvátil“ — —

A skutečně to bylo pravda.

Z rodu Ježků již od nejstarších pamětí nikdo nešel ze světa jinak, než-li smrtí přirozenou a to ještě vždy u věku nejvyšším. Děd dočkal se zpravidla vnuků. Mnohdy jim ještě i o bývalých časích mohl vyprávěti a povídati. A jedenkráte se dokonce stalo, že jeden staroch toho rodu na svatbě svého vnuka jako mladík při jásotu dud a hřmění cimbálu křepčil a i ženicha předržel, tak že tento dávno již z místa nemohl a dědoušek ještě pořád sukně mladým a nejhezčím děvčatům roztáčel.

O tom rodu se od věků říkalo a dodnes povídá, že je v obzvláštní lásce boží. Ostatně si toho také zaslouží a bylo by věru křivdou, kdyby měl trpět a snášet nějaká příkoří. Proto každý byl překvapen tou ranou, která Ježka našeho překvapila, že mu totiž syna a dědice z nenadání a beze vší příčiny do bílého munduru na celý život oblekli. Chytili ho v poli a za tehdejších vojen s králem „šňupákem“ nebylo nikde dovolání, aby ho starému tatíkovi zpět propustili. Kmet mohl si chůzemi k tomu směřujícími nohy ubrousit, ale namáhal se marně. Než aby zoufal, to mu jistě ani nenapadlo. Doufat nepřestal, ale o synově návratu pochybovat ani nezačal.

Po celých Chvalkovicích nebylo účinnějších lidí, než-li byli Ježkové. Dobré slovo dostačilo, aby kohokoliv z největších nesnází vysvobodili, a pouhé uhlídání bídy bylo zárukou, aby Ježek po své možnosti pomáhal. Žebrák neodešel od prahu rozlehlé jejich usedlosti neobdařen, poutníku nedali nenasycenému ani jedinou mez přejíti. „Bůh nedává ničemu růsti pro jednoho!“ bývalo jejich pořekadlem. Ale nejen pro ústa ale i pro řízení skutků. Snad po celé dědině a po poloviče vsí okolních nebylo člověka, který by

ježkovskému rodu nebyl něčím zavázán. Ten dostal od něho výsevek, ten na chleba, ten základ ke stádu, telátko, ten kmen. Zkrátka, co kdo potřeboval! Proto všeobecně bylo míněno, že Ježkové po nejširším kraji nemají nepřítele, který by třebas jenom pouhou myšlénkou s nimi zle smýšlel. Nikdo nedovedl se upamatovati ani na nejmenší příčinu, která by někoho proti nim mohla rozkyselit. Proto i zámečtí páni, vrchní i justiciár, nikdy s Ježkem nepěkně nejednali. Vždycky s jistými ohledy, kterých napotom ovšem že i poklasní a mušketýři dbali. — —

Nemohlo tedy nic celou krajinu více překvapit a v udivení přivést, když před několika lety Ježkova syna Jiljího jako nějakého žebráka nebo buřiče a „berana“ na vojnu lapili.

Byla to podivná historie! Lidé si tajemné její předdobí všelijak vykládali. Měli k tomu s dostatek vážných příčin a obzvláště přemýšlivým se nad tou motanicí skorem hlava zatočila. Každý však raději mlčel. Bál se Kudrnáče. Počítáno všelijak. Ti byli toho mínění, že verbíři na pokyn vrchního šli chytit Kudrnáče, který právě Jiljímu „pohoněl“ a koně vodil. Že pak byl povahy bystré a těkavé, jakmile verbíře uhlídal, že rychle odkvapil a prchl. Ježkův syn však domníval se nejspíše, že jemu, dědici rozsáhlé usedlosti a vykonavateli těžké roboty, sotva ublíží, a proto zůstal. Verbířům však že na tom velmi málo záleželo. Jinak ani nemohlo být, aby člověka „pánům“ a vrchnosti užitečného a potřebného pryč odváděli, když leckdes se všelijaký chudák, jako byl ku příkladu Kudrnáč, potloukal a bídně živil. Takovému člověku bylo ostatně jedno, sloužit tomu nebo onomu. V případě tomto zazlili jen Kudrnáčovi, že Jiljího, jako starší a rozumnější nále-

žitě nenapomenul, nevystříhal a s sebou pryč nevzal. Onino zase myslili jinak, ale jen pošeptmo. Byl totiž Kudrnáč předtím několik dní pryč a každý opatrný již dávno na něm lstivé způsoby vypozoroval, a kdo znal kroniku jeho rodu, ten se spíše vystříhal a ne aby k němu, jako starý Ježek, přilnul a všestranně mu důvěřoval. Hlavně když věděl, jak vůči němu stojí.

To byla zvláštní historie. Stará již, ale zajímavá, za poslechnutí stojící.

Když se totiž po české zemi poměry doby bělohorským neštěstím způsobené poněkud zase utišily a upokojily, tu nastali opět časové, že více otec dcery skrývat, majetník peníze tajit nemusil. Začalo být opět jakés takés bezpečno, které ovšem že musilo být podporováno pouty a šibenicemi proti rušitelům veřejného pokoje a pořádku. Než jistá třída lidí předce nebyla tomu podrobena, aby za zločin, neřku-li za přestupek, zaslouženou odplatu spravedlnosti vzali. Byli to vykonavatelé tehdejší vlády, totiž vrchnostenští úřadové, jež krajský justiciár nikdy v jich konáních úplně postřehnouti nemohl.

Ti, vrchní totiž se smečkou svých písařů a správců, v nepřítomnosti panstva vedli svou tím způsobem, že sami užívali, co jen k užívání bylo, bez ohledů, zdaž totéž i poddaní smí provádět.

Královská nařízení a císařské zákony platily jenom pro sedláky! Jejich jednání mušketýrská hůl a poklasného karabáč svým šviháním úplně zakrývaly. Trvalo to dlouho, než-li se poměry ty srovnaly, než-li k uším panovničím došel pláč a nářek utiskovaných. Pak ovšem obratem pérem ozbrojené ruky po papíře dopadalo ihned všecko docela jinak. Císařová Marie Terezie rázem všem zlovolným jich libovůli na dobro přetrhla.

Ale do té doby!

Za časů tureckých vojen, když se mohamedáni již i na říšské město drali a na svatoštěpánskou věž místo kříže vítězný, koňským ohonem přizdobený půlměsíc vystrčit chtěli, přišel na Chvalkovice, kterým tehdy dobří rytíři Dobřenští vládli, cizí host.

V líci černý jako kominík, vlasatý jako bubák a divoký jako lesní muž. Byl to jakýs Maďar, jehož prý turecký vpád o všecko připravil a jemuž proto tehdejší Dobřenský, s mečem v ruce proti Turkům stojící, z lítosti pohostinství nabídl. V Chvalkovicích, odkudž většina mladých mužů s pánem svým neznabohům čelila, ihned, jakmile sem jarním časem přišel, se tomu divili, že takový chlapík, který by mohl hračkou samým rarachem o zemi uhodit, jim nepomáhá. Nechápali to, že se nejde za utrpení mstít a *svého* zbraní se domáhat? Než o panských choutkách nešlo hlasitě rozumovat, obzvláště měly-li své příčiny.

A toto zajisté že nějaký účel mělo!

Vzácný Maďar z počátku prováděl své kusy. Lid nad nimi mnohdy až trnul. Když si usedl před panský pivovar pod rozložitý kaštan a začal do sebe lít chmelovinu, tu nepřestal, až se svalil pod stůl; když zašel s puškou do lesa, tu se nevrátil dříve, až všecken prach vystřílel a olovo vypotřeboval; když osedlal koně a vyšvihl se na něho, aby se projel, tu obyčejně přišel zpátky z vyjížďky pěšky. Z pravidla milého i sebe lepšího koníka k smrti potrhal. Zvedlo se mu to však jen třikráte, více vrchní ani nejhoršího tahouna mu svěřit zapověděl.

Host některý čas se hněval, štětil, ale vida vždycky vrchního v průvodu statného nějakého

halamy, musil tomu zvyknout, že svou chuť musil nutnosti podrobit.

Nechal tedy prohánění koňů a jal se prohánět — holky. Začal s podvečerem, ale když ho kdesi náležitě zmodřili, zkoušel to za bílého dne, a když dostal zase, co se do něho vešlo, chtěl odtud pryč. Než ještě si to rozmyslil a předce zůstal, ač ho nikdo tady ani na nitce nedržel.

„Počkej," povídal vrchnímu, „jen až bude tvůj pán mým svatem!"

Toho se úlisný panský úředník nenadál. Od té chvíle ani stéblo Maďaru přes cestu nepoložil. Ten, ač již velmi ve všech oborech svého zde působení poučen, ihned to zpozoroval. Okamžitě se tomu přispůsobil, vrchního trmácením koňů nezlobil a jenom na děvčata začal pokukovat.

Měl s tím obtíže!

Do dědiny ze zámku se sám bál a proto vždycky si hezké tvářičky prohlížel jenom v neděli v kostele o velké. Jindy neměl příležitosti. Ba ani na zámku nesměl se po některé z děveček ohlednout. Nebyl by dopadl.

Musilo se mu stýskat. Zbylo mu jen pití.

Vrchní neustále přemýšlel, proč jenom pán sem takové trápení na něho posýlal. Ale mohl si hlavu umyslit a předce neuhádl.

„Tohohle člověka sestru by si vzal?" rozvažoval.

Tomu opět nevěřil.

„To by si byl vzal svata do svého houfce!"

Rozum šel mu nad tím vším kolem do kola.

„Nic neumí, nic nedovede, ničemu neprospěje —"

Tu se zkušený úředník zarazil.

„To by mohlo být!" povídal si. „Urozený a statečný pán se ve svém odporučení o ničem

nezmiňuje a on sám na žádného kavalíra neukazuje," rozvažoval. „Není k ničemu, jenom k hravému honění šelem a objíždění koní — —"

Tu se starý pán zamyslil a vzpomněl si při tom, jak cizího muže viděl vždycky z lesů vracet se kořistí ověšeného. Ale nikdy ze zdvořilosti nepřinesl manželce jeho do kuchyně srnce, vždycky jen lišku, kuny, tchoře. Vůbec jenom škodnou. Ba i vlka, jehož přítomnosť v okolí nikdo ani ve snu netušil, položil. Všecko sám odřel a kožešiny uschovával.

Nad tím se vrchní nad míru pozastavil. Nepřítomného pána znal jako dobrého a starostlivého hospodáře a proto mu napadlo, jestli sem ochuzeného Uhra jen proto neposlal, aby mu z lesů dravou zvěř vymítil a za kožešiny její pramének příjmů do berněmi a vydajemi za dlouhé vojny vyprázdňované pokladnice přivedl.

Udeřil se do hlavy.

„Pro jiného ne! A já bláhovec se domníval, že to vzácný host."

Po celém chvalkovickém zboží to bylo již rozšířeno, každý se cizince bál a proto on bujněl.

„Však já obrátím!" těšil se starý pán a ihned dal Uhra přestěhovati z panského pokoje do čelední jizby. Ten si toho ani zhruba nevšiml.

„Podle toho je on to asi nějaký lovec!"

Nyní ho až hrůza mrzelo, proč on se před ním klaněl, jej uctíval.

„Člověk neví!" sám se omlouval. Nenadál se, že cizinec je mužem svobodným.

„Jen aby se o tom urozený pán nedověděl!" toužil, jsa pln strachu, jak by láteřil a bouřil, kdyby se doslechl, že tři koně zbytečně přišli v nic. Od hodiny začal s Maďarem jednat jinak. Tomu se to nezdálo být po chuti, ale také se mu

nevidělo, aby se proti vrchnímu opřel. Vrchní přemýšlel, co je asi vlastně zač a kterako měl být statečný rytíř Dobřenský jeho svatem.

„Co jsi doma dělával?“ jednou ho oslovil.

Uher, který tu již déle dlel, se té otázce nad míru podivil.

„Nic!“ odvětil slovensky.

„Ale tady musíš pracovat!“

„Však chodím do lesů!“

Vrchní byl již doma. Když pán odjížděl do vojny, zemřel starý myslivec.

„A proč jsi nepověděl, že tam máš být pořád?“ zahněval se úředník.

„Já nevěděl, že to máte jako u nás. Častovali jste mne, neptali jste se mne na nic,“ smál se Maďar.

Zkušený staroch raději svou mrzutosť tajil, aby cizinec jeho mýlku nepoznal. Však již dost pozdě ji sám prohlédl.

„Tak teď si hleď svého, ať se obudeš, ať tady zvykneš a potom se odstěhuješ do lesa!“ nakazoval vrchní Maďaru.

Ten zamžoural potutelně jako trnky černými svými zraky.

„Sám tam nemohu!“

„A proč?“

„Každý muž má mít ženu!“

„Tak si nějakou vyhledej!“

Více vrchní k němu nepromluviv dal se pryč. Maďar sebou ošíval. Vzpomněl na zmodření, ale pak zalusknuv prsty odešel ze zámku ven. Na tváři usadil se mu úsměv. Několikráte se po panské budově ohlédl a když v jednom jejím okně uhlídal vrchního, pospíchal, aby mu z očí sešel. Smál se mu, div že se nezakuckal.

Však starý, Šalamouna samého moudřejší pán

byl na něho zle rozhorlen. Tak být sklamán. Myslil mít na zámku vzácného hosta a zatím měl tady zjednaného sluhu. A jak se k němu měl, jak s ním jednal, jak ho častoval! Ač byl pohodlný, při té vzpomínce měl co dělat, aby zlostně nedupl.

„Řekne si mně, že bude svatem pánovým!“ zahněval se.

Než ihned opět zklidněl. Minutku rozvažoval.

„Aha!“

Již byl doma.

Rytíř byl dosud svoboden, zdravý, silný — —

„Jen tak z namátky ho sem neposlal. Ale přece to snad nemusil dělat!“

A nyní začal se zlobit na pána, proč na něho takové trápení sesílal.

„Aby on si laciněji v čas vojny nějakou tu zábavu sehnat nemohl. Kdyby mu ji člověk pořád opatřoval. Všecko přeplatí! Ten chlap nám přijde ještě draho!“

Tu odstoupil od okna a jal se přemýšlet, jak by ho odtud vypudil — — —

Uher kráčel zatím svou cestou dále. Co jemu asi záleželo na úmyslech úředníka českého pána, který ho tam byl poslal, aby z jeho hájemství „škodnou“ vyplemenil a „užitečnou“ naplemenil. Že ho tady jako nějakého člověka „dobrého“ přivítali, tomu se nyní smál. Bylo mu to při příchodu velmi nápadno, než ochotně si to dal líbit. Měl se při tom dobře, mnohem lépe, než by se mu vedlo doma v Uhřích, kde vojna proti Turkům zběsilostí větřice zuřila a ještě na žádný konec neukazovala.

Jemu ti pohané chatku u lesa stojící podpálili a sestru, s níž zde žil, do otroctví odvléci chtěli. Již myslil na to, jak by jim dal na srozuměnou, že raději chce mezi ně, než-li by si dal

hrdlo uříznout. Tu však najednou z lesa ozvalo se koňské řičení, zazvonily meče a než by dvakráte po sobě kotrmelec udělal, dělala je turecká smečka pod kopyty bujných ořů za švihotu dlouhých, těžkých mečů napořád.

Musila to být nějaká tlupa od Vídně ustupujících zbloudilců, která lesní samotu náhodou vynalezla a spustošila.

Vůdce císařských jezdců byl s tou pohanskou cháskou brzo hotov. Co by se asi otčenáš pomodlil, srovnal ji se svými jako krev a mléko hezkými junáky do trávy tak dobře, že se více ani turecká ruka nepohnula.

Náš Uher, který toho právě vzpomínal, se tomu usmíval. Jakmile uhlídal císařské přijíždět a Mohamedány prchat, porazil sestru s sebou k zemi a pěkně krvavou řež z trávy přehlížel. Líbila se mu tak, že potom střůjci její, císařskému důstojníku, Dobřenskému z Dobřenic, pravici podával. Částečně z vděku, částečně, že mu neobvyklé divadlo způsobil.

Brzy se s ním domluvil. Byl to velmi přívětivý a přístupný pán, který velice jeho osudu želel. Obzvláště sličné, mladé Maďarky v jejím neštěstí, když jí matka v chatě uhořela, litoval. Ihned jal se ve své dobrotě pečovat o napravení zlé nehody.

Dověděv se, že Uher se živil honbou v lesích, okamžitě měl pro něho zaměstnání na svém zboží v Čechách. Maďar, jemuž se do stavby nového příbytku nechtělo, byl ochoten je přijati.

Svět nebyl mu pohádkou. Již několik let se toulal po slovenských krajinách, až ho tažení Turků na Vídeň domů zapudilo. Proti nim nechtělo se mu čelit a doma zase nalezl opuštěnou, s bídou zápasící máteř a sestru, o něž se měl jako syn

a bratr po smrti otcově starat. Skoro lítoval, že se neobrátil ve stranu jinou! Tak ho svět pokazil.

A pak ještě ta turecká návštěva!

Ale nyní byl jí nesmírně rád. S ochotou nabídnutí přijal. Než co se sestrou?

„Pojď se mnou!“ vyzval ji.

Ale Uherka, kterou byli císařští, z Čech pocházející jezdci svou řečí oslovili a ona jim nerozuměla, za žádnou cenu nechtěla. Což bratrovi, který se s nimi ihned slovenským nářečím smluvil, bylo hej.

Sám český pán se nad dívčiným osudem pozastavil.

„Dejte ji někam zde sloužit!“ rozhodl bratr, rozloučil se s ní, vzal od rytíře, který musil dále za Turky, povrchní odporučení a naučení, kam má jít a již bral se na Chvalkovice.

„Však on jí ten pán kus nesní!“ myslil si a více na ni nevzpomínal. Raději se těšil z toho, že tak dobře dopadl. Nikdy se mu doma nelíbilo. Českého rytíře, podle všeho pána laskavého, chování to překvapilo, ale nejspíše jsa rozradován, že bude mít uherského myslivce, co v sousedstvu nikomu se nezvedlo, nechal ho jít a tak se milý Uher dostal do Čech a do Chvalkovic. A jak ho tu pěkně přivítali! Ani se nenadál. Až teprve dnes na něho vrchní houkl. Ale z toho si mnoho nedělal. Ze všeho toho pamatoval si jen to, že mu mocný úředník mezi jiným řekl, aby si vyhledal ženu.

Šel ji tedy ihned hledat. Snad aby nezmeškal! Než do vsi jít se bál a proto dal se od zámku kolem ní a přímo k ježkovské usedlosti.

Byl již rozličné svízeli uvyklý a na každý případ připraven. Ostatně věděl, že ho tu nikdo řetězem nedrží. Až dosud měl se tady velmi pěkně a doufal,

že to mnohem horší nebude! Ovšem! Kdypak se vedlo cizinci mezi Slovany zle?

Šel tedy od zámku sady k jmenované usedlosti. Ne cestou, ale jak si namířil. Bylo nedlouho po žních, pěkný, milý čas, příznivá povětrnost a na zámku ho po výstupu s vrchním již pranic netěšilo. Viděl přes kopec zelenat se šumné hvozdy, pozoroval nad nimi vznášející se volnost a bezděky při tom po nich zatoužil. Než samoten se tam odvážit nemohl, nutně musil mít s sebou — ženu.

„Kterou první uhlídám, ta tam musí se mnou!“ umínil si, zakroutil si dlouhý, černý knír, zasvítil okem a šel dále. Než okamžitě se v stráni zastavil.

Dole pod ní hrčel od Žluvy ke Chvalkovicům do zámeckého rybníka tekoucí, vysokým olšovím obrostlý potůček. Nebylo to jeho bublání, co Uhra v chůzi zastavilo. Jal se naslouchat, pohodil hlavou a již bral se se stráně dolů k vodě, od níž zaznívalo po nejbližším údolíčku zvonivý zpěv.

Sluníčko se z vybrané oblohy líbezně smálo, od půlnoci na Chvalkovice táhnoucí větérek šeptavě v sadě ševelil a dole po potoce v olšoví čtveračil a laškoval.

Než toho on si všimnout, to do krajnosti rozjařenému Maďaru ani nenapadlo. On měl v tomto okamžiku své vlastní úmysly a pro ty při horké, těkavé své povaze zapomínal na všecko. Nyní uslyšel od potůčku zaznívat dívčí zpěv a před minutou se byl ve své chvatné mysli na tom ustanovil, že dívku, již dnes první potká, za svou ženu pojme. A právě některou překrásně prozpěvovat slyšel. Zapomněl na vše kolem sebe a pouze měl na paměti svůj úmysl. Chvátal uzřít tu šťastnou.

Když dlouhými, kvapnými kroky dospíšil k vodě, radostně se zasmál a dlaní do dlaně zatleskal.

„Jen hlasitěji!“ skoro zajásal spatřiv nad potůčkem olšovím zahalovaným a podél kořenatých břehů pomněnkami obrostlém na kamenném máchadle klečet roztomilou dívku vábných tvarů, již byl při prádle překvapil.

Dívka, která si při žblouchání ve vodě svého zpěvu hleděla a sám milý bůh ví, kam při tom myslila, byla jeho nenadálým výkřikem tak poděšena, div do potoka nespadla. Celá sebou pohnula a rychle se obrátila.

Maďar se tomu divoce zasmál.

Smích jeho tichou údolinou se rozlehl jako když někde ostříž uchvátí nedbalou o sebe holubičku a pak radostí nad tím po dravčím svém způsobu zaskřečí.

Tento jeho smích dívku tak popletl, že jí slovo na jazyk ani nepřišlo a v hrdle uvázlo. Sotva mohla sebou pohnouti. Až teprve, když se k ní chvatnou chůzí ve snědém líci rozpálený, dlouhovlasý Uher skláněl, aby ji jako svou nevěstu poceloval, tu se vzchopila a mokrou košilí, již byla právě v čisté vodě přes kameny hrčícího potůčku prala, nezvaného milovníka v líc uhodila. Tím ho na okamžik omámila tak, že mohla sama do vody skočit a skrze ni se na druhý břeh přebrodit a tudy po šťavnaté lučině Uhrovi utéci. Než ten se také brzy vzpamatoval. Dříve již, nežli dívka byla na druhém břehu mělkého potůčku.

Jednak hnal ho ku předu osnovaný úmysl, jednak zase pobádala ho za dívkou msta za to, že ho po tváři a s tváře po ňádru celého pomokřila. Bez rozmyšlení vrhl se za ní, a když poplašená dívka chtěla si jako nebezpečí šťastně zbavená koroptvička oddechnout a po louce oklikou domů, do ježkovského statku se zachrániti, tu

ji opět železnou silou uchvátily dvě silné ruce, jejichž moci se více neubránila. — —

„Budeš mojí ženou!“ plesal Uher.

V této chvíli k tomu odpovědět nemohla nijak, ale k večeru bral se otec její s odpovědí na to do zámku. Ale nikoli k Uhrovi, ale přímo k vrchnímu žalovat.

Mluvil, všecek rozčilen, delší čas s úředníkem, který potom okamžitě dal po Maďaru pátrat. Byl totiž pohaněl dceru vážného usedlíka takovým způsobem, který nemohl být ani panskému služebníku prominut. Než hledali ho toho dne již marně. Teprve k večeru dostavil se do pivovaru, a tu ho ihned sladovnická chasa lapila. Již bylo po celých Chvalkovicích známo, co byl provedl. Rázný hvozda mu jich nejprve, co se do něho vešlo, naložil a pak ho s podstarším vlastnoručně na zámek do žumpy zatáhl.

„Bude tam do té doby, až se vrátí sám pán!“ rozhodl rozezlený vrchní. Pozoroval po celé dědině zlé vření, které bylo pohaněním Ježkovy dcery panským služebníkem spůsobeno.

Tentokráte právu průchod dáti musil nutně. A to hlavně proto, že jednak byla znesvěcena člověkem čest dcery muže po vsi, ba po veškerém zboží nejváženějšího, a potom že pohaněná byla nevěstou domácího synka, který s majitelem panství, rytířem Dobřenským, do pole proti Turkům vytáhl. Lid se po Chvalkovicích ve pravém slova smyslu rotil, a rocení to nabývalo tvářnosti tak vážné, že vrchní Uhra ve hlubokém zámeckém vězení nejlépe schoval. A zkušený pán dal si na tom tak záležet, že odtamtud více nevyšel, nýbrž po několika týdnech ho odtamtud dvorští pacholci vytáhli a večerního času pod hřbitovní zdí na

věčné časy zahrabali. Podle zásluhy. Dodnes na tom místě rostou jenom kopřivy a bodláky. — —

Však jich také jednáním svým ve Chvalkovicích ten pěkně tady pohostěný cizinec nasil. Až mnoho!

Nejprve znesvětil dceru z nejznamenitějšího selského rodu. Zhanobil ji a zarmoutil otce, který si z té necti div že šedivou hlavu neoškubal. A pak rozezlil proti neopatrné vrchnosti veškeré poddané, kteří se zimničnou chtivostí očekávali návratu nejprve vlastního pána, pak ženicha zneuctěné dívky a dobrého jeho přítele, jejího bratra, mladého Ježka. — —

Zatím již zima přišla a jaro se dostavilo. Starý Ježek stavěl na konci svého sadu chaloupku pro svou dceru a její dítě, s nímž se tato tam počátkem léta všecka usoužena, jako vyvrhel počestné společnosti lidské, leč nevinný, stěhovala. Otec, hlasitě při tom plakaje, a bezděkého, snědého a černookého vnuka v náručí nesa, ji tam uváděl. Dobře, že matička její té hanby se nedožila! Celá ves to s útrpností a srdečnou lítostí pozorovala a neblahé návštěvě klnula. — —

Než si v nové chatce mladá matka uvykla, vrátil se z vojny její ženich, který ji měl jako šťastnou nevěstu do úhledného statku uvésti —

Když ji takto nalezl, skoro litoval, že někde v boji s pohany o hlavu nepřišel. Dlouho uvažoval co počíti, ale konečně se rozhodl, že zůstane raději svobodným, než-li by dané slovo věrnosti porušil a místo nešťastné Ježkovy dcery jinou z holek za ženu pojal. Bratr také se zamračil a na nové „sousedstvo“ zanevřel.

Takový byl původ chaloupky vedle Ježkova statku. K žalosti a lítosti všech.

Sám rytíř Dobřenský, když o tom případu

uslyšel, mrzutě svěsil hlavu a dále o tom mluvit zapověděl. Snad jako ho tady zklamal Uher, tak ho jinde ošidila jeho sestra.

Ale čas zvolna všechno hojil.

Starý Ježek těžce odebral se na věčnost, mladý zvolna osudu své nešťastné sestry zvykl, a i ona na své zneuctění přestala naříkat, celou duší i srdcem žijíc milému svému černookému a černovlasému dítěti, synku neblahého Maďara. Rostl jí k potěše a k radosti. Byl hezký, rovný a jeho jako uhel černý vlas a lesklé oko bylo k pohledání.

Do práce se nikdy nehnal a strýc ho musil často za jeho různá ukrutenství na zvěři páchaná vytrestat. Než později, když k rozumu přicházel, náhle zvážněl.

Viděl lidi sít a klídit a on a jeho matka musili jim přitom pomáhat, aniž by sami co do stodoly, jíž ani neměli, brali. Živil je nejvíce strýc, jehož syn byl proti němu, krásnému, obdivovanému „kudrnáči“ na pohled chudáček. A předce měl podědit rozsáhlý statek a on, syn dcery také odtamtud musil věk svůj trávit v nepatrné, na kvap vystavené chaloupce. Kolem srdce ho při tom pálilo, a když ho bratranec poprve za sebe na robotu poslal, tu ho měla matka co krotit, aby se hůře dravce nerozlítil.

„Však on jednou přijde čas, kdy zadostiučinění za nevinné své soužení dojdeš!“ povídala mu, těšíc ho.

Než on se ho nedočkal, ani jeho syn a nyní vnuk, Kudrnáč již vůbec jmenovaný, u Ježků nádeničil a podělkoval jako člověk statecké té rodině úplně cizí a ne jako muž z její krve pocházející.

Ale mladý muž byl si toho neustále vědom

a pamětliv slov, která k němu hovořil zesnulý otec. Ten již Ježky, své příbuzné ve pravém slova smyslu z hloubi duše nenáviděl. A ač mu pomyšlení udělali, ač ho živili i s rodinou jeho, přece jim záviděl a závisť tu vštěpoval již od nejútlejšího mládí i v srdce svého synka, který dnes s Ježkem ve hvozdu jedli kácel a starému sedláku od srdce oddán býti se zdál. Ale zatím hořel nenávistí proti němu i všemu co živého jeho bylo. Toužil a dychtil dosíci toho, co za své z polovice a za dlouhé trápení otcovo a dědovo docela podle svého rodinného podání považoval.

To však bylo pouze episodou. Musíme dále za dějem, kterým toho chtěl dosáhnout!

III.

Noviny.

Starý Ježek již dávno se tak nezamyslil, jako dnes, když z toho lesa od kácení jedle kráčel. Jindy, i za největších nehod, když ho srdce kamene hranatého více v ňadru tlačilo, tu si hovorem odlehčil, ze své žalosti se povyrazil, ale dneska, ač byl již od novoroční noci milým snem potěšen, nemohl po rozpravě s hajným Vejrkem ani slova vyříci. Stále tkvěl na tom pomnění, že sen bývá klamem, a toto nepěkné pomyšlení jako by mu jindy pěkně se mu myslí vinoucí pásmo myšlének zastavilo. Ale nadobro zastavilo!

Když šel s člověkem sebe mladším, tu měl obzvláště celou zásobu pěkných a užitečných výkladů a poznamenání po ruce, ale dnes jakoby mu ten mrazem prosycený vítr, který od krkonošských temen vál, ústa stiskl, tak že od lesa až k začátku

dědiny průvodce svého Kudrnáče ani neoslovil. Přemýšlel sám u sebe.

Kudrnáče nezdálo se to mrzet.

Znal pantátu velmi dobře, věděl o něm všecky jeho zvyky, zpozoroval dnes ihned, že není ve své obyčejné míře, ale byl tomu skoro rád, že ho poučnou svou řečí, proti níž ani té nejmenší poznámky, neřku-li námitky nikdy nesnesl, nesužuje. Mladý člověk musil ho poslouchat a otazovat se ho. Kudrnáč to již s ním uměl, dovedl mu vždycky vyhovět, ale dnes ho těšilo, že se mohl taktéž jen sám sobě oddat.

Slyšeltě v lese starého svého příbuzného vyslovit naději, jejíž uskutečnění se více než-li smrti bál. Když nyní pomyslil, že by se mohl Ježkův dědic a syn Jiljí z vojny vrátit, tu ho až i v teplém kožiše mráz obešel. Toho byl by se velmi nerad dožil.

Plaše zahleděl se na rodnou ves, k níž ho nic nevábilo ani nepoutalo nežli několik červotočinou již prolezlých v chalupu sestavených trámů, kterou došková, mechem valně porostlá střecha s prohnutým hřebenem, oprchalou lomenicí a nachyleným komínem na podobu lidského obydlí povýšovala. Pro potomky Uhra byla to dobrá brloha, mínili asi druhdy, ale s tím se tito sami nikterak nesrovnávali. Hlavně nynější její obyvatel, dávno již v muže vyspělý a svými roditeli opuštěný, byl až proto roztrpčen, jak si osud s jeho prabábou zahrál. Děd a otec jeho doufali, že běh osudů lidských sám nápravu toho přinese, utrpení blahem odváží; než naděje jejich zůstaly marny a proto vnuk již ani se jim neoddal a začal o změně svého losu na tomto světě pracovat sám. Postavil se neblahému osudu oproti.

Směle a s tím umíněním, že raději zhyne, než-li by se jeho utrapám poddal.

Tajil své úmysly ve svém srdci hluboko, ale sem tam výtrysk jejich jednání a snažení pozorlivé a přemýšlivé hlavě nezůstal nenápadným. Než každý ve vsi jsa znalý dávných podání o jeho původu raději mlčel a stranil se ho, aby si ho proti sobě nepohněval. Nikdo mu nedůvěřoval, jenom Ježkové, kteří ho za svého příbuzného nepřestali považovat, chovali se k němu co nejšetrněji. — —

Kde by se byl poctivý, dobromyslný starý hospodář, který po dávném chvalitebném obyčeji vždy měl co na srdci to též i na jazyku, nadál, že ten chudičký hoch obmýšlí to nebo to. Zle se proti každému podezřívání jeho ohradil a nepěkně pochodil ten, kdo mladému Kudrnáči chtěl to neb ono přičítat.

„Co by ten chudáček mohl podnikat!“ říkával. „Vždyť je rád, že se na tom světě do syta nají!“

Za to však Kudrnáč jinako o něm myslil.

„Napanoval a navládl se již na krásném statku dost. Teď by mohl mně, kterýž k tomu totéž právo mám, vládu zde také na některý čas přepustiti!“

A k tomu mysl jeho nepřestala ani hodinu spěti.

Kráčeje z lesa s Ježkem k dědině brzy vyhledal rozlehlou výstavnost ježkovské usedlosti. Ani se nemohl na její vysoké, nyní pochumelené střechy dosti vynadívat.

„Musím mu pomoci!“ povídal si, jsa z celé duše své odhodlán starému hospodáři v jeho podniku, přestavět veliký roubený příbytek, být všude a vždy k ruce. „Vždyť budu pracovat pro sebe!“

těšil se při tom, přemýšleje, jak by se zápisu na krásný statek, až jeho nynější majitel zahmouří na vždy oči, nejlépe a nejlehčeji zmocnil. Jedenkráte byl již tomu velmi blízko, než opět na něho rod jeho od prabáby již pronásledující černý stín neblaha a nezdaru padl a jeho úmysly, k jejichž dokončení a uskutečnění se po dlouhém namahání na všech stranách dopracoval, opět mu na delší dobu pokazil.

Vždycky, kdykoli si na to vzpomněl, cítil jako sevření prsou, a první jeho bývalo, že slyšel, jak mu srdce a svědomí našeptává, aby ve svých úmyslech na dále ustal a byl spokojen s tím místem, na němž stojí.

Ale tak myslíval jenom chvíli. Ihned opět zmocnila se ho skoro až nezřízená touha, být hospodářem statku, v němž prabába jeho se narodila a na kterém otec a děd jeho jako pojednaní pracovníci klopotili. Považoval to pokaždé za nesmírné bezpráví, které bez odvety a odměny spravedlivé zůstati nemůže. — —

Dnes též se toho dočkati nemohl! Několikráte se podíval po svém zamlklém příznivci. Ten však na svůj věk vypadal dosud jako Rus. Zdravý, silný — —

A on, Kudrnáč, mladý, dychtící muž měl čekat, až konečně dozraje.

Musil!

Jinaké cesty k dosažení statku neměl a ještě musil být nanejvýš opatrný.

Dnes však ke všemu tomu ho ještě znepokojila starochova rozmluva s hajným. A výklad toho snu ho přímo poplašil.

„To by bylo zrovna tak pěkné!“ zatoužil.

Docházeli právě do dědiny, ku kostelu sv. Jiljí, kolem něhož nevelký hřbitůvek se rozkládá,

kde všichni poddaní pánů Dobřenských ze zboží chvalkovického po časné klopotě věčného spánku docházejí a nalezají. Miloučký kostelíček stojí s farou, školou, velikou krčmou a několika chatkami na příkré stráni, pyšnému, hrdému zámku přes údolíčko oproti. Když se v zámku proti lidu ves obývajícímu nejvíce umlouvali, tu on se naň usmíval a s ním zrovna tak činívali v kámen vytesané podoby starých rytířův Dobřenských, které kolem jeho zdi rozestaveny stály. Třeba za živa bývali přísní, tož po smrti zdáli se být ku potomkům svých poddaných — daleko přívětivějšími než-li bylo k nim nynější jejich panstvo, dědicové rytířů v kámen vytesaných. Snad že i tito, jichž panský prach se zde na hřbitově dávno s prachem selským smíchal a úplně svornou hlínu tvořil, přece svého času bývali ku svým poddaným daleko v jednáních svých umírněnějšími než-li byli nyní jejich vnukové a pravnukové. — —

Když došli ke věži, tu bezděky se podíval Kudrnáč nahorů, zdali je již okenice otevřena anebo jest-li se již otevře. To učinil jenom tak docela bezděčně. Byl již svrchovaný čas, aby se dědinkou rozhlaholilo obvyklé podvečerní klekání.

Nad zemí šířilo se již jasné lednové šero, jež sníh svou bělostí přemáhá, na obloze jiskřilo se hvězdiček jakoby je tam namátku rozvěšel a všude začal se rozhosťovat ten obzvláštní večerní klid, před nímž každý prchá v jizbu, v kruh známých a přátel. Letního času večer je člověku dobou velmi přemilou, za to však v zimě nebývá skoro ani venku ku klidnému snešení.

Větřík, jako jehly špičatý, začal k tomu housti svou tváře štípající, za nehty zacházející, nohy zeboucí skočnou, při níž sníh tlapou dotknutý roztomilou melodii skřípe.

Však si proti jeho vanutí a rozpustilé řezavosti starý ustavičně zamlklý Ježek ještě více v týlo beranici stáhl a na konec, když již do vsi se svým průvodcem vcházel, ještě z ní soukenné uši vytáhl, aby jimi své vlastní kožené před možným namrznutím chránil. Proto nyní se stalo, když kolem kostelíka šli a Kudrnáč se začal na zvonici dívat, že neuslyšel, kterak ve chvíli, za soumraku, kdy obyčejně dědinou klekání zaznívá, hlučí tady jakási neobyčejná směsice hlasů, která ve své hlučnosti, místo aby se umírňovala, spíše vzrůstala.

Kudrnáč ihned ji postřehl.

Okamžitě zapomněl na veškeré své myšlénky a cele přeskočil k té udalosti, o níž neobyčejný ten hluk jednal. Okamžitě se ve své chůzi na malinkou minutku zastavil, naslouchal, ale ihned dále kráčel a dvěma delšími kroky Ježka dostihl. Ten ničeho nepozoruje šel pokojně a stále mlčky svou cestou ku předu. Kudrnáč ho nevytrhoval.

„Co pak se to stalo?“ sám přemítal.

Podle ještě matných hlasů nemohl o tom s určitostí souditi. Než předce sám u sebe již hádal, co kde by se bylo bývalo mohlo přihodit.

„Kde to asi je?“ toužil vědět.

Kdyby byl to právě měl jisté, tak byl by mohl soudit o tom již předem určitě. Nezdálo se, že si všímá po dědině obecných záležitostí, zatím však mu ani nejmenší věc neušla.

„Pantáto!“ oslovil Ježka.

Ten neslyšel. Proto musil ho šťouchnouti.

„Pantáto!“ promluvil k němu ještě jedenkráte.

Tu teprvé se oslovený, ze svého myšlení vyrušený, ohlédl. Nejspíše že i na svého průvodce

docela zapomněl. Podle chvatného obratu na něho se tak alespoň zdálo.

„Co pak chceš?“ tázal se ho skoro rozmrzen.

„Slyšíte?“ ptal se Kudrnáč.

„Tak povídej!“ vybízel ho hospodář patrně, že to, na co ho mladý průvodce upozorňoval, neslyšel.

„Něco se stalo!“ vyjádřil se tento.

„Kde?“

„Ve Chvalkovicích!“

„A kdy?“

„Teď!“

„Kdopak ti to povídal?“

„Jenom poslouchejte!“

Tu teprve starý sedlák se úplně vzpamatoval a upozornění Kudrnáčovo pochopil. Okamžitě se zastavil a rychle soukenné uši své beranice z uší své hlavy odkryl.

„Co to?“ proslovil, když neobvyklý hluk uslyšel.

„Něco velkého!“ odtušil mu průvodce za neslušnost pokládaje, aby ho předběhl a k události blíže přihlédl, ač po tom velmi dychtil. Proto byl tu již jako na trní.

„Pospěšme!“ vyzval starocha.

Ten také velmi zvědav bez nejmenší námitky uposlechl a za svižným po udupaném a zmrzlém sněhu dobře a snadno spěchajícím Kudrnáčem po své možnosti rychle chvátal, aby již blíže vyzkoumal, co to v tento den a v tuto hodinu za zvláštní křik a hluk.

„O mnoho kalého se sotva jedná!“ mínil.

Dupot Kudrnáčových i jeho kroků ozval se kolem tichého hřbitova a když doběhli na rozsáhlé, z celých Chvalkovic velmi pěkně přehledné místo před kostelem, kde se o pouti pernikáři

a kramáři se svým pestrým zbožím vykládávají, oba dva ustrnuli.

Před panskou výsadní hospodou stál dav mužů hustě ženami promíšený, jemuž ve chvilinkách utišení jakýs na voze stojící muž živě vykládal něco, s čím všichni přítomní souhlasili.

Kudrnáč byl několika skoky v zástupě a než-li ho i Ježek dostihl, již se tlačil mezi prvními vykládači nejbližšími.

„Aha, nějaké noviny!“ vyslovil se starý hospodář k sousedu, s nímž nejdříve do styku přišel.

„Pane a jaké noviny!“ zaliboval si tento.

Ježek se tedy nemýlil.

Jak by se mýlil!

Jakmile poznal, že na voze stojící a ke shromážděným mluvící muž je bukovinský žid Nettl, ihned uhodl, že je to něco, co poslechnutí zaslouží a také i za sdělení a vážné uvážení stojí.

Žid, stoje v čele svého vozíku, v němž byl zapřažený nízký, polský koník, hovořil obzvláště živě a s veškerou důtklivostí, jakou jen svým novinám dáti dovedl.

Jeho zprávám se dávala úplná víra. Projel se za svým obchodem, kupovat kůže, po celém královéhradeckém kraji za rok několikráte. Byl bystrý pozorovatel jak jednání tak i řečí lidských, neměl ve zvyku a v obyčeji lež, ba byl spíše málomluvným, ale kdykoli se ze své obchodní cesty vrátil, vždycky měl pro své krajany, k nimž lnul upřímně, nějaká naučení. To jest přivezl několik novin, událostí, o nichž se byl mezi lidmi dověděl a doma je vypravuje, vždy zmínil se o jejich příčinách i následcích. Kdo nebyl hloupý, ihned dobře uhodl, kam míří a co si z toho možno vybrat. Starý, zkušený žid vždycky jenom napověděl, ale nikdy z opatrnosti nedopověděl. — —

A za to, jako se po tehdejším nechvalném obyčeji všem jeho souvěrcům vysmívali, všude je tupili, tak si starého Nettla, kdo ho znal, vážil, a byli lidé, kteří se pro něho sami třeba proti desíti postavili.

Chytrý Nettl to uměl ovšem také dobře ocenit. Nebyloť človíčka, který by mu s dobrým svědomím mohl vyčísti, že ho dost málo ošidil anebo obelhal. Jeho, žida, považoval každý jako za svého člověka.

Když se podle toho choval!

Místo ústrků přicházeli k němu o radu. A kdo tak učinil, ten nikdy nechyboval. Jenom když se někdo jeho po prostředku, jak by na pány vyzrál, otázal, tu byl hluchý i němý. Ani ničeho neslyšel, ani ničeho neodpověděl, tak že z té strany měl úplný pokoj. Lid ho nechal a páni ho znali, a věděli o něm, že je opatrně chytrým — —

Proto se dnes starý Ježek, který ho pamatoval, když ještě jehly, nitě a podobné tretky po vesnicích jako klouček na prodej nosil, až podivil tomu, jaké dnes řeči vede. Byl by si šel svou cestou dále, ale když slyšel něco takového, jako právě Nettl povídal, to musil poslechnout a vyslechnout. Však to ostatně stálo také za to.

„Na tom musí něco být!“ povídal si a již byl pozornějším, než-li o velkopátečním kázání.

„Žid nikdy nekouká, aby prohloupil a jest-li něco povídá, co se nebude zdát pravdou, tak —!“ Starý sedlák začal pěsti, ale jen na plano. Nebylo příčiny, aby tvrdosti jejich užíval. Brzy je rozevřel a byl by dlaní žida za to, co mluvil, místo ztrestání pohladil. Nedbal více, že od půlnoci vítr jako jedovatý fičí, že stromovím lupení prostým klátí, nedbal, jako nikdo z těch, kteří poslouchali, že ho od zmrzlé země zebou nohy, místo toho

slova jen hltal, obsah její schvaloval, místy zaplesal radostí z něho. Židova řeč každému dnes lahodila!

Jak by nelahodila, když se každého dotýkala, každému se k srdci zamlouvala, ba každý jakoby ji již dávno očekával.

Panský krčmář Mikeš byl nesmírně na to hrdým, že žid pěknou, ba radostnou tu novinu před jeho příbytkem rozhlašoval a když ji vyslechl, pranic se nebál panského hněvu. Ba skoro ani nemusil. Doba sama tento případ jako nutnost přinesla.

Po sedmileté vojně vláda Marie Terezie mezi jinými věcmi, kterými hleděla povznésti *obecný blahobyt* jakožto *podmínku* moci státu, obracela zřetel znovu zvláště k ulehčení břemen poddanství selského. Roku 1773 byla k tomu ulehčení zřízena obzvláštní kommise císařská v Praze, od níž roku 1774 v měsíci říjnu vyšlo jisté nařízení prozatimné o spůsobu robot, které mělo býti zachováváno až do upravení konečného.

Vrchnosti otálely s vyhlášením jeho; však lidu nezůstalo tajno, že se od vlády stalo cosi k jeho prospěchu a pověst rozšířila se, že císařským patentem zrušena jest robota, úřadové panští však že patent zatajují. Tu se zmohlo rozezlení dávno v lidu doutnající i mínil dobýti si svého práva mocí.

Prvotní úmysl prý byl, roku 1775. o sv. Janě Nepomuckém jako ku pouti se všech stran zároveň hrnouti se ku Praze, kdež prý asi 400 sousedů bylo se spiklými srozuměno ku provozování všelikých násilností.

Takové asi poměry panovaly tenkráte v Čechách a to hlavně v severovýchodní části země od kraje kralovéhradeckého až do litoměřického. Obyvatelé

krajin českých i německých stáli spolu zajedno prostředkem srozumění mezi vůdci.

Lid všechen o tom ovšem arci nevěděl, ale bystřejší a vážnější mezi ním, jako ku příkladu ve Chvalkovicích krčmář Mikeš, ti měli o všem vědomost. Své sousedy dobře znali. Věděli, že pouhé poukázání na dobrou věc úplně dostačí, aby je ku svým úmyslům naklonili. Před časem s těmito však mlčeli. Koukol vždycky i v nejkrásnější pšenici se nalezne a proto bojíce se zrady kuli spiknutí proti zlomyslnému úřednictvu svévolného panstva tajně. — —

Mikeš, znaje Nettlovo spojení a jeho bystrost, dnes když ho viděl kolem své krčmy „ze světa“ domů se vracet, jako náhodou na něho vyšel.

„Jak se vedlo?“ ptal se.

Žid byl nějako špatně naladěn a již to o jeho dobré míře nesvědčilo, že seděl na voze a nekráčel vedle svého koníčka poláčka. To znamenalo špatné obchody, vlastně žádný náklad. Mikeš to okamžitě spozoroval a proto ihned si umínil Nettla jen tak zhola nepustit. Tušil, že se musí něco díti.

Žid nejsa nikdy ani nejmenším způsobem nezdvořákem, okamžitě slušně odpověděl.

„Pantáto, špatně!“

Neušlo jeho pichlavým očím při tom, že se krčmář pozachvěl a že v něm patrně u něho jaksi neobyčejná zvědavost vzbuzena. Škubl tedy opratí a koníček poláček stanul. Krčmář přiskočil k vozu a pod kolo, že tu před jeho krčmou spád cesty je, kámen, jejž se sněhu musil vyhrabati, podložil.

„A proč pak?“ tázal se.

Byltě Nettlovým steskem ve své domněnce úplně usvědčen. Také měl již celou řadu let s lidem obchodním spůsobem co dělat a proto věděl, že se kupu a prodeji v masopustě daří

nejlépe a tady ten si stěžuje, že nedobře pochodil. On, všude známý a oblíbený žid.

„Inu," zakuckal se tázaný, neustále bystře a bedlivě na krčmáře pohlížeje. Ten se také po vráščité tváři jeho podíval a okamžitě poznal, že má něco na srdci a že je proto velmi rozmrzen. Viděl, že mu nedůvěřuje.

„A ve kterých stranách jste jezdil?"

„Na Broumovsku!" odpověděl Nettl.

„Copak tam ti Němci zapomněli na oslavování masopustu?"

Dosud stáli tu a hovořili dva. Ale nyní se zvolna začali k nim sem trousit sousedé, aby také vyslechli co nového. Bylo blízko večera, všude již po práci a tudíž každý toužil nyní po zábavě.

„Zapomněli, nezapomněli," začal Nettl okolkovat.

Mikeš byl již doma. Věděl, že to jednou někde prasknout musí a podle židova návratu s prázdným již na určito soudil, že je v horách nebezpečno.

„A co dělají v Teplici?" jako náhodou se pozeptal věda, že v horské krajině tamnější je šolc Antonín Seidl, jeden z největších nepřátel sedláky tížících břemen a nespravedlivých povinností.

Nettl byl touto otázkou překvapen a pokojným Mikšovým úsměvem ošálen. Nyní byl ve dvojím ohni. Povědět pravdu nemohl, mohl by si mezi pány uškodit, a nepovědět, zničil by svůj obchod. Bylo by po důvěře! Věděl, co se děje a proto kdyby to neřekl, zajisté že by ho lidé pak za zrádce považovali. Možná, že Mikeš má své zprávy a že ho jen zkoumá. Žid rozhlédl se kolem a viděl, že už tu hlava na hlavě a že jeden z nejsilnějších sedláků jeho koníčka poláčka za ohlávku drží, aby se neplašil. —

Nettl byl v rozpacích.

Věděl, že nějaké úlevy zajisté císařovna Marie Terezie stavu selskému učinila, pochopil, neustále mezi lidem se pohybuje, že náprava je jistá, viděl panské přechmaty, ale přece si ještě nedůvěřoval, aby pověděl, že si utísněná věc selská sama vlastní pěstí ulehčení začíná dobývat, že sedláci své svobody a lidských práv začínají se domáhat.

Nyní byl tedy v pasti!

Samotnému krčmáři Mikšovi byl by se všelijak vykroutil a vytočil, ale nedočkavý zástup hranatých svéhlavých postav ošidit a obelhat se bál. A pak to neměl v obyčeji.

Podíval se zpátky na zámek.

„Ti mně nikdy nic darmo nedají, vždycky mně spíše výsledek dlouhé klopoty vyrvou!“ pomyslil si a již byl hotov povědět, co se v Němcích děje a co ho z obchodní cesty domů zaplašilo.

„V Teplici?“ ptal se Mikše přece ještě doufaje, že to nějak zamluví.

„Třeba!“ určitě povídal tento.

„Je tam zle!“

„Vždyť jsem si to hned myslil!“

Krčmář řekl *myslil*, ale žid se domníval, že již o všem ví a znaje ho, jako rázného milovníka pravdy, více otálet nesměl, aby se třeba i s vozíkem pod strání jako nepřítel stavu selského neoctl. Viděl, jak oči všech sem se pořád z celé vsi scházejících, svítí, po novinách dychtí. Již musil ven s nimi rozhodně a při tom pravdivě.

„Povídej!“ ozval se z davu nedočkavý hlas čísi a za ním hned zahlučel celý zástup, tak že se Nettl, ač věděl, že ho snad z těchto lidí nikdo nenávidí, zachvěl.

„Jen již s novinami ven!“

„Na Broumovsku je vzbouření,“ začal.

„— proti pánům!“ dodal rozradovaný zástup.

„Pozdvihl je teplický šolc Seidl!“ pokračoval žid. „Však ho tuhle pantáta krčmář beztoho zná.“

Mikeš přisvědčil.

„No jen dále!“ zahlučel zástup poznovu dychtě slyšet, jak vzbouřenci zpupné panstvo přehání, jak se mu za toliké útisky a ústrky odsluhuje. — —

„Za teplickými zdvihli se na Policku, Lachov, Dědový a Hlavoňov!“ promlouval Nettl, bezděky do své sdílnosti přicházeje a na možnou panskou mstu zapomínaje. Viděl, jakou radost tím všem tady shromážděným, jichž neustále ještě přibývalo, působí. Podle usmívání mnohých viděl, že ta novina není pro ně neočekávaná. — —

„Dobře udělali!“ ozvalo se několik hlasů.

Tu se Nettl již úplně osmělil. Věděl, že i sem do Chvalkovic tajné spiknutí svými paprsky zasahuje a že může bezpečně mluvit. Před pány se vylže a sedláky na sebe nepohněvá.

„Ale co neudělali dále?“ jal se žid vyprávět. Dav rázem umlkl a dychtil slyšet to, co dávno vědět toužil. Jak se totiž vrchnosti na kobylku dostali.

„Tak to pověz!“ pánovitě ozval se hlas vysokého mladého muže, jemuž z pod beranice na záda krásný, černý, kučeravý vlas spadal.

Žid se podíval, kdo se tak neobyčejně příkře na něho rozkřikl, ale když uhlídal potomka zlého Uhra, o němž vyprávět slyšel a když věděl, že mu Ježek, vážená to v Chvalkovicích osobnost, přeje, dělal, jakoby toho vybídnutí nepozoroval a pokojně pokračoval.

„V neděli se srotili v jeden dav, dali se do Police na panskou kancelář a tam jim musili písemně všecky roboty odpustit.“ —

„Chlapáci!“

„Kosáci!“ zahučelo davem.

Nikdo si nevšímal, že se již mezi tím podvečer nad dědinu snesl úplně, že již začíná být tma. Každý byl by takovéto a podobné zprávy poslouchal celou noc a šťastné pořízení zbouřenců polických, jimž musila vrchnost všecky roboty odpustit, všem hlavy pomátla.

V tomto okamžiku někdo křiknout, pojďme my na zámek také, zajisté byli by se tam ihned dali a svobody, o nichž se všeobecně povídalo, že jsou vrchnostmi zadržené, byli by na pánech násilně dobývali.

Než to se nestalo, ač již mnohá odvážná hlava směle k zámku pohlížela a žid také koukal, aby se ku předu k domovu dostal.

Nikdo si prve nevšíml, když všichni nejvíce poslouchali, jak jedna osoba, totiž kostelník Houžvička z davu za výpravy tak znamenitých novin se odtrhl a pryč k faře se pustil.

Šel právě zvonit klekání, když se před Mikšovou krčmou kolem vozíku Nettlova začali sousedé shlukovat a žid jal se jim ty noviny vykládat.

Houžvička to byl takový ramenář. Z lidu pocházel a s pány držel. Nikdy na ně nedal dopustit, ale na své rodáky pověděl farářům, co věděl všechno. Aby byly žádoucí pořádek a náležitá poslušnosť udrženy!

Kde mohl co, tedy vyslechl, a potom po svém šelmovském způsobu dále donesl.

Dnes se mu to zrovna hodilo.

Na faře právě „zabíjeli“ a on celý den přemýšlel, jakou by záminku vzal, aby se tam vetřel a panně kuchařince nějak se zalichotit mohl. Nikdyť mu za to nevděčnou nezůstala. Po celý

den cítil libý zápach křehoučké vepřovinky z prasátka jako andělíček roztomilého, pořád se mu zdály odevšad vonět jitrničky a on nemohl ne a ne na faru. Dnes ani nikdo pro „Pána Boha“ nepřišel. Zrovna v takový den!

Již byl do ukousání mrzut. Celé odpoledne broukal a hlučel a skoro se mu ta služba domu božímu zdála být nevděčná!

Na večer klekání zvonit musila ho poslat žena. Byl by v rozmrzení nebo ze vzdoru úplně na ně zapomněl. Již docela zoufal, že se mu povede, aby se mohl na faru dostat a tam panně kuchařince kompliment udělat měl příležitost.

Liknavě ze své chalupy s krbaní pro holuby v lomenici pod kabřincem vyšel, ale sotva že se venku octnul, jako zajíc ušima zastříhal.

Houžvička byl od jakživa šelma a proto mu po dědině ani hnutí neušlo, neřku-li aby se o schůzi před hospodou nedověděl. Ten starý tchoř již chvalkovský vzduch znal.

„Tohle to, panečku!“ zaradoval se, když neobvyklý zde hlahol teď před večerem uslyšel. Nyní bedlivě okamžik dával pozor, ze které strany přichází. Záhy vyzpytoval, že od hospody. Ihned vzal nohy jak říkáme na ramena a chvatně tam.

„To musí vědět také velebníček!“ šeptal si cestou od srdce se raduje, že konečně se do fary dostane. Ihned při tom všem přišlo mu ovšem na mysl prasátko. — —

Již dávno tolik nechvátal, jako dnes, aby vyzvěděl, co to za bohaprázdný křik.

„O tom musí pan farář slyšet!“ rozhodl se.

Co by se zdrávas pomodlil, byl ve tlačícím se davu, ale žida Nettla dlouho neposlouchal.

„Tohle tak!“ zamručel a již místo aby šel po své povinnosti zrovna skákal na faru povědět,

že takový židák tady u chrámu páně snuje spiknutí — —

Pan farář, když přiběhl Houžvička jako divý, celý rozčilen a spravedlivým hněvem rozpálen, se až poděsil. Vytrhl ho z milé tiché a radostné práce. Svítil právě panně kuchařince, která z prasátka ráno zabitého šrůty do komína chystala a panu faráři na nich znamenité pochutnání slibovala. Šunky byla již dříve odřízla a nyní dlouhým, ostrým nožem do běloučkých zad se pouštěla.

„Co se stalo?“ zhurta se přísný jinak kněz svého podřízence otázal.

„Žid u hospody vykládá —“ začal chtivostí rozčilený Houžvička.

„— noviny!“ dodal rozmrzelý farář, který svého kostelníka znal a o jeho omrzelosti věděl.

„Ano noviny! Ale jaké!“ začal tento.

„No a co já,“ ptal se kněz nedávaje se kostelníkem vyrušit.

„Poručit, aby byl tiše!“ mínil Houžvička.

„Když se již vymluvil?“

„Dobré sto ho poslouchá!“

„Zvonil jste klekání?“

„Ne!“

„Tedy nechte retolik a učiňte tak. Bude odbyto!“

Houžvička byl odbyt také. Úplně mu sklaplo. Jakoby ho ledovou vodou polil, ale jak náleží důkladně. Tohle to za svůj běh a za svou ochotu nečekal, tohle to si také nikterak nezasloužil. On doufal v něco jiného! Než nic platno, musil se pěkně pokorně obrátit a jít, jak pan farář nakázal místo zalichocení jeho panně kuchařince, zvonit klekání. A on se tolik těšil!

Jakáž pomoc

Mrzutost svou nesměl nad tím dát nikterak na jevo. Byl by třeba ještě daleko hůře pochodil.

„Pán Bůh rač dát dobrou noc!“ tiše přál a po zpátku plížil se zvolňoučka do dveří, do nichž byl prve celou silou vletěl. Pořád ještě doufal, že snad farští pochopí —

Ale naděje jeho zůstala úplně marnou.

Stál na záspi a opět na něho, docela zklamaného, zavál jako led studený a jako břitva ostrý půlnoční vítr. Prve ho nebyl pozoroval, ale nyní ho ucítil okamžitě. Zachvěl se a zaskřípěl kolozubou dásní.

„Tohle mně? Tohle svému člověku?“

A v tu chvíli byl by nejraději viděl, aby se výstavná fara i se svým farářem a jeho pannou kuchařinkou zpropadla. Prasátko však byl by předce litoval — —

Soptě hněvem dal se ke věži. Již dávno tak pozdě na ni nestoupal. Byla pomalu úplná noc a on teprve šel zvonit klekání, jehož tohoto dne po celé dědině snad docela nikdo nepostrádal.

Ba opravdu!

Před hospodou stojící usedlíci dnes raději poslouchali noviny nemalé důležitosti a na klekání zapomněli docela. A proto velmi neradi, když se zvon ho hlásající rozezněl, ho uslyšeli a stichli, posmekli a andělské zvěstování počali se modlit.

Nettl v tomto okamžení uhlídal svou chvíli, on se modlit nemusil, práskl z nenadání bičem do svého koníčka poláčka, ten se vzepjal a již metošil z dědiny — —

Honit ho nemohli.

Zatím věděli dost, doufajíce, že třeba již zítra uslyší ještě více.

Když „za dušičky v očistci“ doznělo, jali se

ještě mezi sebou hovořit a pak trousili se ke svým domovům. Ovšem že s plnými hlavami a plnějšími ještě ňadry. Co slyšeli, o čem se dověděli, to nebylo žádnou maličkostí. — — —

Se zvonice se vracející a na nepomyšleného faráře žehrající kostelník nenalezl před krčmou již ke své lítosti nikoho.

„Škoda! Byl bych jim pověděl něco!“ toužil. „Však to jde s těmi pány s kopce.“ — — —

A všecek rozmrzen nad nezdařenou výpravou na faru bral se ke své chalupě s krbaní pro holuby v lomenici. Nepřestal při tom pánům zlé časy předpovídat!

„Jsou bez citu a uznání!“ odůvodňoval to.

IV.

Kousek idylky.

Jakmile se prve se zvonice kostelíčka večerní klekání rozhlaholilo, tu všichni židem Nettlem vypravované noviny poslouchající mužové okamžitě posmekli a v tichosti začali se pozdravení andělské modlit. I ti, kteří voj židova vozíku a kteří koníčka poláčka za ohlávku drželi, slevili a ruce sepjali, aby milou modlitbu k uctění rodičky boží odříkali.

Toho ovšem že vypočítavý žid dovedl užíti. Beztoho bylo mu to tady již dlouhé a pak nebezpečné! Předce jenom byl by si na sebe pány nerad pohněval. A nyní viděl, že lid kolem něho začíná se rozjařovat, že mužové pěsti zatínají, že se z nepořádků proti vrchnostem stropených radují, že se dávají do neobyčejného hluku. — —

Chytrý žid ty dobráčky dobře znal.

Nyní je vypravováním o selském vzdoru rozjařil, jejich sílu jim připomenul, příklad před oči postavil a oni na vše kolem sebe zapomenuvše tomu se srdečně radovali. Kdyby to tak bylo někde v širém poli, tu by Nettl třeba potouchle nejednal, ale tady před krčmou to měl něco způsobit předce strach. A že se něco semele, to tušil najisto. Krčmář Mikeš se již lahodně usmíval a ústa k zahovoření chystal. To židovi, který všecky přítomné tváře dovedl alespoň zběžně postíhnout, neušlo. Ihned si uměl vypočítat, že by se jak tu jsou snadno všichni opili a pak co by následovalo, to by mohlo jeho, jako původce, nade všecky poddané panství chvalkovického povýšit, že by až jazyk vyplázl.

Všaktě věděl o celé řadě podobných případů. Již ho toto, co se stalo, až hrůza mrzelo. Ale tu se nadál, že předce nechyboval. Sedláky potěšil a pánům mohl říci, že je před něčím takovým vystříhal.

To klekání přišlo mu zrovna vhod.

Práskl do koníčka a jak nejrychleji mohl, ujížděl k domovu.

Modlící se sedláci jenom za ním tupě ve své pobožnosti pohleděli a nikomu nezachtělo se, aby ten jeho vozík za loukoť kola chytil a tady zdržel. Ostatně již žádnému na ničem novém nezáleželo. Každý věděl již dost. Že totiž jsou v sousedstvu proti vrchnostem vzhůru, to všem úplně dostačilo. Na přemýšlení bylo až mnoho!

Když po klekání i zvoneček dušičky v očistci připomínající doklinkal, tu ihned družil se sousedk sousedu a zvolna roztrušovali se ke svým domovům.

„Stavte se!“ zval krčmář.

Než odnikud odpověď.

„Povíme si o tom více!“ lákal a vábil.

Ale nikdo nedal se lapit. Ten, kdo původní zprávy přivezl, odejel a kmotru krčmáři nikdo neověřil. Byl sice jako člověk majetný vážen, ale jako čtveračivá šelma známý. Ani mu nikdo vážnou náladu nepřipouštěl. Proto si ho skoro nevšimli a brali se dále. Jenom dobrou noc mu přáli.

To ovšem že jeho obchodu velmi malinko prospěchu přineslo.

Mezi posledními, kteří od krčmy domů odcházeli, byl také starý Ježek se svým průvodčím Kudrnáčem. On nechvátal tak jako ti, kteří s neobvyklou novinou k manželkám pospíchali. Krčmář již doufal, že starý sedlák se zbylými předce k němu zabočí.

„Tak se stavte!“ zval ho.

„Kdybych mohl u vás na vždy zůstat!“ vážně mu Ježek odpověděl a také se sklopenou hlavou bral se ku předu. Slyšel již o tom, že páni selskému stavu samou císařovnou udělené „svobody“ zadržují a nechtějí je vydati a proto ho násilné jejich vymáhání zrovna nepřekvapilo. Měl, ač již kmet nad hrobem, o tom své mínění. Co komu, to jemu a ne-li, tedy pěstí pro to.

Než dnes předce nad tou novinou, nad níž veškeré sousedstvo radostně jásalo, zakroutil nedůvěřivě hlavou. Zhruba se mu, ač ji v zásadě úplně schvaloval, nelíbila.

„Chyba v tom je!“ povídal sám k sobě. „A veliká!“

Bezděky podíval se na zámek, který za podvečerního šera nad rybníkem na tvrdé skále stoje, temnými svými obrysy jakoby se poddaným po Chvalkovicích zlomyslně vysmíval.

„Pořídíme asi!“ prohodil starý, zkušený sedlák. A smutně opět hlavou zatřásl.

„My měli povstat, kde kdo utištěný, všichni najednou a pak by páni ihned jinou spustili. Ale takto nesvedeme nic jiného, než že třeba do větších ještě soužení upadneme. To bude vstávat panství za panstvím a jedno po druhém bude snadninko utloukáno a svých nejsmělejších pěkně lehce zbavováno!“

Staroch rozhlédl se po usínající roztroušené dědině poznovu. Tentokráte vyhledával svými zraky pochumelené chaty toho neb onoho usedlíka, který rázně vystoupit dovedl, který se před pány netřásl.

Zachvěl se. — —

„Vždyť ani my bychom nedrželi za jeden provaz!“ povídal si. „Zajisté, že by nás vlastní soused zradil a pak pánům vydal!“

Kmet v chůzi přispíšil.

„Jsem rád,“ liboval si, „že jsem se k tomu nahodil. Nikdo by mně to tak nevypověděl. A pak já musím pro všechen případ zetě Hrdličku vystříhat. On beztoho si lenil tam jít a někdo by ho mohl k něčemu svést. Já jsem proti každému bouření. Však ono všecko své doby dozraje. A proto, když nejsme všude za jedno, bude lépe, abychom se v nebezpečenství nevydávali.“

Tu starý tatík na syna Jiljího docela pozapomněl. Měl jen strach, aby se tady teď něco zlého neschumelilo.

„Ať se každé výtržnosti proti zámeckým vyhneš!“ obrátil se na Kudrnáče, který také zamyšlen vedle něho kráčel.

„Co bych já se do dobývání svobod pletl,“ tento pichlavě odpověděl.

Dobře sedláka bodl. Že se až nad tím pozastavil.

„Mladá krev,“ prohodil.

„Vždyť já nejsem žádné robotě podroben.“

„Ovšem, ale lepší všech je zároveň lepším tvým!“

Mladý muž se tak nepěkně zasmál, že sedlákovi chuť k dalšímu hovoření úplně zahnal. Uznával, že Kudrnáč mluví dobře, ale předce se mu to nelíbilo. A zazlívat mu nemohl.

Proč by se za jiného pálil!

Docházeli právě k ježkovskému statku. Kudrnáč přál pantátovi dobrou noc a chtěl sadem po sněhu odbočit ke své chudičké barabince.

„Co ti napadá!“ ihned ho sedlák okřikl. „Dorota tě beztoho s dobrou večeří čeká!“ dodal.

Kdyby byl viděl Kudrnáčův úšklebek, když toto pronesl. Dobře, že bylo již úplné, jenom sněhem a třpytem nemnoha hvězdiček zmírňované šero a přítmí.

Dorota byla Ježkova hospodyně. Postoupila v ten úřad z husopasky. A pamatujíc ještě vládu nebožky panímámy a jsouc družkou Ježkovy dcery, nynější manželky sedláka Hrdličky, získala si na ježkovském statku tolik různých zásluh, že ji opuštěný pantáta za osvědčenou věrnost povýšil na pravou svou ruku, učiniv ji řiditelkou domu s neobmezenou vládou.

Pozoroval její chtivost vdávání a viděl, jak touživě hledívá na sličného Kudrnáče, viděl, že tento rozmanité malicherné důkazy její přízně přijímá a proto se domníval, že ti lidé snad v myslích svých jisté plány, které u oltáře vrcholí, snujou. Neprotivil se tomu. Do vánoc proto, že ho pomalu starosti přemáhaly a on do výměnku k Hrdličkové chtěl jít a po novém roce, kdy měl živý sen o návratu nešťastného syna Jiljího, doufal, že během léta všecko se změní a že nová hospodyně, synova nevěsta, Dorotu úplně nahradí.

Na Kudrnáče držel proto, že ho pořád za člena rodiny podle starých podání považoval a skoro ho mrzelo, že již osud jeho otce nějako nezlepšil. Chtěl to synovi nahraditi a základ ku lepšímu životu položiti.

Všemožně ho všude podporoval, kde mohl tedy mu dobře činil. Ostatně ho vlastně úplně vyživoval. U maličké chatky nebylo ani za dlaň pozemku a mladý Kudrnáč nebyl ničemu vyučen, byl by musil ať tu, či onde při statcích podělkovat, aby alespoň to živobytí vytloukl.

A v tom ujal se ho Ježek velmi pěkně. Kdyby žádného díla při jeho živnosti nebylo, tedy ho přece nějak zaměstnával a to takovým spůsobem, aby se za to náležitě nasytit nemusil ostýchat. Na cizí roli jít ho starý sedlák nenechal a i kde mohl, tak ho šatil. Obzvláště pokud ještě jeho syn a dědic Jiljí býval doma a dcera, nynější Hrdličková, svobodná. Tu když dobrý tatík těmto nějakou radosť něčím spůsobil, tedy zajisté že nikdy na opuštěného Kudrnáče při tom nezapomněl. Ba stávalo se, že ani do úst na jeho statku bez obyvatele chaloupky sousto nedali. —

Jako dnes!

Kudrnáč o tom velmi dobře věděl, ale přece po polodenní práci v lese zaměřoval, jako sedlákovi naschvál, do svého baráčku. Dal se rád prosit. Dnes obzvláště, tuše, že by starý sedlák po večeři s chutí si o novinách popovídal. Byl patrně ubezpečen, že ho nepustí. —

„Skoro ani hladu nemám," zdráhavě odpověděl.

„Však ty ho najdeš," vymlouval mu to starý, v dobré své mysli si představuje, jak by mu asi ve prázdné chalupě bylo. „A pak čas ti pěkně uteče!" podotkl. Přece všemožně hleděl se o Ku-

drnáčovo nejlepší starat. „My také jsme rádi, když nás je ve světnici více," dodal.

„No tak půjdu," rozhodl se mladý muž, který vlastně na toto vyzvání čekal.

„Bodejť bys nešel!" byl rád staroch. „To bys nám všem večer pokazil. Dorota by se na nás na všecky ve stavení horšila. To víš, jak ženské se rozsataní, když se jim něco po jejich vůli nezvede, okamžitě způsobí z ráje horoucí peklo?"

Mladý Kudrnáč kmeta poslouchal jenom jedním uchem. Druhým dával pozor směrem k ostatním usedlostem, zdaž tam nějaký hluk nepanuje.

Než všude panovalo hluboké ticho přerušované pouze sem a tam občasným zaštěkáním bdělého psa. Noc kvapem snášela se nad podhorskou krajinku, která se při tom zahalovala ve svůj temný háv, jehož příkrov odpočinutí poskytuje všem, jimž jasný den unavení byl přinesl.

Mužové k ježkovské usedlosti jdoucí několika kroky došli ke vratům, z nichž hospodáři vstříc vyřítilo se s jásavým vytím dvé chundelatých strážců všeho, což jeho bylo. Staroch musil je pohladit. Potom ihned oba jali se skákat na Kudrnáče.

„Vidíš, jak tě máme ve stavení všichni rádi," poznamenal, k tomu poukazuje, Ježek.

Kudrnáč neodpověděl. Chtivě rozhlížel se pološerem po rozlehlém dvoře a za hospodářem kráčel k obytnému příbytku. Sotva že se kročeje jejich ozvaly po pískovcem dlážděné síni, ihned byli vítáni poznovu.

„To je dost, že konečně přicházíte!" zahlaholil veselý hlas ze světnice, jejíž veliké dveře se otevřely a jimi vracejícím se v ústrety hleděla statná mladice s jedlovou kvedlačkou v ruce.

S upřímnou zálibou koukla po Kudrnáči, zasvítila očima a spokojeně se na hospodáře usmála.

„Vy, pantáto, pořád ještě myslíte, že celý svět obrátíte,“ jala se starého kárat. Narážela totiž na to, že se tak dlouho v lese zdržel. Nevěděla ještě, co se na dědině před hospodou přihodilo. „Však byste si mohl již raději jako pán odpočinout.“

„Ty tomu rozumíš!“ odbyl ji hospodář.

„Však se Hrdličková také mrzí, že si již s tím klopocením nedáte pokoj!“ hájila svůj náhled dívčina, Ježkova hospodyně Dorota, s níž se o vládu na statku dobrácký pantáta svědomitě dělil a v její oboru úplně jí povolil. Ona jediná měla na živnosti svobodu slova.

Sám hospodář musil někdy kázání její vyslechnout. Znala rodinné poměry do podrobna a proto nenahlížela, proč by se vetchý stařec ještě teď dřel. Sdílela náhled všech, kteří Ježka znali. Než ten se již předělat nedal. Že ji nevyhuboval, když ho kárala, to mělo příčinu svou v tom, že věděl o její řeči, že nepochází z ní, nýbrž že je vlastně vzkazem jeho dcery, která se otci předce všecko říci neodvážila.

Od ní by si to ani líbit nedal. Ale Dorotu vyslechl a podle nálady jí odsekl. To mu spíše působilo milou zábavu a příjemné ukrácení chvíle, než-li nějakou mrzutost.

Z pravidla si při podobné příležitosti, když byl hubován, od srdce zažertoval. Obyčejně Dorota při tom pohořela a byla nesmírně popuzena.

Starý šelma ji uměl dobrat.

„To ono ti o mne tak nešlo,“ začal podobně i dnes. „Ale že tuhle Kudrnáč byl se mnou, to ono tě mrzelo. Měla bys ty ho nejraději ustavičně u sebe.“ —

„Ale pantáto —“

„— vy mluvíte pravdu,“ vskočil jí do obrany okřikovaný. „Jako evangelium!“

Tím ovšem že byla Dorota okamžitě popuzena.

„Co že povídáte pravdu?“ chvatně se tázala.

Starý sedlák, který velmi rád někoho zlehounka poškádlil, počal se usmívat. Obzvláště ho těšilo, když se mu povedlo svoji hospodyni z velitelské její nálady vyštvat a do hněvu velmat. Bývala potom roztomilá.

To ji při podobné příležitosti nikdy tak snadno nepustil a pozlobil ji tak, že mu konečně dala — výpověď. Potom udělal vždycky na trám vroubek, aby věděl, kolikátou.

Nyní musil ji dohněvat, pokud byla rozpálená.

„Mám ti to opakovat?“ ptal se jí.

„Opakujte!“

„To jsem ani nevěděl, že nedoslýcháš,“ pokoušel ji. „A pak chceš na hezké ženichy myslit!“

„Kdo že myslí na ženicha?“

„Já ne,“ odtušil jí sedlák.

„A já docela ne!“ Dorota na to.

„Proč tedy hubuješ, že jsem tuhle Kudrnáče v lese zdržel.“

„Však já nehubuju.“

„Vždyť to slyšíme, jak se horšíš. A pak to chceš zapřít jako Petr Krista!“

„Ale já ho nezapírám!“

Starý šelma sedlák dal se do hlaholivého smíchu a s ním všichni přítomní. Ale brzy opět zase zvážněl.

„To jsem si předce nemyslil, že mne k smrti nedosloužíš!“ začal ji poznovu popichovat.

„Vždyť nechci od vás pryč!“

Sedlák mlčky podíval se na trám, na němž

bělala se řada vroubků, znamenající samé Dorotiny výpovědi.

„Já také bych nerad!“ po chvíli se Ježek vyjádřil.

„To si myslím,“ byla hospodyně okamžitě zase na koni.

„A to myslíš přitom, že bych nebyl bez tebe živ?“ spustil jako do krajnosti rozmrzen sedlák opět. „Vždyť ti je beztoho Kudrnáč daleko milejší než-li já. Inu ovšem, mladák člověk a já starý střep.“ —

„Vy, pantáto, z tohoto mluvení budete se musit zpovídat,“ čertila se Dorota poznovu. „Mé myšlení nese se jinam, než-li za mužskými.“ —

„A kam?“

Tu hospodyně byla zase v koncích. Nemohla ihned odpovědět. Toho sedlák uměl využitkovat.

„Vidíš, že starý člověk dovede čísti mladým na nose!“

„A trápit je“ —

„Jen se nesuž sama!“

„To by mně scházelo.“

„Mimo Kudrnáče!“

Ten nezdál se ty řeči ani poslouchat. Stál uprostřed jizby, díval se po stěnách a koukl několikráte na shromážděnou čeleď, která na lavicích kolem kamen a pod pecí seděla a hovor pantátův poslouchala. Bavilo ji škádlení Doroty, již ostatně každý naviděl. Jen Kudrnáč ničeho podobného nedbal. Jema šlo o něco zcela jiného. — —

„I bez toho budu živa,“ ozvala se Dorota.

„Ale s puklým srdcem.“

„To vy nevíte!“

„Pak prý umíš milovat!“

„Vás ne!“

„To já vím!“

Pantáta po tomto slově sáhl již do kapsy svých všedních koženek, aby tam vylovil nůž. Chystal se udělat do trámu nový vroubek. Měl již výpověď jistou.

Než zmehlo mu.

Najednou v troubě něco zasyčelo a Dorota ihned nechala všeho se pření a hádání a chvátala dohlédnout co to. Otevřela dvířka a do jizbě vyvalila se spousta kotoučů kyselem zapáchajícího dýmu.

Vytekla tam vroucí večeře.

Dorota měla pravou naháňku, ale pantáta své potěšení. Již myslil, že popudlivou svou hospodyni nepopudí a ejhle, nová příležitost.

Začal s pokoušením od repetice.

„Takhle hospodáře kárat, to ano, ale na své povinnosti dát pozor, to ne!“

Dorota rozmrzelá vykypěním kysela byla hned hotova.

„Když vám to není vhod, tedy si hledejte místo mne jinou!“ odsekla.

„Co jsi povídala?“

„Že u vás nebudu!“

„Já ti nerozumím!“ smál se pantáta a již nůž tajně otevíral.

„Že od hromnic jdu pryč!“

Pantáta vážně udělal na trámě vroubek. Rozhněvaná Dorota ihned umlkla. To ji vždycky zkrotilo a vzpamatovalo.

„To si od tebe nezasloužím,“ zatoužil sedlák, „ale nedivím se ti, když máš vdavek plnou hlavu.“

Dorota ani netutala. Mrkla jenom na skotačku.

Ta ihned ze svého místa vyskočila a jala se na stůl chystat. Dorota měla večeři uvařenou a výpověď na trámě vroubkem zaznamenanou.

To pro dnes pantátovi dostačilo.

Usedl si za stůl, zavolal ostatní a pojedli. Kudrnáč obzvláště ukazoval náležitou a závidění hodnou chuť.

Po večeři ženské roztočily své kolovraty a mužští dali se do vypravování.

Pantáta mlčel. Nejspíše že přemýšlel o svém novoročním snu a v duchu kreslil si ten pěkný obrázek, že se mu syn Jiljí zase vrátí, že se hospodářství ujme, že si hezounkou žínku na statek přivede a že tady přirozeně veselý a bodrý život poznovu nastane a že nebude musit být hledanými žerty spůsobován.

Na Kudrnáče v této chvíli zapomněl úplně a Dorota mu už na mysl nepřišla.

Ti dva byli nyní ponecháni sami sobě.

Kudrnáč vypudiv od teplých kamen pohůnka posadil se tam sám a na pohled sleduje vedený hovor myslil také sám Pán Bůh ví kam.

Dorota po něm očkem hleděla neustále. Zvolna se k němu za různými malichernými příčinami přibližovala a patrně dychtila, aby se ho alespoň dotknout, o něho zavadit mohla.

Že jí to neusnadnil, tomu byla již zvyklá. Musila si ho předcházet sama. Činila to ráda, majíc dost na tom, když jí dal na jevo, že o tom ví, že to pozoruje a že ho to těší. To bývala do krajnosti blažena.

Již se viděla, jak po jeho boku kráčí dědinou jako nevěsta ke kostelu, kde farář jí ho na vždy zabezpečí. Takových chlapíků bylo nejen ve Chvalkovicích ale po celém okolí málo.

Ona si mnohý dvacetník za léta své služby u Ježků do truhly s malovaným víkem uložila, mnohou kopu dobrého plátna zavinula, o něm věděla, že je pracovitý a hospodárný a na pan-

tátu se spoléhala, že co možná bude je podporovat.

Když dnes uslyšela, že jdou do lesa kácet a že hospodář chce z jara své stavení v roubení podvléknout, tu se jí v myslí jako rozjasnilo.

„Proč vzal zrovna Kudrnáče s sebou a nikoli jiného z čeledi?“ napadlo jí.

A k tomu měla ihned dobrou odpověď.

Viděla, jak se pantáta, který všude a především pořádku byl až do krajnosti dbalým, již několikráte na Kudrnáčovu valně již sešlou chaloupku díval a hlavou při tom jaksi starostlivě kýval. Jí se také na všechny strany chýlící se starobou a věkem překonaný baráček zrovna nelíbil a proto byl jí ten nápad velmi milý, že pantáta při podvlékání statku dá seřídit i Kudrnáčovu chaloupku.

To měla za jisté.

Kdyby se k tomu neměl, sama chtěla za to orodovat. Vždyť by mluvila jenom pro sebe.

Kudrnáče měla ráda již tehdy, když byla doma ještě i Hrdličková a on byl by za ní život dal. Obdivovala se jeho přátelské lásce, již své příbuzné prokazoval, ač tato se ho všemožně vystříhala. Dorota jí to skoro někdy zazlívala, ale nikdy ji přece nevyzvala, aby se měla k němu přívětivěji. Hleděla mu to sama všemožně vynahradit.

Lecos na něho věděla, ale nic mu v nepěknou stránku nevykládala.

Když jí jen několika slovy odbyl, úplně jí dostačilo. A již tak tomu zvykla, že se ho mnohdy až bála oslovit. Dnes si však toho odepřít nedovedla.

Pantáta ji pohněval a teď mu chtěla na vzdor ukázat, že mu konečně předce ujde a že ji více u sebe neudrží. Dlouho kolem Kudrnáče okol-

kovala, ale konečně předce dodala si odvahy a ač ho viděla přemýšlet, k němu přistoupila.

„Namohl jsi se dnes!“ oslovila ho.

„Tuze ne!“ odpověděl.

„Tak proč jsi tak smutný?“

Chytrý muž věděl, jak má se vdavek žádostivou pannou zacházet, aby si ji nepohněval. Často ji potřeboval.

„Masopustu bude hnedle konec a já pořád ještě svobodný,“ prohodil a přitom na Dorotu pohlížel.

Ta byla celá šťastná.

Takhle s ní ten černovlasý škarohlíd již dávno nejednal.

„Měl jsi se lépe po nevěstách ohlížet!“ povídala mu čekajíc, co asi na to odpoví.

„Kdybych měl kdy!“ zahovořil.

Dorota měla vyhráno.

V takové věci udělá si každý kdy přede [illegible] a nebude se ohlížet na to nebo na ono. A [illegible] věděla, že se Kudrnáč pantáty nebojí.

„Jednou si ho musíš udělat,“ povídala mu.

„Až přijde čas —“

V tom se Dorota rozhléda světnicí. Všecko bylo tiché, jenom kolovrátky svými vřetánky čtveračivě vrněly. Dorota vidouc, že všichni přítomní konec její hovoru s Kudrnáčem poslouchají, jemu se usmívají a na ni se dívají, koukla, co dělá šelmovský pantáta.

Koukal na ni také. Ale již ne tak potouchle, jako dříve. Díval se na ni jaksi vážně.

„Já předce jednou udělám vroubek na trám naposledy!“ prohodil.

Dorota k němu vděčně vzhlédla, ale Kudrnáč seděl, záda si o veliká, teplá, kachlová kamna ohřívaje, pokojně dále, jakoby se ho hovor praničím netýkal,

Myslil, že ta planá řeč má v prostorné světnici dost místa a on přemýšlel o něčem jiném, vážnějším, než-li byly vdavky Dorotiny, která byla do něho v pravém slova smyslu celá zapálena.

Obzvláště teď v posledním čase, kdy jí pantáta Kudrnáče neustále vyčítal.

„Ba, pantáto, uděláte!“ odpověděla roztoužená hospodyně.

Kudrnáč sebou nepokojně hnul a již tím pohnutím dále povídat chtějící tak poplašil, že ihned umlkla. Teprve nyní si všimla, že se jí ostatní čeleď statecká usmívá. To znala Kudrnáče dobře a proto věděla, že on to nechce. Okamžitě se otočila a kamsi odběhla.

Mladý muž byl rozbručen.

Neměl to rád, když byl takto předmětem všeobecné pozornosti. Znal to, že ze všeho bývá potom jenom zbytečný klep a že z pokusu udělají lidská ústa ihned skutek. Věděl, že se bude zítra dost možná po Chvalkovicích povídat, že byl dneska s Dorotou na faře na otázkách a on s ní zatím několik slovíček promluvil.

Jak to na vesnicích bývá.

Takový a podobný klep Kudrnáče velmi často pohněval. Ale musil si to nechat líbit, ač veškerá toužení a dychtění jeho nesla se za Dorotu velmi daleko. Nyní nesměl se s ní rozvadit. Mnohdy jí potřeboval a proto všelicos protivného trpělivě snášel a ji na temenu jejího snění nechával sedět.

Pantátu okřiknout nemohl dokonce.

Ale čeládka ho dopalovalo. Té, ač se ho jako oheň vody bála, nemohl ústa zacpat. A on byl by tak učinil velmi rád! Mělť myšlénky, které ho k tomu oprávňovaly. — — A ta Dorota!

Velmi se zamrzel.

„Kdyby to byla tak Hrdličková!“ zatoužil

vzpomínaje nyní již tloustnoucí selky, ale druhdy svižného, krásného děvčete, které dosud celým jeho srdcem vládlo a panovalo.

Nic ho tu více ani netěšilo. Ba vydržet tady nemohl. Chtěl v pokoji přemýšlet o svém osudu, jak to s ním bude dále dopadat a tady byl ustavičně znepokojován. Neměl na své nápady dost ticho.

Vstal a tiše se za příležité chvíle vytratil. Zrovna když kdosi o jakémsi strašidlu velmi zajímavě vypravoval a všechny přítomné hrůzou hrůzoucí naplnil.

Dorota byla mezitím kdesi na komoře a když se vrátila a milého Kudrnáče nenalezla, tu div nezaplakala.

„Kdy pak bude mít kousek rozumu!“ zabědovala, litujíc, proč jen odcházel, aniž by se s ní rozloučil.

Pantáta se zvolna zadumal a pak si vůbec už ničeho nevšíml.

Myslil jak tu za rok bude, právě jako Dorota, která myšlením svým spěla za Kudrnáčem, jejž za cele již svého pokládala.

V.

V obmyslech.

Kudrnáč zvolňoučka loudal se ke své chaloupce.

Nad ním na obloze jiskřily se hvězdičky a pod nohama chrupal mu mráz a kolem něho s lehoučkým fičením táhl ostrý, půlnoční vítr.

Všude jinde klid, dědinka po straních svými chaloupkami a statečky roztroušená jako po

vymření. Jenom tu a tam ozval se nedlouhý štěkot psa.

Než Kudrnáč nedbal ani dotěrné zimy, ani pokročilého pozdního času, nýbrž šel ke svému příbytku tak zvolna, jakoby byl dnes ten nejkrásnější a nejlahodnější večer a nikoli lednová noc.

Ke všemu kolem sebe byl tupým, jsa oddán pouze a jedině vnitřku svému, v němž bouřily nejdivější směsice myšlének, ze kterých žádná nemohla náležitě vyniknout a ostatní překonat.

Kudrnáč ve vnitru svém těžce zápasil!

Když ke své zachumelené a smutné chatce dospěl, tu se zastavil a obrátil se k ježkovskému statku. Byl přitom pln vášnivosti.

„Do roka tam musím být hospodářem já. Dědek, otec se tady dost naplahočili, co zatím blízce jim příbuzná krev na usedlosti vládla. To by bylo zle, aby ještě i vnuk musil jejich smutný osud sdílet a nevinně za prabábino neštěstí trpět, chudým být — —

Od brzických černých hvozdů táhnoucí vítr najednou tak prudce zadul, že až skrovnou, sestaralou chaloupkou zatřásl.

Kudrnáč se tomu zasmál.

„Hrej si, hrej! Ale rok se ještě zdrž. Od teďka za nedlouho budeš tady moci hospodařit jak budeš chtít!“ sliboval protivnému nečasu, kterýž chaloupce rozmetáním vyhrožoval. „Já ti již tady překážet nebudu!“ dodal dívaje se na rozsáhlá statecká stavení poznovu.

V tom však se zachvěl, jakoby na něho smrt svou chladnou rukou sáhla. Mráz projel mu celým tělem tak, že chvatně nízké dvéře svého obytu otevíral, aby jen co nejdříve pod střechu se dostal.

Tak ho ty myšlénky prve rozjařily, že ani zimy necítil. Musila ho k tomu násilně donutit. — —

Petlice klapla, skoby dveří zaskřípěly a Kudrnáč byl doma, v síni, z níž ihned vešel do světnice.

Tu byla tma jako v pytli a studeno jako v lednici. Bodejť!

Hospodář tady z pravidla jenom spával. Zřídka jenom se stalo, že v krbu zatopil a řídčeji ještě, že na rozdělaný oheň trochu chrastí přiložil, aby jizbičku zahřál. Ostatní čas skoro vesměs trávil na ježkovském statku. Od té doby co dědic jeho Jiljí Ježek byl chycen na vojnu, byl sedlákovou pravou rukou, bez které ovšem že ani do úst nedal. Kudrnáč mu byl rádcem i dělníkem!

Mladý muž tomu již tak dalece zvykl, že mu ani nenapadla možnosť jinačí. Stálo ho to něco, nežli se toho domohl.

Až dnes jím opět otřáslo připomenutí, které byl starý hospodář Ježek učinil a na jehož uskutečnění se jako na úplně jistou věc těšil.

Nyní, když Kudrnáč se opět ve svém příbytku octl, přišlo mu docela na mysl. U veškerém svém dosahu.

Mladý muž nedbal, že je v jizbě chladněji než-li venku a sednuv jak byl, oděn v kožich, na lavici ke studeným kamnům, jal se přemítat. Měl plnou hlavu myšlení a obtížené srdce náhlými obavami, jež nikdy neočekával.

„To bych tak dopadl!“ zachvěl se poznovu a úže se zabalil ve vydělanou beraní kožešinu.

Ač se třásl zimou, tož předce vyvstal mu na čele horký pot. Hlava div se mu nerozskočila!

Vzpomněl si na Ježkův sen, o němž tento s takovou zálibou dnes celý den mluvil a vykládal. Ač Kudrnáč různými trpkostmi, jichž mu bylo od nejútlejšího mládí zažíti, valně byl ve svých názorech o možnosti a pravděpodobnosti

otupěl a úplné snaze důvěřoval, předce ho povídání a těšení se Ježkovo velmi vzrušilo.

Sen a vykládání jeho byly mu z většího dílu jenom k smíchu, věděl, že se z pravidla nevyplnily, ale někdy předce náhodou se stalo, a to smělého, obmyslů a toužení plného muže zarazilo.

„To by mně tak scházelo, aby se Jiljí navrátil!“ více bezděky než-li zúmysla si povídal. Ne ze zášti k němu, ale ze strachu, že by mu něco milého, žádoucího tak pokazil. „Jsme jedna krev!“ pokračoval ve své samomluvě. „My zkoušeli tady v chaloupce již tolik, ať tedy také ti ze statku také něco vytrpí.“ — —

Venku foukající vítr zabubnoval na okno, aby samotáře snad od takovéhoto a podobného myšlení nejspíše odloudil a odvábil. Než ten byl již příliš svůj, aby se dal odvésti od něčeho, co si byl do hlavy vzal.

„To by ani nebylo spravedlivé!“ mumlal. „My tolik soužení a oni tam samé pohodlí!“

Než tento rozum ho neupokojil. Myslí chvátal se těšit něčím jiným, platnějším, účinnějším.

„Kdo ví, jest-liže je Jiljí již vůbec živ! Tolik vojen, tolik let a on na něco podobného nepřipravený, nepohodlí nezvyklý.“ — —

Uvažující setřel si těžkou rukou s čela pot. Začal mu tam stydnout a pak ho chladit.

„To by mne Bůh trestal, kdyby ho zpátky poslal!“ uklouzlo mu. „A ten je spravedlivý!“ těšil se.

Než to všecko ho pořád ještě neuspokojovalo.

„Že já někam do světa nezaběhl!“ zatoužil. „A hodně daleko!“

Zmocňovala se ho jakási trapná úzkosť, která člověka někdy u mety a cíle jeho dlouhých snažení přepadá a radosť mu kazí o srdečné potě-

šení ho olupujíc. Než to se stává obyčejně jenom při nejistých podnikáních, jichž základem není přirozený postup osudů a pracování.

Kudrnáči začalo být pod vlastní jeho střechou nějak nevolno, smutno.

„A co budu i při nejlepším mít?“ tázal se sám sebe a nepokojně s jakousi mrzutostí sebou pohnul.

Začalo ho něco jako tížit.

Než dávno již osamělý a sám sobě na milost i nemilost vydaný muž dlouho v rozpacích nevězel. Dost brzy ho jejich nátlak opustil a on zvolna ve svém myšlení přecházel v úvahu, kterako by se z možného oklamání ve svých nadějích nejlépe vypletl.

Ač venku vítr o maličké okénko lednovým svým dechem pobzukoval, každičkou skulinou se k osamělému obyvateli maličké chatky do její skrovné jizbičky dral, zde vzduch venkovskému naroveň ochlazoval, tož předce Kudrnáč, ač se bezděky ve svůj kožich krčil, předce toho nedbal, že zbytečně celý zkřehne. Mohl si hračkou zatopit, ale on si ani nerozsvítil. Nenahlížel toho potřebu. Jakoby se obával, že vlastně celé to jeho myšlení by světla nesneslo.

Však nebralo se také přirozenou cestou.

Při kterém nápadu se člověk tak zabere, že na vše kolem sebe zapomene, o ničem neví a jen té své jediné myšlénky si hledí, ten věru nikomu jinému nemá prospěti než-li tomu, v čí hlavě vzniká a ke svému uskutečnění dospívá. Nápad výhodný i jiným člověk nikdy netajívá, ba sděluje ho každému a přemýšlení o něm nejveselejší a nejmilejší chvíle mu působí. Kdežto úmysl tajný k zadumání svádí, ba nutí. — —

Kudrnáč seděl jako tuhý, ale hlavou se mu stero myšlének honilo a mezi sebou zápasilo.

„Již jsem se pustil v zápas, tedy neustoupím!“ najednou se vzpruživ sám k sobě proslovil. „To bych na svém dědu a otci se prohřešil. Co oni se nabránili, aby dostali alespoň díl toho, co jim z polovice náleželo. A marně! Proto teď připadne za jich utrpení všecko mně! Již as to tak osud s sebou přináší!“

Vítr venku skučel, do prkenné lomenice se opíral, ba i v komíně si zanaříkal. Pořád jakoby Kudrnáče z tohoto myšlení na jiné chtěl svésti.

Než namáhal se zbytečně!

Kudrnáče od jeho zámyslův už neodvrátil. Mladý, toužení a dychtění plný muž byl již svým myšlénkám a nadějím oddán úplně.

„Já musím se stát na ježkovském statku hospodářem za každou cenu!“ skoro vášnivě si umíňoval ve tmě hledaje skrovné okénko, kterým mnohdy celé hodiny prohleděl na rozsáhlou usedlost, pod jejíž omšelou střechou se před časy bába jeho narodila a odkudž ji sem i se vším její potomstvem zlý osud zapudil. — —

V čiré tmě jakoby mu něco před oči vstoupilo.

„Strašáky!“ povídal si a zachlichtal se tak, jakoby v příšernosti s venku vějícím větrem chtěl závodit.

Zase si zpátky ke chladným kamnům usedl a dále přemýšlel.

„Čím dříve, tím lépe,“ uklouzlo mu přese rty.

Myslí honily se mu obavy poznovu.

„Staří lidé mívají všelijaké prorocké předtuchy a ten Ježek také teď něco povídá. Mohlo by to být! Ale jak pak kdybych“ — —

To předce jen nedomyslil. V tom okamžiku

k tomu neměl potřebné odvahy, než za chvílinku opět dále v tom pokračoval.

„Co on již na tom světě pořídí!“ rozumoval a myslí táhly mu podivné úmysly, jichž se skoro sám děsil. „Což aby Dorota“ — —

Tu však se zarazil.

„Nikoli!“

Ve studené tmě u chladných kamen svěsil myšlénkami, které mu čelo rozpalovaly, hlavu.

„Ne!“ rozhodl se. „To ne! Tak bych jednal jenom proti sobě a to nesmím. Sám si musím všeho vydobýt. Jiný nesmí ani ve snu tušit, jinak bych velmi chyboval, snadno bych se prozradil. Však žádnému ani zdaleka nenapadne, aby se opovážil říci, že jsem Jiljímu pomohl na zkušenou! Starý snad co nejdříve sejde sám. To by byla skoro smělost ještě i jeho zahánět. A pak k tomu s Dorotou se spřáhat!“

Mladému muži přišel tento nápad skoro jako k smíchu.

„To bych si dal!“ povídal si rozvažuje, jak by dopadl, kdyby Dorotu na něco navedl.

Neměl pražádného úmyslu tak učinit, ale probral ten případ předce. Takto se mu líbil, ale onako opět ne.

„Také by se ho již ráda zbyla. Jako teď, stavět si chce. No ať staví, však to nevyjde z rodiny. Ale ta Dorota na tom statku je jako „železná kráva“. Tu já tam nevystojím!“

A Kudrnáč v této chvíli úplně zapomněl, jak mu byla a pořád ještě je a býti může Ježkova hospodyně dobrou. On si s ní, učiněnou a poplašenou dobrotou, hrál a laškoval, a ona chudák dobrý myslila, že to všecko myslí do opravdy, ač k ní pěkné slovo nepromluvil nikdy jindy, než-li když od ní něco chtěl dostat, co by mu opatrný

hospodář zkrátka odepřel. Komín byla by mu dala. Ovšem myslila, že jinak ani nebude, než-li že si ji za to vezme. Věděla, jak za svobody Hrdličkové nadcházel, že dnes ještě na ni s divou chtivostí hledí, tak že tato raději ani na statek svého otce nepřicházela a Kudrnáči se z daleka vyhýbala. Než toho tím spíše dráždila. O tom všem stárnoucí panna Dorota věděla, ale pokládala to za něco, co se jako samo sebou rozumí. Obzvláště když uvážila, že Hrdlička je ze všech mužských ve Chvalkovicích největší dobrotisko a že si ho Ježkova dcera jenom proto vzala, aby se z domu dostala a to až na druhý konec vsi. Kudrnáč se jí protivil tak, že se ho bála. — —

Viděla, jak svým časem Jiljího ovládl. Pověděla své mínění, které jí různé šepty a klepy posílily, tatíkovi, ale ten ji zkrátka odbyl poukazuje k tomu, že Kudrnáč je člověk z rodiny.

Od té doby hleděla přijít pryč, ale to ji různých výkladů obyvatele chaloupky nezbavilo.

Skoro toho lítovala, že raději ještě nepočkala a že si prvního, který přišel, brala. Hrdlička zdál se jí být slabým, aby ji obhájil proti chytrákovi, jakým byl bez odporu Kudrnáč. Netušila od něho nic kalého.

Však on také nic dobrého nesmýšlel. Kdyby se ho i farář nebál, byl by si pro něho kolikráte vzkázal, aby se ho zeptal, kam chodí do kostela? Ale s člověkem, jemuž na ničem nezáleží a který nic ztratiti nemůže, ani jemu se nezdálo v soukromí jednat. Vůbec Kudrnáč byl pokládán za odvážlivce, který byl dnešních svých myšlének úplně schopen.

„Ale já musím co nejdříve dostat zápis!“ najednou jako zaskučel. „Ono se všelijak děje a proto jistota čím dřív tím je lepší. Takto bych

mohl třeba ještě o všecku svou klopotu, již jsem byl na statku provedl a ruce si omozolil, přijíti. A to bych nerad!“

Kudrnáč opět vstal, než okamžitě zase usedl. Nohy mu zkopruěly.

„Vidíš, hochu, že neradno dlouho meškat a že spíše lépe pospíšit. A proto neváhej a pusť se v dílo, ať nejsi do šedin tulákem, žebrákem!“

Jal se zatmělou světničkou přecházet. Sedět již vydržet nemohl a proto hledal prostředek, jímž by svou ustydlost zase trošku rozehřál a tak se vzmužil.

„Ale jak to předejít?“ zatoužil.

Nedbal toho, že čas rychle kvapí a utíká, a on že ráno má jít zase do lesů dále kácet. To věděl, že Ježek od svého podniknutí, stavení přestavět, nikterak neupustí a všemožně že se přičiní, aby provedení toho co možná nejvíce uspíšil. A kdo mu musí být při tom nápomocným, to věděl také. Staroch by se zle rozhněval, kdyby se mu při podobné a vlastnoruční jeho práci pomáhat zdráhal. Musil mu všestranně vyhovět, aby si ho proti sobě zbytečně nepoštval.

Ač Kudrnáč byl toho zkušen, že si dobromyslného a přímého starouška svou líčenou ochotou a poddajností úplně podmanil a naklonil, tož předce se nanejvýš obával, aby si ho nějako nepohněval v ten spůsob, že by mu přestal cele důvěřovat a pak na něho třeba i vrchního poštval. Toho se strachoval nejvíce. Pánům na něm úplně nezáleželo. Nerobotoval, neplatil desátků, tedy by ho za každý dost maličký přestupeček jak náleží vytrestali. Mívalyt to za tehdejší doby vrchnosti v obyčeji, že takového, jak se říkalo, povalovače předce k něčemu užívaly. A to bylo, že ho měly jako živý strom, na němž ostatním, sobě nutným

poddaným ukazovaly svou neobmezenou moc a železnou přísnost stíhajíce každičký jejich krůček tresty až i nejtěžšími, jakéž mysl dovede vymyslit. A to všecko jenom proto, aby užitečné poddané v jejich bázni a poslušnosti udrželi, dávajíce jim takto příklad, jak by se jim každý odpor nevyplatil. I právo poškozených vykonávaly nejvíce na podobných chudácích. — —

To chytrý Kudrnáč dávno věděl a proto se všemožně vystříhal s pány ve bližší styk vejít. Raději se všude i panskému drábu z cesty uklídil. Mohl by si snadno všímnout častého jeho lenošení a jemu by z toho zajisté prospěch nepřišel žádný! A co oči nevidí, toho srdce neželí. Proto své pohodlí nikdy na odiv nestavěl. Polenošil si tak strnou někde a před lidmi pracoval do úpadu.

Když si dnes ve své chalupě na vrchnost vzpomněl, div radostí nezajásal. Přišel mu na mysl bleskem celý den a výsledek toho byl znamenitý nápad.

Zima od něho okamžitě jako nadobro prchla a spíše horko ho rozrazilo.

„Což kdybych já se do vrchního lásky a milosti dostal?“ táhlo mu hlavou. „A to je teď snadno!“ těšil se vzpomínaje noviny bukovinského žida Nettla, která k takové neobyčejné libosti všem poslouchajícím ji sedlákům přišla, že by byli málem šli zámek bourat.

„No počkej!“ umiňoval si přemýšleje, jak by si nejdříve panskou důvěru získal. Věděl, že vrchnost vždycky rukou ruku myje! „Takto nejsnáze se stanu hospodářem!“ doufal a obmýšlel, jak by Ježka nejdříve k nějakému protivenství vůči vrchnosti poštval.

„Ještě ta pyšná Hrdličková musí být také jak náleží potrestána. Tu její hrdost jí neslevím!“

Vítr venku skučel jakoby se těmto obmyslům vysmíval, ale Kudrnáč si toho povětrnostního zjevu docela nic nevšímal. Mysl jeho zaujímaly dalekosáhlejší úmysly, o jichž provedení musil všemožně přemýšlet a to obzvláště v čase, který jakoby mu sám Pán Bůh seslal. Takovou příhodu, jako je bouře, vzpoura a revolta, což bylo jisté.

„Budu to podporovat!“ umíňoval si. „Však mně to bude jistě stát za to!“ doufal. „To by bylo zle, aby jednou spravedlnost svět neopanovala a chudáky pány a pány navzájem opět chudáky neučinila!“

Bylo již valně pozdě. Alespoň ponocný dole ve vsi musil hodněkrát do volského rohu zadmout, aby počet hodin vytroubil. Ale Kudrnáč na spaní ještě neměl ani nápad, neřku-li chuť. — —

Inu od milé myšlénky se nechtívá!

* * *

Když Kudrnáč stateckou jizbu opustil, všecko najednou stichlo. Jakoby s ním veškeren život z ní ušel. Nikomu nebylo více do hovoru, obzvláště když sám jindy hovorný anebo alespoň cizí hovor ochotně poslouchající pantáta tentokráte umlkl a zamyslil se. Každý viděl, že se patrně jal o něčem vážném přemýšlet a proto neodvážil se ho nikdo ani slůvkem rušit. Jenom kolovrátky čtveračivě vrněly jakoby se smály, jak se nitky na vřetánko pěkně natáčejí. Venku hučící vítr pro jejich šumění nebylo slyšet. Pantáta tak chvíli seděl, ale záhy, ač byl hluboce zamyšlen, předce to zamlknutí zpozoroval.

Domníval se, že se ho jindy dovádivá a čtveračivá chasa ostýchá. Sám na sobě pozoroval, že je

nějako nesvůj a že to chasu od její obyčejné zábavy zdržuje.

Však dnešní den ho velmi rozrušil.

Již dávno nebyl venku, až opět dnes, tedy již předně na něho působil ostrý, čiprný, zimní vzduch, pak jeho úmysly a sny ho stále rozrušovaly, myslil jenom na svého dědice, jejž mu dcera nikterak nenahražovala. Vzpomněl na svou rozmluvu s Vejrkem a na konec přišly mu na mysl noviny, jež byl před krčmou kmotra Mikše vyslechl.

U těch se Ježek zastavil právě tehdy, když neobyčejnou zamlklost chasy zpozoroval.

Jindy ji spíše k veselosti vyzval, věda, že ještě spat v tento čas nepůjde. Ale dnes dal dobrou noc, rozsvítil si kus louče a šel do svého přístěnku. Dorota byla na něho velmi rozhořčena, ani se ho nezeptala, co má na zítra poručit. Leč hospodář byl tomu dnes rád, že ho neobtěžovala dotazem po něčem, v čem ho z pravidla zúmyslně neuposlechla.

Shasil louč a ulehl do postele. Ale jenom aby ležel. Spát se mu nechtělo a proto jal se dále ve svém přemýšlení pokračovat.

„Sny přicházejí od Boha, tedy snad sám všemohoucí mne upozorňuje, že po mé dlouhé žalosti opět mne potká radost a Jiljí se vrátí. Musím ho překvapit! Však snad se již i ty naše selské, pánům plnými hrstmi do kapes nadhánějící poměry polepší a on nebude musit tolik pro ně klopotit jako já!“

Povzdychl si.

Vzpomínal nejspíše, mnoho-li as času již ve svém životě on sám na panské roli na robotě strávil. Jistotně že by toho bylo dohromady několik let. A co za to měl?

Uvažoval.

„Nic!“ rozhodl.

Desátky a kontribuce musil platit a ke všemu vzali mu potom syna na vojnu jako dítě nějakého chudáka anebo jako kdoví jakého buřiče a hřmotila.

„Jakou mám z toho výhodu, že se pro jiného dřu a namáhám?“ jal se sám sebe otazovat.

„Žádnou!“ odpověděl si.

Jindy byl by v tento čas pěkně v peřinách venku bouřící vítr poslouchal, ale dnes nemohl se v mysli nikterak usadit. Pořád mu něco na paměť přicházelo, o čem musil volky nevolky přemýšlet. Co byl hospodářem, tedy to bylo dnes poprve, kdy začal být najednou se trvajícími řády nespokojen. Najednou se mu nic nelíbilo.

„Jedni mají se na světě lépe, než-li má prý být v nebi a druzí nenalezají tady docela nic jiného než samé soužení a trápení. Jako ku příkladu já!“

Přemítal sice jen sám o sobě, ale při tom tanula mu na mysli neustále novina žida Nettla, který vykládal, jak se Němci proti svým vrchnostem bouří, poslušnost jim odpírají a práv s nimi rovných se domáhají.

Ježek dosud jaktěživ nebyl proti pánům zaujat, ale dnes za sebe nemohl, když je z ničeho nic začal nenávidět a jednání jejich, nedat se, jim schvalovat.

„To někoho přes příliš utiskli a oni se ho zastávali!“

Starému usedlíku najednou bezděky napadlo, komu z Chvalkovic vrchnost nejvíce ublížila. V mysli prošel osudy všech svých sousedů a ejhle, nebylo ani jediného, který by něco proti pánům neměl.

Tomu ublížili tehdy, onomu jindy, toho při-

pravili o to, onoho zbavili jiného. Zkrátka skoro každý si mohl na ně něco nehezkého pamatovat a svým časem oplatit.

„Vždyť já také mnohdy zle jsem klesal pod jejich rozkazy!“ vzpomínal si starý sedlák a při vzpomínce té ani ležet vydržet nemohl, nýbrž vstal v posteli a zatínaje vetché, mozolnaté pěsti usedl si.

„A proč? Že jsem se narodil tady pod doškovou střechou? Proto mám být odsouzen ku věčnému klopocení a plížení se životem, který mně může a smí každý panský poklasný holí ztrpčit?

Ježek málokdy se rozčilil a teď již po leta letoucí ani k tomu žádných příčin neměl, ale když se rozhněval, tu byl hotový divoch. Jako dnes! Ihned byl by s postele vyskočil, kosy nebo cepu se chopil a na zámek oplácet mnohou věc byl by okamžitě pospíchal. Mnohá vzpomínka z mladších let rozpěnila mu krev u vroucí var. Nyní ovšem že ho jako kmeta všude všemožně šetřili, ale to jen proto, že opět jeho slovo mezi mladšími sousedy jako slovo s kazatelny pronešené něco platilo.

„Aha!“ vzpomněl si starý sedlák. „Ti nejsou hloupí! Bouře se obávají! Ale počkejte. Všaktě vrchní nemusil mne tak opuštěného nechávat a snadno mohl mého syna Jiljího jiným chlapem vykoupit. Ale toto! Však on den odplaty také nastane! Já ho sice nesvedu dohromady, ale až vrchní v úzkostech bude, tedy se mu od srdce vysměju.“

Staroch se úplně vmyslil v možný úkaz doby, která začala se výše v horách své nutnosti, totiž úlevy v břemenech a postoupení trošky osobní svobody, domáhat. Líbilo se mu to, jakmile si

rozvážil, že nikdo nechce cizí a že pouze žádá své vlastní. — —

„To má ten Kudrnáč stokrát lépe než-li já!“ rozhodl. „Ten si dělá co chce, žádný mu nemá co poroučet. Kdyby ho chtěl někdo sužovat, sebere se a jde jinam. Nic ho k Chvalkovicům neváže než-li trochu známostí a snad zvyk. Více dost. Ale tuhle člověk, když tady má statek, to je již jiná. Ten ztratit a stát se všelijakým tulákem, toho by byla velká škoda!“

Sedlák se zase zadumal.

„Ti mají tam v těch horách přece jenom dobře, že se bouří! Pro sebe to beztoho nedělají, že ulevení a svobod se dovolávají, ale pro své budoucí! O ty člověk je povinen se starat! A my bychom měli tady v Chvalkovicích také o všelicos se ozvat, obzvláště když páni „zlaté psaní“ císařovnino zúmyslně zadržují!“

Dávno tak dlouho nebděl jako dnes a ještě ho pořád dřímoty nevyhledávaly. Spíše ho myšlení ustavičně k dalším nápadům svádělo.

„Já se do toho plést nebudu!“ povídal si konečně. „Ale byl bych rád, kdybychom se něčeho domohli. Jest-li se Jiljí vrátí, bylo by mu to dobré.“

Obmýšlel co as.

Ovšem že robota se mu nelíbila docela, desátky také mu nebyly po chuti, leda tak ta kontribuce, ta byla ještě k snesení.

„Platit a pracovat to je přece jenom mnoho a když si potom dělají ještě i s osudem člověka co se jim uráčí, to je podobné jednání těch, co mají otroky.“ —

Venku do okenic bouřil vítr, jakoby se o smutné skutečnosti přemýšlejícímu vysmíval. Než starý sedlák toho nedbal. Měl vážnější věci na mysli, než-li byla libůstka pomíjející povětrnosti. Uva-

žoval věci a poměry celé věky trvající, tisíce tížící a sužující.

„Je čas, aby se to změnilo!“ rozhodl potom.

Vedle ve velké čelední světnici zatím již i kolovrátky vrněním svých vřetánek umlkly, nacházející se tam chasa ještě chvíli šuškala a pak se po svých ložích také rozběhla, tak že zde zbyla jenom Dorota.

Ta však také ani na hospodáře, který zvolna přemýšlením konečně předce jenom unaven, usínal, nepomyslila. Jí plnila hlavu pomněnka jiná.

Myslila celý večer na svého Kudrnáče, k jehož osobě se veškeré její myšlénky neustále sbíhaly a k jehož lepšímu veškeré její konání směřovalo.

„Však on konečně předce na to pomyslí, že bychom nemusili každý pod jiným krovem spát!“ napadlo jí dnes, když odešel, a té myšlénky se potom více nespustila přemýšlejíc, jak by se to dalo všecko popohnat. Zkrátka jak by to měla nastrojit, aby ji co nejdříve sousedky čepily.

Uvažovala dlouho, ale nikterak na nejpohodlnější stezičku k tomu dostati se nemohla. Ne a ne! Bodejť, když jaktěživa nic nepřirozeného ani vůbec neznala a pak měla něco násilně a chytře k předčasnému uskutečnění dovésti!

Těžká věc!

Ale i nejprostší, nejhloupější ženská je chytrá, podnikavá hlava, která konečně svou, chce-li předce jenom provede.

Proto také i Ježkova hospodyně Dorota záhy se vpravila v tu myšlénku, že by bylo záhodno, aby co nejdříve s Kudrnáčem pod jedním krovem spala.

„Já to sama nedokážu. Musí chtít on!“ řekla sama k sobě tajeným šeptem. Kdyby byly bývaly kolovrátky nevrčely, tedy byla by ji jistě některá

děvečka uslyšela. Její štěstí. Nyní tedy přemýšlela, jak by ho k tomu donutila. To šlo snadno. Na statku býval často, tož tedy ho musila něčím ulákat. Vzpomínala čím.

To měla brzy.

„Ukážu mu peníze!“

Dorota měla za celou řadu let mzdu ve stříbře, v samých dvacetníkách ve své truhle s tulipánem na víku, uloženou, a co ještě všelijak si zahospodařila, to měla také uschováno, tak že sotva by do vrchovaté čtvrce pobral. Tím mínila milého Kudrnáče rozhodně na svou stranu dostat.

„Ukážu mu to a bylo by věru zle, aby se neulakomil!“ těšila se.

Více na Kudrnáčův odpor nepomýšlela zalétajíc v tu chvíli, až si ho k oltáři a oltáře od povede, až jim pantáta svatební hody přistrojí, koláčů poručí napéci a až si ji bude ženich, Kudrnáč, jemuž ona dlouhý, šosatý, manželský kabát a vysoké bunclovky koupí, odvádět do své chaloupky.

Než tady se zarazila.

Ta chaloupka jí všecinko toto obmýšlené štěstí nadobro pokazila.

„Pro nás dva bylo by jí dost, ale jakpak kdyby čápi — —“

Dále Dorota opět nemyslila.

Věděla, že ta chaloupka je předce jenom malinká a že Kudrnáč jenom proto asi nemá chuť do ženění. — —

Než to Ježkovu hospodyni předce nezmátlo.

„Musím na pantátu. Když již bude stavět na statku, tak ať také se uhodí přes kapsu a dá zroubit pro nás chalupu novou a pěknou.“ — —

Že si hospodář udělal na trámě vroubek, to již úplně zapomněla.

„Jen až vstane!“ těšila se na něho sama pro

samou radost a nekonečné opětné obmýšlení na spaní ani nepomýšlejíc. — —

— — — — — — — — — —

A jako přemýšleli na ježkovském statku, tak se dálo dnes skoro po celých Chvalkovicích.

Krčmář Mikeš obmýšlel pomstu židu Nettlovi, že tak kvapně ujel a sousedy k němu do krčmy nezavedl; kostelník Houžvička obmýšlel, jak by faráře za jeho zapomenlivost vůči němu při zabíjení prasátka vyplatil a ostatní hospodáři po dědině rozvažovali noviny, které byl bukovinský obchodník z hor přinesl.

„Tak bychom se měli zbavit roboty také!“ myslil jeden.

„Jiný nám nepomůže než-li my sami!“ soudil druhý a myšlení všech shodovalo se asi v tom, že každý musí něco podniknout, aby si zlepšil svůj stav, s nímž této noci nebyl spokojen snad nikdo.

Proto tolik obmyslů! I obecný ponocný přemýšlel, jak by se troubené některé hodiny vyhnul.

Dlouho na to myslit nemusil.

„Na jednom konci vsi před statkem prvního konšela budu troubit jedenáct a na druhém konci pod okny druhého dvanáct a pak nebudu muset ven až o jedné.“ —

Jistě že se tak stalo!

VI.

Za nadějemi.

Chvalkovický vrchní urozený pan Oratsch měl noc pokaženou. Zle se rozhněval na sedláky, když byl doslechl, že se shlukli a židovo vypravo-

vání o vzpouře proti vrchnostem s líbostí poslouchali.

On se právě chystal ve průvodu dvou čeledínů do pivováru k milému příteli sládku Strouhalovi, s nímž si večer hrou v karty krátíval.

Sládka to valně netěšívalo, ale všemohoucímu vládci na panství, vrchnímu, odporovati nemohl. Že své pochůzky k němu na zámek mu odepřel, jasně svědčilo, že zrovna rád ve společnosti nadutého pána nedlí, ale jsa vázán na panský deputát nemohl mu zakázat, aby on jeho nenavštěvoval, což se za nepřítomnosti majetníků panství, kteří více buď v Praze nebo v Dobřenicích a Nedělištích dlívali, pravidelně dálo. Pohodlný pán objemné postavy s copem v týle musil se denně bavit, aby napotom dobře spal. A pak vedle toho považoval zábavu za výtečný, pomocný prostředek k trávení. Vedle něho docházíval do pivováru také ještě dvorský správčí a důchodní.

Dnes však sládek je očekával marně. Nedostavil se nikdo, ač cesta byla jako mlat. Skoro ho to těšilo, ale také mu to trošku nemilého nepokoje způsobilo. Předce se ho to nepříjemně dotklo.

„Pěkní ředitelé panství!“ hučel. „Sedláci se sejdou v klubko a oni již ztrácí srdce do kalhot. Čeho se obávají?“

Strouhal vzpomínal, co vlastně na té kupě před hospodou bylo.

„Nic!“ po chvíli rozhodl a skoro ho zamrzelo, že již páni pro tu maličkost dávají na sobě znát strach a obavy.

„Zbytečnost!“ povídal si. „A veliká! Ty lidi já znám. Když je člověk pohladí, udělají všechno. Když však jsou neustále z jednoho do druhého honěni, tu ovšem je to konečně také musí omrzet.

A obzvláště když mají místo uznání dostat ještě ran. Vážný sedlák od nějakého poklasného!“

Sládek se zamyslil.

„Že se jim to začíná nelíbit,“ pokračoval ve svém rozumování, „to rád věřím. Ale aby se jich vrchnost musila bát, to pokládám za velikou hloupost! Jakoby je vrchní neznal! Až se budou nejvíce proti němu bouřit, jen ať jim dá vyvalit několik sudů třeba jen patok a uhlídá, že rázem by všichni do jednoho pro něho do ohně skočili!

Strouhal zaluskal v prsty. Liboval si, že pravdu si rozvážil a že on pro nejhorší případ byl by jak náleží obrněn.

„Vrchnímu to nepovím, ale až se začnou proti zámku rotit, tedy zahradím jim cestu k pivovaru plnými sudy a jistě budu bezpečen tady jako na nejpevnějším hradě!“ těšil se.

„Ale jsou ti páni bázlivci!“ huboval, „že pro nic a za nic nepřišli dávajíce tak zřetelně znát, že pouhé zahlučení a sestrčení selských hlav dohromady ihned je zdrží a zaplaší od veškeré radosti a každého potěšeníčka.

Sládek o tom přemýšlel a uvažoval.

„Kdyby měli čistá svědomí,“ — povídal si a byl by pokračoval. „Ale co, já nikomu nic nedělám, mám se dost dobře, tak proč bych se o to tak staral. Co je mně po tom. Jest-li páni nebudou chytří, tož ať je moudrosti sedláci vycvičí. Však ono by jednou je trochu přehnat neškodilo. Ten vrchní je beztoho pýcha pýchoucí. Plije tady u nás po podlaze jakoby stál někde na dvoře u hnoje. Ať jen ho ti chlupáči vyučí trošce slušnosti. Nebude mu škodit. Však si potom odvykne špinit nám podlahu!“ doufal Strouhal.

Zle se rozjařil, kdykoliv si na tento páně vrchňův nespůsob vzpomněl. A to musil se vždycky

pozlobit a vyhněvat hezky v tajnosti a po straně. Před všemocným pánem, který mu byl ostatně mnohostranně velmi přízniv, byl pěkně tiše, aby si pro takovou nepatrnost zbytečně neškodil.

Ale dnes si mohl na něho v bezpečnosti a v tichosti požehrat, obzvláště když mu kynula naděje, že již až drzý pán bude předce jednou konečně trošku zkrocen.

Těšil se na to, ač jemu tak dalece nikdy neubližoval.

Kdyby to byl býval vrchní tušil!

Než ten dnes pěkně na kolik západů zavřený dlel v zámku a bál se budoucích dnů.

Dnes sedláci ještě od Nettlova vozíku se nerozešli a on již věděl, co poslouchají a jak s tím souhlasí.

Přišel s tou novinou mušketýr Hlahola a spolu ihned se tázal urozeného pána, má-li sedláky rozehnat.

Vrchního jakoby bodlo.

„Je jich mnoho?“ ptal se.

„Mnoho!“ odpověděl tázaný.

„Tak je nech. A pamatuj si, kteří to byli!“

„Ano!“

Mušketýr odešel a vrchní osamotněl.

„Co jim to tam v té Vídni jenom pořád napadá?!“ stýskal si. „My to pomalu tady ani nepřemůžeme. Již se to plátěné panstvo rotí a to my nezkrotíme. Jednoho, dva, snadno přeženeme, ale sto opět“ — —

To vrchnímu přese rty nechtělo. Kde pak by si řekl, že jeho sedlák přežene!

Toto pomnění ho velmi znepokojilo. Až do té míry, že se mu dnes ani nezdálo být dost bezpečným obvyklou cestu do pivovaru konat.

„Raději zůstanu doma a budu přemýšlet, jak se proti tomu postavit, kdyby ti chlapi něco chtěli!“

Vrchní Oratsch věděl již, že na mnohých panstvích poddaní jsou vzhůru, ale sám toho nečekal. Ani mu nikdy nenapadlo, že by zdejší usedlíci mohli se ozvat. Vždycky poslušní jsouce platili daně, vykonávali robotu a odváděli desátky.

„Vždyť já jsem s nimi úplně spokojen,“ povídal si. „Proč by se tedy bouřili?“ přemýšlel. „To by byla hloupost! Jest-li některému někdy dám čtvrt sta pod hřbet vysadit, tak to není předce žádnou příčinou, aby kdo ví co proti nám k vůli tomu podnikali!“

Vrchní začínal mít strach.

„Vždyť já je mám všecky rád!“ konejšil se. Ale neukonejšil.

„Snad předce nebudou dělat žádné hlouposti,“ doufal. „Pro nějakou maličkost, již jsme dobře neuvážili!“ těšil se.

Ale možnost toho ani spát mu nedala!

Ač měl svědomí jako u stodoly vrata široké, tedy předce nebyl ani sám s sebou v celku spokojen. Lecos mu napadalo, co ho zrovna neblažilo. On by za takové jednání poručil vynést lavici a původce jeho na ni položit. — —

Napadlo mu, že by totéž mohli učinit i sedláci oproti jemu. Zachvěl se. Vítr zaskučel kolem oken, ale okamžitě opět umlkl. To vrchního trochu podzdvihlo.

„Nic netrvá věčně!“ najednou se vzpamatoval. „A až bude nejhůře, tedy do Hradce není tak daleko!“

A tu ihned veškeré obavy jakoby z něho spadly. Byl opět svůj. Drsný, hrubý, nepřístupný a neuprosný.

Jeho naděje nesly se k císařskému vojsku,

které již kolikráte všelijaké rebelly zle opět pořádku a poslušnosti naučilo, že jim nápotom ani za půl sta let nápad k bouření se nepřišel.

„Já vás naučím!“ těšil se, jak sedláky za jejich rocení se přežene. Jal se vymýšlet, jak by je nejcitelněji strestal. Nyní zrovna to nebylo možno, poněvadž žádné práce pro ně neměl.

„Ale počkejte!“ napadlo mu. Vzpomněl si totiž, že svého času každý statek odvádíval do vrchnostenského důchodu jistý počet štuček příze, na niž len páni sedlákům dávali. Toto svým časem pominulo, ale vrchnímu se to dnes zrovna jako na zavolání do krámku hodilo.

Pan vrchní Oratsch měl znamenitou myšlénku. A jak na ni přišel!

Předkové jeho mívali ve vsi Svinišťanech, které též druhdy k panství chvalkovickému patřívaly, usedlost, a jeden z nich se kdysi proti správci dvora pěstí ohradil, začež pak musil jako za trest celou zimu jako nějaká baba — příst. Od toho zůstala mu přezdívka „přádník“, za niž se Oráčové skoro styděli. Ale ne proto, že ji měli, ale proto, že děd jejich trestu se podvolil. Úplně tím o svou vážnost přišel. Než stalo se pak, že se nějako do služby v následovních kolenech dostali, až to on, nynější z toho rodu, na vrchního dotrhl. Toto mu babička vypravovávala. On si na to vzpomněl a ihned také toho využitkovat si umínil.

„Já je naučím! Příst budou muset, ale ne doma, tady na zámku. Sto korců pole lnem obseju, aby věděli, jak se mají chovat. Bab z nich nadělám a na dosmrti si pokoj zjednám!“ doufal.

Ta myšlénka ho velmi blažila, a když si tak představil, jak statné, hranaté postavy vážných sedláků se u kolovrátků krčí, koudel sliní a v nitky ji smolí, jak je rázný mušketýr Hlahola sukovicí

jako bejkovec silnou k pilnosti pobízí, div že se smíchy nezakuckal.

„A děti jim budou muset obědy donášet sem, aby již nyní viděli, jak se neposlušnost a revolta tresce. Musí být jim kázeň a bázeň záhy vštípena. Pro ležáctví Pán Bůh sedláka nestvořil.“

Potomek přičinlivých Oráčů ze Svinišťan se jako purclík na střeše nadýmal.

„To by tak bylo pěkné, abych se dočkal od nich třeba dokonce bití!“

Chodil prostornou jizbou všecek pozloben.

„Proti tomu máme prostředků ještě dost a užijeme jich tedy dobře!“ doufal.

Když tak přecházel, měl opět nový nápad.

„Farář je musí napomenout z kazatelny!“ povídal si cítě předce jenom jakousi nemilou tíseň, která od něho i spánek odpuzovala a obyčejného klidu ho zbavovala.

A to všechno ti těch novin o bouřích chtiví sedláci spůsobili.

„Však já vás — —“

* * *

Chvalkovický panáček se podivil, když hned ráno po mši svaté došel k němu ze zámku pro slíček s tím důtklivým vyřízením, aby se ihned k panu vrchnímu dostaviti ráčil. Farář, kteýchtěl právě dávat do komína včera píchnuté prasátko, velmi se tomu podivil.

„Co asi chce?“

Pan vrchní nikdy k němu nemilostivým nebýval a obzvláště začátkem svatopostního času, kdy lid ke zpovědi chodíval, obyčejně s tím nejupřímnějším úsměvem a nejpřívětivějšími slovy ho žádával, aby každému hříšníku jak náleží vymluvil.

Soudeček pravého uherského byl mu za to odměnou.

Dnes faráři napadlo, jest-liže štědrý pán opět něčím podobným si na něho vzpomenouti neráčil.

„Zrovna by se mně to k tomu vepříku znamenitě hodilo!“ povídal si a ihned na zámek pln nejroztomilejších nadějí se vydal.

Byl zvědav, co mu bude vrchní chtíti.

V síni ustrojil kulatounký svůj obličej do nejpřívětivější tvářnosti a šel.

Ale ještě nebyl u krčmy souseda Mikše, když se mu zdálo, že je ve vsi nějak podivně. Potkal některé osoby, které mu jindy ruku políbit chvátávaly a ty dnes sotva že ho po křesťansku pozdravily. Nebýt naděje, že ho na zámku něco potěší, věru že by se byl hněval.

Všaktě dnes i ten úlisný Houžvička v kostele byl nějak celý nesvůj. Jindy samá ochota a dnes ani se po svém obyčeji nekřížoval.

Co to?

Než hlavu si tím nelámal. Měl jinačí starost. Jak by totiž nejlépe panu vrchnímu poděkoval, aby potom nemusil o tom přemýšlet.

Mrzlo jen fičelo a proto ostatně co nejvíce pospíchal a byl konečně rád, že ho nikdo na mraze nezdržoval a že ruku z kapsy tahat nemusil, aby ji k políbení podal. U pivováru byl by obyčejně rozkročmo stojícího sládka rád uhlídal, ale i bez něho se v té zimě obešel.

Co mu však bylo nápadno, to bylo ohlížení se některých sem tam přecházejících sousedů, kam asi jde. Ač to mohli ihned uhodnout!

Proto raději pospíchal, aby co nejdříve došel.

„Pan vrchní mne beztoho již čeká. Nesmím ho meškat a pak mám sám také s tím prasátkem ještě práci!“ povídal si.

Vrchní ho očekával skutečně a velmi netrpělivě.

Bylť ráno doslechl, jak veliký dojem včerejší židova novina mezi sedláky spůsobila. Všemi v pravém slova smyslu otřásla, zrovna jakoby z nich předešlé ponížení přede vším panským spadlo. Najednou ve všech chatkách si vyprávěli, v jakých jsou utrpeních a souženích a že toho není žádná potřeba. Rozprávějícím o tom oči jiskřily a plameny sálaly, tak že táčkou sem tam dlící členové vrchnostenské čeládky raději se vytratili, aby pány své upozornili, že se chystá všude pozdvižení proti stávajícím řádům.

Když včera vrchní Oratsch o shluku slyšel, jenom se ho poděsil, ale dnes když vyslechl různé z čeledi, tu mu zrovna do zpěvu nebylo. Jak si včera byl umínil, ihned poslal pro faráře.

„Příští neděle, velebníčku, všem, kteří se chtí proti panstvu bouřit, přislibte jisté peklo, kde se na věky věkův za tento svůj hřích budou na pekáčích smažit!“ zrovna místo přivítání ho oslovil, jakmile vstoupil.

Farář, který očekával docela něco jiného, byl velmi nemile překvapen. Ne tím, že mu vrchní přímo soudeček perlivého vínečka nenabídl, ale proto, že skutečně zapomněl na to, kterak ho Houžvička včera na něco upozorňoval a čehož si nebyl náležitě všiml. Když měl práci s tím prasátkem!

Nevěděl, co by vrchnímu odpověděl.

„Do horoucího pekla je pošleme!“ zakuckal se.

„Ale dříve Hlaholu na každého!“ durdil se vrchní.

„Inu nedivte se jim,“ podřekl se zmatený farář a ač to své nešťastné upozornění ihned chtěl

opět smazati, octl se v nemilosti všemocného pána, který v této chvíli celý svět nenáviděl.

Bylo mu najednou velmi úzko.

I ten farář zdál se mu být s těmi buřiči sjednocen a spojen! Předstírá on si, že o ničem neví. Pan vrchní myslil si svůj díl, ale dnes to své myšlení nahlas faráři povědět nesměl. Nešlo to. Více však mu proto předce nevěřil. Než proti němu nějako zpříkra, jako ku příkladu pomocí Hlahovy, vystoupit nemohl. Kdo ví, co on si o té bouři myslí.

„Takoví chlapi z baráků mívají své vlastní rozumy, podle nichž se v panské spůsoby nikdy nevpraví!“ myslil si vrchní vzpomínaje, že farář je rodič z kterési vsi na Opočensku. Ale nyní ho nutně potřeboval. Musil zkoušet, jak by ho cele získal na svou stranu.

Farář vida nevrlost vrchního tonul v rozpacích.

„Jak jste se, vzácný pane, ráčili včera bavit?“ snažil se z nich vyplésti.

Vrchní se na něho jen uškubl.

„Pěkně, doma!“

„Já také byl doma. Píchli jsme prasátko,“ — rozpouštěl farář poznovu.

Vrchní uslyšev tato slova ihned uhodl, proč farář o včerejším shluknutí ničeho nevěděl a že nelhal, když se k tomu přiznával. Znal ho jako sobeckého lakomce, který nejspíše včera faru zabednil, aby někomu ze slušnosti nebyl nucen kousek vepřoviny podat. Nepustil on nikoho k sobě a sám také paty nevytáhl!

Uhodl dobře a nevida na farářově jinak dobrácké a otevřené tváři žádné falše a obmyslné podvodnosti, ihned opět snažil se být po své možnosti přívětivým a slaďounkým. Pozoroval, že

farář začíná se másti docela. Inu být v nemilosti u takového pána! Toho samotného to zamrzelo, proč s ochotou knězi vstříc nešel! Hleděl to ihned všemožně napravit.

„A velebnost by mně hnedle spaní odnesla," spustil jak uměl nejlaskavěji. A milému faráři přitom měkkounké křeslo, aby se posadil, nabízel.

Kněz byl v nových rozpacích.

„Abych nezdržoval!" začal se omlouvati.

„No však ono vám prasátko neuteče!" prohodil do žertu se nutící vrchní. „A pobouření sedláci snad vám to neukradnou. Jak náleží jste jim sedmé z desatera přikázání božích vykládával," lichotil mu.

Farář se usmál.

„Jsou všelijací lidé!" prohodil. „Na ty někdy hůl neškodí, ale jiní opět — —."

Vrchní věděl, co chce duchovní pastýř chvalkovické osady říci a proto ihned to spěchal zamezit.

„— musí být v neustálém strachu, aby se s ní nespřátelili!" vskočil mu do řeči. Tak nemusil nic nepříjemného a málo lichotivého uslyšet.

„Bázeň je nejlepší kázeň!" souhlasil farář, který do své obyčejné míry, nikoho nepohněvat, zvolna přicházel. Bál se, aby nepřestřelil.

„A proto," chopil se slova vrchní poznovu, „již záhy musíme možnému pozdvižení, které žid z Bukoviny chce u nás rozšiřovat, s náležitým důrazem předejít."

Chytrý správce panství pohleděl na nehloupého správce srdcí jeho obyvatelů.

„To abych k nedůvěře k židům napomenul!" vyslovil se.

„Z duše jste mně, velebníčku promluvil!" pochválil ho za to vrchní. „A abyste si k tomu

jak náleží ústa mohl ovlažit a jazyk mohl oblomit, nezapomeňte si poslat, však víte, pro soudeček“ — —

Farář v růměnné své tváři zazářil a vrchnímu ani domluviti nedal.

„A kdy?“ chvatně se tázal.

„Třeba ještě dnes!“

„To budu rád!“ radoval se kněz.

Vroucí jeho naděje byla splněna. Velmi ho to potěšilo.

„Ale,“ začal zase vrchní.

„Ano ano, však já se jak náleží proti tomu židu ozvu!“ sliboval farář. „Já mu dám pozdvižení.“ — Ale sám se již z květovaného křesla zvedal, aby co nejdříve domů došel a pro soudeček si mohl poslat.

Vrchní si po jeho odchodu radostně zamnul ruce.

„Ať se děje, co chce, teď je farář zatím zmátne a než pochopí, proti komu mají se bouřit, bude tady vojsko!“

Byl úplně upokojen. Zrovna jako farář, kterého teď již pranic nemrzelo, že mu sedláci na zpáteční cestě domů zase ruce nelíbají.

Zdržovali by ho a on musí poslat na zámek pro soudeček a dát prasátko do komína a pak smejšlet kázání proti pozdvižení proti tak hodnému pánu jako je zdejší vrchní. — —

Nadál se, že to i těm nejzuřivějším s kazatelny úplně rozmluví!

* * *

Není snad lidu chtivějšího nad lid vesnický. Ne snad že by se pachtil po špatnostech, ale

když se jedná o něco, co by mu bylo ku prospěchu a lepšímu.

Něčeho takového se ani dočkati nemůže.

Změna a spravedlivá změna byla po našich dědinách již stokráte heslem nejrůznějších zápasů a bojů. Pro změnu k lepšímu tisícové vykrváceli, pro změnu nepráva v právo mnohokráte již dědiny i města v plamenech se octly. Ale sotva-li kdo uslyší slovíčko o nějaké novotě, cele se oddá ihned přemýšlení o ní a uvažuje dlouho, aby vyzpytoval, zda-li ona za provedení stojí.

Tak ve Chvalkovicích mudrovali o novině, již byl přinesl bukovinský žid Nettl z hor, kde se proti vrchnostem selský lid s vážným důrazem zvedal a bouřil.

Rozebírali jak a co!

„Císařovna nikdy od sedláků nebude!“ těšili se všude. „Tedy si všude provedou svou, páni budou muset jim polehčit!“

Každý při této domněnce v duchu přemítal, co asi jeho nejvíce tlačí a tísní a jak by se tomu dalo předejít.

„Vzbouřit se také!“ každý jakoby šeptat slyšel.

To za vážnou úlohu stálo, a to proto, že by potom všecko docela jinak dopadalo, než-li až dosud to šlo. Robota, desátky tížily každého a Hlaholova hůl byla postrachem všech, kdo měli s pány co dělat. — — —

„Až jaké přijdou noviny dále!“ byli všude zvědaví. Na pozdvižení se nikdo ani nepomyslil, ale vesměs si povídali, jak by se mohlo zařídit. Než nikdo neodvážil se mu postavit se v čelo, ačkoli by se všichni usedlí roboty rádi zbavili.

„Však oni se budou bouřit jinde a naši páni nám dají potom svobody dobrovolně!“ doufali.

Každý po každé nejmenší novince pásl, aby se dověděl, jak daleko dospělo pozdvižení na Broumovsku a na Policku, poslové tajně chodili na Náchodsko, aby mohli uslyšet, jaká opatření tam proti nesnesitelné již libovůli panstva zavádějí. Všude kynuly nejkrásnější naděje, že sedláci o robotu přijdou, to jest, že na ni více nepůjdou.

Pan farář marně od těchto úmyslů lid s kazatelny odvracel a k bývalé poslušnosti napomínal. Namáhal se většinou zbytečně!

Sedláci ho sice tiše poslouchali, ale v duchu byl každý na tom pevně ustanoven, že více robotovat nepůjde.

Když to kdosi starému Ježkovi povídal, tu on ochotně šedivou svou hlavou přitakal.

„Já nepůjdu nikam!“ řekl. „Syna mně vzali a já starý věchet sotva své zastanu. A pak jednou to otročení může již přestat a snad také tentokráte konečně přejde!“

Všude v to pevně doufali.

Když Kudrnáč slyšel hospodáře Ježka takto mluvit, radostně po taji zajiskřil očima a pilně vyzvídal, co asi těm nehlučným chystáním se vrchní říká.

„Tentokráte mohu přijít k svému!“ povídal si a pátral po mínění mocných a dosud vládnoucích. — —

„Když svobody se nezvedou tentokráte, tedy zvedou se podruhé a já musím hledět, abych se nyní svého oteckého krovu zmocnil. Hrdlička statek má a toho Jiljího jsem také — —“

Doufal, že se mu to konečně zvede, aby jako hospodář na ježkovském statku zavládl.

„Kdo ví do čí rukou by přišel!“ povídal si.

Začal se přátelit s panskými dráby a tu se

dověděl, že pan vrchní revoltě nepřeje a že doufá, že se sedlákům nepovede. On také poslal do Hradce již napřed, ač byl teprve počátek měsíce března a polní robota počínala dubnem. — — —

VII.

Hvězdičky.

Letošního roku bylo to velmi nápadné!

Poměry tohoto světa byly úplně podobné ponurým časům jarní pohody, která ke svému obyčejnému jasu ani jakoby přijíti nemohla. Bylo pořád pochmurno, vál vítr, z rána bývalo mlživo a k večeru dotěrně chladno, že zima ještě v měsíci březnu do kostí lezla zrovna tak jako druhdy kolem jména Ježíše, kdy bukovínský žid Nettel první noviny o selském pozdvižení přinesl.

Ty byly zatím velmi rozhojněny a všeobecně rozšířeny v ten asi spůsob, že je povinností každého sedláka, aby se do pánů na dané znamení pustil a zadržované jimi svobody tímto rázným vystoupením pro sebe i své budoucí na věčné časy si vymohl.

Než ve Chvalkovicích se o tom pořád jenom povídalo a ne již jenom v chalupách, ale docela veřejně na návsi sešli se sousedé a rozprávěli o tom, jak tam neb onde sedláci na pány vyzráli, je k poslušnosti donutili a zadržené svobody, které Marie Teresie vlastní rukou sepsala a selskému lidu darovala, si vymohli. Při každé takové a podobné příležitosti všichni zatoužili, že je největší potřeba, aby i oni na vrchního Oráče si došlápli a o své se přihlásili. Každý se domníval, když už kancelářského do Hradce poslal,

tedy že jistotně nic jiného nedal přivésti, než-li císařovnin zlatým pérem napsaný list svobod.

Všude panovala neobyčejná nedočkavost, kdy budou vyhlášeny. Pan farář každé neděle se s kazatelny všemožně přičiňoval, aby své ovečky jak náleží o nutnosti poslouchání pánů přesvědčil. Ale nezavděčil se tím nikomu. Každý v neděli do kostela jdoucí doufal uslyšet, že tady budou konečně svobody přečteny.

Než čekáno marně.

Když jednou dráb Hlahola ozbrojen tvrdou habrovou holí šel jeden zástup rozhánět, byl ve svém životě poprve vlastním svým bejkovcem bit sám a vrchnímu rychtář s konšelem vzkázali, aby déle jich nehněval, že rozhodně víckráte na robotu nepůjdou, poněvadž nebude robotovat na světě žádný, když císařovna za právo uznala, aby pro své lepší přičiňoval se každý sám.

Co měl vrchní dělat?

Musil čekat co se dále díti bude, ač mu to zrovna dvakráte milo nebylo. Na okolních panstvích bylo všecko vzhůru již dávno a na náchodském měli sedláci dokonce svou vlastní vládu, tak nazvané „guberno“ ve vsi Rtyni.

Mocný pán úzkostlivě očekával každičký den propuknutí bouře, proti níž měl vítr pohotově. Stále osedlaného koně! Již ani spáti nemohl, tak že často, když se nočního času oblohu zahalující mrakové rozkouleli, pozoroval a přehlížel třpytící se hvězdičky. Jindy to dělával, když tak z pivovaru mile naladěn kráčíval od sládka Strouhala. —

Teď se mu pranic na světě nelíbilo

Sedláky všelijak již ubezpečoval, že žádných svobod nemá, šibenicí, trdlicí i oslem jim vyhrožoval, jestliže někdo proti pořádku něco pod-

nikne. Ale nic platno! Jindy poslušní a až k opovržení bázliví sedláci si jeho řečí nevšimli a rotili se dále, aby rokovali a mluvili, co všechno jim květ jara přinese. Těšili se na mnoho!

Vrchní dal si bukovinského žida Nettla zavolat a chtěl ho za jeho novinu potrestat, než chytrý staroch ještě více lišáka vrchního postrašil a tak ho napálil, že ho tento ještě milostivě propustil s tou žádostí, aby podruhé raději mlčel. Žid k tomu odpověděl, že chtěl sedlákům vykládat, jak zlé následky to bude mít, když se vzbouří —

Vrchní se na něho nedůvěřlivě podíval a pak se zamyslil.

„Koho máš radší mne nebo sedláky?“ otázal se ho.

Nettl nebyl ani minutku na rozpacích.

„Milostivou vrchnost, která však nikdy dosud nebyla ke mně milostivou!“

„Protože jsi's toho dosud nezasloužil! Ale chceš tak učinit?“

„Obchody jdou teď špatně!“ vytáčel se žid.

„Přijdeš jen dvakrát denně do Chvalkovic,“ pokračoval vrchní, jemuž patrně něco znamenitého napadlo.

„To tu bývám!“

„Za každou cestu dostaneš od dneška dvacetník!“

Nettl zamžoural očima a pozorně poslouchal dále.

„A až uhlídáš toho potřebu, dojedeš do Hradce k velícímu jenerálovi s mým slovem —“

„— aby sem poslal vojáky!“ vskočil mu do řeči žid.

„Učiníš to?“

„Když obchody nejdou, musím se ochotně chytit všeho, od čeho mohu být živ!“ svolil Nettl.

ač nepověděl, že prodává střelný prach, sekané olovo a dobré kosy.

Byl milostivě propuštěn.

Sousedům chvalkovickým, kteří na podzámčí čekali, co se s ním asi stane, vykládal, že mu vrchní hrozil za to trestem, proč do Chvalkovic dochází.

„Ale aby věděl, že se ho dnes nebojím, přijdu sem každý den dvakráte!“

Usedlíci, kteří se již svobod ani dočkat nemohli, jakoby při této smělé řeči nebe otevřené viděli a jakoby se nebe jejich budoucnosti samými hvězdičkami, zjevy budoucích dobrých událostí, stkvělo.

Nettl šel pokojně domů, ale jemu zářily hvězdičky do opravdy. Každý den dva stříbrné dvacetníky!

„Jen kdyby to pozdvižení hodně dlouho protáhli!“ toužil.

Sedláci slovům jeho úplně důvěřovali, jenom Kudrnáč, který ze židovy tváře bystré své oko ani nespustil a viděl, že žid se spíše z něčeho těší, než aby se na něco mrzel a chtěl vzdorovati, potutelně se ušklíbl.

„Aha již je políčeno!“ pomyslil si a celé jeho nitro ovládlo umínění, co nejdříve sousedy a to hlavně sedláka Ježka k nějakému unáhlení proti pánům dohnat.

Hvězdička naděje, že bude předce ještě do žní hospodářem na ježkovském statku, zasvítila jasně, skvěle — —

„Za utrpení pradědků předce vnukové dojdou ulevení v soužení!“ zatoužil.

* * *

Čas sokolím letem kvapil a jako skoro stav selský po celém českém království se zachvíval, jak bude s ním naloženo, tak tedy bylo i ve Chvalkovicích. Den ode dne s úzkostí čekáno, kdy dá vrchní svobody prohlásit.

Mnohý sedlák již od toho podzdvižení mnoho nečekal. Bouřili se všude, ale odnikud nebylo slyšet, že by všestranně dobře pochodili. Zde onde jim něco dali.

„Asi tak jako když se hladovému psu kost předhodí!“ vykládali to staří hospodářové s nevrlostí a nedůvěrou k zámeckému stavení pohlížejíce. „Aby nevrčel!“ dodávali. „Anebo aby se jí udávil!“

Kdo snad v celých Chvalkovicích byl nejvíce trpělivým, to by skoro ani nikomu nenapadlo. Starý Ježek čekal mnohé zlepšení, ale zatím ještě nežehral, ač by ho byl Kudrnáč k tomu rád svedl.

Denně skoro poráživali spolu v lesině klády na roubení, přitesávajíce je v podval i krovy. Staroch pracoval s chutí, jakoby na postavení nového příbytku veškerá životní jeho blaženost závisela.

Kudrnáč stále na něco rejsnil, starého štval, ale ten byl tentokráte k nedopálení. Odpovídával na každou sebe nadšenější Kudrnáčovu řeč o svobodách stejně.

„Musíme si popílit, abychom po setí mohli začít s roubením!“

To se ovšem mladému, obmyslností plnému muži nelíbilo. Jemu šlo o to, aby nějako vrchnosti se zalíbil a aby Ježek oproti ní se nehezky zachoval — —

Mnohdy mu to všecko přišlo do hlavy, zatřáslo mu to svědomím, Jiljí se mu ve snu zjevoval, ale Kudrnáč předce jen při svém setrval.

„Za utrpení předků zaslouží vnukové něco lepšího!“ těšíval se a jal se Ježka štvát proti robotám poznovu.

Než ten měl při tom svůj vlastní rozum.

„Víš, já nejsem zatím pro hřmoty,“ odbyl ho konečně. „Mně se všecko zdá, že nás vrchní svolá na robotu a pošle nás svobodné domů. Taková věc do kostela nepatří a teď ještě svobod nepotřebujeme, protože nic neděláme!“

„A kdy nás svolá?“ tázal se pofouchle Kudrnáč.

„Prvního dubna.“

„Tedy aprilem!“ posměšně prohodil mladý muž.

„To by se mohl opovážit!“ zahučel rozmrzelý staroch a začal o čemsi přemýšlet.

Kudrnáč si tajně zamnul ruce. Konečně tedy opatrného rozumce polapil. Nyní musil se přičinit, aby ho i dále poštval. To bylo obtížnější.

„Spoléhá se, že páni sami svobody vyhlásí!“ uvažoval. „Až se zklame — —“

Při tom pomyšlení zaškubal mu tváří úsměšek.

„Jako bys ty mně statek přepustil,“ povídal si. „Nemáš již dědice a předce co držíš, nechceš ani svému pokrevnímu příteli, který se svými předky u tvého statku tolik již vytrpěl, popustit. Neřku-li, aby páni se své moci a svých výhod jen tak vzdali! To by potom vlastně přestali být *pány* a byli by lidmi jako každý jiný člověk, který nemá nikomu žádného práva poroučet. Škoda, že jsi tak starý!“

Kudrnáč byl by zajásal.

„Konečně předce dostanu se pod otecký krov, který však dříve přestavím a starého hospodáře dám na výměnek do své chaloupky. Snad osud bude předce jenom jednou spravedliv!“

Starý Ježek netušil, jak Kudrnáč smýšlí. Kde by byl podobné úmysly u něho hledal! On byl v srdci svém jist, že páni podané na robotu svolají a svobodu vyhlásí. Tušil, že se budou tomu bránit, ale když celá země stála proti nim vzhůru, tu doufal, že déle právu odporovati nebudou.

„Kdyby se jen Jiljí vrátil!“ toužil.

Vzpomínka na novoroční sen ho jako vzpružila.

„Ještě ho snad předce uhlídám!“

Přemýšlel, jak by se to mohlo stát.

„Snadno!“ napadlo mu. „Až budou vydány svobody, tedy ohlásím, že nemohu svůj statek déle obdělávat, aby mně k tomu pustily syna domů. Pak to bude možno, ale teď ještě musím mlčet“ — —

Kudrnáč byl nyní již úplně spokojen. Jemu dostačilo, že hospodáře rozkyselil a že k nedůvěře, která zajisté se postupem časů a nezdarem nadějí v nenávist promění, popudil — —

Dělal si nejblažší naděje, dosud ještě nedostížitelné hvězdičky!

* * *

Jako myslil starý Ježek, tak soudilo hospodářů více. Domnívali se, že vrchní svolá na prvního aprile robotu a že to obrátí všechno v žert. Vyhlásí usedlým zadržované svobody. Nikomu ani jinak myslit se nezdálo! Kdepak! Všude na okolních panstvích rebellie, jenom zde na Chvalkovicku pořád ticho a klidno, ač všude i zde všecko tajně vřelo a jen pohnutí bylo třeba, aby se bouřka rozjiskřila a celé panství zachvátila.

Než do začátku se nechtělo nikomu, ačkoli mnohý nedůvěru vrchnímu veřejně vyslovoval. Ten

se tomu ovšem že na svém zámku, za zavřenými dubovými vraty v bezpečnosti smál. Byl úplně uspokojen. Hlahola mu dvakráte denně přicházel žalovat, že ten bukovinský žid Nettl po Chvalkovicích se potlouká.

Vrchní dělal, jakoby to za povšimnutí nestálo, ale zatím byl tomu nesmírně rád.

Nyní byl opět tím více bezpečen. Žid měl u něho pohledávku, kterou mu pak svým časem dráb na lavici lískovkou vyplatí, a tudíž zajisté že již mezi dobrosrdečnými sedláky bude v tom směru pracovat, aby se jemu ani vlásek na copánku nezkřivil.

Znal své!

Hlahola, který měl na Nettla již dávno spadýno, vždycky s nesmírným bručením od vrchního odešel. Věděl, že jsou na okolních panstvích proti vrchnostem všeobecně vzhůru, sám se o tom již mnohdykráte přesvědčil, že i ve Chvalkovicích jsou na to, pozdvihnout se, připravení. Ale jemu proto předce ani nenapadlo, že by se měl svých spůsobů, lískovicí se ohánět, vzdát.

Také se nemohl již prvního aprile ani dočkat! Jako všichni poddaní.

Těm žádnému nenapadlo rádlo chystat, hrábě připravovat a do pole se strojit. Doufali, že letošní velikonoční svátky budou trávit již jako úplně nezávislí, svobodní a na svá vlastní role měli času dost až po hodu božím.

Tu sobotu před květnou nedělí měla začít robota na panském!

Všaktě toho čtvrtku před ní všemi dědinami panství prošel Hlahola v četě panských čeledínů a zabubnoval na každé návsi „robotýřskou“.

Všude ji s obzvláštním zalíbením poslouchali.

„Naposledy!“ těšili se a každý s nedočka-

vostí očekával sobotu. Doufáno všeobecně, že dá vrchní svolat veškeré robotýře na zámek, aby jim radostnou novinu zvěstoval.

Sotva že jitro toho dne před květnou nedělí šerem svým noc přemohlo, byli všude po panství náchodském vzhůru, aby vyslechli poslední „troubení“ na robotu.

Vystupoval totiž, jakmile robota začala, každodenně za úsvitu poklasný na zámeckou věž a tam do dlouhé, plechové trouby, již bylo po celém, nevelkém zrovna panství dobře slyšet, foukl a zahuhlal, kdo se má dnes do díla dostavit. Všude již ta volání znali. Dnes vesměs čekáno, že vrchní pro památku dá svolat robotníky všecky.

Když ve Chvalkovicích kostelník Houžvička odzvonil ranní klekání, zavzněla ze zámku trouba.

„*Po—ta—hy*,“ zahučela.

Všude čekali, že zahlaholí ještě „*pě—ší*“ a pak „*mlat—co—vé s ce—py*“ a konečně „*dro—bo—ta na — lu—ka — a — do — le—sů*“.

Než očekávání bylo marné.

Trouba umlkla zrovna tak jako za let minulých.

„Nedají nám nic!“ zvolali hospodářové.

„A my nepůjdeme nikam!“

„Nepůjdeme!“

A za hodinu, kdy se mělo vyjíždět na robotu, nehnula se ve Chvalkovicích nikde ani noha.

„To by bylo pěkné, aby nás tak soužil!“

„Nedáme se!“

A vzpoura byla všeobecná.

Ani starý Ježek, který vždycky k rozumnému domluvení se dříve radíval, tentokráte neměl žádného návrhu po ruce a krátce čeledínovi řekl:

„Nepojedeme!“

Kudrnáč si radostně zamnul ruce. Na tohle

to čekal. Že Ježek úmysl svůj nezmění, kdyby ho změnila celá ves, tím byl jist a proto šel spokojeně podívat se do dědiny. Zde panoval velmi čilý život.

Sedláci s klacky chodili po návsi a hrozili zámku. V tom zaskřípěly od Hrdličkova statku — vlačihy. Hrdlička, Ježkův zeť jel na — robotu.

„Nikam nepojedeš!“ okřikovali ho sousedé.

Než Kudrnáč na ně mrkl velmi tajemně a přistoupil k Hrdličkovi, který byl znám jako člověk zaječího srdce.

„Tchán ti vzkazuje, abys dělal oplazy a měkkotu jen tak rozkorejhnil!“ přísně a vážně mu povídal.

Hrdlička na něho nedůvěřivě pohleděl.

„Jestliže ti něco poklasný proto řekne, tedy ho sekni za to bičem!“ naváděl ho.

Sousedé souhlasili, vykládajíce si Ježkův vzkaz a jeho provedení za platnou záminku ku pozdvižení. Věděli, že si to poklasný nedá líbit a že budou mít příčinu souseda se zastat. — —

„Ať to uděláš!“ hučelo davem.

Dobrácký Hrdlička se tomu návodu radostně pousmál domnívaje se, že poslušností svou kdoví co chytrého neprovede a práskaje bičem jel dále, na chvalkovickém panství jediný na robotu.

Sousedé si myslili, že má tchán jeho Ježek něco za lubem a že pány ještě dnes nějako vyplatí. Obzvláště, když se Kudrnáč vytratil. Počítali na něco chytrého.

„Ten to vrchnímu nepromine!“ těšili se s veselým smíchem za robotovat jedoucím Hrdličkou pohlížejíce.

Kudrnáče nemohlo dnes nic více potěšit a oblažit jako když uhlídal Hrdličku jet na robotu. Proto ihned ho na něco navedl, co by mohlo

účinkovat, aby se sedláci zdvihli. Doufal pevně, že se mu přece povede, ale musil se ještě všelijak přičinit, aby se tak stalo.

Proto se z davu vytrousil a kolem rybníka pod zámkem se nalezajícího chvátal podle zámku po skalistých schodech vzhůru k panskému dvoru, u něhož několik v kupě stojících a robotýře očekávajících mušketýrů a poklasných zevlovalo. Každý měl v ruce hůl a hleděl jako dravá šelma. Chlapi již všichni obstarožní a žádný z nich dosud nepamatoval něčeho podobného jako dnes.

Dobrou hodinu již na robotníky čekali, aby je po jejich úkolech rozvedli, a z těch dosud žádný se nedostavil, a místo toho po dědině se rotili.

Poklasní netušili nic dobrého a proto si navzájem sdělovali svá mínění, jak by to neb ono zavedli, aby robotu k její povinnosti donutili.

Dráb Hlahola, který se dnes do vsi přece jen neodvážil, měl hlavní slovo. Těšil se na nějakou tu selskou revoltu; ale když nyní viděl, že ona vlastně již tichým dosud vzdorem počíná, začalo mu být najednou jaksi úzko a nevolno, čemuž vyhoudáním a vykřikováním ulehčoval, ač by byl dolů do dědiny mezi sedláky třeba i s holí v ruce nešel.

„Takhle některého dostat!“ přál si hlasitě, že to bylo až kdoví kde slyšet.

„To se ti hned stane!“ ozvalo se za ním. Všickni v hovor zabráni se chvatně obrátili, aby se podívali, kdo to promluvil.

„Kudrnáč!“ mrzutě prohodil Hlahola, který byl asi v letech příchozího. Ode dávna se znali, ale druh druha si valně nevšímal. Nestáli si za to navzájem!

„Co povídáš?“ utrhl se na něho panský dráb.

„Že jede na robotu statecký Hrdlička. Bude vás prý některého zlobit!“ zněla odpověď a mluvčí chvátal opět dále.

„No to by se mohl opovážit!“ vyhrožoval Hlahola, kterému začal najednou panský hřebínek narůstat.

„Vždyť on nikdo nejede!“ prohodil jeden z poklasných, ale než-li domluvil, vyjížděl již dobrák sedlák ke dvoru.

„Nechte mně ho!“ zažádal dráb a již mu chvátal naproti.

„Proč tak pozdě?“ zahulačil na něho.

Hrdlička se jen usmíval.

„Buď rád, že jedu!“ ve své dobrotě prohodil. „Budu beztoho sám!“ dodal.

„Dnes leda!“ dopálil se Hlahola a vedl sedláka za dvorská humna, aby je zoral.

Hrdlička, když nikoho tu neviděl, skoro litoval, proč sám jel. Již ho sousedé leckdy ošidili, a proto jim nedůvěřoval a šel na robotu domnívaje se, že ho chtí do nějaké bryndy přivésti a pak se mu vysmáti. Jednou ho již tak ku pětadvacítce přivedli. Ani se proto potom oženit nemohl, až ta Ježkova si ho ze vzdoru vzala! Ale teď s ní zkoušel. Měl na tom světě samý kříž a proto vždycky hleděl a koukal, aby se dostal z domu, od rázné ženy kousek dále.

To ho také většim dílem na robotu nepřímo vyhnalo, že se bál, aby potom nějako špatně nedopadl a od ženy za to nezkoušel. Myslil, že předce někdo ještě pojede. Ale když viděl, ač se valně opozdil, že je na robotě samojediný a že ho Hlahola se skolkem v ruce vyprovází, tu ho skoro zamrzelo, proč se sem vydával. Musil přiznati, že by mu bylo lehnout si na pec desetkráte milejší, než-li tady se u pluhu rachlovat.

Než v tom vzpomněl si na Kudrnáče a jeho návod. Přišlo mu na mysl, jak k témuž sousedé ho nabádali. Ušklíbl se, zabral brázdu, švihl bičem, koně trhli a vůzka zapískla. Začal orat.

Hlahola šel za ním.

Hrdlička kousek oral pořádně, ale brzy nechal za sebou oplaz. Dráb vida sedláka na pohled upřímně pracovat, ani proto nemukl, ač měl sto chutí holí mu připomenout, že neoře své, nýbrž panské, tedy aby si proto dal pozor. Sedláci za onoho času musili být s potahy celé dny na robotách a proto obyčejně k večeru a až do padnutí unavení své vlastní pozemky místo dokonalého dodělání jenom rozkorejhnili, tak že to mezi panskými dráby v pořekadlo a v posměch vešlo. A tak chtěl nyní učinit i Hrdlička zde. Usmyslil si orat páté přes deváté a proto udělal po několika krocích oplaz nový.

Hlahola zahromoval.

Sedlák ale jakoby nic. Poháněl koně ku předu a pluhu chápal se jen za jednu kleč. Drábovi to ovšem neušlo.

„Chopíš se také druhé!“ rozkřikl se na sedláka.

Hrdlička ihned poslechl. Pustil tu, kterou držel, a chopil se druhé. Jak si Hlahola přál, který opět kráčel po novém oplazu.

„I ty — —“ zahulačil.

„Že obrátím pluh a pojedu domů!“ obrátil se Hrdlička, ale zatím jel dále a udělal oplaz zase.

To bylo drábovi mnoho. Tohle to se mu ještě jaktěživo nestalo. Samo sebou to nebylo. V tom přišla mu na mysl vzpomínka na to, co mu Kudrnáč pověděl. V Hlaholovi vzkypěla krev. Takhle jeho si dobírat?

Než se sedlák, který opět nový oplaz udělat

chystal, nadál, ucítil na zádech drábovu hůl a dráb než-li se rozpřáhl na ránu druhou, měl Hrdličkův kožený bič kolem hlavy a než-li se vzpamatoval, dopadl již podruhé a potřetí. Koně švihotem poděšení a celou zimu odpočatí se toho ulekli a dali se ihned splašeně pryč, zpátky, tak že na nové brázdě zůstali dráb se sedlákem sami.

Hrdlička, jehož rána Hlaholova nesmírně dohněvala, vedl si velmi obratně. Maje bič na dlouhé násadce, hezky držel se od drába dále a pryč mu šlehal ve vypasenou tvář, nikterak ho s krátkým jeho obuškem k sobě nepřipouštěje. Hlahola jen řičel. Krev se mu prosekanou kůží z lící začala řinout. Hrdličku zdar velmi těšil a proto dbale pokračoval sekaje drába nyní do těsných koženek, tak že on na obranu zapomínal a jen bolestí vyskakoval.

„Vidíš, jak to chutná!“ volal Hrdlička, lituje, že již raději někudy do vsi po příkladu svých koní neutíkal. Zašel do přílišnosti a tak se v ní rozhostil, že ani nepozoroval, jak dosud u dvora zevlující poklasní příteli drábovi kvapí ku pomoci. Když je uhlídal, bylo již na útěk pozdě. Ubránit se jim nemohl a proto než-li by se rychle otčenáš pomodlil, byl opět on bit jako žito a ke všemu hnali ho na zámek do žumpy, odkud bylo vidět jenom kousínek nebe a času večerního několik hvězdiček, asi tolik, kolik počet prstů lidské ruky čítá. — —

Kudrnáči, jemuž se úmysl jeho nad očekávání dobře zvedl a který boj Hrdličky s drábem a pak jeho osud z bezpečného povzdaleč pozoroval, srdce v těle radostí poskočilo.

Musil rychle jednat dále!

Hvězdička naděje mu konečně vzešla a skvěle

se nad jeho úmysly, za utrpení předků vlásti na ježkovském statku, zatřpytila.

VIII.

Na květnou neděli.

Sousedé chvalkovičtí ještě na návsi v sobotu ráno dne prvního dubna stáli a rokovali, co asi ten Hrdlička tou svou jízdou na robotu myslí. Nemohli si to nijak vyložit. Kdyby se byl k tomu Kudrnáč nenamátl, byli by ho zpátky domů hnali, ale když ten se do toho vložil a od tchána, jemuž po vsi každý úplně důvěřoval, vzkaz mu přinesl, tu se domnívali, že chytrý staroch něco na pozlobení pánů vymyslil.

„Aprilem je povede!“ mínili někteří vzpomínajíce si, že starý sedlák velmi pěkně umí čtveračit a obratně někoho dovede pozlobit. Jen to se mnohým zdálo být podivno, že to dává sprostředkovat svým zetěm, který spíše všecko pokazil, než-li by něčemu na nohy pomohl.

Než domnívali se, že je na provedení něčeho chytrého napíchnut Kudrnáč, jemuž podobné věci byly jako vrozeny.

Ještě o tom mluvili, když úvozem kolem zámku v divém úprku hnali se Hrdličkovi koně s převráceným pluhem a rozbitými vůzky za sebou.

„Co to?“ ulekli se sousedé myslíce, že za splašenými hovady poběhne také Hrdlička. Ale čekali ovšem jen marně. Spřežení kvapilo domů tak chvatným tryskem, že se mu někdo vstříc ani postaviti neopovážil. Zkušení věděli, že jsou koně přes zimu zbujnělí a proto i odvažující se k jejich zadržení se odvrátili.

Mnozí mínili, že Hrdlička toto pánům zúmyslně provedl jako na znamení, že již ani dobytek na jejich nechce pracovat a proto že tím méně budou tak lidé činiti.

Než si to však vespolek jako pravdu vyložili, přikvapil mezi ně Kudrnáč všecek uhnán a udýchán.

„Hrdličku vedou drábové do žumpy!“ volal. Vážná věc!

Páni místo svobod sedláky jímají a chtí je zavírat. Tohle to jen tak zůstat nesmí.

Bleskem roznesla se zpráva o tom po celé vsi. Ale mužové, místo aby si pro souseda došli, jenom s lítostí o jeho nehodě si vyprávěli.

„Jak to s ním dopadne!“ toužili.

A každý byl dnes rád, že se něco podobného jemu nepřihodilo. Více na příčiny Hrdličkova zatknutí nepomýšleli a jen se zimničnou nedočkavostí čekali, co a jak bude zítra, na květnou neděli!

* * *

Starý Ježek chodil se svěšenou hlavou po dvoře a díval se na starou, sešlou budovu, již obýval po celý svůj věk on, ve které se narodil i umřel jeho tatík, kde strávil své živobytí i dědek a kterou svým budoucím postavil pradědek. Ještě i nynějšímu hospodáři byla by do shasnutí posloužila, ale on jakoby něčím popouzen a nutkán umínil si, že ji předce přestaví a podroubí.

„Jiná památka tu na tom světě po mně nezůstane, než-li že jsem se o své potomky staral i tehdy, když syna mně páni urvali. Že jsem byl dobrým otcem!“

Jiná léta, skoro po půl století v tento den

jezdíval poprve v roce zase na robotu. Až dnes tak neučinil.

„Nesmíme svým následujícím jenom samou klopotu zanechávat!“ šeptal svadlými svými rty. „Hrdličková není beztoho spokojena a proto musím hledět, aby Jiljí alespoň byl za své soužení trochou bezstarostností oblažen. Ještě dobře, že zeť žádných daremností netropí.“ — —

V tom přichvátal celý uřičen a upocen Kudrnáč a přímo spěchal k pantátovi.

Staroch jakmile ho v tomto stavu uhlídal, ihned se tak zalekl, že se v něm dech zatajil.

„Co se stalo?“ vyděšen se tázal.

„Nelekejte se!“ žádal ho Kudrnáč.

„Jdou sem pro mne?“ ptal se Ježek jsa již předem na tom pevně ustanoven, že prchat nebude a že se třeba kolika poklasným oproti postaví. Domníval se, že páni násilím honí na robotu.

„Ne, pantáto!“ — „Tak tedy co?“ — „Hrdličku zavřeli!“ — Ježek se pozastavil a celé okamžení ze sebe ani slovíčka vypraviti nemohl. — „Proč?“ vynutil ze sebe teprve po chvíli. — „Namlátil Hlaholovi!“ — „Kdo ti to řekl?“ — „Viděl jsem to!“ — „A kde se to stalo?“ — „Hrdlička jel robotovat ze vsi jediný a na poli ho začali proto sužovat.“ — „To by musil být ne sedlákem ale špatou chlapem, aby si to dal líbit! Bodejť! A ještě za to, že poslouchal, na panství jediný? Tohle to je spravedlnosť?“ Kmet se chvěl jako metlice, když do ní zavěje vítr. „Okamžitě ho musí pustit!“ zahněval se. — „Nevím!“ — „Půjdu k vrchnímu!“

„Ten si vás tam nechá také!“ namítl uštěpačně Kudrnáč. „Vy jste se na robotu ani nedostavil!“

Hospodář musil bez odporu uznat odůvodnění této námitky, která mu zrovna k libosti nepřišla.

„Tak co dělat?“ zaúpěl. „V pazourech jim ho nechat nesmíme!“

Kudrnáč svěsil hlavu jakoby o prostředku k tomu přemítal. Kmet na něho s dychtivostí pohlížel, netuše ani z daleka, jak asi mladý jeho příbuzný smýšlí. Toho starochovy trapné rozpaky zajisté jen blažily. Na to čekal, že podobnou příležitost, kdy starý strýc bude v mysli své do krajnosti pobouřen, ve svůj prospěch vykořistí a tak konečně svých úmyslů dosáhne. Však se k nim již tolik nasnažil!

„Co myslíš?“ dolehal na něho Ježek.

„Aby ho sousedé vymohli!“ krátce odvětil tázaný.

„Ze srdce jsi mně, hochu, promluvil! Ale jak?“

„Dnes to nepůjde!“ určitě se vyslovil Kudrnáč.

„Proč?“

„Na zámek se nedostaneme!“

„Zítra je květná neděle, sejdou se sem odevšad do kostela a vrchní snad také.“ — —

Ježek porozuměl.

„Zítra na zámek udeříme!“ těšil se. „A přitom také i svobody si vymůžeme. Tohle to není již možno snášeti.“ — —

Více se Kudrnáče po žádné podrobnosti nedotazuje kvapil dolů do vsi k dceři, k níž leda někdy při křtinách zašel. Chtěl vědět co a jak.

Ani ho tak odvedení Jiljího nedojalo, jako teď zatknutí Hrdličkovo.

Kudrnáč na dvoře osamotněl. Chvíli otevřenými vraty se díval, jak starý hospodář úvozem k dědině pospíchá a pak se rozhlédl po usedlosti. Nadál se, že se dnes bude všecko na něho usmívati a zatím se mu zdálo, jakoby se na něho každý

předmět škaredil. Zachvěl se, ač stál na práhu toho, k čemu po kolik let pracoval a se snažil, aby byl na ježkovském statku pánem on, potomek jedné z dcer odtud, která nevinně do neštěstí přišla a jehož následky děd, otec i on museli snášeti — —

Než dlouho to netrvalo, co ho bodalo pomnění, že zase lotrovství provedl a Hrdličku proti drábovi a drába proti Hrdličkovi poštval a to ještě v této době, kdy za to dobromyslný a ochotný sedlák může viset. Kudrnáč chtěl něco jiného. Aby tak starému Ježkovi statek vzali a jemu dali, a ejhle, ono se to semlelo takto! Připadl mu možný osud Hrdličkův na mysl. Ale jen okamžik ho studil, potom jakoby ho milounký jarní vánek ovanul!

Cítil dobře, že jednání jeho nebylo správné, ba že vypadlo velmi hanebně; ale jak lidská povaha s sebou přináší, nepřipustil si to. Ba on v tom najednou viděl dobrotivý prst boží, který ho za soužení dědů spůsobem tímto oblažuje.

Div že šílenou radostí nezajásal. A to při pomnění, že Hrdličku pro příklad za jeho revoltu pověsí a žena jeho — ovdoví!

„Místo jednoho statku budu mít dva!“ zaplesal. „Kdo by si ji vzal. A já ji mám tolik rád!“

Na Jiljího ani nevzpomněl. Kde pak!

„Tedy předce jsem se nenamáhal marně. Však jsem se něco napřemýšlel!“

Poznovu jal se po dvoře se rozhlížet. Na vše, k němu jako lhostejné s úsměvem se díval, ale nejspíše že nic valně tou svou laskavostí nepotěšil. Všude jakoby byla zádumčivost rozestřena. Ani kohout po svém zvyku a obyčeji mu jako pozdravem nezakokrhal.

Než předce měl tu na statku někoho, kdo mu byl do této chvíle z celé duše oddán! Když tu tak stál a z místa na místo všecek překvapen přešlapoval, vyběhla jako namátkou Ježkova hospodyně Dorota. Uhlídala Kudrnáče oknem domovního stavení po dvoře se batolit a proto si vzala záminku, jak by se k němu blíže dostala.

„Kde je hospodář?“ ptala se.

„Pryč! Teď místo jeho zastávám já!“ odpověděl jí její milovník.

„Však ti to také sluší!“ lichotila mu Dorota. „Hned bych chtěla být tvou hospodyní!“

„To bych já nerad!“

Dorota se zarazila.

„A proč?“

„Protože si vyhledám a vezmu ženštinu tebe daleko onačejší!“ nadutě posilněn vzpomínkou na Hrdličkovou Kudrnáč jí odsekl. „Tebe ani pod střechou trpěti nebudu! Nejsi hospodáři věrna!“

To měla Dorota za všecku svou účinlivost k tomuto člověku! Nejdříve myslila, že ji tak po svém obyčeji pokouší, ale když viděla, že se obrací a jde pryč, tu ji slzy polily.

„Povídáš to do opravdy?“

„Slyšela jsi a teď jdi!“

„Tobě Pán Bůh ani žádné štěstí více nedá!“ zaupěla Dorota, kterou hněv úplně opanoval. Jak jinak za tolik ochoty!

Kudrnáč se pohrdlivě zasmál.

„Jen počkej, jen abych ti nebyla někdy ještě dobrá a to velmi dobrá —“

„Prosit se tě o to nebudu!“ odsekl jí neuváživ, co dělá a jsa všecek zaujat zdařilým sna-

žením k nabytí statku šel si ho obhlédnout také zvenčí.

„Již mně neujde!“ těšil se.

* * *

Dole po dědině dosud o neštěstí Hrdličkově hovořící usedlíci a sousedé se Ježka, když mezi ně přikvapil, přímo poděsili a zhrozili.

Takto ho neviděl ještě nikdo. Rozháraného, rozrušeného a co každého překvapilo, rozvášněného. Proč to všecko, to dovedli si úplně dobře vyložit; ale že takový vážný, rozšafný a opatrný muž takto se může rozhněvat, toho se předce nikdo nenadál. A to hlavně proto, že ho posavád ještě nikdo bezhlavého neviděl, až dnes!

Davy a kupy, když kolem utíkal a zafatou pěstí zámku hrozil, umlkly a s lítostí se dívaly, jak stařec k dceři Hrdličkové pospíchá.

„Ten ji sotva potěší!“ poznamenal kdosi.

„A ona jeho také ne,“ prohodil jiný.

Shromážděných jakoby se zmocnila jistá neodbytná sklíčenost. První smutný výjev, který se odbyl zrovna v den, kdy měly svobody svou platnost nastoupit. Páni se svého nechtí spustit, sedlákům napořád upírají lidskost a nutí je do člověčenství!

Dobromyslní sousedé bezděky zatínali dlaně ve tvrdé pěsti a věru že byli by se rozběhli jimi zámek roztlouci a rozmetati.

Každý se domníval podle Kudrnáčovy řeči, že má starý Ježek něco za lubem, ale podle toho, co se stalo, se to nepovedlo. Proto na to také nikdo dále nemyslil sleduje události okamžiku.

Všem tady v různých skupinách shromážděným na mysli tanul rázný prostředek, který by

je okamžitě z trpkých rozpaků vytrhl a jehož se konečně předce jenom budou muset chopit, aby trochy ulevení se domohli. Již tak dalece s tou pěknou myšlénkou, nemuset robotovat, pánům sloužit a místo toho moci na svém pracovat, své vzdělávat, se spřátelili, že nikomu by nebylo milo, jen tak se jí vzdáti. Ostatně to žádnému ani nenapadlo.

Tak pěkných úmyslů a myšlenek se český sedlák nerad spouští — —

Skoro každý měl slovo „udeřme na zámek“ na jazyku, ale nikdo se ho první neodvážil pronésti, ač po prvním jeho zahlaholení sto hrdel by je opakovalo a dvě stě paží provésti je chvátalo.

Kdyby byl býval Ježek, který k tomu měl nejvíce příčin, to učinil, v tuto chvíli mohl být již Hrdlička svoboden a vrchní by třeba vydával „svobody“ a jak rád. Ale starý sedlák pospíchal k dceři. Myslil, že bude zoufat, než mýlil se.

Seděla zamyšlená u stolu.

„Bůh tě potěš!“ oslovil ji otec.

„Vy tak neučiníte, ač jste mohl. Proč jste pro něho na zámek nešli?“ — mrzutě se ptala vážná selka.

To starocha překvapilo.

„Až zítra, v neděli!“ těšil ji.

Dcera mu k tomu neodpověděla a zamyslila se. Staroch vyšel ven, aby se po dvorci místo zetě poohlédl.

Ledačeho bylo zde velmi zapotřebí.

Tak nejprve musil uvázat ve stáji z roboty prchlé koně. Čeledína nebylo doma a ženské ve stavení jsoucí se jich bály. Sem tam se podíval, ale jenom tak spíše podle svého obyčeje. S ničím mnoho nesvedl. Obzvláště dnes, kdy byl všecek rozčilen. Velmi litoval, proč se před chvílí v čele

sousedů na zámek nevrhl a zeti Hrdličkovi na vrchním propuštění nevymohl.

Když ten Kudrnáč mu zítřejší den připomenul!

„Budou se světit kočičky!“ připadlo mu a těšil se, jaký dav lidstva to bude pohromadě —

Pohleděl okem do světnice, kde dosud dcera jeho v zamyšlení seděla. Starého bodlo u srdce.

„Měli jsme ho předce jen ze zámku vyrvat!“ litoval a již se mu Hrdličkovou potěšit ani nezdálo. „Až zítra sem zase půjdu a hned muže jí s sebou přivedu!“

Staroušek se domníval, že Hrdličková teskní nad neblahou příhodou svého manžela, nikterak se nenadál, že jí srdce v ňádru usedá proto, že si vzpomíná té ostudy proto, poněvadž z celého panství jediný její muž jel na robotu a že ho páni proto ještě jako k posměchu zavřeli. To ráznou ženštinu do krajnosti sužovalo a trápilo.

Dnes jí přicházelo na mysl, že předce jenom si to měla lépe rozvažit, než-li si ho vzala. Tohoto všeho nemusila se nikterak dožít. Ostatně již se jí na statku všecko protivilo. Nikde nepřicházela tady ani na dosti malý odpor a proto jí brzy všecko zevšednělo a nedlouho potom omrzelo.

Obzvláště manžel Hrdlička byl jí ve pravém slova smyslu jen pro zlost dobrý. Do všeho ho musila strčit, na všechno navést a neučinila-li tak, zle to dopadlo. Jako ku příkladu dnes. Nic jí neřekne a jede si na robotu, když celá ves se raduje z nabytých svobod.

Ale již nebylo pomocí!

„Rychtářkou jsem mohla být a ten to nepřivede ani na konšela!“ zatoužila sebevědomá žena a myslí jakoby jí někdo chvatně přeběhl.

Hrdličková nebyla osoba, která by se oka-

mžitému dojmu nebo i snad jen náhodné vzpomínce dala opanovat, ale dnes si v tomto okamžiku rukou v pěst sevřenou do čela udeřila, jakoby rozum pod ním sídlící pokárat chtěla. —

Než to také zasloužilo uvážení.

Myslí se jí kmitnoucího velmi dobře a ihned poznala. Jak by ne. Vždyť ji kolebával, zpíval jí, vše jí ochotně udělal, každičké její přání vyplnil, tužby jí z oči vyhledával, než ona k tomu ke všemu zůstávala, ač to ráda přijímala, slepou, nedbalou, tak jak se na dceru ze statku vůči synku ani ne chalupnickému, k chudému Kudrnáči, slušelo a patřilo.

Líbil se jí, ale ona předce nemohla mu to dát na jevo, ač byl ze všech svobodných chasníků nejšvarnější, hoch k zulíbání. Ale kam by ji to bylo bývalo vedlo?

Do žebroty!

A za doživotní bídu a nedostatek trochu té lásky nestojí. Když pak Jiljího na vojnu chytili, tu byla selská dcera proti svému chudému příbuznému dokonce zaujatá. Vzdorovala mu odjakživa, hned od té chvíle kdy poznala, že on nemá ani tolik polí jako její otec úvratí, ale potom ho ani vidět nemohla. Tušila jeho lásku k sobě, cítila svou náklonnost k němu, ale sem tam na to slyšela s posměchem poukazovat a to dceru ze statku domrzelo, že se tak zahazuje. Přemáhala se i nepotřebně, aby dokázala, že to není pravda, a když bratra její sebrali do vojen a ona mohla na zdědění statku úplně dobře počítat a Kudrnáče si vzít, tu se kdesi doslechla, že on neštěstí bratrovo spůsobil, a to proto, aby se stal jejím mužem a hospodářem.

Jedna ze všetečných družek jí dokonce vyčtla, že ho na to navedla. Líbil se všem a proto

o něm všecky svobodné holky s obzvláštní zálibou mluvívaly a zkrátka ho Hrdličkové nepřály.

Ta pak, aby dokázala, že o něho nestojí, vdala se za člověka, který byl mezi mládenci jen pro pohoršení. Ze vzdoru.

Otec jí bránil, ale ona jinak nedala. Mnoho z toho všeho, co jí dnes na mysl připadalo, nedověděl se nikdo mimo ni a toho neb onoho jednotlivce. Než ona paměť toho chovala neustále svěží a živou.

„Ó já nešťastná!“ zabědovala na návštěvu tatíkovu úplně zapomínajíc. Ten byl již dávno pryč. Nemohl u Hrdličků ani vydržet. Velmi ho mrzelo, proč tomu sňatku s náležitým důrazem svého času neodporoval. Dnešní den mohl si ušetřit.

Šel domů jako opařený. Plný palčivostí. Rád byl by u dcery zůstal a nemohl tam obstát, ač věděl, že v nepřítomnosti hospodářově statek mužského potřebuje. Všelicos se mohlo stát. Vždyť čeledín, věda, že sedlák je zavřen, mohl hospodyni okrást. — —

„Kudrnáče k ní pošlu!“ napadlo mu a již chvátal, aby tak učinil. O tom byl přesvědčen, že bude jednat nejsvědomitěji. Byl příbuzný. —

Ale nestihl ho doma.

„Doroto, kam šel?“ ptal se hospodyně. Obyčejně jenom toto úplně dostačilo, aby se dověděl, co kde Kudrnáč dělá. Dorota věděla vždycky o každém jeho kroku. Když ho sama nestřehla, tedy již jí některá zahálčivá baba přišla povědět podrobnou o něm zprávu. Proto hospodář se k ní vždycky utíkával.

Dnes však nedopadl jako obyčejně.

Hospodyně byla nějako velmi rozbručena a zle se na pantátu po jeho otázce utrhla.

„Kdo?“ tázala se dělajíc, jakoby jí na Kudrnáči jaktěživo pranic nezáleželo. Hospodář to ihned zpozoroval, ale domníval se, že snad vzdoruje jemu. Dnes však neměl času, aby jí její obyčej svým zvykem, pozlobením, oplatil. Chtěl zkrátka k věci. Proto si nevšiml, že je nějako rozčilena.

„Kudrnáč!“ pověděl jí.

„Co pak já ho hlídám?!“ odbyla ho Dorota.

Jindy byl by ji pantáta za tuto nespůsobnosť tak rozkuškal, že by vroubek na trámě přibyl, než v této chvíli, kdy měl vážnější věci na mysli, se mu tak učinit nezdálo. Ani na to nepřipadl!

Dorota dychtila, aby se jí dotazoval po příčinách jejího hněvu. Byla by mu věrolomnosť a faleš Kudrnáčovu jak náleží objasnila a vypověděla, jak jí živobytí zkazil, s tím ubezpečením, že mu za to Pán Bůh do nejdelší smrti žádného štěstí nedá. Ale pantáta také nic. Hospodyně dala se do pláče. Tím ho myslila chytit. Ale starý sedlák měl vlastních trpkostí plnou hlavu a proto Dorotu její tísni nechal a šel ven.

Chvíli všecek rozrušen chodil kolem statku. Netrvalo to dlouho a byl ze svého zadumání vytržen chvatnými, spěšnými kroky.

Zvedl hlavu a ejhle, Kudrnáč tady. Pod paží nesl otypku „kočiček“. Jindy byl by ho hospodář za tu pozornosť ke statku pochválil, tentokráte však začal s jinou. Byl tomu rád, že mladý muž nedlel dole ve vsi, nýbrž že se nedal událostmi strhnout a proto že bude k tomu ochoten, oč jej poprosí.

„Poslouchej, hochu,“ zastavil ho. Kudrnáč byl také nějako zamyšlen, neboť kousek mimo cestu stojícího pantátu nepozoroval a skoro sebou škubl

když jeho zavolání uslyšel. Než ihned se zase vzpamatoval.

„Copak si přejete?“ ptal se.

„Máš kdy?“

„Co chcete?“

„Hrdličkův statek nemá hospodáře!“ začal Ježek. „Však o tom víš a já bych tě prosil, abys ho chvíli zastal. Bez mužského a obzvláště nyní to ve stavení nedobře by chodilo. Buď tak dobrý a pobuď u Hrdličkové. Můžeš ji také nějako potěšit. Ale zejtra do kostela neopomeň přijít!“

„Přijdu. Právě proto jsem ty nejkrásnější jívové pruty vyhledával, abychom mohli v případě potřeby pro pamětnou vrchnímu jak náleží vysekat. Pak ty metly dáme posvětit a budoucím pro věčnou památku uschováme“ — —

Takto promluvil Kudrnáč starci od srdce.

„Ukaž, já je zítra vezmu s sebou a ty teď pospěš!“ vyzýval ho ve vrásčité tváři jen záře.

Kudrnáče nemohl ani k něčemu příjemnějšímu vyzvat. Ihned mu ochotně metly předal a do vsi, k Hrdličkové pospíchal.

Ježek nyní s otypkou pružného proutí pod paždí přemítal jeho slova.

„Ba to by byl nápad! Vrchnímu vysekat a naflákat. A na květnou neděli, svěceným proutím! No uhlídáme!“

Selka Hrdličková dosud seděla zamyšlena a zadumána, když do statku Kudrnáč s tlukoucím srdcem zavítal. Ani v této chvíli skutečnosti nevěřil.

Po statku toužil, po Hrdličkové dychtil a dnes všecko to jakoby se k němu přiklánělo — —

„V tom je spravedlnost božská!“ plesal a chvátal, tak že se ani nikým na slovíčko zdržet nedal. Staroch Ježek mu nemohl ani příjemnějšího úkolu sdělit. Kudrnáč byl tak svým myšlením a

svou radostí opanován, že úplně zapomněl, že to všecko je vlastně teprve začátkem touženého jím konce. Možnou budoucnost pokládal takřka již za hotovou skutečnost. V ranní době ještě pln obmyslů a starostí štval na Hrdličku dráby a na dráby Hrdličku, popichoval stařičkého svého hospodáře, odbyl Dorotu a zaběhl do stráně na jívu pro kočičky, pro palmy míru a pokoje.

A Ježek ho, když je do statku donášel, poslal sem. Tahle ta příhoda byla obzvláštní.

Vstoupil do světnice.

„Pozdrav tě Bůh, selko!“ oslovil hospodyni.

Hrdličková, jakmile ve svém zamyšlení ponořena jeho hlas uslyšela, zděšeně sebou škubla. Právě na Kudrnáče myslila a on tu najednou na ni promluví. Chvatně se podívala, je-li to skutečně on. Když ho uhlídala, do krvava se v kulaté své tváři zarděla. Než ihned se opět vzpamatovala.

„Co pak chceš?“ ostře se příchozího otázala.

„Tatík tvůj mne sem k tobě poslal, abych tady muže tvého zastával!“ odpověděl jí Kudrnáč chtivě se na vnadnou její postavu dívaje.

Selka si toho velmi dobře všimla. Zachvěla se.

„To jsem ráda!“ zahovořila. „Však tady všecko na mne padá. Buď tedy tak hodný, a pobuď tu, než se Hrdlička vrátí. Já zatím půjdu domů“ —

A ihned zašla, aby se ustrojila.

Kudrnáče jakoby ledovou vodou polil. Takhle on to nechtěl!

„A to mně celý statek svěříš?“ otázal se jí, když se z přístěnku do světnice navrátila.

„Já myslím, že otec mně poslal sem člověka hodného, který mně nic tady neubere!“ odbyla ho.

„Jen tu zůstaň“ — zaprosil ji Kudrnáč.

Selka se zapálila. Přišel jí na mysl manžel a tento muž, a přitom viděla ten rozdíl, jaký je

od sebe lišil. Hrdlička nesmělý, bojácný a neustálým klopocením udřený, a Kudrnáč pořád jako květ a jak příjemný, přívětivý —

Hlava se jí v tomto okamžiku nad tím zatočila. Rozpačitě rozhlédla se po prázdné světnici, až zabloudila v kout nad stolem, kde viselo od stropu skoro až k podlaze dosahující znamení kříže, na němž přibita byla podoba Spasitelova. Selce se zdálo, že tento poskloněnou svou hlavu pozvedl — —

Více nebylo třeba, aby se chvatně otočila a beze slova ke Kudrnáči odkvapila — —

Ten zaťal pěsti a tiše zaklel. Stihl ho první nezdar!

„Však až zítra!“ těšil se snovaje v mysli plány, jak by Hrdličkové naději na návrat manželův úplně odňal. „Pozdvižení musíme spůsobit. Proti pánům se nic nepořídí.“ —

Uvažoval, jak on by při tom nejlépe pochodil. Nějaké to vynasnažení slibovalo mu náležitou odměnu! Statek a Hrdličkovou!

„Nesmím si to nikde pokazit!“ umíňoval si. „Ani u pánů ani mezi sedláky. Však mně to stálo něco namahání a věru že bych hřešil, kdybych teď jednal proti sobě. Snad konečně předce se dostanu tam, kam děd ani otec nemohli dostoupit. A to jen pro neštěstí prabábino! Vždyť on čas konečně spravedlnost donese předce!“

Byl velmi rozčilen.

Chtěl s Hrdličkovou promluvit a ona mu prchla. Mrzelo ho to velmi. Ale pomoci si v této chvíli nemohl. Až zítra, na květnou neděli!

* * *

Neděle květná!

Mezi nebem a zemí koulela a válela se řídká mlžina, již záhy po ránu na oblohu se vyhoupnuvší sluníčko brzy prorazilo a zářnými svými paprsky rozehnalo. Dnes den svým životem jakoby se opozdil. Jindy již za úsvitu kráčeli sedláci chvalkovičtí za svou prací, ale dnes, v neděli a to zrovna na neděli květnou ani se jim z jejich chalup nechtělo. Než musili.

Jací pak by to byli křesťané, kdyby v den sváteční dům boží nenavštívili a mši svatou a kázání pozorně nevyslechli? Hněvávalo je dorážení páně farářovo na ně, ale aby do kostela k vůli řečem kněžským nešli, to předce neudělali. A pak by beztoho Houžvička každého, koho by na mši neviděl, jako berana nebo neznaboha, jemuž čert a ne Bůh žehná, zostudil. Proto bylo již s Chvalkovickými jako srostlé, služby boží nedělního času nikterak nevynechat.

A kdo by nešel rád do kostela na neděli květnou, když všecko přijde s ratolestmi šedých jehněd, když všude i zde, kde se mimo tento den neměnívá nic co do spůsoby ústroje věřících, jeví se potěšení nad příchodem jara, vesny? V tento den do kostela se smí přinésti něco, co by jindy pohoršení ztropilo, v tento den je zde jako samá radost a potěšení. Chvátá sem proto jak mládenec tak kmet. A což potom když s kruchty rozhlaholí se pašije? Kdo by to nepřišel rád poslechnout? Petra, Jidáše, děvečku v domě Pilátově, Ježíše?

Tomu neodolal ani vrchní! Ač věděl, že se sedláci včera celý den rotili a ač slyšel, že i dnes v hromadách stojí, tož předce usmyslil si jim jako na vzdor do kostela jeti.

Otevřel okno a vyhlédl na nádvoří, kde drábové okouněli.

„Zapřáhat!“ zvolal.

Jeden z nich nad tím zakroutil hlavou.

„Jen ať se spálí!“ prohodil jiný, ač jim zrovna milo nebylo, že se vrchní mezi rozjitřený lid vydává. Že ho nikdo chválit nebude, to věděli a velmi Hlaholovi zazlívali, proč včera s tím Hrdličkou v hrdlení se pustil. Jeden z drábů měl zrovna v jeho statku milou, sloužila tam u krav za děvečku, včera večer byl ji navštívit a tu mu Kudrnáč, který tam „hlídal“, vyprávěl, jak je Hrdličkův tchán Ježek proto rozdurděn. A na Ježka dali sedláci nejen z Chvalkovic, ale z celého panství a proto se drábové, když jim to ráno ze vsi od milé vrátivší se druh vypověděl, skoro ulekli. Žádný z nich nebyl zrovna u velké lásce usedlých a což když nyní vrchní se pouští do takového nebezpečí?!

Drábové věděli, že budou na něm sedláci chtít svobody a Ježek zetě!

Ale mocnému pánu odmlouvat nebylo možno!

„Ať si dělá jak rozumí!“ prohodil kterýsi a šel to do koníren povědět. V několika minutách zaharašila baňatá bryčka po hrbolatém dláždění zámeckého nádvoří, dojela přede dveře panského domu, zastavila, vrchní vyšnořen, s parukou jako otypka třeného lnu na hlavě do ní vlezl, kočí na vysokém kozlíku sedící švihl do koní a vyjeli ze zámku do kostela — —

Zatím byli již sedláci všichni kolem kostela. A to nejen chvalkovičtí, ale ze všech poddaných vsí a dědin. I bukovinští a středoměřičtí Němci, kteří vždycky raději šli do německých Vlčkovic, dostavili se tentokráte sem. Nettl byl s nimi.

Hlavní slovo vedl sedlák Ježek.

„Jsme tady do jednoho!“ začal. „Ale právě ten jeden schází. Ač máme svobody, tedy předce

ho vrchní na zámku jako lotra drží zavřeného. Dělá tím křivdu nejen jemu, ale i nám všem. Chce nám tak dokázat svou moc nad námi a to my nesmíme déle trpět!“

V davu to zahučelo a Nettl se šibalsky pousmál a hlavou jako v souhlas kýval.

„Vrchní musí Hrdličku pustit,“ pokračoval Ježek, „aby mohl jít jako pořádný soused do kostela alespoň na neděli květnou!“

Sedlákům oči hořely, líce plály.

„Jestliže se sami konečně neozveme, páni nám nedají nic, obzvláště když se dáme dobrovolně beze všeho odporu zavírat a snad i bít, my, kteří máme od císařovny samé vydané svobody!“

Dav místo aby se tiše ubíral do milounkých prostor svatojilského chrámu, začínal se se zatatými pěstmi obracet proti panskému zámku, který střechatým svým krytem jakoby se pyšně a zlomyslně tady stojícím klopotníkům a dobrákům vysmíval.

Kamenná budova se srdci taktéž kamennými.

Všichni zde shromáždění doufali dnes být již úplně svobodnými a zatím mohli s jistotou čekat, že je bude zítra dráb volat na robotu. Každému tanulo na jazyku, že by bylo záhodno dnes s vrchním poměr ten srovnat, aby se zítra dráb foukáním do trouby nemusil zbytečně namáhat. A pak mohlo by se někomu zrovna totéž státi, co se dnes přihodilo Hrdličkovi.

Když starý Ježek domluvil, tu najednou cestou od zámku po suchém jejím prostředku se zaprášilo — —

Sedláci umlkli.

„Vrchní jede!“

To najednou většinu z nich tak odzbrojilo,

že se již již mnozí obraceli, aby se před mocným pánem v kostele schovali.

„Neodcházejte!“ zvolal Ježek na obracející se. „Vrchní chce nejspíše s námi vyjednávat. Viděl, že ho čekáme. Tedy ho dočekejme!“

To pomohlo.

Více se ani noha ze svého místa nepohnula.

Odvážnější se v té chvíli prodrali ku předu a bázlivější, kteří buď velmi přísně byli již někdy ztrestáni anebo vůbec ještě rány neobdrželi, bezděky zůstali pozadu. První chumáče, které přímo cestu přijíždějícímu vozu vrchního zastoupily, tvořili Němci, kteří z hloubi duše českou chvalkovickou vrchnost nenáviděli. Ježek stál jim v čele.

Když panský kočí tady ten zástup uhlídal, měl svůj úmysl. Práskl do bujných koní tak, že se až divoce vzepjali a jako splašení přímo do hromady sedláků se hnali. Než ti věděli jak na ně.

Vzkřikli, zahulačili, pozvedli ruce a koně vzepjali se zpátky, aniž by komu ublížili a zůstali, na celých svých tělech se chvějíce, státi. Sedláci je již drželi za uzdy. Toho se kočí nenadál, tak že bezděky dal si z ruky bič vytrhnout a pak se jím sflákat.

„Já tě naučím mezi nás takto přijíždět!“ volal vyplácející ho sedlák, co zatím jiný dvířka kočáru otvíral a vrchního ven zval.

Starý vypočítavý pán byl dnes sklamán. Tohle to neočekával. On se naopak domníval, že příjezdem mezi sedláky úplně je překvapí. Nyní viděl, že se tak nestalo a bezděky mu po širokých zádech přeběhlo trnutí husí kůže, když spatřil, že každý z přítomných hospodářů drží v ruce svazek pružných a vláčných ratolestí, na nichž šedivěly se žlutoučkými týčinkami a pestíky kvetoucí jehnědy.

Mocný pán se vždycky na tyto poselkyně jara s obzvláštní přízní dívával a když je uhlídal z pravidla odložil kožich, kterým se před zimou opatroval, ale dneska byla mu jehněda a její ratolest do duše protivnou.

Jakmile i nejbázlivější sedláci spatřili jeho strnutí, tu okamžitě začínali nabývat odvahy, že se mezi Němce, u předu stojící, drali a tlačili.

Vrchní, když to zpozoroval, tu ještě ve kypící, kulaťoučké své tváři pobledl.

„Co si, sedláčkové, přejete?“ sladkým, třeslavým hlasem k nim zahovořil. Ale „sedláčkové“ tentokráte se mu podle toho slova neosvědčili. Jindy jim spílal chrapounů, hřbetů a dnes? Již jim bylo z úst vrchního kterékoliv slovo stejné.

„My si nepřejeme nic!“ zahovořil starý Ježek za všecky v odpověď. „My jenom chceme, co nám dávno patří!“

„Ano, my chceme své!“ zahlučelo davem.

Vrchnímu vyvstával na čele horký pot.

„A co?“ ptal se.

„Svobody!“ odpověděl zástup.

„A pusťte hned uvězněného Hrdličku!“ žádal s důrazem, jakého se vrchní ze selských úst jaktěživ nenadál, Ježek.

„Ano, a hned!“ dorážel zástup, nad nímž pozdvihovaných metel stále přibývalo.

Vrchní podíval se zděšeně po zástupě, náhle kývl oparukovanou hlavou, na níž mu třírohý klobouček jako hnízdečko seděl a potom ihned najednou začal nabývat své obvyklé chladnosti a úřední tvrdosti. Ze sedláků, kteří na něho doráželi, nikdo si nepovšiml, že bukovinský žid Nettl v tom okamžiku se pro nic a za nic z davu vytratil a chvatně pospíchal pryč, z Chvalkovic.

Nikdo ze přítomných netušil, že ho vrchní

pozoroval, až úplně zmizel. Když se tak stalo, spokojeně si oddechl, ač nesmírně lítoval, proč se jenom sem vydával. On chtěl docílit docela něco jiného, než-li co se mu tady přihodilo.

„Bude to?“ ozval se v zástupě netrpělivý hlas.

Vrchní byl již docela jiného ducha, než prve.

„Musíte mne pustit!“ směle odpověděl. Bázeň ho již úplně přešla. Přítomné některé to opět schladilo. Obzvláště lidi slabé povahy.

„Ne!“ zněla odpověď.

Než vrchnímu nebylo již o odpor zle. Věděl si úplně dobře rady.

„Jakpak vám mám tady na cestě dát svobody a pustit Hrdličku, když je s sebou v kapse nenosím!“ s úlisným úsměvem zahovořil.

„Poručte to odtud!“ hučeli obzvláště Němci.

„Toho neudělám!“ svéhlavě odpíral vrchní. Viděl, že metel nad hlavami sedláků stále ubývá. Mnohý bezděčně tlačil se zpátky a u volnosti nechal pozdviženou ruku klesnout. To starému pánu dostačilo, aby pochopil, že náhlé vzplanutí odporu mezi sedláky dohořívá!

Stále více a více klidněl. „Tak co chcete počít?“ — „Jak nám chcete vyhovět?“ doráželi na něho. — „Snadno!“ odvětil vrchní. — „Jak?“ — „At dva z vás jedou se mnou na zámek!“ — Sedláci byli překvapeni. — „Co tam?“ — „Já jim dám, co vám patří!“ sliboval starý pán, tváře se jak uměl nejvážněji. „Zde na cestě snad nebudete chtít císařské patenty.“ — — To pomohlo. Zástup stichl. „Beztoho jsem vám chtěl dnes o různých věcech povědět.“ — —

Metel trčelo ve vzduchu již velmi malinko.

„Tak kdo se mnou pojede?“ využitkoval toho vrchní, který viděl, že je čas, aby co nejchvatněji jednal.

Dobromyslní sedláci se po sobě podívali.

„Ježek ať tak učiní," ozval se Kudrnáč a za ním skoro všichni shromáždění.

„Vrchní se již usmíval a vstupoval, Ježka veda za ruku, do kočáru.

„A kdo ještě?" ptal se dále.

To bylo pro sedláky milosti až mnoho. Nevěděli, co mají rozpaky činit.

„Třeba krčmář!" navrhl kdosi.

„Ne, ať jede Houžvička. Chalupník!" ozvalo se odkudsi. „Svobody nejsou jen pro sedláky!"

Kostelník se byl, hnán všetečností, z kostela vzdálil a sem přišel. Kudrnáč, který byl zatím do pozadí úplně poodstoupil, zase jeho k Ježkovi navrhl. Nejvíce o něm roznášel, že on to na Jiljího navlékl. Mladý, bystrý muž pranic vrchnímu nevěřil. Netušil od něho nic kalého. Panský úsměv neznamená nikdy lásku. — —

Houžvička ihned se toho chytil a beze všeho rozmýšlení za vrchním a za Ježkem do bedněného vozu vlezl, aby sousedům svobody přinesl.

Kočí na kozlíku mlaskl, ohnal se bičem, který mu byl zase vrácen, po nejblíže stojících sedlácích, celou řadu jich sekl v tvář, koně mezitím škubli a chvatným letem dali se k zámku.

Sedláci cválem pustili se za vozem. Mnohý již se děsil. Než kam by bujnému spřežení stačili? Oni sotva doběhli k soše sv. Jana pod zámkem u rybníka stojící, když již kočár dojížděl do nádvoří a brána rychle se za ním zavřela.

Toho se sedláci nenadáli. Strnuli a než se vzpamatovali, stáli již drábové, poklasní a muškетýři v otevřených oknech zámku s ručnicemi v rukou, čekajíce, jestliže se kdo blíže odváží.

Ježek s Houžvičkou byli lapeni! Místo svobod a vymožení Hrdličky.

Sedláci křičeli, mnozí vlasy si rvali, než již bylo všecko marné a zbytečné. Proti zámku se nikterak odvážiti nemohli. Zůstali u rybníka jako bez hlav. Na kostel nikdo více nevzpomněl!

IX.

Na osla!

Však se pan farář nějako divil, když nikde Houžvičku sehnati nemohl. On mu vždycky s desíti poklonami vstříc vyšel a dnes nebylo po něm nikde ani té nejmenší památky. Kostel byl také z většího dílu prázdný. Jen tu a tam v lavici ve vroucí modlitbu pohřížena stařenka krčila se v kouteček, jakoby se ještě smutnějších časů, než-li byla neblahá přítomnosť, pro milá svá vnoučátka obávala.

Pastýř církevního stádce chvalkovického, který do kostelíčka měl postranní cestu sadem, tomuto se velmi podivil. Byl tu již hromadu let, ale aby byl kostel někdy tak prázdný jako právě dnes, toho dosud nepamatoval.

Zakroutil hlavou a hledal Houžvičku. Ovšem že marně.

„Vždyť přece odzvonil!“ povídal si. „To jsem slyšel!“

A tu mu teprve napadlo, že se snad někde něco stalo. Pozastavil se.

„Nejspíše!“ usoudil a letmo kvapil ven před kostel k zájezdní krčmě, před níž kulatoučký Mikeš, s bílou zástěrou na oblém bříšku, stál a rukou si proti rannímu slunéčku oči stíně k zámku hleděl. Farář učinil ihned taktéž po něm.

Uhlídal něco, co ho překvapilo.

Ujíždějící kočár a za ním chvátající chumáče sedláků! Toho se nenadál. Vření mezi panskými poddanými pozoroval již dávno, kolikráte rázně proti tomu s kazatelny vystoupil, tak že se mohl právem domnívati, že poddaní z jeho ovčince budou vždycky na slovo poslušní. Vždyť jim za opak slíbil nejřežavější pekáč v pekle. A to přece za to stálo, aby se tím troškem roboty z něho vykoupili.

A nyní viděl, že sedláci jeho slov pranic nedbali a že se proti pánům dokonce pozdvihli.

„Na osla s nimi!“ zasoptil, že ho krčmář mohl dobře slyšet.

„Však si ničeho jiného nezaslouží. Být nespokojen, když se člověku dobře vede!“ ihned tento s panáčkem souhlasil, na oblý břich si masitou pravicí poklepávaje.

Kněz se na něho ohlédl. „Ba! No já myslím, že pan vrchní jim tu prohánku nepromine!“ podotkl. — „To bych řekl,“ soudil Mikeš. „A oni mu šli ještě na lep!“ — „Chytrý pán!“ — „Někdo poslouchat a někdo poroučet musí!“ — „To je tak!“ — „Byli by ho tady rozsápali, ale předce jim ujel!“

Farář se zamyslil.

„Co teď počnou? Já bych rád byl do oběda se svěcením kočiček hotov a takhle,“ mrzel se vzpomínaje, že mu panna kuchařinka důtklivě na srdce kladla, aby se v kostelíčku zbytečně dlouho nezdržoval, aby obídek nevystydl.

„Dnes již z toho nebude nic. Kostelník jel s panem vrchním v kočáře pro svobody,“ vykládal krčmář.

Kněz se zamlkl. Viděl, kterak zástupy za kočárem se ženoucí náhle na dostřel od zámku

se zastavily a jak se mezi nimi jakýsi zmatek strhl. Viděl dále jak se několik zámeckých oken otevřelo a jak se v nich ve svitu ranního slunícka cosi dlouhého zablesklo. Farář poznal táhlé hlavně mušket a ručnic.

„A tohle to nám zrovna scházelo. Místo pašijí abych musel jít zaopatřovat. Kdo to spískal, ten si zaslouží —“

„— na osla!“ podotkl Mikeš.

„Houžvičku to nemine!“ lítoval farář.

„A Ježek se také spálil! Takový rozumný člověk a protiví se pánům! Pohačají si!“ zasmál se krčmář těše se, že se přece jednou něco nového ve Chvalkovicích událo, o čem zajisté že v jeho hostinské krčmě při plecháči chmeloviny se bude dnes hovořit. — —

„I aby do toho vejří oči!“ zahulačil kdosi cestou od kostela.

Mikeš ihned poznal hajného Vejrka. Již po hlase. Obrátil se a viděl, že se nemýlil. Hajný z osamělé lesní hájovny se svazkem jívových ratolestí v ruce dlouhými kroky chvátal do dědiny, aby vyzvěděl, co se stalo.

Krčmář mu to ochotně vypověděl.

„To jsme mohli čekat!“ propověděl Vejrek. „Ale že já tomu filutovi nohy nepřerazil!“ zasteskl si. „Mohlo mně to hned napadnout, že nic dobrého neobmýšlí.“

„Kdo to?“

„Bukovinský žid Nettl!“

Farář se zarazil.

„To můžete mít pravdu!“ přisvědčil hajnému. „Ten sem první zprávy o pozdvižení přinesl a zajisté ne zadarmo a nadarmo.“

Mikeš se zarazil.

„I že já ho,“ neustále Vejrek naříkal dívaje

se, jak sedláci se na všecky strany roztrušují a domů mizí. Všichni byli vrchního lstí překvapeni. Nikdo se něčeho podobného nenadál a nic kalého od toho netušil.

„Na osla přijdou!“ opakoval si Mikeš.

Sedláci tušili to také.

Mnohý se obrátil, zámku pěstí pohrozil, ale nikdo se neodvážil, aby se proti němu rozběhl. Z oken vyčuhující muškety každému krev ihned schladily, ba rozmrazily. A co bylo nejhoršího, to cítil každý. Nebylo nikoho, kdo by se tomu teď v čelo postavil.

Včera a dnes činil tak Ježek a ten byl nyní pryč. Jiný se nenalezl, kdo by na jeho místo nastoupil. Každý byl by se v této chvíli, kdy mocný vrchní byl již zase ve svém zámečku v úplném bezpečí, za svého souseda schoval.

Všichni tušili, jak to s Ježkem a s Houžvičkou dopadne a každý byl rád, že se to nestane jemu.

Na osla by se nechtělo žádnému!

* * *

Když vrchní za vstoupivším a blaženě se usmívajícím Houžvičkou dvířka svého bedněného kočáru přirazil a kočí z davu sedláků na prázdnou silnici vyjel, tu se Kudrnáč, který stál již úplně vzadu, blaženě usmál!

„On vám dá pěkné svobody!“ pomyslil si a chvátal domů, na ježkovskou usedlost, kde mínil stíhnout Hrdličkovou. Velmi se mu zase všecko dařilo.

„Za utrpení dědů a předků alespoň já se poměju dobře,“ těšil se. — —

Již byl jist, že je s Ježkem zle. Tak se to všecko hezounce spletlo a skartilo.

Však on také starý hospodář, když ze zástupu sousedů vyjeli a kočár k zámku jen letěl, tak že ven vyskočit a zabit se bylo jisté, velmi lítoval, proč si to dříve lépe nerozvážil, než-li sem do toho panského truhlíka vlezl. Již ho změna tváře pana vrchního, když koně trhli, velmi v jeho důvěře schladila. Zle se na něho i na Houžvičku zaškaredil a s výhrůžným němým posuňkem ušklíbl. To na vydání svobod neukazovalo.

„Že my nešli na zámecké nádvoří všichni!“ v mysli své zalítoval. Již předem věděl, že nic s kostelníkem nevyřídí. Hned byl by seskočil, než tu mu hrozilo jistotné potlučení, jako na zámku natlučení.

Vrchnímu však již ani dost malinko nedůvěřoval. Musil by být v důslednosti svého jednání hlupákem, kdyby jim něco dával, když oni se neopatrně vydali jemu. Že proti zavřenému zámku není ze strany sedláků nižádného pořízení, to velmi dobře věděl a proto byl by si ihned sám namlátil, proč takovou ostudu selskému pozdvižení na panství chvalkovickém spůsobil. Nečekal příznivého již více praničeho.

Za to však liboval si Houžvička.

Jaktěživ dosud v tak měkkounké příležitosti se nevezl a s tak znamenitým pánem nejel. Ani si v mysli nemohl milostivost a dobrotu páně vrchňovu dostatečně vynachválit.

Takový pán a tak ochotný!

Na svobody zapomněl při tom úplně a skoro lítoval, že cesta od kostelíčka do zámku je tak krátká. On by jel takto třeba celý den. Bylo mu velmi nemilo, když se vůz na dlážděném zámeckém nádvoří zastavil a pan vrchní se z něho

jako tučný kapr z vody vymrštil. Zvolna se štrachal za ním, ale velmi se podivil, když ho přiskočivší dráb násilím strhl a do zad udeřil.

Takového přivítání se na zámku nenadál a proto se chtěl ihned u vrchního na tuto nešetrnost odvolávat. Ale slova ta uvázla mu na velevýmluvném jazyku. Po mnoha a mnoha letech nedovedl zase to povědět, co chtěl.

Ale na jeho místě nemohl by tak učinit snad nikdo.

Vrchní mluvil za něho a místo něho.

„Vrata zavřít a dobře zatarasit!“ úsečně poroučel.

Kostelník teprve nyní chápal, co Ježek již cestou tušil. S ustrnutím hleděl, jak drábové chvátají rozkaz svého pána do slova vyplnit. I ten, co chodil za Hrdličkovou děvečkou.

„Teď se chopte mušket a do oken!“ nakazoval zástupce vrchnosti. „A který z těch chlapů se vám na dostřel přiblíží, tedy mu hlavu ihned rozbijte!“

Zástupcové lidu trnuli. Této podlosti se přece jenom nenadáli. Obzvláště přímý Ježek se až zachvěl, jak může takový pán, jako je vrchní, tak hanebně jednat. Již věděl, že nedostane nic, leda — —

Dále myslit nemohl, poněvadž musil pana vrchního poslouchat.

„A vy jste přijeli se mnou, abyste dostali z toho, co je v mé moci,“ spustil na ně. „Stane se vám. Odměním se za to, že jste mne doprovodili.“

Hlahola již ke svému veliteli přistoupil, aby další jeho řeč vyslechl.

„Zavři je!“ poroučel mu.

„Každého zvláště?“ ptal se Hlahola.

„Jak myslíš!“

„Bude jim to zdravější,“ smál se dráb, který měl na Ježka spadíno již k vůli tomu, že Hrdlička byl jeho zetěm. Tolik ran od něho dostal. Předce se nějak pomstí!“

„A pak se projedou na oslu!“ podotkl vrchní a dal se k zámku, kde ho již manželka plna úzkostí s dcerou očekávaly. Když odjížděl, ještě spaly. Jistě byly by ho bývaly zdržely, aby se mezi sedláky nevydával. Nyní se radovaly, že tak šťastně vyvázl.

„Však on Pán Bůh na vás síru a smůlu hořící pršet nechá!“ bědoval a vyhrožoval Houžvička, když ho do žumpy strkali a projížďku na oslu mu slibovali. Než drábové se mu vysmáli. Chtěl své neštěstí vzkázat domů ženě a tu mu kdosi mlčet poručil s tím napomenutím, že mu nedají jíst, jestli bude dělat křiky. — —

Stichl a tiše jal se plakat.

Ježek uslyšev skrze zeď jeho vzlýkání nezdržel se také zaslzení! Těžké chvíle! To měli za nejlepší úmysl a ochotu!

* * *

Kudrnáč počítal velmi dobře, ale přece jenom ho toto skoncování dnešních událostí pranic netěšilo.

Zastavil se, když Ježek k vrchnímu do kočáru vlezl, jako přimrazený. A sám ho k tomu navedl! Tušil, že to nijak kale nedopadne.

Nyní lítoval, proč jen dobromyslného svého hospodáře do těchto konců štval. Ale nešlo mu při tom tak o Ježka jako o vlastní osobu. Poznal, že vlastně ve mnohém velmi chyboval. Teď měl vrchní starého sedláka ve své moci jako rebella,

jehož má vrchnosť právo zbavit veškerého jmění a ještě ho po právu a zákoně vytrestat. Že si přísný zámecký parukář nedá této příležitosti ujít, to si Kudrnáč ihned domyslil. Starý karabáčník věděl jak pořádek udržet!

Mladý muž na tento okamžik celou řadu let již dychtivě čekal a když se ho dočekal, najednou ho přítomnosť jeho zamrzela. Ježkovský statek byl bez hospodáře, jako opuštěný. Jindy ho již pomnění na něco podobného blažilo a nyní ho to velmi znepokojovalo.

„Jak to dopadne!“ uklouzlo sevřeným jeho rtům.

„Co s ním počnou?“ napadlo mu při pomnění na starého svého strýce, hospodáře Ježka. „Ublížit mu nijak zatím nemohou, než-li že by mu Hlahola vymlátil.“ — —

Tu se v Kudrnáči zatajil dech.

Ten Hlahola ho poplašil. Sloužil vrchnosti již celou řadu let, svou mladosť té službě obětoval, své síly na krocení sedláků vynakládal, což aby mu vrchnosť „za odměnu“ dala výsluhou a odbytným statek? Udělala to již mnoha lidem, kteří potom, když selských povinností okusili, sami sebe proklínali, proč tak na tom stavu hřešili a proč jen břemena jeho na sebe brali. Že Hlahola dlouho sloužit nebude, to si Kudrnáč jistil a že se proto první příležitosti k vymanění se ze služby chopí, o tom byl jako přesvědčen.

Při pomnění na to ucítil Kudrnáč v nohou jako olovo a již se mu skoro ani do statku nechtělo, který po spravedlnosti „za utrpení předků“ sobě náležet pokládal.

Mráz ko obcházel.

„Proto jsem já strýce nejméně „na osla“ připravil a Jiljího —“

To dále raději ani nedořekl. Dech jakoby se mu krátil, nohy sloužit mu nechtěly a nitro jakoby měl nespokojeností a nelibostí přeplněné. Zhrozil se nyní, když pomyslil, kam to všecko přivedl!

„Čeho jsem docílil?“ napadlo mu. Zaťal pěsti a byl by se ihned rozběhl tak jak byl s holýma rukama proti pyšnému zámku, který se nyní posledním sluníčkem krásně ozářen zdál celé vsi zlomyslně vysmívat. Kudrnáč viděl, jak je na všech stranách všecko pokaženo — —

„Co bude se mnou?“ uvažoval. Přemítal okamžik, jak by se sám za své jednání potrestal. Dlouho přemýšlet nemusil.

„Na osla bych si zasloužil,“ mimoděk hlasitě proslovil a ztrnule na rozrušenou ves pohlížel.

„A to již dávno!“ ozval se za ním příkrý hlas. Kudrnáč sebou škubl. Ač ta slova ho zatracovala, předce přišla mu velmi milá. Kvapně se ohlédl, ale již Hrdličkovou poznal jenom podle chůze. Utíkala od něho, vlastně ze statku, zpátky do vsi.

Pod mladým mužem klesala kolena.

„Tedy i ona —“

Dále se ovládati nemohl. Všecko zdálo se mu vyhrožovat. Sebral se a chvátal místo do statku do své nachýlené chaloupky.

„Jak jen to skončí!“ toužil, netuše a neočekávaje nic dobrého, ač tyto chvíle kdysi dychtivě čekal. Za utrpení předků chtěl v nich nabýti náhrady, spravedlnosti, a zatím ovládla ho nespokojenost a obava. —

* * *

Jako toužil Kudrnáč vědět, jak události květné neděle, dnešního dne, skončí, tak podobně dychtili skoro veškeří obyvatelé jindy tichounkých Chvalkovic.

Na odpor nemohl nyní pomýšleti již nikdo. Musili nechati vše jak běželo. Zámeckou skálou nikdo do zámku proniknouti nemohl, a u vrat přivítal by každého déšť na nejméně zaječích broků, ne-li kulí. Chvalkovští již věděli, že zajaté sousedy více nevyprostí, a všichni tušili, co je za jejich obětavou ochotu čeká.

„Na oslu pojedou!“ šlo šeptem po celých Chvalkovicích. Kde kdo byl, každý Ježka lítoval. O Houžvičkovi se nikdo blíže a šíře nezmiňoval. Ten konečně se do toho ani plésti nemusil. Mohl pěkně sloužit Pánu Bohu a nepotřeboval vyhledávat pompy, která se mu zle vyplatila. Ale on musíval mít ode všeho. Však tě pořád pány velebil a vychvaloval. Ať mu nyní pan vrchní ukáže a dá cítit, jak velice se v nich zmýlil.

Každý mu spíše tu nehodu přál, ale tentokráte nikoli z nějaké zlomyslnosti, ale proto, že mohla potkat někoho hodnějšího. Jak již to mezi lidmi bývá! Ostatně většina sousedstva se tajně radovala, že něco podobného nestíhlo ji a každý spíše poodstupoval stranou, aby se nezdálo, že i on se do nějakého bouření pletl a revoltu strojil.

Hotový poplach nastal, když se roznesla novina z úst hajného Vejrka, že bukovinský žid Nettl kamsi pospíchal.

Po Chvalkovicích vzpomínali, jest-li ho snad někdo na něco nenavedl. Nikdo se však neuměl na nic upamatovati. Že by ze strachu před pozdvižením utíkal, to nebylo k víře. On, chytrý žid!

Tu komusi napadlo, že byl u vrchního. Dále

víc nepřemýšlel nikdo. To dostačilo všem. Nikdo v trapném svém domnění neodvážil se ku projádření, ale druh druhu četl je v očích na první pohled. Většina Chvalkovických byla ráda, že to takto dopadlo. Nikdo se zrady nenadál, až je Vejrek na tuto podezřelou okolnost upozornil. Sousedé pochopili, proč vrchní najednou tak zklidněl — —

Nyní začali se bát věcí budoucích. Leckde zle skončila bouře. Ale nikdo se známému neopovážil připomenout jak kde. Bílých „mundurů“ se musili bát všude, třeba byli do nich navlečeni vlastní synové a bratří. — —

A na to také spolehal se i chvalkovický pan vrchní. Jakmile žida Nettla v davu bouřících se uhlídal, ihned stál opět na svém stanovisku, z něhož zatím se mu nevidělo ani o píď ustoupit. K tomu měl času pořád ještě dostatek a v té chvíli musil pouze hledět z okamžité tísně vyváznout. Povedlo se mu to nad očekávání. Již chtěl Hrdličku propustit, robotu na několik dní zastavit a ajta, ani se nenadál, nemusil učinit ústupeček ani nejmenší. Byl opět na svém zámečku mezi svými věrnými, proti kterým byli robotníci a poddaní zrovna tak rozezleni jako proti němu samému, tak že byli nuceni s ním pevně proti jejich hněvu držet.

Tak pěkně z té chumelenice vyvázl a ještě dva její osnovatele si s sebou na zámek přivezl, aby sě jim mohl za úzkosť, kterou mu spůsobili, jak náleží pro příklad všem ostatním nespokojencům odsloužit.

„Musím na ně s něčím obyčejným, co může každého stihnout!“ povídal si a jal se přemítat, čím as by své průvodce z pozdvižení nejsnáze vyplatil a jejich známé a přátely přehnal.

„Vždyť jsem to již slíbil!“ vzpomněl si. „Na osla je posadím! Tak je vyplatím. Proto nikdo se nebude horšit.“

Již otevíral ústa, aby Hlaholu zavolal a tento rozkaz mu dal. Než ihned se zase vzpamatoval.

„Ne, musím počkat, až budu úplně v jistotě!“ povídal si.

Zamnul si suché žílovaté ruce a pak v duchu chvátal od kostela za bukovinským židem Nettlem. Podíval se na hodiny.

„Může být již za Jaroměří. Zítra půjde robota do díla jako po másle. Cesty jsou již vytuhlé, tedy vojáčkové tu budou do rána jistě. Jen aby přišli nějací hodně zlí. Až se robota sejde, tak zpupníky na osla posadíme a propustíme, až zase na večer se bude robota rozcházet! Já vám dám revolty a bouřky! Na osla vás posadím!“

Ve vsi bylo zatím smutno jako před něčí pohřbem. Nikde nevěděli, jak to dopadne a všude věděli, že to ve prospěch sedláků nebude.

Bylo to odpoledne té letošní květné neděle. Dopoledne tak památné a na večer?

Všaktě se mnohý z pamětníků svého času napotom přiznal, že by byl v té chvíli raději „na osla“ lezl, než-li když v tajnosti pluh, brány, vlačihy a chomouty pěkně k jízdě *na robotu* chystal. Tak to dopadalo, když ještě sám pan vrchní se bál, jak to dopadne

Zvláštní zmatení!

„Na osla!“ se vším.

X.

Shledání.

Když žena za Houžvičku klekání odzvonila, tu na vísku jakoby obzvláště těžká chmura dopadla. Pěkné doby se dožila. I ten zvoneček večerníček se svatojilské zvonice jakoby plakal a naříkal. Podobně znával jenom, když mělo na Chvalkovice obzvláště zlé neštěstí přijít!

Sousedé ho mlčky se zamračenými čely poslouchali, ba při hlaholení jeho se ještě modlili, ale sousedky jeho hlasu nevydržely. Rozprchly se pryč, do svých příbytků.

Všude smutno, trapno, neveselo! Když se setmělo, nikdo více ani ven nevyšel, ba ani rozsvítit se nikomu po dědině nechtělo, jenom zámecká okna zazářila tak, jakoby se tam odbývala rytířská svatba, nebo jakoby se sem vzácní hosté čekali Jakoby to všecko strojeno robotýřům naschvál. Ty to však nedohněvalo, nýbrž spíše děsilo. Trnuli v obavách, jak to přece jenom skončí. Nyní byli již dokonce přeplašeni a zastrašeni.

Málokde jen ulehl hospodář k spánku, ač věděl, že dá vrchní ráno na robotu jistotně troubit. Že tentokráte nepojedou, více nikomu ani nenapadlo. Ba skoro se báli jenom slovíčko o tom promluvit.

Temné světnice plné tmavých tiše sedících a do hluboka zadumaných osob a nikde při tom ani hlasitého slovíčka! Jindy si alespoň steskem ulevovali, ale tentokráte i ten vyslovit se báli, aby totiž své milé nepoplašili. Když bylo tak smutno v chalupách, kde alespoň jeden druhého dýchat slyšel a hodiny na stěně hrkaly svými

dřevěnými kolečky a velikým kývadlem svou nepřetržitou „smrt, soud“, tož bylo v Kudrnáčově chaloupce jako v mučírně. Tïcho, mrtvo. Jen on, sedě na malované staré truhle občas si vzdychl.

„Kam jsem to přivedl?!“ napadalo mu a tu jal se rozvažovat. „K hříchu! Za utrpení předků vydal jsem v utrpení strýcovu rodinu!“

Při tomto pomnění jakoby se mu otec s dědkem zjevili a zle ho za to kárali.

„Jsme přece jenom svá krev! Že my jsme trpěli a si stýskali, tedy ty jsi přece jen nebyl oprávněn takto jednat. Tobě bylo by snad již lépe! Těžce jsi se na svých prohřešil a to spravedlnosť božská nenechává bez náležitě těžkého trestu. Tak jsme tě nechtěli vidět!“

Kudrnáčovi začalo být tady úzko. Nyní neměl jediné duše na světě, které by si mohl postesknout, před níž by si mohl do vůle ponaříkat a která by ho potěšila, z jeho trapných myšlének vyvedla. I o toho dobrého strýce Ježka se připravil! Ten by ho jistě všelijak utěšil. A teď nemá nikoho.

Zachvěl se, když pomyslil, že toto on vlastně chtěl. Bezděky vzpomněl si na zámeckého Hlaholu a již měl po radosti. Ale nadobro! A pak ta Hrdličková! On by za ni duši dal a ona mu osla přála.

Tu se Kudrnáč ve svém přemítání pozastavil.

„Však by mne byl neminul!“ zašeptal sám k sobě a více v tichounké své jizbě nemohl vydržet. Musil odtud. Všecko ho tu strašilo a přitom se mu zdálo, že na něho okénkem hledí dávný jeho druh a přítel, Jiljí Ježek, oděn v bílý vojenský kabát, jehož náprsník je samá krev. —

Kudrnáč se vzchopil a kvapně vychvátal ven na sad. Snad aby přelud zahnal. Zde však bylo

ticho, klidno, jenom od polední strany slabounce táhnoucí večerní větříček šoumal v holých korunách stromoví. Než Kudrnáč toho nedbal. Na temné obrysy ježkovského statku se ani neohlédl, na hvězdnaté nebe se nepodíval, nýbrž zahleděl se na zmrtvělou ves.

Dnes neděle, k tomu neděle květná a v žádném příbytku ani světla. Vždyť bývá leckde všedního dne. Což již lidé o život nestojí? Podle všeho při těchto těžkostech je jim nemilý a každý raději má tmu, která okolí vidět brání. — —

Kudrnáč se zachvěl. Ucítil palčivou výčitku a oprávněnou. Mnoho on k dnešnímu dnu přičinil! Tak všem ublížil a jemu obyčejně každý raději z cesty ustoupil. A co si tím pomohl, že Hrdličku proti drábům nasadil, co mu bylo platno, že Ježka proti vrchnímu poštval? „Za utrpení předků“ chtěl se stát hospodářem na ježkovské usedlosti a ajta, podle všeho umetl k tomu stezičku docela někomu jinému, který ho napotom za to i z chaloupky vyžene pod širou oblohu. —

Kudrnáč se zrovna třásl.

„Takto jsem to doklepal? Co mně to jenom napadalo?“ bědoval a ani nevěda usedal na kmen poražené jabloně.

Seděl tady pod širou oblohou schvácený, ztrápený. Zvolna i ty trudné myšlénky ho opouštěly a místo nich nastupovaly jiné, horší. — —

Viděl již v duchu, jak ním sousedé povrhají, jak na něho jako na škůdce ukazují. A to všecko jenom proto, že se „za utrpení předků“ domáhal lepšího osudu, než-li měli oni. Tušil již předem, že špatou bude vyhlášen, ničemou nazván. A toho on nesnese! On, který mohl být hospodářem na ježkovském statku.

Seděl tak ani nepozoruje, jak se na nebi po-

stavení hvězd mění, jak to neb ono k pokročilosti noční doby poukazuje. Dnes ponocný hodiny nevytruboval a proto byl večer tím smutnější.

Když sem tam již zakokrhal kohout, tu Kudrnáče něco vytrhlo. Zdálo se mu, jakoby slyšel bzučet čmeláka. Teď v noci. Poslouchal bedlivěji, tak bedlivě, že až dech v sobě tajil. A došel k tomu, že nemohl ani vydechnout a že uchopil se za temné své kudrny, jakoby si chtěl hlavu s krku pryč utrhnout. Rozeznal vír vojenského bubnu, který se od Sebuče ke Chvalkovicům přibližoval. Od poledni strany táhnoucí větérek ty pravidelné, k určitě pevnému kroku hrající zvuky čím déle tím zřetelněji s sebou přinášel.

Toho se Kudrnáč nenadál.

„Vojáci!“ zaúpěl.

„Kdo jenom je sem as přivolal!?“ napadalo mu a nyní byl již tíhou své viny, že Hrdličku a Ježka na zámek přivedl, úplně překonán. „Jak to dopadne!?“

Proti pozdvižení táhne vojsko!

Za chvíli bylo všecko na nohou. Kudrnáč pozoroval, jak mužové, kteří se ráno před kostelem proti vrchnímu shlukli, ze vsi pryč prchají. Bylo slyšet plačtivé loučení se jejich manželek a dětí a pak volání druh druha. — —

Napadlo mu, aby také prchl. Než jen na okamžik. Ihned ho to zase přešlo.

„Proč bych prchal?“ ptal se sám sebe. „Co ztratím? Co mne může potkat, čemu bych se mohl vyhnout?“

Zůstal bezděky sedět, čekaje, jak to všecko dále dopadne.

Za malou hodinku bylo již vojsko v dědině. Ze zámku sběhlo k němu patrně několik drábů s hořícími pochodněmi dolů a zavedli je před pi-

vovár, kde již sládek Strouhal s několika vyvalenými a načepovanými soudky je očekával. Minutou zaleskly se nasazené, nahé bodáky na ručnicích a v té chvíli složeny zbraně ve výhrůžné jehlance a kolem soudků nastal čilý, živý ruch.

Ušlí vojáci si na pivečku libovali a velmi je těšilo, když jim ze dvora přinesli několik jako kola velikých bochníků chleba, aby mohli zakousnout. Nebylo jich mnoho přes sto, tedy se mohli pomět dobře.

Brzy rozlehl se od pivováru veselý zpěv.

Důstojníci, kteří vojáky přivedli, velmi láteřili, když neuhlídali zámek hořet, když neuviděli sedláky v rotách, když nemohli do nich poručit pustit krupobití olova, nýbrž když došli do vsi úplně pokojné, tiché. Teprve když jim pan vrchní vyřídil, že je pozdvižení v počátcích a když je na víno na zámek k sobě pozval, tu byli zase rádi, že nemají žádné práce. Však již chtěli žida, který je sem z Hradce vedl, zle za to podvedení vyplatit. A on lišák lišácká jim při vstupu do vsi utekl. Vrchní se tomu smál. Zamrkal přitom očima, jako vždycky, když měl nějaký pěkný nápad.

Lid se domníval, že vojáci začnou vypalovat, stavení vybíjet, a proto mnohý i statný muž bezděky klekl, aby s Bohem pořádnost udělal. Ale když místo hněvného křiku uslyšeli od pivováru zpěv, tu zvolna se tam scházeli a netrvalo to dlouho, že mnohý z Chvalkovických s vojáky si připíjel. Proč by ne, byli to lidé jako každý jiný.

Vyprávěli, že po dlouhých vojnách a taženích před týdnem ke Hradci s regimentem přišli, a že velmi je dnes dohněvalo, když opět rebelii musili jít krotit. Byli tu Němci i Češi pohromadě, ale svorně se veselili a objímali sedláky radostí, že nemusí do nich střílet.

„To budeme tady u vás na posvícení!“ libovali si vidouce místo rozezlených mužů samé usmívající se dobráky. Ty však předce ta návštěva příliš netěšila. Ale když se pozdvihli, musili si ji dát líbit. Pohled na obnažené zbraně každému ihned odpor z mysli zahnal.

Mnohý lítoval, proč jen se dal ke shluknutí před kostelem svésti. Na „svobody“ nepomyslil již nikdo! Všaktě to nebylo ani rádno.

V této chvíli nebylo ani možno na pana vrchního nepěkně kouknout, neřku-li pak od něho něco chtít! Zle by takový smělec dopadl. Dobře si mocný pán poradil, že si sem vojáky pozval.

Nyní se se svými obhajci u vína veselil, zrovna tak jako u pivováru lid se bavil. Než s tím rozdílem, že mnozí z vojáků jsouce umdleni ulehli si na tvrdou zem, z teletiny zrobený tlumok dali pod hlavu a hovíce si tak krotili chvalkovické pozdvižení.

Jenom jeden z nich seděl stranou ve stínu, tak že mu tváře vidět nebylo a opíraje hlavu rukou o koleno vzepřenou, zdál se být zadumán, zamyšlen. Když někdo z domácích usedlých k němu se náhodou přiblížil, sklonil hlavu ještě více. —

Musil ji mít velmi těžkou, ač ještě pivem si ani rty neovlažil! Kdyby byl na něho kamarád nevzpomněl, který již pít nemohl a dobrý nápoj vylít na zem se mu předce nezdálo, snad byl by ani ze Strouhalova daru neokusil. Ale jak povídám, kamarád mu přinesl.

„Tu máš, Ježku, já již nemohu!“ zablábolil podávaje osamělému plecháč a sám chápal kolem krku nejblíže stojícího starocha, jehož to sice velmi netěšilo, ale který byl tomu předce rád, že ho objímá a nebije. A pak náhodou měl nápad.

Ten voják tady jmenuje se Ježek, což aby — —. Ale tu umlkl.

Již měl na jazyku, aby se vojáka zeptal, jestliže on není před lety na vojnu lapený syn zdejšího Ježka stateckého. Když však viděl, že voják i nad plecháčem se mračí, tu raději umlkl aby třeba nepěkně nedopadl.

„Ježků je na světě mnoho!“ povídal si. „A tenhle kdoví odkud pochází. Aby se na mne za zeptání třebas utrhl!“

Proto ho raději mlčky pozoroval. Viděl, že se nějako pořád odvrací, ale starý soused nedal si pokoje, až si svůj úmysl provedl. Když se voják ohlédl za podnapilým kamarádem, který se dal z radosti nad touto rebelií do prozpěvování, uviděl mu stařeček v líc.

Zachvěl se! Kolena se pod ním zatřásla a měl se co držet, aby pod ním nepodklesla.

Nemýlil se! Tušení se mu na vlas vyplnilo. Byl sice veliký rozdíl mezi Jiljím Ježkem, druhdy bodrým zdejším chasníkem a rodákem a mezi tímto Ježkem, vojákem císařové Marie Teresie. Ale byla to osoba nepopíratelně táž. Oko, obočí, brada, všecko pořád stejné, jenom dnes měl voják pod nosem krásný knír, v týle copánek, na hlavě třírohý komisní klobouk a přes rameno široký nakřídovaný řemen. To druhdy nenosíval.

Soused byl ubezpečen, že to syn starého Ježka. Než bál se ho tím více oslovit. Mohl by mu přijít všelijak v nevhod. Kdo ví, jakých je on dnes muž císařský náhledů. Ale, že ho první poznal, to by si byl dal přece jenom velmi nerad vzít. Bylo to sice na rozmyšlenou, jak to rozhlásit, že mezi vojáky, přišedšími pozdvižení zkrotit, nalezá se také jeden ze zdejších synků. Kdo ví, jestli o tom vojanští páni vědí a jest-li

by se tím rozhlášením jak mladému, tak starému Ježkovi neuškodilo!

Stařeček byl ve velkých rozpacích. A pak i to, že mladý Ježek přišel proti vlastnímu tatíkovi se zbraní na rameně. Inu musil.

Kmet zaťal kolozubou dáseň do dásně, sevřel pěsti a přes svadlé rty přeskočila mu nepěkná poznámka.

„Země toho ničemu nemá nosit!“

Myslil tím ovšem že Kudrnáče. Povídalo se o něm všeobecně, že on jediný syna svého dobrodince, ač ten tomu nikterak nevěřil, na vojnu přivedl. Starochovi nyní napadlo, jestli se třeba Jiljímu o to nejedná, aby se tady za to vymstil. Domnívá se třeba, že se otec nepokoušel zpátky ho dostat.

Kdo ví, co má ve své zamlklosti za úmysly.

Starého více tady nic netěšilo. Již začínal se radovat, že to tak pěkně dopadá a tu najednou přijde do toho toto.

„Jak všechno předejít?“ staral se.

Nyní lítoval, že se Ježek v zajetí na zámku octl.

„Vždyť ale je tu jeho sestra!“

Více neotálel a chvatně pospíchal jí povědět, že je tu její bratr.

„To bude smutné shledání!“ opakoval si, tmou k Hrdličkovu statku se ubíraje. Tu již v kurníku kokrhali kohouti. Nebylo daleko do úsvitu. Než toho všeho starý hospodář nedbal. Ani mu takokřa na mysl nepřišlo, že je vlastně noc a nikoli den.

Když docházel ke statku, zrovna na dvoře pes zběsile štěkal. Nad tím se zkušený muž pozastavil.

Zvíře dobře čije přítele i nepřítele. A toto nesvědčilo o žádném příteli.

Zatajil se v něm dech. Pokud mohl pohlížel k zavřitému statku a tu uhlídal, že se kolem něho plíží jakás mužská postava. Jindy byl by se touto dobou raději někam za strom přikrčil, ale dnes, kdy celá dědina byla vzhůru, nemusil se nižádné násilnosti obávat.

„Kdo to?“ srdnatě zavolal.

Postava se zastavila. Staroch poznal, že se nemá, čeho strachovat. Zloděj byl by již utekl a zlý člověk proti němu se rozběhl. Chtěl vědět kdo to je. Plné stavení ženských. — —

Bral se tedy dále.

„Kdo to?“ opakoval ještě jedenkráte svůj dotaz.

„Já!“ stísněně někdo odpověděl.

„Kdo já?“

Ale tu musil starý soused přistoupiti blíže, aby konečně poznal, koho buď na záletech nebo při něčem podobném přistihl. Postížený se ani nehnul.

„Kudrnáč!“ lekl se ho kmet, když ho ve tmě poznal. Toto setkání nebylo mu zrovna milé. Také se doslechl před lety, jak tento odvážlivec na Hrdličkovou bral. Proto ihned uhodl, že mnoho dobrého za nepřítomnosti její manžela tady neobmýšlí. Ostatně již to se opatrnému a moudrému hospodáři nelíbilo, že Ježkův statek v této chvíli opustil. Vyčítat nemohl Kudrnáči ovšem nic, zahánět ho také nesměl se opovážit. Ale něco mu napadlo.

„To jsem rád, že jsem tě tady stihl!“ začal. „Alespoň mně pomůžeš tlouci na vrata, aby mně otevřeli. Musím kmotře Hrdličkové povědět, že s vojáky přišel také Jiljí. Však vy dva jste spolu také kamarádili!“

Kudrnáč se patrně při této novině zapotácel. Starému to neušlo.

„Tak pojď, ať se nezdržujeme. Alespoň se Hrdličkové nějako zavděčíš!“ musil ho vyzvat.

Kudrnáč poslechl. Pes na dvoře štěkající dal se do zběsilého vytí. Až bylo úzko, jak se vztekal.

Netrvalo to dlouho a byl okřiknut. Čeledín šel vyzvědět, kdo se to do statku dobývá. Starý, vážený soused se ihned prohlásil. Za chvílinku byla vrata otevřena, ale do dvora vstoupil jen sedlák. Kudrnáč byl již tentam.

„Aha!“ poznamenal si kmet a bral se k Hrdličkové.

Ta odpočívala, jsouc úplně oblečena, ve světnici na tvrdé dubové lavici. Jenom trochu dřímala. Návštěva sousedova v tento čas ji velmi překvapila. Ani ho nepřivítala a ihned se ho začala vyptávat, proč přichází. Jindy až ku podivu statečná a rozvážlivá žena byla dnes také jako ve Chvalkovicích všichni, bez hlavy.

Nevěděla, co počít. Nyní se domnívala, že rozšafný kmotr přichází s nějakou na nejméně výstrahou.

„Co pak zase?“ vyrazila ze sebe.

„Nelekej se, kmotra,“ zahovořil staroch, vida její rozpaky a úzkost. „Muže ti zase pustí a ochrance máš znamenitého!“ začínal vykládat v řečech obšírný soused. „A ani bys, holka znejmilejší, neřekla, kdo ti v manželově nepřítomnosti statek hlídá. Sám bych tomu nevěřil, kdybych byl s Kudrnáčem nemluvil. Pes sice ho na dvoře cítil a nepřestával štěkat, ale je za to ten hoch hodný, že i v tak dalekém přátelství na tebe pamatuje!“

Stařičký, hovorný sedlák při tomto svém výkladu s Hrdličkové takřka ani očí nespustil, po-

zoruje, jak si bude při zpravě o Kudrnáči počínat. Zkušený muž jen tak snadno na slovo neuvěřil a obzvláště ženským ode dávna nedůvěřoval. Myslil on si, není-li švarná, silná ženština s Kudrnáčem přece jenom v nějakých spolčeních. Když však viděl, jak Hrdličková zasvítila očima, když při svitu borové louče spatřil, jak v boubelaté své tváři pobledla, tu zase ihned v jinou stranu obracel a vyřizoval, proč vlastně přišel. Začal s okolky.

„Víš-li pak, kmotra, že máš tady hosta," rozvazoval, nechávaje si konečnou novinu až na konec.

Hrdličková ovšem nevěděla. V udivení na něho pohlížela.

„Myslím, že ti bude velmi milý," znepokojoval ji soused.

„A kdo?"

„Tvůj bratr Jiljí!"

Selka spráskla ruce nad hlavou.

„Kde je?" chvatně se tázala.

„Přišel s vojáky!" zvěstoval jí starý hospodář.

Hrdličková více nemeškala a přehodivši přes sebe šátek pustila se k pivovaru. Tato novina přišla jí zrovna velice vhod. Nikoho svého teď v celé vsi neměla a tu najednou vrátí se bratr. Jako na zavolání!

Nedbala, že ji čiperný tah ranního větérku ostře ovál, nic nedbala a jenom chvátala, aby co nejdříve k bratru dospíšila a na své nesnáze si mu postěžovala. Starý sedlák, který jí přišel o bratru povědět, zvolna vybral se také ze statku, ale tu ho zamrzelo, že přece neví úplnou jistotu, jestli ten voják je Jiljí.

„Ale Ježek je!" odlehčil si a šel, aby o něm vypravoval dále.

Hrdličková zatím již před pivovar dokvapila. Zde bylo ještě hlučno, veselo. Pivo teklo pořád ještě potůčkem a tu za větrem se dost dobře popíjelo. Někteří z vojáků rebelii krotit přišedších již posedávali a dřímali, ale většina jich pořád ještě se veselila a prozpěvovala. Ani svatopostního času nedbali a do tance své dlouhou chůzí beztoho až přespříliš ztrmácené nohy nutili.

Chvalkovičtí je ustavičně obstupovali. Již se od nich praničeho zlého nenadáli. Byli to ovšem po většině jenom obstarožní mužové, mezi něž na okamžik přišla také nějaká všetečná babka. Ti ovšem vojáky tak příliš nezajímali, ale když se dostavila sem švarná Hrdličková a přímo mezi ně se pustila, tu nastalo mezi nimi hotové boží dopuštění.

Napilí mužové ihned se otevřenými náručemi proti ní hnali, ale než-li ji mohl některý obejmout, již ji líbal nejtišší ze všech, ten který stranou jejich veselení až dosud zamlklý a klidný seděl.

Vojáci se zarazili. Ale jenom chvílinku. Ihned zase chtěli se s ním alespoň dělit.

„To je Ježek," křičel jeden. „Pusťte ho, popíchá vás," vystříhal Hrdličkovou. „Já jsem Sladký!" podotýkal.

Než selka zatím již v Ježkově náručí hlasitě štkala. Pláč ženský vojáci obzvláště ctí a proto okamžitě ihned, jakmile ho uslyšeli, poodstoupili. Skoro každý si zajisté vzpomněl na své drahé. Na matičku, sestřičky a svou znejmilejší, které též pláčem na něho vzpomínají. Ježek se teď nejspíše s někým drahým shledal.

Chvílinku na něho pohlíželi a pak si zase hleděli svého dále. Veselili se. Co jim na kamarádu záleželo! Ale přítomní Chvalkovičtí za to se na Hrdličkovou plní udivení dívali. Ale to

jenom okamžik. Ihned si vzpomněli, kdo to asi je. Že se tady shledali bratr se sestrou.

Za minutu voláno všude, že Ježkův Jílek přišel pozdvižení krotit. Po celé vsi šel jeden hlas, jak to nesprávné jednání, když páni proti otcům syny volají a když jiní pánové jim je posýlají!

Na mnohém místě přišla ta novina vhod, na jiném ji již věděli od stařičkého kmotříka, který dědice ježkovského statku první poznal a o přítomnosti jeho sestře, Hrdličkové, povědět pospíšil. Nemýlil se, ač si předce jenom zrovna na vlas nedůvěřoval.

Však tě mladý Ježek nebyl takto k poznání, obzvláště když se ještě setkání se s někým obával. Kdyby ho nebyl druh jménem volal, nikdo by ho nebyl poznal. Vždyť i vlastní rodná sestra ho minula a kdyby mu nebylo o to šlo, že by jí potom rozjařeným kamarádům jen tak snadno z rukou nevyrval, byl by ji býval marně hledat nechal. Takto ale, vida předně její nebezpečenství, za druhé potom předce jenom citem přemožen, dal se jí poznati dříve, než-li se vůbec po něm poptala.

Velmi odpoledne překvapil rozkaz, že má vytáhnout proti vzpourám svých rodáků. Nemile se ho dotkl. Přirozeně. Léta letoucí dlel s plukem svým za hranicemi české země, konečně po dlouhých mukách a vroucném toužení se sem opět mezi svůj lid a zrovna do Královéhradecka dostal, nesmírně se těšil, že opět svou rodnou vísku uhlídá, snad i dobrého svého starého tatíka nad drnem ještě nalezne, všecko mu vypoví, aby škůdník jeho mohl býti potrestán; doufal, že vrchní jiného za něho postaví a jako majitele poddanské usedlosti z těžkého toho stavu vymůže. A najednou musil si vyjít mezi své nepřátelsky,

jak by rád, ale jako krotitel, ač věděl a znal jejich nepatrná, oprávněná přání. — —

Šel jako stroj opět po letech jednou se modle a Boha, který se nad jeho zlým osudem nechtěl smilovat, vroucně prose alespoň o tu milost, aby ho známí a přátelé při možném shledání nepoznali.

Proto jen se nyní svých rodáků vzdaloval a násilím se zdržoval, že se jim sám neprohlásil. Ale sestry pominout nemohl. Byla by se na něho konečně beztoho doptala. Než toto shledání ho pranic neoblažilo.

Když ji zulíbal, měl na rtech sto otázek. První a nejvážnější proslovil ihned.

„Je tatíček zdráv?“

Sestra Hrdličková vypukla v hlasitý pláč.

„Je i s mým mužem na zámku zavřen!“ zasteskla si.

„A koho ty máš?“ ptal se sestry.

„Hrdličku!“ zněla odpověď.

Jiljí si oddechl. „Já jsem myslil, že jsi's vzala Kudrnáče,“ povídal a již opět se zvolna pokojil. Toho se také velmi bál.

„Takového člověka bych si nevzala,“ začala Hrdličková, ač jí to nešlo od srdce.

„Ty víš?“ tázal se jí bratr.

„Co?“

„Že na mne verbíře přivedl!“

„Tak to je předce pravda!“ zaúpěla Hrdličková a v zástupu Chvalkovských, který se byl mezi tím okolo bratra a sestry shromáždil, propukl všeobecný hlas nevole, že se až veselící se vojáci na to ohlíželi v domnění, že pozdvižení snad s úsvitem začíná.. Na nebi již hvězdičky hasly

a bledly, blankyt jasněl, kohouti na všech stranách vítali jitro nového dne. — —

Jest-li bude tak nepokojný jako byl včerejší!

* * *

Všude dnes po celých Chvalkovicích s nesmírnou dychtivostí bílý den očekávali.

Hluk kolem pivovaru mezi vojáky konečně stichl. Cestou a pitím unavení bojovníci hledali aspoň trochu odpočinku. Přemožení sem tam se rozsedli a dřímali, čekajíce tak další události a nové rozkazy. Až do teďka byli se svým posláním úplně spokojeni. I chvalkovičtí usedlíci, kteří se přišli na ně podívat, se taktéž do svých domovů roztrousili. Šlo každému o to, aby byl za úsvitu mezi svými. — —

Tak zbyli u pivovaru mezi prázdnými sudy konečně jenom voják Ježek se svou sestrou. Měli si mnoho a mnoho co vypravovat. Oběma koulely se přitom slzy po tvářích na rty.

Takového shledání!

A co ještě dále přijde?

To již jako na koně posazený pan vrchní na zámku chystal. Byl nyní v úplné bezpečnosti. Musil toho co nejlépe využitkovati. Nyní na to pomýšlel.

„Svolám robotýře i poddané na zámek. Musí poslechnout, jinak je vojáci donutí. Pak dám pro příklad buřiče posadit „na osla“ a ostatní rozeženu na robotu. Vojsko ubytuju po dědině, ať si je sedláci sami vyživují; já je naučím,“ povídal si a zavolal Hlaholu.

Hlahola byl dnes obzvláště vážný. Ukáže všemu poddanstvu, co on, panský dráb platí a jak se pohanění jeho tresce. Velmi se na to těšil, jak

Hrdličku posadí „na osla“ za to, že mu bičem vyflákal. Aby si to podruhé dříve rozvážil!

S potěšením vyslechl páně vrchního rozkazy a ihned pospíchal *robotu* svolat.

Byl již bílý den.

Hlahola se těšil, jak nepěkně sedlákům bude dobré jitro přáti. Vzal troubu a zadmul do ní.

Táhle, smutně nesl se panský rozkaz tichým, klidným ránem od dědiny k dědině, od chalupy k chalupě. Některá stráň troubení opakovala. Hlahola si dal na něm dnes velmi záležet.

Chvalkovice byly v okamžení celé vzhůru. Nejprve u pivovaru dlící vojáci se seřadili a za chvíli potom robotýř za robotýřem váhavým, volným krokem se svěšenou hlavou ubíral se k zámku. Věděl každý, že se tam nikterak nepotěší, nijak neporaduje.

Za hodinku bylo nádvoří plné hranatých postav, do nichž sem tam pobíhající drábové všelijak zúmyslně strkali a šťouchali. Nikdo neodvážil se ani šeptem proti tomu se ozvati, neřkuli aby to pěstí oplatil. A včera tak odvážně proti samému vrchnímu vystupovali!

Než-li se všichni poddaní a robotýři zboží chvalkovického na nádvoří sešli a se shromáždili, vynesli zatím panští drábové ze zamřelých šatlav tré oslů. Hranatých, širokých a vysokých! Ze shromážděných nikdo ani nedýchal, pouze některá mozolůplná dlaň sevřela se v pěst jako perlík těžkou a jako žula tvrdou. Ale ani tou proti tvrdosti panské pánovitosti, která dnes postavila před sebe celý les vojenských bodáků, nebylo možno zápasit. Ani zaklít hlasitě se nikdo neodvážil. V šatlavě bylo vidět stát oslů ještě celou zásobu. — —

Jenom Hrdličková, když ty dřevěné stvůry

spatřila, nezdržela se zanaříkání. Manžel a otec, jako nějací škůdníci a zákeřníci se na nich projedou! Do kolikátého kolena se bude o tom ve Chvalkovicích vyprávět.? Že oba budou trpět nevinně, to se svým časem jako skoro každá dobrá věc zapomene. — —

Důstojníci přivolali sem několik vojáků, kteří před očima shromážděných sedláků musili si nabíti ostře své pušky. Jednomu z nich třásla se ruka, ač dlouhý jeho knír svědčil, že již si ho dávno jako voják kroutí a že jistotně ne pouze jednou stál proti nepříteli.

Hrdličková vykřikla. Poznala bratra Jiljího, jejž musila před chvílí u pivovaru opustit.

„Tohle bude shledání!“ šeptali si sedláci a mráz jim šel po zádech při pomyšlení, jak se zde dnes otec se synem sejdou. Proto skoro až s trapnou nedočkavostí očekávali, až starého Ježka vyvedou a on svého dědice uhlídá. V davu panoval proto šepot, že drábové musili několikráte sedláky k tichu rázně okřiknout, až konečně přihrkal se s bradou vzhůru pozdviženou pan vrchní Oratsch.

Kynul, aby byli delikventi předvedeni.

Ihned se stalo.

Ježek a Hrdlička kráčeli k oslům pevným krokem. Staroušek s trpkým úsměvem na svadlých rtech a jeho zeť s tvrdošijnou zavilostí ve vzdorných očích. Kostelník Houžvička se za nimi ve pravém slova smyslu potácel a se mračil, hlasitě naříkaje, že soudný den co nejdříve již nastati musí, protože spravedlnost více na světě nepanuje a to že velikým znamením na zemi je. — —

Než štulec drábovy pěsti byl mu v jeho úzkostech jediným utěšením, které mu cestu k mučidlu valně skrátilo. Jen si na ní poskakoval.

Shromáždění však nehrubě toho dbali, pozorujíce jenom otce a syna. Všecko náhle jakoby oněmělo, když najednou zařinčela na pískovcové dlažbě zbraň a voják Ježek objímal a líbal svého otce, který leknutím div že neklesl. Tohoto se nenadál.

Takové shledání!

Důstojníci byli překvapeni, vrchní se zděsil a lid vypukl v nekonečný jásot. Když pak Hrdličková ze zástupu k bratru a otci se prodrala, tu teprve vrchní pochopil. Pousmál se té náhodě a vykládal ji důstojníkům, kteří již nakazovali vojáka Ježka pro odvržení zbraně spoutat.

Než tu opět vrchní jim se oproti postavil.

„To je náš vámi nám urvaný a nikoli vrchností postavený voják!“ vyložil jim. Tu musili vojenští páni ustoupit pánu od vrchnosti, který měl znamenitý nápad, kterým se ale jistotně veškerému lidu zavděčí a sám rázem každé pomyšlení na nové pozdvižení ututlá!

XI.

Jak vše dopadlo.

Důstojníkům nebylo to zrovna dvakráte vhod, když se jim vrchní oproti postavil, ale když se na ně zase usmál, tu byli alespoň tak dalece usmířeni, že neporučili zabubnovat ke zpátečnímu pochodu. Vrchní to ovšem také ihned pozoroval a viděl, že vlastně velmi chyboval, když si vojenské pány na zámek a vojáky do dědiny nasadil.

Za několik nemnoho hodin se mu do duše zprotivili.

Lítoval, že pozdvižení, které vlastně nic nebylo, jinak nesrovnal.

A pak věděl, že vojáci odejdou a poddaní tu zůstanou! Mrzelo ho, proč sám nějako svůj spor s nimi hladkou cestou nesrovnal, jim neodůvodněné jejich přání nevyložil a proč je proti sobě na vždy rozkyselil. Věděl, že mu vícekráte nebudou důvěřovat.

Nyní však již couvnouti nemohl, ač toto všecko mu najednou napadalo a jakoby ho z jeho nerozmyslnosti káralo a nerozvahu mu vyčítalo. Obzvláště když si vzpomněl, že bukovinský žid Nettl do Hradce pro vojáky zašel, aby jeho, vrchního, chránili před poddanými.

Mocného pána pálila půda pod nohama. Jaktěživ tak zpozdile v žádné malichernosti nejednal, jako tentokráte ve velmi vážné této věci. Žid mu byl placeným pomocníkem!

Než váhal a slabost dát na sobě znát nesměl. Pozoroval, že se důstojníci již jeho náhlé rozpačitosti začínají posměšně šklebit. I Hlahola se nedočkavě na něho ohlížel a on nemohl strhnout svých očí z otce, syna vojáka objímajícího.

„Na osly!“ nuceně vzkřikl, oči přimhouřil a když je zase otevřel, seděli již delikventi na dřevěných hranatých mučidlech.

Shromážděný lid slzel, vojáci lhostejně se tomu dívali a mladý Ježek váhavě sbíral svoji odhozenou prve zbraň. To důstojníky upokojilo a nejmladší z nich ihned při té příležitosti mu naporučil, aby u otce na stráži postál a kdyby chtěl s osla slézti, aby ho ihned probodl.

„Rebellant jiného si nezaslouží!“ dodal.

Voják nesměl ani slova k tomu podotknout, ač byl by v tom okamžení nejraději důstojníku za jeho rozum a náhled uši jak náleží vytřepal.

Vrchní se zatím vzpamatoval.

„Ostatní na robotu!“ velel poddaným a mušketýři s poklasnými si již mezi nimi vybírali. Nikdo neodvážil se pronésti ani slovíčka odmluvy, tak že po nádvoří bylo slyšet pouze povely panského služebnictva a Houžvičkův úpěnlivý nářek proto, že se mu „na oslu“ velmi nepohodlně sedělo.

Za malou hodinku bylo zámecké nádvoří úplně prázdné. Na zámku zbyl vrchní s důstojníky a vojáky hlídaní poddaní na svých nepohodlných sedadlech.

Ježek se svým zetěm Hrdličkou nenaříkali vůbec, ba ani nehlesli a Houžvička konečně také, když viděl, že ho nikdo neposlouchá a že mu to není nic platno, ustal se svým bědováním.

Starý Ježek se při největším svém utrpení radoval, že se mu předce jenom novoroční sen vyplnil a on se s milým svým synem Jiljím sešel a shledal.

Kmet si div na hranatém oslu radostně neposkočil. Tuto veškerou muku, kterou za svou vzpouru musil snášet, trpěl rád. Stála mu za to, obzvláště proto, že jí potěšení daleko převážilo.

Myslil, že to dopadne hůře! Takhle to bylo všecko ještě dost dobré!

Hrdličkovi tomu to bylo konečně jedno, má-li v poli za pluhem se někde na úhoře rachlovat, nebo tady na hranách sedět. Tvrdosť byla v obojím! Tady ho alespoň nikdo ke spěchu a kvapu nepobízel a nešetrnou řečí pod němou tvář, kterou měl před pluhem zapřaženou, nesnižoval. — —

* * *

Když byl Kudrnáč starým sousedem u Hrdličkova statku přistížen, byl by se raději sto sáhů

pod zemí viděl. Zašel sem mimovolně, jakoby byl zlým duchem poháněn. Nikde neměl více stání a aj, tu ho opět překvapil muž, který ho zajisté měl v lásce velmi málo. Poznal to ihned již podle toho, že mu pověděl pro něho zdrcující novinu. Toho se předce jenom nenadál.

Až dosud pořád mu štěstí přálo a najednou začal se mu veškerý zdar každého podniknutí hatit a plést. Tím, že Jiljí domů se navrátil, byl odbyt docela a veškeré jeho naděje staly se hotovým ničím. A on tolik se napracoval a nasnažil, aby „za utrpení předků“ statek svého pradědka pro sebe získal a hroby svého otce a dědečka, kteří zde při něm pravé soužení vytrpěli, alespoň kamenem ozdobil. A nyní byl v nebezpečí, že bude — ukamenován od svých rodáků a vrstevníků!

Na Jiljího skutečně verbíře přivedl, aby strýce Ježka dědice zbavil. Chtěl se v jeho přízeň a oblibu vetříti, nynější Hrdličkovou svésti a si vzíti a jako hospodář na ježkovském statku v Chvalkovicích se usaditi.

Proto jakmile, již tak dost zkrušen, uslyšel u Hrdličkova statku tu novinu, že do dědiny pozdvižení krotit přišel také i Jiljí, tedy více necítil se tady jistým. Ještě na vrata zatloukl a pak se dal v divý běh pryč ze vsi, do temného volna, do polí a k lesům! Jako na lupu dostížená a překvapená šelma.

Nezastavil se dříve, ač ještě všude panovala čirá tma, až teprve v temné lesní houštině, kde nad ním vysoké jedle ranním větérkem ve svých chvojnatých vrcholcích čeřené zašepotaly. Ne však že ho vítají, ale že želí toho, že v jejich černavách se bude moci se svou hanbou skrýti.

Okamžik se zastavil a pak opět dral se nízkou

podrostinou dále. Mokrý mech mu pod nohama ustupoval, jako by se země pod ním propadnouti chtěla, a větve jehličím obrostlé ho ve tvář šlehaly. — —

Než Kudrnáč dlouho nedbal, až konečně unavením dále nemohl. Dnes nespal, včera nespal, skoro ničeho mezi tím nepožil a proto by nebyl žádný div, když by byl již býval dávno klesl. V chaloupce své k jídlu ničeho neměl a do statku za Dorotou nemohl. S tou si také všecko úplně pokazil. Též ho jako jindy obyčejně nevyhledávala.

Cítil, že nemá pod sluncem více přítelíčka.

Usedl si na zavlhlý pařez a přemýšlel, proč. Dlouho po tom pátrat nemusil. Brzy mu příčinu toho svědomí samo pošeptalo.

„Vždyť tys nebyl také nikdy nikomu upřímným a hodným přítelem!“ „Mamona mne zachvátila!“ zalkal.

Od půlnoci vanoucí větřík zápasil s vánkem ze strany polední táhnoucím, draly se o převahu a tu silněji, tu opět slaběji ve vrcholy černého lesa foukaly, v šum a hukot je přivádějíce. Kudrnáč unaven a vyděšen chvílemi tomu ševelu naslouchal. Zatajil přitom dech a zahmouřil oči, které se mu bez toho samy neustále skližovaly.

I na své myšlení přitom zapomínal. Bylo mu tak volněji, až konečně ani sám o tom nevěda usnul a zkřehlý svezl se s pařezu na jehličím pokrytou zemi. Spánek ho přemohl úplně, tak že musil přirozenosti bez odporu uposlechnout

— — — — — — — — — — — — — —

Hajný Vejrek, sotva že se milé boží jaro otevřelo, měl svou Prahu v lese. Již za úsvitu dal se ven, do milounké přírody. Zelený háj byl mu nade vše a v posledních letech zpěv kosa a drozda raději již poslouchal, nežli zajásání dud. Již ho

také prameny radosti přecházely a bylo mu vítanější něco, co bylo přirozené.

Dnes byl obzvláště záhy vzhůru. Žena Kateřina se proto až rozbručela, že ji ze živých snů, podle nichž na budoucí časy mohla hádat, vytrhl.

„To musí mít Vejrek něco v hlavě!“ soudila.

Ba že měl.

Přemýšlel ještě o včerejšku. Bukovinský žid Nettl, který zaječí kůže od pytláků kupoval, byl mu na světě osobou snad nejprotivnější a včera ho potkal, zrovna když se ostatní lid z celého panství zdvihal, utíkat k domovu. Starý hajný, který již i zkušené lišáky obelstil a do želez zavedl, netušil od té chůze pro sedláky nic dobrého.

Celý den o tom přemýšlel, obzvláště když pak ve Chvalkovicích, kam s kočičkami ke svěcení šel, uslyšel, co se bylo stalo.

I v noci se mu o tom zdálo. Dělal si neustále výčitky, které ho tak záhy s postele sehnaly. Sotva že se teprve šeřilo.

Hajný zašel po svém zvyku do lesa a odtud chtěl zajít do Chvalkovic, aby zvěděl, jak tam je. Domníval se, že sedláci na pana vrchního přece nějako vyzráli.

„Kdyby nebýval zrovna toho starého Ježka čapl!“ povídal si. On, Vejrek, nebyl jaktěživ sedlákům nepřítelem, ale čí chleba jedl, toho píseň zpíval, ačkoli se kolikráte velmi zmýlil. Spíše bral nejvyšší polohy níže, než-li nižší výše!

„Tohle to dopadlo nějako velmi špatně!“ zalítoval starý panský služebník a již měl dnešní den pokažený nadobro. Dal se ve spěch, aby co nejdříve do vsi došel. Kosího a drozdího zpěvu si dnes nevšiml, kvetoucího lýkovce nedbal. Pouze kvapil, aby události vrchnost a poddané stihnuvší vyzvěděl. Ani na cestu nekoukal, jak pospíchal a

proto byl by najednou padl, zrovna v místech, kde v měsíci lednu kolem „Jména Ježíše“ sedlák Ježek kácel drva na nové roubení.

Pohleděl, přes jaký pahejl to klopejtl, ale ihned si odplivl, jak se poděsil, když spatřil ležet tady o pařez opřeného člověka, jehož nohy se mu do cesty vpletly.

Okamžik si ho prohlížel, zdaž to není mrtvola. Dýchal. Ihned šťouchl do něho holí, aby vstával.

Spící se v tu chvíli probral a zděšeně se kolem sebe podíval. Neméně překvapen byl i Vejrek, když poznal Kudrnáče.

„Co tady děláš?“ zaburácel na něho. — „Spal jsem!“ nesměle odvětil tázaný. — „To jsi neměl lepšího místa?“ — „Když —“ — Vejrek mu vskočil do řeči. Něco mu napadlo.

„Mně se zdá, že ti svědomí nebo lidé nedali doma spát!“ obořil se na něho.

Kudrnáč chtěl něco říci, ale hlas mu v hrdle uvízl. V tom zahlaholila trouba robotu svolávající z Chvalkovic poznovu.

„Slyšel jsi?“ spustil znova Vejrek. „Tak budou svolávati andělé k poslednímu soudu. Jest-li jsi svého dobrodince a své sousedy zradil, dopadneš jako Jidáš.“ — —

Tu se hajný déle nezdržoval.

„Dobře, že o tobě vím!“ zvolal ještě a chvátal dále. Již netušil nic dobrého.

Kudrnáč se teprve nyní ze svého unavení probral. Rázem vstoupilo mu na mysl vědomí, co všecko provedl, pomyslil, že to vše se vyzradilo a již se mu život pranic nelíbil. Teď ke všemu připomenul mu hajný ještě Jidáše.

Proč?

Zachvěl se. Bezděky sáhl si na pás, jímž spodky k tělu pevnil.

„Chtěl jsem „za utrpení předků“ užít lepších časů, ale čeká mne ještě horší utrpení. Neměl jsem do něho vrhat také jiné, kteří mně nemohou odpustit. Zlý osud naší prabábě jen soužení do vínku udělil, dědíme je po ní a bylo by hříchem, kdybych i já — —“

Déle nešeptal ani, jen vášnivě skučel a křečovitou rychlostí opasek odpínal a po nízké haluzi se ohlížel. Dlouho nehledal. — —

Jako Jidáš, když ho vědomí viny, jíž se dopustil, napadlo! „Za utrpení předků“!

* * *

Ze zámeckého nádvoří rozvedli drábové robotýře na všechny strany. Jen zářili a holmi si v rukou pohrávali. Ale předce, vidouce na všech stranách tolik robotýřů, nikoho udeřit se neopovážili. Na vojáky, kteří ve vsi zůstali, spolehnout se nemohli. Tém byl dráb nedráb, každý stejný.

Vždyť i pan vrchní velice lítoval, ač ho z nejhoršího předce jenom vytrhli, že sem vůbec přišli.

Toho dotěrného žida Nettla! Pořád se choval tak slušně, až najednou zachvátila ho neprozřetelná mamona. Starý pán si umínil, že ho potresce a nepěkně potresce. Za tu jeho ochotu, která ho do těchto nesnází s vojáky přivedla. Teď nevěděl co a jak.

Sedláci se nebouřili, vojáci se proti nim nesápali, ba objímali se, jako Ježek se synem, tedy proč jich tady potřebuje?

Aby ho důstojníci vyjídali? A pak jak pánovitě si vedli zde na zámku, kde za rytíře Dobřenské vládne on a jedině on.

Když si tak na ty Dobřenské vzpomněl, bylo

mu najednou velmi nevolno. Nevěděl, jak se vymluví, proč vlastně vojáky na poddané volal. Proto byl by je nejraději ještě dopoledne odtud zase vyprovodil.

„Myslil jsem, že to hůře dopadne," začal s nimi vyjednávat.

„Já se také domníval, že nám bude tady veseleji!" prohodil nejstarší z důstojníků, natočil kolem prostředního prstu prošedivělý svůj knír a položil ho za ucho. Patrně se mu zde nelíbilo.

„Bál jsem se horších věcí!" vymlouval se vrchní pozoruje, že se důstojníci na něho horší.

„Takový parukář se vždycky poděsí, když se někdo rozpřáhne, aby jemu do kamen dříví naštípal! Myslí, že jeho chce tlouci a již volá o pomoc!" zahovořil jiný z důstojníků, jemuž bylo velmi nemilo, že pro nic a za nic musil z Hradce, tehdy velmi hlučného města, do tiché vsi.

„Když jste je zkrotili!" chtěl mu vrchní zalichotit.

„A myslíte to, pane, do opravdy?" chytili se toho vojáci, jsouce rozmrzelí, že takový zámecký kalous jim ani vína po ránu nedá.

„Již se nemáme čeho obávat!" svědčil vrchní.

„To jest, nás tady netřeba!" chtěl ho jeden uhnat.

„Několik mužů udrží pořádek úplně," souhlasil starý pán, těše se, že vojáky přece vypíchne.

„To mne těší," zamluvil nejstarší z důstojníků. „Budete tak laskav, dáte nám písemné svědectví, že jsme po vašem přání zdejší pozdvižení sedláků zkrotili a já vám dám účet, co to stojí, vyplatíte nás, my vám tady posádku necháme a půjdeme opět po svém!"

To placení vrchního zarazilo. Než bál se

slovíčkem odporovat. V souhlas kývl parukatou hlavou.

„Odpoledne budete moci odtáhnout!“

Důstojníci zamumlali. Pro nic a za nic musili vážiti takový kus cesty. Vrchní jim šel psát vysvědčení, že to dobře provedli. Nahlas přitom klel, že je sem kdy volal.

Když byl s napsáním vysvědčení vojákům hotov, byli oni také s vyhotovením účtů připraveni na výplatu. Řekli zkrátka, že peníze ty musí odvést do plukovní pokladny a vrchní nemohl více ani muknout.

Vyplatil, vyžádal si jako posádku pět mužů a po poledni skutečně šťastně vojáky za ves vyprovázel. Ale daleko ne. Tropili si z něho smích. Pozval prý je na koledu a žádali ho, aby je na pouť a na posvícení, až se lidé opět do kostela četněji sejdou, nezapomněl zase zavolat.

Starý pán, který ve svém životě již všelijaký úšklebek měl příležitosť spolknout, neudávil se ani tímto. Prostě se obrátil a šel domů.

Na zámeckém nádvoří nalezl svou posádku. Pět vojáků a mezi nimi Ježka. Ani ty bílé mundury vidět nemohl. Ale tyto pro lidské řeči nemohl poslat za ostatními. Byl by tak udělal ve svém rozmrzení hned, ale předce jen to nešlo. Ale aby jim dokázal, že jich tady není dokonce žádná potřeba, zavolal nádvorníka a poručil mu, aby pomohl delikventům s oslů dolů. Tém vojákům na vzdor!

Ale tím je vlastně jenom potěšil. Obzvláště mladý Ježek mu za to srdečně poděkoval. Vrchní byl rozmrzen hlavně na důstojníky. Napadlo mu něco, jak by se jim vymstil.

„Ježka chytili si sami, teď vojny nejsou, ať mně ho tedy pustí. Já je naučím!“

A více si nikoho nevšímaje, šel do svého příbytku, aby Jiljího Ježka, poddaného panství chvalkovického z vojny vymohl. Šel to sám napsat. Ten, objímaje otce, který sotva se na nohách udržel, to ani netušil.

Ostatní jeho druhové chytili se Hrdličky, který zatínal pěsti a Hlaholovi vyhrožoval. Houžvička ho v tom ještě štval. Přitom se však těšil, že je o jednu vzácnou zkušenost, sedět „na oslu“, bohatší.

Teď si to již liboval a radoval se, že bude moci o tom vyprávět a povídat. Málokdo byl toho ve vsi zkušen a znalý. — —

Tak dopadlo selské pozdvižení ve Chvalkovicích. Jako když vzplane sláma a do tak dost nestálého plamene naprší. Nebylo upřímné, bylo nastrojené obmysly a příkladem. Stalo se bez přípravy a proto také bez valných následků pominulo a skončilo.

XII.

Konec.

Hajný Vejrek vychvátav z lesa viděl na všech stranách robotýře v pilném díle.

„To jsem si nemyslil, že to pozdvižení takto dopadne a skončí!“ zatoužil hajný.

Dnes se těšil, že uslyší noviny, nad nimiž srdce v těle radostí musí poskočit. Již předem se radoval, jak uslyší vyprávět co poměl strachu vrchní, jak přehnali sedláci zámeckého myslivce, který do lesa pouze hubu roztahovat a nadávat přicházel.

Spatřiv jako dravou šelmu v lese spát Ku-

drnáče, již nic dobrého pro Chvalkovice netušil. Ten člověk se mu se svou tajenou potutelností jaktěživ nelíbil. Připadal mu jako zlý had, který se kolem své oběti, zvolna ji škrtě, ovíjí. Naleznuv ho v lese celého rozrušeného byl ubezpečen, že sem žádné rozkoše vyhledávat nepřišel. Aby se ho všelijak vyptával, k tomu neměl chuti, a pak co by on starý muž s takovým zdravým chlapem svedl. — —

Šel raději svou cestou dále, aby uhlídal jak a co se sběhlo. Že to pěkné již nebude, to tušil. Ten Nettl a Kudrnáč mu nic dobrého nezaručovali. — —

„Jidáši!“ zahučel a viděl, co viděti netoužil. Pozastavil se nevěda, jak by si počínal, aby všecko dobře vyzvěděl. On panský služebník dnešního dne beze své škody se sedláky hovořit nesměl a dráby nenáviděl. Než zvědavosť ho dohnala, že na všecku nevůli proti těm lidem, kteří své moci hříšně zneužívali, zapomněl a jednoho z nich se na „noviny“ pozeptal.

Ten mu je ochotně vypověděl. Vejrek nad jejich obsahem přímo trnul. Když slyšel o vojácích, tu se nezdržel, aby svůj úsudek nepronesl.

„Vždyť jsem si to hned myslil, že ten Nettl nic dobrého neobmýšlí!“

Robotýři, kteří nedaleko pracovali a každé slovo jeho, které ke drábovi promluvil, slyšeli, ihned sestrčili hlavy. Tato Vejrkova poznámka jim neušla a všemi patrně pohnula.

Když hajný uslyšel, že provinilci sedí na oslích, že Ježkův syn se vrátil, že vrchní neslevil nikomu z roboty ani hodinu, zakýval hlavou a dal se dlouhými kroky zpátky k milým svým lesům.

„Tam je stokrát lepší, než-li mezi lidmi!“ liboval si.

V důvod té pravdivosti vzpomněl si na svou ženu Kateřinu.

„Co jen ta jediná člověka se nasužuje. Jak pak když se jich do toho dá třeba sto!“

Tu byl starý hajný rád, že je stranou, že se má předce jenom daleko lépe nežli lidé jiní. — —

* * *

Pan vrchní Oratsch ještě ani žádosť za propuštění chvalkovského poddaného, vojáka Jiljího Ježka nedopsal, když tento po celé řadě let opět do statku svého otce vcházel. Otce i jeho slzy přitom polily, a hospodyně Dorota spustila pláč hlasitě, když mladého uhlídala a poznala.

„Můj novoroční sen mne neklamal!“ liboval si starý a jen přitom lítoval, že neuvedl syna do stavení nově roubeného, jak si přál a jak se těšil.

„Kde jen chodí Kudrnáč!“ prohodil.

Tu se však Jiljí zastavil a oči mu divě zasvítily.

„Ten mně nadcházet ani vyhledávat nebude!“ vášnivě se vyslovil a dlaně v pěsti sevřel.

Starý to ihned zpozoroval. Neočekával to, ale vzpomněl si na lidské řeči, jimž nikdy víry nepřikládal.

„Je to skutečně pravda?“ tázal se.

„Co?“ temně ptal se syn.

„Že tě zradil!“

„Je!“ zněla úsečná odpověď. „Však on se beztoho jednou zradou neobmezil.“ — —

„To ne ne,“ vskočila jim do řeči Dorota. „Mé milování zradil také. Včera mne již ze statku vyháněl.“ — —

Tu si teprvé starý hospodář uhodil do čela. „Ó já krátkozraký!“

„Však on ho trest za to nemine!“ konejšila ho Dorota. „Já mu řekla, že mu budu třebas někdy dobrá. Tohle to mu všecko ani pan farář nebude moci odpustit. Takové hanebnosti!“

Otec i syn padli si v náruč a oba pod svým rodným krovem hořce zaplakali.

„Za dobrodiní tolik trpkosti!“ želeli.

Ale již bylo pozdě! Dobře, že pan vrchní psal žádosť na Jiljího regiment. Nevěděli o tom. Starý Ježek byl by s ní jistě sám do Hradce místo drába běžel a na odpověď si tam počkal. Ježkové ani netušili, jak dobře pro ně dopadla.

„Vojny teď nejsou, ať si tedy zůstane doma,“ odepsali vrchnímu. „Ale při budoucích rekrutýrkách musíte jistě za něho postavit jiného!“ podotkli.

I pana vrchního tato odpověď potěšila.

Ihned jí pospíchal využitkovat. Zvěstoval ji hned starému Ježkovi. A jak šibalsky.

Kráčel pomalu, co noha nohu mine. Chvílemi se rozhlížel buď na ves, anebo zase na panská role, která robotýři jařem osívali. Že všecko jde jako na nitce, to se mohl úplně na své dráby spolehnout. Ale pan vrchní předce šel dohlédnout, aby některého robotýře za jeho příkladnou píli pochválil. Jindy poručil pro příklad některému namlátit. Přitom však dnes nespustil ježkovský statek ze zřetele.

Najednou se srdečně pousmál. Muselo se mu povést a velmi povést! Dosud kráčel vážně, zvolňoučka, ale nyní ihned přidal do kroku, aby co nejdříve došel k sadu, v němž starý hospodář Ježek se stromu houseňákem váčky obíral. Pan vrchní se obával, aby mu neutekl. Ale staroch zabrán ve svou práci tiše prozpěvoval a tak be-

dlivě si svého hleděl, že příchozího zpozoroval teprve, když ho oslovil.

„Tak jak je, staroušku," promluvil jak dovedl nejpřívětivěji.

Sedlák okamžitě pozvedl hlavu a spatřiv vrchního, uctivě posmekl.

„Kdybych mohl na výměnek, tedy by to ušlo. Takto mně již ten klopotný život nikterak neslouží!" zasteskl si. Byl patrně vrchňovou laskavostí mile překvapen.

„Také jsem to ke své velké lítosti pozoroval," tento se toho ihned chytil. „A přemýšlel jsem," pokračoval, „jak bychom tomu nejlépe odpomohli!"

„Co myslíš?" musil promluviti vrchní, aby hovor nebyl trapným mlčením přerušen.

Tu se teprve Ježek vzpamatoval.

„Kdyby syn Jiljí nevězel v tom bílém kabátě," zatoužil. „Kudrnáč nám prchl!" poznamenal.

„Kudrnáče honit nebudeme, nestojí nám za to, a o synu tvém ti něco milého povím, abys nemyslil, že jsem nějaký davič poddaných. Já se o vás všemožně starám, o vaše lepší pečuju a vy proti mně jako vosy. Však poznáte, až po mně přijde někdo horší. Já co nemohu vám dát, to vám ovšem nedám, ale co je mého možného, to udělám pro každého. Jako pro tebe. Tvému synu jsem vymohl, že více na vojnu nemusí!"

Podobné noviny byl by se Ježek dnešního dne ani ve snění nenadál a ejhle, nyní mu ji povídá vrchní sám. Rázem ho tím spůsobem v jeho zarputilosti přemohl a nadobro překonal tak, že se úplně zapomněl a chvátal, aby zlíbal ruce člověku, který ho v jeho starobě takořka pro nic „na osla" kázal posaditi, aby ho potupil a ztrestal.

Vrchní ihned postřehl sedlákův úmysl.

„Já vím, že ti sypu na hlavu řeřavé uhlí a proto si to pamatuj a svým sousedům o mé ukrutnosti vypověz. Tvůj syn může již zítra za tebe na robotu!“ — —

Starý, prohnaný lišák věděl, že má dobrého, přímého sedláka již úplně ve své moci a že se více žádných nepokojů neřku-li bouří nemusí ve Chvalkovicích obávat a proto šel zase dále. Ostatně nestál mu Ježek, hloupý sedlák za to, aby s ním hovořil.

Ten se chudáček dobromyslný domníval, že mocný pán nechce jeho nejupřímnějších díků za vysvobození syna z vojny slyšeti. Staroušek nevěděl, jak to vlastně bylo a proto teď klekl na jemňoučkou, jarem omlazenou travinku a Boha dobrého o odměnu pro vrchního prosil jak na zemi tak na nebi. Pomodlil se za něho z nejvřelejšího srdce. Sám pak se styděl, proč jen tak proti němu vystupoval!

Pak vstal, ale více na obírání housenčích váčků z ovocného stromoví nepomýšlel. Chvátal do statku, kde právě na záspi Jiljí zbraň cídil.

„Hoď to do louže!“ volal na něho rozradovaný kmet. „Více buben poslouchat nemusíš. Pan vrchní byl mně teď povídat, že tě na dobro z vojny vymohl!“

Voják Ježek byl překvapen. V prvním okamžiku se domníval, že se snad starý otec minul s rozumem. Opatrně jal se ho proto vyptávat jak a co a tu teprve pochopil, proč se vrchní tak o něho postaral. Postřehl ihned jeho politiku a sdělil ji otci.

„A nepohrdneš tím!“ odpověděl mu tento.

„To ne!“

„Můj novoroční sen!“ plesal staroušek Jiljího objímaje. „Vyjevil se mně!“

„Kde jen je Kudrnáč?!“ poznamenal Jiljí.

Nahodila se k tomu hospodyně Dorota, která měla pořád o něho nesmírnou starost.

„Jen aby se mu nic zlého nestalo!“ zatoužila.

„To by nebyl Bůh spravedlivý, aby takového Jidáše bez trestu nechal!“ obořil se na ni starý hospodář.

„A pak toho bukovinského Nettla by bylo dobře přehnat!“ prohodil Jiljí.

„Však ono ho to nemine! Ale tebe sem přivedl!“ — —

* * *

Než-li pašijoví dnové velikonoční ve Chvalkovicích minuli, již skoro na nedělní pozdvižení všeobecně zapomenuto. Mysli všech zaujímaly noviny jiné. Krčmář Mikeš byl by velmi rád měl určité zprávy, ale nikdy se mu to nezvedlo. Ani, ač byl znám se všemi osnovately vzpoury selské proti vrchnostem, nikdo mu z celého Podkrkonoší nic nového nevzkázal. Nějak se na něho proneslo, že mu výděleček nade vše.

Pozdvižení ho velmi zklamalo. Ještě doufal, když vojáky uhlídal přijít a u pivováru statně popíjet, že ti mu dají něco utržit, a i ti opět jako skoro bez příčiny přišli, tak zase beze vší příčiny odešli.

Mikeš bručel a i jednou Houžvičkovi hlupáků vynadal, když mu tento o jízdě „na oslu“ začal vyprávět a vykládat.

„Byl bych se dal do pláče, když jsem pomyslil, že jsem tak šťastný a mohu jako obzvláštní milostí boží vyvolený trpět za všecky ostatní sousedy,“ rozpouštěl vychytralý kostelník. Měl při-

tom své úmysly, jež ještě chytřejší krčmář okamžitě pochopil a Houžvičku odbyl.

Než dědinu již na zelený čtvrtek ovládla obzvláštní novina. Velmi pěkná, tak že se o ní všude dlouho do noci vyprávělo a všelijak rozumovalo. Někteří vrchního velebili a jiní opět nepěkně se o něm vyjadřovali, když uslyšeli, že starému hospodáři Ježkovi syna z vojny vymohl.

„Neudělal to z upřímnosti!“ tvrdili jední.

„Má přitom beztoho své úmysly!“ souhlasili druzí.

Na velký pátek však roznesla se Chvalkovicemi novina daleko zajímavější, s propuštěním mladého Ježka z vojny úzce souvisící. Přišel již záhy po ránu do vsi hajný Vejrek všecek u vytržení a vyprávěl, že nalezl v lese na buku za svůj vlastní řemen oběšeného Kudrnáče. —

Tu bylo teprvé řečí a výkladů. Teprve nyní, když mladý, krásný muž byl tuhý, začalo se vyprávět, co to bylo za nebezpečného odvážlivce, který neslýchanou násilností chtěl se zmocnit, zašlapav štěstí a spokojenosť několika lidí, statku svého dobrodince. A již bylo by se mu to málem zvedlo.

Že prababa vlastní vůlí o život se připravivšího z téhož statku pocházela, že jako žebračka za své neštěstí odtamtud byla vypuzena, že její potomci trpké dny zažili, toho nikdo více nepomyslil, aby mu napadlo, že Kudrnáč, její vnuk, „za utrpení předků“ chtěl se také dobře pomstiti.

Jen starý Ježek, když uslyšel, jak se chráněnec jeho na sobě prohřešil, syna Jiljího upozornil, že to příbuzný, který zrovna konečně na jejich statek měl takové právo jako oni.

„To jsou nesrovnalosti, které člověka proti člověku v zápas a boj dohánějí!“ povídal.

Jiljí uznal, že Kudrnáč předce jen částečně správně jednal, když jeho, dědice statku, odstranil a sestru za ženu chtěl pojmouti a hospodářem místo něho se státi.

„Ale cesty nesprávné k tomu volil," prohodil. „Zkřížily se s přirozeností, která strašně se na svém protivníku mstí!"

Dorota, když uslyšela, co Kudrnáč provedl, div že se nezbláznila.

Všeho nechala a chvátala do lesa, aby svého nejmilejšího, jímž skoro celá ves jako člověkem zločinným pohrdala, naposled spatřila a poprvé zulíbala.

I nejodvážlivější lidé nad touto její smělostí trnuli. Oběšeného hubičkovat! To nikdo ani jaktěživ neslyšel. A pak ještě to provedla ženština.

„Musil si za svou vinu, že nechtěl být tak ubohým jako jeho předkové, vytrpět!" znělo nyní všeobecně.

To stalo se na velký pátek a na bílou sobotu byly opět Chvalkovice novou událostí vzrušeny.

Žid Nettl z Bukoviny přišel si na zámek pro slíbenou odměnu za to, že vojáky přivedl. Ale pan vrchní, který byl již na to přichystán, nepěkně ho přivítal. Drábem ho poručil ze zámku dědinou pryč odehnat.

Hlahola s vláčným vrbovým prutem, hlásaje, že tento ke svému výdělku pozdvižení sehnal a vojáky sem zavolal, hnal ho cestou od zámku ke kostelu, kde právě „Jidáše pálili". Veliká hranice plála a lid uslyšev, že Nettl do Hradce došel, již se na něho sápal, aby ho na hořící oheň, jako zrádce přiložil. Pan farář s Houžvičkou musili ho bránit, ač pršce kamenů za ním předce předejít nemohli.

Snad poprve v životě prohloupil! A velmi.

Což kdyby ho byl tak ještě Vejrek nyní potkal! Ten ve pravém slova smyslu zuřil.

„Pro nepatrný vlastní zisk zradí ten neb onen sto svých sousedů a pak místo svého prospěchu pozná vlastní škodu, která poslouží jen společnému nepříteli!“ bublal a ač byl panským služebníkem, předce lítoval, že chvalkovické pozdvižení takto nepěkně skončilo. Nikomu nepr ospělo a obětí velkých vyžádalo předce.

Scházela zde všeobecná součinnosť, která je podmínkou každého zdaru, který by potom byl k užitku všem — — — — — — — — — — — — —

Já svůj obraz dokreslil. Nemnoho osob jsem v jeho rámce zachytil, ale ukázat jsem se snažil, jaké úmysly každého při jeho snažení ovládají, jak se mnohdy za nimi žene, až se konečně obětí jejich, uškodiv celku, stává.

Hlavně náprava blahobytu bývá předmětem různých rozporů, než zřídka kdy se stane, aby se toužení jedněch nezkřížilo s toužením druhých, která pak se navzájem zničí a i nepatrný prospěch, který by snad předce z nich kynul, pohltí.

Obral jsem k ukázání obrazu takového prostou pohorskou ves. Nevím, jak šťastně jsem líčil, ale to hlavní, co jsem podati chtěl, snad předce každý v knížce této nalezne: *Potřebu jednomyslnosti, upřímnou sousedskosť a bratrství, pak vedle rozvážlivosti ráznou odhodlanosť a místnou nedůvěru!*

To ve Chvalkovicích při pozdvižení proti křivdám chybovalo a dosud u nás všeobecně chybuje. — — —

Kristiana Elstera

VYBRANÉ NOVELLY.

Z norského přeložil

Václav Petrů.

I.

Matice lidu ročníku XVIII. číslo 2.

(Běžné číslo 104.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých
1884.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

I.

Nebezpeční lidé.

I.

Veliká paroloď vesluje k norskému městu pobřežnímu. Dlouho nebylo s lodě viděti než vodu a hory — ošumělé, zvětralé hory. Konečně nastává změna. Skaliny jsou částečně pokryty kávohnědým vřesem a tu a tam jest znamenati osamělý smrk, jak všecky své ratolesti zoufale k zemi rozpíná. Když paroloď se byla minula nesčetného počtu malých neobydlených výsep, lze pozorovati na hnědém břehu několik bílých skvrn. Je to město.

Paroloď se přibližuje ku přístavu. Za hrází přístavní, na jejímž konci nejzazším se vypíná maják, trčí vzhůru stožáry a komíny parolodní. Na město je viděti lanovím jako nějakou sítí. Nejníže u moře stěna na stěně řada prostranných skladišť. Trochu výše po úbočí horském stojí stupňovitě ostatní domy — nejníže do řad urovnané, nejvýše pak nepořádně rozházené. Některé leží osamělé na výšinách větru nejvíce v šanc vydaných, zdajíce se, jakoby ven do moře číhaly; jiné se úzkostlivě stěstnaly do úkrytův a prohlubin, kde jsou chráněny proti větru a bouři. Nade všemi domy ostatními se vypíná kostel a školy latinské.

V malém přístavě je živo. Nejzáze stojí veliké lodě světové s norskými a cizími vlajkami, za nimi párníky pobřežní a čluny přístavní, podél skladišť lodě plachetní a kolem přístavních schodův hejno kocábek. Veliká většina lodí těchto přiváží ryby. Ryby přivážejí malé škuty, přijíždějíce právě z lovu; ryby nakládají pobřežní párníky, právě jako lodě, veliké trhy světové spojující; ryby přivážejí čluny stojící podél nábřeží. Co všecky tyto výhně skladišť do sebe přijímají a ze sebe vyvrhují, nezáleží z ničeho jiného než z ryb; látkami pak, jež k rybám se táhnou, obírají se četné továrny v okolí městském. Město samo se opírá existencí svou o ryby. Z moře vyrůstaly světlé tyto domky dřevěné se vším pohodlím a blahobytem — z moře vystoupily veliké a mohutné sklady, na nichž jest velikými písmenami namalováno jmeno majitelovo, některé pomalu a jistě, jiné s prudkostí dobrodružnou — z moře se vynořily všecky tyto bělokřídlé lodě a dýmající párníky — z moře vytryskl kostel s blýskavými věžičkami a hradem vědy, školou latinskou, jež jest pýchou města. Město vzniklo několik mil venku na moři na mělčinách, kde táhnou kolem řady světlých ryb a kde každoročně na sta loděk rybářských se houpá.

Opustíce paroloď, odebeřme se do úzké ulice hlavní, jež tak se vine a tak jest příkrá jako pěšina horská. Domy spočívají v horní části ulice na zdech mnoho stop vysokých, které z té míry vyčnívají, že jest před okny dosti místa na malé zahrádečky. Z těchto sádečkův, k nimž vedou závratné schody, vyrůstají úponkovité byliny, po zdech se vinouce a až dlažby se dotýkajíce. Dole v ulici jsou domy tak nízké, že jen nejhořejší okna nad zeď vykukují. Zde se obracejí k ulici

zadem, a mezi ulicí a domy zeje hluboká propast, z jejíhož dna vyrůstají mohutné stromy, zastiňujíce ulici horními větvemi.

Tu a tam odbočují od hlavní ulice temné kouty, kam slunce nikdy nesvítí. Zde panuje život zhola libovolný. Zde se myje a špína se vylévá na ulici, odkudž pak se žene prudkým proudem podél ulice hlavní. Zde suší se prádlo a vyprašují peřiny. Rozpukané tašky a staré železo, skleněné střepy a rozzlámaný nábytek pokrývají tyto kouty. Zde se prohánějí psi, slepice a kachny, očmuchávají a zobají a chňapají a mají se nad míru dobře. V koutech těchto se nacházejí tmavé, odporné hospůdky, z nichž a do nichž rybáři a cizí i domácí plavci vrávorají.

V ukrytém údolu v horním městě se nacházejí jakési sady, kde služky vozí malé děti nebo kde učitelé škol latinských ve čtvrthodinových prázdninách rozmlouvají a pojednávají o denních událostech.

Bylo to jednoho dne časně z jara, když veliká paroloď se přibližovala k pobřežnímu městu. Vzduch byl vlažný; ze zahrad to vonělo zemí a pupeny. Dvéře byly všady otevřeny. V zahradách se pracovalo, odhrabávaly se žlutohnědé vrstvy stlačeného listí — vybledlý šperk minulého léta — kopalo se motykami a lopatami, sázelo se a zalévalo.

Dole u přístavu nedaleko celnice stál dům kupce Vika, velikými stromy zakryt a zeleným plotem ovrouben. Vedle zahrady nacházelo se místo, pokryté velikými deskami kamennými, táhnouc se přímo k moři. Na nejzazším konci stál sloup s vlajkou.

V zahrádce dlela mladá dívka hrabajíc. Byla tváře jemné, bledé, trochu melancholické, postavy

něžné, měla ruce hubené, ramena vyčnívající a trochu se nahýbala. Když paroloď se přibližovala, dívka odložila hrábě stranou a odebrala se do dveří zahradních. Stanuvši, pohlížela ven na přístav, a dýchajíc příjemný vzduch, s radostí pociťovala teplý vánek na tváři. Tváře lehounce se jí zapýřily; z očí chvilku jí planula zvědavosť a nedočkavosť; kolem bledých rtův zahrával si výraz blaženosti.

V tom zavzněly uvnitř domu v chodbě kroky. Domácí pán vyšed po schodech zaměřil dalekohledem půl druhého lokte dlouhým po lodi. Byl to muž zavalitý s velikou hlavou, velikými brvami a hustým, tuhým a nazad přistřiženým vlasem, pod nímž prohlédala široká, masitá šije. Byl velice křivonohý, a těsné kalhoty ztuha přiléhaly ku silným svalům na stehnech a na lýtkách. Ruce byly krátké, tlusté a tvrdé. Hluboké a táhlé koutky retní poskytovaly tváři jeho výraz strápený.

Od mostu přístavního, kde lidé počali se sbíhati, přicházelo do zahrady Vikovy tré mužův. Ten, jenž nejdříve vstupoval, byl muž štíhlý, tváře hladce oholené, se šedým vlasem pečlivě ostříhaným, úst malých, elegantních a prádla tak bělostného a tuhého, jakoby přicházelo právě od žehličky. Byl to majitel lodi, obchodník s rybami, továrník, chef banky atd. Kalous Hamre, nejstarší a nejbohatší „dům“ ve městě.

Muž, jenž se ubíral za elegantním a vyšňořeným kapitalistou, mohl býti pokládán snadno za nosiče nebo cosi podobného, který vychází ulovit nějakého cestujícího.

Černý kabát byl obnošený, podobně i černý nákrčník, jejž měl vícekrát kolem šije otočený. Chodil z těžka ve vysokých botách plaveckých.

k tomu příliš velikých. Popelavý štětinatý vous objímal tlustá ústa; oči měl téměř bílé, ruce malé, svadlé, špinavé. Vstoupiv do zahrady, klopýtnul přes vlastní nohy, i zašlápl při tom několik květinek nově vsazených, což však se mu zdálo zcela lhostejné.

Nepatrný tento nohsled nebyl nikdo jiný nežli vrchní učitel na školách latinských v městě a redaktor úředních novin, Kristofer Björnholt.

Björnholt byl kandidat nejen bohosloví ale i filosofie. Byl muž velmi učený. Vše, co do zvláštního toho mozku vniklo, utkvělo tam na věčné časy. Předpovídali mu velikou budoucnost. Muže paměti podivuhodné a neobyčejného umu pořadacího nemohla minouti vyznamenání nejvyšší.

Byl, jak jsme pravili, redaktorem úředních novin městských. Jakožto redaktor vynikal nevyrovnatelnou slídivostí, jíž cítil z daleka, jaké nebezpečí hrozí společnosti, jakož i kázni, již strana jeho zachovávala. V žádném listě nenacházelo se tolik „kachen“ a tolik starých a často dosti dvojsmyslných anekdot kněžských. List jeho byl proto také po celé zemi znám a muže toho se v malém městě pobřežním báli jako čerta. Měl, jak se po městě říkalo, „nos v každé omáčce“ a v boji užíval své vědomosti — jak tomu říkal — „za nejsvětější zájmy společnosti.“ Rektor se ho bál právě tak jako „velkoobchodník“ t. j. Hamre. Prvý se bál tajných zpráv, jež Björnholt měl nařízeno zasýlati mocným přátelům v hlavním městě; druhý se lekal jeho novin. Chovali se k němu přátelsky nejen ze strachu nýbrž také že uznávali, že s prospěchem výtečným hájí řečené prospěchy posvátné proti straně opposiční, jíž trpělo i toto město.

Poslední ze vstupujících byl muž, na němž bylo všecko kulato. Měl kulatou, holou hlavu, kulaté bříško, kulaté ruce a kulaté uši s olověnými náušnicemi. Byl to bývalý kapitán lodní a nynější bohatý soukromník Kurt Stub.

„Očekáváte sestřence?“ pravil Vik k velkoobchodníkovi.

Měl hluboký, dutý hlas. Hamre kývnuv, posadil se na jednu ze zelených lavic nahoře u schodův rozestavených.

„Víte-li pak, koho očekáváme dále?“ tázal se vrchní učitel, zabodnuv hůl hluboko do záhonu nově založeného.

Vik na něho pohleděl tázavě.

„Knuta Holta.“

„Tak?“ —

„Ano, viděl jsem majitele lodi Holta venku na nábřeží,“ připomenul bývalý kapitán.

„Ovšem! Připravme se opět na různice,“ pokračoval Björnholt. „Pamatujete se na něho, Viku? Ve spolku dělnickém? A v novinách advokáta Höjsena? Buřič, petrolejník, svůdce lidu zrna nejpřednějšího, drahoušku! Tenkráte jsme ho učinili nemožným. Mohu se pochlubiti, že jsem ho nad míru stepal. Podařilo se mi, že byl nejen ze spolku dělnického a z klubu nýbrž i z Athenaea *vyhlasován* — ano, mohu říci, že byl vyhlasován z lepší společnosti zde v městě a v očích vzdělaného obecenstva po vší zemi poznamenán. Proto také práskl do bot — stal se, jak praveno, nemožným.“

„Ano, byl takovým tlučhubou,“ pravil kapitán.

„Osoba nepatrná!“ vpadl mu Hamre do řeči, krče nos.

„Člověk drzí,“ odmlouval Björnholt. „Pamatuješ se, Hamře, jak měl zlověstnou řeč o hrdi-

nách svobody, těch orlech, již prý letíce s výše, klesají do dusné, zatmělé společnosti.“

„Máte paměť po čertech dobrou,“ zvolal Stub, divě se zcela upřímně.

Kurt se smál z plna hrdla. Vik ani nepohnul tváří. Hamre špoulil rtoma i zdálo se, jakoby byl okusil něčeho kyselého.

Björnholt pokračoval, pitvoře se po rázu a způsobech jmenovaného řečníka: „Vím, že se muže toho strachují a že ho nenávidí. Když bojuje proti předsudkům a zvykům duchamorným, zavíráme před ním nejen domův a srdcí svých, nýbrž zaháníme ho do vyhnanství, nebo ho necháváme zahynouti. Já však miluji povahu odbojnou, ducha odvážlivého, vřelého.“

„Jste čertův chlap,“ počal Kurt Stub opět, však nemohl z místa.

Kornelie přiblíživši se ke schodům, s nemalým podivením poslouchala řeč Björnholtovu. Vlastně ani nerozuměla, co znamenají cizozvučná ta slova. Cítila neurčitou úzkosť; zdálo se jí, že se přibližuje něco neznámého, násilného, něco, jež hodlá mír života každodenního rub na rub převrátiti. Bylo jí pak nejen úzko, nýbrž byla také zvědava. Slýchala před léty otce i Björnholta často vypravovati o strašlivém tom Knutovi Holtovi i pamatovala se, do jakého rozčilení jím celé město upadlo, když byl naposledy doma. Jediná neobyčejnosť, jež kolem ní se udála, táhla se k tomuto muži; proto postava jeho jí vždy tkvěla na očích jako podivná, tajuplná a hrozná.

„Rozpomínáš-li se ještě, co jsem mu na jeho buřičskou lyriku odpověděl?“ tázal se Björnholt.

„Tu přichází pastor Fonn!“ zvolal Hamre, jemuž se patrně ulehčilo. Neobdivoval se jako Stub paměti Björnholtově.

Björnholt se obrátil. „A jeho podvelitel," dokládal. Přiblíživ se k Stubovi, počal hlasem poněkud hlubším:

„Poslouchej, víš-li pak, co se vypravuje o Fonnovi a novém jeho konkurentovi, o pastoru —"

Stub zakašlal, odvedl Björnholta stranou a pravil k němu tiše:

„Tak mlčte — což nevíte — Vik je —"

Druhý si hvízdal. „Z téhož hnízda! U čerta, pravda!"

Noví dva hosté vstoupili do zahrady. Kněz byl mnž ještě mladý, jenž vypadal jako dlouhá stopka při květině nepoměrně těžké. Dlouhé nohy se zdály, jakoby se všady ohýbaly; úzké ruce byly vždy chladné a vlhké. Vlasy si přičesával za uši. Barva tváře jeho byla do šeda, kůže byla tuhá a leskla se jako olejem. Ve tváři bledé, zdánlivé churavé tkvělo dvé krásných, hlubokých, ale nedůvěřivých očí, které nikdy nepohlédaly na toho, s kým mluvil. Vypadal, jakoby vždy „vycházel vyzvídat zlých myšlének lidských," prohodil o něm jednou Stub.

Knězův „podvelitel," náčelník veškerých jednot missionářských, církevní přednosta, bývalý kazatel laik, truhlář Vildhagen byl muž tlustý s těžkýma, širokýma, dovnitř obrácenýma nohama, a plným bledožlutým obličejem, jenž byl ovrouben popelavým vousem. Slaďounký úsměv a měkký ženský hlásek nápadně se lišil od mocné postavy.

„Mluvili jsme o Knutovi Holtovi," pravil Björnholt, když navzájem se pozdravili. „Pamatujete se ještě na něho, Fonne?"

„Ano — nadšený řečník národní," pravil kněz vlídně; avšak s takovým přízvukem, jímž byl řečený ze slušné společnosti zcela vlídně vyloučen.

„Ostatně," skočil do řeči kapitán, „bylo v Knu-

tovi Holtovi také něco dobrého. Byl odhodlaný. Když řídil lodě otcovy, konal se mnou cestu po Černém moři. Tehdáž skočil po plavci, jenž padnuv do vody neuměl plovati. Bylo to daleko na moři i byť mne vzal čert, s těží bych se toho byl odvážil. On muže zachránil.“

Paroloď se zakotvila. Přístavní čluny ji obklopily, dovážejíce na zem, co popadly.

Osoby ve Vikově zahradě shromážděné odebraly se ven na nábřeží. Když tam přišly, přistál ke břehu člun hnědě natřený, a mladý muž v anglickém obleku vyskočil na schody. Byl to Hamrův sestřenec a dědič, konsul Robert Gil. Vynikal neobyčejně táhlou tváří, spodním retem poněkud svislým a velikými zuby. Byl prvním lovcem v městě. Každé léto navštěvoval Fjordy, oděn v kožené gamaše a střevíce cvokované a maje na klobouku Stanleyově veliké množství much na lákání ryb, a ve průvodu půl tuctu psův. Jméno své vyslovoval po anglicku, vyhýbaje se všem slovům norským, jež nemohl vysloviti tlustým jazykem. Povrhoval všemi řečmi mimo anglickou a nemluvil tedy vlastně nikdy jazykem známým, než když se nacházeli v městě Angličané — pro potřeby obyčejné jen chrochtal; byl to jen chatrný ohlas řeči, již za jedinou uznával.

„Gr— gr—,“ pravil podávaje strýci ruku a smekaje před ostatními klobouk. Hamre ani tváří nehnul. Jedním okem hleděl kradmo na skladiště a továrny své dnes vlajkami ozdobené a druhým opovrhoval zástupem lidu.

Velkoobchodník pozval přátele „z dnešní příležitosti“ na sklenici vína, jak se vyjádřil.

Pozvání bylo přijato i dali se po otevřeném prostoru mezi skladišti na pochod. Cornelie zůstala venku u lodního mostu.

Na návrší téhož místa stál muž v černém paletě, volně visícím na hubeném jeho těle. Podpíraje se o hůl, upřeně hleděl na paroloď. Berouce se kolem něho přátelé pozdravovali loudavě. Muž v paletě obrátiv se k nim, sňal klobouk hluboko i objevila se končitá hlava, na níž byl řídký pruh vlasův od jednoho ucha ke druhému přičesán, však nemoha docela zakryti holého lebu. Pozdravuje, natahoval krk; dlouhý, úzký nos se zkřivil, tenké rty se otvíraly, z nich pak prokukovala řada bělostkvoucích zubův. Byl to podivný úsměv, jenž zakmitl se tu — jako záblesk při výstřelu, zároveň zdvořilý a potupný. Vypadal jako jestřáb, ještě své kořisti poklonu činící.

Byl to majitel lodi Arne Holt. Poslal k parolodi člun, protože očekával syna, jenž po víceletém pobytu v cizině domů se vracel.

Najednou chvátal ku přístavním schodům — byltě spatřil člun s pasažérem od parolodi odjížděti. Sestoupiv po schodech, stanul na nejnižším stupni. Když loď se přiblížila, že syna poznával, bystrý jeho zrak jestřábí zářil, oči jeho zvlhly i nemohl se utajiti zadrženým smíchem křečovitým.

„Pozdrav tě Bůh! Pozdrav tě Bůh! Tak se tedy vracíš přece," pravil, se zimničnou prudkostí rukou synovou potřásaje, co tento — muž as třicetiletý — vystupoval z člunu. „Neměl jsem času, abych sám pro tebe dojel."

Knut Holt nebyl otci zhola nic podoben. Nebyl ani rusý ani přihnědlý, postavy prostřední ramenatý, prsou poněkud ploských. V bezvousém obličeji s nosem úplně rovným bylo dvé šedých, dosti mdlých očí. Dýmaje v doutník a pozdravuje otce, vypadal trochu mrzutě, jakoby byl konal jen malou nějakou cestu.

Ubírali se mlčky po lodním mostu do města.

Nedaleko domu Vikova kráčeli podle Kornelie. Knut viděl dvé zvědavých očí, jež na něho vykukovaly jako z hlubokého úkrytu, dívka pak sama zmizela ohlédajíc se za nimi dveřmi zahradními. Pustiv doutník, zastavil se. „Kdo to byl?“ tázal se.

„Kornelie Vikova.“

„Ta—a—ak. Nebyl bych jí už poznal. Je tak... proměnila se velice.“

Holt neodpovídal.

Ubírali se dále.

„Vede se ti dobře?“ ptal se otec hlasem jaksi rozpačitým.

„Ach — ano.“

Když přišli do ulice, vedoucí podle majetku Holtova, zastaviv se, Kurt opět se ohlédal. „Jest s podivením, jak zde doma všecko zůstalo nezměněno,“ pravil. „Nevěřím na př., že bych byl kdy do některého města norského přistál, kdeby nebylo, jakmile paroloď se zakotvila, přiběhlo na palubu několik tlustých červených lidí, důvěrným „morning“ pozdravujících, dveře salonu, v němž se kouří, s největším chvatem otvírajících a vodu selterskou a cognac nabízejících. Když se dnes totéž dálo, bylo mi na mysli tak ku podivu po domácku. A viz jen tamo nárožní sklady zboží galanterního, hliněného nádobí, šatův z voskového plátna a udice za okny! A zde — v knihkupectví — vede se obchod, bohpomozi, pořáde ještě se šokoladou a kolínskou vodou a vedle toho také s brošurkami!“

Přistoupil k oknu.

„Skutečně! — dosud tytéž knihy — ano, ano! Ani sebe menší změny!“

„Ne, ne,“ smál se starý Holt. „Heslem naším jest: věděti, co máme.“

Holtův dům, řečený „hrad“, stál na vysokém

návrší, obklopen zahradou, jež se vinula po jedné straně až z ulice, po druhé pak až k moři. Když vešli do zahrady Knut ukázal na jednu z lavic řka:

„Nu chytáš pořád ještě lidi?“

„Zajisté! zajisté!“ odvětil lodník vesele. „Jde to výborně. Pravda — ha, ha! — musím ti to skutečně vypravovati! Věz, že jsem zde jednoho dne — ano, pomyslil-li bys pak si to? — chytil jsem — sama sebe!“

„Nu, pak máš pasť skutečně dobrou.“

„Ha, ha, ha! Ano, vidíš — vyšel jsem si ven do zahrady čta noviny. Procházeje se takto, stanul jsem před lavicí, zapomněl jsem, že to není lavice obyčejná, posadím se a jsem chycen. Chytil jsem však také jiné! A což teprvé dvířka zahradní! Ano ty si musíš příležitostně také prohlédnouti. Jsou tak pořízeny, že každý může tam, však nikdo zpět, ač jestli mu nepomohu — ha, ha!“

„Ne, poslechni papa, žijme jako lidé vzdělaní. Nemůžeš vášně své ukojiti, chytaje krysy a myši, nebo jiná zvířata, lidi pak nechaje na pokoji?“

„Nikoli, to je právě pro člověka, zvíře nejnebezpečnější —“

Vystupovali vzhůru po schodech do země zazděných a vedoucích na prostor před dům.

„Kdo vede nyní za tebe hospodářství?“ otázal se Knut stanuv na horním stupni.

„Kdo nyní hospodaří? — míníš, v domě?“

„Ano.“

„Hm — Kateřina',“ koktal Holt, jako oheň se zapáliv.

„Kateřina? ta tlustá ženská? komorná?“

„Hm — ano. Jest nad míru pořádná,“ pravil Holt rozpačit a chvátaje nahoru domů.

II.

Pokoj, do uěhož Holt uváděl syna, byl skoro elegantně upraven a zařízen, však nesvědčil přece o hostinci venkovském. Pohovka stála pod oknem, stolice a stoly jak stádo běží, záslony visely zkřiva, několik cibul bylo vraženo až do krku drahocenné vasy, zdajíce se, jakoby se chtěly udusiti. Po stěnách byly obrazy, jež se kupují po několika krejcařích a škaredé fotografie vedle maleb drahocenných. Všecky stoly a skříně byly přeplněny selskými drobnůstkami vedle nádherných předmětův mramorových a alabastrových. Zdálo se, jakoby bylo v komnatě této všecko vystavěno, kde jaký krám, a kde jaká věc umělecká se v domě nalezala. Vzduch tam byl dusný jako v prachárně.

Knut se chvilku zastavil, ohlédaje se. Po té otevřel okno.

„Tak — nyní jsi tedy zase doma," počal starý Holt, mna si ruce a pozoruje syna polorozpačitě, poloněžně. „Co chceš, abych ti dal přinésti? sklenici vína? Nebo kávu? Nebo —"

Vedlejší komnata se otevřela a dovnitř vcházela tlustá ženština asi čtyřiceti let. Oblečena byla napolo po selsku, napolo po městsku, na prstech měla zlaté prsteny a náušnice jako ploutve na udicích. Tvář měla rozpálenu a na stkvoucím čele krůpěje potu. Zdálo se, jakoby přicházela přímo od plotny. Výraz a povaha její prozrazovala jakousi směsici důvěry a rozpačitosti — nevěděla patrně, jak by měla vrátivšího se syna uvítati. Konečně se odebrala ke Knutovi, podala mu ruku a pravila, dodávajíc si mateřského vzezření: „Zdař Bůh doma, Knute!"

Knut stál, drže tlustou a vlhkou její ruku, a hledě na ni upřeně neodpovídal. Odvrátiv se

od ní, hleděl tázavě na otce. Nastala trapná přestávka, ve které Knut tučnou, vlhkou ruku pustil. Konečně Holt se posadil na pohovku a počal chrchlati a se přemahati:

„Nechceš se posaditi, Knute. Jsi nepochybně unaven — po cestě —“

Tlustá osoba stála chvilku, nevědouc si rady, uprostřed komnaty; tvář její se červenala čím dále tím více. Pak se odebrala za Holtem a posadila se vedle něho. Tento vyskočil, jako štírem uštknut, však hned zase se vzpamatoval a obrátil se ke Knutovi:

„Mluvili — mluvili jsme — ano, co chceš, abych ti dal přinésti? Kateřino, máš —?“

„Uvařila jsem kávu,“ odvětila Kateřina, najednou zblednuvši. Holt hleděl na syna tázavě.

„Chceš —?“

Knut kývl a Kateřina zmizela.

Knut pomalu si zapaloval doutník i sklesl do fauteuilu u okna.

„Nu — tedy,“ pravil. „Smím se otázati — mám-li sestry nebo bratry?“

Starý Holt se nutil do smíchu, ale nešlo to.

„Překvapuje tě, že — —. Ano, vidíš — jest bývalá služka — tak důvěrná —. Ostatně — ubezpečuji tě —“

„Nech jen být. Máš právo si voliti, s kým chceš obcovati jako já. Jen jedno: nechci náležeti do rodiny — musíš jí to vysvětliti.“

„Ubezpečuji tě skutečně,“ počal Holt znovu; však Knut ho přerušil:

„Mluvme o něčem jiném, pravil. „Pověz mi —“

Přišla káva, však přinesla ji dívka jiná. Kateřina se už neobjevila. Když dívka odešla, pravil Knut, kávy líznuv:

„Umí připravovati kávu — všecka čest. —

Nacpi si dýmku, papa, a pak se ukaž ve své slávě: Připrav několik tučných telat z města pro svého syna.“

„Ha, ha, ha!“ chechtal se Holt a tentokráte byl smích jeho nenucený. „Později se ti dostane jak tučných tak i hubených. Ale nejprve mi vypravuj, kudy jsi cestoval!“

Zapálil si dýmku a posadil se vedle syna.

„Pamatuješ se, když jsi se posledně vrátil z ciziny? Bůh ví, zdálo se — jakoby člověk četl Darwina.“

„Otcovské tvé srdce, papa —“

„Otcovské mé srdce — nu ano — nechci toho popírati — vždyť jsem po všecka ta léta zde sedával zcela sám —“

Kašlal a hryzl prudce do troubele. Knut hledě chvilku oknem, mlčel.

„Nemám co vypravovati,“ pravil. Hlas jeho byl měkký a vlídný.

„Žertuješ! Ty bys neměl živým svým názorem —“

„Nevím skutečně nic, papa.“

Holt hleděl chvilku uspokojivě na syna, jezdě nehty spárovitě ohnutými po velikých zubech sem a tam.

„Nuž, tak mi pověz, jak se to stalo: vždyť jsi se chtěl usaditi v Lisaboně —?“

„Ano.“

„Sešlo z toho?“

„Ano. — — Příhoda, která — —“

„Rozmyslil jsi se najednou jinak?“

Knut hleděl pevně na otce.

„Ano, slyšels o tom něco?“

Holt se začervenal. Byltě vyburcoval všecky své přátele a obhodníky, aby se o tom něčeho dověděl.

„Slyšels, že se chci oženiti?“ tázal se Knut dále.

„Ano — nemohu zapříti —“

„Jest tomu tak.“

„Ale —“

„Zemřela.“

Holt pohleděl na syna útrpně.

„Ubohý hochu; máš tedy zármutek. Nyní rozumím, že tvůj rozmar —“

„Mýlíš se, papa. Pro ni se zhola nic nermoutím.“

Holt pohleděl na něho, divě se.

„Kdo pak byla?“ tázal se po chvíli.

„Norská Amerikánka z Buenos-Ayru. Odjel jsem napřed do Lisabonu zařídit, čeho třeba; paroloď, po níž za několik měsícův měla přijeti, už se neobjevila. Nemohl jsem dosud o osudě jejím ničeho se dověděti.“

Nastala přestávka. Starý Holt cítil, že je mu volno. Tato Amerikánka, o níž ostatně ničeho nevěděl a nyní více zvěděti si nepřál, způsobila mu mnohou noc bezsennou. Byltě často v klidné své mysli cizou ženu, jež chtěla mu syna odníti, zaklel až do propasti mořské, kde nyní skutečně také ležela.

Někdo klepal. Po Holtově „dále!“ objevila se mladá, červená tvář, obklopená nejkrásnějšími kučerami rusými, jež lze vůbec viděti.

Knut vyskočil. „Petr! Hurá! Hurá!“ Běžel proti příchozímu, vtáhl ho do prostřed komnaty a položiv ruku na jeho rameno zvolal: „Těší mne velice, že vidím zase nestydatě veselou tvář tvou! Jest právě taková, jako když jsem odjížděl. Člověk se pozdraví, pohlédne-li na tebe.“

Mladý muž, účetní Petr Ström, třásl rukou Knutovou, hledě na něho dobromyslnýma, mo-

drýma očima, jež v té chvíli se zalily slzami, aniž mohl promluviti jediného slova srozumitelného.

„Pojď, posaď se!“ pravil Knut, táhna ho k pohovce. „Papa“, obrátil se k Holtovi, „přines nejlepší víno nejlepšímu mému příteli! Strávíme spolu večer veselý.“

Starý Holt měl nakvap. Vyhrnuv se do kuchyně, udílel rozkazy, jimž všecko služebnictvo se podivilo. Po té pospíchal do sklepa jako propast hlubokého a vracel se po chvíli s plným košem zaprášených lahví všech barev a tvarův. Byly tu láhve bílé, průhledné žlutě nalakované — jichž vlastí byla Francie, byly tu zas jiné, štíhlé, zelené od Rýnu, široké láhve champagnské se stříbrnými hlavami a zavalití, skoro černí buclíci kapští. A co tak chvátal nahoru a dolů, bručel k sobě: „Díky Bohu! Díky Bohu. Ano, ano, vína mu dáme. Nabude-li Knut veselé mysli, bude po mdle, mrzuté tváři, jak by smetl!“ — „Ano, vína mu dáme, jakého mají nemnozí zde v městě. Díky Bohu!“

Honem všickni tři si zasedli za stůl, okoušejíce Holtova vína. Knut však nemluvil o svých cestách, nýbrž výhradně jen, jak žili spolu s Petrem za starých dnův. „Pamatuješ se ještě? Pamatuješ se ještě?“ šlo to nepřetržitě; a pamatuje-li se Petr! Všecko, co spolu zažili, bylo věrně v mysli jeho uschováno. A jak byl hrdý, jak šťastný, že Knut Holt, spolužák jeho a přítel, nejlepší a největší muž, jehož znal, si dává tolik práce, by na minulé ty doby se rozpomínal.

Starý Holt mlčel, jezdě ustavičně nehty po zubech myslil si: „Druhého, jako jest můj hoch, není na celé zemi.“

Když pojedli a opět si zasedli ke kouření a k vínu, řekl Petr polo stydlivě: „Věř, že jsme

v národní jednotě proti Björnholtovi a Hamrovi drželi za jedno.“

„Národní jednota? — Co je to?“

„Nepamatuješ se, příteli, už na národní jednotu, již jsi sám založil?“

„Aha — ta hadrotina.“

Petr se začervenal až po uši.

„Ano, toť se rozumí, vždyť pak na tom není už nic zvláštního,“ pravil na omluvu. „Co jsi pryč, neměli jsme žádného řečníka. Činili jsme, seč jsme byli. Smím se, tuším, pochlubiti, že jsme způsobili, že ani Björnholt ani Hamre nebyli v tom čase zvoleni. Není-li pravda, Holte?“

Holt kývl.

„Toť hrozná vytrvalosť,“ prohodil Knut. „Zde u nás trvá všecko věčně.“

„Ale — ale —,“ koktal Petr, „což nebylo tak dobře jednáno?“

„Vyjdi si, milý Petře, na trh, kupuj a prodávej, tloustni a nos vysoké límce jako Hamre. Bylo hříchem, že jste mu překáželi, aby nebyl zvolen. Mohl býti nyní ministrem.“

„Hamre? Snad přece nemyslíš opravdu, že —“

„Milý příteli, buďme vážní. Viděls kdy Hamra pronášeti přípitek? Nu ano. Pozorovals při slavné té příležitosti jeho nos? Ne? To však je chyba; člověk má všecko pozorovati. Povídám ti, že v zemi, jako jest naše, konečně se jedná u ministra, jaký má nos. Týž musí býti slavný; ministr musí býti schopen officielní mimiky. Hamrův nos je všecek ministerský. Příteli milý, nech ho bráti se za svým povoláním.“

„Žertuješ!“

„Ano, stojí to celé za něco jiného? Co u čerta chcete? Čeho můžeš na př. ty, Petře, dosíci? Chceš se snad státi náčelníkem lidu nebo ministrem.“

„Já? Bůh uchovej!“

„Nuže, proto opakuji: Vyjdi si na trh a dolů na bursu a čítej své klassiky: Pšenice — kolísá, syrup — stojí, a nech těch, kdož se pachtí po vavřínových věncích a po řádech, aby si boje své vybojovali sami.“

Veselý hovor dřívější se nechtěl jaksi vraceti. „Změnil se,“ pravil starý Holt k sobě a objev ten mu poskytl dosti látky na přemýšlení. Petr se cítil nekonečně sklamána. Těšil se, až bude moci Knutovi říci: „Chovali jsme se neoblomně dle tvého programu“ — a nyní slyšel, že je to všecko pouhá hadrotina. To ho bolelo; „ale Knut má dobře,“ myslil si, „zajisté jsme si dobře nepočínali.“

Knut znamenal, že příteli svému ublížil a poklepávaje mu na ramena pravil: „Nevšímej si,“ co povídám! Od té doby jsem všem otázkám společenským odumřel; proto žiji soukromě. A jmenovitě dnes večer toužím po klidu a spokojenosti. Proto nám něco zazpívej. Ano, zpěvu jsi se snad nevzdal?“

„Ó, jest učitelem ve zpěváckém spolku,“ vysvětloval Holt.

„Zpívej tedy!“

„Co tě to může baviti?“

„Mne? Slyším tě raději zpívati než-li nejlepší umělce; teď to víš.“

„Co to pravíš!“ řekl Petr, však odebral se přece k pianu a zpíval pěkným, zvučným hlasem dojemně, trochu bojácně roztomilé písně idyllické: „Našeho mládí zelené doly,“ „rej Vil a bublání potoka“ atd., cudné básně, plné snivosti, touhy a bolu.

Když Knut písně tyto slyšel, bylo mu divně u srdce. Připomínaly mu zvuky starého klavíru

v odlehlé faře, kde strávil několik let mladistvých. Byly tak tklivé, tak vzdušné a snivé! Páchly všecky usušeným listím růžovým. Proto najednou zvolal: „Písně tyto tedy ještě žijí ,i jsou také lidé, již dovedou je tak důvěrně, vroucně a významně zpívati.“

Bylo pozdě večer, když Petr dával dobrou noc a Knut se ubíral do své komnaty. Posadiv se k oknu, pohlížel ven na město. Střechy domů nejvýše položených, věž a několik malých černých stromův na návrší ostře se odrážely od oblohy, na níž nebylo mraku. Venku na hrázi se leskl maják. V tom onom domě bylo viděti osvětlené okno. Venku se prostíralo moře jako temná propast.

S oken svých Knut viděl na vydlážděné místo před domem kupce Vika. Pamatoval ať, jak si zde jako hoch často hrával. Od té doby si také zachoval dojem, jenž obyvatelé toho domu na něho učinili a který ho nikdy neopouštěl. Na Vika se pamatoval hlavně od teplého dne zimního s vlhkým sněhem, bylo to v neděli, kde si spolu s jinými ještě hochy vystavěli nejkrásnější hradby a pevnůstky na Vikově nádvoří a kde odbývali bitvu. Knut a strana jeho hnali právě útokem na nepřátelskou pevnůstku, spustivše hlučné hurá, v tom objevil se mezi nimi Vik, přicházeje z kostela, černě oděn a vůbec celý sváteční, a vzbudil pouze svou přítomností hrobové ticho. I nejodvážnější cítil, jak se mu chvějí kolena, když si počal prohlížeti každého trestajícím pohledem z očí polo zakrytých a když na ně zvolal hlasem, jakoby mluvil z hlubokého sklepa. „Učí vás rodiče takto světiti den sváteční? Kliďte se domů a padněte lítostně a skroušeně na kolena před tváří boží!“ Tu byla obě vojska, jakoby je v tomže okamžiku bouře smetla a místo bylo pusto.

Po tomto dni Knut už nedocházel tak často dolů na nadvoří a Vikovi se vždycky se strachem vyhýbal, maje ho na ulici potkati. Slýchal pokaždé: „lítostně a skroušeně“ i viděl Vika, jak kráčí po zástupu klečících a je na drobno rozdrcuje. Muž tento mu tkvěl vždy mysticky a strašlivě na očích, než povyrostl. Slyšel-li nebo četl o mstícím se Bohu israelském, viděl pokaždé před sebou kamennou tvář kupce Vika.

Ještě jiné strašidlo se mu objevilo dole v domě Vikově. Byla to Vikova sestra, veliká ženština, jež vždy černě oděna, nosila černé lakované manžety. Také jí Knut vyhledal místo ve starém zákoně mezi proroky a patriarchy.

Kornelii Knut vídal mimo kostel jen zřídka. Zde sedávala malá, útlá dívka nahnědlé tváře mrazivé schoulena v lavici, odkudž pohledem skroušeným po obci se rozhlédala. Knut si ji představoval, že náleží vlastně do říše mrtvých a že na tento svět pouze se vynořila, aby jej zrakem vážným a lítostným pozorovala. Proto ho nad míru překvapilo, když ji jednou zastal hrající si před domem Vikovým s nekázanými dcerami souseda kováře „na ráj.“ Přízrak však zmizel brzy. „Kornelie!“ zavzněl drsný hlas mužský z domu a jako vítr byla ta tam, rozpustilé pak dcery kovářovy leknuvše se nalezly úkryt v nejbližším koutě.

Když vyrostl, potkával ji jen mimochodem a kdykoli ji potkal, byl přesvědčen, že stěží kdy už se vykradla ven, aby si zahrála „na ráj.“

Seděl dlouho, pohlížeje na místo kamenem dlážděné a mysle na ty, již bydleli za zeleným plotem.

III.

Za bouřlivého a deštivého dne podzimního vstoupil do dílny knihaře a knihtiskaře Olsena hubený muž tváře sličné ale vyzáblé a kostnaté a bílých, velikých zubův. Přijel právě s jedinou malou parolodí dojíždějící do fjordův, nesa všecko své jmění v černém vaku, jenž mu visel přes rámě. Hledal práci i přinesl knihtiskaři lístek od úředníka v sousedním městečku pobřežním. Úředník, jenž měl s tiskařem obchodní styky, psal:

„Jest to muž pořádný, ale hlava nepokojná. Otec jeho byl samý plán a pil. Prokázal byste mi velikou službu, kdybyste muži tomu zjednal práci, abychom se ho zde zbavili.“

Knihtiskař se škrabal za uchem. Odporučení neshledával býti uspokojující. Zatím byl mnohým zavázán úředníkovi tomu, protože mu každoročně nemálo práce poskytoval. Nešlo to nepokojné hlavě beze všech okolkův dvéře ukázati. Vzal tedy příchozího na potaz.

„Jmenujete se?“

„Holt.“

„Jste knihařským pomocníkem nebo —“

„Mechanikem.“

„Me—me—?“ Knihař vyvaloval oči.

„A seminaristou —.“

„Se—se—?“ Knihař tu stál s otevřenou hubou. Co si počíti v dílně jeho s mechaniky a seminaristy?

„A mimo to trochu truhlářem a zahradníkem,“ dokládal cizí muž, ukazuje veliké zuby tak, až se to poctivému řemeslníkovi znelíbilo.

Přečetl list ještě jednou a odplivl si.

„Nevím ani u čerta, co jsem chtěl říci — já“, pravil konečně.

„Rozumím také trochu knihtiskařství. Snad bych mohl vypomahati při novinách“, prohodil druhý.

„Ano, při novinách! Ano, dobře!“ Knihař vydával jediné noviny, jež v městě vycházely.

Nebylo vlastně žádným uměním je vydávati; ale knihař Olsen nebyl žádným geniem literarním. Noviny jeho vynikaly vždy dobrodružnými chybami tiskovými. Potřeboval tedy člověka, jenž by řídil korrekturu a protože příchozí byl seminaristou, byl zajisté do tajností pravopisu zasvěcen. Bylo snad možno přijíti takto k laciné síle pomocné a knihař se dal do vyjednávání. Cizinec nežádal příliš mnoho, proto se dohodli. Takto se stal Arne Holt obyvatelem malého městečka pobřežního.

„Otec byl samý plán a pil,“ zněl krátký životopis v listu úředníkově. Skutečně pak tomu také tak bylo. Byl to člověk, jenž neměl zhola žádného štěstí. Byl vlastně truhlářem, však při tom také puškařem, hodinářem a stavitelem lodí. V každém tomto řemesle učinil nález, ale přicházel s ním pokaždé pozdě. Jako tovaryš procestoval Dány a Německo, kde mezi jiným studoval také spisovatele osvěty, jež znal již z knihovny starého pastora. Navrátiv se domů, počal horlivě šířiti náhledy, jichž nabyl; avšak i zde přišel pozdě. Starý pastor zemřel, stará osvěta se zdála býti kacířstvím a on sám byl brzy považován za nebezpečného člověka. Nedostávalo se mu zakázek, z čestných úřadův, jež dříve zastával, byl vyloučen, roztrpčil se a nenáviděl lidi, zabýval se konečně jen modely přístrojův, jež nikdy nedohotovil, trpěl hlad, pil a zemřel konečně chud a zapomenut.

Syn Arne zdědil po otci hlavní a nějaký čas se zdálo, jakoby dědil i jeho osud. Nejprve byl

u mechanika, později v semináři a všade první. Jakmile však na základě zkoušek a vysvědčení se ucházel o místo, octl se na suchu. Žádosť podával nejuctivější a nejponíženější, opovážil se mluviti o svém právu a naříkal trpce; všecko marno. Vysvědčení byla sice dobrá, avšak jedna autorita za druhou k nim přičiňovala maličké „hm“, z čehož se soudilo, že člověk ten má tajnou vadu. Neštěstí jeho bylo, že nikdo ho nemohl vystáti. Přímosť jeho se zdála představeným vyzývavostí; nestydatě pichlavý, pronikavý pohled, náhlý smích, při němž vycházela celá řada perleťových zubův jako šik vojákův na odiv, viděl se jim potupným a upřímná řeč muže toho drzou, odbojnou. Schopnosti jeho — všecka čest! ale povaha — hm. Ve všem všudy byl synem svého otce.

Po smrti otcově se ocítil — chud a bez práce. Dědictví jeho záleželo z nedokonaných modelův strojnických a zejmena špatné pověsti. Avšak v synovi vězelo něco jiného než v otci. Nejprve si ještě jednou obešel zámožné občany místní, prose, aby mu půjčili prostředky, by mohl studovati. Vítali ho křestansky, ale chladně. Líčili mu, jak je ctižádost svůdná, a jak ovoce pokory slaďounké i odporoučeli mu, aby se dal k nábožnému kováři místnímu na učení. Všecken výtěžek záležel v tom, že se mu dostalo odporučení ke knihaři Olsenovi, jenž mu dal práci při novinách a při knihařství.

Tak vázal tedy zde knihy, čítal je, sázel a opravoval noviny. Po některém čase byl povýšen. Knihtiskař měl hlavu jeho a umění v uctivosti i svěřil mu odpovědnosť za zprávy, jež se v jiných novinách červeně podtrhávaly a do „listu úředního“ přijímaly. Holt pracoval za čtyři, mrzl, hladověl také trochu, však ukládal peníze. Jednoho krásného dne se nabídl za společníka knihtiskárny

i novin. Principal se tomu nejen nesmírně podivil, nýbrž nabyl od té doby také přímo pověrčivé vážnosti ku svému pomocníkovi. Při tak malém platu peníze ukládati bylo přímo umění, jehož si knihař nedovedl způsobem přirozeným vysvětliti. Proto nabídku tím raději přijal, neboť býval v ustavičných nesnázích peněžních. Holt se stal od té doby samostatným redaktorem listu. Jako redaktor se učinil ihned po všem městě znám, a sice tak, že nemělo jméno jeho od té doby klesnouti v zapomenutí. Pokojný lístek na namodralém papíru, na němž surovina tvořila hrboly, jasnosti tisku velice překážející, nevyšinul se nikdy nad neutralní meze zpráv a oznámení. Když však nastoupil Holt, bylo tomu jinak. Jednoho dne napsal velmi půvabný článek „o hlubokém spánku“, do něhož jest město pohrouženo. Je prý potřebí časem malého budíčka, malého pichlavého šípu a redakce prý se budoucně postará, aby se potřebě té vyhovělo. A pak fičel šíp za šípem na všecko, co požívalo v městě staré, skálopevné autority. Nebyli by se už zděsili, kdyby se byla země najednou otevřela a nejpevnější domy v městě pohltila. Stará, vážená jména dávati do novin knihaře Olsena s písmem křivým a černí ošumělou, jež byly dosud nejuctivějším a nejponíženějším organem obchodních zpráv a obecních usnešení, toť byl zločin tak bezpříkladný, že naň nebylo ani trestu dosti přísného. Stalo se, co si mohl každý pomysliti. Když byl Holt nějaký čas po všech domech působil zděšení, byl listu ode všech slušných lidí zakázán přístup, to jest ode všech, kteří měli čím zaplatiti. Tím činnosť Holtova jako redaktora se skončila. Byl přinucen články své zaplatiti podílem na listě a knihař vystoupil opět na trůn, odprosil i bylo mu odpuštěno.

Holt pak prodal podíl na tiskárně a otevřel si ve sklepě kramářství. V obchodě tomto objevil sám na sobě nové vlohy; také mu prospívaly styky po venkovských okresích. Vydělával peníze a bavil se. Ze sklepa toho vyletovala ven po městě slova řízná chechtot vzbuzující; pokračoval jaksi ve své působnosti redaktorské dále a nyní byl tím nebezpečnější, protože mu nemohl nikdo výpovědí vázati ústa. Považovali to za skutečné osvobození, když Holt po několika létech vzdal se kramářství a do své otčiny se navrátil.

Zde si koupil dům s obchodem a brzy se vzmohl. Rok jak rok rozmnožoval počet rybářských svých loděk a člunův a stal se mužem zámožným.

Usadiv se v malém místě pobřežním, oženil se. Jak Holt se zasnoubil a oženil, o tom bylo dlouho v rodinách mestských vypravováno. Choť jeho byla dcerou po zemřelém lékaři okresním. Matka její měla hostinec a pronajímala pokoje. První čas svého pobytu v tomto městě bydlil a stravoval se u vdovy této. Tak se seznámil s dcerou, jež byla tenkráte zasnoubena se synem prvního kupce místního, velkoobchodníka Vika. Holt se často u vdovy zdržoval. Bývalo mu rozkoší s ní hovořiti, neboť měla mysl živou a byla také hodně sečtělá. Dcera sedala obyčejně u šití, hovoru se nesúčastňujíc. Holt si jí dlouho nevšímal, však když jednou podle chuti rozvázal a mezi jiným i o „hodných našich dívkách“ mluvil, které blouzní toliko po poručících s navoskovanými kníry, po velkoobchodnících s ulízanými licousy a po kněžích s bílými nákrčníky, znamenal, že oči dívčiny dosud jen na práci upřené s podivným výrazem na něm utkvěly. Mladá dívka vypadala, jakoby byla zkameněla — celý její život byl soustředěn v těchto

velikých, tmavých a hlubokých očích, nejen že na něho pohlédaly, objímaly ho také: on cítil teplé jejich zážehy i porozuměl, že v bledém sličném tom čele utkvěla každá myšlénka, již byl v rozmluvách těchto pronesl a že nahýbajíc se nad svou prací tiše o slovech jeho přemítala. — „Jak podivno“, pravily tyto oči. „Jak podivno jest všecko, co pravíš!“

Od této doby Holt navštěvoval vdovu častěji. Mluvil pokaždé ještě velmi mnoho, ale posměch jeho nebyl již tak bezohledný. Za to vypravoval více, co četl a zažil. K čemu se však vracel, byl vkus mladých dívek. Namahal všecken vtip, aby učinil „idealy“ jejich směšnými. — „Neslyšel jsem nikdy o dívce, která by blouznila o muži skutečně přemýšlejícím“ — bylo ustavičným jeho ohlasem.

Stejnou dobou co Holt na oči němé šičky byl pozoren, objevil na ní také ženich, Jakub Vik cosi zvláštního. Tytéž oči veliké, do nichž tak často nazíral, počaly se před ním skrývati. Nikdy nebývaly do vyšívání upřeny tak pevně, jako nyní, a když se povznesly vzhůru, hleděly na něho ku podivu chladně a zkoumavě. Brzy mu také napadlo, že nevěsta jeho musí doma zůstati a matce pomáhati. Jednoho dne jakoby se ho byl hrom dotekl, když velmi ostře se vyjádřila o několika dámách nábožných a v domě Vikově veliké vážnosti požívajících.

Že se brzy rozejdou, leželo na snadě. Jednoho dne se mu dostalo krátkého ale rozhodného odřeknutí nevěstina a v krátkém čase věděl každý o jejím neštěstí, jakož i že jest Holt joho příčinou.

Otcové Jakuba Vika a Arna Holta nenáviděli se na smrt. Tento připisoval starému Vikovi hlavní vinu svého neštěstí. Synové však byli přá-

teli a pokud se vědělo, nebylo mezi nimi žádných sporův. Však poslední dobou spolu neobcovali i bylo tomu již mnoho let, co spolu posledně mluvili, i dověděv se Jakub Vik, jaký poměr panuje mezi dřívější nevěstou jeho a Holtem, odebral se k bývalému spolužákovi, otázat se, jaké má úmysly. Holt jej potupně odbyl; však tu položiv těžkou ruku na jeho rámě Vik pravil: „Znáš mne, Arne Holte; víš že jsem nebyl nikdy strašpytlem. Dnes jsem sobě umínil: Podvedeš-li ji, jsi synem smrti. Vím, co mne očekává — však kdybych na věky byl zatracen, zabiju tě přec.“

Po jaru Holt oženil se s dcerou vdovy, v létě se narodil Knut; za krátký čas matka zemřela.

Tu Holt ještě jednou proměnil bydliště. Prodal dům i s obchodem a ostěhoval se do města kde Jakub Vik již dříve se byl usadil. Od té doby počíná býti Holt „velikým“. Odvážil se zase něčeho neslýchaného: počal s předními městskými obchodníky rybáři soutěžiti. Všecka místa, kde ryby se chytaly, byla majetkem „starých domův“. Rybáři byly poslušnými jejich poddanými. Velkým pánům ve městě se dovážely ryby a teprve po roce se dovídali rybáři, co majitelé rybolovu platí za lovení. Holtovi se podařilo na několika menších a vzácnějších ostrovech se zakořeniti a tím bylo starou samovládou otřeseno. Posýlal také vychytralé jednatele podél pobřeží, aby předstihl svých soutěžníkův. Prodlením několika let měl druhý největší obchod rybářský v městě — Hamre měl a zachoval si prvý. Kupoval také lodě na dovoz nákladu, založil si továrnu na guano, rovněž továrnu na sudy a pilu na jednom z fjordův — slovem soutěžil se starými domy ve všech oborech a měl při tom štěstí.

S počátku obyvatelstvo městské kroutíc hla-

vou patřilo na odvážlivý podnik i prorokovalo, že celek strašlivě se sřítí. Však protože se nesřicoval, nabývali znenáhla úcty k Holtově schopnosti a dovednosti.

Mimo obchod Holt obracel na sebe pozornosť toliko neobyčejnou dobročinností. Věnoval veliké summy na rozmanitá nadání a býval vždy první při každém bazaru a při každé sbírce ve prospěch nouzí stížených. Postavil se v čelo spolku k soukromému podporování chudých a podporoval vždy několik mladých nezámožných lidí, kteří měli chuť a schopnosti ke studiím.

„Chce se káti za minulosť svou," říkalo se o něm ve starých domech i přisvědčovali, že chvalitebné nakládání peněz jest polehčující okolností za nedovolený způsob, jímž mezi obchodníky městské se dotřel.

Více než chladného toho uznání nemohl si dobyti. A přece patrně se vynasnažoval usmířiti si mocných, na něž jednou učinil útok tak bezohledný! Mluvíval pořád ještě o vládnoucích rodinách s nejhlubší uctivostí; setkal-li se s někým z „nejlepších lidí" městských, vystupoval skoro skroušeně a jmenovitě některým rodinám úředníckým nabízel o překot své služby. „Uchází se o nás", říkávali k sobě a to považovali, jakoby bylo zcela v pořádku — neboť takto skončili všickni, kdo se kdy v městě odvážili sebe menšího odporu. Nechali ho zatím vzdychati. Dvéře k velikým nádherným komnatám otvírali jen zpola, aby touha jeho zůstávala živá. Holt nabyl nyní přístupu do některých rodin úředníckých; ale ani tyto nezvaly ho do velikých společností ani k důvěrným zábavám. Suchopárné, odmlklé společnosti, do nichž ho zvali, byly zvláště pořizovány; tvořily náhradu za služby, jež jim prokázal a hosté nebyli obyčejní,

nýbrž výbor z mladších kupcův městských, kteří se počítali do téže třídy jako Holt.

Holt nemohl pochopiti, proč se mu nedaří, míti k lidem těmto přístupu. Co tu vlastně překáželo? Vždyť měl jmění. Byl to jeho původ? Nebyl. Vik ku př. pocházel také jen z „lidí sprostých“ — otec jeho byl synkem sedlským — a přece patřil mezi ně. Kornelie byla s mnohými dívkami úřednickými a velkoobchodnickými spřátelena. Také to nemohlo býti chování se ve společnosti, aby vzbuzovalo pozastavení — v té příčině byl bez vady jako Vik a mnozí jiní. Tím méně mohla rozhodovati v té příčině rozšafná povaha — vždyť se v kruzích těchto pohybovali lidé zcela jiní — mravův pochybnějších nežli Holt, advokáti, o nichž věděl Bůh i každý člověk, že vyssáli jmění, jímž se honosili, ze svých svěřenců, majetní bankrotáři, kteří zničili sto jiných, křesťanští podvodníci, již se drželi na povrchu jen proto, že při každé schůzce náboženské měli zbožné řeči, synové velkoobchodníkův proslulí životem prostopášným atd. Nejméně se tázali po vzdělání literním — tento luxus byl v „starších domech“ velmi řídký.

Holt zapomínal, že se dopustil přestupkův, jež mnohem nesnadněji se odpouštějí a zapomínají než podvodný úpadek nebo rozmařilý život. Zapomínal na noviny, na sklep a na palčivé šípy. Ačkoliv nyní viděli, že pokorným žebroněním o přízeň vznešených učinil pokání za malou část staré viny, přece nebyli dosud ještě s dostatek bezpečni, nabyl-li skutečného přesvědčení, jak výtečny jsou dosavadní poměry, jímž host při velikých hostinách velkoobchodnických má vynikati. Tušili, že člověk ten může býti ještě „nebezpečný“ a proto jim nebylo v sousedství jeho volno.

A staré domy se nemýlily. Jednoho dne po-

vznesl se jestřáb opět k boji s nimi a se vším, co bylo s nimi spojeno.

V městě vládl toho času Hamre, avšak nikoli tak, aby všickni byli spokojeni. Hamre byl duší obecní zprávy i pravil jeden ke druhému v trpkosti zpola utajovanou, že ani jedna ulice se nevydláždila, tak že z toho ani sám ani přátelé jeho neměli prospěchu. Holt se stal hlavou nespokojených. Hamre byl prvním správcem veliké společnosti pro paroplavbu pobřežní, určoval každou cestu a přijímal a propouštěl personál, jak se pravilo, zcela libovolně! Proměnil, říkalo se, společnost v ústav pensijní pro padlé členy rodiny ředitelovy. Palčivé šípy Holtovy fičely brzy až děsno proti správě společnosti. Hamre byl ředitelem banky i vypravovalo se, že nelze uvésti ani jediného případu, kde by se bylo někomu pomohlo, jenž byl proti němu. Holt se dal bez rozmýšlení do útokův. Dle všeobecného mínění to byl vlastně Hamre, jenž měl mnoho let moc nad školami městskými. On to byl skutečně, jenž místa obsazoval; neboť kdoby se byl rozhněval s nejmocnějším mužem, k němuž byl zván jako host a od něhož si vypůjčoval peníze. Holt udeřil i do toho. Zkrátka nespokojení měli hlavu, jíž nebylo možno upírati ostrovtipu, jejíž odvaha nikdy neklesala a nad jejíž pracovitostí i protivníci žasli.

Netrvalo dlouho, co Holt vstoupiv do šlépějí Hamrových počal reformovati. Ulice byly znovu dlážděny, městu se dostalo lepšího osvětlení, nového vodovodu a nových stok a podnikaly se veliké práce v přístavu. Zařídil novou společnost pro paroplavbu pobřežní, založil novou banku a vše, co uvedl do života, dařilo se. Osvědčil se býti mužem řádným.

Konečně se setkal se sokem na poli politi-

ckém. Hamre byl, jak se rozumí, nevývratnou ohradou a pevností všeho starého a Holt provozoval rovněž takovou opposici. Holt se opíral o řemeslníky a o dělnictvo. Ano, jak se později domnívali, spatřovali v tom příčinu, proč Holt dělníkův tak vřele se ujímal, platil větší mzdu, ano proč se pokoušel, udíleti jim podílu z čistého zisku a proč se staral, aby se jim dostalo půdy: tu nemohlo býti pochybno, jak budou hlasovati. Byl rok jak rok volitelem i čekali toliko, až se dá zvoliti za zástupce města do národního sněmu. Avšak k nemalému podivení všech se zdržoval — jsa spokojen, že může překaziti volbu Hamrovu a přátel jeho.

Zatím Knut se stal studentem. Po té krátkou dobu navštěvoval akademii obchodní, nemaje však k obchodu chuti, vrátil se na universitu a vykonal státní zkoušku lékařskou. Po té se odebral na otcovské lodi do Ruska a pobyl pak delší čas v Americe.

Z těchto cest Knut se navrátil domů jako horoucný demokrat, jenž toužil, jak sám hlásal, po boji na život a na smrť proti všemu tyranstvu.

V malém, po tuku páchnoucím městě rybářském, měli však zděděnou zálibu ve starém — ve starých lidech a jménech, což jest velmi chvalitebno, a ve starém jmění, starých názorech a obyčejích, což nebývá vždycky tak chvalitebno. A Knut, jenž se navrátil domů s nesčíslnými dojmy novými, miloval přímo všecko nové a mladé i cítil sebe, jak řečeno, povolána, hnáti útokem na všecko zděděné, co se mu nezdálo býti ani dobré ani spravedlivé. V novém spolku, jejž založil, míval, „světodějné přednášky“.

Pochopí zajisté každý, že tiší, opatrní obyvatelé malého města přímořního, kteří žili — ne-

vezmeme-li ani ohledu na hnutí způsobené starým Holtem — hezky skrytě za svými skalinami, prodávajíce ryby a bedlivě ostříhajíce poklady své a zvyky, prosili Boha, aby je milostivě zbavil pochodně a že se s nevídaným dosud nadšením přidali k Björnholtovi, pilně se hotovujícímu „k boji za starou víru proti nové vědě."

Byli připraveni na dlouholetý zápas; však ku podivu všech Knut velmi záhy sestoupil se světodějného řečiště, opustiv město i zemi. Björnholt si v novinách sám upletl věnec vavřínový: bylť mladého toho člověka strestal. Věc však se měla zatím jinak. Starý Holt sám pohnul Knuta odstoupiti s bojiště. Vlastní jeho strana totiž mladého idealisty se lekla, vlastně mu ani nerozumějíc. „Zle smýšlející" se děkovali právě jako „dobře smýšlející" za „muže svobodného s obrazem pokroku v očích." Starý Holt srozuměl, že syn jest blízek vydati vliv svůj v šanc, a že musí pryč, aby „se usadil".

Proto pravil jednoho dne k synovi: „Nesmíš kotví svých spouštěti před městečkem tak nenapravitelným, jako jest toto. Cestuj, studuj, nazírej a uč se všemu, čeho jsem si přál já shlédnouti a se naučiti, nedosáhnuv toho."

Poněvadž stejnou dobou také přišla zpráva o velikém hnutí v některých říších evropských, Knut snadno dal si říci. Chvátal na větší bojiště.

Otec slyšel o něm pak málo nebo zhola nic. Přicházely ovšem někdy listy z Berlína, z Vídně, z Paříže, avšak bylo v nich málo o tom, co syn podnikal. Po té nepřicházel dlouhý čas list žádný. Konečně přišla od „Schwaba a syna" z Lisabonu zpráva, že Knut se vrací z Buenos-Ayru. Brzy list od Knuta samého: oznamoval krátce a dobře, že se vrátí.

Doma zatím poměry se změnily. Holtův vliv byl mocí nově vznikající ohrožen. Truhlářský mistr Vildhagen, jenž byl posud znám pouze nábytkem nad míru křehkým, měl jednoho dne výklad o „mrtvém křesťanství“ a událostí tou bylo zahájeno náboženské hnutí, jež se dotklo nejprve stavu středního, však později bylo mladšími duchovními uvedeno i do starších domův. Nyní se znamenalo, že Holt nechodí nikdy do kostela, že nikdy nebývá přítomen výkladům biblickým v modlitebnici a že nedává nikdy nic na missie. V panujících rodinách městských nad takovým chováním dříve nikdy se nepozastavili — nebývalit v kruzích těchto nikdy příliš věřící. Nyní však „tato lhostejnosť k věcem vyšším“ považovala se za důkaz, jak prázdnou nádobou jest — a to při znamenitém štěstí.

Nejvydatnější podpory Holt docházel v dělnictvu. Doufali však, že i zde to praskne. Ve světě obchodním nadešla nebezpečná krise. Továrníci byli přinuceni obmeziti výrobu a snížiti mzdu; ano, nastávalo ještě větší sužení. Jenom Holt vedl vše jako dříve. Avšak nepochopitelná tato odvážlivosť musila se pomstíti, i počali znovu zase mluviti o „poprasku“.

Nové volby byly přede dveřmi, na obou stranách se chystali k rozhodnému boji. Staří zástupci odmítli novou volbu a straně Holtově nedostávalo se kandidata. Holt se necítil po nové allianci mezi starými domy a mladými duchovními už dosti jist. Sestárnuv znamenal také, že jest potřebí, aby byl vystřídán. Tu přišel list o Knutově návratu. To byla zpráva vítězná. Knut byl muž; bylo mu nyní asi třicet let, měl dům a pole a byl znám voličům: neměl opravdu potřebí raziti si cestu k politické moci záležitostmi obecními a častová-

ním. Nastávala pouze otázka, zachoval-li demokratické názory a chce-li čas svůj a síly své věnovati malé válce v malém městě.

Knut se nyní vrátil, však starý Holt byl po rozmluvě, již měl první večer se synem, velmi nekliden. Do půl noci pocházel po ložnici, přemýšleje o tom, co by změna synova znamenala. Že se stal „usedlým“, o tom nebylo pochybnosti. Avšak starý Holt by si bez mála byl přál, kdyby nebyl dal ku změně této podnětu, posýlaje syna po druhé do světa.

IV.

Bylo to den po příchodu Knutově. Holt seděl v lenošce, vypravoval synovi „vnitřní děje“ městské za minulý rok.

„Toť asi kostra událostí,“ končil; „nyní se musíš státi, Knute, hlavou strany.“

„S tvým hlasem, papa?“

„Hlasův se ti dostane hojnost! Se svým nadáním!“

„Proč pak, papa, sám nedáš se zvoliti?“

Holt hryzl špičku u dýmky.

„Nemám vzdělání —“

„Jsou snad sokové tvoji vzdělanější?“

„Ne, spíše méně. Však já jsem hrd. Musil bych býti prvním, však to nemohu, A ostatně — nyní — proti nové moci — ne, nic by neprospělo. Ale ty — tys obrněn —“

„Já? Nikoli papa, pružnost má zmizela. Nemám ani jediného slova zápalného.“

Nastala přestávka. Holt seděl, maje ruce na stole složené a zraky před sebe upřené.

„Je zle,“ pravil, „velmi zle. Očekával jsem tak jistě — spolehal jsem —“

Knut vstal.

„Je mi líto, papa, že očekávání tvé klamu. Nemohu toho změniti. Co je tam, je tam.“

Petr strčil hlavu do dveří. Pravil, že je mu nemožno při tak krásném počasí jarním pracovati a že přichází optati se Knuta, nešel-li by navštíviti společných přátel.

„Dobrá, pojďme,“ odvětil Knut, zapaluje si doutník. „Ale neveď mne hned k některému, jenž páchne kozinou. Pomni, že se vracím z cesty námořní.“

„Co míníš?“ tázal se Petr. „Myslil jsem, abychom šli k Aagovi Stormovi; tam se zajisté setkáš s mnohými známými.“

„Jak chceš. Jsem hotov.“

Šli. Holt zůstal seděti, jak seděl. Pravil k sobě polohlasitě: „Ano — co si tu počíti? Se obmeziti — odstoupiti — — a pak — a pak jim pomoci k lacinému vítězství!“

Vstav prudce udeřil na stůl.

„Ke všem čertům! Přestál jsem již mnohou bouři v životě svém, odvážím se ještě jednou!“

Petr a Knut ubírali se úzkými uličkami, kolem latinských škol a branou. Před osamělým, červeně natřeným domem zastavili se. Zde bydlel Aage Storm.

Vstoupili do dlouhé úzké komnaty, v jejímž středu stál těžký stůl dubový. Po obou stranách byly lavice. Ostrý zápach tabákový dotýkal se vstupujících. Za stolem sedělo šest pánův, pijících z velikých džbánův pivo doma uvařené.

Hostinský Aage Storm přecházel dlouhými, promyšlenými i můžeme říci, důvtipnými kroky po komnatě a mluvil. Jednu ruku měl zastrčenou v domácí hazuce, druhou držel nad míru dlouhou dýmku s velmi starou hlavičkou. Čas od času se

zastavoval u okna, dlouho pohlédaje ven do modra. Při tom bylo viděti, že vedle nesmírného vousu a vlasův jako hříva hnědých na muži tom zvláště vynikají hluboké, důmyslné oči.“

Nepřestav ani choditi ani mluviti, pozdravil příchozích, kyna hlavou. Hodlal právě „vykládati“ něco starého, něco z „řízného básnictví“ dřívějších dob. Zastavil se pak opět u okna, pohleděl zase do modra řka: „Ano, je to přec podivné! Všecko je tak hluboké v těch starých, tak hluboké, tak řízné, tak řízné. Samé nevyvratné pravdy“.

Po té dlouho se odmlčel a pomalu obrátiv se k hostům, chopil se nejprve ruky Petrovy, pak Knutovy. Držel dlouho obě ruce ve své, hledě oběma mužům vlídně se usmívaje do očí. „Hle, to je Knut Holt,“ pravil.

Odebrav se opatrně ke skříni, vracel se s láhví pod paždím a dvěma džbánky v ruce.

Naplniv džbánky, připil druhým. Pak se dal opět do přecházení nahoru a dolů, jak se zdálo, ani si nevšímaje rozmluvy, do níž ostatní zatím se pustili.

Jeden z přítomných se přiblížil ke Knutovi. Kdo neviděl v některé vsi postavy podobné? Je to pán starší, tělnatý, tváře nadulé, bledé a očí načervenalých, svraštilých. Nosí brejle rohové s velikými kulatými skly, vojenský nákrčník, vestu až po krk upjatou, okolo kapes všecku ušpiněnou, černý kabát a kalhoty soukenné. A kdo setkav se s pánem takovým neuhodl by ihned, že tráví život svůj vymaháním malých, pochybných pohledávek a vedením malých nejistých sporův, jichž nechce nikdo jiný přijati?

Redaktor Höjsen — neboť on to byl — zastával skromné toto místo v odlehlé vesnici i byl

by snad dosud trávil život neznámý, kdyby nebyl člověkem přesvědčení neoblomného. Vlastnost tato mu nebyla vždycky na prospěch. Byl kadetem, však domníval se, že bytosti svobodné jest nedůstojno, podrobovati se kázni vojenské. Proto měl spor s představenými, kteří v té příčině měli jiné náhledy. Pak se stal právníkem a zemským prokurátorem. V té důstojnosti žil léta, nežli v sobě ucítil hlubší přesvědčení o vyšších právech. Poněvadž postavení jeho s novým poznáním dobře se nesnášelo, odstěhoval se do města a založil demokratické noviny, jež nabyly velikého rozšíření, nyní žil bez starosti svému přesvědčení.

Pozdraviv Knuta důvěrně, táhl ho do kouta, kde se ho jal baviti volebními pletichami a klepy městskými. Kdysi ho ranila mrtvice na mozek, jeden koutek byl dosud mdlý, proto mluvil způsobem podivným. To poskytovalo řeči jeho rázu nemile důvěrného. Očekávali vždy zprávy, které nebyly pro uši mravopočestné. Mluvil „o duševním tyranstvu“ v městě. Mohl vypravovati Kuntovi o věcech k víře nepodobných — znal Knut pastora Zeleného, jenž se ostatně z města již vystěhoval? Kunt neměl to potěšení.

„Ano, vidíte — jím to počalo. Vildhagen zavdal první podnět, však nemohl dodati hnutí pravého, jemného rázu. Byl nejprve slušný, když Zelený přišel. „Vidíte, byl to vlastně veselý človíček, jenž nejraději prodléval ve společnostech a mluvil o sobě. Avšak náležel k těm, na nichž všecko utkví, stíral o sebe na každé stěně barvu. Tak nabubřel brzy do posvátna. Bez večerní společnosti nemohl býti živ a tak si vymyslili společnosti duchovní. Byly to hlavně rodiny kupecké a řemeslnické, ctí tou se odívajíce. Zelený byl zván ustavičně. Ubohé stvoření běhalo nemohouc

ani dechu popadnouti ze společnosti do společnosti, nejednou do několika v týž večer. Povídám vám, byl podivuhodný. Avšak nemohl přece vyhověti poptávce. Život takový ve fraku byl by ho nepochybně připravil o život: tu však se přihodilo něco velmi nepříjemného. Bylo zde tehdáž mnoho úpadkův v městě a mezi těmi několik podvodných. A právě bankrotáři odbývali nejhorlivěji duchovní společnosti. Byl to nový způsob, nabyti úvěru. Pochopujete, že za těchto poměrův musil nastati obrat. Najednou bylo nebezpečno zváti duchovní. ‚Aha! došlo to s ním tedy již tak daleko,‘ říkali, a po úvěru bylo veta. Tím bylo na vždy po společnostech duchovních. Pro Zeleného to byla strašlivá rána, protože mimo nadání společenské byl schopností jen chatrných. — Po něm přišel Telnés. Byl vdovcem. Nechodil do společností, však navštěvoval ženské jednoty, jichž založil veliké množství. Cosi podobného jsem dosud neviděl. Každá žena v městě, mladá i stará, byla členem některé jednoty. Doma sedaly pozdě do noci pro něho vyšívajíce. Doma měl malou komoru plnou věcí nábožných, polštářův nábožných a kobercův nábožných. Jest jisto — ubezpečuji vás! že v bytu svém zahajoval veliké schůze paní. Míti sem přístupu byl svrchovaný cíl ženské ctižádosti. A jak nenáviděly druhých, jimž štěstí toho se nedostalo! Byla to křesťanská závisť ve velkých rozměrech. Ženy si tenkráte utvořily vlastní řeč. On jim byl vším — i slovníkem i mluvnicí. A přec — padl i on. Nebožku paní miloval z té míry, že ani nezatoužil vzíti si jinou. Vyšší osoby, jichž se týkalo, byly do věci zapleteny. Byl to krok nerozvážný. Jedním rázem bylo po všem. Padl, klesl, v té chvíli jsa opuštěn a zapomenut. Prázdné lavice a po věcech náboženských!“

„Dali nám Fonna. Žádný muž do společnosti, ani žádný ctitel jednot. Vymyslil si duchovní procházky. Vyhledal si za městem cestu — tam chodí s každou zvlášť na procházku. Nedostává tolik polštářův náboženských, ale moc má nesmírnou. Pravím vám —“

Byl přerušen. Aage Storm se ujal opět slova a všickni ostatní utichli. Vykládalť o pravěku s bohem světla.

Knut odporoval. Nevěří prý v minulou dobu, v níž kvetla nevinnosť, a proto také ne, že jdeme na zpátek. Za to nikterak nepochybuje, že byla doba, kde lidé žili ve slujích a kde po nich se nacházely zbytky potravy a nábytku, a že se stal pokrok po té nebo oné stránce — —

Všickni hleděli na něho s podivením, zlostně. Byli jiného mínění než Aage Storm!

Aage Storm se zastavil, hledě na Knuta tázavě. Nejsi z našincův? zdálo se, že se táže. Nastala živá rozmluva. Höjsen mluvil „o mocném přesvědčení,“ Aage Storm o pudu národním; ostatní dávali oběma za pravdu. Knut byl jizlivý, Aage Storm důmyslný, ostatní mimo Petra prostořecí.

Když konečně mluvili všickni jeden přes druhého, Knut s Petrem vstali. Aage Storm držel je zase dlouho za ruce. Na Petra hleděl vlídně, na Knuta s podivením. Kunt s Petrem se vrátili do města. Petr byl nepokojný, tváře jeho hořely.

„Proč jsi byl tak spurným na Aage Storma?“ tázal se.

„Nevím věru ani sám — snad že tak dobře nastavoval záda.“

„Knute, to není hezké!“

„Dobrá, příteli! Jsou to však také hrozní lidé, tvoji přátelé. Jaké to řeči; myslil jsem, že se již dávno opotřebovali.“

„Což pak už nevěříš v —“

„Posvátný lid. Ne.“

„Ale ve vlast? ve vlast? Vlasti své nemiluješ?“

„Ne. Nevidím v tom, co by stálo za lásku. Myšlénky kramářské a příznaky*) sledí, příteli, nic jiného.“

Petr sklopil hlavu, oči mu zvlhly. Hleděl ven na moře a do zelených úvalův mezi zamodralými horami, myslil na všecky ty malé chráněné chatky uvnitř těch slují; při tom se tak rozehřál, dojal a cítil, že by za místa ta obětoval život.

Když se ocítili na nádvoří u přístavu, pravil:

„Pamatuješ se na večer, když jsi poprvé ve spolku dělnickém mluvil a když na konec všickni povstavše provolávali ti „sláva“? Tenkráte jsme si sem také vyšli, hledíce na lodě a na moře. A pamatuješ se také ještě, o čem jsi rozprávěl? — O vlasti naší! — Že bude zas, jaká kdysi bývala!“

„Věřím rád, že jsem to řekl. Vždyť jsem žil v nejpůvabnější nevědomosti, nejen čím drahá tato země byla, ale i co byla. Nejsměšnější jest, že bych se byl dal rád za řeči tyto usmrtiti.“

„Řeči? — Víš-li pak, Knute, že jsem tenkráte poprvé co živ ucítil, že jest velebno a krásno jim žíti?“

„Bůh ti požehnej, Petře, jsi přece jen kůže předobrá!“

„Ale Knute, proč bys nemohl —“

„Státi se zase básníkem? Ne, tak vysoko se mi nechce. Kéž bych mohl býti jen prostým doufajícím dělníkem! A nyní ani slovem o tom. Po-

*) To jest: znamení, kdy se sleď v moři objevuje.

saďme se. A pak mi něco vypravuj. Neznáš nějaký veselý kousek rybářský? Jindy jsi jich míval vždy zásobu. Bývaly tak žertovné a tklivé.“

Petrovi však nebylo do vypravování. Byl a zůstal mrzut.

Malá paroloď zabočila do přístavu:

„Ne, viz! Toť párník Fjordový!“ zvolal Petr. „Pojďme dolů na most parolodní.“

„Očekáváš někoho?“

„Ne — to jest — neočekávám nikoho — určitého — avšak někdo může přece přijeti, jenž — ostatně — v celku — jsem vždy dole, když Fjordový parník přichází.“ —

„Je to zvláštní zábava.“

„Pro tebe. Já však jsem tomu zvyklý.“

Odebrali se dolů na nábřeží, kde paroloď právě zastavila. Petr odešel na palubu a pozdravil mužstvo lodní, jež, jak se zdálo, dobře znal. Knut zůstal na mostu, pohlížeje za přítelem. Najednou ho spatřil hnáti se na záď a pospíchati k obtloustlému muži s opálenou tváří a k malé kulaté paní s nejživějšíma modrýma očima na světě. Petr se smál a hovořil, ukazuje brzy sem, brzy tam; malá kulatá paní činila totéž, klepajíc mu na ramena. Muž stál, maje v ústech krátkou dýmku, tu a tam několik slov hlubokým basem přívětivě do řeči bruče. Skupinu obletoval zástup malých hochů, chtějících odnášeti zavazadla a střídavě se chechtajících a pohoršlivě provolávajících. Najednou přeskočil Knut skokem krkolomným zábradlí z dolů na most. „Pojď sem také, Knute! Jest tu několik známých od nás — kupec Brandt — pamatuješ se na něho, byl jsem u něho, než-li jsem přišel sem. Jsou výborní lidé! Věř mi, *ona* čte mnoho. On jest také nevýslovně — —“ (trochu

zaraženě): jest ovšem konservativní. Musíš rozhodně s námi.“ (Šeptmo): „Nesmírně ji zajímáš!“

Byl tak rozehřátý, tak nesmírně modrooký a nevinně veselý.

„Hm,“ odvětil Knut, „což abych zůstal hezky vzdálen, by si zachovala illusi.“

„Ne, ne, musíš rozhodně —“

„Pojďme tedy.“

Přišli na palubu a Knut byl představen. Kramář venkovský něco bručel, čemu nebylo rozuměti, hledě při tom nedůvěřivě na Knuta; však paní jeho vzala Knuta za ruku ubezpečujíc, že bylo dávným jejím přáním, poznati nejlepšího přítele Petrova.

Kramář pozval oba přátele, aby s ním společně v hotelu poobědvali. Při stole paní kupcová vedla hlavní slovo. Měla toho Petrovi tolik co říci. Vypravovala o rybolovu, o lidech, kteří na moři zahynuli, o jiných, kteří se oženili, o nové knize, již četla, o nových stavbách, jež podnikla a o sto věcech jiných. Člověk by byl myslil, že na nic nezapomněla, však když skončila, Petr kladl jí otázku za otázkou. Chtěl zprávy mnohem důkladnější, nejprve o domácích, pak o zvířatech, kteří byli arci všickni dobrými jeho přáteli, konečně o veškerých místnostech, velkých i malých, o každém stolu, každé pohovce a každém kuse jednotlivě. Chtěl věděti, stojí-li vše dosud na bývalém místě, bylo-li něco nového pořízeno, nebo sešlo-li co starého smrtí a tak dále. Končil zahradou a zde vklouzl kramář venkovský s klidnými ranami do hovoru. Mluvili o každém stromu, jak vypadal, když byl sázen, jak které léto se dožil — kvetl-li a měl-li ovoce nebo odpočíval-li, i dali se konečně do domněnek jeho budoucnosti.

„Uvidíš, že ten velký z r. 18.. za chlévem

bude v brzku v celé zahradě prvním," pravil kramář, blykaje okem.

Petr pochyboval.

„Já držím na malý u dveří," pravil vážně a znalecky.

„Ta šlejška," odvětil kramář opovrženlivě.

Došlo na paní vyptávati se. Knut se dověděl, že přítel jeho má v úmyslu, na podzim zaříditi si samostatný obchod a že si již najal malý domek.

„Budeš míti místa dost," poznamenala paní.

„Ano," odvětil Petr, bez příčiny se zapýřiv.

Když bylo po kávě, Knut vstal na odchod. Petr se také poroučel, však slíbil přijíti ještě později a dovésti paní, aby si nakoupila, co chce.

Když Knut se poroučel paní, pravila:

„V létě nás musíte jednou s Petrem navštíviti."

„Ó ano!" zvolal tento radostně jsa překvapen, a hleděl vděčně na malou, kulatou paní.

Když oba přátelé byli zase sami, tázal se Knut:

„Je zde kavárna nějaká nebo cosi podobného? Rád bych spatřil zase norské noviny."

Ano, bývalo něco takového v jednom z temných koutův. Vešli do zasmušilé komnaty s okny zaprášenými, jichž spodní část byla zastřena zeleným příkrovem. Uprostřed stál starý, ošumělý billard, špinavé, malé stolky podél stěn. Na jednom z těch stolův ležely „bursovní listy" a několik roztrhaných novin. Nahlédnuv blíže, spatřil pouze noviny staré, „Hosté — to jest hosté na oběd — čtou prý právě nové," vysvětlovala špinavá ženština v pantoflích a s ohromným avšak zcela křivým chignonem.

„Zahrajme si billard, když už jsme zde," dí Knut. Však to nemohlo také býti. „Hosté" prý

mají v tuto dobu na billard přední právo. Knut k velikému podivení hostinské se dal do smíchu a poněvadž bylo stejnou dobou slyšeti venku po schodech kroky, vzal klobouk. Dvéře se otevřely a dovnitř vstoupil Björnholt s ostatními spojenci, mezi třetí a čtvrtou hodinou billard ovládajícími. Björnholt šilhal po Knutovi a funě odcházel do kouta vyhledati si tago. Podobal se kousavému psu, jenž jest pohotově učiniti se strany úkladný útok. Konečně chňapl Björnholt po kořisti.

„Nuž, Holte, smím se otázati, kde tentokráte založíte?“

„Nikde.“

„Opravdu? Tedy byste . . . .“

„Ano, stal jsem se mužem míru. Umínil jsem si pevně, nabyti povolání, důstojnosti a všeobecné vážnosti.“

„Jste čtverák jako vždy. Je to však pravda? Nejste skutečně už paličem?“

„Na politické burse mne zaznamenejte jako „pevna“. Přihlásil jsem se ke spolku lhostejných.“

Björnholt přibližoval se k němu s otevřenou náručí. „Pak jste z našincův! Dovolte, abych vás obejmul, mladý muži. Setrvejte jen na cestě polepšení. — Nechtěl byste si s námi zahráti?“

„Ne děkuji, přišel jsem přečísti si norských novin.“

Björnhalt pojav ho za kabát, táhl ho do kouta. „U všech všudy, musíte si přečísti dnešní článek v „úředních novinách“, je řízný. Je namířen na Fonna. On nás tyranisuje. Nyní se mu dostalo šňupky — ale vtipné, vždyť jde s námi.“

Zanechav pak Knuta, zahřměl hlasem učitelským na ostatní pány: „Začít!“

Petr by si byl při setkání tom málem roz-

bryzal dolní ret; klobouk stlačil v jedinou homoli. Když stál s Knutem zase na ulici, pravil:

„Žes mohl býti tak přívětiv na toho — toho — Když ho spatřím, nemohu se skoro ani zdržeti. A každý se ho bojí tolik, jen ne Aage Storm.“

„Tak, tvůj přítel?“

„Jednou ve veřejné schůzi mu řekl do očí: Pane Björnholte, vy jste rozený biřic, biřic špatný a skutečný.“

„U čerta, s ním nejsou tedy žádné žerty . . . s tvým rytířem Aagem.“

Ubírali se mlčky dále. Knut se najednou zastavil:

„Poslouchej, zdá se mi, abych se podíval ještě jednou nahoru ku tvému příteli.“

„Chceš?“ —

„Ospravedlniti se.“

Petrovi nebylo do řeči. Cítil se jediným, malým, nepatrným vděčným bodem ve světě milostí ozářeném. Tento den byl nejkrásnější, jehož kdy se dožil. — —

V té době, ve které přátelé podruhé navštívili Aaga Storma, seděla v pokoji kupce Vika malá vybraná společnost. Odbývala se jednota paní. Členové, jež odešli mimo „předsedkyni“, madame Tvetovu, velikou, kostnatou dámu, jež si česala vlas dvěma velikými oblouky až na líce, majíc dvé neobyčejně vyvinutých zubův předních. Mimo to společnost záležela z Vildhagena, pastora Fonna a jeho kollegy Stranda, druhého duchovního, nedávno zavítavšího. Tento byl malý zavalitý muž, jenž upomínal zevnějškem, kdykoli totiž se zapomněl, na studenta šviháka nebo na dohromyslného, řádného kapitána. Než-li se stal veselým studentem, býval plavcem. Odbyv si státní zkoušku, stal se nejdříve lodním kazatelem a později se mu dostalo

místa v malém městečku pobřežním, odkud přišel nyní sem. Kdykoliv se upamatoval na duchovní svůj stav, byl hotový praelat od hlavy až po patu. „Učí se na biskupa," říkali o něm přátelé jeho již dávno.

Jak Fonn tak i Strand pokládali se za dobré kazatele. Strand kázal hlasem mohutným, působil vždycky úchvatným důrazem, jakoby chtěl rozdrtiti; Fonn mluvil mírně a poněkud jakoby zpíval; síla jeho spočívala v tichých, ale ustavičných krůpějích. Oba mluvili do únavy.

Seděli přátelsky pohromadě, bavíce se záležitostmi duchovními.

„Tvrdím, že dělnictvo zde v městě trpí nouzi," pravil Fonn, jenž vzchopiv se a na zádech dlouhé suché ruce si mna, počal přecházeti sem a tam. „Zde je skutečná bída — sektářství — hm —"

„Tak tedy padlo i sem símě nesvornosti," skočil mu Strand do řeči. „Avšak, milý pane kollego, jen ujměme se věci náležitě. Jsem poněkud vycvičen zacházeti s lidmi a jakmile poměry zdejšího dělnictva prohlédnu —"

„Hm", přerušil ho Fonn. „Ti, kdo nadobro a veřejně odpadli, nejsou snad ani nejhorší. To jsou spíše druzí, již k církvi se hlásí —"

„Ovšem; ti, kdo koketují s nepravými názory časovými. V dřívější obci jsme je také měli a až jen poměry dělnické —"

„Bohužel že čirá nevěra jediným mužem —"

„Nepozbývejte mysli, pane kollego! Až jen poměry děl—"

„Odpusťte," skočil mu do řeči Fonn, obrátiv se po Vikovi, „byla papeženka od té doby zase u vás?"

„Byla. Odvolávala se, že jste ji sám vyučoval na škole učitelek a že jste jí dal nejlepší vysvědčení o schopnostech, mravném smýšlení a vzor-

ném životě. Stavši se však papeženkou, že byla vámi všady pomluvena, tak že nemůže po celém městě dostati práce.“

Fonn pravil mna si ruce: „He.“

„Nepřála si nic tolik než moci z města odejíti; avšak neměla peněz na cestu. Nikdo jí nechce půjčiti, protože jste z toho zrazoval a proto přišla ke mně.“

„A co jste jí odpověděl?“

„Že nechci podporovat odpadání od víry.“

Fonn patřil pozorným okem na kollegu.

„Odešla však přece,“ poznamenal Vik.

Fonn napínal sluch.

„Odebrala se k majiteli lodí Holtovi.“

„Hm. To jest ten člověk, jehož jsem dříve mínil,“ vykládal Fonn kollegovi.

„Poněvadž právě na to myslím,“ pokračoval jsa k Víkovi obrácen; „Bog byl zase u mne nahoře prosit za podporu z pokladny chudinské. Poslal jsem ho k vám.“

„Ano, byl u mne.“

„Smím se ptáti —“

„Odpověděl jsem mu, že úplně s vámi se shoduji. Kdo nevěří ve věčné zatracení, není žádným křesťanem.“

„Dobře,“ poznamenal Fonn, skromně si zakašlav.

„Je zatvrzelý,“ dí Vik. „Majitel lodí, Holt, ho vzal do služby.“

Fonn se obrátil ku svému kollegovi.

„Vidíte, muž tento podporuje každého, jenž se protiví víře.“

„Ano, zde jest potřebí mocně se věci ujati,“ skočil mu Strand do řeči.

Následovala obšírná zpráva o tom, co na dřívějším místě mezi dělníky vykonal. Ku konci se

zastavil při missiích pohanských. V dřívější obci jeho měli padesát oveček, o jejichž „výchovu“ v poslední schůzi krajské bylo velmi málo jednáno.

Kornelie opustila za této zprávy komnatu a odešla do zahrady. Někdy byla všecka umdlena, vidouc den jak den tytéž lidi a slyšíc tytéž myšlénky v těchže slovech. Kněži, ženy, missionářky otec, teta — všichni rozmlouvali vždy o téže věci. Od rána do večera nic než traktaty, duchovní schůzky, spolkové koberce a missijní punčochy. Časem ji řeči ty nejen unavovaly, nýbrž také hněvaly, jako na př. to, co právě Fonn vypravoval. Bylo to něco hezkého a velikého odnímati chudé katoličce a hladem zmořenému dělníkovi výdělek? Zápasila sama s sebou, nutila se k poslušnosti, avšak někdy — ó jak nevýslovně nesnadno jí často bývalo věřiti, že je pravda, co Fonn a ostatní hlásali.

Zima minula v celku tiše a jednotvárně! Jedinou událostí bylo, že zavítalo do města několik cestujících, páchnoucích doutníky a pomádou. Přinesli staré anekdoty a nové pásky na krk — to bylo všecko. Časem se jí dostala do rukou také nová kniha. Neměla však nikoho, s kým by byla mohla o tom promluviti, co četla, a proto zapomněla brzy, čemu jen z polovice rozuměla.

Jmenovitě po jaru se jí zmocňovala svůdná touha něčeho nového se dožíti. Mírné počasí, modré moře, čerstvá vůně půdy, pučícího listí a trávy tolik bělostných plachet a kouřících párníkův naplňovaly ji nepokojným očekáváním — zdálo se jí, že něco státi se musí; ne-li nic jiného, že musí aspoň uviděti novou tvář, uslyšeti nový hlas. Když tak seděla v komnatě přemýšlejíc o přednáškách paní Tvetové nebo o církevních rozmluvách Fonnových a otcových, přála si pokaždé, aby za-

slechla někoho dáti se do hlasitého, mladistvě rozpustilého smíchu. Bylo jí úzko, pomyslila-li sobě, co by jí mohlo přijíti na mysl, a proto sama si ukládala pokání, které však nic neprospívalo.

Když prodlela chvilku na zahradě, voníc k šedým a žlutým pupencům na některých stromech, na jiných pak k pučícímu listí, společnost vyšla ven na schody. Strand si zapaloval dýmku, Fonn cigaretu.

Strand, jenž byl botanikem — byl vůbec vším, kde co — učinil několik poznámek o čase, v němž stromoví pučí a dal se do hovoru o poměrech rostlinstva Madagaskarského. „Na Madagaskaru," počal hlasem, z něhož se dalo souditi o přednášce dvouhodinové, však v tom ukázal se Björnholt za dvířkami zahradními. Přicházel jako obyčejně v nejprudším chvatu, trhl nestydatě dveřmi, tloukl holí po stromech a křovinách a hopkoval špinavými botami po umytých schodech slečny Vikovy.

„Dobrý večer, dobrý večer!" pozdravoval, zdvihaje hůl ke klobouku. Obrátiv se ke Strandovi počal: „Již v práci? Slyšel jsem, že jste byl v Africe. Prosím vás, neujímejte se pouze jen černých, nýbrž také červených pohanův."

Strand se smál. Měl rád, jak říkával, „duševní žert." Slíbil, že bude působiti k missii mezi „bílými odrudami" i tázal se Björnholta, nemá-li „osobičky", již by bylo třeba vzíti „do prádla".

„Ano, o tom jsem chtěl právě vypravovati. Setkal jsem se s doktorem Holtem."

Fonn se proměnil ve dvé ostrých, napnutých sluchův. Kornelie se blížila ke schodům.

„Již Gil vypravoval," pokračoval Björnholt, „že se mladý ten muž na palubě prohlásil, že si libuje v solidních zásadách. Avšak Gil není, jak víte, duchem obzvláště bystrým. Nyní však jsem se

setkal s ním samým. Měl všecky k lepšímu i zdá se býti hrozně nadutý. Vedl nepochybně život příliš divoký. Kdosi, jenž s ním byl u Aaga Storma, vypravoval mi také, že nesmyslného ctitele pravěku strašným způsobem odbýval. Proto, pane Strande, spusťte všecka stavidla.“

„Spolehejte na mne,“ pravil Strand, „říše a církev musí býti za jedno.“

„Hm“ — namítl Fonn, — „nemohu s tím docela souhlasiti.“

„Milý kollego . . .“ počal druhý a brzy byli oba duchovní zabráni hlubokou rozpravou o poměru státu k církvi. Björnholt se ubíral svou cestou — musil ještě na desíti nebo dvanácti místech jiných vypravovati o Holtovi a sbírati noviny.

Také Kornelie odešla ze zahrady; Vik, sestra jeho, Vildhagen a madame Tvetová poslouchali nábožně, co jim Strand svěřoval „o posvátné církvi státní“ a o „posvátném úřadě“.

Kornelie se dala na úzkou cestičku, vedoucí na návrší k moři. Slunce zapadalo. Nejnižší vrstva oblak tvořící kopule, cimbuří a vruby, byla řeřavá. Barvy hrály ustavičně živěji. Červená se střídala s fijalovou, jasnošedá s tmavohnědou. V oblacích nastalo hnutí. Kopule, cimbuří a vruby se kývaly, rozplývaly se na všecky strany, tvoříce chvilku dva nesmírné ohnivé rty, které do oblakův výše ležících žár vydychovaly, avšak hned na to klesaly a v nesmírné ohnivé hloubce shořely, odkud ostatní vrstvy oblakové se zapalovaly, jako by se jich dotýkaly řeřavé koule. Zdálo se, že z pokrajův kape krev. Konečně barvy utvořily nesmírný vějíř, jenž letem blesku po obloze se rozšířil. Poznenáhlu všecko zbledlo. Oblaka táhla melancholicky na východ jako veliké balíky modré vlny.

Kornelie mívala při spanilém tom pohledu,

jehož často požívala, tytéž myšlénky: myslila na obraz představující Jehovu v lesku světla a visící v jejím pokoji. Dnes tomu bylo jinak. Zdálo se jí, jakoby tyto zážehy vytryskovaly z dalekých, velikých zemí, kde vždy vzpoura, vražda a paličství vládly, i myslila na Knuta Holta, jenž tam vlastně také prodléval. Jak ošklivé věci slyšela na toho muže? Nyní vypravoval Björnholt, že vedl také pustý život. — —

„Jak je zde škaredo?“ zněl za ní hlas.

Uleknuvši se, sáhla si na prsa; byla by málem vykřikla, v tom shlédla, že za ní stojí týž muž, na někož právě myslila.

„Odpusťte, že jsem vás polekal,“ pravil usmívaje se.

Pohybovala rtoma, avšak odpovědi nebylo slyšeti.

Pomalu přicházela k sobě, myslíc na to, co právě řekl. Škaredo? Hleděla na něho udiveně. Zde že jest škaredo? Vždyť byli všickni lidé v tom za jedno, že je tomu právě naopak. Odvážila se mu to říci.

„Ano, vím — proto však tomu nemusí býti tak. Zde jest škaredo; neboť je zde neúrodno, hrozně neúrodno. Račte se laskavě trochu rozhlédnouti, slavnostní osvětlení je skončeno. Viděla jste kdy něco tak melancholického jako šedou tuto oblohu a podrývající to moře! A pak množství holých skal! Člověk tomu uvykne, jako časem snese zápach po sledích, tuku rybím, trávě mořské a dehtu. Avšak blouzniti po domácí chudobě —!“

Hněvala se, však mlčela. V tom se upamatovala, kdo jest, s nímž zde stojí, i bála se dále ho poslouchati. Proto se dávala pomalu na zpáteční cestu. On ji doprovázel rozmlouvaje ustavičně o domácích poměrech. Rozuměla mu jen z části

a čemu rozuměla, zdálo se jí nesmírně smělé a vůbec nesprávné. Jen jednou se osmělila několik slov do toho promluviti. Tázala se, je-li ve světě dalekém lépe, — myslila na vzpoury, vraždy a požáry, o nichž Björnholt vypravoval. Podivila se mu žasnouc, když jí odpověděl: „Lépe? . . . ó nikoli.“ Později pravil: „Po jedné stránce jest však přece lépe: život mužův se nestane tak snadno tichým hrobem.“

Byla ráda, když přišli k malým dvířkům zahradním. Pozdraviv odešel. Ubírajíc se zahradou, měla se za zcela bezpečnu teprve, když za sebou dvéře zavřela.

Cizích lidí tu již nebylo; otec a teta seděli sami v komnatě.

„Bylas pryč?“ tázal se Vik, když dcera přicházela. „Ztratilas mnoho. Byla to rozmluva nad míru poučná.“

„Ano, pravda,“ přizvukovala teta. „Bože, jak umí Strand poučiti!“

Kornelie skoro ani neslyšela, co povídali. Myslila pouze, co se jí přihodilo. Celý večer o tom přemýšlela jako o nebezpečném tajemství a když šla spat, dlouho, dlouho nemohla usnouti. Jak mohla s tím Knutem Holtem jen mluviti, ano dokonce jíti po jeho boku — s ním, jehož nikdy neslyšela jmenovati, aby se nezachvěla nebo nepoznamenala křížem. Hleděl na ni a co podivno, ani drze ani škaredě — jakož se nadála — nýbrž zcela skromně a vlídně . . .

Pozorovala ho potaji. Tu na příklad viděla hned, že je oblečen po modě, však že se nepodobá cestujícím, kteří do domu jejich přicházejí. Znamenala, že má ruce poněkud veliké a že je často zatíná, mluví-li o něčem, co se mu nelíbí, že se stává hlas jeho jizlivý, podobný hlasu otcovu, když se

posmívá, avšak hned zase měkký a libozvučný, jestliže se rozhorlí a rozehřeje, a docela, docela jiný . . .

Skryla tváře do peřiny. Dobrý Bože, čeho se to dopustila! Ležíc tu, myslila na cizího muže, jehož si neměla ani všimnouti, ani ho poslouchati. Dala se do velmi horlivého modlení. Modlila se více než obyčejně — cítila, že jest jí potřebí, z potkání toho se očistiti.

V.

S Knutem se stala změna. Ten, jenž měl za posledního pobytu doma vždy co dělati, jenž mnoho mluvil, zpíval, na moři procházkou se projížděl, chytal ryby, truhlařil, jenž si zjednal několik věrných přátel a mnoho nepřátel nesmiřitelných, ten ležel nyní celé dni na pohovce, kouřil doutníky a hleděl do modra. Neurážel sice nikoho, avšak už nestaral se o bývalé přátele — mimo Petra — maje na všecko, co mu tento nebo otec navrhli, jedinou odpověď: „Nechci.“

Holt o tom v těchto dnech opět a opět přemýšlel, jak se to stalo, kde chyba vlastně vězí a kdo je tím vinen. Nemohl tomu přijíti na kloub.

Holt byl zarmoucen. Kdyby se byl jen mohl odvážiti syna se zeptati: „Knute, pověz mi, co ti schází. Nežádám nic více; nebudu ti na obtíž, jenom mi to pověz.“ Ale v tom to vězelo; byltě mezi nimi poměr tak nápadně cizí —

Když mu zemřela žena, Holt byl na velikých rozpacích s mladým pánem, jenž se ještě kolébal. Nechtěl ho svěřiti osobě cizí, sám pak nebyl s dostatek zasvěcen do tajností, jak děti se vychovávají. I rozhodl se velmi rychle: že se tomu naučí. Požádal zkušené sousedky, která mu po-

mohla překonati obtíže prvních těhodnův. Od ní umění tomu se naučil a cítě se býti ve všem s dostatek obratný, ujal se věci sám: v noci bděl u dítěte, oblékal je, myl, krmil a hrál si s ním, kdykoli měl po chvíli. Trpělivosť, něžnosť a péče o malou bytosť byla neuvěřitelná. A přec nebyl přítelem dětí. Děti mu bývaly vždy naopak něčím nepochopitelným a mrzutým.

Když dítě vyrůstalo, nastávaly nové obtíže. Pokud Holt se snažil s malým dorozuměti se způsobem mimickým, šlo to velmi dobře. Když však z dítěte se stala bytosť mluvící, když chtělo zvědavosti své ukájeti, způsobem veselým a žertovným střídavě se baviti a konečně i vlastní myšlénky a žerty oceňovati, tu Holt se octl na nejvyšších rozpacích. Bylo ma nemožno vpraviti se do názoru a do řeči dítěte. Činil skutečně seč byl. Kupoval velmi důkladná díla německá a praktické návody původu anglického a probděl mnohou noc, aby tajemství tomu se naučil. Také navštěvoval rozličné rodiny, kde byly malé děti, naslouchaje, s největší nábožností rozmluvám matek a chův ale vše marno. Chtěl-li věc prakticky popadnouti, zhatil se celek. K malému hochovi, jenž po pokoji dováděl, mluvil jako profesor ku svým posluchačům a výsledek byl vždy týž: oba se stali netrpělivi, majíce na vzájem špatnou chápavosť. Malý dával na jevo, co si myslí, nohama, a Holt volal. „Což pak to nechápeš!“ A tak bědoval, až mu pot s čela stékal, i byl konečně přes vlastní vůli nucen vzíti chůvu.

Chtěl býti sám učitelem synovým. Hošík se měl naučiti abecedě dle methody nové a docela rozumnější. Celé vyučování bylo tak dokonale promyšlené, tak jasné, logické — tajemství čtení musil hoch podle mínění Holtova touto cestou

v několika minutách pochopiti. Ale i v tom naděje Holtova se potkala s nezdarem. Nemohli se nikterak shodnouti. Hošík protestoval velmi rozhodně; nechtěl tomu dáti, že b—a zní ba; tvrdil, že se to může také některak jinak vysloviti.

Holt chodil do školy poslouchat malých dětí, jak to chápou. Byl mile překvapen vida, že vyučuje se zde zcela podle methody jeho. Avšak výsledek byl přec docela jiný. Žádné z dětí nemělo čeho namítati, že b-a zní ba — zdálo se jim to v pořádku.

„Dítě ku podivu opoziční!“ pravil Holt k sobě, ubíraje se domů. „Zděděné vlohy!“

Zavolal si učitele a ejhle, Knut se smířil ihned s panujícím názorem, co musí alliancí písmen „a“ a „b“ vzniknouti.

Od té doby Holt svěřoval vyučování syna osobám jiným. však proto se jím méně nezabavoval. Vedl s ním dlouhé hovory, aby zkoumal, jak pokračuje. Také syna vychovával, avšak způsobem zvláštním. Nenapomínal ho, nevadil se s ním, nýbrž měl ho k lepšímu. Dával mu cítiti, co nerozumného, směšného chování jeho obsahuje.

Knut neznikl nikdy trpkých satirických důtek otcových, ani když se choval dětinsky ani když byl nepořádný i bával se vzdušných těchto ran více než čeho jiného. Vychovávací tato soustava dodělala se výsledku, jehož Holt se nenadál: syn se bál mu důvěřovati. Neprospívalo, že s ním Holt nakládal jako s mužem odrostlým, tatáž práva mu udíleje: Knut si zachovával myšlénky a city pro sebe, nehodlaje se vydávati v šanc kritice otcově.

„Mlčenlivá povaha matčina,“ myslíval si Holt, nevěda jak důvěry synovy získati. Při tom mnoho

vytrpěl, však nevěděl si rady, jak tomu odpomoci a proto poměru tomuto pomalu uvykal.

Holt tušil, že by synovi prospívalo, kdyby byl přijat do jiného domu. Dal ho ke knězi na venek. Bylo mu nesmírně nesnadno syna postrádati. První dobu chodil nemaje nikde stání a sedal celé večery nahoře v komnatě synově. Vždy za týden syna navštěvoval. Zdálo se mu, jakoby jen ještě více se mu odcizoval. Jmenovitě když se v něm probouzely náboženské pochybnosti, pohlédal na otce zrakomą zvláště plachýma. Otec si přál míti ho zase doma, neodvažoval se však vzíti na sebe za to odpovědnosť. Tu uzavřel odstěhovati se do města a Knut byl dán do škol latinských. Holt ho měl nyní na blízku, však poměr jejich se v ničem nezměnil; od Knuta samého se otec nikdy nedověděl, jak se mu ve škole daří; byli to pokaždé jiní, jichž na syna se vyptával, jmenovitě pak Petr Ström, jeden z nemnohých přátel Knutových.

Když později Knut vyrostl, nastal mezi nimi poměr jaksi přátelský; vypravovali si navzájem své úsudky o tom, co četli a vtipkovali a žertovali každý na účet druhého; co do ostatku každý vedl zvláštní hospodářství pro sebe. O tom sobě nikdy nepovídali. Tak i nyní: Knut mlčel a otec se nesměl ptáti. —

Přišlo léto, pršelo týden jak týden a byla zima. Jednoho dne, když ještě nepohoda tato trvala, ubíral se Knut časně z rána po předměstí, jda k Petrovi Strömovi. Když šel kolem jednoho z nejnepatrnějších domův v ulici, vyletěl mu vstříc muž, nemaje nic na hlavě a volaje: „Umírá, umírá — dítě umírá, bohpomozi!“

Hnal se na Knuta. Byl to Kurt Stub.

„Co jest?“ tázal se Knut.

Druhý se ho chopil za ruku. „Ach, díky Bohu! Totě Knut Holt. Pro všecko na světě, chvátejte — dítě tam uvnitř, vizte — jest celé černé — — byl jsem uvnitř u lodníka, jenž bydlí dole — — tu křičela — a — slyšíte, drahý, přiveďte pak — ne, vy jste sám doktorem! — — Ach, Bůh vám žehnej, jděte dovnitř — zavolám pomoc ženskou! Matka, ubožák, jest sama a všecka zoufalá. Pospěšte si! Je to nahoře v komůrce podkrovní.“

A pak krátkonohý a nemalým břichem stížený muž, nemaje ničeho na hlavě, se hnal do města.

Knut se odebral do domu a po příkrých, vrzajících schodech, jejichž stupně byly uprostřed vyšlapány, a jejichž zábradlí se stkvělo vším, co po sobě zanechaly mnoho let ruce ne právě čisté, do jasna je uhladivše. Nahoře na chodbě nacházely se pouze jedny dvéře. Otevřel je, poněvadž na klepání nikdo neodpovídal.

V malé prostoře se šikmou střechou, hnědými lněnými záslonami, na více místech spravovanými, a oknem vedoucím na střechu domu sousedního, klečela žena u kolébky. Tvář její tiskla se ke hraně kolébky. Hleděla s žhavýma, uplakanýma očima ve smrtelné úzkosti na každé vzdechnutí půlletního děcka, ležícího v kolébce.

Neznamenala ani, že někdo vkročil do komnaty. Knut zastaviv se u dveří, ohlédal se. V komnaté se spalo i bydlilo. Na stolku stál šicí stroj, u okna květiny, na šňůře u kamen viselé dětské prádlo. Dítě se nepochybně roztonalo náhle. Postel vedle kolébky byla ještě tak, jak z ní vystoupili; přikrývka a zcuchané podušky sjely na zem. Matka — jak se zdálo ze

stavu měšťanského — měla na sobě sukni a noční hazuku; bosé nohy tkvěly v nízkých pantoflích, vlasy splývaly volně po zádech.

Najednou vykřikla a vyskočila:

„Již to jde zase! Bože, Bože! musí umříti!“

Knut pospíchal ke kolébce. Zdálo se, že matka ho nevidí; stála třesouc se, se rtoma bledýma, a krátce a z prudka vzdychajíc, oči upřené pouze na dítě. Toto nebylo již tak bledé a tiché, jako když Knut vstoupil. Víčka očí jeho pomalu se zdvihala, oči se otáčely vzhůru dolů, nožky se stahovaly, ruce křečovitě svíraly, ústa násilně a příšerně se skrucovala, obličej nejprve všecek zčervenal, pak zmodral, a z prsou těžce oddychujících vycházely bolestné zvuky.

Knut honem vzdvihl dítě z kolébky, otevřel okno a postavil je na průvan.

„Studenou vodu a nějaký šat!“

Matka přinesla, co si žádal. Třásla se po celém těle.

„Vezměte dítě, dám mu obklad.“

V několika minutách bylo všecko ticho; bylo slyšeti pouze matku dychati a šplíchati vodou, kdykoli Knut obklady střídal.

Křečí pomalu ubývalo. Jen časem ještě rty trhly sebou a jedno víčko pomalu se zdvihalo a sklesalo. Tváře byly na smrť bledé a kolem úst a očí se rozkládal namodralý stín.

„Tak, pro tentokráte je po všem,“ pravil Knut. „Položte dítě do kolébky.“

Matka padla na kolena, a dala se do hlasitého pláče. Mluvila k dítěti slovy dojemnými, prosíc je, aby jí neopouštělo, slibovala mu hračky a vzpomínala mu, jak blaženě spolu žili — zcela tak, jakoby ji slyšelo a rozumělo. A mezi tím přerušovala sama sebe výkřiky jako: „Dobrý otče

na nebesích, proč nevinné děcko musí vše to trpěti!“ nebo: „Ach, Bože, ono mi zajisté zemře!“ Pak naslouchala, jak dýchá, načež se k němu opět rozhovořila týmž hlasem bědujícím a lichotivým. Bylať zhola zapomněla, že někdo je přítomen.

Teprvé když Knut se jí tázal, jak nemoc vznikla, zdálo se, že ho spozorovala. Pohlížela na něho udivena, jakoby vyzvídala, kdo jest a jak sem přišel. Vypravovala, jak se probudila nápadným sténáním děckým. Spatřila dítě v kolébce všecko strnulé, oči v sloup. Vyskočila, aby zavolala lékaře; však nesměla děcko opustiti. Po té následoval záchvat za záchvatem. Zoufalá zavolala na plavce, jenž bydlí pod ní, jsa mimo ni jediným člověkem v domě; však ten spal. Konečně přišel Stub a slyšel ji volati.

Tu bylo slyšeti po schodech kroky. Vstoupil Stub spolu s Kornelií Vikovou. Knut nařídil, čeho třeba, přislíbil, že se postará o ošetřovatelku, jež by matce pomahala, jakož i že se večer přijde zase podívat a odcházel spolu se Stubem z domu.

„Kdo je ta osoba?“ tázal se, když se ubírali po ulici.

„Marie Hansenova! Nebohý tvor. Pochází odněkud z jihu i dostala se sem k Hamrům za službu. Byla to nejtišší a nejskromnější osoba, již si můžete jen pomysliti. Nešťastnou náhodou pak byla velice sličná, což mezi jinými znamenal hned také Gil. Tuším, že ji přiměl ze služby vystoupiti a pro lidi šíti. Sám však se jí nesřekl. Opustila tedy město a odstěhovala se někam na sever. Gil podnikal nyní časté cesty na sever a když se navrátila zpět do města, byli již zasnoubeni. Nu, Hamre neměl nic proti tomu, aby sestřenec jeho také jednou si zahrál „trochu na kavalíra“, jak se vyjádřil. Vidíte. dům Hamrův byl vždy

zvenčí výtečně natřen. Nespatříte v něm ani sebe menší chyby, ni sebe nepatrnější trhliny. Narodil se jí klučina, o jehož život je tak pečliva, a počestný kavalír pravil k ujci: „Ožením se.“ Nastaly prý mezi Gilem a mezi starým velmi prudké výstupy; ale Gil stál na svém. Tu měl Hamre dobrý nápad: poslal sestřence k Fonnovi. Nechci o duchovním tom nic zlého vypravovati... nu, rozmlouval a procházel se s Gilem a přivedl konečně blouda tak daleko, že sklopil hlavu. Fonn mu vysvětloval, že Hamre zastupuje jeho otcovské místo a dával mu na uváženou, kdyby si Marii Hansenovou vzal, že by snadno zapomněla, jak ukrutného zločinu se dopustila. Nu — Gil podnikl delší cestu do ciziny a ona ubohá tu sedí se svým pokladem. Hanba!“

„Toť hanebné!“

„To jsem pravil Fonnovi také. ‚To je vyšší milosrdenství, jemuž děti tohoto světa nerozumějí, dal za odpověď a samými nábožnými slovy tak mne pomátl, že jsem se prohlásil za přemožena.“

„Čím se to děvče živí?“

„Šije jako dříve; od otce nechce ničeho přijati. Vydělává si velmi málo. Předně je tu dítě a pak lidé smějí dávati jí šití jen po kradmu, protože Fonn prohlásil, že se nekála. Kdyby nebyla tak obratná a kdyby nešila tak lacino, neměla by práce žádné. Takto jí posýlají dámy z města práci oklikami a potají.“

„Divím se, že Kornelie Vikova —“

„Kornelie je hodné děvče a velice rozšafné přese všecko, co ti — ti —“ ohlížel se opatrně — „nu, rozumíte mi?“

„Jak to myslíte?“

Štub krčil ramenoma.

„Kornelie dosud trávila život svůj za desaterým zámkem. Však přece jsem několikráte znamenal, že chce něčemu jinému nežli otec a proroci, a pak v malé té bytosti vězí čert: žádná moc na světě ji nezviklá.“

Rozloučili se. Knut se ubíral domů, aby promluvil s otcem o ošetřovatelce. Po té šel k Petrovi Strömovi, jenž byl, jak pravil, „nevázaně rád“, že Knut Marie Hansenovy se ujal. Když Knut se vrátil k obědu, oznamoval mu otec, že bude Kateřina sama u chorého dítěte bdíti.

Večer odebral se Knut opět k malému pacientovi. Zastal i Kornelii i Kateřinu u dítěte. Záchvaty ty se opakovaly často a trvaly dlouho; hošík mezi nimi nepřišel ani k sobě.

Kornelie brala klobouk a plášť; musila ještě domů, říci otci a tetě, že si umínila bdíti střídavě s druhýma dvěma ženama.

Knut a Kornelie odcházeli současně, ubírajíce se ulicemi vlhkými a téměř prázdnými.

„Myslíte, že hošík jí nezůstane?“ tázala se Kornelie.

„Obávám se.“

„Bude to krutý trest na matku,“ pravila s líčenou nábožností, jež bývá vlastností mladých děvčat, která žila vždy mnohonásobně chráněna proti nouzi a pokušení života. Rkouc to, nemyslila vlastně tak na nešťastnou matku jako na svého průvodčího, jenž náležel k lehkomyslným světákům. Chtěla mu dáti na srozuměnou, že to ví, i očekávala, že mu bude při tom poněkud úzko. Jak nemálo se ulekla, když zvolal prudkým a urputným hlasem: „Jaká to myšlénka, již tu vyslovujete! Co víte vůbec o zločinu nešťastné té ženy? Snad jen vřeleji milovala a byla věrnější nežli to dovede většina ostatních? Dejme však tomu, že

chybila; není vám stydno vyznati se, že vzýváte mocnost, která, aby matku potrestala, trápí nevinné její dítě?“

Odebrala se plaše a zděšeně na druhou stranu ulice.

Byla podivením a leknutím všecka překonána. Třesouc se, necítila, že nohy její se dotýkají země. Co živa neslyšela nikdy slov tak opovážlivých. Nyní rázem pochopila, jak nebezpečným muž tento jest.

Knut mluvil tak horlivě a Kornelie ho poslouchala, že žádný z nich ani neznamenal, když se minuli domu Vikova a dospěli až konec města.

Jakoby se ulekli, stanuli a mlčíce vraceli se zpět. —

Kornelie zastala otce a tetu při večeři. Sedla si za stůl. Vik pravil, že zaplatí ženě, aby u dítěte bděla.

„Není potřebí; jsme již dvě, Holtova Kateřina a já,“ odvětila Kornelie.

Vik poněkud svraštil brvy.

„Chceš —?“

„Ano, půjdu tam zase, jakmile povečeřím.“

Vik s počátku neříkal nic. Však když bylo po večeři, pravil: „Není mi vhod, že tam chodíš.“

Kornelie neodpovídala.

Vik přešel několikrát po komnatě. Po té se odebral na chodbu, zavřel dvéře, jak míval v obyčeji a schoval klíč. Když se vrátil, Kornelie stála uprostřed komnaty; měla na sobě zase klobouk a plášť.

„Dostanu klíče?“ tázala se.

„Jdeš tam tedy skutečně?“

„Ano.“

Slova nebyla se žádné strany příkrá nebo rozčilená. Mezi každou námitkou však byla přestávka,

která dodávala rozmluvě přece rázu sporného. Vik na ni hleděl chvíli zasmušile, pátravě; po té jí dal klíč, nepromluvil ani slova a odešel.

Když Kornelie do domku se vrátila, nalezla postel rozestlanou a nové podušky na ní. Druhé dvě chtěly bdíti do půlnoci. I lehla si oblečena na postel; však nemohla usnouti. Po tichounku Knutova slova jedno za druhým se vracela do její paměti, mocně ji dojímajíce. Však ještě více nežli slova uchvacoval ji způsob, jímž mluvil. Toto nadšení jí bylo neznámé. Byla to jakási roztrpčelost vášnivá jakož i hluboká bolest, jež ji nutila opět a opět zkoumati obsah jeho slov.

Druhé ženy seděly mlčky po obou stranách kolébky, jež stála v koutě komůrky slabounce osvětlované noční lampičkou. Věděly, co přísná dcera Vikova o nich si myslí a proto byly u přítomnosti její na rozpacích. Když pak se domnívaly, že usnula, daly se šeptem do hovoru, jemuž s počátku rozuměly jen samy, později pak slyšela jej i Kornelie.

Mluvila Marie Hansenova.

„. . Přicházel sem každý den, vykládaje, jak ohavného hříchu jsem se dopustila. Vím arci, že to nebylo dobře . . . vždyť jsme se chtěli později vzíti za sebe. Nepřemýšlela jsem o tom, až se mi zdálo, že se zblázním . . . Gil také říká, že to v jiných zemích není tak jako u nás. Snoubencům není potřebí, aby je kněz oddával . . . Dají-li se u úřadu zapsati, jsou podle zákona manžely.“

„Ale Marie, to jsou zajisté pohané?“

„Ne, on říká, že jsou to křesťané jako my.“

„Je to možno?“

„On to zajisté ví.“

Nastala přestávka. Pak pokračovala Marie, jakoby druhé svěřovala tajemství.

„Kateřino, v bibli o tom nestojí nic, že by nás musili oddávati duchovní.“

„Bůh uchovej, Marie, kdo pak ti to namluvil?“

„Gil mi to též vypravoval.“

„Ó, jak jsi se mohla tak dáti klamati!“

„Tázala jsem se pastora.“

„Nu, a co řekl?“

„Pravil pouze: Budu se modliti za svedenou tvou duši.“

Kateřina sepjala ruce: „Vidíš!“

„Četla jsem sama; nestojí tam skutečně nic, Kateřino.“

Kateřina chvíli mlčela. Po té pravila: „Pak to stojí zajisté v jiných knihách učených?“

„Nevím. Ale tam to není. Proč pak by bylo hříchem, kdyby nás duchovní neoddával.“

Kateřina kroutíc hlavou vzdychala.

Marie pohlédla na hošíka v kolébce.

„Ach, jen kdybych nepřišla o dítě,“ pravila. „Nevíš ani, co jest míti dítě. Vyjdu-li si hledat práci a daří-li se mi dobře, pak bývám dvojnásobně veselá, neboť pak si myslím, že mu mohu pořídit všecko, čeho potřebuje. Je-li hošík syt a leží-li tu tak v teple a pohodlí . . . pak se mi zdá, snad tomu nebudeš ani věřiti, jakobych byla sama syta a v teple. A daří-li se mi špatně, myslím si také na něho, jak je mu asi doma . . . nemohu býti zhola nešťastna, pokud mám své dítě. Ano, kdyby se mělo všecko odestati a já tomu chtěla . . . ne, Kateřino, věř mi, že bych tomu nechtěla.“

Kateřina nemohla přes srdce přenésti, aby nahnala Marii více starostí než-li měla; však prosila po tichu Boha, aby ji osvítil.

Marie se zděsila — dítě mělo záchvat. Kornelie slyšela chvíli jen lehké kročeje, přinášela-li

některá z žen něco, a krátká, polo tichá slova, jimiž se bavily, úzkostlivě sledujíce zápas dítěte. Konečně bylo po všem. Seděly opět vedle kolébky. Marie promluvila dříve.

„Pověz mi, Kateřino, nebyla jsi ještě nikdy v pokušení?“

„Ne, Marie, toho bych se nedopustila pro spásu duše.“

Četla nepochybně v očích, že tomu Marie nevěří, neboť brzy Kateřina pokračovala:

„Ano, hledíš na mne. Tak to činí každý. Ale Bůh je mi svědkem, že jsem čistá.“

„Což pak nejste zasnoubeni?“

„Jsme.“

„Proč pak se tedy nebéřete za sebe?“

„Je v tom překážka; nesmím o ní mluviti.“

Kornelie cítila velikou tíseň. Stálo jí namáhání, přiblížiti se k oběma těmto ženštinám, o nichž slýchala vždycky jen mluviti způsobem, jímž ctihodní lidé o padlých se zmiňují. Jak jí bylo stydno! Jakých měla sama zkušeností? Věděla, co jest bráti se po nestřežených cestách života, bez rodiny, bez přátel? Milovala a věděla, co znamená býti odloučenu od toho, jehož miluje? Snad by byla na místě těchto žen klesla ještě hlouběji!

Knut přišel nazejtří časně. Kornelie bděla; druhé spaly. Vypravovala, jak se dítěti v noci dařilo. Cítila, že jest nucena chovati se k němu důvěrně, což jí bylo nad míru trapno. Myslila již, že matku vzbudí, však nechala toho. Šťastnou náhodou mluvil krátce a chladně, ani jednou na ni nepohlédnuv. Když si prohlédl dítě, pravil:

„Máme naději.“

„Ó Bože!“ zvolala Kornelie a z očí se jí vyhrnuly slze. Na všecky ohledy bylo zapomenuto,

všecka rozpačitosť zmizela. Knut se stal najednou starým dobrým přítelem, jemuž byla zavázána nekonečnými díky. Uchopila jeho ruky, pohlížela na něho okem vlhkým, radostí plápolajícím, však skoro skrouženě. Pak se naklonila honem nad kolébku, políbila hošíka, jenž dostával na tvářích barvu a opět děkovala mu.

„Máme naději," opakoval Knut, „ač nikdo dosud nemůže říci, bude-li dítě tím, čím bylo. Od té doby, ve které se na matku opět zasměje, může i v té příčině býti upokojena."

Odešel a Kornelie nemohla déle prodlévati. Budila ostatní ženy, které se vyděsily, že něco se stalo.

„Ne, ne!" zvolala Kornelie, „však byl tu lékař a pravil, že máme naději."

S utlumeným ale radostným výkřikem matka vrhla se na kolébku, dala se do pláče, líbala malého, proudem něžných slov mu lichotíc.

Kornelie vzala Kateřinu za ruce a když Marie vstala, objala ji a políbila na čelo. Tři tyto ženštiny v tomto okamžení se staly důvěrnými přítelkyněmi.

Matku to táhlo zase ke kolébce. Směla doufati — doufati! Ohlédala se po komnatce — bylo tak osvětleno a krásno a mělo očka, jež na ni tak známě a laskavě pohlížela. Pozorovala prádlo dětské, visící u kamen. Jak strašlivá byla myšlénka, že by se měla brzy ocítiti samotna s věcmi těmito, jež šila za tichých nocí a jež jí připomínaly tisíc krásných, blažených chvil, které nikdy ovšem už se nevrátí. Každá část se stala v jejích rukách živou bytostí; berouc jednu po druhé, narovnávala ji, líbala a ukazovala pyšně druhým, vypravujíc s neobyčejnou horlivostí a se smíchem a pláčem, jak povstala. V komnatě jí bylo skoro těsno; byla

by vyskočila na ulici a po všem městě veřejně jásala: „Mám naději! mám naději!“

Dítě Marie Hansenové se zotavilo brzy; však nemoc je připravila o několik měsíců. Mělo mdlý, nejistý pohled, nejevíc žádné radosti, kdykoli matka s ním žertovala. Když pak jednoho dne Knut se přibližoval k domu, aby vykonal obvyklou návštěvu, vyběhl mu v ústrety Kurt Stub funě jako velryba. Nevšímaje si lidí po ulici volal mávaje kloboukem:

„Hurá! Už se smálo! Už se smálo! Právě jsem chtěl jíti k vám. Pomyslete si jen, usmívá se jako dříve, tak vesele a čtveráčky. Je to dítě znamenité!“

Knut vešel do domu; Kurt Stub se hnal ulicí, zadržoval jednoho cizince po druhém, oznamuje každému neuvěřitelnou novinu: „Dítě se usmálo!“

Takto celé město se dovědělo, že dítě Marie Hansenové se usmálo. Konečně Kurt dospěl také k uzavřenému domu Hamrovu a vnikl do vysoké, tmavě natřené komnaty, v níž konsul t. j. Gil měl svou písárnu. Vrazil tam, ani nezaklepav a šel s tváří nad míru určitou. Posadil se na prázdné místo za dvojnásobným pultem, za nímž Gil pracoval. Nejprvé hleděl tiše a se rtoma uzamčenýma na konsula, jehož dlouhá tvář báječným chováním hosta ještě více se prodlužovala. Po té pravil krátce a prudce:

„Usmálo se.“

Gilův obličej se natáhl ještě více; skuhral netrpělivě.

„Povídám, že se usmálo.“

Druhý zabručel. Tázal se: „Kdo?“

„Kdo?“ vyskočil malý, obtloustlý muž do výšky. „Ty se tážeš? Myslím — ať mne ďas —

že ti není neznámo, o čem celé město ví a z čehož každý se raduje.“

Konsul vypoulil oči a dolní ret mdle sklesl.

„Vlastní tvé dítě, jež bylo na smrt nemocno a jež léčil mladý Holt a které ošetřovaly a hlídaly Kornelie Vikova a Kateřina Holtova,“ pokračoval Kurt — „toto dítě jest to, jež dnes poprvé po své nemoci zase se usmálo, takto matce a všem, kdo mají srdce v těle, radosť působíc, čímž spolu dokázalo, že jest malým diblíkem, jenž něco vydrží. A ty stojíš zde a čerta se o to staráš. Mám otázati se tě, konsule, jednáš-li takto jako „gentleman“, jak to jmenuješ?“

Konsul se červenal jako kohout i jal se přecházeti po komnatě. Časem si něco zaskuhral, co Kurt, jsa do řeči jeho zasvěcen, přeložil takto:

„Čertovo dílo — není mou vinou — víš, starý, — — mimo to ohledy náboženské —“

Tu mu skočil do řeči Kurt, udeřiv na pult, až duněl:

„Nikoli, poslouchej, milý konsule! Nechlubím se, že jsem s nebem ve všem za dobré. Rád přiznávám, že nejsem učený muž a že jsem se dopustil pokleskův, jichž jsem se mohl také vyvarovati. Však doufám, že jsem po svém způsobu také bohabojný jako jiní pořádní lidé. Vidíš, konsule, měl bysi se chovati slušně a nedbati ohledův . . .“

„Ale strýc — vždyť pak nemohu —“ namítal konsul.

„Dobře. Znám ho. Jest majitelem lodí, pravda. Však to nepatří k velitelství na palubě. Řídil jsem také lodě majitelův cizích. Ale na palubě jsem byl já pánem; byl bych na svou čest majitele shodil dolů, kdyby byl strčil nos do mých záleži-

tostí vnitřních. Tobě se nedostává odvahy, konsule, to je to.“

Konsul chvíli přemyšlel. Konečně pravil ve své řeči:

„Věc po čertech nemile zamotaná! — Děvče mám velice rád — hloupé záležitosti rodinné! — Myslil jsem nějaký čas — odejíti do ciziny — větší poměry — čert by to zde vydržel — rýpalství se všech stran. Pokusím se —“

Kurt si hvizdal.

„Hola! něco mi napadá!“

Odeběhl od pultu, a počal malým, hopkujícím krokem klusati po komnatě. Chtěl právě nápad svůj blíže vysvětliti, v tom někdo zaklepal.

Byl to Kunt.

„To je muž!“ zvolal Stub. „Děkuj mu, konsule. Kdyby jeho nebylo, byl bys snad přišel o syna.“

Několik neobyčejně hlubokých zvukův hrdelných označovalo zároveň rozpačitost i vděčnost Gilovu.

„Mohu vám prokázati navzájem službu nějakou?...“ končil.

Knut mu skočil do řeči:

„Beru vás za slovo. Přišel jsem právě k vám, protože jsem chtěl za něco prositi.“

Kurt louskal prstoma.

„Vsadil bych se, že přicházíte v téže příčině jako já — stran matky dítěte — není-li pravda?“

Knut kýval.

Konsul sebou zase hnul.

„Kurte, co myslíš? — Což abychom se posadili —?“

Otevřel dvéře do pokoje uvnitř ležícího.

„Dobře,“ pravil Kurt. „Tu si pohovoříme všickni tři o mé myšlénce.“

Konsulova komnata vynikala toiletním stolkem,

jenž byl všecek přeplněn láhvičkami, kartáčky, mýdlem atd.; jakož i tím, že všecky stěny byly pokryty puškami všech způsobův, udicemi a vnadidly všech barev.

Přitiskl na zvonek a „sluha“ jeho se objevil. Hned po té přinešeny doutníky. Kurt na to vykládal svou ideu, jež docházela souhlasu. Když bylo o věci projednáno a Kurt se dal do obdivování pušek a udic, rozveselil se konsul nad míru i mluvil řečí mateřskou skoro docela srozumitedlně, však pořád ještě jazykem poněkud neohrabaným.

Večer po tom malý kapitán navštívil Knuta. Byl mysli výtečné, žádal za dýmku „ale velikou“ a když bylo všecko v pořádku, počal vypravovati, jak uvedl ideu svou k místu.

„Odebral jsem se od konsula přímo k jeho důstojnosti. Když jsem se ocítil před dveřmi kanceláře s těžkým porculanovým štítem, na němž stojí jen F. N. Strand — prostě a dobře, s otevřeným dosud prostorem pro budoucí tituly — tu jsem cítil, že je mi přece poněkud úzko. Nedal jsem si času k přemýšlení — chce-li člověk na světě něco pořídíti, nesmí si na to vzíti kdy. Tvářil jsem se tedy, jako se tváříváme z pravidla jen o pohřbech a podobných příležitostech, vešel a dotíral jsem na něho ihned s celou tou událostí a plaveckou svou moudrostí. S počátku kýval, že souhlasí, řka: ‚Ovšem‘ — ‚dobře‘ — ‚Jakobyste mi ze srdce mluvil‘ atd. To trvalo, pokud jsem mluvil o konsulovi a co jest prokletou jeho povinností. Ale pak nadešla zvláštní obtíž, totiž Hamre. Tu tvář jeho se změnila. Kolem úst zahrával mu nepokojný, přísný tah, očima hleděl daleko přes mne. Nyní to počne, pravil jsem sám k sobě, však přece jsem pokračoval. Natahoval se, prsa se mu šířila, zdálo se, jakoby měl v kříži železný prut a brada se

mu zdvihala do výše. Na mne pohlížel jen kosmo. Nyní jest s povážlivou, pravil jsem k sobě, dospěli jsme až po probošta. Mně nezbývalo žádné cesty, ubíral jsem se tedy plným větrem dále. Když jsem byl konečně hotov, dokončil i on své změny. Po mohutných prsech splývál hladký, studený, zlatý kříž biskupský. Dělal se, jakoby mne neznal. Nyní, myslil jsem si a budeš rozdrcen na padrť.

„Zcela dobře."

„Musíte mne míti omluvena, pane Stube. Protiví-li se však sňatku tomuto muž tak uznané rozšafnosti a nábožnosti jako Hamre, pak jsem živě přesvědčen, že v tom vězí něco na povážlivou a že jsou to příčiny hluboké, mravní —"

„Ty můj bože, o tom jsem byl i já živě přesvědčen, počal jsem kličkovati. Nechal jsem Hamra zcela opatrně se zmenšovati, až konečně docela zmizel za tenkou postavou pastora Fonna, což bylo, aniž se chválím, uměním uznání hodným. Není to ani tak velkoobchodník, jenž jest proti sňatku tomu, jako spíše Fonn."

Vztáhl obočí velmi nepatrně výše; však já mám bystré oko i pomyslil jsem si: zde se musíš zaklínovati.

„Ctihodný jeho kollega měl přírozeně důvody velmi případné . . ."

„Zajisté, zajisté!" Přisvědčoval jsem všemu. Gil nedělal dobře, že se stavěl Fonnovi na odpor — muži tak vynikajícímu. Konsul měl nevoli svou proti Fonnově horlivosti reformační a celému jeho směru církevnímu udusiti a na Marii Hansenovu aspoň tak působiti, aby na ni Fonn neměl vlivu. Mluvil jsem dlouho o církevním stanovisku konsulově, jehož, mezi námi řečeno, ani není, jakož i o snahách Fonnových, aby ho přivedl ku

správnému názoru o poměru státu a církve. Nemyslil jsem arci, že Fonn by měl na konsula něco osobního — Bůh uchovej! Člověk tak vynikající! Lze si vysvětliti, že se mu zdá, jakoby nenalézal pravého základu k tomuto manželství. Vyvinul jsem, při sám Bůh, výmluvnosť zcela zvláštní, bylo potřebí jíti ještě dále. Počal jsem hovořiti opět o obou mladých lidech. Je to velmi smutné. Musí postrádati církevního požehnání, člověk nemůže býti nikdy dosti opatrný — žijeme v dobách nebezpečných — někomu by mohlo napadnouti, že lze požehnání toho docela pohřešovati — (zde jsem se dovolával jeho samého, poslední jeho kázání mi přišlo nad míru vhod) — a konečně: věc vzbudila po městě všeobecnou nevoli; znám lidi, vážené lidi, kteří nechtějí Fonna více poslouchati; bylo to přímé pohoršení a běda tomu atd. Ubezpečuji vás, že jest to nejhladší cesta, po níž jsem se kdy ubíral. Poslední, všeobecné mínění rozhodlo. Viděl jsem, že jsem obtíže odstranil, ještě než bylo promluveno poslední slovo. Nejprve biskup pomalu zasychal; hladký, studený kříž vklouzl zase pod kabát. Probošt se držel déle; cítil jsem ještě chvíli zápach úřední pochybnosti, důkladných úvah a jiných prostředkův pohrobních; ale k nemalé radosti mé zmizelo i toto strašidlo kancelářské a když jsem dokončil, seděl jsem opět proti F. N. Strandovi — prostě a dobře, jen s otevřeným dosud prostorem na budoucí tituly a důstojnosti. Slíbil, že s Hamrem promluví; je prý to skutečně věc, jež se týká celé obce, církve atd. Vzal jsem ho za ruku. Děkoval jsem mu srdečně a ubezpečoval ještě jednou, že bude v té příčině míti celé město na své straně. A pak jsem letěl jako blesk ke konsulovi, abych ho poučil, by se postavil na církevní stanovisko . . .

Vidíte, to jest, čemu se říká: býti diplomatem, příteli milý," končil malý muž, učiniv ze sklenice veliký doušek.

VI.

Vrstva šedivých mrakův prostírajících se nad mořem i nad zemí počala se trhati. Modré oči prokukovaly závojem, kosé paprsky sluneční se táhly mezi nebem a zemí jako zlaté struny.

Konečně malé město se probudilo k velebnému pohledu na nebe a na jasná, bezmraká temena horská, vysoko po slunci se vypínající. Bílé, vlnící se páry zakrývaly ještě velkou část moře, břehův a údolí, visíce ještě vysoko po úbočí horském. Zde se položily jako pás přes kuželovité pohoří, ve dví se rozdělujíce. Tu rozepjaly nejistý most visící přes úzký průliv s vysokými horami po obou stranách. Dále do země po horském hřbetě souměrně klesajícím zdálo se, jakoby stromoví v ubývající mlze se nalézalo na pochodu vzhůru k temenům.

Slunce nabývalo nadvlády a mlhy se rozplývaly. Moře se modralo jako nikdy před tím, pažity po údolích byly vlhké a svěží a bílé malé domky kolem do kola po pobřeží pohlížely na sebe vesele všemi okénky svými. Všady — na moři, na horách i na domech se zdálo, jakoby tam sedělo do milionův jisker ustavičně zhasínajících a zase rozžžatých. Zdálo se, jakoby všecko se veselilo, protože mlha zmizela.

Petr, Knut a Kornelie nalézali se na palubě jedné z menších parolodí dojíždějících do jižních fjordův. Chtěli všickni tři navštíviti venkovského kramáře Brandta. V podpalubí jen jen hemžilo se to cestujícími. Byli tu měšťáci, ubírající se na

letohrádky, kramáři, kteří konali každoroční obcházku po vesnicích, studenti, ubírající se na prázdniny, cizozemští turisté všech národův a domorodí navštěvovatelé hor, mající kalhoty po kolena, kované střevíce, závoj na klobouce, dalekohled na řemeni přes rameno a dlouhou hůl v ruce.

Loď jela pohodlně vodou do šeda se lesknoucí a tvořící po obou stranách kormidla bílé pruhy. Na jedné straně měli na očích černé hory pobřežní, na druhé pak viděli mezi nízkými ostrovy a výspami ven do širého moře.

Petr byl unešen. Každý člun rybářský, jenž letěl kolem, každý dvorec selský, jenž v úzkých údolech znamenali, nadchnul ho vlasteneckými písněmi a venkovským nadšením.

Knut byl mysli nevrlé. Petr ho nemohl přiměti, aby viděl ten lesk a tu krásu, jíž všecko v očích jeho se stkvělo; proto se odvrátil brzy od něho i utekl se ke Kornelii, která sedíc u okna četla v modlitební knize černě vázané. Rozuměla mu. Knutovi se zdálo, že vypadala dříve jako sušinka šosácká; však nyní zářila, nyní se smála i zdála se šťastná — právě jako Petr.

Rozmluva jejich donikala částečně až po Knuta. Hovořili o letních výletech po zemi a po vodě. Upomínky na cesty, jež konal jako student pěšky, probouzely se v Knutovi. Vzpomínal si osamělých jezer horských, pustých plochých hřbetův, úzkých kamenitých údolův a tu a tam v koutku zakrytých celnic, z jichž zahrádek zachvívala po silnici vůně růží a karafiátův. Myslil na osamělý život v odlehlých těchto dvorcích. Kornelie se mu zdála něžnou, ve stínu vyhnanou bylinkou z takového domova. Což divu, myslil si, že miluje všecko, co jest bledé a tiché.

Loď zabočila do zálivu. Bylo zde více stanovišť. Všady bylo viděti lodní mosty s vlajkami, všudy se objevovaly loďky s lidmi svátečně oblečenými. Pozdravovali se a loučili. Petr kýval hlavou třepal rukama, mával kloboukem a šátkem kapesním, jsa namahaním a pohybem červený jako kohout.

Turisté přecházeli po palubě. Několik malých dětí si hrálo na schovávanou a mlsalo bonbony; některé dámy, které přicházely na loď z přístavišť buďto s košem květin, nebo s košem višní, daly se do jídla, hovoříce o kandidátech theologie a o zasnoubení.

Knut se posadil ke Kornelii. Otázal se jí několikráte na rodinu, již oba chtějí navštíviti. Dlouho nemohl vynutiti z ní než jen nejchatrnější zprávy slovy nejsuchopárnějšími. Když pak se jí tázal, je-li dcera kupcova právě tak roztomilá jako matka, najednou ožila.

Knut byl řečí její překvapen. V tiché mysli své porovnával paprsky v očích jí hrající s paprsky, jež vysýlá slunce, jež však jsou nám jen za zvláštních poměrů viditelny.

Chvíli mlčeli. Docházela k nim osamělá slova z hovoru ostatních cestujících. Student, jenž páchl po grogu a špatném tabáku, ukazoval švédskému pastorovi některá památná místa historická. Nabízel s neobyčejnou jistotou nejpodivuhodnější báchorky svým spolucestujícím, kteří všecko vděčně poslouchali, usmívajíce se. Dámy jedly višně, odhazujíce pecky do moře a mluvíce o novém zasnoubení. Knut odňal Kornelii knihu a převracel listy. Název její zněl „obrázky missijní“. Pohleděl na ni.

„Můžete skutečně něco takového čísti?“

Dvé očí nad míru polekaných patřilo na něho. Nacházela se jako na útěku do hustého lesa. Ukryla se za stromy, vykukovala bázlivě a pravila:

„Čísti?“

„Myslím, baví-li vás to.“

Vyšla z úkrytu, jevila tvář chladnou, vážnou.

„Nesluší nám všem věci takové čísti?“ tázala se.

Knut se smál. Nemohl se zdržeti. Mladistvá postava, kárající hlas a tvář tisíc let stará — protiva, jež se mu zdála velice směšná.

Červenala se v horlivosti missijní. Dala se do hovoru o daleké zemi mouřenínské jako o středu země a o událostech tamních jako o největších příbězích dějinných. Cizá, podivná jmena zvučela kolem ve vzduchu; byli to náčelníci, s nimiž se vyjednávalo, nebo „obrácení na víru“ nebo „zatvrzelci“, kteří s horoucím zápalem se přidržovali starých bohův jsouce ochotni všecko za ně obětovati. Ti přijdou do pekla.

„Protože činí, co na nich bohové jejich žádají?“

„To jsou bohové nepraví.“

„Dobře. Co pak znamená věrnosť a zapírání sama sebe?“

Hleděla na něho zrakoma pátravýma:

„Vy — Vy nemáte žádného náboženství?“ koktala.

„Víte, co říkají Číňané? . . . Jest kolikeré náboženství a každé jest jiné; však jest pouze *jeden* rozum. Všickni jsme bratří.“

V tom okamžení loď klouzla kolem řady mohutných, šedomodrých ledovcův.

Cestující pozorujíce obdivovali se jim. Tu bylo nadšení německé, anglické, švédské a norské.

Horolezci se dali do hlasitého sporu, pokud které z těchto temen náleží do „prvé třídy“, čemuž jeden z nich prudce odporoval, vysvětluje na konec, že ani jedno z nich nebude v dějinách jmenováno.

Petr se měl k těm, kteří se divili. Hory tyto náležely do jeho osady; byl aspoň nezvratně přesvědčen, že v té příčině patří do třídy pranejprvnější.

Kornelie sepjala ruce.

„Divíte se nepochybně, jak všemohoucí jest všemohoucnost?“ tázal se Knut.

„Nepovažujete něco takového za krásné, není-li pravda?“ durdila se.

Pokusil se jí vyložiti, co spatřuje ve starých těchto chlapech, kteří zažili neznámé doby slunce a ledu a nyní po zkušenosti milionův let plni ledovité lhostejnosti po údolí se rozhlédají, kde lidé mizerných několik století dělají hluk.

Hleděla na něho nedůvěřivě — o celku až nadále pochybujíc.

„Tohle je něco pěkného,“ zvolal Knut, ukazuje na nadšeného přítele. „To je překrásný člověk — není-li pravda?“

„A — a — no — o — zajisté,“ prohodila opatrně.

„Pochybujete?“

„Ne, — nevím — myslila jsem si — Björnholt říká, že má nebezpečné zásady.“

Knut se smál. Ona se usmívala rozpačitě, však nezdálo se, že by byla uražena.

„Zdá se, že vás zajímá politika?“ počal Knut znovu.

Kroutila hlavou.

„Papa a Björnholt rozmlouvají tolik o —“

„Našich lidech nebezpečných. Slýcháte také mluviti o svůdci lidu, o mladém Holtovi.“

Smála se.

„Ano — jednou —“

„Dobře! Zapomněl jsem, že jsem nabyl rozumu.“

„Ano, proč jste ho nabyl?“ tázala se rychle.

„Rozumu? Ó — že nechci déle vězeti v pověře.

„V pověře?“

„Nebo-li lépe: že jsem již době snivé odrostl. Každý má takovou dobu. Moje byla velikolepá, světodějná a nad míru podivuhodná.“

„Nerozumím vám skutečně.“

„Věřím rád. Na neštěstí nemohu vám ji vysvětliti, abych vám nevypravoval dějin svého mládí a to —“

„Nechcete?“

„Mrtvol neradi vykopáváme.“

V tom se k nim přihnal Petr.

„Už jsme tam hned, Knute, musíš se skutečně dívati!“

„Dobrá, příteli, jsem připraven žasnouti,“ pravil Knut vstávaje.

Ke stroji byl telegrafován povel. Loď klouzla kolem vyčnívajícího skaliska, i bylo viděti nejprve jako všady lodní most s vlajkou na sloupě, za mostem řadu vetchých domků, a dále do země rovný údol s listnatými stromy a obílenými dvorci.

„Nuž?“ pravil Petr, upřeně hledě na Knuta.

„Máš dobře,“ odvětil tento, „roztomilé místečko.“

Na lodním mostě jen jen se hemžilo lidmi a koni. Sedláci v žlutých kožených kalhotech a s biči v ruce stáli, ještě než loď se zastavila, uprostřed cestujících, nabízejíce povozy.

„Tu jsou, tu jsou!“ zvolal Petr, mávaje klobouk em. Skutečně, kramář s kratinkou dýmkou v ústech, paní jeho v hnědém klobouku slaměném, se stuhami vlajícími, pro horko rozvázanými, a mladá rusá dívka ve světlých šatech letních s modrým závojem na klobouce. Mladá dívka podávala Kornelii přes zábradlí ruku, kývala hlavou a smála se bez přestání opakujíc: „Pozdrav tě Bůh!“ a „Jak's hodná, že přicházíš!“ Pozdravila také Petra přívětivě a trochu rozpačitě a zvědavě i Knuta.

Přístavní most byl napjat a všickni lidé s mostu lodního se hrnuli na palubu. Strkali do sebe, smlouvali povozy a vyhledávali zavazadla.

Petr se vrhnul na kupu kufrův a rozhazoval cizí jmění po palubě, hledaje, co náleží Kornelii. Strkal i bylo jím strkáno, byl brzy na zemi, pomáhaje nakládati, brzy zase na palubě, znovu rozhazuje zboží ostatních cestujících.

Malá společnost konečně se dostala na místo. Vozík za vozíkem ubíral se podle nich s pány rozmlouvajícími německy nebo anglicky. Po té přicházeli horolezci dlouhými, chvatnými kroky.

Cesta vedoucí do údolu nebyla zřízena po novém způsobu. Byla úzká s hlubokými kolejemi, které za deště bývají plny vody. Všady, kde toho kopyta koňská a kolesa dopouštěla, vyrůstala tráva. Byla to cesta zbytečně křivolaká, kopčitá a srázná: brzy se uhýbala, aby se ukrývala v olšinách, nebo aby se napájela potokem, čímž jaro jak jaro se stávala téměř nesjízdnou; brzy vystupovala na daleké návrší, jen z rozkoše, míti daleký výhled po zálivu a údolí, aby pak vším chvatem na druhé straně se skláněla. Byla to roztomilá, idyllická cesta, jež předpokládala, že každý má dost času a dobrou mysl, a že miluje překvapující nápady.

Petr byl nyní velmi zamlklý, nebera v hovoru skoro ani podílu.

„Co se mu stalo?“ myslil si Knut. „Vždyť jest nedalek své touhy. Jest také u něho dosažené štěstí menší než želané?“

Brandtův dům ležel na potoce — skladiště a krám trochu vzdálen od domu a obehnán velikou zahradou. I zde byla vztyčena vlajka.

Světnice, do níž hosté byli uváděni, byla nárožní s výhledem na moře. U jedné stěny stála pohovka, do níž by se byl vešel celý pluk, před ní pak rozkládal se stůl. U okna stála staromodní lenoška s koženým, zlatotkaným povlakem; zde domácí pán sedával na večer bafaje z dýmky. Na stěně hned vedle domácího pána visel dalekohled, jímž vyzvídal, kdo jede po moři. U kamen stála skřínka na tabák s množstvím dýmek zamračeného zevnějšku.

Stůl byl pokrht bílým ubrusem. Pšeničný chléb venkovského, řádného způsobu se bělel ve dvou platinových koších. Měděná konev, jež se leskla, až oko bolelo, pomalu dýmajíc visela nad pánví s uhlím.

Mladší členové rodiny, dva hoši a dvě dívky, úborci opálení, rusovlasí, přiběhše otvírali z kouta zvědavě oči na cizince.

Pila se káva a přikusoval se pšeniční chléb. Po té obě přítelkyně odběhly; Knut je viděl později ruku v ruce na zahradě, pak u potoku a pak na silnici, kde se zastavovaly rozmlouvajíce s přechozími.

Kramář nabídl hostům doutníky. Avšak Knutovi, jenž z dýmky dosud nikdy nekouřil, se zalíbily zamračené, klackovité hlavy u kamen — doutník mu uváděl na paměť život v hotelu a

cesty po dráze, jsa venkovskému jeho rozmaru na odpor.

„Petře," počal najednou kramář, „myslím, že vyhraješ . . . Hannin stromek prospívá, při sám Bůh, nejlépe."

Petr vyskočil.

„Vždyť jsem to věděl. Ha, ha, ha! — Což si nevyjdeme?"

„Ano — je-li libo —?" Hleděl na Knuta.

„S největší radostí."

Odebravše se do zahrady, prohlíželi Hannin strom a ještě mnoho jiných stromův. Po té prohlédali skladiště. Petr chvátal se schodu na schod, po všech prostorách se ohlédaje. Zkoumal zboží a přístroje vytahovací. Na konec ukazoval Knutovi malou komnatu, v níž přebýval, pokud byl v domě Brandtově.

Ze skladiště učinili malou procházku do pole, kde v kupách nebo na rohatinách rozložené seno šířilo svěží, letní vůni. Černý kůň pobřežní šel po provaze na pastvu, dále od něho kůň šedý, jehož Petr nikdy neviděl. Mluvilo se o jeho dobrých i zlých vlastnostech.

Knut mlče, bafal hrdinsky z černé dýmky. Bylo mu nad míru hezky. Toužil po práci, po plodonosné činnosti. Již dlouho necítil tolik zdraví a chuti napnouti sil svých.

Dívky běžely po louce, jakoby se jednalo o život. Smály se a nemohly ani ven s důležitou zprávou, aby pánové se vrátili domů. Když se obrátili k domovu, Petr dal se s nimi do skákání přes kůpy a do hry na „chytačku".

V komnatě hospodyně přichystala pánům grog, dámám pak malinovou šťávu. Později Hanna zasedla k pianu. Zpívala krátké, něžné písničky, plné čtveračivé milostnosti a přednášela je vesele

a po svém způsobu. Vřelé, měkké písně zněly, jakoby dýchaly náladou večerní. Jednomu se zdálo, jakoby byly vznikly v letní době při vůni sena na břehu lesknoucího se zálivu.

Petr zpíval písně vlastenecké. Dozpívav, zůstal u piana, tiše rozmlouvaje s Hannou. Kdykoli se odvážil malé poznámky, začervenal se a na tváři se mu zračila nejroztomilejší hloupost.

„Aha!“ myslil si Knut, „zde máme tedy vysvětleno, proč tak neobyčejně miluje fjordový parník.“

Když oba přátelé večer odešli do ložnice, Knut vzal Petra za rameno a třásl jím. „Čtveráku!“ —

Petr se začervenal a zbledl.

„Snad nemyslíš, Knute — přec nemůžeš mysliti, že“ — koktal.

„Žes zakuklený dívkožrout? Blázne! Nedělej si zbytečných nadějí! Neviděl jsi se nikdy v zrcadle? Myslíš, že člověk s tvou tváří by mohl sebe naivnější dítě omámiti?“

„Ale Bůh uchovej, Knute, nevěř pak, že by kdy byla slovem, posuňkem — nebo že bych se opovážil mysliti si, že —“

Knut se smál; Petr byl vážným jako temný šerý hrob.

„Nežertuj s tím, Knute. Nesnesu toho.“

„Odpusť, příteli! Raději bych se dal za živa pohřbíti, než abych tobě nebo jí ublížil.“

Petr se smířil a když Knut jal se chváliti místo a lidi, a Hannin zpěv — ano všechno až po malou ložnici s bílou záslonou kolem toiletního stolku a nově žehlenými ubrusy po všech stolech, mnul si ruce jako šílený, ustavičně opakuje: „Vidíš, vidíš!“

VII.

— — „Pú — to je vedro!“ pravil kramář Brandt; stál u okna v košili a hleděl na moře přemýšleje, jak dobře by bylo nyní se vykoupati.

„Páchne to náležitě zemí vyprahlou,“ souhlasila jeho žena, přicházejíc a odbíhajíc otevřenými dveřma s naškrobeným prádlem.

Mladí lidé si přece zahráli na výslunném místě před domem croquet. Když si chvilku pohráli, bylo jim příliš horko.

„Myslím, abychom toho nechali,“ navrhovala Anna.

„Ano, nelze toho ani snésti,“ pravil Petr, hledě s neúprosným záštím za všemi kulemi, jež hrozily kulím Hanninym.

Dívky se odebraly domů; Petr se klátil ke skladišti; Knut vzal knihu a lehl si do trávy.

Avšak do čtení se nedal. Divil se, že tráví již nyní celý měsíc jako host kramáře Brandta život nikterak pohnutý, a že na návrat domů ani nepomýšlí. Co zažil radostí venkovských v této době! Jezdil po člunu, chytal ryby, slézal temena horská a hrál croquet a „na vdovce, jenž hledá ženu“. Vypil každého dne veliké množství malinové šťávy, přestál večerní pobožnosti a odbyl dopolední návštěvy s neobyčejně dlouhými a trapnými přestávkami v rozmluvě. Nejpamátnější bylo, že se stal svědkem nesmírně veliké schůze missijní, ve které vesnice a zejména dům Brandtův byly zaplaveny pány s černými klobouky plyšovými a dámami s hnědými kloboučky slaměnými — venkovany rázu velice jednorodého a s velmi nestejným vyslovováním jmen Zulských. Seznámil se v tomto čase s pastorem Gregersenem z Emziujati, s pastorem Pedersenem z Ekjovy a s ná-

čelníkem Userojem, avšak na útěk se při tom nedal. A k tomu ještě přijal nyní pozvání k velké hostině na letohrádku Hamrově, jež měla se odbývati dnes o 5. hodině odpolední; i necítil při tom pražádné nepříjemnosti, ač věděl, že se zde setká s kupcem Vikem, jenž k nemalým rozpakům rodiny Brandtovy nezavítal k ní nýbrž k Hamrovům.

Všecko to bylo zajisté veliká hádanka. Nejprvé se domýšlel, že jest to venkovský vzduch, jenž činí tak pohodlným a jenž tolik navádí k missiím; avšak brzy překl se výkladu toho. Prohlédl si potichu lidi, s nimiž žil. Domácím všecka čest. Dobromyslný kramář venkovský s velikým dalekohledem a malou, živou paní, v jejíž přítomnosti život byl tak příjemný a útulný, jakož i její dcera se záštím na všecko melancholické a s náklonností ke všemu krkolomnému, jako jest slézání temen horských „řádu prvního“, projížďka po moři za vlnobití a šílená jízda po srázných návrších — všickni byli lidmi zcela výbornými. Petr, dcery domácí tajný rytíř, jenž, kdykoli tato měla dobrý nápad, po ostatních se ohlédal, jakoby chtěl je vyzvati, aby mu jmenovali ženu, jež vyniká takovými dary — byl starým dobromyslným druhem. A Knut přece cítil, že ho tu nepoutají pouze roztomilí tito lidé, nýbrž i něco jiného. Ne, byla to — ač si toho nemohl vysvětliti — bledá navštěvovatelka kostelův, hubená, neobratná dívka, jež byla tak plachá, chladná a suchopárná. Bylo vlastně velice směšno, proč se jí tolik zabavoval. A jak příjemné, slavné rozmluvy s ní často míval! Jako na př. právě dnes v tak krásný výslunný den, ve který všichni vážnější lidé se radovali, jak dobře jim schne seno, děkujíce Bohu, že jest na zemi také studená voda! Nechodil v největším úpalu

v prachu po silnici pohroužen ve vážné myšlénky jednou ze svých „básní“ ji bavě! Za bílého dne „vyhrabával mrtvoly“ — za dne, ve který mohl člověk bez zvláštního namahání se zapotiti. Mrazilo ho v zádech, kdykoli si nyní na to vzpomněl.

„Výspa“ to byla, špinavá osada dělnická dole na břehu, na níž lpěla všecka vina. Petr ho přemluvil některé nemocné tam navštíviti. Byl uvnitř v chalupách a zastal lidi na všech stupních spustlosti a nečistoty; v každičkém domě slyšel týž smutný, jednotvárný životopis bídy a skleslosti, jenž mu byl již dříve ve stu jiných bytův dělnických vypravován. Vyšed kdysi z jedné těchto děr, setkal se s Kornelií. Čekala na Hannu, jež dlela v jednom z okolních domův, na zejtří ryby objednávajíc. Jsa všecek ještě stížen dojmem všeho, co viděl a slyšel, jako probouzejícími se upomínkami na poměry v jiných místech ještě horší, nedovedl mluviti o ničem jiném než o bídném živobytí všech těch nevědomých, pijáckých, zlodějských a hladových lidí. „Zde není žádné naděje,“ končil.

„V tomto životě,“ dokládala po tichu.

Tázal se jí pak, bude-li nepříznivý poměr na onom světě vyrovnán, stanou-li se chudí blaženějšími než bohatí. Otázka tato ji poněkud urazila, i upamatovala ho na zjevení týkající se boháčův. Chudoba prý je vychováním k bázni boží, jíž boháčům se nedostává. To ho podráždilo k odporu. Tázal se jí, prospívá-li tolik životu náboženskému vyrůstati bez domova nebo v domově špatném, bez vyučování a vychování, mořiti se prací a míti při tom hlad — v těsné prostoře, ve špíně a zimě — míti neřesť ve všech podobách na očích a neznati žádného jiného rozptýlení než jen . . . láhev, láhev a zase láhev?

Ona otázala se na to: „Co řekneme pak o nemocných, chudých a bídácích?“ A on odpověděl: „Tažte se raději, co máme učiniti, abychom jim pomohli? To jest ta otázka veliká, jež zní z úst všech mužův myslících a útlocitných. Mnozí ji vykřikují v divém zoufání ven do světa, jiní si ji tiše šeptají, tiše u sebe přemítajíce; maje ji na rtech jeden lidumil za druhým upadá do hrobu, vynaloživ celý život, aby velikou tuto hádanku rozřešil.

A když dospěli tak daleko, pak započal s básněmi. Procházeje se po žhavých křemencích svěřil se jí, s představami jak panensky čistými o velikém boji se vydal do světa. Vždyť se jedná pouze přivésti šťastné boháče k tomu, aby trpce a tklivě ucítili, jak hrozná je bída a nevědomosť milionův, aby život za takových poměrů se jim zhnusil, aby jim nedalo svědomí pokoje! A tito ubožáci — — ach, potřebují jen ucítiti teplého dechu lidské lásky i budou hned obráceni v dělníky dobré, vděčné! — —

Octl prý se, kde se octlo sto jiných: zbaven nejkrásnějších illusí, v smrtelné zoufalosti nad malomocností snah. Co vůbec prospělo, co velicí, jasní duchové velikého namyslili a co nadšení pěvci krásného nazpívali! Co vyřídila smělá rekovnosť, jíž zaskvěli se apoštolové lidumilnosti?

Chodil sem a tam a namluvil se, až mu bylo horko a až se zlobil. A ona? Pohlížela při tom na něho, jako pohlédáme na člověka, jenž právě vyšel z trestnice. Zdálo se mu, jakoby stála mezi ní a ním ledová stěna.

O půl páté stál Brandtův povoz přede dveřmi opatřen dvěma hbitými komoni pobřežními. Všecko bylo náležitě upraveno, vůz se leskl jako zrcadlo,

koně pečlivě vyhřebelcováni, řemení nově natřeno, což poskytovalo na voze sedícím trvalou rozkoš.

Bylo ještě velice parno. Na cestách se prášilo, tak že pocestní byli zahalováni v šedé mraky. Paroloď přivážela hosti z města. Hamrovy vozy a koně dopravovali je do vnitř země. Domácí obyvatelstvo přijíždělo na skromných povozech. Někteří pánové přicházeli také pěšky.

Hamrův letohrádek byl vystavěn „ve slohu švýcarském“ s verandami a altánky. Zahrada byla nově zařízená a beze stínu. Všecky záhony poskytovaly obrazy tak pravidelné, že se dělalo jednomu až na nic. Trávníky a křoviny byly sestříhány tak pravidelně, žes marně hledal stéblo nebo ratolesť, jež by byla prostořece z celku vykukovala. Jedna květina byla zde ode druhé na palec stejně i od ovruby vzdálena. Cesty byly tak bohatě posypány obláskem, že člověk se bál vstoupiti na ně. Na veliké prostoře uprostřed zahrady zahrával si vodotrysk s blýskavými kulemi. Byl to pěkný a až hrůza pečlivě chovaný sad.

Když Brandtův kočár do dvora se zahýbal, hosté byli většinou již pohromadě. Jen někteří, kdož přišli pěšky, — komptoiristé, mládenci kupečtí a podobné existence podřízené — stojíce mezi vraty, oprašovali si bedlivě kabát a kalhoty.

Hosté dleli v zahradě. Paní velkoobchodníkové se procházely v šumícím hedbávu, vedle sester missijních, až po krk černě oblečených. Zde bylo viděti pastorské klobouky a kabáty s velikými šosy až po kolena, vedle posledních zjevův pařížského journalu v oboru toilety mužské.

Hamre byl vyšňořen jako o božím hodě a usmívaje se přívětivě vítal rodinu Brandtovu s celým průvodem. Knut byl v domě Hamrově dnes poprvé. Hamre si přál již dávno ho poznati.

Vždyť bylo o mladém tom muži slyšeti jen všecko dobré. Co přestal býti nebezpečným, stal se zajímavým. Všickni se v tom snášeli, že je velmi roztomilý a příjemný. Velmi vybíravý pán, jehož dosud nikdo neviděl náležitě kartáčem vycíděna nebo v prádle den starém, muž, jemuž nepřišlo na jazyk slovo, jež by nebylo v Molbechově slovníku za spisovné prohlášeno, nesmířitelný nepřítel všeho sprostého i výstředního, muž vážný, jenž poslouchal vezdy kázání nejpravověrnější a nikdy nepůjčoval peněz níže než na osm ze sta, pronesl dokonce o Knutovi veliké slovo, že ho považuje za člověka „comme il faut“. Nebylo tedy ani sebe menšího nebezpečí, proč Knut by neměl býti uveden do lepší společnosti, tím pak spíše, když i Björnholt se zaručil, že „úplně vyschl“. Bylo sice slyšeti, že tu a tam o poměrech domácích velmi ostře se vyslovil; však to nevadilo lidem těmto, poněvadž si byli vědomi, „že všecko, čeho potřebují, kupují v cizině.“ Knut byl hledaný a Hamre, jsa přítelem zvláštností, si přál, viděti ho u sebe. Avšak teprvé nyní se mu k tomu naskytla příležitost pohodlná.

Uvítal Knuta zdvořilostí i představoval ho hostům s jakousi chloubou, asi jako ukazoval neobyčejné zvíře, jež mu z dalekých zemí přivezl některý kapitán.

Hosté se ubírali pomalu do vnitř, shromažďujíce se ve veliké síni vedle jídelny, jejíž dvéře byly otevřeny dokořán. Bylo viděti bojiště. Veliké pokryté stoly se stkvěly ve své nevinnosti jako nedotknuty. Z velikých vas voněly květiny; sklenic se tu třpytila celá řada — bílých a zelených, širokých a úzkých. Daleko v koutku bylo viděti stříbrné chladnice vinné.

Nikdy se nevede marná rozmluva, než poslední

minutu před velikou hostinou. Všickni touží přijíti k věci, každý se nudí až do únavy, však nikdo se nesmí prozraditi. Všickni se na oko tváří, jakoby tušili, co se bude díti nebo jakoby jim na všem záleželo více než-li na statcích tohoto světa. Činí se poznámky způsobu nejsprostšího a odpovídá se na ně s tváří a hlasem, jakoby se odhalovala nejhlubší pravda světská, i divíme se nebo trneme nad zprávami, jichž jsme buďto ani nepochopili a které také ani za to nestojí, aby byly pochopeny. Ti, kdož nemohou dopustiti se něčeho tak duchaplného jako poznámky o povětří a p., ponořují se do album, kresby, malby, předmětův těch skutečně ani nepozorujíce, nebo si prohlížejí tapety, obdivují se vyhlídce a t. p.

Jeden z hostův se namáhal, aby se přetvařoval. Byl to Björnholt. Stál zasmušilý a mrzutý v koutě a chvílemi rychle mrštil okem do jídelny, Promluvil-li někdo na něho, zabručel něco a obrátil se. Byl nepokojný jako před bitvou. Služebnictvo mu bylo prudkým bojem vášní a zásad jeho. Měl totiž dnu.

Byltě právě odkryl, že stojí na stole sklenice champagnské — vedle jiných velmi podezřelých sklenic. Přemýšlel, co by to bylo —? Bylo by možná, že Hamre ještě by měl něco starého madeirského, této pravé révy, žlutého divuplného nápoje božského, jejž dosud ještě cítil na jazyku —?

„Čert do těch velkoobchodníkův se champagnským! Samá chlouba, nic než chlouba u těch lidí! Vždy mají něco zvláštního, něco přímo do domu přiveženého, aby se tím pochlubili!“ pravil sám k sobě. Ale ne! Dnes ho nesmí nic svésti, ani champagnské, ani madeirské — chtěl býti zdrženlivý jako mnich!

Přišla domácí paní a Hamre zvolal: „Pánové, račte se opatřiti dámami.“

Sám pak jedné z paní nabídnuv rámě, zahájil dlouhý průvod.

Posazovali se. Domácí sepjal ruce způsobem nápadným a hosté se sklonili jako na povel. Po té následoval tichý, šelestící pohyb a šepot, z něhož bylo znamenati utajenou spokojenosť.

Sluhové, již nebyli prosti zápachu po chlévě, přicházeli s plnými misami a bitva počala.

Humrová polévka s punčovinou od ledu. —

Björnholt byl tich. Punčoviny nemiloval. — Hovor uvázl. — Jedli. — Hostitel připil na zdar svým hostům.

— Ryby — paštiky — bordeauxské — chateau d'Yquenské — falernské. —

Hm. — Björnholt se rozhodl. Trochu — jen malinkou sklenku lehkého tohoto vína — později láhev champagnského, ale Bůh uchovej prudkých druhův. —

— Šunka s hráškem a jiná úvodní jídla. —

Vrchní učitel se držel, držel se statečně: dal všemu míjeti mimo.

— Kuřata.

Kuřata miloval. Bylo to také jídlo velmi nevinné. Chtěl pouze do tohoto se ponořiti a pak ostatního pominouti.

— Rýnské. —

Jedinou sklenku. —

— Pečené ryby. —

Některé velmi svůdné, ale s pováženou. Nedotekl se jich. Mluvilo se velmi hlasitě, připíjeli si; tváře pánův se počaly pomalu červenati. Došlo na řeči. Zmocňovala se jich dobromyslnosť a veliká láska k bližnímu, již zná, kdo jednou seděl u bohatého oběda. Nikdy se neuznávají cizí zásluhy

tak ochotně jako při takovýchto příležitostech. Poesie velikých hostin jest způsobu pravého, nehynoucího, smířlivého. Všecko samá snášenlivost, jedna harmonie. Skrytá ideálnost života přichází k místu. Muž jest vždy veliký jako občan, věrný jako přítel, neocenitelný jako otec rodiny. Žena, ach — je nám potřebí povídati, co je žena při velikých hostinách? Kdo o tom kdy pochyboval, kdo o tom slyšel, k řečím jak nadšeným nabádá? —

Vik pil na zdraví hostitele. Jeho zásluhám o obchod, o plavbu, o obec městskou i vesnickou, jeho životu právě křesťanskému atd. — zdar a požehnání! —

Hamre mluvil o missiích. Líčil živými barvami všecka nebezpečí, jimž se vydávají v šanc odhodlaní ti mužové za víru, všecko strádání, jež snášejí a pozdvihl číši plnou líbezného champagnského ke cti těchto mužův. Strand děkoval pohnutě a mluvil téměř půl hodiny o sobě samém. Štěstí a požehnání.

Björnholt činil zase výminku. Nikdy se nedal společností svésti, aby veřejně stavěl na odiv rozmar a dobrou vůli, jichž necítil. Když pak se sám překonal, pokud se týče pokrmův povážlivých počal se rozehřívati; nebyl vůbec nakloněn bližního šetřití. Stal se hovorný, žertovný, činil k řečím výtržné poznámky, vypravoval příběhy, rozhovořil se konečně o zamilované své myšlénce a přehlušil všecky.

Věc se mu nezdála býti již tak nebezpečná; mohl se odvážiti, vypiti o sklenku champagnského více, než původně si umínil. Tím bylo zatím postavení jeho pomalu podvráceno. Chtělo tomu neštěstí, že byl právě v kritickém tom okamžení přinešen na stůl zamilovaný jeho pudding, jídlo velmi nebezpečné, a upomínka, co všecko nechal

minouti kolem spolu s poslední sklenkou champagnského obměkčila ho. Zdálo se mu, jakoby zasluhoval odměny.

K zákuskám patří horké víno — počestný občan nesřekne se programu toho. Tak tedy — Sherry. —

Kýho šlaka! Přichází skutečně madeirské — znal pekelné ty láhve. Bylo mu horko, srdce mu silně bušilo! — Sluha, jenž obcházeje, naléval, nedospěl dosud k němu. — — Kdyby tak šťastnou náhodou ho minul! — — Ne, tu je! — Björnholtovi se chvěla ruka, když sklenku nachyloval — ó, té žluté barvy a nevyrovnané vůně! Ne, to bylo mnoho, to přesahuje všecku lidskou sílu! Prohlášiv se za přemožena, vrhl se ven do širého moře! Bavil se, jak srdce ráčí, dohonil, čeho obmeškal, připíjel si s tím a tím, nabyl zase nejlepší mysli i vypravoval příběh za příběhem, jeden rozmarnější než druhý. V tom ucítil najednou mezi pochoutkou, jak se mu vřelá krev hrne do hlavy, i zdálo se mu, jakoby mu srdce stoupalo k hrdlu i bušilo ošklivě, nepravidelně. Také cítil nesnesitelný tlak ve spáncích. — — Rázem utichl; ani slovo neklouzlo přes jeho rty, už nedotekl se sklenky, nýbrž seděl pokorně, tiše a chvěl se úzkostí nepřekonatelnou. — Později cítil, že jest mu lépe, záchvat byl tentokráte přemožen — a nyní se dal do proklínání všech těch láhví, jídel, obědův a bohatých lidí, kteří je strojili a sama sebe, že se stal tak nesmírně lehkomyslným! —

Srdečnosť se stávala bouřlivá, tváře plamenné. Přeli se a odbývali humoristické přednášky. Cukrovinky praskaly, sluhové běhali sem a tam, stůl pozbyl rázu nevinnosti, vůně květů byla zatemněna vůní jídel a vína.

Konečně nadcházela jakási umdlenost. Hosté vypadali dál a dále zamyšleni a když konečně hovor skoro již vymřel, povstav Strand děkoval hospodářovi a hospodyni jmenem společnosti za bohaté dary boží, jimiž se posilnili. — —

Část pánův kouřících se zmocnila altánu; jiní se posadili ve verandě; několik mladších lidí se dalo na velikém pažitě do croquetu.

Knut se nacházel mezi kouřícími. V altánu zastal Björnholta odpočívajícího v ohromné lenošce. Jak tu seděl, professor zdál se býti skoro neviňátkem; dle všeho se ho zmocnila mysl mírná, elegická.

„Holte," šeptal mdle, „trpíte dnou?"

„Ne."

„Jak jste šťasten! Nejíte nikdy přes míru?"

„Ne."

„Tedy všecek ve stavu nevinnosti. Já toho nemohu nechati. Pokaždé si umiňuji, že jest tomu tentokráte naposledy; ale jak řečeno, nemohu odolati. Vychovávám si úhlavního nepřítele. — Jak rozmanití jsou darové na tomto světě. Všiml jste si Stranda? Co ten člověk sní! A při tom se zdál býti celý čas tak churavý, jako by se za člověčenstvo obětoval. Já bych byl na místě pošel. Ale on! Jaká to zažívatelnost!"

Duchovní, jemuž takto se závidělo, nezdál se býti přemožen; byl mysli výborné a kouřil s chutí doutník.

Fonn stál tenký a vážný v koutě a odlupoval doutník. Vilhagen se pohyboval po slonních nohách těžce sem a tam, mžoural očima a byl velmi srdečný — vypadal, jako by měl celý tábor dvojsmyslných příběhův pohotově, jež by rád uvedl do koloběhu.

Fonn přiblíživ se ke Knutovi, jal se mluviti o mo-

derních ideách.“ Děsil se, jak myšlénky tyto hladce jako háďata do myslí lidských se plíží — nalezají se všade, v naší literatuře, v umění, ve školách, v hudbě, v hovorech. Že jsou skutečně myšlénky tyto, že je slyšeti z řeči — neboť nemá více kovového zvuku víry a přesvědčení, jako jindy mívala.

Vysloviv přání, aby mu bylo dáno, býti aspoň jednou z nejmenších skal, jež jsou ustanoveny obmeziti moře vzpoury, jal se opatrně zkoumati Knuta, kterýžto takořka žil v končinách veliké morové nákazy evropské. Knut byl ku podivu všech stejné mysli. Přisvědčuje prý, že nebezpečí jest velice hrozivé. Avšak proč křesťanská společnosť schvalovala vědu a umění, jež jsou vlastně pohanskou mocí vzpoury? To prý dosvědčuje, že ji tyto konečně převrátí a přemění. Věda prý je vždycky nevěřící a umění pocházejíc z ní podporuje rozkoš, již potlačovati jest první povinností křesťanovou.

To bylo Fonnovi přespříliš. Poznamenal něco o vědě křesťanské a o umění křesťanském; však nedošlo na to, aby náhledy své o tom rozvinul. Neboť v tom okamžení k nim přistoupil Strand. Týž se nebál jako kollega jeho vysloviti se bez obalu. Znal všecko, uměl všecko a úsudky své pronášel jazykem hbitým. Hovor přesunul na socialism, jejž byl za své působnosti mezi námořníky studoval. Úkaz oloupl, jako se olupují jablka, ukázal, jaký jest jeho obsah, vyčítal hlavní myšlénky hnutí toho a odhazoval je s opovržením od sebe.

„Výborně, výborně!“ bručel Björnholt slabě; „to vše dohromady tvoří, co společnosť rozru... šu...“

Také Vik dával svůj souhlas na jevo. Seděl

z krátka a z široka a pevně v lenošce se širokým opěradlem, ruce na bocích sedadla, a vypadal jako kamenný obraz některého zlostného boha národního. Měl také úsudek svůj pohotově i chtěl vše, co od něho se odchyluje, vyhubiti a spáliti na nesmírné hranici pravověrnosti.

Podávaly se káva a líhoviny. Björnholt se probudil. Nacpal si dýmku a položil nohy na podnožku. Po té vypil ve vší tichosti první šálek. Když se dal do druhého, cítil, že je mu skoro dobře a lovecké jeho pudy se probudily z hlubokého sna. Toužil po malém, dobromyslném hovoru a poněvadž pánové většinou z altanu odešli, kývnul si na Knuta.

„Posaďte se, doktore," pravil.

Když Knut přání jeho vyhověl, pravil:

„Víte, já myslím, že Strand slaví vítězství — nad Fonnem, rozumíte. Znám ho, studovali jsme týmž rokem. Vyniká imponující pracovitostí. Vždy přímo za cílem na život a na smrt. Miluje silné prostředky. Již jako student míval strašné řeči v náboženské jednotě. ‚Půjdu nahoru a pořádně jim zatopím' — říkával. Míval vždycky někoho „v práci", jak to jmenoval. Mladá děvčata obracel na víru po tuctech. Všecko je na tom muži ve velikých rozměrech. Boj s Fonnem zahájil s rozhodným štěstím. Věděl okamžitě počet domův, do nichž Fonn dochází. Již polovici si jich dobyl a sice právě nejlepších — to jest nejbohatších, jež potřebují kázně duchovní nejvíce. Jest to muž nad míru praktický.

„Znáte našeho roztomilého Vildhagena? Nu — jemu strnulá konkurence obou duchovních nesmírně překáží. Vidíte, nyní obcuje bez ohledu na osobu jak s bohatým tak i s chudým. Stal se přítelem lidu. Zvláštní jeho umělost záleží v tom, že umí

mnoha pánům sloužiti, aby se při tom dobře měl. Avšak tento Strand je přísnější; chce míti Vildhagena pod sebou. Uvidíme. Vildhagen je starý chytrák. Dosud se přidržuje Fonna. O, měl byste ho slyšeti, jak mluví o Fonnovi. Toť přímo rozkoš umělecká. Povídám vám, nikdo nedovede svého bližního slovem mírným, křesťanským tak chutně dříti jako náš starý znamenitý Vildhagen. Drží s Fonnem; neboť vidíte — toť nejnovější můj výzkum — chce býti politikem a vůdcem v národním sboru a Fonn pracuje pro něho: však zde se setká se mnou. To je nepoctivé jednání! Čelí proti úmluvě. Ano, jen ať si ťukne! Znám starého šibala a nehrozím se ničeho. V novinách povím všecko: jak se choval, když svému bratru v Pánu prodal mlýn a toho využitkoval, že kupující zapomněl vyhraditi si vodní právo, nebo jak vodu jinému bratru v Pánu ukradl nebo jak by byl učeník jeho špatným nakládáním skoro zemřel! S tím se ještě snesu, že loupežník ten vystupuje v duchovních spolcích a s horoucím zápalem se zaklíná, že bude zápasiti za velikou věc, pokud v něm zbude krůpěj krve, — nebudu se do toho plésti že se mu dostává přístupu do nejlepších kruhův a že je s každým duchovním za jedno. Budouli však chtíti ničemu toho učiniti politikem, pak, Bůh mi pomoz, vycením zuby, jako že se jmenuji Krištof Björnholt!“

Professor byl spokojen. Srdci svému ulehčil. Vypil šálek a padl z těžka zpět do lenošky. Dýmka mu vyklouzla a padla na podlahu. Oči zemdlely, hlava sklesla trochu stranou — a za krátko pomalu chrápal. —

Knut odešel z altanu a odebral se do verandy, kde většina starších pánův se usadila v malých skupinách. V jedné se hovořilo o politice jako

o nějaké smeti, jíž jest část členův společnosti obtěžována: v jiné se jednalo o nouzi stavu dělnického. Strand poznamenal, že je to navštívením, Fonn uváděl na paměť potěšující okolnost, že to jen krátký čas potrvá, proti čemuž jeden z opponujících pánův namítal, že těm, kdo mají hlad, čas jest přece jen trochu dlouhý. Třetí skupina se udělala kolem Stuba vypravujícího příběhy plavecké. Spatřiv Knuta tlustý diplomat, přistoupil k němu a šeptal, že všecky jeho snahy na prospěch Marie Hansenovy se potkaly s úplným zdarem: Hamre prý povolil; konsul a Marie budou prý s neděle ve vší tichosti církevně oddáni.

Knut se ohlížel po Kornelii — věděl, že ji zpráva tato potěší. Vypátral ji dole u velikého palouku i odebral se tam.

„To bylo od Stuba hezké," zvolala, když jí Knut pověděl o skutku kapitanově. Musím mu za to poděkovati."

Pospíchala nahoru do verandy.

Navrátivši se pravila:

„Děkuji vám; Stub povídá, že jste i vy byl při tom komplotu, jak to nazývá."

Posadili se na lavici. Na pažitě se dali do hry. Hanna a Petr byli duší hry. Knut jich následoval očima. Dnes večer dělo se s Hannou něco zvláštního; po vší postavě její se rozplýval vřelý lesk, světlá bujarost a štěstí. Zdálo se, jakoby na svěžích těch rtech tkvěla slova něžné lásky; hrdé veselé oči, tichý úsměv, radostné výkřiky, jež jí uklouzly, byla-li nějaká nesnadnost ve hře vysvětlena — všecko, co říkala nebo podnikala, celá její zdravá pružná postava jásala jejím tajemstvím: „Vím, že jest někdo, jemuž jsem vším, vůní květinnou, hudbou, vřelostí a barvou, jásotem všeho života. Večer jest vlažný, vonný,

růžový, dýše toliko láskou a já jsem milována, milována, cítím to, i jest mi to nevýslovně milé a rozkošné.“

„Jak krásná jest dnes večer vaše přítelkyně,“ pravil Knut.

„Hanna? Ano.“

„Člověk se raduje sám, vida dvé takových lidí, jako jest ona a Petr,“ pokračoval dále. „Přinutí člověka věřiti v štěstí. Není-li ho, kde dva lidé jako tito se setkají, pak není vůbec velikého, pravého štěstí, jež člověka smiřuje, že se narodil.“

„Smíme býti vůbec nespokojeni, že jsme se narodili?“

„Je vinou naší, že žijeme?“

„Není, ale učíme se —

„A je to také skutečně pravda?“

„Ne — snad. Aspoň jsem o tom častěji přemýšlela.“ — —

Zabývala se právě stáčením dvou stébel, jimiž si hrála. Zdálo se, že chce něco říci, však v rozhodném okamžiku slova hned zase zadržela. Konečně se resolutně rozběhla:

„Tuším, že máte pravdu, co jste mi řekl večer, když jsme se ubírali spolu od Marie Hansenové domů.“

„Opravdu? Nezdá se vám často, že mám pravdu.“

„Ano,“ pravila, pevně mu do očí patříc.

Hleděl na ni udiveně. Pak zvolal:

„Proč pak pro boha na mne pohlížíte zrakoma tak zničujícíma a pohrdlivýma? Co víte o mně, a jaké k tomu máte právo?“

Byla, jakoby jí krví polil i hryzla se do rtův, prsa se jí mocně dmula. Patřila mu dosud hrdě do očí a překonavši první dojem, odvětila:

„Proč jste jiný, mluvíte-li se mnou než když

mluvíte s jinými? Jako nyní ku př., když se Strand a ostatní v altanu všemu posmívali, co jste měl za pravé a za dobré? Proč se před nimi sklánite a usmíváte se na ně, v srdci pak jimi opovrhujete? Mně jste povídal — ano opakoval jste mi to často, — že všemi předsudky, v nichž jsme byli vychováni, budeme zmrzačeni a přec nebrojíte ani proti jedinému. Máte za to, že tisícové snášejí bezpráví, a neodvažujete se, ani za jediného z těchto tisícův veřejně vystoupiti?"

Knut byl řečí tou tak překvapen, že nemohl nalézti slov. „Slyším dobře?" pravil konečně. „Vyť nabádáte téměř ku vzpouře?"

„Ano, tisíckrát je mi milejší zbojník, než kdo se jen usmívá a uklání."

„Což pak není úlohou naší věřiti, že vše, co se děje, nejlépe se děje a že se máme jen pokorně podvolovati?"

„U mne nemá pokora taková ceny nižádné!"

„U mne také ne, můžete mi směle uvěřiti. Avšak činíte mi skutečnou křivdu, viníte-li mne z bojácnosti. Jsem jen zklamán, malomocen. Řekl jsem vám, proč. A věřte mi, kdybyste byla na mém místě, že byste si byla také zoufala. Aspoň byste porozuměla, že mi nemůže nebýti všecken ten malicherný povyk zde doma, jímž se veliké otázky společenské ani o vlas k rozřešení svému nepošinou, nejlhostejnější věcí na světě. Dobrý bože! Kdeby se člověk také trpělivosti nabral, co venku ve světě bouře čím dále tím černěji se stahuje, aby se s domácími „vážnými" muži hašteřil o otázky, jež jsou od desetiletí rozřešeny? — Osud náš jest nezdolný: země naše jest jedním z tichých místeček, kde vyžilé otázky pomalu za pecí vymírají."

„Všemu tomu nerozumím," odvětila s rostou-

cím rozčilením. „Tolik však vím, že bych na vašem místě se neusmívala ani se neskláněla, že bych ani okamžik nečinně neseděla. Jak to můžete, jsa víry takové, vydržeti? I kdybych věděla, že bude dnešních mých slov a skutků zítra zapomenuto, přece bych seč jsem se dovolávala, pracovala, pokud bych mohla hnouti rukou. A kdybych i zoufala, že může býti celý svět reformován a milionům pomoženo, bojovala bych až do smrti, bych aspoň *jeden* předsudek zničila, *jeden* poměr nespravedlivý přetvořila a *jednoho* trpícího zachránila.“

Mluvila jedním proudem, metajíc mu nejurážlivější slova do tváře, hlas její málem by jí byl selhal, pohled její plápolal, ještě prudčeji na něho žaluje než slova její. Tak ohnivé lásky ku pravdě nezastal Knut nikdy. Tušil sice, že jest upřímná; ale tohoto ohně, této odvahy se do ní nenadál.

Byl tak překvapen, že ani nepomýšlel jí odvětiti. Mládež přestala hráti, po parku se roztrousíc. Hanna shlednuvši Kornelii, přiběhla k ní tryskem, objala ji kolem pasu a odváděla ji s sebou dolů po pěšině zahradní.

Počalo se šeřiti. Uvnitř se rozsvěcovalo. Bylo slyšeti, jak se sklenicemi a táci řinčí. Služebnictvo obcházelo kolem, roznášejíc punč, limonadu a čaj. V jedné komnatě se hrálo v karty; z jiné zavzníval hlučný hovor — Björnholt překřikoval hlasem svým všecky ostatní. Pod verandou bylo viděti několik bodův řeřavých; usadilo se tam několik pánův kouřících.

Knut seděl dlouho na témž místě. Nemyslil ani na to, co mu Kornelie pravila, jako spíše na ni samotnu. Pohybovala se před ním vždycky v jakémsi pološeru; viděl postavu její jen nejasně; zajímala ho, poutala a pokoušel se vymalovati si

ji. Nyní z nenadání se ocítila před ním ve světle plném, ostrém, však ne třpytná a omamující, nýbrž jasná, určitá a vřelá. —

Byl vypálen ohňostroj. Tu to vytrysklo a prasklo brzy zde brzy tam dole na trávě; všickni kdo kolem místa toho se nastavěli, vyzírali z temna červeně řeřaví. Pak vystupoval sičící sloup ohnivý; několik větví a hřeben domu se objevily na okamžik v jasném světle a zmizely zas; rakety popsavše ve výšce slabý oblouk popraskaly. Za nimi mírně se míhaly modré a červené hvězdice a uhasínaly slabě vzdychajíce. Zašumělo slunce a kolem do kola vymihovaly se křoviny ve světle modrém, červeném, nebo zeleném. Bylo po slavnosti. Hosté se počali poroučeti; kočáry přijížděly.

Brandtova bryčka se valila domů. Petr řídil koně. Znal oba malé komoně a nechával je vesele klusati. Načekali se dost a byli netrpělivi. Šlo-li do návrší, leželi téměř tělem na zemi a tesaly kopyty do půdy jako spáry. Přišedše na návrší nevyhazovali, nýbrž uháněli plným tryskem s uvolněnými uzdami dále, valíce se cestou jako klubíčka.

Nikdo nemluvil, mimo tepot kopyt nebylo slyšeti ani zvuku, pouze koně si odfukovali a kola chřípěla pískem. Když se vůz přibližoval k domu Brandtovu, počalo se ve vzduchu již rozednívati. Staří se odebrali na lože; mladí chtěli se dočekati východu slunce i posadili se na hromadu prken, dole u skladiště ležících a rozšiřujících čerstvou vůni dříví nově poraženého. Jakmile spatřili první paprslky sluneční na východě přes hory se plaziti, procházeli se ještě chvilku po cestě. Když Hanna a Petr chvilku se vzdálili, pravil Knut ke Kornelii:

„Pravdě česť, slečno — máte dobře. Těšil jsem se tím, že jsem měl dobrou vůli. Nevěřil

jsem, že se dělám před sebou a před jinými jinak nežli jsem. Byl jsem slep na oko, jímž se díváme na sebe samy. Vy jste se podjala malého řezu, jehož jsem potřeboval, abych prohlédl. Děkuji vám.“ —

Lehce se zapýřila, ale neříkala nic. Druzí přišli k nim, přejíce si vespolek: „Dobrou noc.“

Když Petr a Knut přišli do své komnaty, onen otevřel okno a vyložil se z něho. Ranní červánky se dotýkaly jeho obličeje. Oči jeho byly zpola zavřeny, usmíval se způsobem zvláště tichým, do sebe obráceným. Žil ještě jednou štěstí prvního styku, cítil první políbek na rtech a měkkou ruku kolem své šije a slyšel první, nejisté „ty.“

Najednou vyskočiv, padl Knutovi kolem krku.

„No, no!“ pravil tento. „Přeji ti štěstí, vyvolenče osudu!“

Petr ho pustil směje se. Pak se dal do chození, klátil rukama, přistoupil zase ke Knutovi, bral ho za ramena a třepal jím. Pak se posadil, řka klidně: „Spáti se mi nechce; půjdu ven — nebo víš co? — projeďme se trochu po moři!“

„Jsem při tom!“ zvolal Knut, bera klobouk.

Sestupovali dolů ke kůlně, kde byly člunky, travou porosenou, po níž jejich stopy rozrývaly stálý pruh. Lehký vánek mořský zaháněl do vesnice vůni z vody a travin.

Veslovali dolů po široké, hladké řege, jež tekla brzy malými, hrčícími vlnami, brzy stála zcela tiše a v osamělém chobotu, kde líbala několik žíznivých volšin, se hluboce zamyslila, brzy zase se vinula dlouhým, šedolesklým proudem, snažíc se dospěti moře a oznámiti mu všecky své příhody cestou od skalnatého jezera až po teplé, vonné údolí.

V zálivu vytáhli plachty a jeli ven. Brzy

dleli venku na širém moři, kolíbajíce se na velikých vlnách mořských. Na západě stála nízká hradba šedivých mračen. Tu a tam se nalézal malý otvor, jenž se stkvěl mdle jako nažloutlé okno.

Přicházejíc od jihu, loď klouzla těsně kolem člunu. Na palubě nebylo viděti nikoho mimo lodivoda, kormidelníka a stráž. Vzduch byl šedý, skoro nehybný, moře se pohybovalo bez zvuku; všady pusto a ranní ticho. Loď klouzala ospale kolem opuštěného břehu. Najednou zaslechli zpívati; byl to zajisté někdo, jenž seděl v zápalubí. Byla to píseň cizí, zpívaná hlasem zdlouhavým, jako zpívají potulní zpěváci.

Knut se vzpřímil. Poslouchal napjatě a za lodí pohlížel skoro úzkostlivě. Tato se kolébala dále a vzdálila se brzy.

„Obraťme se, Petře!“ pravil.

Petr obrátil směr. Knut seděl třesa se.

Nebyl to však ranní chlad, jímž Knut se chvěl. Byl to zpěv přicházející z lodě. Vždyť jej znal tak dobře! Vzbuzoval upomínku, jímž všecka veselá mysl, jež nedávno v něm vznikla, se sessula jako vlhká plachta za bezvětří.

Za svého zoufalého útěku ze společnosti vzdělané bloudil nějaký čas po jihoamerických pampách mezi Gauchy a Indiany. Hleděl ohlušiti se dobrodružným lovením po velikých, tichých a pustých těch rovinách. Na těchto potulkách přišel jednoho večera k estancii*) obývané přistěhovavším se Norem, jenž se pokoušel o štěstí své nejprve v Americe severní a jsa dřevařem, zlatokopem a plavcem přistál konečně s dvacetiletou dcerou na La Platě. Knut byl vlídně uvítán i zů-

*) Estanci jsou dvory, v nichž se pouze dobytek chová.

stal tam několik neděl. Vždyť mu bylo lhostejno, kde přebývá; hledal toliko zapomenutí i dal s sebou na moři životním hravě zmítati, vše jedno, kde a kam. Jezdil na koních polodivých s dcerou na procházku a s otcem lovil. V divokém, násilném tom životě se nalézalo něco, čím se bolest jeho na okamžik zmírnila. Dívka nepokojné krve smíšené a smělých očí nabyla nad ním jisté moci; byla mu něčím novým, tato hnědá, neskrocená polodivoška pampaská. Nečinil žádného odporu, dal sebou vlásti a když jednou večer spolu seděli na nádvoří estancie, nesmírné roviny travnaté při západu slunce před očima majíce, tu najednou roznítila se hnědá její tvář na tváři jeho i byl uzavřen svazek, jenž mu měl jednou způsobiti žal, jaký kdy poznal.

Den na to byl odtud na mnoho mil; — náhlá ošklivost před ženou, jež se mu podala, zmocniviši se ho, hnala ho na útěk. Vrátit se zpět a jeho chotí byla by se stala žena, již nikdy nemiloval. S rozkotanou lodí, po níž přijížděla, dobrodružství jeho v pampách vzala za své. Avšak v mysli jeho zůstala jakási ssedlina, jíž nemohl se zbaviti. Nikdy však — nikdy upomínka na tuto příhodu nenaplňovala ho takovým studem a bolem jako v tomto okamžení, poněvadž počala probouzeti se v něm nová naděje k novému životu. Cítil, že jest nitro jeho poškozeno, nakaženo — byl by podnikl s radostí pouť světem za potupy a hany, kdyby tím byl mohl smazati tuto skvrnu ze svého života, všecky stopy polibků, jež se smýti daly.

„Ó, proč nejsme vychováni, státi se pouze tím, čím můžeme: resignujícími dělníky, jichž nečeká žádná odměna," pravil sám k sobě. „Proč nás vychovávají s nadějemi, jež se rozplývají v ni-

vec? Proč nás zahalují všemi illusemi působícími, jakmile poprvé jasně a poctivě prohlédneme, že nám hrozí zoufání, šílenost nebo mravní poklesnutí?“

Uprostřed mlčenlivé té plavby zvolal Petr: „Víš co, Knute — měl by si se zasnoubiti.“

Knut neočekávaného zvolání se zděsil, však přemohl se hned zase, pravil žertovně.

„Jsi zamilován, Petře.“

„Měl bys se zasnoubiti s Kornelií Vikovou.“

Knut cítil, jak ho to na prsou zahřívá. Slovo bylo vysloveno. Vědělt sám, že ji miluje; avšak bylo tomu přece jen, jakoby se to stalo teprve úplnou, ohnivou jistotou, když to Petr vyslovil.

Knut neodpověděl. Jeli dále ustavičně mlčíce.

Když se octli zase nahoře ve své ložnici, Knut jal se skládati si tlumok.

„Co to pro pána krále má znamenati?“ tázal se Petr.

„Odjedu,“ odvětil Knut.

„Ale Knute —! Chceš odjeti —! V noci! A ani se neporoučeti?“

„Ano, musí tak býti. Pozdravuj domácí a poděkuj jim za mne. Bylo mi zde dobře, nesmírně dobře.“

Petr činil další námitky; ale Knut ho neposlouchal. Když měl všecko složeno, vzal klobouk a podával Petrovi ruku.

„Měj se dobře, Petře!“ Stanul chvíli, jakoby se rozmýšlel. „Pozdravuj — pozdravuj — svou nevěstu!“

Ubíral se dolů — směrem k mostu parolodnímu. Bylo již jasno, ale dosud ještě všecko spalo. Knut šel rychle a neohlédal se; bál se, že by se dal zvyklati v úmyslu. Teprve když stál na lodi na palubě, hleděl zpět na dřímající vesnici, kde

mu bylo tak dobře a odkud ho nyní zaháněji upomínky na minulost.

VIII.

Den na to — byla neděle — Knut na večer seděl ve své komnatě na „hradě“, hledě ven na střechy. Nebylo tu výhledu jasného na moře a na les jako z domu Brandtova. Patřil dolů do stěsnaných, smrdutých dvorův a koutův, kde štěbetala rozedraná drůbež v kovobarevné tekutině, jíž všecky žlaby byly naplněny. V několika zaprášených zahrádkách mezi domy seděli lidé, pijíce kávu. Zdálo se mu, jakoby slyšel zdlouhavou řeč, již vedou. V nárožním okně protějšího domu stál kupecký mládenec před zrcadlem visícím na okně, zabývaje se kravatou. Chystal se na smutnou procházku odpolední po ulicích, jež byla nedělní jeho zábavou. Ulice byly jako po vymření; jen místem bylo viděti lidi, jak se podél chodníku vlekou, ubírající se do kostela. Město se mu zdálo dnes smutnější než kdy jindy.

Vyšel si. Potkal Stranda a Björnholta, s touže parolodí se vracející. Strand byl v ornatě a vypadal více než jindy jako biskup; Björnholt šel jako obyčejně, mávaje holí a louskaje vyschlýma prstoma vzduchem.

Knut se ubíral podle domu Vikova — kolem malého pokoje nárožního, kde vídal tak často u okna sedati Kornelii při čtení, ruku o bradu podepřenu, a kráčel dále podél zahrady, z níž zachvívala vůně růží a karafiatův. Věděl, že Kornelie obyčejně zde na večer se procházívá. Ubíral se za jejími myšlénkami. Domníval se, že ví, čím na těchto obchůzkách se zaměstknává. Myslila na všecko, co nesmíme dělati, na pokušení, jež od

života věčného odvracuje, k němuž jen víra a poslušnosť vedou. Veliké práce světové mysliti a bádati, všecky ty záhady, snahy, boje, jimiž společnosť naše byla zbudována, těch pro tichou tuto dívku nebylo. Věděla pouze o velikém odpadnutí od cesty pravdy a o dlouhé cestě kletby, jíž tisícové byvše zavedeni klesají do propasti. Jednou se zabýval sám myšlénkami takovými, pokládal sebe sama a několik jiných za vyvolené, na něž Bůh pohlédá a miliony lidí jiných měl za opuštěné, již dál a dále v temnostech bloudí. Jak prostý, příjemný a bezstarostný byl tento život! Žádné pochybnosti o tom, co jest pravda! Žádné děsné tušení o nevývratném zákoně přírodním. Žádný strach z tajuplného pohledu na přírodu, jenž tak nemilosrdně patří na všecky naše strasti! Žádné zoufání nad nesmírnými nesrovnalostm, života lidského! Tiché zadumání do sebe sama, tichá rozmluva s Bohem, velikým slitovníkem lkajících hříšníkův, mírné, klidné hodiny nábožnosti s jinými věřícími v kostele a tiché domácnosti! Takový byl život ten, na něhož ho pamatovala.

Vrátil se do města a ubíral se kolem kostela. Právě se sezvánělo. Šel s proudem dovnitř. Strand kázal. Mluvil, zač všecko bychom měli děkovati tomu, jenž nám dává život, potravu, oblek, všecky statky — —!

Knut si samoděk vzpomněl na pastora, jak venku na Hamrově letohradě jsa jídlem a vínem rozpálen týmž způsobem děkoval hostiteli za „bohaté dary boží, jimiž se posilnili“.

Pohleděl po kostele. Zcela napřed seděli v uzavřených lavicích zámožnější občané; za nimi stál veliký zástup a mezi nimi mnozí vysílení, vychrtlí a sešedivělí hladem a nemocemi. A ti byli

jen malým zlomkem milionův, kteří tráví život, o nějž nestáli a který proklínají.

— — „A přec," pokračoval Strand, „přes to všecko jsou lidé, kteří reptají proti Bohu; — to jest nevěra doby naší."

Knut si vzpomněl slov Korneliiných: „Co máme říci o nuzných, nemocných a zarmoucených?" Cítil, že jest hanbou, ano zločinem, tráviti život líný, jejž již tak dlouho vedl, ani dost málo se nepokusiv aspoň v úzkém kruhu učiniti boj o bytí co nejméně strašným.

Z kostela ubíral se dolů k přístavu. Moře se válelo čisté a slabým zlatým zábleskem k moři. Podivno! Země již nezdála se mu tak beznadějně neplodná. Nezdálo se mu už nemožno, že by také k těmto břehům s jejich věrným životem rodinným slunný záblesk nemohl snésti volnější život duchovní. Myšlénka, že i odtud by mohl býti podán příspěvek k veliké práci světové v pravdě a svobodě, nezdála se mu už tak snivě nesmyslná jako dříve. Spolu také přemýšlel o tom, že zde nemůže déle působiti; cítil velikou bolesť, že musí odtud. Nemohl žíti blízko ní, kdyby musel okolo ní choditi, jakoby jí tu ani nebylo; cítil, že není k tomu dosti silen.

Šel domů. Zastal otce v komnatě. Holt byl velice zaražen a mluvil málo. Když pili kávu sedíce pospolu, Knut s doutníkem, otec s dýmkou v ústech, pravil prvý:

„Otče — musím na cesty."

Holt vzal dýmku z úst, hleděl na syna, jakoby mu nebyl porozuměl.

„Na cesty?" opakoval pomalu a nejistě. „Na cesty? Kam? Jak to?"

„Myslím, že musím zase opustiti vlasť."

Holt odložil dýmku a vstal. Učinil několik

nejistých krokův, pak se zastavil opět a vyschlé, vráskovité ruce tápaly po stolici.

Knut vyskočil.

„Co je ti, otče? Jsi churav? —“

„Já — já — trpívám závratí. — Nemohu déle snésti, abych nepracoval — a — seděl jsem celou noc za stolkem. — Odeberu se snad na lože,“ připojil po krátké přestávce a odešel z komnaty.

Knut hleděl za ním. Netušil, že otec by si bral odchod jeho tak tuze ku srdci. Tento strach, ten tichý výkřik — ten nebyl plodem sklamané ctižádosti, to bylo skutečně srdce otcovské, jež vykřiklo bolestí, vzpomenuvši si na loučení. Byl to pohled, jenž Knuta bolestně dojal. Cítil, že vlastně nikdy nevěřil v lásku otcovu a že byl proto také sám chladen.

Mohl se vydati na cesty? tázal se sama sebe. Bylo by dovoleno, opustiti starého muže, aby se sám zbavil zápasu, jejž by ho stálo, žíti na blízku Kornelie, nemoha k ní se přiblížiti. Ne, cítil, že jest povinen zůstati.

Odebral se za otcem nahoru i zastal ho sedícího za psacím stolem a bradu rukou si podpírajícího.

Jakmile Knuta spatřil, vyskočil a zvolal:

„Vydáš-li se na cesty, Knute, půjdu s tebou!“

„Ty, otče? Chceš zanechati obchodu? Prodati statky?“

„Ať to spadne, ať to shnije všecko jedno přes druhé, domy, sklady, lodě — ke všem čertům s celým tím haraburdím!“

„Nikoli, otče, toho není potřebí. Přicházím ti pověděti, že zůstanu doma.“

Holt upíral na něho oči; nemohl tomu hned uvěřiti; musil to slyšeti ještě jednou a žádati za vysvětlení.

„Nemohu ti říci, co mne k tomu přivedlo, abych se vydal na cesty. Ale jak řečeno, rozmyslel jsem si to: zůstanu doma.“

Holt se zdál, jakoby chtěl v nitru synově čísti. Rád by byl poznal toho, jenž by mu hrozil odníti mu syna podruhé, chtěl ho poznati, aby s ním zápasil na život a na smrt, kdyby se zase objevil.

Zatím jen řekl: „Díky, díky, Knute,“ a sevřel ruce jeho rukama svýma.

Seděli chvíli pospolu mlčíce. Pak pravil Knut:

„Mám-li zůstati doma, musím také býti něčím prospěšen.“

Holt pozdvihl oči tázavě.

„K obchodu nemám chuti, jak víš. Nemohl bych ti prospěti v továrnách?“

„Velmi dobře, velmi dobře,“ odvětil Holt, roztržitě pohlédaje před sebe.

„Také bych mohl dělníkům tvým přispívati jako lékař.“

Holt hleděl na syna bolestně. Měl se přec vzdáti boje a žíti v pokoji a míru se svým synem? Zdálo se mu v té chvíli, že všecko, co po všecka a léta vykonal, beze stopy zmizelo, že by pro to ani nevzdechl, jen když si může zachovati syna svého.

„Pak jsem si umínil dáti se voliti,“ pokračoval Knut dále.

Holt najednou vyvalil oči. Mdlé tahy se napjaly, vzpřímil se a nahnul se ku předu, jakoby chtěl vyskočiti. Nabyl znovu své pružnosti, bývalá jeho bojechtivosť se probudila celou svou mocí.

„Je to — je tomu skutečně tak?“

„Ano.“

Holt se zasmál hlasitě. „Konečně,“ zvolal i cítil nyní, že by tak snadno nebyl mohl vydati v šanc, oč se tolik let vší mocí snažil.

Zůstali chvíli seděti, pospolu hovoříce. Knut měl ustavičně na jazyku otázku, s níž nemohl ven. Bylo několik černých skvrn v životě a zápasu otcově, jež by si byl přál míti vysvětleny, hádanky v jeho chování, jež chtěl rozřešiti. Ale vedlo se mu jako otci, když chtěl vyzpytovati zármutek synův — cítil najednou, jakoby stál proti někomu cizímu.

Knut seděl zase nahoře ve své komůrce. Bylo tedy uzavřeno: zůstane doma a bude nepochybně bráti podíl v bojích každodenních. Nuž, když tak bylo uzavřeno, cítil při tom tichou radost. Byl nálady nápadně měkké. V mysli jeho vřelo cosi teplého, něžného; seděl a snil maje oči otevřené. — Byl ve vsi, jednotlivá slova, jež pronesla ona, zněla mu v uších, dvé vřelých očí hledělo na něho, dvé něžných rtův se na něho usmívalo, cítil mořský vzduch a vůni květin, viděl čluny s plnými plachtami, jasné zelené stráně a sluneční zář na vysokých horách.

Násilně se protrhl ze svého snění. Umínil si, zůstati doma, a zároveň učinil slib: že ona musí všecko věděti, že musí poznati všecky jeho city a jeho minulost až do nejmenšího záhybu, a bude-li pak žádati, aby utekl, poslechne slepě a neodváží se nikdy ani slova ani pohledu. — —

— Bylo to za několik neděl, v měsíci září. Ve vesnici obilí stálo v mandelích. Byl večer krásný. Mezi mandeli u domu Brandtova chodili Kornelie a Knut sem a tam. Brzy se vynořili ve svitu luny, brzy zase zmizeli ve stínu za mandeli. Na silnici blíže k domu stáli Hanna a Petr. Nemluvili, napjatě očekávajíce, až oba druzí se navrátí.

Konečně se objevili na cestě. Kornelie chvátala před svým průvodčím, kolem Petra a Hanny

a přímo do domu. Hanna pomalu se ubírala za ní, Petr čekal.

Po té oba přátelé šli pospolu ven na most parolodní. Petr časem patřil na Knuta pohledem, jenž dokazoval, že mu srdce klopotnou účastí buší. Když se přibližovali k nábřeží, pravil Knut v odpověď k němé otázce:

„Nestane se to nikdy.“

Petr svěsil hlavu; neměl slova na jeho utěšenou. Než-li se rozešli, tázal se Knuta, přijde-li mu na svatbu, jež za krátko se bude slaviti. Knut kroutil hlavou. „Nesmím setkati se s ní,“ pravil.

— — Kornelie chvátala přímo do své komnaty. Zavřela dvéře a utekla se do koutka, jakoby se bála, aby jí nikdo neviděl. Přála si jen jedno: nalézti hluboký, hrobový úkryt, v němž by se skryla se vším zmatkem, jehož byla plna. Třásla se, mrazilo ji a hned zas byla rozpálena; pravá bouře zmatených myšlenek vířila jí hlavou. Slyšela ho dosud mluviti: slova byla jako živé bytosti, jež na ni dorážely; za nimi následovala jakási hudba bědující.

Když se octli samotni, tušila, co přijde a když uslyšela ta slova, byla přece překvapena, poděšena a polekána jako výbuchem ohrožujícím život její. Nevěděla, slyšela-li všecko, a také nevěděla, co sama odpověděla. První její cit byl, že se jí stala hanba nesmazatelná. Ten cit však byl brzy vytlačen citem jiným. Že by on, on, Knut Holt, muž jí tak cizí, jehož s jiné strany propasti nepřekročitelné poslouchala, že by on, jenž jí byl představitelem velikého, dalekého, pestrého života, že by miloval ji, jíž se vysmíval a jež se mu zdála tak nekonečně nepatrná a maloměstská — to všecko bylo tak, jakoby jí někdo řekl: náležíš sama k těmto dalekým, vzdáleným; ale nevíš o tom! Byloť to

tak podivno, že se právě ona s ním tak stýkala, jej každý den vídala a s ním mluvila a že jí svěřoval, co před jinými skrýval. Ale býti od něho milovánu! Cítila-li zprvu na sobě vinu, zdálo se jí nyní, jakoby byla vyrostla; cítila s pocitem udivu a teskné radosti, jakoby měla něco zvláštního, moc, jíž nikdy se nenadála. A co v srdci jejím zápasily bázeň a pýcha, tlačila se v to vždy ženská tvář, tvář, již nikdy neviděla a jež se ustavičně střídala, jsouc brzy ozdobena vším, co oslňující spanilosti ženské znala, a obrazotvornost jí vykouzlila, brzy zas surová a drsná se všemi stopami neřestí. A bez přestání se tázala: Kdo byla žena ta, k níž mluvil něžná slova lásky a s níž se líbal? Je možno, že jí nikdy nemiloval? — Bojovala vší silou, aby postavu tu vypudila z myšlenek, ale pořád cítila hlubokou, pichlavou bolest, kdykoli na ni myslila. Takto sedíc ve svém koutku, bránila se novině do života jejího tak najednou vniknuvší a mír její rozrušivší, a zatím klouzl měsíc po stěně a po podlaze a nalezl ji v úkrytu. Táhl dále a zmizel, vida, co viděti si přál.

IX.

Temná děsná zpráva kolovala městem. Hrozilo něco strašného, v dějinách města neslýchaného. Mluvilo se všade o tom, ale jen tiše, pouze šeptmo — zdálo se, jakoby výbuch se uspíšil, kdyby věc se jmenovala. Povídalo se, že panuje mezi dělníky Hamrovými nebezpečné hnutí. Nedávno prý jich propustil zase značnou část a ostatním snížil mzdu. Dělníci hrozili stávkou.

Prožili několik dní nejistých. Pak to přišlo; podkop vyletěl. Jednoho jitra bylo viděti dělníky v zástupech ulicemi se potloukati a před domem

Hamrovým se shromažďovati. Obávali se nepokojův, požárův; však z toho nebylo nic. Dělníci zapískli několikrát na prsty a učinili několik vtipův o kolemjdoucích velkoobchodnících, načež se pak zcela pokojně rozešli. Večer sešli se v sále paní Olsenové a zde bylo usnešeno, že nikdo nesmí přijati práci, pokud nebude mzda zvýšena.

Nemohli pochopiti, jak se to stalo. Mzda bývala často snížena a dělníci propouštěni a o nepokojích ani řeči. Kdo byl toho původce — to byla veliká otázka, o níž se všude rokovalo. Očekávali vysvětlení v „úředních novinách“; ale Björnholt zachovával tajuplné mlčení. Nebyl ovšem nečinný. Potaji rozvinoval činnosť úžasnou. Zdálo se, jakoby byl všudy přítomen. Po městě slídil jako stavěcí pes, jenž ztratil stopu. Bylo ho viděti na lodních mostech a v krámech, v komptoirech a ve sklepích a hlavně navštěvoval drobné byty dělnické v odlehlejších částech města. Pátrání jeho nebylo dosud ukončeno, v tom se přihodilo něco, co ho rázem přivedlo na stopu a způsobilo, že podnikl ránu rozhodnou.

Za příčinou nových voleb se měla odbývati politická hromada. Den volby se přibližoval a listy uznávaly za potřebno, ustanoviti své kandidaty. Höjsenův list šel prvý do ohně. Navrhoval Aaga Storma — a Knuta Holta, kteréhožto nazýval „mužem budoucnosti.“ Björnholt vyskočil jako gumový míč, když to četl. Udeřiv se do čela, zvolal: „Jsem to osel! Ovšem, tu je ten člověk! Kdo u čerta by se byl nadál — tak nadutý, jako on! — Tedy přetvářka! Avšak já mu — ať na to spolehá!“

Učinil ještě malou obchůzku po nové stopě a pak byl hotov: posadiv se, napsal článek pět sloupcův dlouhý.

Tiskárna „novin úředních“ ležela v jednom z tmavých koutův, kde bylo nejméně čisto a největší krysy. Redakční bureau byla tmavá díra, která zapáchala tiskařskou černí, olejem na mazání strojův a špatným tabákem. Nábytek záležel ze starého hnědě natřeného pultu, o nějž rozličtí redaktoři listu perořízky své tak často pokoušeli, že skoro již nebylo ani místa na zářezy další. Mimo to byl pokryt celou sítí vyschlých jezer a řek inkoustových. Některé byly patrně dělány uměle — bylo viděti, že tu a tam pomocný prst naplněnému jezeru pomohl k odtoku přes hranu pultu. Před veteranem pultův stála lenoška se zeleným, obnošeným povlakem a kolem stěn stály dřevěné stolice, na nichž byly nahromaděny svitky hnědožlutých novin. Prkno na okně bylo plno pavučin, prázdných lahví od inkoustu, nepotřebných per ocelových, zmařených troubelův a popela od tabáku.

Jednou odpoledne, když Björnholt skončil přípravy k nastávající půtce, nalezáme redaktora, Fonna a Vildhagena v redakci; Björnholt seděl za pultem, Fonn a Vildhagen sundavali z dřevěných židlí sežloutlé noviny, které ležíce nyní na zemi, oběma pánův místa záviděli. Björnholt měl na sobě převléčník, a vysoké boty a klobouk na hlavě. V jedné ruce třímal veliký klíč od domu, jímž mezi rozmluvou časem o pult udeřil, aby dal slovům svým důraz. Před ním ležely noviny na zítřek právě vytištěné — velmi čisty a na pohled nevinny.

Björnholt předčítal oběma pánům svůj pětisloupcový článek. V úvodě líčil idyllické poměry, jimiž město dříve se vyznamenávalo. Bylo prý velice ctnostno a šťastno Mělo svou rybu, školu a úředníky. Ryba zjednávala chléb, škola skytala vědění a úředníci zastávali právo — čeho si tu

bylo více přáti? Byl prý to věk zlatý. Povolaní vládli, nepovolaní poslouchali. Vládly tu blahobyt, křesťanská mysl a pořádek. Boháči požívali vážnosti a chudí se těšili na blažený život na onom světě. Panoval prý skoro slavnostní, církevní mír v obci milostí obdařené. Nebylo slyšeti ani vzdechu, ani pochybnosti.

Nyní prý jest jinak a to prý pochází od vládychtivého agitatora a jeho syna vzpurného. Co se tento navrátil, počaly volební pletichy a nepokoje dělnické. Bylo by prý samovraždou, kdo by se chtěl tajiti, že nepokoje nepocházejí z té doby, co řečený mladý muž mezi dělníky v odlehlých částech města chodí. „Doufali jsme jednu dobu," končil článek, že pan Holt čerpal ze své porážky poučení a že byv přílišnou pohostinností do lepší společnosti města našeho přijat, srozumí, že laskavé zapomenutí jeho pochybné minulosti mu ukládá některé povinnosti. Poněvadž pak vychází na jevo, že vše bylo marno, nejprve trest a pak odpuštění, poněvadž vystupuje jakožto podněcovatel chátry a se dává sprostším tiskem prohlašovati za kandidata, měli jsme za to, že jest svatou povinností, všecky občany dobře smýšlející upamatovati, že muž tento zastává směr, jenž náboženství a mrav podkopává, jenž usiluje o zrušení rodinného života a o systematické vydírání tříd majetných — zkrátka, jenž žene na nejsvětější zájmy společnosti."

„Co říkáte tomu článku," tázal se Björnholt, ndeřiv klíčem o pult.

„Je velice řízný," pravil Vildhagen, stranou závistivě pohlížeje po Björnholtovi. „Může říci všecko, neboť jest jist, že se mu věří," myslil si u sebe.

„Myslím, že se tím nadšení mladého muže poněkud ochladí.“

Fonn dával na jevo pouze pochybnost. Kolébal horní část těla a mnul si ruce na zádech až praskaly.

„Hm — můžete skutečně — do — kázat —?“

„Dokázat?“ vyskočil Björnholt, „Není dosti na tom, že se dává organy proletariatu na kandidata prohlašovati?“

„Hm — proletariatu —“

„Není-li demokratem a bezbožcem a proto může býti právě tak dobře buřičem.“

Udeřil opět klíčem o stůl.

Fonn vyslovil největší pochybnost, s niž byl.

„Ne? — Nuž, je to lhostejno. Co do věci jsme jedné mysli. Nechceme nikoho, kdo by byl po stránce náboženské pochybným.“

„Tak jest,“ skočili mu oba dva do řeči.

„A v té příčině ho mám ovšem v kapse. Nasbíral jsem celou řadu nebezpečných jeho výroků; pásl jsem po něm až mezi chátrou předměstskou. Jest hotové štěstí, že vypukly nepokoje před volbami. Mají v zápětí strach a reakci. Milý pastore, působte, působte, získejte duše dobré věci. Strand kolisá, nechce si to s řemeslníky pokaziti. Ale vy jste povaha, Fonne. A vy, Vildhagene, se svým nesmírným vlivem na dělnictvo —“

Vildhagen sepjal ruce.

„Ano, tu by mi musil propůjčiti Bůh svou milost —“

„Propůjčuje nám ji, propůjčuje, jen kdybyste chtěl, přerušil ho Björnholt netrpělivě.

„Smím se tázati,“ počal církevní předseda, „koho hodláte — dle vůle boží — kandidovati?“

„Hamra a okresního přirozeně.“

Vildhagen a Fonn na sebe pohleděli. Björnholt pohled ten chytil a porozuměl mu neprodleně.

„Ostatně všecko za věc společnou. Či snad někoho, jenž by měl prospěch církevní —?“

„To jest, nač bych kladl váhu,“ pravil Fonn vstávaje.

„To byla také příčina dnešní mé návštěvy,“ přizvukoval Vildhagen sahaje po klobouku.

„Dobrá. Přijato. Tedy: neoblomný spolek —.“

Podával Fonnovi ruku. Pastor však se zdráhal po ní sáhnouti a Vildhagen pravil: „Osobnosti —?“

„Ovšem úředník,“ odvětil Björnholt.

Druzí dva vystřídali opět významný pohled. Björnholt se stal nepokojen.

„Či to má býti církevní demokrat?“ tázal se. Kousal si vousy a hlas jeho byl hrozivý. Vildhagen mlčel, znovu podlahu zrakoma prohlédaje; Fonn odvětil rychle: „Naše mínění bylo — ano!“

Björnholt odpověděl hromovým udeřením na stůl. Vzpřímil se, funěl jako velryba a pak vyhrkl zkrátka a odmítavě:

„Pánové, mám mnoho co dělat. Dobrý večer. Na falešné aliance se nespustím!“

Po té se chopil listu, strčil jej do kapsy a chvátal pryč.

Druzí hleděli jeden na druhého a vrtíce hlavou, ubírali se za ním.

Druhého dne létal „úřední list“ s kypícím článkem po městě i byl pohlcován v komptoirech, krámích, kuchyních a pokojích. Článek vzbudil všeobecnou pozornost. Smáli se a radovali po tichu, křižovali se, „nikdo se nemůže s Björnholtem měřiti,“ říkali, „to jest duch vynikající.“ — „Milý božínku, jaká to drzost,“ pravili pobožní po domech, kde Knut býval hostem. „Člověk ten seděl za naším stolem, rozmlouval s našimi dce-

rami. — „Ať se jen perou," pravil celní sluha Witt, na celnici pilně do kamen přikládaje a pak pomalu a pohodlně si usedaje.

Strand hovořil o článku v jednotách ženských, Fonn na duchovních procházkách, Vildhagen a madame Tvetová mluvili o něm po domech měšťanských, při kteréžto příležitosti se vypilo mnoho kávy a napovídalo mnoho vzdělavacího.

Také do domu Vikova vnikly debaty o Knutu Holtovi. Některé z prvních dam městských, to jest, které pocházely z „nejtučnějších" domův, přicházívaly dopoledne k Vikovi na návštěvu. Při tom promlouvaly o posledních řečech duchovních, o posledních hostinách, o nejnovějších zasnoubeních, úpadcích a úmrtí, makronky slečny Vikovy louskajíce. Vždyť dům Vikův stál tak pohodlně, každý musil jíti okolo, makrony slečny Vikovy byly tak výborné a Kornelie tak půvabná. Nepromluvila skoro nikdy ani slova a slova také nevynesla. Hovořili nyní jen o Knutovi, pokaždé něco nového o něm vypravujíce. Mladší obchodník byl „mravně přesvědčen," že ho viděl v Paříži při vzpouře luzy. Vypravovalo se, že byl zlatokopem a později dozorcem nad plantažemi, kde pracují otroci. Vystěhovalec, jenž tudy se ubíral, slyšel, že měl dvé žen najednou. Proto prý starý Holt nikdy nepovídal, co syn jeho venku ve světě činí. Co se týče jeho chování zde v městě, jsou prý lidé, kteří vědí velmi dobře, proč se tak vřele Marie Hansenovy ujímal. Dříve prý nikdo nechtěl mladému muži budoucnosť pokaziti a proto se o tom nemluvilo; však nyní, když počíná popouzeti luzu, bylo by to prý samovraždou atd.

Kornelie navrátivši se po svatbě Petrově a Hannině s novomanžely do města, seděla mlčky a poslouchala, udiveně pohlédajíc na všecky ty

„vážné lidi“, již všickni mluvili o něm, jenž byl nyní „odhalen“. Skoro se zdálo, jakoby dámy, pohltujíce makrony těšily se na nové zprávy, i podobalo se, že jsou mužové trochu škodolibí, naleznuvše nový „křesťanský prostředek“, aby pobouřili smýšlení proti Knutovi. A když bratří a sestry v Pánu ze zpráv se vyčerpali a ze všeobecného pohoršení, jehož předmětem byl Knut, potěšili, vzdychali a mluvili o pronásledování, „jež jest dětem božím snášeti“. Kornelie neslyšela nikoho, aby se byl otázal, co je na tom pravdy — než nesetkala se s nikým, jenž by byl měl slovíčko pro „komedianta“. Byli to skutečně tiž lidé, jež byla zvyklá pokládati za malý vyvolený sbor, jejž svět pro lásku jeho a rozšafnosť pronásleduje?

Po svém návratu z venkova Kornelie trávila život velmi tichý. Sedávala nejvíce nahoře ve své malé komnatě, s postelí modře natřenou, za stolem s láhví vody a modlitební knihou na něm, a s malou knihovnou, v níž se nacházela díla obsahu pouze vzdělávacího. A když tu tak seděla, vrátily se staré myšlénky a city. Ubírala se zase cestou modlitby a pokání spolu s muži a ženami dřívějších dob, s nimiž mnohem vroucněji žila, než-li s lidmi svého času. Veliké dvéře křídlové ven do života světského se zavíraly jen pomalu. Zmocnil se jí cit, jakoby se byla vrátila z odvážlivé cesty na objevení dalekých zemí šťastně do rodinného přístavu, děkujíc Bohu, že sedí zase na malém, ohraženém místečku, kde sedávala dříve, upřeně pohlédajíc do modrého nebe, jež viděti se vždy namáhala za všemi mraky pozemskými.

Ale pak počaly návštěvy a debaty o Knutovi Holtovi a Kornelie byla vyrušena ze svého kle-

nutého nebe smyšlenkového. Nacházela se v nízké světnici vzdělávací, kde byly čmoud, pára a dým. Všecky ty staré představy, jež na ni působily jako tajemství mocné, nabyly vzezření svadlého a scvrklého na způsob mumií. Tak na ni patřily věci v její ložnici, když je shlédla poprvé zase po svém návratu. Daleké, velebné postavy, s nimiž nedávno žila, zmizely; jejich místo zaujaly jiné s nízkým čelem, hrubými tahy a zlomyslným vzezřením, s chudými myšlénkami a nepěknými slovy.

Pokusila se vypuditi Knuta z myšlének svých, — nyní tito lidé probouzeli každinké slovo jím pronesené k životu novému. Počala potají ujímati se věci jeho. Cítila se vinnou tím, co jemu se dělo. Příčina, že byl nenáviděn, spočívala totiž v tom, že neskrýval déle svého přesvědčení; pokud se veřejně nevyslovil, zdál se býti všem tak roztomilý, tak solidní. A *ona* to byla, jež v jeho životě tuto změnu učinila . . .

Vždyť nemohla býti pravda, co o něm se vypravovalo. Každé slovo, jež k ní mluvil, vynikalo rázem pravdivosti, upřímnosti. A proč jí svěřil jeden okamžik své minulosti, maje toho tolik skrývati, čeho se mohla také tak dobře dověděti? Nepodařilo se jí pokaždé úplně se utišiti. Snad bylo přece trochu pravdy v tom, co lidé povídali. V okamžiku takovéto pochybnosti si přávala toužebně býti u Hanny, aby od ní slyšela o Knutovi, i nalézala se již několikráte na cestě k ní, však pokaždé se vrátila.

Veliká schůze politická byla za dveřmi. Björnholt se vyslovil, že při ní se dostane Knutovi trestu. Bude „důrazně interpellován“, pravil. Tento výrok koloval městem. Paní ředitelová opakovala joj ve všech větších domech, tváříc se při tom slavně, vážně, jako z povinnosti, čímž, kdo nebyli

do řeči parlamentární zasvěceni, se nadáli děsných věcí, jež mají se státi. Bylo to právě tak, jakoby byla řekla: Bude popraven — nebo dokonce lámán kolem.

Madame Tvetová oznamovala novinu tuto po domech měšťanských. Švec Hansen, jenž pracoval pro všecky lepší domy městské a proto dobrého byl smýšlení, hvízdal si, když to uslyšel a opakoval: „Ha — ha! tak bude tedy interpellován!“ — „Je přece jen škoda toho mladého hezkého muže,“ mínila jeho žena. „E čerta,“ odvětil muž, „vždyť je rabulista!“

Den nadešel. Tou dobou, co k domu jednoty dělnické se hrnul zástup lidí na nastávající boj právě tak napjatých jako obecenstvo upjaté na zápasy býčí, Hanna Strömová přecházela po komnatě očekávajíc Kornelii, jež jí oznámila lístkem, že s ní chce stráviti večer.

Zvonilo se. Byla to přítelkyně.

„Konečně přicházíš přec!“ zvolala Hanna, objímajíc ji. „Nestydíš se? Teprve nyní?“

Kornelie se vymlouvala. „Nebyla jsem skoro ani z domu,“ pravila.

Prohlédavše všecky prostory v domě od šatny až po sklep a celou domácnosť až po železné hrnce, a když Kornelie se vyptala přítelkyně na každodenní život, co stojí domácnosť a kde co kupuje, vrátily se do komnaty. Kornelie vzala práci a posadila se za stůl; Hanna se pokoušela činiti totéž. Ale hořela netrpělivostí: neboť nyní se odbývala veliká bitva. Nemohla pochopiti, že Kornelie může tak tiše a chladně seděti, jakoby se jí to ani netýkalo. Bylo nemožno, aby byla tak lhostejna, jako vypadala.

V komnatě vládlo hrobové ticho; bylo pouze slyšeti, jak nit prochází plátnem. Hanna sedíc

naslouchala, nevěděla ani sama čemu; však nyní musí již býti brzy po všem. Čas od času chodila k oknu, nazírajíc na ulici, kde bylo temno a klidno. Kornelie dosud nezdvihla od práce očí; však když Hanna po desáté od okna se vrátila a s resignací na své místo usedla, viděla, jak Kornelie najednou odhazuje práci. „Nemohu," zvolala a nahnula se nad stůl, rukama si tváře zakrývajíc.

Hanna vzkřikla a vrhla se vedle ní a objala ji. „Konečně!" pravila. „Milá Kornelie, proč pak sedíme zde a trápíme se obě, ani slova nemluvíce!"

A tak se daly do řeči. Objímajíce se chodily po komnatě. Z Hanny vybuchlo hned všecko, co měla na srdci. Není prý pravda, ani slova pravdy ve všem, co o Knutovi se povídá. Byla by málem se dala do pláče vypravujíc, jak lidé tisícerým způsobem se pokoušeli Knuta a otce jeho urážeti. Surové, anonymní listy prý jich docházely nesčetné. Klub a Athaeneum před nimi zavřeli. Nikdo, jenž slouží velkým, nesmí na Knutovi požádati pomoci lékařské. Několik rodin vzalo své dítky ze školy, kde Knut přednášíval. A když nezastihli jeho, musili to odnésti přátelé. Dva z nich principálové vypověděli, jiným hrozili výpovědí, kdyby se objevili ve společnosti jeho. Že všech nejvíce toho ucítil Petr, že jest přítelem Knutovým. Několik mocnějších osob v městě, které mu bývaly jindy tak na ruku a jej podporovaly, najednou couvlo, jiné se pokoušely veliké nepříjemnosti mu způsobiti. Mladší kupci, kteří by se byli rádi s nim spojili, neodvážili se toho pro domy starší. Petr byl pokladníkem banky. Ředitel ho povolal k sobě a dal mu výstrahu. „Mám své přesvědčení zapírati?" pravil Petr. — „Bůh uchovej. Jen si je nechte při sobě a Holta se odřekněte," zněla odpověď. — Za vším tím vězí Björnholt, ubezpečo-

vala Hanna. Chodil prý od jednoho domu dělnického ke druhému, střídavě prý vyhrožoval a se lichotil, penězi uplácel, muže, ženy i děti častoval, aby se něčeho o Knutovi dopátral.

Bilo osm — obě chvátaly k oknu. Nyní musí býti již po schůzi. Avšak po ulicích bylo dosud ještě prázdno. Jediný chodec se vynořil v nejistém světle, jež mdlé svítilny rozptylovaly po dlažbě a vlhkých stěnách, a zmizel zase v šeru na straně druhé. Dosud nikdo nepřicházel ze schůze. Obě přítelkyně chtěly právě od okna ustoupiti, však v tom zaslechly z daleka volati „hurá“ a po té zpěv, jenž brzy živěji hlaholil, brzy zase se ztratil. Pomalu volání přestávalo a místo něho se ozývalo ustavičné bzučení hlasův a zvuky těžkých kročejův. Skupiny se objevovaly nahoře v ulici a pospíchaly za hlasitého hovoru kolem domu.

„Teď přicházejí!“ zvolala Hanna, celé okno otvírajíc, aby lépe viděly.

Bylo prudce zazvoněno. „Petr!“ zvolala a vyběhla. Hned na to se přihnali oba do komnaty. Petr nemohl promluviti, pozbyv dechu. Vzal Kornelii za ruku a tak ji tiskl, že by byla málem vykřikla. Počal rychle přecházeti, klobouk na jeden, kabát na druhou stolici klada a kaloše uprostřed pokoje zouvaje.

„Můj ty Bože, to byla vřava!“

„Ó, vypravuj, vypravuj,“ prosila Hanna, chodíc vedle něho a otázkami ho zasypávajíc.

„Chvátej, sic zahynu netrpělivostí!“

„Ano, hned. Fu — posaďme se. — Ne, musím chodit! — Dej mi však dříve sklenici vody — nebo spíše sklenici vína. — Ach, myslil jsem, že už nenabudu hlasu svého.“

„Mluvil's?“

„Ne, jen křičel.“

Víno přišlo, Petr začal:

„Bylo již nabito. Celní výběrčí byl předsedou. Nejprve se mluvilo o tom a onom, čehož si nikdo nevšímal. Lidé počali dřímati. Pak přišla řeč na volby a Björnholtovi dáno slovo. To působilo na shromáždění jako mrsknutí bičem. Věř, lidé se hned probudili.“

„Nu a co povídal?“

„Je to lišák. Každé slovo, jež pronesl, lovilo po něčem hloupém, po předsudku posluchačův. Nejprve všeobecně o nepřátelích společnosti. Věř mi, to ti byly barvy. Skutečný, křiklavý obraz za čtyrkrejcar. Pak hřímal proti dělníkům, proti Knutovi a všem nebezpečným. Pod kročeji jeho to pořádně chrastilo. Zdálo se mi, jakobych pořád jen viděl veliké jeho boty. — Smí-li Knut zapírati, že brojí proti víře drahocenné, po otcích zděděné? A co si myslí o nestoudných vzpourách proti prozřetelnosti a třídám majetným? — Ku konci apostrofa na rozvážlivé hospodáře a otce, chtějí-li dočasné a věčné blaho svých dítek svěřiti těmto buřičům a t. d.“

„Nuž a co odvětil Knut?“

„Dosud neměl ještě slova. Panovalo nesmírné nadšení mezi posluchači nad řečí Björnholtovou. Přátelé jeho křičeli jako posedlí. Strana druhá byla zaražena. Po Björnholtovi mluvil Vildhagen, že neklade, jak známo, na věci světské žádné ceny; a pak vstal Fonn a lomil rukama za zády a zasadil Knutovi stranou ránu jemnou dykou lásky. Konečně došlo na Knuta. Zprvu panoval v síni nepokoj, pak nastalo hrobové ticho a sta a sta očí utkvělo na něm řkouce: „Odpovídej na to, můžeš-li.“

„Mluvil dobře?“

Petr vlil do sebe sklenici vína.

„Dobře? Nedovedeš si ani představiti, jak to bylo. Nevím, jak bych to opakoval — — Věř, nebyla to pouhá slova — — Nikdy jsem si nepomyslil, že dovede tak mluviti.“

„Nuž —?“

„Když byl posledně doma, byla výmluvnost jeho rázu zcela jiného. Řeči jeho byli plukové, již za hlaholu hudby a vějících praporů stékají nepřátelské hradby. Bylo to pěkné, zahřívající, nadšené.“

„A nyní?“

„Úplně tiché, klidné, úsečné, skoro chladné. A přec každé slovo padá jako rána; koho se dotklo, vzdychl si náležitě. Pouze ke konci nadešel výbuch — když se jal mluviti o Björnholtovi.“

„Vypravuj, vypravuj.“

„Že nechce brojiti proti víře poctivé a přívětivé, ovšem pak až do posledního vzdechnutí proti oněm, kdož snaží se utlumiti touhu lidstva po pravdě a proti těm, kdož využitkují nevědomosti a pověry. — — Byla to poněkud jiná slova, ale myšlénka to byla tatáž. — „Tlachy, tlachy!“ křičel Björnholt. „Exempla, facta!“ přizvukoval mu Strand. To však bylo vyzvání nebezpečné. Neboť si můžeme pomysliti, že Knut byl dobře obrněn. Vždyť nemáme nedostatku vzorův a Knut je odhalil. Tak tedy objevili se nejsouce sice jmenováni, ale známi, a každý v síni je poznal, všickni ti komedianti křivé pravověrnosti, majíce Björnholta a Vildhagena v čele. Divím se, že ho ihned nezavraždili.

„Vyrušovali ho, chtěli přinutiti předsedu, aby mu odňal slovo. Ale uprostřed vřavy vstával pomalu a klidně muž a prosil tenkým hlasem — ano, začprosil, neslyšel nikdo, pro hluk nebylo ho slyšeti. Čekal trpělivě, několikráte marně po-

kusil se promluviti, čekal zase i podařilo se mu konečně říci, že žádá za slovo k poznámce, že uznává za správno, co Holt povídal. Kdyby se uznalo zapotřebí, může prý uvésti ještě více příkladův. — — Nebylo to uznáno za potřebí. Znali řečníka, Aaga Storma. Knut nenáleží k jeho lidem; však onen jest neústupný.

„Knut se dostal zase k slovu. Mluvil o stávce dělnické. Co učinili, nepovede prý nikdy k cíli, avšak je to zločin? Tu se obrátil na Hamra; pak došlo na Björnholta. — — A pak se dostavily téhož články novinářské, celé jeho surové, utrhačné, pokrytecké potomstvo a žalovaly na něho!

„To byl jeden z nejvelebnějších okamžiků v mém životě. Nemohu popsati, co po slovech těchto následovalo! Veškerá šílenost, již musili všichni ti lidé na okamžik utajovati, vypukla v lomoz ohlušující. Björnholt se řítil s pěstmi zaťatými vzhůru na předsedu, všickni chtěli vésti slovo, nikdo nechtěl poslouchati, mimo ševce Hansena, jenž volal v zástupu zvučným basem: ‚At mne čert, chceme-li koho, jenž jest proti Björnholtovi a proti náboženství!‘ Hvízdalo se, dupalo, sičelo, křičelo — některé projevy souhlasu se ztratily. Zatím se otevřely dvéře, dělníci venku shromáždění se dověděli, že Knut se jich zastává, a najednou zavznělo z ulice a ze síně hlučné hurá, tak že nebylo jiného zvuku slyšeti.

„Konečně nastalo okamžik ticho a Aage Storm, jenž opět trpělivě stál a čekal, prosil znovu za slovo k poznámce, že pokládá za správné vše, co pravil Knut o dělnících a o redaktorovi Björnholtovi, a že se nabízí po případě jmenovati příklady. — — Dále nedošel. Vřava pekelná vybuchla znovu. Pak lidé opouštěli síň a hádali se na ulici dále.“

„Jak jej nenávidí!“ zvolala Hanna.

„Ano, nenávidí a budou ho všelikým způsobem pronásledovati. Však co po tom? Slova jeho utkví v paměti! I mezi odpůrci jeho byli někteří, již mu dávali za pravdu. Tak na př. Stub. Dohoniv Knuta na ulici, prohodil: Bylo sice pravda, co jste povídal, však jsem proti vám. Obyčejnému člověku se nemůže něco takového říkati. Škodí to správě na palubě. Znám ten lid — budou z nich divá zvířata i roztrhají nás.“

„Nyní hleď, Hanno, abychom dostali něco jísti,“ končil Petr. „Knut tu bude za chvilku a já bych jedl jako vlk.“

Kornelie vstala.

„Zůstaneš přec u nás?“ pravila Hanna.

„Ne, děkuji, musím domů.“

„Ó,“ prosil Petr, „nechtěla byste tento večer s námi oslaviti?“

„Děkuji — musím — děkuji.“

Vzala honem šátek a chvátala odtud.

„Nesmí setkati se s ním,“ pravila Hanna, když odešla.

Petr smutně zakroutil hlavou.

Kornelie pospíchala tmavou, blátivou ulicí, jako pronásledovaná. Teprve když se octla v zahradě uvnitř plotu a dvéře pevně uzavřela, zastavila se, nemohouc dechu popadnouti a opírala se o plot, jako osyka se chvějíc.

Jakou cítila úzkost! Jak by byla málem povolila! Co jí to stálo práce, vyrvati se! Proč pak se toho odvažovala? Proč šla nahoru k Hanně? — — Sklonila studem hlavu — přála si tajně, aby nebezpečná ta věc se stala skutkem.

Odebrala se do pokoje. Bylo pološero —

rozsvítili pouze jedno světlo. Láhev s pivem a dvě sklenice stály na stole — vývrtka, na níž byla dosud zátka, ležela vedle. Vik seděl v lenošce na jednom konci stolu, na druhém seděla teta v klobouce a plášti — přišla právě z návštěvy, nemajíc dosud ani času rozsvítiti lampu a zatopiti. Björnholt, doprovodiv Vika ze schůze domů, chodil v převlékacím kabátě po pokoji — stín jeho se plížil vysoko po stěně a na podlaze se tlačil těsně do sebe dle toho, jak se pohyboval.

Vypravoval slečně Vikové o schůzi. Když Kornelie vstoupila, zastavil se na okamžik a pokračoval dále. „Komunista, ubezpečuji vás, pouhý komunista."

Malé oči slečny Vikovy v hlavě strnuly.

„Jací pak jsou to vlastně lidé?"

„Ó — nevěří v Boha."

Slečna Vikova sepjala ruce.

„Všickni králové mají býti pobiti."

„Pro pána krále!"

„Děti nemají po rodičích děditi."

„Nemají děditi?"

„Každý, kdo něco má, má býti vydrancován."

„Vydrancován!"

„Zajisté. Dejme tomu, že by zde v městě nabyli moci, pak by se dostalo — řekněme třeba vozkovi Pedersenovi a pradleně paní Aanetové nepochybně Vikova domu a všeho, co k němu náleží."

„Spravedlivý Bože, co pak by se stalo s námi?"

„Nu," odpovídal Björnholt vychytrale. „Vik by byl přirozeně odpraven a vy a slečna Kornelie byste byly nepochybně městem mrskány."

„Milý Bože!"

Björnholt pohleděl na ni stranou a šeptal si k sobě:

„Poctivá duše, věřící duše!“

„A Knut Holt stojí v čele všeho toho? Je možná, že by se byl mohl tak pokaziti?“ tázala se slečna Vikova.

„On! — — Víte-li pak, jaký člověk jest ten Holt, slečno Vikova? Nuž povím vám tedy, jací to lidé jsou . . .“

Líčení otce a syna, jež nyní následovalo, bylo dílem mistrovským. Před „věřící tou duší“ Björnholt rozpřádal celé své nadání, aby spatřila na tom, proti němuž bojoval, tajné chyby a odhalila kalné prameny, z nichž prý vznikají. Slečna Vikova ho poslouchala s nadšením — zdálo se jí, jako všemu městu, že jest „duchem vynikajícím.“ Vikýval, octnuv se v náladě nábožné. — Spatřoval v tom vlastně naučení, že všecko na světě je kalem a to uznával za hluboce nábožné.

Také Kornelie poslouchala. Také ona cítila, že je to mistrné. Každé slovo mělo osten; i hlas jeho poskvrňoval. Nutilo ji to vzkřiknouti, před celým světem zvolati: Lžeš, lžeš, lžeš! Jak mohla jen tak klidně seděti a Björnholta poslouchati, ani sebou nepohnouc, ani slova nepromluvíc! Jak mohla býti jen tak hrozně zbaběla? Každý nový posměch jí zachvěl, na rukou jejích vystupoval studený pot. Brzy nemohla ani mysliti, neslyšela ani slovíčka, nebyla sebe jasně vědoma kde jest — otec a teta se stali nejasnými postavami, po tmě víc a více mizícími — slyšela toliko těžké kroky Björnholtovy v jednotvárném taktu a viděla stín jeho po stěně se plížiti vzhůru a zase dolů. Pak poslouchala zase chvíli jeho řeč, avšak tato zněla jako z dálky, až konečně jediné zlé a surové slovo rázem vytrysklo jako jiskra z has-

noucího požáru i ucítila zároveň změnu. Nerozvažovala, nepočítala, všecka bázeň byla ta tam, jediný pud toliko ji naplňoval, vševládná touha jednati, klásti odpor, jeho zadržeti nebo před ním klesnouti, od něho se nechati v blátě šlapati, o všecko s nenáviděným se děliti a všemu světu oznámiti, že tak bude nyní i po všecky časy činiti.

Povstavši zastavila se najednou před Björnholtem, bledá a strnulá jako náměsíčnice, s velikýma, do dálky pozírajícíma očima a polootevřenýma, jako uvadlýma rtoma. Pravila hlasem pevným, však ku podivu suchým, cizím:

„Mluvíte o mém ženichovi!“ — —

Björnholt se zarazil a odmlčel. Stín jeho na stěně se zdál jako přiklížen. Tlusté, drsným vousem obklopené rty zůstaly do kořán otevřeny, ukazujíce nerovné zuby a červené dásně. Strnulé oči vypadaly jako puklé.

Vik sjel při slovech dceřiných se stolice střemhlav, jako by ho byla obrovská, neviditelná ruka popadla za krk a beze všeho jím mrštila o podlahu. Stál tu jako k zemi přirostlý.

Slečna Vikova pohlížela na oba tupě. Cítila velmi dobře, že se okamžitě v hlavě její nenalezá ani jediná myšlénka.

Když pak Björnholt konečně počal ze strnulého údivu zase se probírati, hleděl nejprve polo tázavě, polo hrozivě na Vika. Když pak tento ani slova neodpovídal, nýbrž s pronikavým pohledem a oči pod řásnatým obočím ukrývaje stál, zapjal si v rychlosti kabát a sáhl po klobouku, obrátil se na skamenělého kupce a pohlédnuv mu zlostně do očí, zachroptěl:

„Děkuji, pane Viku. Velmi šlechetně od vás jednáno, to musím říci. Zasnubujete dceru svou

s Knutem Holtem a právě nyní a za našima zády. To jest — to jest — poroučím se, pane Viku.“

Vik ani za ním nepohledl. Stál tu jako dříve. Když pak Kornelie ani dále se nehýbala, ani nemluvila, pokynul sestře. Tato opustila komnatu. Pak na polo se obrátil k dceři. Blýskalo se pod těžkým obočím, jakoby se vznášela bouře. Chvíli ještě mlčel; byloť na dceři, aby se vyjádřila. Ona trvala mlčky. Pak několikráte přešel komnatu, postavil se na to zádama k lampě a hledě stranou po dceři pravil:

„Je to pravda?“

Hlas i postava jeho se chvěly.

„Je.“

„Jsi zasnoubena se synem Arna Holtovým?“

„Jsem.“

„Se synem švindléře, lháře, svůdníka —“

Kornelie pohlédla vzhůru.

„Ano, tím vším jest Holt. A synovi muže takového chceš se svěřiti?“

„Ano.“

Každá odpověď byla tichá ale určitá. Pohlížela otci klidně do očí; jemné rty, v nichž nebylo skoro žádné krve, byly pevně sevřeny; v jejím vzezření panovala jakási chladná jistota, jíž otec tajně se obával. Zdálo se mu, že jest dravcem, jenž je držán v kleci tenkým, ohebným ale nepovolným drátem obetkané. Počal opět přecházeti sem a tam. Podlaha pod ním praštěla. Obličej jeho nabíhal víc a více.

„Myslíš to tedy opravdu, zcela opravdu? — Kornelie, nebylo by se mi zdálo tak ukrutno, kdybysi se byla nechala svésti některým mládencem mým, než že jsi se zasnoubila s Knutem Holtem.“

„Že jest synem otce svého?“

„Ano, především proto. Ani kdybych o něm nic jiného nevěděl, postačovalo by mi, že proudí v jeho žilách krev Arna Holta. Holtův syn mohl se státi pouze, čím jest otec: drzým lhářem. — Nerozumím tomu, ne, nerozumím. Kdyby se mu i podařilo na okamžik tě oslepiti, měla jsi uvěřiti, co všickni řádní lidé říkají — Björnholt, Vildhagen —“

„To nejsou žádní řádní lidé.“

„Cože? Nejsou? Kornelie, co to znamená? Žádní řádní lidé? Jsi i ty odpadlicí? Bůh tresciž člověka, jenž mi tě odňal! Vím, že jsem vykonal, co na mně jest. Vychoval jsem tě v kázni Páně; odvracel jsem tě od nicoty. Nenechal jsem tě nikdy zameškati kostel, zřídil jsem ti nábožné okolí, netrpěl jsem nikdy v domě knihy světské. A teď — všecko marno!“

Hlas jeho byl prázdný, chraptivý; slova konečně se dusila i musil přestati. Chvíli bylo zase jen slyšeti těžké jeho kroky. — — Že se to musilo přihoditi *jemu*, jeho domu, na němž před tím nikdo nemohl odkryti ani skvrny! A že to byl syn Arna Holta, jenž mu to způsobil! — — Konečně všecky ohledy povolily, nemohl se déle opanovati:

„Kornelie, já tomu nechci!“ zvolal, a hleděl s tváří na smrt bledou, stuhlou, uzlovitou a očima vypoulenýma, polo divýma, jakoby prohlašoval rozsudek Boha rozhněvaného, neúprosného.

„Jsem s ním zasnoubena, otče,“ odvětila — tentokráte hlasem skoro k nepoznání se chvějícím.

„Tak? Skutečně?“ Odvážila se toho. Tak se tedy podařilo Arnu Holtovi podruhé na něho vyzráti. Nebo by se měl odvážiti poslední rány? Měl by se svěřiti dceři, která jest hluboká příčina, pro niž nikdy s volbou její nebude moci se smí-

řiti? Měl by jí pověděti, že miloval Knutovu matku?

Ne, toho nemohl. Bylo mu přece nemožno, mluviti s dcerou o hanebném klamu, jenž ho muže prudkého učinil vážným, jak nyní byl; — nemohl jí vypravovati, že žena, jež se stala chotí jeho a matkou Korneliinou, byla pouze poslušnou jeho pomocnicí, již nikdy nemiloval.

Cítil, že na ten čas ničeho nepořídí. Odporu se vzdáti nechtěl, musil počkati.

„Dobrá, na tvou zodpovědnosť. Však jedno ti řeknu: Do mého domu nesmí ani jednou vkročiti.“

Po té odešel z komnaty. Když zmizel, Kornelie sklesla — při poslední části rozmluvy s otcem se mohla udržeti toliko neobyčejným napjetím své síly. Sklesla na témž místě, kde stála. Smyslův nepozbyla; vše, co se přihodilo, stálo před ní jasně — nemohla se pouze udržeti z přímа; byla mdlá tak bolestně, tak smrtelně. Chvíli ticha upírala oči na světlo a na stůl se dvěma láhvemi, a zmocňoval se jí příšerný dojem nad zevnějškem komnaty, podobající se hospodě.

Tak ležela, až do komnaty přišla teta, jež s výkřikem k ní pospíchala. V tom vyskočila.

„Ticho, teto, nevolej — neni mi nic — byla jsem jen tak umdlena.“

Dala se do pláče, ruce kolem krku tetina vinouc. Tak stály chvilku. Teta bědovala:

„Kornelie, jak jsi mohla? — —“

Kornelie ji pustila. Ano, že to mohla! Nyní tomu už sama nerozuměla. Bylo tak nepochopitelno, že to skutečně vyřkla — že to bylo neodvolatelně uzavřeno — že v této komnatě před chvílí u přítomnosti Björnholtovy a otcovy se upoutala, upoutala na vždy k muži, jenž o tom ničeho nevěděl.

Slyšela také opět chvilku slova Björnholtova a pak cítila, že by bez dalšího rozmýšlení se učinila totéž poznovu. Jakmile zvuk slov těchto zmizel a ona jen o tom přemýšlela, co ještě na ni čeká, vše zdálo se jí zase tak strašno, že mínila, že toho ani nepřežije.

Nebyl jí popřán čas, dále přemýšleti. Ještě téhož večera Björnholt by nosil novinu tuto po celém městě, byla snad již s nenasycenou žádostivostí pohlcována ve všech rodinách, kde byli lační novot. Musila pryč, musila ještě téhož večera s Knutem se setkati.

Vzala na sebe vrchní šat, objala tetu, jež byla všecka dojata a zmatena a nevěděla si rady, pak pravila:

„Dobrou noc, teto — na noc zůstanu dnes u Anny Strömovy.“

„Ale Kornelie, milé, drahé dítě — pomni — všemohoucí Bože, snad nechceš — —“

Mluvila sama k sobě. Kornelie byla již z komnaty ta tam, chvátajíc po ulici.

Po cestě nabyla zase času, přemýšleti. Kreslila si, co nyní se bude díti. Viděla sebe, vstupující do komnaty. On tu stál, nic netuše, zhola nic, i patřil na ni zrakem skoumavým. A pak že bude vypravovati, vysvětlovati, — chladnými slovy podávati zprávu. Ano, kdyby byl býval přítomen! Jak snadno by bývalo přistoupiti k němu a říci: půjdu s tebou, dnes, zítra, vždycky. Sdílím s tebou tvůj zápas, osud, nyní i vždycky. Však nyní se jí to zdálo nesnadné, že chtěla raději všecko jiné než toto vytrpěti.

Tu spatřila osvětlená okna u Strömův. Tam uvnitř sedí. Zdálo se jí, že na ni všickni pohlížejí a vyptávají se — s podivením se vyptávají. — — Dala si ještě na čas, šla kolem domu, však

jen tak daleko, co jej mohla viděti. Musila tam, než-li odejde.

Na silnici bylo ještě mnoho lidstva. Opilí dělníci a námořníci vrávorali z jedné hospody ke druhé. Jeden z nich, spatřiv ji, blížil se k ní, několik jiných šlo za ním. Přitlačila se těsně k domu, však bylo ji zase viděti. Nová úzkosť zaplašila starou — pospíchala do domu Petrova, ubírala se po schodech a vstoupila do kuchyně.

Hanna připravovala večeři. Spatřivši Kornelii, sepjala ruce a zvolala:

„Kornelie! Tak tedy přicházíš přec!“

Po té se odmlčela a přistoupila blíže — znamenala, jak nápadně Kornelie zbledla.

„Dobrý Bože — snad se nestalo u vás neštěstí?“

„Ne, ne, však musím s tebou mluviti,“ pravila Kornelie chvatně, tiše, s namahánim.

Hanna odhodila zástěru, vzala světlo a vedla Kornelii do malé komnaty vedle ložnice. Uzavřela dvéře, postavila světlo a tázala se:

„Co se stalo, Kornelie?“

Nedostalo se jí žádné odpovědi. Kornelie padla jí kolem krku a dala se do pláče.

„Co se děje, Kornelie? Viděla jsem, žes byla tak bleda —“

Kornelie nebyla s odpověď. Kdykoli se toho odvažovala, dala se znovu do pláče.

„Vypravuj, drahoušku, vypravuj!“ prosila Hanna, počínajíc tušiti, oč se jedná.

A ponenáhlu také Kornelie nabývala tolik vlády nad sebou, že mohla přítelkyni svěřiti, co se stalo.

Hanna nemohla jí skoro ani vyslechnouti, až domluví. Objímajíc a líbajíc ji zvolala:

„Ó ty dobrá, drahá, sladká — — Toť nej-

podivnější, co jsem kdy slyšela! Ó, jak nekonečně se těším! A Petr! Petr! Ne, ty nebeská, on se zajisté zblázní radostí! Musím ihned dovnitř!"

Kornelie ji chytila za ruku.

„Hanno — jsi? — snad nechceš? —"

„Ne, vždyť je pravda, on neví chudák, že jest zasnouben! — Ne, totě skutečně božské! Něco takového jsem co živa neslyšela!"

A pak se dala do smíchu tak rozpustilého a nakažlivého, že Kornelie sama bezmála by se byla rozesmála a v té chvíli vše nepokládala za tak strašné, jak zprvu se jí to zdálo.

„Nepůjdeš dovnitř?"

„Ne, nech mne zde seděti."

„Zůstaň tedy zde, musím opět ven do kuchyně."

Dala se zase do připravování večeře. Jídelní lístek byl honem změněn. Nyní večeře musela nabýti rázu daleko slavnostnějšího. Musila tak nebo onak dáti na jevo velikou, velikou radost. Šla do komnaty a přistrojila na stůl. Oba pánové sedíce pospolu, rozmlouvali o událostech toho večera. Časem opepřila rozmluvu malým žertem. Musila s tím ven; byla příliš vesela.

Petr znamenal, že je prostřeno čtyrem osobám.

„Čekáš někoho?"

„Ano, hosta — hosta — jenž — jenž — ne, toho co živ neuhodneš, Petře," zvolala a smějíc se plným hrdlem zmizela.

Petr běžel za ní. Musil to věděti.

„Kdo je to?"

„Ano, kdybysi to věděl!" A smála se zase, pohlížejíc spolu na dvéře komůrky, v níž dlela Kornelie.

„Ach, někdo je tu," pravil Petr a chtěl tam. Hanna ho zadržela.

„Ne, Petře, zapřisáhám tě —“

„Ano, já chci —“

Postavila se mu do cesty.

„Není tam nikdo.“

„Ano — je tam někdo.“

„Nuž tedy — ano, je tam někdo — ale nesmíš dovnitř.“

„Ó, tak nebezpečné to asi nebude.“ —

Blížil se ke dveřím.

„Petře, slyšíš!“

„Jsem šíleně zvědav.“

„Dobře — jen nechoď dovnitř. Mohu ti to říci. Je to Kornelie,“ šeptala.

„Korne —? Co to znamená?“

„Že je všecko dobře. Jsou zasnoubeni; neříkej nic!“

Petr se točil jako kolo vrčící. A pak se smál také a vrazil do komnaty s tváří tak velikou a červenou, jako vycházející slunce. Postaviv se do prostřed pokoje, pozoroval Knuta čtveračivě. Pak se přibližoval slavně, jakoby činil návštěvu odpolední u veleobchodníka.

„Smím píti sklenku tobě na zdraví?“ pravil.

Knut pohleděl udiveně.

„Co pak jest? Vypadáš, jako bysi se byl stal ministrem.“

Petr se smál, naplnil sklenice a fukl. Pak to vyhrklo:

„Ano, tys — — ano, děkuji! — — Takové skrývání! A to vůči mně! — — A při tom z tváře tvé nevykukuje ani dosti malý papršlek radosti!“

„Ale — co —!“

„Ano — o! víme, víme.“

„Co víme?“

„Tak? — Skutečně? Ha, ha! Ty!“ A pak chopiv Knuta za ramena, třásl jím. Po té vzal

sklenku a pravil: „Na zdraví tvé!“ a vyprázdnil ji se zdvořilostí dobromyslnou, jež skoro nahánělа strachu, že ji polkne.

Hanna vklouzla s vínem. Obličej její byl červený z kuchyně i vypadala velmi vesele.

Petr hleděl na láhve.

„Tak dobře,“ pravil.

„Hanno — nesmí to věděti?“ ptal se po té.

„Ale Petře!“ zvolala.

„Ach, vždyť to není žádné státní tajemství! Není možno, abych to déle smlčel! — Knute, ona je tady!“

„Ale, Petře, prosím tě, mlč!“

Knut vstal.

„Kdo pak je to? Kdo je zde?“

„Kornelie, ty tajnůstkáři.“

Hanna chopila se ho za rameno.

„On o ničem neví,“ šeptala, chvátajíc ven.

Petr stál mlčky. Nevěděl, co by sobě pomyslil.

„Nevíš nic? — Nevíš, že jsi zasnouben?“

Knut najednou zbledl.

„Hanna mi vypravuje, že Kornelie je zde, že vše je dobře a že jste zasnoubeni, a ty! — Ne, to se mi musí vysvětliti!“

A pak chvátal z pokoje.

Brzy potom se otevřely dvéře, vedoucí do ložnice. Kornelie přicházela.

Knut v tom okamžiku k ní chvátal, chopi se jejích rukou, chtěl mluviti, však přivedl to jen k přitlumenému smíchu; a když opřela hlavu svou o jeho rámě a on zde stál, jsa si vědom štěstí svého, bylo mu tím nesnadněji, nabýti slova. — —

„Ke stolu!“ volal Petr, se slavnostní grandezzou dvéře otvíraje Hanně, jež přicházela s kou-

řící se misou. „Ke stolu! Ještě nikdy co živ neměl jsem takový hlad!“

X.

Bylo to v neděli po odpoledních službách Božích; těžký, stísněný den, jeden z těch, v kterých všecky strastné myšlénky lidstva mysli naší se vinou.

Vzduch jest plný bouřky. Část moře nejbližší jest špinavožlutá; dále jest všecko černo jako inkoust. Tam válí se olověný dým a rozděluje se ve veliké vlajky, jichž konce ponenáhlu se roztahují a visutými nitmi stávají, co zatím přeháňky přes město a úzké fjordy se honí, kde jsou mračna černá stlačena. V městě neprší, ale hory za přeháňky se objevují s bílými chocholy.

Za přístavem zdvihá se moře nepokojně. Krátké, prudké rázy větru se honí po něm — zdá se, jakoby červený dým nízko a rychlostí blesku po vodě se hnal. Není viděti žádných lodí mimo několik kocábek s lidmi, již byli v kostele; jedou s plachtami na popruhách před záliv a mizí brzy ve tmě.

V přístavě jest pouze málo lodí. S černým provazovím vypadají jako opršalé stromy. Dva malé parníky u nábřeží důvěrně ležící, jsou jak se jim samým zdá, jako tovární komíny na druhé straně zálivu zbytečny, poněvadž se z nich nekouří, i mají se při tom dosti dobře. Na mostech lodních není viděti ani človíčka; vytažené mosty přístavní, sloupy, na nichž visí svítilny, trčí osamoceny vzhůru. Na jednom skladišti bědně vrzá štít železný, na němž jest napsán zákaz, sbírati tam odpadky. Veliké sklady na přístavě, které mají vždy přílišný náklad a proto trpí špatným

zažíváním, jsou dnes dvojnásobně mrzuty. Kolem kolův, na nichž spočívají, voda valí se chladně a melancholicky.

Po ulicích městských bylo viděti toliko několik lidí vracejících se z kostela, všickni dobře zahaleni a větru se bráníce. Brzy také se rozprchli a po ulicích nastalo prázdno a pusto.

Po osamělé pěšince, jež se vinula vzhůru za městem, ubírali se Fonn a Kornelie. Zde nahoře byl vítr dvojnásobně ostrý. Rval zmrzačelé stromy, jež strnulými, černými větvemi vrzaly a skřípaly, jakoby nesly nesnesitelné útrapy. Hnal se bez odporu po holých skalách a zavrtával se pod tenkou vrstvu země, jakoby ji chtěl odloupnouti, vznášel suchý písek jako dým vzhůru a vrhl se konečně rozhořčen do vřesu, jenž se počal tak šíleně pohybovati, že se zdálo, jakoby se chtěl v šílené úzkosti vyrvati a ochranu si vyhledávati.

Pastor a Kornelie ubírali se pomalu nahýbajíce se stranou proti větru. Mluvili tiše a úsečně — časem vítr udusil slova jejich. Oba, jmenovitě pak Fonn, mluvili hlasem bolestně dojatým. Zdálo se, jakoby nesmírná úzkosť hrdlo jeho svírala; vypadal jako člověk, jehož stihlo neštěstí nevýslovné.

„— — Kdybych to nebyl slyšel od vlastního vašeho otce, — — nebyl bych tomu nikdy uvěřil! — — A i ještě nyní — ještě nyní — tážu se sama sebe: stalo se to skutečně!“

Po té dlouho mlčel.

„Víte-li pak, jakého jest smýšlení?“ ujal se slova znovu.

„Ano.“

„Jste snad s jeho názory za jedno?“

Vrtěla hlavou.

„A přec! — a přec! — Nepochopuji to. Ztracený syn, jako vy!“

„Nevěřím, že by náležel mezi ztracené, kdo poctivě se shání po pravdě!“

Kroutil soustrastně hlavou.

„Pouhá slova, pouhá slova! Jest pouze *jedna* pravda, jež nám byla zjevena.“

Když na to nic neodpovídala, pokračoval:

„Kdo může za to, bude-li i váš duch obestřen tmou!“

„To je to, co jste mi chtěl říci?“

Zastavil se.

„Ne, ne — to není to — chudáku. Myslil jsem, že tomu Bůh nechce a že nedovolí, aby se to stalo. Doufal jsem, že mne obdaří slovy tak výmluvnými, byste z nich znamenala jeho moc. Domníval jsem se, že mi bude propůjčena moc, křísiti mrtvé. A nyní — nyní mám pouze slova chromá, malomocná —“

Ubírali se chvíli dále, mlčíce. S chvějícím se hlasem počal znovu:

„Kolikráte jsme se ubírali touto cestou — spojeni *jednou* touhou, *jednou* nadějí. — — Nezachovala jste, Kornelie, z doby té ani jediné milé, poutavé upomínky? — —“

„Bývala jsem často velmi daleko odtud, když jste snad myslili, že jsem blízko —“

„A neřekla jste to nikdy?“

„Ne, zápasila jsem uvnitř sama s sebou.“

„A proč jste mlčela?“

„Proč? — vždyť jsem nesměla nikdy mluviti. Nebylo mi to nikdy dovoleno. Musilo se vždy jen mlčeti a poslouchati — jmenovitě ženám bylo jen mlčeti a poslouchati. Myslila jsem sama, že to tak musí býti. A mlčela jsem — — hynouc sice — ale mlčíc. Vždyť mluvili jiní; ale jaké se

jim dostalo odpovědi? — Aby prý mlčeli a poslouchali. — Upomínky? ano, chovám upomínky, povzbuzující, však nikoli milé upomínky. Povím vám to nyní, poněvadž vím, co jsem cítila a smím mluviti: cesty této jsem nenáviděla — pro vás i pro ostatní. Nenáviděla jsem vás i všech ostatních, kteří k nám přicházeli a od nás odcházeli. Pravím vám, že bych byla již dávno nejdražší své naděje pozbyla, kdybych nebyla znala chudých, nemocných, ubohých, jež slovo toto smiřovalo a utěšovalo a především — mírnilo a laskavými činilo.“ — —

Fonn se ulekl a zastavil. — — Vypadal, jakoby byl náhle plameny obklíčen. Obrátiv se zády proti větru, postavil se před ni.

„Kornelie — to nemůže býti!“ zvolal.

Hleděla mu hrdě do očí.

„Obelhala jsem vás kdy?“

„Ano — když jste mlčívala.“

„Vždyť slyšíte, — myslila jsem pevně, že jest to mojí povinností.“

„Nenáviděla? — — Mne nenáviděla? — — A slova nenáviděla, jež jsem hlásal? — — Veliký Bože!“

Sklesl. Prsa se mu sevřela; s ohnutými zády kráčel dále a oddychoval si z krátka a rychle. Tedy přec; nebyl jí nikdy, nikdy ničím. Ani jediné ze slov, jichž žár sám cítil, a jimiž si ji podmaniti hodlal, se nevzňalo. Vzbuzovala spíše ošklivost a nenávisť! — Při objevu tomto se mu zdálo, jakoby byl ztratil blaho svého srdce. V nitru jeho něco puklo, cítil se najednou schvácena jako stařec. Ledová úzkosť se ho zmocnila při tomto citu, že ho život opouštěl a jako člověk v nebezpečí života vykřikl:

„Kornelie, vy jste mi byla vším a opouštíte mne!“

„Nemáte více práva mi to povídati.“

Svěsil pln studu hlavu, zastavil se, mlčel chvíli a pravil na to chvatně:

„Byl jsem slepý. Bůh račiž vás uvésti na pravou cestu. Mějte se dobře.“ — —

Kornelie se ubírala dolů do města; on zůstal ještě na návrší. Sňal klobouk, aby si ochladil čelo i chodil dlouho po pusté stezce sem a tam. Mluvil sám s sebou, zkoumal sama sebe. Jediné slovo prozradilo celý jeho zármutek, „Kornelie, vy jste mi byla vším.“ Hanbivé vyznání! — Bylo to pravda? — Ano, ano, ano. Hluboká tichá radosť v jeho působení, jemný záblesk krásy, jenž časem nad životem se rozbřeskl, a cit tajného štěstí za vším steskem, jejž často pocítil a za dar víry pokládal, všecko to, nyní to věděl, přišlo s ní a zmizelo také s ní.

„Tedy: všecko sebeklam! Tedy: zase od počátku!“ Přehlédl mžikem tvrdou, holou, strašně osamocenou stezku: „Zde se procházeti spokojeně, procházeti se sám a býti přece spokojen!“ Jak to učiniti skutkem! Vždyť neměl ani síly. Bylo mu, jakoby musil padnouti, kdyby chvilku se zastavil.

Konečně počal v témž citu osamocení a opuštěnosti nabývati útěchy. Cosi posilňujícího, platného spočívalo v tomto chození po pusté stezce a v pomyslu, že se má takto bráti světem, jedině sílu v jednotě se svrchovaným vyhledávaje. Samoděk se jal mluviti k lidem s velebou, již mu osamělosť tato propůjčovala, mluviti slova nová, tvrdá, bezohledná. Cítil úlevu, položil-li žhavé železo na nejcitelnější místo, nechal-li chladný

hrobový vzduch zevšad tam vanouti, kde život kvetoucí vonný, kde radosť a štěstí vládlo. —

Tak často s ní chodíval touto cestou i věděl nyní, že také s tisícerými sny klamnými. Chtěl po ní i budoucně choditi, často po ní choditi, ale sám a jen na sesílenou, aby mohl lidem hlásati evangelium bolesti . . . .

Touže dobou, když Fonn o samotě po návrší obcházel, při tom vždy místa větru nejvíce daná vyhledával, chodil jiný zklamaný muž dole po sadech, jsa však před větrem chráněn. Byl to Björnholt. Zasnoubení Knutovo s Kornelií Vikovou bylo pro něho ránou ukrutnou. Všecko, co vykonal, aby poštval obyvatelstvo městské na Knuta, bylo nyní prací téměř ztracenou. Nevěřilo se mu. Dříve se to nikdy nestalo; však nedalo se popírati, — nedůvěřovali jeho slovům. Muž, s nímž Kornelie Vikova se zasnoubila, nemohl býti tak špatný a zkažený, jak Björnholt ho líčil.

Björnholt byl všecek rozmrzelý. Nevěděl kudy kam. Knut mohl býti snadno zvolen. Bylo to k zoufání. Mimo to panovalo hanebné, trudné počasí a k tomu byla ještě neděle. Zdálo se mu, že všecko se spiklo proti němu. Pokoušel se o všelicos, aby zabil den. Z prvu pokusil se ulehnouti si, zapáliti si dýmku a pohroužiti se do staré kroniky, již nedávno vyčenichal. Byly v ní prazvláštní věci, i tkvěl na ní středověký zápach, jenž se mu líbil. Avšak upoutati ho nemohla. Byl trýzněn trapným nepokojem. Musil stůj co stůj něco podniknouti, musil vlastní síly, svou moc zkusiti, jako blesk po tom neb onom se svézti. Kdyby to byl den všední, byl by měl školu — však co si měl nyní počíti? Choval několik na

nejvýše buřičských myšlének, pokud se týče dne svátečního?

Björnholt byl muž, jenž žil pro ideu. Veřejně nemohl pro ten okamžik bohužel ve prospěch své věci nic značného vykonati. Však mu napadlo, aby působil soukromě — a sice i v neděli. Humoru mu přibylo o několik stupňův, když se o tom sám s sebou dohodl; vzal honem kabát, klobouk a hůl a vyřítil se do čtvrtí dělnických.

Björnholt byl muž dobročinný. Podporoval mnoho chudých rodin; byl by chudým rozdal poslední košili. Za odměnu žádal pouze, aby se dobře chovali ti, jimž pomahal, a se nedopouštěli „kouskův“ — jak tomu říkával.

Nejdříve navštívil svou pradlenu. Zaslechl, že přechovává jednoho z dělníkův stávkujících. — Věc byla brzy odbyta. Přiznala se, však omlouvala se, že je to příbuzný.

„Příbuzný nebo nepříbuzný, to jest jedno,“ pravil Björnholt. „Jen žádné tajnosti za mými zády, paní Hansenová, sice je s námi konec!“

Druhou návštěvu udělal učiteli studujících, člověku pořádnému ale velmi chudobnému, jemuž zjednal místo při škole. Byl to tenký človíček s vpadlými prsoma a tváře snědé. Björnholt vešel, posadil se; druhý stanul.

„No — o? Stal se z vás nyní rabulista?“

Druhý se usmíval; tvář a vzezření jeho prozrazovaly úzkost.

„Nezapírejte. Vím, že obcujete s Aagem Stormem a Petrem Holtem. Byl jste onehdy ve společnosti a vyslovil jste se velmi liberalně — pfuj! Jaké jsou to hlouposti! Muž vašeho postavení se ženou a dětmi! Ať to víte: bude-li se to opakovati, promluvím s rektorem i budete propuštěn.“

Vstal, druhý byl zničen. „Nebude se to opakovati, pane professore; byli jsme trochu napařeni —“

„Dobrá, Pedersene, dobrá. To se nám může všem přihoditi. Poslouchejte mé rady. Nevypínejte se! Nehubovati, Pedersene, nehubovati, to jest výstřel moudrosti. Jste hodný přičinlivý člověk, Pedersene. Podívejte se tyto dni ke mně — mám pro vás práci.“

„Děkuji velice, pane professore.“

Björnholt kývnuv dobromyslně odcházel. Cítil se nad míru osvěžen.

Nyní se ubíral do sadův. V létě zde chodíval každou neděli několik hodin procházkou a sice v době, ve které chůvy městské s mladistvým pokolením zde se zdržovaly. Björnholt nebyl přítelem žen vzdělaných. Myslil vždycky, že jest od nich pronásledován. Avšak spanilosti ženské nebyl nepřístupen, když ho na př. potkala ve způsobě malé švarné služky, jež v neděli odpoledne pěkně oblečena v sadech se objevila. Malých dětí nenáviděl; však byl-li v sadech, nezdály se mu býti tak příliš nepříjemny. Byl brzy u toho brzy u onoho vozíku dětského i bručel něco k malým, co mělo býti lichotivé, je však vždy rozplakalo. Pak zapřádal rozmluvu s dívkami. V sadech byl demokratem. Škádlil je jejich milovníky, holí je odstrkoval přívětivě stranou, usmíval se a mžoural na ně a poděloval je jablky nebo koláči. Byla to zcela nevinná zábava, jíž si velice vážil.

Dnes neměl žádné naděje nalézti nahoře některé ze svých přítelkyň. Bylo tam úplně prázdno. Björnholt proběhl všecky cesty i počal opět cítiti tíseň nedělního ticha a špatného povětří; v tom zastal zcela neočekávaně dvě děvčata, jež jedla jablka a louskala ořechy, za ustavičného chech-

totu škořápky po sobě házejíce. Björnholt se přiblížil k nim žertem, jejž ihned přijaly. Měl neodolatelný líbezný způsob s takovými děvčaty zacházeti — smály se z plna hrdla a házely také po něm skořápkami. Byl ustavičně několik krokův od nich vzdálen, jakoby chtěl jíti dále, až se octli na cestách odlehlých. Pak kráčel pomaleji a přesvědčiv se, že není nikoho na blízku, měl za to, že musí vystoupiti jako kavalír, i nabídl jedné z děvčat ruku. Rozmluva byla čím dál tím živější. Björnholt pozbyl skoro již na dobro melancholické nálady i vzal také druhou dívku pod paždí. V tom se octli na křižovatce proti muži s rohovými brejlemi a vojenským nákrčníkem. Björnholt dámy pustil, však byl poznán. Procházející se pán, — byl to redaktor Höjsen — sňal klobouk hluboko a pravil, ubíraje se s třepotajícími se šosy: „Jako vždycky zaměstnán, bdíti nad nejsvětějšími zájmy společnosti, pane professore!“

„Osel!“ zvolal Björnholt, zlostně holí do křovin tluka. Když pak se chtěla jedna z dam zase přiblížiti, odstrčil ji bez rozpakův stranou. „A — jděte!“ a pospíchal bruče a funě ze sadů.

Veta bylo zase po jeho náladě. Chtěl jíti nyní přece domů a dáti se do kroniky.

Však nedostal se k tomu. V jedné ulici potkal totiž Vildhagena, jemuž si počal ihned stěžovati na obrat, jejž politické záležitosti vzaly.

„Poslouchejte, nemohl byste je s jinými, již na ně mají vliv, přivésti na jiné myšlení? Myslím, že by to šlo snadno; ona náleží ku straně jeho.“

„Učiníme, seč budeme — však nesmíme spolehati, že se nám to zdaří.“

„Smutno! Smutno!“ bručel Björnholt. „Může býti snadno zvolen, ač by to bylo nesmyslno.“

„Ano, myslíte? Neměli bychom se domnívati, že prst Boží —?“

Björnholt procitl.

„Smrt a ďábel — víte něco? Jest smýšlení snad trochu —?“

„Jest pro něho.“

Björnholt ochábnul znovu. „Myslil jsem, že cítili úskok,“ prohodil mdle.

„Pravil jsem, že prst Páně —“

„Ano, ano — ano zajisté — přirozeně —“ bručel Björnholt zívaje.

Šli chvilku pospolu mlčíce.

„Kupcům nastaly velmi zlé časy,“ poznamenal Vildhagen.

„Ach, dobří ti kupci naříkají vždycky. Vždyť mohou ohlásiti konkurs, vydobyti si narovnání a získati svých padesát až osmdesát ze sta.“

Vildhagen se smál lstivě.

„Vždyť nemohou se všickni vyrovnati?“

„A — pá!“

„Znám aspoň jednoho . . .“

„Koho?“

„Majitele lodí Holta.“

Björnholt se zastavil, chopiv se druhého za plášť.

„Co — co to povídáte, člověče? Arne Holt? Zapáchá to snad u něho?“

„Povězte mi, pane professore, — v tom snad jsme za jedno, že nebezpečné tyto časy vymahají mužův pořádku, církevních mužův pořádných, již by v čelo —“

„Ano, ano!“

„Přemýšlel jste již více o osobnostech?“

Björnholt hleděl tázavým zrakem stranou po církevním přednostovi.

„Hm. — Jakého jste smýšlení — o Fonnovi?“

„Myslíte? Snad. Je výtečný kněz. Má také politickou zkušenosť? —“

„Ne — to jest jisto. Ale Strand —?“

„Ten je v obci této zcela nováček.“

„Ovšem. Hm —.“

Björnholt si prudce hryzl vousy, zaťal ruku tak pevně do rukojeti hole, že kosti všecky zbělely a tloukl zlostně do několik nevinných kaménkův, jež mu ležely v cestě. Rozhořčeně vyhrkl ze sebe slova řka:

„Ano — vy sám, Vildhagene — snad byste si nedal ani říci — —“

„Ne, ne, pane professore — děkuji pěkně — můžete si sám představiti — mé záležitosti — mimo to nestarám se také mnoho o záležitosti světské.“

„Ale kdyby toho bylo potřebí, Vildhagene — je přece lépe než-li muž obratu —“

„To je jiná. Všecko za nejdražší naše zájmy!“

„Vy jste skála, na níž lze stavěti, Vildhagene . . . Mluvil jste o Holtovi?“

„Ano, jest to nad míru žalostno: padl.“

„Není možná.“

„Je. Veliký počet dělníkův — jichž důvěru si získati dovedl — jest to nanejvýše žalostno.“

Björnholt tu stál maje ústa otevřená.

„Holt? Holt padl?“ šeptal zcela tiše.

„Prst Páně —“

Björnholt ho vzal za ruku.

„Děkuji, Vildhagene. Jste skála! Musím domů. Přijďte brzy ke mně nahoru. Zvítězíme, Vildhagene, při sám Bůh, zvítězíme přece.“

Björnholt chvátal do města. Vildhagen se ubíral zamyšleně dále a srazil se najednou s redaktorem Höjsenem. Vildhagen pozdravil přátelsky.

„Nuž, Höjsene, koho ustanovíte nyní za svého kandidata k nastávající volbě?“

„Patrně Aaga Storma a doktora Holta.“

„Máte skutečně mnoho odvahy, Höjsene. Syna bankrotářova — provedete-li tuto volbu, pak vám řeknu, že jste silen.“

„Ba—an—krot—ář—ova? Kdo jest bankrotářem?“

„Neslyšel jste o tom? Neslyšel, že Holt padl?“

„Ne—e—e—“

„Hm, ano! Velice žalostno. Bude mnoho lidí bez chleba, již mu důvěřovali. Vždyť se to dalo předzvídati. Člověk, jenž v těchto dobách práci neomezuje a mzdy nesníží!“

„Jste lstivý, velmi lstivý, Vildhagene. — Tak tedy padl, to by byl čert dlužen. Jste voličem, Vildhagene. Komu dáte hlas?“

„S podmínkou Aagovi Stormovi.“

„S podmínkou?“

„Ano — postaví-li strana vaše vedle něho bezpečného zástupce.“

„Aha. Já však nepracuji pro úředníka, rozumíte?“

„Ne, ne — vždyť jsou jiní —“

Přišli k domu Höjsenovu.

„Nešel byste se mnou, Vildhagene — pak bychom si mohli o té záležitosti více promluviti.“

„Děkuji.“ — —

Bouře přibývá. Vlny se najednou dmou výš a výše, prodlužujíce se. Vypadají, jakoby v zimničném chvatu pospíchaly za dalekým cílem. Pění se a blýští, podobajíce se divým šelmám zuby cenícím. Vyjí chraptivě a vypadají hltavě. Ženou se po kořisti, pronásledují veslující čluny a lodě, štvou se volajíce: V před, v před, chopte se jich, sklaťte je, dolů s nimi do hlubiny, roz-

drťte je, stravte je. Chceme mrtvoly, mrtvoly. Všechno je řev, strašný surový řev — zdá se, že divou ničivostí. Upomínají na dav luzy vyhladovělé, vraždy chtivé.

A nad pohnutým mořem vznášejí se sta a sta mořského ptactva, provozujícího pravý koncert pekelný. Zdá se, jakoby byli najednou objevili, jak strašlivou hádankou jest život a jakoby se jich bylo zmocnilo šílené zděšení nad vlastním bytím. — —

V přístavu lodě se stávají neklidny. Schylují se a pohybují na kotvicích a lanoví se prohybuje větrem.

Za soumraku odrazil od celnice člun a vesloval k jedné z lodí v přístavě ležících. V něm seděl Holt všecek schoulen. Jak tu seděl a oběma rukama si klobouk držel, vypadal žalostně.

Vylezl na palubu lodě a odebral se do kajuty, kde ležel kapitán a kouřil z krátké dýmky.

Když Holt vstoupil, pomalu vstal a posadil se.

„Dobrý večer," pozdravil Holt, ani klobouku nesmeknuv.

„Dobrý večer. Propadené počasí."

„Ano — nuž, jak jest?"

„S — ní?"

Kynul rukou na záď lodě.

„Ano, ano."

„Ach, vede svou pořád jako dříve, brzy zuří a rve si šat z těla, brzy sedí jako bezduchá."

„Nechce odjeti?"

„Ne."

„Oznámil jste jí můj návrh?"

„Ano."

„Co říká?"

„Hodila po mně."

„Hodila?"

„Ano, a kousala. Nestydí se ničeho. Není právě rozkošno nad ní bdíti.“

„Na zem však nesmí přijíti, slyšíte? — — Pokuste se ještě jednou. Nabídněte jí částku dvojnásobnou.“

„Pokusím se o to.“

„Dobrý večer.“

„Dobrý večer.“

Navrátiv se zase na pevninu Holt, zastavil se chvilku, jakoby přemýšlel, kterou cestou by se měl dáti. Po té šel pomalu několik krokův k domu Vikovu, avšak zastavil se zase, zachvěl se zimou a mnul si ruce. Konečně se rozhodl. Přikročiv rychle ke dveřím, zazvonil. Zvonek zavzněl dutě. Trvalo dlouho, než někdo přišel. Konečně slyšel uvnitř kroky a ženský hlas se ozval:

„Kdo jest?“

„Kupec Holt.“

Otevřeli.

„Jest Vik doma?“

„Je — e,“ odvětila dívka mrzutě. Zdálo se, že trpí všeobecnou melancholií nedělní. „Jest v písárně.“

Holt cítil, že se mu trochu ulevilo. Nemusel tedy jíti do bytu. — Zaklepal na písárnu. Zavznělo z hluboka, těžce: „Dále!“

Holt vstoupil. Byla to malá komnata vedoucí do dvora. Skoro všecko v této komnatě bylo od železa. Tu stála železná pohovka s žíněnkami, železná skříň na důležité papíry, železná stolice a železné plyvátko. Vik četl právě v knize s kovovými sponami. V komnatě bylo chladno.

Vik sňal brejle, vzhlédl pomalu, však nemohl příchozího ihned poznati, protože stál v šeru. Konečně poznal, kdo jest strašidelný tenký muž,

jenž s plyšovým kloboukem v ruce stál u dveří nepokojně kolem se ohlédaje.

Nemluvili spolu od toho dne, kdy Vik pravil k bývalému soudruhovi: „Oklameš-li ji, zavraždím tě.“ Minulá léta se potkávali často, brojili proti sobě, ale nepromluvili na sebe ani slova.

Když Vik opět poznal Holta, sklesla ruka jeho tak těžce na otevřenou knihu, že stůl se zachvěl. Po té ani sebou nehnul na stolici a hleděl upřeně na soka.

„Dobrý večer, Viku,“ pozdravoval druhý.

„— večer.“

Holt trochu se přiblížil. Vik ho nepobízel, aby se posadil.

„Rád bych s tebou promluvil slovíčko.“

„O tvém synovi? Je to marno, Arne Holte.“

„Nejedná se o mého syna.“

„Ta—ak?“

„Přicházím v záležitostech obchodních.“

„V neděli neodbývám v písárně žádné práce.“

„Také jsem na to myslil. Prosím tě za odpuštění, že volím takovou dobu; věc však má na spěch.“

„Nuže. Tedy?“

„Potřebuji peněz.“

„Co? . . .“

„Hledám půjčku. Chceš mi pomoci.“

„Tobě pomoci? — — Půjčku? — — Potřebuješ peněz?“

Vik se usmíval. Tlusté, pevné maso na jeho tvářích couvlo trochu stranou a z hlubiny přicházel bledý papršlek, při němž to mrazilo.

„Můžeš nahlédnouti mi do knih,“ pravil Holt.

„Co je mi po tvých knihách!“

„Mohu zaplatiti každému.“

„Tak tedy plať, chlape.“

„Na mém místě bys sám vyhledával pomoc —“
„U *tebe* však bych ji nehledal.“
„To jest, neobrátil bysi se ke mně o pomoc.“
„Raději žebrati, raději hladem zemříti.“
Holt na chvíli se odmlčel.
„Jsi nesmířitelný?“
„Nechci podporovat žádný švindl.“
„Hm. Tys pouze proti mým obchodům?“
„Ne. Jsem proti tobě samému.“
„Tak tedy nechceš?“
„Ne.“

Když Holt po některém přemýšlení opět slova se ujal, zněl hlas jeho méně nejistě.

„Nikdy bych se nebyl obrátil na jiného z mých protivníkův s takovou prosbou. Tebe mohu za to žádati, poněvadž jsem ti jednou učinil křivdu. Nestydím se před tebou se pokořiti.“

Vik neodpovídal.

„Ale ani k tobě bych se nebyl obrátil, kdybych chtěl pouze zachrániti svůj obchod a sebe udržeti.“

„Hm. Obětuješ se patrně za ty, jež uvádíš v nivec.“

„Neuvádím nikoho v nivec.“
„Nu — v čí zájmu jsi tedy přišel?“
„V zájmu Knutově.“

Holtův hlas se při těchto slovech chvěl i zakašlal několikráte.

„Aha, rozumím. Mám v záležitosti té zájem; přišli jsme jaksi do spolku, co se dcera moje s tvým synem zasnoubila. Umíš dobře spekulovati, Holte, uměls to vždy. Ale tato spekulace se nepodaří.“

„Ne, ne, tak to nebylo míněno,“ pravil Holt horlivě.

„Ne, ovšem! mínil jsi asi zase něco uhlazeného.“

Holt hleděl trudnou myslí před sebe. Pokusil se několikráte marně promluviti, než-li se mu to podařilo. Konečně počal:

„Poslouchej, Viku — kdybysi měl syna a syna jako jest můj — pak bysi mi rozuměl. Můj syn“ — tu se hrdě vzpřímil a hleděl Vikovi směle do očí — „jest neobyčejně nadán. Má velikou budoucnosť — má poslání, Viku. Cestu si nyní proklestí, ať se mi vede, jak vede; však nerozumíš mi, že jest mi nesnesitelnou myšlenkou, že mu mám sám klásti nejtěžší kamení do cesty a že jsem proto hotov vše učiniti, nejkrajnějšího se odvážiti, nejobtížnější cestou kráčeti, aby se tak nestalo. Ta jest příčina, proč tě prosím —“

Vik vstal.

„Co je to s tebou, Holte? Jednou jsi míval dobrou hlavu! Pozbyl jsi rozumu? Já mám pomáhati synovi tvému na nesmyslné cestě, na niž ničemnost tvoje ho zavedla? Mám pomahati tobě a tvému synovi a té chásce, jež jest vaším nohsledem, na vyvrácení všeho, co jest posvátno! Táži se tě ještě jednou: Zmátl se tvůj rozum?“

„Nechceš tedy?“ tázal se Holt zase po tichu.

„Ne.“

„Prosím tě, Viku, prosím tě na kolenou.“

„Ne.“

„Pomni, co to znamená pro otce — — pomohl bys každému jinému, jenž se nalézá v mém stavu. Chci se ti vyzpovídati — budeš patřiti do nejtajnějších záhybův mého srdce. Věz i to: Nehledě ani na to, že bych se dal raději zardousiti, než-li synovi svému na dráze jeho škoditi, přistupuje k tomu ještě něco jiného — — ano, bude se ti to snad zdáti nepatrno — a také to

mnoho neznamená — — však tobě to přece povím; stydím se syna svého; jest mi tak nesnadno se mu přiznati, že jsem postavení svému nedospěl.“

„Pošetilý bloude!“

„Ano, ano, nazývej to tak — možno, že máš pravdu. Není-li pravda — ty tomu rozumíš? Miluji ho, ctím ho, obdivuji se mu tak velice. Vždyt máš sám dítě — pomoz mi, Jakube, pomůžeš?“

Chvěl se, hlas jeho oněměl slzami, ukláněl se více a více a byl čím dál tím skroušenějším.

„Ne.“

„Je to poslední tvé slovo, neodvolatelně poslední slovo? — nechceš?“

„Ne.“

Každé „ne“ přicházelo jako rána a pokaždé trhlo silnými jeho údy; pokaždé nohou nastoupil pevněji a pokaždé rty těsněji sevřel. Stával se dál a dále železem, splýval se všemi těmi předměty kovovými, jež ho obkličovaly, v jedno.

Když bylo poslední jeho „ne“ vysloveno, Holt vzpřímil se jako ocelové péro, jež ukazuje zpět. V očích mu utkvěl starý pohled jestřabí.

„Myslil jsem, že jsi větší muž. Jsi malý úzkoprsý člověk, Jakube Viku.“

Vik se smál hlasem dutým. Obrátil se k nepříteli zády. Tvář jeho byla šedá jako popel, rty dvě bílých pruhův.

„Tobě pomoci?“ zvolal. „Víš-li pak, Holte, potkal-li jsem tě tato léta na ulici, že jsem se jen s těží zdržel, abych se na tebe nevrhl a nesklál tě v pouliční smet, do níž náležíš, a nerozšlapal na padrť. Tobě pomoci, jenž jsi mi všecko podloudně vylákal, co jsem na světě nejvíce miloval! Nyní se chci dočkati, až se staneš žebrákem. Zde z domu svého chci viděti, jak se

budeš venku po nábřeží zmrzlý a vyhladovělý plaziti, jak žebřeš a ničeho nedostáváš, chci viděti, jak uličníci prstoma ukazují na bankrotáře, chci viděti, jak se mineš rozumem — to chci viděti. Neboť rozumem se mineš pro svou pošetilosť a v ten den, kdy tě na ulici seberou, aby tě dopravili do blázince — v ten den ti chci podati pomocnou ruku, však dříve nikoli, na to můžeš spolehati.“

Šel ke dveřím, násilně je otevřel a ukázal ven.

„Mohl bych ti odpověděti,“ pravil Holt; „avšak mlčím. Učinil jsem ti křivdu.“

„Ven, švindléři!“

„Měj se dobře, nábožný křesťane.“

Vik za ním bouchl dveřmi. Oddechl si z hluboka a posadil se zase za stůl. Od zasnoubení své dcery žil v písárně uzamčen. V bezsenných trudných nocech sedával hodinu jak hodinu v této stolici a četl v knize v kovu vázané. Nyní četl zase dále, kde při příchodu Knutově přestal — o trestajícím Bohu israelském.

Za chvíli, když Holt odešel, bylo u vrat zase zvoněno. Dvě v plášti zahalené postavy — byloť se zatím dalo venku do deště — tázaly se po slečně Kornelii. Byl to Vildhagen a madame Tvetová. Byly děvečkou odkázány nahoru do pokoje, kde Kornelie a mamsel Vikova seděly, každá s knihou před sebou.

Příchozí pozdravovali zdlouhavě a se sladkým úsměvem, jak jest mezi „přáteli“ obyčejem. Vildhagen si osušoval obličej ustavičně nabíraným šátkem kapesním. Komnata se za jeho přítomnosti naplňovala pomalu zápachem potu a klihu.

Mamsel Vikova jakož i Kornelie se této návštěvě poněkud podivily. Vildhagen nepřicházel pravidelně k Vikovům a madame Tvetová nikdy

od té doby, jak říkala, co se jí stala milost, že byla přijata do čtvrteční pobožnosti Strandovy.

Mamsel Vikova nemohla paní Tvetové odpustiti, že vystoupila z jejího spolku ženského a že se přidala ku Strandovi. Od toho času ji pokládala za poloviční odpadlici. Proto se chovala k ní velmi chladně. Obrátivši se nejprve k Vildhagenovi poznamenala, že Vik je v písárně, že tedy k němu dojde a mu oznámí, že je tu přednosta církevní.

Vildhagen mžoural k zemi a kašlal.

„Děkuji — však my vlastně nepřicházíme, abychom s Vikem — my — my — chtěli —“

„Ne, abychom mluvili s Vikem,“ potvrzovala madame Tvetová, strnule na Kornelii pohlížejíc.

Nastala přestávka. Madame Tvetová posadivši se vypadala jako chirurg, jenž se připravuje k zajímavé operaci, se zalíbením všecky ty lesklé, ku řezání, pilování a lámání určené nástroje rozkládá a je na světle blýštěti nechává. Hleděla na svého průvodce a pomocníka, jakoby chtěla říci: „Jsem hotova, uložte řádně nemocného.“

Mamsel Vikova nevynikala rychlou chápavostí; však pozorujíc chvilku paní Tvetovou a všimnuvši si změny jejího pohledu, počala přece tušiti, co hosté vlastně chtějí: pokusiti se o obrácení a to platilo Kornelii.

Mamsel Vikova byla ženština velice bohabojná. Byla přítelkyní missií a spolků, velmi pilná v zhotovování kostelních polštářův a skoro slaba pro křesťanskou svačinu. Pohlížela na dobu svého života, kde nebylo čtvrtečních pobožností ani vzdělávacích rozprav v „saloně“ při čaji, ani návštěv u paní mlsky zakusujících, jakožto na něco strašně prázdného a pustého. Žehnala duchovním, kteří probuzovali celý tento život shro-

mážděními a vzdělávacími schůzemi, při nichž se pletly punčochy, a jmenovitě milovala Fonna, jehož často doprovázívala po domech při obchůzkách obracovacích. Nebyla tedy proti návštěvám — naopak; docházela sama k některým chudým rodinám, uvádějíc jim na paměť povinnosť: trpělivě snášeti. Však nikdy jí nenapadlo, že by se směl některý z bratří nebo sester v Pánu opovážiti do domu bratrova, do bytu jejího a Korneliina vstoupiti s takovýmto účelem missijním. Všecky ty rodiny, jež navštěvovala s Fonnem, byly v jejich očích lidmi menší jakosti než ona a rodina její; ti byli vlastními hříšníky, k nimž promlouvá písmo nejtvrdšími slovy a pro něž byla všecka ta práce missijní a vzdělávací skutkem učiněna. Věděla dobře, že i ona i rodina její jsou hříšníky všeobecnými — ty můj bože! ovšem — ale hodný, nábožný a zámožný dům Vikův týmž způsobem pojímati jako domov chudiny, jej v očích lidí — pokusy obracujícími zvláště vyznačiti — to byla urážka, posměch, jenž ji tolik rozčilil, že nemohla chvilku ani slova vypraviti.

Vildhagen sepjal ruce. Zakašlav několikráte pravil konečně:

„Přicházíme sem s myšlénkou — v lásce s vámi, slečno Kornelie, promluviti slovo křesťanské.“

„Příliš rychle,“ pravil orlí hled paní Tvetové a oba veliké tesáky opakovaly: „Jsme připraveni.“

Kornelie vstala všecka rozpálena, však posadila se brzy zase, očekávajíc, co přijde.

Vildhagen sebou na stolici nepokojně vrtěl, potil se, červenal se, byl laskavější a pokračoval dále:

„Nepočítáte se více k našincům, slečno Kornelie?“

„Tak to patří," pravil katovský obličej paní Tvetové. „Nyní to uslyšíš; nebude se moci zodpovídati a pak jí zasadím já ránu."

Kornelie vstala zase a stanula v komnatě.

„Co míníte?" tázala se.

Vildhagenův zrak hledal jako obyčejně něco na zemi, co nikdy nenalezl a paní Tvetová se ohlédla s velikým pohledem křesťanským, jenž pravil: „Ona se táže: Co míníte?"

„Hm, hm," počal zase Vildhagen; „víra jest dar drahocenný —"

Paní Tvetová pravila očima netrpělivě: „Nač tolik okolků; já jsem hotova," jazykem pak:

„Vildhagen, což abychom mluvili o odštěpencích?"

„Ano — snad," odvětil Vildhagen, hledě nyní vzhůru do stropu. Chtěl právě počíti znovu, však mamsel Vikova mu to překazila. Nabylať zase mysli i rozhodla se také: nesmělo, nesmělo se tak státi.

„Jak se daří nyní vašemu manželu, paní Tvetová?" tázala se, jakoby to byla nejnevinnější otázka na světě.

Madame Tvetová samoděk na stolici poskočila. S mužem paní Tvetové to bylo tak. Vedl tichý život v odlehlé komůrce podkrovní, kde vykonával drobné práce knihařské. Vypravovalo se, že madame Tvetová ho užívá za podomka a děvečku a že ho v celku drží z krátka. Nikdy se mu nedostalo povolení vyjíti si z domu — měli malé sídlo mimo město — a kdykoli přišli cizí lidé, zavřela ho do jeho komůrky. Dlouho se o tom vědělo jen dle pověsti. Ale jednou se podařilo slabému, stydlivému mužíkovi, přelstiti bdělost ženinu. Vplížil se do města a nahoru k pastorovi, jemuž vypravoval své nesnáze. „Promlu-

vím s ní," odvětil pastor; však tu muž strachem zůstal všecek bez sebe; prosil a zapřísahal pastora, aby se nezmiňoval, že tam byl. „Ale proč pak?" tázal se tento. „Ona mne bije," odvětil muž upřímně, „a pak si nesmím zatopiti." — Když pak se ho pastor ptal, co si přeje, ukázalo se, že člověk ten vůbec na to ani nemyslil, aby se něco stalo — chtěl jen srdci svému zpovědí uleviti a když byl s tím hotov, vplížil se opět domů, jsa všecek šťasten, že z odvážlivého výletu se navrátil zdráv.

Madame Tvetová neodpovídala k otázkám slečny Vikovy. Hleděla na ni toliko kysele a obrátila se zase k Vildhagenovi.

„Mluvili jsme," počala, aby ho přivedla zase do chodu; však v tom jí skočila zase mamsel Vikova do cesty.

„Vy prý se nyní oženíte, Vildhagene?"

Vildhagen byl na rozpacích. Bylo tomu teprve půl léta, co mu zemřela paní a proto nebylo ještě oficielním, že by byl zaslechl vůli boží stran nového manželství. Když pak pokorně kašlal, mamsel Vikova pokračovala dále:

„Slyším, že se ucházíte o paní Johannesovou a ona pochodí nyní dobře."

Vildhagenovi nebylo skutečně dobře. Osušoval ustavičně obličej kapesním šátkem a pohled jeho ani se nepovznesl od podlahy.

„Není člověku dobře býti samotnému," znamenal.

„Jest dobře pořídit si důchod," pravila mamsel Vikova chladně.

Vildhagen chtěl se dáti do smíchu, ale nepodařilo se mu. Nastala delší přestávka, ve které se zdálo, že se slečně Vikově nad míru dobře vede. Obě osoby vyšedší na missii učinily ještě

několik slabých pokusův dostati se k věci; ale mamsel Vikova skočila jim pokaždé tak tvrdošijně s blízkými poznámkami o poměrech osobních do řeči, že madame Tvetová konečně věci učinila resolutně přítrž a s pohledem blesku podobným vstala.

„Ne, Vildhagene, my zapomeneme ještě na pobožnosť u nás," pravila.

Vildhagen vstal také. Madame Tvetová se poroučela jako jestřáb, církevní přednosta jako beránek a oba odešli; paní s hlavou hrdě vztýčenou, Vildhagen krokem srkajícím, oba pak roztrpčeni a rozpačiti.

Když pak odešli, Kornelie vyskočila, objímala a líbala tetu řkouc: „Děkuji ti."

Mamsel Vikova dala hněvu svému nyní průchod dle vůle. Obyčejná lakomá ženština, jež by měla býti dle mínění slečny Vikovy „odklizena", doznala posouzení ne právě sesterského. Když se hněv její vyburácel, zvolala: „Ale, jak jsi to jen mohla učiniti, Kornelie!"

XI.

Malý párník pobřežní přibyv o několik dní později k nábřeží městskému, se dožil něčeho nového. Žádní nosiči, žádní zaháleči ani zvědaví nečekali naň. Na lodním mostě bylo prázdno a rovněž i před nejbližšími skladištěmi a na místech ostatních. To bylo hádankou, jež se rozřešila, když „kotevník" s člunem svým přijel. V městě byl zase dělnický shon. „Jsou to dělníci Holtovi," pravil, „chtějí rozbiti hrad."

Při těchto slovech veškeří cestující obrátili oči své na dva muže, jichž zpráva tato více se týkala nežli koho jiného na palubě, totiž na Petra

a na Knuta, již se vraceli z návštěvy u společného známého nedaleko města.

Všecko chvátalo co nejrychleji na zem. Hlavní ulicí se valil černý zástup lidu na hrad. Se všech stran Knut a Petr slyšeli otázky, výklad a domněnky. — „Napálil prý je pořádně," pravil někdo. — „Bylo to vždy s považenou s tím Holtem," poznamenal obchodník s kořalkou, jenž velikým odbytem si dobyl všeobecné vážnosti.

Bylo slyšeti hluk od zahrady hradu až dolů do ulice. Pískali, výskali a křičeli hurá. Dle hlasův bylo znáti, že je to mládež, jež má převahu.

Knut a Petr dospěli zahrady. Plot byl na mnohých místech strhán; mohli otvory bojiště přehlednouti. Ploché místo před domem bylo lidmi nabito, již, jak se podobalo, chovali se zcela tiše. Osoby vlastně jednající, mladý lid, prohánělý se dále v zahradě. Lze si pomysliti, jak mladí buřičové se bavili! Milý Bože, jaká to rozkoš svobodně se prohánětí ve veliké a nádherné, při tom nebezpečné zahradě, kolem níž jindy s bázní polo pověrečnou se plížili, chtivě se ohlédajíce po bystrozrakém majiteli a důmyslných jeho přístrojích lapacích, o nichž kolovaly pověsti k víře nejnepodobnější. Čeho někdo dříve nanejvýše se odvážil, bylo, že za tmavých večerů vylezl na prkenný plot a uchvátil malinu nebo jablko. A nyní směli nejen všecky krásy zahrady z blízka pozorovati, jich se dotýkati, je prohlédati, po tajemství u lavic a mříží pátrati — mohli také bez trestu šlapati, pleniti a si pochutnávati, jak chtěli. Srozuměli ihned prospěch při dělení práce. Někteří — byli to zvědaví — pustili se hned do lavic „ne obyčejných", kácejíce je, aby studovali ústrojí jejich. Jiní, kdož

měli účel solidnější, počali vyprazdňovati štěpy a olupovati záhony zelinářské. Ukojivše hlad, dali se vzájemně s diváky venku do roztloukání toho co nechali. U třetí třídy ničení zaujímalo přední místo, i hopkovali po záhonech květinářských, kde zlobily je některé hvězdice a jiné květiny podzimní aristokratickým svým vzezřením, vytrhávali křoviny a rozbíjeli zahradní stoly. Někteří vtipní kupčíci se pustili do piva a doutníkův, jež prodávali těm šťastným, kteří vládli hotovými penězi. Nejmladší třída vedla výměnný obchod s tím, co našla: knoflíky, hřeby, kováním a podobnými věcmi i tím se bavíc, že zapalovala malé hromádky prachu. Všickni pak měli pouze jedinou starost: že přijde policie a krásnému tomuto žertu učiní konec.

Knut a Petr pospíchali nahoru domů. Petr byl šílený. „Ta holota“, „ti psi“ bručel si, chtěje ustavičně do toho tlouci. Knut ho dlouho zdržoval. Ale najednou zvolal: „Ne, tu je — bohpomozi — i můj sklepník!“ a nyní všecko napomínání Knutovo bylo marno. Vrhl se do husté vřavy, chopil se pěkně rostlého hocha za límec, vytáhl ho ven a třásl jím, až mu zuby v ústech s povážením jektaly.

„Aj, aj, milý Jeníku, i tys při tom? Těší mne opravdu, že tě vidím zdráva a čiperna — ničemný darebáku!“

Jatý trochu se zarazil, však brzy zase se vzpamatoval. Situace byla vážná a neobyčejná i cítil se na jejím povrchu. Chtěl se vytrhnouti i volal: „Starám se po čertech o to, co tu pravíte!“

Však byl bohužel přerušen. Pravé krupobití poličkův dobře míněných vypařilo ihned jeho ctižádost a účinnost a poněvadž nebylo viděti, že

soudruhové by mu chtěli pomoci, uzavřel při sobě obrátiti se ke cti patama a hledati spásu na útěku.

Přátelé se blížili k místu před domem. Většina zde shromážděných se zdáli pouhými diváky. Dělníci Holtovi se shromáždili v malých skupinách nejblíže domu. Vypadali přímo rozpačitě; jeden se schovával za druhého, všickni na pohled čekali, že ten nebo onen se ujme slova a vysvětlí jim, proč vlastně se sešli a co by si dále počali. Kdyby nebylo všech těch diváků, kteří zde stáli čekajíce, že něco se stane, bylo by se venkoncem stalo, že každý by se byl ve vší tichosti odklidil domů. Nyní to už nebylo možno — nyní se musilo něco státi.

Šťastnou náhodou mladí novotáři, již po zahradě se toulali, měli o věci pojem zcela jiný. Počínali míti jedení jablek a rozbíjení lavic do syta. Někteří z nejpodnikavějších odbývali poradu a brzy bylo viděti, jak rada těchto účinných vojínův se rozmnožuje a na zástup nahoře se tlačí. Najednou ostrý, řinčící, znějící zvuk — v jednom okně prvního poschodí se objevuje hvězdicová díra ve všech tabulích mimo jednu. „Nynís jednooký!“ zvolal jeden ze střelců i následovalo hromové hurá. První krok byl učiněn — brzy kamení létalo jako krupobití do oken a stěn, řinčelo to a praskalo, sklo a kusy zdí padaly na zem, vzteklosti mladých oblehatelův přibývalo. Již se neskrývali, obcházeli nenucené dům kolem do kola, házeli o překot, vsázejíce se o knoflíky, doutníky, měděné peníze a o pivo. Obchody v zahradě nebyly proti tomu nic: třeskutý zvuk, kdykoli bylo do tabule uhozeno, a myšlénka, že hrad jest, jejž bombardují, a že každý kámen letí do nádherného pokoje Holtova a zrcadla a lampy ničí a stoly

a stolice roztlouká, byla přímo rozněcující! Přáli si, aby to trvalo celou noc a budoucí večer znovu započalo.

Co Knut a Petr vřavou se tlačili, aby dospěli k zadním vratům, byli upozorněni na pána, jenž byl přítomen všady, kde mladistvý zástup byl nejhustší a bombardování nejživější. Strkal brzy toho, brzy onoho holí do boku i ukazoval nahoru do oken šeptaje: „Dobře míříno: jsi obratný, chlapče kudrnatý! — — Měř výše! — — Ha, ha! Nedůvěřuje sobě! — — Ty tu v tom širáku! — Chceš doutník? — Honem! Zde dva krejcary. — — Pospěš si!“

„Toť jest, bohpomozi, Björnholt,“ šeptal Petr „Ten nestyda — — Mám —?“

Björnholt je shlédl. Opustiv střelce, ubíral se mávaje holí těsně kolem obou a volal: „Gratuluji! svrchovaný národ vstupuje konečně na své právo!“

Petrovi se chtělo zase do boje, však Knut ho táhl za sebou. Zadní vrata nalezli jako přední zavřené. Vše v domě bylo ticho; zdál se jako opuštěn. Konečně znamenal Petr přece tvář, bojácně pohlížející oknem druhého poschodí. Kývl a hned na to bylo slyšeti kroky po schodech. Dvéře s velikou opatrností se otevřely a když vešly, zase uzamčeny.

V komnatě Kateřinině zastali všecky děvečky pohromadě. Kateřina sama předčítala s třesoucím se hlasem z modlitební knihy.

Když Knut a Petr vstoupili, vyskočila radostí volajíc:

„Ach, díky Bohu, že přicházíte.“

„Kde je otec?“ tázal se Knut.

„V písárně.“

Zastali Holta horlivě přecházejícího. Jeho

řídký, šedivý vlas, jenž býval vždy tak pečlivě od jednoho ucha ke druhému sčesán, visel v chomáčích po ramenech. Krátký šedivý vous pokrýval bradu a tváře jeho. Pohyboval ustavičně rtoma, jakoby něco chroustal. Když mluvil, nebylo to obyčejným hlasem zvučným, nýbrž chvějícím se zvukem starcovým.

Po několika minutách mlčení, v nichž marně se sháněl po slovech, zvolal:

„Cestuj, Knute, cestuj! Bylo nesmyslno ode mne, že jsem tě přemluvil, abysi zůstal. Cestuj, — dnes, — zítra — s první parolodí?“

„Co se stalo, otče?“

„Stalo? Nečetl jsi úterních novin?“

„Ne.“

Chvátal ke stolu, chopil se novin, stiskl je v ruce a podal je Knutovi.

„Zde viz! Čti! Jsem v úpadku. Jsem švindléř, nic jiného! Všecky ty lehkověrné lidi, jimž jsem po všecka ta léta dával práci a jimž jsem všemožně pomahal, jsem zničil, hanebně podvedl. Ha, ha, ha! Ano — ano — zde viz, jaký člověk je otec tvůj.“

Knut četl. Noviny se v ruce jeho chvěly.

„Je pravda — jsi —?“

„V úpadku? Viz, kde leží mé knihy. Mohu zaplatiti do haléře.“

Venku bylo čím dále tím živěji. Řev se stával silnější a déšť kamení houštl. Ještě několikráte se hnalo útokem.

„Mluvil jsi s dělníky, otče?“

„S těmi opilými zvířaty? Ne, k tomuto opravdu se nesnižím. A k čemu by to také bylo? Dostalo se jim patrně kořalky, aby tropili hluk a chtějí ještě více. Či snad myslíš, abychom jim otevřeli sklepy! Nech jich! Odevzdej jim dům, sklady,

celý obchod! My, — ty a já — máme ulici, můžeme jíti žebrem, co zatím chátra, pro niž jsem více učinil než kdo jiný, popijí naše víno.“

„Tys, otče, bez sebe!“

„Dej se na cesty, Knute! Cestuj! Nesmíš býti touto neřestí poskvrněn! Nechci tomu. O mne se nejedná. Jsem tomu zvyklý — avšak nestrpím, aby špinavá ruka tebe se dotekla. Cestuj. Ať si mne zabíjí, chtějí-li — mám toho všeho dost.“

„Vzpamatuj se, otče. Petře, pojď sebou; musíme tomu učiniti konec. A pak o tom promluvíme důkladněji, otče!“

Holt se zastavil, když druzí odešli. Chvilku byl rozpálen, — však nyní byl zase umdlený a pitomý.

Venku nastalo ticho. Holt poslouchal a poněvadž ticho trvalo dále, odebral se do sousední komnaty, s níž bylo ven viděti. Přistoupil k oknu. Knut právě s několika dělníky odcházel; Petr chodil mezi ostatními, horlivě s nimi rozmlouvaje. Holt otevřel okno, aby lépe slyšel. Zachytil některé věty: „Styďte se! — — Je to vděk, že vám dával větší mzdu než-li jiní páni? — — Stihlo-li ho neštěstí, vytloukáte mu proto okna?“

„Podvedl nás!“ křičeli někteří z nejodvážlivějších . . . „Stojí to v novinách, chce nás zmařiti, stojí tam.“

Holt zaslechl zase hlas Petrův: „Tak? Koho pak ošidil? Kdo jím přišel o něco? Snad ty, Jensene? Pojď, příteli a zodpovídej se. — Přišel's z krajské káznice, pamatuješ se, nikdo s tebou nechtěl nic míti. Byl jsi bez práce a měl jsi hlad, tu se tě ujal Holt. Nyní máš dům a pole. Nebo ty, Horo? Tys marně se dohledával pomoci u jiných; nebyls pravověrný. Kdo ti dal práci? — Nebo ty, Hansene? Kdes byl, když tě vzal Holt

do práce? V chudobinci. — He, a tys také při tom, milý Hövigu? Byl jsi truhlářem ve psí přišlým, než jsi se dostal do Holtovy továrny na sudy — —“

Knut a dělníci, již za ním se ubírali, vrátili se zpět. Holt viděl syna vystupovati na lavici. Chtěl tedy k nim mluviti. Holt se vzpřímil. To by bylo těmto lidem cti přespříliš. Však těšilo ho přece, že Knut se chce věci jeho ujmouti, protivníky neúprosnou logikou schvátiti a tyto nevděčníky pokořiti a jim vzdáti čest, jež jim náležela.

Vyhnul se hluboko z okna — ani slabiky mu nemělo ujíti.

Většina dělníkův byla ještě shromážděna kolem Petra; Knuta neviděli. Petr nepřestával volati jednoho po druhém, což působilo na mysl jejich způsobem velice ochlazujícím, že bylo skutečně nebezpečí, že mladiství bojovníci, útok svůj zatím zastavivší, o největší naději přijdou. Zatím přišla pomoc. Tu zvolal tenký, ostrý hlas: „Ó, my mu nejsme dlužni žádný d'k. Víme velmi dobře, proč nám pomahal — měli jsme pro něho hlasovati. Zaplatili jsme.“

„To je pravda!“ souhlasili ostatní. Hlavy se vztýčily znovu. I ti, kdo právě se cítili tak pokorní, že vyňali doutník z úst a sotva se odvážili odplivnouti, nabyli odvahy a křičeli. Spatřivše pak Knuta, shlukli se kolem něho způsobem dosti vyzývavým.

Holt stál nahoře u okna ani nedýchaje. „Nyní nadešla rozhodná chvíle. Knut přivede tyto lidi k rozumu a spravedlivému úsudku. Nyní bude za všecko odměněn, co za živa vystál.“

Najednou zavrávoral zpět. Co to znamená? Knut sestoupil s lavice ani slova nepromluviv.

Vzdal se toho? Pojal ho strach? Neodvážil se ho ospravedlniti? Nebo nebyl s to? —

Holt cítil, jakoby nohy pod ním povolovaly; bylo mu, jakoby klesal do temné, bezedné hlubiny. — —

Venku zatím se objevila nová moc. Policie městská učinila odvážlivé rozhodnutí se objeviti. Uniformovaní sem táhli pomalu a opatrně. Muž se širokou páskou zlatou kolem čepice a s dobrotivým vzezřením předčítal skromným hlasem něco z knihy, čemu nikdo nerozuměl, a vyzval na to všecky, aby odešli domů. Dělníci se rozmýšleli. Konečně jeden navrhl: „Vrchnímu policie hurá!“ a hlasem tím se spojili všichni. Vše ukazovalo, že věc dobře se skončí. Však účtovali bez moci válečné. Této se neposloužilo, že se jí cesta ke kořisti a slávě způsobem tak bezohledným uzavřela, i odpověděla na hurá pronikavým pískotem. Zároveň přikvačil z nejbližších křovin déšť jablek a různých hliz na stráže pořádku. Nenáviděný strážník policejní byl udeřen zvláště vyvinutou brukví, jež fičela vzduchem jako kometa ocasatá.

Zřízenci veřejného pořádku jali se okamžitě loviti buřiče, kteří křovím kryti za křiku a smíchu nějakou dobu v půtce šťastně pokračovali. Pronikavý křik, jejž bylo slyšeti brzy zde, brzy tam, oznamoval, že vojsko pravidelně na nepřítele dotírá a pokaždé se vyřinulo několik novotářů na ulici, kde zmizeli. Konečně uniformovaní uhájili bojiště, zajavše známého po městě ničemu.

Dělníci zatím se vzdálili a policie nyní zatlačila také diváky po ulici. Konečně bylo postaveno několik stráží.

Jak smutně vypadal hrad a zahrada jeho, když vše se vzdálilo! Šeřilo se; po městě kmitala

v některých oknech světla; na hrázi přístavní svítil maják. Měsíc vystupoval za bílými oblaky. V zahradě světlo jeho strašilo. Obrané stromy, stromy, jež nedávno ještě červenou a žlutou tíží se ohýbaly, vypínaly holé větve do vzduchu, všecky zděšeny věcmi, jež se tu přihodily. Lavice ležely nohama vzhůru mezi křovinami. Záhony vypadaly nyní jako obyčejné brambořiště, kde brambory byly již vybrány. Hrad sám byl temný a vpadlý, pohlížeje s trpkostí zarputilou na celek.

Holt ze svého pomatení se vzpamatoval. Nechtěl se prohlásiti za přemožena, Knut ho musil vyslechnouti. Nyní se jednalo o více než kdy jindy. — Jednalo se, zachovati si vážnosť a lásku synovu.

Co takto rychlými kroky se procházel po dlouhé komnatě, do níž světlo měsíční způsobem tichým, smutným se lilo, počal konati hlídku po svém životě. Takto naň dříve nikdy nepohlížel. Při každém rozhodném bodu stanul a tázal se: Co o tom bude mysliti Knut? — — Bral se daleko zpět a byl střídavě žalobcem a obhájcem. Nalézal body světlé — skutky a city, jež mu dělaly česť i oddychoval si volněji, vztyčoval hlavu a nastupoval pevněji. Však byly také upomínky temné — byli skutkové, již musili přijíti na stranu dluhův a jiní pochybní, o nichž nemohl nabyti jasného rozhledu. — — Vynořovali se svědkové. Tento temný muž, jednou jeho soudruh, — Vik — byl nejhorší. Myslil si a pravil: „Jednal jsi se mnou, jako muž řádný?“ — — Holt couval — byl to těžký, nesmazatelný dluh. — — Hle, tu jest bledá, něžná žena s pohledem v očích a tahem na ústech, jež prozrazují, co způsobilo neštěstí její. Obrazotvornosť se zmocňuje vždy toho, co jest neobyčejno. — Co tedy říká? „Vyvolil jsi

mne sobě z ješitnosti a pomsty. Nemiloval jsi mne. Posmíval jsi se mým „něžným zvykům“, mé bázni ženské, mému svědomí a všemu, k čemu srdce mé se vinulo.“

Hnal se kolem — dále v před k svému životu veřejnému. Zde bylo světleji, zde se mohl vykázati prací k účelu všeobecnému, bojem za spravedlnost, což mu sloužilo ke cti. A přec: právě ta čest to byla, již mu chtěli odníti! — Zcela jistě, vždyť objevil to a ono, co by na soudě Knutově neobstálo a kdykoli se k pochybným těmto položkám vrátil, zarazil se. Zdálo se, že účet nedodrží mu rovnováhy. V úzkosti té se pokoušel o malé úskoky. Zapisoval všecky tyto dluhy písmem skoro nečitelným, jež by se snad mohlo přehlédnouti: také vynechal ten a onen, sám sobě domlouvaje, že jsou nepatrny; ano převedl dokonce několik položek z povinnosti do příjmův. Později v něm zase vznikla pochybnost; celek byl tak nekonečně spleten, konečně nevěděl ani kudy tam ani kudy ven. V prudkém návalu strachu, že by se mohl odvážiti padělati účet, změnil celek v největším chvatu: napsal všecky povinnosti i nejnepatrnější velikým písmem a redukoval aktiva na míru nejmenší. Vždyť pak se jednalo hlavně o to, aby byl účet poctivě uzavřen. Knut měl všecko viděti, jak bylo.

Slyšel kroky po schodech. Ještě jednou přeletěl účet; ještě chvilku manipuloval s pochybnými položkami, přenášel a měnil — nebyl ještě ani hotov a Knut vstoupil již do vedlejší komnaty.

Holt se vlekl k němu. Cit, jakoby všickni jeho údové byli zemdleni, vrátil se zase zpět; před očima měl mlhu.

Knut chtěl právě rozsvítiti lampu. Byla buďto

pokažena nebo byla ruka jeho najednou nejista, trvalo velmi dlouho, než s tím byl hotov.

Holt stál uprostřed komnaty a pozoroval ho nepřetržitě.

Konečně lampa byla rozžata. Knut se posadil na pohovku a položil ruce spjaté na stůl.

„Už je po všem, otče; jsou pryč!“

Holt neodpovídal; vždyť pak se o to nejedná.

Trvalo dosti dlouho, než-li Knut se zase ujal slova. Konečně pravil hlasem přitlumeným, ale pohnutým:

„Musíš prodávati, otče, a každému zaplatiti, co mu patří.“

Holt hleděl na něho udiveně. Chtěl mluviti o obchodu? Zapomněl chvíli na účet vnitřní, kupec se probudil.

„A počíti znovu? Víš, co to znamená, Knute?“

Pospíchal ke stolu a vzal jednu z knih, jež tam ležely.

„Viz zde, Knute! Čti — i nahlédneš hned, že žádný rozumný obchodník —“

Knut ho přerušil.

„Nech být. Věřím ti rád. Což pak není v městě člověka, jenž by ti pomohl?“

„Knihy mé by nikoho nezalekly.“

„*Tvé knihy* — není-li pravda, lid nemá k tobě důvěry?“

„Kdo by mi pomoci *mohli*, jsou nejurputnějšími nepřáteli mými.“

„Otče — prodej a zaplať.“

Holt hleděl před sebe.

„To jest: způsob nám oběma porážku.“

„Nu, jak chceš. Mně je to zhola jedno. Vždyť do firmy nevstoupím. Nebudu obchodníkem — to jsem znamenal, když jsem chtěl k dělníkům mluviti. Snad bych to přivedl k tomu, že

bych přecházel mezi lodním mostem a písárnou s běžnými novinami — ale k něčemu většímu — ne, ku spekulaci v živém zboží, ku př. v dělnících — ne, k tomu se mi něčeho nedostává; v rozhodném okamžiku zemdlím, jakmile má veliká výmluvnost k odporučování obchodu rozestříti své perutě."

„Jen to řekni přímo, Knute: souhlasíš také s voláním venku?" pravil Holt hlasem se chvějícím.

„Myslím, že má mezi námi s parádou býti konec. Dopouštěli jsme se dosud pošetilosti, že jsme se pozdravovali vždy jen koňmo. Cítím v sobě skutečnou touhu slézti s koně a uniformu, klobouk s pérem, rukavice, dýku a celý ten chrast odvrci. Mluvme bez okolkův o tom, co se stalo: Nemyslím, že jsi, otče, lidi tyto podvedl, k tomu jsi příliš chytrý; myslím pak ovšem, že jsi měl na mysli obchod větší. Úředně to znělo pro blaho dělníkův, pro svobodu a spravedlnost, jako se dělají na druhé straně ulice, ve starých domech, „nejsvětější zájmy společnosti". Přijde-li pak člověk do malé přívětivé komnaty zadní, kde leží pravé, řádné knihy, pak shledá, že všecko se otáčí o něco zcela jiného a solidního než-li jest to, než-li zní anonce: Zde lze dostati ryby, otče, ryby. — Skuteční bojovníci pod práporem pravdy jsou tak nad míru řídcí, již si to obrali za zvláštní úkol; — většinou jsou to lidé s neobyčejným nadáním obchodním a co se v průvodu velikých myšlének ubírají, má ryba silný odbyt. — — Věz, když jsem stál dole, a se připravoval na několik — ubezpečuji tě, zvláště vkusných — třepotův křídly řečnickými, a když pak hrubá ta zvěř dělnická — měl také hlas hanebně prosaický — s bezohlednou nestydatostí v krásné mé tkanivo

myšlénkové vnikla: tu jsem spatřil najednou za velikých průvodův výměnný obchod v plném květu, octl jsem se střemhlav ve vlastní své komnatě zadní — v níž jsou knihy pravé —. a pak jsem se musil v skutku sám sobě diviti. Vždyť jsem nikdy nevěděl, že přívětivý ten prostor se nachází také v tvém obchodě a přece jsem chtěl — čert ví, jak se to stalo — vystoupiti na řečiště a mluviti, jakobych neměl tušení o řečené malé komnatě a jakobych nikdy nebyl slyšel, že jsi se i ty jednou ucházel o allianci se starými domy, tak dobře jako každý jiný. Byl jsem asi spleten — tuším — bláznivou vřavou venku, ale situace byla pro mne příliš vábivou — vězí ve mně ještě kdesi malý, nevypleněný řečník.“

Knut tváře otcovy neviděl, protože byla štítem lampy zakryta. Neviděl, že čím dále tím více bledla, hrajíc do barev našedivělé a modré, že se oči zprvu otvíraly, jakoby se chtěly z hlavy vyřítiti, na to bystrosti pozbývaly a zemdlely — vyhlédl teprve, když máchla ruka vzduchem po neviditelném předmětě, lampy se dotekla a pak zmizela, načež bylo slyšeti těžký pád. Knut skokem se octl na druhé straně stolu. Zde ležel otec se zatatými pěstmi, otevřenýma rtoma a zamčenýma očima. Knut jej honem prohlédl a vezma lampu chvátal ven. Hned na to se vrátil s vodou; Kateřina se brala za ním. Položili omdlelého na pohovku a třeli jeho skráně.

„Bohpomozi — oni ho zavraždili,“ volala Kateřina.

„To jsem učinil já, Kateřino.“

Kateřina vyhlédla zděšeně.

„Posaďte se vedlé něho; skočím dolů do lékárny.“

Když Knut se vrátil, seděl Holt již zase ve své lenošce. Byl mdlý a hlasem chraptěl.

Kateřina z komnaty odešla.

„Nesnesu již již nic,“ pravil . . . „vysílen, vysílen, Knute; při sebe menším namahání přepadá mne závrať.“

Knut vrhnul se k lenošce a ujal ho za ruku.

„Odpusť mi,“ šeptal.

Holt kýval pomalu hlavou.

„Vždyť pak jsem věděl, že tak přijíti musí,“ pravil. „Nemám čeho odpouštěti, ale mnoho, mnoho litovati. — Ty pak věz, že bych byl s tebou upřímně mluvil, ani kdybys oněch slov nebyl pronesl.“

„Nenamahej se, otče — vždyť můžeme ještě —“

„Ne, právě nyní. Musím povědeti všecko, všecko. Pomni, že jsme nikdy spolu nepromluvili ani důvěrného slovíčka. — — Časem se mi zdá, Knute, že žijeme, jakoby jednomu nebylo nic po druhém — —“

Knut vstal a kýval.

„Ano, to je právě ta chyba, otče.“

Holt chtěl vstáti.

„Musím vždy přecházeti, kdykoli mám mluviti,“ pravil.

Zprvu chodil pomalu a ohnut, s rukama na zádech; však čím více řečí se rozehříval, tím rychlejší byly jeho kroky, tím rovnější tělo. Často svíral pěstě a tloukl jimi do prázdna.

„Řekls dříve slovo — že jsem se ucházel o přízeň velkých, pravil jsi. Ano, Knute, je pravda, ucházel jsem se o ni, Bůh mi buď milostiv. — Poprvé se to stalo, abych se uchránil osudu otcova; nechtěl jsem žíti jako on a zemříti jako poloopovržený všeuměl v národě, jenž věří v ďábla a jedovaté oči. Pokoušel jsem se nejprve bez cizí

pomoci se protloukati, pracoval jsem, že bych si byl málem zdraví pokazil a teprve když to nepomahalo, jal jsem se otírati schody mužův mocných. Neměl jsem štěstí; neznal jsem dosud velikého výnosného umění mlčeti — mlčeti i když tě nohama šlapou, mlčeti, když šlapeš jiné, mlčeti, vládne-li hlouposť, odměňuje-li se řádem licoměrnictví a nespravedlnosť zlatem. Ale v čase tom jsem se naučil mnohému. Naučil jsem se, že to nejsou lidé nejřádnější, jimž se pomahá vyniknouti, nýbrž nejobratnější, nejkrotší, ti, kdo se nejtišeji vůli cizí uklánějí, a že sta a sta nadaných, samostatných duchův béře za své, protože se nechtějí naučiti umění: mlčeti. Viděl jsem, jak z mých soudruhův méně nadaných jeden po druhém se domáhá přízně a moci, jak se vine a lichotí, jak všecko prodává a všecko zrazuje. Viděl jsem, jak tíž lidé, kteří tak výborně rozumějí pod tlustými se dělati tenounkými, dospívají k moci, zaujímajíce místo své mezi ostatními vládnoucími, kteří po tichu se zapřisáhli nepouštěti v před nikoho, jehož schopností a odvahy se obávají. Hle to jsem viděl i nahromadil jsem si v mysli roztrpčenosť, jež mne nikdy neopouštěla; umínil jsem si sám, pomahati všem, kdo jsou ponižováni a utlačováni i přísahal jsem všem těmto, kdož otce mého, mne samotna a mnoho jiných nohama šlapali, válku, válku na život a na smrť. — —

„A přec, Knute, přece jsem se ještě jednou ucházel o přízeň mocných. Tehdáž jsem vládl sám mocí a sice penězi. K těmto jsem se propracoval, probojoval neuvěřitelnými obtížemi a nyní jsem tu stál, kde jsem státi chtěl, abych se vší opravdovostí spustil oheň na nepřítele. Tu jsem pozbyl odvahy — za živa stalo se mi jen jedenkráte — i jal jsem se opět otírati schody mocných.

To jest nejtěžší rok, jehož jsem zažil. Musel jsem obcházeti lidi ty, sklíčeně a poníženě a slaďounká slova na rtech — já, jenž jsem vřel trpkostí a záští. Musil jsem se dáti poučovati od lidí, jež jsem neskonale rozumem předčil! Já, jenž jsem k boji stvořen, musil jsem se změniti v člověka opatrného, plného ohledův, musil jsem mlčeti při nešvarech, jež odhaliti a odklíditi jsem touhou jen jen hořel, i musil jsem pomáhati svým nepřátelům, utvrzovati předsudky, jimiž jsem opovrhoval. Hlava má vřela ideami reformačními, o nichž jsem hloubal bez ustání dlouhou řadu let, při práci, již by byl málo kdo snesl, při ztrátách a nebezpečných krisích, často v zoufání, a nesměl jsem chtíti, aby kdo tušil, že v mozku mém se nalézá myšlénka. Bouřila ve mně šílená touha po boji, boji na celé čáře — a pak jsem byl nucen jíti a podporovati vážnosť mocných. — — Z času toho jsem neměl, Knute, žádného prospěchu, ztratil jsem něco, čeho nelze nabyti, i zahořel jsem vztekem na své nepřátele, jejž vypleniti jsem nikdy nemohl.“

Knut poslouchal s bledýma rtoma a zatatými pěstmi.

„Otče, nerozumím, že jsi se mohl zase kdy vzpřímiti, když jsi se byl tak docela zapřel. Jak jsi to *mohl!* Jak jsi *mohl!*“

„Ano — — jak jsem to mohl!“ Knut opakoval tiše, nejistě hledě před sebe.

„Zříci se boje — nuž, tomu rozumím — všemu se vysmáti a více se o to nestarati, ano! Ale žebrati, lháti, býti poslušným lokajem — — Otče, proč jsi tak učinil?“

„Ano proč?“ opakoval Holt týmž — tichým pohnutým hlasem. „Měl jsem syna —“

„Syna? — — Tedy *pro mne, pro mne* — —!“

„Byla to slabost, hloupost, bylo to veliké bezpráví páchané na tobě, Knute, vím; ale — bylo — bylo — bylo — to skutečně dobře míněno," koktal Holt. „Musíš pomníti, co jsem sám vystál. Jméno otcovo bylo první překážkou, již jsem zastal na dráze své i zůstalo jí tak dlouho, pokud trvalo v paměti. Nesměl jsem se odvážiti, zanechati tobě nenávisť věnem, jež bych, jak jsem dobře věděl, sám klidil — nesměl jsem tě po dobrém rozmyslu vyhostiti ze všech těch domův, kde bysi mohl nalézti, co jsem ti nemohl nikdy zjednati — nesměl jsem tě odloučiti od soudruhův, již by byli dozajista se vyhybali synovi muže nenáviděného. Stal jsem se zbabělý, kdykoliv jsem pomyslil, že dláždím celou cestu budoucnosti obtížemi, jež abysi překonal, ti nebudu moci pomoci. — — — Byl jsi, Knute, jediným mým dítětem a byl jsi mi dražší, než všecky záměry do budoucna."

Knut svěsil hlavu a sklopil zrak. Přistoupiv blíže, položil ruku otci na rameno.

„Co tu vypravuješ, nikdy jsem ani netušil."

Holt jakoby pod rukou synovou se scvrkal; nebylo v něm už ani žilky ostrého, prudkého muže. Pokorně a bojácně stál před Knutem jako před soudcem.

„Není mi snadno přiznati se k tomu, Knute. V čemkoli jsem jaktě živ se prohřešil — nu, vždyť se nedomýšlím, že jsem svatý — ale toto — a ještě něco —"

„Měl bys mi všechno povědĕti, otče."

„Nebojím se tě, Knute. Myslil jsem také, že bysi byl nejraději mimo —"

„Jest moje hanba, že jsem ti zavdal příčinu, abysi tak myslil," zvolal Knut, ruku najednou kolem otce ovinuv.

Holt samoděk sepjal ruce. Úzcí jeho rtové se chvěli. Neodvážil sebou pohnouti. Co Knut povyrostl, nikdy se nelíbali, sotva ruku jeden druhému stiskli. A nyní Knut ho líbal, nyní, kde byl tak stísněn, tak zdrcen. Kýval tiše hlavou.

„Nejsem ještě hotov. Posaď se a poslouchej dále.“

Knut se posadil a Holt pokračoval:

„Nesnesl jsem toho a také jsem ničeho nedocílil. Nevěřili mi a měli dobře. Přestal jsem a pak“ — vzpřímil se že vypadal, jakoby byl pouze zobem a spárem —, „pak jsem hryzl kolem sebe, to mi můžeš věřiti. Pravím ti, že mocní, spatřivše mne zase na bojišti, velice toho litovali, že mne odstrčili. Tušili, že budu brzy veleti vojsku. Věděli, že je dosti roztrpčených menších kupcův, dělníkův, řemeslníkův a jiných lidí, kteří čekali pouze na náčelníka, aby hnali útokem. Bylať oposice mnoho let utlačovaná, a musila při prvém slovu mém vzplanouti plným žárem. Nespokojenci mne dávno prosili, abych za ně vedl slovo. Dosud jsem to odmítal — hodina moje ještě nepřišla, neměli jsme vždycky společné záměry a já nevěřil v lid z milosti boží a v ostatní řeči. Však nyní jsem učinil rozhodnutí: stal jsem se jejich vůdcem. Vím, co jsi myslíš, Knute: ryba, ryba. Myslíš, že jsem mohl zůstati sám — hrdý a neodvislý. Zní to pěkně, pravda; však co bych byl pořídil? Ti, za něž jsem bojoval, zradili mne, a vysmáli se mi, ti pak, proti nimž jsem se vypínal, nemilosrdně mne zdupali, tak že mi ani človíček nevěnoval jediného vzdechu soucitného! „Ale svět potomní — potomci že se mohli ke mně zachovati spravedlivě!“ Věc záleží v tom, že potomstvo o Arnovi Holtovi nebylo by se ani dovědělo. Neměl jsem ani tak veliké myšlénky,

abych je složil v knihách, jež by o mně vypravovaly; byl jsem pouze muž praktický, jenž viděl, že malé neznámé město úpí pod děsnou despocií několika rodin. Znal jsem nejrozmanitější lidi, jimž se tu děla křivda; viděl jsem zlořády, jež mne bouřily, i byl jsem přesvědčen, kdybych měl moc, že bych mohl něco dobrého vykonati pro tyto lidi, již sice mlčeli a dělali poklony, však potají klnuly tyranstvu. Snad jsem se stal trochu tvrdohlavý — neumím míti něžný zřetel, přiznávám se k tomu. Tak jsem se tedy chopil vesla a pak to začlo. Boj jsem miloval vždycky, boj veřejný, bezohledný, ano, přiznávám se, měl jsem z toho příliš velikou radost. Teprvé v bitvě prudké, bouřlivé jsem cítil náležitě své síly a nyní se mi dostalo, co jsem si přál.“

A pak líčil všecky zarputilé půtky, v nichž byl neúnavným mluvčím malých měšťanův, bezohledným útočníkem na domy staré. Prožil všecko zase znovu. Oči jeho nabyly rychlého, pichlavého pohledu, jejž odpůrcové jeho tak dobře znali, přecházel pevným, pružným krokem sem a tam — každý sval byl napjat. Vypadal jako generál na velitelské lodi za hromobití děl. Upomínka na všecky ty boje vítězné proti přemoci dodávala mu jakéhosi lesku.

„Může se totiž státi,“ pokračoval, když vypravování své končil, „že mne nepočítají k nejlepším, kdož bojovali proti předsudku a bezpráví — může se státi, že se mi dostane místa posledního, místa velmi nepatrného, místa, jímž mnozí opovrhují. To je mi zcela lhostejno. Není ovšem mnoho, co jsem vykonal, pravda; ale ten a onen, jemuž jsem pomohl, přece si na mne vděčně vzpomene. Nebyl jem povolán reformovati svět; však v malé této společnosti jsem vzbudil nové síly a

podporoval více než jednu dobrou věc. Na to si také mnozí vzpomenou. Tak tedy pravím: kdybych směl ještě jednou voliti — bez rozmýšlení bych si volil zas totéž jako dříve.“

„A nyní o dělnících, jež prý jsem si zakoupil. S dělníky jsem to, Knute, myslil dobře. Byl jsem sám dělníkem i znám jejich poměry. Nechtěl jsem jim pomoci ku vládě, jíž by toliko zneužívali; nedeklamoval jsem jim žádných řečí zbytečných. Však mám za to, že dělníci naši by mohli býti tisíckrát řádnější než-li jsou; věřím v lepší školy a v lepší methodu práce i domnívám se. že jsem přes všechnu slabosť učinil pokusy, jež jsou hodny povšimnutí. Ale já jim pomohl k domům a dvorům a kázal jsem jim pro mne hlasovati. V tom spočívá můj hřích. Komu jsem při tom ukřivdil? Nepřemlouval jsem jich, nikdy jsem jim nevyhrožoval. Stali se mými stoupenci, tolik jest jisto; avšak nebyla to věc jejich, o niž při tom běželo? Já vynaložil svou moc, abych skácel bezuzdnou vládu starých domův. Kdo při tom získal? Taž se, koho chceš, měl-li jsem z toho nějaký prospěch. Ale *jedno* jsem učinil, čehož hájiti se neodvažuji a co ohrozilo mé postavení obchodnické: nenáviděl jsem těch starých domův a spojencův jejich více, než-li jsem miloval ty, za něž jsem bojoval. Stokráte jsem vydal obchodnické své postavení v šanc, protože jsem nemohl snésti myšlénky, že by lidé ti mohli zase nabyti moci, třeba jen na okamžik. A tu bylo nebezpečí větší než kdy jindy. Měl jsem v této krisi obmeziti práci. Však věděl jsem, že by všichni ti dělníci, kdyby strhl se jim ze mzdy třeba jen krejcar, hned zapomněli na všecko, co jsem pro ně učinil, a že by se dali od mých „příznivcův“ najati, aby mi pohrozili, nebo se pomstili,

a že by jim k vítězství dopomohli. A toho jsem nemohl snésti. Pravil jsem k sobě samému: Ať to potom třeba všecko se skácí, volba mi jde nade všecko. Zde vězí ryba: nebylo to k vůli dělníkům, že jsem se snažil udržeti celek, nýbrž že bych se byl dal raději zdrtiti, než-li bych byl ustoupil před zpupnou luzou!

„Zde máš pravdu, Knute. Dosud jsem nikdy nevěřil, že bych se mohl styděti za to, co jsem učinil. Ale vidíš, jakmile jsem zaslechl ten křik tam dole, tu se mi vyjasnilo: ty a já, my se musíme rozloučiti. Nesmíš tkvíti na mé milosti. Táž může pro mne býti dosti dobrá; však ty musíš počíti pod vlajkou zcela jinou. Proto — jakkoli mi to připadá za těžko, opakuji znovu: vydej se na cesty, vyhledej si větší bojiště; musíš a také dosáhneš cíle svrchovaného. Budu hleděti, abych zde zbytky lodě rozkotané udržel pohromadě. Povede-li se ti dobře, jsem spokojen.“

Knut seděl za stolem, podpíraje bradu o ruku.

„Kdybych byl, otče, trochu méně cestoval, byl bych snad trochu více vyřídil. Vším způsobem bych nebyl vedl ty pošetilé, zpupné řeči. Jakobych byl měl k tomu právo něco ti vyčítati, já, — jenž —“

Vstal prudce.

„Ne, otče, nyní se na cesty nevydám. Vstoupím do firmy přece. Nepracoval jsem nikdy, nebo jsem pracoval jen tak na chvilku, v tom vězí mé neštěstí. Avšak bude tomu jinak. Co jsem žádal, stalo se: schudli jsme. Budeme-li moci uchovati obchod, dobře — nebudeme-li s to, pak ve vší tichosti zavřeme boudu a počneme znovu.“

„Jak chceš, Knute. Půjdu s radostí na palubu, třeba na loď tonoucí, jakmile povelíš.“

„Otče, považíme-li to náležitě, byl tento shon přec jen velmi dobrý.“

Služka oznamovala, že dva páni si přejí mluviti s Holtem.

„Ať jen přijdou.“

Brzy na to bylo zaklepáno. Dvéře se otevřely.

„— večer,“ zavzněl hluboký hlas přede dveřmi. „Lze s vámi promluviti několik slov, Holte?“

Holt jsa všecek zaražen, poklonil se několikráte.

„Ano — o — o — ovšem — prosím — prosím —“

A dovnitř vstoupil muž, jenž nikdy nemluvíval mateřskou řečí, „konsul“ a s ním jiný, jenž se stal od svatby konsulovy jeho přítelem, byl to diplomat Stub.

Oba podali starému Holtovi ruku. Po té pravil Stub, jenž pro obtížnost mluvy vedl slovo:

„Mohli bychom, Holte, s vámi mluviti na okamžik samotni?“

Holt byl znovu zaražen i poklonil se zase, přecházel chvilku pomaten sem a tam, jakoby něco hledal, až mu konečně napadlo, že je to světlo a vzav pak lampu do ruky otevřel dvéře do vedlejší komnaty: „Buďte tak laskavi, pánové!“

Knut slyšel, že Stub vede slovo. Tu a tam zavzněl také konsulův bas a konečně vysoký hlas Holtův.

Najednou dvéře se rozlétly. Holt přikvačil. Tvář jeho se leskla vítězoslavně. Když za sebou zavřel dvéře, zvolal:

„Knute, ty jsi se tázal: není tu nikdo, jenž by ti pomohl? Víš, co pánové tito chtějí? Chtějí mi půjčiti potřebný kapitál.“

„To se nesmí státi, otče. Jest krásně, velmi

krásně jednáno od mužův, již jsou tvými protivníky — však nebylo by hezké, kdybysi chtěl velikomyslného jejich nabídnutí užiti.“

„Podmínka se rozumí sama sebou, že si stojím tak, jak jsem udal. Ostatně jsem jim sdělil, že jsi mým společníkem. Mám je sem zavolati?“

Oba pánové byli sem zavoláni. Knut opakoval své námitky. Stub jim statečně odolával. Ubezpečoval, že myšlénka vyšla od konsula, o jehož řádnosti u věcech obchodních nemůže nikdo pochybovati. Přišel prý k Stubovi a vykládal mu řečí, „ano, odpusťte, konsule, byla to řeč po čertech nesnadná“ — že by bylo nenahraditelnou pro město ztrátou, kdyby Holt musil přestati. Nezná prý nikoho, kdoby mohl působnost tu zdárně na sebe vzíti; spolehá nezvratně na Holtovu řádnosť a solidnosť.

Holt hleděl na syna. „Slyšíš?“ zdálo se, že chce říci.

Knut konečně povolil. Slíbil, že bude nabídnutí obou pánův upotřebeno, bude-li to nutno, a uznají-li po důkladném ohledání obchodu, že není nebezpečno dále pracovati.

Když odešli, Holt mnul si ruce:

„Můžeš na mne počítati, mnou nepřijdou do žádné škody — však vidíš, že *jsou* lidé, kteří mají ke mně důvěru.“

Počali strojiti plány a vedli si při tom tak horlivě, že ani neznamenali, když sem přišla Kateřina. Tázala se, kde má přistrojiti na stůl — v komnatě bylo všecko rozbito.

„Co říkáš, Knute? Myslím, abychom povečeřeli zde nahoře.“

Knut kývl a Kateřina zmizela.

„Otče,“ počal Knut poněkud rozpačitě, když

odešla; „neměj mi to za zlé; však mám něco na srdci. Proč se neoženíš s Kateřinou?“

Holt začervenal se, až hořel.

„Ne, Knute, ubezpečuji tě na svou čest — — jest to hodné děvče.“

„To jest právě to, co jsem shledal. Nemínil jsem nic zlého.“

Holt jezdil nehtoma po zubech:

„Myslil jsem — — že budeš proti tomu — — a Kateřina nechce bez tvého svolení.“

Kateřina vrátila se a strojila na stůl.

„Strojíš jen pro dvě osoby, Kateřino,“ pravil Knut. „Nebudeš také s námi večeřeti?“

Kateřina stanula strnulá jako socha s talířem v ruce a zprvu zbledla všecka, pak zas tak zčervenala, jak mohou jen lidé velmi krevnatí. Hleděla zděšeně nejprve na Knuta, pak na Holta. Knut jí tykal a zval ji jísti s nimi a Holt nyní jí rozpačitě přikyvoval. Talíř pustila, padla na roh stolice a počala si osušovati oči a hrýzti do pyskův, jež v boji, aby se zdržela pláče, tak podivně stahovala.

„Knut myslí,“ počal Holt pohlédaje na syna, jenž mu zatím vesele skočil do řeči:

— „abychom dnes večer pospolu vypili láhev vína, my tři.“

„Dobře! Tu se žlutou pečetí v pravo, Kateřino — ha, ha! Hleď pak také, abychom dostali večeře.“

Kateřina se nutila do smíchu, však byla zase překonána slzami i vlekla se pryč.

Na stole bylo přistrojeno a všickni tři seděli pospolu — Kateřina na nejzazším cípu, ani sousta se nedotýkajíc. Hrála si toliko nožem a měla brzy proto brzy pro ono co odběhnouti. Konečně Knut vzal sklenici a pravil:

„Ano, nyní ti chceme poděkovati, otec a já, Kateřino, že jsi po všechna ta léta cizí dům nám oběma tak dobře zpravovala. Nyní bude bez toho tvým vlastním —“

Ale nyní bylo po odporu Kateřinině veta: vzlykala, jakoby se mluvilo o jejím pohřbu a přivedla to jen s těží a bídou k nesrozumitelnému skoro „děkuji“. Pak odkvapila. Po večeři Kateřina se posadila s háčkováním do kouta. Však brzy dala „dobrou noc“ a odebrala se nahoru do své komnaty, kde se pustila opět do pláče, po tichu pánu Bohu děkujíc za to, co se stalo, i zkoumala hříšné své srdce s přísností ještě větší než obyčejně.

Když otec a syn byli zase samotni, pravil Knut:

„O matce jsi mi nevypravoval nikdy.“

Holt vyňal dýmku z úst a chvíli mlčel.

„Ne, ale dnes jsem na ni myslil. Víš snad že byla Vikovou nevěstou, když jsem —“

„Ano, vím — všecko.“

Holt si z hluboka oddechl.

„Nebyla šťastna,“ pravil. „Byla vším, čím jsem nebyl já: něžná, opatrná, bála se každé hádky, mívala radost z pohádek a básní a ze samých takových věcí, jichž jsem si nevšímal. Já jí nerozuměl a také jsem se nepokoušel jí porozuměti. Čemu jsem při ní mohl porozuměti, bylo, že se nikdy nerozhněvala, nikdy neodporovala, mně nikdy nečinila výčitky. Tuto zbožnost, dobromyslnost jsem považoval za pohrdání, jež mne dráždilo. A pak měla způsob mi pohlížeti do očí — zcela tiše a vlídně, však byl to pohled, jenž na mně vždy utkvěl, a to přivádělo svědomí mé vždy k tomu, že jsem se ujal slova a že jsem byl dvojnásobně rozhořčen, protože jsem se nemohl há-

jiti. Vidíš, Knute, věřím v odplatu na tomto světě. Trest můj záležel v tom, když jsi povyrostl, že jsem právě pohřešoval a po tom toužil, čím vynikala ona a čeho se ti nemělo nedostávati. Podobala se Kornelii, Knute — —."

Bylo pozdě, když se otec a syn rozcházeli. Když Knut odešel, Holt počal se svlékati. Sňal kabát a boty a obul si pantofle, jakož si i nacpal dýmku, aby si sedl, jak byl zvyklý, než-li šel spat a přečetl si oddělení z Darvína. V tom bylo dole u dveří zazvoněno. Brzy po té služka přišla oznamujíc, že venku stojí člověk, jenž si s ním přeje mluviti.

„V ten čas! — No, ať přijde."

Na schodech se ozývaly těžké kroky, hmatání po klice na dveřích, několik ran hnáty na veřeje a pak se objevil kapitán, u něhož byl onu bouřlivou neděli na palubě, kdy učinil Vikovi návštěvu.

Holt sprásknuv ruce šeptal:

„U všech černých! — Na ni jsem zapomněl."

Nenechal druhého přijíti ke slovu.

„Jsi hotov?" tázal se.

„Ano; čekáme toliko na vítr. — Má jeti zase s námi?"

Holt hryzl šíleně dolní ret.

„Ano, za každou cenu."

„Pokusí-li se však nyní —? Jest téměř šílená."

„Musí pryč."

„Dobrá."

Muž odešel. Holt sklesl do lenošky. Lesk mládí a radosti, jenž nedávno spočíval na jeho tváři, opět zmizel.

Byl najednou upamatován na položku dosud neúčtovanou.

XII.

Höjsen se roztahoval, slunil se. „Úřední list“ opět „zapomněl“, co jest pravdě a svému obecenstvu dlužen,“ oznamoval list jeho. „Není ani z daleka pravda, že by poměry majitele lodí, Holta, byly ohroženy; týž prý měl právě tyto dny příležitosť nové uzavříti spojení s nejsolidnějšími muži v městě. Redakce prý byla vždycky pevně přesvědčena, že atd.

Björnholt se hnal jako šílený nahoru k Vildhagenovi a zahřměl na něho jak nejstrašlivěji. Předseda církevní byl na rozpacích. „Kdo pak kdy slyšel, že lidé tito podporovali protivníka?“ pravil.

Ani z hnutí dělnického Björnholt nemohl nabyti jakéhosi prospěchu. Několik dní po výstupu vůdcové dělníkův přišli k Holtovi, aby ho odprosili a nabídli se nahraditi škodu, již byli v majetku jeho učinili. Navštívili při té příležitosti Björnholta a dali při tom na jevo tak povážlivé chování, že z prvu se neodvažoval ani za soumraku vyjíti na ulici.

Knut pracoval pilně v písárně otcově. Starý Holt znamenal s pýchou, jak jest pracovitý a že mu přibývá humoru, čím více práce a obtíže se množí. „Jest to můj syn!“ myslil sobě.

Holt sám byl poněkud nekliden. Zdálo se mu na nejvýše nepříjemno, že jedna z lodí jeho pro nedostatek větru nemůže se vypraviti na moře. Vždyť není na spěch, těšil ho Knut; však Holt se zdál býti náhledu jiného.

Knut a Kornelie stýkaly se vždy u Petra a Hanny. Jednou večer opustivše své přátele dříve než obyčejně, chodili nějaký čas ulicemi procházkou. Bylo chladno a jasno, země byla

zmrzlá, měsíc se leskl v malých zamrzlých rybnících, jež se utvořily za předcházejících dešťův v mnohých prohlubních, jimiž ulice a náměstí městská se vyznamenávala —; zde byl nesčetný počet klouzaček, po nichž dlouhé řady hochův a děvčat za smíchu a hluku uháněly. Měly neodolatelnou přitažlivost, tyto dlouhé lesklé dráhy. Děvčata s košíky, hoši s balíky zastavili se cestou k pekaři nebo kupci, patřili zprvu na ty šťastné, jimž nebyla žádná cesta ustanovena, nebo kteří již podali se pokušení, popošli několik krokův dále, zastavili se opět, odvážili se jen několikráte — a byli ztraceni. Pekař zavřel sklad, kupec krám; klouzačky pak se plnily čím dále tím více a měsíc hleděl dobromyslně na mládež, již byl tím svedl, že šedé lesklé hladiny rybníkův tak svůdně ozařoval.

Knut a Kornelie obcházeli ruka v ruce po křivolakých ulicích, mluvíce o vlastním štěstí a činíce si plány do budoucna. Najali si dům a opatřovali ho nábytkem. Prohlédali sklady truhlářské a rukodělné, činíce výběr předběžný.

Knut se dal najednou do smíchu.

„Co se stalo?“ tázala se Kornelie.

„Ó, musím se štípnouti do ramene, abych se přesvědčil, jsem-li to skutečně já, jenž zde obchází a tak důkladně se zabavuje věcmi, jež, pokud jsem byl bohat, se mi zdály nevýslovně zdlouhavé a nudné. Důvěra moje v Nemesis počíná se otřásati. Potkalo mne najednou dvojnásobné štěstí, získati si tebe a musiti pracovati. Skutečně, toho jsem si nezasloužil.“

Kornelie ho stáhla s sebou na klouzačku, jež byla opuštěna a v té chvíli byli i oni kouzlem uchváceni. Se smíchem zpoly utlumeným a za rozličných nápadův žertovných hráli si jako děti.

Náhodou nebylo na místě, kde se to dálo, ani človíčka. Co by bylo malé město tomu se nadivilo, kdyby bylo spatřilo: Kornelie Vikova, počestná dcera Jakuba Vika, se klouzala se svým ženichem nahoře na náměstí kostelním!

Takto pak to byly jen staré domy, jež je viděly. Ale oči těchto ctihodných budov soptily ovšem také ohněm při pohledu tom a i sám měsíc čehosi podobného v pořádném městě se nedožil.

Oba mladí lidé šli dále, pokračujíce v rozmluvě. Kdykoli se vrátili k tomu, že musí strojiti plány své na ulici a že se nesmějí stýkati doma u Kornelie, mluvili tak přitlumeně a vážně. Brzy pak se rozplynuli zase v budoucnosti i cítili se veselí a sdílní, a když loučili se u Vikovy zahrady, byla mysl jejich plna nejblaženějších snův.

Přišed do své komnaty, Knut posadil se za stůl a pracoval. Nikdy nepracoval rychleji a lépe, než když se vrátil od dostaveníčka s Kornelií. Seděl u práce asi hodinu, v tom bylo na vratech zazvoněno. Po té slyšel kroky po schodech. Vrata se zavřela. Zdálo se mu, že slyší otcův hlas: „Kdo jest?“ — Pak nastalo ticho. Na to následoval skřípavý výkřik — jenž s počátku zněl přitlumeně a hrozivě, jako od ženy — a pak bylo slyšeti hlas mužský, jenž s počátku zněl přitlumeně a hrozivě, pak důtklivě a konečně prosebně. Hlas ženský pak se stával čím dále tím prudší a pronikavější; pak slyšel lomoz a pád, jakoby byl nastal boj. Najednou vpadl do toho jiný hlas mužský, hluboký a hrubý. Zároveň žena vzkřikla tak pronikavě o pomoc, že Knut vstal a poslouchaje se chopil lampy a pospíchal ven.

Sešed polovici schodův, slyšel hluboký hlas mužský praviti: „Nemohu za to zhola nic; jest

horší než divoká kočka. Čert ví, jak proklouzla a jak se dostala dolů do člunu převozního.“

V průjezdě bylo pološero. Na nejnižším stupni schodův stála svítilna, osvěcujíc měděný obličej mluvícího, velikou jeho čepici z kožešiny staženou přes uši, a islandskou hazuku z hrubé vlny. Knut poznal v muži tom jednoho z kapitánův otcových. Drže lampu vzhůru a sestoupiv o několik schodův, spatřil také otce, který — nemaje nic na hlavě a jen v županu — stál nahnut nad ženskou postavou, jež klečíc na schodech držela se zábradlí.

Když starý Holt vzhlédl a znamenal syna, vyklouzl mu dutý, hlasitý ston. Ustoupil po schodech jako před tváří strašidelnou. V tom také žena vstala, hleděla chvilku upřeně velikýma, jiskrnýma očima na Knuta, volala pak jeho jméno cizí výslovností, běžela vzhůru po schodech a vrhla se kolem jeho krku, tak že on pustil lampu, která se rozbila a zhasla.

Nahoře na schodech, kde cizí žena na Knuta se vinula, vzlykala a nesrozumitelná slova ze sebe vyrážela, bylo zase temno. Dole v průjezdě svítilna rozšiřovala jen mdlé světlo. Kapitán tu stál maje ruce v kapsách a hleděl před sebe mrzutě a lhostejně. Holt se posadil na nejnižší stupeň. Sedě tu tak schoulen v tenkém županu, s dlouhým ohnutým hřbetem a sehnutou hlavou, podobal se opici.

Cizá žena vzlykala a volala dále. Časem zatínala pěsti proti oběma mužům dole a cenila po nich zuby jako divá šelma.

„Posviť nám, otče,“ šeptal Knut. — Znělo to jakoby se dusil. Však Holt neslyšel. Seděl s rukama sepjatýma, po celém těle se třesa a šeptaje: „Nyní je konec, nyní je konec!“ Teprve když Knut po třetí ho zavolal, vstal a chopil se lucerny.

Když pak se ubíral podle kapitána, pravil tento: „Já již zde nemám asi nic co dělati.“ Holt neodpovídal; hleděl na něho očima blbýma a vrávoral před ostatními po schodech vzhůru do pokoje.

„Pošli sem Kateřinu s lampou,“ pravil Knut. Holt položil lucernu na stůl a opustil komnatu, ani slova nepromluviv.

Knut stál, podpíraje se o stůl. Oči jeho měly výraz prázdný, rty byly bledé a trochu pootevřené; zdálo se, jakoby trpěl následky ohlušující rány. Mrazilo ho ráz na ráz.

Cizí žena přecházela sem a tam, prudce rukama klátíc a hovoříc. Byla to podsedlá, plná a mužská postava energická. Pleti byla nahnědlé, vlasu hrubého, havraního a na horním rtu měla tmavé pýří. Na sobě měla krátký anglický oblek z hrubé látky cestovní a křiklavých barev. Hazuka byla poseta množstvím kapes. Skotský plaid, jenž byl na jednom konci připevněn na rameně, vlekl se koncem druhým za ní po zemi. Černá čapka, již měla na hlavě, sjela na záda. Šaty měla roztrhané a umazané, jednu ruku krvavou. Přecházejíc rychlými, pevnými kročeji po pokoji, prudce si oddychujíc a komnatu ostrým zápachem mošusovým naplňujíc, strhla nejprvé plaid s sebe a mrštila jím o zem, pak čapku a hazuku. Konečně také rázem roztrhla život svého šatu, tak že knoflíky odlétly a po zemi se kutálely. Mluvila ustavičně a řečí, jež zněla sice norsky, pokud se zásoby slovesné týče, avšak přízvukem střídavým, jenž připomínal na tucet jiných řečí. Chvílemi učinila přestávku, přiběhla ke Knutovi, padla mu okolo krku, nebo se vrhla k jeho nohám a pak zase prudce vyskočila, hrozivé posuňky proti dveřím činíc.

„Hledala jsem tě po všech zemích, v Anglii,

Francii, ve Španělích a Portugalech. Zpívala jsem, tančila, byla jsem jezdkyní, žebrala jsem, lhala, kradla — ó, ani nevím, co všecko jsem dělala, abych se za tebou dostala. V Lisaboně jsem chodila dům od domu, abych nalezla tebe a toho druhého, kupce — jméno jeho jsem zapomněla. Konečně jsem ho nalezla. Od něho pryč na loď a sem. Jsi prý pryč — že nevrátíš se nikdy domů, říkal ten starý muž —" zaťala zase pěst na dvéře a odplivla si. — „Viděla jsem, že lže. Chtěl mi dávati peníze, moc peněz, jen abych odjela. Raději jsem chtěla zemříti. Pak mne na lodi zavřeli. Pokusila jsem se prchnouti — jednou jsem skočila do moře — však byla jsem zase chycena. Konečně když jednou večer spal — — nalezla jsem převozní člun, vyšplhala jsem se po skále — — viz, odřela jsem si ruce do krvava. Plížila jsem se dlouho kolem domu — doufala jsem, že budu moci do něho vklouznouti. Ne. Musila jsem zvoniti — — pak přišel on — loupežník! Ó, kdybys nebyl přišel!" Pnula se opět na něho bědujíc: „Ty nezamítneš mne, neoklameš — — sice —." Vytrhla se mu skokem, podobajíc se se sršícíma očima vyplašené šelmě. — „Chraň se, pomstím se, učiníš-li to!" — Přiblížila se k němu zase, mírná jako holubice a lichotivá: „Ty toho neučiníš, můj nejmilejší, nejsladší, nejrozkošnější —"

Knut nemohl ze sebe vypraviti ani slabiky. Stál tu nepohnutě. Stihla ho rána tak neočekávaná, tak strašlivá. Zdálo se mu, jakoby střemhlav vrávoral do propasti. Konečně přece vykoktal slova: „O všem tom jsem nevěděl. — Dal jsem tě všady hledati — myslil jsem — —"

„Ano, ano, všecko zahynulo všecko, všecinko, jen já a dva plavci jsme se zachránili. — — Vi-

děla jsem otce jen hlavu, ne, jenom oči, dvě strnulé — ó Bože, vídala jsem je později noc jako noc, byla-li jsem sama, — — však už je tomu dávno, nyní jich skoro nikdy více nevídám.“

Kateřina přišla s lampou. Cizí žena na ni hleděla plaše a bojechtivě i přistoupila blíže ke Knutovi.

„Mám přichystati pokoj?“ tázala se Kateřina Knuta hlasem přitlumeným, ale druhá to slyšela také.

„Ne, ne, ne,“ volala, „nechci býti sama — ten starý muž na mne číhá. Zůstanu u tebe, chci ležeti zde — na podlaze, nebo kdekoli, ale sama nechci býti.“

Trvalo to dlouho, než ji Knut upokojil. Konečně se zdálo, že se cítí bezpečna, přistoupila ke Kateřině a podala jí ruku. —

— — Však venku se plazila shrbená postava mlčíc téměř všemi chodbami schod po schodu, ustavičně ku předu a zase zpět. Když Kateřina odešla, zastavoval se často před dveřmi a poslouchal. Nerozuměl, co si povídali, slyšel pouze cizí ženu vzdychati a plakati, křičeti, prositi a hroziti. Jednou tleskala rukama a smála se.

Kateřina se vracela a Holt vklouzl zpět do průjezdu. Vrata byla otevřena. Studený průvan sem zaháněl. Čekal dole, až se nahoře všecko stišilo. Chtěl právě jíti zase nahoru, v tom však šel někdo se schodův. Byl to Knut. Měl na sobě převlečník a klobouk. Holt se skryl v koutě, až syn zašel.

Knut bloudil ulicemi bez cíle, týmiž ulicemi, jimiž před několika hodinami se procházel s Kornelií a s ní si vzdušné hrady do budoucna budoval. Měsíc svítil jako dříve na klouzačky po všech ulicích nyní již opuštěných; z domův po-

hlédalo do noci tu a tam mdlé žluté okno tiše a pokojně.

Ubíral se zase s Kornelií, cítil rámě její ve svém, slyšel měkký jasný hlas její, viděl vážné její oči a tichý, blažený úsměv. — A pak najednou tu druhou, dítě z pamp, jak polonahá na koni uhání a jak se s hnědýma, vyvalenýma očima a otevřenými ústy žene po nekonečných rovinách. Cítil její ruku kolem své šije, tlusté rty na svém líci a hustý vlnitý vlas a zápach mušusový. — — Skřípěl zuby, zatínal pěstě a dupal na zem! Byl by málem bolestí a zármutkem vykřikl. Rázem bylo štěstí jeho roztříštěno, všecka jeho budoucnosť zničena. Za jediný lehkomyslný okamžik tak děsně trpěti! Bylo to spravedlivo? — Zahořel hněvem k cizí ženě, klnul svému osudu! — — Ve svém štěstí se cítil tak pokorným; zdálo se mu, že si ho ani nezasluhuje. Však nyní, když mu bylo násilně odňato vše, čeho dosáhl, nyní se nemohl skloniti před poznáním: „Žneš, cos nasil.“ Bouřil se proti osudu; na okamžik se mu zdálo, jakoby za tím stála bytosť lidská, ukrutný vládce, jehož válkou stihnouti, s trůnu skáceti a zničiti neukrotitelnou cítil touhu.

Trvalo to jen chvilku. Brzy se smál sám sobě. Co vlastně žádal? Spravedlnosť? Či nevrazil sám nohou do laviny, jež se nyní neúprosně po životě jeho valila, vše za sebou strhujíc, každou květinku, již slunce blaha ven vyloudilo, každou zlatou, z daleka kývající naději, a pak žádal, aby se lavina nedávala v pohyb, nebo aby zachránila místečko, kde si chtěl nový domov zbudovati? Žádal milosrdenství na zákonech nezměnitelných!? — Usmíval se trpce. Ocítíme-li se v nouzi, přijímáme rádi nejukrutnějšího despotu za správce světa. I nejdivější tyran může býti mírným uči-

něn, nebo s ním můžeme válčiti nebo ho aspoň proklínati; máme při tom aspoň tu útěchu, že můžeme říci: Jsi nespravedliv, jsi ukruten! Lidé nemohou postrádati bohův svých, třeba to byly obrazy kamenné, po nichž by házeli, byly-li všecky prosby marny.

Zármutek jeho klesal zdrcen vůči této temné, neoblomné moci, nad níž nemůže nikdo poroučeti: Klouzl do temnoty bolu — tichý, malomocný. Bez rozmyslu, s údy umdlenými a cítě jen sebe sama jakožto jediný černý bod, jehož se ustavičně dotýká konec ostré jehly, prohánĕl se tichými ulicemi, v nichž vítr tu a tam písek za dne zčeřený zdvihal. Všecky ty tmavé domy spaly, všímaly si čerta nočních chodcův, již se venku po ulicích potulovali, jsouce o všecky své sny a naděje oloupeny. Jsouce solidny a vážny nezabývají se věcmi, jež se nalezají za hranicemi obyčejnosti. Ubíral se kolem kostela. Tam obcházejí touto dobou mrtví, již jsou taktéž bez účastenství. Konec věže hleděl chladně do bledé měsíčné noci.

Konečně dospěl až za město, až k některým holým skalám nedaleko přístavu. Za tkanivem lanoví, za černým koncem nábřeží, za mořem, jež černou prohlubeň svou skrývalo pod stříbrným leskem, jejž kolébalo, spatřil nejasně jako v dalekém stínu skály, kde zažil nejvyššího blaha, jež kdy poznal. Zelené údolí, šedá křivolaká cesta, blyskavá řeka, lodní most s vlajkou a bílým domem, zahrada s vonnými růžemi a resedami, vše se octlo rázem před ním tak jasně, tak vřele a tak plno života, jako v onen den, jako když po prvé zase z paluby parolodě vzhlédl. A po vřelém proudu, jejž při pohledu tom v nitru svém cítil, následovalo zase tisíceré bodání do bolavého bodu.

Dole slyšel moře bíti dutě do pohoří. Jediný krok — a veta po všem.

Ne, co mohl učiniti včera, nemohl učiniti dnes. Stála hned po jeho boku, hleděla na něho řkouc: „Tak tedy nejsi tím, jehož jsem milovala.“ Cítil se tím vázána, že byl od ní milován. Cítil to, jakoby jí byl sám za sebe odpovědným, nyní a vždy i kdyby se museli rozejíti.

Sedl na zem; měl sto chutí hluboko do ní se zahrabati. Natáhl se po tvrdé, studené zemi. Způsobilo mu to malou úlevu, že se nemusil aspoň držeti zpříma. Dělalo mu dobře, že cítil studený oblázek na líci, že se mohl na ostré kamení tlačiti a že jím zima lomcovala. Toužil po tělesném bolu, aby bol duševní se mu nezdál tak strašným.

Vstal a ubíral se zase do města. Kam se měl obrátiti? Nemohl se dívati na dům, kde byla ona, nemohl vstoupiti do komnaty, kde hlas její zněl. Cítil zase odporný ten zápach mošusový. — — Ubíral se první ulicí, do níž vstoupil. Zdálo se mu, že slyší za sebou kroky. Obrátil se. V tom okamžiku vlezl někdo pod schody. Přiblížil se. Zcela jistě; tu seděl muž schoulen u domácí zdi. Byl to otec.

„Otče, ty jsi tak pozdě na ulici?“

Starý se schoulil ještě více a dal se do pláče.

„Knute, Knute,“ bědoval a plakal tak prudce, tak zoufale, že Knut na chvilku pro otcův zármutek zapomněl na svůj. „Nyní je po všem, po všem!“

„Ano, ano, otče, jsme oba těžce stíženi. — — Však nyní jdi domu, onemocníš, zůstaneš-li zde déle seděti.“

Vzal otce za ruku, starý se dal bezděky vésti. Když se octli před vraty hradu, pravil Knut: „Dobrou noc, otče.“

„Nepůjdeš nahoru?“

„Ne — budu ještě trochu se procházeti.“

Starý stál ještě, však Knut ho mírně všoupl do vrat.

„Jdi domu, otče, a o mne neměj starosti.“

Holt se vlékl do své komnaty; Knut se ubíral k domu Petra Storma. Zde přeskočil přes plot a zaklepal na komnatu, v níž spala služka. Když byl opětně zaklepal, ozýval se ze vnitř ospalý hlas: „Kdo jest?“

„Já, Knut Holt. Otevři vrata, však nebuď nikoho.“

Uvnitř bylo rozsvíceno a po krátké chvilce služka otevřela vrata. Hleděla na Knuta všecka udivena.

„Rád bych zde zůstal na noc. Půjdu do komnaty a položím se na pohovku. Neříkej Petrovi o tom nic.“

Posvítila mu, stále zrakoma ospale udivenýma na něho hledíc.

„Tak — děkuji. Odejdi tiše a lehni si zase. Dobrou noc.“

Děvče postavilo světlo a odešlo.

Knut se vrhl na pohovku. Neležel ještě dlouho, kdyz zaslechl dvéře se otvírati, po chodbě kráčeti a Petra mluviti. Dvéře do komnaty honem se otevřely a Petr vešel v županu, podvlékačkách a punčochách. Spánek s něho ještě docela nezmizel; byla to tak komická směs ospalosti a zděšení na tváři jeho, že nemohl Knut odolati úsměvu.

„Co to znamená, Knute?“

„Tak tě zbudila přece?“

„Ne, my jsme se probudili, když vrata se otevřela. Co to znamená?“

Knut ho prudce objal:

„Že jsem nešťastný člověk, Petře.“

„Co pak se stalo, příteli drahý?“

Knut vypravoval. Druhý tu seděl němý a zděšený, když domluvil. Po té počal po pokoji do kola běhati; musil najíti cestu, záchranu; tato mocná, obětavá touha po pomoci, již v sobě cítil, nemohla zůstati malomocnou. „Musím promluviti s Hannou,“ zvolal najednou opustiv komnatu. Brzy po té se navrátil, Hanna za ním, jež v tom chvatu na sebe hodila ranní oblek.

„Ó Bože, Bože, co se stane s Kornelií,“ pravila-

„Mám k vám prosbu,“ začal Knut. „Nedošla byste zítra k ní a nepoprosila jí, aby sem přišla? Musím s ní mluviti.“

Hanna kývala.

Seděli pospolu, až se rozednívalo. Nemluvili mnoho; však všickni cítili jakousi útěchu v tom, že sedí pohromadě; bylo tomu jako v posledních hodinách na smrť odsouzeného nebo nemocného, jemuž není pomoci.

Když se počalo z komínův dýmati a první kročeje na ulicích se ozývaly, Knut vrátil se domů. Vplížil se do své komnaty vzhůru, seděl chvilku zemdlen, hlavou spočívaje na stole, avšak dlouho to nevydržel tak klidně tu seděti; vyšel opět na ulici, toulal se kolem a odebral se konečně nahoru k Petrovi.

Hanna odešla k Vikovům. Knut si v pokoji sedl. Petr rozuměl, že by chtěl býti nejraději samoten i odebral se do písárny. Sedl si za pult a upřeně hleděl zrakem strnulým do knihy, namáčel pero ustavičně — a kreslil postavy na pijavý papír. Přišel-li kdo k němu z podřízených otázat se na to a ono, odpovídal do větru; jeden cestující, jenž sem zavítal, odcházel v největším chvatu s dojmem, že se nalezá „P. Strom“ na

kraji úpadku. V krátkých přestávkách Petr byl dole ve skladišti a procházel se mezi bednami a sudy a prohlédal každý prostor, nevida při tom ani jediného předmětu, aniž věda, kde se nachází. Pak se odebral nahoru do komnaty, stiskl Knutovi mlčky ruku, pohlédl na něho, jakoby ho chtěl prositi za odpuštění, že mu nemůže v nouzi této pomoci a odcházel zase, pokaždé tímže spůsobem se tázaje: „Sklenici vína, Knute?“

Knut stál u okna čekaje. Viděl, jak lidé v každodenní práci sem tam se valí. Někteří se ubírali s hlavou vysoko vztýčenou, živě na všechny strany se ohlédajíce, usmívali se a kývali na kolem jdoucí nebo pozdravovali nahoru do okna. Někteří chvátali ani v pravo ani v levo se neohlédajíce, jen přímou čarou za svým cílem se berouce. Byli do svých myšlének tak pohrouženi, že vypadali, jakoby jim byla svěřena vláda světa a každá ztracená minuta by celou zem z kolejí vyšinula. Opět jiní se pohodlně vypínali s doutníkem v ústech, a s monoklem na oku stavíce se na odiv, spolu pak dělajíce, jakoby lid pozorovali. Sehnutí, těžce obtížení dělníci dusali dále, při každém kroku hluboce do kolen klesajíce. Sedláci seděli napolo spíce ve vozech, námořníci vlekli sebe a veliké své boty přes náměstí, malé děti pospíchaly do školy, cestou rozličné šibřinky tropíce. Všecko co viděl, viděl tak jasně a přece tak vzdáleně. Všecko se mu zdálo jako umělý život všední, jenž si s dobou noční žertuje; všecken tento ruch se mu zdál býti tak příšerně bezohledným. Nebo neznamenali lidé tito, že veliký upír vložil nesmírné své sosátko na život a že minutu jak minutu trochu síly, světla a barvy ho zbavuje? Necítili, že obestřela život smrtonosná plíživá nemoc a že krásná země se vší nádherou a velikostí, již má, zimou chřadne

a v šedou, divou, pustou zříceninu proměniti se hodlá? — Bylo mu tak nepochopitelno, že se může čilý tento život takto bráti svou cestou a že měl sám dlouhou řadu dnův v tomto stinném životě prožiti, že měl celý ten všední skřípající stroj poslouchati; jakoby se nebylo nic stalo, že měl dokonce spáti, se oblékati a svlékati, jísti, píti, pracovati! Divil se tomu, že se mohly stromy nahoře v sadech tak uchovati zpříma; zdálo se mu, jakoby musily na smrt jsouce unaveny klesnouti. Sám pak byl sklíčen, každý jeho sval tížila váha olověná! — — Tu přicházela ona ulicí! Cítil jakoby ho byl někdo na prsou pevně stiskl, nemohl polykati, kolena povolovala. — — Co to všecko bylo, co zažil v noci minulé, proti tomu, co na něho nyní čekalo! — —

Přicházela tiše a stanula u dveří. Když Knut ji spatřil, zdála se mu takovou, jako když tehdáž seděla v kostele v stolici, bledá a kající, se suchými rtoma a očima do dálky vyhlédajícíma. V odlesku bledošedého vzduchu mraky sněhovými naplněného zdála se tak napádně změněna.

Šel jí v ústrety nejistým krokem, však zastavil se opět. Podával jí ruku a nechal ji opět sklesnouti. Volal ji jménem a hledal slova, nevěda ani, co chce říci — bylo mu, jakoby bolest vůli jeho byla ochromila i paměť jeho udusila.

Ale najednou bylo po všem: těžcí mdlí údové, tato strnulá hrouda masa, v niž byl proměněn — vše bylo probuzeno, jakmile ji blíže pozoroval a němou, malomocnou bolest v suchých jejích očích znamenal. Myšlénka na všecko jejich neštěstí společné, na všecko, jež jim bylo snášeti za nekonečně jednotvárného kapání bezobsažných hodin, jež na ně čekaly, dotýkalo se ho jako žhavý šíp i *vzkřikl* skoro v tato slova:

„Kornelie, já toho nesnesu! Jeť nad lidskou sílu věci takové snášeti! Žádný zákon, ani lidský, ani božský nás nemůže zatratiti, abychom pro jediný poklesek tak strašně trpěli — jest šíleností takto se obětovati!“

Ona kroutila hlavou. Nemohl jí hleděti do očí. — Při prvním pohledu znamenal, že při sobě neodvolatelně a neoblomně uzavřela, že se musí rozejíti. Počala již žíti pro sebe. On však nemohl přece toho pominouti, aby k ní takto nemluvil, jako by se dala ještě zviklati. Cítil malomocnosť svých slov, slyšel, jak se odrážejí prázdným zvukem o krunýř pevného úmyslu, avšak pokusil se přece o zbytečnosť.

„Poslouchej, Kornelie, pomni pak, co na mně žádáš. Mám věnovati svou lásku, mladé naše štěstí a mimo ztrátu mám ještě snášeti každodenně trápení, že jsem připoután k bytosti, již —“

Tu přistoupíc blíže, podala mu chladnou mrtvou ruku a táhla ho k pohovce.

„Nemáš práva takto mluviti. Musíš se pokusiti, vše učiniti —“

„Kornelie, nevíš, co jest to, ne, ty to nevíš. Jest mi, jakobych nejkrásnější cit, jejž chovám, musil zahoditi před chatrou, — jakobych tě samotnu musil dáti v šanc a tě kus po kusu nechal od divého zvířete stráviti! Nechci tak, přivede mne to k šílenosti. Vším, vším mám jí býti, po celý život jejím soumarem; má se jí dostati všeho, co mám a čeho si dobudu; mám se ovládati, nemá nikdy ode mne slyšeti křivého slova, nikdy na mně neviděti křivého posuňku. Nechci se však státi jejím. Chci si v srdci svém zachovati právo na tebe a na lásku k tobě, i budu míti právo jí opovrhovati a dál a dále od ní se vzdalovati, jíž

nenávidím, i chci se k minulosti propracovati, jež jí k mému neštěstí v život vkouzlila.“

„Knute — — jsi jen ty, jenž oběť přináší, snaže se odkliditi, co mezi tebou a ní stojí? Mníš, že jsem šťastna vědouc, že nesmím ani v tvých myšlénkách býti první, býti jedinou?“

„Ne, ne, jak pak můžeš tak snadno přinésti v oběť — —?“

Pohleděla na něho. Slabý nádech přelétl její tváře; oči se najednou naplnily slzami; kolem úst zahrával si úsměv nevýslovně truchlý.

„Tak snadno?“ opakovala.

Chopil se její ruky a políbil ji.

„Nevím ani sám co mluvím. Vždyť vím, že's schopna trpěti, aui vzdechem toho nevyzradíc. Nejsem jako ty, ó ne; však nevíš, jak děsno jest, před vlastní vinou skácenu býti v prach, k ní býti připoutánu, od ní smýkánu a poznovu potřísněnu — ano, tak to cítím! Nemohu za to — jest mi, jakobych byl nucen znovu se jí dopustiti, po všecky věky v ní bydleti, býti zatracenu, všecko této hladové nenasytné minulosti co nejčistší, nejlepší, co mám, obětovati a konečně sám od ní býti pohlcenu.“

„A přec musíš.“

„Nerozumím tomu, ne, nerozumím.“

„Ano. Pouze jedno. Miluje tě?“

„Svým způsobem — ano,“ pravil vahaje.

„Ví, — že ty —“

„Že miluji jinou — ano.“

„A co říkala?“

„Jest jako dítě nebo jako divoch. Je jí to lhostejno, jen když ji neopustím. Plakala, prosila, hrozila: pronásledovala prý by mne až na konec světa, připravila by mne, tebe, sebe samu o život. — — Ó, nemůžeš si ani pomysliti jaká jest.“

„A pak můžeš ještě pochybovati? Tys jí dal právo, aby tě milovala. A tu bys jí chtěl opustiti, jež na tebe spolehala? To by bylo i pro nás smutné štěstí!“

Mlčel. Neměl ani slov vůči jistotě, jež mu víc a více hrozila, jeho se chápajíc jako spáry železnými, jež se hluboko do něho zabodaly a jej rvaly, aniž by jej usmrtily.

Hladila mu vlasy a položila líc svou na líc jeho.

„Jest to naposled,“ pravila jaksi sama se omlouvajíc.

Objal ji, jakoby jí nechtěl více pustiti. Líbal ji opět a opět, klada vlhkou její líc na svou.

„Jsi mi vším, vším,“ šeptal.

Odstrčila rámě jeho. Chtěl ji ještě zadržeti, ona pak rychle vstala řkouc:

„Ne — není tak dobře. Buď zdráv, Knute. — — Byla jsem šťastna.“

Ještě jednou ji ovinul rukama; pak se vytrhla, osušila si oči a kvapila pryč.

Chtěl po schodech dolů; v koutě na chodbě stála Hanna čelem ku stěně a vzlykala.

„Kornelie,“ šeptala, „zůstaň u mne.“

Pak položila rámě kolem přítelkyně a táhla ji za sebou do ložnice. Posadila se, Kornelie si k ní klekla, položivši hlavu na rámě její. Byly ještě uvnitř, když Knut z domu odcházel.

XIII.

Padal těžký, vlhký sníh. Na trávnících za městem zůstával rovnou vrstvou ležeti. Na polích visel na stuhlých, žlutých štopkách a tvořil kolem nich malé kužele; skroucené, suché smrče na návrších měly ho plné větve a ratolesti na sobě a byly konečně zahaleny v bílé pouzdro.

Některé šikmé tyče na holých místech byly skoro pohřbeny. Jenom nejostřejší výběžky horské vyčnívaly naze a černě.

V městě se prostíral sníh po všech střechách, tál v žlabech a kapal dolů. Po všech zábradlích ležela hustá vrstva pýří, i do stěn se sníh pevně zakusoval. Na palubách lodních jím myli; všecko lanoví vypadalo jako křídové črty na černé obloze. Z břehu se pokoušel sníh se vplaziti do moře, jež se tomu statečně bránilo, vystupovalo a jej roztavovalo, klesalo a černý pás mezi sebou a jím zůstavujíc, ale vše marno; černý pruh odlivu opět rychle zbělel, vlny počínaly odnášeti sníh a ten po nich ještě ploval, když jich přibývalo — konečně spočívala hustá, vodou sytá vrstva po všech zálivech, nový sníh na to padal ustavičně i scházel toliko mráz jedné noci — kdyby přišel, moře po všech průlivech a zálivech jato. Po ulicích sníh vedl nejzuřivější zápas, aby se stal pánem bojiště. Ale kolesa jej prosekávala, přitahovala hustou vrstvu písku a hlíny, jíž pořád přibývalo a jež dva šedé pruhy zůstavovala. Na chodnících zašlapovaly ho sta a sta noh a na lodních mostech a jiných místech, kde byl ruch největší, byl s volnými částmi půdy shněten na žlutošedé bláto. Celé malé město pobřežní vypadalo, leže tu tak v neúnavném sněžení, právě tak melancholicky jako zmrzlé vrány, jež sedíce po stromech strkaly hlavy pod perutě.

Před kostelem stály dva zavřené vozy, koně spouštěli hlavy, vlhký sníh jim tál po hřbetech, slepoval jim hřívu a létal jim po bocích. Kočí — těžcí to lidé v hrubých pláštích a s botama vysokýma — chodili sem a tam, švihali časem biči do povětří, hledíce po kolemjdoucích, jakoby mezi všemi smrtelníky něčím zvláštním vynikali.

V kostele byly oddavky. Přes všecken vítr a sníh a bláto zběhl se zástup služek a chudých dětí, čekajících, až svatebčané vyjdou. Náleží totiž k největším zábavám v malých městech pohlížeti na bíle oděné postavy ženské, jak ode dveří chrámových ke kočárům se vznášejí.

Chraptivé varhany zavzněly. Slavnost byla ukončena. Dvéře kostelní se otevřely. Nejdříve vyšlo několik hustě zahalených paní, jež honem vstoupily do vozu, pak několik starších a mladších pánův, nad sebou deštníky držících. Diváci byli dokonale sklamáni; vše se hnalo tak rychle kolem, že nespatřili ani ovrubu bílých šatův. A byli přec tak zvědaví! Jak vypadala Kateřina Holtova co nevěsta? a kdo to byl vlastně, ta cizá žena, jež tak najednou se vynořila a městu neočekávaně na kolik měsíců látky k pikantním klepům podávala?

Kočáry jely vzhůru ke hradu, složily náklad, čekaly, naložily jej opět a hrčely dále. Jeden ujížděl hlavní ulicí města, druhý k nábřeží. Když tento se ubíral kolem domu Vikova, byla záslona ve voze odsunuta. Byl to Knut, jenž posledně vzhlédal k malému rožnímu oknu; však tam nebylo nic viděti než-li růži, na obyčejném místě stojící. Jedna z červených záslon byla spuštěna. Stála snad za ní a hleděla dolů za ním?

Moře bylo vzedmuté. Převozní čluny na nábřeží se houpaly a vzpínaly, při tom od sebe se odlučujíce. Hosté z kočáru, Knut, jeho otec, Petr Strom a v cestovní oblek zahalená dáma vstoupili do jednoho z člunův a jeli k parolodi, jež kouříc ležela mimo vjezd.

Bylo to krátce před odjezdem. Poslední náklad byl naložen, lodníci, již přivezli cestující na palubu, odrazili. Na palubě bylo vlhko a kluzko,

plavci v koženém obleku a velikých botách cpali poslední bedny do lodě a váleli poslední sudy na nápalubí, kde byly pevně utkány. Rybáři a jiní lehcí pocestní šoupali se úzkou horkou chodbou po obou stranách parostroje, umazaný dozorce s bledou voskovou tváří s ubruscem přes ruku odcházel a přicházel do kajuty, odnášeje všecek ošklivý zápach na palubu, kamkoli vstoupil. Stroj vytahovací klapal a syčel, vydychoval pruhy dýmu a rozšiřoval nesnesitelný zápach teplé vody a sraženého oleje. V komíně dým dál a dále houstl, v parním kotli byl hluk prudčí, z místa velitelského zaznával časem chraptivý hlas. Knut odvedl zahalenou dámu do salonu, a vystoupil s otcem a Petrem na vrchní palubu, kde sníh rozplýval se v nesčetné potůčky.

Chodili mlčky sem a tam. Parní píšťala zazněla podruhé, starý Holt pohleděl na syna a obrátil zraky své dolů na prám, jenž nyní skoro všecek byl prázden. Pak se pohroužil zase do sebe. V poslední době se více ohnul, zhubeněl zešpičatěl a tvář jeho sežloutla.

„Dáš snad něco o sobě věděti, Knute?“ pravil Petr vlastně jen proto, že mlčení bylo nesnesitelné.

„Ano,“ odvětil druhý a kašlal, aby nabyl jasného hlasu.

Zahvízdlo po třetí.

Všickni tři tentokráte sebou pohnuli, jakoby byli stejným časem dotknuti elektrickou jiskrou.

Knut ujav otce za ruku šeptal:

„Měj se dobře, otče — děkuji za všecko —“

Na chvějící se, bledé rty starého Holta nevyniklo ani slova. Hleděl synovi pouze pokorným, něžným, však spolu zoufanlivým pohledem do očí.

Konečně mu bylo pustiti ruku synovu; jenom

pohled ho ještě těsně objímal. Knut se obrátil k Petrovi, táhl ho přes palubu, položil ruku kolem jeho ramen a pravil:

„Příteli věrný, nezapomínej na mne. A tisícerý, tisícerý pozdrav!“

„Chcete-li zpět na zem, vy tam nahoře, pospěšte si,“ zvolal někdo prudce dole.

Holt a Petr pospíchali do člunu. Schody byly vytaženy, několik rázův šroubu a paroloď byla na pochodu. Člun zastavil se v závlní, pokud bylo loď viděti — pak veslovali zpět k vlhkým, smutným ulicím, kde lidé se ubírali svou cestou, jak to činili každodenně.

Před vchodem do hradu oba mužové se zastavili.

„Nepřišel byste dnes večer k nám trochu s paní chotí?“ tázal se Petr.

„Děkuji — děkuji — nemohu, Petře Ströme — zalezu do své skrýše — a —“

Redaktor Höjsen se ubíral právě kolem. Šel přes ulici přímo k oběma pánům a smekl.

„Aage Storm a Vildhagen. Okolnosti — —“

„Co je mi po tom!“ pravil Holt. „Dejte mi pokoj se svou volbou.“

Podal Petrovi ruku a odcházel.

„Aha — snad se dnes vydal syn na cesty?“ ptal se Höjsen.

„Ano,“ odvětil Petr a šel dále. — —

XIV.

Malé město rybářské sestárlo o deset let. Mělo nový kostel, nové školy latinské, nového rektora a také nové noviny. Hrad nebyl jedinou budovou kamennou v městě — u porovnání s novými budovami vyhlížel jako staré nepatrné domy

Björnholt opustil město; stal se rektorem latinské školy v menší obci venkovské. Duši města byl Aage Storm, s nímž Vildhagen se spojil. Strand se stal proboštem, i myslilo se obecně, že je blízek biskupského stolce. Heslem jeho bylo: „Bůh můj jest Bohem pořádku. Fonn měl malou ale věrnou stranu, jež s dětmi tohoto světa se nestýkala. Byl to skromný tichý hlouček kajících, již scházeli se časem v domě Vikově . . .

Starý Holt byl nemocen a čekal se do hodinky. Bylo telegrafováno synovi do Lisabonu, kdež se usadil. Telegram ho však nezastal doma; pravilo se, že je na delší cestě. Každého dne šel dotaz, vrátil-li se domů, ale odpověď zněla pokaždé „ne“. Komnata byla pro něho již dávno přichystána; Holt dal nakoupiti doutníkův a vína, jež Knut miloval, i tázal se den jak den Kateřiny, své věrné ošetřovatelky, je-li všecko v pořádku.

Tak tu ležel, starý ten harcovník, strasně vyhublý, s ústy hluboko zapadlýma a se sněžným leskem na kůži tu a tam do modra se táhnoucím. Nos skoro se dotýkal rtův; oči byly nad míru veliké a vypoulené.

Pokoušel se čísti. Byli to Darvin a John Stuart Mill, „nejvýtečnější mužové všech věkův“, k nimž si vzal v poslední době útočiště. Avšak oči mu často selhaly a pak mu z knih těch předčítala Kateřina, která však ani slova nerozuměla. Časem chtěla si Darvina a Milla zaměniti s modlitební knížkou; však tu starý muž se rozhněval: „Žádných zaříkání, Kateřino, chci umříti jako poctivý muž.“

Kateřina tajně poslala pro Fonna; měla ráda starého muže a pečovala o duchovní jeho spásu. Duchovní nebyl připuštěn, přicházel den jak den a tiše chodil po chodbě sem a tam. „Holtova

hodina přijde," pravil ke Kateřině, „a pak aby mu dala pokynutí!"

Holt časem míval strašlivé záchvaty, jež ho činily téměř šíleným. Tu nemocný, jenž nemohl jindy hlavy z podušek pozdvihnouti, vzpřímil se na posteli a trhal vše, čeho rukama zasáhl. Takový záchvat se připravuje: cítí vzmahající se bolest, avšak svírá zuby. Kateřina sedí u postele a předčítá hlasem slzami přidušeným z Milla. Vidí, jak se počíná třásti i chce přestati: však on na ni volá roztrpčen:

„Čti!" Čte dále; když bolesti přibývá a zuby mu jektají, kleká u postele a prosí: „Dovol, abych přivedla kněze! Milosrdný Bože, nevzpouzej se, nech, aby sem přišel!"

„Je tedy venku? Tak jsem tě zase chytil!"

„Ano — je zde — pokus se —!"

Bolesti přibývá. Ví, jak jest nesnesitelna. Šeptá mu to uvnitř: „Snad ti to pomůže!" —

Ó — s bolestmi těmi přichází tak hrozná úzkost. Cítě znovu v údech, jak ukrutně po něm sahá tajný nepřítel, jenž ho chce na smrt utrápiti, volá všecek bez sebe: „Nu tak jdi, jdi pak!" Kateřina otevře dvéře a Fonn vejde. Holtovi se zdálo, jakoby viděl dvé krkavčích očí praviti: „Brzy bude z tebe mrtvola, pak přijde čas můj." Ale Fonn mluvil tak vlídně, tak upřímně dojat o příteli hříšníkově a o útěše víry. —

„Co chcete?" tázal se Holt sténaje.

„Věřiti —"

„Nemohu!"

„Nechcete."

„Ano, ano, co mám činiti?"

„Modliti se —"

„Modliti? Jak to mohu, když nevěřím —!"

Fonn obchází otázku tuto a užívá nejdůtkli-

vějších slov, jež zná. Holt už ho neposlouchá. Zní mu v uších slova Knutova: „Pokud jsme zdrávi, máme odvahu. Ale v hodinu smrti i nejudatnější se dovolávají kněze. Nemohou věřiti, však chovají přece pověru, že by to snad mohlo pomoci . . .“

Nemělo se to také s ním tak? Jaký to nezbádaný odpor! Chtíti lstivě vylákati pomoc na síle, v jejíž existenci nevěří! Ó hanba!

„Ne, ne, ne!“ zvolal prudce. „Nechci! Nemohu!“ A poněvadž nový záchvat přicházel, křičel šíleně: „Jděte, jděte! Nesvádějte mne ke lži!“

Fonn šel. Když bolesť trochu povolila, Holt volal: „Předčítej mi zase, Kateřino, předčítej! A řekni Knutovi, přijde-li: Zemřel jako poctivý muž!“

Kateřina nemohla dále čísti; vypukla v prudký pláč, že Holt s ní cítil soustrasť.

„Ano, ano, Kateřino, jen nech. Vidím, že to myslíš dobře. Ale budoucně mi dej s knězem pokoj.“

Za několik dní zaklepal někdo na dvéře. Holt pohleděl zlostně na Kateřinu. „Bylas zase u kněze?“

Kateřina kroutila hlavou a otevřela. Vstoupila Kornelie Vikova.

Holt, jenž již několik let ji neviděl, nepoznal ji hned. Také se změnila. Vypadala, jakoby se byla stala menší a prsa její byla velice vpadlá. Vlas jí trochu sešedivěl a velice zřídl; v tom okamžiku byly jemné vrásky patrny. Oddychovala těžko, vystoupivši po schodech; následkem pohybu měla na tvářích slabý ruměnec.

„Nepoznáváte mne?“ pravila se blížíc.

Holt zastínil si rukou oči.

„Ano — ano — nyní vidím — vždyť je to Kornelie Vikova?“

„Ano.“

Počal pokrývky rukama ohmatávati; v očích jeho bylo něco nepokojného, nedůvěřivého.

„Kdo vás posýlá ku starému Holtovi?“

„Přicházím sama od sebe.“

Pohlížel trochu vlídněji, však patřil ještě pořád na ni netrpělivě.

„No — no. Hm — ano — já — je marno, slečno Kornelie. Může to býti dobře míněno, ale je to marno. Nechte mne pokojně zemříti.“

Slabý ruměnec na tváři její sesílil, byla nad přijetím v rozpacích.

„Přicházím,“ pravila nejistě, „protože — jsem myslila, že jsem myslila, že jste snad slyšel něco o — o svém synovi.“

Sáhl hubenýma, spárovitýma rukama po postranicích a snažil se vztýčiti hlavu. Hleděl jí napjatě do obličeje, jakoby chtěl v nitru jejím čísti a rázem porozuměl, proč přišla. Nedůvěřivý odporný pohled zmizel; hleděl na ni překvapeně a pokorně a vděčně; obličej jeho zmládl o několik let.

„Přicházíte s umírajícím mužem promluviti o jediném, k čemu mysl jeho se ještě táhne!“ zvolal. „Nejvroucnější, nejhlubší dík.“

Mluvil s jakousi rytířskou zdvořilostí, jež by byla mohla vylouditi úsměv, kdyby pohled a hlas jeho nebyly svědčily, jak hluboce jest dojat. — Pohlédl na Kateřinu. Opustila komnatu. Když odešla, podal Kornelii ruku, jež vypadala ještě delší a spíše jako kostra, když ji natáhl, při čemž rukáv splynul přes loket, jenž se podobal lokti dětskému.

„Ještě jednou — díky — díky. Nechtěla byste se posaditi?“

Naklonil se, aby podal stolici, však nemohl namahání takového snésti. S hlubokým vzdechem

sklesl zpět a ležel několik minut se zavřenýma očima a dýchaje, pískal.

Kornelie se posadila k posteli. „Jak se vám vede?“ tázala se.

„Zle, zle. Mrazí mne, mrazí mne to pořád, mrazí mne to až k srdci. Nu . . . co dělati? To jest průběh života. Člověk jest škubán — to jest krátce řečeno život člověka, slečno Kornelie. Člověk jest škubán, nejprve na nevinných citech a myšlenkách, pak na velikých tužbách. Máme někoho rádi, jest nám vším, nahrazuje nám vše, co jsme ztratili . . . ale ztrácíme ho, buďto smrtí nebo jiným způsobem — jsme škubáni. Pak počíná řízný mráz, jenž jest koncem všeho. Umíráme pomalu mrznouce. Jest to strašno — viďte? Dožila jste se toho také?“

„Ano . . .“

Nastala přestávka. Starý muž se cítil vůči mladé dívce na rozpacích. Znal ji dobře z dřívějších dob. Jednou ji pozoroval se závistí — záviděl Vikovi dceru jeho. Vždyť měla při sobě právě to, co Holt postrádal, to, proč neměl slova, co dobrému a něžnému domovu vlastní jest. Když jí zase spatřil, počal proud starých myšlének a citův myslí jeho kolotati. Myslil opět na Knutovu matku. Kornelie měla cosi z povahy její. Přemýšlel, že bylo vlastně svrchovaným jeho přáním aby se Knut oženil se ženou jako jest Kornelie. Proto také jejich spojení uvítal s největší radostí. A přec projela zároveň prsoma jeho jizlivá bolest. Myslil si: štěstí synovo vraždí štěstí tvé. Ztratíš ho — vzdálí se ní od tebe navždy. Proti hlodající té žárlivosti bojoval i slíbil sám sobě, že Knut nikdy nesmí tušiti, co cítil. Ale přec: přese všecko choval v sobě hlubokou, nepřekonatelnou zášť proti tajnému tomu vzdělání, jehož

sám neměl, i bylo mu u přítomnosti Kornelie vždy teskno, byl plachý, pokorný, ochromený. Tento cit studu zmocnil se ho znovu, avšak trpkosti už v něm nebylo. Byl jí velmi povděčen, při tom pak mu bylo také velmi úzko. On, jenž ve svém vystupování na veřejnosti, v rozmanitých bojích s nejmocnějšími muži v městě nikdy strachu nepoznal, cítil se nyní tak malý a byl tak úzkostliv vůči tiché skromné dívce.

Ale i ona byla při návštěvě této zaražena, však nabyla více odvahy vidouc, že i Holtovi se tak děje. Počala sama mluviti o Knutovi, hlavně pak o tom, jak hrdý byl vlastně na otce, na jeho řádnost a svobodný rozhled. Holt tu ležel mlče a poslouchaje, každinké slovo ssál do sebe; oči se mu svítily vlhkým leskem — žádné pochvalné slovo od sebe většího muže na světě bylo by ho tak nepotěšilo, než jak se nyní stalo, když mu vypravovala, že Knut jednou řekl: Má desetkrát tolik vědomostí a desetkrát tolik odvahy, než jeho odpůrcové! Hryzl se do rtu, aby nevypukl v pláč. Když se Kornelie odmlčela, celá jeho rozpačitost byla ta tam.

„Byl vždycky hodný syn," pravil. „Pane Bože! Měla jste ho viděti jako malého hocha, slečno Kornelie! I v noci jsem měl na něho pozor. Ó, zdá se mi, že ho vidím v modrém oděvu nočním. — — Vstával v kolébce a pak jsem cítil, jak mi měkká ústa jezdí po obličeji — chtěl píti! Nebyl-li jsem dost rychlým . . . jak uražen se tvářil! A jak se uměl smáti! Ano, jeho smíchu, jeho trilkujícímu smíchu nemohl, to vás ubezpečuji, žádný — žádný člověk odolati. Kdybych byl umíral a jeho smích uslyšel, byl bych se tou hodinou uzdravil. — — A později, když vyrůstal, jak důvtipné měl oko! Mají nad námi moc takové

oči! Kdo může přenésti přes srdce, aby se kochal nestálou myšlénkou, pohlédne-li na nás takový hoch tak nevinně. — — To byli nejlepší, nejšťastnější dnové, jichž jsem zažil. My dva jsme byli světem, malým, výmluvným světem. — — Ach, od té doby se to zcela jinak proměnilo; já sice za to jistým způsobem bojoval, aby se mu dostalo, čeho jsem pohřešil, nebo co jsem zanedbal — ale — —. Bylo by se mu toho vámi dostalo, slečno Kornelie. — — Vešlo to v nivec — —!“

Hleděl před sebe pohledem ztrápeným.

„Slečno Kornelie,“ počal znovu, „vrtá to ve mně, nedává mi to pokoje, že jsem snad vinen jeho neštěstím. — — Myslím na neblahé ono spojení. — — Vidíte, táži se sama sebe — — nebylo by tomu bylo jinak, kdybys v tom neb onom se byl choval jinak, jak jsi měl — — kdybys — — mu byl dal svým životem lepší příklad?“ —

Po těchto slovech sklesl. Zdálo se, jakoby byly všecky čivy pozbyly své napínavosti. Prsa se stala dutější, tváře zapadly, rty klouzaly opět přes zuby, víčka se zavírala, vypadal jako mrtvola.

Seděla u něho ještě chvíli a rozmlouvala s ním tak moudře a tak vlídně. Ležel tiše a poslouchal; slova její byla jako hojivý lék na jeho duši. Ale uprostřed té úlevy, jak ji cítil, plála přece ještě myšlénka: „Co všecko ztratil syn můj v ženě této! Jsi snad ty tím vinen?“

Když Kornelie vstala na odchod, pravil:

„Smím se nadíti, že vás ještě jednou spatřím?“

„Přijdu — pokud budu moci.“

„Ach ano — vidím — nejste také zdráva.“

„Nejsem.“ — —

Kornelie zastala Kateřinu v pokoji sousedním.

„Bůh vám odplať, že jste ho navštívila,“ pra-

vila Kateřina. „Vede se mu tak špatně a já mu nemohu poskytnouti úlevy.“

„Vím, že nemůže míti nikoho lepšího kolem sebe mimo vás; Knut se mi o tom tolik navypravoval, jak dobrá a věrná jste byla otci jeho.“

Kateřina se dala ihned do pláče. Cítila touhu s někým promluviti a tak tedy počala Kornelii životopis svůj svěřovati, příběhy člověka poctivého, věrného. I zde bylo slovo Knutovo vrcholem lesku. Bylo to, když jí poprvé řekl „ty“. Té noci jsem nemohla radostí oka zamhouřiti,“ pravila.

Kornelie byla nyní každý den nahoře u Holtův. Bylo jí pořád obtížněji po schodech nahoru vystupovati a jednoho dne už nepřišla. Holt byl nepokojen i poslal Kateřinu k Vikovům. Kornelie ležela. Od toho dne čekal Holt marně — Kornelie neopustila lůžka . . .

Byl jarní den, listí ještě na vypučení. Slunce stálo nízko, červená záplava západní vrhala slabý lesk po hnědých, vřesem porostlých návrších kolem města. Toto leželo šedé a chladné mezi nimi. Jen v tom neb onom z vyšších domů svítilo jednotlivé okno, svítilo divoce jako žhoucí znamení lásky nebo zoufání proti zapadajícímu slunci.

V městě se zvoní. Uprostřed pracovního dne všedního, kde se všecko žene po své práci, zavznívá najednou trudnomyslný zpěv a oznamuje, že smrť zase navštívila jeden z četných domův. Jsme smutečním těm zvukům tak zvyklí, že jich konečně už ani neslyšíme. Stane-li se, že jich někdy zase poslechneme, nepochopujeme, jak ještě někdo se může smáti, kdo jednou je slyšel a nesmírný zármutek, jejž ohlašují.

Kam vrazila tentokráte dravá ta šelma? Jehličí jalovcové, jímž ulice jsou posypány, ukazuje nám cestu. Vede od kostela k domu Vikovu.

Zde stojí pohřební vůz s dvěma komoni, zahalenými v černé šaty. Oči mžourají děsně ze dvou děr v mrazivém tomto obleku. Objednaní kočí vozu pohřebného stojí v černých vysokých kloboucích každý na jedné straně vozu.

Uvnitř domu smutečního se pěje žalm. Nyní přicházejí s rakví; šest mužů s hlavou obnaženou nesou ji a zdvihají na vůz. Průvod se hne se dvěma kněži v čele průvodu za vozem. Malé děti a jiní zvědaví následují v jisté vzdálenosti.

Pocestný se ubírá kolem hřbitova, když se tam průvod zahýbá. Zastaví se, zarazí a vchází s průvodem.

Mezi těmi, již mrtvolu provázeli, byl také Petr Ström. Sesílil a zmohutněl, však měl dosud týž přívětivý obličej a tytéž jasné oči, jež však této chvíle byly slzami zvlhlé.

Když hrob byl zasypáván, cítil na rameně ruku. Za ním stál Knut Holt.

Hřbitov byl prázden; jen oni dva stáli ještě u hrobu. Mírný vánek šelestěl; jaro počalo ze země voněti.

Přátelé dosud nepromluvili ani slova.

„Tak tedy konečně přicházíš!“ pravil Petr.

„Doprovodit jí ke hrobu.“

„Nevěděl's to?“

„Ne.“

Pomalu opouštěli hřbitov. Před branou se rozloučili. Knut se dal na známou cestu, jež vedla za město. Chtěl býti chvilku sám. Nedošel daleko, i postřehl muže v kněžském obleku, jenž na něho čekal, jak se podobalo. Knut v něm poznal Fonna. Seschl na kostru; v pohledu jeho bylo něco, co Knut dříve nikdy neviděl. Zdálo se, jakoby toho, na něhož patřil, znamením vyznačoval, jakoby ho k smrti a záhubě vyvolil.

Knut chtěl jíti kolem; však Fonn mu zastoupil cestu.

„Na slovo, Knute Holte.“

Holt stanul. „Co mi chcete?“

„Na hrobě jejím, jejíž mysl jsi omámil, jíž jsi mír odňal, volám k tobě: Máš na svědomí duši lidskou.“

„Byl jste u ní, když umírala?“ tázal se Knut.

„Ne, zemřela bez modlitby, bez svátosti. Byla němá a uzamčená i ke svým nejbližším příbuzným. Nikdo neví, jak zemřela.“

„Ano, já to vím. Zemřela, jak žila, v nezvratné víře v dobrého, spravedlivého Boha.“

Fonn kroutil hlavou.

„Umřela bez modlitby, bez svátosti. A přece bývala jednou dítětem božím. Míval jsem v ni více důvěry než v sebe sama. Musím-li však dnes k sobě samému říci, že nezemřela smrtí křesťanskou, pak jsi tím vinen ty, Knute Holte. Pomni na to, pokoř se, sříkej, věř.“

Knut pohleděl na něho zasmušeně.

„Abych se pokořil? Odříkal? Kdybych tím mohl nabyti její víry, kněže, pokořil bych se tak hluboko, jak toho žádný člověk dosud neučinil. Odříkal? Co mám, čeho bych se měl odříkati a co bych nedal s radostí, abych nabyl laskavé její naděje? Čeho žádáte? Budu sebe sám nohama dusati, každou touhu pozemskou v sobě udusím, budu se palec za palcem přiváděti o život, mohu-li tím nabýti její jistoty. Jen *jedno* nemohu a nechci: sebe a jiných přelhávati.“

Knut se ubíral dále, slyšel, jak Fonn šeptaje za ním volá: „Dosud ještě týž zatvrzelec.“

Bylo prostřed léta. Hamre vystrojil malou hostinu ku poctě Björnholta, jenž byl navštívil město. Bývalý redaktor se vzdal veřejného života. Mladší síly ho vystřídaly. Však časem přece se ozval jeho hlas, kdykoli se mu nástupcové tito zdáli příliš mdlí. Pak rozvinoval veškeru svou pernou výmluvnosť i varoval „proti kluzkému programmu smíření“, jak to nazýval. Dálo se to čím dále tím řídčeji. Z pravidla přestával na tom, že rozmlouval o socialních otázkách s některými starými spolubojovníky, kteří na podřízených místech ve škole jeho sešedivěli. Tito důvěrníci vypravují ještě dnes o svých řečích kazatelských, však nikdy ve společnosti míchané. Prodlením let a přibývající dnou se stal totiž velice pravověrný.

Björnholt cítil, že v pomořském městě poznovu oživuje. Zde totiž strávil nejkrásnější léta svá. Znal každého v malém městě a seděl tu spokojeně a vyptával se svého hostitele na každého zvlášť.

„A starý agitator, kupec Holt, se konečně poděkoval?“

„Ano,“ odvětil Hamre, jenž byl dosud tak štíhlý a veselý, ale také všecek šedivý. „Zemřel po jaru.“

„A syn?“

„Vrátil se domů.“

„S indianskou ženou?“

„Ne, ta zemřela. Vypravovalo se mi, že při odvážné jízdě spadla s koně.“

„A převzal syn nyní obchod po otci?“

„Vypravuje se, že jej chce prodati a někde jako lékař se usaditi.“

„Byli to nebezpeční lidé,“ pravil Björnholt.

II.

Cestou křížovou.

Na travnatých svazích divokých hor pohraničních, mezi nimiž roztroušeně se prostírají osady norské, nacházejí se porůzné dvory selské. Leží-li tyto osady mimo větší cesty spojovací, jimiž různé částky země k sobě se druží, obestírá je pustodésná samota, jíž se lekají, kdož nejsou zvyklí vídati obyty lidské v obvodu ledovcův a horského vřesu.

Přijdeme-li z nižších, bohatších krajin, bezprostředně ze středu lidské vzdělanosti, kde nám rozmanití zjevové odhalují mohutnou sílu myslící, jež v nich působí, nebo kdybychom se nalézali (jako se to dálo za obléhání Paříže) v baloně, jenž byl do ledové té krajiny zahnán, a kdybychom takto uznamenali nejostřejší protivy: obrazu nejčilejšího života a pusté osamělosti pohorské — pak myšlénka chvíli se shání po důvodě, proč zde i tam tytéž síly v základě řídí život lidský. Neboť před věrou naší veliké slovo o společných podmínkách základních a o společné naději životní všeho lidstva nemá žádného trvání; domníváme se, že dlíme před strnulým členem tvorstva i jsme v pokušení, tázati se: Proč to bylo stvořeno? —

A pokud někdo život zde nahoře jen *zevně* pozoruje, víra jeho nevymaní se ze strnulosti, jež jej svírá jako celou nedozírnou krajinu.

Přijdeme-li v zimě nahoru, kdy bouře sněhové široko daleko po vysočině burácejí, je-li vše

kolem do kola bílým dýmem, kdy hučící vánice v laviny vyrůstajíce jezdce i koně zasypávají a domy až po zástřeší zahalují; stojíme-li uprostřed třeskuté této zimy, jež nad horním koncem údolu burácí, co zatím část dolní naději svou v moři potápí, a spatříme-li jakožto jediné znamení, že se tu žije, mimo burácení větru a chladné hučení sesouvající se vrstvy sněhové slabý záblesk světla z domu dole hluboko ve sněhu: — pak také naše naděje v souvislost tohoto odlehlého života s bohatším životem v nižších krajinách se stává toliko nejistým mihotem ve sněhu a bouři. A spatříme-li den na to lidi jen kost a kůže, jak vycházejí vyhrabujíce si díru, aby k nim světlo a vzduch pronikaly — pak se nám zdá, že se zde nahoře ani životu duchovnímu nemůže dále dařiti, leda aby si vyhrabal díru ven do světla denního, a znovu na noc pod sněhovou vrstvu si napustil vzduchu čerstvého.

Přijde-li pak jaro, zdá se, že z něho zde nahoře nemáme nic než neukojenou touhu, pomyslíce sobě, že tam dole slaví právě svůj vjezd. Neboť zde nahoře celá ještě rovina jest rozbrázděna sněhovými struhami; zde vody dosud chovají černé břímě ledové v klíně svém, jsouce toliko podél břehu roztaveny. Tou dobou lidé přicházejí sice na hory, jmenovitě obchodníci, hodlajíce cestovati od osady k osadě; však bylo by jim zhola nemožno, projížděti cestami, kdyby obyvatelé dvorcův jim nepomahali s dobytkem tažným spoustami sněhovými.

Když léto dávno již tvrdé stopy zimy dole v údolu roztavilo a cestující po parolodích a člunech zálivy přijíždějí a odjíždějí, tehdy i stráně horské počínají pučeti a se zelenati, větší část vysočiny zaměňuje pouze bílou barvu sněhovou

za hnědou barvu vřesovou nebo šedivou mechovou. Tu více lidí přichází do krajiny té a obyvatelé její cestují sami také v létě dolů. Avšak, ať léto nebo zima, vše jedno: styk se světem zevním záleží hlavně jen z povídek, které vcházejí často do myšlenkového oboru obyvatel pohorských v podobě zvláštní, jíž cestou nabyly a jež dobrodružného útvaru nesetřely ani když následujícího léta vítají své nástupce.

A přec můžeme zde nahoře v životě vnitřním, jenž smrtí ohrožován v této pustině se ztrácí, nalézti a vycítiti lidskou stopu, že totiž táž věc před bohem se vyřizuje v samotě pohorské tak i tam, kde příroda dary své plnýma rukama rozsévá. Duchovní život za takovýchto proměn ovšem vyvinuje se podivně: nalezáme tu zakrsalé tvary horské břízy, jakož i tvrdé její dřevo; však nikdo nemůže pochybovati, že táž bída jako všady život i zde pustoší, táž strast, jež po něm trud svůj rozestírá a táž naděje výslunná, jíž zde život se zelená a daří.

A slýcháme-li pověsti o velikých bojištích plných divé krvežíznivosti, nalezáme týž divý ruch i zde; a je-li venku ve velikém táboru světovém rekovný čin tisíci jazyky rozhlašován: nalézáme také zde tutouž rekovnost, třeba jediným jejím skutkem byl tichý chod pod tihou kříže, o němž nikdo nepromlouvá.

Takový příběh prostinký z osamělých hor jest to, jejž budu nyní vypravovati.

Na svazích Rytalských mezi dvěma údolími sousedícími leží pohorský dvorec Sklet. Před mnoha léty přitáhlo sem nahoru z údolí dvé mladých novomanželův. Muž, Gest Tviskauen, býval

za svého mládí nejbujnější chasník, jehož lidé kolem do kola pamatovali.

Každá krajina vyniká jakousi obratností, jíž obyvatelstvo její nad jiné se vyznamenává. V jednom okresu umějí zhotovovati čluny, široko daleko proslulé; jiný jest věhlasen výtečnými střelci; ve třetím se odchovává mladý lid v rozmanitých úskocích v obchodu s koňmi. Často jsou to také poměry místní, v nichž některá živnost vznikla; však někdy bývá toho příčinou čirá náhoda, jako na příklad když zabrav se z osady do ciziny někdo přiučí se tam jistému řemeslu, jež mu pak spoluobčané zase odkoukají; nebo tomu bývá jako u onoho z Varodolu, jenž zhotovoval dřeváky zprvu jen pro sebe a svou rodinu a přivedl to tak daleko, že založil obchod, jenž vysýlá Varodolské dřevěnky po celé zemi, ano až i do Švéd a Dánska.

V okresu, k němuž Gestův dvorec náležel, téměř každý byl koňařem a Gest se jal velmi záhy obchodem tím se zabývati a docházel na svých cestách obchodních dolů až do východní marky.

Z cest svých přinášel povídek veliký počet s cizími lidmi a cizími mravy, příběhy, písně, přísloví s dostatek opatřiti jimi celou ves, nové tance a nový kroj, ale i nové úskoky obchodní, nevázanou ruku a nevázaný jazyk, náklonnosť k pití a rozpustilým hodům a moc peněz na ukojení náklonnosti své.

Když dospěl druhé polovice dvacítky a z největšího vedra se vytančil a obchodem a pletkami nabyl dostatečného jména, Gest stal se povahy klidnější i dostal chuti zříditi si domácnosť. Pohlédl se po ženě i vynořila se v něm stará upomínka, kynouc na něho ze sousedního dvorce otcova.

Tam přebývala dívka jménem Salborg, s níž

Gest na zelených pahorcích před dvorem rodičův za svého mládí mnohou hru si zahrál. Však pospolný život obou netrval dlouho: za jednoho krásného dne Gest dal rodišti s bohem a od té doby Salborg ho vídala jen ještě na koni kolem se zamihnouti. Avšak nezapomněla, jak vstoupil při onom loučení do komnaty otcovy, pln odvahy, pln rozmaru a pln hrdého sebevědomí. Seděla ticha a mlčenliva, když donikaly do dvorce děsné zprávy o jeho životě; nikdy pak neuhasl malý plamen, jenž ji ve vnitř pro návrat jeho nakazil; a když konečně Gest na místa svého dětství se vrátil, nalezl každičkou upomínku uloženu a ochraňovánu.

Tu porozuměl, že byl všecek jeho život jízdou od ní a od její lásky a že musí vše ztracené zase krok za krokem býti dobýváno. Dlouhá zkouška přišla jeho trpělivosti; a když čekání minulo, Salborg vymínila si ještě, aby zakoupil pohorský dvorec Sklet, jenž byl právě na prodej. Mnozí divili se tomu, že chce Salborg vlídné pahorky své vlasti zaměniti za holý větrný kraj; však Gest znamenal, že má v úmyslu odvrátiti ho od svůdné moci života obchodního i svolil bez rozmýšlení.

Tak tedy se odstěhovali na pohorské stráně Rytodolské a žili mnoho let v míru a pokoji. Když nastávalo jaro, zmocňovala se časem Gesta sice stará náklonnosť k cestám, však časem se zdálo, že se stal mysli usedlejší a brzy odcházel jen ještě za led jarní, nutila-li ho k tomu určitá nějaká záležitosť.

Měli jediné dítě, hocha, jenž byl po přání matčině pokřtěn Jon (Jan); „neboť," pravila, „kdo přebývá na samotě jako my, nemůže se ani dosti pevně přidržovati slova božího."

Jon vyrůstal a sílil, však byl vahavý a ospalý

kočičích očí, jež obyčejně spaly jako on sám, jež někdy ustavičně kolem se potulujíce nevěštily žádného dobrého skutku.

V letě pásal kozy rok jak rok na témž místě, s týmž pustým výhledem. Seděl-li Jon venku, obestíral ho týž bezživý klid jako přírodu; ležel s očima zavřenýma ve vřesu, jen tu a tam tupým pozíraje pohledem po kravách a kozách. Když večer přišel domů a u ohniště se osušil, probudili se v něm duchové životní. Pak otec si sedl k němu a oba vyseděli spolu celý večer šeptajíce si; buďto něco dělali nebo si hověli, pečujíce pouze o to, aby oheň neuhasl.

Otec vypravoval o potulkách svých za starších dob, šeptaje to, aby toho Salborg neuznamenala.

Však ona věděla dobře, o čem vedou hovor; a s hrůzou pozorovala, jak staré upomínky a staré náklonnosti v Gestovi se probouzejí, když takto vypravoval. Prosila ho, aby toho nechal; slíbil jí to; však když Jon přijel a v pokušení ho uváděl, po tom neb onom se dotazuje, to neb ono čině, jakoby si nebyl dobře zapamatoval nebo tomu nedobře porozuměl — pak otec nemohl odolati i zapomněl na Salborgu a slib svůj. A Jon poslouchal a mžoural očima; zdálo se, jakoby nessál do sebe nepěkných těch obrazův sluchem, nýbrž jakoby je do sebe vmžourával neuhasitelnou žízní po jiných. A co otec vypravoval, Jon viděl před sebou, širý, neznámý svět, jako jediné veliké místo obchodní s ohromným shonem koňstva a děsným ale lákavým šumem hlasův uvnitř pološerých krčem, kde opilí mužové s břitkými noži mezi zděšenými, ale zvědavými ženštinami se prohánějí.

A vzal-li otec housle se stěny a několikráte je přejel, přihnalo se vše, co hoch viděl tam dole,

a za hrubými jeho tahy mizel každý určitější výraz. Hluboko pod širokým čelem letělo dvé v šíleném chvatu z údolí nahoru do hor: tu koně obrovští se hnali jako daleká temena horská rychlostí blesku s plápolající hřivou po svahu, tu zástupové lidstva nejasně změtení jako sloupy mlhové valili se za nimi.

Z vypravování se učil, že největším rekovstvím životním v obchodech koňských jest podváděti, v každé vesnici míti děvče a o každém trhu zanechati stopy svého nože na nejširší pleci nebo na nejtvrdší lebce.

Otec měl bič s těžkým bičištěm, nůž s mosaznou skřenkou a tobolku s tužkou na stříbrném řetízku. K těmto věcem Jon pozíral s uctivostí a toužil pořád vroucněji a vroucněji po životě, jejž uváděly mu na paměť.

Než cestou ke všem těmto půvabům byly peníze; a proto peníze záhy byly ustavičnou myšlénkou Jonovou.

Salborg znamenala, že syn její, i když už povyrostl, má zvláštní radosť na všem, co se třpytí a leskne: na kovových penízích, barevných oblecích a šátcích, kovových knoflících a nožích, ale také u vysoké míře na penězích papírových, sedlech a bičích. Přišel-li kdo na hory, Jon byl vždy hned po ruce, škubal mu za šaty a mžoural očima. Zprvu Salborg myslila, že vzbuzuje údiv jeho pouze cizota a zvláštnosť; však když tu i tam se přihodilo, že cizinci to neb ono pohřešili — a pokaždé věci cenné a když později nalezla předměty ty u Jona, tu matka se zhrozila povahy, prozrazující se tahy těmi. Někdy přímo odcizil cizí statek, někdy jej také zaměnil; když pak učinil obchod, to jest, když ošidil lidi, tu Gespouze se usmíval. Avšak když majitelé přichát

zeli Jona obviňujíce, že má, co se jim ztratilo, nikdy nezapíral, nýbrž pokaždé vrátil věci okamžitě, aby si podruhé tím chytřeji vedl.

Tak Jon vyrůstal za bdělé péče matčiny a v kázni, ale i s tajnou zálibou otcovou. Když měl býti konfirmován, matka tázala se faráře na něho i dostalo se jí zprávy: pitomý prý Jon není, však nemá patrného citu pro právo a bezpráví.

V této době rodiče neslyšeli ostatně nic zlého o něm; však říkali mu „polozbrklý“, poněvadž měl ve zvyku, na každého zevlovati a poněvadž vida koně, krásné uzdy a sedla nebo peníze papírové, tak se do nich zadíval, že jiných věcí ani neviděl ani neslyšel.

Po konfirmaci Jon mluvíval o tom, že jako druhdy otec bude se zabývati obchodem koňským. Salborg se nadála, že hodina tato jednou přijde; však zůstala k prosbám synovým a přání otcovu jako skála. Místo aby syn její se oddal bezbožnému řádění obchodníkův s koňmi, ať raději stráví zde nahoře život v nečinnosti. A Jon znal matku tak dobře, že věděl, kdyby nyní sám se vydal do světa, že by byl odkázán na sebe sama.

Minul některý čas a o věci se nestalo dále ani zmínky a Salborg se oddávala již naději, že žár tento udusila v zárodku. Tu se stalo jednou z jara, že přišel přes hory Rytodolské cizí obchodník nakoupit a prodávat na druhé straně koní. Byl to chlapík z těch pravých. Vedl potulný život již jako povyrostlý hoch; měl na sobě žluté koženky a modrou halenu s kovovými knoflíky, chřestil penězi a lhal, až se mu od úst prášilo. Toho dne, v který zavítal na Sklet, seděli oba mužové domácí s ním dlouho přes půlnoc.

Od té doby Jon nápadně ztichl a sedával často v hluboké myšlénky pohroužen. Nejednou

matka zastala ho stojícího a bič otcův odvažujícího. Často také slýchala jej tázati se otce, co myslí, jak brzy cizí obchodník asi se vrátí; a matka se obávala, že Jon má v úmyslu s ním se spolčiti. Když se nachylovalo k létu, Gest měl dole v sousední obci cosi jednati a právě toho dne se vrátil koňař. Byltě dobře pochodil, ukazoval peníze a naléval Jonovi z malé láhvice cestovní. Když zjitra na to se ubíral svou cestou, Jon ho doprovázel, však že nečinil zvláštních příprav na cestu, Salborg si ho hrubě ani nevšímala.

Jon se vrátil pozdě večer a k otázkám matčiným odpovídal mrzutě a úsečně. Zdál se býti velmi nepokojen, ustavičně odcházel a přicházel, mžoural očima a nechtělo se mu na lože. Druhého dne z rána matka ho viděla, jak ujíždí po člunu, ačkoliv Gest nařídil, aby nikdo se ho nedotýkal, pokud se nevrátí.

„Dřevo by nabobtnalo," vece Jon, když matka se ho ptala, proč jej odvázal.

Když po té Gest se navrátil, počalo znovu staré šeptání mezi otcem a synem; a Salborg viděla brzy patrně, oč běží. Jednoho dne totiž Gest prohodil, že po rozumu jeho nic více neprospěje, Jona doma déle zdržovati. Salborg se tázala: „Dáš mu na to peníze?"

„Povídá, že si pomůže sám," odvětil Gest.

„Kde by se nabral prostředkův?"

„Co mi po tom," Gest prohodil odcházeje.

Avšak v Salborze se vynořovaly těžké myšlénky jako ptáci buřňáci před nepohodou; a starostlivě pohlédala, jak oba mužové proti její vůli se spojují. Tu propukla najednou v létě ošklivá, děsná zpráva, že zmizel v horách muž — týž muž, jenž zde na hoře po jaru ve dvoře dvakráte noclehem pobyl. Později lidé z údolí přicházeli

po něm pátrat i zavítali tytýž i na Sklet. Jak otec tak i syn provázeli je, pomahajíce jim hledat; avšak po zmizelém ani stopy. Lidé myslili, že nepochybně se odvážil na kluzký led a že spadl dolů.

Nebylo poprvé, co Salborg slyšela, že někdo přišel k úrazu; však tentokráte ji poděsila zpráva, jíž přijíti ji na stopu ji mrazilo. Pokud bylo možno, bránila se myšlénce té; ale pokaždé se vynořovaly v mysli její žaloby na člověka, jehož nikdo neměl v podezření. Večer jak večer ubírala se na lože plna úzkosti a nespala ani jediné noci klidně; kdykoli zdřímla, mívala děsivé sny i probouzela se všecka studena a upocena. Bylo jí úzko při každém slovíčku, které se promluvilo; skrývala se, kdykoli někdo přišel; chvěla se, kdykoli zahlédla cizí oděv a na kterýkoliv peníz sáhla, zdálo se jí, že pálí.

Zatím chýlilo se léto ke konci a o obchodníkovi koňském již se nemluvilo. Jednoho dne Salborg měla co dělati na poli a cesta vedla ji kolem hluboké sluje nedaleko dvora ležící. Tu spatřila najednou něco, co už z paměti se jí nevytratilo.

Dole na dně byl schoulen muž, nahýbaje se nad něčím, co leželo na zemi. Byl to vlastní její syn, jehož tam znamenala sedícího. Hrabal se v sáčku, přepočítával hltavě peníze a mžoural očima. Slyšela ho, jak bručí k sobě:

„Tak, sáček půjde nyní touže cestou!“

Znala nejen sáček ale i tobolky vedle něho, a pohled na všecko to jakož i na strmou stěnu skalní nad hochem a kořistí jeho se sklánějící, se jí zdál býti pohledem na zloboha, hlubokým, chladným okem na syna jejího číhajícího. Leknutím strnula. Chtěla utíkati, ale nohy jí stuhly;

chtěla vykřiknouti, avšak hlas jí selhal. Byla nucena se zastaviti a patřiti, jak syn její počítá; a když byl hotov a se vyšplhal nahoru, viděla, jak si nyní daleko zachází ke fjordu a jak vesluje na hlubinu, kdež něco ponořuje do vody — nyní věděla patrně, proč si tenkrát člun odvazoval!

Stála tu ještě dlouho, probíhal jí mráz; avšak v duši jí to pálilo tím divěji. A nabyvši konečně zase moci nad sebou, dlouho toulala se bez únavy kolem, jakoby chtěla tomu utéci co viděla před sebou, totéž úskalí a tutouž postavu pod ním se chouleti a celá ta plocha byla poseta žlutými a modrými bankovkami.

Když se vrátila domů, Gest vypravoval jí, že syn právě mu oznámil, že hodlá se vydati do světa. Pohledla na něho, jakoby chtěla čísti v nejhlubších záhybech duše jeho; a vyčetla, že o tom nemůže nemíti tušení, že zde běží o zločin. Prosila, plakala, uváděla mu vše na paměť, co sám a co ona mladistvou zdivočilostí jeho vystáli. Dovolávala se všech jeho přísah, aby proti němu vydávaly svědectví: volala na pomoc všecky moci, do nichž se nadála, že před nimi skloní šij svou; a když stál dosud ještě před ní němý, neoblomný, vyrazila ze sebe slova: „Raději ho chci viděti před sebou mrtvého, než aby nyní odešel! Pro rány boží, nedovoluj mu, Geste, nyní odejíti!“

Ale Gest odpověděl chladně, že syn si může dělati, co chce.

Tu se odebrala k Jonovi. Nejprvé mu uváděla vlídně na paměť naučení, jež mu dávala, když byl dítětem; a když ho to nedojímalo, hrozila mu trestem božím a konečně pravila, že o jeho hříchu ví.

Tu na okamžik se zdálo, jakoby byl na vahách i domnívala se již, že má vyhráno.

„Ano," doložila, „nebudeš-li mne poslouchati, nikdy nebudeš předemnou jist."

Tu pak přetrhl poslední pásku řka:

„Nyní už není v domě pokoje; nyní teprve půjdu i kdybych ani dvoru našeho ani vás více neuviděl!"

Byla trudná noc, jež po dni tomto následovala. Venku panovala bouře a první vánice sněhová řádila kol a kol. Salborg znamenala hlasy, jež na ni volaly; klečela na kolenou, vysýlajíc horoucné modlitby k Bohu za pomoc. Konečně umdlením pozdřímla i zdálo se jí, že je všecko to jen ošklivým snem — probudivši se věděla, že se to skutečně stalo i modlila se poznovu; než všecky prosby a všecky slzy její kanuly jako plodonosná vláha na jedinou myšlénku klíčící v nitru jejím — a rostoucí ta myšlénka byla studená jako led.

Den na to byla neděle. Žádala mužův, aby s ní šli do kostela, však jim se nechtělo. Šla sama. Cestou a před kostelem potkávala mnoho známých divících se, proč je tak bleda a spadla. Snad to přináší s sebou život na horách.

„Možná," pravila. „Tam nahoře se přihází tak ledaco, co způsobuje těžkou mysl." Pak obrátila hovor opatrně na zmizelého i znamenala brzy, že nemá její lidí ani živá duše v podezření. Věc mohla býti tedy pohřbena do věčného zapomenutí.

Do kostela vešla chvějíc se jako hříšník, jenž místo to myšlénkami nečistými znesvěcuje. Kněz kázal, že člověk povinen, duše zbloudilých na cestu pravou uváděti. Pravil, že každý není povolán, vystoupiti jako kněz a hlasatel slova božího; však jsou-li v obci muž nebo žena sobě vědomi, že jest potřebí, aby on promluvil slovo nebo přikročil k činu, jímž by hříšníka napravil

— pak běda mu, nebo běda jí, neposlechnou-li nesnadného přikázání!

Salborg se zdálo, jakoby slova ta jen pro ni byla mluvena a jakoby ji byl kněz před celou obcí poznamenal. Neboť to byla ona, jíž přikázání takové se týkalo a jehož neposlouchala. Zdálo se jí, jakoby každý na ní to viděl i neodvažovala se ani sebou hnouti se ani oči povznésti. Však když bylo po bohoslužbě, shledala, že nikdo se nezměnil; a bylo-li komu co nápadno, byla to vroucí její pobožnost.

Ubírala se cestou údolím zpět, však běžela jako štvaná. Neboť nyní se jí dostalo znamení; i vyjednávala sama s sebou, nezněla-li slova kněžská jinak, než jak je slyšela. Když dospěla návrší, noční světlo bledé luny splývalo po hrobové pláni.

Za takových nocí vycházejí zemřelí, myslila sobě, kráčejíc dále. Však kdo má dobré svědomí, neznamená strašidel, konejšila se. Potom jí bylo skutečně úzko; neboť kdyby se přece něco stalo, bylo by to novým znamením. Ocítila se právě na nejpustším místě v celém okolí; jediným zvukem bylo skřípání sněhu pod jejíma nohama a jediné, co od jednotvárností pláně bělostné se odráželo, byl její stín, jenž s ní přes hory chvátal.

Slyš! — Nezaznělo to za ní? — Ne! byly to myšlénky její. Což zněly tak hlasitě? Mohly se ozývati jako dusot koňský, jako hlučné bičem praskání? — Blížilo se to víc a více; nejen že slyšela, viděla také patrně před sebou řadu koní, již divě uháněli napolo jsouce zakryti drobounkou sněžinou, do modra zbarveni světlem luny, při čemž neznamenala ani jediného kopytem udeření. Řítili se tryskem okolo a co se takto hnali, Salborg viděla zavražděného koňaře. Seděl na hně-

douši zadem obrácen, s vlasův a šatův jeho viselo plno chřestících rampouchův; hleděl na ni s hasnoucím okem a ohlávkou ukazoval na vodu. Tu sklesla na zem do sněhu při děsném tom pohledu volajíc: „Učiním tak! učiním!“

Když zase povstala, vše kolem bylo bledo a ticho jako před tím; nyní už nepospíchala jako štvaná, neboť věděla, co chtěla. —

Jon se chystal horlivě na cestu — chtěl využitkovati zimy a „odebrati se ku známému koňaři do učení.“ Otec mu pomahal, ale potají; neboť i jemu i synovi bylo úzko, měl-li vstoupiti Salborze na oči. Neztratila ani s jedním ani s druným už ani slova; avšak ve tváři jí tkvěla výmluvná obžaloba, již bylo tíže snésti než nejtěžší řeč. Gest cítil, že němé její prosby nepřestávají jej pronásledovati a Jon neměl ani okamžik pokoje před bledými přízraky vlastního zločinu.

Salborg neustávala mezi nimi obcházeti ustavičně týmž způsobem němým napomínajíc a zapřísahajíc, prosíc a vyhrožujíc a pořád doufajíc, že nemine poslední lhůta, již byla určila, aby se nedomohla vítězství. Než den jak den moci její ubývalo, den jak den mužové konali přípravy zřejměji zvyknuvše pomalu němé napomínatelce — a Salborg cítila, že hodina rozhodná již přišla.

Za jasného večera, tichého a světlého, jako když Salborg měla ono vidění, Jon spatřil v otevřené kolně pracující matku najednou před sebou stanouti. Bušil, až třísky se kolem rozletovaly, aby se vyhnul s ní rozmlouvati; avšak musil chtě nechtě pustiti sekeru, poněvadž mu položila ruku na rámě, tážíc se: „Máš Jone, tolik odvahy, abys mne doprovodil na led?“

„Co chcete na ledě?“

„Hladina jest jako zrcadlo; dnes večer člověk může *všecko* viděti, co leží dole.“

„Mluvíte jako potřeštěná.“

„Důvěřuješ si jíti se mnou a dohlédnouti, nebyl-li do vody shozen člověk?“

ZataV sekeru do špalku a vzpřímiv se zvolal: „Ne, toho více nesnesu! Není-li už v domě pokoje, bude to, jak jsem živ, poslední noc, co budu zde odpočívati!“

„Kdy pak bude poslední noc, abys hledal pokoje od zlého svědomí?“

Vytrhnuv sekeru, stanul divoce před matkou. „Mlčte, matko, nebo — tresciž mne Bůh! dopustím se hříchu na vás i na sobě!“

„Pak bys mne, Jone, vysvobodil! Kdybych jen věděla, že lituješ, pak — Bůh jest mi svědkem! — bych ráda byla, aby hodina tato byla mou poslední. Žádný krok mi nebude s obtíží, chceš-li se obrátiti.“

„Jste smyslův zbavena.“

„Jone, doba jest krátka; brzy jest hodina milosti ta tam. Nejsem já, jež ti nyní radí — nad námi vládne mocnější. Naposledy tě napomíná někdo tak vlídně, naposledy se před tebou otevírají brány vykoupení — neposlechneš-li tentokráte, pak ruka boží tě těžce stihne, až tě podruhé zavolá.“

„Z cesty, matko! Zde stojí mládež a té chce se ku předu; staří ať si sedí doma a klímají!“

Řka to, odstrčil ji stranou a byl venku. Salborg sedíc v kolně plakala nad krokem, jejž měla před sebou. —

Den na to byla opět na cestě do farní vesnice. Sněhu padalo hustě v těžkých kusech, tichounkým bezvětřím sletujících a vysoké, čmýřité vrstvy po stromech, plotech, domech a luzích

vytvářejících. Ubírala-li se lesem, zdálo se, jakoby vstupovala pod střechu sněžnou, tu a tam výhled volně do vzduchu skytající. Na všech domech sníh visel se střech přes okna; stěny a římsy byly bíle prostřeny; všecko odpočívalo dřímajíc v měkkém lůžku sněžném.

Když Salborg dorazila dolů do vesnice, bylo již tma, jen porůznu kmitala ještě světla. Zabočila k faře a poněvadž čeleď byla právě dovnitř zavolána, stála na předdvoří samotna. Farář byl doma; odkázali ji na vysoké schody. Když se ubírala chodbou, otevřely se dvéře světnice, kde ženy domácí seděly kolem stolu. Salborg tam skoro ani nenahlédla, dvéře již se zavřely; kročeje její dospěly vrchoviště schodův a ruka spočívala na zábradlí.

Úzký pruh světla z teplé, tiché domácnosti, padající na chladnou její cestu zimní způsobil, že úmysl její se viklal. Co právě hodlala vykonati, nebylo než — snad na věky — zavříti závorou vlastní domov, tak že by už nikdy tepla jeho ani v myšlénkách ani v srdci necítila. Měla se vrátiti, jsouc tak blízka cíle, plížiti se zpět, brátí se nazpět údolím, aby zimní nepohoda po ní a jejím tajemství vysoké své závěje prostřela?

Bylo jí slézti schody — prchnouti dveřmi, aby dospěla toho neb onoho cíle. Pouze několik kročejův mezi dvěma životy. — V myšlénkách již odcházela nádvořím, vraty ven, nastupujíc cestu zpáteční; světla po údolí za ní uhasínala, nivy a háje se ztrácely v hlubině dál a dále: před ní se prostíralo volné návrší a uprostřed něho se vypínal její domov!

Však co tam na ni čekalo? Upomínky, jež smazati už nebylo možno. Volání zemřelých každé noci bouřlivé; snad nové ještě zločiny — ano,

milosrdná nebesa, to by bylo nejhorší — snad ještě nové! Vždyť viděla, jak zlé náklonnosti v otci a synovi vyrůstají jako příval, i věděla, kdyby to vzalo tentokráte dobrý konec, že by pak ani jeden ani druhý neznal mezí, jež by ho zdržovaly. A uprostřed všech těch útrap měla by žíti, majíc svědomí nepokojné? Nikoli! ubírala-li se již mnohou cestou obtížnou, probděla-li již mnohou hodinu o samotě, odhodila-li od sebe tak mnohou naději třpytnou, aby viděla manžela svého zbavena zlých mocností, jež v něm dřímaly — pak se musila i poslední této cesty křížové odvážiti! — A již stála v komnatě farářově.

Kněz seděl za stolem u lampy čta. Byl to mužík malý, kulatý, prudký, jenž na každého, kdo mu přišel v nečas, osopil se spoustou prudkých slov. Vyvadil-li se do syta, vyfuněl a vypotil-li se z nejhoršího a politoval-li sebe náležitě ve svém utýraném postavení, a když poslední dozvuk bouře se rozplynul v nekonečné, tiché bručení, pak se stával z něho muž vážný a také rád pomáhal, povolání svému nikdy se nevyhýbaje.

Spatřiv ženu z hor, bledou a sněhem zavátou, v teplé komnatě před sebou státi, poznal ihned, že bude z pohodlné své nálady vyburcován. Vzchopiv se tázal se prudce: „Co chcete? Přicházíte se žádostí?“

„Ano.“

„Kdo vás tak pozdě posílá? Od koho mi přinášíte zprávu?“

„Od sebe samé.“

„Tak!“ Tu nebylo už ani řeči věc odkládati. — Farář chodě sem a tam rval si vlasy.

„Jak můžete přinášeti zprávu od sebe samé?“

„Chtěla jsem velebného pána prositi za radu.“

„Tu to máme!“ vyhrkl. „Chce radu? — Do-

mnívám se — odpusť mi Bůh hříchy! — ti lidé se domýšlejí, že kněz má krám — nebo lépe lékárnu, plnou duševních náplastí v krabicích a skříních; a že může sundati číslo tolikáté a tolikáté, dle potřeby z něho odvážiti a lacino prodávati. — Radu? Co si to myslí? Jakou radu mohu poskytnouti já ubožák, nemaje ani hodinky pokoje? Dnem i nocí má státi lékárna dokořán, i v zimě, je-li sněhu po okap, a lidé by měli se Bohu poroučeti, vrata zavírati a doma zůstati. — Radu? — Co to může býti? Odřekl ženich dceři vaší po zasnoubení a žádá snubních darův zpět? Měla toho nechati a darův nepřijímati, to je moje rada, a sice jedna z laciných; nebo toho měla nechati a se nezasnubovati, to je jedna z dražších ale jistějších."

Najednou se zastavil.

„Arci! Vždyť nemáte dcery."

„Nemám."

„Ne, dobře, dobře, nemáte dcery — a přece jste rady potřebna? Kterého způsobu jest pak nehoda, jež vás stihla?"

„Nejtěžší, jež člověka může se dotknouti."

Hněv knězův se počal konejšiti; neboť po ženě v koutě zde stojící a tak úsečně a určitě hovořící se rozkládalo něco — něco, čím se vzduch v komnatě ochlazoval. Farář vstoupil ke kamnům posadil se a rozněcoval oheň.

„Hm, jsou rozličné nehody a málokdo může říci, že ho stihla nejtěžší. — Vypravujte!"

Salborg se chvíli rozmýšlela, načež pravila: „Někdo se dopustil velikého zločinu a já jsem jediná, jež o něm ví."

Tu spustil kněz znovu: „Ty můj stvořiteli! Snad mi to nepřicházíte vypravovat? Co mi po

vašem zločinu? Mám jej uložiti do archivu a pak nemoci ve vlastní komnatě usnouti pro samé skutky temnoty ve své skříni?“

A nyní se vyřinuly nejpodivnější žaloby na ženu a celý svět, který nemyslí na nic, než všecky zloby se sebe svaliti a je v komnatě kněžské uložiti, aby se jen sám dobře měl. Avšak Salborg ho znala, vědouc, že je mu třeba dáti času, aby se vybouřil. Mlčela, až nastalo zase bezvětří a kněz jí kynul na znamení, aby pokračovala.

„Nevím, smím-li to zatajiti,“ pravila.

„Však víte, že to mám vědět já — he? Ale já o tom nechci věděti, nechci o tom věděti!“ — Přecházel opět sem a tam. „Zatajiti — hm — Jste snad zavázána to říci?“

„Obávám se, že by veta bylo po blaženosti dvou duší, kdybych mlčela!“

Kněz se změnil obratem ruky. Přestal netrpělivě sem a tam běhati a sepna ruce pravil: „Ženo, teď to počíná do opravdy. Pane Bože, jaké to strasti vzdychají k tobě z bídné té země! — Sedněte si, jste asi unavena.“

„Nejsem unavena.“

„Ó nikoli, je-li strast tak veliká, jak pravíte, pak nemáte ani času býti umdlena. — Bude vám nesnadno věc vyjeviti?“

„Nesnadněji, než mohu říci.“

„Zločinec jest vám nepochybně blízek?“

„Je to vlastní můj syn!“

„Pán Bůh s vámi! — Bude trest veliký, přijde-li skutek na jevo?“

„Půjde snad o život.“

Kněz se zděsil: „Ženo, ženo, chcete vlastního syna zprovoditi se světa?“

Poprvé za celé rozmluvy hnulo to Salborgou, poprvé pronikla všecka ta strast, jež ji tísnila,

uzamčeností, pevným, skoro tuhým způsobem, jejž dávalo svým jednáním a řečí svou až dosud na jevo. Neboť všecky ty závěje, jež neštěstí toto v mysli její nakupily, počaly v živých ručejích jarních se roztavovati, starosti její spolu odnášejíce; a pod zamrzlou vrstvou voněla zelená tráva a vyhřátý, teplý vzduch prostíral se s tisícerónásobnou útěchou po nově vypučelém klí v nitru jejím. Hlas se jí chvěl mírně a úpěnlivě a její oči se zdály ponořovati se do nejtajnějších myšlének farářových i tázala se: „Myslíte, že bych to směla zatajiti?“ Kněz nabyl poznovu vědomí. „Pravila jste, že se jedná o blaho dvou duší?“

„Ano.“

„Kdo jest ten druhý?“

„Otec.“

„Tak tedy oba se dopustili zločinu?“

„Ne; on nemůže neznamenati, že se něco stalo a přec mi nechce pomoci.“

„Hm, býval své doby divokým chlapiskem — obáváte se, že by se staré neřesti v horší podobě vrátily, kdyby se toto skončilo bez trestu?“

„Ano.“

„A mluvila jste jim do duše?“

„Neopomenula jsem ničeho, do čeho jsem se nadála pomoci!“

„Nepomohlo to nic?“

„Nic.“

„Ano, zde se jedná o život, jak pravíte — o život dvojí. I nevíte, co si vybrati. Ano, ano, takový jest osud lidský den ode dne; mám si zvoliti život, jenž jest smrtí, neboť smrt, jež jest životem? — Povězte mi všecko!“

Salborg vypravovala zkrátka a věrně a když skončila, kněz seděl tiše a zamyšlen. Co slyšel, vniklo mu do nitra i bylo svědomím jeho váženo.

Po dlouhém mlčení se tázal: „Myslíte sama, že Bůh na vás žádá, abyste to pověděla?“

„Přišla jsem k vám na to se zeptat,“ dí Salborg, že ji bylo sotva slyšeti.

„Věříte tomu sama?“

Tiché a pevné „ano“ vyklouzlo z úst bledé ženy.

Kněz přecházel sem a tam, veda patrně těžký boj sám s sebou. Salborg stála čekajíc na jeho rozsudek. Několikráte k ní zamířil, ale pokaždé se zase obrátil.

Avšak najednou se postavil těsně před ni, hleděl jí upřeně do očí a pravil skoro zhurta: „Modlete se o pomoc boží a beřte se cestou, již vám naznačí!“

To byla rána, jež poslední naději Salborginu skácela. Rozsudek byl vynesen i nezbývalo než: slepě poslouchati.

Už se nezaleskl žádný paprsek sluneční, v němž oko její by se zablesklo; nespadl ani jeden deštík jarní, jenž by obměkčil, co bylo skřehlé a pohřbené a už nebylo rozcestí, na němž noha její by váhala. Stála tu opět odkázána na sebe samu; bylať dům svůj zavřela a hotova na cestu.

Kněz na ni hleděl skoro úpěnlivě, jakoby ji měl odprositi z velikého bezpráví. Vzal ji za ruku, domlouval jí, aby počkala; aby se ohřála, oschla a něco pojedla. Však že nechtěla čekati, nabídl se jíti za ni; a poněvadž i toto nabídnutí odřekla, chtěl ji aspoň doprovoditi. Stál před ní snaže se hlas slzami přidušený nahrazovati překypující nevolí a chladnou necitelností. Avšak Salborg nepotřebovala v té chvíli starostlivosti jiného i dala v odvět, že nyní sama si dovede pomoci. Když

pak se loučila, šeptal jí kněz: „Ženo, hodiny této vám Bůh nezapomene v den soudný!“

Sedě zase sám v komnatě, kněz myslil sobě, že to byl pro něho pokyn, protože tak rád pohodlně doma sedává a nevzpomíná si tisícův, kteří venku pod těžkým břemenem kříže kráčejí.

Salborg si byla uvnitř věcí svou jista; však když vkročila do tmavé noci a chumelenicí dále kráčela, nemohla se bráti kolem žádného domu, z něhož na ni světlo pokojně a jasně plápolalo, nikoho potkati, jehož by žádná starosť netísnila, aby to v ní nešeptalo:

„Dosud bys mohla ustoupiti, dosud bys mohla sebe a svých ušetřiti!“ Avšak brodila se dále, bez ustání, až dospěla dvora rychtářova.

Když uzavřela za sebou vrata, byla rozhodnuta.

Vstoupila do úřadovny — rychtář nebyl doma. To byla nová zkouška. Ještě noc pokušení! — myslila si, ubírajíc se ven, a přec jí bylo, jakoby mohla lhůta tato přinésti vykoupení. Odešla do druhé komnaty, aby jí dali nocleh; však cítila, že nikomu není hostem vítaným, kdo má starosť za průvodkyni.

Sta a sta otázek vyčítala z tváří těch, již byli kolem, ačkoliv nikdo dále nevyzvídal, co ženu tak daleko bydlící v tuto dobu nutí do údolí. Děti se schovávaly za odrostlé, úzkostlivě zevlujíce na cizí ženu s bledou tváří a ostrými, havraními brvami; i znamenala, že také odrostlejší byli zděšeni nevědouce, koho skrývají pod střechou a přece cítíce, že vězí na cizince cosi děsivého. Co by teprvé řekli, kdyby věděli, oč běží, myslila si Salborg; a již viděla své i sebe jakožto na pranýři postavené, za něž každý se stydí.

Ustlali jí samotné v malé komůrce; avšak ženy ve vedlejší komnatě spící slyšeli ji stenati a tiše se modliti. Když za svítání vstaly, cizí žena byla již ta tam. Po chvíli jí bylo viděti vycházející ze dvora rychtářova a ubírající se opět údolem vzhůru. Avšak než ještě se rozednilo, každý věděl, co chtěla — obžalovala syna z vraždy.

Když Salborg se vracela, šlo za ní dvé mužů v patách, by Jona jali. Při jejích příchodu otec i syn byli doma. Gest seděl na lavici. Jakmile uslyšel, co chtějí, zmocnil se ho cit, že jest dosud mužem, jehož pěsti lidé se kdysi báli; a když ani necekna jediným skokem, jakoby se ani půdy nedotekl, před muži těmi stanul a na ně zařval: „Kdo že to o něm roznáší?“ každý myslil si totéž, neboť nikdo neodpovídal.

Však když počal podruhé, prudčeji: „Táži se, kdož to o něm roznáší?“ mužové pohlédli na Salborgu; Gest sledoval jejich oči — a když stál čiré pravdě tváří v tvář, tu ho ostala síla jak v nohách tak i v mysli, ani nepromluviv sklesl k zemi.

Jon zuřil jako divé zvíře. Tloukl kolem sebe, prosil a klel, pokud mohl; však vida, že vše je marno, vzdorovitě se odmlčel a neřekl už ani slova, až byl na soudě vyslýchán a přiznal se.

Při každém líčení Salborg byla přítomna jako svědek. Nescházela ani jednou, pokud trval výslech a podobně ne, když byl vynesen rozsudek, jímž syn její byl odsouzen k doživotnímu vězení, muž pak propuštěn na svobodu, poněvadž se mu nemohla žádná vina dokázati.

Pokaždé se brala dalekou cestou tam a zpět — a ubírala se též domů po zasedání posledním.

Kráčela podle starého domu otcovského, kde snívala jarní sen pod jasně zelenými břízami, ani

jednou si nevzdychla, že divá bouře podzimní všecko listí svála. Přišedši naboru na stráň a vidouc svůj domov vzpomněla si, že sníh se prostírá vysoko nejen kolem domu toho ale i kolem života jejího —: tu klesla na smrť zemdlena k zemi — tu spatřila jediným pohledem celou pustotu, jež před ní se otvírala, a tu cítila až do nejhlubšího nitra ledovou zimu života, jenž na ni čekal. Doprovodila ke hrobu poslední naději životní; nyní měla dost času ji oplakávati.

Ten jest můj příběh z osamělých hor. Vypravuje o skutku hrdinném, jenž nevzbuzuje v mysli naší stkvělých obrazův a ani se nestane pověstí v ústech lidu. Taková pověst se tiše pohřbívá do hrobu.

Bůh však potěšiž toho, kdo přebývá se starostí svou v chladné pustině horské!

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu za rok 1883.

	Počet členů
Adam Jos., Český Dub	17
Anděl Josef, Žatec	7
Barták Josef, Klatovy	13
Barvič J., Brno	8
Bayer Ant., Jihlava	33
Běle Frant., Rožmitál	18
Beninger R., Budějovice	33
Bensinger S., Praha	22
Borkert Jos., Černoušky	11
Brodský H., Roudnice	110
Brůna Josef, Plavy	12
Brtva Frt., Kladno	19
Břenek J., Jimramov	11
Bubr M., Velím	22
Bukovský Fr., N. Bydžov	13
Buršík Jan, M. Svatoňovice	16
Cahel Frt., Hradčovice	5
Cink, Praha	25
Cyrillo-Methoděj. knihkupectví, Praha	8
Čaloun K., Morva Szt. János	11
Čančík Fr., Pardubice	30
Čáslav, kancelář okresního výboru	26
Čejka J., N. Hrady	11
Černochová Jos., Olomouc	8
Černý Jos., Nové dvory	22
Čihák Leop., Jilové	5
Čížek Jos., Slané	23
Čoček Ferd., Příkazy	7
Doležal Ed., Chlumec	20
Donat Fr., Brod N.	84
Dvořáček Em., Bystřice	22
Eger F., Nové Benátky	14
Fiedler F., Dol. Bučice	37
Francan M., Počátky	20
Franz Jar., Rosice	8
Dr. Grégr a Ed. Valečka Praha	512
Haba Petr, Sobotka	22
Hájek Josef, Budyně	22
Haertel Ott., Vilemín Důl	12
Hallama Em., Prostějov	64
Heyne H. A., Hořovice	22
Herrmann Jos., Velvary	22
Hobl J., Kouřím	30
Hoblík Frt., Kolín	206
Holakovský M. F., Chrudím	86

	Počet členů
Holče Jos., J. Hradec	45
Hölzel Ed., Olomúc	183
Hruška K., Votice	15
Hubáček Alois, Skalice	22
Hula J. B., Háj	16
Hübsch Ant., Lab. Kostelec	11
Hynek Al., Jilemnice	30
Hynek Al., Praha	94
Jakoubek H. V., Král. Městec	14
Jarolímek Pereg., Malenovice	11
Jelínek Kar., Borohrádek	12
Jelínek J., Třebíč	28
Jičín, okresní výbor	13
Jurenková B., Březnice	27
Kabeš Št., Skalsko	16
Kadlec Bohd., Proseč	13
Kalita J. Št., Mšeno	33
Karafiát G. R., Brno	22
Karas F. L., Zbirov	12
Karník Josef, Kolín	5
Kaska Jos., Lomnice	13
Kavka K., N. Bydžov	66
Kleveta Kaj., Napajedly	11
Knapp M., Karlín	8
Knížek J. M., Libáň	23
Kober I. L., Praha	58
Kopal O., Lnáře	13
Kopřiva J. F., Pelhřimov	7
Kotouček J., Brandýs	12
Kotzura K., Klatovy	57
Krajča J., Zlín	11
Krejčí Fr., Heřmanův Městec	60
Kriegler F., Jaroměř	10
Křepelka V., Police	22
Kukaň K., Turnov	13
Kytka Fr., Praha	6
Ledl J., Podivín	11
Lodr J., Choceň	14
Maasch K., Plzeň	8
Maixner J., Hořice	40
Makovec A., Chlumčany	7
Malina J., Jaroměř	37
Marek Jos., Blansko	27
Mareš Bed., Dobříš	25
Maršon J., Světlá	12
Mařan Jos., Újezd Svijanský	7
Máša M., Tišnov	11
Mašek A. Vys. Mýto	72
Mašinda V., Král. Městec	10
Matěna J., Dvůr Král.	10
Mayer D., Libochovice	22
Medek A., Praha	39
Menšík Fr. J., Žirovnice	12
Michal V., Protivín	23
Mikuláš a spol., Karlín	7
Moc Frt., Náchod	11
Mrva Jachym, Zlatá Olešnice	11
Myslík Jan, Sušice	12
Nedoma Jos., Pečky	13
Nešněra V. P., Ml. Boleslav	200
Neubert J., Louny	20
Neugebauer G., Praha	12
Neuman K., N. Paka	9
Nigrin F. A., Vysoké	10
Novák Frt., Ústí n. Orl.	12
Novák V., Humpolec	10
Novák V., Mečín	12
Novotný J., Kunštát	5
Nový Jos., Kadlín	12
Oliva A., Kroměříž	8
Otto J. Praha	113
Pacholík Ant., Ústí n. Orlicí	44
Palice Ant., Lužec	22
Pašek Jan, Jičín	81
Pavlásek F., Ústí n. L.	11

	Počet členů
Pažout Fr., Kladno	28
Pešl Ar., Tábor	52
Petřík E., Praha	40
Pich V., Úpice	8
Pilát M., Heršpice	5
Pittl K., Konice	10
Pittner V., Hora Kutná	16
Plhal Ed., Opatovice	11
Podstranecký E., Opočno	8
Podzimek Fr., Železnice	10
Pokorný Jos., Stelčoves	16
Porázek K., Kroměříž	6
Pospíšil J., Hradec Kr.	257
Preclík Frt., Plaňany	75
Procházka J., Č. Skalice	22
Procházka Jan, Holubice	7
Procházka A., Líbeznice	13
Prunar J., Domažlice	7
Pruša Jos., Radonice	10
Pulpitel J., Kamenice n. Labem	22
Rathouský K., Rychnov	30
Rayman L. J., Josefov	5
Reinwart A., Praha	60
Rippl V. K., Polička	24
Rýdlo Ferd., Strakonice	17
Řivnáč A., Praha	135
Sakař Frt., Hora Kutná	24
Schiebl J., Plzeň	31
Schmidt G., Tura St.,	22
Sekera Frt., Hlinsko	17
Semily, okresní výbor	23
Simon K., Příbram	12
Slavík A., N. Bydžov	6
Soběslav, okresní výbor	15
Sollný C., Mor. Ostrava	11
Sompek K., N. Etting	6
Spěvák A. Hora Kutná	18
Spolek „Stálci“, Praha	91
Srdce A., Třeboň	28
Steinhauser Vend., Plzeň	33
Stejskal J. R., Blatná	32
Sterzr Fr., Mělník	25
Stöhr Jan, Vamberk	17
Strobach Josef, Mnich. Hradiště	16
Stýblo B., Praha	16
Stýblo J., Klobuky	16
Svoboda Jos., Přelouč	36
Šah Jan, Záhřeb	11
Šašek J. F., Velká Meziříč	30
Šimáček Fr., Praha	15
Šimek V., Písek	25
Škreta A., Sádek	11
Škvor J., Praha	13
Šolc K., Hora Kutná	31
Špoutil Ant., Nymburk	60
Špaček A., Mor. Ostrava	33
Šupíková V., Rokycany	6
Švorha Ivan, Perúc	11
Tauer K., Kouto	5
Teuschl Č., Přestice	25
Tocháček J. M., Krucemburk	8
Tolman B. E., Hradec Králové	215
Trohoř Jos., Charvátce	10
Tůma A., Vys. Mýto	10
Urbánek F. A., Praha	52
Váša V., Čáslav	36
Vávrů Ivan, Lubláň	5
Velebil A., Výškov	26
Veselík J. G., Litomyšl	67
Věšín Dr., Vrané	14
Vičar K., Humpolec	42
Vlach Jan, Praha	15
Vognar J., Smiřice	27

	Počet členů
Vojtěch J., Habry	12
Vojtíšek F., Rožďalovice	6
Vokoun Rudolf, Slané	85
Vondra Jiří, Litomyšl	22
Vondráček K., Humny	6
Wallenfelsová B., Příbram	63
Winiker K., Brno	18
Winkler K., Brno	100
Zabranský J., Svinov	7
Zahrádka A., Teplice	72
Záruba Martin, Praha	12
Zátka Al., Lomnice	13
Zoch P., Jasenová	7
Žákovský Vlad., Olomúc	21
Žípek Jos., Řepice	11

O vychovávání mládeže

v našich domácnostech.

Lidu českému napsal

Fr. V. Kodym,
učitel v Hořičkách.

Matice lidu ročníku XVIII. číslo 4.

(Běžné číslo 106.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých
1884.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

Slovutnému a velectěnému Pánu,

panu

JANU KARLU HRAŠEOVI,

c. k. okresnímu školnímu inspektorovi, konservatoru, dopisujícímu členu archaeologického sboru musea král. českého, čestnému občanu Náchoda, Rataj a Bohuslavic, čestnému členu učitelské jednoty „Komenský" v Náchodě, opatrovníku „Zlaté knihy dívek českých", členu archaeolog. spolku „Vocel" v Čáslavi, přísp. členu „Ústřední Matice školské" a Matice litoměřické", zk. učiteli české i něm. stenografie, velečinnému spisovateli, příteli a rádci učitelstva upřímnému, podporovateli veškerých snah prospěšných vlasti a národu našemu, a t. d., a t. d.

připisuje dílko toto

jako skrovný důkaz zvláštní úcty

a vděčné oddanosti

spisovatel.

Připomenutí.

„Zanedbán jsa sebe lepší kvítek
zhyne posléz, spíš než později,
dobrý národ jest jen z dobrých dítek.“
F. Vacek-Kamenický.

Vypravují nám stará podání dějepisná, že ku Cornelii, vážené vlastence římské, přišly kdysi bohaté přítelkyně její a chlubily se svými šperky a drahokamy. Po chvíli tázaly se též Cornelie, kde by ona své šperky měla a přály si, aby jim jich ukázala. Cornelie odešla do síně vedlejší a přivedši dva syny své, s hrdým sebevědomím ukazovala je přítelkyním svým řkouc: „Hle, to jsou mé nejdražší poklady a šperky!“ — Ze synů vzorné matky stali se vzorní synové svého národa a Cornelie dočkala se potvrzení pravdy, že *zdárné děti jsou rodičů svých poklady nejdražšími.*

Aby rodiče dočkali se radosti na dětech svých, musí snažiti se řádně je vychovati; nebo čím člověk je ve své dospělosti, tím stal se vychováním svým v mládí. Rodičům našim nebylo dosud poučení o vychovávání mládeže podáno spiskem, jenž by o umění tom nad jiné důležitém celistvě pojednával způsobem pro ně příhodným. Odhodlav se dílko takové sepsati, znal jsem velikou práce

té těžkosť; ale dobrá věc mi chuti i síly dodávala, že jsem ji konečně přece podniknul.

Snad každý z vážených čtenářů uzná, že pouštěti se v úvahy a rozpravy obšírné mi možno nebylo a že ve případě tom vzrostl by spis zajisté na objem celého ročníku „Matice lidu“; proto ale, že knihovna pro lid určená musí šetřiti různých požadavkův čtenářstva, bylo i mně vésti si tak, aby spis obsažen byl ve knize *jedné*, tudíž stručně a krátce všude a ve všem. Za tou příčinou upravil jsem dílko své ve formu čítanky vychovatelské, která by obsahovala nejdůležitější poučení pro rodiče, jako vychovatele mládeže, *naší naděje.* Ku prospěchu věci použil jsem výňatků a citátů zvláště ze spisů v širším čtenářstvu méně známých, *aby tak mnohý dobrý příklad a výrok, mnohá zlatá pravda na místě vhodném položena společně účinněji působila.*

Jako každý spisovatel, očekávám i já soudu o dílku svém se stran kompetentních; uznáno-li bude alespoň za tak cenné, že nebylo škoda nákladu na jeho vydání, potěším se z toho, že jsem prospěl věci pro nás tak důležité hřivnou svou; ne-li, pak nemohu než připamatovati slov Kláceloových po příkladě paedagoga p. J. Šaura: „Sousede, ejhle! ještě tu místa dosti; vystav vedle mé kapličku jinou dle svého rozumu; však lidé chodit budou do obou na podívanou, a já pochválím tebe.“ —

Tak podávám *skrovný příspěvek* ku společné nám práci ve prospěch národa i vlasti milované, jejíž cílem:

Mládež — šťastnější budoucnosť naše.

Rozpravy úvodní.

Rodiče.

V úvodu k dílku „*Informatorium školy mateřské*“ arciučitel náš Komenský klade „rodičům, poručníkům, pěstounům a všechněm s nemluvňaty zacházejícím“ na srdce, aby povážili:

I. Jak veliké a jak drahé klenoty jsou jim svěřeny.
II. Nač jsou svěřeny a k čemu vedeny býti mají.
III. Jak naprosto bez vedení a cvičení mládež býti nemůže.

Tré těchto otázek v uvážení by měli rodiče bráti častěji než kterékoli věci ve svém životě. Rodiče mající děti jsou povinni o ně se starati, ne sice tak, aby žíti dovedli jako jiní tvorové na zemi, ale aby nad tyto stále a bez ustání v tělesném i duševním ohledu se povznášeli a ve všem zdokonalovali. „Povinnosti tedy své,“ dí Komenský „při dítěti tím neodbudou, že je jísti, píti, choditi, mluviti, do šatů se strojiti naučí: proto že ty věci k tělu toliko patří, kteréž není člověk, než příbytek člověka; hospodář (t. duše rozumná) vnitř bydlí, o něhož větší péče, nežli o zevnitřní to obydlí jeho potřebí.“

Národové sbírají se dle slov myslitele anglického „ze světnic dětských a ti, kdož v rukou drží vodítka dětská, mohou snad větší mocí působiti, než oni, kdož v rukou mají otěže vlády.“ Kdo neuváží těžké, ale blahoplodné povinnosti, které vloženy jsou na rodiče jako vychovatele příštích pokolení, ten zajisté jich vykonávati nedovede, ale ten zároveň nemá práva slouti vychovatelem dětí svých. Kdo nepochopil vznešený úkol rodičů, neměl by v manželský stav vstupovati; neboť nedbáním o potomky své zanedbává jednu z četných větví příštího pokolení a národu jest spíše ku škodě než k užitku.

Děcko vloženo je v ruce rodičů jako bytost živá sice, ale úplně nevědomá, z níž vyvinuje se člověk. Otec a matka, onen svou autoritou a slovem mocným, tato srdcem láskyplným a slovem lahodným vedou dítě své na dráze vývoje jeho. Veškeren osud potomka svého v moci majíce, mohou položiti v něho základy zla i dobra, mohou vésti jej na dráhu prospěšnou nebo škodlivou. Dítě je klenotem, s nímž jim volno po libosti nakládati. Není však to klenot mrtvý, nýbrž jest to tvor, kterýž vzrůstá, zdokonaluje se na těle i na duši a k zdokonalování jeho zapotřebí jest mu vůdce, rádce a ukazovatele po cestách pravých. *A ten úkol vkládá zároveň nezměnitelný světa běh rodičům zároveň v témž okamžiku, kdy hlas na svět přišedšího dítěte mocí nevýslovně čarovnou volá k rodičům jako ohlas kouzelný:*

„Otče! — Matko!“

Vychovati dítě, jemuž život dali, jest *povinností* rodičů. Jest to povinností odvěkou, zákonem nezměnitelným, jemuž učí nás veškeré tvorstvo žijící. Aby vychovali dítě své směrem šlechetným, aby vedli je k ideálu nejvyššího dobra, nejblaže-

nější dokonalosti, jest úkolem z povinnosti této nezvratně plynoucím. Probíráme-li dějiny lidstva list za listem a stopujeme-li úsilí jednotlivců i celých družstev po napravení kleslých kmenů neb národů, vždy shledáváme, že první pozornosť věnována byla v takových případech *vychování mládeže.* Rodiče jsou první vychovatelé, oni mají v moci a výchově člověka v jeho nejjemnější útlosti. Domácnosť a rodina jest onen důležitý přístav, z něhož pouští se tělo i duch člověka na širošíré moře života, do oceánu, jemuž jméno Svět. Rodina jest půda, z níž život svůj béře celé množství kořínků stromu — člověka, jenž vzrůsti má na muže dokonalého, neb na ženu povinností svých si vědomou.

Domácnosť jest jakýmsi královstvím, v němž *otec* vládne a panuje, *matka* jako spoluvládkyně správu řídí a vede. Otec jest hlavou rodiny, o níž pečovati a starati se jest povinen, matka rodiny této vládkyní, která úkol otcův doplňuje činností svou. „Žena jest pěstitelkou, kterou příroda sama dala lidstvu.“ „Ovšem, z dějin po všechny věky uvádějí se nám obyčejně mužové za zvláštní zjev velikosti — geniové ve všech oborech, ti, kteří státy zakládali i bořili, umělci, učenci a j. A což ženy tak zřídka se tam objevují? — Hledati asi taková jména ženská, mužským rovnomocná, byla by marná práce — nejkrásnější přirozená a blízká odpověď však jest, *že všichni ti geniové měli matky.* Tim řečeno dosti — jablko nepadne daleko od stromu. Vliv ženy v domácnosti na první vychování, na celý životní směr člověka jest něco tak důležitého, že jí z jakési podřízenosti nemusí býti trudno. Právě velicí mužové velikou část svého genia měli od matek, tak že říci můžeme, že každý z nich nejen

sebe oslavuje; a chceli nějaká slávychtivá ženská mysl vybrati z historie mnoho ženských velikánů, připojiž ku každému mužskému jménu: „*A jeho matka!*“ *)

Napoleon I., kterýž ve mnohém výroku svém ukazuje se nám býti vedle dobývatele též myslitelem, tvrdíval často, že budoucnosť dítěte jest vždy dílem jeho matky.

Dítě podléhá *prvním dojmům* na duši jeho působícím, tyto utvařují jeho povahu. „V dětství,“ praví S. Smiles, „jest mysl dojmům nejvíce přístupna a zapálí se první jiskrou, která do ní padne. Pojmy rychle se ujímají a žijí na vždycky. Tak o Scottovi se vypravuje, že první náklonnosť k baladám národním pojal z toho, že matka a bába jeho před ním je zpívávaly, dávno před tím, než sám se čísti naučil. Dětství jest jako zrcadlo, jež odráží v pozdějším životě obrazy původně pojaté. První dojem trvá u dítěte na vždy. První radosť, první zármutek, první zdar, první nezdar, první výkon, první nehoda zabarvuje popředí jeho života.“ **)

Cowley ve svých rozmluvách o působení příkladů a prvních dojmů přirovnává tyto k písmenům do kůry mladého stromu vřezaným, jež časem rostou a zvětšují se. „Dojmy v tu dobu učiněné, jakkoli lehkými by se zdály, nikdy se již nesmažou. Myšlenky v tu dobu pojaté jsou jako semena do země vložená, kteráž tam prodlí nějaký čas a klíčí, avšak později vyrůstají v skutky a zvyky. Takž matka znova žije ve svých dětech, jež vyvíjejí se nevědomky dle její způsobů, její řeči, jejího chování a její methody životní. Její oby-

*) Durdík: „Karakter“ str. 63.
**) Smiles: „Karakter“ str. 49.

čeje stávají se jejich zvyky, a její karakter patrně v nich se opakuje.“ *)

Z toho srozumitelně poznáváme, že dojmy na mysl dětskou působící mají býti co možná nejdokonalejší a že mají býti mladé duši dětské *vzory*, k nimž se blížiti má. Kdo ale obstarává dítě více než matka a čí tedy jest přední povinností býti v jednání svém vzorem co nejdokonalejším, než opět matce!

Že působení matčino hluboce zarývá se v duši každého člověka, kdož by o tom mohl pochybovati. Lidé zbloudilí probouzejí se na cestě k záhubě vzpomínkou na slova matek svých a zločinci nejkleslejší, v nichž dohasíná cit šlechetnější, nemohou často ubrániti se slzám, řekne-li jim někdo: „Má vás viděti vaše matka!“ nebo: „Co řekla by vám ubohá matka!“ Jen několik slov a jak kouzelnou skrývají v sobě moc!

John Newton of Olney, přítel básníka Cowpera vypravuje, že dlouho po smrti rodičů svých, když byl jako námořník vedl život neřestný, náhle probudil se ve svém svědomí vzpomínkou na četná napomínání nebožky své matky, která vstupovala mu živě na mysl. „Zdálo se mu,“ praví Smiles, jako by přicházel hlas její k němu z hrobu a vedl ho jemnou mocí nazpět k cnosti a dobrotě.“

„Matky mají zachovati ve své paměti,“ dí Honorata z Wišniowských-Zapová ve svých „Nezabudkách“, „že děti nebyly jim proto dány, aby jim náležely, aby byly rozkoší a půvabem života jejich: ony jsou pouze co zástavy u nich, věc půjčená, na nějaký čas svěřená, dokud matek potřebují, dokud ony je nezdokonalí co statné pilíře pro boha, vlasť a člověčenstvo, kterým potom

*) Smiles: „Karakter“ str. 53.

náležejí; *matkám co odměna zbývá útěcha, že povinnostem svým dostály.*“ — A povinnosť již Kant nazývá podivuhodností, kteráž sice nepůsobí hladkým lichocením ani chválou, ani hrozbami, ale *ukazuje nám jen prostý zákon svůj* vymahajíc si úcty i poslušnosti, před níž všecky choutky oněmují, jakkoli by tajně se bouřily.

Matka jest první přirozenou vychovatelkou dítka svého. Příroda sama učí nás, že vychování dítěte svěřeno matce býti musí. Když člověk se narodí, příroda nedává ho v ruce paedagogovi, ale novorozeňátko lásce mateřské poroučí.

Láska nemá nikde milejšího a bezpečnějšího bytu nežli v srdci mateřském. Matka má na dítko neobmezenou téměř moc. Žijíc s ním skoro ustavičně, je zasvěcena do slabostí i předností miláčka svého, zná jeho vášně a popudy k nim a může tedy mnohé zlé náklonnosti již v počátku potlačiti. Otci, ani kdyby měl čas, nepodaří se tak zevrubně prozkoumati nejtajnější záhyby srdce dětského jako matce. Dítě od přírody připoutáno je k srdci matčinu, lásky mateřské mu nikdo nenahradí. Rodička je nemluvněti vším na světě; žádný hlas nezaznívá dítěti líbezněji než hlas mateřský; mluví-li ona k němu, jediný pohled matčin na kojence okamžitě všechen zármutek zaplaší a jej ukonejší.“ *)

Fenelon učil, aby vychování děvčat větší píle věnována byla než výchově chlapců maje snad za to, že chlapec cestou životem neustále podroben jest zkoušce a tedy do školy chodí skutečně dále, kdežto děvčeti zavřením školy obecné *obyčejně* uzavírá se u nás škola dalšího vzdělání. A předce dívky mají býti dříve nebo později ma-

*) J. Veselý: „Dívka, její vychování a určení str. 35.

tkami a matky tyto mají nám vychovávati statné syny a zdravé dcery — celá příští pokolení! —

Domácnost a okolí dítěte vůbec.

Všemocný jest účinek domácnosti a okolí na ustalující se tělo i povahu člověka. V domácnosti člověk vyvinuje se veden jsa rodiči a opatrovateli svými; tu kladou se první základy mravu a karakteru, ale zároveň mohou tu kladeny býti první kořeny zhouby tělesné v útlé tělo, nebo zhouby duševné v útlou a všemu přístupnou duši.

„Již přirozený pořádek věcí vede k tomu, aby domácí život byl přípravou pro život veřejný, společenský, a aby mysl a karakter nejprve tvořily se v domácnosti. Tamť s jednotlivci, již později tvoří společnost, nakládá se s každým zvlášť a vzdělává se jeden za druhým. Z rodiny vstupují do života a postupují od chlapectví k občanství. Takž možno domácnost považovati za nejdůležitější školu civilisace. Neboť civilisace jest podstatně otázkou, jak jsou *jednotlivci* vychováni, a dle toho, jsou-li jednotliví členové za mládí vzděláni dobře nebo špatně, bude i obec, kterou skládají, více nebo méně vzdělána.

„Tak bude domácnost, jež jest školou dětí, které v muže a ženy vyrůstají, dobrou nebo špatnou dle toho, jaká moc v ní vládne. Kde duch lásky a povinnosti domovem vane, kde hlava a srdce moudře o vládu se dělí — kde denní život jest poctivý a cnostný, kde řízení jest rozumné, přívětivé a laskavé — tam, od takové domácnosti můžeme očekávati zdravé, užitečné a šťastné bytosti, schopné, když nabudou potřebné síly, aby následovaly rodičů, jednaly poctivě, moudře, ovlá-

daly sebe a přispívaly k blahobytu všech, kdož by žili kolem nich.“

Má-li ale dítě ve svém okolí špatné vzory a slyší-li jen špatné řeči, účinkuje vše na duši jeho tak, že tato na se béře ráz okolí svého. Vidíme z toho, kterak důležita jest i společnosť dítěte, vychovatelů, chův a ošetřovatelů vůbec. Vypravuje se, že k mudrci starořeckému přišel otec se synem svým a doptával se, co stálo by jeho vychování, kdyby nechal syna u mudrce. Mudrc jmenoval určitou část a otec namítal, že to velmi mnoho. „Dobře,“ vece mudrc, „dej syna svého na vychování otroku svému, kterému nebudeš platiti ničeho, a budeš míti pak otroky dva.“

A Knigge radí, aby rodiče vždy bedlivě pozorovali, co v mysli dětí ze společnosti jiných dětí se vrátivších nejhlouběji utkvělo. Podněcujme dojmy chvalitebné, radí, otupujme neblahé, upozorňujme dítky na spůsoby společenské řídíce a opravujíce jejich úsudky; nikdy nedovolujme jim úšklebnou hanu toho, co uviděly nebo uslyšely, navykejme je záhy poznávati a posuzovati spíše nemravnosť a pošetilosť nežli směšnosť a chraňme je před moderním pokrytstvím a lichou obroušeností. Je-li se obávati, že účasť ve společnosti může se státi zřídlem ješitnosti a marnivé výchlubnosti, nepřipouštějme k ní dítky, jinak-li veliký úspěch vychování nemá přijíti na zmar.

Rozmluvy lidí zlých a špatných s mládeží pokládá již Seneka za velice škodlivé, neboť ani kdyby hned okamžitě zla nezpůsobily, zanechávají přece símě jeho v duši a jdou za námi, jakmile jsme mluvčí opustili — jako hlíza nějaká, jež zajisté vypukne v době budoucí.

Naopak zase společnosť lidí šlechetných na

dítě působí co nejblahodárněji jako jasné světlo a teplo sluneční na bylinku útlou a nevyvinutou. *Proto* budou rodiče vždy pamětlivými toho, aby oni i všichni, kdož s dítětem ve styk přicházejí, ukazovali se mu ve světle nejlepším, aby celé jejich jednání a konání bylo co nejlepší a nejšlechetnější. Zajistě každý z čtenářů knihy této upamatuje se, že dosud má na mysli nějakou třebas nepatrnou událost z nejútlejšího mládí a že pamatuje se na ni jako by včera se byla udála i *proti* vůli své. Ejhle, moc oněch prvních dojmů, na něž každý tak velikou váhu klade! Stůjž zde jen jediný příklad. Vypravuje jej zvěčnělý Škoda ve svém dílku „O vychování národním“. Když ležela mrtvola českého knížete Oldřicha, který Boženu z Peruce za manželku byl pojal a sv. Prokopa v poušti Sázavské byl nalezl, na marách v kostele sv. Jiří, majíc tam být v hrobku uložena (r. 1037), a množství panstva i lidu ku pohřbu tomu se bylo již sešlo, připotácí se tu do chrámu také bledý, dlouhým utrpením zmořený slepec v rouchu chatrném, o rameno svého věrného sluhy se opíraje, a slovy všem srdce rozrývajícími s nebožtíkem se loučí. Byl to Oldřichův vlastní bratr Jaromír; kníže dal mu obě oči vyloupat a po mnoho let ho v rozličných tvrzích, naposledy v Lysé ve vlhkém vězení zamknutého držel. Když ho poznali, bylo tu mezi shromážděnými hlasité vzlykání a zeman Těpta pozdvihuje svého šestiletého synka, by mu Jaromíra ukázal, a z tohoto synka vyrostlý 80letý muž v podvečer svého života nejednou vnukům svým vypravoval, že dojem z té doby z duše jeho dosud se nevytratil. „Tak bývají první dojmy,“ praví při tom Škoda, „důležity pro budoucí živobytí dítěte; po dvaceti i více letech pamatuje na ně a každé ta-

kové vzpomenutí, ač později slaběji, než dojem první, mocně na duši jeho působí.“

Slyší-li dítě doma klíti a nadávati, nebo přichází-li do společnosti lidí, jimž takový „křen“ mluvy jest pravou libůstkou, naučí se tomu dřív, než bychom se nadáli. Rodiče slyšíce malého kloučka klíti jako starého husara, nemohou se dost vynadiviti, „kde se tomu naučil“. Nevinní ti lidé nevzpomenou, že snad již dnes ráno kleli a nadávali, až se vše v domě třáslo!

Vezme-li chůva dorostlejší děti na procházku za město a tam se milkuje bez ohledu na svěřence své s nějakým svým vyvoleným, nemyslete, že děti toho nepozorují a všeho toho si nevšímají. Nemyslete také, že děti neposlouchají společnost chův a služek, v které jedna druhou předstihuje v dělání „vtipů“ málo mravných a cudných.

Proto má každá pečlivá matka dbáti, aby dítě své měla stále na očích a káže-li již *nutná* potřeba, aby si opatřila chůvu, nechť volí za ni dívku nebo starší ženu co nejopatrněji. Již Komenský horlil proti braní chův a kojných do domu tvrdě, že jest to

1. proti bohu a přirozenosti,
2. škodlivé dítkám,
3. škodlivé matkám samým a
4. počestnosť vyvracující;

ale zvláštní zvyk ten málo kde ustupuje náhledu zdravému. Matky vznešenějších kruhů ve svém poblouznění domnívají se, že by vznešenosti jejich na újmu to bylo, kdyby vychovávaly děti *své, kterým život daly — samy*. A proto hned opatřiti se musí kojná a později chůva, aby matka měla málo namáhání a aby vyhlíželo to hodně pansky, nóbl. Ničí-li v útlých dětech zdraví a v dospíva-

jících duších mravy i city společností opatrovnic lecjakých, na to se matky ty neptají, neboť u nich požadavky noblesy přednějšími jsou požadavků lásky mateřské a její povinností.

Povinností rodičů vzdělaných ale jest dítěti neodcizovati matku, matce neodcizovati dítě.

Vychovávání dítěte, kterak a kdy se děje.

Všechna činnosť a všechno přičinění rodičů neb ošetřovatelů, kterým chce a má se docíliti, aby z dítěte stal se tvor rozumný, člověk společnosti lidské prospěšný — nazývá se *vychovávání.*

Vychovatel maje před sebou stále týž určitý cíl — dokonalosť svěřeného sobě dítěte — odstraňuje ve činnosti své vše, co by mu na dráze k dosažení cíle toho překáželo; on musí brániti, aby vlivy okolní a celé okolí vůbec na dítě škodlivostí svou působiti nemohly, aby dítě neseznávalo špatnosti a zla. On tedy nejen chrániti bude dítě, aby úrazem náhodným nebo neopatrností a nevědomostí vzniklým ublížilo si *na těle* a *na zdraví* svém, ale dbáti bude i toho, aby dobré v duši jeho od přírody vložené se nekazilo a neseslabovalo vlivy škodlivými, čili jinými slovy, aby nekazil se *duch* dítěte. Tak vychovatel svěřence svého opatruje a ošetřuje. Učeně jmenujeme činnosť jeho činností „negativnou“ čili zápornou.

Ale na tom není ještě dosti a špatně by soudil, kdo by za to měl, že touto činností učinil by již za dost vychovatelskému povolání svému. Svěřenec rostl by a dospíval, ale nikdy nestal by se samostatným chráněn jsa stále jako hračka cukrová; proto s touto zápornou činností pojí se

co nejúžeji druhá činnosť vychovatelova: on musí při odstraňování škodlivých vlivů *zároveň* vyhledávati vše, co ku prospěchu svěřence jeho slouží a tudíž dbáti, aby *tělo* jeho náležitě otužilo se a sílilo, návalům nepříjemných pocitů zvykalo a se bránilo, *duch* pak aby osvojováním si všeho ušlechťujícího čím dál tím více dokonalým a mravně dospělým se stával. To pak úkolem kladné čili „positivné“ činnosti jeho. Oběma činnostmi těmito vychovatel dráhu svou k cíli vytknutému si upravuje a usnadňuje, zároveň ale ukracuje a urychluje.

Vychovatel udržuje svěřence svého v *kázni*, aby v činnosti své bujaré nekonal, co zlého a škodlivého jest, *zaměstnává* jej ale zároveň, aby na těle sílil a na duchu mohutněl. On *poučuje* jej při každé příležitosti a navádí jej na cestu, na které by co možno nejdříve dosáhl samostatnosti, v níž neustálého ochraňování a poučování by mu třeba nebylo.

Maně naskytuje se tu otázka, *kdo* a *kdy* již započíti má vychovávati dítě. Odpověď netěžká: hned v onom okamžiku, kdy žena matkou se pocítí, tedy kdy v životě její zárodek dítěte oživl, přejímá na sebe příští rodička ošetřovatelský úkol *matky-vychovatelky*. Žena ucítí-li se býti matkou, vychovává dítě své tělesně i duševně, neboť život její co nejúžeji souvisí s životem dítěte v lůně její žijícím. Za život jeho odpovídá od prvého dechu nemluvněte; mnohdy jediné nedbání zákonů přírodních má za následek celou řadu útrap tělesných, které snášeti jest člověku a jediné nemístné pohnutí mysli hlubokou zůstavuje stopu v duši narozencově po dlouhá léta jeho života. „Fysické zdraví dorůstajícího pokolení,“ dí S. Smiles, „jest svěřeno ženám a na přirozenosti tělesné za-

kládá se přirozenost duševní a mravní. Jen souhlasem se zákony přírody, kteréž žena napřed musí znáti, než jich může následovati, lze v domácnosti bezpečně nabýti dvojího požehnání, totiž zdraví těla a zdraví duše i mravů. Bez znalosti těchto zákonů láska matčina příliš často nedosahuje odměny jiné leč v rakvi dítěte. Že skoro třetina všech dětí narozených v naší zemi umírá prve než dosáhne věku pěti let, lze přičítati jen neznalosti zákonů přírody, neznalosti lidské přirozenosti.“

A péče tato nepřestává snad narozením. Člověk „přichází do světa prázden vlády a pomoci vlastní, úplně odkázán k výživě a chování těch, kdož jsou kolem něho. Od prvního dechnutí jeho počíná jeho vychování. Když jednou jistá matka ptala se duchovního, kdy má začíti vychovávati dítě své již čtyrleté, řekl jí duchovní: „Milá paní, jestliže jste doposud nezačala, ztratila jste čtyry léta. Prvním úsměvem, jenž ukáže se na tváři dítěte, začíná váš úkol.“

Dle platných zákonů našich jest povinností rodičů, aby o dítě své *sami* starali se po tu chvíli, kdy ukončí šestý rok věku svého. Po dokonání šestého roku svěřuje se *škole*. Rodičové nejsou tím ale nijakž zbaveni dřívějších povinností, naopak, jim se ukládají ještě k těmto povinnosti nové, jimiž škole mají býti nápomocni v obtížné úloze, oni mají povinností vychovávati *společně se školou*. Vystoupením ze školy vráceno je dítě rodičům k další péči, když pak dospěje let dalších, odchází z otcovského domu, aby jako člen velké společnosti žilo život řádný, vlasti i národu prospěšný.

Vychování rozdělujeme si na to, které hledí k *vychování těla* a na ono, které *vychovává ducha*.

Jak vésti si mají rodiče v prvním i v druhém směru, má býti v dalších hovorech ukázáno.

Vychovávání těla.

Tělesné vychování dětí počínaje od jich narození.

Dítě narozené spočívá obyčejně v ochraně rozumné babičky a lidí domácích. Že v ošetřování jeho přihlížeti nutno ku každé maličkosti a že vše to má se díti s opatrností co největší, netřeba snad připomínati; jest dítě stvoření útlé, nezvyklé vlivům okolí, neotužené, pohromám tělesným snadno přístupné. Dítě koupejme ve vodě přiměřeně (35—37° C.) teplé, chraňme je všeho nastuzení, zavinujme volně do suchých látek a pokládajíce je na peřinku, druhou peřinkou přikrývejme. Zavinování do peřinek má se díti *volně*, rozumně. Mnohé ženské mají zvykem, že natáhnou dítěti násilně nohy, div že je nepřelomí, stáhnou nohy i tělo silně plenkou, ruce přitlačí k tělu tak, že dítě vyhlíží jako nějaký dřevěný voják a nyní je celé do peřinky zabalí, ale ne jako živého tvora jemňounkého, nýbrž jako nějakou loutku nebo kopu plátna. Jsou i takové ženy, které právě v takto tvrdém zavinování vidí jakousi hezkotu! Matky rozumné mají zavinovati dítě proto, aby bylo v teple; nechtějí-li vzrůstu jeho překážeti, nesmí nikdy brániti peřinkou ve volném pohybu rukou a nohou. Ono arciť dítě silně zavinuté nevyžaduje tolik opatrnosti a může se ledabylo nositi, ale — co říká tomu jeho tělo,

zdraví a co řeknou tomu vůbec zákony přísné přírody, která poklesky a hříchy ráda neodpouští?

„Ale vždyť by se dítě v obličeji poškrábalo!“ namítne mi některá matka. Dobře, tedy mu ostříhejte nehty. A udělá-li si jimi ještě několik těch čárek přes obličej, nebojte se, že mu to tak tůze nebezpečné, ba stokráte méně než barbarské lisování jeho rukou v peřince!

Přejme dítěti co nejvíce tepla. Postýlka jeho nestůj tedy nikdy u okna, u dveří nebo v průvanu, ani zase příliš blízko u kamen. Zahřívá-li dítě sama matka svým teplem tělesným, je mu nejzdravější. Proto ať spí dítě co možno nejvíce a nejdéle u matky své, jejíž dech jako by mu život dával se zdá. Notná chyba ale jest, necháváme-li dítě spáti se starou babičkou nebo s chůvou příliš letitou; tu se staré tělo zotavuje silou, které mladému tělu ubývá, jež proto i slábne.

Rozumí se, že i čistý, zdravý byt působí blahodárně na vývoj a zdraví dítěte, jako zase opáčně byt vlhký, nečistý, nevětraný. Čistota i u dítěte zdravím polovičním a na to nikdy nezapomínejme. Dítě budiž tedy často převlékáno a do častěji převleknutých peřinek i plen kladeno. Po jídle a po pití nenechávejme mu ústa neotřena, usnulo-li a zanečistilo své plenky, nikdy nenechme je v nečistotě (snad k vůli své lenosti) povalovati.

Při té příležitosti bude dobře, zmíniti se o uspávání dítěte. V některých rodinách ani nemohou si pomysliti, že by bylo možno dítě vychovati bez kolébky. Kolébka stále u nich je v práci a „ramplujíc“ po podlaze, často nerovné, přehazuje dítě sem i tam, až ten ubohý človíček utlučen a usmýkán konečně umdlí a usne, nevylítl-li dříve také z „lůžka“ svého. Řeknete-li

takovým matkám, že dítě kolébáním se omamuje a otupuje na mozku, vysmějí se vám a neuvěří. Nejpřirozenější spánek pro dítě je ten, v nějž tělo jeho pohřížilo se samo; chceli někdo již mermomocí dítě ku spaní „uhejčkati“, nuže, ať poříídí mu houpačku, tou pak ať zvolna, mírně a bez nárazů pohybuje.

Velmi zdravé je dětem, mohou-li se zdržovati za *mírného počasí* venku. Nechať chůvy a kojné, jakož i matky dopřejí jim tedy toho dobrodiní zvláště v letních teplých dnech bezvětrných.

Přicházíme k *potravě* dětské. Že nejzdravějším a zároveň nejpřiměřenějším pokrmem i nápojem pro děti jest mléko mateřské, kdož by pochyboval. Dítě budiž kojeno vždy asi po třech hodinách, tedy za den 8—10kráte. Po čtvrtém měsíci dávejme mu kašičku (řídkou) upravenou z mléka kravího a z mouky. Slabá káva, řídká kaše krupičná, syrovátka — toť vše jsou pokrmy pro dítě velmi příhodné. Každý pokrm, jejž dítěti dáváme, budiž nejméně 30, nejvíce 35° C. teplý. Pokrmy dobře bude dětem lžičkou, nebo pomocí cucáčků dávati; nikdy neužívejtež k tomu, matky, oškliv ých cumlů. Jest jisto, že způsobují dětem v ústech houby, plesnivici, větry, hryzení a podobné neduhy, dále že ústa neustálým roztahováním nabývají tvaru širokého.

Důležiton úlohu hrají ve vychování malých dětí *kojné*. Dr. V. Šel, spisovatel výtečného dílka „Dětské nemoci“, praví, že vlastnosti dobré kojné mají býti asi tyto:

„Musí býti silná a zdravá, mezi 16 a 30 roky, mravná a bez vášní. Také budiž k tomu hleděno, aby byla slehla asi v tomtéž čase, nebo trochu dříve, než matka. Rozdíl tento neobnášej přes dva měsíce. Prsy má míti mírně veliké ale

plné, bez nádorků a tvrdosti. Kůže prsů musí býti čistá, bez vyraženiny; bradavky pravidelné, hezky vyčnívající. Zuby ať má zdravé a vlasy husté.“

Že vliv kojné na zdraví i povahu dítěte neodolatelně působí, ničím upříti nelze. „Titus,“ vypravuje Komenský, „že nezdravou chůvu měl, po všecken život svůj nezdravý byl; Caligula, římský císař, byl ukrutný tyran a v lidské postavě litá šelma: čehož příčina rodičům jeho se nedávala, než chůvě, kteráž nejen že sama v sobě bezbožná, hněvivá, ukrutná byla, ale i bradavic sobě krví pomazujíc mu ssáti dávala, on tak vzteklý a vražedlný učiněn, že když koho zavraždil, krev na meči zůstalou jazykem chutně oblizoval, aniž se krve lidské nasytiti mohl, až i si přával, aby všickni lidé jednu hlavu měli, aby ji jednou ranou skrojiti mohl. Tiberius císař byl hanebný ožralec: čehož opět dějepisci příčinu kladou, že velikou ožralkyni za chůvu měl, kteráž jej také hned v maličkosti k vinným polívkám navedla.“

Na našem venkově bývá zvykem, že matky *odstavují* dítě *náhle*. To je veliký nerozum! Pomysleme jen, kterak by asi bylo člověku, jenž by najednou změniti měl svou potravu, aby na příklad Maďar zvyklý špeku, vepřovému masu a vínu, měl začít jísti brambory a podmáslí nebo sbírané mléko jako náš tkadlec v Krkonoších. S tím by se asi divně dálo! A tak nakládají naše matky se svými — *dětmi*, a za to jim náhradou pověsí na krk nějaký stříbrný dvacetník! Milé matky, tím dítěti nepomůžete; ale chcete-li býti rozumnými vychovatelkami a uspořiti dětem soužení, *připravujte* na odstavení dítě a odstavujte je ponenáhlu, ono pak snadno důležité změně přivy-

kuje. Zvyk je druhá přirozenosť a nač si dítě zvyklo, tomu odvykati musí *pomalu*.

Pláče-li dítě, nelekejme se toho hned příliš. Jeť i ten pláč dítěti prospěšným a často takový „zlobič“ pláče ze zvyku, pro vyražení; když jej to již omrzí, utiší se. Uspávati dítě odvarem z makovin jest hřích „do nebe volající“. Barbarským matkám, které prostředku toho používají, sděliti bude jen, že odvar ten jest vlastně slabým *jedem*, kterým ony děti své — otravují ponenáhlu a neusmrcují-li je, otupují jejich rozum. — Děti své mrzačí též takové nedočkavé matky, kteréž příliš záhy je posazují, na nohy staví a choditi učí; kosti malých těchto lidiček jsou ještě jemňounké, chrupavkovité a seslabují se. Nechť jen se dítě válí na posteli nebo na zemi, vždyť je mu to ku zdraví a k otužení těla; jen je nenamáhejme záhy. „Neučme dítě choditi, naučí se samo!“ praví jistý moudrý lékař a dle rady té měly by se říditi i naše matky.

Co další výživy dítěte se týče, budeme zvláště hleděti, aby dítě dostávalo k jídlu mléko s moukou smíchané, řídké kaše, lehká jídla z mouky, málo polévky hovězí a slabou kávu hezky „bílou“. Dítě nechť jí ráno, dopoledne, v poledne, odpoledne a večer. Když je dítěti 6 let, nechť dostává již tutéž potravu, jako dospělý člověk. Voda je dětem nejzdravější nápoj. Dávati dětem pivo, víno a jako pro nějaký „mls“ kořalku, je nerozum škodící zdraví jejich nad míru. Vždy dbejme ve všem míry a nepřecpávejme děti, nechceme-li z nich vychovati velkobřiché jedlíky. Když Angličané přivezli do Londýna zajatého krále Zulukafrů z Afriky, co tu bylo divení, že sní ráno na posezení 7 liber hovězího masa; ale když leckteré dítě naše jí toho tolik, že by do-

spělý toho nezmohl, nediví se tomu nikdo. Pořádná životospráva jest nejdůležitější podmínkou zdravého žití a často dělá divy s lidmi churavými. Přejme dětem spánku 10ti až 12ti hodin denně, navykejme je, aby alespoň jednou, neb dvakráte za týden se koupaly, nebraňme jim hráti si a přiměřeně na zdravém vzduchu se pohybovati. Drobná cvičení tělocvičná již v těchto létech dítěti jsou ku prospěchu.

Dbejme u dětí též přiměřeného *oděvu*. V létě není zdrávo míti oděv příliš teplý, v zimě ne příliš studený. V zimě zvykejme dětem otužovati se. Rukavic budiž užíváno málo, šálů okolo krku nikdy. Nohy, břich a prsa buďtež vždy chována v teple. Příliš-li dítě zimy chráníme, vychováváme mazlíčka, který onemocní, kdykoli na něho studenější větřík zavane: vždy tedy otužujme spíše děti, než abychom je příliš ošetřovali proti zimě. Náhlých nastuzení arcit musíme je chrániti. Zlaté středocestí i tu nejlepší je cestou!

Plíce a srdce.

Dýcháním přichází do plic vzduch chřtánem a průdušnicí. Plíce, jak známo, jsou kypré jako houba a obsahují asi 1800 milionů dutinek. Dutinky tyto naplní se při vdechnutí vzduchem z venku přivedeným, kterýž stýká se tu s krví již upotřebovanou a očisťuje ji, by opět v těle účinkovati mohla. Vzduch vdechnutý obsahuje ve 100 měrách 20·96% kyslíku, 79% dusíku a 0·04% *kyseliny uhličité*. To je vzduch obyčejný, čistý. Výkonem, který podstupuje, v plicích vypotřebuje se ale tak, že vydechnut má ve 100 měrách již jen 16·38% kyslíku, 79·55% dusíku,

ale *4.07%* *kyseliny uhličité*. K tomu dobře si zapamatujme pro celou rozpravu tuto, že *kyslík* jest plyn blahodárně působící v útrobách těla lidského vůbec, *kyselina uhličitá* ale že jest zhoubce zdraví, plyn skoro jedovatý. Bude tedy rozumný člověk vždy dbáti, aby dostávalo se mu do plic co nejvíce kyslíku, kyseliny uhličité co nejméně. *Nejvíce kyslíku ale obsahuje vzduch čistý*, o ten tedy budeme vždy pečovati.

Jak zhoubně vzduch zkažený účinkuje na ústrojí těla lidského, vidíme na smutném příkladě tomto: V roce 1848 vezl jeden parník 200 vystěhovalců do Ameriky. Když přišla na ně bouře, velel kapitán, aby všichni šli do nevelké kajuty a všecky otvory by se zavřely, aby ze šplýchajících na palubu vln žádná do kajuty se nedostala. Osoby uzavřené vdychovaly zase týž vzduch, který právě vydychovaly i byly by všecky zahynuly, kdyby jeden silnější z nich nebyl prolomil východ na palubu. Než pomoc přivedl, byli z nich sedmdesát dva mrtvi, z ostatních mnozí ještě skonávali; těla byla křečemi celá zkroucena, z očí, chřípí a uší cedila se jim krev. Kapitán nevěděl, že z plic vyšlý vzduch je zkažený, zkažený vzduch že je člověku jako jed, bez čerstvého vzduchu že mu nelze žíti.*) — Vidíme na tomto případě, jak nezdravo jest, bydlí-li mnoho lidí pohromadě často v nevelké světnici a jak mocný účinek má na zdravotu obydlí i obyvatelů *větrání*. Větráním vypuzujeme vzduch zkažený a nahrazujeme ho novým, čistým. K čistění vzduchu vedle toho slouží nám rostliny v obydlí chované. Rostlina, jak každý vzdělaný člověk ví, dýchá podobně jako člověk, s tím ale rozdílem, že vdechuje lidem

*) J. K. Škody: „*Omylové u vychování*“.

škodlivou kyselinu uhličitou a vydychuje užitečný nám kyslík. Ejhle, jak prospěšný úkol vykázán rostlinám! A proto člověku velmi zdrávo je v lesích, v zahradách, v sadech a venku, ve zdravém, čistém vzduchu vůbec. Dále škodí plicím vzduch kouřem a prachem zanečistěný, přeplněný plyny a výpary ze záchodů, stok a kanálů. Ve světnicích, kde topí se uhlím, vyvinuje se při špatném „tahu“ kamen kysličník uhelnatý, plicím nad míru škodlivý. Zabrání-li se prchání jeho zavřením trouby vedoucí do komína, stává se — bohužel, dosti často! — že kysličník rozšíří se tak mocně ve světnici, až i lidi udusí.

Plíce jsou jedním z nejdůležitějších orgánů lidského těla a že za dnů našich tolik lidí trpí a umírá následkem chorob a nemocí plicních, dosvědčuje, že lid náš dosud zdravotních zákonů málo jest vědom a že zvláště toto choulostivé ústrojí nešetří a netuží. Navykejme již mládež, aby chránila se přílišného studena, v němž by snadno ulovila si nastuzení, kouření pro plíce i žaludek škodlivého, unavení a pití ve chvíli, kdy je uhřáta a upocena. Aby plíce sesílily a otužily se, potřeba, aby mládež často a hodně se pohybovala ve vzduchu zdravém (důležitost her dětských tu opět v oči bije!), aby zvykala si přímé chůzi a přímému sedění při všech domácích pracech. Houpání, skákání a plování zvláště napomáhají k rozvinutí koše hrudního a čím větší koš hrudní, tím větší a silnější jsou plíce! Kdo toto váží, uvěří zajisté, řekneme-li, že pravými ničiteli plic dívčích jsou osudné šněrovačky, do nichž matinky dcery své již v mladinkém věku zatahují, aby byly „štíhlé“ nepamatujíce, jak škodlivě toto stahování na vývin koše hrudního i na plíce působí! „Co je rozličných chorob,“ praví dr. F. S.

Kodym, „jak plícních, tak srdečních, jaterních, žaludkových a jiných, které všecky z takového utahování svůj počátek berou — arciže ne najednou, ale pomalu! Věru, že je to jen rouhání se božské prozřetelnosti a svolávání na se trestů božích! Kdyby se ale některé zmínil, proč se tak utahuje, oč že se usměje a třebas by sotva dechu popadati mohla, bude přec ujišťovati, že není pranic utažena, a mimo to, že už je na to zvyklá. Jedině na bále to přec uznávají. Přišlo-li tu slečince na nic, hned se všech stran volají: šněrovačku popustit! A přeřízne-li se tkanička a skřipec povolí, nebohá si oddechne a opět okřeje. A myslíte, že si to vezme za výstrahu? ba ne, zejtra se zašněruje zas tak. — Lékař zakazuje, moda velí a zpozdilosť tuto poslouchá!“

V některých obcích méně pokročilých krajin naší vlasti pití kořalky a kouření již u mladíků 10- 15letých je oblíbeno. O škodlivosti kouření vyžádala si francouzská vláda v r. 1881. dobrozdání od lékařů akademie. V dobrozdání tom (sepsal je professor Lagneau) dočítáme se o zhoubnosti kouře tabákového na ústroje zažívací velmi mnohého, čeho by měli rodičové dětem svým kouření dovolující býti pamětlivými. Professor Lagneau tvrdí, že kouř tabákový nejen zádušnosť, ale i tlukot srdce, prsní křeče, katary plic a tuberkule způsobuje u mládeže — nehledíme-liž ani na účinky v hlavě a smyslech její.

A co máme říci o lidech, kteří nemohou se ani dočkati chvíle, kdy dítě jejich, byť i slabounké, vystoupí ze školy, aby je poslali do továrny, této pravé lidomorny, v níž souchotiny jako houby rostou? Mohli by je dáti do služby, kde by řádnou majíc stravu ve vzduchu čistém, prachu a škodlivých plynů prázdném pohybovalo se; ale toho

neučiní, poněvadž jim nerozum jejich jinak velí, ano oni by děti své poslali tam dříve, než by jim bylo 14 let, kdyby jen mohli! Roznemůže-li se tak v chlévě tele nebo koza, co je tu běhání, starostí a ošetřování; ale děti své, tyto drahocenné poklady, posýlají do továren nic na to nedbajíce, že je jistě zmrzačí na těle a zkazí na duchu. *Tak se vychovává leckdes mládež, z které vyrůsti má šťastné potomstvo!*

Nyní něco o *srdci* a o *krvi*. Srdce jest sval nemálo důležitý, sloužící k tomu, aby sváděl i rozváděl krev, tuto mízu živototvornou, z těla i do těla lidského. Děje se to tímto způsobem: Krev, která byla proběhla části těla lidského žilami jí určenými, využitkována jsouc, žilami vratnými (*vratnicemi*, venami) vrací se do srdce pravou předsíní. Projdouc komorou pravou ubíhá do plic kde přijímá jmenovaný již kyslík a s ním se mísíc nabývá čistoty i jasné barvy, vypouštějíc zároveň vodní páry a kyselinu uhličitou. Z plic, vlévá se do levé síně srdeční a z levé komory srdečnicí do tepen čili *zdrojných žil* (arterií) jsouc rozvedena do celého těla se ubírá. Vše toto děje se souměrným svíráním a rozevíráním srdce, kteréž tak způsobuje známý tlukot.

Krev jest živitelkou těla; má-li úkolu svému dostáti v každé době, musí sama býti živena řádnou stravou, musí ve proudění svém podporována býti vhodným pohybováním, prací a tělocvikem, musí konečně čistěna býti vzduchem zdravým, nezkaženým. Vše, co škodí plicím, škodí i krvi; plíce a krev jsou od sebe neodlučitelny. Není-li krvi poskytováno dostatečné výživné látky, která se jí přivádí potravou lidskou, stává se

chudou k vyživování těla (chudokrevnosť) a toto zanedbání její mívá za následek různé neduhy, nejčastěji souchotiny.

Znečištěním krve jedem hadím, slinou vzteklých psů, mokem z mrtvol a hnisem z ran přivádí se tělo ve velké nebezpečí. Proto klademe na srdce v takových případech *hned* a to *bez prodlení* povolati pomoc lékařskou. Okamžik zanedbaný smrt tu přináší. Ostatně radno při nemocech plicních i srdečních a krevních bez odkladů poraditi se s rozumným lékařem; jsouť neduhy, které člověk ku své zhoubě zanedbává tak dlouho, až již není pomoci žádné. Proto vždy lepší malá pomoc, než-li velká nemoc a smrt ze zanedbání její. Zdraví jest bohatství, které ztraceno ničím nahraditi, za žádnou sumu koupiti se nedá. Beze zdraví není šťastného života. „Celá nauka o zdraví dá se vyjádřiti jedním slovem a to je: *čistota.*“ K té tedy již mládež navádějme co nejpečlivěji slovem, zvláště ale příkladem. Okolí i lidé okolo dítěte buďtež vždy čisti. „Takováto v celém zevnějšku i okolí dítěte žádaná čistotnosť přejde i do jeho myšlení, žádání i do celého díla duševního, a když jí mládeneček za některý čas zvykl, zvláštní na něm bude klenot po všechen čas života,“ dí Komenský.

Netrpme nečistoty v dětských hračkách a na místech pro ně určených a vychováme lidi čistoty milovné, kteří nebudou před dveřmi a okny stavěti záchody a dělati hromady mrvy s nádržkami na hnojovku; dbejme čistoty ve všem a všude a z naší mládeže vyroste potomstvo, jemuž zdravá obydlí, pořádek a čistota v obci, hlavní to podmínky zdravotnictví vůbec, budou podmínkami nutnými, jichž nezanedbají nikdy.

Čistota — půl zdraví.

Ústroje zažívací.

Ústroje zažívací jsou: *jícen*, *žaludek* a *střeva*.

Jícen jest 20 až 24 cm. dlouhá roura počínající u hltanu a končící u žaludku. Žaludek jest zvláštní podlouhlý vak s četnými žlázami a svalovými vlákny, kterými je stále pohybován. Střeva jsou 3- až 6kráte delší než člověk sám, měří tedy 4 až 7 metrů.

Potrava rozžvýká a rozmělní se v ústech zuby. Jazyk ji převaluje a jaksi probírá, sliny změkčují a uzpůsobují k polknutí. Když dostane se hltanem do jícnu, tlačí ji tento svíráním svých stěn až k přednímu otvoru žaludkovému, česlu. V žaludku vniká v potravu zvláštní šťáva vyvinující se z bradaviček žláz žaludkových stěn a žaludek neustálým stahováním a roztahováním stěn svých míchá potravou. To, co v ní tekutého a lehce rozpustného, rozpouští se a hned ze žaludku jemnými cevami do krve se tlačí, ostatní vratníkem (zadní otvor žaludku) do střeva vbíhá. Ve střevách spojuje se potrava se šťávami ze střev, z jater a ze sliznice břišní, které ji rozdělují na bílou, tekutou mízu a na hustší látku; ona střebavkami (zvláštní to druh cev) do cev krevních vniká a s krví se mísí, tato střevem ven z člověka jako látka nezažitelná a nepotřebná vychází. Ona bílá míza jest vlastně látka, která krev obnovuje, živí a tak celému tělu nových posil přináší.

Játra vylučují žluč, sliznice břišní zvláštní šťávu světlou, obě šťávy tyto vnikají do střev a pronikajíce potravu k využitkování jejímu pomáhají. Ledviny vylučují z krve moč a do měchýře ji vpouštějí, slezina, jak se za to má, účinkuje při obnově krevních tělísek.

Člověk žijící potřebuje, aby živ byl, neustále

nových látek, které by ztrávené a zpotřebované tělu jeho nahradily. Toto nahrazování látek děje se potravou a nápojem. Člověk požívá potravy dvoje; jedny slouží k tomu, aby z nich tělu vydávána byla krev, a aby tedy tvořily i maso, kosti a nervy, druhé mají poskytovati člověku tepla vnitřního a mají nápomocny býti při obnovování krve, při dýchání tedy a pod. První potraviny nazývají se *dusičnaté*, druhé *bezdusičné*; ku těmto počítáme zvláště potraviny obsahující škrob, tuky, cukernaté látky, klíhoviny, lihové nápoje a pod., k oněm všechny takové potraviny, z kterých tělo se tvoří a které tedy obsahují prvky: dusík, kostík, vápno, síru, draslo, sodu a pod. Řekli jsme již v 1. kapitole rozprav těchto, že dítě po 6. roce může požívati pomalu těch potrav, kterých požívá člověk dospělý. Dodati dlužno k tomu nyní, že záleží nemálo na tom, aby potrava udílená byla dobrá, aby jí bylo dosti mnoho a by udílení to dělo se jakýmsi pořádkem vždy ve pravý čas. Stejně důležito je, aby potravy dusičné i bezdusičné náležitě se při požívání mísily to jest, aby nebylo člověku podáváno buď *jen* těchto, nebo *jen* zase prvních. Dlužno tedy voliti vždy potravy takové, ve kterých jsou látky bezdusičné i dusičné v náležitém poměru obsaženy. Nejlépe tak urovnáno je mléko.

Chtíce dosíci náležitých poměrů látek potravních, mícháme je; i požíváme maso s chlebem, omáčkami, zeleninou; připíjíme, přikusujeme. — Zdraví a stáří člověka arcit vždy na zřeteli míti budeme; co je mladému zdrávo a užitečno, je někdy nezdravé pro staršího, co může bez bázně jísti zdravý člověk, nesmí často požívati člověk nemocný a tedy slabý. Vždy ale zlatým pravidlem budiž pro každého při jídle *střídmosť*. Jez každý,

když máš hlad a pokud máš hlad, vždy „s mírou“. Obdivujeme se často lidem, kteří dočkají se vysokého stáří, ale kdykoli pátráme po příčinách toho, vždy objeví se nám na místě divů a tajností, jichž jsme snad čekali — střídmé žití. Přecpávajíce dětem žaludky nejen že zdraví jim kazíme, ale cvičíme je býti jedlíky, kteří v letech pozdějších hltají k obdivu lidí veliké dávky potravy, aniž by jim to k užitku nějakému bylo.

Kdo tak si počíná maje za to, že snad dítě spěšně poroste a síliti bude, „totéž dělá, co zahradník nerozšafný, kterýž chtěje, aby mu strůmek spěšně rostl a brzy kvetl, k zahřívání jemu kořene vápna přisýpá. Takť jest, že spěšněji poroste a pokvete: ale také spěšněji vadnouti a schnouti začne, až i dřív polovice dnů svých uschne.“

Jedení hltavé nedopouští dále nijakž, aby člověk potravu náležitě rozžvýkal. Taková potrava obtěžuje a namáhá žaludek, který často churaví následkem vysilování zbytečných. Při jídle ani mluviti, ani duševní prací nějakou zaměstnávati se člověk nemá. Mluvení přivádí člověka v nebezpečí, že polkna kousek potravy do trubice v plíce vedoucí zadusiti se může, čtení — nyní tak zhusta obvyklé! — odnímá od žaludku krev, která v mozku se soustřediti musí a trávení seslabuje. Po jídle přejme si chvíle k odpočinku, aby žaludek volně tráviti mohl; příroda sama toho žádá a zvíře najedené z pudu k odpočinku uleha. Po odpočinku procházka a pohybování prospěšno. — Chraňme se požíti potravy podezřelé, jako jsou plesnivé výrobky masité, houby a pod. Co s chutí sněděno, ku prospěchu člověku, co s nechutí, ku škodě jest. Požili-li jsme něco nebezpečného, hleďme, aby ze žaludku bylo ihned odstraněno dávením. Mládež

zvláště musí býti chráněna před pojídáním hub, rostlin, plodů rostlin jedovatých a pod. Jeví-li se při ní nějaké známky otrávení, ihned zavolán budiž lékař.

Tak vedena jsouc mládež k pořádku a naváděna hned v mládí k střídmosti, navyká a navykne si jistě člověku prospěšné životosprávě, která věk lidský zázračně prodlužuje. Ne to, co sníme, ale to, co také zažijeme, je tělu ku prospěchu. Proto směšná je domněnka, jako by přílišné požívání potravy člověku zdraví zjednávalo a síly poskytovalo; *člověk nejzdravějším je, střídmě-li žije.* — Bludem tomuto podobným je domněnka, jako by pití piva a vína sloužilo ku zdraví člověka.

Pivo i víno jsou pouhé lahůdky, které nesílí ani nevyživují tělo lidské a jako lahůdky tedy měly by býti ceněny.

Nejzdravějším nápojem je čistá, pramenitá voda „Blahoslavená voda, ta rozumu nekalí."

Ústroje pohybu

jsou *kosti, svaly, nervy.* Nervy pobádají svalstvo, svaly pak pohybují kostmi. Všech kostí má člověk ve svém těle 208, nepočítáme-li 32 zuby. Kosti tyto rozdělujeme si na lbové, obličejové, páteřní, hrudní, pánvičné a předních i zadních okončin. Pro vychovatele nejdůležitější jsou kosti páteře, okončin a zuby. Kosti vůbec jsou v mládí dětském tak měkké, že spíše chrupavce jsou podobny. Nerozum tedy veliký jest, nutí-li rodiče malých dětí, aby záhy na nožičky se stavěly a seděly. Kosti měkkounké namáhají se, křiví a zkázu

béřou. Když pak se byly kosti již ustálily a utvrdly, chráněna musí býti mládež, aby jich v končetinách nezlámala, nebo z kloubů jednotlivých nevymkla. Pohroma taková mívá za následek nejen velké bolesti, ale často i zmrzačení, kterýmiž člověk ku práci neschopným se stává. Dobře tedy ve případech takových rychlou pomocí lékařskou nešťastnému přispěti, ne pak poškozený úd rozličnými „prostředky“ hojiti a poranění zastarat nechati.

Páteř složena jest z 26 kostí, mezi nimiž 24 článků nazvaných obratlů. Otvorem páteře vine se *mícha* a vysílá do celého těla *větve nervové* až v neviditelná vlákna se rozbíhající. Nervy tyto jsou svodiči pocitů tělových. Zkřivením páteře člověk zhrbatí. Toto zkřivení již v útlém věku počíná a sice z příčin těchto:

„1. Když matka dítě příliš časně do peřinky obalovati přestává.

2. Když dítě příliš záhy v sedění a v chůzi cvičiti se musí.

3. Když dítě ustavičně na též ruce se nosí, vždy za tutouž ruku se vodí a dvéře klikou, vysoko se nalezající, natahujíc se, vždy touž rukou otevírá.

4. Když dítě příliš dlouho státi neb seděti musí, neboť unaveno schoulí se, čímž páteř na stranu se zakřivuje.

5. Když dítě navyká si zkřiva státi, zkřiva seděti, jednu lopatku výše držeti a vše vždy v též ruce nositi.

6. Když dítě při práci (psaní, vyšívání atd.) pouze jednou (obyčejně pravou) rukou o stůl opírá a výhradně jen jednu (pravou) stranu těla

v činnosti udržuje, čímž svaly na druhé straně valně ochabují.“ *)

Dívky, jsouce těla slabšího, zkřivením páteře častěji trpí než otužilejší chlapci. V domácnosti hlavně k tomu, co výše uvedeno přihlížeti se má, aby nejevily se brzy následky nedbalosti na mládeži naší. Chvály hodno bude tedy a dětskému zdraví nejvýš prospěšno, budeme-li dbáti, aby chlapci i dívky vždy přímo seděli a chodili. Kývání tělem se strany na stranu, sedění skrčené a ohnuté chození budiž vždy jako nepěkné i nezdravé zakazováno.

Hry a *tělocvik* jsou tu nejlepším chránidlem proti všemu zkřivení páteře i jiných částí kostry; chránidla tato cvičí a utužují svaly, v nichž spočívá síla člověka, a celé tělo obrněnějším proti vlivům okolním činí. Tělocvik jako důležitá podmínka zdraví i síly tělesné uznáván byl ode dávna u všech jen poněkud vzdělaných národů, měl by tedy i u nás *více* ještě než dosud býti pěstován. Školy poskytují mládeži příležitosť tužiti tělo tělocvikem, dospělejším buďtež jednoty sokolské a tělocvičné střediskem, v němž tělo se sílí. Jen ve zdravém těle zdravý duch dlíti může a tělo bude zdrávo, bude-li cvičeno, otužováno, síleno. *Nechceme-li býti brzy národem slabochů a neduživců, pečujme více o tělocvik!*

Kdo tedy dítě své stále ošetřuje tak, že ono sotva pohybovati se může, nerci-li svobodně si proskočiti, ten nedočká se u něho silného těla a zdravé barvy. Nechme děti běhati, skákati, lézti i kotrmelce metati, dovolme jim v zimě s opatrností před nastuzením jezditi na sáňkách a klou-

*) Klika: „Proč a kterak máme zdraví dítek šetřiti“, str. 57.

zati se na ledě — a uvidíme, že ne ku škodě (s měrou-li užíváno bude všeho), ale ku prospěchu těla jejich to bude. Kdo by nechtěl věřiti, že namáhání svalů skutečně tělu prospívá, nechť jen postaví vedle sebe mazlíčka některé starostlivé matinky slabého a neduživého a hocha pracujícího, otužilého, a uvidí, jaký bude to rozdíl!

Zuby zasluhují vším právem pečlivého ošetřování a sice nejen proto, že přispívají k ušlechtilosti člověka, ale i z té příčiny, že jsou důležitým činitelem při zažívání rozmělňujíce potravu a ku ztrávení způsobilejší ji činíce. Bohužel, že právě zuby nejen nešetří se, ale někdy i zúmyslně kazí. Po horkém jídle hned pije se voda studená nebo pivo od ledu, tvrdé ořechy se louskají zuby jako kleštěmi, zuby se nečistí, nebo nožem, vidličkou, jehlou a pod. vyprazdňují a to vše zhoubně působí na zuby naše. Každý zub potažen je na svém povrchu zvláštní látkou skelnou, která zub před zničením chrání. Takovýmito ale násilnými účinky trpí povlak zubní, praská, drobí se a zub — se vyžírá. Bolest zubní je pak člověku za nehospodářství jeho odplatou.

Nechť již v mládí svém šetří mládež zubů. Každodenně alespoň dvakráte buďtež zuby vyplachovány (nejlépe po jídle), aby hnitím zůstalých v nich potravin nekazily se. Střídání studených a horkých pokrmů a nápojů rychle za sebou nebudiž trpěno, louskání pecek a ořechů i píchání do zubů tvrdými věcmi přísně zakazováno. Bolí-li zub, neužívejmež k utišení jeho kapalin, po kterých se drtí; obyčejně drtí se zub bolavý, ale zároveň s ním i zuby okolní. Také nebudiž každý zub *hned*, jak zabolí, trhán; často se „vybolí“ a zase dobře slouží. Natírání dásně u bolavého zubu chloroformem utišuje *obyčejně* zub velmi brzy.

Mozek.

Celou lebeční dutinu vyplňuje mozek, jenž váží v dospělosti své obyčejně $1^1/_2$ kilogramu. Složen je z mozku *velkého* a z mozku *malého*, umístěného v zadu dutiny lebeční. Celý mozek ovinut je blanami a sice třemi: podlební, pavučnicí a na mozek přirostlou skoro omozečnicí. Malý mozek je rozličně, jako keřovitě, rozbrázděn. Nejdolejší část mozku je *mícha*, která vine se skrze páteř a rozbíhá se malinkými žilkami po celém těle. Žilkám těm, tu i tam tak jemným, že jich ani nevidíme, říkáme *nervy*. Po těchto nervech jako po nějakých telegrafních drátech svádějí se pocity těla, tedy pocit zraku, sluchu, hmat atd. do mozku, ústředního sídla všech smyslů.

Mozek jest tedy ústrojí velmi citlivé a velediležité pro duševní život každého člověka. Častým zkoumáním a přirovnáváním shledalo se, že lidé učení mají větší mozky než neučení a z toho soudí se, že velikosť i vyvinutí mozku souvisí s vyvinutostí schopností duševních velmi úzce. Badatelé shledávají v poslední době, že zvláště závitky na povrchu velkého mozku jsou dobrým znamením duševního vývoje člověka; shledaliť totiž, že čím vzdělanější a učenější člověk byl, tím více těchto závitků mozek jeho měl.

Mozek má potřebí nejen otužování, ale i ochrany a odpočinku. Hlavním pravidlem rodičů rozumných bude tedy, aby dětí svých v mládí do učení nehnali. Jsou rodiče, kteří by nejraději, aby dítě, sotva že se mluviti naučilo, již také se učilo. To je velikou chybou; dítě hrej si a tuž své tělo volným pohybováním na zdravém vzduchu, učení bude míti dosti, až musí choditi do školy, do šesti let nezmešká ničeho. A když již s učením se

začíná, nepřidržujme dětí svých *dlouho* při učení. Jsou lidé, kteří domnívají se, že dítě snadno vydrží učiti se; oni nepováží, že i člověk dospělý, pracuje-li duševně 3 neb 4 hodiny, umdlévá tak, že není na chvíli schopen k další činnosti. Mnozí mají také zvykem, že dítěti za trest uloží něčemu se naučiti (a při tom nechají je třebas klečeti!) slíbivše mu, že dříve nedostane jísti, až se tomu naučí. Takové „učení“ ale je nerozumem. Dítě zemdlené nemůže při nejlepší vůli mozek k úsilovné činnosti napínati, neboť proti přírodě bojovati nelze.

Jako ve všem má po práci a namahání následovati klid a odpočinek, tak i v činnosti mozkové. Nevidíme ono namahání, které podstupuje mozek, proto často ve své pošetilosti nepomyslíme, co vše za chvíli nedlouhou musí vykonati. Mnozí zakládají si na tom, když dítě jejich, třebas osmileté hodně mnoho, pravím, *hodně mnoho* umí. Nechávají je učiti mimo školu vědomostem literním, hudbě, cizím řečem atd. Dítě napíná své poslední síly, tatík s matinkou září radostí, ale co bude a obyčejně *je* toho následkem? Dítě zemdlí a otupí přepínáním sil mozkových tak, že v době potomní není schopno ani k jednoduché práci duševné. Děti takové, kterým říkáme též „*zázračné*“, jsou pak pravými duševními mrzáky. Proto ani ve školách našich nesmějí děti dlouho držeti se v učení a čím jsou menší, tím kratší dobu tu zůstávají.

„Trápení tedy mládeže,“ dí Komenský, „bylo to, což se ve školách dálo: 1. že žáci šest, sedm, osm hodin každý den ve škole mívali, nébrž i privátně zvláště ještě hnáni byli. 2. Že zasypáni a zaléváni byli nesmírně vysvětlováním rozličným, nemírně diktováním a z paměti se učením obtě-

žováni, ježto tak tuze mládež hnáti, což jest než kaziti? Tím zajisté způsobem aneb se jim učení zošklivi, aneb mysl stupí, že potom, by chtěli, nebudou moci; an kůň se přetrhne aneb zvášní, když se mu přeloží; a nádobku máš-li s úzkým hrdlem, k níž podobni jsou přirození darové mládeže, musíš nelíti pramenem, než po krůpějích. Sic co spravíš? Přetékati bude na darmo; a čím víc mimo, tím méně do nádoby. Protož hloupý, kdo mladé učí ne podle toho, jak oni chápati mohou, než podle toho, jak sám cpáti může. A protož pohodlí bude žákům:

1. Co nejméně hodin za den k učení obráceti, přes čtyři jistě ne.

2. Co nejméně paměť jich obtěžovati, nic leda věci základní do paměti vštěpovati.

3. Ve všem se ku pochopitelnosti věku a prospěchu uzpůsobovati. Malé věci malým, větší větším náležejí."

A proto rodiče chvátajíce s vyučením mládeže již v prvních létech podobají se muzikantovi, který hru na půl hodiny vyměřenou za čtvrť, ba snad za méně ještě přehráti chce. Co ze hry takové bude a co z učení tak ukvapeného? Práce kvapná — málo platná.

Přirozeným, ku zotavení mozku sloužícím odpočinkem je nečinnosť duševní a spánek. Učilo-li se dítě chvíli, dopřejme mu, aby se proběhlo po zahradě nebo po dvoře; tím jen sesílíme opět ústrojí mozkové a krvi k lepšímu proudění a k nastřádání nových látek posilujících pomáháme. Spaním zvláště zotavuje se mozek. Malé děti pohříženy jsou ve spánek skoro po celý den, pak ale doby spánku ubývá, až na 8 hodin denně, kteráž je dětem počínajícím se učiti nejpřiměřenější. Spí-li dítě dlouho, bývá omrzelé, líné a jaksi

tupé; spí-li méně než 8 hodin, škodí si na svém zdraví. Spaní tiché beze snů, jest ovšem nejzdravější; neboť mozek posiluje se a nové látky ku své výživě potřebné shromažďuje, aniž by nových vydávati, to jest, aniž by se něčím namahati musil. Proto hříchem je na zdraví dětí páchaným, když se jim před spaním vypravuje o strašidlech a vůbec o takových hrozných věcech, které je pak ve spaní děsí. Zajisté, že každý z nás pozoroval, jak slabým, tedy neposilněným byl, prospal-li noc spánkem plným snů děsných a bouřlivých. Nuže a co působí na mozek starý, to tím více na útlý mozeček účinkuje!

Také spaní umělé, k němuž pomáhají dětem matky kolíbáním, odvarem z makovin, lihovinami a pod. je vždy ku škodě zdraví dítek.

Světnice, ve kterých se spí, nechť jsou dříve dobře provětrány. Kde mnoho lidí spí, nebo kde chovají se látky páchnoucí, nemá dítě spáti. V ložnici pak nebudiž ani studeno, ani horko *přílišné*, okna buďtež uzavřena. Postele přiměřeně měkké, v letě nejlépe slamníkem neb matrací a lehkou přikrývkou opatřiti bude. Nebesa nad postelí, kterými brání se ucházení výparu a znesnadňuje výměna zkaženého vzduchu čistým a zdravým, zavrhují se.

Zhoubně působí dále na celý mozek:

Zkažený vzduch, který kazí i krev. Krev obnovuje a nahrazuje látky v mozku zpotřebované a ztrávené; je-li zkažena, kazí i mozek a činí jej chorobným. Proto větrejme co možno nejvíce obydlí svá.

Pití lihovin. Lihoviny rozčilují ústrojí mozkové a seslabují je na dlouho. Z toho vidíme škodlivost uspávání dětí lihovinami. Mnozí útlocitní tatínkové i matinky mají ten roztomilý zvyk,

že jdouce v neděli do kostela, na pouť, nebo ke kupci vůbec, jsouce u „muziky“, na svatbě neb na pohřbu — kupují neb dávají dětem kořalku k pití. V některých vesnicích východních Čech je pití kořalky tak obvyklé, že rodiče ji dětem dávají i k snídani!

Ani koření nepatří k oněm věcem, které slouží mozku prospěšně. Jestiť lahůdkou rozčilující a co rozčiluje, také seslabuje. Proto mozek i nervy seslabuje také nemírné pití kávy, zvláště černé, a čaje.

Jak často vídáme tak otce nebo matku, kteří chtějíce, že přísní jsou, ukázati, tlukou dítě do hlavy, pohlavkují je, fackují a jinak bijí. Nerozumové ti nepomyslí, že tak silnými nárazy otřásá se mozek v hlavě a že nejen chorobu jeho, ale i značné poškození, ano i smrt taková „přísnost“ za následek míti může! Nevěřil-li by kdo, že mozek ve hlavě skutečně se otřese, nechť jen si vzpomene, kterak naše selky vytřásají pouhými nárazy máslo z forem, syrečky ze syrečníků a jak vyndavají se věci přilepené z nádob plechových a dřevěných!

Přílišné parno způsobuje zánět mozku. Nenechávejme tedy děti seděti blízko horkých kamen a venku bez čepic a klobouků na hlavě. Zánět mozku mívá obyčejně smrt za následek.

Někteří lidé řeknou: „Ale což, vždyť někdy při muzice v pranici jeden druhému hlavu rozbije a „nic“ se mu nestane!“

Inu ovšem, on snad péčí lékařovou a šťastnou náhodou se vyhojí, ale kdyby měl mozek porouchaný, sotva by na živu zůstal. Avšak dejme pozor, že i tímto poraněním hlavy, vlastně těmito surovými nárazy na hlavě způsobená poškození na mozku dříve nebo později se ukáží. Člověk si

potom nemůže vysvětliti, „od čeho má tu a tu nemoc v hlavě," a nevzpomene si, že tenkráte o té a o té muzice dostal bití a že jej tloukli do hlavy, až vše hřmělo.

Děti, které záhy učením nerozumně přemáhány byly, stávají se k stáru *nervosními* lidmi. Člověk takový není žádného mužnějšího činu schopen, všeho i vzduchu se bojí, není k ničemu. Někdy jsou takoví lidé i směšnými. Tak o Marii Medicejské se vypravuje, že nemohla podívati se na růži, ano že nesměla ani malovanou růži viděti. Kancléř Baco omdlel prý při pohledu na zatmění měsíce. Vévoda z Epernonu omdlel, jakmile spatřil králíka, a maršálkovi Albertovi vždy se zle udělalo, když přinesli na stůl pečené podsvinče. Erasmus nemohl cítit ryby; La Motte le Bayer nesnesl zvuku hudebních nástrojů; Tycho de Brahe upadl jako omráčen, spatřil-li lišku; poslední Přemyslovec nemohl slyšeti zvuk zvonů. Jsou to idiosynkrasie, nervosnosti směšné.

Byly doby — a ty nejsou tak daleko za námi — kdy nervosnosť u dětí, zvláště u děvčat, za známku útlocitu byla považována. Člověk rozumný ale brániti bude dětí svých, aby neduhem tímto nakaženy a ovládány nebyly ani v mládí, ani v stáří, neboť nervosnosť zaviněná je vždy zaviněným duševním mrzáctvím.

Zrak.

Drahý každému člověku smysl — *zrak* má za ústroj svůj *oko*. Oko vloženo jest pod kosti čelní v dutinu, jejichž stěn dotýká se nejzevnějším obalem svým, *bělinou*. Pod bělinou uložena je *cévnatka* tvořící v předu otvor *duhovkou* pota-

žený, pod cévnatkou *sítnice* nervová. Duhovka má uprostřed otvor nazvaný *zřetelnice*, za tím umístěna je *čočka*. Skrze zřetelnici a čočku vnikají paprsky z zevnějších předmětů na sítnici nervovou a účinkujíce na nervy v ní rozvětvené působí, že pomocí jich dojem do mozku přechází — člověk vidí. Jak je to v jednom, tak je to i ve druhém oku. Aby pak oko se strany na stranu pohybovati se mohlo, k tomu slouží svaly oční, jichž skrčováním a natahováním oko sem i tam jest pohybováno.

Zdravé oko vidí i drobné věci ve vzdálenosti 22 centimetrů; kdo věci blíže k oku posunovati musí, jest krátkozraký, kdo dále od oka, dalekozraký.

Zrak lidský kazíme již v mládí. Necháváme-li ležící dítě dlouho hleděti dolů, na strany, nebo nahoru (přes čelo) na věc nějakou, aby v tichosti déle zůstalo, navyká oko hledění v tomto směru a brzy šilhá. Důležito tedy, aby děti dívaly se na vše směrem přímým. Mladým i starým škodí umývání se příliš studenou i příliš teplou vodou. Jsou lidé pošetilí, kteří rádi myjí se vodou, ve které často i kousky ledu plují, majíce za to, že to člověku „zdravé“. Prach a kouř zle působí na oko. Do stodol, kde se mlátí a obilí čistí, na půdy a do komor, kde se přehazuje, nikdy dětí svých ku pomoci nebeřme; jemný prach z obilí jim v oči zalétá a dlouho škodí. Také kouř velmi nebezpečným nepřítelem zraku. V domácnostech často se stává, že kamna kouří, nebo že něco vyteče a spálí se na plotně. Domácí lidé buď proto, že je „škoda tepla“ (ať to třebas v létě), anebo z pohodlnosti nechají kouř pěkně ve světnici, neohlížejíce se na to, že jim i malým dětem, snad

i tam na kolébce ležícímu děcku nemluvněti — oči červenají!

Jako přílišné studeno, působí i horko. Sedí-li děti blízko kamen, dívají-li se do hořící pece tak blízko, že se jim až kůže suší, jakž na venku ne zřídka se děje k vůli pouhé „zábavě“, ničí zrak svůj nejen horkem, ale též přílišným jasnem. Působíť silné světlo na zrak škodlivě svým drážděním nervů zrakových a proto nezdravo je oku hleděti ve světlo hořící lampy, dívati se na slunce, na lesklou (osvětlenou) stěnu. Prudké paprsky silně v oko vnikají, nervy zrakové dráždí, seslabují častým účinkem svým a tak oko ponenáhlu k vidění zneschopňují. Drobné práce, jako jsou úkoly z psaní, počtů, kreslení a z ručních prací, nechať děti pracují ve dne; stane-li se, že nelze vyhnouti se práci noční, budiž lampa opatřena štítem, který brání paprskům světla vnikati do oka pracujícího.

Práce, zrak namáhající, nebuďtež nikdy za soumraku nebo za šera konány. Oko musí se silně napínati a tím se zhoubně seslabuje. Stejně působí i světlo smíšené, takové totiž, které vídáme, když buď časně z večera, nebo pozdě ráno se svítí; světlo umělé smísí se se světlem slunečním, což působí na oko dráždivě. Některé děti mají zvykem mnouti a mačkati oči rukama. Ústrojí zraku jest jemné a choulostivé, škodí mu tedy i tento zbytečný tlak, zvláště tenkráte, když příliš často se opakuje. Vůbec pak navykejme dětem, aby pracujíce vždy v přiměřené vzdálenosti na papír neb na věc, kterou se zabývají, patřily. Mnohé děti jen z pouhého návyku, nikoli z potřeby, dívají se na práci příliš z blízka a navykají krátkozrakosti, jiné, jakoby blíže hlavu dáti nemohly, z daleka pohlížejí a navykají daleko-

zrakosti. Oboje škodlivé i nepříjemné je a jen snadnou opatrností, bez namáhání zabraňuje se a předchází.*)

Slepota jest pohroma velmi nešťastná, má tedy člověk ústrojí zraku svého chrániti co nejvíce. I tenkráte, kdy oko churavo, zapotřebí veliké opatrnosti v léčení; lépe než v nebezpečí vydávati se léčením domácím, jest obrátiti se k lékaři, byť choroba zdála se na pohled malou a nepatrnou býti. Šťourání do oka nenavykej nikdo dětem svým.

Blahodárně působí na oko čistý, ani kouřem, ani prachem nezanešený vzduch, čistota a vlažná voda. Veliký účinek na oko má zeleň stromů, luk a zahrad; proto prospěšno v létě dlíti venku a venku též, co možno nejvíce pracovati. Zvláště doporučuje se odpočinek oka a hledění do dálky při takových pracích, které delšího napjetí a namáhání ústrojí zrakového vyžadují.

Co tu pověděno, platí v domácnosti. Škola, kde žáci ústrojí zraku namáhají, má v té věci svá rozumná pravidla, jichž šetří se zajisté všude.

Ústrojí sluchu.

Čemu lidé obyčejně říkají *„ucho“*, jest jen částí celého ústrojí sluchového, kterou nazýváme boltec. *Boltec* slouží k soustřeďování, abychom tak řekli, ku svádění zvuku. Z boltce tohoto vede do hlavy zvláštní chodba, *zvukovod* zvaná, kterou zvuk boltcem soustředěný do vnitř je veden.

*) Píšou-li děti, nechť sedí vždy tak, aby světlo se strany levé na papír doráželo. To platí i při čtení, počítání a kreslení.

Zvukovod uzavírá blána „*bubínek*“ pojmenovaná. Za blánou touto je malinké prostranství, z něhož vede trubice do úst. Ku bubínkové bláně přirostlá je kůstka sluchová *(kladívko)*, která přiléhá na druhou kůstku, *kovadlinku*. Ku kovadlince přirostlá je třetí kůstka, ku třmenu podobná a také *třmínek* nazvaná.

K dosud jmenovaným částem ucha vnitřního přiléhá *bludiště* a *ulita*. V bludišti i v ulitě a v předsíňce ulitu s bludištěm spojující usazena jest bílá tekutina, kapalina sluchová. V té ústí *nerv sluchový*.

Jak stane se tedy, že za pomocí těchto na pohled nepatrných ústrojů a kůstek člověk slyší? Jednoduše a velmi rychle se to děje. Boltcem soustředěný zvuk béře se zvukovodem až k bláně bubínkové, kterou nárazem svým uvede v pohyb. Jakmile ale pohne sebou tato blána, pohnou se i kůstky s ní spojené, tedy kladívko a kovadlinka s třmínkem. Třmínek uvede v pohyb tekutinu vyplňující bludiště a ta nárazy svými působí na konečky zde ústícího nervu sluchového, pomocí jehož zvuk do mozku se přivádí. Tak člověk slyší. A k čemu je ona trubice vedoucí z dutiny bubínkové (z prostranství za blanou bubínkovou), jak jsme řekli dříve, do úst? — Má udržovati rovnováhu vzduchu vnitřního ucha se vzduchem zevnějším. Každý z nás ví, že blána bubínková vnitřní ucho uzavírá úplně a že tedy vzduch zvukovodem do vnitř vnikající lehce by ji mohl proraziti, kdyby za ní vzduchu nebylo (neboť vzduch velikou silou tlačí tam, kde rozprostraněn není); aby tedy i za blanou bubínkovou vzduch byl stále udržován, vniká tam touto trubicí z úst a tak dutiny vnitřního ucha vyplňuje.

Velmi dobře poznáme účinek roury z úst do

ústrojí ušních vedoucí (jmenuje se též rourou Eustachovou), když nám „uši zalehnou“. Stane se to tenkráte, když silným nárazem (střelnou ranou neb fouknutím do ucha) mnoho vzduchu mocně do ucha se vžene. Vzduch ten tlačí na blánu bubínkovou tak, že se až prohne do vnitř. To ono „zalehnutí ucha“. Aby se tlak vnitřní vyrovnal s tlakem ze zvukovodu, otevřme ústa. Co bude následovati? Vzduch vnikne rourou Eustachovou z úst do dutiny bubínkové a tlakem prvnímu protivným *narovná* blánu — „zalehnutí“ přestalo.

Z toho ale hned se něčeho můžeme dovtípiti. Silný nával vzduchu do zvukovodu a z toho následující náraz na blánu bubínkovou prohnul ji do vnitř. Zdaž pak by nemohl velký náraz blánu protrhnouti? I arcit že mohl. A tu jsme na kraji pravidel o šetření sluchu, čili ústrojí sluchových. Dejme tomu, že dítěti dá otec políček a zasáhne rukou boltec. Vzduch se velmi rychle soustředí a násilně vnikne do zvukovodu, nárazem pak blánku hodně prohne — snad i protrhne. Tímto protrhnutím ale poškozeno jest vnitřní ústrojí ucha tak, že nemůže již konati služby dřívější a dítě — neslyší.

Avšak není třeba právě na ucho udeřiti. Poličkováním otřásá se vnitřní ústrojí hlavy vůbec a tedy i ústrojí sluchové, zvláště jemný nerv sluchový. Taháním za boltec poškozuje se zvukovod i blána bubínková. Zle působí i silný studený průvan, jímž způsobuje se nastuzení jemných ústrojí sluchových, pak veliké horko a teplé výpary. Stojí-li děti blízko velkého hluku, střelby a pod., vydávají sluchové orgány v nebezpečí.

Nedovolujme dětem zacpávati si zvukovody ušní bavlnkou; tím zchoulostiví vnitřek ucha a

není proti vlivům zevnějším nikdy otužilým. Také přísně dbejme toho, aby děti tužkami a držátky, děvčata pak dráty ku pletení v uších se nešťouraly, tím nejen zvukovod trpí, ale i blánka může býti lehce propíchnuta. Vlezl-li nějaký hmyz do ucha dítěti, obraťme se ku prostředku nejsnadnějšímu, vkapejme totiž něco oleje do ucha a hmyz vyleze. Nikdy ale nepíchejme do ucha, majíce za to, že hmyz vyženeme — naopak, my jej ještě dále zaháníme a tlačíme. Že pak by blánu bubínkovou lehce poškodil a snad i protrhl, kdož by popíral.

Leckdes mají děti tento obyčej: jedno řekne druhému: „Pojď sem, já ti něco pošeptám.“ Dítě, ničeho zlého netušíc jde a poslouchá. A co udělá první dítě? Nahne se ústy k uchu poslouchajícího a co možno silně do něho foukne nebo křikne, až poslouchajícímu „ucho zalehne“. Že i tento žert je škodný a nebezpečný, netřeba dokládati.

Dobré jest hned v útlém věku bystřiti sluch dětský a cvičiti jej zpíváním jednoduchých písní, jakých naše matky i babičky často celé řady mají v zásobě. Děti rády zpěv poslouchají, to dobře víme; křičí-li dítě, jest zapotřebí jen začít zpívati a uvidíme, jak bystře naslouchá a ihned na pláč zapomíná.

Čich, chuť a hmat.

V *nose* každý z nás má zvláštní jako závitek stočenou blánu, *sliznici* nazvanou. V té rozvětvuje se nerv do mozku vedoucí. Látky z předmětů páchnoucích nešeny jsou vzduchem k nosu, dýcháním pak do dutin jeho. Usazujíce se na sliznici narážejí na rozvětvený v ní nerv, čímž způsobují pocit čichu.

Ústrojí čichu není tak důležito, jako jiná ústrojí smyslová; ale proto předce dvou věcí tu budeme pamatovati. Předně, aby zbytečným čicháním nerv čichový neotupěl a ke všem pocitům neschopným se nestal a za druhé, aby děti zbytečným vrtáním a štouráním, jakož i strkáním rozličných věcí do nosu nos si nepoškodily. Ztráta čichu jest nejen mrzutou, ale někdy i nemilou chorobou; neboť v obchodě a průmyslu koná i čich služby ne nepatrné, nehledíme-liž ani na to, že člověk postrádající čichu chodí i v nejbohatší zahradě květinami okrášlené bez onoho milého požitku, jaký poskytuje vůně osvěžující člověku zdravého ústrojí čichového. — Strkání rozličných kulatých věcí do dutin nosových mívá za následek, že těliska taková vniknou někdy hluboko do nosu, odkud těžce je dostati můžeme. Z toho vznikají dlouhé nemoci, často i huhňání žádnému se nelíbící.

Jazyk jest důležitý složený sval protkaný četnými nervy a cévami. Člověk upotřebuje ho nejen při žvýkání k obracení a promichování potravy, ale i při mluvení a zpěvu, zvláště pak při okoušení látek rozličných, jako: potravy, nápojů, tekutin lučebných a průmyslových i j.

Dětem připomínejme, aby nikdy při skákání ani při chůzi jazyk mezi zuby nebo ven vystrčený neměly; můžeť se státi velmi lehce, že prudkým nárazem jazyk mezi zuby vložený nakousnouti se může. Obyčejně se poranění takové zahojí, někdy ale i delší chorobu jazykovou, a bylo-li značné — i špatnou výřečnost za následek mívá.

Nebezpečný zánět jazyka (někdy i raka) v zápětí mívá štourání jazykem do zubu kotlavého, jehož ostré okraje jazyk lehce raní. Znal jsem též jednoho člověka, jenž po 6 neděl touto ne-

patrnou na pohled poškozeninou jazyka způsobenou chorobou byl upoután na lůžko a po celé 3 neděle ani mluviti nemohl.

Hlavní péči ale musíme věnovati jazyku v době, kdy dítě mluviti začíná. Jsou rodiče i jiní ošetřovatelé dětí (a těch je velmi mnoho!), kteří domnívají se, že by ani dítě nevychovali, kdyby mluvili k němu řečí správnou a nežvatlali jako učící se dítě. K dítěti hned v prvních dnech, v nichž „patlati“ začíná, má se *správně*, srozumitelně mluviti, aby učíc se, mělo v mluvení vzor. Kde ale říkají dětem: „Pepictu, copat dejás?“ — „Pot sem ty capajte.“ — „Zetny: táta, máma, dedet“ a pod. — tam dlouho nedočkají se toho, aby dítě jasně, jadrně a bez chyb mluvilo.

Ústrojem hmatu jest ruka a schopnosť hmatu nejvíce jeví se v koncích prstů. Ostatně celé tělo lidské pokryto jest *pokožkou* (nejsvrchnější blanou průhlednou) a pod ní položenou *škárou*, na které pozorujeme zvláštní bradavky — vlastní to nástroje hmatu. Na dlani, na koncích prstů a na šlapadle jsou bradavky tyto nejvíce vyvinuty a proto na těch místech člověk nejvíce hmatem působiti může; ježto pak v koncích prstů pokožka i bradavky jsou nejjemnější, je i hmat na místech těch nejvíce vyvinut.

Hmat a s ním i spůsobilosť k rozličným zaměstnáním ničí se zvláště omrznutím prstů, před nimž děti v zimě chrániti máme, pak opálením a rozličnými jinými poraněními.

Činnosť malých. Hry.

„Děti vždycky rády dělají něco, protože krev mladá tiše státi nemůž. A toť jest hrubě dobře:

nerci-li jim toho brániti nesluší, alebrž i zamýšleti jim, aby vždycky co dělati měly. — Kdykoli tedy děti od jiných něco vidouc téhož dělati se pokoušejí, přáti jim toho.“ *)

Nejdůležitějším a ve vychovatelství velmi závažným zaměstnáním dětí do 6ti let jsou *hry*. Vychovatel musí přihlížeti, aby přiměřeně a určitě zaměstnával chovance, aby tento dospíval k souladnému vývinu všech sil tělesných i duševních. *Hry* poskytují takových zaměstnání velmi mnoho. Ony jsou vlastním domovem dětské duše, jak praví Knigge, toť jeho ráj i s jablkem zakázaným. Proto chybují rodičové, kteří chtějí, aby dítě jejich neustále sedělo jako loutka a hne-li se, ihned je okřikují. Malým dětem vážnost a dřevěná nucenost nesluší. Buďme rádi, je-li dítě hodně čilé a hodně pohyblivé: alespoň nám to důkazem, že je zdrávo. Stojatá voda hnije, dítě, jemuž nedovolujeme hráti a zaměstnávati se něčím jemu příjemným, zlenoší a ku práci zneschopní.

Navykejme děti práci, kterou sobě vše opatřovati, vše (pokud možno) obstarávati budou. Kdo dětem ničeho dělati nedovoluje, kdo obléká i svléká je, obouvá i zouvá, ba snad i v dospělejším věku myje, vychovává milostpány a milostslečinky, nebo lenochy lidem na překážku. Dítě, jakmile k tomu schopno, samo sebe obsluž a zaučuj se to i ono učiniti jiným. Malé službičky děti rády a ku svému dobru konají. Ve práci, kde mohou malí ti lidé vykonati něco sami, nepomáhejme jim: bránili bychom tak vývinu sil tělesných, kladli bychom překážky ve vzrůstu sebecitu, vlastní rady a pomoci.

Dobře dí v té věci Komenský: „A poněvadž

*) „Informatorium“ kapitola IX.

život jest oheň, oheň pak nemá-li volného průchodu a ustavičného mektání a plápolání, hasne ihned: takét dítkám nevyhnutelně potřebí, aby každodenní svá cvičení měly; protož i to rodiče opatrovati mají.“

Malé děti spokojí se lecčíms, neboť jim každá maličkost je cenná. Špalíčky sestavují a staví domečky; hromada písku, kterou přesypávají — jest jim mlýnem, kalužina rybníkem, dvě kolečka spojená tyčkou a tažená za motouz jsou vozem, primitivně upravená loutka velikou paní. Děti vůbec mají bujnou obrazotvornost a oživí každé dřívko ku svým potřebám. Z toho viděti zbytečnost kupování jim drahých a složitých hraček; takové bývají brzy porouchány, rozbity a pohozeny. Zbytečnost ta je ale škodlivou zároveň, neboť děti zvykají si velikým potřebám a nehospodárnosti.

Dbejme, ať vše, co dítě ve hře dělá, děje se pořádně a ať hračky jeho zachovávají se čisté.

Děti odrostlejší nechť hrají si venku. Míč poskytuje jim výborné příležitosti ku cvičení v obratnosti a k utužování údů; obruč k běhu pobádá a nohy sílí; houpačka koš hrudní rozšiřuje a plíce tuží, kuželky svaly ruční sílí. Šplhání po bidlech, házení a střílení do terčů, koupání na jistých, ne nebezpečných místech, vůbec podobné hry tělocvičné mají velikou cenu spojujíce se zábavou i praktičnost a užitečnost. Ve hrách společných osvědčuje mládež vespolným závoděním sílu a obratnost svou, sebevědomí a pravá cena v každém jednotlivci na patřičnou míru se uvádí. Her takových znají děti velmi mnoho, co neznají, ukažme jim, nebo nechme ukázati od dospělejších. Ku hrám poskytujme dětem místo bezpečné, prostranné; každá obec

venkovská a každé město mělo by tudíž vykázati v obvodu svém malým občanům svým prostranství, které by jim sloužilo za rejdiště.

Velmi mnoho záleží na tom, kterak rodiče jednají v době, kdy dítě od pouhé hry přejíti má k činnosti vážnější, důležitější. Připravují je již ve hrách, když nedopouštějí, aby dítě stále jen si hrálo a aby hry jeho byly pouhou zábavou bez podkladu užitečnosti. Dítě vedené ve hře k užitečné praktičnosti, přivyká pak snadno skutečné činnosti v době pozdější.

Tedy i ve hrách a v zaměstnání dítek vůbec vždy střední cesty se přidržujíce opatrni budeme a pozorni toho, aby dítě připravovalo se ne pro okamžiky přítomnosti, ale pro život skutečný a potřeby jeho.

Vychovávání ducha.

Opatrovny a školy mateřské.

„Jakož bylinka neb strůmek," pravý Komenský,*) „z seménka svého vzrostúc, aby zdárněji růsti a ovoce nésti mohla, přenášejí se a do jiné země vsazují, zvláště do zahrad a štěpnic k tomu oddaných: tak dítky v klíně mateřském poodchované, na těle i mysli posílené, v péči zahradníků učitelů odvozovati sluší, a porostou tím zdárněji; nebo přeštěpovaný strůmek vždycky spanileji roste, a sadové ovoce vždycky lepší jest než plané."

---

*) „Informatorium" kapitola XI.

Tím zajisté veliký náš reformátor chtěl označiti potřebu a důležitosť zvláštních ústavů, jakými jsou opatrovny a školy mateřské za dnů našich.

Opatrovny ochraňovati mají děti od 3 do 6ti let a sice děti takových rodičů, kteří buď pro chudobu jim ochrany a péče *své* věnovati nemohou, nebo pro živnosti a zaměstnání svá i při dobré vůli o ně péči vésti s to nejsou. Opatrovny tedy jednak opatrují, aby k úrazu tělesnému nepřišly, jednak chrání je, aby na duchu nezanedbaly; konečně pak ošetřují srdce a duši jejich, aby na mravech zkázu nebraly. Vedle toho ale bystřením smyslů, cvičeními totiž tělesnými i duševními, upravují dítě, aby do školy přišlo již jako „přichystané“. Opatrovny tedy vychovávají děti *tak*, jak moudré zásady vychovatelské a potřeby obecné školy toho vyžadují.*)

Pro děti do tří let zařízeny jsou tu i tam *jesličky*, ústavy, které mají poskytnouti těmto dětem ošetření a vychování, kterého by se jim jinak nedostalo ze příčin rozličných.

Školy mateřské (také dětské zahrádky nazvané) jsou ústavy tak důležitými, že není ani lze v běžných a stručných rozpravách těchto dosti jich oceniti. Jsou to ústavy, které representují výkvět novověkých snah ve prospěch vychování čelících a přispěly by zajisté velmi rychle k rozkvětu vzdělanosti národa našeho co největšímu, *kdyby všude tak, jak zasluhují toho, uznány a oceněny i zakládány byly.*

O nutnosti škol mateřských pronáší se pedagog Vorbes ve svých „Obrazech z dějin vycho-

*) U nás zavedl opatrovny Jan Svoboda (nar. 1800 v Hořepníku), učitel na Hrádku. Od něho pochází též výtečný spis „Školka“.

vatelství*) těmito pěknými slovy: „Všickni reformatoři školství po Komenském v tom se též shodovali, že má-li člověčenstvu pomoženo býti, na vychování lidu v dětském věku všecko záleží. To ale též shledali, že rodičové právě v tomto věku na dítkách svých ať již z neschopnosti, nebo nevědomosti, nebo netečnosti, nebo lhostejnosti, nebo převrácenosti u smýšlení, ano někdy bohužel! i ze zlomyslnosti nejvíce se prohřešují, jelikož z nepozorování, zanedbávání, neb z převráceného pěstování pudů, jimiž Bůh každého obdařil a jež člověk již při zrození svém na svět přináší, zvláště ale *pudu činlivosti*, který se již v nejútlejším věku pohybováním údů, později nápodobováním, tvořením a bořením na jevo dává, dále pak *pudu společenského*, tyto buď úplně udusují, anebo jim již v útlém stáří dávají směru křivého nebo dokonce někdy i zhoubného.

Z těch příčin zůstane na vždy památným a důležitým vynesení ministerstva zál. duch. a vyuč. ze 22. dne m. června r. 1872, jímž se vyslovuje účel školy mateřské. Vyjímáme z něho nejvíce karakteristické odstavce, v nichž účel tento nejpatrněji se jeví.

— „Vychováním ve škole mateřské má se mládež blahodárně buditi a přiměřeně zaměstnávati; vedle cvičení těla, rukou a smyslů má se hledíc ku slušnému si všímání povahy dětské oživovati veselá její povaha; kázní a příkladem má se šlechtiti mysl i vůle a zvláště pěstovati navykání těm společenským ctnostem, kteréž rovněž tak jsou ozdobou mládeže jako základem vzdělanosti obecné. Škola mateřská poskytá dětem všeho, cokoli za slušné a potřebné pokládá

*) Str. 176.

věda vychovatelská a odnímá vše, cokoli dětem nesvědčí.“

„Pečlivé vychování, kterého poskytuje škola mateřská, nebudiž podílem toliko dítek u věku povinnosti školní ještě nepodléhajících v rodinách zámožných, anobrž nabuď co nejobecnějšího rozšíření a měj za následek důležitý obrat k lepšímu i u vychování rodinném vůbec. Vychování školou mateřskou nemá na příští zůstaveno býti výhradnému působení dobročinných spolků, aniž býti dále věcí po hého výtěžku. Proto obrací se nařízení, aniž by obmezovalo působení spolkův a soukromých osob, k důmyslu a obětavosti celého obyvatelstva, vybízejíc země, okresy školní a především místní obce, aby se ujaly zřizování *veřejných* škol mateřských a pokládaly i zřízení tato za podstatnou část pilných povinností svých naproti svěřencům svým. Školy mateřské mají být „mládeži ženské zároveň praktickou vzdělavatelnou. V nich naučiti se má budoucí matka svému povolání, budoucí vychovatelka láskyplnému a rozumnému s dítětem nakládání.“

Tolik o účelu škol mateřských. Žel bohu, že dosud nemnoží se blahonosné ústavy tyto tak, jak by si bylo přáti ve prospěch vlasti i národa našeho. Obšírněji rozepisovati se o zařízení škol mateřských a o vychovávání v nich zde arciť možno není. Učitelstvo samo musí poučováním lid pro ně získati a předváděním jejich důležitosti a blahoplodnosti jim půdu co nejvíce upravovati. Až docílíme toho, že budou zařizovány *všude*, dočkáme se blahých dnů, v nichž stesky na omyly, chyby a hříchy vychovatelské budou řídkými vzácnostmi.

Škola a jak k ní děti připravovati.

Pohledněme kamkoli po milé vlasti naší, popatřme na roviny i v údolí hor, všude uvidíme menší neb větší osadu, neb dědinku malou, a v každém takovém místě můžeme již na první pohled poznati budovu, která od jiných stavení venkovských jak velikostí tak i úpravou valně se liší a tak na nás zjevem svým působí, že soudíme, jako by k něčemu vyššímu a velebnějšímu určena byla, než sousedky její. A co jsou to za budovy, jimiž honosí se obce naše, budovy, které zjevem svým v nás zvědavost budí?

Jsou to budovy, kam posýláme dítky naše, aby vypěstovaly se na řádné, vzdělané a poctivé syny národa, tak aby své vlasti doma i v cizině jen čest působili; jsou to ony svatyně, v nichž útlá srdéčka naváděti se mají, aby v nich lidskost s láskou k národu a milé vlasti se usídlily; jsou to místa, kde lidé lidmi se stávají — *naše školy.*

Každá obec, která si postaví důstojnou školu, dává sobě zároveň svědectví, že pochopuje důležitost vzdělání mládeže; občané takových osad staví sobě velký pomník pro časy budoucí a s uspokojením mohou říci sobě, když dílo dokonáno, že vykonali, co jejich povinností bylo.

Potomkové pak snad po dlouhých letech řeknou s pýchou: „Ejhle, naši otcové měli přece bystrý rozum a velké vzdělání, když pochopili důležitost škol tou měrou, že ač stísněni se všech stran, předce nelitovali nákladu ani práce, aby nám důstojné a pěkné školy postavili!“

A odměna, jakou jsou díky potomků, jest odměnou nejlepší.

Ale tím, že rodiče postavili školu, nevykonali ještě, co jejich povinností, *úplně.* Nejen o školy,

ale i o učitelstvo, o dítky své starati se mají. Co pomůže pěkná škola, nepůsobí-li v ní učitelé s radostí a s pomocí rodičů? Co prospěje škola nádherná, když obec daleko široko rozhlášena je jako místo, v němž má učitelstvo muka s nerozumem občanů? Škola taková zůstane pěknou snad, ale potomkové budou bezpochyby čím dále tím horšími.

Proto hledíž každý, aby svorně s učitelstvem žil, neboť učitelé jen svorností s rodiči mnoho mohou činiti, bez svornosti této pak velmi obtížené jest všechno jejich úsilí. „Děti přinesou učiteli do školy své mladé, teprv se otvírající srdce; to je schopno tolika dobrého, že bez jeho podnětu nic dosud na světě slavného nebylo vykonáno, ale neméně je ku všemu zlému spůsobilé, podobajíc se zahradě, která bez přiměřené úpravy a dozoru místo pěkných kvítků a chutného ovoce jen kopřivy a bodláčí dává. Vývoji, zjemnění, ušlechtění těchto srdcí učitel velikou část své píle věnuje: vyhledává, co by citové vyšší, kteří probouzejíce se temní jsou a slabouncí, více a více sílilo; odstraňuje vše bedlivě, co by ve vzrůstu mohlo i jim překážeti, poněvadž to v srdcích dospělých překážívá; shledává a přivádí, co by ve cviku pozvolném udržovalo je na tak dlouho, až by na celou byť sebe delší pozemskou pouť této mládeže dostatečné, a trpkostmi vezdejšími ne tak snadno překonatelné statečnosti nabyli.

„Mnozí považují školu," píše Durdík*), „ještě tak, že jest to místo, kdež chlapec může se potřebným vědomostem snadno a lacino naučiti. Zapomínají však na druhou, snad důležitější věc, že škola jest místo, kde se *povaha* vzdělává. Hoch

*) „Karakter" str. 15.

zde vstupuje na jakousi půdu veřejnosti, mezi sobě rovné, učí se spoléhati na sebe a měřiti s jinými. Dotvrzuje to každodenní skutečnosť, že samouk obyčejně buď se přeceňuje, nebo se nedoceňuje. Ve škole to činí žák neustále a dobývá si tím nevěda pravého stanoviska pro skutečný život. Není lepšího místa k rozhánění všelijakých předsudků, kteréž dříve mládeži se vštípily stran rodu, bohatství, postavení a podobných věcí. Ve škole jsou hoši sobě všichni rovni, a běda tomu, kdo by tam se roztahovati a něco zvláštního vyžadovati chtěl na základě *vyššího* rodu svého — výsměch by ho řádně vyléčil. Škola nelítostně vyrovnává všecky domnělé přednosti a *jest nejpřednější pěstitelkou zásad demokratických.*"

Nuže, po těchto několika větách úvahy vraťme se k těm, kteří do školy choditi mají.

S jak různými city očekávají děti dne, v němž s novou čítankou vstoupiti mají do školy! Jedno se těší a radostně vyptává, kolikráte ještě vstane, druhé přeje si, aby to ještě dlouho nepřišlo. A proč neočekává *každé* dítě se stejnou radostí okamžiku toho? — *Poněvadž nejsou všechny děti stejně do školy připraveny.*

Stalo se mi často, že jda po vsi, slyšel jsem rozhněvanou maminku, anať právě zlobícímu ji díděti vyhrožovala: „Počkej, počkej, tamhle jde pan učitel! Až budeš jen chodit do školy, však on ti naseká!" Druhá zase: „Že zavolám pana učitele, aby si tě vzal s sebou do — školy!" — Dítě umlklo, bylo tiše jako pěna a kdykoli mne potkati mělo, vyhýbalo se již z daleka.

Někdy zase jinak slýchával jsem matku mluvití. „Vidíš, Pepíčku, to je pan učitel, ku kterému budeš po prázdninách choditi do školy. On ti bude ukazovati obrázky, bude tebe učiti pěk-

ným věcem, bude ti povídat pěknou pohádku. Budeš-li pak rád choditi do školy?“ A hošíček se přitulil k mamince a pošeptal jí „že prý bude.“ Měli jste jej pak viděti, jak rád na mne se díval, když mne potkal a jak z daleka se usmíval!

Když pak přišel den, kdy rodiče děti do školy přiváděli, přišel první žák uplakán a třásl se na celém těle, druhý vstoupil do školy s tváří veselou a okem radostným. Proč pak asi? Čtenář se dovtípí sám! První žák, kdykoli zlobil otce nebo matku, strašen byl školou, učitelem, metlou, místem hanby a podobnými mukami. Což divu, že si představovati musil školu jako malé peklo? Druhý viděl školu vždy ve světle utěšeném a ačkoli byl také trestán, předce nikdy nebyl strašen školou. Proto s pláčem první a s radostí druhý přicházel.

Nejen doma, ale i ve škole mnozí rodiče tak jednají, jakoby vedli dítě k nějakým bašibozukům na cvik. „Jen jej, pane učiteli, hodně řežte a zavřete jej tady po škole,“ přimlouvá matinka doufajíc tím péči mateřskou ve pěkném světle ukázati. A dítě se třese, myslíc, že je již na kraji očistce.

Na věc tu již arciučitel Komenský ve svém „Informatorium školy mateřské“ naříká (v kapit. XII.) řka: „Hloupě dělají, kteříž dítěte nijakž nenastrojíc k školmistru, jako k řezníku tele, neb hovádko do stáda vedou, škrab on se pak s ním jak chceš. Ale nad to bláznivěji dělají, kteříž nejprv z učitelů strašidel a z škol mučíren nadělajíc, teprv je pak vedou. Což bývá, když se nerozšafně od rodičů neb od čeládky dětem o pardusích ve škole, o zuřivosti mistrů, o nehrání napotom a co víc podobného vypravuje: Dám tě do školy, dám, říkají někteří skrotneš ty tam;

budou tě šlehati, počkej jen. Ještě to ne k tomu aby pachole skrotlo, než aby se splašilo, sobě zoufalo, otrockou proti rodičům i učitelům mysl vzalo, slouží.“

Dětem má se vpravovati ponenáhla přesvědčení, že „učiti se není práce, než hra s knihami a pérem, sladčí než cukr atd. A aby té hry jakéž takéž zakušení měly, dávati jim neškodí (radí Komenský dále) křídu do rukou, aby sobě po lavicích, po stole malovaly a škrtaly jak chtí a co chtí a mohou, čáry, kříže, kolečka, hvězdy, stromy, koně atd. Již pak nech to k tomu podobné jest neb není, na tom nic nezáleží, jen ať oni zábavu a kratochvil svou s tím mají. Aniž však možné jest, aby to i bez opravdového užitku bylo; poněvadž tím jistotně sobě ruku k tahům jakž takž oblomí a k liter potom snadnějšímu psaní a znaní očí ponabrousí.“

Když tedy již máme dítě zapsané, tu slušnost nám káže sama, abychom s ním v první den do školy šli a je uvedli. Pošleme-li dítě do školy samotné, zdá se, jako bychom si pomyslili: „E, jdi, ať tebe mám již s krku!“ Uvedeme-li ale dítě do školy, vyhlíží to tak pěkně, jako bychom řekli: „Zde ti, učiteli, odevzdávám mnou až posud odchovávané dítě své; je to můj nejdražší poklad, který nyní škole svěřuji.“

Skutečně politování hodna je v tom ohledu lehkomyslnost a nedbalost mnohých rodičů, kteří dítě své do školy pošlou, aniž by jemu a učiteli slova řekli. Lenost taková zasluhuje pokárání, neboť uvádění dítek rodiči do školy jest zvykem starým, důstojným a ve vychovatelském ohledu *nemálo důležitým.*

Dítě ve škole.*)

Kdo z lidí starších dnes do školy vstoupí, na toho zajisté školní světnice jiný učiní dojem, než za časů dřívějších. Ty dříve prázdné a holé stěny pokryty jsou mapami, obrazy přírodopisnými a pod.; tu vycpaná zvířata, sušené rostliny i nerosty pěkně urovnány, plazové a hmyz v líhu, motýlové a jiní tvorové a jiní ještě předmětové k nazírání a poučení vystaveni vedle modelů znázorňujících slunce, měsíc, hvězdy i skupiny těl nebeských.

O čem ani tušení neměly školy před časy, to dnes ukazuje se dítkám sotva do školy přišedším. Ano, dnes zcela jinak vyhlíží to u nás! A což teprv, když poznáme, čemu se dítky teď ve škole učí a co vše poznávají užitečného i potřebného, tu musí svatyně škol státi se nám milými, my musíme chtěj nechtěj důležitost a blahodárnost jejich uznati v *plné* míře.

Vedle *náboženství* po otcích sděděného, které se tu rozumně, upřímně a zábavně v duše mladé vštěpuje, pěstuje se ve školách našich *jazyk mateřský*. Žáci učí se, jak zákon káže, tomu, co jiní jim v řeči mateřské povědí, dobře rozuměti, jak ústně, tak i písemně správně a plynně se vyjadřovati, písmo psané i tištěné čísti výrazně a hbitě, jakož i dokonale tomu, co čtou, rozuměti. Při čtení hledí se zvláště k tomu, aby rozum žáků se vzdělal, mysl bystřila a paměť sesílila.

Jak opravdu smutné to bývá, když člověk

*) Viz o té věci též obšírný článek spisovatelův v časopise „Škola a Obec“ z r. 1878 nadepsaný: „*Rodina a škola.*“

neumí se ani podepsati, když nedovede dítě rodičům aneb rodičové dítěti sami ani jednoduchý list napsati a kdy jim to *cizí* člověk dělati musí. Není-liž to smutné, když člověk sebe lepší knihu poučnou, nebo listinu pro něho důležitou nedovede přečísti a doprošovati se musí cizího! Často nedovede sobě řemeslník napsati ani jednoduchý účet, obchodník ani malou objednávku. Jak mile na nás působí, když mluvíme s člověkem, jenž čistou řečí mateřskou plynně a hbitě mluví — a jak zase nepříjemno je, kdy máme poslouchati jiného, který jakž takž slovo za slovem z úst nutí, chybu po chybě činí a sotva se vyjádřiti dovede svou vlastní, svou mateřskou řečí!

Počítat uměti žebrák i milionář potřebuje. Kdo „umí počítati“, nesnadno bývá ošizen, kdo neumí, velmi často. Jak počítati nejlépe a nejsnadněji, škola učí. A zákon výslovně přikazuje, aby žáci nejen nazíráním naučili se znáti čísla v obecném životě obyčejná a jejich poměry k sobě, a aby se hbitě z paměti i písemně naučili rozlušťovati úkoly početní v obecném životě potřebné, ale také aby přihlíželo se ku vzdělávání rozumu. Na vyšších stupních cvičeni jsou žáci v počítáních v obecném životě běžných. Dle potřeb a okolností každého místa a dle budoucího povolání svého mají žáci zvláště cvičeni býti v počtech hospodářských, živnostenských, nebo v jednoduchých počtech kupeckých, děvčata pak v počtech týkajících se domácího hospodářství.

Jak ale žáci k tomu přijdou, že mají i *kreslení* a *měřictví* se učiti, zvolá někdo! Jen zvolna, zvolna, my mu odpovězme. Proč pak dělá jeden obuvník boty, jež formou svou lépe se nám líbí než boty od jiného obuvníka? Proč ušije

jedna šička lepší, vkusnější šaty než druhá? Proč jeden truhlář dělá věci, na něž rádi a se zalíbením se díváme, kdežto druhý vše neforemně a nevkusně hotoví? Protože jeden má více praxe v zobrazování forem a rysů a předběžnými cvičeními ustálil si lepší vkus než druhý. A kreslení jest jedním z hlavních pěstitelů vkusu příjemného, krásného.

Na školách obecných má se docíliti toho, aby se „oko a ruka cvičily, aby žáci naučili se jistě a jasně formy a míry poznávati a rozeznávati, aby se cvičili v linearním (počárném) zobrazování prostorných poměrů, aby uměli kresliti věci rovnými plochami a rovnými i křivými čarami ohraněné a vyobrazovati jednoduché věci podle skutečnosti. Kresliti mají se věci takové, jichž v životě je potřebí. Nauce o formách geometrických na vyšších stupních se vyučuje.“

Rolník často potřebuje měřiti pole, kolik čtverečních měr ten neb onen kus obsahuje; obuvník musí znáti pěkné tahy křivočarné, šička i krejčí vkusné rysy, a ty spojovati i tvořiti dovedně a úhledně. Zedník, tesař, truhlář, skoro každý řemeslník kreslení a měřictví potřebuje.

O *psaní* již částečně zmíněno, ještě ale k němu přihledněme. Není-liž to hezké, když umíme psáti pěkně a to tak, že za své písmo styděti se nemusíme? Každý člověk krásně psát naučiti se nemůže, ale pěkně, úhledně každý.

Jak nevyzpytatelná a obdivuhodná je říše matky *přírody*, to poněkud jen posouditi dovede ten, kdo poznal její bohaté svatyně. Poznávati přírodu začínají děti ve škole, kdež „má se žákům vštěpovati zalíbení k přírodě a láska k ní, kde žáci mají se učit poznávati věci přírodní nejvíce rozšířené a vésti k tomu, aby je bystře

a bedlivě spatřovali a uměli je dle povahy a znaků popisovati. Zvláštní zřetel obracen buď k domácím věcem přírodním a ve školách venkovských jmenovitě k věcem vztahujícím se k polnímu hospodářství (orbě, zelinářství a ovocnictví, květinářství, hedbávnictví, včelařství a chování dobytka). Pokud se to dá činiti, mají se žákům předkládati k nazírání skutečné věci přírodní, a kde by jich nebylo, vyobrazení jich. K tomu připojí se poněkud důkladnější znalosť ústrojí těla lidského a uvedou se nejdůležitější pravidla zdravovědy.“

Žáci učí se tedy ve školách poznávati základy hospodářství, uvědomují se ve znalosti škodlivých i užitečných zvířat a rostlin, jakož i o užitku i neprospěšnosti nerostů. Vzpomeňme jen, kolik tisíců zvířat užitečných zhyne rukou toho, jenž neví, jaký každému prospěch v říši přírody vykázán, zároveň pak pomysleme, co škodlivých brouků, motýlů i plazů žije v našem okolí, aniž by kdo věděl, jak zhoubnými jsou a jak se jich zbaviti. Nevinné se ubíjí a ničí, škodlivé často ještě podporuje. Připomeňme si jen krtka, žábu, ptactvo hmyzožravé, včely, hady, myši, chrousty, sovy — a studujme jich škodlivosť i užitek. Vzpomeňme si, kolik lidí onemocní a umře neopatrným zacházením se zvířaty, požíváním hub jedovatých i plodů mnohých rostlin a pomysleme, že toho všeho nemuselo by býti, kdyby přírodopisné vědomosti v lidu více rozšířeny byly.

Konečně vložme ruku na srdce a zpytujme, kolik venkovanů i měšťanů zná alespoň povrchně ústrojí svého těla. Kolik nemocí i úmrtí předešlo by se, kdyby každý člověk znal své tělo, věděl, jak se chovati a jak chrániti, šetřiti i otužovati je!

Silozpytným poznáváním přírody, jemuž učí fysika, zapuzujeme staré předsudky, pověry a podobné nerozumy. Znajíce výkony sil přírodních, tím spíše síly jejich ku svému prospěchu využitkovati dovedeme.

Zeměpis žáky domov, vlast i cizinu znáti učí. Věda zeměpisná důležita je v době války, hnutí národního, průmyslového i obchodního.

Známe dvě pěkná hesla; první praví, že skutkové předků mají býti chloubou i výstrahou potomkům, druhé, že národ potud živ, pokud svých památek si váží. Jimi zajisté dostatečně označena důležitost *dějepisu.* Národ neznající svých dějin nezasluhuje slouti národem. Učitel klade ve škole sémě lásky k dějinám v útlá srdce synů a dcer našich, on vkládá v ně hrdost národní, snaživost vlasteneckou a lásku k drahé otčině.

Důležitým je i *zpěv*, jímž dociluje se zalíbení v libozvuku, vzdělání krasocitu, zjemnění citů vůbec a nadšenosti vlastenecké.

Tělocvik vyvinuje v mládeži sílu, jistotu a odvahu, pořádek, důvěru v sama sebe a čilost těla i ducha. Proti tělocviku zhusta nevědomost bojuje a to velemoudrými důvody, že prý děti připravuje o zdraví, že roztrhá se mnoho šatstva a pod. K tomu odpovídáme ale: Činí-li chlapec neb děvče při tělocviku pouze to, co jemu učitel káže činiti a poslouchá-li jeho rozkazů, nikdy k úrazu nepřijde. — Co pak se kalhot týče, tuť věru nebylo by již důvodu směšnějšího. Každé zde neb onde se přihodilé „poškození“ desetkráte nahradí nabytá čilost, otužené zdraví a svěžest tělesní.

Dále pomysleme, že za našich časů každý schopný mladík musí odbýti službu vojenskou. Zdaž nebude tam hned snadněji odbývati ony

„execírky“, jichž se tak každý bojí, ten, kdo dříve ve škole tělocviku se učil, než ten, jenž o něm nemá ani ponětí? Pomysleme, komu bude asi snadnější a lehčí zachránění sebe i jiných ve případech nebezpečí — zdaž tomu, kdo neobratným je i v každém pohybu, nebo tomu, který vyzná se v dobrém a jistém šplhání, skákání a pod.?

Tak stručně předmětů školních jsme sobě povšimli. Obrátíme se nyní ku *prospěchu* žáků jednotlivých. Kdo vinen tím, že některé dítě mnohému, jiné málo a opět jiné třebas ničemu se ve škole nenaučí? *Učitel*, rodičové, nebo dítě samo?

Na tom božím světě již vše tak uspořádáno, že něco lepší, něco horší, něco pěkné, něco ošklivé, libé a odporné býti musí; a proto i lidé nestejných jsou vlastností a rozdílných vloh; jeden dovede vše a do všeho se vpraví, druhý nic a do ničeho přijíti nemůže. A tak *dobře* je vše spořádáno; neboť kdyby nebylo na zemi naší rozdílů, kráčelo by vše jako hodiny, přestalo by každé přičinění, nikdo by nepozoroval pokroku, osvěty. Ale právě proto, že nám nestejný rozum a nestejné vlohy dány, jest i přičinění a výsledek jeho rozmanitý.

Učitel *mohl* by býti vinen neprospěchem, kdyby úřad svůj nezastával; tu ale přestával by již učitelem býti a proto takových učitelů u nás sotva bude.

Rodiče mohou býti vinni neprospěchem dítek, když do školy je neposýlají, od učení zrazují a odvracují, kdy vychování zdárnému rozličné kladou překážky, které škola těžce odstraňovati musí.

Dítě *může* býti vinno neprospěchem vlastním, kdy přes všecky vhodné příležitosti školy se straní, zúmyslně učiti se nechce a napomenutí si nevšímá.

Učitel má zásluhu, když dítě prospívá, poněvadž to jeho přičinění ovoce. Rodiče mají zásluhu na prospěchu dítek svých, když sami učiteli u vyučování nápomocni jsouce, ruky své jemu podávají a vynasnažují se, aby sémě jím naseté do půdy úrodné jimi nebylo zničeno, naopak pěstováno a ošetřováno všemožně. Dítě má zásluhu na prospěchu svém, když k učiteli i ku škole přilne láskou upřímnou, v učení potěšení a zábavu nalézá, uložené mu práce s radostí koná a vždy o to se přičiňuje, aby vynikalo a povinnosti své s chutí a správně konalo.

Z toho všeho viděti, že někdy ten v tom, jindy onen v jiném zásluhu má nebo vinu. Neprospívá-li dítě, hledejme příčiny toho a pak nalezené odstraňujme. Ale vinu veškerou na učitele svalovati, jest jednání hříšně nepředložené, nemoudré a nespravedlivé, jehož bez důkazů nezvratných by se nikdo dopouštěti neměl.

Řekli jsme, že ve prospěchu pomáhati musí dětem i rodiče. Má-li žák pracovati úlohu, není vhodno brániti mu v tom a času mu ku práci nedopřáti, nýbrž vhodné je, kdy sami děti pobádáme, na to a ono se vyptáváme, sobě vysvětlovati dáme a jinak mísíme se do záležitostí jeho. Vidí-li dítě, že vše to, co jim pan učitel ve škole povídá, otec neb matka neradi slyší, že si toho nevšímají, ano že okřikují je, když ukazují něco vypracovaného (obyčejně: „Ale, jdi mi s těmi hlouposťmi, já nemám kdy!“), jako by je věci ty mrzely: jaký div, že odpadá jemu chuť k učení!

Může-li však dítě sdělovati radosti školské moudrým rodičům, kteří na leccos se vyptávají, sami je zkoušejí, jemu radí, chválí a kárají je, tu arciť přilne ono k učení měrou velikou a rodiče

vždy nových dočekávají se radostí ve vědomí, že i oni na prospěchu dětí svých podílu mají.

Ale všímajíce si vědomostí dětí svých příliš je do očí nechvalme; dítě zpyšní a přeceňuje se. Pochvalme, ale mírně: Nenechme služky oslovovati děti naše tituly „mladý pane“ a „slečno“; věc to směšná a k marnivosti počátek. Vad nepromíjejme spolehajíce, že dítě je malé a že až doroste, činiti toho a onoho nebude; vady rostou s věkem jako stín. Zlé, které spolužák našemu dítěti učinil, neučme zlým spláceti, nechceme-li si odchovati mstivé potomky. Neposýlejme dětí do lesa neb na luka a do polí krásti. Ve škole o krádeži slyší jako o hříchu a my doma máme k ní naváděti?

Zlo největší činí, kdo dětem nadsazuje a říká: „Neboj se, učitel ti nesmí nic zlého udělati, nesmí tě bíti, nemá ti co poroučeti!“ a přijde-li dítě domů se žalobou, učiteli láteří a snad i domlouvati mu spěchá. Vídáme sice takové jednání nyní již jen u rodičů *nejnevzdělanějších*, nemajících ani zrnka moudrosti, ale vídáme je předce. *Rodiče takoví vychovávají si zločince;* děti jejich vyrůstají u vědomí, že není nad nimi žádné vlády a jako dospělí stávají se metlami svých rodičů, kterým nadávají, je sužují i bijí, jiným zlé činí, zákonům podvoliti se nechtějí. *Cílem lidí takových jsou žaláře a popraviště;* to dobře nechť zapamatují si ti, kteří dětem svým nadsazují na újmu autority učitelovy!

Škola a rodiče jako nerozluční činitelé musí působiti svorně ve vychování dítěte. Škola bez lásky a pomoci rodičů jest pěknou zahrádkou, v které denně pěstované stromečky zahradníkem — učitelem, každodenně zase zhoubný živel — rodičů nerozum, láme a ničí. Nebo co je do vy-

chování, když jeden k dobrému a druhý ku zlému vede, kdy kazí druhý, co vypěstoval s úsilím a namahánim první? Víme, že mládí vždy spíše ku zlému než k dobrému je nakloněno. Sto dobrých slov učitelových zničí dvě tři slova rodičů zlých. *Buďme toho pamětlivi!*

Rozum, paměť, obrazotvornosť.

Majíce pojednávati o rozumu, pomineme všech učených definic, jak učiniti musíme leckdes nepíšíce knihu pro školu, ale pro lid.

Člověkem *rozumným* jest u lidu ten, kdo jednání i řeči své jak možno nejlépe upravuje a úsudky své o věcech a řečích dobře, správně a vhodně porovnává. Kdo koná něco, o čemž patrně jsme přesvědčeni, že jemu k neprospěchu bude, *nejedná rozumně.* Rozum takového člověka nerozumem jmenujeme, kdežto rozum pravý zdravým, bystrým, hlubokým a j. nazýváme.

Rozum jest pákou, kterou si člověk šťastnou dráhu života poutí razí; proto pak mají rodičové již v útlém mládí ve pěstování, broušení a sílení rozumu dítek svých se vynasnažovati. Hned malé dítě rozumně vedeme ku *poznávání* a k *rozeznávání ukazováním* a *vyptáváním* se, jak moudří rodičové činí a také chůvám činiti velí. Vésti dítě cestou vychovatelskou *rozumně*, jest důležitou povinností rodičů; neboť dítě tak zvyká rozumnému jednání utvrzováno jsouc v přesvědčení, že tak a ne jinak se jednati má, aby dobře bylo. „Mají tedy děti," radí Komenský, „učeny a naučeny býti, aby kdy se žertem, kdy opravdu míní, rozuměly, a podlé toho věděly, kdy žertu žertem odbývati, kdy co se poroučí bez žertu činiti mají.

Což z tváře a posuňků toho, kdo jim co žertem neb opravdu povídá neb poroučí, nesnadně poznávati se naučí, bude-li jen při těch, kdož je vedou, prozřetedlnosť; aby s dětmi, ne leckdys, nevčas třeba, a při věcech vážných žertovali; a ne leckdys zase zuřivosť ukazovali, hněvali se, foukali na ně, bili. Tak zajisté dítě zmateno bývá, že neví, *jak* čemu rozuměti. Ale kdo rozumné dítě míti chce, rozumně s ním postupovati musí, a ne aby sobě z něho nejprv šaška a tetřeva, nevědoucího, co se kdy dělá, učinil.“

Rodiče a ošetřovatelé dětí mají s dětmi jak možno nejvíce *pravdivě* rozmlouvati a je v takové okolnosti přiváděti, aby samy *souditi* musily a zkoušeti, co dobrého a prospěšného i zlého, neužitečného jest. Dítě je od přirozenosti své zvědavo a rádo se *vyptává*. Nebraňme mu ve zvědavosti té a nemysleme, jak mnozí také „moudří“ rodičové myslí, že to nespůsob nějaký. — Dítěti se něco stane, něco uvidí, neb o něčem přemýšlelo a neví, jak toho sobě vysvětliti má. Běží k matce nebo k otci — ke komu jinému má se obrátiti? — a táže se dychtivě. A co rodičové v takových případech činívají? Otec odbyde, jsa právě rozmrzen, dítě třebas hněvivě, matka diví se zlostně, že se neustále ptá a nemůže-li zvědavé děcko odbýti, řekne mu leccos, jen aby něco řekla a dítě s krku měla. Pošetilí vy vychovatelé! Vzpomeňte jen, že výrok váš hluboce utkví v mysli dítěte a že jediným tím lháním, jímž jste se dít te sprostiti chtěli, vkládáte v duši jeho zrno *nerozumu*. Dítě vám *věří* a toho máte býti pamětlivými. Buď *pravdu* jasnou řekněme, nebo — poptává-li se dítě na věci, jež nemá znáti, nebo ještě poznati nemůže pro rozum málo vyvinutý — sami sdělme dítěti, že toho, nač se ptá, *nevíme*.

Jsou také otcové, matky, chůvy a j. lidé v okolí dítěte, kteří ze zvědavosti dětské nemístné žerty si tropí, k otázkám jeho různá vysvětlení nepravdivá, směšná podávajíce. Dítě pozorně poslouchá nepřipouštějíc si pomyšlení, že mu vypravovatel lže a smích si z něho tropí, a lidé takoví z této důvěry ještě radost mají. Ale žerty takové jsou žerty nanejvýš hříšné, neboť jimi kazí se v dětech důvěra a otupuje rozum, který se stává všem hloupostem snadno přístupným a povolným.

Rozum dětský máme *bystřiti*. Bystříme jej bájkami, hádankami a pod. hříčkami důležitosti nemalé.

Bájky velmi dobře dětem vypravovány býti mohou pro snadné jich pochopení i milé poslouchání, užitek pak značný přinesou, když je s dětmi probereme dotazováním se na to i ono.

Řekli jsme, že nemálo bystří rozum dětský též *hádanky*. Tyto musejí ale býti duchu dětskému přiměřeny, ne příliš zapleteny a uměle sestrojeny, aby nesrozumitelností mysl dětskou nenapínaly a neumdlévaly.

Onu schopnosť duše, kterou tato vše, co jsme jednou viděli neb věděli a již skoro zapomněli, opět na vědomí nám přivádí, nazýváme *pamětí*. Paměť buď věrně vše uschovává v mysli naší, aby v čas příhodný jako potřebné na jevo přivedeno bylo, nebo je tak slabá, nevěrná, že není s to ani silnou představu po delší dobu uchovati. Jiné paměti jsou bystré a mdlé, rozsáhlé a obmezené. Vizme některé příklady paměti: Seneka dovedl 2000 jmen, která byl jednou slyšel, a 200 veršů, jež byl jednou přečetl, v témž postupu odříkávati. O Římanu Hortensiovi vypravuje se, že uměl své i cizí myšlenky vždy tak opakovati, jak je byl slyšel. Mithridates královal dvacíti dvěma národům

a uměl všechny jejich řeči. O Kyrovi se tvrdí, že pamatoval si jména všech svých vojáků, Themistokles prý každého svého spoluobčana jmenovati uměl. Cato prý otce i dědy těch, kdož s ním žili, dle jmen znal; Hugo Grotius pamatoval si jména několika pluků vojáků. V r. 1554 studoval v Padově Korsikán, jemuž Muret říkal tolik slov, až ho ústa bolela, a hocha, který je psal, ruka od psaní, a mladík — je všecka opakoval v tom pořádku, ve kterém byla povídána. Kardinál Mezzofanti uměl třicíti devíti jazyky mluviti, Čech Čeněk Šercl, professor na universitě v Charkově v Rusku brzy se mu vyrovná.*)

Paměť jest důležitým činitelem ve vzdělávání se člověka, nejnutnější potřebou v učení se u dětí a mocným činitelem v celém životě našem. Proto ji hned před časem, kdy dítě do školy vstoupiti má, cvičiti dlužno i nutno a to tím více, anať ve věku mladém jest nejdokonalejší, méně dokonalou ve stáří. Vše, co sobě dítě pamatovati má, nechť vidí a slyší s pozorností bedlivou několikráte. Nikdy nechť neučí se dítě jedno přes druhé, jak říkáme „páté přes deváté“, nýbrž vše v jakési souvislosti mezi sebou. Naučené pak často a důkladně se opakuj.

Malé děti, jakmile mluviti se naučí, rády zpívají a odříkávají říkadla rozličná.

Moudré chůvy hrávají si s dětmi třepajíce ručičkami, k čemuž učí je říkati rozličná *říkadla.*

Sem patří i říkání při „otloukání píšťaličky“, to jest při otloukání kůry na proutku, z něhož má býti píšťalka udělána.

Napodobování hlasů zvířat, též pasácké zpěvy a oblíbená říkadla a popěvky „bedruňce“.

---

*) Viz též „Omylové u vychování“ od Škody.

Co pěkných cvičení paměti poskytují nám koledy vánoční a velikonoční, líta, pálení smrtí a j. a j. To všechno jsou drobné, ale účinlivé pomůcky, jimiž děti paměť svou cvičí. Nebraňme jim v tom, jak mnozí činí okřikujíce dětí svých, aby tiše byly, ba spíše je k tomu pobídněme slovy i poslouchánim a na důkaz, že se nám to líbí i několikráte říkati si to nechme, neboť děti z toho radosť mají velikou.

Jako paměť cvičiti nutno i *obrazotvornosť*. U dítek cvičíme ji obrazy, kreslením, hrami rozličnými (jak v odstavci o hrách a zaměstnání dětském doloženo), především pak pohádkami a vypravováním.

„Naše matičky," píše V. Lužická,*) „nám více vypravovaly, než se vypravuje dětem za našich dnů; žena moderní nemá na všecko dosti času!

„Chůvy bývaly také vždy skladištěm pohádek a pohádka s chůvou se slučuje; avšak nynější chůvy dávno, dávno přestaly již býti poetickými postavami dětství!

„Ó vy překrásné doby pohádek! Kdo by na vás mohl zapomenouti!? *Vy otevíráte dětem brány světů luzných, rozžeháte světla a budíte touhy!* Vychovatelství úzce spojeno je s poesií. Jako dětství člověčenstva mluví k nám v bájích a pověstech, tak i dětství jednotlivce slučuje se rádo s povídkou.

„Chybné jest ale vypravovati dítkám vždy nové a zase nové pohádky. Děti netouží ještě po změnách, jako labužníci. Co se jim líbí, je jim vždy krásné a rády poslouchají jednu a tutouž pohádku se stejně živým účastenstvím; tím také cvičí svou paměť. Dítko ihned pozná a připomene

*) „O působení matky v rodině" str. 23.

matce, když v povídce se zmýlí, neb jinými slovy to neb ono pronese:

„To není tak!“ opravuje matku vítězně a povídá, jak to bylo.

„Pohádky nechť skrývají mravní naučení, ale nesmějí jich stavěti na odiv, nevnucovati jich dětem. Jim protiví se pohádka, v níž se ustavičně káže a poučuje a tím se mine účelu, kdežto pohádka skutečně poetická je poučí, aniž by toho tušily.

„Na příklad, jak milé a jak prastaré, nicméně vždy krásné a působivé jsou pohádky, jakéž nám naše matičky vypravovávaly?! „Pohádka o perníkové chaloupce“, „o červené karkulce“, „o klubíčku nití“, „o zázračném vrchu“ a p. mají ceny nehynoucí.

„Často se dítě ptá vypravovatelky: „A je to skutečně pravda?“ „Stalo se to?“ *To je krásnou známkou u dítěte, že dušinka jeho otevírá se světlu a pravdě.*“ Nuže, té příležitosti nechť použije vypravovatel, aby dětem vysvětlil, že takové události nestaly se skutečně, ale že jen tak pro zábavu nebo výstrahu se vypravují. Tím nezakoření v dítěti lehkověrnosť v rozličné báchorky, strašidla i zázraky.

Z toho vidíme, že vždy je lépe dítěti vypravovati udalosti *skutečné*, tedy pověsti dějepisné, vyprávěnky ze života mládeže a pod. Vybírejme vždy pověsti a vyprávěnky *něžné*, prázdné všech hrůz, strašidel a krveprolití. Naše dějiny poskytují velmi bohatou pokladnicí dějů, jež mládeži vypravovati můžeme a hezkou řadu hrdin, o nichž děti rády slyší. „A proto,“ radí Škoda,*) „vypravujme o osobách národních *hodně příjemně*, nenu-

*) „O vychování národním“ str. 29 a 30.

ceně, jen jako příležitostně. — Tak bude brzy duše dítěte pro ty osoby získána a láska k nim bude se znamenitě rozmnožovat, až za let dospělých budou slýchat o slavných dílech jejich. O záležitostech národních nechť povídají (matky) *se zápalem*, s nelíčenou vroucností, s nadšením: několika v čas promluvenými, dobře volenými slovy pořídí se tu více, než chladným, byť sáhodlouhým krákoráním.“

„Po začátku,“ radí týž paedagog dále, „povídají *samé sličné* skutky předků, a krásné o nich obrazy zarývají se hloub a hlouběji v měkkou duši dětskou, samy také již k vzbuzování citu národního přispívajíce. — Teprv když tento cit v dítěti poněkud již sesílil, uvedu též některé částky jednání nesličného, i poznám dle ošklivosti, jaká se při tom na dítěti jeví, jaké síly cit národní v něm již dosáhl. Vždyť zahradník, zasadiv stromek, nechodí si ho sám oviklávat a mrzí se, když mu to vítr činí, a každým před časem povídaným ohavným činem oviklávám cit v dítěti se teprv usazující.“

Jak rozum tak pamět a obrazivosť utvrzují a zdokonalují se konečně ve společnosti dětí; „nebo mezi dětmi podobnosť věku působí podobnosť povah a myšlení; nalézavosť jednoho není druhému nic příliš vysoká; není mezi nimi žádného panování, nucení, bázně, lekání, ale rovnosť, láska, otevřenosť, svobodné na všecko, co přijde, dotazování i odpovídání: čehož všeho nám starým, když s dětmi zacházeti chceme nedostává se a nedostatek ten na překážku jest. Protož *nepochybuj* žádný, že dítě dítěti více vtip zaostřiti a nabrousiti může, než kdo jiný. A za tou příčinou dětem s dětmi se shledávání i po ulicích, spolu

hrání a běhání, byť každodenní bylo, nerci-li dovolováno, ale i obmýšleno býti má.“ *)

O citu mravném.

Po vykonaném činu nějakém ozvou se v nitru člověka dvě otázky; první: „Učinil jsi něco dobrého?“ a druhá: „Neučinil jsi zlého?“

A odpověď dává člověku opět hlas nitra sdělující, že vykonán byl skutek *zlý*, nebo *dobrý* — *svědomí*. Svědomí působí *cit mravný*. Ten budí se v dítěti již v době, kdy chápati a pozorovati začíná. Vždyť vídáme často, kterak dítě, učinilo-li něco, převrhlo-li na př. nádobu s mlékem, pomazalo-li se blátem, dívá se na otce nebo matku očekávajíc, co jemu řeknou. Cit mravný sídlí i tam, kde bychom jej ani nehledali.

Není nám třeba pro příklady a důkazy, že i v mravně nejhlouběji skleslé duši cit mravný se udržuje, snad až k divochům docházeti, vždyť přihází se velmi často, že v okolí svém se o tom přesvědčiti můžeme. Vyučoval jsem žáky, kteří — ač maličtí — měli tolik citu mravného v sobě, že potřeboval jsem jen říci: „Nelži, lhaní jest nehezké, nemravné!“ a žák se mi hned přiznal, učinil-li, z čeho byl obžalován.

Jednou kdosi přeřezal kupci kožené biče, které venku na dveřích krámu měl zavěšené. Podezření padlo na jednoho žáka mé třídy, u něhož nalezeny byly skutečně asi tři kusy bičů. Hoch zapíral a tvrdil, že je našel blíže kupce na silnici. *Mohlo* by to arciť býti pravdou, já ale ani jiných důkazů ani svědků nemaje, nemohl jsem

*) „Informatorium školy mateřské“ str. 55 a 56.

potrestati žáka, jehož i otec jeho se horlivě zastával. Podržel jsem si jej po vyučování a promluvil k němu několik příhodných slov a vhodným způsobem dal jsem mu na srozuměnou, že to jiný neučinil, než on. Hoch ale opět zapíral. Přišed domů, ulehl večer na postel a *začal plakati*. Rodiče pátrali po příčině, ale dlouho se jí dověděti nemohli. Konečně ale věc rozřešena: *hoch se přiznal sám, že biče přeřezal a kusy odcizil*. Ejhle, jak mocně probudil se v něm cit mravný!

Důležitý cit tento pěstujeme opět příklady a vzory jednání mravného; neboť „příkladů dobrých a ustavičných potřeba jest mládeži, protože dětem pán Bůh povahy opičí dal, to jest chtivosť jakousi k dělání všeho, co jiné dělati vidí, tak že byť se člověku mladému nikdy nic neporoučelo a neoznamovalo, jen když on vidí a slyší, co jiní dělají, dělati totéhož tytýmiž způsoby zvykne, to neproměnným zkušením ztvrzeno jest. Protož v domě kde dítky jsou, převelikého pozoru potřebí, aby se nic proti vyčteným tu ctnostem nedálo, nýbrž středmosti, švárnosti, šetrnosti jedni k druhým poslušenství, pravdomluvnosti atd. všichni aby ostříhali. A to kdyby šlo plně, jisté jest, že by nemnoho buď slov k vyučování neb kázně k donucování bylo potřebí. Ale poněvadž sami odrostlí často a mnoho z rovnováhy vystupují, ne div, že mladík jak vidí, tak činí, zvláště poněvadž bez toho vlastní jest každému učedlníku od kazu začínati a přirození naše k horším věcem samo z sebe jest klopotnější.“ *)

Tak konání všeho mravně a cudně co nejupřímněji radí se rodičům. Pečujme zvláště o to,

*) Komenský: „Informatorium“ str. 69 a 70.

aby v dětech stydlivosť spíše jemněna než otupována byla. Odvykejme u děvčat sedění s kolenami k bradě přišoupnutými, vykasávání sukní, skákání nepěkné, válení se a kotrmelců metání. Nedovolujme chlapcům a děvčatům necudně se na vzájem dotýkati a stalo-li se to, velikou hanbu a hřích toho jim připomeňme co nejdůrazněji. Společné chlapců i děvčat spaní, na stranu chození a koupání se doma i venku, vodění malých dětí k muzikám, kde necudné žerty viděti a nepěkné často řeči slyšeti je příležitosť, milkování se bratří, sester i čeledi služebné před očima dětí — to vše jsou morové účinky na vyvinující se cit mravný v dětech našich.

Pracovny a továrny nemálo hubí cit mravný, neboť v nich i po cestě z nich řečí necudných a chování neslušných až hrůza slyšeti i viděti. Promluví-li dítě něco nepěkného (nebo nakreslí a napíše), ne abychom přehlédli toho omlouvajíce je, že maličké je a až vyroste dělati toho nebude, ale divme se, že něco takového dítě jindy hodné mluviti neb kresliti může, zošklivme mu to a stalo-li by se podruhé, *přísně* potrestejme.

Nemravnosť člověka k zvířeti snižuje. Bohatý, učený, krásný — *nemůže každý býti; ale mravný může býti každý a každý býti má!*

Cit náboženský.

City náboženské budí se v duši dětské ponenáhlu, vždy na základech jiných poznání, v ní již utkvělých. Bůh jako pečlivý otec, anděl strážný jako opatrovatel dětí mladým duším se předvádí.

Náboženství křesťanské, zakládající se na zá-

konech všeobecné lásky k bližnímu a blahovolnosti vespolné, jest dětem harmonicky s jinými naukami vštěpovati nutno. Dějiny biblické poskytují četných příkladů, jimiž pomáhati si může vychovatel při učení zákonů jeho.

Prvním základem pravé zbožnosti jest arcit láska dětí k rodičům. Ta budí lásku k bohu, která účinným slovem a příkladem rodičů stále se větší a sílí. Z lásky k rodičům a k bohu nevyhnutelně vzroste láska k bližnímu, výsledek a cíl to náboženství křesťanského nejkrásnější.

„Aby pak pobožnost," dí k tomu Komenský, „v srdci se zakládající překážky neměla, dobré jest a nevyhnutelně potřebné v tomto věku příčinám zlým brániti, totiž: šetřiti pilně, aby nic bezbožného a mrzkého mysl nakažujícího dítkám ani na oči ani na uši nepřicházelo. Nebo jakož kdo se k soudci uspíší, toho pře spravedlivější se zdá: tak toto na věky pravé jest, že co se lidem mladým nejprvé do mysli uvede, buď dobré nebo zlé, to jim nejhlouběji vězí, dokuď živi jsou, aniž následující jiné věci ony předešlé a vkořeněné tak snadně vyprázdniti mohou, jako bývá, když k soudci druhá strana přijdouc při svou lepší ukáže a prvního přednešení vyvrátí."

Zbožnosť mládeže nechť jeví se vždy ve *skutcích*, nikoli ve slovech a povrchních jen ukázalostech. Posýláme-li děti na pouť do dalekých míst, kde vedle utrácení peněz často i v ohledu mravním ve společnostech rozličných zkázu béře, utvrzujíce je v přesvědčení, že se tím bohu zalíbí, méně zajisté činíme ve prospěch jeho citu náboženského, než kdybychom navedli je, aby tomu kterému chuďasovi darovaly almužnu nějakou. Z takového pěstování citu náboženského vzniká *pobožnůstkářství*, které vyhýbá se skutkům, chtíc

zanedbávání jich ukrýti rouškou ceremonií. Pobožnůstkáři podobni jsou zvonům, které každodenně lid do kostela svolávají, sami ale práh jeho nepřekročí po celý život svůj. Jsou to obílení hrobové, jež již Kristus káral slovy ohnivými.

Veďme mládež hned v prvních létech její náboženské poznávavosti k uznání, že i jinověrec je naším bližním, nám rovným a navykneme ji snášelivosti náboženské, která v národech vůbec tak mnohé zlo mohla odvrátiti. Mládež uvykne v úctě i vážnosti míti náboženství jiná a v létech dospělých nestanou se z ní lidé fanatičtí.

Vypravujíce dětem o bohu jako milovníku dobra nelič me jej nikdy ve světle hrůzy. Kdo vypravuje dětem, že hněvá-li se bůh, je bouřka ze zlosti jeho, maluje-li ubohým stále hrůzné peklo plné ohně před oči a slibuje při každém malém provinění, že se tam jistě dostanou (že je tam pán bůh hodí), věřte, že v duše jejich nevštípí nikdy takovým způsobem pojem o bohu, jako nejvyšším dobru, že děti nebudou jej *milovati.*

Dítě boha milujíc uvykejž plniti rozkazů jeho z lásky, nikoli z hrůzy. Mysl jeho nezatemňujž se ani zázraky časovými, jež tvoří mysl pošetilá, ani pověrami nerozumnými, ani strašením; všechny nauky náboženské směřujtež k tomu, aby dítě poznalo a plnilo přikázání: „Milovati budeš bližního, jako sebe samého!“ a nečiníc jinému, co samo nerado má — stávalo se tak pomocníkem na budování všelidské *blahovolnosti.*

Lež a pravda.

Mudrc Plato vyslovil nejednou, že lež jest nepravosť, již bohové i lidé v ošklivosti mají.

Lží rozumíme zúmyslně mluvenou nepravdu, tedy tvrzení něčeho, o čem víme zároveň, že pravda není, abychom za účelem nějakým jiné klamali. Lež má každý v ošklivosti a na vážnosti své velmi tratí člověk, o němž víme, že pravdy nemluví. Mudrosloví lidu našeho nazývá lež jedním z počátků všech nepravostí a ubezpečuje, že lháři neuvěří se, když i pravdu mluví.

V rodinách našich velmi často děti učí se lháti přičiněním rodičů. Dítě samo nemá náklonnosti ku lhaní, pokud „umění“ toho nepoznalo. Ale nerozumní rodiče přičiňují se často dosti záhy, aby děti své lháti naučili. Dítě udělá něco nepěkného před cizincem, jehož se hanbí a stydí. Rodiče pomáhají lehce: „To *neudělal* náš Pepíček, *to Mařenka udělala!*“ A dítě se upokojí. Kdo ale nepochopí, že v duši dětskou zasazeno v jediném tomto případu těžko vykořenitelné símě lhaní? Dítě udělá něco podruhé a ví, že dělati to nemělo. „To já neudělal, to ten a ten“ — vymlouvá se dovedně. A co naši rodiče? Kárávají snad dětí svých vědouce *jistě*, že lhou? Bůh uchovej! Oni považují to za zvláštní čipernost a majíce za to, že dítě jeví tak nevšední vlohy, *podporují* je a ve lhaní učí. Vizme jen příklad, jejž ve svých rozmluvách uvádí proslulý paedagog J. K. Škoda:

„Klučík lže, jak by tiskl. A jak ho za to celá společnost při kávě chválí, líbající ho tety a kmotry div ho neumačkají! Když dnes lhaním tolik příjemností získal, proč by pak opět a opět nelhal? Vždyť dítě nedělá chyby proto, aby chybovalo, ale aby jimi pozískalo, tu dosáhlo nějaké příjemnosti, tam něco nepříjemného od sebe odvrátilo.“

Jiný příklad: Otec sedí u stolu a vidí, že

k němu přichází věřitel. Schová se před dětmi svými a čiperná maminka přivítajíc věřitele lže před dětmi sdělujíc mu, že muž její dnes *není* doma. Děti vědí, že tatínek se schoval, ale nesmějí to říci, ba jsou navedeny také, aby lhaly, že tatínek doma *není*, kdyby se jich věřitel tázal!

Dítě doma souče, kolíbá, nebo jde do lesa na roští a zanedbá po dva, tři dny návštěvu školy. Rozumí se, že se obává, co asi řekne pan učitel. Ale lehká tu pomoc v rozumu matčině. „Řekni panu učiteli, že jsi stonala, Mařenko, že tě silně bolela hlava," poučuje matka. V dítěti budí se boj mezi pravdou a lží, lež ale matkou posilněná zvítězí, dceruška lže. A vidouc, že věc dobře ve škole dopadla, v nejbližším případě lže zase.

Dítě rozbilo nádobu a bojí se, že bude trestáno. „Víš co," radí starší sestřička, „řekni, že již byla prasklá a maminka nebude zlá." Dítě zajisté poslechne, neboť rada taková mu velmi vítanou.

Růženka je matinčin miláček a velmi ráda mlsá. Tatínek ale vždy se hněvá, když matinka dcerušce své dá peníze na cukrovinky. Vyhnou se tedy zbytečným hněvům, ne že dceruška přestane mlsat, nýbrž tak, že krejcary dostává dále, ale tatínkovi řekne vždy, že je dostala od strýce tety, snad i od učitele, jen ne od pravého dárce, totiž od maminky.

Takové a podobné příklady dostačí, aby každý porozuměl, že podobným jednáním otupuje se v duši dětské i ten nejjemnější pravdocit a láska k pravdě že se zaměňuje ponenáhlu rafinovanou dovedností lhaní a zapírání.

Abychom dětem co nejvíce lhaní zošklivili a pravdocit otužili v nich, buďme ke všemu jednání a mluvení jejich co nejvíce opatrni. Víme-li

že dítě něco učinilo a pozorujeme, že činu svého lituje, nechtějme, aby hrozbami našimi přinuceno bylo k vyznání a přizná-li se, netrestejme je, nýbrž odpusťme mu provinění podotknouce, že *za to mu vše odpouštíme, že se přiznalo.*

Dítě, které lhalo, ne bitím, ale vhodným všech okolností sestrojením přiveďme k tomu, aby vidělo, že lež jeho mu neprospěla, že víme o jeho nemluvení pravdy a že vůbec vždycky pravda na jevo přijde. Z toho dítě zapamatuje si neprospěšnost lhaní.

První lež zúmyslnou přísně potrestejme a poučme dítě, v jakou záhubu klesalo by, kdyby snad vícekráte lháti chtělo. Vhodná nějaká vyprávěnka tu velmi dobrým lékem.

Nikdy dítě neučme lháti, byť by to i žertem bylo a nechvalme je, lhalo-li. Chce-li se lží vyhnouti trestu, odpusťme mu jej a řekněme, že doufáme nikdy více co podobného neshledati u něho.

Mluvme sami vždy a ve všem pravdu, k této dětí svých navádějme ve všem a vzbuzujme v nich úctu a lásku ku všemu, co pravdivého a ošklivost ku všemu lživému vůbec.

Krása a slušnost.

O krasocitu dí zvěčnělý náš Škoda, že „působí, že se nám líbí, co je krásné v přírodě, v lidských výrobcích, v jednání lidském, a že se s ošklivostí odvracíme ode všeho jakkoli nehezkého. Pomáhá chrániti člověka ohavných činů, uhlazovati, co je na něm drsného, zjemňovati celou jeho povahu; dějepis ukazuje, že se hrubost u národů surových tou měrou umenšovala, kterou se kracocit v nich vzdělával. Zvlášť ho budiž

hleděno v děvčatech, kterým jednou péče o urovnání a vykrášlení domácnosti připadne! Ale děj se tak rozumně a opatrně, aby se uvarovala fiflenství. V kom krasocit ztupěl, ten nenalézá zalíbení v krásách sebe vybranějších, pohled na veliké ohavnosti není mu protiven. V kom je pokažen, ten krásu nalézá, kde jí není, oškliví si, v čem osoby zdravého krasocitu si libují: sám Decartes nanejvýš vychvaloval oči šilhavé, protože jeho milenka šilhala.“

Trefnými těmi slovy dostatečně vyjádřena důležitost citu, jenž působí, že se nám krásné líbí, *krasocitu*. Tím také vyřčeno, jak důležito, aby rodiče cit tento v mládeži vhodně pěstovali.

Dítě ani nevědouc krásnému navyká a krasocit svůj sílí v slušné, pěkně uspořádané a čisté domácnosti, kde všecko na svém místě urovnáno, nikde hromady smetí, prachu; kde neozdoben každý kout několikanásobnými záslonami pavučin; kde lidé nechodí umazaní a ušpinění od rána až do večera v nespravených zanečistěných šatech; kde mluví se slušně, ne hulákáním, nadávkami a křikem.

Velmi činně na krasocit dětský působí květiny; proto nebraňme dětem trhati jich po krajích luk i na poli a v lese a dělati z nich kytice a věnce plésti, ba ještě je zavádějme do přírody a na tyto krásné výtvory její je upozorňujme. Hraje-li si dítě, chvalme, když něco krásného vytvořilo a ukazujme na to, co se nám nelíbí s oškliovostí. Hoši i děvčata rádi „malují“ křidou i tužkou, koně, vozy, kola, panáky i panny; opravujme nepěkné a nabádejme k dělání lepšího. Totéž konejme při hračkách, které si děti samy hotoví; zvláště ať děvčata naše — bez fintění! — slušně a oku lahodně strojí své loutky „panny“ a vkusně

i čistě urovnávají jejich postýlky, vozíčky, náčiní domácí a pod. Kde děvčatům nyní velmi oblíbené garnitury kuchyňského nářadí pořídí, ať je vždy umyté, čisté mají a urovnané. Z malé hospodyňky hrající si s těmi věcmi jak náleží, bude jednou řádná a čistotná, krásu milující hospodyně.

Dbejme dále, aby dítě pěkné písně zpívalo a pěkným „říkáním“ se učilo. Oděv mládeže buď vždy čistý; nikdy ať nezanedbá se zašíti díra sešlého již šatu! Umaže-li se dítě, nechť hned buď samo se očistí, nebo očištěno je od jiných. Jeho potřeby školské, jako knihy, sešity, tabulka, hračky a sešity obrázkové, ať jsou vždy zrcadlem krasocitu dětského. Kupujeme-li dětem svým za dárky něco, toť pečujme, aby to nebyly na př. sošky zpotvořené a zkomolené, podobné spíše zohaveným bůžkům pohanským, než tvorům živým, ale obrazy skutečně vkusné, nikoli mazaniny jarmareční. S takovou opatrností volme ale též obrazy, které na stěny zavěšujeme a na něž děti naše *neustále* patří. Jde-li člověk v pohorských některých vesnicích našich navštíviti domácnost, tu zajisté — má-li jen kousek citu pro krásu, zhrozí se pověstných „olejových obrazů na skle“, které mají představovati svaté, ve skutečnosti ale ukazují nám karikatury tak nepěkné, že v nás buď smích budí, nebo hrůzu působí a na ony hrozné postavy písničkářské upomínají, které písničkáři ukazují o poutích a o jarmarcích. Máme za to, že takové obrazy málo krasocitu probudí v duši dětské a že i náboženství trpí vyobrazováním svatých takovým způsobem; proto by po soudu našem i kněžstvo mělo proti nepěkným ozdobám těm s učitelstvem působiti.

Pěkně upravený zevnějšek domu, slušná zahrádka před okny, byť jen prosté v ní byly kvě-

tiny, vedle zařízený sad — to vše jsou dosud málo povšimnuté, ale důležité pomůcky ku pěstování krasocitu dítek, jako zase zevnějšek domu strakatě pomalovaný, zahrádka prázdná, spustošená, ploty polámané a pokácené, cesty předpotopní — jsou účinlivé pomůcky ku krasocitu podkopávání a otupování.

S krásou úzce spojena je *slušnost* v jednání i v konání dětském.

„Způsoby," praví Sydney Smith, „zhusta příliš se zanedbávají; a předce jsou mužům neméně důležity než ženám. Celý život nestačí, aby špatný způsob se překonal; mimo to způsoby jsou stínové ctnosti."

Pěkné chování nazývá Emerson lepší věcí, než jest pěkná postava; ono poskytuje vyššího požitku, než mnohé obrazy a sochy; jest nejkrásnější krásných umění.

Způsoby nejsou tak lichy a nedůležity, jak mnozí snad se domýšlejí; neboť u veliké míře také hledí k tomu, aby vzájemný styk lidí usnadnily a společenský život lahodnějším učinily." Cnost sama se uráží," praví biskup Middleton, „je-li spojena s odpornými způsoby."

Slavný paedagog Locke velmi mnoho dbal na uhlazené způsoby mládeže a vážil je neméně než vědomostí. Lordu Peterboroughovi psal jedenkráte: „Jasnost Vaše žádá si, aby vychovatel syna Vašeho byl učenec, a mně zdá se, že nesejde na tom; bude-li jen rozuměti latině, a znáti se přehledně ve vědách, tuším, že to postačí. Já bych žádal, aby měl *uhlazené mravy* a *vlídnou povahu*."

Známé je přísloví, že způsoby dělají člověka a neméně známo je, že způsoby člověka velmi často rozhodují o jeho existenci. Způsobný člověk všude se líbí, všude je rád viděn, málo kdy bývá

oslyšán a i v takových chvílích, kdy musí býti nevlídným, dovede si pomoci tak, že i tato nevlídnost jako vlídnost bývá přijata. Vypravuje se o slavném hudebním skladateli Gluckovi, že navštívil jej jednou mladý zpěvák, který vystoupiv poprve v divadle, od *přátel* svých byl bouřlivým potleskem oslavován, ač umění jeho nebylo právě zázračné.

„Nemohu pochopit," oslovil slavného komponistu, „že zdejšímu obecenstvu tak příliš zalíbilo se umění mé!"

Gluck, nechtěje lichotiti, ani nevlídně odbýti mladého umělce, odvětil: „Věru, příteli, já toho také pochopiti nemohu." A mladý umělec, který později stal se skutečně slavným umělcem, zůstal přes soud tento s místnou vlídností pronešený, vždy ctitelem slavného komponisty.

Podotkli jsme již dříve, že není dosti na tom, vychovají-li rodiče dítě, aby živo bylo, oni mají vychovati je též *pro život*, v němž stýká se s lidmi rozličnými dle věku a pohlaví, v němž vyžaduje se na něm, aby umělo se řádně a slušně chovati. K tomu hned z mládí přivykáno budiž při každé příležitosti. Pozdravovati každého domácího slušně ráno („Dobré jitro!" nebo: „Dobrý den!") a loučiti se na noc (slovy: „Dobrou noc!") jest na pohled nepatrné a předce mile na každého působí. Vstoupíme-li do světnice kterékoliv, není nám zajisté lhostejno, uvítají-li nás i děti zdvořile, nebo dívají-li se na nás jako na lidi z cizích světa dílů s otevřenými ústy. Jde-li s námi dítě na procházku, nechtějme, aby jako starý soused králečelo moudře; to mu spíše ku směšnosti než ku cti poslouží, proto že věku jeho přiměřeno není; ale nechme je slušně probíhati se bez překážení jiným strkáním a hulákáním.

Nepěkné je a nikdy nedovolme dětem práti se s uličníky venku, na cestě nebo na ulici. Přijde-li k nám někdo, ať se po něm nevěšejí, chtíce, aby si s nimi hrál, na nohou je houpal, na ramenou neb na zádech nosil. Velmi nepříjemno je cizinci, když baviti se maje s domácími sotva slova svého slyší pro stálé běhání, dupání a skotačení dětí, nanejvýš odporno, když rozpustilé děti při jídle neustále štěbetají, strkají a perou se, mažou lžicemi, talíře obrací a noži do nich tlukou, přinešeno-li jídlo na stůl, to a ono si vybírají a o to volají často dříve, než si starší čeho vezmou.

Po jídle nechť děti poděkují otci i matce a přejí dobrého zažití, jako před jídlem dobré chuti (a ústa i ruce si otřou). Zvyk tento je pak vždy provázeti bude k jejich prospěchu.

Netrpme, aby dítě, chtíc něčeho u otce, matky nebo jiných, říkalo: „Matinko, ty mi *musíš* koupiti to a to!“ — nebo: „Tatínku, *kup* mi ono!“ Dítěti více než starým lidem sluší *prositi*, ať tedy vždy i své lidi slušně *poprosí* o každou maličkost.

Znám děti, které říkají: učitel, představený, farář atd. Nezdá se každému, že by rodičů povinností bylo, aby učili dětí svých jmenovati osoby úcty požívající i se slovíčkem „pan“?

Pozdravovati těch, které dítě potká, nechť si navyká od útlého mládí a ať pozdravuje jak náleží; smekne-li hoch patřičně čepici, neubude mu jí a jak to jinak vyhlíží, smekne-li, než když pouze cosi zamumlá a hlavu ani neodkryje. Hochům i děvčatům sluší, sedí-li a chtí-li někoho okolojdoucího pozdraviti, když vstanou. Totéž učiniti sluší jim, jsou-li doma a přijde-li cizí do bytu.

Rozmlouvajíce s někým u přítomnosti dětí,

nikdy netrpme, aby se nám do řeči míchaly. Způsob to velmi nepěkný! Nehezky u dětí vyhlíží zívání bez přikrytí úst, ohledávání nosu,*) šťourání do uší, kousání neb řezání nehtů, probírání se ve vlasech, viklání se na sedadle, tlučení nohami a konečně ono hnusné opírání tváří neb brady jednou neb oběma rukama. Těch a podobných nezpůsobů shledáváme u dětí nedobře vedených velmi mnoho a majíce je vypočítati, musili bychom popsati snad celé listy; moudří a poněkud jen slušní rodičové poznají každý nezpůsob, jakmile se u dětí vyskytne.

Větší důležitostí ale, než poznání nezpůsobu, jest jeho vykořenění. Dětem nepostačí říci: „Toho nedělej, to není hezké!“ na dítě musí se působiti citlivěji, než pouhými slovy. Povíme-li dítěti, že ústa při zívání roztahuje a nepřikrývá si jen zvířátko, člověk ale že si vždy má ústa přikrýti; lidem, kteří bradu nebo tváře si rukama opírají, že říkáme nezdvořáci, maňasové a pod.; při jídle že není hezké jako pes mlaskati a hltavě jísti: uvidíme, že těchto několik slov, „radikálních“ sice, ale účinných, hluboko si dítě zapamatuje, hlouběji, než planá a bezduchá slova dlouhých napomínání a nezpůsobů takových zanechá.

Ovšem, že tu jako všude jinde mocí velikou působí zase ten čarovný *příklad*! Vidí-li dítě jiné slušně se chovati, bude činiti tak co neviděti bez pobízení; vždyť „děti opičátka jsou, co vidí, to dělají.“ A tu jsme opět u poznání, jak důležitý je vliv domácnosti a okolí dítěte i na zušlechtění nebo pokažení slušnosti a způsobů jeho.

---

*) Zanedbané na mnoze užívání kapesních šátků budiž co nejpřísněji zachováváno.

Sebecit a soucit.

Dítě má vypracovati úkol, jenž zdá se mu dosti těžkým býti. S chutí ale se dá do práce, přemýšlí, pracuje, až konečně přemůže všechny překážky a úkol vypracuje. V dítěti vzbudí se příjemný cit, jenž dosvědčuje mu, že skutečně již něco umí, že dovede, co uměti má, *sebecit*. Podaří-li se tak dítěti *několikráte* přemoci překážky v cestu k vykonání nějakého díla se stavící, bude sebecit tento čím dál více síliti se a růsti.

Sebecit v mládeži pěstovati dlužno hned v prvních létech života, při každé nepatrnosti. Dítě chce vykonati něco a nedůvěřuje si; i běží k nám, abychom mu pomohli. Dobrá, jděme s ním, ale vidíme-li, že cíle dosáhnouti může *samo, nepomáhejme* mu, nýbrž chtějme a usilujme, aby skutečně *samo* si pomohlo. Tak budeme připravovati je *pro život*, v němž každý člověk odkázán bývá obyčejně *své* pomoci a *svému* úsilí; neboť dítě v následujícím případu již samo vynasnažovati se bude vykonati, oč by jiného prosilo, proto, že sebecit v duši jeho probuzený bude mohutnější než dříve.

Člověk, v němž hned z mládí sebecit buzen a podporován byl, nebude pak v dospělosti stále potřebovati pomoci cizí, člověk takový dovede pak existenci svou vydobýti a zabezpečiti si *vlastní pomocí* a *vlastní sílou*. Proto chybují rodiče, jsou-li o každou maličkost malých i velkých dětí svých tak starostliví, že ani jediné dítě nemá příležitosti k samostatnému jednání a k sebecitu probuzení. Vštěpujme již v mysl dětskou důvěru v sebe a ve skutky své, čímž pojistíme pak dospělému, že u vědomí správného a dobrého konání nebude jako stíhaný ohlížeti se na všechny strany

poslouchaje, co o něm a o činech jeho kdo soudí a mluví.

Ve pěstování citu tohoto nesmíme ale zabíhati na scestí, na kterém v duši dětské zakořeníme *lichý sebecit*, domýšlivost to, jíž dítě nebo člověk opojen *přeceňuje* síly své maje za to, že všechno, čeho by se chopil, řádně by provedl. Lichým sebecitem naplníme ducha dětského, chválíme-li před dětmi vlohy a schopnosti, které že tak báječné nejsou, často i pochválení vědí; kde slyšeti často: „Oh, copak náš Jeníček, ten všechno dovede!“ tam se hravě vychovává člověk, jenž „dovede všechno“, ale nedovede ničeho, člověk, jenž provozuje devatero řemeslo a desátou nouzi. Známe na př. přítele N. Týž sotva číst a psáti umí a v obchodě se zná asi jako ve španělských vesnicích. Žádného o radu nepožádá, každý cizí pokyn je mu nedostatečným, když si zařizuje obchod. V počátku to jde, ale čím dále, tím více klesá obchod jeho, až náš nešťastný podnikatel přijde na mizinu. Ejhle, kam svede člověka *lichý, přeceňující sebecit!* Jiný sotva vrzati umí a chtěl by mermomocí dělati kapelníka; jiný zasypává redakce svými „básněmi“ v domnění, že *je* velkým básníkem; tam ten by konečně rád byl redaktorem, poněvadž náhodou uveřejnil nějaký „velikánský“ list jeho pětiřádkový referat o slavnosti svěcení praporu vojenských vysloužilců.

Sebecitem lichým ovládáni často by lidé rádi vnutili jiným přesvědčení o své dokonalosti, kdyby mohli. Známý tyran Dionysos dal zavříti do vězení spisovatele Philoxena proto, že nezdařené básně jeho nechválil. Po nedlouhém čase dal tyran zavolati spisovatele z vězení k sobě, a když tento přišel, přečítal mu své nové verše. Chvíli

byl spisovatel klidným; pojednou se ale obrátil a odcházel.

„Kam jdeš?“ tázal se Dionysos.

„Do vězení,“ chladně odvětil Philoxenes, nechtěje nezdařené verše, o nichž Dionysos domýšlel se, že jsou nejvýš dokonalé, chváliti.

Opatrujeme-li stále dítě a vše za ně konáme, tak že ono nemá ani příležitosti sílu a dovednosť svou osvědčiti, nevzbudíme v něm nikdy ani jiskru sebecitu, naopak budeme stále utvrzovati v duši jeho liché přesvědčení, že ani není s to, něčeho vykonati, že není možno, aby jeho síly k tomu dostačily. Takovéto nedoceňování, čili podceňování má za následek také sebecit, ale ten, kterému *lichá skromnosť* říkáme. Je to skromnosť škodlivá a člověku neprospěšná. Skromným má býti každý, ale lichoskromným nebudiž nikdo. Člověk takový do ničeho se nepustí, nikde nic nezačne, je ve společnosti lidské spíše na překážku než ku prospěchu.

Z lidí podceňujících se, lichou skromností upoutaných, stávají se časem směšní ostýchavci. Lord Byron trápen byl tak ostýchavostí, pochodící z podceňování sebe, že když byl někde návštěvou, odcházel do vedlejších pokojů, slyšel-li, že někdo přichází.

Podobným citem je *opovrhování* sebou, kterým však méně nakaženi bývají lidé, než citem *pýchy*. Tento lichý sebecit nezná mezí a čím více roste, tím stává se směšnějším. Pyšný člověk má za to, že nad jiné jest povýšen svou tělesnou i duševní dokonalostí a převahou, že všichni jeho jsou potřebni, on ale že nikoho si všímati nemusí. To svým smýšlením, chováním i slovy na jevo dává. Lékem prý nejlepším proti pýše je zase pýcha, nebo zúmyslné nevšímání si nadutosti

pyšného. Vypravuje se, že o uprázdněné místo lékařské v nemocnici sv. Bartoloměje v Londýně ucházel se mimo jiné též proslulý lékař Abernethy.

Za jednoho jitra vešel do obchodu pyšného boháče Robertsona, jenž byl členem správy nemocniční, aby o žádosti své promluvil.

Boháč spatřiv vcházeti k sobě muže tak proslulého, osloví jej nadutě: „Tuším, pane, že přicházíte žádati mne, abych dal vám hlas svůj a přimluvil se za vás ve věci pro budoucnost vaši tak důležité!“

Abernethy, jemuž nadutost vždy se protivila, odvětil ale chladně: „I nikoli, na tom mi nezáleží; přeji si jen balíček fíků a proto prosím, hezky brzy.“

Zahanbení tohoto byl prý Robertson po celý život pamětliv.

Mezi pýchou a opovrhováním sebou stojí *hrdost*. Pýcha se protiví, opovrhování sebou se hnusí pro svůj babský nádech, ale hrdost se každému líbí. Hrdým má býti každý řádný člověk na své dovednosti, umění i vědění, zvláště ale na svůj *rod*, na *vlast* a na *čest* svou. Předkům našim byl slib na čest učiněný přísahou nejsvětější, čest byla jim nade všecko.

U dětí lichou skromnost léčíme buzením sebecitu. Zvláště různá zaměstnání, hry, zápasy a pod. jsou nám nápomocny. Společnost dětí doma, venku a ve škole o tom příležitostí mnoho podává. Podceňující sebe se poznává, sebecit jeho se tuží; domýšlivý a přeceňující se poznává převahu jiných — nabývá známosti *pravé* ceny své.

Pěstování sebecitu důležito jest i v ohledu

národním. Tam, kde vychovávají samé mazlíčky potřebující neustálého dozoru maminčina a nepřetržitých rad tatínkových, nedůvěřující v síly své k vykonání čehokoli, nenalezne vlast a říše mužných a statných synů a obhajců v dobách nebezpečí. Z rodin, v kterých dítě nezví ani slova o slavné minulosti národa našeho, v nichž řeč cizí jako samospasitelná páka k dosažení blaženého života se pěstuje a mateřština jako popelka je odstrčena někam do kuchyně nebo na dvůr: z takových rodin nečekejme, že vyjdou synové a dcery, kteří by jednou doma i v cizině hrdi byli na rod a pyšní na vlast svou, kteří by u vědomí důležitosti svého národa v hrdém sebecitu národním pyšnými byli na to, že jsou syny a dcerami slavného národa českého!

Karel dostane k svátku pěknou knihu obrázkovou. Ukazuje ji Václavovi. Václav by též rád takovou měl, nezávidí jí ale Karlovi, přeje mu ji, ano raduje se s ním, neboť jej ovládá stejný cit jako Karla, souslast. Ale za týden ukazuje Karel knihu Václavovi a ten vidí, že ji někdo pokazil. Raduje se z toho Václav? Nikoli, on cítí žalost s Karlem, je ovládán *soustrastí*. Souslast i soustrast jsou *soucity*. Majíce s někým soucit, cítíme s ním radost nebo žalost. Soucit „raduje se s radujícími a pláče s plačícími.“

Při stavbě vysokého domu v Paříži zřízeno bylo obyčejné lešení. To jednoho dne se prolomilo pod břemenem staviva. Dělníci na něm se nacházející sřítili se s výše — mimo dva, mladého dělníka a muže, který byl v prostředních létech. Tito viseli na úzké lati, kteráž třásla se pod tíží jejich a patrně již již se lámala.

„Petře," zvolal starší, „pusť se, já mám ženu a děti."

„Pouštím!" zvolal Petr a pustiv se sletěl na dlažbu a zůstal na místě mrtev.*)

Příkladů podobných mohli bychom uvésti několik. V roce 1866 zahnána bouří loď na úskalí při ústí řeky Temže. Loď se topila. „Kdo půjde se mnou zachrániti mužstvo?" zvolal Šimon Pritchard—. „Já!" ozvalo se z dvacíti hrdel — a za několik chvil bylo mužstvo zachráněno. Nejsou to hrdinské příklady soucitu tak mocného, že ani život mu není drahý?

Avšak i tiše a předce účinně jeviti se může soucit. Císař František I. procházel se v čase cholery po ulici vídeňské doprovázen pobočníkem. Na konci ulice potkal pohřební vůz, na němž vezena byla rakev. Za vozem nebylo ani jediného průvodčího. Neobyčejná tato okolnosť zaujala císařovu pozornosť; vyptával a dověděl se, že nebožtík byl člověk chudobný, který zemřel na choleru, a že ani příbuzní jeho neodvážili se za příčinou nakažlivosti nemoci poslední službu mu prokázati.

„Nuže, tedy jej doprovodím já," řekl císař a šel za rakví až na vzdálený hřbitov, kde vyčkal, až všechny obřady pohřební vykonány byly.

Patřme ale též na příklady *bezcitnosti*. Inkvizice španělská nevěděla ani co je soucit, davši tisíce nevinných obětí mučiti pro nic za nic mukami nejhroznějšími. Středověké přibíjení za jazyk, lámání kolem, mučení skřipci, napichování na kůl a pod. málo ukazuje na přítomnosť jen jiskry soucitu v lidech, kteří názvu lidí nezaslouhovali.

*) Smiles: „Karakter" str. 203.

Ohlédněme se jen okolo sebe a po událostech současných, a věru nebudeme postrádati přečetných příkladů bezcitnosti. Barbarské zápasy býků ve Španělích a kohoutí boje v Anglii mající snad nahraditi divadla starořímských cirků; koňské dostihy, v nichž u nás tak náruživě libují si velcí páni; překládání povozů těžkými náklady a mlácení pak do ubohého dobytka; uřezávání ocasů a uší psům k vůli „okrase“, kterou zajisté nikdo neviděl a nevidí; po venkově obvyklé stínání kohoutů, při kterémž mnoho desítek se utratí a hnusné, zvyky naše ostouzející shazování kozlů, přibíjení netopýrů na vrata a žab na stěny — což není tu dosti všedních příkladů bezsoucitu?

Jak v soucitu ducha dětského utvrzovati a síliti?

„Jsou-li okolo dítěte,“ praví Škoda,*) „samé osoby soucitné, i ono, jako květiny na výsluní, se krásně rozvíjí a rychle sesiluje; teprv až jest soucit poněkud zakořeněn, předvedeme dítěti nějakého necitu (za příklad); čím větší ošklivosť dítě nad takovými ohavnostmi jeví, tím živější je v něm soucit. Ale kde vyrůstají děti v domácnosti soucitu prázdné, kde otec zvířata týrá a psy na lidi štve, matka před dětmi děvečkám ubližuje; kde se dítěti rozezlobenému dává do ručičky prut, aby si mrskáním na něčem vylilo zlosť; kde se dovoluje dětem, aby zvířata trýznily, jako s otroky s čeledí zacházely, tu poznámkami uštěpačnými, tu nadávkami v duši jich bodajíce: tam i v dětech po soucitu jest veta, a to pravidelně na celý život.“

Každé chvíle naskytuje se nám příležitosť k pěstování soucitu. Či myslí kdo, že i obyčejné

*) *„Omylové u vychování“.*

darování almužny žebrákovi, již pošleme po dítěti svém, neúčinkuje na mladé srdce? A tak učme děti soucitu s ptáky a se zvířaty vůbec, s mladými stromky i s rostlinami, které rozpustilci často z pouhé kratochvíle ničí. Učme je soucitu i s těmi ubohými Slováky, kteří jako drataři k nám bídou a nouzí svého domova bývají vyháněni*) — vždyť jsou to naši bratří a synové jedné matky!

Kde zanedbáváme pěstovati soucit, tam v létech pozdějších vládnouti bude *soběcký egoismus*, který značí se lichvařením a odíráním potřebných, úplnou bezcitností k ubohým a využitkování bližního, byť sám, rodina i majetek jeho zničen byl.

Kde nedbá se soucitu, tam brzy zakoření se nepřízeň a *závisť* v mladých srdcích a závisť ta vzroste v létech pozdějších v děsnou, hrůznou onu *škodolibosť*, která duši nejhorší opanuje a *raduje se ze zla a utrpení bližního*. Čím více škodolibosti, tím více msty a hrůz, tím děsnější život! Může býti něco hroznějšího, než radosť z utrpení bližního? — —

A protož Vy, kteří útlá srdce v moci své máte, ku prospěchu společnosti lidské pěstujte, silte a co nejvíce upevniti v nich hleďte krásný, božský, vše oblažující *soucit* . . .

Snaha a vůle.

Snaha jest ona činnosť duše, která pomáhá nám předmětů nějakých nebo představ docíliti, nebo něčeho nám nemilého zbaviti se. Ona pak

*) Hulákání a pokřikování na Slováky leckdes obvyklé zvláště budiž odvykáno!

činnosť duševní, kterou se duše snaží něčeho docíliti (snaživosť) může býti buď druhu nižšího, nebo vyššího a v tom rozdělení zase dobrá nebo zlá. Cítím-li, že se mi jísti chce, snažím se, abych hlad ukonejšil — toť snaha nižší; chci-li mnoho uměti, snažím se snahou vyšší mnohému se naučiti. Zlý člověk snaží se ve snaze zlé někomu na jmění nebo dobré pověsti škoditi, dobrý ve snaze šlechetné prospěti bližnímu. Je-li tato snaha jen chvilková, vrtkavá, nazýváme ji slabou, mělkou, pak-li trvalá a pevná, silnou.

Snahou ovládán je skoro každý člověk, ať již v malé nebo velké míře. „Nemůž nikdy," dí Komenský v „Didaktice" — „žádný svých snaživostí ani se nasytiti, ani dojíti v tomto životě. Zřejmé to na vše strany, kamkoli kdo mysl obrátí a k čemukoli ji přiloží. Nebo zamiluje-li kdo statek, čím ho víc kdo má, tím víc žádá; by svět měl, ještě by se mu málo zdálo, jiného by hledal, jakž Alexandrův příklad ukazuje. Zadychtí-li kdo po slávě, nic na světě tak vyvýšeného není, na čem by přestal; vždy se výše pne žádosť jeho. Oblíbí-li kdo rozkoše, by potokové všech libostí skrze něj plynuli, nikdy neřekne dosti, vždycky mu to, což má, zvětší, vždycky se po lahodnějším něčem ohlídá." Moudří rodiče mají dobré snahy dětí svých sesilovati, zlé seslabovati a jim brániti. Snaží-li se dítě něčeho dobrého dosíci, jako: něčemu se naučiti, něco zhotoviti, nebraňme mu, naopak pomáhejme; spěje-li ale snaha jeho k neprospěšnému nebo zlému, utlumejme ji ukazováním neprospěchu a škody vyplnění její ve světle odstrašujícím a protivném, a přísným zabraňováním pokračování snahy této. V činnosti takové arciť třeba veliké opatrnosti míti v sesilování dobré i v seslabování zlé snahy dětské,

neboť tu vychovatel velkou část své opatrovatelské a ošetřovatelské činnosti naložiti musí. Stromeček malý snadno se ohne a v dobrý směr vzrůstu upraví, ne tak lehko strom veliký a silný, dá-li se vůbec ohnouti bez zlomení. Co v mládí se zameškâ, v stáru špatně se léčí. „Bycha“ pozdě honiti.

Ví-li člověk, čeho by si žádal a uvážil-li též, jakých prostředků k dosažení toho by měl a musil užíti, odhodlá-li se dále přes četné překážky jemu známé přece k cíli dojíti, *řídí se svou vůlí.*

Vůle může býti rozličného druhu dle síly a vytrvalosti. — Chtíti někomu prospěti a třeba své blaho k jeho dobru obětovati, jest vůle mravná. Člověk nebojící se i život obětovati má vůli mocnou. Příklady mocné vůle nacházíme v dějinách jako nezapomenutelné a nikdy nesmazatelné důkazy hrdinnosti jednotlivců i celých národů. Když v počátku VI. století před Kr. narozením král Etrusků Porsena Řím obléhal, aby město vyhladověním ku vzdání se přinutil, odhodlal se hrdinný Říman Mucius Scaevola učiniti konec soužení a vloudil se proto přestrojen do tábora nepřátelského, aby krále Porsenu zavraždil. Přiblíživ se až ku stanu, spatřil muže nádherně ošaceného a domnívaje se, že to král, probodl jej. V témž okamžiku byl chycen a před krále předveden, kdež seznal, že krále nezabil. Král chtěje se dověděti leccos o stavu obležených, jakož i jména spolčenců Scaevolových, hrozil mu mukami, nevyzná-li se. Čím ale odpověděl králi Scaevola? Přistoupiv k blízkému ohni vnořil ruku svou do plamene a držel ji tam k úžasu nepřátel pokud nezuhelnatěla, aby ukázal, že ničeho se nebojí a že ani mukami ku zradě přinutiti se nedá. Tak ukázal uchvacující vzor vůle mocné

hrdina římský, jako veliký mučenník náš Hus v plamenech kostnických.

Jiný příklad vůle mocné uvádí paedagog J. Šauer.*) Josef Barra, maje jen 13 roků, vstoupil v konci minulého století do řad bojovníků republikánských. Jednoho dne byl oddíl republikánského vojska obklíčen. Aby royalisty rozehnal, velitel republikánský užil lsti a rozeslal na rozličné strany bubeníky rozkázav, aby činili notný hřmot, by královští myslili, že republikánům pomoc přichází. Úkolu toho dostalo se i Barrovi. Královští prchali. Nešťastnou náhodou obrátili se v tu stranu, kde Barra samoten stál. Ihned obstoupilo jej 200 nepřátel, křičíce na něho, aby volal: Ať žije *král!*“ Tu neohrožený mladík zvolal zvučným hlasem: *„Ať žije republika!“* a padl dvacíti ranami prostřelen! — Potom rozutekli se vojáci, ale zastyděvše se za svůj čin, vrátili se zpět a mrtvolu do tábora republikánského odnesli. Konvent národní nařídil, aby pro památku a příklad obraz mladého hrdiny ve všech školách byl zavěšen. Matce jeho pojištěna pense a hrdinnému Josefovi v roce 1839. krásný pomník postaven.

V roce 1504. bilo se u Schönberka blíže Řezna 3000 Čechů s 16000 Němci. Děla, prach i koule byly od hejtmanů jinam zaveženy a vojsku nezbyla než zbraň ruční. Nicméně neustoupili, ani se nevzdali. Nastala bitva, šiky české byly pobořeny. Bojovníci shlukli se v kupy a kryjíce se zády, nepřestávali brániti se a prodávali alespoň *draze* životy své, až jich polovina kryla bojiště!**)

Vůle má býti *stálá*. V XV. století vzbouřili

*) *„Počátky dušeslovi“* str. 75.
**) Palacký: *„Dějiny národa českého“* V., 2., str. 80.

se poddaní na panství Adama Ploskovického vedením jakéhos Dalibora. Dalibor byl uvězněn ve věži hradu pražského, nyní známé pod jménem „Daliborka“. V té věži Dalibor hrál na housle a ač před tím nikdy housle ani v rukou neměl, vycvičil se tak, že žádný hudec v Praze jemu rovnati se nemohl a lidé přicházeli ku věži, aby Dalibora poslouchali.

Mnohé příklady zdají se nám skoro nepodobny k pravdě. Tak o Newtonovi vypravuje se, že opsal rukopis svého díla „Chronologie“ *patnáctkráte*, než s ním byl spokojen tak, aby jej do tisku dal. Gibon své „Paměti“ opsal devětkráte, Hume psal své „Dějiny Anglie“ po třináct hodin denně. Spisovatel Forstr mořil se často mnoho hodin o jediném výroku, Albany Foublanque článek k uveřejnění určený i desetkráte opsal. Zvláštním způsobem konal své práce. Požíval ku psaní papíru velkého formátu, který na pět sloupců rozdělil. V prvním sloupci naznačil původní myšlenky, v druhém je rozvedl, a tak opakoval psaní až ku konci. Větu některou prý i dvacetkráte opravoval. Jednou hledal po čtrnácte hodin několik slov ku zaokrouhlení výroku.

Po třicet let na „Slovníku“ svém pracující Josef Jungmann, celý život svůj sepisování „Dějin národu českého“ věnující historiograf Palacký, hle, toť jsou zajisté vzory vůle vytrvalé!

Jak slabá, jak chatrná je proti tomu vůle vrtkavá, jejíž příklad uvádí Durdík*) na moderních čtenářkách našich. „Dívka načne knihu — však kniha nebaví, nepoutá ji dosti; dívka odloží ji a buď ji nečte víc, nebo pokusí se několikrát s týmže průběhem. Ťukne pouze, ale nepřekoná

*) „Karakter“ str. 59.

obtíže počátku, ač má čas, ač by ráda, ano stává se ještě, že se později pochlubí, že tu knihu četla — ač ji nečetla.“

Jest pravda vůbec známá, že vytrvalá vůle schází mnohému člověku. Člověk takový dá se do práce s chutí největší, počne boj o to neb ono dobro, ale jakmile narazí na první překážku, omrzí jej celá věc, „praští s tím se vším“ a — *je po vůli vytrvalé.*

Vůli mravnou, mocnou a vytrvalou sílíme v mládeži pobádáním a předváděním jí příkladů, které ji pobízí. Skutky předků našich, bohaté činy národa, jeho chránění milované domoviny, ba i život všední a celé okolí naše poskytují nám bohatých zdrojů mravných pobídek k utužení vůle. Vypravuje-li otec neb děd bujarému hochovi o hrdinských předcích jako obhajících rodné půdy, uvidíte, jak hošíkovi budou oči jiskřiti; připomene-li mu otec, že i on, chceli jednou slavným býti a řádným synem vlasti, svou domovinu, až doroste, brániti musí, ani nepomyslí, jak hoch si zapamatuje, co mu vypravováno bylo a co jemu bude jednou povinností. Ochabuje-li dítě v učení neb v práci domácí, jen mu předveďte příklad a cenu vůle mocné — uvidíte toho účinky!

S pevnou vůlí však nesmí se stotožňovati *líbovůle, vládychtivosť* a *přepjaté sebevědomí,* kteréžto zvrácené vůle cvičí a utvrzují často nerozumem svým rodiče. Škoda vypravuje: Matka přišla domů. „Nesu ti tuhle koláč,“ praví své dcerušce. „Já chci višně,“ dí dítě, „já nechci koláč.“ „Co jsi pořád tak mrzutá?“ táže se matka. „Nic ti dobře neudělám. Baruško, přines jí višně. Již mlč, hned tu budou.“ „Já již nechci višně,“ ozve se plačíc děvče, „já chci hrušky!“ — „Baruško, přines jí tedy hrušky!“ — „Ejhle,“ praví

týž paedagog, „obrácený svět! Nerozumné, svéhlavé dítě poroučí a matka poslouchá!“ A *proč* se tak děje, tážeme se? *Poněvadž matka připustila svou slabostí sesílení libovůle dětské!*

Pouštěním uzdy dětské libovůli pěstujeme *vládychtivosť*, jíž dítě ovládáno všude vše po svém míti chce a samo ve všem by rádo rozkazovalo. S takovým dítětem nemohou obstáti děti jiné a tu mu buď ustupují, nebo se protiví. Ve případě posledním ale zastanou se mazlíčka rodiče a vládychtivosť mohutní dále. Dítě pak jako člověk dospělý všude na překážky naráží, poněvadž ve všem po svém míti chce, nikde rád není viděn a obyčejně kazí dobré podniky, proto že nepoddajností svou nerozumnou sváry, nesvornosti a roztržky působí.

Lékem proti vládychtivosti u mládeže je nepovolnosť. Dítě musí poznati, že někdo *nad ním*, kdo rozkazuje a nesmí míti ve všem, co si zamane, po vůli; tak se jeho vzdorovitosť láme, měkčí, ohýbá a ponenáhlu z tvrdé hlavičky vyhání, na místo její pak *skromnosť a přiměřené oceňování sebe nastupuje*.

Vášně a náruživosti.

Dojmem *nenadálým* pohnuta bývá mysl člověka malého i dospělého bez rozdílu. Někdy ale stává se pohnutí to tak silně a mocně, že člověk ani sám sebe mocen není, že neví ani co dělá, je jako u vidění. Pohnutí mysli účinkuje i na tělo tak, že člověk „ruce křečovitě svírá, zlostí se chvěje, bledne, prudce dýchá, nebo bázní, strachem nebo radostí se třese, srdce v těle mu buší,

slzy z očí se řinou, ano i prsa zvuky rozličnými se snaží sobě uleviti.“ *)

Vášeň dobře kdosi k větru přirovnal, jenž najednou se vyburácí a bez obledu kácí stromy i chýže poráží.

Vášně *nesmíme* v dětské mysli pěstovati. Proč? Poněvadž jsou to zla, jichž následky jeví se v různých těch zločinech, které stávají se, když lidé ani „nevědí co činí“, a učinivše něco zlého litují toho, když vystřízliveli z vášnivé opojnosti. Proto třeba upravovati mysl dětskou tak, aby cestou střední stále rovnovážně se brala, ani v úplnou bezcitnosť se nenořic, ani vášní při každé příležitosti se unésti nenechajíc. Je dobře, je-li člověk citlivým, zle ale, je-li citlivým tak, že jej rozraduje nebo rozzlobí až k zoufání i hloupá nepatrnosť. Pláče-li někdo radostí, když bližní jeho, snad nějaký vysoce postavený pán mu ruky své podá, nebo oběsí-li se muž ze zlosti (lidé říkají „z alterace“), když žena, pod jejíž všemocným pantoflem on záda shýbá, nedá mu několik krejcarů na kořalku — jest to smutný arciť následek chorobné vášně.

Mysl dětskou v stejné udržujíce náladě i ve veliké radosti i v žalosti, dovedeme toho, že přivykne si kráčeti „zlatou střední cestou“ ve všech případech života. Povahu jeho ustálíme a jaksi otužíme pro případy, v nichž zevní vlivy na ni dorážeti budou. Proto pak nerozumné jest rozličnými způsoby dětskou povahu k vášni nachylovati a ji zlu tomu přístupnou činiti. To stává se strašením dětí kominíky, strašáky a bubáky i pod. Dítě na duchu zděšené vášním pak navyká.

Nestrašme děti a ony nebudou se báti ničeho

*) J. Sauer: „*Počátky dušesloví*“ str. 56.

i vypěstujeme z nich povahy klidné, které nejsou ihned „z horka nakvašeny“.

Vášně v dětech pěstují i ti, kteří je zlobí a dráždí. Jsou lidé, kteří mají za zvláštní zábavu kaziti dětem hračky, brátí jim je, šťuchati do nich a jiné „žerty“ si tropiti z dětí, a radost mají, hodně-li se dítě rozzlobí; ale ti nerozváží, že nedůstojným jednáním tím ničí lásku dětí k sobě a *pěstují v nich prudké vášně*, jimž potom v létech pozdějších nesnadno meze klásti. Proto, kdo zlobí děti naše, tomu nedovolujme jejich společnost a byť to byl *kdokoli*. On nám děti zkazí a my pak za nerozum jeho trpěti máme?

Nyní něco o *náruživosti*.

V tělesném ústrojí každého člověka skryta je k té neb oné věci zvláštní náchylnost. Jako je někdo náchylen k nastuzení nebo ku kašli, tak jiný náchylen je na př. ku hře v karty, k pití a snad i ku krádeži, jakož zase k umění řezbářskému, malířskému a j.

Náchylnost tato je v počátku nepozorována, poněvadž v člověku jako plamének teprv malinký ukryta; ale poskytne-li se jí příležitost, aby se mohla jeviti, bývá ihned bystrými pozorovateli pozorována. Necháme-li ji pak jeviti se častěji a bez překážek, stane se nám velmi dotěravou často nezbytnou společnicí na cestách života, která sílí se a čím dál více upevňuje. Je to *náklonnost*. Někdy tato náklonnost člověka si tak opanuje, že zdá se, jako by sama člověkem vládla, jako by rozum jeho již nebyl jeho skutků pánem. Taková silná, bezohledná náklonnost nazývá se *náruživost*.

Vizme, jak náruživost před našima očima se vyvinuje. Malé dítě má rádo karty, tyto jemu „milé“ obrázky. Rodiče dávají mu je často, aby

si s nimi pohrálo. Z dítěte vyroste hošíček, jemuž tatínek koupí o pouti ony miniaturní kartičky. Hoch najde si několik kamarádů a od té chvíle vídáme je za stodolou, v poli, u lesa — hráti v karty. Dítě bylo náchylno, chlapec je již nakloněn těm roztomilým obrázkům! Následek toho je pak náruživosť, která opanuje nešťastníka tou měrou, že nejen majetek svůj promrhá, ale ještě vypůjčí peníze, aby mohl hráti.

Tam vidíte náruživého pijáka. On ví ve chvílích, v nichž je „při rozumu“, že chybuje, ale sotva blíží se hospodě, sotva spatří sklenici, není s to, aby se přemohl. On se zaklíná bůh ví kolikráte do roka, že již *nebude* píti, ale při nejbližší příležitosti opije se jako jindy. Prosby a nabádání u něho neplatí.

Přítel jeho je loteristou. Do Prahy i do Brna sází vždy několik řádků, dvakráte za týden váží cestu do dvě hodiny vzdáleného města, aby věděl, jaká čísla byla vytažena. Jeho výdělek již vždy napřed je prosázen, majetek dávno v cizích rukou, ale on nepřestává, neboť jednání jeho řídí — náruživosť.

Náruživého těžko, těžko odvrátiti od cesty k záhubě. Někdy pomáhá tu i prozřetelnosť osudu sama a pustí v duši náruživce jiskru poznání. Jako meteor na tmavé noční obloze — tak duší jeho otupělou bleskne jasná myšlenka. Člověk přemýšlí, „sám do sebe přichází.“ Duch jeho je na vahách; buď zvítězí tlak náruživosti a člověk je ztracen, nebo zvítězí poznání a člověk začne žíti jinak.

Znal jsem rolníka, boháče, jenž býval v mladých létech svých velikým lehkomyslníkem. Vypravoval mi za jednoho večera: „Šel jsem jednou opilý z hospody domů. Řeka mi hučela u nohou,

měsíc jako rybí oko svítil na obloze a ozařoval mou živnost, na níž bylo již hezkých pár set dluhů. Vidíš, Václave, jsi předce jen darebák, šeptal jsem sám sobě! A mysl má rozjasnila, jako bych byl ani nepil. Zdálo se mi, že i to stavení přede mnou i ten měsíc nad mou hlavou mne kárá. Přestal jsem píti. Každý se mi divil, já ale nikomu se nesvěřil, pracoval jsem, šetřil a za několik let měl jsem hezký kapitálek. To mne obrátilo!“

U mládeže hned při náchylnostech jeviti se počínajících musíme pozorovati, jakého druhu jsou. Vidíme-li, že dítě náchylno k necnosti neb neřesti nějaké, nasaďme všechny síly, použijme všech možných a nám přístupných prostředků k vykořenění náchylnosti této. To děje se upoutáváním dětské pozornosti na věci dobré a šlechetné, při nichž náchylnosť ku prospěchu jeho rozvíjeti necháme. Pozorujeme-li v dítěti náklonnosť ku konání zlého, pátrejme po příčinách, z kterých vznikla. Bedlivými buďme zvláště na společnosť dítěte. Hoch šestiletý na př. neví ještě ničeho o kradení ovoce — nepouštějme jej ve společnosť malých zlodějů, kteří „po škole“ konají výpravy do cizích sadů, nechceme-li, aby se z něho stal během času náruživý dlouhoprsťák.

Náklonnosti neživme ukojováním žádostí dětských. Chce-li dítě konati něco nebo něčeho dosíci, k čemu náruživosť je pudí, nenechme je po jeho vůli jednati a kdyby několikráte i pláčem toho dožadovalo. Vidouc, že nezmůže vůlí svou, křikem, ani pláčem ničeho, zapomene časem na žádosť svou a náklonnosť se tak pomalu vytratí. Taktéž jednejme i v těch případech, kdy dítě již ovládáno je náruživostí. Na paměti ale mějme neustále, že náruživosť po dlouhý čas se vyvino-

vala a sílila i že není možno jediným prostředkem a za jediný den ji vypuditi a odstraniti. Zvolna, opatrně, ale důsledně a vytrvale se tu kráčeti musí k cíli.

Náchylnosť a náklonnosť není *vždy* škodlivá. Někdy bylo by hříchem ji utlumovati. Malý hoch měl náklonnosť k hudbě. Zpíval si a tleskal rukama, později velmi rád hrával a cvičen i udržován náklonností stal se v pozdějších létech velkým a slavným hudebním mistrem Smetanou, jemuž obdivoval se celý svět hudební. Jiný rád maluje. V počátku uhlím, pak křídou, modří, konečně tužkou. Náhodou upozorněn na jeho schopnosti nějaký mecenáš, nebo vlastní otec jeho a malý „čmárař“ dostane se do malířské akademie. Obrazy jeho brzy kolují z výstavy na výstavu a budí obdiv.

Jiný rád robí panáky. Ze sněhu v počátku a z bláta, pak z košťálů a polínek. Dají jej učiti sochařství a když je mu čtyřicet let, je jedním z nejslavnějších sochařů v říši. Mluvíme tu všeobecně, ač bychom mohli uvésti přečetných příkladů a jmenovati celou řadu rodáků našich, kteří v cizině jméno české oslavují.

Co myslíte, dospěli by snad na takový stupeň, kdyby rodiče byli jim v náklonnosti bránili? Zajisté ne. A předce se tak děje. Hoch jeví obdivuhodné schopnosti k hudbě, tatík nechá jej učiti ševcovině, poněvadž jeho bratru ševci v „Prajsku“ se dobře vede; jiný náruživě rád kreslí a dají jej na pekařství; třetí snad byl by znamenitým sochařem a musí se učiti rok za rok krejčovině.

Braňme zvyku náruživostí zlých, ale silme a pěstujme náklonnosti šlechetné, které pak nadšené divy tvoří. Nechme volně vyvinovati se šlechetné

náklonnosti v mládeži a vychováme Brožíky, Čermáky, Levé, Smetany, Dvořáky, Ondříčky, Broulíky, Holuby a j. — braňme náklonnostem *zlým* a *nebudeme* vychovávati náruživé háče a pijáky, loteristy a sudiče.

Kázeň a tresty.

Co jest kázeň při dětech? „Kázeň jest soubor všeho toho, čím vedle náležitého vyučování mladí lidé přimějí se k tomu, aby každý podle svých přirozených vloh k účelu člověčenstva a užitečného občana přiměřeně se vzdělával“, dí Niemeyer. „Aby chovanec, užívaje sil svých a těše se z nich, nezbujněl, a tudy škody nevzal, činnost jeho uvádíme v jisté meze a na jistou míru, dokud on sám nedovede toho učiniti, t. j. *držíme chovance v kázni*,“ píše Lepař.

Že prostředků kázeňských užívati ve vychovávání nejen nutno, ale i potřebno jest, že pak prostředkové tito ve vychování jsou důležitosti převeliké, v těch pravdách shodují se mínění učených i neučených vychovatelů starých i nových věků. Jen tedy na tom záleží, aby prostředkové tito byli *místní* a *praví*. Komenský radí, aby to byl:

I. Příklad ctností a mravů ustavičný.

II. Poučování včasná a rozšafná.

III. Kázeň mírná.

Že kázeň potřebna jest již v mládí, dotvrzuje slovy: „Jak mnohem snáze strůmek, aby tak neb tak rostl, ohnut a nastrojen býti může, nežli strom odrostlý; tak mnohem snáze v tomto prvním věku mládež ke všemu navedena býti může, nežli potom.“

Dítě poznávej kázně již v té době, kdy rozumem svým činnost chápati dovede; zvykejž již

pomaloučku tomu, že něco býti *může* a jiné *nemůže*. Tím poznává hravě jakýsi zákon nad sebou, pořádek, dle něhož se říditi musí každý člověk. V tomto pak hravém navádění dítek v okolnosti záleží veškeren základ kázně, kořen zdárného vychování mládeže. Viděti, že nebude záležeti uvádění v meze kázně a pořádku ve stálém křiku, praní a strkání, ale jakýmsi dítěte upravováním příklady dobrého chování, vzory pořádku neustále před očima dítek se nacházejícími. „Nejlépe spořádaná domácnosť je vždy ta, ve které kázeň jest nejdokonalejší, a kde jí předce nejméně jest znáti. Mravní kázeň působí silou zákona přírody.“

Jsou rodiče, kteří z „lásky opičí“ nijakž ku kázni u dětí svých dostati se nemohou. Oni nepečují o to, aby v první době na dítě působeno bylo prostředky citu, v pozdějších prostředky rozumu, oni odpouštějí stále a stále a nedbalosť tuto omlouvají tím, že prý „hoch je ještě maličký, až prý vyroste, nebude tak dělati.“ Takoví lidé, dle slov Škodových jednají po pravidlu: „Srdce dítěte začínají neplechy prorůstati; ale nepřekážejme, hovme jim; s odklizením jich počkejme, až to mladé srdce skrz na skrz bude jimi prorostlé.“ Vidouce doutnati jiskru nechávají ji, až vzplane z ní veliký oheň, jejž neudusí ani čtyřmi stříkačkami, mazlí se s maličkým Toníčkem a ustupují mu i ve všem, aby si vychovali zlého, tvrdohlavého, neustupného Tondu.

Jsou rodiče, kteří stěžujíce si do neposlušností dětí svých říkají: „My s naším dítětem nemůžeme ničeho svésti, ať děláme cokoli.“ Těm praví Komenský: „Ne v dítěti, než v tobě, neopatrný člověče, nedostatek rozumu jest, kterýž, coby i tobě i dítěti tvému ku potěšení bylo, ne-

rozumíš a rozuměti nechceš. Nebo odkud jest, že mnoho potom dítky i rodičům zpurné jsou, a je mnohým spůsobem zarmucují? jediné že se báti jich nezvykly!“

Tážeme se, *kdo* by v dospělých letech měl vládnouti člověkem, když jím vládnouti nemohli by rodičové v mládí? Synáčkové tak vychovaní ale obyčejně dobře zaplatí nedbalosť rodičů v létech pozdějších svým chováním. Malý Honzíček byl tak vychován a když vyrostl z něho Honza, natloukl ubohé staré matce pro maličkosť a všechno, co měla, i tu starou truhlici — jí vyházel před dům. „A já ho měla vždy tak ráda —“ stěžuje si své kmotře matka a nevzpomíná, že láska její byla vlastně nerozumem, který nedovolil, aby Honzíček veden byl v kázni!

Opakem těchto jsou rodiče, kteří vidí v tom jakousi česť, když hodně dítě své trestají. Jedna matka ráda se chlubí, že dítě její je ustavičně bito. A je to také pravda. Ale dítě zvyklo bití již tak, že někdy se mu stýská, když bito není, uvyklo neustálým trestům tak, že si z nich ničeho nedělá: neboť bývá bito, aniž ví proč a zač, neb je omámeno tak, že chodí jako opilé nevědouc v každém okamžiku, nevznáší-li se nad ním hůl neb karabáč. — „Já peru málokdy, ale když se do toho dám, tu to stojí za to,“ říká často soused N. Neslýcháme tak často mluviti? A ještě *jak* si vede při tom. Jeho hoch dnes zúmyslně rozbije okno, zítra raní druha svého kamenem, včera schválně pomazal si oděv, ale to vše je mu odpuštěno. Za týden roztluče náhodou hrníček a otec se „do toho dá“ a zmaže hocha jako kus dřeva provazem, až je modrý, kope do něho jako vzteklý — — pro přestupek, za který nemohl. Můžeme *to* nazvati trestáním? Zajisté ne. Dítě

má vždy věděti, zač je trestáno a tělesně trestáno má býti teprv tenkráte, když jiného nepomohlo, až na posled.

Učinilo-li dítě zlého, probuďme v něm příhodnými slovy ošklivosť zlý skutek odsuzující, lítosť z toho, že se provinilo a naši lásku i lásku jiných lidí ztratilo. Dítě poznej, jak to nehezké, nikomu se nelíbící a hříšné, uškodilo-li komu na majetku neb na zdraví, zvykej vždy věděti, že tak jen zlí lidé činí, jež nikdo nemiluje, které vždy náležitý trest stíhá (a byť i po dlouhém čase) za provinění jejich. Kázeňských prostředků nebudiž rychle užíváno, aby vyčerpáním jednotlivých nezevšedněly všechny; čím řídčeji se trescе, tím trest důležitější má účinky; neboť dítě bojí se ho a dlouho zapamatuje, ale často-li se opakuje, zvyká mu. Chraňme se jak vůbec možno trestů tělesných a užíváme-li jich, mírně si počínejme. Trestajíce, nikdy podle toho tresty neměřme, jak nás provinění dítěte rozhněvalo, ale podle toho, jak veliké je provinění jeho. Bití otupuje útlocit dětský, mrzačí tělo a ponechává často následky i v pozdějších časech se jevící, učí děti pranicím, barbarisuje jejich povahu. Trest konejž se s malým poučením o tom, že nutností za to a ono provinění, bez zlosti, vážně a důstojně, spíše s jakýmsi nádechem lítosti nad tím, že trestati musíme, než s posměchem neb divokým zlobením se. Kdo trescе a říká při tom: „Já ti povím, co pro to," nebo: „Nu, jak, bolí to, bolí?" — vštěpuje v duši lidskou nenávisť a pomstychtivosť proti sobě.

Napomenutí budiž nejobyčejnější a nejčastěji užívaný prostředek kázeňský. Ne snad, aby děti napomínány byly neustále, neboť by takých častých kázání, jimž říkáme „kantorování" pak si

málo všímaly, ale důrazně (bez lekání) a důsledně. „*Obšírněji* chtíti vyučovati a nějaké kázání o tom neb jiném dělati, není ještě čas, nic se nezpraví,“ vece Komenský. Činí-li tedy dítě, co činiti nemá, nejen napomenuto budiž, ale přidrženo, aby *ihned* poslechlo bez vytáčení, výmluv a shovívání. Dítě přivyká tak vážiti si autority rodičů i jiných a poznává, že napomínání a rozkazy nejsou žádnými slovy planými. Vše pak v laskavosti se děj, bez kapralování, bez hřmotu, slovy vlídnými, z nichž duše dětská porozumívej, že péče naše o dobro její tak činiti nám velí.

Kdo pak chce takovou poslušnosť u dětí vypěstovati, nesmí dnes chtít, aby dítě poslechlo a zítra jemu uděliti volnosť úplnou, nýbrž musí jednati vždy stejně, důsledně. Získej si lásku dítek a uměj rozkazovati. Každý rozkaz budiž i co do slov určitý pro ty, kterým je dáván, přiměřeně krátký, pokud vychování jinak nebude žádat, nezměnitelný. Bedlivě budiž přihlíženo, zdaž a jak bylo co vykonáno. Rozkazuj málo a pomáhej, by děti konaly rády, co jsi poručil.“ *)

Vidíme-li, že dítě potrestané lituje činu svého, nebuďme zatvrzelí a smiřme se s ním, když nám bylo slíbilo, že se polepší. Odměnou za polepšení budiž vzácné pochválení bez lichocení a chvály převýšené, dovolení něčeho, co dříve bylo z trestu zakázáno, dárek a pod. S odměnami ale nepospíchejme, spíše hleďme, aby dítě si jich *zasloužilo* delší dobou dobrého se chování. Odměna budiž prázdna malichernosti a marnivosti, vždy něčím prospěšná a užitečna dítěti. Tak vedeny jsouce dítky vyrůstají v občany řádné, zákona dbalé, spolehlivé, karakterní.

*) Škoda: „Katechetika“ str. 208—209.

Letora a karakter.

Letora jest ona složená vlastnosť člověka, která utvořena a založena jest na mozkomíchové soustavě jeho. Rozeznáváme hlavně čtyry druhy letory, totiž: lehkokrevnou (sangvinickou), horkokrevnou (cholerickou), těžkokrevnou (melancholickou) a chladnokrevnou (flegmatickou).

Člověk letory *lehkokrevné* jest ihned k něčemu unešen, hned rozohněn, ale za okamžik se utiší a učinil-li dříve něco zlého, lituje toho. Je hned zhorka nakvašen, ale také hned povolný k ukrocení. Je to člověk, o němž říkáme, že kam vítr vane, tam točí se i jeho plášť: neustálený, hravý, větroplach. Pláče s plačícími a raduje se s radujícími, „nějak bylo, nějak bude.“

Horkokrevný je také hned zhorka nakvašen, ale dlouho se neupokojí. Co si jednou umínil, to chce též vykonati a sice *hned* a neustane, pokud nevykoná. Cholerikem byl Mojžíš, když se rozzuřil na cestě s hory Sinai a roztříštiv desky s přikázáními božími kázal zabiti na tři tisíce Israelských. Náš nepřekonatelný Žižka a Rusům vždy památný Petr Veliký jsou vzory letory cholerické čili horkokrevné. Někdy jsou horkokrevní též bezohlední, tvrdohlaví, krutí.

Těžkokrevný nesnadno se rozohní, ale pak dlouho snaží se umíněné vykonati, byť jej to i život stálo. Lidé takové letory jsou myslitelé, mudrci, kteří za své přesvědčení neohroženě bojujíce podlehají, kdežto myšlenka jejich na věky zakoření se v lidstvo. Velikán náš, mistr Jan Hus nám tu může býti vzorem.

Chladnokrevný dlouho se nerozjaří a rozjařen ihned zase tiší se. Jest zvolna a opatrně jednající, nerozdráždí se ani útoky, ani žalem,

ani štěstím. Chladnokrevným byl Jungmann. Pěkný příklad poskytuje nám Krylov. Byl jednou přes noc v hostinci, v němž o půl noci vypukl oheň. „Hoří, hoří!“ křičel sluha jeho. „Nač křičíš?“ tázal se chladně Krylov, „řekni to hostinskému!“

Vychovatel musí i letory podporovati, zvláště v zaměstnávání chovance a při trestání poklesků jeho. Pamatovati bude, aby *lehkokrevného* na dráhu vážnější uváděl a odvracel od lehkomyslnosti, v životě tak mnohému škodlivé. Často nastrojí věci tak, aby lehkokrevný musil přemýšleti a vážněji, starostlivěji jednal. Čilosti jeho budiž vždy k činnosti užitečné použito.

Horkokrevného na úzdě udržujeme napomínáním, příklady, moudře zřízenou kázní. Neprospěšnosť a škodlivosť výbuchů letory jeho na oči i na rozum mu předvádějíce krotíme jej, přestupky větší, neb opakované káráme a trestáme *Těžkokrevnému* budiž připravována často taková situace, ve které by nabyl důvěry v sebe, neboť škodlivou často vlastností jeho jest podceňování se. Hry jsou mu velmi prospěšny, zpěv a hudba, žertovné vyprávěnky mysl jeho k chmurné náladě nakloněnou obveselují a čilé radosti přístupnou činí. Skoro podobně, ale s větším ještě úsilím jednati budeme s *chladnokrevným*. Témuž zapotřebí stálého skoro pobízení a přidržování; co se mu zbytečností (mylně) býti zdá, to jemu ve pravém světle na rozum s důležitostmi toho stavme. Buďmež v něm chuť, činnosť, vytrvalosť, nedopouštějme lenosti, aby u něho hostem byla, jinak by — již od přirozenosti k ní jsa nakloněn — úplným stal se lenochem. Letora nečiní sice člověka horším, ale musí býti udržována v mezích příslušných, v kterýchž by člověku sloužila k dobru. Ji si člověk přináší na svět, ale *povahu* si může

sám vypěstovati. Mezi dětmi nacházíme skoro samé letory lehkokrevné, horkokrevných málo, těžko- a chladnokrevných po skrovnu; což vše velmi dobře ve prospěch vychování mládeže zařízeno.

Vrcholem všech ctností člověka jest ale *povaha*, čili jeho *karakter*. „Karakter jest mravní pořádek pozorován prostřednictvím přirozenosti jednotlivce. Mužové *pravé povahy* jsou svědomí společnosti, které náleží," praví Emerson. „Karakter jest jedna z nejmocnějších sil, které světem vládnou. Podávat ve vznešených svých zjevech příklady nejlepších stránek lidské přirozenosti, ježto ukazuje člověka v jeho největší dokonalosti." *)

Karakter jest nejvýš dokonalá vlastnost člověka, kterou uznává a ctí i nepřítel; je to mocné kouzlo, kterýmž obdařený člověk budí v nás úctu, důvěru, obdiv. Karakter okouzluje jednotlivce i celé vrstvy společnosti, jest osou, okolo které otáčejí se lidé i proti své vůli, jest idealem, k němuž každý člověk cíliti má a musí.

Člověk karakterní musí míti svou vlastní vůli, býti pánem svým, nikdy nesmí podlehnouti vrtkavosti a kolísavosti, které přivádějí ve chvíle, v nichž člověk na „vahách". Celé jednání a konání jeho směřovati musí k jednomu cíli šlechetnému, prospěšnému; aby v jednání svém měl určitých vodítek, řídí se *zásadami*.

„Muže pevných zásad, muže správného
ani luza podlá v divé vzpouře

*) Smiles: „Karakter" str. 3.

ani tyran soptě na něho
v mysli nepodvrátí — ani bouře,
kterou vyštval divých větrů let,
ani Perun, hrom a bleskův tlumy —
třeba ztroskotán se řítil svět,
nezděšena bít jej budou rumy.“

Zásadami těmito se řídě, jednati bude člověk karakterní *důsledně* ani na pravo nebo na levo, nýbrž vždy před sebe se ohlížeje. V důslednosti bude jej podporovati statečnost. „Muž statečný povzbuzuje slabých a takořka nutí je, aby ho následovali. Tak vypravuje Napier, že v bitvě u Very, když přední voj Španělů již byl poražen a na útěku, mladý jistý důstojník, jménem Havelock vyrazil v před a mávaje kloboukem volal na vojáky nejbližší, aby šli za ním. Pobodnuv koně, přeskočil příkop, jenž chránil šik Francouzů, a vrhl se přímo nim. To projelo Španělům všemi údy jako proud elektrický, v okamžiku byli za ním a volajíce: „El chico blanco!“ („Toť švarný hoch!“) jedním rázem protrhli řady Francouzů a zahnali je s vršku dolů.“ *)

„Še jmény Garibaldiho a Mazziniho,“ píše Durdík,**) „můžeme spojiti zpomínání na šlechetníky politické — a zde konečné místo jest, opět ukázati na našeho Karla Havlíčka! Píšu toto jméno (praví dále) zcela v dojmu prvních let padesátých, kdy malátnost ovládla celý kraj, občané všichni skládali zbraň, kde politická probudilost měla býti hříchem a kde v celém království Českém, ano v celém Rakousku ani jeden žurnál neopovážil se říci: „Vy tam nahoře pá-

*) Z díla „Děje války poloostrovní“ uvádí Smiles v „Karakteru“ na str. 26.
**) „Karakter“ str. 120.

cháte zločin! — tu jediný Havlíček, můžeme říci *sám* a *sám*, vedl protest svůj dál a neohroženě stál na podkladě svém, na svatosti práva, a nejen že si *myslil*: „to jest nesprávné!“ on jim to také *řekl!* Z takových karakterů vane síla, statečnost vědomí a život.“

Jednou z hlavních podmínek karakteru jest dále *pořádek* a znalost *povinnosti*. Kdokoli koná svou povinnost řádně, správně a určitě, dočinil se toho, k čemu ve společnosti lidské stvořen byl. Vědomím o své povinnosti vzrůstá síla a odvaha. „Jest mnoho lidí na světě, o nichž lze říci, že nemají jiného majetku, než svou mužnou povahu, a předce stojí tak pevně na svých nohou, jako kterýkoli král korunovaný.“

Na člověka karakterního každý ve všem se může spolehnouti, on jest mohutným, nezvratným pilířem každého podniku, každé společnosti lidské.

Vychovávejme i mládež na řádné karaktery! Škola má účelem vychovávati přímé, šlechetné karaktery, domácnost má k nim ale klásti *základy*. Učme děti přímo mysliti, přímo jednati, navykejme je vše konati pořádně, statečně, v pravdě neohroženě. Dané slovo budiž přísahou, klam a lež, úskok a pokrytství podlostí v očích synů a dcer našich hnusnou a odpornou. Podporováním skutečného sebecenění utvrzujeme statečné sebevědomí. Hleďme správnosti a pořádku v *každé* věci, byť se nám i nepatrná zdála. Z maličkostí složeny jsou věci velké. Příklad vlastní arcit hraje tu zase úlohu hlavní. Slova hnou, příklady pak táhnou; karakterní jednání rodičů je tudíž mocnou pobídkou pro děti, aby karaktery býti chtěly a byly. Pořádkem, správností, otevřeností, přímostí, šlechetností — veďmež mládež k ideálu, jehož má

dosíci — *prostředky těmi vychovávejme ze synů i dcer svých řádné karaktery, lepší budoucnost našeho národa!*

Úvahy a rozpravy zvláštní.

O čtení a knihách.

Slavný spisovatel Kraszewski napsal nedávno v polském časopise „St. literackie“ o čtení tato pěkná slova: „Jednou z podmínek duchovního života je práce; částí pak této duševní práce nejsnadnější, nejpřístupnější a nejvýhodnější jesti čtení. Čtěme tedy všichni, čtěme mnoho, oblibme si čtení, myšlenky a rozvahy! Čtení nás pozbaví života mnohdy hořkého a tím zajisté je nejčastěji život tělesný, ono zaplaší smutnou často minulost; ono nás povznese výše tam, kam nedojdou bolesti, nás lidi okovy vášní k zemi tísnící. Čtouce vzděláváme se, učíme se mysliti, osvojujeme si vše, co nadaní duchové vynalezli, čeho se dočinili; čtouce stáváme se jich žáky, jim, pochopíme-li je, na jistý spůsob rovnými. Čtěme, nebo čtení je veliké zpříjemnění, jesti druhým životem na životě našem, životem rozmanitým, tak volným, tak krásným! Ono množí nevinné radosti života i život nám prodlužuje.“

U nás — bohu díky! — netřeba ani mládež ani lid ku čtení pobízeti, neboť každý dychtí po pěkné knize. Jestiť velmi často i z nepatrných dědin slyšeti dovolávání se zřízení knihovny školské nebo obecní, z čehož zajisté souditi možno, že lid náš ve všech vrstvách důležitost čtení uznává

a po něm touží. Důležito jen, aby vždy se ku čtení vybíralo to, co čtenáři je nejvhodnějšího. Naši „malí lidé“ — žáci, mají zvláštní výbor zvolený konferencí učitelstva pražského, jenž schvaluje spisy pro mládež vhodné a zákon školní nařizuje zřejmě, aby každý učitel, prve než knihu některou půjčovati začne, *sám* ji přečetl a prozkoumal, *zdali* pro mládež skutečně *je* vhodna. V létech nedávných psal u nás knihy pro mládež leckdos nevěda, že psáti pro takové čtenáře je věcí velmi těžkou a že taková práce vyžaduje opatrností velikých. Tak ale dostaly se do spisů pro děti věci, o nichž dítě věděti nemá. Jiní opět dělali dětem ve spisech svých pravá kázání bezúčelná, suchopárná, nevědouce, že pouhými slovy a moralisováním neoživeným na dítě působiti s prospěchem *nelze*.

Vybírejme tedy, co pro mládež za dobré uznáno lidmi k soudu oprávněnými. Jsou to zejmena obrázkové spisy našeho Douchy a Hraše, dále pak celé veliké *bibliotéky spisů* zábavných i poučných, jako: „Zábavy mládeže“, „Nová knihovna pro mládež“, „Besedy mládeže“, „Laciná knihovna pro mládež“, „Zábavné čtení“, „Knihy mládeže“, „Moravská knihovna mládeže“; dále pak *časopisy mládeži* určené: „Budečská zahrada“, „Naší mládeži“, „Přítel dítek“, „Besídka malých“, „Český čtenář“, „Štěpnice“ a „Jarý Věk“

Mládež škole odrostlá necht všímá si s postupem věku spisů určených pro lid dospělý. Bohužel, že čte se u nás na mnoze, co se čísti nemá a tak, jak se čísti nemá. Romány čtou se leckdes přes list, jako delší povídky, básní poměrně málo všímá si naše venkovská generace. V době poslední jako rakovina nakažlivá rozšířilo se u nás čtení „románů“, jež nazvány byly

krvavými. V „románech“ těch nedočítáme se ničeho jiného, než líčení vražd a krádeží, poprav a hrůz kriminálních, svůdnictví a nemravností stupňů rozličných. Skoro na každé druhé stránce teče krev a ubohý čtenář z hrůzy ani nevyjde. Při tom arciť nikdo nepomyslí, že otravuje se duše jeho nejhnusnějšími myšlenkami, že zvyká nepřímo a mimovolně na věci takové a jich provádění mysliti, a že konečně tak daleko otupí v citu svém, že ani zlé a dobré nerozeznává, naopak k zlému se rád nakloňuje. Či nestává se často, že román krvavý líčí nám loupežníka nebo vraha jako hrdinu a čtenář unešen jeho činy nevědomky k jeho straně se přidává?

Paedagog Škoda připomíná ve své přednášce o knihách a knihovnách, že zná jistou paní, která čtením „pekelného žaláře“ o rozum se připravila. Ve vězení v Canton, Ohio, nacházeli se v roce 1880 tři mladí zločinci a to George Mann, Gustav Ohr a William Sammitt, každý asi 15 let starý, uvěznění pro vraždu. Všichni odsouzeni jsou k smrti provazem. Na cestu zločinnou svedlo všechny tři, jak se zjistilo, čtení románů, v kterých lupiči a vrahové způsobu Rocambolo nebo Rinaldo Rinaldini popisováni jsou jako hrdinové, což mysl mladou, všemu lehce přístupnou a ohnivou arciť k následování pobádalo.

Pro příklady jiné nemusíme ani do Ameriky, četli jsme jich v časopisech našich v r. 1880. a 1881. několik. Že zvláště na mladou vnímavou mysl dívčí romány krvavé zle účinkují, netřeba ujišťovati. Zesnulý básník moravský, učitel Vrána, podal v časopise „Národ a škola“ o tom důkaz povšimnutí hodný, jejž ku přečtení rodičům našim tuto uvádíme: V jedné dědince v Čechách žije pilný odběratel krvavých románů. Jeho je-

diná dceruška, jíž sobě hleděl jako oka ve hlavě, trávila dlouhé zimní večery četbou těchto románů. Sličná Marie byla čilé obrazivosti, a což tedy divu, že všeliké ty rytířské výlety a dobrodružství na ni tak účinkovaly, že se počala i po svém „rytíři“ ohlížeti. A nešťastnou náhodou namanul se jí v podobě zhýralého syna venkovského statkáře. Marie žila tak, jako žily milenky románové. Mysl její byla úplně otrávena, nic jí v životě jejím novým a nedovoleným se nezdálo. A čeho se dočkal onen pilný čtenář románů krvavých, otec Mariin? Jednoho dne rozlétla se dědinkou děsná zpráva, že Marie, zavraždivši plod své lásky život ve blízkém rybníce skončila.

Tolik ze *mnohých* příkladů. K tomu dodáváme ještě jiný účinek románů krvavých na náš lid a literaturu. Knihy ty prodávají se obyčejně po sešitech ve strašně pokreslených a pomalovaných obálkách. K nim přidávají se obrazy křiklavě barvotiskem provedené za „nepatrný doplatek“ 2 — až 5ti zlatých. Román i s prémiemi přijde tu odběrateli velmi draho a tím odírá se lid a literatura zároveň; neboť kdo čte romány krvavé, nebude odebírati knihy dobré a u nás, v národě nevelkém, každých deset odběratelů dobré knihy jest již velmi důležitou silou na dobytí půdy domácímu písemnictví.

Soudný člověk podle toho, co jsme pověděli, *pozná* romány krvavé. Kdokoli chce čísti a odebírati knihy nebo časopisy, nechť vždy obrátí se buď k místnímu vzdělanci některému, nebo ku solidnímu knihkupci o radu, která mu zajisté tu i tam udělena bude. Literatura naše zbohatla v posledních létech tak utěšeně, že nikdo na nedostatek spisů zábavných nebo poučných si stěžovati nemůže. Obrátíme-li se ku knihkupci,

zašle nám zajisté seznam spisů o sobě vyšlých, celé knihovny spisů pro lid, z nichž každá má do sebe důležitost nějakou. Připomínáme jen: „Národní bibliotéku“, „Lacinou knihovnu národní“, „Knihovnu pro český lid“, „Českou bibliotéku rodinnou“, „Salonní bibliotéku“, „Poesii světovou“ pro vzdělanější čtenářstvo, „Ústřední knihovnu“ a jiné.

Četná díla cestopisná, jako: velkolepé dílo „Čechy“, „Z našich a cizích vlastí“, „Sedm let v jižní Africe“, „Temnou pevninou“, „Plavba Vegy“, „Na Východě“, „Po souši a po moři“ — poskytují četby těm, kdož obrazy z cizích krajin pobaviti chtějí ducha svého.

Z prací dějepisných vedle „Dějepisu národu českého“ od našeho Palackého doporoučí se „Českomoravská kronika“, „Hrady a zámky české“.

Zvláštního povšimnutí v širším obecenstvu zasluhuje „Matice lidu“, která za 1 zl. poskytuje ročně 6 dobrých spisů a „Libuše“ přinášející za tuto část 5 i 6 knih.

Z časopisů uvádíme „Osvětu“, „Zlatou Prahu“, „Květy“, „Lumír“, „Světozor“, „Ruch“, „Ženské listy“.

Vedle toho máme časopisy odborně vědecké, hospodářské, průmyslové, hudební, vůbec vše, čeho čtenář přáti si může. Proto nejen zbytečností, ale hříchem na národu páchaným jest, obrací-li se *Čech do ciziny* pro časopis nějaký, odebírají-li se v *českých* rodinách *časopisy a spisy německé*, za které se v cizinu nám nepřátelskou zasýlají tisíce, aniž by se přece konečně uznalo, že doma máme totéž, mnohdy i lepší a přece *své vlastní domácí*.

Máme za to, že i tato nectnost co nejdříve vyhubena bude úsilím společným, že i v té věci

přestaneme ve hříšném poblouznění opičiti se po cizině a sháněti po cizím. Pomysleme každý, že okolí naše je malou tvrzí, již před cizími plody literarními máme hájiti. Otcové naši hleďtež dětem svým kupovati *jen* spisy české a ku vzdělání obstarávejtež jim jen spisy a časopisy domácí. Jen tak ukážeme, že ač není nás mnoho, dovedeme přece býti svými a v sobě velikými.

Příprava pro život.

Motto: Kdo v dvacátém roce nic neví, v třicátém nic neumí a ve čtyřicátém nic nemá, z toho již na světě mnoho nebude.
Francouzské přísloví.

I.

Když žák byl již ze školy propuštěn, aby na dráhu života se vydal, hleďme povždy vésti jej k tomu, aby k učiteli svému vážnosť a úctu choval. Nebo jako syn, kdy otce a matku svou nectí a jich starosti i namahání zlým odplácí — opovržení zasluhuje a obyčejně nikdy ničeho dobrého se nedočká, tak také žák nevděčný, jenž sotva ze školy vyskočiv učitele sobě nevšímá, opovrženě o něm mluví — nešlechetně jedná a v nelásku lidí rozvážných spěje. To jen z té příčiny připomínáme, že jsou skutečně žáci, kteří jakmile ze školy jsou propuštěni, chovají se tak, jakoby ukázati chtěli učiteli, nyní že si ho ani všímati nemusejí, že jim co poroučet nemá atd. Jednání takové zasluhuje opovržení a zvláště tu, děje-li se ve přítomnosti dětí do školy ještě patřících. Starší mladým vždy příkladem dobrým, nikoli nešlechetným sloužiti mají.

Rodiče dobře činí, dávají-li sami úctu k bývalým učitelům dětí svých před dětmi na jevo a navádějí-li jich ve případě potřeby k tomu slovem i příkladem. Jistý veliký muž říkával často, že otce svého váží si proto, že jemu život dal, učitele proto, že jej naučil, kterak by žíti měl ku svému i jiných prospěchu. V celém skoro světě známý státník Gambetta navštívil kdysi rodné místo, kdež podíval se i do školy. Ve škole této vyučoval ještě někdejší učitel Gambettův. Státník tento velmi uctivě se k němu choval a žáky přítomné krátkou řečí k učení napomenul. Vznešený náš kralevič Rudolf přijímaje přání ku sňatku svému první připustil k sobě bývalé své učitele pravě, že oni, kteří největší zásluhy mají na vzdělání jeho, mají býti u něho i v radostný pro něho den první.

Kdo může jen trochu, nechť přeje dětem svým vzdělání dalšího, kterého poskytují zvláště školy pokračovací, měšťanské, hospodářská i obchodní učiliště, školy odborné a j. Školy měšťanské, které mají účelem poskytnouti mládeži vyššího a pro život praktický bohatšího vzdělání než školy obecné poskytnouti mohou, měly by zvláště více navštěvovány býti naší odrůstající mládeží. Nemusíť každý, kdo projde školu měšťanskou styděti se za práci a chtíť již „dělati pána“; naopak přejeme si, aby u nás již jednou utvrdilo se přesvědčení, že jest zapotřebí, aby rolníci, průmyslníci, řemeslníci, *vůbec všichni stavové národa našeho ve všech svých vrstvách přiměřeně byli vzděláni.* Účelem škol měšťanských neb odborných nebudiž v myslech lidu „pán“, ale *vzdělanec*, ať již ve společnosti zastává místo kterékoliv. Poznejme i uznejme tuto pravdu a dočkáme se vše-

obecné vzdělanosti a vymizení studovaného proletariatu bez zaměstnání!

Ve všem nyní zdokonalování rychlým krokem ku předu spěchá a kdo nečiní se, aby zároveň kráčel, zůstává ku své škodě v zadu. Nemysliž nikdo, že vedlo-li se otci bez vzdělání dobře, nepotřebuje žádného vzdělání ani syn; nežijeme pro přítomnosť, ale pro *budoucnosť*, která více na *nás* žádati bude, než přítomnosť na otcích našich a matkách. Připravujeme se pro nové věky, v nichž rozhodovati bude *vzdělanosť*, *duch*. Musíme tedy býti silni, abychom byli připraveni.

Nebraňme synům našim ve volbě zaměstnání; člověk jen v tom pracuje s prospěchem, čemu s chutí a láskou se věnoval. Vyučenému do světa se podívati bráněno nebudiž; ať pozná jiné kraje, jiný lid, ať zkusí svízele života, ať vidí zápas všeobecný, zdokonalování, předstihování se navzájem. Člověk takový nabyde žádoucího a prospěšného *rozhledu* a může pak úkolu svému řádněji vždy dostáti než nezkušenec doma odchovaný.

Nikdo ale ať nezapomíná, že svatou povinností jeho v životě jest *vzdělávání* a zase *vzdělávání* se, čili *pokračování s časem*. Knihy a časopisy jeho odboru, jimiž naše písemnictví není chudo, nechať jej po celý věk provázejí jako věrní přátelé a rádcové, jednoty a spolkové vzdělávací, výstavy a závody — nechť jsou místem jeho zotavení. Jen tak sobě ku zdokonalení a vlasti ku cti bude žíti.

Čas budiž nám *zlatem*. Pamatujme, že čas nikdy se nám nikdy nevrací. Jednoho dne přistoupil v pisárně Bedřicha Šmída (otce slavného spisovatele Krištofa) líný městský úředník ku Krištofovi, jenž pilně pracoval, i pravil mu: „Člověk

nemusí stále ruku držeti na práci; vždyť práce není žabou, aby odskočila!“

„Ovšem, že práce žabou není,“ odvětil vedle stojící Bedřich Šmíd, „*ale čas jest ptákem, jenž rychle odlétá a nevrací se!*“

Varujme mládež karet. Ty člověka roztržitým činí, o jmění i čest přivádějí. Zhoubné je pití, které ve zkázu uvádí nejen boháče, ale i nadané, dovedné pracovníky různých oborů.

Zahálka, zlost, náruživé zábavy, nestřídmost buďtež každého mladíka nepřítelkyněmi úhlavními. Ničíť blahobyt a ukracuje život.

Když v r. 1586 zemřel kněz Hasch stár jsa 125 let, vypravoval jeden z jeho známých, že kněze navštívil biskup a nemoha se dosti nadiviti zdraví jeho v tak vysokém stáří, po příčinách toho se dotazoval, maje za to, že Hasch snad nějakého zvláštního umění k prodloužení věku užíval.

„Neznám žádného podobného umění,“ odvětil kněz, „ale to musím říci, že jsem domácnost svou chránil vždycky, aby do ní nevkročily tři osoby, totiž: *Zahálka, Zlost, Nestřídmost.*“

Někdy člověka ovládá *mrzutost*, aniž by znal toho příčinu. Lidumil Howard radí každému, kdo mrzutostí soužen bývá: „Chceš-li se zbaviti mrzutosti, jdi a hleď někomu něco dobrého prokázati; navštiv chuďasa neb nemocného a pomoz mu; vyhledej opuštěné i truchlící a potěš je. Já jsem často toho zkusil a poznal jsem, že takové konání jest proti mrzutosti lékem nejlepším.“

Na náhrobku Johna Donougka v Novém Orleanu vryta jsou následující, pro mládež na pouť života veledůležitá pravidla:*)

*) Smiles: „*Základ blahobytu*“ str. 89.

„Pamatuj, že *práce* je podmínkou tvého života. *Čas* je zlatem; nemrhej ani minutou, každá necht ti přinese užitku.

Čiň všem tak, jak sobě přeješ, aby činili tobě.

Neodkládej na zítřek, co vykonati můžeš dnes.

Nenech činiti jiného za sebe, co sám můžeš udělati.

Nežádej sobě, co není tvého.

Nepovažuj nižádnou věc za tak nepatrnou, abys ji nevěnoval pozornosť.

Nevydávej, co už nikdy se nevrátí.

Neboř, ale stav.

Učiň si největší pořádek pravidlem.

Mysli vždy na to, jak bys co nejvíce dobrého v životě vykonal.

Neupírej sobě ničeho, co ti může život zpříjemniti, ale žij jednoduše a čestně.

Pracuj — až do posledního okamžiku života.“

Nenechme marně mládež blouzniti a sníti o budoucnosti. Kdo si příliš růžově život kreslí, komu ve snění tom se ještě pomáhá, kdo nepřipravuje se i na boje a překážky, ten klesá v první srážce s osudem za svou existenci. Stářím budiž mládež seznamována i se *skutečností. Jen žádné illuse, pouhá fakta!*

Člověk žijící ve světě skutečném koná vše vytrvale a poctivě; nespolehá se ani na náhody, ani na zázraky osudného štěstí, počítá jen se *skutečností,* ví, že jeho veškerými prostředky jest svépomoc, vlastní přičinění, dokonalosť v oboru svém a vytrvalosť ve všem. Chce-li učiti se něčemu, neučí se, aby se jen učil, ale též *naučil; cvik,* toto kouzlo vzdělání a dovednosti, ho neopouští. „Aby kdo byl dobrým kovářem,“ pravil kdysi generál Trochu, „musil kovati po celý život; aby

byl dobrým správcem politickým, měl by po celý život učiti se správně úřadovati.“

„Cvik jest nejlepší školou karakteru, pilnosti, pozorlivosti, sebezapírání, úsudku, obratnosti, vědomostí a soucitu s jinými.“

„Povolání člověka jest úděl *práce*, jejž mu svět ukládá. Ať ji koná rád nebo nerad, na tom nesejde; přece jest to práce, k níž jest potřebí píle, sebezapírání, kázně. Jest to jeho cvik a bez něho nemůže býti důkladný ve svém zaměstnání, nemůže obmezovati své nápady, zdržovati své choutky, a dbáti na stálé střídání se podrobností z nichž život se skládá.“ *)

Cvik někdy pravé divy tvoří. Mudrc řecký Demosthenes měl vadu, že koktal. Chtěje ale řečněním vlasti své užitečným se státi, vkládal si do úst kaménky a silným hlasem mluvě do vrchu i okolo bouřícího moře kráčel, aby hlas svůj sesílil a opravil. Konečně docílil cvikem svým toho, že mezi Řeky prvním byl řečníkem!

Cvik všímá si *maličkostí*, z nichž skládají se věci velké. Proslavený sochař Michael Angelo ukazoval kdysi navštěvovateli dílny své, co byl vykonal od poslední jeho návštěvy. „Tuto částku sochy jsem poněkud předělal, tuto uhladil, tento rys tváře zjemnil, tento sval opravil —.“ „Ale, toť jsou jen samé maličkosti,“ podotkl přítel Angelův. „Možná, že ano,“ řekl sochař, „ale mně zdá se, že na maličkostech zakládá se dokonalosť, a dokonalosť *není* maličkostí.“

Taková péče vede k pozorování předmětů, které všedním lidem zůstávají nepovšimnutými, bezvýznamnými. Brown přemýšlel kdysi o stavbě laciného mostu přes řeku Tweed v Anglii a chtěje

*) Pall-Mall Gazette.

býti o samotě, procházel se po zahradě. Tu spatřil teninké vlákno pavučiny navěšené přes stezku. Hned napadlo mu, že by snad *bylo* možno zříditi podobným způsobem most ze železných provazů — a výsledek byl vynález visutých mostů řetězových . . .

Všímání si maličkostí navádí k *spořivosti* v životě velepotřebné. Nemysliž nikdo, že spořivostí jest hromadění peněz třebas na úkor jiných, držgrešlení i tenkráte, kdy *pomoci* jest naší povinností a přispění ctí, nikoli: zde myslíme na ono umění, které dovede přijmuté i vydané počítati, roztříďovati, které zakazuje neplýtvati zbytečně, nýbrž dle míry vydávati vždy spíše méně než bylo přijato. Spořivosť taková neučí nás ukládati měšce, ale jednati tak, abychom sami sobě život zpříjemnili a schopnými se stali, blažiti pomocí svou jiných. Spořivosť taková zabezpečuje nám výživu v stáří a nepřivádí obce naší nedbalostí k tomu, že nás, když ku práci neschopnými jsme se stali, živiti musí. Taková spořivosť vede k samostatnosti, sílí karakter.

Dokonalosti ve všem přivykejž mladík i tenkráte, kdy věnuje se studiím. Myšlenka, jako by krok ku studování zbavoval jej veškerého namahání, daleka od něho budiž. Učenosť nedá se opatřiti „projitím“ několika škol, uplynutím času a pod., ale úsilím a prací duševní, neustálou, nepřetržitou. Vzdělanec studovaný, jemuž popřál osud duševní prací si dobývati existenci svou, nesmí nikdy spolehati se, že vystudování poskytuje mu privilej lehce a na útraty jiných žíti; vždyť jako ve všem i v lidech studovaných rozdíly jsou veliké, vždyť i tu jsou boje o přednosť! Učenec, aby s časem pokračoval, má se učiti stále. Přišel jednou student k učiteli svému, aby

mu za přičinění jeho poděkoval. „A proč již odcházíte od nás?“ tázal se ho učitel. „Jsem se studiemi svými již hotov,“ odvětil *mladík*. „Tak? — a já se teprve učím,“ doložil *stařičký* učitel —. Může býti vhodnějšího pokárání pro ty, kdož podobně, jako loučící se mladík smýšlejí?

Povinností tedy rodičů moudrých jest, aby mladík v život vstupující pamětliv byl stále, že velkým jest „buď sluhou nebo králem, stojí-li jen věrně na své podstati,“ čili slovy jinými, že *řádným mužem je ať čímkoliv, jen když v oboru svém sobě ku cti jest ve všem všudy dokonalý, poctivý a muž karakterní.*

II.

Veliké důležitosti pro každou společnost a pro každý národ vzdělaný jest příprava jeho *dívek* pro život. U nás, jako u jiných národů, hřeší se ve vychování dívek a připravování jich pro život křiklavě a výminky z toho jsou nečetné. Žena jako bytost muži podřízená zanedbává se hned v maličkosti. Již to ubohé dítě pohlaví ženského vítá při jeho narození ne-li hněv a opovržení, přece mnohdy nelibost, jako by narození synovo věstilo pro rodiče štěstí bezzměrné.

A vkročí-li děvče do školy, domnívají se rodiče, že chodí tam jen proto, aby dostála povinnosti choditi do školy. „Je děvče, vždyť toho nebude potřebovati!“ — „Naše holka nebude notářem, nemusí tedy tolik věděti, jako hoši!“ — takové a podobné výroky mají posloužiti rodičům k omluvě jejich nedbalosti. A něco takového nacházíme i v rodinách vzdělanějších. Vždyť nejsou vzácností příklady, kdy rodiče dívkám zdráhají se koupiti i potřeby školské, poněvadž prý jim

učení není třeba, kdežto titíž rodiče o syny své chvalitebně pečují!

A přece *„vzdělávati ženu znamená vzdělávati muže; povznášeti její povahu značí povznášeti svou povahu; rozšiřovati její duševní svobodu tolik jest, jako rozšiřovati svobodu celé společnosti. Neboť národové jsou jen chovanci domácnosti a lidstvo celé jest vychovancem matek.“* (Smiles.)

„Ba všecky důvody, jež kdykoli uvedeny byly pro vyšší vzdělání mužů, platí stejnou vahou také vyššímu vzdělání žen. Ve všech oborech domácnosti osvícenosť přidá ženě jen užitečnosti a působivosti. Naučit ji mysliti a mysliti napřed, předvídati příhody života a opatřovati se proti nim, poskytuje jí lepší způsob hospodaření a dodá jí síly v každém případě.“

„Působení ženy jest všude stejno. Vlastnosti její označují mravy, způsoby a karakter naroda ve všech zemích. Kde žena jest porušena, tam i společnosť jest porušena, kde žena jest morálně čista a osvícena, tam i společnosť poměrně bude vznešena.“ (Smiles.)

Za stejné mužů i žen vzdělání horuje i Komenský pravě: „Nikoli jen stavové někteří, nebo ten a onen, o němž domníváš se, že má k tomu neb onomu vrozené schopnosti, než učení býti všemu *všichni*, *obojího pohlaví*, protože všichni všeho kořínky v sobě mají, co člověku věděti a uměti třeba (býti mají). Nemůže se také žádné příčiny ukázati, proč by ženské pohlaví od umění a moudrosti odměšováno býti mělo; neboť rovně lidé jsou, boží obraz jako i my, rovně myslí k chápání moudrosti způsobenou obdařené, nébrž vtipu jemnosti často nad nás poctěné.“

Kdo za vzdělání dívek žádá, nechce, aby snad jako budoucí ženy opustily úplně kruh rodinný,

aby odcizily se domácnosti a kuchyni, ale aby staly se řádnými ženami a matkami. Nelze ani dosti vysloviti, jak mocný je vliv ženy jako manželky na povahu a všechno konání i jednání mužovo. Kdo pak ženu nalezl, která působí vlivem svým šťastně na povahu jeho, došel štěstí největšího. Luther říkával, že řádná žena, jíž člověk celé jmění i život svůj obětovati může, jest největší dar boží. Žena čarovnou mocí působí na domácnosť, na toto své království, kteréž vlivem svým utvořuje. Má-li domácnosť býti čistá, spořádaná, vkusná, vzorná, musí i žena ji řídící vedena býti k čistotě, pořádku, obeznamována býti s požadavky vkusu a vzorného celé domácnosti vedení. Toho-li u dívky dosíci se má, jest zapotřebí, aby byla náležitě vzdělána. Není předmětu vyučování ve škole obecné, jenž by tu nebyl k jejímu užitku. Dívka nebude snad studovati, nebude notářem nebo kancelistou, ale bude v každé chvíli potřebovat uměti čísti a psáti, počítati i jiné vědomosti osvědčovati ku svému prospěchu. Žena, která nepočítá, nehospodaří, utrácí zbytečně a dělá dluhy; co do ženy, která nevládne perem; jak může s pokrokem času jíti v před ta, která nečte?

Dívka budiž jako mladík uváděna postupně v život skutečný; neučme ji marnivosti, nenavádějme k planému fiflenství a parádění, nemalujme jí mlhavé báje o šťastných partiích a skvělé budoucnosti, kterými zaváděna bývá k přepjatosti a koketerii. Skromnosť budiž základem veškerého její chování. Co platno dívce, umí-li všechny moderní tance, dovede-li přezpívati sta arií a symfonií z německých oper, přepapouškuje-li kopy cizích písní a valčíků na pianě — když jako manželka vstoupí v domácnosť jako v neznámý jí kraj, když nezná ani prvních zákonů dobré ho-

spodyně, když umění kuchařské (v životě veledůležité!) je jí věcí úplně neznámou?

A není u nás mnoho a mnoho rodin, v nichž dcery po celý den u piana sedí v kuchyň ani nevkročíce? Tu vychovává se *marnivě*, neboť povrchních věcí se dbá a hlavní se zanedbávají. Hudbě cvičena budiž dívka, ale nikdy jako nejdůležitější věci na úkor těch, které jsou jí přední. Nejdříve dobrou hospodyní, pak teprve dobrou bavitelkou budiž dcera naše!

Netajmež dívce příští její povinnosti mateřské příliš úzkostlivě; nechť seznává jich po částech, nechť k vznešenému úkolu matky se připravuje, jak toho příroda žádá. Promluvili jsme si již o důležitosti matek při vychování mládeže a řekli jsme, jak mnoho záleží na tom, aby matky byly řádně vzdělané; nuže, kterak jinak doděláme se důležitosti této, než vzděláváním dívek našich. Či může žena a matka nevzdělaná, jíž i elementární vědomosti jsou neznámy, vychovati nám řádné potomstvo, jehož zdar i nezdar předce *v její moci* leží?

Je však přáno každé dívce, že stane se ženou, hospodyní a matkou? Ohlédněme se okolo sebe, zda nespatříme mnohé, kterýmž dosíci „štěstí“ nebo „neštěstí“ toho možno nebylo? Zajisté. A kdo se stará o ženy osamocené, kdo poskytuje jim nějakých příjmů v přítomnosti a kdo zabezpečí jim budoucnost jejich? Zajisté nikdo. Což tedy důležitějšího pro ně, než aby stejného jsouce vzdělání s muži mohly jako oni zastávati v společnosti lidské v případech takových úřady a výkony takové, které by jim výživy slušné a budoucnosti uspokojivé poskytnouti mohly. Toho arcit dodělají se *jen* rovným s muži vzděláním, které jim domácnost, školy obecné i školy vyšší

poskytují. V Praze působí již po delší dobu český ústav, jehož blahoplodný účel dosud málo znám a práce jeho málo oceněna i podporována jest u nás. Je to „*Ženský výrobní spolek český.*“ Účelem spolku toho jest poskytovati dívkám českým takového vzdělání, které by je nejen jako manželky, hospodyně a matky, ale i jako dívky osamocené pro život *vzorně* připravilo. Spolek ten čítá celkem 2345 členů, jmění má 21.313 zl. 51 kr. Škola spolková má právo *veřejnosti.* V té má obchodní oddělení 66 žákyň, kreslící 55; v pracovnách zaměstnáno je v drobných pracích 81, v šití prádla v A. 38, B. 75, C. 76, v D. 128 žákyň, v šití šatů 137 žákyň. Pestrému vyšívání učí se 51 žákyň. Celkem hotoví se v roce *přes 10.000* kusů rozličných prací. Škola jazyků vykazuje: ve francštině 163 žákyň, v ruštině 28, v němčině 333 žákyň. Kromě toho vyučuje se 56 ž. vychovatelství a domácímu hospodářství, 65 češtině, 67 počtům, 92 krasopisu, 25 zpěvu. Celkem má ústav 539 žakyň a sice z Prahy a z okolí 328, *z venkova jen 211.**)

Nebylo by ku cti naší, abychom jedinému tomuto spolku, jenž přízně dochází všude, *více* pozornosti věnovali? Venkovským dívkám zvláště důležitost jeho na srdce klademe. V práci a vědění je spasení naše, práce bez vědění málo platnosti mívá: proto pečujmež, aby i dívky, jako příští hospodyně a vychovatelky potomků vzdělané byly. Kdo mládež v moci má, věky budoucí v rukou má; ale k zmocnění tomu, aby k našemu dobru a k naší cti sloužilo, třeba nám žen vzdělaných, osvícených!

---

*) Dle XI. výroční zprávy valné hromady r. 1882. odbývané.

Vychování českonárodní.

Vychování českonárodní — toť vrchol všech požadavků, které národ náš klade vychovatelům za úkol. Vychováním českonárodním má se docíliti toho, aby synové i dcery naše žili pro národ svůj, aby v nezlomné lásce k národu a půdě domácí obětovali mu vše své snažení a všechna svá úsilí. Učme je milovati vlast a láska k vlasti bude jim kouzlem, které je v úsilích bude podporovati mocí čarovnou . . .

Proč máme vlast svou milovati? „Nejenom proto, že jest to země krásná se svými lesnatými horami a zelenými údolími, se svými luhy a sady kolem půvabných dědin, nádherných zámků a slovutných měst, neboť Beduin, jenžto miluje své oasy uprostřed pouště, mohl by naše vlastenectví předstihnouti; nejenom proto sluší milovati vlast, že náleží k říši mohutné, válečnou, obchodní, vědeckou a uměleckou slávou ozářené, nebo vlastenectví mohlo by pak prohlášeno býti za výhradní úděl učeného Germána, světoobchodního Britta a válečnou slávou nasyceného Franka; — nejenom pro slavné dějiny předků našich sluší milovati vlast, nebo vzpomínka na ně mohla by v nás též buditi ochabující žalost nad neskonalým neštěstím otců, nad nezacelenými ranami cizí zlobou i vlastní vinou utrpenými; nikoli jen proto, nýbrž hlavně z té příčiny sluší milovati vlast, že to svatou povinností každého, kdo povznesl se poznati nejvyšší cíl člověčenstva, poněvadž láska ke vlasti záleží nejprve v lásce k lidu i osvědčuje se v lásce k rodině a národu vlastnímu; poněvadž láska ke vlasti jesti plnění přírodního zákona sebeochrany, by obhájena byla osobitá svoboda jednotlivce, rodiny a národa proti přechmatům Césarův a Na-

poleonův, poněvadž láska ke vlasti jesti záštitou veškeré občanské počestnosti a obranou proti sprostáckému mamonářství, jež okamžitému zisku a hltavému jeho užívání obětuje nejvyšší účely lidské; poněvadž láska ke vlasti jest nejčistější výraz všeho, co činí důstojnost lidskou, snahy totiž po nejvyšší osvětě, po všeobecném panování věčně platných zákonů mravních a po dostižení povšechného lidského blaha a míru.“ *)

„Každý jen poněkud uvědomělý národ přilne s celou duší ku své *národnosti;* snaží se, aby zachoval svou řeč, obyčeje, práva, celý svůj ráz národní. Jsoutě mu drahým dědictvím po jeho předcích, jsou mu vepsány do duše písmem nesmazatelným, ví, že jen dotud je národem samostatným, dokud je má a uhájí.

Toulající se po cizích krajích drotar odpovídá, když na vlast se ho zeptáte: „Líto nám, že musíme z domoviny. Ale u nás jest bída, jídáme jen zemáky, kyselé mléko a polívky, a jen na svátky chlebík. Chudý kopaničar je bídný člověk; musí do ciziny, aby několik zlatých vydělal a ženu doma mohl vyživiti.“ Ale když v Praze dávali r. 1829 zpěvohru „Dráteníka“ a někteří bohoslovci vzali s sebou do divadla několik dráteníků, a když jim tu bratka zpíval o domovině: „V tej zemi len miluškej,“ tu rozplakali se radostí, roztoužili se po domovu, i museli je držet, mermomocí chtěli na jeviště, aby pocelovali bratku krajánka.“ **)

„Když stěhují se slavní naši předkové,“ vypravuje „Historie o těžkých protivenstvích církve

*) J. Krejčí při sjezdu akademiků „Jungmann“ v Hořovicích, 14. dne m. srpna 1881.

**) Škoda: „*O vychování národním*“ str. 13—15.

české,“ *) „z vlasti po bitvě bělohorské k rozkazu císaře Ferdinanda, a na pomezí českém mají překročiti na půdu cizí, tu se mladí, staří, mužové, ženy i děti, zastavují, padají na tváře své, líbají, vřelými slzami máčejí tu drahou půdu otcovskou, a když starý jich biskup J. A. Komenský hlasem bolestí přervaným odříkával modlitbu, prosili boha, aby budoucně on sám ochranu a požehnání české vlasti dával, když vyháněným jejím synům chrániti jí nelze, daleko se rozléhající nářek přetrhoval mnohokráte slova jeho.“

Tak celé řady příkladů nadšených, uchvacujících předváděti bychom mohli. Láska k vlasti všude divy tvoří. Hrdinské Karthaginky obětují skvosty své ve prospěch obrany města rodného, z vlasů vlnivých pletou provazce k válce potřebné a nemohouce ve spojení s muži ubrániti domoviny — hynou v plamenech a mečem nepřátel nechtějíce patřiti na vlast pokořenou. Bojovné Spartanky štít podávaly synům svým se slovy: „Buď s ním (jako vítěz), nebo na něm (jako padlý vlasti obhájce)!“ — Slyšeli jsme o Muciu Scaevolovi, vypravovali jsme o malém hrdinovi francouzském. Ve válce Římanů s Karthaginou jat byl nepřátely Říman Regulus. Jsa již po delší čas uvězněn, vyslán byl od nepřátel do Říma, aby za navrácení a záměnu vzácných vězňů žádal. Než však jej pustili, přísahou musil se zavázati, že vrátí se opět do Karthaginy.

Doma u prostřed dítek kynulo Regulovi štěstí rodinné, mohl dosíci i vysoké hodnosti. Vizme však Regula, an vchází do rady římské a žádá, aby ve prospěch vlasti vězňů nepouštěla a s nepřítelem o mír nejednala, poněvadž týž dlouho

*) Str. 149. Viz též „O vychov. nár.“ str. 17.

bojovati nebude moci. I poslechnuto jeho rady a poctivý Říman vrátil se do Karthaginy. Přišed do města odsouzen jest k smrti ukrutné. — Ve prospěch vlasti obětoval život svůj.

Vychovávajíce českonárodně budíme již v útlých srdcích cit vlastenecký. Vypravujme již i nejmenším chlapcům i děvčatům pěkné, příhodné, povzbuzující pověsti dějepisné, jimiž děti obeznamují se ve slavné otcův našich minulosti. Zvláště památku slavných hrdin našich osvěžujme stále v mysli dětské.

„Jména a památky velkých mužů," praví spisovatel jeden, „jsou dědictvím národa. Osiření, porážky, opuštěnost, nýbrž i poroba nemohou mu odníti tento odkaz. Kdykoli národní život počne se osvěžovati, tu povstávají zemřelí bohatýři v památce lidu a zdá se, jakoby stáli nad živými jako vznešení diváci a soudcové. Žádná země, která jest si vědoma tak slavných svědků, nemůže propadnouti záhubě."

Zachovávání posvátnosti přesné mluvy mateřské v rodině, písně národní v dobách veselých, hrdosť národní a úcta k vlastencům zasloužilým, to vše jsou učinné věci působící na ducha mládeže neodolatelně. Odcizí-li se hned v útlém věku dítě národu, těžko je k němu v dobách pozdějších vraceti. Tam, kde jazykem mateřským opovrhují rodiče sami, kde hanbou je mluviti jinak než jazykem cizím; v rodině, kde místo líbezných zvuků národního zpěvu vřískají od rána do večera krkolomné arie cizinských písní, pustých, nevlídných; kde obrazy po stěnách rozvěšené, knihy darované a pod. věci neukazují ani nevypravují o předcích ničeho a pak-li předce, tož jistě spůsobem hanlivým: tam arciť po něja-

kém národním vychování tázati se nesmíme a nemůžeme.

U nás za dob posledních — bohužel, že ku zkáze naší — zakořenila se zvláštní epidemie — náhled, jako by každý Čech, chce-li žíti v domově, ve vlasti své, *musil* uměti německy. Rodiče *čeští* buď posýlají děti své hned od maličkosti do škol německých, nebo — když dospěli 10ti, 11ti let — nemají větší starosti, než aby poslali je do Němec naučiti se němčině. Hoch neb děvče české bez němčiny zdá se jim býti nemožností. Proč tak si počínají, rodiče čeští toho často ani nevědí.

Posýláním dětí českých do škol německých olupujeme národní rodinu o členy její. Rození Čechové pak zavádějí obchody a závody, v nichž koresponduje se německy, což patrno i z těch německých štítů a firem v městech českých; „nadějní“ synové čeští odebírají německé spisy a časopisy, v německé konversaci všechnu noblesu spatřujíce.

Stojíme na rozcestí rozhlížejíce se po pomoci. Nikdo jiný nepomůže nám, než vlastní přičinění úsilovné — a to začíti musí v *rodinách* našich. *Obracíme se opět k českým matkám.* Matky naše musí poznati důležitosť svého úkolu v národě, ony zároveň s muži pracovati musí na národa roli dědičné, aby vychovávaly skutečně zdárné syny a zdárné dcery vlasti své. Matky české nejen hrdinné Černohorky za svobodu vlasti i životy obětující, nejen sebevědomé Polky, ale i slavné ženy našeho národa za vzor míti musí, aby veškeré jejich úsilí k dobru národa a vlasti se neslo. Znajíc sama slavné předků dějiny, musí žena a matka česká naplněna býti v duchu svém národním sebevědomím, onou heroickou hrdinností ná-

rodní, která i v nejkrutších dobách národu pomáhati učí — a tyto vlastnosti musí vštěpovati dětem svým od mládí nejútlejšího, neustále. Děti její musí býti hrdy na to, že jsou českého rodu, jazyk mateřský musí jim býti svatý a musí zavládnouti nejen u veřejnosti, ale i v rodinách, v celém domě i v té dosud němčinou přeplněné kuchyni.

Ve chvílích veselých zaznívejž český zpěv, okouzluj a rozjařuj česká hudba v *našich* domácnostech. Dívky naše, ubírající se pro vzdělání z domu otcovského, nehledejte je v německých školách a ústavech, odkudž jako zrádné odrozenky přinášejí si české dívky jen opovržlivé náhledy pro vše, co českého, ale — hledejte je v ústavech a ve školách českých! — Poněvadž pak „v zápasu o zachování a utužení české národnosti jest pěstování a podpora našeho písemnictví pakou nejmocnější," budiž zábavou české dívky četba českých spisů a časopisů. Blud, jako by čtení německých listů a knih bylo známkou nějaké vyšší vzdělanosti a dobrého tonu, jest směšnost. „Ty doby minuly, kdy knihy a časopisy cizí poskytovaly více poučení a zábavy než naše. Naše spisy jsou stejně dobré, cizí však berou si naši českou věc až příliš často za terč své zlovůle a svých útoků. Toho nesmíme déle trpěti mezi sebou. Kdo knize a časopisu z cizí ano nepřátelské strany přicházejícím dává přednost před českými, není našinec, neboť zrovna tak snadno bude mu pak milejší cizota ve smýšlení, než ryzí české vlastenectví."

Každá Češka pamatuj, že žena česká žíti má národu veškerému, za něho bojovati, pořád a neustále mu dobývati co jemu potřebno, ku prospěchu a rozkvětu.

Cílem české, vlastenecké matky a dívky budiž vždy jen dobro a prospěch vlasti i národa našeho. Vždyť:

„Jeho sláva — naše sláva,
jeho čest — je naše čest;
jeho práva — naše práva,
naše vše, což jeho jest.“

Za idealem vlastenectví pravého, upřímného a nelíčeného kráčejíce docílíme úsilím a prací vespolnou, že — ač počtem národ jsme malý, budeme silou a duchem, činy a osvětou všeobecnou národem velikým.

Rusové doma.

Obraz národopisný

sepsal

J. Mackenzie Wallace,

přeložil

dle 3. vydání angl. originalu

J. Váňa.

Díl V.

Matice lidu ročníku XVIII. číslo 5.

(Běžné číslo 107.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1884.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

Kapitola I.

Opravářská horlivost vzmohla se jistými politickými snahami, jež se nepronášely sice v novinách, ale které leckdy všeobecně panovaly. Veliká část vzdělaného obecenstva obeznámila se vzdor censuře s politickou literaturou francouzskou i německou a čerpala z ní nesmírný obdiv ústavní vlády. Myslilo se, že ústavou odstraní se veškeré politické zlořády a nastane zcela jiná a šťastnější doba ve věcech politických. Neměla to pak býti jen ústava obyčejného ducha, založená na smlouvě nepřátelských politických stran, ale osnovaná na nejnovějších bádáních politické vědy, aby veškeré třídy ochotně a samovolně přispívaly k všeobecnému blahu. Nevyhnutelným úvodem k této šťastné době politické svobody mělo ovšem býti zrušení nevolnictví. Myslilo se, že šlechta dobrovolně vzdá se svých práv na otroky a přijme ústavu náhradou a za odměnu.

Však bylo také mnoho šlechticů ze staré školy, již zůstali nedotknuti veškerými těmito novými city a názory. Na ty vznik otázky emancipační měl účinek zcela jiný. Neměli jiných pramenů důchodových kromě svých statků, a nemohli si ani představiti, jak by mohli vzdělávati své statky bez práce nevolnické.

Byl-li sedlák líný a lehkomyslný pod přísným dohledem, co stane se asi z něho, až nebude míti nad sebou autority pána? Byl výtěžek hospodářství beztoho nepatrný, jaký teprvé bude, až nikdo nebude chtíti pracovati bez náležité mzdy? Avšak ani to nebylo nejhorší zlo, neboť z oběžníku zřejmě vysvítalo, že bude značná část — aspoň na nějakou dobu, přidělena osvobozeným sedlákům.

Statkářům, kteří na tuto otázku pohlíželi s takového stanoviska, nebyla naděje na emancipaci valně příjemna; avšak nemyslemež si, že jim bylo tak, jak by bylo anglickým majitelům půdy, kdyby jim hrozilo podobné neštěstí. V Anglii dědičný statek má pro rodinu mnohem větší cenu, než jakou by měl na trhu. Považuje se za celý a nedílný, a každé rozkouskování bylo by pokládáno za veliké rodinné neštěstí. Však v Rusku statky nemají na sobě nic z tohoto poloposvátného rázu, a mohou se děliti, aniž by v nejmenším pobouřil se rodinný cit nebo tradicionelní vzpomínky. Ano jest spíše všebecné pravidlo, zemřel-li statkář, zanechav statek a několik dětí, že majetek drobí se ihned na dílce a rozděluje se dědicům.

Ani naděje na peněžní oběti nepoplašila Rusů, což by jistě spůsobila u Angličanů. Lidé, kteří nevedou žádných účtů a nestarají se o zejtřek, vzpírají se mnohem méně peněžním obětem — ať si k účelům moudrým nebo pošetilým — než ti, již pečlivě zařizují způsob života dle svých příjmů. Vzdor těmto zvláštnostem nespokojenost a poplach byly předce jen dosti silny, neboť ani Rusům není hrubě vítána vyhlídka na ztrátu části své půdy nebo svých důchodův. Však ohražení neučinilo se žádné. Kdož tomuto kroku nepřáli, ostýchali se, neboť bylo by se jim vytýkalo ne-

vlastenectví a sobectví. Kromě toho věděli velmi dobře, chce-li císař emancipaci provést, že ji provede bez nich, a že by kladením odporu uvalili na sebe císařský hněv, aniž by jim odněkud jinud kynula nějaká jiná výhoda. Věděli také, že hrozí nebezpečí i z dola, a že by jakýkoli pokus odporu nebyl vlastně ničím než zahráváním sirkami v prachárně. Nevolníci již dávno věděli, že car chce osvobodit je, a kdyby byli tušili, že statkářové chtějí zvrátit carovy dobrotivé úmysly, mohli užiti násilných prostředků, aby se zbavili jakékoli opposice. Pomyšlení na agrarní vraždy počalo již naplňovati bázlivějších strachem.

Kromě toho všichni statkářové cítili, má-li se toto dílo vykonat, že mělo by se provésti šlechtou a nikoli byrokracií. Bude-li provedeno šlechtou, vezme se náležitý zřetel na prospěch majitelů půdy; však vykoná-li se administrací bez její pomoci a přispění, budou prospěchy jejich zanedbány, a nad to pojde z toho ještě porušení a výdělkářství.*) Vedena tímto zřetelem, šlechta zažádala za dovolení, aby směla v rozličných krajích zřízovati výbory, které by se zabývaly touto otázkou, a průběhem roku 1858 zahájeny byly podobné výbory ve všech krajích, v nichž trvalo nevolnictví.

Tímto spůsobem otázka ta byla svěřena k rozřešení šlechtě; však ve skutečnosti šlechta byla vyzvána jen k poradě, a nikoli k zákonodárství. Vláda nejen vytkla základní zásady tohoto plánu

*) V říšské radě kníže Lichtenštajn pohrozil liberálům, budou-li se vzpírati opravám, týkajícím se prospěchův dělnictva, že provedou se tyto cestou administrativní, čímž vezme za své svoboda.

Poznam. překladatele.

a ustavičně vykonávala značný vliv na provádění tohoto díla, ale podržela si i právo zavrhovati nebo měniti návrhy činěné výborem.

Dle těchto základních zásad nevolníci měli býti osvobozováni postupně, a sice tak, aby po nějakou dobu zůstali připevněni ke hroudě, a podrobeni autoritě pánův.

V této přechodné době měli si vykoupiti buď penězi nebo prací své domy i zahrady, a měly jim náležeti i užitky z jisté části půdy, jež by jim stačila, aby mohli se uživiti a plniti své povinnosti vůči státu i statkářům. Náhradou za tuto půdu měli odvádět roční nájemné na penězích, plodinách a práci, mimo roční sumu splácenou na vyvazování domů a zahrad. Co mělo se státi po uplynutí této doby, o tom vláda, zdá se, neměla určitých záměrů. Snad si myslila, že tím časem statkáři i osvobození nevolníci najdou jakýsi přiměřený spůsob spolužití a že nebude třeba už ničeho než několika zákonných ustanovení. Však radikální zákonodárství podobá se vytáhnutí stavidel vodních. Tyto základní zásady, přijaté s ohledem na bezprostřední praktickou potřebu brzo nabyly zcela jiného významu. Abychom tomu porozuměli, je třeba všimnouti si periodické literatury.

Než počala se přetřásati otázka o nevolnictví, opravářské snahy byly velmi neurčity, a proto mezi jejich představiteli panovala podivuhodná shoda.

Vzdělanější třídy myslily, že Rusko by mělo ihned přijati od západu veškeré liberalní zásady a řády, jichž odmítání nedalo zemi se povznésti na roveň se západními národy. Však brzo objevily se známky roztržky. Zatím co literatura pořád ještě kázala, že Rusko by mělo přijati vše, co je „liberalní“, počaly ozývati se hlasy, jež varovaly

nezkušených, že mnohé věci, jež se nazývají liberalní, ve skutečnosti jsou bezcenné a zastaralé, že Rusko by nemělo slepě kráčeti v šlépějích jiných národů, ale že by mělo užívati jejich zkušeností a varovat se chyb, do nichž oni upadli.

Hlavní z těchto chyb dle těchto učitelů byl přílišný vývoj individualismu — jinými slovy uznávání zásady „laissez faire, laissez passer“, která jest základem tak zvané pravověrné školy politických ekonomistů.*)

Individualism a soutěž — pravilo se — dosáhly nyní v Evropě nepřirozené a nelidské míry. Při pomoci zásady „laissez faire“ vedly tyto vždy — a musí vésti k potlačování slabých, k tyranii kapitálu, k ochuzení nejširších vrstev lidu na prospěch několika, a ke vzniku hladového, nebezpečného proletariatu. To uznali již nejpokročilejší myslitelé francouzští a němečtí. Jestliže staré tyto země nedovedou vyhojiti toho zla, není to důvodem, aby nakazilo se jím i Rusko. Že na počátku své

*) Zde si překladatel dovolí na své obhájení malou poznámku. Dr. Kalousek strhal tento můj překlad v „Osvětě“ proto, že prý jej nečiním dosti pohodlným obecenstvu, ale sobě. Promluvím s drem Kalouskem na jiném místě o slovech, jež pronesl jen tak od oka. Znám české obecenstvo a podotýkám, že jsem přednášel v českých obyčejných kruzích z knih, o kterých by s mnohým naším vzdělancem nemohlo býti ani řeči. Tak zejmena přednášel jsem z amerického filosofa Emersona v Roudnici, z filosofického historika Gibbona v Evangelické Besedě a v Únhošti, z Adama Smitha v Českém Brodě a Merkuru, z Drapera, filosofického historika, Vinohradským veteránům, a všichni tomu rozuměli. Naši vědatoři činí si práci neobyčejně nesnadnou; vycházejí se stanoviska, že i slepice si musí dříve přečíst vědecký spis, než snese vejce a podle toho píšou. Proto nic se nebojím, že by tato kapitola nedošla porozumění našeho českého obecenstva.

dráhy bylo by šílenství, kdyby dobrovolně chtělo blouditi pouští majíc před sebou rovnou cestu do známé zaslíbené země.

Abych čtenáři dal ponětí o vlivu, jaký toto učení mělo, musím připomenout, co jsem byl již v dřívější kapitole řekl. Rusové, jakož jsem již poukázal, mají zcela zvláštní spůsob v pojednávání politických a socialních otázek. Jelikož čerpají politické své vychování z knih, připisují theoretickým ohledům mnohem větší důležitost než my. Vzniká-li nějaká důležitá nebo nepatrná otázka, pouštějí se ihned do moře filosofických zásad a všímají si méně menších věcí na blízku než těch velkých, jež se objevují na vzdáleném obzoru budoucnosti. Jestliže zahajují nějakou politickou opravu, začínají od prvopočátků. Nemajíce předsudků, jež by je zdržovaly, aniž tradicionelních zásad, jež by je vedly, chápají se nejnovějších závěrkův politické filosofie co vedoucího prostředku.

Majíce toto na paměti, pohledněmež, jaký vliv tyto poměry měly na otázku emancipační. Počal se zmahat v lidu i v čtenářstvu strach z proletariatu — jenž byl líčen jako obluda, hrozící pohltiti společnost v západní Evropě, a jenž každým okamžikem mohl vtrhnouti přes hranice, nebude-li mu co nejúsilovněji bráněno. — Rozumnější části čtoucího obecenstva zdálo se nejbezpečnějším prostředkem proti vznikání proletariatu podělování osvobozených nevolníků půdou a zachování venkovské obce. „Nyní přišel okamžik," říkalo se, „kdy má se rozhodnout důležitá otázka, má-li Rusko státi se kořistí tohoto zla jako západní národové, nebo má-li se proti němu uchrániti."

V rozhodnutí této otázky spočívá budoucí

osud země. Bude-li sedlák osvobozen, neobdrže žádné půdy, nebo bude-li zrušeno obecní zřízení, jež každému člověku zabezpečuje část půdy, a pojišťuje toto dobrodiní pokolením ještě nezrozeným, vznikne rychle proletariat, a rolnictvo v krátké době stane se nevázanou masou tuláků, nemajících žádného domova, podobně anglickým dělníkům. Však bude-li jim poskytnut slušný díl půdy, a učiní-li se obec majitelkou této postoupené půdy, bude nebezpečí proletariatu navždy odstraněno, a Rusko dá tím příklad celému vzdělanému světu. Nikdy národ neměl takové příležitosti, učiniti tak ohromný krok na dráze pokroku, a příležitost ta nenaskytne se podruhé. Západní národové poznali svou chybu, až bylo příliš pozdě, když rolnictvo již bylo zbaveno půdy, a kdy pracovní třídy v městech staly se kořistí nenasytné lakoty kapitalistů. Nadarmo varují je vynikající jejich myslitelé, že obyčejná pomoc už nedostačuje. Avšak Rusko může se vyhnouti veškerému podobnému nebezpečí, bude-li si počínat v této důležité věci moudře a obezřele.

Sedlákům půda náleží posud skutečně, ne-li zákonně, a v městech ještě není proletáře. Je tedy především třeba, zrušiti libovolnou autoritu statkářů bez vyvlastnění sedláků, a bez porušení obecního zřízení, jež jest obranou proti žebráctví.

Tyto názory byly přijaty od mnohých statkářů, a měly značný vliv na porady krajinských výborův. V těchto výborech jevily se obyčejně dvě skupiny. Většiny, jež sice činily značné ústupky nárokům spravedlnosti a slušnosti, usilovaly také co nejvíce o hájení prospěchův vlastní třídy. Menšiny nebyly sice lhostejny vůči prospěchům třídy, k níž náležely, ale přece ponechávaly vrch odtažitým a theoretickým ohledům.

Většiny s počátku chtěly co nejrozhodněji vyhnouti se základním zásadám, jež byla vytkla vláda, a které byly sedlákům až příliš příznivy, ale když spozorovaly, že veřejné mínění — jehož výrazem bylo časopisectvo — jde ještě dále než vláda — přijaly tyto základní zásady jako spasnou kotvu, neboť pojišťovaly statkáři aspoň majetek půdy. Mezi těmito stranami vzniklo ovšem nepřátelství, a proto vláda rozhodla, aby obě podaly své návrhy k uvážení.

Nepřátelství to však nebylo takové, jaké by si je představoval Angličan. V zemi, v níž se vládne pomocí nefalšovaných ústavních řádův, zákonné postavení rolníka a poměr jeho k statkáři jest věc v politickém ohledu velice důležitá, neboť rozhoduje značnou měrou o politické moci. Předmět takový spůsobuje tedy přirozeně velmi živou pozornost a nevraživost ve všech třídách, a kdyby se podobná otázka předložila šlechtě kterékoli země v západní Evropě, zaujímala by politická stránka takové otázky vynikající místo v rokování. V Rusku není tomu tak. Pod žezlem carovým nebývalo nikdy dovoleno jednotlivým třídám, aby si vybojovaly své boje, a proto tyto třídy nemají vůči sobě žádných nevraživých cílů. Politická moc spočívala po staletí v rukách carů, a v těch vlastně ještě dlouho zůstane. Mnozí statkářové ovšem se domýšleli, že císař hodlá utvořiti parlament a dáti ústavu, avšak ti, již se oddávali podobným nadějím, byli proniknuti jakýmsi sentimentalním demokratickým duchem, a myslili, že pod ústavní vládou šlechta i sedláci budou ve všem jednati po bratrsku, a jako jedna ruka. Politické otázky tedy ustoupily do pozadí, a většina statkářů věnovala svou pozornost méně vznešeným otázkám, týkajícím se vezdejšího chleba.

Nejen práce nevolníků měla býti zrušena, ale i vesnice zároveň s půdou, na níž stály, měly býti navždy odloučeny od statků a veliká část orné půdy měla se odevzdati osvobozeným sedlákům k užívání. Vůči tak veliké praktické změně v denním životě statkářové neměli ani chuti ani času, pomýšleti na rovnováhu politické moci a nebo na podobné vzdálené věci a rokování dálo se především o množství půdy, kterou měli postoupiti, a o náhradě, jíž mělo dostati se jim za to.

Jelikož krajinské výbory pracovaly neodvisle, vznikla z toho veliká různost v závěrkách, k nimž dospěly.

Uspořádati tyto závěrky a vypracovati z nich všeobecný plán emancipační, bylo svěřeno zvláštní císařské komisi, sestavené částečně z úřadníkův, a částečně ze statkářů, jmenovaných k tomu císařem. Kdož se domnívali, že tato otázka byla ve skutečnosti svěřena šlechtě, myslili, že tato komise jen uspořádá materiál, jenž jí byl odevzdán krajinskými výbory, a že emancipační zákon bude vypracován národním shromážděním zástupců, zvolených od šlechty. Avšak komise, která pracovala v Petrohradě pod bezprostředním vedením a dohledem vlády vykonávala úkol zcela jiný, ale mnohem důležitější. Užívajíc spojených návrhů jakožto zásoby, z níž mohla čerpati návrhy podle své libosti, vláda utvořila projekt svůj vlastní, jenž konečně s některými změnami v podrobnostech došel císařského schválení. Místo aby vláda byla upravitelkyní, stala se původkyní emancipačního zákona.

Bylo již praveno, že skoro ve všech krajinských výborech vyskytla se většina, nebo menšina, z nichž ona hleděla hájiti prospěchy statkářů, však tato věnovala více pozornosti theore-

tickým ohledům, a usilovala pojistiti rolnictvu větší část země, obecní neodvislost a samosprávu. V komisi byly tytéž dvě strany, avšak poměrná síla jejich byla rozličná. Zde mužové theorie, místo aby byli v menšině, měli převahu nad svými odpůrci, a těšili se podpoře vlády, která jim poskytovala instrukce, dle nichž mohli se spravovati. V těchto instrukcích vidíme, jak dalece tato otázka uzrála pod vlivem theoretických zřetelů. Nejeví se ani stopa myšlenky, že emancipace by měla býti pozvolnou, naopak prohlašuje se výslovně, že bezprostředním účinkem zákona má býti úplné zrušení nevolnictví. Ano, jevít se i zřejmý úmysl, odníti statkářům všechen vliv na svého dřívějšího nevolníka. Dřívější rozdíl mezi půdou, již zaujímala vesnice, a půdou ornou, která se měla postoupiti k užívání, zmizel také, a praví se jen, že by mělo usilovati se o to, aby sedláci mohli státi se majiteli půdy, jíž si přáli. Několik měsíců na to císař rozhodl, aby užívání obecní půdy bylo stálé, i aby sedláku usnadňovalo se nabývati této půdy. Úmysl vlády stal se takto jasný a určitý. Z nevolníků měli státi se ihned, bez nejmenšího porušení ekonomických poměrů, malí majetníci obecní půdy, totiž třída svobodných sedláků, majících dům, zahradu a díl obecní půdy. Aby toto se mohlo provésti, bylo třeba, prohlásiti nevolníka za osobně svobodného, určiti hranici mezi půdou obecní a půdou statku, a ustanoviti výšku poplatku, jenž měl by se odváděti za tento obecní majetek, ovšem i s půdou, na níž vesnice stála.

Zákon byl upraven přísně dle těchto zásad. Co se týče množství půdy, bylo rozhodnuto, že zařízení, založené na zkušenosti, má se zachovati, jinými slovy, že sedláci mají si podržet půdu, jíž

posud byli užívali. Aby se vyvarovalo všeliké nespravedlnosti, byla pro každý kraj určena nejvyšší a nejnižší míra.

Co se týče poplatků, také se ustanovilo, aby posavadní pořádek vzal se za základ rozpočtu, ale aby výše obnosu se upravila dle množství postoupené země. Zároveň mělo se usnadniti odvádění jakéhosi ročního poplatku místo povinnosti pracovní; a i v tom vláda měla sedláku býti nápomocna poskytováním úvěru.

Tato myšlenka výkupu spůsobila s počátku veliký poplach mezi statkáři. Bylo dosti zlé, muset postoupiti velikou část půdy v užívání, ale zdálo se ještě horší, býti nucenu ji prodati. Výkup nezdál se ničím jiným než konfiskací. Však brzo se ukázalo, že výkup pozemků byl oběma stranám prospěšný. Trvalé užívání bylo ve skutečnosti odcizením půdy, kdežto vykupování poskytlo statkářům příležitosti, aby nabyli něco peněz na zaplacení dluhů, jakož aby měli snadnější přechod k svobodné práci, majíce ihned něco hotových peněz na povstalé z toho vydaje. Většina statkářů prohlásila tedy ihned: „Nechť vláda nám dá přiměřenou náhradu na penězích za půdu, která se nám odnímá, abychom byli ihned zbaveni všech dalších nepříjemností a nesnází.“

Když se rozhlásilo, že komise nesbírá a neupravuje jen material, ale sestavuje zákon svůj, a předkládá svá rozhodnutí pravidelně k císařskému rozhodnutí, ozvala se nespokojenost po celé zemi. Šlechta cítila, že otázka béře se jí z ruky, a že o ni rozhoduje několik byrokratů a zřízenců vládních. Obětovavše dobrovolně svá práva, mají nyní býti odstrčeni! Však posud měli prostředků, aby proti tomu se ohradili. Císař slíbil veřejně, než návrh se stane zákonem, že obešlou se depu-

tace veškerých krajinských výborů do Petrohradu, aby činily námitky nebo dodatečné návrhy. Komise i vláda dobře by se byly obešly bez veškeré další rady se strany šlechty; však císařský slib musil se dodržet.

Deputace byly tedy svolány do hlavního města, ale nebylo jim dovoleno, sestoupiti se v shromáždění, aby o této otázce porokovaly. Veškeré pokusy jejich o odbývání schůze byly zmařeny, a na nich toliko se žádalo, aby písemně odpověděly k řadě tištěných otázek, týkajících se této záležitosti. Podstatné zásady došly prý císařského schválení, a proto prý není lze o nich ještě rokovati. Kdo chtěl pojednávati o podrobnostech, byl pozván do schůze komise, kdež jeden nebo dva členové dali se s ním, aby se neřeklo, do dialektického šermování. To ovšem nikoho neuspokojilo.

Potměšilý a ironický spůsob, s jakým podobné rokování obyčejně se vedlo, budil jen ještě větší nevoli. Bylo až příliš zřejmo, že komise zvítězila, a někteří členové její mohli právem se honositi, že deputaci utopili v inkoustě a pohřbili ji pod hromadami papíru.

Některé skupiny deputace, jež se domnívaly, že císař jest oklamáván, podaly k jeho veličenstvu žádost, v níž uctivě se ohražovaly proti spůsobu, s jakým s nimi bylo naloženo. Však tímto skutkem vydali se v nebezpečí „rány nejbolestnější“. Těm, již podepsali tu žádost, dostalo se důtky skrze policii.

Tato pohroma vzbudila u šlechty bouři rozhořčení. Nyní věděli, že vběhli do pasti. Vláda je chytře povzbuzovala, aby činili návrhy k osvobození nevolníků, a nyní, když jich byla užila

k vytahování kaštanů z ohně bez okolků odstrčila je stranou! Kdož se kochali nadějemi na politická práva, cítili tuto ránu nejbolestněji. První a co nejpovrchnější pokus jakéhosi mírného ohražení vynesl jim důtku skrze policii. Místo aby byli povoláni k činnému účastenství v domácí a zahraniční politice, bylo s nimi naloženo jako se školáky. Vůči této potupě umlkly na čas veškery rozdíly v mínění a veškery strany shodly se, že se oprou tomuto zpupnému a libovolnému jednání se strany byrokracie.

Tu se jim naskytla vhodná příležitost, aby podali ohražení cestou zákonní v krajinských hromadách, jež měly se odbývati v některých krajích za uplynulé tříletí. Avšak vláda i zde překazila veškeré projevy se strany šlechty. Před zahájením hromad rozeslány byly oběžníky, v nichž se zapovídalo všeliké jednání o otázce emancipační. Některé hromady tomuto nařízení se vyhnuly, a provedly jakousi demonstraci, zadavše k jeho veličenstvu, že přišla doba i k jiným opravám, zvláště pak že by bylo žádoucno, rozděliti moc soudní od administrace, zavésti místní samosprávu, veřejné soudní řízení a poroty.

Vláda provedla veškeré tyto opravy o několik let později sama i dobrovolně, ale spůsob, jakým byly navrhovány, zaváněl nepodřízeností, a byl zjevným porušením zásady, že ve veřejných záležitostech veškerý počin má vycházeti od vlády ústřední. Proto bylo užito nových prostředků na potlačení tohoto ruchu. Někteří náčelníci šlechty byli sesazeni, jiným dostalo se důtky. Z hlavních vůdců byli dva posláni do vyhnanství ve vzdálených končinách, a jiní octli se pod policejní dohlídkou. Nejhorší bylo, že komise dovedla ještě

více se upevnit, dokazujíc císaři, že šlechta se vzpírá jeho blahodárným záměrům.*)

Když komise dokončila své práce, hlavní její návrh postoupil k dvěma vyšším instancím, totiž k výboru pro záležitosti selské a k státní radě, a v těchto obou císař prohlásil, že nedopustí žádných základných změn. Očekával od veškerých členův, že zapomenou na dřívější různost v mínění, a že svědomitě provedou jeho nařízení, „neboť vězte," dodal významně, „že v Rusku dává zákony samovládná moc."

Z historického přehledu této otázky soudil, že samovládná moc spůsobila nevolnictví a že samovládná moc má je opět zrušit."

Dne 19. února 1861 byl podepsán zákon, jímž více než jedenadvacet millionů nevolníků nabylo svobody.**) Manifest, obsahující základní zásady zákona, byl ihned rozeslán po celé říši, aby byl čtěn ve všech kostelích.

Základní zásady ustanovené zákonem byly:

1. Že nevolníci nabývají občanských práv svobodných rolnické třídy, a že autoritu statkářovu má nahraditi obecní samospráva.

2. Že vesnické obce pokud možno mají podržet země, které posud skutečně držely a za ná-

*) To však nebylo pravda, neboť mnozí z těch, již podepsali ohražení, přáli emancipaci a byli ochotni, státi se ještě „liberalnější", než byla vláda.

**) Gladstone tvrdil v „Contemporary Review" v listopadovém čísle 1876., že bylo osvobozeno 40 milionů nevolníků. Udání to jest pravé, považují-li se také korunní sedláci za nevolníky. Korunní sedláci zaujímali prostřední místo mezi nevolníky a svobodníky. V roce 1860. postaveni byli co administrace se týče na roveň s nevolníky statkářů. Mají obyčejně více půdy, a platí menší daně, než osvobození nevolníci v užším smyslu slova.

hradu že mají statkářům odváděti roční poplatek nebo vykonávat práci.

3. Že vláda poskytne obcím úvěru, aby zenáhla si mohly koupiti půdu, jež jim byla dána k užívání.

Co domácích nevolníků se týče, bylo ustanoveno, že mají sloužiti svým pánům po dvě leta, po kteréžto době že budou úplně svobodni, ale že nebudou míti nároku na podíl z obecné půdy.

Rozumný člověk by myslil, že nevolníci přijali s neobmezenou vděčností a jásáním manifest, hlásající takové zásady. Dlouho kojené naděje jejich konečně došly uskutečnění. Konečně dána jim byla svoboda, a nejen svoboda, ale také značná část půdy, skoro polovina veškeré orné půdy, náležející statkářům. Však ve skutečnosti manifest vzbudil u sedláků spíše city sklamání než radosti. Abychom porozuměli tomuto zcela zvláštnímu zjevu, třeba, abychom se postavili na stanovisko sedláka.

Především dlužno míti na zřeteli, že neurčité, řečnické fráze o svobodné práci, lidské důstojnosti, národním pokroku a podobných věcech, jež u vzdělaných tříd vzbuzují dočasné nadšení, dopadají na sluch ruského sedláka jako dešťové kapky na žulovou horu. Modní krasořečnický a filosofický liberalism jest mu tak nesrozumitelný, jako květnatý sloh orientalského písaře obchodníku s kožemi.

Myšlenka svobody a mluvení o právech, jež jsou mimo okruh jeho všedního života, nebudí nadšenosti v jeho prsou; však pouhých jmen si naprosto nevšímá. Co mu po tom, že národně jmenuje se „svobodným vesnickým obyvatelem“, jestliže tuto změnu v národním názvosloví neprovází nějaká bezprostřední výhoda? Jemu je třeba

příbytku k bydlení, pokrmu k jídlu a obleku k odívání se, jakož aby si mohl pořídit tyto potřeby života s nejmenším namahánim. Kdyby tedy vláda vydala zákon, jímž by se zvětšil díl jeho obecní půdy, a jeho obecním břemenům aby se ulevilo, učenci mohli by ho nazývati nejošklivějším jmenem. Citlivůstkářské ohledy, jež měly tak důležitý vliv na třídy vzdělanější, neměly žádného účinku na mysl sedlákův. Tito pohlíželi na otázku výlučně se dvou stanovisek — totiž se stanoviska historického práva a se stanoviska hmotných výhod, a z obou těchto stanovisek zákon emancipační neposkytoval uspokojivého rozřešení otázky.

Co se týče historických práv, rolníci měli vlastní své zděděné názory, jež úplně se uchylovaly od psaného zákona. Dle zákonův obecní půda byla částí statku, a náležela tedy statkářovi; dle názorů rolnických půda náležela obci, a právo statkářovo záleželo toliko v osobní autoritě nad nevolníky, která mu byla svěřena carem.

Sedláci ovšem nedovedli tyto své názory vyjádřiti určitou jakousi formou, ale pronášeli často svým lakonickým a prostým spůsobem. „My vaši, no zemlja naša.“ Třeba přiznati, že tento názor, ač nemá zákonité oprávněnosti, měl přece jisté historické oprávněnosti.

Šlechta za starodávna držela svou zemi právem feudalním, a mohli jí býti zbaveni, jestliže neplnili svých závazků vůči státu. Tyto závazky byly již dávno zrušeny, a držba feudalní proměnila se v bezvýminečné právo vlastnické; avšak sedláci posud lnuli k starým názorům, jež v nich byly neobyčejně hluboce zakořeněny. Po jejich ponětí statkářové byli pouhými dočasnými držiteli, jimž car dovolil, aby vymáhali na nevolnících práci a daně. Co znamenalo tedy osvobození?

Zajisté nic jiného, než zrušení veškeré povinné práce a peněžních poplatků, a snad také úplné odklizení statkářů.

Ohledně poslednějších panovala různá mínění. Že obecní půda bude náležeti obci, soudili všichni, ale co se stane se zbývajícím statkem, to nebylo všem jasné. Mnozí myslili, že si ho statkář podrží, ale jiní soudili, že šlechtici budou dostávati plat od caře a veškerá půda že bude náležeti obci. Jen tak emancipace by se nacházela ve shodě s historickými právy a se hmotnými výhodami sedláků, k jichž prospěchu veškeré opravy byly bez toho podniknuty.

Místo všeho toho nyní věděli, že mají nadále platiti daně i za půdu obecní, kterou byli posud pokládali za zcela svou! Aspoň vykladači zákona tak tvrdili; avšak věc ta byla k víře nepodobna. Buď statkářové zalhávají pravý stav věci, anebo jsou to vše jen přípravné kroky, po nichž nastane teprv pravá emancipace. Tak procitla u sedláků nedůvěra i všeobecná domněnka, že přijde ještě druhá emancipace, dle níž veškerá půda se rozdělí a poplatky se zruší.

Na šlechtice manifest učinil zcela jiný dojem. Naděje, že jim bude svěřeno provedení zákona a lichotivé dovolávání se jejich šlechetné obětavosti, vzbudila v nich takovou nadšenost, že rádi zapomínali svých křivd a nenávisti proti byrokracii. Shledalit, že podmínky, za kterých emancipace měla se provésti, nebyly tak zhoubny, jak si myslili; i císařova důvěra v jejich vlastenectví roznítila v nich horlivost k důležitému dílu, jež jim mělo býti svěřeno.

Na neštěstí nemohli se ihned pustiti do práce. Zákon byl tak rychle projednán v posledních instancích, že přípravy k jeho provedení ještě ne-

byly ani dokončeny, když manifest vyšel. Upravení nového poměru mezi statkáři a sedláky bylo svěřeno místním statkářům v krajích, již měli se nazývati „smírčími prostředníky“ (mirovyje posredniki); však než tito prostředníci mohli býti jmenováni, uplynuly tři měsíce. Po tu celou dobu nebyl tu nikdo, kdo by byl sedlákům zákon vykládal a urovnával jejich spory se statkáři, čehož následkem bylo vznikání nepořádku a odporu.

Sedláci zcela přirozeně si myslili, jakmile car prohlásil, že jsou svobodni, že už nejsou povinni pracovati na své staré pány a že po přečtení manifestu přestala veškerá povinná práce. Nadarmo statkářové hleděli je přesvědčiti, co se týče práce, že starý poměr musí se zachovati, jak jej vyznačoval zákon, než dojde k nějakému novému upravení. Sedláci zůstali vůči všem výkladům a domluvám hluši a venkovské policii počali klásti tvrdošijný trpný odpor. V mnohých případech stačilo k zavedení pořádku pouhé zakročení úřadu; neboť carskému zřízenci ještě nejspíše se podařilo, přesvědčiti mnohé, že povinnost práce není pouhý výmysl statkářů. Avšak kde nepomáhaly domluvy, užívalo se lískovky. Ano soudím dle četných zpráv této doby, jež jsem obdržel od očitých svědků, že snad nikdy před tím sedláci nedostávali tolik bití, jako průběhem těchto tří měsíců po prohlášení osvobození. Někdy bývalo třeba povolati i vojsko, jež asi ve třech případech do lidu střílelo. V jednom zvláště vážném případě, kdy jistý mladý sedlák se prohlásil za proroka a zákon emancipační nazval podvodem, bylo jedenapadesát sedláků zabito, a sedmdesát sedm více nebo méně zraněno. Vzdor těmto politováníhodným případům nebylo

přece žádných známek, jež splašenci byli by mohli pokládati za příznaky nějaké revoluce.

Řádně zřízená vzpoura nevypukla nikde. I ve zmíněném případě, nebylo těch 3000 sedláků, do nichž vojáci stříleli, ani ozbrojeno a rozprášili se v největším kvapu, jakmile viděli, že proti nim se užívá střelné zbraně. Kdyby vojenští hodnostáři byli měli více taktu, rozumu a trpělivosti, nemusely dějiny osvobození býti poškvrněny ani tímto nepotřebným krveprolévánim. Toto mezivládí nevolnictví a svobody bylo ukončeno jmenováním smírčích prostředníků. Jejich první povinností bylo vykládati zákon, a zřizovati samosprávu mezi sedláky. Nejnižší stupeň či nejprvnější nástroj této samosprávy — vesnická obec — již byl ode dávna nalezl ihned své valné dávné zvučnosti, jakmile autorita úřadu a zakročování statkářů bylo odstraněno. Druhá instance — nazvaná volost — zahrnujíc několik vesnických obcí, měla být teprvé utvořena, neboť něco podobného na pozemcích majitelů statkův posud ještě nebylo. Na korunních statcích bylo toto zřízení zavedeno po celé čtvrt století, a proto bylo toliko třeba tento vzor nápodobiti.

Jakmile volosti byly takto zařízeny, nastala prostředníku mnohému těžší práce, totiž upravení pozemkového poměru mezi statkáři a vesnickými obcemi, neboť s jednotlivými sedláky statkářové neměli žádných styků.

Zákonem bylo ustanoveno, že budoucí agrarní poměry mezi dvěma stranami budou ponechány, pokud možno, dobrovolné shodě, a proto byl každý statkář vyzván, aby hleděl vejíti ve smlouvu s obcí nebo s obcemi na svých statcích. Na základě této smlouvy navržena „ustavnaja gramola“ (stanovní listina), v níž byl vyznačen počet mužských

nevolníků, množství půdy, jíž užívali, změny, jež v tomto množství měly se státi, daně, jež se měly vybírati, jakož i jiné podrobnosti. Shledal-li prostředník, že podmínky jsou ve shodě se zákonem a že sedláci jim úplně rozumějí, pověřil listinu a smlouva byla hotova. Jestliže obě strany nemohly se dorozuměti průběhem jednoho roku, navrhl listinu dle vlastního úsudku a předložil ji ke stvrzení vyšším úřadům.

Rozvedení statkáře a jeho nevolníků, může-li se podobného výrazu užívati, bývalo někdy snadné, někdy velmi těžké. Na některých statcích uzákonil se listinou posavadní poměr, avšak ve mnohých případech bývalo třeba přidati nebo ubrati obecní půdy, a někde bývalo i třeba, přenésti vesnici na zcela jinou část statku. Ve všech podobných případech vzniklo velmi mnoho nesrovnávajících se zájmů a zapletených otázek, jichž urovnávání a řešení dávalo prostředníku dosti práce.

Jeho povinností bylo také, působiti jako vyjednavatel ve sporech, jež nutně vznikají, když autorita statkářova byla zrušena, ale rozdělení tříd nebylo ještě provedeno. Neobmezená patriarchalní autorita, která dříve náležela statkářovi, nebo jeho správci, přešla nyní do jisté míry na prostředníka, a tito konejšitelé museli ztráviti velkou část svého času jezděním od statku ku statku a potlačováním vznikajících nepořádků, z nichž mnohé strašily jen v hlavách statkářů.

Tato ukonejšovací práce dařila se s počátku jen nevalně. Statkářové bývali obyčejně ochotni k ústupkům, a někteří nabízeli podmínky, jež byly sedlákům mnohem příznivější, než ty, jichž požadoval zákon; avšak sedláci byli plni nedůvěry, a báli se to podepsat.

I nejváženější statkáři, již myslili, že se těší neobmezené důvěře sedláků, byli v podezření, že se jim snad nejedná o nic, než jak by sedláky dostali do pasti. Staří mužové vypravovali mi se slzami v očích o nedůvěře a nevděčnosti sedláků v této době. Mnozí sedláci ještě myslili, že statkáři emancipační zákon schovali, a pošetilí nebo zlomyslní lidé předstírali, že skutečně vědí, co v tom zákonu je obsaženo. Z toho vznikly nejbláhovější pověsti, jichž sedláci v mnohých vesnicích houževnatě se drželi.

V kraji moskevském ku př. jistá obec vyslala deputaci k statkáři, aby mu sdělila, poněvadž býval vždy dobrotivým pánem, že *mír* mu dovolí, aby si podržel svůj dům i zahradu po celé živobytí. Jinde opět se roznášelo, že car sedí v Krimu na zlatém trůně, přijímá všechny sedláky, kteří k němu přicházejí a rozdává jim tolik půdy, co kdo si přeje. Aby využitkovali carskou štědrost, sebrala se tlupa sedlákův a vydala se na Krim; byli by tam jistě dorazili, kdyby vojsko je nebylo vrátilo.

Na důkaz zmatených pojmů, jež tehdy panovaly mezi sedláky, připomenu zde jeden z přečetných charakteristických případů, jejž vypravoval jistý pán, který zastával úřad smírčího prostředníka. V gubernii vjazanské zvláště jedna obec byla velice pověstna svým tvrdošijným odporem proti všem pokusům o zavedení jakéhosi pořádku mezi sebou a statkářem. Můj přítel byl konečně co prostředník nucen, navrhnouti sám jakési narovnání bez jejího souhlasu. Však přál si, aby sedláci přijali toto narovnání dobrovolně a proto si je svolal, aby s nimi o té záležitosti porokoval. Když jim byl důkladně vysvětlil tu část zákonů, jež se vztahovaly k jejich případu, tázal se jich,

jaké mají námitky proti tak spravedlivé smlouvě se svým bývalým pánem. S počátku nedostával žádné odpovědi, ale vyptav se později každého jednotlivce zvlášť, dopídil se příčiny jejich tvrdošíjnosti; byli totiž pevně přesvědčeni, že jim náleží nejen veškera půda obecní, ale i celý statek. Aby jim vyvrátil tento mylný názor, dal se s nimi do následující řeči:

Prostředník: „Kdyby car dal všechnu půdu sedlákům, jakou by měl dáti náhradu statkářům, jimž tato půda náleží?“

Sedlák: „Car může jim vykázati platy dle jejich služby.“

Prostředník: „K tomu by car potřeboval velmi mnoho peněz, a kde by jich vzal? Musel by zvýšiti daně, a ty byste platili ovšem vy.“

Sedlák: „Car si může nadělati peněz co ráčí.“

Prostředník: „Může-li si car nadělati peněz co chce, proč tedy platíte roční daň z hlavy?“

Sedlák: „Ty daně, které platíme, nejdou do carské kapsy.“

Prostředník: „A do čí tedy?“

Sedlák (po krátkém rozmýšlení a s chytráckým úsměvem): „I toť se ví, že do kapes úředníků!“

Přičiněním prostředníků sedláci pozvolna dospěli k lepšímu porozumění svého postavení, a poměry počaly se lepšit. Avšak jiné vlivy počaly tomu opět překážeti. Po roce vychladla svobodomyslná a vlastenecká nadšenost šlechty úplně. Citlivé a idyllické názory rozplynuly se při prvním dotknutí skutečnosti a ti, již se domnívali, že svoboda projeví bezprostředný blahodárný vliv na mravní povahu lidu, vyznávali, že jsou zklamáni. Mnozí si naříkali, že sedláci počali býti hrabiví a tvrdošijní, kradli z lesa dříví, pouštěli

dobytek na statkářovy pozemky, neplnili svých závazků a nedodržovali dobrovolných úmluv. Zároveň vymizely obavy před možným vzbouřením, co i bázlivějším dodalo odvahy. Následkem toho brala za své i smířlivost se strany statkářů.

Úsilí smiřovací a vyrovnavací tím se stěžilo, ale valná většina prostředníků osvědčila se přece schopnou této práce, při níž dávali na jevo tolik nestrannosti, taktu a trpělivosti, že není lze dosti je vychvalovati. Jen jim Rusko jest díky zavázáno za klidný průběh osvobození. Kdyby byli obětovali všeobecné blaho prospěchům vlastní své třídy, anebo kdyby si byli počínali tím přísným, úřadním nebo vojenským spůsobem, jenž spůsobil krveprolití, o němž dříve již byla řeč, bylo by se splnilo předpovídání poplašenců, a dějiny emancipace by se byly naplnily řadou krvavých srážek. Na štěstí tito mužové byli sobě vědomi svého úřadu, obsaženého v názvu „prostředník“, a místo byrokratismu, ovládal jimi duch v pravdě spravedlivý, lidumilný, a nejen přísně zákonitý. Místo aby se byli vytasili se zákonem a požadovali okamžitého se jemu podrobení, byli vždy ochotni, vyvraceti trpělivým a namahavým domlouváním nespravedlivé nároky statkářů, anebo bludná ponětí sedláků. Byl to zjev v Rusku zcela nový, že veřejné úřady zastávali mužové svědomití, kteří se věnovali práci své s celým srdcem, kteří nevyhledávali pro sebe ani povýšení ani řádů a kteří si všímali více věci, o niž se jednalo, méně předepsaných formalit.

Mnozí ovšem činili výminky.

Však to byli ti, již nemohli se vymaniti z ducha a názoru, jejž jim vštípil stav nevolnictví. Jiní opět chybovali v opačném směru. Chtějíce

pojistiti budoucí blaho sedláků, a získati jakési oblíbenosti, zapomínali, že povinností jejich bylo, nejednati jen šlechetně, ale především spravedlivě, a že neměli práva pěstovati šlechetnost na útraty jiných lidí. Mohl bych jmenovati jednoho nebo dva takové prostředníky, již se dopustili zřejmé nepoctivosti, avšak to byly jen řídké výminky. Většina jich konala svou povinnost věrně a dobře.

Uzavírání smluv ohledně vyvazování poplatků, či jinými slovy, vykupování země dané k trvalému užívání, pokračovalo jen zvolna a není posud ukončeno. Věc byla upravena takto: Závazky byly skapitalisovány na šest procent, a vláda splatila statkářům ihned čtyři pětiny této sumy. Sedláci měli spláceti statkářům zbývající pětinu, buď hned nebo po částech, a vládě šest procent z poskynuté sumy na devět a čtyřicet let. Statkářové ochotně přijali toto narovnání, neboť domohli se jím hotových peněz, a byli zbaveni peprné práce sháněti poplatky. Avšak sedlákům tento spůsob valně se nelíbil. Mnozí očekávali druhou emancipaci, a proto neradi uvazovali se v oběti k vůli výhodám, jež jim kynuly až za půl století.

Statkářové byli většinou nuceni, prominouti sedlákům část nebo celou pětinu, již tito byli povinni zaplatiti. Mnohé obce poprostu zamítly podobné podmínky, pročež někteří statkářové museli žádati o nucené vykoupení, dle něhož dostali čtyři pětiny od vlády jako celou splátku a o sedláky se dále nestarali. Veškerý počet osvobozených *mužských* nevolníků obnášel asi devět a tři čtvrtiny millionů,*) a z těch jen asi sedm a čtvrtina millionů počátkem roku 1875 učinili smlouvy vý-

*) Domácím nevolníkům nedostalo se žádné půdy.

kupní. Ze smluv, uzavřených do té doby, bylo asi tři a šedesát procent „nucených“.

Nevolníci byli tedy nejen osvobozeni, ale učiněni též držiteli pozemků, uvedeni na cestu, státi se majiteli obecní půdy, a dřívější obecní zřízení bylo zachováno a zdokonaleno. K otázce, kdo tuto obrovskou otázku provedl, smíme odpověděti, že císař. Kdyby nebyl měl velikou odvahu, nebyl by hnul tou otázkou sám, aniž by byl dovolil, aby se jí dotýkali jiní. Kdyby pak nebyl vynaložil důraz a odhodlanost, jež mu málo kdo přičítal, toto rozřešení bylo by bývalo posunuto do nekonečna. Mezi členy vlastní své rodiny našel schopného a energického pomocníka ve svém bratru, velkoknížeti Konstantinu, muži, jenž by vynikl na každé dráze života.

Kněžna Helena, německá princezna, věnovala tomuto dílu také nejvřelejší své sympatie, jako vůbec všemu, co se týče blaha její nové vlasti. Však nesmíme ani pominout zásluh, jichž si získala šlechta. Její chování bylo zcela zvláštní. Jakmile otázka tato vznikla, ihned dalo se veliké množství šlechticů horlivě do práce, a když bylo zřejmo, že emancipace se stane nevyhnutelna, vzdali se ihned svých starých práv, a žádali, aby ihned byli osvobozeni všeho poměru k nevolníkům. Když pak zákon byl prohlášen, jali se ho ihned provádět. Velká zásluha náleží také sedlákům za trpělivost, již vždy osvědčovali, jakmile porozuměli zákonu. Lze tedy právem říci, že emancipace nebyla dílem jednoho člověka, jedné strany nebo jedné třídy, ale dílem celého národa.

Kapitola II.

Následky osvobození.

A. — Pro statkáře.

(Obtíže. — Záhada se zjednodušuje. — Přímé náhrady. — Nepřímé náhrady. — Jeden dobrý výsledek osvobození. — Čtyři soustavy zemědělství se svobodnou prací. — Které soustavy se přijaly. — Přítomný stav statků v severních a jižních pásmech. — Kníže Viktor Vasilčikov. — Zvláštní případ. — Jižní část pásma černozemního. — Chov ovcí a Mercanti de Campagna. — Suchost ponebí. — Nedostatek zručných dělníků. — „Selská lenost“. — Všeobecné závěrky.)

Není pro socialního dějepisce těžší práce, než má-li jasně vylíčiti zmatenou dobu přechodu, kdy staré zákonité a společenské poměry a dávný spůsob života byly nemilosrdně revoluční nebo zákonodárnou bouří smeteny a nový spůsob života posud nebyl jasně vyznačen. Obtíž tato je tím větší, není-li tento přechodní postup ještě ukončen, neboť pokud není jisto, jaký trvalý pořádek konečně se vyvine z kvasící se směsi, není ani možno, činiti náležitý rozdíl mezi tím, co je podstatného a nahodilého a určitě ustanoviti poměrnou důležitost nebo skutečný význam pozorovaných zjevů.

Hodlaje promluviti o výsledcích osvobození, jsem si k své lítosti vědom této obtíže. Agrarní poměry posud nacházejí se v přechodném zmateném stavu, a není ani možno předpověděti, jakou podobu posléze na sebe přijmou. Osvobození toto dlužno pokládati za obrovský pokus v socialní vědě a jakožto pokus, jenž ještě daleko má k svému dokončení. Jisté částky byly sice

sloučeny, však přirozenost ještě nevykonala svého úkolu. Nemohu tedy učiniti ničeho více než vylíčiti nejdůležitější výsledky, jichž bylo docíleno a podati několik pokynů co se týče budoucnosti. A i při této skromné práci vidím se nucen prositi čtenáře za shovívavost, neboť látka, již jsem dovedl sebrati, není úplná.

Osobní má pozorování byla obmezena na jistá místa a literatura, pojednávající o tomto předmětě, jest velice zlomkovitá. Ačkoli se vyskytla v tisku mnohá vypsání jednotlivých statků a zvláštních míst, nepokusil se ještě nikdo, pokud mně známo, shrnouti rozličná fakta a urovnati odporující si udání svědků. —

V přítomné kapitole uvážím tento předmět se stanoviska statkářů.

Když otázka osvobození vznikla na počátku minulého panování, objevila se veliká různost v mínění, co se týče účinku, jaký asi zrušení nevolnictví bude míti na hmotné prospěchy statkářů. Žurnalistika a značná část těch, již by se mohli nazývati „mladším pokolením“, pohlížela na věc velmi růžově, a hleděla dokázati, že chystaná změna bude blahodárna statkářům i sedlákům. Věda prý bez toho již dávno rozhodla, že svobodná práce jest mnohem plodnější než otroctví, nebo nevolnictví, a zásada ta osvědčila se již dosti zřejmě v západní Evropě. Ve všech jejích zemích hospodářský pokrok počal osvobozením rolnictva, a zvýšená plodnost byla bezprostředným následkem oprav, zavedených ve spůsobu hospodaření. Právě proto lehká půda Německa, Francie a Nizozemí počala vynášeti více, než vyhlášená „černá země“ v Rusku. Z těchto oprav třída pozemková čerpala největší výhody. Nejsouliž majitelé pozemků v Anglii — kde nevolnictví bylo

zrušeno nejdříve — nejbohatší na světě? Nebýváliž majitel několika jiter půdy v Německu často bohatší než ruský šlechtic, mající tisíce děsjatin? Těmito a jinými důvody časopisectvo hledělo dokázati, že statkářové jsou povinni ve vlastním prospěchu podniknouti osvobození nevolníků. Však mnozí statkáři nedávali na jevo mnoho víry v odtažité zásady politického hospodářství a nejasná naučení dějin, jak současná periodická literatura je vykládala.

Nedovedli vždy vyvrátiti bystrých důvodů těchto horkokrevnějších mužů, ale byli přesvědčeni, že vyhlídky jejich nejsou tak jasny, jak tito lidé je líčili. Věřili, že Rusko je zvláštní země a Rusové zvláštní lid. Bylo jim dobře známo, že nižší třídy v Anglii, Francii, Nizozemí a Německu jsou pracovité a podnikavé, kdežto ruský sedlák byl známý lenoch, jenž, bude-li svoboden, nevykoná jistojistě více práce, než co by ho uchránila smrti z hladu. Svobodná práce jest snad výhodnější než nevolnická v zemích, kde vyšší třídy vynikají praktickými vědomostmi a hojným kapitálem, avšak ruští statkářové nevyznamenávali se ani praktickými vědomostmi, ani neměli hotových peněz, jimiž by provedli potřebné opravy v soustavě zemědělské, jakož vyšlo na jevo z nezdařených pokusů a zavedení nejjednodušších hospodářských strojů. Kromě toho ukazovalo se i na to, že taková soustava emancipace, jíž sedláku má dostati se půdy a úplné neodvislosti od statkářů, nebyla nikde provedena v rozměrech tak velikých. Panovala tedy dvě zcela opačná mínění, co se týče vlivu, jejž zrušení nevolnictví bude míti na statkáře, a my nyní prozkoumáme, které z těchto dvou mínění bylo potvrzeno zkušeností.

Čtenář, jenž podobným bádáním se nikdy nezabýval, myslí sobě, že taková otázka snadno se rozřeší, vyptáme-li se na tyto věci většího počtu statkářů, a učiníme-li z jejich udání všeobecné závěrky. Však ve skutečnosti ta pravda jest mnohem těžší. Statkářové z pravidla ani nedovedou jasně udati, mnoho-li nabyli nebo pozbyli, a dostane-li se nám od nich určitých zpráv, nejsou vždy spolehlivy. Za času nevolnictví jen nemnozí z nich vedli účty, a jestliže žili na statcích, bývalo tu vždy velmi mnoho předmětů, jež nemohly se vyjádřiti číslicemi. Mnohý nyní má mnohem větší peněžní důchody než jindy, a přece v jistém smyslu jest chudší; totiž nyní je mu mnohem tíže, aby mohl žíti v pohodlí a nadbytku. Ovšem že každý statkář má své všeobecné mínění co se týče toho, je-li jeho stav nyní výhodnější nebo ne než za dřívějších dob, však neurčitá udání, jež slýcháme tu a tam od jednotlivců o jejich dřívějších a nynějších skutečných důchodech, mají malou nebo pražádnou vědeckou cenu. Zabírají do svého rozpočtu tak mnohé zřetele, jež s poměry čistě zemědělskými nemají nic společného, že jejich vývody nepřispívají pranic k dopídění se jakýchsi hospodářských výsledků osvobození.

Třeba ještě dodati, že udání ta nikdy nebývají nestranná, zvláště činí-li se vůči cizinci. Pozoroval jsem, že jsou dva druhy těch, kteří mluví o osvobození spůsobem epickým a chvalořečnickým. Jedni dokazují, že osvobození úplně se zdařilo, a že veškeré třídy jím získaly nejen mravně ale i hmotně; kdežto jiní líčí statkáře vůbec, sebe pak zvláště jakožto oběti veliké a nutné opravy jakožto mučedníky svobody a pokroku. Nemyslím, že by některá z těchto skupin vědomě nemluvila

pravdu, ale opatrný badatel nesmí jejich svědectví přikládati větší ceny, než mu náleží.

Zjednodušíme si věc, uvedeme-li si ji na tyto určité otázky.

1. Jakou měrou statkářové byli *přímo* odškodněni za ztrátu nevolnické práce, a za to, že udělena veliká část jejich pozemků sedlákům k užívání?

2. Co statkářové si počali se zbytkem svých statků a jak byli odškodněni hospodářskými změnami, které od té doby se staly, a to neodvisle od emancipace?

Co první otázky se týče, možno namítati, že statkářové dobrovolně se vzdali své autority nad sedláky a že nedostali žádné náhrady za ztrátu nevolnické práce. Na důkaz toho mohl bych uvésti několik úřadních výroků.

Však ve skutečnosti mnozí statkářové dostali nejen formalně značnou náhradu, neboť zákonodárná moc úmyslně uvalila na velikou část rolnictva roční poplatek přesahující obyčejný nájem z půdy, která jim byla udělena bez jejich souhlasu.

Záhada ta zjednoduší se ještě více, učiníme-li náležitý rozdíl mezi dvěma velkými zemědělskými pásmy. Pásmo lesní ponecháváme zatím stranou, neboť v něm nebylo skoro žádných statkářů, majících nevolníky. V celé ohromné gubernii archangelské ku př., a v severní části gubernie vologdské za času emancipace nebylo více než šest nevolníků, a ti náleželi šlechticům, nemajícím žádných statků.

Počněmež tedy s jižním zemědělským, či černozemným pásmem, a hleďme vytknouti, jaké náhrady dostalo se statkářům za ztrátu nevolnické práce, a za nucené postoupení části statků osvobozeným sedlákům.

V severnější části této oblasti, kde byla zavedena trojpolní soustava zemědělská, panovaly poměry osvobození velmi příznivé. Půda byla přirozeně bohatá, zachovala posud značnou část panenské své úrodnosti, a mohla tedy dávati více obilí než obyvatelé mohli spotřebovati. Rolnického obyvatelstva k vzdělávání půdy bylo dosti, a díl půdy, jenž k užívání nevolníkům se postoupil, byl dosti slušná náhrada za práci, kterou poskytovali majiteli statku.

Každý statkář, jenž na své nevolníky neuvaloval přílišných břemen, mohl je osvoboditi a vzíti si zpět půdu, jíž tito užívali, a byl by zajisté shledal, že tím neutrpěl žádných peněžních ztrát. Jeho dřívější nevolníci byli by se stali jeho čeledíny, nebo by byli najali jeho půdu za jistý roční poplatek, a důchody z jeho statku byly by bývaly za tohoto nového zařízení právě tak veliké jako dříve. Co tuto pravím, není jen pouhý fantastický nápad. Znám několik případů, kde lidé náležející ke třídě kupecké, nemající žádného práva na nevolníky, koupili statky a hospodařili na nich se slušným zdarem. Slovem, hospodářské poměry v této oblasti byly takové, že nevolnictví bylo málo prospěšnější — bylo-li vůbec — než svobodná práce, a z toho můžeme souditi, že zde statkářové za ztrátu nevolnické práce nepotřebovali žádné náhrady. Co poplatků se týče, nerovnaly se snad plné hodnotě postoupené obecní půdy, však rozdíl mezi hodnotou skutečnou a domnělou nebyl velký. Měli-li statkářové jakési právo k stížnostem, tedy to bylo to, že nikdo nedbal, jak stoupají ceny půdy, ačkoli mnozí jasně to předvídali.

V jižnější části tohoto pásma, kde se prováděla stepní soustava zemědělství, hospodářské

poměry byly poněkud jiné.*) Obyvatelstvo nebylo tak husté a dodávka práce nebyla následkem toho tak velká, jako poptávka. Proto nevolnictví mělo značnou cenu a statkářům nedostalo se žádného odškodnění za jeho zrušení, neboť sedláci této oblasti dostali hodně půdy, za kterou jistě neplatili více, než co měla hodnoty.

Obrátíme-li se k severnímu zemědělskému pásmu, shledáváme, že práce nevolníků ještě z jiných příčin byla statkářům potřebnější.

Zde byla půda jalová a tak vyčerpána, že ani práce vzdělávání jejímu věnovaná se nevyplácela. Pokud tedy statkářů se týče, zemědělství spočívalo nikoli na podmínkách hospodářských, ale na umělém základě práce nevolnické. A tak statkáři pozbyli nejvzácnějšího svého majetku; však dostalo se jim za tuto ztrátu částečné náhrady ročními poplatky, jež vysoko přesahovaly nájem za půdu postoupenou obcím.

V ústřední části této oblasti nevolnictví nejen přežilo svou dobu, ale ztratilo větším dílem původní svůj ráz, a octlo se v novém období vývoje. V původní a obyčejné podobě tohoto zřízení — smím-li užiti tohoto výrazu — sedláci vzdělali statkářovu půdu, a dostávali za konanou práci jistý díl země k vlastnímu užívání. V podobě, jakou přijalo na sebe v severo-ústředních krajích, statkář už neužíval všech svých nevolníků k zemědělství, ale dovoloval značnému jich počtu dobývati své výživy jiným zaměstnáním s tou pod-

*) Obilí seje se, aniž by se hnojilo, třeba po tři, ano až šest let, načež země zůstane pod úhorem aspoň dvojnásobnou tuto dobu, aby půda nabyla své úrodnosti. Soustavu takovou ovšem možno prováděti jen tam, kde půdy jest mnoho, jež však po čase přece jen se vyčerpává.

mínkou, budou-li mu odváděti jistý roční plat (obrok) jakožto náhradu za polní práci, jíž mu nebylo třeba. Pro takové statkáře osvobození nevolníků bez přiměřené náhrady byla by bývala úplná zkáza. Aby se to předešlo, bylo rozhodnuto, že všichni sedláci — i ti, kteří měli nerolnická zaměstnání, musejí přijati pozemky, a platiti daně převyšující obyčejný nájem.

Však tato náhrada daleko nebyla tak velká, jaká se zdála. Statkáři bývalo těžko, ano často i nemožno, sehnati poplatky. Kromě toho tísnila ho obava, že sedláci užijou dovolení, jež jim bylo uděleno zákonem, a přestěhují se po uplynutí devíti let buď do města nebo do úrodnějších krajů, aby na dobro unikli těmto poplatkům.

Jediným prostředkem, aby statkář se vymanil z těchto nesnází, bylo, aby zadal o nucený výkup (objazatělnyj vykup), však to vyžadovalo velikých obětí. Jelikož žádal o výkup sám bez souhlasu sedláků, musel se spokojiti čtyřmi pětinami veškerých dávek. To byla první potíž. Druhá záležela v tom, že mu tyto čtyři pětiny nebyly spláceny hotově, ale vládními zástavními listinami, jež však rychle klesly následkem ohromného množství, jež se objevilo na trhu, na osmdesát percent jmenovité hodnoty. Místo aby tedy obdržel 150 rublů od každého svého sedláka, dostal jen 130 r. dle jmena, však ve skutečnosti ještě mnohem méně, leda když mohl počkat patnáct let, po kteréžto době zástavní listiny se mohly vyměnit za bankovky. Ale i z této scvrklé částky statkářové dostávali jen nepatrný díl, neboť vládní pokladna strhovala si z ní veškeré své nároky, jež vázly na statku, a vyplácela toliko zbytek.

Přejděmež nyní k druhé části záhady. Co počali statkářové se zbývajícími pozemky, když byli

postoupili obcím žádaný díl půdy? Byli-li nepřímo odškodněni za ztrátu nevolnické práce hospodářskými změnami, jež nastaly po osvobození? Jakou měrou se jim podařilo, povznésti přechod od práce nevolnické k práci svobodné a jakých důchodů poskytují jim nynější jejich statky?

Odpověď k těmto otázkám nutně předpokládá jakési zprávy o nynějším hospodářském stavu statkářů.

Osvobození nevolníků mělo na veškeré statkáře blahodárný účinek, že násilně je vyburcovalo z obvyklé jejich netečnosti i ospalosti, a přinutilo je, aby bedlivěji přemýšleli o svých poměrech. Dědičná lenost a dávný zvyk pokládal statek a nevolníky za jakýsi nástroj, jenž statkáři vždy musí poskytovati výživy. Zastaralý zvyk, vydávati všechny hotové peníze a nestarati se o zejtřek, to vše bylo ihned podvráceno a stalo se věcí minulosti. Široká, volná cesta, po níž statkářové byli neseni silou poměrů, roztřepila se rázem na množství úzkých, obtížných a trnitých cestiček.

Nyní každý si musil vytknout svou cestičku, jíž měl se přidržeti, a zvoliv si jí, musil se pustiti do zápasu dle nejlepších svých sil. Ptal jsem se jednou statkáře, jaký účinek osvobození způsobilo na třídu, ke které náleží. Dal mně odpověď, která zasluhuje, aby byla zaznamenána. „Jindy," pravil, „nevedli jsme žádných účtů a pili jsme šampaňské; nyní vedeme účty a pijeme jen pivo." Tento výrok ovšem nelíčí skutečnost zcela věrně, ale přece vyjadřuje dosti zřejmě změnu která nastala. Jakmile nevolnictví bylo zrušeno, nebylo už možno žíti „jako květiny polní".

Mnohý statkář, jenž dříve trávil život svůj v pohodlí, musil si nyní dáti otázku: „Co počíti,

aby si dobyl výživy?“ Všichni museli počíti přemýšlet o tom, jak ze zbývající půdy by se dalo nejvíce vytěžiti. Nějaká změna musí nastat, a každá změna spůsobuje změny ještě jiné. Jakmile balvan, jenž po mnohé věky ležel nepohnutě na svahu hory, se pohnul se svého místa, spěchá dolů s prudkostí a rychlostí pořád větší.

„Co si počnem se zbývajícími pozemky?“ toť byla otázka, již všichni statkářové se obírali.

Ti, již nežili na svých statcích, anebo sami nechtěli vésti hospodářství, vyřídili celou obtíž co nejjednodušeji tím, že pronajali půdu sedlákům za jistý roční plat. Tato soustava měla výhodu, že zbavovala statkáře všech nepříjemností i nebezpečí. Však měla také svou nedobrou stránku. Najímají-li sedláci půdu, provozují na ní vždy tak zvané „loupeživé hospodářství“, vzdělávají totiž půdu co nejšpatněji a vyčerpávají ji až do dna. Soustava tato je tedy pro okamžik výhodná, ale na delší dobu působí statkářům velikou škodu, neboť v Rusku není toho rolnictva, jež jako v Angli najímá půdu, ale nevyčerpává ji.

Těm, již chtěli na statcích hospodařiti sami, naskytovaly se čtyři rozličné soustavy:

Kdož posud v hospodaření užívali práce nevolnické, mohli, vymohli-li sobě souhlas sedláků, pokračovati dle soustavy staré, ovšem s jistým obmezením. Místo poplatku za obecní půdu, obec zavázala se k jistému množství polní práce, již zákon emancipační pečlivě vytknul.

Druhý spůsob byl, že s obcí nebo s jednotlivými sedláky se uzavírala smlouva, dle níž mělo vykonávati určité množství práce za ustanovený plat, anebo za přenechání pastvišť a lesa. Kde tato soustava se přijala, tam sedláci užívají svého

vlastního potahu a polního nářadí; práce počítá se dle děsjatin, či po našem dle jiter.

Třetí soustava je tak zvané vzájemné sespolčení, dle něhož statkář dává půdu a zrno na prosev, sedláci vykonávají veškerou práci vlastními koni i s nářadím; sklízeň pak dělí se mezi obě strany buď po stejnu nebo dle poměru, o němž dříve již byli se dohodli.

Čtvrtý spůsob byl najímati polní dělníky a zřizovat hospodářství dle vzoru západoevropského. Dle tohoto spůsobu statkářové přerušili veškeré styky s dřívějšími svými nevolníky.

Osvícenější statkářové brzo se přesvědčili, že ze všech těchto soustav jen posledně jmenovaná poskytuje možnost, aby v zemědělské soustavě mohly prováděti se jakési opravy, avšak seznali také, že jest ze všech jmenovaných soustav nejtěžší v provádění.

Trvalejší opravy vyžadovaly mnoho hotových peněz, a běžné výdaje mohly se krýti jen značným kapitálem. Bylo vypočteno, že v Anglii, kdo najme 500 akrů půdy, musí vydati za první půldruhého roku nejméně 30.000 zl. To nám dává pravidelné ponětí o vědeckém hospodaření za nejpříznivějších okolností. V Rusku takové výdaje zajisté jsou mnohem větší. A kde ruský hospodář by byl sehnal tak veliký kapitál? Většina jich měla více dluhů než hotových peněz. Staré zřízení půjčovati peníze na jistotu pozemkovou přestalo, a nové společnosti pro úvěr pozemkový nebyly ještě zřízeny. Dlužiti se od soukromých kapitalistů bylo zhoubné, neboť bylo peněz tehdy tak málo, že se půjčovaly na deset procent „bratru“. Mohly ovšem prováděti se výkupy, avšak často nestačily, neboť vláda si srá-

žela z břemen váznoucích na statcích a vyplácela zbytek papírem, jenž stál velmi nízko. Zároveň vyskytly se ještě jiné vážné překážky. Statkářové v celku měli velmi chatrné technologické vědomosti a pražádné technické zkušenosti ohledně zemědělství. Mnozí osvojili si ovšem vědecké vzdělání, ale jen zřídka spojovali s ním praktickou zkušenost.

I těm nemnohým, již měli potřebný kapitál, vědomosti i zkušenost, zdála se tato práce nad míru těžká, neboť bývalo spočátku nemožno, shledati zkušené polní dělníky, ano nebývalo dělníků vůbec.

Za těchto okolností valná většina statkářů nemohla ani pomýšleti na řešení této obtíže rázněji spůsobem. Mnozí z nich nepokusili se spočátku ani o druhý a třetí spůsob, ale spokojili se starou soustavou, se zřetelem na jistá obmezení, ustanovená zákonem emancipačním. Avšak praktické nevýhody této soustavy staly se brzo zřejmy. Bylo-li těžko hospodařiti se ziskem, pokud statkář měl ještě neobmezenou moc nad svými dělníky, bylo ovšem ještě nekonečně tíže, byl-li obmezován zákonnými ustanoveními, a neměl-li žádných prostředků, aby si mohl zabezpečovati zákonná práva. Jestliže sedláci nechtěli dělati, co jim bylo nařízeno — a to se stávalo velmi často, pokud nenabyli jasného ponětí o svých právech a povinnostech — zbýval mu jen jediný prostředek, totiž podáním žaloby smírčímu prostředníku a žaloba taková, ať si byla sebe správnější, nikdy se nevyřizovala bez velkých potíží a bez značné ztráty času.

V senoseči a o žních ztráta jediného dne mohla spůsobiti mnoho škody, a to byly právě

doby, kdy dělníci nejvíce se rozbíhali.*) Měli na starosti své vlastni seno i obilí, a dobře věděli, že nestihne je trest příliš přísný, neposlechnou-li někdejšího svého pána. Proto statkářové moci poměrů brzo byli přinuceni, rozhodnouti se pro jednu nebo druhou možnou soustavu, a sedláci, jimž také mnohá zákonní ustanovení se nelíbila, ochotně souhlasili s novou změnou.

Přechod k rozřešení těchto nesnází býval vždy těžký, ale obtíže tyto přece nebyly ve všech končinách země stejny. Po celém pásmu černozemním půda měla ještě dosti původní plodnosti, aby hospodaření se vyplácelo, třeba bylo provozováno dle starého spůsobu, a proto statkářové mohli podnikati postupně jakési opravy, jež zdály se jim potřebny. Nechtěl-li statkář hospodařiti sám, okolní sedláci vždy rádi najímali od něho půdu za slušný plat. Však v severním pásmu půda byla vyčerpána a statkářové udržovali zemědělství jen uměle udržováním nevolnictví.

Zde tedy statkářové nemohli hospodařiti bez zavedení důkladných a trvalých oprav na svých statcích, neboť z pronajímání půdy sedlákům mohli dostávat jen nepatrné důchody.

Tento důležitý rozdíl ve dvou zemědělských pásmech odráží se i v přítomném stavu statkářů i jejich statků. V severním pásmu skoro všichni statkáři vzdali se hospodaření, a pronajímají co možná nejvíce půdy okolním sedlákům. Domy, v nichž jindy přebývali — žijíce často jako velmožové — jsou opuštěny a vydány zhoubnému

*) Překladatel sám byl svědkem, když jednou statkář přišel k smírčímu soudci a dovolával se jeho pomoci ke shánění dělníků, jimž — bylo jich na sto — dal závdavek. Bez závdavku žádný se nenajme, a mají-li závdavek, rozprchnou se na všechny strany.

vlivu času, kdežto majitelé jejich žijou ve městech, dobývajíce si živobytí ve veřejné službě, nebo v těch nesčetných průmyslových a obchodních podnicích, jež nedávno až ku podivu počaly se šířit. Kdyby mravokárce kráčel touto končinou, našel by tu velmi mnoho látky k poučnému přemýšlení o nestálosti pozemské velikosti, jakož i o pošetilosti, žije-li se bezstarostně ode dne ke dni bez ohledu na zýtřek. V jižním pásmu za to statky poskytují obraz mnohem větší čilosti než jindy.

Skoro všichni statkářové vzdělávají aspoň část oné půdy, a snadně pronajímají půdu, již by sami vzdělávat nechtěli. Někteří užívají soustavy vzájemného se sloučení, jiní přenechávají polní práce sedlákům, platíce jim tolik a tolik z jisté prostory, a mnohým podařilo se zaříditi hospodaření dle vzoru západoevropského.

V krajích hustěji obydlených statkářové pronajímají veškerou půdu, čímž nabývají velikých důchodů. Ruský sedlák rád odvažuje se k hospodaření na vlastní účet, a platí raději veliké nájemné, než aby pracoval co dělník.

Skoro veškeré statky, na nichž bylo zavedeno najímání dělníků a opravy v soustavě zemědělské, vyskytují se v severnější části černozemního pásma. Půda jest zde úrodná, pracovníků poměrně hojnost, ponebí je mírné, a tržiště k odprodávání z výroby polí jsou na blízku. Abych ukázal, že je zde statkáři možno zaváděti velmi důležité opravy a získati si tím značně zvýšených důchodů, uvedu některé podrobnosti ohledně statku náležejícího knížeti Viktoru Vasilčikovu, jehož jmeno je známo všem, kdož si všímají pokroku v ruském zemědělství. Před emancipací čistý důchod roční kolísal mezi 4.613 a 21.659 rubly, a poměrný příjem za jedno desítiletí obnášel 14.350

rublů. Po emancipaci, kdy postoupena byla sedlákům skoro polovina půdy, vynášel mu zbytek průměrných příjmů asi 28.996 rublů, totiž dvakrát tolik, jako mu vynášel celý statek v době nevolnictví. Připočteme-li k tomu summu, již sedláci mu platili za postoupenou půdu (7.715 r.), shledáváme, že čistý roční příjem ze statku obnášel 36.711 rublů, totiž půltřetíkrát více než před emancipací. Kdybych se nebál, že čtenáře těmito podrobnostmi unavím, mohl bych uvésti více podobných případů, v nichž oprava soustavy zemědělské zvýšila značně důchody ze statku. Avšak z těchto příkladů nesmíme činiti příliš ukvapené vývody, neboť nejsou pravidlem, ale výminkou. Na všech statcích, o nichž tuto mluvím, činěny byly přípravy k přechodu od práce nevolnické k práci svobodné ještě před emancipací, a majitelé byli všichni mužové energičtí, schopní, vytrvalí, z nichž mnozí měli známé praktické vědomosti. Pohříchu že takových lidí bylo jen málo. Dřívější život šlechticů nebyl takový, aby byl býval příznivý nabývání takovýchto vědomostí nebo zvyků, jež pojišťují zdárné hospodaření.

Co se týče obyčejných statkářů v tomto kraji, možno tvrditi, že důchody jejich v celku se nezvýšily tou měrou, jako jsem uvedl, ale že také následkem emancipace se nezmenšily. Ano, ve všech případech, o nichž jsem mohl dopíditi se spolehlivých dat, shledal jsem spíše zvýšení důchodu než zmenšení.

V gubernii vjazanské na př. našel jsem statek, na němž zaznamenávaly se veškeré příjmy a vydání chronologickým pořádkem po několik let. Sebrav objemnou látku, dopídil jsem se následujícího výsledku. Po osm let před emancipací čistý roční průměrný důchod obnášel 8.445 rublů; v ná-

sledujících po emancipaci čtyřech letech klesl na 5.186, a hned v nejbližších čtyřech letech vznesl se opět na 13.190 rublů. Dočasné poklesnutí důchodů v letech následujících bezprostředně po emancipaci, bylo spůsobeno nepořádky, jež tato reforma byla spůsobila. Tento případ považuji za zvláště charakteristický, jelikož nenastala na statku žádná změna v soustavě zemědělské, ani ve správě. Nevolník, jenž po mnohá leta zastával místo správce, vykonával úřad svůj jako dříve, a jevil rozhodnou nechuť vůči všem novotám.

V celku jsem toho mínění, že v těchto krajích statkářové dostávají nyní větší příjmy než před emancipací; však tím nechci říci, že jejich hmotné poměry by se zlepšily. Potřeby životní se značně zdražily, a to zvláště pro ty, již trávili na svých statcích. Řízení statkův stalo se nepoměrně složitější a obtížnější.

V jižní části tohoto pásma postavení statkářů bylo a posud je poněkud jiné. Venkovské obyvatelstvo není tak husté, a sestává hlavně z korunních sedláků a cizích osadníků, již mají dosti půdy své vlastní, a nepotřebují tedy stávati se nájemci nebo dělníky. Na velkých statcích nebylo ani stopy po tom, co by mohlo nazývati se panským domem, a za doby emancipace užívalo se jich hlavně ke dvěma účelům: buď chovaly se na nich ovce, nebo pronajímaly se podnikatelům, již s nejmenším namahánim půdu třikrát nebo čtyřikrát oseli, a později ji nechali úhorem osm až deset let.

Jak nepatrné bývaly důchody, jež statkářové dostávali z takovéhoto hospodaření, vysvítá z následujícího. Cestovav roku 1872 ve vzdálenějších krajích, kde tento spůsob podnikatelství v pozemcích posud se udržel, shledal jsem, že ohromná

prostranstva úrodné půdy se pronajímala po pět a dvaceti kopejkách za desjatinu.

Za posledních několik let tento stav věci značně se změnil, avšak změnu tu dlužno jen částečně přičítati na vrub emancipace.

Nejkrásnější vlna padla v ceně a ovčářství následkem toho stalo se méně výnosné. Přibývání železnic a rozvoj obchodu vývozného na březích moře Černého a Azovského učinily pěstování pšenice mnohem výhodnější než jindy. Ovčářství a prvobytné hospodaření dle způsobů pozemkových podnikatelů, vytlačilo pravidelné zemědělství, a bezprostředným následkem toho bylo, že půda v ceně značné vystoupila. Vystoupnutí toto nebylo tak značné, jako v některých krajích severní části pásma černozemního, ale bylo po mém mínění přece dosti velké, aby nahradilo statkářům ztráty, jichž byli utrpěli emancipací.

Třeba přiznati, že ti statkářové, kteří se pokoušejí hospodařiti v této končině dle pravidel nebo způsobu, narážejí posud na ohromné překážky, z nichž nejčastěji dostavují se sucha a nedostatek dělníků.

Proti první obtíži rolník nemůže dle obecného mínění pořídit ničeho. Suchost ponebí prý pochází z nedostatku lesů, a mohlo by se mu prý odpomoci pěstováním stromoví ve velkých rozměrech.

Jak jsem již pravil, vláda počala skutečně se zabývati rozličnými projekty ohledně této theorie. Může-li několik set nebo tisíc jiter uměle stromovím posázené půdy změniti ráz ponebí, ponechávám k rozhodnutí odborníkům. Podotýkám mimochodem, že není třeba bráti útočiště k prostředku tak obrovskému, neboť hlubší orání by zabezpečilo jistější výsledek.

Menonitští obyvatelé nejednou mně dosvědčovali, že netrpí tolik suchem jako okolní sedláci, a nemohu si to jinak vysvětliti než tím, že Menonité vzdělávají svou půdu lépe než jejich sousedé.

Druhá obtíž je v jistém ohledu mnohem závažnější než suchosť ponebí. Sucha dostavují se jen někdy, ale nedostatek pracovníků vyskytuje se často. Jelikož nedostatek dobrého dělnictva pokládá se v tomto kraji za nejhlavnější překážku zemědělského pokroku, učiním několik poznámek, než se dám do vypisování zvláštních nesnází, s nimiž statkářové této končiny mají co zápasiti.

Nářky statkářů jsou ohledně této věci skoro po celém kraji všeobecné. Sedláci, povídá se, stali se po emancipaci líní, bezstarostní, náchylni k pití, až nestoudně nepoctivi, co se týče jejich povinností, že není možno hospodařiti ani dle starého způsobu, ano že je naprosto nemožno zaváděti jakékoli opravy.

Třeba doznati, že ty a podobné žaloby jsou oprávněny. Že ruský sedlák nerad pracuje, že si všímá méně jakosti než množství práce, že často dává na jevo zvláštní nenucenost vůči majetku zaměstnavatele, že často bere peníze napřed a nedodržuje smlouvy, že většina sedláků se opíjí, a mnozí z nich kradou, kdykoliv se jim příležitost k tomu naskytne, to vše jest pravda, ať si citliví obdivovatelé sedláků tvrdí třeba přímý opak. Ale bylo by divno, kdyby tomu bylo jinak; neboť podobné zjevy vyskytují se více méně ve všech zemích světa, a musí se nutně vyskytovat v zemi, v níž duševní i mravní vychování lidu bylo zanedbáno, a nevolnictví teprvé nedávno bylo zrušeno.

Však byl by na omylu, kdo by si myslil, že vina je zcela na straně sedláků, anebo že tyto

věci by byly nepřekonatelná překážka při zavedení rozumné soustavy zemědělské, osnované na svobodné práci.

Bylo by neméně mylno, kdyby někdo smýšlel stejně se statkáři, že veškeré tyto obtíže daly by se snadno odstraniti větší přísností se strany soudců, nebo přísnějším dohledem na cestovní výkazy.

Hospodaření na základě svobodné práce jako každý jiný obor lidské činnosti vyžaduje jistých vědomostí, soudnosti, opatrnosti a taktu, jež žádná přísnost soudcovská nebo nařízení zákonní nedovedou nahraditi. Najímá-li se čeleď ať si v Rusku nebo v jiných zemích, je třeba učiniti dobrý výběr, a uvésti čeleď v takové postavení, aby se bála je ztratit a vážila si ho. Kromě toho je třeba, aby bdělé oko a poučující slovo pánovo bylo vždy na blízku. Slovem, s čeledí třeba zacházeti ne jako s pouhým strojem, ale jako s lidskými bytostmi, které vždy spíše jednají dle osobních prospěchů než dle zásad povznešené mravnosti. Avšak většina ruských statkářů nerozumí této prosté pravdě. Zdá se jim, že je třeba jen uzavříti smlouvou, dát rozkaz, a přenechat vše ostatní vtipnosti a poctivosti dělníků.

S pochybeného národohospodářského stanoviska vyhledávají nejlacinější pracovníky, anižby zkoumali jiné jeho vlastnosti, anebo užívají sedlákových peněžních nesnází, a uzavírají s ním smlouvy, jimž on nikterak nemůže dostáti. Z jara ku př., když sedlák nemá co jíst a žádných peněz, poskytnou mu trochu žitné mouky nebo peněz a za to požadují tolik letní práce, která není v žádném poměru k poskytnuté mouce nebo penězům. Sedlák dobře ví, že smlouva je pro něho nevýhodná, ale co dělat? Musí míti pokrm pro sebe

i svou rodinu a úřadové prodají mu krávu nebo ho tělesně potrestají, nebude-li míti daně v pořádku.

V zoufalství přijímá podmínky, dostane závdavek, a zbaví se na čas nesnází, doufaje, že „avos“ (snad) se něco lepšího přihodí. Když přijde doba k provedení smlouvy, objevují se nesnáze jeho v podobě ještě horší. Dle smlouvy by měl pracovati skoro celé leto pro statkáře, a zatím nemá pokrmu ani pro sebe ani pro svou rodinu, a žádných zásob na zimu. V jeho postavení není div, že hledí vymknouti se smlouvě všelikým způsobem.

Statkář vidí, že plány jeho se mu tím kazí; proto volá po přísnějších zákonech nebo podobných prostředcích, jež by nutily sedláka k plnění závazků. Však těžko vymysliti si nějaký donucovací prostředek kromě snad dřívějšího nevolnictví.

Tím nechci omlouvati sedláky, již si takto počínají, a připouštím, že obtížné postavení bývá často následkem vlastní jejich neprozřetelnosti. Chci jen říci to, že všichni statkářové, kteří podobné smlouvy uzavírají a bývají zklamáni, jsou tím vinni sami. Jejich povinností jest platiti za slušnou práci slušnou mzdu, a uzavírati jen takové smlouvy, které za obyčejných poměrů lze provésti. Uzavírati pošetilé smlouvy a spolehati se na všemohoucnost zákona, co se týče plnění, jest politika, která po celém světě vede k bankrotu. I v Anglii, již statkářové uvádějí za vzor šťastné země, v níž zákon se ctí a rušení smluv přísně se trestá, každý hospodář by přišel na mizinu, kdyby za polní práci platil několik let napřed, jako dělají statkářové ruští; a byl by konečně jistě přinucen zvoliti si povolání jiné, jež by se hodilo jeho nepraktickému duchu.

Že vina není úplně na straně sedláků, není

pouhá domněnka, ale pravda, již dotvrzuje zkušenost. Shledal jsem ve všech krajích země, že stížnosti tyto nikdy nebyly slyšeny od hospodářů energických, intelligentních, kteří žijí po celý rok na svých statcích. Nejvíce si naříkají ti, již myslí, že správa statku může se přenechávati lidem najatým, a že hospodaření jest právě tak pohodlné, jako ta místa ve státní službě, jež na jejich majiteli vyžadují jen to, aby se při té nebo oné příležitosti oblekl do parády. Z mnohých přímých svědectví poukazuji zde jen na knížete Vasilčikova, o kterém jsem již mluvil.*) Prohlásil zcela zřejmě, že po osm let neměl příčiny k stížnostem na dělníky a že nikdy nebýval nucen vyhledávati pomoci u úřadů.

Jelikož se již tolik psalo o „nenapravitelné lenosti,“ ruských sedláků, hodlám o této věci promluviti také několik slov. Mužík je zajisté velmi loudavý ve svých pohybech — loudavější než anglický venkovan — však statkářové nemají valně práva vytýkati mu jeho netečnosť. Mohl by jim odpověděti velmi silným důvodem, a což ty? právě tak dobře, jakož všem ostatním třídám. Úřadník petrohradský ku př., jenž píše filipiky o selské lenosti, pokládá se své strany za pěknou denní práci, proseděl-li čtyři hodiny v kanceláři, a ztrávil větší část tohoto času zajisté velmi neužitečnou prací — totiž kouřením cigaret. Pravda je, že v Rusku nepanuje ten napnutý zápas o život jako v hustěji obydlených zemích, a společnost ruská je tak zřízena, že všichni mohou žíti bez namahavé práce. Cestovateli, přicházejícímu ze západní Evropy, zdají se tedy všichni Rusové plemenem

*) Bude z jeho díla „Samoupravlenie“ uveřejněn úryvek v Angl.-slov. knihovně.

zahálčivým a netečným. Avšak zde jako jinde vše závisí na měřitku, jehož k porovnání užíváme. Zavítá-li cestovatel do Ruska z východu — zvláště žil-li mezi kmeny kočovnými, Rusové budou se mu zdáti lidem velmi energickým a pracovným.

Jejich povaha odpovídá v tomto ohledě zeměpisném jejich postavení, a nacházejí se uprostřed mezi pracovitým, průmyslovým obyvatelstvem Evropy západní, a zahálčivými, necvičenými a jen časem energickými kmeny stepními. Jsou schopni čilého občasného úsilí, jako ku př. sedláci o žních, nebo petrohradský úřadník, má-li podat císaři velký zákonodárný návrh v určité době; ale pravidelné a stálé práci ještě nenavykli. Obrátili by svět na ruby, kdyby se to mohlo státi jednou ranou, ale posud jim schází ta klidná vytrvalost a zarytá houževnatost, jíž se vyznamenává plemeno teutonské. Abychom se vrátili od této úchylky, třeba se zmíniti, že statkářové na jižnější části černozemního pruhu mají co zápasiti se zvláštními nesnázemi. Kraj je, jakož jsme viděli, velmi řídce obydlen, a nedostatku pracovníků odpomáhá se jen částečně vystěhovalstvím z krajů severnějších.

K upravování půdy a k setí domácí obyvatelstvo sice stačí, ale ke žním bývá třeba, aby pomáhali i kočovní ženci. Jsou-li žně hojné, dostoupne cena práce takové výše, že bývá statkáři takové boží požehnání až nemilé. Vím sám případy, že neobyčejně hojná žeň přivedla několik statkářů na mizinu. Stalo se to v gubernii samarské roku 1868. Žně byly tak hojné, že požetí jednoho akru stálo asi dvanáct zlatých. Později bylo obilí skaženo stálými dešti, a výlohy za žatbu byly tedy jako na dobro vyhozeny. I když nebývá zvláštních případů, rovnají se výlohy za

žatbu získanému výdělku. Mnozí statkářové, aby se pojistili proti této nejistotě v opatřování dělnictva, posýlají hned z jara jednatele do severnějších krajů, kteří tam najímají lacinější žence na dobu žní. Tito agenti snadno najímají sedláky na trzích za cenu mírnou, anebo uzavírají smlouvy s vesnickými úřady za práce těch sedláků, kteří se opozdili s odvedením daně, avšak i to nemívá žádoucího výsledku. Najatí dělníci nedostavují se v čas, nebo pracují jen několik dní, a odpráší ihned k sousednímu statkáři, jakmile zaslechnou, že dává větší plat. Dovolávat se pomoci úřadů je skoro marné, neboť než se může přikročit k tomu, aby sedláci k plnění smluv se donutili, bývá po žních, a náhrady si na nich také nevymůžou. Ti, kteří očekávají vyhojení každého zla od vlády, myslí, že by se tomu dalo pomoci složitější soustavou v listinách průkazních, však osvícenější statkářové vyhledávají vyhojení rozumnějšího a účinnějšího, a těm zdá se, podaří se snad rozřešení této záhady. Tím že sejou pšenici dílem pozdě, dílem časně a zaváděním žacích strojů stali se poměrně velmi neodvislí od kočujících ženců. Obyvatelstva zatím také přibývá a za několik let nebude nouze o dělnictvo.

Snad mi bude dovoleno pronésti ke konci ještě všeobecné mínění ohledně ekonomických výsledků emancipace, co se týče statkářů. Statkářové severního zemědělského pásma utrpěli vesměs ztrátu zrušením nevolnictví a skoro všichni se vzdali hospodaření, jakožto zaměstnání nevýhodného. Někteří začínají znovu, a to dle soustavy rozumnější. Místo aby vzdělávali nejvíce půdy bez ohledu na výdaje s tím spojené, obmezují se na menší prostoru, ale tu vzdělávají důkladně.

Někteří prohlašují, že se jim při tom dobře

daří, ale já myslím, že výtěžek není dost velký, aby svedl i ostatní statkáře k tomuto pokusu, a že v této končině orná půda přejde pozvolna do ruk sedláků, kteří dobývají slušný výtěžek, kdežto statkáři pracují jen se ztrátou. Přecházení to dálo by se ještě rychleji, kdyby koupě menších dílců nebyla spojena s formalnostmi tak četnými a s velkými útratami.

Statkářové jižnějších oblastí po mém mínění neutrpěli žádných peněžných ztrát emancipací, uvážíme-li ekonomické změny, které od té doby nastaly. Mnozí z nich jistě dostávají mnohem větší důchody než za doby nevolnictví. Ti, již si přispíšili s potřebnými změnami, shledávají, že polaření na základě svobodné práce hojně odměňuje vynaložený kapitál, kdežto ti, již si hospodářství nehledí, berou velké příjmy z pronájmu půdy sedlákům.

Avšak i v těchto jižnějších krajích mnozí statkářové mohou si stěžovat, že emancipace přivedla je na mizinu.

Jindy žili na svých statcích pohodlně v hojnosti, nebo se zdržovali v městech a brali ze svých statků velké výhody, však nyní prodaly se jim veškeré statky na zaplacení dluhů. Zdálo by se, že tato fakta vyvracejí to, co bylo právě řečeno, však ve skutečnosti tomu tak není. Netvrdil jsem nikdy, a nechtěl jsem tvrditi, že emancipace by byla pošetilé statkáře zbavila následků jejich bláhovosti. Ve všech případech měl jsem na zřeteli statkáře, kteří v době emancipace nebyli zadluženi a kteří si potom počínali rozumně a opatrně. O statkářích, již těmto podmínkám nevyhověli, jsem ještě nemluvil a nyní se hodlám o nich zmínit jen několika slovy.

Pokud trvalo nevolnictví se všemi svými pruž-

nými poměry, mnozí statkářové žili v ustavičném ovzduší dluhů, ale udržovali se nad vodou právě jako kupci, již jsou dávno k placení neschopni, ale pomáhají si směnkami a jinými prostředky. Takovým byla emancipace tím, čím je krise ve světě obchodním. Emancipace je na mizinu nepřivedla, ale ukázala jim, že jsou na mizině.

Právě takový je nynější stav těch lidí, kteří v době osvobození byli v poměrech dobrých, ale od té doby žili nad své prostředky. Ti také mají příčinu naříkat na změnu, která se udála, neboť za dřívějších poměrů by byli mohli žíti ctěni a váženi, aniž by kdy byli poznali, co to je bankrot.

To nás přirozeně vede k mravnímu vlivu emancipace, avšak do tohoto těžkého předmětu nemohu se zde pouštět. Nechci čtenáři vnucovat důvody, sestavené napřed (a priori) a všeobecné úvahy i musím také přiznati, že vlastní má pozorování neposkytla mi dostatečné látky, abych tento vliv mohl správně vyznačiti. Je ještě příliš brzo pojednávati o tomto předmětu se stanoviska mravního. Však jeden blahodárný účinek emancipace je již zřejmý, totiž ten, že statkářové byli přinuceni, „uvésti svůj dům do pořádku“ nechtěli-li se nechat ze statku vytlačit. Tím, že byli zbaveni ochrany proti přirozeným následkům jejich neobezřelosti a pošetilosti, byli donuceni, aby si více všímali těch jednoduchých a prvopočátečných zásad, jež jsou základem každé slušně uspořádané společnosti.

Kapitola II.

Následky osvobození.

B. — Pro sedláky.

(Jednoduchá otázka. — Těžká odpověď. — Zklamané naděje. — Nedobré vyhlídky. — Mínění sedláků. — Příčiny ztrnulosti. — Trojí vysvětlení a trojí životvorné prostředky. — Mravní náprava. — Navržená oprava obecního zřízení. — Selské dvory soudní. — Domnělý rušivý vliv „miru“. — Daně a pozemkové poplatky. — Rozpadání se rodin. — Slovo o budoucnosti.)

Na počátku minulé kapitoly naznačil jsem všeobecnými rysy, jak těžko jest jasně vylíčiti bezprostřední následky emancipace. Dávaje se nyní do vypravování o vlivu, jaký tato veliká oprava měla na sedláctvo, cítím, že jsem se octnul u největší obtíže. Cizinec, jenž by si přál nabyti jen všeobecného názoru o této věci, nemůže se zajímati o podrobnosti, a kdyby si jich i na krásně chtěl všímati, nevyvážil by z této namáhavé práce mnoho nových vědomostí. Život na venkově a všeobecné hospodářské poměry Ruska jsou tak zvláštní, a tak zcela rozdílny od poměrů západoevropských, že cizinec by nenabyl jasného názoru o skutečném stavu ruského sedláka, kdyby sdělila se mu sebe podrobnější data o množství půdy a hodnotě obilí a jiných podobných věcech.

Avšak obyčejní čtenářové nemívají zvláštní záliby v statistických dátech nebo jiných podrobnostech. Přejí si obyčejně jasné a určité ano dogmatické udání všeobecných výsledků. Zlepšil se hmotný i mravní stav sedláků po emancipací?

Toť jest otázka, kterou nám kladou, a přejí si prosté a určité odpovědi.

Mnohý si myslí, kdo ztrávil několik let v Rusku, a věnoval mnoho času prozkoumání hospodářských poměrů před i po emancipaci, kdo měl hojnou příležitosť, nahlížeti do úřadních výkazů a vyptávati se statkářů i sedláků v rozličných končinách země, že nutně musí uměti odpovědít na tuto otázku. Uznávám, že podobné mínění je přirozené i omluvitelné, avšak přes to cítím se nucena pokorně se vyznati, ačkoli jsem vyhověl všem právě vypočítaným podmínkám, že nehodlám o tomto předmětu pronésti rozhodný soud. Ano dovoluji si tvrditi, kdokoli studuje tento předmět pečlivě, nestranně, a nečiní závěrek z předu, ale ze skutečnosti, že octne se v témž postavení. Že postavení sedláků ve smyslu zákonním nad míru se polepšilo, a že se jim poskytlo hojné příležitosti ke hmotnému i mravnímu pokroku, o tom nemůže býti nejmenší pochybnosti.

Však jde-li badatel dále, a hledí vyzkoumat, jakou měrou toto zákonné postavení bylo vykonáno, a mnoho-li této nové příležitosti užilo se k dobrému účelu, ihned cítí, že nemá pevné půdy pod nohama. Tu a tam najde dědinu, jejíž obyvatelé učinili značný pokrok, však za to nachází na sta vesnic a krajů, v nichž dobré i zlé následky jsou tak smíšeny, že nelze činiti žádných vývodů.

Aby tato otázka mohla se rozhodnout spůsobem vědeckým, bylo by třeba úplných a správných statistických dat ohledně hospodářského stavu rolnictva před a po emancipací. Však statistický material jest na neštěstí nespolehlivý a zlomkovitý a ta jeho část, která se týká doby nevolnictví, je k tomuto našemu účelu skoro bezcenná. Jsme tedy nuceni přijímati nespolehlivá mínění,

spočívající na všeobecných dojmech, či jinými slovy, svědectví těch, již měli příležitost konati pozorování. Tento druh autorit je velmi hojný, neboť obsahuje všechny statkáře jisté doby, již na svých statcích se zdržovali. Avšak svědectví těchto lidí má po mém mínění méně ceny, než obyčejně se mu přičítá. Abych to vysvětlil, musím učiniti malou odchylku.

Většina vzdělanějších Rusů trpí nyní pod následky zklamaných nadějí. Po čas emancipace oddávali se očekávání neobyčejných výsledků. Hlásali s horlivostí, že Rusko našlo novou cestu pokroku, na kteréž unikne účinku těch drsných národohospodářských zákonů, jež tíží pracovní třídy západní Evropy a že se tím navždy ochránilo proti tomu hroznému socialnímu zlu, pod nímž úpí západní Evropa. Tím, že sedláku byla pojištěna půda, jíž posud užíval, a že proveden byl rozvoj obecního zřízení ve smyslu samosprávném, položen prý základ k jeho prospívání. Co se týče osudu statkářova, mohou ovšem vzniknouti mnohé a vážné obavy, ale o budoucnost sedláků prý není třeba žádných starostí. Změní se pojednou „od hlavy k patě.“ Nové jejich postavení „rozváže jim jazyk a rozruší začarovaný kruh jejich názorů.“ Jakmile budou se cítiti svobodni, jistě se vynasnaží, aby zlepšili svůj stav. Zdokonalí se zemědělství, zanedbaná půda bude se vzdělávat, staré nepravosti, jež byly vypěstovány nevolnictvím, zmizí a nová zřízení přispějou k rozvoji zdravého veřejného života.

Slovem, každý očekával, že emancipace způsobí úplný převrat v životě i v povaze selského obyvatelstva a že sedlák se stane ihned střízlivý, přičinlivý, vzorný hospodář.

Naděje tyto se nesplnily. Minul rok, minuly

dva, ano i pět a kýžený převrat se nejevil, ano počaly se jeviti jisté ošklivé známky, které se nenacházely na programu. Sedláci počali píti více a pracovat méně a veřejný život ve zřízení obecním také nebyl valně žádoucí. „Křiklouni“ (gorlopany) nabyli neblahého vlivu ve schůzích vesnických, a ve mnohých obcích zvykali vesničtí svůdcové, zvolení svými spoluvesničany, prodávati spravedlnost za kořalku. Přirozeným následkem všeho toho bylo, že ti, již měli naděje příliš růžové, upadali ve stav nesmírného zoufalství, a myslili, že věci jsou mnohem horší, než skutečně byly. Tato zoufalost trvá až do dneška, a dodává barvy všem názorům, týkajícím se přítomného stavu rolnického.

Ti, již se neoddávali nemírným nadějím a nepřáli emancipaci v té podobě, v jaké byla provedena, také nepohlížejí na tento stav okem veselejším.

V každém nepěkném zjevu vidí potvrzení svých domněnek. Věděli a říkali to napřed, a kdo chtěl, mohl slyšeti z vlastních jejich ust, jak vyhlašovali za holé bláznovství dávati sedlákům obecní půdu a samosprávu. Avšak vláda nedbala jejich pokynů a raději naslouchala svůdným návrhům socialistických snilků. Výsledek nebyl tedy jiný, než jaký dávno předpovídali. Sedláci užili své svobody i svých výsad na škodu vlastní i jiných!

Podobné řeči slýcháváme do dnes, a jestliže některému statkáři se nepovedlo hospodařiti s prospěchem na základě svobodné práce, anebo jestliže mu sedláci způsobili nějakou škodu, slova jeho bývají ještě ostřejší.

Výstřední liberalové hudou ze zvláštních svých příčin také stejnou. Žádají, aby stavu rolnickému

se přispívalo zákonodárnými nařízeními, a proto líčí zlo barvami co nejčernějšími. Vidíme tedy, že většina vzdělané třídy nyní jest nakloněna, líčiti skutečný stav rolníků ve světle co nejnepříznivějším. A to je příčina, pro kterou dlužno obecným v této věci názorům přičítati méně váhy, než obyčejně se jim přidává.

Nyní někdo by mohl namítnout, proč celá tato otázka nebyla vlastně zůstavena sedlákům, neboť jsou zajisté nejlepšími v tomto ohledě soudci. Vědíť nejlépe, je-li nynější jejich stav lepší než byl před emancipací. Zdálo by se, že bychom snadno dospěli k nějaké správné závěrce, kdybychom se jich vyptávali v nejrozličnějších krajích, a spojili v jeden celek jejich zlomkovité zprávy. Tak smýšlel jsem na počátku svého bádání také, avšak spozoroval jsem, že to byla chyba lávky, jakmile jsem chtěl svůj úmysl ve skutečnosti prováděti. Předně, jest velmi těžko vypátrati, jaké mínění sedlák o té věci sám má. Při veškeré dobrodušnosti a prostotě ruský sedlák je neobyčejně schytralý. Schytralosť jeho se jevívá co podezřívavosť, a byla-li jejich podezřívavosť vzbuzena, dávají na jevo velmi málo úcty k pravdě. Jelikož nemají ani ponětí o nezištné vědecké zvědavosti, podezřívají ihned cizince, jenž se jich vyptává na věci, jež se ho netýkají osobně, že jistě má něco nedobrého za lubem. Při podobných příležitostech bývá ihned viděti, jak se počínají míti na pozoru, a naschvál odpovídají co nejrozvláčněji. I když cizinci se podaří ukonejšiti jejich podezření, nesmí věřiti jejich svědectví, neboť dávají mu často jen z jakési povolnosti odpovědi, kterých si po jejich domnění přeje. Přesvědčil jsem se o tom velmi často. Dal jsem

jedné osobě několikráte tytéž otázky, a dostal jsem pokaždé jinou odpověď.

Avšak odpovědi sedláků bývají nejasny nejen následkem jeho podezřívání a povolnosti. Hlavní příčinou bude asi to, že ani nejsou schopni určité odpovědi. Jsem jist, že málo který ruský sedlák si láme hlavu otázkou: Jest mně nyní lépe než před emancipací? Jestliže někdo se jich zeptá, ocitují se v nesnázích. A je pravda, že není snadno súčtovati obě stránky otázky a sestaviti rozvahu mimo mimořádné případy, kdy statkář zvláště krutým spůsobem zneužíval své autority.

Nynější daně a poplatky bývají často mnohem tíživější než povinnost pracovní za doby nevolnictví. Jestliže nevolníci mívali mnohé nepříjemné povinnosti, jako dovážení pánova obilí do města, sváženi paliva, dodávání vajec, slepic, domácího plátna a podobné, měli také mnohé příjemné výsady. Pásli svůj dobytek na panském, dostávali palivo i dříví stavební na opravu svých chatrčí, někdy jim pán půjčil i krávu nebo koně, když přišli o to dobytčím morem nebo krádeží, a nastal-li hlad, mohli se vždy spolehnout na pánovu pomoc.

Všemu tomu byl nyní konec. Břemena jejich vzala za své, však také jejich výhody, a místo toho nastal mezi sedlákem a pánem poměr jasně vytknutý, tvrdý a nepovolný. Nyní museli zaplatiti každé chrastičko, jehož potřebovali k topení, za každé dřevo, jehož bylo třeba na opravu chalupy, a za každé napasení, jehož dopřáli kravičce na panské půdě. Zadarmo nedává se nyní nic, a platiti se musí na každém kroku. Pojde-li majiteli kráva nebo mu ukradli koně, nesmí se obrátiti ke statkářovi, aby mu půjčil na zakoupení nových, ale musí dojíti k vesnickému lich-

váři, jenž považuje dvacet až třicet procent za úrok zcela mírný. Někdy sedlák bývá nucen platit, aniž by za to něco měl, jako zajde-li mu kráva na statkářovo pole, což snadno stává se tam, kde jsou ploty a ohrady skoro neznámy. Jindy se to spravilo vyhubováním nebo nepatrným výpraskem, na nějž se snadno zapomínalo, však nyní sedlák musí platit peněžní trest, jenž mu nadělá mnohem více starostí. Vzpomíná-li tedy na všechny tyto a podobné výhody a nevýhody, nemůže ovšem tak snadno rozhodnout se k všeobecnému úsudku a myslí to jistě upřímně, když odpovídá k otázce, má-li se nyní lépe než dříve, škrábaje se za uchem: „Jak bych vám to řekl? Máme se lépe i hůře.“ (Kak vam skazať, i lučše i chuže.)

Máme tedy celou tuto záležitost pokládati za nerozřešitelnou a obrátiti se k jinému předmětu? Nikoliv. Již to, že otázka tato je tak těžká, činí ji také důležitou, a může to zároveň sloužiti za důkaz, že ve stavu sedláků nastalo malé nebo pražádné polepšení. Kdyby nějaké polepšení bylo se stalo, bylo by zajisté zřejmé a hlásalo by se celému světu, a nenaskytovala by se nám ta zvláštní věc, že právě ti lidé, již by měli býti nejspůsobilejší pronášeti úsudek, pečlivě všelikého projevu se zdržují. Sedláci dle všeho neučinili ten pokrok, jenž od nich se očekával. Jestliže svůj stav zlepšili, stalo se to zajisté měrou tak nepatrnou, že to ani nestojí za řeč. Jest tedy radno, abychom postihli příčiny této ztrnulosti. Proč zrušení nevolnictví nemělo těch blahodárných následků, jež lidé i zcela střízliví s důvěrou očekávali?

O věci této panuje veliká různost mínění. Někteří vysvětlují tento zjev znemravnělostí se-

dláků, jiní dávají vinu obecnímu zřízení, a třetí shledává toho příčinu ve zvláštním hospodářském postavení, v němž sedlák nyní se octnul. Každá z těchto skupin navrhuje nějaký zázračný prostředek. Prvnější hlásají nutnost mravního vychování; druzí odporučují zrušení obecního majetku a důležité změny v posavadní soustavě samosprávy, a třetí se domnívají, že by mělo se provésti snížení daní, reforma berní a rozsáhlé vystěhovatelství. Zdá se mně, že všechny tyto skupiny chybují méně v tom, co tvrdí, než v tom, čeho nevidí. Mně se zdá, že tento zjev je výsledek nikoli jedné, ale rozličných příčin, a proto nelze zlu odpomoci jen jediným lékem, což ihned zkrátka vytknu.

Že sedláci velice poškozují své hmotné prospěchy opilstvím a neobezřelostí, o tom nikdo nepochybuje. Poměrně příznivý stav některých vesnic staroobřadníků a molokánů, v nichž se nevyskytuje opilství a v kterých panuje přísný mravní dozor na jednotlivé členy, dokazuje jasně, že by poněkud příznivější stav mravní byl zárukou i příznivějšího stavu hmotného vůbec. Kdyby pravoslavná církev dovedla přinutit sedláky, aby se zdržovali nezřízeného pití silných nápojů, jako je nutí, aby se zdržovali masitých pokrmů po značnou část roku a vnukla jim několik zdravých zásad, jako jim vštípila víru v účinnost svátosti, prokázala by jim převelké dobrodiní. Však toho nelze aspoň nyní očekávat.

Většina duchovenstva je k podobné práci naprosto neschopna, a ti, již by podobné snahy měli, jen zřídka nalezají nějaký vliv na své osadníky.*) Podaří-li se nynějším církevním správám dosá-

*) Tvrzení, jakoby ruské duchovenstvo mělo ohromný vliv na lid, je úplně nesprávné.

hnouti v tomto ohledě nějakých úspěchů, nelze ještě tvrditi. Snad lze nadíti se většího úspěchu od učitele než od kněze; avšak bude trvati ještě dlouho, než vychování spůsobí aspoň částečně mravní znovuzrození.

Prvním jeho ovocem bývá — což zdá se k víře nepodobno — směr zcela opáčný. Umí-li jeden nebo dva sedláci ve vsi čísti a psáti, jistě zneužívají svých vědomostí k nepravdivým účelům, a tak v Rusku často se stává, že člověk, jenž jest tam nejvzdělanější, bývá zároveň největším darebákem v obci.*) Toho užívají odpůrci národního vzdělání co důvodu proti vzdělávacím snahám, avšak ve skutečnosti je to důvod k většímu a co nejrychlejšímu rozšiřování prvopočátečního vzdělání. Až většina sedláků bude uměti číst a psát, nebude se moci s nimi provádět podvod tak snadno, a pokušení k šmejdům ubude.

Avšak zdaliž by se přítomný stav věcí nedal napraviti spůsobem rychlejším? Docházeti hmotného prospívání mravním znovuzrozením jest cesta sice jistá, ale velice zdlouhavá. Úmrtnosti ubývá, hledíme-li si všemožných zdravotních ohledů, ale časem přece bývá třeba lékařské pomoci, a v tomto případě by snad nějaký zákonodárný lék měl také blahodárné účinky? Abychom odpověděli na tuto otázku, třeba si všimnouti názorů těch, již se přimlouvají za odpomoc prostředkem zákonodárství, a tím dostaneme se k druhé ze tří uvedených skupin.

Kdož navrhují menší nebo větší změny ve zřízení obecním, dělí se na dvě kategorie. Jedni tvrdí, že zlo vězí v obecní správě dle nynějšího

*) O tomto zjevu překladatel pronesl některé myšlenky v příloze k „Angl.-rusk. humoru.“

upravení, a druzí hlásají, že vězí v základě obecního zřízení našeho. Prozkoumejmež oboje mínění.

Když se počalo rokovati o otázce emancipační, veškeré ruské třídy byly proniknuty fanatickou věrou v místní ultrademokratickou samosprávu, a zákon emancipační byl vypracován pod vlivem této víry.

Obcím dostalo se skoro úplné samosprávy, a statkářové byli ze správy obecní úplně vyloučeni. Z toho pošel zvláštní zjev: ohromná soustava selské samosprávy byla tak pečlivě chráněna od vlivu ostatních společenských tříd, že ani statkář, jehož statek leží uprostřed obce, nemá žádného práva, plésti se do záležitosti obce. Toto důmyslné zřízení budilo veliké naděje, však naděje ty se neuskutečnily, a mnozí mysliví lidé prohlašují, že tato zvláštní správa stala se příčinou přítomného neblahého stavu rolnictva.*)

Že tato selská samospráva nenachází se ve stavu uspokojivém, každý nestranný pozorovatel uznává. Pilnější a zámožnější sedláci vyhybají se co nejúsilovněji veškerým úřadům a hodnostem, i přenechávají správu méně počestným členům. Za obyčejných poměrů nejeví se vůbec žádné známky nějaké správy, a přihodí-li se nějaké neštěstí, jako požár neb dobytčí mor, úřadové jsou úplně malomocni. Stává se často, že obecní starosta pletichaří se sebranými daněmi i poplatky, a přijde-li při tom o jmění, sedláci musí zaplatit daně ještě jednou. Obecní úřad bývá přístupen i vlivu vodky a jiným podmazánkám, a tak se

*) Nechť čtenář si povšimne úryvku ze vzácné knihy knížete Vasilčikova „O samosprávě“; bude uveřejněn v překladatelově „Angl.-slov. knihovně“ co číslo.

stalo, že ve mnohých krajích pozbyl veškeré vážnosti, ano sedláci říkávají o tom, jenž se stal obecním hodnostářem, „že si poškvrnil duši hříchem“.

Vesnické hromady staly se také horší než bývaly za nevolnictví. Tenkráte bylo hlav rodin, již jedině měli hlas v shromáždění, jen málo; byli pracovití, zámožní a drželi nepořádníky na uzdě. Nyní větší rodiny se rozdrobily a skoro každý dospělejší sedlák je hlavou rodiny. Tím se děje, že o záležitostech obecních rozhoduje hřmotivá většina, a kdo dovede „obec“ vyčastovati vodkou, pojišťuje si její rozhodnutí. Často jsem slýchal, jak starší mužové na tyto věci si stěžovali a řeč svou končívali obyčejně takto: „Není pořádku, lid je zdivočilý; za pánů bývalo lépe.“

Toto zlo je skutečné, a já je nehodlám zmenšovati, ale přece si myslím, že není tak velké, jak obecně za to se má. Veřejné mínění nachází se pod vlivem také těch statkářů, již utrpěli nějakou osobní křivdu, jíž nyní nelze ještě odpomoci dřívějším sumarním jednáním. Slýchal jsem často, jak si statkářové vedli, že nelze již ani na venkově žíti, a že bude třeba stavěti opevněné hrady, i podobné věci. Žil jsem také po dlouhou dobu na venkově, a neshledal jsem ničeho, co by podobné přehnané řeči ospravedlňovalo. Mnozí žádají od selské správy, čeho nelze žádné správě vykonati a proto velmi mnohé tyto nářky jsou beze vší podstaty. Aby se provedlo, čeho si statkářové přejí, bylo by třeba, aby se obecním starším nebo jinému hodnostovi svěřila ta patriarchalní autorita, již druhdy míval statkář, což by nebylo nic jiného než opětným zavedením nejhorších věcí z dřívějšího pořádku.

Je pravda, že podobné nářky nepocházejí jen

od statkářů, i staří sedláci říkávají, že nyní je méně pořádku než bývalo jindy. Avšak takové řeči nelze brát do slova. Všem starším lidem stýská se po „lepších starých časech“ zvláště jestliže novějšími změnami sami utrpěli; ruský sedlák není tohoto pravidla výminkou.

V zápasech s obtížemi přítomného dne zapomínají na nesnáze minulé. Že nářky starších sedláků na nynější vesnickou hromadu bývají přemrštěné, přesvědčuje mne nejen všeobecné pozorování, ale i jedno zvláště významné faktum. Kdyby líní a nepořádní členové obce skutečně měli řízení obecních záležitostí v rukách, zajisté bychom viděli, že by občasné dělení půdy obecní v severním pásmu, kde je třeba půdu hnojit, bylo častější, neboť při novém dělení by líný sedlák měl vždy pěknou příležitost, vyměnit si půdu vyhnojenou za dílec, který sám vyčerpal. Spozoroval jsem však k nemalému svému překvapení, že nic podobného se neděje. Shledal jsem, že ve všech obcích, jež jsem byl navštívil, nebylo žádného dělení půdy od času emancipace. Bylo by zajímavo vědět, jak dalece mé pozorování v tomto ohledě je správné, avšak nemohl jsem se na neštěstí dopídit žádných statistických dat.

Dejme tomu, že nynější selská samospráva je tak nedostatečná, jak se obecně myslí, nenásleduje z toho, že by se měla zrušit, jak si mnozí přejí. Zrale uvážená částečná změna by ovšem snad nebyla na škodu, avšak z násilných změn by nepošlo nic dobrého.

Bylo by příliš ukvapené, zatracovat toto nové zřízení již nyní, anebo je chtíti docela zrušit. Sedláci přišli z nevolnictví k samosprávě příliš rychle, a neměli dosti času, aby zvykli novému stavu. Pravá samospráva nemůže vzniknouti v čase

tak krátkém. Pravím naschvál „vzniknout“, neboť žádná samospráva nemůže být zavedena pomocí zákonodárství. Zákonodárství může jen odkliditi překážky a zříditi formy; duch, jenž má oživovati tyto formy, musí vycházeti z lidu, a může se nabývat jen dlouhou zkušeností.

Zkušenost posledního dvacítiletí nezůstala na ruského sedláka bez účinku. Mnozí z nich jsou si úplně vědomi trvajícího zla, a přejí si z celé duše, aby mohli je vykořeniti. To jest již velký krok k lepšímu, neboť prostředky odpomocné jsou po ruce. Pozorují-li ku př. sedláci, že obecní starší neodvádí pravidelně sebrané daně do císařské pokladny, a mají platiti daně ještě jednou, zajisté mu budoucně neprominou, aby jim neukázal potvrzení, že peníze skutečně odvedl. Ruský sedlák neudělá mnoho k vůli všeobecné mravnosti, ale vidí-li, že správní nepořádky týkají se jeho kapsy, pozbývá své lhostejnosti.

Zdá se mi tedy, že by bylo mnohem lépe, kdyby sedláci byli zůstaveni sobě samým, i aby ze zkušenosti naučili se tomu, čemu jiným způsobem ani naučiti se nemohou.

Často opětované tvrzení, že přítomná organisace vylučuje všechen vzdělávací vliv lepších tříd, nemá žádné ceny u těch, kdož znají život na ruském venkově důkladněji. Každý statkář, jenž jest schopen a ochoten vykonávati vzdělavací vliv na své zatmělé sousedy, nepotřebuje k tomu pomoci žádného úřadu, a ti, kdož se nedomohou podobného vlivu vlastní silou, jen by zneužili každé autority, která by se jim svěřila. Statkářové měli neobmezenou moc nad svými sedláky po mnohá pokolení, a nelze říci, že by vzdělávací jejich vliv byl býval velký. Podobné tvrzení opakují jen ti, kdož myslí, že by to byla věc

hezká, míti podobný vliv, ale nechtějí se namáhati, aby tohoto vlivu se domohli slušným způsobem. Máme zde opět jeden příklad, vyskytující se v Rusku tak často, té nešťastné povahy, která raději důvěřuje administrativním formám než vlastní podnikavosti a svépomoci.

Každá násilná změna v nynějších poměrech byla by po mém mínění nejen neprospěšná, ale i zkázonosná. Abych to vysvětlil, poukážu jen na vlastní (obecní) soudní dvory, jež jsou ve mnohých krajích nejhorší část vesnické správy.

Za doby nevolnictví některé obce volily soudce (pravosudi) z vlastního středu, avšak na většině statků rozhodovali veškeré spory buď statkářové anebo jejich správcové, ano trestali i mnohé trestní přestupky. Po emancipaci zřídily se obecní soudní dvory se selskými soudci dle vzoru, jak již dříve býval na statcích korunních. Neuspokojivý stav těchto dvorů i prostředků směřujících k jejich nápravě tvoří nyní jednu z mnohých „otázek“, o nichž nyní pilně se rokuje. Mnohým opravářům tato otázka zdá se velice jednoduchá. Jelikož na všech stranách se proslýchá, že tyto dvory se neosvědčují, mnozí chtějí, aby beze všech okolků se zrušily, a jejich právomoc aby přešla na soudy smírčí. Takové řešení nesnází jest ovšem velmi jednoduché, ale také velice nedokonalé.

Volostní dvory řídí se toliko obyčejem a prostým zdravým rozumem, kdežto smírčí soudce je nucen souditi dle občanského zákona, jenž jest sedlákům úplně neznám a nedá se na jejich poměry ani obrátiti. Jenom málokterý smírčí soudce jest obeznámen s podrobnostmi selského života, aby mohl spravedlivě pronášeti soud v případech, o nichž se pojednává před volostním dvorem, a kdyby i na krásně vynikal touto známostí, nesměl

by přijímati mravní a právní názory sedláků, jež bývají často zcela rozdílny od těch, jež panují v třídách vyšších. Co se týče ku př. rozvodů manželských, vzdělané třídy soudí zcela přirozeně, že manžel má platiti na výživu ženy. Však sedlák myslí, že by žena měla platiti muži — či spíše hlavě rodiny — náhradu za ztrátu pracovní síly. Mohl bych uvésti ještě mnohé jiné zvláštnosti v právních pojmech sedláků. Avšak proč bychom neměli užiti ohledně sedláků, praví reformatoři ze školy Petra Velkého, vyšších zásad spravedlnosti, oněch, jež se nacházejí v psaném zákoně a ve vědomí vzdělaných tříd? Právě v tom vězí po mém mínění veliké nebezpečí. Kdyby se mělo náhle použiti zákona psaného (lex scripta) v oboru těch poměrů, jež posud byly spravovány obyčejem, nastal by úplný převrat v mravních názorech sedláků a jejich ponětí o právu i neprávu by se úplně podvrátilo, práce to, která již dosti značně pokročila. Není pochyby, že ta mravní ledabylost, vyskytující se v nižších třídách ruských, jistou měrou jest následek těch násilných oprav, které se opětovaly v ruských dějinách za posledních dvou století tak často. Počet takovýchto oprav jest již bez toho dosti velký, a není třeba rozmnožovati ho zrušením obecných (volostních) dvorů a zavedením psaného zákona na všechny záležitosti sedláků.*) Vizmež nyní mínění těch, kdož tvrdí, že hmotnému pokroku sedláctva překážejí nejen pouhé zlořády, vyskytující se

*) Proti tomu může se namítat, že tyto dvory byly teprvé nedávno zřízeny. To je pravda, ale zákon obyčeje, jehož rozsudky jejich jsou výrazem, jest velmi starý. Jest v něm skutečně soustředěna zkušenost mnohých věků.

v obecním zřízení. Nevolnictví, hlásají ti, již hájí tohoto názoru, bylo zrušeno jen dle jména. Jindy sedlák býval nevolníkem statkářovým, však nyní je nevolníkem obce. Posud jest připoután ke své půdě a nesmí opustiti svůj domov ani na nejkratší dobu bez formalního povolení obecního, za něž bývá nucen platit ohromné peníze. Našel-li si výhodné zaměstnání v městě nebo někde jinde, obec může ho vyzvati na základě nejmalichernější záminky, aby se vrátil domů a neuposlechneli, přivede se mocí jako zločinec. Dostává díl obecní půdy, ale necítí žádného povzbuzení, aby ji vzdělával, neboť ví, že obec, kdykoliv se jí zlíbí, může nařídíti nové dělení pozemků a že by takto přišla na zmar veškerá práce, kterou by věnoval svému dílci.

Nemohu pouštěti se zde do pojednávání o této spletité otázce ohledně výhodnosti, nebo nevýhodnosti obecního majetnictví, ale pokusím se odkliditi trochu toho zmatku, jímž věc tato jest zahalena. Kdož o ní píšou a mluví, skoro vždy nedbají důležité okolnosti, že obec (mir) nemá všude stejného rázu a stejných výkonů. V pásmu černozemním, kde poplatky roční jsou menší, jest výhodou náležeti k obci; avšak v severním pásmu zemědělském, kde poplatky obnášejí víc než obyčejné nájemné, jest to rozhodně nevýhodno. Třeba vyznati, že v severních krajích obec skutečně zaujala místo statkářovo udržujíc své členy ve stavu polovičného nevolnictví, avšak spravedlnost žádá, abychom dodali, že obec nemá v tom žádné viny. Jsouc odpovědna za veškeré daně i poplatky bývá nucena držeti své členy mocí, ať si přejí půdy nebo nikoli. Slovem, obec v těchto končinách proměnila se ve výběrčí daní a musí k tomu užívati nejpřísnějších prostředků a ona je odpo-

vědna, aby řádně se platily. Co se nazývá obecní tyranií, nesmí se tedy přičítat na vrub obce, která v tomto ohledu jest pouhým nástrojem v rukou finanční správy, ale musí se klásti na vrub zákona emancipačního, jenž přinutil sedláky těchto končin, aby prodali svou svobodu pod záminkou placení daní za půdu, která jim byla vnucena bez jejich souhlasu. V pásmu černozemním, kde daně nepřevyšují obyčejný nájem a kde tedy obec má spíše ráz dobrovolného spolčení se, neslýcháno žádných nebo málo nářků na obecní tyranii. Zde každý člen, jenž chce odejíti z obce, může odevzdati svou půdu i s břemeny některému sousedu, jenž rád je přejme, protože poptávka po půdě jest veliká.

Ano smí opustiti svou obec nadobro, a může se zapsati jakožto měšťan v některém městě; neboť ostatní členové rádi platí daně za podíl, jejž jim byl přenechal. Vidíme tedy, že nářky, jež se ozývají proti obcím, vlastně měly by se obrátiti proti soustavě poplatkové, již zavedla vláda. Ať daň jest břemenem sebe obtížnějším, nelze přece vinu dávati výběrčímu, jenž prostě koná svou povinnost, zvláště bylo-li mu toto vybírání daní proti jeho vůli vnuceno.

Však posud zbývá nesnadná otázka, pokud moc obce, co se týče vlastnictví půdy a občasného rozdělování, obmezuje svobodu jednotlivých sedláků ve vzdělávání jejich dílců a odnímá veškerou chuť k tomu. Se stanoviska theoretického tato otázka jest jedna z nejzajímavějších, a nabude v budoucnosti zajisté ohromného praktického významu, avšak za naší doby ještě nemá té důležitosti, která obyčejně se jí přičítá. Není pochyby, že jest mnohem tíže polařiti dobře na několika úzkých proužcích půdy, z nichž mnohé jsou velmi

vzdáleny od stavení než na rozlehlejší ploše, kterou hospodář si může rozděliti dle vlastní libosti. Ani není pochyby, že hospodář raději vzdělává půdu, jejíž držení má pojištěné, nebo má-li naději, že se mu dostane v případě výpovědi přiměřené náhrady za vynaložený kapitál a práci. To a ještě jiné mnohé věci třeba pokládati za pravdy, o nichž netřeba dále rokovat, avšak co se týče praktické stránky této otázky, nemají na ni valného účinku. Nechceme pojednávati abstraktně, nebylo-li by lépe, aby sedlák byl hospodářem s dostatečným kapitálem a se všemi novějšími vědeckými přístroji, ale hodláme prostě dotknouti se praktické otázky, jaké jsou překážky, jež posud nedovolují sedláku, aby si zlepšoval svůj stav? Chraňme se, abychom nebloudili od otázky, kterou jsme si byli vyznačili.

Obec prý jeví svůj škodlivý vliv dvěma způsoby. Předně tím, že nedovede hospodařiti dle skutečně platných soustav zemědělských. Za druhé, že zabraňuje sedlákům podnikati trvalejší opravy a zaváděti vyšší způsob polaření. Je rádno, abychom tyto dvě domněnky podrobili zkoušce dle zkušenosti. Že obec skutečně nedovoluje sedlákům, aby zaváděli rozličné soustavy vyššího polaření, nezasluhuje ani vážnějšího povšimnutí. Sedláci na podobně změny ani nepomýšlejí, a kdyby na ně i pomýšleli, nemají ani vědomosti, ani dostatečného kapitálu, aby je prováděli. Ve mnohých vesnicích mnozí zámožnější a pokročilejší sedláci koupili si půdu a vzdělávají si ji dle vlastní libosti, bez jakéhokoli obmezování se strany obce; a tu jsem shledal, že vzdělávají půdu zcela tak jako půdu obecní.

Jestliže u těchto lidí posud nevyskytla se snaha po vyšším polaření, již z pravidla mají

pokročilejší, pracovitější a podnikavější než ostatní, smíme bezpečně souditi, že tito ostatní na podobnou věc ani nepomyslili. Co se týče změn nepatrnějších, jako provedení nového spůsobu polaření, víme ze zkušenosti, že jim obec neklade žádných překážek.

Pěstování cukrovky za účelem vyrábění cukru vzmohlo se za posledních let velice ve středních a jihozápadních krajích, a lnu vyrábí se nyní hojně v obcích, nacházejících se v severních krajích, kde jindy pěstoval se jen pro domácí potřebu. Soustava obecní je nad míru pružná, a může se měniti dle toho, jak většina jejich členů uznává změny za prospěšné. Až sedláci počnou pomýšleti na stálé opravy, jako odvodňování a vysušování, najdou v obecním zřízení spíše pomoc než překážky, neboť podobné opravy, podnikají-li se vůbec, musí se prováděti ve velikých rozměrech, a mir jest již hotovou společností. Jediná trvalá oprava, která se může podniknouti nyní s úspěchem, záleží ve vzdělávání ladem ležící půdy, a to již nyní se děje. Vím aspoň sám o jednom případě, že obec dala vzdělati značné prostranství půdy ležící ladem pomocí najatých dělníků. Mir pak v tomto ohledě nestaví se proti činnosti jednotlivcův. Ve mnohých obcích na severu je zvykem, že vzdělá-li některý člen část neúrodné půdy, smí si tuto podržeti na jistý počet let, pokud se mu nenahradí vynaložená práce.

Avšak překáží obec, jaká nyní jest, polařiti dle skutečně trvajícího spůsobu zemědělského? Obyčejný spůsob zemědělství v Rusku — kromě na severu a v oblasti stepní, kde se provádí polaření dle zvláštního spůsobu, vyhovujícího poměrům místním — jest obyčejná soustava trojpolní nejjednoduššího druhu. Dle této soustavy

dobře polařiti znamená hojně hnojiti. Nu a zdaliž obec překáží sedlákům, aby svá pole dobře nehnojili.

Mnozí lidé, již o této věci mluví autoritativně snad si myslí, že sedláci vůbec svá pole nehnojí. V těch oblastech, kde bohatá černá půda zachovala značnou část své panenské úrodnosti, hnoje užívá se ovšem co paliva, anebo se prostě zahazuje, jelikož sedláci nevědí, že by se hodil dobře na pole. Toto jejich mínění není do jisté míry bez podstaty. Avšak v severních krajích, kde by bez hnojení nebylo vůbec žádných žní, sedláci dávají na pole všechen hnůj, co jen ho mají. Nedávají-li ho dosti, je to proto, že mají málo dobytka. V krajích středních, kde půda rychle pozbývá své přirozené úrodnosti, sedláci zahazují hnůj posud, však to se děje následkem nevědomosti i zvyku, a obec nemá v tom žádné viny. Mnozí statkářové těchto krajů počínají si právě tak pošetile. Jakmile sedláci se přesvědčí, že hnojení jim nahradí mnohonásobně jejich práci počínají ihned hnojiti, a shledávají-li to užitečné už od toho neupouštějí.

Avšak sedláci severních krajů, tvrdívá se, chovali by více dobytka a hnojili by svá pole vydatněji, kdyby se nebáli nespravedlivosti se strany obce.

Abychom vyvrátili tuto námitku, třeba jasně vytknouti, co se touto nespravedlivostí v tomto případě myslívá. Dle všeobecného úsudku sedlák bojí se hlavně dvou věcí: Předně že mu císařská policie může prodat část jeho dobytka dražbou na uhražení obecních nedoplatků, třeba byl zaplatil vypadající naň částku daní; a za druhé, že obec může nařídíti všeobecné rozdělení půdy, a dáti jinému ty kousky polí, jež on sám byl

hnojil po mnohá léta. Prvnější případ ovšem častěji se stává a musí mít odstrašující účinek na sedláky, kteří by rádi svůj dobytek rozmnožili, avšak to opět není vinou obce, nýbrž platné finanční soustavy. Toto zabírání soukromého majetku za obecní závazky děje se také v Malorusku, kde ani není obce (miru) v ruském slova smyslu.

Druhý případ bývá vítanou zbraní těm, již si přáli, aby obec byla zrušena, ale mívá po mém mínění mnohem méně účinku na sedláky než obyčejně se myslívá. Abych této zbraní dodal co nejvíce váhy, chci předpokládati podobně těm, kdož jí užívají, že většina sedláků je úplně necitelna vůči všem nárokům práva a pravdy, že není žádné obecní víry, a že většina členů vždy jest připravena oloupiti menšinu, myslí-li, že si tím poslouží. Slovem, pustím se zřetele veškeré mravní ohledy, a obmezím se na prosté prozkoumání fakt. A co povídají nám tato fakta? V jižních krajích, kde není třeba hnojiti, znovudělení půdy děje se skoro každého roku. Čím dále na sever, lhůta stává se delší, a v severním zemědělském pásmu, kde hnojení jest nevyhnutelno, všeobecně jest znovudělení věc neznámá. V gubernii Jaroslavské ku př. obecní půda dělí se obyčejně na dvě části: hnojená půda rozkládá se blízko vesnice a nehnojená od vesnice vzdáleněji, a jen tato část často se dělí. Držení hnojené půdy jen zřídka se rušívá a jest-li nutno, vykázati dílec nové rodině, děje se to bez nejmenšího porušení ustálených práv.

Kdož tvrdí, že mir skutečně klade překážky hospodářskému pokroku venkovského obyvatelstva, dělí se na dvě třídy dle prostředků, jež navrhují k provedení náprav. Jedni míní, že zásada obecního majetku měla by se odkliditi, a obecní půda

že by se měla rozdrobiti na počet dílců, jenž by odpovídal skutečnému počtu rodin. Druzí navrhují, aby obec prozatím se zachovala, ale jednání její že by se mělo upravovati jistými zákonodárnými výměry. Oba tyto návrhy zdají se pochybeny. Naprosté zrušení obecního vlastnictví vzbudilo by asi hospodářskou revoluci, vůči níž osvobození nevolníků by bylo pouhou hračkou, a tuto revoluci pokládám z příčin dříve uvedených za zbytečnou. Nesdílím mínění těch, kdož jsou přesvědčeni, že obec zabrání vznikání proletariatu a ještě méně věřím oněm, kteří v ní vidí ochranu proti všem společenským zlům. Myslím spíše, že občasné rozdělování půdy, jež jest nyní hlavní její charakteristickou známkou, asi vezme za své. Však bylo by velikým pochybením, kdyby náhle a násilně chtělo se prováděti, co se vykvasí samopřirozeným průběhem věcí.

V této věci sedláci jsou nejkompetentnější soudci, neboť jediní mají praktickou známost účinků tohoto zřízení, a mezi těmi není nikdo, kdo by si přál jeho zrušení. Každá obec má již právo rozdělovati půdu na dílce, a vykazovati dílce rodinám neodvolatelně, avšak málo která obec, kromě těch, na něž vypadl hubenější díl, projevila chuť, této výsady užívati.

Návrh, aby jednání obce spravovalo se zákonodárnými výnosy, po mém mínění není lepší. Přijde ovšem doba, kdy zděděné názory, jež posud řídí toto jednání, osvědčí se nedostatečné a tehdy nastane potřeba, aby zákon obyčeje doplňoval se kladným zákonodárstvím. Doba ta ještě nepřišla, zřízení to má posud životní sílu a nepotřebuje zvláštního vedení. Rozumí svým prospěchům mnohem lépe než ti, kdož mu chtějí dávati zákony; a dovede ve své soustavě i po svém způsobu jed-

nání zaváděti takové změny, jichž prospěch jeho bude vyžadovati. Že je trnem v oku zarytým byrokratům, ovšem jest pravda, neboť jest to na Rusi jediné zřízení, které uniklo zhoubnému vlivu správního poručníkování, jediné zřízení, jež má samorostlý, samovolný, neodvislý život, a nepotřebuje čerpati galvanickou činnost z ústředních kancelářů. Však jest to zvláštní věc, dívati se na muže, kteří se pokládají za přívržence samosprávy, jak ze všech sil se namahají, aby zničili ten jediný kousek samosprávy, který na venkově posud se udržel. Veškeré ostatní organy samosprávy na Rusi jsou více méně umělé a jen na oko, a moc, která je utvořila, mohla by je zrušiti bez nejmenší překážky. Jen obecní zřízení má hluboké kořeny v tradicích, v obyčeji a v každodenním prospěchu lidu. Opětuji ještě jednou, že jen sedláci jsou nejpovolanější soudci v této věci, a ti mají všechnu příčinu se modliti, aby Bůh je uchránil jejich přátel a domnělých zastanců.

Konečně ocitujeme se u poslední skupiny kritiků a samozvaných opravářů; totiž u těch, již myslí, že sedlákům ve zlepšování hmotného prospívání překážejí obtíže ekonomické, jež na ně uvalila vláda, a kteří se domnívají, že nejlepším lékem by byla důkladná oprava nynější soustavy finanční, a dobře zřízené vystěhovalství do úrodnějších a méně zalidněných krajů. To jest ovšem nejjednodušší výklad celého zjevu, což jest velmi přirozeno, neboť vyznačuje pomoc velice snadnou. Kromě toho má to i zvláštnost, která ruské mysli vždy se líbí, svaluje totiž všechnu vinu na vládu a od vlády očekává nápravu zla.

Abychom mohli přiměřeně pojednati o tom, pokud nynější soustava finanční vůbec a spůsob vybírání daní zvláště zhoubně působí na blaho

sedlákův, bylo by třeba napsati celou knihu. Do takové práce prozatím nechci se dávati. V tomto vyměřeném rámci nemohu o té věci poskytnouti ničeho více, než několik vysvětlivek, jež snad rozeženou mlhu, která tento předmět obyčejně zahaluje.

Přímé daně v širším smyslu slova, jež sedláci platí, jsou dvojího druhu. Daně ve vlastním slova smyslu, a roční poplatky za půdu. Tyto dva druhy obyčejně se matou — snad úmyslně — ale mezi nimi činil se rozdíl.

Vlastní daně možno rozděliti na tři spůsoby: císařské, místní a obecní. První stanoví stát, druhé zemstvo či místní volená správa, a třetí obec. Všechny dohromady obnášejí as půl desáta ruble na jednoho mužského, a počítáme-li v každé rodině průměrně po půl třetí mužské hlavě, shledáme, že přiměřená přímá daň, vypadající na každou rodinu, obnáší asi dvacet tři a tři čtvrtiny ruble, či tři libry šterlinků (třicet zl.), což jest zajisté veliké břímě pro většinu selských rodin.

Poplatky z půdy vlastně ani nemohou se nazývat daněmi; neboť sedlák dostává za ně v užívání jistou část půdy. Ale mají přece ráz daní, neboť nebyly ustanoveny dobrovolnou smlouvou, ale uvaleny na sedláky bez jejich souhlasu zároveň s půdou. V některých krajích toto „uvalení“ jest výhodou, v jiných břemenem. V prvnějších, totiž v těch místech, kde pravidelný nájem převyšuje poplatky, sedlák může zbaviti se poplatků, vzdá-li se půdy.

V poslednějších, totiž tam, kde poplatky převyšují normalní nájem, sedlák nemůže si pomoci tímto spůsobem, neboť ani obec, ani jiný jednot-

livý člen nepřijal by dobrovolně půdu za takových podminek.

Můžeme tedy právem pokládati za daň část těch poplatků, která zbývá, odečte-li se obyčejný nájem půdy. Platí-li ku př. sedlák za díl své obecné půdy osmnáct rublů, kdežto deset rublů by bylo slušný nájem, můžeme směle pokládati zbývajících osm rublů za pouhon daň.

Nu, a tu smíme tvrditi, že v jižním zemědělském pásmu těchto krajností není. Půda má skutečně větší cenu než odváděné poplatky, a proto tyto nemohou vůbec považovati se za daň. Chceli sedlák se této zbaviti, odevzdá beze všech obtíží svou půdu obci anebo některému jejímu členu. V severním zemědělském pásmu ovšem jest málo míst, kde by sedlák takto mohl se zhostiti poplatků, neboť skoro vždy převyšují normalní nájem, a proto dlužno pokládati velkou jich část za přímou daň.

Přičte-li se tato část poplatků k vlastní dani, je z toho obnos příliš velký, aby jej unesl sedlák, jenž se živí jen vzděláváním půdy. Pokud tato břemena musí se platiti co rok, sedláci nemají žádné možnosti, aby hmotné své postavení zlepšili. Ano stav jejich stává se čím dále tím horší, neboť z úřadních výkazů vysvítá, že dobytka v těchto krajích ubývá, což jak známo má za následek špatnější hnojení a hubenější žně.

Jest tedy něco pravdy ve tvrzení, že přílišné daně jsou hlavní překážkou, s níž sedlák musí zápasiti — zvláště v pásmu severnějším — ale zda-li pak není nějaká všeobecnější příčina, která jim zabraňuje veškerý pokrok? Myslím, že jest, a pokusím se vysvětliti ji.

Rodiny selské byly za doby nevolnictví obyčejně velmi veliké. Zůstávaly nerozděleny dílem

následkem patriarchalních názorů, ale hlavně proto, že vidouce patrnou výhodu ve velkých rodinách, statkářové nedovolovali jim, aby se rozpadávaly na neodvislé jedinice.

Jakmile právomoc statkářova byla zrušena, nastalo ihned rozpadávání a šířilo se velmi rychle. Každý chtěl býti samostatný a za krátkou dobu každý statnější ženatý sedlák měl svůj vlastní dům. Již jednou jsem poukázal, jaký vliv tato okolnost měla na obecní samosprávu. Její vliv na hospodářský stav sedláků byl ještě horší. Vystavění a udržování dvou nebo tří domů místo jednoho nutně spůsobilo větší výlohy. Třeba míti na mysli, že velká rodina dovede spíše vzdorovati nějakému neštěstí než malá. Avšak to není nejhorší. Abychom porozuměli zcela škodlivému vlivu tohoto rozpadání se rodin, třeba uvážiti tento zjev ve spojení se zákonem emancipačním.

Zákon emancipační neudělil sedlákům tolik země, kolik by jí potřebovali, a má-li tedy sedlák jen zákonný svůj dílec, nemá na něm ani dosti práce, ani dostatečných důchodů. Kdyby rodina byla velká, tato potíž mohla by se snadno odstraniti. Jeden člen za pomoci ženy, švekruše nebo najatého dělníka mohl vzdělávati celou rodinnou půdu, kdežto ostatní členové mohli si vyhledávati zaměstnání jinde, a zasýlati domů peníze na daně nebo na jiné nutné vydaje.

Stává-li se každý statnější muž hlavou neodvislé rodiny, podobný spůsob domácího hospodaření je nemožný. Každá hlava rodiny musí buď zůstati doma, anebo svěřiti vzdělávání země své ženě. V prvním případě má velký přebytek prázdného času, nemůže-li si přibrati nájmem za mírnou cenu půdy někde v okolí, a v posledněj-ším případě žně dopadají vždy hodně smutně,

neboť žena jen zřídka dovede tak hospodařiti jako muž, ani kdyby neměla žádných jiných domácích povinností. Velká sháňka po orné půdě na blízku vesnic spůsobila tak známé „dříčské“ nájemné platy.

Jak tomuto zlu by se mělo odpomoci, nevím, ale myslím, že mohlo se to provésti pečlivou revisí finanční soustavy vůbec a poplatků z půdy zvláště. Kromě toho měla by se zříditi důkladná soustava vystěhovatelství, aby část sedláků se dostala z neúrodných krajů severních a západních do bohatších krajů východních.

Tyť jsou mé závěrky ohledně nynějšího ekonomického stavu osvobozených nevolníků. Jsou výsledkem dlouhého a trpělivého zkoumání, ale varuji čtenáře, aby je nepokládal za více než osobní názory nestranného badatele.

Ještě jedno slovo, co se týče budoucnosti. Myslím, že je mnohem méně příčiny k málomyslnosti, než obyčejně se myslí. Rusko právě nyní podstupuje velikou ekonomickou revoluci, a trpí tím zlem, jež obyčejně provází dobu přechodu. Dle smělého a v celku šťastného spůsobu, jímž rozřešilo těžkou záhadu osvobození nevolnictva, smíme důvěrně očekávati, že šťastně překoná i nesnáze agrarní, jež se mu naskytují.*)

*) Část této kapitoly je překlad z rukopisu E. N. Bezaka, uveřejněného ve „Věstníku Evropy“.

Kapitola III.

Nové soudní dvory.

(Soudní řízení za starodávna. — Nedostatky a zlořády. — Radikalní opravy. — Smírčí soudcové a měsíční sezení. — Pravidelné tribunály. — Úřad pro revisi. — Přispůsobení původního plánu. — Jak tato soustava pracuje? — Její rychlé zakořenění. — Soudní lavice. — Soud. — Porota. — Propouštění zločinců, již se přiznávají k zločinům. — Sedláci, kupci a šlechtici co porotcové. — Neodvislost a politický význam nových soudních dvorů.)

Po otázce nevolnické vyžadovala největší pozornosti správa soudní, která zabředla do kalu malomocenství a zkaženosti již těžko je vypsati.

Konání práva a spravedlnosti mělo v dávné Rusi jako v jiných primitivních státech ráz veskrze lidový. Stát byl posud ve svém dětství, a povinnost hájiti osobu, majetek a práva jednotlivců spočívala hlavně na těchto jednotlivcích. Svépomoc byla základem soudního projednávání a stát jen napomáhal jednotlivcům, aby práva svá hájili a mstili se na těch, kteří je zkracovali.

Rychlým rozvojem samovládné moci vše to se změnilo. Samovladařství usilovalo poháněti a spravovati společenský stroj svou vlastní silou bez všelikého jiného přispění, a pohlíželo řevnivě i podezřívavě na každé samovolné jednání lidu. Ústřední úřadové přivlastnili si tedy výlučné konání spravedlnosti, spojili ji s administrací, a vyloučili všecken veřejný dozor. Bohyně spravedlnosti uchýlila se z veřejného tržiště, uzavřela se v přitmělých síních, z nichž sporné strany i veřejnost pečlivě byly vyloučeny; obklíčila se tajemníky a písaři, již uváděli práva i nároky spor-

ných stran ve formy, dle vlastní své libosti; uvažovala dle vlastního úsudku důvody, jež sluhové její jí podávali, a vycházela ze svého úkrytu, aby prohlásila hotový svůj výrok, anebo aby potrestala obžalovaného, jehož byla shledala vinným Tato změna, ačkoli byla do jisté míry snad potřebná, měla velmi zlé následky. Soudní dvory, jež byly sproštěny veškerého dohledu sporných stran i veřejnosti, jednaly jak lidská přirozenost, není-li pod nějakým dozorem, vždy jednává.

Nespravedlivost, vyděračství, úplatnictví a porušenost zmohly se v úžasných rozměrech; proti nim vláda nevěděla si jiné rady, než té, že zavedla soustavu složitých formalností a chytrých pastí. Soudní zřízenci byli obklíčeni sítí nesčetných, spletitých pravidel, že se zdálo nemožno, aby někdo z nich se uchýlil s cesty práva a spravedlnosti. Nejpodrobnější pravidla byla vydána pro vyšetření skutků i svědectví. Každé svědectví a každý zákonný důvod, na němž rozhodnutí bylo vyřknuto, byly zaznamenány. Každý jednotlivý výkon v takovéto spletité při stával se předmětem formalního dokumentu a byl zapsán do rozličných rejstříků.

Každý dokument a rejstřík musel býti podepsán a stvrzen od rozličných úřadníků, kteří měli se míti vzájemně pod dozorem. Každé rozřešení mohlo postoupiti k vyššímu dvoru, a opětně projíti byrokratickým strojem.

Slovem zákonodárství zavedlo soustavu psané procedury nejsložitějšího druhu v přesvědčení, že veškeří omylové i všeliká nepoctivost stanou se nemožny.

Možno pochybovati, že tato soustava soudního jednání by mohla vůbec někde se osvědčiti. Zkušenost učí, že spravedlnost klesá v těch síních

z nichž zdravé ovzduší veřejnosti jest vyloučeno a že v nich bují přemnohé ošklivé rostliny nemalou silou. Netečnost, lhostejnost bezmyšlénkového cviku a nestoudná nepoctivost vkrádá se malými skulinkami těch ohrad, jež proti nim byly nastaveny, a posud nebyl nalezen způsob, jak tyto skulinky by se zapečetily. Pokus, aby se ucpaly rozmnožením formalit a odvolacích i revisijních dvorův jen ještě zvětšuje nudnost této procedury a zbavuje veškeré jednání veřejného dohledu. Jelikož pak sporné strany nemohou svobodně rokovati, práce soudcovská stává se nadmíru těžká. Má-li tato soustava vůbec proniknouti, musí opatřiti schopné, intelligentní a vzdělané právníky a postavení jejich musí býti takové, aby byli povznešeni nad všechnu úplatnost a porušitelnost. Však v Rusku nevyhovělo se žádné z těchto podmínek.

Místo aby vláda se snažila vychovati takovéto právníky, dopouštěla, aby soudcové volili se na krátkou dobu z lidí, kteří neměli nejen právnického, ale vůbec žádného vzdělání, kdežto úřad soudcovský byl tak bídně placen a stál tak nízko v obecné vážnosti, že bylo těžko odolávati pokušením přijímání darův.

Volení soudců volbou lidu byl pokus, aby dvorům se navrátil poněkud bývalý jejich lidový ráz, ale nemělo zdaru z příčin zcela jasných.

Volba v soudcovském zřízení jest prospěšna jen tolik, jsou-li dvory veřejné a jednání jednoduché, však jest velice škodliva, děje-li se jednání písemné a je příliš složité. A tak osvědčilo se to i v Rusku. Zvolení soudcové, kteří nebyli na svou práci připraveni a po krátké době snad měli již opět odstoupiti, zřídka nabývali vědomosti o zákonu a soudním jednání. Byli to vět-

ším dílem chudí, zahálčiví statkářové, kteří sotva podpisovali výroky, jež jim stálí úřadníci předkládali již hotové. I když soudce měl nějaké právní vědomosti, mohl jich zřídka užívati, neboť málo kdy osobně zkoumal látku, z nížto rozhodnutí mělo se sestaviti. Veškerou předběžnou práci, která byla ve skutečnosti nejdůležitější, vykonával menší úřadník pod vedením tajemníka soudního úřadu. V trestních případech ku př. tajemník zkoumal psané důvody — veškeré důvody se sepisovaly — vzal z nich nejdůležitější místa, sestavil je jak se mu líbilo, uváděl zákon, jenž po jeho mínění na tento případ se hodil, sestavil o všem tom zprávu a přečetl ji soudcům. Neměli-li soudcové v tomto případě osobního interesu, stavěli se vždy na stanovisko tajemníkovo. Jestliže tak neučinili, museli vykonati všechnu předběžnou práci opět znova sami, práci, kterou mnozí soudcové vykonati neuměli, a mnozí vykonat ani nechtěli. Spočívalo tedy veškeré rozhodnutí v rukou tajemníka a menších úřadníků, jimž svěřeno bylo sestavování celého případu. Však z pravidla ani tajemník ani podřízený úřadník nemíval tolik spůsobilosti, aby podobná moc se mu svěřovala.

Není ani třeba, abych se zmiňoval o tom, jakými prostředky hleděli rozmnožiti své nepatrné důchody a jak uměli tahati peníze z obou stran. Soudní úřadovny byly pelechy pletichářstva a taškářství.*)

Tyto zlořády a nešvary stávaly se tak zřejmy, že se donesly až k caru Mikulášovi a vzbudily v něm úmysl, opraviti veškeré soudcovské ústrojí

*) V seznamu starých knih vyskytuje se také hra s významným názvem: Div neslýchaný či poctivý sekretář.

K tomuto účelu trvající zákony byly sebrány, uvedeny v soustavu a vydány ve spůsobě zákoníka. Zároveň činily se návrhy k zjednodušení soudního řízení. Však práce šla ku předu jen zvolna a nacházela se ustavičně ve stavu zimomřivém, když pojednou byla oživena opravářským nadšením, jež zavládlo na počátku panování Alexandra II. Mezi tím co se rokovalo v gubernských výborech o otázce emancipační, rada státu zanášela se zkoumáním otázky, týkající se soudní opravy se stanoviska historického, theoretického a praktického i dospěla k závěrce, že posavadní zřízení musí se změniti od základu.

Komise, která byla ustanovena, aby se radila o této důležité věci, prohlásila se rozhodně proti posavadní soustavě a vytknula neméně než čtyřiadvacet radikalních vad. Pro odstranění jejich navrhovala, aby zřízení soudní zcela se oddělilo od ostatních odvětví správy; že by se měla vpustiti do soudních síní veřejnost, a v případech trestních že by měla rozhodovati porota; že smírčí soudní dvory by se měly zříditi pro menší přestupky a řízení v obyčejných dvorech aby co nejvíce se zkrátilo.

Tyto základní zásady byly vyhlášeny carským rozkazem v září roku 1862 půldruhého leta po vydání manifestu emancipačního, a 20. listopadu 1864 nové zákonodárství, osnované na těchto zásadách, nabylo císařského schválení.

Tato nová soustava, jako většina řádův upravených na rovné půdě, jest prostá a souměrná. Ráz stavby jest v celku rozhodně francouzský, avšak tu a tam je také znáti známky vlivu anglického. Však to není žádná otrocká kopie starší budovy; třebas jednotlivé části její byly sdělány dle vzorů cizích, přece celek jeví jakousi původnost.

Spodní část budovy sestává ze dvou velkých oddílů, zcela rozličných a od sebe neodvislých, totiž smírčích soudních dvorů a pravidelných soudních úřadů (tribunálů). Oba oddíly obsahují soud obyčejný a soud appelační. Svrchní částí budovy, klenoucí se nad oběma oddíly, jest senát či nejvyšší soud zrušovací.

Různou povahu obou neodvislých oddílů lze poznati na první pohled. Smírčí soudce rozhoduje o malichernějších věcech, jež nezahrnují žádné nejasné zákonné zásady, a jež bývá možno vyrovnati smířením; ty malicherné srážky a třenice, jež vznikají z každodenních poměrův. Pravidelný soud (tribunal) zabývá se důležitějšími záležitostmi, které se tykají cti nebo poměrů jednotlivce a rodiny, anebo které by více nebo méně ohrožovaly veřejný klid. Oba tyto druhy soudů byly zřízeny ve shodě s těmito výkony. V prvnějším řízení jest jednoduché a smířlivé, pravosudí obmezuje se na případy bagatelní, a soudcové jsou voleni volbou lidu z místního obyvatelstva. V druhém jest více „velebnosti a vznešenosti zákona“. Řízení jest přísnější a formalnější pravosudí, je neobmezené co se týče důležitosti případu, a soudcové jsou učení právníci, jež jmenuje vrchní soudce.

Pravosudí smírčích soudů obsahuje veškeré závazky a občanské přestupky, jež nepřesahují 500 rublů — asi 600 zl. — a všechny trestní záležitosti, v nichž zákonný trest nepřesahuje 300 rublův — asi 350 zl. — nebo uvěznění na jeden rok. Má-li kdo nějakou žalobu, může dojíti k smírčímu soudci a vyložiti mu záležitost ústně nebo písemně beze všech formalit. Je-li žaloba odůvodněna, soudce ihned ustanovuje den k projednání případu a obesýlá druhou stranu na

určitý den. Když ustanovená doba přijde, projednává se záležitost veřejně i ústně od stran nebo od zástupců, jež samy si ustanovují. Je-li to pře civilní, soudce navrhuje, aby se vyrovnala obapolným dohodnutím, a sám činí návrh k slušnému narovnání. Mnohé záležitosti vyřizují se tímto jednoduchým spůsobem. Nesouhlasí-li některá strana s vyrovnáním, nastává obšírnější jednání a soudce pronáší formalní rozsudek s udáním důvodů. V trestních věcech trest vždy vyměřuje se s ohledem na zvláštní trestní zákonník. Přesahuje-li suma 30 rublův — asi 40 zl. — anebo přesahuje-li trest pokutu patnácti rublů — asi 20 zl. — může se učiniti odvolání k smírčímu sjezdu (mirovoj sjezd).

V tomto případě obralo se za vzor spíše anglické než francouzské zřízení. Dle soustavy francouzské činí se odvolání od smírčího soudce — juge de paix — „tribunal d'arrondissement" (k okružnímu soudu) a smírčí soudové podřizují se tímto pravidelnému soudnímu úřadu. Dle soustavy anglické může se v jistých případech činiti odvolání od smírčího soudce k „obdobním schůzím" (quarter sessions). Ruské zákonodárství přijalo tuto poslednější zásadu a značně ji rozšířilo. Měsíčná schůze, sestávající se všech soudců okresu (ujezd) uvažuje odvolání z rozsudků jednotlivých smírčích soudců. Řízení je jednoduché a beze všech formalností jako u nižších soudů, ale příručí prokuratorův musí vždy býti přítomen. Tento úřadník pronáší své mínění v některých civilních a ve všech trestních případech ihned po rokování, a soud při pronášení výroku béře zřetel na jeho mínění.

V druhém velikém oddílu soudního zřízení — v pravidelných soudech jsou také soudy obyčejné

a soudy appelační (okružnyje sudy) a „sudebnyja palaty“ (soudní dvory).

Každý obyčejný soud má právomoc nad několika ujezdy, a pravomoc soudu appelačního zahrnuje několik krajů. Avšak poměr mezi vyšším a nižším soudem není v těchto dvou případech totožný. U soudu pravidelného veškeré civilní případy jsou podrobeny appelaci, ať se jedná o sumu sebe nepatrnější, a o trestních případech rozhoduje *konečně* nižší soud za pomoci poroty. V trestních případech soudní dvůr (sudebnaja palata) není dvorem appelačním, však jelikož bez jeho svolení nemůže se zaváděti žádné pravidelné trestní stíhání, vykonává do jisté míry dozor nad výnosy nižších dvorů.

Poněvadž nelze sobě mysliti, že obecenstvo širší by se zajímalo o podrobnosti civilního řízení, odbudu tento předmět jen ještě poznámkou, že v obou oddílech pravidelného soudu aspoň tři soudcové vedou přelíčení, že sezeni jsou veřejná, a ústní rokování se strany povolaných obhajců jest důležitou částí řízení. Však dovolím si pohovořiti poněkud obšírněji o změně, která se stala v řízení trestním, poněvadž tento předmět není tak technický, a může i nezasvěcence zajímati.

Řízení trestní až do nedávných soudních oprav bývalo tajné a inkvisitorní. Obžalovaný měl málo příležitosti k obraně, avšak na druhé straně stát zaváděl co nejvíce formálních opatření, aby nebyl odsouzen nevinně. Praktický následek toho byl, že nevinný mohl ztráviti ve vazbě léta, dokud úřadové nenabyli jistoty o jeho nevině, kdežto prohnaný zločinec mohl do nekonečna prodlužovati své odsouzení.

Ti, jimž bylo svěřeno sestavování návrhů

k opravám, studovali dějiny trestního řízení v cizozemsku, a tu shledali, že skoro každá evropská země zakusila zla, jímž trpělo i Rusko, a že jedna země podruhé dospěla k přesvědčení, že nejúčinnějším prostředkem proti tomuto zlu je, aby se poskytlo co nejvíce příznivé půdy žalobci a co nejméně žalovanému, i aby vybojovali svůj spor všelikými zákonnými prostředky, jež se jim uzdají.

Dále dospělo se i k poznání, že dle nejkompentnějších cizích autorit jest velmi radno, aby rozhodnutí v této novější formě soudního zápasu ponechávalo se porotě volené z vážených občanů. Rusko tedy mělo před sebou jasně zkušenost jiných národů a rozhodlo se bez váhání, že jich užije.

Orgány pro stíhání domnělých zločinců byly pečlivě odděleny od soudců na straně jedné a od policie na druhé. Bylo také zavedeno ústní řízení mezi veřejným žalobcem a rádcem žalovaného, jakož i vyslýchání svědků; porota stala se podstatným činitelem trestního přelíčení.

Jestliže smírčí soudce nebo pravidelný soud pronesli výrok, není proti němu odvolání v přísném smyslu slova, ale může se podati žádost za nové prohlédnutí případu na základě nějakého technického pochybení. Dle francouzského výrazu nemůže být žádného odvoláni (appel) ale zrušení (cassation). Nebyl-li zákon správně vykládán, událo-li se nějaké opomenutí nebo přestoupení podstatných zákonních formalit, mohla strana, jíž křivda se spůsobila, zažádat, aby její případ znovu se projednal. Však to dle francouzských soudních názorů není odvolání. Dvůr kasační (Cour de Cassation) nepouští se do podstatnějších případů, ale rozhoduje toliko o otázce, zdali důležitější formality náležitě byly zachovány, anebo byl-li

zákon správně vykládán. Najde-li při vyšetřování, že rozřešení nebylo zcela bezzávadné, nerozhoduje v případu sám, ale vrací ho k novému projednání. Dle novější ruské soustavy senat jest jediným dvorem kasačním pro soudce smírčí i pro soudy pravidelné.

Senat tedy jest řidič veškeré soudní soustávy, ale činnost jeho čistě upravující. Beře na vědomost, co se mu předkládá a poskytuje stroji hybací sílu. Kdyby činnost nižších soudů vázla nebo uvázla nadobro, zůstalo by to senatu úplně neznámo, a nemohl by si toho úřadně ani všímati.

Proto se pomýšlelo, aby samovolná životní síla nižších soudů se poháněla; a k tomuto účelu byla utvořena zvláštní soustředěná soudní zpráva,*) jíž v čelo postaven ministr spravedlnosti. Ministr jest „nejvyšším prokuratorem“ a má podřízence u všech soudů. Původní úkol této opravy je opatrovati moc zákona, vyšetřovati a napravovat veškerá porušení soudního řádu, hájiti prospěchův státu jakož i těch osob, jež jsou úřadně uznány za neschopné, aby projednávaly své záležitosti samy i aby ve všech trestních věcech vystupovala co veřejný žalobce. Kromě toho nabyla dílem zákonodárstvím, dílem okolnostmi ještě jiných úkolův o nichž promluvím, až budu pojednávati o samosprávě a neodvislosti soudů.

Tato velkolepá budova zdá se nám celkem a zdaleka zcela souměrná avšak přihledneme-li blíže, vyjde na jevo, že zdánlivý soulad byl docílen pomocí slepých oken, falešných dveří a jiných umělých klamavých prostředků.

*) Spisovatel na tomto místě vyznává, že neměl vhodnějšího slova než „court of revision“ a že je sobě vědom, že není zcela jasné. Překladatel nechce činiti větších nárokův na důkladnost než spisovatel.

Ano kromě všeho toho jsou i patrné známky, že plán býval měněn, když byl již prováděn. Ačkoli práce tato trvala jen asi půl tuctu let, sloh hořejší části liší se od dolejší. jako bývá u katedralních gotických chrámů, které byly stavěny po několik století. Však tomu není třeba se diviti, neboť nastala i v názorech úřadního světa veliká změna za tuto krátkou dobu. Opravy počaly se rojiti za času slepé nadšenosti pro pokročilé liberalní idey, nekonečné víry ve vědu a bezvýminečné důvěry ve veřejnou poctivost — za doby, kdy se myslilo, že každý člen společnosti dobrovolně přispěje k obecnému dobru, jen kdyby se do toho nepletli úřadové, jako to činili posud. Lidé, kteří měli v živé paměti přísné panování Mikulášovo, pomýšleli mnohem více, jak by ochránili práva jednotlivce, než o zachování veřejného pořádku, a pod vlivem panujících socialistických ideí provinilci byli pokládáni spíše za nešťastné, bezděčné oběti společenské nerovnosti a nespravedlivosti.

Vše to počalo se později měniti, neboť mnozí počali rozuměti, že svoboda snadno se může zvrhnout v nevázanosť, že si energie společnosti ulevuje prázdnými slovy a že jest třeba jisté hierarchické kázně, aby veřejná správa se udržovala v pohybu. Proto shledalo se v roce 1864, že nelze prováděti až do krajnosti všeobecné zásady, jež byly prohlášeny v roce 1862. I v těch oborech zákonodárství, které již skutečně se nacházely v činnosti, dostavila se potřeba nepřímých a zakrytých změn. Uvedeme jednu. V roce 1860 trestní vyšetřování bylo odňato policii a přeneseno na „soudní vyšetřovatele“ (suděbnyje sledovatěli), již byli zcela neodvislí od veřejného žalobce, a kteří nemohli býti sesazeni, kromě jestliže

pravidelný soud usvědčil je z nějakého provinění. Tato oprava spůsobila s počátku mnoho radostí a mnoho nadějí, protože se jí stanovila hráze proti tyranii a útisku policie a proti libovůli vyšších úřadníků. Avšak vady této smlouvy brzo vyšly na jevo.

Mnozí „suděbnyje sledovatěli“ věděli, že v této své neodvislosti nebudou potahováni k odpovědnosti, nedopustí-li se nějakého příliš křiklavého nezákonního činu, a proto oddávali se nečinnosti a upadali v nedbalost. V takových případech bývalo těžko, ne-li nemožno někoho odsouditi, neboť nedbalost musí se objevit v ohromných rozměrech, aby se stala zločinem a proto ministr byl nucen zavésti spůsob jmenování „dočasných sledovatelů“, již neměli císařského potvrzení a které tedy mohl každou chvíli propustit. Avšak je zbytečno, zabývati se těmito theoretickými nedostatky. Důležitější otázka, která zajímá širší obecenstvo je ta: Jak tato zřízení působí v těch místních poměrech, v nichž se nacházejí?

Tato otázka je zajímavá nejen pro Rusy, ale všechny, kdož se zabývají socialní vědou, neboť se tím nabývá mnoho světla ohledně toho těžkého předmětu, jak totiž prospívají zřízení, která byla přenesena na cizí půdu.

Mnozi myslitelé se domnívají, a to ne bezdůvodně, že žádné zřízení nemůže působiti blahodárně, není-li plodem předcházejícího historického vývoje. Zde naskytuje se nám příležitost prozkoumati tuto theorii ze zkušenosti. Tato nová soudní soustava jest umělým výtvorem provedeným ve shodě se zásadami, jež vypracovali cizozemští právníci. Vše, co se mluvilo o vypracování projektů se stanoviska historického, byla jalová řeč, neboť jich sestavitelé nadobro vyhladili trvající

zřízení. Jestliže upravení veřejného ústního soudního řízení i poroty bylo vracením se ke zřízení starodávnému, tedy to bylo navrácení se k něčemu, co již dávno bylo upadlo v zapomenutí. Pamatovali se na ně snad starožitníci, ale pokusy o jeho vzkříšení nečinily se. Jeden spůsob ústního jednání ovšem se udržel v zákonníku, ale i to upadlo v zapomenutí a nedošlo ani povšimnutí se strany těch, již na nové soustavě pracovali.*)

Maje co nejméně důvěry ve zřízení, jež vznikají hotová ve hlavách samovládných zákonodárců, domníval jsem se, že toto nové soudní zřízení, jež vypadá tak pěkné na papíře, bude asi ve skutečnosti skoro bezcenné. Hlubší pozorování pak nepotvrdilo tento můj pessimistický názor. Naopak shledal jsem, že tato nová zřízení, ačkoli posud nezapustila hlubokých kořenů, a jsou daleka toho, aby byla dokonalá v lidském smyslu slova, účinkují podivuhodně dobře, a že spůsobila v zemi nad míru mnoho dobrého.

Ačkoli od zavedení těchto oprav neminulo ani dvě desítiletí, smírčí soudcovství, jež možno nazvati nejnovější částí tohoto zřízení, ujalo se tak dobře, jako by bylo trvalo po několik pokolení. S počátku ani obecenstvo, ani soudcové neměli pravého pojmu o pravém významu těchto soudů. Mnozí sedláci pohlíželi na smírčího soudce jako na laskavějšího statkáře starého patriarchalního rázu a svěřovali mu své svízele i žalosti v naději, že jim nějak bude nápomocen.

Někdy svěřovali mu nejtajnější domácí a man-

*) Poukazuji na tak zvaný „sud po formě“, zavedený úkazem Petra Velikého v roce 1723. Byl jsem velice překvapen, když jsem jej v zákonníku našel.

želské záležitosti, jichž žádný soud nemůže si všímati a někdy domáhali se splnění smluv, jež zřejmě odporovaly zákonu i obyčejné mravnosti. Někteří soudcové dopouštěli se opět jiných poklesků. Domnívajíce se, že jest jejich posláním, aby vykořeňovali názory a zvyky utvořené a vypěstované nevolnictvím, užívali svých úřadů k tomu, že udíleli naučení v lidumilném liberalismu a se zvláštní zlomyslnou zálibou dotýkali se citů, ano i hmotných prospěchův těch, jež považovali za nepřátely dobré věci. Ve sporech, vznikajících mezi pánem a služebným, mezi zaměstnavatelem a dělníkem smírčí soudcové pokládali za svou povinnost, stavěti se proti tyranii kapitálu, a pletli si svůj soudcovský úřad se socialním reformatorstvím. Avšak tyto mylné názory lidu a poklesky soudců stále řídnou a za nedlouho asi budou náležeti minulosti. Pravidelné soudy také se ujaly v době neobyčejně krátké. Soudcové nejsou sice hlubocí právníci a často nedostává se jim té nevášnivé klidnosti, kterou jsme uvykli vídati u soudce, ale jsou to alespoň poctiví, vzdělaní lidé, mající slušné právnické vědomosti. Vyskytující se u nich nedostatky lze vysvětliti tím, že poptávka po zběhlých právnících byla mnohem větší, než zásoba, a že vláda byla nucena, ustanovovati mnohé muže, kteří by za obyčejných. okolností jistě nebyli o podobná místa se ucházeli Na počátku roku 1870 bylo u tehdejších dvaatřiceti krajských soudů 227 soudců, z nichž 44 nemělo pražádného právnického vychování. Ano, mozí předsedové právnické školy nikdy ani neviděli. Soudy nabudou celé své působnosti, až budou ustanovováni za soudce mužové, kteří nabyli náležitého vzdělání i praktické zkušenosti v soudních záležitostech. To časem se stane,

a již lze s důvěrou předpověděti, že příští pokolení soudců bude mnohem připravenější a způsobilejší než byli předchůdci.

Přejdeme-li od soudu k advokátovi, nenacházíme příčiny k spokojenosti. Nová soustava nemůže zdárně pracovat bez nadaných, ctihodných a spolehlivých advokátů a takoví posud se nevyskytli. V trestních věcech může býti rádcem kdokoli. V civilní praxi json dva druhy advokátů. Pravidelní obhájcové (prisjažnye poverennyje) a ti, jimž pouze je dovoleno. Onino vždy bývají právníci, tito nepotřebují žádné způsobilosti kromě zkoušky, která však je pouhou formalitou. V obou těchto třídách jsou mužové schopní k vykonávání svých povinností, ale i přemnozí z pravidelných advokátů by se měli seznámiti s prvopočátky soudního rokování.

Především pak je třeba, aby se naučili tomu prostému pravidlu, neuchylovati se od žaloby. Stávát se velmi často, že zvláště v případech, budících veřejnou pozornosť, advokát nedovede odolati pokušení, aby se nezablýskal nabytými vědomostmi, a nedovolával se zákonodárství francouzského, německého i anglického, čímž ovšem nepřispívá k vysvětlení věcí. Touto slabostí vynikají zejmena lidé mladší, což se vysvětluje nynější soustavou soudcovského vychování. Místo aby profesoři pečlivě vykládali zákony domácí, pouštějí se do nejasných rozborů a kritik i do poukazování na cizí zákonodárství; následkem toho studující pak nabývají jen zmatené směsi všeobecných zásad, cizích soustav, soudní filosofie i politické ekonomie a co nejméně dokonalé známosti skutečných zákonův i jednání ruských.

Se stanoviska mravního stav advokátský nejeví se také valně příznivě. Nenáležím k těm,

kteří by pokládali advokáta za velikého taškáře proto, že hledí kryti slabé stránky svého případu, a užívá zcela zřejmě všelijakých úskokův, ovšem jsem toho mínění, že advokát by si měl býti vědom své cti a důstojnosti, a že by měřítko jeho mělo být co nejpovznešenější. Avšak tu zdá se mi, že toto mravní měřítko nachází se u ruských advokátů teprvé v samém zárodku a že všichni bez výminky jsou proniknuti duchem kupeckým, vydíračským a hrabivým. Advokát obyčejně uzavírá se svým svěřencem formalní smlouvu, dle které má dostati velmi štědrou náhradu, jestliže vyhraje a mírnější, jestliže prohraje. V případech trestních se obyčejně výslovně ujednává, že odměna se vyplatí v opáčném poměru k přísnosti trestu. Žalovaný slibuje ku př. po dlouhém smlouvání, že zaplatí advokátu 10.000 rublů, bude-li propuštěn, 5000 rublů, dostane-li vězení na jeden rok a 1.000 rublů, bude-li poslán do Sibiře. Advokát pak se vynasnažuje, aby mu hodná část této slíbené sumy byla vyplacena napřed. Avšak to není ještě nejhorší. Advokáti nejen prodávají své služby co nejdráže, ale často také užívají nectných prostředků, aby tu cenu vyhnali do výše.

Nejobyčejnější spůsob bývá ten, že nahání svému svěřenci strach živým vypisováním a líčením nebezpečí, jež prý mu hrozí. Jiný spůsob bývá ten, že se na svěřenci požadují mezi jednáním značné částky peněz, aby se mohly „podmazat“ důležitější úřadní osoby. Oba tyto spůsoby potkávají se na neštěstí se zdarem. Starý názor, že pře a trestní řízení nejsou nic než těžká hra, v níž vítězství musí vždy připadat nejprohnanějšímu hráči bez ohledu na právo a spravedlnost, jest posud zakořeněn v myslích lidu. Proto panuje v lidu, zvláště v nevzdělané třídě kupecké,

skoro dětinská víra ve všemohoucnost vyhlášených advokátů, z nichž mnozí hledíce co nejvíce využitkovat této důvěry k vlastním účelům, nahromadili ohromné jmění v nejkratší době.

Úmluva mezi advokátem a svěřencem udržuje se obyčejně v tajnosti, a vyjde-li z ní něco velmi ošklivého na jevo, nebudí to mnoho pozornosti nebo nevole. Veřejné mínění je v Rusku tak mírné v tomto ohledě, že nepodkopávají dobrou pověst skutky, které by v Anglii vydaly advokáta všeobecné potupě.

Ovšem objevily se i v tomto ohledě známky obratu k lepšímu. V Petrohradě i v Moskvě advokáti založili spolek, jejž spravuje rada, která udílí důtky a vylučuje ze stavu advokátského ty, již se byli dopustili křiklavého jednání. Avšak podobné prostředky nemohou míti trvalejšího a hlubšího účinku, jestliže jim nenapomáhá veřejné mínění.

Ze všech nedávných soudních novot je snad nejzajímavější porota.

Na počátku opravářského ruchu uvedení poroty do soudní organisace vzbudilo ve vzdělanější třídě veliké nadšení. Zřízení toto mělo tu dobrou pověst, že je „svobodomyslné“ a že je schvalují nejvyhlášenější autority trestního právnictví. Již to mu pojistilo příznivé přijetí a vzbudilo ohromné naděje, co se týče blahodárných jeho účinků. Desítiletá zkušenost dostačila, aby nadšení toto vychladlo, a již nyní ozývají se hlasové, že zavedení poroty bylo velikou chybou. Nyní teprvé mnozí dokládají, že ruský lid ještě není zralý pro podobná zřízení a toto mínění šíří se pomocí rozličných anekdot.

Jedna porota prý pronesla výrok „*Nevinen*“ s polehčujícími okolnostmi, a jiná, která nemohla

dospěti k rozhodnutí, táhla hřebí před svatým obrazem, a vynášela výrok dle tohoto výsledku. Kromě toho porotcové prohlašují každého za nevinna, jestliže obžalovaný úplně a formálně se přizná. Pokud tyto anekdoty jsou pravdivé, nechci rozhodovati, avšak osměluji se tvrditi, že takové případy — jsou-li jaké — jsou příliš řídké, aby mohly opravdově ohrožovati porotní zřízení. Avšak o tom, že porotcové uznávají za nevinna toho obžalovaného, jenž svůj zločin vyznává, nelze pochybovati, a proto všímneme si blíže tohoto zjevu.

Mnohým Angličanům to snad dostačí, aby dokázali, že ruská společnost není posud pro toto zřízení zralá, ale než se přidáme k podobnému mínění, prozkoumáme poněkud blíže ruské trestní zřízení co celek.

V Anglii ponechává se soudu veliká volnost vyměřování trestu. Proto porota obmezuje se na otázku, o níž se jedná, a ponechává soudci uvažování polehčujících okolností.

V Rusku porota má zcela jiné postavení. Ruský zákon dopodrobna vyměřuje trest každému jednotlivému druhu zločinů, a neponechává soudci skoro žádné volnosti. Porota ví, že pronese-li výrok „vinen“, obžalovaný bude trestán dle zákoníka. Avšak tento zákoník sestaven byl z velké části dle zákonodárství cizího, je založen na názorech zcela rozdílných od názorů ruského lidu, a v mnohých případech vyměřuje přísný trest na skutky, jež po mínění ruského lidu jsou pouhé poklesky, anebo které jsou úplně omluvitelné. I v těch věcech, ve kterých zákoník se shoduje s národní mravností, vyskytují se výminečné případy, v nichž „nejvyšší právo bývá nejvyšším bezprávím“. Mysleme si ku př., že v některé vesnici vyšel oheň, jako se stalo za mého vědomí, a že

starosta obecní, dopálen netečností nebo leností mladších spoluvesničanů, přestoupí meze své právomoci, vytknuté zákonem, a přidá k svému napomínáni a vybízení několik notných pohlavků.

Ten člověk se zajisté nedopustil žádného ohavného zločinu, a tak také soudí sedláci; ale kdyby byl žalován a odsouzen, jistě by propadl paragrafu, jenž ho odsuzuje do vyhnanství na mnohá leta. Jak si má porota v takovém případě počínati? V Anglii by mohla jednoduše prohlásit „vinen“, a soudce by sám uvážil veškeré polehčující okolnosti; avšak v Rusku tak jednat nemůže, neboť ví, že soudce musí odsoudit obžalovaného dle trestního zákonníka. Z této obtíže jest jen jediné vyváznutí, totiž prohlášení „nevinen“, a ruská porota obyčejně se přidržuje toho spůsobu, což budiž řečeno k její cti.

Porota tedy napravuje nespravedlivost trestního zákonodárství. Někdy bývá ovšem pravda, že zabíhá v tomto ohledě příliš daleko, ale takové případy jsou řídké. Vím sám jen o jediném, jenž mně byl zaručen. Žalovaný byl usvědčen z těžkého zločinu, ale jelikož byl právě svatvečer velikého svátku, byl prohlášen za nevinna. Porota totiž myslila, že vykonává křesťanský skutek, prohlašuje-li usvědčeného zločince za nevinna!

Zákonodárství ovšem pokládá podobné jednání za zlořád, jejž hledělo předcházeti tím, že pokud možno porotě zatajovalo trest, který očekává žalovaného, bude-li odsouzen. Právě proto zapovídá obhájci obžalovaného sdělovati porotě, jaký trest zákonník předpisuje pro dotyčný zločin. Toto důmyslné opatření nejen mijí se s účelem, ale mívá ještě zcela opačný účinek. Jelikož porota neví, jaký trest asi bude, a obávajíc se, aby nedopadl příliš krutě, prohlašuje za nevinna zlo-

čince, jehož by byla odsoudila, kdyby trest jí býval znám. Jestliže se porota nechala takřka lapit, a shledává, že trest jest skutečně přísnější než se domnívala, může se vymstit za to v následujících případech. Sám vím o jednom podobném případě. Porota uznala žalovaného vinna přestupkem, jejž sama považovala za lehký, který však dle zákoníka měl za následek sedm let nucené práce v dolech! Porota byla tak překvapena a postrašena tímto neočekávaným následkem svého výroku, že tvrdošijně prohlašovala „nevinen“ vůči nejjasnějším důkazům všechny provinilce, kteří před ní se octli.

Nedostatky, skutečné nebo domnělé, nynější soustavy připisují se obyčejně převaze selského živlu v porotách. Toto domnění, jež mnozí sobě dělají hned s předu, zdá se tak zřejmé, že ani nepotřebuje potvrzení. Sedláci jsou většinou velice nevědomi, a proto se myslí, že nedovedou zvážiti důkazy.

Taková závěrka jest ovšem jednoduchá; ale po mém mínění není správná. Sedláci mají ovšem málo vzdělání, ale za to mají mnoho zdravého smyslu a zkušenost dokazuje — a mnozí soudcové sami mně to dotvrdili, že selská porota má ještě své zvláštnosti, a snad bude zajímavo, uvedeme-li některé z nich.

Předně, každá porota sestavená se sedláků jedná dle jakéhosi patriarchalního způsobu, a nehledí si vždy důvodů, jež se jí podávají. Členové její dělají si úsudek, jako činívají lidé v obyčejných poměrech života, a podlehají vlivu se strany těch, již jsou s obžalovaným osobně známi. Zná-li ho několik porotců co člověka špatného, má málo naděje, že vyklouzne, třeba by dokonalých důkazů proti němu ani nebylo. Sedláci ani nechápou,

že by měl vyhlášený darebák vyváznouti proto, že schází nějaký háček ve svědectví, nebo že byla nějaká soudní formalita opomenuta. Názory jejich o soudním řízení jsou celkem dosti primitivní. Jejich názorům o společnosti řádně zřízené odpovídá nejlépe ten spůsob, jehož se přidržují při jednání proti provinilcům dle řádu obecního. Obec (mir) může bez formalního přelíčení poslati kteréhokoli svého ničemného člena na Sibiř.*)

Takové souhrnné a všech formalností prosté jednání sedlákům velice se líbí. Nemohouť rozuměti, že známý lotr smí sobě koupit advokáta, který by ho hájil, a výmluvnost takového koupeného obhajce má na ně velmi nepatrný účinek: zdá se jim to totožné s podplácením soudce.

Za druhé sedláci jsou co porotcové velmi přísní ve věcech, jež se týkají zločinů proti majetku. K tomu je povzbuzuje prostě pud sebeobrany. Jsouť ustavičně na milosti zlodějů a jiných nešlechetníků. Obývají v dřevěných domech, jež snadně se zapalují. Do jejich stájů dostane se i dítě a za noci bdí nad vesnicí starý muž, jenž nemůže býti zároveň na několika místech, a často usne i na tom místě, kde bývá. Policejního zřízence bývá zřídka viděti a to teprvé, až kdy zločin byl spáchán. Několik chytrých koňokradů může přivésti na mizinu celé rodiny, a žhář zahubí z pomsty celou vesnici. Z těchto příčin

*) Když jsem psal o zřízení obecním, zapomněl jsem na toto důležité právo, jež náleží obcím. Takto na Sibiř vyslaní sedláci nepřicházejí do dolů, ale usazují se v neobydlených krajích za Uralem. Jestliže obec tohoto práva často neužívá, je to proto, že musí platiti veškeré spojené s tím výlohy, anebo že nešlechetník dověděv se o chystaném mu trestu, by zapálil celou vesnici.

porotci bývají velice přísní vůči loupežníkům, zlodějům a žhářům a chce-li si veřejný žalobce pojistiti potrestání vinníka, hledí, aby v porotě zasedalo co nejvíce sedláků.

Co se týče rozličných podvodů, sedláci jsou mnohem povolnější, proto že snad ve své mysli nedovedou jasně rozeznati hranici mezi poctivostí a nepoctivostí v záležitostech obchodních. Mnozí jsou toho mínění, že obchod ani nelze provozovati bez chytráckých úskoků a proto šidba pokládá se za přestupek lehký. Navrátí-li se vyšizené peníze majiteli, zločin pokládá se za úplně odčiněný. Přivlastní-li si vesnický starosta obecní peníze a vrátí je než věc se dostane k soudu, může býti volen za starostu opět.

Stejnou ohlednost sedláci dávají na jevo vůči zločinům proti osobní bezpečnosti, ukrutnosti atp. To se dá snadně vysvětliti. Jemná citelnost a hluboký soucit s tělesnými útrapami jsou výsledkem jistého stupně blahobytu a intellektuelní i mravní vzdělanosti, a ruskému sedláku nedostává se jednoho i druhého. Kdo měl příležitost pozorovati sedláky, musel býti překvapen jejich lhostejností vůči tělesné bolesti, ať se týká těla jejich, nebo těla jejich bližního. Ve rvačce rozbíjejí si hlavy a zasazují si rány, aniž by kdo z diváků zakročil. Nepocházejí-li osudné následky, nenapadá sedláku, aby věc oznámil úřadům, anebo aby některý ze rváčův se dostal na Sibiř. Lehčí rány hojí se samy a jestliže ten, jenž je byl utrpěl, nemá z toho žádné škody, nedopouští se přestupník takového zločinu, jako ten, jenž uvádí rodinu na mizinu.

Takovéto názory ovšem nelíbí se lidem citlivějších civů, ale je v nich přece zrnko prosté, neumělé moudrosti. Vzdělaní lidé pokládají zajisté

za nejohavnější ukrutnost tu, jíž muž dopouští se na své ženě, ale ruský sedlák nepohlíží na tento zločin příliš příkře, jeť si ještě od pradávna vědom svých manželských práv. Národní pořekadla také nevynikají zváštní šetrností vůči křehčímu pohlaví.*)

Tyto mravní názory jsou výsledkem zevnějších okolností a nikoli národní povahy, neboť se nevyskytují v třídě kupecké, která skoro vesměs pochází z rodu selského. Ano kupci jsou mnohem přísnější vůči zločinům proti osobě, než proti majetku. Vysvětlení toho je velmi snadné. Kupec má dosti prostředků, aby svůj majetek uhájil, a utrpí-li škodu krádeží, nezasazuje se mu tak příliš krutá rána. Za to vyniká mnohem větší citlivostí co se týče tělesného násilí, neboť ačkoli nemá většího duševního a mravního vzdělání než sedlák, je přece zvyklý pohodlí a blahobytu, jímž přirozeně vyvíjí se citlivost pro fysické bolesti.

Co se týče šidby, kupec je právě tak shovívavý jako sedlák. To ovšem mnohému bude se zdáti divno, neboť podvodné jednání časem podkopává veškeré základy obchodu. Ruští kupci však k tomuto názoru ještě nedospěli, a poukazují na nejbohatší členy své třídy, kteří se domohli bohatství jen taškářstvím. Samuel Butler již dávno řekl, že zatracujeme jen ty hříchy, ku kterým sami nemáme chuti.

Jelikož zevnější poměry mají málo, nebo pražádného vlivu na náboženské názory kupců i sedláků, obě třídy velmi přísně posuzují ty skutky, jež se pokládaji za zločiny proti Božství. Proto

*) Z mnohých uvedu jen některá: „Deset ženských má dohromady jen jednu duši.“ „Žena nemá duše, ale jen páru.“ „Dlouhé vlasy, krátký rozum.“

v případech rouhání atp. porota pronášívá zřídka „nevinen“ nebyla-li sestavena ze vzdělanějších mužů. Porotcové z tříd vzdělanějších neřídí se ve svých výrocích názory theologickými, ale často se ocitují bohužel pod vlivem názorů zcela jiných. Tak ku př. se stává, že porotce prošel některým vyšším učilištěm a má o hodnotě důkazu nauku svou vlastní, anebo je proniknut názorem, že je lépe, aby tisíc lidí vyvázlo, než aby jeden nevinný byl odsouzen, nebo se hlásí k citlivůstkářské lžilidumilnosti a je pevně přesvědčen, že tresty jsou zbytečné, poněvadž provinilce nepolepšují, a druhých od zločinů neodstrašují; slovem, pozbyl duševní rovnováhy a octnul se v té mravní motanici, v které Rusko se nachází nyní. V Anglii, Francii nebo v Německu by takový jednotlivec měl málo vlivu na své spoluporotce, neboť v těchto zemích jen nemnozí si nechávají podvraceti zděděné názory; ale v Rusku, kde i nejprvopočátečnější mravní názory jsou velmi hybné a nestálé, člověk podobného rázu může svésti celou porotu. Nejednou jsem slyšel, jak někteří porotcové se vychloubali, že svedli ostatní porotce, aby prohlásili „nevinen“ v případech, kdy bylo dosti důkazů proti žalovanému jen z té příčiny, že každý trest je zbytečný a barbarský. Při takovémto stavu věcí nemohl bych si přáti, aby byl na Rus zaveden anglický obyčej, dle něhož se žádá na porotě usnešení jednohlasné.

Ještě slovíčko ohledně neodvislosti a politického významu nových soudních úřadů. Jakmile vznikla otázka o soudních opravách, mnozí doufali, že nové soudy dostanou úplnou samosprávu i skutečnou neodvislost a tím že utvoří základ politické svobody. Ty naděje neuskutečnily se jako mnohé jiné přeludy této zvláštní doby. V theorii

ovšem poskytnula se jim značná míra samosprávy i neodvislosti.

Zákon stanovil, že žádný soudce nemůže býti sesazen, není-li usvědčen z určitého zločinu, a že soudové mají navrhovat kandidáty na uprázdněná místa; avšak veškerá podobná práva mají málo praktického významu. Nemůže-li ministr soudce sesaditi, může ho zbavit veškerého povyšování řádův nebo podobných věcí, a může ho nepřímým spůsobem donutiti, aby zadal za své propuštění. Mají-li soudní úřadové posud práva navrhovat kandidáty, má je také ministr, a tím ovšem může si pojistiti jmenování kandidáta vlastního. Pod vlivem této soustředivé síly, která jest v každé byrokracii prokuratoři stali se mnohem důležitějšími osobami, než předsedové soudů a neodvislost soudců není nic než prázdné slovo.

Že vláda takto obmezila samosprávu a neodvislost soudů, považuje se za ohavný hřích proti duchu svobody a pokroku. To jest ovšem do jisté míry pravda, ale já nemohu tvrditi, že by toho bylo co litovati. Samospráva jest zajisté výborná věc a bylo by jí třeba zvláště v Rusku, ale není žádným divotvorným prostředkem a mívá jen zřídka dobré ovoce u lidu, jenž jí neuvykl. Pokusy, jež posud v Rusku se dály, nebyly valně povzbuzující, zvláště na universitách, jenž ve mnohém ohledě se podobají soudům. Kdo zná tajné dějiny universit za několik posledních let, sotva bude tvrditi, že by účinnost místních soudů nutně vzrostla, kdyby se jim poskytlo více neodvislosti a samosprávy. Neodvislost jejich by nemohla míti žádného politického významu, pokud vláda smí užívati tak zvaného administrativního opatření. Až vzdělanější třídy nabudou více pravé samostatnosti v jiných oborech činnosti i až se utvoří

zdravé, mocné a vše opravující veřejné mínění, bude po mém soudu dosti času, aby místní úřadové byli zbaveni dohledu se strany úřadův ústředních.

Kapitola IV.

Rozloha říše a východní otázka.

(Rychlý vzrůst Ruska. — Roztaživost zemědělského lidu. — Ruští Slované. — Severní lesy a step. — Osady. — Účastenství vlády v této roztaživosti lidu. — Roztaživost na západ. — Vzrůst říše ve spůsobě tabulky. — Splynutí připojeného lidu. — Ruský názor o anglické politice. — Povzbuzování roztaživosti. — Ochranný tarif. — Rozbor snahy po roztaživosti a její pravděpodobná budoucnosť. — Ruský pochod k Indii. — Dobývavé snahy na Cařihrad. — Náboženství, národní citlivůstkářství a političtí činitelé. — Nedávné hnutí v Rusku. — Politika ruské vlády. — Závěrek).

Rychlý vzrůst Ruska jest nejpozoruhodnější zjev v novějších dějinách. Nepatrný kmen, později několik kmenů, jež před tisíci lety obývaly nevelký kraj poblíže pramenů Dněpru a západní Dviny vzrostly na veliký národ, zaujímající území, jež se prostírá od moře Baltického až k severnímu tichému oceanu, od moře polarního až ku hranicím Turecka, Persie, Afganistanu a Číny. Toto faktum zasluhuje, abychom je hlouběji prozkoumali, a jelikož postup ten děje se s neochabující rychlostí posud, že i ohrožuje prospěchy anglické, musí mít takovéto prozkoumání více než pouhou vědeckou zajímavost.

A jaká jest povaha tohoto postupu? Jest to

jen pouhá barbarská choutka po nabývání území anebo tají se v něm rozumnější pohnutka? Následuje nabývání území také splývání a nebo zachovávají získané země dřívější svůj ráz? Tvoří nynější říše v přítomném svém objemu srovnalý celek nebo jest to pouhé nahromadění nesrovnalých jednotek, jež drží pohromadě zevnější pojidla ústřední správy? Kdybychom mohli na tyto otázky kloudně odpověděti, určili bychom zároveň, jakou měrou Rusko bylo tímto nabýváním území sesíleno nebo oslabeno, a mohli bychom zároveň prohoditi některé domněnky, ohledně toho, jak, nebo kde toto rozšiřování území bude míti konec.

Pohlédneme-li na dějiny Ruska se stanoviska ekonomického, dopídíme se snadno jedné hlavní příčiny tohoto šíření.

Rolnický lid, jenž užívá jen primitivního způsobu polaření, má vždy velikou snahu po rozšiřování svých hranic. Přirozený vzrůst obyvatelstva vyžaduje stále rostoucí výroby obilí, kdežto primitivní způsob zemědělství půdu vyčerpává a ustavičně zmenšuje její plodnost.

Na tomto stupni ekonomického vývoje neosvědčuje se často pravdivým tvrzení Mallhusovo, že zásoba potravy nevzrůstá tak rychle jako obyvatelstvo. Vzmáhá-li se obyvatelstvo, může ubývati potravy nejen poměrně, ale i absolutně. Octne-li se lid v tomto kritickém stavu, musí se uchopiti dvou prostředků; buď musí předejít vzrůstání obyvatelstva, nebo je nucen zasazovat se o zvýšení výroby potravy. V prvním případě může uzákoniti pohazování dětí, jako se dálo v dávném Řecku, nebo prodává značný počet dívek a dětí, jako do nedávna se dálo u Čerkesů; nebo přebytečné obyvatelstvo stěhuje se do cizích zemí, jako to činili Skandinávové ve století devátém,

nebo jako činíme my nyní spůsobem mírumilovnějším. Druhý prostředek je rozšiřování prostranství polního nebo zlepšování soustavy zemědělské.

Ruští Slované zakusili co lid rolnický také této nesnáze, ale pro ně nebyla příliš vážná. Jejich zeměpisná poloha sama jim dávala na rozum, jak by z ní vyvázli. Nebyli ohraženi vysokými horami a bouřlivými moři.

Na jih i na východ — ano u samých dveří — rozkládalo se ohromné prostranstvo řídce obydlené panenské půdy, která vybízela rolníka ku práci a přeštědře ji odměňovala.

Rolníci tedy nepohazovali svých dětí, neprodávali svých dcer, aniž se vydávali na moře jako Vikingové, ale šířili se prostě na východ i na jih. To byl nejpřirozenější a nejmoudřejší spůsob zachování rovnováhy mezi obyvatelstvem a výrobou potravy. V theorii by ovšem mohlo se docíliti téhož výsledku zlepšením soustavy zemědělské, ale to bylo ve skutečnosti nemožno. Lid snadněji se šíří po okolním prostranství než nabývá velké vzdělanosti. Na zlepšené polaření můžeme být hrdi, je-li málo půdy, ale bylo by pošetilé zaváděti je tam, kde jest dostatek panenské půdy na blízku.

Postup šířivosti, jenž byl vzbuzen čistě ekonomickými příčinami, byl urychlen ještě jinými vlivy a to zvláště ve století sedmnáctém a osmnáctém.

Přibývání úřadnictva a daní kruté vydírání se strany vejvod a jejich podřízenců, proměnění sedláků a „volně se potulujícího lidu“ v nevolníky, církevní opravy a pronásledování kacířů, časté rekrutýrky a násilné reformy Petra Velkého, ty podobné útisky zaháněly tisíce lidí z jich domova, aby hledali útulek na svobodném území,

na němž by nebylo úřadníků, výběrčích daní a statkářů. Avšak stát se svou armádou úřadníků a výběrčích následoval je v patách a ti, kdož chtěli zachovat svou svobodu, museli se ubírati ještě dále. Vzdor úsilí úřadů, aby zadržely obyvatelstvo na místě dříve zaujatém, vlna vystěhovatelství šířila se pořád dále.

Ohromné prostranství, jež se otvíralo před osadníky, sestávalo ze dvou souvislých oblastí, nerozdělených horami a lesy, ale přece ve mnohém ohledu zcela od sebe rozdílných. První, objímající veškerou severní část východní Evropy i Asie ano až do Kamčatky, možno povšechně nazvati zemí lesů, protékaných četnými řekami a obsahujících mnoho jezer i bařin. Druhá, prostírající se na jih k Černému moři a východně až do střední Asie, jest větším dílem stepí, či po americku prérií.

V obou těchto oblastech vyskytovaly se zvláštnosti, jež ke kolonisaci vybízely, nebo jí překážely. Na severu půda měla málo přirozené plodnosti a byla pokryta lesy tak hustými, že bylo třeba mnoho práce k odklizení překážek, než se mohlo zasíti zrno.

Však na jihu nebylo třeba ani porážeti stromy ani odklízeti jiné překážky. Příroda to učinila sama a poskytla bohatou, černou a nadmíru úrodnou půdu, která nebyla ani za několik století vyčerpána. Proč tedy rolník raději ubíral se do severních lesů, než na úrodnou stepi, kde měl vše hotové?

Příčina této nesrovnalosti byla pádná a závažná. Mužík neměl za těchto dobrých, starých časů valně chuti k práci, ale také nebyl nepovědom výhod, jež mu step poskytuje. Avšak díval se na vše nejen se stanoviska výlučně zeměděl-

ského. Musel vzíti na zřetel živočišstvo i rostlinstvo obou těchto oblastí. V čele živočišstva v severních lesích byli mírumilovní a pracovití kmenové finští, již nepřekáželi osadníkům, jestliže tito nechovali se k nim útočně. Na stepi však toulaly se loupeživé kočovné hordy, jež byly vždy hotovy, loupiti a odváděti v otroctví pokojnější rolnické obyvatelstvo. Tyto věci byly osadníkům známy tak dobře, jako poměry zemědělské a tím se také řídili, volíce si nový domov. Ačkoli byli neohrožení přívrženci fatalismu, nemohli přece zneuznávati nebezpečí stepi a proto se raději odhodlávali k těžké práci v oblasti lesů.

Tyto rozdílnosti v povaze a obyvatelstvu obou oblastí rozhodly také o rázu osadnictví. Kolonisace severní oblasti se ovšem také neobešla bez krveprolití, ale celkem byla přece jen klidnější, a proto nedošla valného povšimnutí od současných letopisců. Kolonisace stepi však vyžadovala pomoci kozáků a jakož jsem byl již ukázal, jest nejkrvavější stránkou evropských dějin.

Z toho tedy vidíme, že postup v šíření se na sever, východ a jih byl samovolným hnutím rolnického obyvatelstva. Třeba však dodati, že toto vylíčení jest jen nedokonalé a jednostranné vysvětlení tohoto zjevu.

Pošin ovšem vyšel z lidu, avšak vláda hrála důležitý úkol v tomto hnutí. Za dávných dob, kdy Rusko bylo pouhou skupinou neodvislých knížectví, knížata byli politicky i mravně vázáni, poskytovati ochrany svým poddaným, a tato jejich povinnost podivuhodně shodovala se s jejich přirozenou touhou po rozšíření panství. Když velkoknížata moskevští ve století patnáctém spojili četná knížectví a prohlásili se za cary, přijali tuto povinnost vůči celé zemi, a pojali ještě větší

záměry ohledně rozmnožení území. Na sever a severojih nebylo k tomu třeba zvláštního úsilí.

Republika Novgorodská snadně zmocnila se severního Ruska až k horám uralským, a Sibiře dobyl malý hlouček kozáků bez dovolení z Moskvy, a carové nepotřebovali, než připojiti dobyté již území. V jižní části vláda hrála zcela jiný úkol. Musela poskytovati ochrany rolnickému obyvatelstvu na hranici ohromné délky, která byla všude otevřena vpádům kočovných národů. Aby těmto vpádům se bránilo, bylo třeba udržovati na hranici vojsko, čímž se nepojišťovala bezpečnost tím, kteří na blízku hranic žili. Kočovní kmenové často přicházeli v ohromných hordách, jimž jen velké armády mohly stavěti se na odpor, a někdy ani tyto ničeho nepořídily. V třináctém a čtrnáctém století valily se tatarské hordy do země jedna za druhou, pálíce vesnice i města a šíříce zpustošení všude, kde se objevily. Rusko muselo platiti těžké daně Chanům po více než dvě století.

Carové znenáhla setřásli toto hrozné břemeno. Ivan Hrozný přivtělil si tři chanaty dolejší Volhy, Kazaň, Kipčak i Astrachaň, a tím odstranil cizí panství.

Avšak stálá ochrana vzdálenějším krajům přece se tím nepojistila. Kočovní kmenové blíže hranice opětovali své vpády a odváželi živé zboží z Ruska i Polska na Krim, kdež byly trhy na otroky.

Aby otevřená hranice se chránila proti vpádům kočovných kmenů, jsou tři způsoby možny: Buď vystaví se veliká ohrada, zavede se vojenský řetěz anebo tyto kmeny mocí se podmaní. Prvního způsobu užili Římané v Britanii, Číňané na své severozápadní hranici; avšak tento způsob je nad

míru drahý, a v takové zemi jako Rusko, naprosto nemožný. O provedení druhého spůsobu činěny stále pokusy, ale vždy nadarmo. Jen třetí osvědčil se praktickým a účinným. Ačkoli vláda již dávno seznala, že nabývání holých a řídce zalidněných stepí jest spíše břemenem než výhodou, byla přece nucena k výbojům pro vlastní obranu.

Tímto činným účastenstvím se strany vlády na rozšiřování území postup politické šířivosti často daleko předháněl osadnictví.

Po válkách tureckých a napotomních přivtěleních za Kateřiny II. veliká část jižního Ruska byla skoro neobydlena a tomuto nedostatku muselo se odpomáhat soustavným vystěhovalstvím. I nyní jsou v asijských krajích ohromná prostranstva neobydlené půdy, která by štědře odměnila práci osadníkův.

Obrátíme-li se od východu k západu, shledáme, že šířivost tímto směrem byla zcela jiného druhu. Země ležící západně od dávných ruskoslovanských sídel, měla jalovou půdu a poměrně husté obyvatelstvo a proto k vystěhovalství nelákala. Kromě toho byla obydlena bojovnými rolnickými plemeny, která dovedla své území nejen hájiti, ale měla i sto chutí podnikat útoky na východní sousedy. Ruská šířivost na západ nebyla tedy samovolným hnutím zemědělského obyvatelstva, ale dílem vlády, která pracovala zvolna úsilovně pomocí diplomacie i vojenské síly, k čemuž měla jistou historickou oprávněnost.

Jakmile Rusko v patnáctém století svrhlo se sebe panství tatarské, počalo hroziti nebezpečí jeho politické neodvislosti, ano i národní jsoucnosti se západu. Jeho západní sousedé byli proniknuti touž snahou po národní rozpínavosti, kterou jsem již dříve byl vylíčil a bylo po dlouhou dobu

pochybno, komu asi konečně budou náležeti širošíré roviny, jež nyní jsou známy co císařství ruské. Hlavními uchazeči o ně byli carové moskevští a králové polští. Po nějakou dobu zdálo se, že tito nabývají vrchu. Nacházelit se v úzkém spojení se západní Evropou a poznali pokroky, jež nedávno byly učiněny ve válečnictví a kromě toho měli již v držení úrodné údolí Dněpru. Jednou podařilo se jim pomocí svobodných kozáků zaplaviti carství moskevské a syn polského krále byl zvolen za cara moskevského. Jelikož ale prováděti záměry své spůsobem přenáhleným a lehkovážným, roznítili proti sobě bouři náboženského i vlasteneckého fanatismu, jenž ze sídel nedávno získaných opět je vypudil. Stav země byl velmi povážlivý a tu počali osvícenější panovníci poznávati, že je třeba zavésti trochu západní vzdělanosti, aby boj tento mohli vésti s větším úspěchem, neboť vyšší vzdělání ustavičně klonilo převahu ve prospěch nepřátel. V roce 1853 objevil anglický plavec, jenž hledal bližší cestu do Číny a Indie, přístav Archangelsk na Bílém moři, a od té doby carové ruští udržovali diplomatické i obchodní styky s Anglií. Avšak cesta tato bylo obtížná a nebezpečná a po větší část roku zahražena ledy. Carové moskevští hleděli si tedy z ohledu na tyto obtíže opatřovati „chytré cizozemské řemeslníky“ cestou přes moře Baltické, avšak úsilí jejich bývalo mařeno řádem livonským, jenž tou dobou držel celé východní pobřeží a který myslil právě jako někteří chytráci za naší doby na západním břehu africkém, že by se vnitrozemním barbarům nemělo dovoliti dodávání zbraně a náboje. Všechny ostatní cesty na západ vedly také územím nepřátel. Za těch okolností bylo jedinou snahou carů, aby prorazili ohradu, která je sví-

rala a nabytí východního břehu baltického stalo se hlavním cílem zahraniční politiky.

Po Polsku Rusko mělo nejnebezpečnějšího soupeře ve Švédsku. Tato država již dávno získala značnou část území na východě od Baltického moře, zahrnující ústí řeky Něvy, na němž nyní stojí Petrohrad a zanášela se ještě ctižádostivějšími výbojnými záměry. V bouřných dobách, kdy Poláci zaplavili zemi vtrhla do carstva moskevského se severozápadu a byla skoro jista svým podílem na kořisti. O známých podnicích výstředního Karla XII týmž směrem netřeba dále se zmiňovati.

Vůči těmto dvěma soupeřům bylo Rusko slabé ve všem tom, co se týkalo umění válečného, ale mělo také dvě ohromné výhody. Mělo přečetné obyvatelstvo a silnou stálou vládu, která mohla soustřediti národní síly k jakémukoli účelu. Ku vítězství v tomto zápasu nutně potřebovalo vojsko dle vzoru evropského. Petr Velký toto vojsko utvořil a zvítězil. Potom ihned nastal politický rozpadek Polska, a když tato nešťastná země se rozpadla, vzalo si Rusko ovšem lví podíl z kořisti. Švédsko také kleslo v politickou malomocnost a znenáhla pozbylo všech zabaltických krajů.

Poslední z nich — velkovévodství finské, jež se prostírá od zátoky finské až k polarnímu moři, dostalo se Rusku mírem uzavřeným ve Friedrichshamu.

Prostranství, jehož Rusko nabylo výboji, jest nejlépe vidět z číslic. Následující tabulka představuje postup rozpínavosti od času, kdy Ivan III. spojil všechna neodvislá knížectví a setřásl jho tatarské, až k nastoupení Petra Velkého na trůn v roce 1682:

Roku					angl. □ mil
1505	carství	moskevské	obsahovalo	asi	784.000
1533	„	„	„	„	996.000
1584	„	„	„	„	2.650.000
1598	„	„	„	„	3.328.000
1676	„	„	„	„	5.448.000
1682	„	„	„	„	5.618.000

Z těchto 5.618.000 angl. čtver. mil bylo asi 1.696.000 v Evropě, ostatní nacházely se v Asii. Petr Velký, ačkoli se proslavil svými výboji, přece si nepodmanil tolik území jako mnozí jeho předchůdcové a nástupcové. Při jeho smrti v roce 1725 říše obsahovala okrouhlým číslem asi 1.738.000 čtver. mil v Evropě a 4.092.000 v Asii.

Následující tabulka ukazuje potomní vrůstání území:

Roku					V Evropě a na Kavkaze angl. □ m.	angl. □ m. V Asii
1725	říše	ruská	obsahov.	asi	1.738.000	4.092.000
1770	„	„	„	„	1.780.000	4.452.000
1800	„	„	„	„	2.014.000	4.452.000
1825	„	„	„	„	2.226.000	4.452.000
1855	„	„	„	„	2.261.250	5.194.000
1867	„	„	„	„	2.267.360	5.267.560

V této tabulce není obsaženo území nacházející se v severozápadní Americe, jež obnáší asi 513.250 angl. čtver. mil a bylo připojeno k Rusku v roce 1799 a postoupeno Spojeným státům v roce 1867. Co se týče území, nabylého ve střední Asii, nemám spolehlivých dat. Osáhne-li Rusko nějaké území, tedy je tak snadno nevydá. Avšak po smrti Petra Velkého čtyřikrát postoupilo vybojované území. Persii postoupilo v roce 1729 Mazanderan a Astrahad, a v roce 1735 značnou část Kavkazu. Mírem Pařížským v roce 1856 vzdalo se ústí Dunaje a velké části Besarabie a v roce 1867 pro-

dalo Spojeným státům své americké panství. K tomu dlužno přičísti proužek území, jež nedávno odňalo Chivě a dalo Buchaře.

Vzrůst obyvatelstva dílem následek přibývání území, byl následující od roku 1722, kdy poprvé se provedlo sčítání lidu:

V roce 1722 říše měla asi 14 millionů obyvatelů.

„	1742	„	„	„	16	„ „
„	1762	„	„	„	19	„ „
„	1782	„	„	„	28	„ „
„	1796	„	„	„	36	„ „
„	1812	„	„	„	41	„ „
„	1815	„	„	„	45	„ „
„	1835	„	„	„	60	„ „
„	1851	„	„	„	68	„ „
„	1858	„	„	„	74	„ „

Rusko vždy vyznamenávalo se velkou silou rozpínavou; avšak nevyniklo v sestejňování obyvatelstva, jež si bylo podmanilo. Podrobilo si kraje baltické, Polsko i Finsko, ale ponechalo jim značnou míru samosprávy. I nyní Finsko má své úřadnictvo, své peníze i své vlastní celnice, a Rusové jsou tam ani ne dvě procenta všeho obyvatelstva. I v krajích, již nemají zvláštní samosprávy, obyvatelstvo jest velmi různorodé, jakož jsem již ukázal v dřívějších kapitolách.

Kdekoli Rusové a cizí plemeno se nacházejí na rozličném stupni ekonomického vývoje — jako na př. kde jedni jsou rolníky a druzí pastýři — tam není viděti žádného splývání. Však kde není podobných hospodářských překážek, náboženství dělá mezi nimi stejnou propast. Kmenové, kteří nemají vyššího náboženství než jakési hrubé mnohobožství, stávají se snadno pravoslavnými a Rusy; avšak mahomedáni, římští katolíci a protestanti nikdy se nestávají Rusy v plném slova smyslu.

Rusové právě jako jiní národové bývají posedlí chtivostí po výbojích bez ohledu na výhody nebo nevýhody, které z nich mohou pojíti. Pomýšlení, že by na př. Indie mohla náležeti Rusku s těmi milliony obyvatelstva, jež převyšuje skutečný stav obyvatelstva císařství ruského, má zvláštní půvab pro politické ochotníky, ano mnozí si myslí, že by bylo ještě vznešenější úlohou připojiti k Rusku celou Asii.

Avšak toto pošetilé blouznění a podobné bláhové řeči nezasluhují ani povšimnutí. Lidé, kteří nemají žádného účastenství v politickém životě, vždy si libují v politickém blouznění, z něhož ihned procitují, jakmile břímě odpovědnosti se jim uvalí na bedra. Žádná důležitější úřadní osoba neoddává se podobnému potřeštěnému blouznění. Všichni opravdovější Rusové počínají poznávati, že rozsah území neznamená ještě národní velikost ve vyšším slova smyslu a že přibývání území bývá spíše břemenem než výhodou.

Co se týče pěstování obchodních zájmů národa, třeba přiznati, že tato pohnutka jest mnohem závažnější a ta bude asi spíše se zmáhat, než aby jí ubývalo. Rusko se snaží, státi se velikou průmyslovou i obchodní říší, a doufá dosáhnouti tohoto cíle pomocí přirozených zdrojů i podnikavou povahou svého lidu. Angličan snad ihned nechápe, v jakém spojení jsou tyto snahy se zabíráním území, a proto chceme zde vyložiti, jak o této věci smýšlejí Rusové sami.

Velká Britanie nachází prý se nyní ve stavu prospívajícího průmyslníka, jenž předhonil své soupeře a vzbudil mezi nimi mnoho řevnivosti i závisti. Aby ospravedlnila tyto city, vymyslila si zvláštní národohospodářskou nauku, Anglie svou

prospěchářskou politikou stala se pijavkou národův méně pokročilých. Nebojíc se soutěže hlásá zásady svobodné tržby a zaplavuje cizí země svými výrobky takovou měrou, že všude domácí průmysl tím uvádí na mizinu. V pýše srdce svého mohou průmyslníci i kupci z Manchestru a z Londýna jásat slovy básníka:

„Zlato, ač kov nejtěžší, jen k nám teče.
Naše jsou žně, kde Indové kosí.
Po mořích plujem, sbíráme, kde kdo co sil.“

Tak všichni národové Anglii odvádějí daň. Však to nepotrvá na věky. Klamnost svobodné tržby byla již seznána a národové zbavují se anglického otroctví pomocí ochranných tarifů.

V žádné jiné zemi nepronášejí se podobné názory tak často, jako v Rusku, což vedlo k výsledkům poněkud nelogickým ale velmi přirozeným. Jako někteří ultraliberalní politikářova soustavně bojují proti veškerému obmezování tisku, ale ihned tohoto obmezování užívají, jakmile se dostanou k moci, rovněž Rusové s vášnivou výmluvností napadají anglický průmysl a anglickou obchodní svrchovanost, ale zároveň domáhají se obojího. Avšak prostředky, jichž k tomu užívají, jsou zcela jiné než naše. Vědouce, že svobodná tržba by jim spůsobila porážku, budují na celém objemu své říše obchodní pevnůstky ve spůsobě celnic, jimiž cizí výrobky jen stěží klestí sobě cestu. Tímto spůsobem chrání své poddané od necitelného vykořisťování se strany Manchestru a Birminghamu, a vydávají je na milost a nemilost průmyslníků moskevských a petrohradských.

Hospodářský vliv Moskvy, která prodává draho, je jaksi nekonečně neškodnější a nevinnější pro

domácí obyvatelstvo, než vliv Manchestru, jenž prodává lacino.*)

Jakkoli tyto názory jsou mylné, jest přece zcela jisto, že Rusko svou ochrannou soustavu tak brzo neodklidí, a proto oceňujíce jeho snahu rozpínavou musíme obraceti zřetel na jeho touhu po pěstování svých obchodních prospěchů. Jelikož ruský průmysl posud nestačí, aby vyhovoval skutečné potřebě, Rusko nebude nyní zajisté zabírati žádné jiné území jen s tím úmyslem, aby si opatřilo nová tržiště; avšak rozšiřuje-li i nyní své hranice, povzbuzuje je k tomu přece myšlenka obchodních výhod. Viděli jsme toho nedávno příklad v záležitosti chivské. Kdyby chan byl svědomitě plnil své mezinárodní závazky, nebylo by došlo k výpravě; když pak výprava tato skončila se zdarem, bylo patrno z některých článků smlouvy, že Rusko nezapomnělo na obchodní prospěchy.

Prozkoumavše rozpínavé snahy Ruska, hleďme nyní vytknouti, jak rozmanití živlové, z nichž tyto snahy se skládají, budou asi účinkovati v budoucnosti. Je radno, abychom toto zkoumání počali částí jednodušší a potom přistoupili k složitější části této záhady.

Na sever a na západ dějiny ruské rozpínavosti jsou u konce. Na severu vyskytují se jí překážky fysické, a na západ je právě tak nevýpatná. Podmaněním Finska v roce 1809 Rusko získalo tak zvanou přirozenou hranici na severozápadě a nelze si mysliti, že by chtělo zabrati

*) Po pravdě třeba vytknouti, že jest mnoho Rusů, kteří nesdílejí tento názor, a kteří jsou zjevní přívrženci svobodné tržby. Jmenuji Bezobrazova a Katkova, o němž se neprávem roztrušuje, jako by hořel neukrotitelnou fanatickou záští proti všemu anglickému

část holých skal severní Skandinavie. Směrem k Německu zabírání území jest nemožné a nežádoucí. Rusko nemůže si přáti, aby mělo nespokojené obyvatelstvo na své západní hranici a kdyby si na krásně něčeho podobného přálo, nemohlo by toto přání uskutečnit. Jestit Německo dosti silné, aby uhájilo svého území.

Na východ a jihovýchod věc není tak jednoduchá. Nedávný prodej amerického panství může se pokládati za důkaz, že Rusko moudře se odh odlalo, zůstati na této straně úžiny Behringovy. Snad by si přálo některých ostrovů japonské skupiny, ale těch se mu sotva dostane. Zabralo ovšem nedávno Sachaliu blíže území amurského, jenž nedávno náležel Japonsku, ale území to má cenu jen co osada pro trestance, a každému dalšímu postupování v tomto směru dá se snadně zabrániti. Průliv mořský, dosti hluboký, aby v něm mohly plouti obrněné lodě, zarazí jeho rozpínavost. Však znepokojování říše čínské nemohlo by se tak snadně zabrániti. Kdy nebo jak se to stane, závisí hlavně na vládě čínské. Rusko má beztoho blíže čínských hranic tolik území, že ještě dlouho nebude s to, aby je využitkovalo. Proto nemá žádné pobídky k zabírání nového území v této končině, nebudou-li poddaní činští dopouštěti se loupeží. Však může se státi, že Čína nebude moci vykonávat policejních povinností vůči svým sousedům a v tom případě by Rusku bylo mnohem výhodnější i lacinější zmocniti se nového území než udržovati četný vojenský řetěz.

Ano již nyní obsadilo malý čínský kraj, a nemůže ho opustit, pokud čínská vláda nepošle dostatek branné moci k udržení pořádku. Při vypočítávání výloh na zabírání zemí hustota oby-

vatelstva jest nejdůležitější činitel. Je-li třeba půdy k zakládání zemědělských osad, snaha po zabírání jest v obráceném poměru k hustotě obyvatelstva v žádoucím území, neboť kde domorodého obyvatelstva jest méně, půda není vyčerpána, a tím více místa zbývá osadníkům. Však půdy k tomuto účelu není třeba, jako na hranici činské, snaha po zabírání území jest vždy v přímém poměru k hustotě obyvatelstva. Neobydlené území, jehož nepotřebujeme k zakládání osad, je prostě břemenem, neboť působí výlohy a nepřináší žádných důchodů, kdežto území s obyvatelstvem opatřuje nové poplatníky a nová tržiště národnímu průmyslu, a tím se vyplácejí výdaje na správu země. Kdybychom měli věrné topografické zprávy a spolehlivá statistická dáta, mohli bychom veškeré rozpínavé snahy Ruska ve střední Asii uvésti prostě na číslice.

Nyní přicházíme k té části záhady, která týká se nás co Angličanů mnohem blíže než nedotknutelnost území čínského — totiž postupování Ruska směrem k Hindukuši a Afganistanu. Nedostatečné vědomosti topografické ohledně této končiny světa nedovolují mně pouštěti se podrobněji do této otázky, ale načrtnu zkrátka několik povšechných zásad, na nichž by měli zakládati své výpočty, kdož mají důkladnější vědomosti.

Postup Ruska tímto směrem přičítá se obyčejně jeho nenasytnosti a lačnosti po novém území a tajným záměrům proti indickému panství Angličanů. Mnozí si myslí, že car jednoho krásného rána by mohl nařídíti svému ministru: „Půjdeš až sem, i ani o krok dále“, a tím že hravě by se odstranily veškeré obtíže. Jiní, již o něco lépe jsou zpraveni, neuznávají tuto náuku a drží

se mnohem důmyslnější. Nynější car,*) říkají, není ctižádostivec, a netouží po zabrání Indie.

Mají poněkud pravdu, ale nemohouce zbaviti se zděděných předsudků, odhodlávají se k jakémusi narovnání. Jako jistý zlý duch vypuzen z člověka, vešel do stáda vepřův a zahnal je do moře, tak i tento běs hrabivosti, byv vyvržen ze vznešeného panovníka na trůnu, posedl ruské důstojníky v Turkestanu a pohání je nemilosrdně přes nevlídnou step, jež dělí anglické hranice od hranic ruských. Prokazují sice náležitou úctu svému vladaři, ale démona dobývačného vzdáti se nechtějí jakožto dávného a užitečného známého.

Že někteří důstojníci v Turkestanu sobě přejí války jakožto příjemného rozruchu a prostředku k postoupení v hodnosti, jest dosti přirozené, ale nelze také pochybovati o tom, že mnozí překročují dané jim rozkazy, jako učinil general Čerňajev při jisté pamětihodné příležitosti. Že tito mužové soustavně by směli vypovídati poslušnost svým představeným a nutiti vládu, aby proti své vůli zabírala nové kraje, tomu neuvěří nikdo, kdo Rusko jen poněkud lépe zná. Samodržavná moc není sice všemohoucí v podrobnějších částech správy, ale k tomu je dosti silna, aby zabránila důstojníkům zabírati nové kraje, nemají-li k tomu zvláště podstatných příčin. A příčiny, jež k tomu mají, jsou právě ty, jež jsem byl již uvedl.

Podél větší části asijské hranice zůstává stále otevřenou stará otázka ochrany pomocí vojenského řetězu nebo zabrání území. Obtíže a nedostatky soustavy nezabírací objevily se nedávno na veliké rovině severně od Kavkazu. Volím tento případ,

*) Psáno za Alexandra II.

protože náhodou jsem důkladněji zpraven o podrobnostech a vyslechl jsem svědectví obou stran. Čerkesové i Kabardinci považovali nájezdy na ruské obyvatelstvo za hranicí nejen za jednání oprávněné, ale i velice záslužné, právě jako skotští horalové bývali hrdi na své výpravy, mající za účel odvádění dobytka. K odražení těchto vpádů ruská vláda zřídila linii kozáckých *stanic*, prostírající se od moře azovského až k moři kaspickému. Tento spůsob obrany byl drahý i neúčinný.

Přes veškerou bedlivost loupežnické šejky podnikaly vpády, prorážely linii a často podařilo se jim naloupiti mnoho kořisti. Po mnoholeté zkušenosti Rusové dospěli k přesvědčení, že nejlepší prostředek k zabránění nájezdu je, podrobiti tyto loupeživé kmeny přísnému správnímu dohledu. Faktum toto je velice poučné. Jestliže soustava vojenských hranic se neosvědčila v dobře zavlažované a úrodné krajině, jako jsou nižiny kubanské a terekské, můžeme si pomysliti, že se osvědčila ještě méně ve střední Asii, kde hranice jest nepoměrně delší a půda na mnohých místech k zemědělství úplně nespůsobilá. Již nyní se povídá, že bude třeba podniknouti stálé podrobení Turkomanův.

Je-li pravda, čemuž i já věřím, že loupeživí kmenové mohou donutiti se k mírumilovnosti jen tehdy, kdož vědí, že mohou býti ztrestáni na své vlastní půdě, a že nemají útočiště, kde by se ukryli, následuje z toho, že myšlenka o neutrálním pásu mezi ruskými a britickými hranicemi je marná kromě kdyby se mohlo najíti nějaké široké neobydlené pásmo, jež by mělo tentýž účel jako čínská zeď. Budeli toto pásmo bydlitelné, stane se útočištěm loupežníků a zbojníků na mnoho set mil, a žádná vzdělaná moc nemůže sobě přáti

podobných sousedů. Kdyby takové pásmo bylo zřízeno, Rusko mohlo by právem říci Anglii: „Nechci míti přede dveřmi útulek darebákův; buď musíš se postarat o zachování pořádku ty, nebo dovol, abych to učinilo já.“

„Kde tedy ruská výbojnost má mít konce?“ volá poplašený nepřítel Ruska. „Máme mu dovoliti, aby posunulo své hranice blízko k našim, abychom se tím vydali nebezpečí těch srážek, které nevyhnutelně povstávají mezi národy, jichž hranice se stýkají?“ K tomu odpovídáme, že Rusko musí posunovat své hranice, až dostihne země, jejíž vláda dovede a chce zachovati pořádek na svých mezích a která nedovolí, aby poddaní její dopouštěli se loupeží na sousedech. Jelikož žádný z menších států střední Asie není schopen, aby tyto podmínky vyplnil, jest jisto, že ruské a britské hranice někdy se sejdou.

Kde se sejdou, závisí hlavně od nás Angličanů. Nechceme-li, aby náš soupeř pokročil k jisté linii, jsme nuceni posunout se k ní sami. Co se týče zápletek sporů, jež nevyhnutelně vznikají mezi sousedícími národy, myslím, že jest jich méně a že jsou i méně nebezpečné než mezi národy, jež jsou od sebe odděleni malým statečkem, jenž nedovede neutralitě své dodati důrazu, a který udržuje na živu toliko řevnivost soupeřících mocí. Německo nezapletá se ustavičně do války s Hollandskem a Ruskem, ačkoli je od nich dělí jen umělá hranice, kdežto veliké území, prostírající se mezi Francií a Rakouskem nezabraňovalo vypuknutí války mezi nimi. Stará theorie, že veliké říše udržují se v míru tím, tvoří-li se mezi nimi menší neodvislé státy, jest již dávno vyvrácena, a kdyby i byla pravdivá, nehodila by se na případ, jejž právě máme na zřeteli, neboť mezi

územím ruským a britickou Indií není ničeho, co by bylo hodno názvu neodvislého státu.

Výbojné snahy Ruska směrem k Cařihradu jsou skoro tak staré, jako ruská národnost, a mnohem starší než ruská říše.

Ruští Slované, kteří zaujímali údolí Dněpru od devátého do třináctého století, byli jedním z těch četných kmenů, jichž se upadající byzantinská říše hleděla chránit pomocí diplomacie daní a tím, že jejich náčelníkům dávala v manželství princezny císařské rodiny s tou podmínkou aby přijali křesťanství.

Vladimír, kníže Kijevský — uznaný ruskou církví za svatého — přijal tímto spůsobem křesťanství a jeho poddaní následovali jeho příkladu. Rusko stalo se tedy církevně částí patriarchatu konstantinopolského a lid naučil se pohlížeti na Cargrad, totiž město cara či byzantinského císaře se zvláštní úctou.

Po celou dobu panování tatarského, kdy kočovné hordy zaujímaly údolí Dněpru a tvořily hranici mezi Ruskem a jižní Evropou, pamatoval ruský lid na stolici řecko-pravoslavného světa, a ve století patnáctém nabyla v jeho očích ještě nového významu.

Tou dobou změnil se poměr mezi Cařihradem a Moskvou. Cařihrad dostal se do moci Turkům, kdežto Moskva setřásla se sebe jho Tatarů, severních představitelů tureckého plemene. Velkokníže moskevský i veškeré Rusi stal se ochráncem řeckopravoslavné církve, a jakýmsi nástupcem carů byzantinských. Aby dodal váhy svým nárokům pojal za manželku dceru ze staré císařské rodiny a jeho nástupci šli týmž směrem přijíma-

jíce titul carský a šíříce pověst, že slavný předek jejich Rurik byl potomkem Césara Augusta.*)

To vše zdálo by se právníku a diplomatu velmi mlhavým nárokem a žádný z ruských vladařův — kromě Kateřiny II., která pojala úmysl vzkřísit byzantinské císařství a dala jednoho ze svých vnuků učit novořečtině pro možné případy — nepomýšlel opravdově na toto domnělé dědictví, ale myšlenka, že carové ruští mají panovat v Cařihradě, a že by se chrám sv. Žofie, poskvrněný ohavnostmi tureckými měl navrátit pravoslavným, zapustila hluboké kořeny v myslích lidu.

A myšlenka tato ještě nevymizela. Jakmile na východě vypukají vážné rozbroje, počíná ruský selský lid myslit, že již nadešla doba, aby se zahájila křižácká výprava k vydobytí památného města na Bosporu a k osvobození bratří ve víře, již úpí pod tureckým jařmem. Jest to živel náboženský, jenž spojuje Rusko s Cařihradem neodolatelnou silou. Zcela rozdílný od živlu náboženského jest příměsek, jejž bych z nedostatku jiného pojmenování nazval národnostně citlivůstkářským. Po pádu císařství Napoleona povstala po celé Evropě prudká lidová reakce ve prospěch národní neodvislosti a republikánského zřízení. Jazykozpytná bádání a jiné vlivy spůsobily později u politických theoretiků jisté názory o velkolepých konfederacích lidu, osnovaných na národní spřízněnosti. Myslilo se, že evropské politické jednice shluknou se kolem tří kategorií, romanské, teutonské a slovanské, avšak zásada politické federace, vyhovujíc potřebám národnostním, měla

*) Pozvolné osvobozování se ruské církve od autority byzantinského patriarchatu, jakož jsem již dříve byl vylíčil, mělo tentýž účinek.

ponechat odděleným národům značnou míru místní samosprávy.

Tato theorie vzbudila po Evropě nové snahy. Na západě nemohla se ujati s takovou silou, jelikož veškeří západní národové vyjma Italii, těšili se aspoň národní neodvislosti a nevěděli ničeho o útisku se strany cizinců. Bylo-li jim trpět, nebyla to tyranie cizí, a proto vlastenecký zápal se neprojevoval ani v té nejjednodušší formě. V Evropě jihovýchodní byl toho účinek zcela jiný. Ačkoli velké masy slovanské nevěděly ničeho o duchovním hnutí, jež zmítalo západoevropskými národy, vyskytli se mezi nimi jednotlivci, kteří se ponořili do všeobecného proudu evropských myšlenek, a skrze tyto muže nové názory vnikly i do Slovanstva. Snadno si bylo pomyslit účinek jich na lid, jenž od pokolení do pokolení úpěl pod cizím panstvím, aniž by zapomínal na dávnou svou volnost. Básníci jali se opěvati přítomné neštěstí i minulou slávu a plamenná jejich slova budila ohlas v srdcích přemnohých. Veškeré Slovanstvo, jež po věky trpělo, neslo k nebesům smutný nářek: „Jak dlouho o Hospodine, potrvá ještě utrpení naše?“

V hlase tom ozýval se hluboký žal, pocházející z vědomí dlouholeté poroby i tisícerých křivd, avšak smutek ten nebyl bez útěchy, a útěcha nebyla bez naděje. Bůh nezapomněl na svůj lid, a časem ještě sešle vysvoboditele. Proroctví, že nastává doba blaženější, docházelo všude víry. Vždyť mnozí se pamatují, abychom porovnali malé, věci s velkými, jak i chladnokrevní Angličané, jimž se nedály křivdy tak velké, nadšeně zpívávali: „Hoši, jen blahou naději mějme, že krásné doby zkvitnou.“ A nyní si pomysleme, jakou vroucnost budily písně v srdcích vznětlivých Slovanů, v nichž se poukazovalo k dobám, až zašla-

paný Slovan povstane a setřese jařmo útisku německého, maďarského a tureckého. Od tohoto nářku plemene utlačeného, jež cítilo křivdy a těšilo se nadějí na lepší budoucnost, byl jen jediný krok k všeslovanskému císařství majícímu Cařihrad za hlavní město.

Toto nadšení muselo projeviti zvláštní sílu u Rusů, jakožto jediného slovanského národa, jemuž se poštěstilo uskutečnit část těchto snah a který je zvláště přístupen velkým a mystickým myšlenkám. Spíše je ku podivu, že tento ohlas nebyl ještě mohutnější, neboť náčelnictví v takovéto všeslovanské říši by jistě bylo připadlo Rusku. U Rusů není zjevného slovanského citu celkem mnoho za obyčejných poměrů, ale za to mají tím více tohoto citu skrytého, jenž propuká mocně za okolností mimořádných.

Přicházíme nyní k třetímu živlu, jenž vábí Rusko k Bosporu, a to jest živel politický. Tu se nám opět naskytuje záhada rozpínavosti v území. Jaké rozumné pohnutky Rusko má, že si přeje posunouti svou hranici tímto směrem? Jelikož údolí Dunaje i půlostrov balkanský jsou již dosti hustě zalidněny, neposkytují prostory ke kolonisaci, aniž je Rusku třeba dobývat v této oblasti území k účelu sebeobrany. Má-li touhu po nabývání území v této končině, tedy jsou její pohnutkou „vysoké politické záměry“.

Rusko již dlouho toužilo po tom, státi se velikou námořní mocí; a proto se snažilo dosáhnouti břehů mořských. Na sever a severovýchod se mu to podařilo, ale ani polární moře ani baltické mu nevyhovovaly, a proto obrátilo oči své na moře středozemní. Jen s těží získalo severních a východních břehů moře Černého, čímž uskutečnilo jen polovinu svých záměrů, neboť

průchod z moře Černého do Středozemního skrze Bospor a Dardanelly mohou Turci zavírat a otvírat dle své libosti.

Nemůže být v tom pochybnosti, že Rusko by rádo mělo klíče tohoto důležitého průchodu. Je mu to ve mnohém ohledu nepříjemné, že jsou Turci s to, aby zatarasili mu bez jediné lodi veškeré jeho jižní přístavy. To jest po mém mínění jediná rozumná pohnutka, proč si přeje dostat Cařihrad do své moci. Všechny ostatní, jež se často uvádějí, jsou jen smýšlené. Žádný opravdový ruský státník nezanáší se myšlenkou, aby ruská stolice přenešena byla z Něvy na Zlatý roh. Často opětované ale nikdy nedokázané tvrzení, že Rusko by mohlo ohrožovati spojení Angličanů s Indií, nebo že by těmto mohlo odnít nadvládu nad mořem Středozemním, nezasluhuje ani povšimnutí.

Zbývá ještě vysoce znějící průpověď, která se připisuje Napoleonu I., že ta moc, která bude ovládat Cařihradem, bude vládkyní světa.

Vyznávají-li Turci toto učení, může se tím jejich nemírná národní ješitnost poněkud vysvětlit. Jisto je, že se ho přidržují mnozí křesťané a používají ho jako nezvratného důvodu. Já sám slýchal tuto průpověď také často, avšak nerozumím transcedentalní politice a jasněji mně to nikdo nedovedl vyložit. Avšak ať je si pravdivá či nic, povšimnutí zasluhuje přece. Podobné názory budou vždy mít veliký vliv na státníky ruské i anglické.

Vynasnažme se nyní jasně pochopit stanovisko jednání i snahy Ruska ohledně nynějšího stavu východní otázky. Veškeří tři činitelé, jež jsem vypočetl a sice náboženský, národnostně citový i čistě politický projevili svůj účinek a každý z nich našel zvláštní své představitele.

Pohnutka náboženská oduševňovala lid, národnostně citlivý nadchnul třídy vzdělanější a čistě politickou představovala sama vláda. Udání toto ovšem nelze bráti do slova. Vzdělanější třídy nebyly zcela prosty pohnutky náboženské a vláda sama nacházela se také do jisté míry pod vlivem národnostně citlivého, kdežto lidský, přirozený soucit s obětmi barbarských ukrutností hýbal celým národem. K vůli pohodlí budeme považovat hořejší udání za přibližně správné.

Neúřední činnost Ruska soustředilo se ve „slovanských komitetech," dobročinných společnostech skládajících se ze sekcí moskevské, petrohradské a kijevské. Mínění, že tyto společnosti by byly rázu revolucionářského, je naprosto pošetilé. Jsou náležitě povoleny vládou, odbývají své schůze veřejně, a vydávají značné sumy k dobročinným účelům. Před vypuknutím povstání v Hercegovině činnost jejich záležela v podporování mimoruských Slovanů usazených v Rusku, ve sbírání peněz na vychování jižních Slovanů a ve vychovávání mladých Bulharů v Rusku. Posýlaly také církevní náčiní a roucha pravoslavným kostelům v Rakousku a Turecku. Členové jejich a přispívatelé — k nimž náleží mnoho zbožných a dobročinných paní — jsou lidé vroucího pravoslavného přesvědčení a skoro všichni jsou více méně proniknuti slavjanofilskými názory. Bylo by přenáhlené, kdybychom tvrdili, že členové jejich nemají za lubem politických nebo polopolitických záměrů a zapírat, že vědomě nebo nevědomě budili mezi Bulhary a jinými Slovany nespokojenost i politické snahy, jež původně vzbuzovala tyranie a útrapy. Společnost tato vědomě nebo nevědomě vzbudila mezi mnohými Slovany v Turecku a v Rakousku víru, že mají v Rusku ochránce, k němuž

mohou pohlížet v době nebezpečí. Avšak co činily, činily zjevně. Podrobné zprávy o jejich jednání se ochotně vydávaly i cizincům. Jednatel komitetu moskevského ku př., jenž dobře věděl, že jejich snahám valně nepřeji, ochotně mně opatřil několik ročníků spolkových zpráv.

Je těžko mysliti si něco méně tajemného, nebo méně revolučního než jsou tyto komitety, zvláště co se týče domácí politiky. V Rusku jsou živly revoluční, ale ty nemají nejmenších sympathií se slovanskými komitéty. Jsou tak pokročilí, že považují národnost, vlastenectví, sourodost a náboženství za přežilé dětinské pošetilosti. Jejich představitelé — bláhoví mladíci, již nemají žádné sympathie s učením národnostním a chovají zvláštní nenávisť ke každému náboženství, pravoslavnému pak zvláště. Také si nepřejí, aby Rusko nabývalo ještě více území, neboť vzrůst říše by byl totožný se vzrůstem autokracie, která jest jedním z nejhlavnějších předmětů jejich ošklivosti.

Jejich theologické i politické názory možno shrnout první řádkou písně, která jimi byla sepsána k poučení selského lidu. „Nět ni Boga ni carja!“ (není Boha ani cara). Bylo by nanejvýš směšné stotožňovat lidi zpívající podobné písně s pravoslavnými a lojalnými slovanskými komitety.*) Když v Hercegovině vypuklo povstání, metropolita srbský i černohorský dovolávali se štědrostí ruské ve prospěch trpících. Tato vyzvání byla uveřejněna v ruských listech a čtěna ve farních kostelích, načež se ihned počaly dárky scházeti. V měsíci březnu bylo zřejmo, že Srbsko i Rusko hodlají se súčastnit povstání, a někteří

*) Znám osobně dlouho pana Aksakova, a neviděl jsem v žádné zemi člověka poctivějšího a pravdomluvnějšího.

ruští šlechticové neváhali přidati se k nim co dobrovolníci. Mezi těmi vynikal zvláště general Černajev, jenž si výpravou do střední Asie získal pověst schopného vojína a poctivého vlastence. Oznámil svůj úmysl slovanskému komitétu, jenž jeho předsevzetí schválil, jelikož touto sebeobětavostí povznese ku cti mezi Slovany ruské jmeno, jež bylo poškvrněno diplomacií, a že pozvedne mravnost ruské společnosti, dodav jí sebeúcty. Poslednější slova toho rozmnožování, jež by se praktickému Angličanu zdálo velice za vlasy přitažené, jsou velmi charakteristická pro ruské nynější pokolení.

Válka v Srbsku počala a Rusko pozorovalo tento nerovný zápas se zatajeným dechem. Srbové s počátku postupovali, ale brzo byli nuceni ustoupit. Na to rozlétla se zpráva, že padl Rus, Nikolaj Kirejev — druhdy gardový důstojník a dobře známý ve společnosti moskevské i petrohradské — padl smrtelně raněn v čele svého mužstva u Zajčaru, a tělo jeho prý bylo ukrutně zohaveno. To ovšem učinilo hluboký dojem na ty, již Kirejeva znali osobně, avšak ku podivu, ten dojem byl na nižší třídy lidu, který nikdy před tím jméno jeho ani nezaslechl, ještě mocnější. Jeho smrť vyzdobena byla obrazností lidu a vyvolala hejno starých upomínek a vášní, které dávno dřímaly. Padli ještě jiní Rusové a zanícenost zmahala se ještě více. Turci zatím dopustili se „veliké chyby“.

Když oči všech lidí byly obráceny na Moravu a Timok, ozval se z pozadí výkřik, a všichni, kdož měli v prsou jiskru citu, žasli nad hroznými výjevy, jež poskytovaly bulharské vesnice v klidném údolí Marice.

Ruský sedlák neví ničeho o podrobnostech východní otázky. O útrapách *ráji*, jako kruté

daně, zlořády u soudů, zakazování zvonění kostelními zvony, vyloučení z vojenské povinnosti, neví, a kdyby věděl, nebyla by nevole jeho příliš prudká. Vyloučení z vojenské povinnosti by přímo považoval za velikou výhodu, a co se týče přílišných daní, zlořádu v úřadech, je přirozená jeho hrůza z nich poněkud otupena tím, že je sám zakusil. Zvěsti o tureckých zlořádech by ho tedy nedojaly. Ale zprávy o zápase na život a na smrt s moslemínem, zprávy o vraždění, obchodě otroky a nemilosrdné hubení pravoslavného obyvatelstva divokým mahomedánem, ty měly naň zcela jiný účinek. Ten starý duch, jenž si podmanil step krok krokem, odnímaje ji kočovným hordám, ještě u nich nevymizel, a vypravování těch, již se vraceli z trhu na otroky na Krymu, nebylo ještě zapomenuto.

A jako jindy *mužík* chápal se své sekery a hnal se do boje, ozvalo-li se volání „Tataři jdou, vraždí náš lid“, právě tak aby mužík i za našich dnů propůjčil své rámě, ozývají-li se výkřiky od pravoslovanských bratří za Dunajem.

Vzdělanější třídy nemají těchto živých upomínek na tatarské barbarství, a tu pravoslavnou nenávist k loupežívému busurmanu,*) za to vynikají znamenitě lidumilským citem, jenž měl na ně po „bulharských ukrutnostech“ tentýž účinek. Bude to asi ku podivu těm, již se drží zastaralých předsudků o šlechtě ruské, řeknu-li, že neznám třídu lidí, kteří by tak byli proniknuti lidumilskými názory jako vzdělaná třída ruská.

*) Slova „busurman“ užívá ruský sedlák, mluví-li opovržlivě o mohamedánu. Pravím „loupežívý busurman“, jelikož mužík nechová žádné nenávisti vůči tataru *krotkému*.

Kromě toho byly zbuzeny i ohledy národně citové. Ty byly a jsou posud velmi neurčity, ale proto byly přece velice účinny. Idea, za kterou lidé bojují a umírají, není proto o nic horší, je-li nejasná. Následkem toho bylo, že několik tisíc dobrovolníků — bylo prý jich asi 4000 — vypravilo se do Srbska, a příspěvky dosáhly výše asi tří millionů rublů.

K závěrce promluvíme i o činnosti vlády. Přejděmež tedy bouřlivého ovzduší lidu, přesyceného zápalnými živly, do chladnějšího vzduchu poradní komnaty, od rozčilených řečníků, již bouří o „posledním krejcaru a poslední kapce krve“ ke klidným a odpovědným státníkům, již mají vymýšleti spůsob i prostředky, a pomýšlet na prozaické věci, jako budžet, daně, národní směr a diplomatické zápletky. Státníci jsou třeba též proniknuti národním citem a ochotni dát makavý výraz legitimním — a snad i některým nelegitimním snahám lidu, ale oni nesmějí zapomínat na možné následky, jichž náboženská nebo vlastenecká nadšenost nedbá.

Oni musí uvažovat obě stranky účtu a připravit se do budoucnosti na věci žádoucí i nežádoucí.

Zdali myšlenka, aby Rusko se zmocnilo Bosporu i Dardanell, skutečně náleží, jak nám kníže Gorčakov namlouval, do oblasti „politického bájesloví“, o tom netřeba rozhodovat nyní; jisto jest, že nyní opravdově nikdo se jí nezabývá.

Alexandr II. byl nejen muž mírumilovný, ale vynikal tak znamenitým zdravým smyslem, a byl si tak vědom své ohromné odpovědnosti, že mu nebylo ani podobno, že by se mohl zabývati tak fantastickými záměry. Vykonal bez toho dílo převeliké, které mu pojišťuje vynikající místo v dě-

jinách Evropy. Mnohé jeho úsilí bylo provázeno zklamáním, jež ho jistě zdržuje od nejistých plánů. Pravil prý kdysi, že za jeho panování už nebude žádných velkých oprav v Rusku a slova ta se vyplnila.

Kdyby Alexandr na krásně byl býval ctižádostiv a proniknut panslavistickými ideami, byl by se asi jedva odhodlal v daném okamžiku k rozřešení východní otázky. V říši jeho byly nedávno provedeny obrovské opravy a země nachází se posud ve stavu přechodném. Ačkoli jsou finance zdravé, je lid přetížen daněmi a důchody nejsou dosti pružné, aby vydržely dlouhou a nákladnou válku. Vojsko bylo znovuzřízeno dle nové soustavy, která teprvé musí se osvědčit. Ostatní mocnosti, jež mají také svůj zájem ve východní otázce, nejsou vázány stávajícími zápletkami a nezůstaly by nečinnými diváky, kdyby se podnikaly nové pokusy výbojné. Ani zápas s Tureckem není žádoucí. Rusko by naposled v takovém boji ovšem zvítězilo, ale vítězství to mělo by v zápětí veliká nebezpečí a dluh. Jižní přístavy by se mu ihned uzavřely a opevnění, jež hájí linii dunajskou, a která jsou silnější, než si mnohý myslí, osvědčila by se co nepřekonatelná překážka postupujícímu vojsku.

Kdyby se takové vojsko chtělo už vyhnout opevněním a vtrhnout do Turecka přes Srbsko, záviselo by jeho spojení od dobré vůle Rakouska. Vezmeme-li vše to na zřetel, snadno uvěříme, že ruské vládě skutečně jednalo se o to, aby Srbsko i Černou Horu zdrželo od boje, a že si v pravdě přála upokojení Bosnie a Hercegoviny.

Avšak proč nemluvila srozumitelněji, anebo proč nehleděla potlačit národní hnutí ve svých vlastních hranicích.

Mnozí lidé soudí, že toto hnutí bylo pro vládu příliš silné, že autokracie Ruska pozbyla své moci, a že car bývá jako despotičtí panovníci vůbec, nucen podnikat výpravy válečné, aby odvracel pozornost poddaných od politiky domácí. Veškeré tyto domněnky jsou naprosto nesprávné. Ruskou autokracii, založenou na neobmezené dědičné oddanosti lidu i šlechty, nelze porovnávat s autokracií francouzskou za Napoleona III., a samovládná moc nebývala nikdy v Rusku silnější a bezpečnější než je nyní.

Vláda nemohla zabrániti lidu, aby nedával na jevo svůj cit s ostatními Slovany, ale mohla rozpustit slovanské komitety, zapovědět sbírání dobrovolníků a potlačit demonstrace lidu.

Avšak pravda je přece, že vláda byla v jistém smyslu do tohoto hnutí „vnucena“. V otázce slovanské vyskytuje se živel čistě politický i citový. Snahy Slovanů jižních, byť byly i mlhavé, přispívají k rozmnožení vlivu ruského, a k tomu nemůže se žádný ruský panovník chovat nevšimavě, chceli si tento vliv udržet. Jakmile tedy mezi Slovany nastane nějaké veliké hnutí, Rusko je „nuceno“, účastnit se ho rádo nebo nerado, aby si zachovalo své místo ve světě slovanském. Myslím, že v posledním případě dávalo se do války nerado. S počátku císařská vláda patrně předpokládala, že povstání utichne samo, a že se vyhnevšem nesnázím nečinností, vyhýbavostí a jinými prostředky, jež jsou i anglickým státníkům dobře známy.

Když tento klam vzal za své a chorobný muž projevil neočekávanou vojenskou silu, car počal cítit hroznou tihu své nejasné odpovědnosti, a hleděl jí uniknout zachováním shody mezi velkými mocnostmi. Na to udal se pád Džunisu, jenž ho dohnal k samostatnému jednání. Kdyby

byl dovolil, aby Srbsko bylo popleněno ohněm a mečem, bylo by se jmeno ruské stalo jmenem hanby u všech ratolestí slovanského plemene. Avšak on se pořád jestě vyhýbal válce, a proto byl ochoten ke všem ústupkům. Po celou dobu tohoto vyjednávání Rusko počínalo si jako člověk, jenž by rád měl oheň, ale nerad dává palivo.

Kdykoli jsem přemýšlel o politice ruské vůči Srbsku a Černé Hoře, vždy mně napadala anekdota o francouzském revolučním vůdci, jenž před vystoupením na barikádu ukazoval na davy lidu a důvěrně šeptal svému příteli: „Třeba, abych je přežil, jsemť jejich náčelníkem.“

Ať jsou následky nynějšího dohodnutí jakékoli, ale jisto, že celé to uspořádání východní otázky je jen dočasné. Jest však povinností nás Angličanů zapamatovat si slova Mra Grant Duffa, řkoucího velmi srozumitelně: „Křesťanská plemena, obývající poloostrov, přerostou naposled přes hlavy Turkům i mahomedánským Slovanům.“

Za otázkou slovanskou vyskytuje se teprve otázka východní ve smyslu širším.*) Osud Asie spočívá v rukách Ruska i Anglie. Ačkoli mají pole dosti široké, a dějiny konference opravňují k dobrým nadějím do budoucnosti, bylo by přece dětinské, myslit, že někdy se nepovadíme. Avšak chraňme se, abychom se nedávali do boje z nedorozumění. Povinnost naše co Angličanů je jasná, máme totiž hledět co nejdůkladněji poznat Rusko a tím předcházet srážkám. V naději, že k tomuto žádoucímu cíli také něčím přispěji, napsal jsem toto dílo.

*) Viz článek „Architektura El Islamu“ v II. dílu Vaňova sborníku „Světem“, uchystaném k tisku.

Z VOJNY.

Napsal

ALFRED DE VIGNY.

Dle XIII. vydání z franštiny přeložil

V. P.

Matice lidu ročníku XVIII. číslo 6.

(Běžné číslo 108.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1884.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1884.

Červená pečeť.

I.

Cestou.

Silnice Artoisem a Flanderskem vedoucí jest dlouhá a smutná. Vine se přímo jako tkanice, bez talut, beze stromů po samých, v každé roční době špinavých rovinách. Špína jest barvy žluté. V březnu r. 1815 mne svedla cesta po této silnici ku známosti, na niž jaktě živ nezapomenu.

Jel sem sám koňmo, na sobě jsem měl modrý plášť, červenou uniformu, černou přílbu, bambitky a hrozitánskou palaš. Čtyři dni a čtyři noci pršelo jen se lilo i pamatuji se, že jsem si prozpěvoval z „Jocondy“ plným hrdlem:

„Člověk myslí vždy zpět
na první lásky vznět,“

ačkoliv se v tehdejších mých létech na první lásku ani nevzpomíná, tím pak méně nazpět myslívá; byl jsem tehdáž tak mladičký. „Maison du Roi,“ tak se totiž pluk můj nazýval, doplňoval se r. 1814 z dětí a starcův; muže pohltilo císařství.

Soudruhové moji mne cestou předešli; vedli jsme Ludvíka XVIII. na hranice. Viděl jsem modré jejich pláště a červené kabátce severně na obzoru; na straně protější se čas od času vyno-

řoval trojbarevný plamen na oštěpech Bonapartových kopinníkův, kteří nad zpátečním pochodem naším krok jak krok bděli a jej pozorovali. Kůň můj ztratil podkovu; bodnul jsem ho ostruhou, abych dohonil své švadrony; dal se do cvalu. Sáhl jsem do opasku; byl plný zlata, pochva řinčela o třmeny; byl jsem hrdý a úplně šťasten.

Pršelo nepřetržitě a já zpíval nepřetržitě; až jsem se konečně odmlčel, poněvadž mne počalo nuditi, že neslyším žádného hlasu jiného mimo svůj. Tu jsem znamenal již jen déšť a šplounání koně v kolejích. Tak zvaná dlažba přestala; bořil jsem se; bylo mi jeti krok co krok. Na botách se mi nahromadilo nánosu žluté špíny jako od hlinky; v botách voda. Pozoroval jsem své zlaté, dosud zcela nové náramky, své štěstí a pýchu; krůpěje na nich splývaly jedna se druhou, to mne mrzelo.

Kůň svěsil hlavu; já též; dal jsem se do hloubání; poprvé jsem si učinil otázku, kam se ubírám. Nebyl jsem si toho vědom; avšak dlouho mne to neznepokojovalo; pravil jsem k sobě, že jest povinnosť má při švadroně i usiloval jsem o to, jak bych si vysvětlil nesnadný ten pocit povinnosti, jenž mne bohu díky naplňoval hlubokým a nezvratným klidem. Když jsem v nejbližším okolí pozoroval, jak vesele se snáší namahání nezvyklé, jak se snáší od lidí vlasův ještě docela rusých, nebo již ven a ven šedivých; jak hrdě mnozí lidé patří na jistou budoucnosť, budoucnosť blahem se prodlužující a když jsem se dobral divuplné útěchy, plynoucí z přesvědčení, že se nesmí nikdo vyhýbati, čeho na něm čest vymahá; pak jsem vším tím také dobral se náhledu, že jest strádání, jak se tomu říká, daleko snažší a obyčejnější, než se obyčejně za to má.

Jest pud strádací vrozen? V čem spočívá po-

třeba poslouchati a vůli svou si dávati z ruky jakožto věc těžkou a nepohodlnou? Jak si vysvětliti úlevu, již cítíme zbavivše se toho břemene a jak úkaz, že svépomoc taková nepotupuje pýchy lidské? Viděl jsem, že tajuplná tato nutnosť v oboru povinnosti kde jaké všecky národy v mohutné skupiny pojí, že pak nikde není jí tak snadno v skutek uvésti a že nikde ve skutek tak uvedena není jako v armadách, vlastních skutkův, vlastních slov, vlastních tužeb a tytýž skoro i vlastních myšlének se vzdávajících. Viděl jsem, že je odpor všady možný a běžný a že se někdy zastavuje poslušenství, jímž se občan vyznačuje. Ba i mírná poddanosť ženina dospívá konce, kde se jí počne bezpráví připisovati a pak zákon se jí ujímá. Pouze u vojína se zdá býti poslušnosť, nejen činná ale i trpná, osudem antickým; jenom u nás platí bez výminky slovo básníkovo: „Jaká by to byla poslušnosť?“ Dobíral jsem se nejkrajnějších vývodův vázanosti svého stavu, nehodlaje se ani odvraceti, ani si vyhrazovati ani povolovati povinnostem sebe černějším.

Takto přemýšleje zůstaviv koni hledati si cestu samému, hleděl jsem na hodiny a před sebe na silnici, kde nebylo ani domu ani stromu, až kam bylo možno okem dohlédnouti, byla znatelna jako jediný žlutý pruh. Časem zmizel vlhký pruh na vlhké zemi, od níž se odrážel a dovoloval-li prudší nějaký paprsek na venkovské té rovině něco více, spatřoval jsem se v moři bláta na hmotě kalné a hlinité.

Rozhlédaje se pozorněji, uzuamenal jsem asi hodinu cesty vzdálí od sebe černý bod. Bod se pohyboval. Zaradoval jsem se. Byl to někdo. Někdo, od něhož jsem více očí neodvracel, ubíral se jako já do Lillu a to spůsobem křivolakým,

z čehož jsem soudil, že je cesta nesnadná. Přichvátnuv si, přiblížil jsem se k předmětu svého pozorování, jenž se pomalu prodlužoval a přede mnou vyrůstal. Na půdě, jež jsouc zase půdou lepší dovolovala rychleji jeti, zdálo se mi, jako bych znamenal malý černý povoz. Maje hlad, doufal jsem, že to bude vůz markytanský, i zamířil jsem komoněm jako lodí ku šťastnému tomu ostrovu a to na moři, do něhož časem z pola jsem se propadal.

Na sto krokův jsem jasně rozeznal malou káru z bílého dřeva, obepjatu třemi pružinami, potaženými voskovým plátnem. Podobala se kolébce dvoukolé; kola vězela v bahně až po nápravy. Malý osel, jenž ji mdle vezl, byl právě tak mdle od muže vedle veden. Přiblíživ se, pozoroval jsem ho bedlivě.

Bylo mu asi padesát let, měl bílé kníry, byl veliký a silný, hřbet ohnutý, jakož bývá u starých důstojníkův, kteří nosívali brašnu na zádech. Byl oblečen jako pěšák; pod pláštěm modrým, poněkud krátkým a na dobro obnošeným vykukoval náramek přednosti práporu. Obličej jeho byl drsný ale dobrý, jakých jest u armády dost a dost. Pozoroval mne stranou z pod velikých brv a vytáhl pomalu z káry pušku, již natáhl, načež vstoupil za osla na druhou stranu, aby odtud po případě mohl vystřeliti. Spatřiv bílou jeho kokardu, ukázal jsem mu červený rukáv. Odloživ zbraň pravil:

„Aha, to je jiná; měl jsem vás za — Připil byste mi?“

„Rád!“ odvětil jsem přistoupnuv k němu; „od čtyřiadvaceti hodin jsem ničeho nepil.“

Měl na krku pěkný ořech kokosový podobný láhvi, na nějž se zdál býti poněkud pyšným. Lokal

jsem z něho hltavě trochu špatného vína bílého, načež jsem kokos vrátil.

„Ať žije král!“ zvolal, nahýbaje si; „jmenoval mne důstojníkem čestné legie i sluší se, abych ho doprovodil až na hranice. Potom vstoupím zase k práporu; nemám žádného jmění mimo důstojenství své.“

Při těchto slovech, jež více k sobě mluvil než ke mně, popohnal osla, poněvadž jsme neměli času na zbyt, jak připomenul. Ubíral jsem se po jeho boku vzdálí dvou kročejův, však neoslovoval jsem ho, aby se nezdálo, že vyzvídám.

Asi po půl hodině, ve kteréž době jsme oba mlčeli, zastavil, aby si oslík poodpočinul, neboť jak byl unaven, poskytoval pohled trapný. Přestávky této jsem použil na odstranění nemilého obsahu svých bot, v nichž tkvěly mé nohy jako ve dvou rourách vodních.

„Boty jakoby vám přirůstaly!“ pravil.

„Čtyřiadvacet nocí jsem se z nich ani nezul.“

„Pá, na to člověk zapomene do neděle,“ odvětil hlasem chraptivým. „V dobách, jako jest naše, býti na světě samoten, jest vždy s výhodou. Víte-li pak, co mám zde uvnitř?“

„Nevím!“

„Ženu!“

„A—á!“ odvětil jsem klidně, bez úžasu a jel jsem dále. Ubíral se za mnou.

„Špatná tato kára mne mnoho nestála,“ pokračoval dále; „osel také ne; avšak vycházím s nimi; při takových cestách jako tato je to ovšem umění.“ Nabízel jsem mu koně, je-li unaven, že pak jsem o povozu jeho hovořil vážně a prostě, však ne uštěpačně, čehož se dle všeho obával,

rozveselil se všecek a přistoupnuv k mému třmenu, poklepal mi na koleno a pravil: „Jste hodný jinoch, byť i červený.“

Trpkostí posledních slov jsem uznamenal, jak rozšířen byl nevraživý předsudek na náklad a vydržování čtyř plukův červených.

„Ostatně děkuji za nabídnutí vaše,“ přidal; „neumím jezditi na koni; také to není mým úkolem.“

„Vyšší důstojníci, k nimž náležíte, nemohou to neuměti.“

„Pá, jednou do roka, při prohlídce, na najatém koni; býval jsem vždy jen námořníkem a pak pěšákem. K tomu netřeba umění jezdeckého.“

Učinil asi dvacet krokův, časem se stranou po mně ohlédaje, jakoby čekal, že se ho na něco optám. Poněvadž se to nestalo, pokračoval:

„Zvědav nejste. Co vám zde povídám, je přec ku podivu.“

„Podivuji se zřídka kdy.“

„Na to bych se podíval. Kdybych vám vypravoval, jak jsem se od moře dostal —“

„Kdo vám brání?“ skočil jsem mu do řeči. „Rozhovořte se a pokuste, bych zapomněl na déšť, jenž mi srčí po zádech a teprve na patách se zastavuje.“

Dobrý praporečník konal slavné přípravy k řeči, na niž se dle všeho těšil jako dítě. Urovnal si na hlavě přílbu voskovým plátnem potaženou a trhnul ramenem, jak jen dovedou pěšáci, čímž si torbu posunul výše, by si tak na okamžik břemene ulehčil; obyčej, kterého se ještě jako důstojník dochoval, kdykoli mechanicky zády pošinul. Pak se ještě napil z ořechu, pobídl osla kopnutím a počal:

II.

Dále!

Nejprvé vězte, kde jsem se narodil. V Brestu. Jsa jmenován synem pluku, nastoupil jsem svou dráhu. Otec byl u gardy. Já však měl rád moře. Jsa v Brestu na dovolené, schoval jsem se jednoho krásného večera do nejspodnějších prostor lodi kupecké do Indie plovoucí; teprve na moři mne zpozorovali a kapitán mne učinil raději lodním hochem, než aby mne vmetl do vody. Při vypuknutí revoluce jsem již vykonal svou dráhu, jsa kapitánem hezké, malé lodi. Patnáct let jsem již jezdil sem a tam. Bývalý královský úřad námořní, staré dobré zařízení, na mou čest! doplňoval nenadálé ztráty důstojníkův z nedostatku dorůstajících sil z námořnictva obchodního; bil jsem se s flibustýry, o čemž vám mohu snad později někdy vypravovati i dostalo se mi velení válečné brigy „Marat“ nazvané.

Dne 28. fruktidora*) 1797. bylo mi nařízeno odplouti do Cayennu. Měl jsem tam odvézti šedesát vojínův a trestance, jenž zbyl samoten ze 193 po fregatě „Dekadě“ před několika dny odpluvší. Bylo mi nařízeno s člověkem tím dobře zacházeti a v prvním dopise ředitelstva se nacházel druhý list se třemi pečetmi červenými velikosti nápadné. Měl jsem je zlomiti teprvé pod prvním stupněm severní šířky a mezi 27. a 28. stupněm východní délky, jinými slovy: nedaleko rovníku.

List tento vypadal děsně; dlouhý a tak pevně

*) Dle republikánského kalendáře měsíc od 18. srpna do 16. září.

uzavřený, že nebylo možno ani v rozích ani obálkou něčeho se dočísti. Nejsem pověrčivý; ale list ten na mne působil příšerně. Měl jsem jej schovaný v kajutě pod sklem anglických hodin nástěnných nad postelí mou zavěšených. Postel ta byla pravým ložem námořnickým, o nichž víte, jak vypadají. Co však to povídám? Maje sotva šestnáct let nemohl jste ovšem viděti ještě něco podobného.

Nechlubím se, pokoj králové nemůže býti čistší nad kajutu kapitánovu. Všecko má své místo a místem tím jest hřeb. Ničím se nepošine. Ať se loď kolébá jak chce; nic sebou nehne. Nábytek jest veliký, jak toho vymahá poměr malého prostoru, v němž přebýváme. Ložem mým byl kufr. Otevřel-li se, spal jsem uvnitř, byl-li zavřen, sloužil mi za pohovku, na níž jsem sedal a z dýmky si bafčil; časem i za stůl, pak jsme sedali na malých bečkách. Podlaha má byla navoskovaná a natřena jako ze dřeva mahagonového a leskla se jako drahokam; hotové zrcadlo! Ó, byla to pěkná komůrka. A briga také! Člověk tam mohl býti svévolný a spokojený. A cesta započala tenkráte také dost vesele; jen kdyby ne — Avšak předbíhám se.

Měli jsem příjemný severo-západ i ukládal jsem si právě list, upevňuje jej pod sklem hodin, v tom přišel ke mně odsouzenec, veda se se sličnou paničkou as sedmnáctiletou. Pravil mi, že je mu devatenáct let; hezounký člověk; trochu ovšem bledý a jako muž příliš bílý. Byl to však mužík a panečku jaký! málo kdo by se v poměrech jeho byl tak choval; ba ani ne starší. Uvidíte ještě! Ona, svěží a bodrá jako mladé dívčí. Bylo rozkoší patřiti na oba. Pravil jsem:

„Nuž, děti, hledáte starého kapitána? To je

hezké na vás. Odvážím vás trochu daleko, ale tím lépe; jest aspoň kdy se náležitě poznati. Panička musí odpustiti, že ji vítám bez kabátu; však musím potvorné to psaní připevniti. Nepomohli byste mi?“

Dobré děti! Muž se chopil kladiva a malá žínka hřebův a podávali mi všecko, jak jsem sobě přál a ona volala v jednom kuse: „V pravo, kapitáne! v levo, kapitáne!“ poněvadž se zdálo, jakoby loď rozkolebavši se hodinami pořád posunovala. Slyším ji dosud volati: „V levo, kapitáne! v pravo, kapitáne!“

Dobírala si mne. Konečně pravím: „Nezpůsobo malá; že vás dám mužem vaším vypeskovati!“ Tu mu padla kolem krku, objímajíc ho. Byla půvabná. Tak vznikla známosť naše. Brzy jsme se stali přáteli nejlepšími.

Byla to plavba šťastná a počasí jakoby pro nás bylo stvořeno. Abych patřil také na tváře jiné než-li ustavičně na rozmrzelce na palubě, nechával jsem jísti u sebe těch malých lidiček. Když jsme byli se suchary a rybou hotovi, hleděl jeden na druhého, jakoby se teprve ponejprv viděli. Pak mi bylo do smíchu; a smáli se se mnou. Byl byste se smál také, maje dojista za to, že nejsme ani jeden při dobrém rozumu. Avšak měli se nad obyčej rádi. Ustavičně byli samá spokojenosť; se vším a přec se jim nedávalo nic více jísti než-li nám. Po stole jsem přidával trošku švédské pálenky; ale jen malinkou sklenku, abych si neublížil. Spali na visutých rohožích, kde jimi loď kolébala jako dvěma těmito hruškami zde v mokrém mém šátku kapesním. Dělal jsem to jako oni, nevyzvídal jsem; co mi bylo po jménech a záležitostech jejich, mně vodníkovi; vezl jsem je za moře, jako bych byl odvážel dvé ptáčat rajských.

Za měsíc jsem je považoval docela za děti své. Kdykoli jsem zavolal, přiběhli a posadili se ke mně. Mladý muž psal za mým stolem, to jest na mém lůžku a pomáhal mi, chtěl-li jsem určiti bod, kde se nalezáme. Uměl to brzy tak dobře jako já. Ona, panička, sedávala vedle na malé bečce a šila.

Jednoho dne jsem k nim pravil:

„Víteli pak přátelé, že tvoříme krásný obrázek rodinný? Nehodlám vyzvídati, ale jak se podobá, nemáte tolik peněz, mnoho-li je třeba, a na tesání a kopání, jímž si ostatní odsouzenci v Cayeně pomáhají, jste příliš slabí. Je to proklatá země, ten Cayenne, to mi věřte; ale starý medvěd mořský jako já by tam žil pansky. Máte-li mne jen trochu rádi, jak se mi zdá, opustím brigu, která jest již jen jako starý dřevák a půjdeme pohromadě; co myslíte? Jsem bez rodiny jako pes; toť nudné. Budete pak společníky mými. Budu vám ve mnohé příčině na ruku; také jsem si něco ustřádal, ale způsobem počestným; zboží podloudné, jež by poskytlo živobytí a jež bych vám odkázal, až by mi bylo, jak se zdvořile říkává, na velikou se vydati cestu.“

Vzhlédli s velikým úžasem a pak jeden na druhého, však trochu nedůvěřivě, jakoby slovům mým nevěřili; ona běžela k němu, co v případech takových vždy činívala, padla mu kolem krku, posadila se mu na klín a plakala. On ji vzal do náručí a i v očích jeho jsem spatřil slzy. Podal mi ruku a zbledl ještě více než obyčejně. Ona s ním mluvila tiše; dlouhé rusé vlasy její se mu vlnily po rameně; vrkoč se jí rozvázal jako lano z nenadání se rozvinuvší, ký div, vždyť byla živá jako rybička. Měl jste vlasy ty viděti; samé zlato!

Když pak nepřestávali si šeptati, při čemž ona ustavičně plakala a on jí pořád na čelo líbal, to jest ustavičně a pořád v čelo líbal, tu zvolal jsem konečně netrpělivě:

„Nu, jak tedy?“

„Ale — ale, kapitáne, jedná se jen, že — vždyť nemůžete žíti s odsouzenci?“ Sklopil oči.

„Já,“ zněla odpověď má, „nevím arci, čeho jste se dopustil, že jste odsouzen k deportaci; však někdy později mi to povíte, nebo také nepovíte; docela jak se vám líbí. Nezdá se mi ovšem, že by svědomí vaše bylo příliš obtíženo; tuším, že bych se měl více z čeho zpovídati. Pokud jste mi svěřeni, nemyslete, že se vás odepru; raději bych vás zabil jako dvé holubic. Jakmile však jednou odložím náramek, co mi po admirálovi, nebo po komkoli.“

„Myslím,“ odvětil, kroutě při tom hnědou, trochu ještě napudrovanou hlavou, což tehdáž bylo ve zvyku, „myslím jen, že by s nebezpečím bylo pro vás se k nám znáti. Smějeme se, protože jsme mladí a jsme šťastni, poněvadž se máme rádi. Vzpomenu-li si někdy na budoucnost, nevím, co bude z ubohé mé Laury.“

Vinul ji znovu k sobě a tázal se: „Není-li pravda, tolik smí kapitán věděti? Byla bys mu to také řekla?“

Vstanuv, sáhl jsem po dýmce, neboť jsem znamenal, že mi oči vlhnou. To se na mne nesluší.

„To se všecko později poddá!“ zvolal jsem. Je-li tabák paničce za obtíž, ať raději odejde.“

Vstala, majíc tváře jako oheň a slzami vlhké jako děcko pokárané.

„Ostatně,“ prohodila, zrakoma hodin mých

se dotknuvši, „nač ani jeden ani druhý nemyslíte, jest list!“

Slovo to mne dojalo; zabolelo mne až ve vlasech.

„Věru,“ skočil jsem jí do řeči, „na to jsem docela zapomněl. Pěkné nadělení!“

Pod prvním stupněm severní šířky jsem mohl hezky skočiti do vody. Jak dobře že mne ta žinka na pošetilý list upamatovala.“

Pohlednu na mapu mořskou; nejméně ještě týden! V hlavě se mi ulehčilo, však ne u srdce. Proč ne?

„Jen proto, že direktorium co do správnosti žádným žertům nerozumí,“ vykládal jsem. „Nu ještě není po všem; čas míjel tak rychle, že jsem si na to ani nevzpomněl. A nyní jsme, milý pane, hleděli na psaní všickni tři vyvalujíce oči, jakoby k nám mohlo promluviti. A co mi bylo zvlášť nápadné skoro stejnou dobou prokmitlo slunce štěrbinou přímo na hodiny, tak že vypadaly pečetě, velké s malými, jako obličej v ohni.

„Oči by mu málem vyskočily z hlavy,“ pravil jsem, abych je rozveselil.

„Ó příteli, to vypadá jako skvrna krvavá,“ poznamenala mladá paní.

„Pá, pá,“ dí na to muž její, pojav ji za ruku, „jsi na omylu, Lauro; vypadá to jako pozvánka na svatbu. Pojď, půjdeme spat; co nám po listu?“

Pospíchali na palubu, jako by měli strašidlo v patách. Zůstal jsem sám s příšerným listem, jejž jsem musil, jak se dosud dobře pamatuji, ustavičně pozorovati, kouře si dále, jakoby oči jeho, oči hadí, zrak můj byly přičarovaly. Velký formát, bílý papír, třetí pečeť, podobající se roze-

vřenému chřtánu dračímu, vše to mne mrzelo; pověsil jsem si kabát přes hodiny, jen abych už neviděl listu a ručičky dále ubíhající.

U předu na palubě jsem si chtěl dokouřiti dýmky; zůstal jsem tam až do noci.

Nalézali jsme se na výši předhoří Dobré naděje. Marat urazil pohodlně deset mořských mil za hodinu. Noc byla nejkrásnější, na niž se v krajinách tropických pamatuji. Luna se vznášela na obloze zvící slunce. Avšak zdála se mi býti podobna červené pečeti. Proto jsem pozoroval pablesk její ve vodě, jež ji na dvě polovice rozštěpovala, tak že se leskem jejím moře jako rozestřená pokrývka perletová třpytilo. Důstojník na stráži a námořníci neříkali nic; sledovali jako já stín brigy po vlhké hladině. Miluji pokoj a pořádek. Hluk a světlo v noci jsem zapověděl. Přece jsem znamenal ohnivý pruh skoro u mých nohou. Chtěl jsem se již rozdurditi, v tom pak mně napadlo, že se dopustili přečinu moji malí odsouzenci. I zachtělo se mi vyzvěděti, co tak pozdě v noci dělají, pak teprvé že se rozhněvám. Potřeboval jsem se jen sehnouti. Čtverhrannou skulinou jsem jim viděl do komnaty a hledím tam.

Mladá paní klečela, modlila se. Lampa ji osvěcovala. Byla již svlečena; vidím s hora prostá její ramena, hezounké bosé nohy a dlouhé rozvlněné rusé vlasy. Právě když se mi zdálo, že bych se měl odvrátiti, pravil mi někdo, nepochybně já sám: „Pá, starý vojáku, tím jí neublížíš!“ A pozoroval jsem dále.

Muž její seděl na svinutém plášti s hlavou ve dlaních a patřil na ni, jak se modlí. Pohlížela vzhůru očima vlhkýma, jako Magdalena. Bez hluku, aby to ani nepozorovala, líbal lem dlouhých jejích vlasův. Když se domodlila, poznamenala

se znamením kříže, při čemž se usmívala s tváří, jakoby se právě vracela z ráje, nebo se do něho právě ubírala. On se pokřižoval dle ní, ale tak, jakoby ho bylo trochu stydno. U muže je to věru zvláštní.

Vstanuvši odebrala se nejprvé na rohož. Klátil jí sem a tam jako děckem na kolébce. V dusném vzduchu nočním jakoby ji kolébání lodi uspalo, lehla si pohodlně a položila nohy křížem, jež ležely v téže výšce jako hlava, zmizevše v dlouhém bílém hávu, celou postavu její nyní obestírajícím. Líbezný obrázek, co?

Již polo ve spánku pravila: „Nejsi zemdlen, příteli? Víš-li pak, že jest již pozdě?“

Seděl nepohnutě a opíraje hlavu do dlaní neodpověděl. To jí nepochybně znepokojovalo i vystrčila hezounkou hlavičku poněkud z rohožky, jako ptáče z hnízda, při čemž na něho pohlédala s rtoma polootevřenýma, neodvažujíc se promluviti.

Konečně se ujal slova:

„Milá Lauro, čím více se blížíme k Americe, tím je mi, ač nechci, smutněji! Nevím proč, avšak zdá se mi, nejblaženější dobou života našeho že byla tato jízda.“

„To se mi zdá také!“ dala za odvět; „přála bych si, abychom nikdy ani k zemi nepřistáli.“

Pozoroval ji s rukama sepjatýma a výrazem, o němž si nemůžete ani obrazu utvořiti.

„A přec pláčeš, kdykoli se modlíš; to mne rmoutí; vím dobře, nač myslíš i bojím se, že lituješ, cos učinila.“

„Že lituji?“ zvolala bolestně, „lituji, že jdu s tebou, příteli? Mníš, protože jsme teprve nedávno svoji, že tě ještě málo miluji? Mníš, že nezná žena svých povinností? Žena v mých letech?

Žena sedmnáctiletá? Neříkaly mi matka i sestry, že musím jíti s tebou do La Guyany? Neubezpečovaly mne, že to není nic neobyčejného? Divím se jen, že se tomu divíš ty! Vše to je přirozeno a jak se můžeš obávati, že po tvém boku něčeho pohřešuji, něco žádám, nebo žádám něco jiného než právo pro tebe žíti a s tebou zemříti?“

Všecko to mluvila hláskem tak vlídným, že se domníval jeden slyšeti hudbu, jsa všecken dojat, pomyslil jsem si:

Dobrá, mladá ženo!

Mladý muž dupal nohou, vzdychaje a líbaje hezkou ručku, již mu podávala.

„Lauretko, Lauretko má,“ volal, „nemohu sobě odpustiti, kdykoli si vzpomenu, kdybychom byli spojení naše jen čtyři dni odložili, že bych byl sám jen býval zatčen a nyní sám odjížděl.“

Vyhnula se více, natáhla proti němu ruce až po ramena obnažená, políbila ho v čelo a on skryl hlavu svou na ňadru jejím. Při tom se usmívala jako děcko, hovořic věci, o nichž jsem jaktěživ neslyšel. Prst mu držela na rtech, aby mluvila jen sama a utírajíc mu dlouhými vlasy jako šátkem nějakým oči, vedla svou dále:

„Což není lépe, příteli, že máš ženu, která tě miluje? Co se mne týče, jdu velmi ráda do Cayennu. Tam jsou divoši a stromy kokosové jako v Pavlovi a Virginii? není-li pravda? Vypěstujeme si také po jednom? Uvidíme, kdo je lepším zahradníkem! Pak si vystavíme chatku. Budu pracovati celičký den a dovolíš-li, také v noci. Jsem silná; pohleď mi na ruce; tuším, že bych tě vyzdvihla. Nemusíš se mi smáti. Ostatně umím také vyšívati; umím velmi dobře vyšívati i bude zajisté na blízku město, kde potřebují prací ručních.

Také bych učila kresliti, kdyby si někdo přál, a hráti na klavír. A ty piš pro lidi, ač umějí-li tam čísti!“

„Piš,“ křičel, „piš!“

A křečovitě se ujal levicí kloubův pravice.

„Piš! proč jsem se tomu kdy naučil?! Blázínek, jímž jsem byl; věřil jsem, že je tisk svobodný. Kam jsem dal rozum? Proč jsem dával do tisku těch několik chudičkých, dosti prostředních myšlének, které čtou jen, kdo jsou s nimi za jedno a jež odsuzují, kdo jich nenávidí. A co mi vynesly? Nic, leda pronásledování. Kdyby jen mně, ušlo by to. Ale i tebe, jež si byla teprvé mou ženou; čím ses provinila? Jak jsem mohl pro bůh, jak jsem mohl zneužívati tvé dobroty a bráti tě s sebou? Víš-li pak, drahoušku, kde jsi a kam jdeš, víš? Hnedle budeme tisíc šest set mil daleko od matky a sester tvých. A to pro mne, vše jen pro mne!“

Skryla se na chvilku do rohože; shora jsem viděl, že pláče. On to nemohl z dola pozorovati. Obrátivši se k němu zase tváří, usmívala se, aby mu dodala mysli.

„Bohatí nejsme, pravda,“ dí na to a z úsměvu se stal smích, „pohlédni do mé peněženky; mám ještě louis d'or a ty?“

Dal se s ní do chechtu řka:

„Dal jsem poslední dolar chlapci, jenž mi nesl tlumok.“

„Co na tom?“ zvolala, malé bílé ručky sepnuvši; „s ničím bývají lidé často nejšťastnějšími a já mám mimo to dvé démantových prstenův matčiných; těch lze použiti vždy a všude, není-li pravda? Chceš-li, prodáme je. Ostatně se domnívám, že dobrý kapitán nepověděl všech svých dobrých

úmyslův a že ví, co list obsahuje. Je to zajisté odporučení naše vladaři Cayenskému.“

„Snad!“ pravil; „kdož ví?“

„Není-li pravda?“ skočila mu do řeči; „jsi tak hodný a dle mého tě vláda odklizuje pouze na jistou dobu, aniž by se na tebe navždy hněvala.“

Nazývajíc mne dobrým kapitánem, mluvila tak moudře a vše, co pravila, znělo tak hezounky, že mne to dojímalo. A věru že uhodla, pokud se týče listu; myšlénka ta mne oblažovala. Chtěli se zase objati, tu jsem dupnul.

Volám na ně:

„Malí přátelé, na lodi se nesmí svítiti, buďte tak dobří, zhaste.“

Poslechli i slyšel jsem je v šeru jen ještě tiše šeptati jako dvé školaček.

Obnoviv nahoře opět procházku, dokuřoval jsem dýmky. Všecky hvězdy oblohy tropické planuly, a všecky veliké jako luny. Hleděl jsem k nim vzhůru, vdychuje osvěžující vzduch noční.

„Zajisté,“ tak mi pravily myšlénky, „si to jeden z pěti direktorův rozmyslil a odporučuje mi je. Chytrá panička!“ Proč on se zamyslil, co mu zavdalo k zamyšlení podnět, zůstalo mne ovšem tajno, poněvadž státním věcem nic nerozumím. Dosti, věřil jsem tomu a víra ta mne upokojovala.

Sestoupnuv do kajuty, pozoroval jsem list. Nyní na mne patřil jinak; zdálo se mi, že se usmívá a červená pečeť uváděla mi na paměť červené rty, za nimi pak zprávu radostnou. Nepochyboval jsem déle o dobromyslném smýšlení jeho i kýval jsem naň.

Přes to mi bylo zase pověsiti přes ni uniformu; to mne znepokojovalo.

Několik dní jsme na list docela zapomněli,

jsouce veselí. Když jsme se přibližovali k prvnímu stupni šířky již ani nemluvili jsme o něm.

Jednoho jitra jsem se probudil s úžasem; zdálo se, že stojíme! Spávám bez toho okem jedním; že přestal obvyklý pohyb, působilo na mne tak, že jsem otevřel obě. Nastalo hluboké bezvětří; nalézali jsme se pod prvním stupněm severní šířky, pod 27 východní délky. Pohlédnu na palubu. Moře bylo hladké jako mísa oleje; všecky plachty byly svislé jako prázdná koule vzdušná. „Pak jest čas, abych četl," pravil jsem, pohlédnuv na list. Přes to jsem čekal až do večera; večer až po západ slunce. Konečně se tak státi musilo; otevřev hodiny, vyňal jsem list. Věříte-li mi, že jsem jej čtvrt hodiny držel v ruce, nemoha jej odpečetiti? „To je přes příliš!" zvolal jsem konečně a rázem jsem jej rozevřel. Všecky tři pečetě odlétly; veliká se rozdrobila na prášek.

Když jsem přečetl, mnul jsem si oči; myslil jsem, že se klamu.

Čtu, čtu zase, čtu ještě jednou celý, počínám znovu a zase od zadu; pořád tam stálo totéž nepochopitelné. Nohy se pode mnou chvěly; posadím se; zrak se mi zalil; tru si skráně rumem; trochu jsem si nalil do dlaně; styděl jsem se sama sebe, že si nevím rady; ale jen okamžik; pak jsem vyšel nahoru, abych si oddechl.

Laura byla dnes tak roztomilá, že jsem nebyl s to, abych k ní se přiblížil; měla bílé šaty s krátkými rukávy; vlasy jí plápolaly jako obyčejně. Čas si ukracovala, smáčejíc jiné šaty na provaz přivázané ve vodě, při čemž se smála řasám, jež se na ně upínaly. Je to bylina mořská, vypadající jako réva a po tropických mořích plovoucí.

„Hleď na révy, pojď honem!" jásala a přítel

její se nahnul přes ni; ale místo do vody, aby toho neznamenala, pohlédl na ni bolestně.

Dal jsem mu znamení, aby přišel za mnou na zadní galerii; obrátila se; nevím, jak jsem vypadal, ale upustila provaz, ujala se ho za ruku a volala:

„Nechoď tam; je všecek bledý!“

Možná dost; kdoby nad tím nezbledl. Přistoupil ke mně; ona opřena jsouc o hlavní stožár, patřila za námi. Chodili jsme dlouho sem a tam mlčíce. Kouřil jsem doutník, byl mi hořký i hodil jsem jej do moře. Sledoval mne očima; vzal jsem ho za ruku; rdousilo mne to, slovo s to, že mne to rdousilo.

„Co pak jsem chtěl říci,“ ujal jsem se slova konečně, „co pak jste, mladý příteli, — tak pak mi vypravujte něco ze svých příběhův! Čeho jste se vlastně dopustil? Co pak má proti vám patero těch králův? Berou věc opravdu; totě komické.“

Sklonil hlavu a pokrčil ramenoma s výrazem tak vlídným, chudák a pravil:

„Ó, bože, kapitáne; nic zlého, tři posměšné písničky o ředitelstvě; toť všecko!“

„Není možná!“ zvolal jsem.

„Bože, ano! písničky byly k tomu ke všemu až běda špatné, byl jsem 15. fruktidora zatčen a do La Force odveden; dne 16. na smrť odsouzen, ale trest mi byl ve vyhnanství změněn.“

„Hlouposti! Direktoři musí býti velmi nedůtkliví; neboť listem se mi nařizuje, abych vás dal zastřeliti.“

Usmíval se ani neodpověděv, hleděl po své paní a utíral si čelo, s něhož se pot jen lil. Také já se potil a neméně než on, ne-li více.

Odvětil jsem:

„Občané ti nechtějí věci své vyříditi doma

na zemi; zdá se, jakoby se domnívali, že to zde tropí méně hluku. Ale mně je toho velice líto, neboť jakkoli vás miluji, musím konati povinnost. Ortel smrti jest v pořádku; pověřen, podepsán, zapečetěn, neschází nic, docela nic.“

Pokloniv se velmi zdvořile zapýřil se trochu.

„Nežádám ničeho, kapitáne,“ pravil hlasem jako vždy pevným; „rmoutil bych se, kdybych uvedl povinnosť vaši do pokušení; dovolte mi jen ještě jednou před tím s Laurou promluviti a ujměte se jí, kdyby mne přečkala, čemuž však nevěřím.“

„Ó, co toho se týče,“ dal jsem v odvět, „to se, hochu milý, rozumí samo sebou; dovezu ji k rodině zpět do Francie a opustím ji teprve, až mne opustí sama. Avšak jak daleko věci rozumím, můžete býti bezpečen; ona rány té nepřežije. Ubohá ženuška!“

Pojav mne za ruce tiskl je a pravil:

„Čacký kapitáne, povinnosť vaše je nesnadnější; zkoušíte více než já; vidím to dobře; co však si můžete počíti? Spolehám na vás, že jí malé jmění mé zůstane nedotknuto a že obdrží, co jí snad stará matka po smrti své odkáže. Bděte nad Laurou, chraňte ji! A pak, aby jí bylo co nejvíce šetřeno! Musím,“ dokládal po tichu, „musím vám pověděti, že je příliš slabá; je prsou chorých; časem omdlévá; někdy vícekrát za den. Jen aby byla vždy v teple! Nahradíte jí otce, matku i mne, není-li pravda? Kdyby si mohla uchovati démantových prstenův po matce, těšilo by mne. Prodejte, až bude potřeba nutná. Ubohá Lauretka! Tam stojí. Jak jest krásná!“

Nemohl jsem to více poslouchati, znamenaje že se vynucené veselosti hlasu svého déle nedochovám. „Dosti,“ přerušil jsem ho, „hodní mu-

žové sobě rozumějí. Promluvte spolu — a pospěšme si!“

Poněvadž dosud ruky mé nepouštěl, divně na mne pohlédaje, pravil jsem:

„Smím-li vám raditi, nemluvte s ní o tom. Skončíme to po tichu; paní vaše nesmí nic o tom věděti a vy také ne; buďte zcela bezpečen; to je starost moje.“

„Aá —“ odvětil, „totě něco jiného; nevěděl jsem — tak bude lépe, věru. Ostatně loučení, loučení; to člověka sebéře.“

„Ano,“ prosil jsem ho, „buďte silný! Jen se neobjímejte; sic jste ztracen!“

Ještě jednou mi stiskl ruku i propustil jsem ho. Ó, to mi bylo krušné, to všecko!

Zdálo se, že tajemství dobře zachovává, neboť chodili spolu asi čtvrt hodiny ruku v ruce sem a tam. Pak přistoupli k roubení a vzali provaz se šaty, jež byl lodní hoch vylovil.

Přišla noc; okamžik, jejž jsem si byl vyhlédl; avšak okamžik ten trvá až do dneška i vleku se s ním jako trestanec s okovy po všechen svůj život.

Starý velitel se zarazil. Měl jsem se na pozoru, abych ho nevytrhl, obávaje se, že bych proud myšlének jeho ve zmatek uvedl. Udeřiv se do prsou, pokračoval:

„Nemohu se ho, toho okamžiku dosud zbaviti; zlobil jsem se, až mi vlasy vstávaly a přece mne nutkalo cosi, abych poslouchal. Povolav k sobě důstojníky, pravil jsem k jednomu z nich:

„Člun na vodu! budeme nyní katany. Odveďte tam paní a veslujte s ní ven, až zaslechnete výstřel; pak se vraťte.“ Poslouchati listu papírového; více to nebylo. Něco se vznášelo vzdu-

chem, co mne nutkalo. Z daleka jsem viděl — pohled srdce rozrývající — klečeti mladého muže před Lauretkou a líbati jí kolena i nohy. Žeť jsem byl nešťasten!

Křičel jsem jako šílený: „Roztrhněte je; jsme zločinci jeden jako druhý; roztrhněte je! Chudák republika jest tělem mrtvým. Direktoři, ředitelství, holota! Opustím moře. Nebojím se advokátův vašich, ani jednoho z nich. Co povídám, může se jim říci do očí; co si z toho dělám? Vždycky jsem jim nedůvěřoval. Ó kdybych je měl zde, dal bych je postříleti, všech pět, blázny jednoho za druhým!“ a tuším, že bych to byl učinil; neboť na životě mi tehdáž záleželo asi tolik jako na krůpěji dešťové, jež tuto kane. Ach ano, život bída, ano, ano!“

Hlas velitelův se stával slabším a nejistým jako slova jeho. Ubíraje se dále, hryzl se do rtův a svrašťoval čelo v divé a strašné roztržitosti. Tu a tam sebou křečovitě trhal a bušil do osla pochvou jako šílený. Žlutá jeho pleť se proměnila v tmavočervenou; ač bylo větrno a deštivo, rozevřel si šat na prsech. Tak jsme kráčeli mlčíce podle sebe. Znamenal jsem, má-li mluviti dále, že je třeba, abych ho k tomu pobídl.

„Po takových zkušenostech,“ ujal jsem se slova, jakobych považoval příběh za skončený, „pochopuji, že se vám povolání tak oškliví!“

„Povolání! Blázníte?“ skočil mi prudce do řeči, „povolání po tom není nic. Katem se stává kapitán lodní jen tehdy, sedí-li u vesla zloději a vrahové, zneužívající nutné povinnosti ubohého nevědomce; povinnosti slepě poslouchati, poslou-

chati vždy, poslouchati jako věc, poslouchati proti svědomí.

Vyňal z kapsy červený šátek a plakal jako dítě. Chvilku jsem se zastavil, jakobych měl na třmenu co rovnati a pak jsem se bral několik krokův za ním, domnívaje se, že trapně se ho dotýká, vidí-li kdo hrnoucí se slzy jeho.

Domněnka má byla pravdivá. Po čtvrt hodině vstoupnuv na svůj vůz, tázal se mne, mám-li při sobě břitvu; načež jsem odvětil, že jsa bezvousým žádné nepotřebuji. Otázkou tou se domáhal toliko přechodu k další rozmluvě, k mému překvapení a radosti k rozmluvě dřívější.

„Viděl jste kdy loď?“ počal z nenadání.

„Pouze v panorámě pařížské,“ odvětil jsem „námořní vědomosti mé z pramene toho jsou však praskrovňoučké.“

„Pak tedy nevíte, co jest samotíž?“

„Nemám o tom ani tušení!“ odpovím.

„Jest to jakýsi výběžek na předpalubí, odkud se spouštějí kotve; má-li býti zastřelen člověk,“ pokračoval tišeji, „postavuje se tam!“

„Pochopuji, protože se odtud hned skácí do moře.“

Neodvětil, nýbrž popisoval všemožné způsoby člunův, jež s sebou briga vozí, jakož i nač který jest; pak vypravoval poněkud nesoustavně dále hlasem na oko necitelným, jímž se hlubší povahy ubraňují podezření, že se v nich probudil cit, jejž nechtějí prozraditi před okolím, a které odkázány jsou povrhovati nebezpečím, lidmi, smrtí, životem, ba i životem svým. Přísnost zákona podobá se železné škrabošce, jest vězením obličeje zajatce královského.

„K takovému odplutí na moře se užívá šesti lidí," ujal se slova dále. „Pospíšili si a odvedli Lauru, nežli měla ještě kdy křičeti nebo plakati. Jeden z výkonův, s kterým nemůže býti žádný počestný muž spokojen, má-li je učiniti skutkem. Ať si říká, kdo co říká, na něco takového se nezapomene. Ne, toho počasí! Ký čert mne béře, že to vypravuji! Kdykoli se mi příběh ten namane, končívá vždy, že konce nenalézám; rozčiluje mne jako víno Jurançonské! U všech všudy! Plášť mám do nitky mokrý.

„Kde pak jsem zůstal? U malé Lauretky, není-li pravda? Jak neobratní jsou na světě lidé! Důstojník byl tak neopatrný, že jel člunem napřed místo po zadu. Pravda, kdož si má na všecko vzpomenouti? Ani já ne. Spoléhal jsem na noc, abych výkon zakryl; však při tom jsem nepočítal s bleskem dvanácti ručnic touže dobou vypálených; dost toho, viděla muže z člunu do moře padati.

Je-li na nebi Bůh, ví, jak se dálo, co nyní nastalo; já to nevím; však viděli jsme to a slyšeli, jako vidím vás a slyším. Když se vystřelovalo, chopila se rukou čela, jakoby byla postřelena, seděla na člunu vzpřímena, aniž by klesla a dala se tiše dopraviti na brigu. Přistoupnuv promlouval jsem k ní dlouho; co nejlepšího mne napadlo. Zdálo se, že poslouchá, upírala na mne oči a přejela si opět čelo. Toto bylo červené, ostatní obličej všecek bledý. Nerozuměla mi, třásla se po všech údech a jakoby se celého světa obávala. A tak zůstala; tak jest jí, chudákovi, až dosud, je blbá nebo šílená. Nikdo nemůže z ní vylouditi slova; často říkává o sobě, aby jí to bylo z hlavy vytaženo.

Od tohoto okamžiku jsem se tak rozsmutnil jako ona sama a vnitřní hlas ke mně promlou-

val: „Zůstaň při ní, až na konec svého života a chraň ji!“ Navrátiv se do Francie, dal jsem se s důstojností svou přeložiti k pěchotě; moře se mi od té doby zhnusilo; prolil jsem na něm nevinnou krev. Vyhledal jsem rodinu Lauřinu; matka byla mrtvá; sestry nechtěly o ní ani slyšeti zapovídajíce ji v Charentoně ubytovati. Obrátiv se k nim zády, vzal jsem ji s sebou.

„Ach, bože! Chtěl byste ji viděti, příteli?“

„Je ve voze?“ šeptal jsem.

„Zajisté! He, osle, stůj! ho, ho!“

III.

U cíle.

Ubožátko zvíře mající patrně z poslední mé otázky radosť, zastavilo se. Současně zdvihl voskové plátno, jakoby chtěl slámu urovnati i uviděl jsem něco velmi smutného. Spatřím dvé modrých, nad obyčej vystouplých očí krásy podivuhodné a hubený podlouhlý obličej zastíněný rusými vlasy těsně přiléhajícími. Vlastně jsem viděl pouze oči, jakožto jedině živé na ženě té; ostatek byl mrtev. Po čele se prostíral červený lesk; po dutých bílých tvářích byly namodralé skvrny; seděla všecka schoulena; s těží bylo znamenati kolen, na nichž si hrála sama v domino. Chvilku nás pozorovala, pak se dlouho chvěla, trochu se pousmívala a opět se dala do hry. Zdálo se, jakoby přemýšlela, čím se stalo, že pravice její vyhrává a ne levice.

„Vidíte tuto hru hraje již celý měsíc,“ pravil náčelník setniny; „zítra se dá do hry jiné, jež také tak dlouho potrvá. K smíchu, není-li pravda?“

Za této řeči uhladil si zmoklý klobouk vojenský.

„Ubohá Lauretko," pravil jsem, „jsi navždy ztracena!"

Podal jsem jí s koně ruku; podala mi mechanicky ruku svou, smějíc se při tom s nevýslovnou líbezností. S úžasem jsem uznamenal na prstech jejích dvé démantových prstenův. Jsou to snad ještě prsteny po matce? myslil jsem si; bída jí jich ponechala? Za nic na světě bych se starého velitele nebyl na to zeptal; však spatřiv, co zraky mé poutá, vyslovil se s jakousi hrdostí.

„Veliké démanty, není-li pravda? za ty by se něco stržilo; však nechci, aby se s nimi rozloučila, ubohá žena. Jen když někdy na ně pohlédne, dá se do pláče; nikdy jich neodloží. Ostatně si nikdy nenaříká a jsou doby, kde také šívá. Dal jsem muži jejímu slovo a nikdy jsem toho nelitoval, věru že nikdy! Všady jsem ji prohlašoval za svou dceru a dceru za šílenou. K tomu chovali úctu. Ostatně se u armády všecko lépe podá, nežli by se kdo v Paříži nadál. Prodělala se mnou všecky války, co jich kdy císařství vedlo a péčí mou všady dobře vyvázla. Ale také jsem vždy se o ni postaral. Sláma a vozík, toť není žádná obtíž. Vede se jí dost slušně, nebo mimo žold se mi dostává jakožto čestnému legionáři přídavku a přilepšení za měsíc Napoleonův, toto pak v době válečné měrou dvojnásobnou. Tak jsem učinil poměrům vždy zadost i není mi obtíží ani dost malou; naopak, důstojníci pluku sedmého nejednou nápadům jejím se nasmáli do syta."

Přiblíživ se k ní, poklepal jí na rameno, jako to dělával starému svému oslovi.

„Hleď, dítě, zde jest pan poručík; nepromluvila bys s ním? Kývni!"

Již zase se zabírala v domino.

„Dnes se zlobí," pokračoval, „poněvadž prší. Ale nikdy se nezastudí. Šílenci bývají vždy zdrávi; v té příčině se jim daří dobře. U Bereziny a po vší dobu zpátečního pochodu z Moskvy neměla ničeho na hlavě. Nu, dcero má, hrej si dále; nevšímej si nás, dělej si docela co chceš, Lauretko."

Vztáhla velikou drsnou jeho ruku ostýchavě na rty své a vtiskla na ni polibení jako chudobná děvečka. Znamenaje, že mi jde do pláče, odvrátil jsem udidla.

„Pojedeme dále, veliteli?" pravil jsem; „než-li dospějeme Béthuna, bude tma."

Oškrábav si pečlivě koncem palaše bláto z bot, vstoupil na stupátko vozové a natáhl přes hlavu Lauřinu kapucu pláště, do něhož byla zahalena. Pak sňal nákrčník z černého hedbávu a zavázal si jej kolem krku, kopl osla, trhnul ramenem a zvolal: „Setnina v před!" Dali jsme se do klusu.

Pršelo čím dále tím hustěji; šedivá oblaka a šedivá země se před námi táhly do nekonečna; mdlé světlo, ubledlé slunko zacházelo všecko déštěm zbroceno za velikými mlýny, jež se neotáčely. Pohroužili jsme se do hlubokého mlčení.

Pozoroval jsem starého velitele. Vykračoval si velikým krokem beze stopy umdlení, osel pak se hýbal jen s těží ku předu a i můj kůň počínal hlavu klopiti. Hodný ten muž snímal čas po čase čako, aby si utřel holé čelo, nebo řídké šediny, nebo dlouhé obočí, nebo bílé kníry, s nichž kapala voda. Jak vypravování jeho na mne působilo, o to se nestaral; nestal se ani lepším ani horším než byl. Na sebe hrubě již ani nemyslil, i dal se za čtvrť hodiny do dlouhého vypravování o polním tažení za maršálka Masseny, kde setninu svou postavil v šik nevím již proti kterému pluku

jízdeckému. Neposlouchal jsem ho, ačkoliv se rozhorlil, vysvětluje mi, jak velice vyniká pěchota nad jízdu.

Noc se blížila rychle, ne tak průvod náš ku předu; bláto bylo hustší a hlubší. Nikde nic viděti, žádná vyhlídka! Zastavili jsme se pod souší, jediným stromem na cestě. Poklidil nejprve osla; já koně; pak se zadíval do vozu jako matka na kolébku děckou; slyšel jsem ho volati: „Nu, dceruško, polož si sukni přes nohy a hleď usnouti! Tak, dobrá! Ó, výborně, ani kapka vody nepronikla. Kýho výra, rozlámala mi hodinky, jež jsem jí pověsil na krk, hodinky stříbrné! Nu, dobře, jen spi, dceruško; brzy bude počasí lepší. Podivno, vždy ji mrazí. Tak jsou šílenci. Zde, dítě, zde máš šokoladu!“

Posunul káru ke stromu a posadili jsme se proti dešti pod kola, kde jsme se dělili o kousek chleba. Skrovná hostina!

„Je mi líto, že nemohu nic lepšího nabídnouti,“ pravil; „však je to přece lepší než-li maso koňské pečené v popelu a posypané střelným prachem místo soli, jako jsme v Rusku jídali. Malá ženuška dostává ovšem něco jiného. Nechávám jí o samotě, neboť od té doby, co se to přihodilo s listem, nemůže na muže pohlédnouti. Mne považuje za otce svého; sic by mne zardousila, jakmile bych se k ní přiblížil. Trochu vzdělanosti jí zbylo přec; nikdy neopomine se zahaliti jako jeptiška. Žertovné, co?“

Když takto mluvil, slyšeli jsme jí naříkati: „Odejměte olovo, jen olovo mi odejměte!“ Chtěl jsem vstáti; zadržel mne.

„Zůstaňte, zůstaňte!“ pravil, „není to nic; tak prosí ustavičně; domnívá se, že má v hlavě

kulku. Přes to však činí, co se jí řekne a činí to ráda a ochotně.“

Mlčel jsem a poslouchal smutně dále. Počítal jsem potichu, že muž ten od roku 1797 do 1815 tímto způsobem osmnáct let prodělal. Sedě vedle něho, pokoušel jsem se jasně si na mysli představiti tuto povahu a ten osud.

Pohnutě, hrubě bez příčiny jsem mu stiskl ruku. Podivil se.

„Zač?“ tázal se s úžasem. „Za ženu? Ano, či to nebylo mou povinností? Vždyť jsme k tomu, cvičiti se v sebe zapírání. Měl jsem času na to dost.“

A hovořil zase o Massénovi.

Když se nazejtří rozednívalo, dospěli jsme Béthuna, ošklivé, malé pevnůstky, jejíž hradby jakoby byly domy obklíčené jeden ke druhému stiskly. Vše tam bylo strachem před nebezpečím samý zmatek. Obyvatelé sňavše s oken bílé práporce, sešívali trikoloru; bubny vířily generalní pochod; polnice hlaholily na rozkaz vévody Berryského: „Na koně, na koně!“ Na dlouhých vozech z Pikardie přiveženo jest sto Švýcarův se zavazadly. Děla gardová hrčící na šance; ekypáže princovy; čtyry setniny červené v šik se seřaďující, vše to cesty zavíralo. Pohled na gardu a mušketýry mne odloučil od průvodčího; chvátal jsem ku své setnině a ve vřavě se mi ztratil vozík s ubohým pocestným; k nemalé lítosti na vždy.

Dlouho jsem nevěděl, co se s velitelem bataillonu stalo, po jehož jméně, jež mi opomenul pověděti, jsem zapomněl se otázati. Tu pravil jednoho dne tuším, že to bylo r. 1825 v kavárně, kde jsme čekali na parádu, starý setník od pěchoty, s nímž jsem o věci rozmlouval:

„Toho jsem znal; padl u Waterloa. Zanechal skutečně v zadních zavazadlech šílené ženštiny, jíž jsme byli nuceni táhnouce k armádě Loirské se zbaviti a jež po třech dnech v blázinci Amienském jako šílená skonala.“

„Věřím,“ zněla odpověď moje; „neměla už otce.“

„Otce,“ odvětil s drzím posměvem; „domníváte se snad —“

„Domnívám se, že — se bubnuje na rapport!“ skočil jsem mu do řeči. A také já jsem se v okamžení tom cvičil v sebe zapírání.

Oběť povinnosti.

I.

„Čest je — čest“.

Za jednoho večera letního roku 1819 jsem se procházel s Timoleonem d'Arcem ve Vincenně po vnitřní prostoře pevnostní. Byl gardovým poručíkem jako já. Navštívili jsme jako každodenně cvičiště, přihlédali ku střelbě, jež se tam odbývala a vypravovali jsme si za nejhlubšího pokoje příběhy válečné. Odtud se obrátil hovor k polytechnické škole, jejímu zřízení, prospěchu, nedostatkům a bledé mládeži, jež z geometrické té půdy vystupuje. Timoleon byl také bledý; pocházelo to od studií, ta pozbavují barvy; bledost myšlénková! Kdo ho znal, rozpomene se naň jakožto na postavu pravidelnou, poněkud hubenou s černýma očima pod okrouhlými brvami a výrazem vlídné vážnosti na tváři spartanské. Konečně jsme rozmlouvali obšírně o soustavě La Placeově, již měl pod paždí a která nám při vší úctě k jeho učenosti dala co proto.

Přibližovala se noc, krásná noc srpnová! Se zalíbením jsem patřil na kostel od svatého Ludvíka vystavěný a na věnec omžených a již z pola zvětralých věží, ozdobu Vincennskou, nad níž se

vypíná věž zámecká jako král mezi svou stráží. Malé půlměsíce na kapli se třpytily na štíhlých koncích o závod s prvními hvězdami právě vycházejícími. Svěží vzduch lesní pronikal z nedalekého háje přes zbraň až na pažit k bateriím. Sedíce na velikém dělu Ludvíka XIV. sledovali jsme cvičbu některých nováčkův, kteří jeden po druhém zdvihali rukama nataženýma pumu, co se zatím jiní vždy dva a dva nebo také čtyři a čtyři mdle jako vojenští lenoši po zdvihacím mostě domů vraceli. Dvory byly plné vozův a náboje, přichystaných i s obsahem svým, oku přístupným, ku zítřejší přehlídce. Stranou, nedaleko vrat otvíral a zavíral dělostřelecký pobočník pilně a nepokojně opětně dvéře arsenalu, kde ležely zásoby prachu a jiného střeliva. Jda kolem pozdravil nás. Byl to muž zrůstu vysokého, poněkud však nahnutého, řídkých bílých vlasův a hustých šedivých knírův, vzezření otevřeného; dosud byl však statný. Při tom maje v ruce tři veliké rejstříky, porovnával dlouhé řady číselné.

Na otázku naši, proč výminkou ještě tak pozdě pracuje, odpověděl s tichou vážností, vysloužilým vojínům obvyklou, že je zítra ráno o páté hodině hlavní přehlídka; že je za všecko zodpovědným a že raději dvacetkrát dozírá, aby se zabezpečil i proti sebe menšímu podezření neopatrnosti; proto prý používá posledního ještě světla denního, ješto se v noci sě světlem k prachu přiblížiti nelze; ba ani ne se svítilnou zlodějkou. Bohužel nemohl prý všecko prohlédnouti; zejmena ne několik hromad houfnic, čehož že lituje. Při tom hleděl netrpělivě na granátníka před věží na stráži stojícího, jenž mu nedovoloval nepozorovaně do vnitř vstoupiti.

Podav tuto zprávu, pátral po kolenech pod

prahem, nebyl-li snad na ostruhách nebo hřebích pod botami důstojníkův vynesen prach, jenž by se mohl zítra třením zapáliti.

„To však mne tak neznepokojuje jako rejstříky," pravil, vstávaje a smutně na ně patře.

„Jste příliš svědomitý!" odvětil mu Timoleon.

„Ó pane poručíku, vojín nemůže býti ani dost svědomitým. Jeden z našich ubytovatelův se minulé pondělí zastřelil, poněvadž byl obeslán na policii. Co sloužím u gardy, nedostalo se mi ani jednou domluvy; trest by mne učinil ven a ven neštastným."

Pravda, garda, výkvět výkvětu armadního, si nedopouští nedopatření ani dost malého.

„Jste puritani cti všickni jeden jako druhý!" poznamenal jsem, klepaje mu na rameno.

Pozdraviv, odcházel ke kasárnám do svého bytu, z něhož zase brzo vystoupil, maje v ruce konopec pro slepici hnízdící s dvanácti kuřaty pod bronzovým dělem, na němž jsme seděli.

V nevinném libůstkářství podobného způsobu nalézají často v prostém mravu sestárlí vojínové skrovnou náhradu za předmět citu více oprávněného, jenž jim zůstal nepřístupen.

Slepice tato byla nejkrásnější, již jsem kdy viděl; celá bílá, ani jediné skvrny. Hodný ten muž jí připevnil prsty u Slavkova a Marenga zmrzačenými na hlavu červený chochol a přes prsa hezký řetěz stříbrný s plotničkou, na níž byla vyryta začáteční písmena jeho jména. Slepice byla na to také pyšná a zároveň vděčná. Věděla, že jest strážím nařízeno míti na ni pozor i nebála se nikoho, ba ani ne malého selete a sovy, vedle pod jiným dělem pospolu přebývajících. Byla pravou radostí dělostřelcův, dostávala všecky

drobty a zbytky cukru, přijímajíc je však od lidí jen v stejnokroji a že nás v obleku občanském nepoznala, couvala s opovržením s rodinou pod dělo Ludvíka XIV. Zdáli jsme se jí býti děla nedůstojnými. Slavná tato trofej s věčným sluncem a nápisy: „nec pluribus impar“ a „ultima ratio regum“ sloužila nyní slepici za obyt.

Pobočník vychvaloval její vlastnosti. S velikomyslností rovné sobě nemající snášela mu a dceři jeho vejce i měl ji tak rád, že nechal na živu celý plod její, jen aby ji nezarmoutil. Vylíčoval přednosti její tak dlouho, až se troubilo čepobití. Mosty se vytahovaly. Že jsme nebyli ve službě, bylo nám odejíti i ubírali jsme se brankou vedoucí do háje. Timoleon, jenž kreslil v jednom kuse úhly do písku holí pobočníka o dělo podepřenou, litoval vstávaje, že se musí od ní odloučiti, právě jako jsem já s lítostí opouštěl slepici a jejího dobroděje.

Dali jsme se v levo podél zdi poprsní a dospěvše zeleného pahorku zřízeného na památku vévody z Enghiena nad rozstříleným jeho tělem a hlavou pádem o dlažbu roztříštěnou pohlíželi jsme přes příkopy na bílý pruh, označující cestu, kudy sem byl přiveden.

Dva druhy lidí se mohou celé hodiny podle sebe mlčky ubírati, vojíni a zajatci. Jsouce z obou stran nuceni vídati se den jak den, zůstávají do sebe zamlklí. Kráčeli jsme němi, ruce na zádech. Uznamenal jsem, že Timoleon při svitu měsíčném psaní jakés ustavičně sem a tam obrací; psaní podoby podlouhlé; znal jsem ten tvar i jeho skladatele jakož i zvyk příjemcův nad hezounkým písmem malé ručky celé dni do snění se pohružujícího. Dospěli jsme až před zámek a od zámku dále až ke skrovnému bytu našemu po schodech

do síně, kde pokojíky naše podle sebe ležely, dosud ani slova nepromluvíce, v tom dí on:

„Chce mermomocí, abych službu opustil. Co myslíš?“

„Myslím, že je krásná jako anděl; vždyť jsem ji viděl; myslím, že ji miluješ jako blázen, neboť dvě léta taháš s sebou každý list její; soudě dle koně a nádhery máš býti od čeho živ; myslím, že dokázav skutkem svou odhodlanost můžeš počestně a v době nečinné jako jest nynější bez přílišného sebe přemahání odstoupiti; myslím však také ještě něco jiného.“

„Co?“ tázal se s úsměvem trpkým, odpověď mou předzvídajícím.

„Myslím na jejího muže!“ pokračoval jsem vážněji.

„To je ovšem něco jiného!“ zvolal; „pravda, výhledu nemám žádného.“

„A konečně se domnívám, konání povinnosti dá na všecko zapomenouti.“

„Možná,“ dí na to; „ale u armády mi hvězda nesvítí; vše dobré s mé strany zůstává zneuznáno, nebo se špatně vykládá.“

„A na to nemá ani La Place prostředku; byť noc jak noc z něho sebe více vyčítal.“

Uzavřel jsem se, abych se dal do skládání básně nadepsané „Vězení“, jednající o muži se železnou škraboškou.

II.

V Xenophontovi.

Lidé nemohoucí nechati básnění, nemohou býti také dosti samotni. Všecko bylo kolem do

kola ticho a po věžích starobylého Vincennesu se prostíral noční stín. Posádka spala již od deváté hodiny; od šesté hodiny byly na dané znamení bubnem všecky ohně zuhasínány; bylo slyšeti již jen stráže po baštách táhle jednu za druhou volati „Stráže pozor!“ Krkavci krákali chraptivěji, poletujíce pro větší jistotu kolem nejvyšší věže zámecké. Nic mne tedy nepotřebovalo vyrušovati; a přece jsem byl vytrhován; avšak ani světlem ani hlukem. Chtěje psáti nebyl jsem s to. Tísnila mne myšlénka jako skvrna na smaragdě, že někdo vedle mně bdí; bdí bez útěchy a v svrchovaném nepokoji. To mne ochromovalo. Zajisté že sobě přál se svěřiti a já jsem přání to předčasně zamítl, abych se obíral zamilovanou svou látkou. Za to se mi látka mstila, odepírajíc mi slova váhy své důstojného.

Vstal jsem; otevru okno; dýchám líbezný vzduch. Lesní vůně vnikala ke mně až přes hradby; ovšem pak páchla trochu, ale jen docela malounko prachem, čímž jsem si vzpomněl na sopku, na níž 3000 lidí bez starosti a bezpečně spalo. Uznamenal jsem na velikém stanu pevnůstky od místa as čtyrycet krokův vzdálené světlý stín od lampy sousedovy přicházející a hned na to stín jeho, po stěně sem a tam se pohybující. Dle náramkův jsem pozoroval, že ho dosud ani nenapadlo se svlékati. Bylo půlnoci. Vejdu k němu; ani dost málo se tomu nepodivě, zvolal, že četl několik míst zajímavých v Xenophontovi. Že pak nebylo v celé komnatě ani jediné knihy viděti, uhodl jsem z listu, jejž měl dosud týmže způsobem v ruce, Xenophonta i zajímavá místa, stavěl jsem se však býti věřícím. Sedli jsme si k oknu i ujal jsem se slova hledě myšlénky jeho přidružiti k myšlénkám svým:

„Pracoval jsem také ještě i rád bych si vysvětlil magnetickou sílu, jež nás k sobě táhne. Přitažlivé této moci, jež nás ani nechtícím k službě poutá a pořád nás nutká doufati v událost nějakou, ve válku, nelze nikterak odolati. Či snad vyniká — přicházím, abych s tebou o tom promluvil — armáda půvabem nějakým, jenž náleží pouze jí, půvabem, jejž ani láska, ani sláva ani ctižádost neobsahují, jakési smyslné zápolení tělo proti tělu s osudem, zápas, jenž jakožto neznámý zdroj blahodárného rozčilení k sobě láká; zápas, jenž odkazuje povahy určitého nadání velikolepostí na vítězství založené stupeň tento prodělati; zkrátka, záliba v nebezpečí?“

„Možná!“ dí na to Timoleon.

Pokračoval jsem dále:

„Co posilňuje plavce na moři? a čím se těší muž za to, že jest mu pořád jen na muže patřiti? Odchází a loučí se se zemí, láskou k ženě, přátelstvím, stařičkými rodiči, půvabnou přírodou, uměním a vědou, aby se učil snášeti všednost a pustotu a loučí se s tajemstvím poznání světa smyslně nabádajícího. S tím vším se loučí na pole, kde na něho tré nepřátel očekává: voda, vzduch a člověk. Minutu jak minutu jest mu jedním z té třetice zápasiti: Vznešený tento nepokoj mu usnadňuje úkol úkolu životného, v rozkoši tráveného a odměňuje se mu vznešeným citem, že vládne silami elementarními. Vítězí v jednom kuse. Či není vítězstvím opatrnosti, vyrve-li ohroženou loď vlnám, ustanoví-li si na nich svůj cíl, učiní-li sobě bouři a vítr služebníky; věří-li za řádění jejich, že jsou málomocny a může-li při tom klidně pracovati a spáti? S důvěrou a vědomím tím se klade na hřbet oceanu jako sv. Jerolím na lva a žertuje se samotou jako s nevěstou.“

„Jako s nevěstou!“ pravil Timoleon, klada Xenofonta na stůl.

„A který půvab činí možným povaze silné, co nemožné jest, svádí k boji účelnému: *láska k nebezpečí!* té jest nám potřebí; té potřebujeme vždy. Kdybychom v poli byli, netrpěl bys tolik.“

„Kdož ví?“ odvětil.

„Jsi dosud tak šťasten, pokud býti smíš; nežádej však více. Štěstí toto je tmavou slepou ulicí.“

„Slepou ulicí; věru!“ slyšel jsem ho bručeti

„Miluj nebezpečí; ale lásky neohrožuj; pomni, že má muže a dítě a ty že stojíš na hranici přání a tužeb dovolených. To ti budiž trestem!“

„Vždyt nebezpečí miluji; nebezpečí v lásce!“ skočil mi netrpělivě do řeči.

„Avšak lháti ustavičně! Věříš, že bude válka?“

„Ne!“

„Kdybych jen věděl, je-li dosud na plese? Ještě dnes. Zapověděl jsem jí tam jíti.“

„Vím, že po půlnoci, aniž mi třeba tvé narážky. Nepotřebuješ Slavkova, příteli; máš starosti jiné. Ty mají přednost. Dobrou noc!“

III.

Na koncertě.

Hodlaje odejíti zastavil jsem se mezi dvěřmi s klikou v ruce, neboť jsem uznamenal zcela na blízku hudbu. Zdálo se, že zpívá dvé mužův a žena při klavíru. V tuto hodinu mi to bylo příjemným překvapením. Navrhnul jsem druhovi, aby šel se mnou více z blízka poslouchati. Po malém mostě zdvihacím vedle mostu velkého,

jenž zůstává do noci pro velitele a důstojníky otevřen, dospěli jsme pevnůstky, proplížili jsme se dvory, dadouce se zpěvem přilákati až pod otevřené okno, z něhož vyznával, a jež že náleží dobrému starému pobočníkovi dělostřeleckému jsem uznamenal. Bylo to v přízemí; pohlédnouce tiše dovnitř, spatřili jsme ho uprostřed rodiny.

V pozadí komnaty stál malý klavír ze dřeva mahagonového s obstarožnými ozdobami mosaznými. Pobočník sedě u něho, přehrával z paměti zamilované písně, jež opatřoval důmyslnými přechody. Ústa pod hustými kníry zůstala mu jako u vytržení polo otevřená; oči měl upřené vzhůru. Dcera po boku jeho jakoby chtěla zpívati nebo činila přestávku; hleděla na něho netrpěliva se rtoma polo otevřenýma jako on. V levo od něho pokukoval po ní mladý poddůstojník gardový od lehčího dělostřelectva v přesném stejnokroji hezounkého toho vojska, jakoby dosud ještě zpívala.

Šavle naše zařinčely o zeď a to na nás upozornilo; čacký muž spatřiv nás zapýřil se polo rozpaky, polo hrdostí. Vstal honem; vzav jeden ze tří svícnů v komnatě, pustil nás dovnitř, prose, abychom se posadili. My pak ho žádali v rodinném koncertě pokračovati; a s prostotou důstojnou, ani se neomlouvaje, ani nežádaje za shovívavost, tázal se:

„Kde pak jsme zůstali?“

A tré hlasův se povzneslo ve sboru k nevýslovnému libozvuku.

Timoleon poslouchal mlčky, já pak podepřev si hlavu o dlaň, pohroužil jsem se v dumání, které k nemalému podivu mému zasmušilého nabylo rázu. Přednáška jejich unášela do říše slzavé, majíc za obsah blaho žalosti; já vymýšlel ke zvu-

kům jejich obrazy, nepochybně na základě myšlének prací téhož večera vzbuzených. Zpívali škotský sbor nápěv starých bardův, o kterém se zdálo, jakoby byl zdělán dle ustavičné ozvěny ostrovův Orkneyských. Žalozpěv se vznášel pomalu jako mlžiny nad horami Ossianovými; ony mlžiny, jež se obrážejí od rozpěněných vln horských potokův, načež zhoustnouce ve tvary se rozplývají v nesčetné divuplné podoby, jež pak bouře v dlouhé pruhy rozhání, jež mizíce znenáhla se ztrácejí ve vzduchu, z něhož povstaly. Zdálo se mi, jakobych viděl bojovníky, snivě loktem o přilbu podepřené, jichž slzy kanuly kapka za kapkou do tmavých vod skalních. Pak jsem viděl bledé panny s plápolajícími vlasy míhati se v paprslcích měsíčních jako ohon vlasatice; vznášely se chvatem, obklíčeny jsouce bílým hávem oblačným, letěly bez křídel a v ruce měly po harfě. S očima sklopenýma a s nevinností na rtech ostýchavě pootevřených melodicky bědujíce jakoby pospíchaly k světlému zdroji, jenž si na ně kýval. Pak se mi rozbíjely před očima vzdušné lodě o tmavé břehy a klesaly do moře. Hory se skláněly přes ně, jakoby nad nimi plakaly a černí hafani vypínajíce ohyzdné hlavy vzhůru k luně na obloze se třesoucí, moře pak dotýkajíc se bílých sloupův ostrovův Orkneyských jako píšťal varhan obrovských vyluzovalo z nich harmonický libozvuk, jejž podzemní rozsedliny, jimiž jsou vlny obemknuty, tisíceronásobně opakovaly.

Vycítiti z hudby tyto obrazy, znamenalo v duchu původcově je cítiti. Blažená rodina tušila sama vliv, jehož nástrojem byla, a pružnosti hlasův jejich přibývalo pružností libozvuku.

Zpěv dozněl; nastalo delší ticho. Mladá dívka opřela se jsouc zemdlena o rámě otcovo;

byla štíhlá ale útlá a nahnutá; zdálo se, že rychle rostla a následkem toho že jsou hubená její prsa poněkud schvácena. Líbala mu holé čelo a důstojníkovi podala ruku, již tento ke rtům zdvihl.

Vnitřní sny své, jichž prozraditi jsem se měl na pozoru, zakryl jsem poznámkou:

„Nebesa prodlužtež dny a popřejte požehnání svého všem, kdo rozumí význam hudby takto pochopiti. Nejsem s to obdivovati se člověku, který předhazuje symfonii, že jest příliš Kartesianskou; který spatřuje v jiné mnoho Spinozy, horlí na paratheism některého tria a na ouvertuře žádá, aby prospívala jako kázání nějaké. Kdybych byl tak šťasten a vymudroval, jakým způsobem by B-moll v kvartetu louten a basův více klíčem na ředitelstvo působilo než na konsulat a císařství, pak bych více ani nemluvil, nýbrž jen hrál a s departementy bych dále obcoval jen úslovími, pokud by jim postačila; s cizinou pak jen notami. Že však vědy té neznám, přijměte díky za libozpěv; ještě více však za výhled do harmonického života vašeho, kde jednoduchosť a laskavosť základním jsou tonem. Nejlepším zjevem koncertu vašeho byla příchylnosť k věci a duší přednesu jen část duše vlastní, jež jest krásnější než-li nejkrásnější hudba.

Jsa dojat, podal jsem hodnému otci ruku, již významně tiskl. Byl to jen starý vojín; co do mravův a řeči jsem při něm znamenal, že je z lepšího světa, ač jsem si to neuměl vysvětliti. Brzy však se mi zdroj otevřel.

„Tak žijeme, pane poručíku," poznamenal; „zpíváme, abychom se zotavili; dcera, já a budoucí můj zeť."

S něžností zářivou hleděl na sličný mladý párek.

„Tam,“ pokračoval vážně, ukazuje na malý obraz, „jest matka mé dcery.“

Na bílé stěně skromného pokojíku jsme spatřili drobnou podobiznu nejroztomilejší sedlky, jak je Greuze malovával; s modrýma očima a ústy jako višně.

„Malovala ji dama vznešená; i je to zvláštní příběh, ten příběh o věně mé ženy.“

Na prosby naše, aby pověděl něco bližšího, zahájil následující vypravování tím, že dal mužské části posluchačstva způsobem slavným od části ženské nabídnouti tři sklenice zeleného absyntu.

IV.

Pobočník vypravuje:

Pocházím z Montreuila a jsem od tamního faráře vychován. Vyučoval mne v nejblaženější době mého života zpěvu církevnímu. Byl jsem sborovým zpěvákem a červených kulatých tváří, na něž mi každý kolemjdoucí zaťukal; hlas jasný; rusé vlasy jsem měl napudrované, na sobě hazuku a dřeváky. Zřídka se pozoruji, domnívám se však, že teď jinak vypadám. Na faře mne nemohli nikdy dostati do rozladěného nástroje, jemuž se říkalo klavír; a velebný pán, který dříve vyučoval u Matky boží generalnímu basu, učil mne hudební abecedě. Byl-li spokojen, štípal mne do tváří, až zmodraly a říkával: „Jsi toliko synem chudého rolníka, Maturine; ale jak se vyznáš v katechismu a stupnicích — obě jsou žebříkem do nebe — můžeš se státi jednou mistrem v hudbě, to jest, nebudeš-li si ustavičně zahrávati živou puškou u vás doma. To mi dodávalo chuti

i bušil jsem pěstmi na klapky, bych z nich vyloudil zvuk, jejž nebyly při nejlepší vůli s to zazvučeti.

V ustanovených k tomu hodinách jsem směl běhati; však nic mne tak netěšívalo, jako posaditi se na konec parku Montreuilského a spolu jísti chléb se zedníky, kteří stavěli na silnici Versaillské z nařízení královské hudební pavilon.

Bylo to místečko půvabné. Můžete je dosud viděti; z Versaillesu v pravo. Na samém konci sadův stojí na pažitě mezi stromy stavení podobné škatulce bonbonové; to je to, co jsem viděl stavěti.

Na tyto vycházky jsem si brával vždy malé děvčátko mého věku, nazvané Pieretku a Pieretka mívala vždy veliký krajíc chleba s máslem, který jí dávala matka, jež vedla na faře hospodářství. Farář cvičil její hlas; t. j. hlas dívčin a den jak den jsme putovali k malému domu, jejž dala králová zříditi, abychom před ní zazpívali.

Bylo nám oběma asi třináct let; však ona byla tak krásná, že se lidé cestou zastavovali a vznešené damy s kočárů slézaly, aby si s ní pohovořily. Měla-li na sobě červenou sukni s varhánky, bylo teprve viděti, jak je hezká a jak hezkou teprve bude. Avšak hrubě si toho ani nevšímala milujíc mne jako bratra.

Po cestě jsme se držívali vždy za ruku a tak jsme tomu přivykli, že jsem jí jaktěživ ruky nepodal. Mezi dělníky jsme poznali mladého kamenníka, jenž byl asi o osm nebo deset let starší než-li my. Vykazoval nám kámen nebo také jen holou zem, abychom se vedle něho posadili a kdykoli jsme přeřezávali veliký kámen, kapala Pieretka vodu na pilku a já se chápal druhého konce, abych mu pomohl. Stal se nejlepším mým přítelem a byl vždy povahy mírné; někdy také veselé ale

ne často. Udělal si malou písničku o kamenech, jež řezal; v té stálo, že jsou tvrdší než srdce Pieretčino; a nejrozmanitějším způsobem si zahrával slovy: Pirre, Pierrette, Pierrerie, Pierrier, Pierrot, tak že jsme se často všickni tří smíchem až za břicha popadali. Byl to člověk veliký, jenž pořád rostl, ale bledý a neohrabaný, dlouhých nohou a časem jakoby na práci ani nemyslil. Říkával, že řemeslo své miluje, poněvadž jím poctivě vychází a může při tom přemýšleti o věcech jiných. Otec jeho jsa stavitelem v řemesle tak sešel, že bylo synovi počínati znovu, čemuž se bez trpkosti podvolil. Řezal-li balvan, nebo piloval-li jej po délce, vybásnil k tomu píseň a zazpíval nám ji. Nebyla to však píseň, byl to příběh; a tento byl tím delší, čím kratší býval kámen. Často byl zdělí třiceti veršův; spíše víc než méně.

Časem jsem musil s Pieretkou před ním sem a tam chodíti. Pak nám velel pospolu zpívati; pak každému o sobě; najednou na mne žádal, abych před Pieretkou klekl a na Pieretce, pokud klečím, aby držela ruku na srdci. Pak předříkával slova, jež jsme říkali po něm; každý něco jiného. Při tom pak věci své rozuměl; neboť než-li se minul rok s rokem, byl mistrem zednickým. Krokvicí a kladivem živil matku a dvé malých bratří, kteří nás někdy navštívili hledíce, jak pracuje. Když se všickni kolem něho shromáždili, byl všecek veselý. Říkali jsme mu pouze Michal; plným jménem se nazýval Michal Jan Sedaine.

V.

Vzdech.

„Ach“, vzdychl jsem si; „Pegasus v chomoutě!“

Mladá dívka a důstojník pohleděli jeden na druhého, jak se zdálo rozmrzelí jsouce nad mou poznámkou. Pobočník urovnav si po vojensku černou kravatu, již nosil přes límec bílý, vedl svou dále.

VI.

Dama.

„Prozřetelnost, milé dítky, urovnala běh života mého tak, jak se bral; o tom jsem pevně přesvědčen. V nesčetných zkouškách, jež mi bylo podstoupiti, nadál jsem se vždy pomoci místo od lidí zlovolných vždy jen od pána Boha a ten mi také vždy pomohl, neboť jsem se dříve přičiňoval sám. Na pohyblivých vlnách životních nebyl bych podle apoštola zasluhoval býti jmenován lehkověrným. Kdykoli se mi noha bořila, povznesl jsem oči k nebesům a byl jsem zachráněn.“

Tu jsem pozoroval Timoleona. „Jest lepší než my!“ pravil po tichu. Onen pokračoval:

„Pan farář mne miloval velice i nakládal se mnou s náklonností tak otcovskou, že jsem směle mohl zapomenouti, že jsem synkem chudého rolníka a chudé selky, kdyby mi to byl den jak den neuváděl na paměť. „Rodiče ti,“ bývalo stálou jeho řečí, „zemřeli skoro touže dobou, neštovicemi!“ Skoro jsem se na ně ani nepamatoval. Když mi bylo šestnáct let, byl jsem ještě nevázaný a nevědomý; uměl jsem trochu latiny, hudby dost a zahradnictví všecko. Život mi plynul šťastně. Pieretka byla pořád u mně a vždy u práce. Pozorovával jsem ji často, mluvíval pak jsem s ní zřídka.

Když jsem jednoho dne v parku ořezával buky a svazoval otep chrásti, zvolala: „Maturine, mně je úzko; tamto se k nám přibližují dvě damy, na konci stromořadí; co si počneme?“

Pohledím v tu stranu a znamenám skutečně dvé mladých paní, jež po opadaných listech kráčejí. Nedržely se však za ruce jako já a Pieretka. Jedna jsouc trochu větší měla šat z červeného hedbávu. Pospíchala velice a druhá běžela také tak rychle několik krokův za ní. Bezděky jsem se lekl také; byl jsem jen chudičkým venkovanem i dím Pieretce:

„Utecme!“

Ale k tomu nebylo již času; neboť aby nám strachu tím více přibylo, pokynula červená dama na Pieretku, která se také začervenala t. j. na lících, zůstala nepohnutě státi a aby se vzpamatovala, ujala se mé ruky. Sňal jsem s hlavy a opřel se o strom, tak jsem se polekal.

Přiblíživši se dáma červená až k nám, přistoupila k Pieretce, vzala ji bez okolkův za bradu a ukazujíc ji druhé, volala:

„Nu, co jsem vám povídala? Můj oblek na budoucí čtvrtek. Hezká dívka! Milé dítě, všecky šaty, co máš na sobě, rozdáš mezi lidi, kteří si pro ně jménem mým přijdou. Pošlu ti za ně své!“

„Ó, milostpaní!“ odvětila Pieretka couvajíc.

Druhá dáma se usmívala; ale dost smutně; od té doby jsem to více neviděl a také na to nezapomněl. S hlavou nakloněnou postoupila ku předu, kázala Pieretce popojíti dále, hladila ji vlídně po krku a šeptala: „Celý svět musí dělati, co tato dáma chce.“

„Avšak na obleku svém mi neměň ničeho!“ skočila jí do řeči druhá, hrozíc malou hůlkou,

již držela v ruce. Na hůlce byla zlatá hlavice. „Tuť stojí také veliký chlapec," pokračovala, „ten bude vojákem a vezme si tě za ženu." Byla tak hezká, že bych byl málem před ní na kolena padl. Ano, jen se smějte! smával jsem se tomu také často. Kdybyste ji byli viděli, byli byste vše pochopili. Považoval jsem ji za Vílu, o níž mi bylo vypravováno.

Hovořila rychle a vesele, Pieretku udeřila trošínku do líčka a opustila nás oba celé zaražené a rady si nevědoucí. Viděli jsme dámy ubírati se stromořadím do Montreuila a v hájku za parkem se ztratiti.

Pak jsme pohleděli jeden na druhého a vraceli jsme se ruku v ruce, jak jsme se posud drželi, na faru. Nemluvili jsme nic, ale byli jsme úplně spokojeni.

Pieretka byla na rozpacích a já skláněl hlavu; farář tázal se nás, co nám jest? Odvětil jsem slavně:

„Velebný pane, budu vojákem."

Myslil jsem, že se zkácí naznak; on, jenž mne naučil stupnici.

„Cože?" zvolal, „chceš mne opustiti, dítě? Co pak jsme mu, Pieretko, učinili, že chce býti vojákem? Či mne více nemáš rád? nemáš více rád Pieretky? Co bude z krásného vychování, jež jsem ti dal? Totě čas zmařený. Odpovídej pak, mladý zločinci!"

Hledě před sebe opakoval jsem se zrakoma na dřeváky upřenýma:

„Chci býti vojákem."

Pieretčina matka přinesla faráři velikou sklenici vody; byl všecek schvácen, chtělo se mu do pláče.

Pieretka plakala také ani slova se neodvažu-

jíc; nehněvala se však, vědouc, že chci pryč, jen abych si ji mohl vzít.

V tom vstoupilo dvé napudrovaných lokajův; s nimi komorná podobná dámě nějaké i tázali se, uložila-li již dívenka šaty pro královou.

Chudý farář zděšeně vstal, ač se již jen s těží pohnul; Pieretka a matka její se chvěly tak mocně, že nebyly ani s to otevříti skřínku, jež jim byla dodána, potácejíce se k šatně, jakoby měly před ní býti zastřeleny.

Zůstanuv farář se mnou samoten vyzvídal, co se stalo. Vypravoval jsem mu to, jak jsem povídal vám, jen něco kratčeji.

„A proto chceš pryč?“ tázal se, ujav mne za obě ruce, „pomni však, že nejvznešenější dáma z celé Evropy mluví takto k sedlákovi jen z roztržitosti. Nebude již ani věděti, co řekla i bude tě míti za blázna, až jí budou vypravovati, žes to považoval za rozkaz nebo za výhled. Co si jako zahradník nebo hudebník vyděláš, tvé jest a výdělek ten jest poctivý. Až budeš vojákem, rozběhne se ti žold ve vydajích, jež jsou rázu náboženství a mravu se příčícího. Neuváděj v pokušení zásady, jichž si ode mne nabyl; ušetři mi, bych se nemusil nad tebou zardíti. Vrátíš se, ač vrátíš-li se kdy vůbec, s povahou, již nemáš po rodičích. Rodiče tvoji, chudí venkované, umřeli skoro touže dobou neštovicemi. Pieretka také se nebude chtíti za muže takového provdati; nebo kdyby chtěla, nepřipustí to matka její. A co mohu učiniti já pro tebe, když zapomeneš na prozřetelnosť? A na tu zapomeneš, neboť tam něco takového přestává!“

Maje dosud oči na dřevěnky upřené, odvětil jsem:

„Buďsi! Budu vojákem!“

Chudák farář se nemohl déle přemoci. Otevřel smutně dvéře.

Porozuměl jsem, co chce a šel jsem. Na jeho místě byl bych také tak jednal. Tak tomu rozumím nyní, ale tehdáž jsem tomu tak nerozuměl. Stáhna si vlněnou čepici na pravé ucho a urovnav si límec na hazuce ubíral jsem se rovnou cestou do vsi do malé hospůdky na Versailleské silnici, s nikým se ani nerozloučiv.

VII.

Na prvním postavení.

V hospůdce sedělo tré mužův v kloboucích schlípených, se zlatou ovrubou a bílou uniformou s červenými výložky, voskovanými černými knír, vlasy à frimas pudrovanými. Křičeli jako dryáčníci. Byli to počestní verbíři. Povídali, abych si jen k nim přisedl, chci-li nabýti rozhledu, jakým jest štěstím sloužiti v pluku Royal Auvergnském a pak jak trvalým štěstím! Poroučeli si koroptve a srnčí hřbet, pili Bordeauxské a Champagnské a později výbornou kávu na svou čest se zaklínajíce, že se v pluku Royal Auvergnském takto jí a pije den jak den. Pak se zaklínali, neboť ze zaklínání ani nevyšli, že panuje v pluku Royal Auvergnském nejúplnější svoboda; vojíni prý se tam mají lépe než-li důstojníci při plucích ostatních; že je tam mnoho lepších mužův a hezkých žen a všickni že provozují hudbu; největší vážnosti pak že požívají, kdo hrají na klavír. Okolnost tato rozhodla.

Nazejtří ráno jsem byl vojákem pluku Royal Auvergnského; sbor věru krásný; jenže jsem neviděl více ani Pieretky ani pana faráře. O polednách jsem si poroučel koroptve, ale místo nich

se mi dostalo směsi z bramborů, skopoviny a chleba, jež sloula „satatouille“; dosud tak sluje a dohdá vždy tak slouti bude. Také mne po vojensku cvikovali, nejprve beze zbraně i činil jsem pokroky tak veliké, že jsem za odměnu stál umělci jakémus modelem, jenž kreslil vojáky do díla ministerstvem války r. 1791 vydaného. Je to dílo velmi proslulé; snad je znáte, pane poručíku. Brzy jsem se cvičil také se zbraní, naučiv se všem krokům na útok: přepadnutí, trysk a útok pozvolný. Avšak na nic jsem nehnal útokem pomalu a počítati: 1.2—1.2 jsem uměl brzy tak dobře jako nejpřesnější desátník krále pruského. Dále než ke dvěma počítati se nepotřebuje. Slíbili mi, budu-li takto pokračovati, že přijdu do první setniny, kde byli samí granátníci. Měl jsem pudrovaný cop, jenž mi visel majestátně dolů, neviděl jsem ani Pieretky, ani matky její, ani velebného pána; a o hudbě ani slechu.

Když jsem jednoho dne seděl pro tři menší nedopatření ve vězení, bylo mi prodělati první postavení, jež v tom záleží, že se míří s nataženým kolenem, aniž sebou smí člověk hnouti, přímo na slunce. Kdykoli mi sklesly ruce mdlobou, popohnal mi je pan kaprál, byl-li právě přítomen, kolbou vzhůru. Drobný tento trest, vynález páně St. Germainův, byl každodenními koroptvemi.

Dvacet minut jsem vydržel v zkamenělém tom postavení, v tom se na mušce pušky mé objevila přívětivá postava přítele Michala.

„Přicházíš vhod, příteli,“ volal jsem mu v ústrety, „abys mi posloužil. Můžeš mi chvilku, aby to nikdo neviděl, podstaviti pod bajonet hůlku? Hůlec tvé to neuškodí a ramenům mým prospěje.“

„Ach, Maturine,“ pravil, „jsi potrestán dost

žes opustil Montreuil; nedostává se ti více pokynův laskavého faráře a nebudeš více u něho čísti a hudbu zapomeneš docela, nebo po hudbě o parádě není mnoho.“

„Vše jedno,“ odvětil jsem, hrdě hůl rukou odstrčiv a pušku opět zdvihnouti se pokoušeje, „vše jedno, člověk má svou vůli!“

„A krásné broskve na dvojřadí Montreuilském, o jichž ošetřování jste se dělili, ty a Pieretka, ona sama broskev nejkrásnější s líčky, jichž sametu se ostatní ani z daleka nevyrovnaly.“

„Vše jedno; vím, co chci.“

„Budeš ještě dlouho takto klečeti a na prázdno mířiti, než-li k něčemu to přivedeš; než se staneš jen desátníkem.“

„Vše jedno! postoupím přec, třeba postupoval pomalu.“

Pro muže,
jenž vyčkat může,
v čas přec rozkvete růže,

říkává se a až se stanu sergeantem, budu již něčím a vezmu si Pieretku. Sergeant jest pánem a

čím pán větší jest,
tím má větší čest,

jak se říkává.“

Michal si vzdychl.

„Maturine, Maturine, máš málo rozumu a příliš mnoho ctižádosti! Neviděl bys raději, kdyby tě někdo vyplatil, jiným nahradil, abys si vzal raději Pieretku?“

„Michale,“ odvětil jsem, „tys se ve světě pokazil. Nevím, co teď děláš; avšak zedníkem se nezdáš více býti, neboť máš kabát z dykyty. Tak bys nebyl ke mně mluvil, když's mi v jednom kuse říkával, „každý si strojí osud sám.“ Nechci se ženiti na peníze cizí, a strojím si jako ty sám

osud. Ostatně tak nařídila králová a králová ví, co činí; nemůže se ani zmýliti; povídala: Veliký ten chlapec — tehdáž jsem byl ještě velikým — bude vojákem a vezme si tě, t. j. ne tebe, nýbrž Pieretku za ženu; neřekla však: Vezme si tě, až přijde z vojny.“

„Což kdyby ti chtěla dáti králová tolik, abys mohl slaviti svatbu, snad —“

„Ne Michale, peněz jejích nepotřebuji; a proč by tomu chtěla?“

„Což kdyby si Pieretka sama vydělala na výbyt; co potom?“

„Pak okamžitě, Michale!“

Dobrý mládenec byl pln radosti.

„Dobrá,“ zvolal; „řeknu to králové!“

„Šílíš?“ tázal jsem se; „či v jejím domě sloužíš?“

„Ani to ani ono, Maturine, ale kamení více také neřeži.“

„Co tedy řežeš?“

„Řeži péra; a péry popisuji papír; a na papíře jsou hry.“

„Není možná!“

„Ano, hochu! malé prostounké kusy a lehko pochopitelné; jeden jest nadepsán: „Uprchlík“. Doufám, že je uvidíš.“

„Skutečně,“ skočil Timoleon pobočníkovi do řeči, „díla Sedainova nejsou zbudována soustavně; není tu ani jediné rozpravy o konečném a nekonečném, o spojování myšlének, konečných příčinách a osobní totožnosti. Královen ani neotravuje, ani jich neposýlá na popraviště; také si nevybírá domyślivých názvův ani filosofických titulův, nýbrž je pouze nadpisuje: „Ztracený beránek,“ „Sběh“,

„Zahradník a pán jeho“, „Nenadálá sazka“; nejlidštější pocity opěvuje nejbožštějšími slovy; věrnost Blondelem v romanci:

O Richard, o mon roi
l'univers t'abandonne.*)

Lidé rozmlouvají dle života, jsou „mudrci ani o tom nevědouce, jako Sedaine sám, jenž větší jest, než se obyčejně za to má.“

Mlčel jsem.

Pobočník pokračoval.

„Dobrá,“ pravím, „tím lépe; co nyní provozuješ, zdá se býti tak výnosným jako dřívější tvé řemeslo.“

„Ale ne tak prospěšným,“ skočil mi do řeči. „Dřívější má práce se držela dlouho, poněvadž nepodléhala módě a kdyby byla padla nebo jak se v evangeliu praví: rázem se sessula, byla by snadno někoho poranila; co však mne nyní napadá, leda že by propadlo, místo aby dobře dopadlo, nikdy se rázem nesessuje ani nikoho neporaní; ba ani ne lehce. Doufám, že se to udrží; třeba ne na dlouho.“

„To je mi jedno! těší mne,“ pravil jsem na to.

T. j. jsem říci chtěl; avšak v tom okamžení odrazil desátník hůl Michalovu kolbou tak prudce, že odletěla až k prachárně, již je odtud z okna viděti.

Zároveň ustanovil šest dní mírnějšího domácího vězení stráži, že pustila do vnitř osobu občanskou. Sedaine uznal za dobré odejíti. Klidně zdvihl hůl a odcházeje k lesíku pravil:

„Ubezpečuji tě, Maturine, všecko to se králová doví.“

---

*) O Richarde, o můj králi! Celý svět tě opouští. —

VIII.

Sedí.

Pieretka byla mírná a počestná; ale velmi rozhodná. Z míry tak snadno nepřicházela; a co mluvila s královou, nedala si od nikoho nic říci. Pravila faráři a hospodyni jeho, že se za Maturina provdá i vstávala v půlnoci, aby pracovala o svém výbytě; právě jako kdybych ani nebyl pryč; pryč snad navždy.

Jednoho dne, bylo to v pondělí svatodušní — jak často se na to chudák Pieretka pamatovala a mně o tom povídala — tedy, tehdáž seděla před vraty farními, šila a zpívala jen což, v tom spatřila krásný kočár se šesti koni zabočovati do stromořadí. Na kozlíku sedělo dvé malých postilionův, napudrováni a v červených hazukách. Z daleka však nebylo na nich nic viděti mimo veliké boty a ohromnou kytici, již měli za kabátem. Kytice měli také koně, ale za ušima a nádherný příbor.

Napřed jel podkoní a přímo na faru, kde se kočár zastavil a dvířka v celé šířce se otevřela. Ale neseděl tam nikdo. Podkoní sejma zdvořile s hlavy, žádal Pieretky, aby se na kočár posadila.

Domníváteli se, že se Pieretka zdráhala, jste na omylu. Zdráhati se ani neuměla: Zula prostě dřevěnky, obula se do botek se stříbrnými přeskami, práci složila a za pomoci podkoního sedla na kočár. Co jí králová změnila šaty, nedivila se ničemu.

Jak se později přiznávala, dvou věcí prý se bála: stromů v parku, které kolem ní jeden za druhým jako blázni letěly a pak, že bílé podušky

kočárové pošpiní. Proto prý se nahnula a seděla jen z polovice a to ještě na kraji. V Trianoně se ubírala opět na ruce podkoního do pozlacených komnat; ale po prstech, aby nezpůsobila v podlaze, jež byla z Indie a citronův, hřeby v podešvech žádných důlkův.

Konečně prý dospěla komnaty, kde se rozléhal smích; trochu se polekala, ale spatříc přítelkyni, královnu, pozbyla všecken strach.

„Paní z Lamballův," pokračovala dále, „tam byla též; seděla u okna ve výklenku před malým pultem. Na něm ležela slonová deska, vedle štětec a vedle štětce stála sklenice vody."

„Tu jest!" zvolala králová, a jdouc jí v ústrety pojala ji za ruce. „Jak jest hezká, jak kvetoucí. At se nám jen hezky povede, milá Lamballová. Posaď se tam, dceruško!"

Posadila se, ale již ne tak opatrně jako na kočáře, „poněvadž to druhé dámy také tak nečinily;" seslík byl tak vysoký, že se jí nohy ve vzduchu vznášely."

„Jak je způsobná!" pokračovala králová; „člověk jí nemusí nic dvakrát opakovati. Jest věru duchaplná. Drž se rovně, dítě mé, a poslouchej! Přijdou dva pánové; at je znáš nebo neznáš, nic na tom nezáleží. Dělej, co budou žádati. Řeknou-li ti: „Pojď!" nebo „Jdi!" půjdeš nebo přijdeš; není-li pravda. Co se stane, stane se k tvému dobrému. Paní a já jim pomůžeme, abys se něčemu naučila; za to pak budeš den jak den hodinu paní této seděti. Učiníš to, jak? Snad tě to nebude tolik namáhati?"

Pieretka se při každém slově zapýřila a zbledla; měla však takovou radosť, že by byla sličnou královou obejmula.

Co takto ještě seděla upírajíc oči na dvéře,

vstoupili dva mužové; jeden silný a druhý veliký. Spatřic velikého byla by málem zvolala:

„Toť jest . . .“

Avšak kousla se do rtův a mlčela.

„Nuž, pánové,“ zvolala na ně králová, „mám dobře?“

„Není-li pravda, jako růže?“ poznamenal Sedaine.

„Jen jedinou notu, madame, i uvidíme, bude-li růží Monsignyovou, jako jest růží Sedainovou. Zazpívej, děvče, stupnici,“ vyzýval ji Gretry, udávaje základní zvuk: c, d, e, f, g!

Pieretka opakovala.

„Ještě jednou až do g. Jde to; hlásek andělský!“

Králová sepjala ruce vyskočivši:

„Obdrží věno!“

IX.

Za krásného večera.

Zde se napil dobrý pobočník trochu absyntu, nabídl také nám, utřel si kníry červeným šátkem kapesním a pokračoval dále:

Kdybych uměl překvapovati, pane poručíku, jak toho žádáme na knihách, kde se na konci příběhu čtenáři podávají cukrovinky a hned zase od úst se mu odtrhují a konečně přece se poskytnou, mohl bych, co mi zbývá ještě říci, povídati způsobem novým; ale já chodil jaktěživ den jak den přímo jako niť v jehle a poněvadž neumím býti tak zajímavým, musíte přestati jen na niti a věřiti mi na slovo, co mne překvapil přítel Michal na prvním postavení, že jsem počal

chřadnouti, poněvadž jsem se o malé rodině Montreuilské ničeho více nedovídal maje za to, že na mne Pieretka zapomněla. Pluk Royal Auvergnský byl ode tří měsícův přeložen do Orleansu a mně se zastesklo po domově. Tak jsem seslábl, že jsem hrubě již ani pušky neudržel; soudruhové počali mnou opovrhovati, s čímž musí býti spokojen, kdo se na vojně roznemůže.

Někteří mnou opovrhovali, že jsem podle rozumu jejich příliš trpěl, jiní, že zase málo, jen tak nemocným se stavě. K vůli jedněm jsem měl býti již mrtev, do čehož se mi nechtělo a abych druhé přesvědčil, mělo mi býti lépe, což však nešlo.

Jednoho dne přistoupiv ke mně důstojník mé setniny pravil:

„Maturine. Umíš čísti, přečti mi, co to tu stojí.“

Vedl mne na náměstí Panny Orleanské, zde byla přilepena veliká cedule. Na ní stálo:

Z rozkazu.

Budoucí pondělí mimořádné představení:

„Irena“, nejnovější truchlohra pana Voltaira;

na to:

„Růženka a Kalous“

od pana Sedaina, hudba od pana Monsignyho.

Příjem slečny Colombovy, proslulé zpěvačky italské opery, jež vystoupí v kuse druhém.

Její Veličenstvo králová slíbila představení toto návštěvon svou poctíti.

„Nuž, pane setníku," pravil jsem, „co je mi vlastně po tom?"

„Jsi hodný hoch," pravil, „a hezký. Dám tě napudrovati a učesati a pak budeš sličný. Budeš státi u lože královské na stráži."

Jak řečeno, tak uděláno. Když v pondělí hra počínala, stál jsem v síni v parádním obleku pluku Royal Auvergnského na modrém koberci mezi samými guirlandami a věnci a cestou, kudy se králová ubírala, až k loži nasypáno bylo lilií. Ředitel byl všady a všady zbytečný. Byl to člověk malý, neohrabaný v obleku z modrého hedbáví a s vestou samý květ. Konečně od okna ani neodcházel volaje:

„To je stejnokroj paní vévodkyně z Montmorency; posel pana z Lauzunů, právě přijíždí princ Guemenée. Pan Lambesc přijede později. Viděl jste? víte? Králová, ta dobrá králová?"

Běhal sem a tam a málem by byl do Gretryho právě proti mně vrazil.

„Pane Gretry, drahý pane Gretry, povězte, zapřísahám vás, mohl-li bych viděti na chvilku proslulou zpěvačku, již mi přivádíte? Ne že bych si dovoloval jsa vůbec nevědomcem, o nadání jejím pochybovati, ale přec bych byl rád vámi upokojen, bude-li králové dosti učiněno. Ani se neopakovalo."

„He, he," v odvět dal Gretry posmívaje se; „bohužel nemohu vám dáti žádné zprávy; ale zpěvačky dojista — neuvidíte. Dama taková je jako rozmazlené děcko. Uvidíte ji, až vystoupne. Nač ji vůbec viděti? Poslech jest věcí hlavní; a byť i jiná vystoupila za slečnu Colombovu; co vám po tom?"

„Cože? já, ředitel divadla Orleanského, že bych neměl ani práva," volal nadýmaje tváře.

„Ani dost málo, milý řediteli,“ skočil mu do řeči vážně Gretry, „a tím méně, že pochybujete o nadání, za něž Sedaine a já stojíme.“

Těše se, že bude rozhodné to jméno vysloveno, stal jsem se pozornější.

„Co tedy jsem? či nejsem nic? Dám divadlo, dám je rád, jsa šťasten, že spatřím milostivou kněžnu, která . . .“

„Apropos,“ skočil mu Gretry do řeči, „z rozkazu milostivé kněžny mám vám po představení vyručiti částku, rovnající se polovičnému příjmu.“

Ředitel se stal nad míru uctivý.

„Ó, pane, na to jsem nečekal; však abych neporušil úcty, přijímám milost tuto s nejponíženější oddaností. Ne, doufal jsem, že mi poskytnete naději plod tvůrčího ducha svého — naději —“

„Pomýšlí se také, učiniti vás ředitelem italské opery v Paříži.“

„Ach, pane Gretry!“

„O zásluhách vašich se mluví u dvora veřejně. Nikdo se jim nevzpírá a proto králová chce divadlo vaše osobně shlédnouti. Ředitel jest duší všeho; osvěcuje básníky, skladatele, herce, malíře, zákulisníky, rozsvěcovatele, zametačky. Jest počátkem a koncem; králová to ví; vstupné jste nepochybně ztrojnásobil?“

„Ještě více, pane Gretry, beru luisdor; činím, seč jsem, bych se prokázal hodným takového vyznamenání.“

V tom bylo slyšeti, že někdo přijíždí, zavzněl jásot a králová přišla tak spěšně, že bych byl málem opomenul vzdáti čest; právě jako stráž přední. Za ní následovali statní pánové a mladá dáma, v níž jsem poznal průvodkyni její z Montreuila.

Počalo se hráti okamžitě. Le Kain a jiných

pět hercův „veselohry francouzské“ zavítalo sem zvláště na „Irenu“ a truchlohra se asi velice líbila, neboť králová se v jednom kuse smála a hovořila. Z ohledův nejvyšších se netleskalo, jako jest tuším dosud zvykem při dvoře. Když počala opera, nesmála se více a všady panovalo ticho.

Z nenadání jsem uslyšel s jeviště ženský hlas, jenž mnou tak zachvěl, že jsem se musil o pušku opírati. Na světě byl jen jediný takový hlásek; těchto zvukův byla mocna jen jedna.

Naslouchaje, postoupil jsem až k zásloně malého okénka u lože. Tu jsem spatřil všecky, kdo hráli. Byli dva, či vlastně půl druhého. Dívka zpívala:

Malý ptáček šedý
jako myška šedý
malý dům si staví;
stav si, ptáče, stav,
domek si dostav!

Pak pravila Kalousovi:

„Malý králi můj, ve slově mi stůj!“

Seděl pod oknem na lavici, otec její usnul, i obávala se, že se probudí, Kalousa uznamená a bude se vaditi. Nebylo však viděti nic než nohy a těch nesmělo býti viděti; proto zpívala dále;

„Nohy pryč! Je znáti nohy! Pryč!“

Chvěl jsem se po celém těle; byla podobna Pieretce. Byla to její šíj, červená sukně, její tvář, hezká noha, střevíce se stříbrnými přaskami a punčochy červeně a modře pruhované.

„Můj bože,“ pomyslil jsem sobě, „jak obratné jsou herečky takové, že vypadají jako jiní lidé. Věhlasná slečna Colombova, jež obývá v krásném hotelu, jež přijela po poště, má více lokajův a v Paříži žije jako vévodkyně, umí tak pěkně

Pieretku napodobovati. Chudák Pieretka nezpívala sice tak hezky, ale hlas měla právě tak pěkný.“

Nebyl jsem s to abych od opony se pohnul, v tom z nenadání se dvéře otevřely. Králové bylo příliš horko, dala si otevříti. Slyšel jsem její hlas; mluvila rychle a hlasitě:

„Jsem spokojena. Jak bude tím král potěšen! Pane komorníku, řekněte slečně Colombové, aby nelitovala, že jménem jejím se ukláním. Jak mne to těší!“

„Drahá princezno,“ obrátila se k paní z Lamballů, „je zde všecken vyšší svět a vykonává, co nejlepšího může, dobrý skutek. Dobří obyvatelé Orleanští, jak jsou u vytržení nad zpěvačkou italskou! Dvůr by rád tleskal. Dobrá, dvůr se bude umění dvořiti. Počněme!“

Dala znamení; následovali jejího příkladu a nyní bylo skoro každé slovo Růženčino provázeno potleskem. Půvabná králová byla u vytržení.

„Pane Birone,“ zvolala, „zde jest alespoň tři tisíce milovníkův; dnes však běží o Růženku a ne o mne.“

Ku konci hry damy házely Růženě kytice.

„Kde pak je první milovník?“ tázala se králová vévody z Lauzuna. Vystoupiv z lože, kynul na svého setníka po chodbě přecházejícího.

Zdálo se mi, že na mne něco čeká; neopovážil jsem si pomysliti, ba ani ne tušiti co?

Setník zdvořile pozdraviv, rozmlouval tiše s panem z Lauzuna. Králová hleděla po mně; opíral jsem se o stěnu, abych nepadl. Někdo přicházel po schodech: byl to Sedaine, za ním Gretry a pošetilý ředitel. Přiváděli Pieretku, skutečnou Pieretku, mou Pieretku, sestru, ženušku, mou Pieretku z Montreuila.

Ředitel křičel z daleka: „To byl večer; stojí za 18000 franků.“

Královna obrátivši se v loži, pravila k Pieretce vesele a vážně:

„Na žádný jiný způsob nemohlas sobě, dcero má, za hodinu zjednati věno bez výtky. Zítra dovezu sama žačku svou zpět panu faráři do Montreuila, jenž nám dá oběma rozhřešení; doufám, že tak učiní. Odpustí ti, žes sobě jednou jaktěživa zahrála komedii. To smí i žena nejrozšafnější.“

Pak na mne kývla.

Na mne kývla, jenž byl polomrtev; toť ukrutno!

„Doufám,“ pravila, „že pan Maturin věno Pieretčino přijme. Nepřidám k němu nic; on si to zapověděl. Zasloužila si sama všecko a všecko poctivě!“

X.

Obraz.

V tom dobrý pobočník vstal a sňal podobiznu, jež šla z ruky do ruky.

„Tak a ne jinak chtěla ji paní princezna z Lamballu malovati,“ pravil; „s tímto šátkem okolo hlavy a s jiným kolem krku. To jest matka tvá, dítě!“ obrátil se k mladému děvčeti, jež se k němu tulilo. „Více nehrála komedii nikdy; neboť po úloze, které ji královna naučlia, nechtěla se podjati úlohy žádné než té, kterou jí králová ustanovila — býti mou chotí.“

Byl dojat. Staré jeho kníry se chvěly a navštívila ho slza.

„Ano, toto dítě stálo matky život. Musím tě

míti arci moc rád, že ti to odpouštím; avšak všecko také nesmíme míti. Prozřetelnosť u mne pozorovala přílišné štěstí; proto zjednala rovnováhu. Od té doby jsem jezdil s děly republiky a císařství po světě i mohu říci, že jsem od Marenga až po Moskvu velmi mnoho zažil a časem i mnoho dobrého; ale takového dne více nikdy. Když jsem vstupoval do gardy, byl také krásný den, ale přece ne tak krásný. Jak jsem se radoval, moha si opět připevniti bílou kokardu a tím se opět přiznávati k dobré, mrtvé králové: kokardu, již jsem nosil při pluku Royal Auvergnském. Vidíte, pane poručíku, povinnosti své beru opravdu; zhynul bych studem, kdyby zítra se zrnko prachu nedostávalo; a skoro se domnívám, že potřebovali při poslední střelbě pytel na náboj. Je ten pytel tam? Jak rád bych se ještě přesvědčil; ale se světlem se tam nesmí."

Snažili jsme se ho upokojiti a dětem se podařilo od úmyslu toho jej odvrátiti. Vypil sklenici na dno a vypravoval ještě podrobnosti ze svého života. Nepostupoval, poněvadž nechtěl elitní sbor opustiti, jsa pluku svému příliš oddán. Býti dělostřelcem v gardě konsulově, sergeantem v gardě císařské bylo mu důstojností vyšší než-li důstojníkem v linii. Jsou tací lidé. Ostatně jakého vyznamenání se vojínovi dostává, tím se honosil: čestnou ručnicí se stříbrnou hlavní, křížem čestné legie. Nejkrásnějším pomníkem pak mu bylo jeho smýšlení; o tom však nemluvil.

Šlo již na druhou. Vstali jsme a stisknouce mu přátelsky ruku, nechali jsme ho při dozvucích výhledu do neposkvrněného života.

„Jak mladounkými jsme lidmi proti starému tomu muži! Co jest nejasná naše ctižádosť vůči sebevědomému obmezování? Ano," pokračoval jsem,

když jsme se ubírali přes malý můstek zdvihací, jenž byl za námi zavřen, „největším mužem v čase a na světě jest vojín, který nezná nic jiného a nic vyššího nad svou čest.“

„A důvěřuje v Boha!“ podotkl Timoleon, když jsme se u komnat svých rozcházeli.

XI.

Probuzení.

Spal jsem asi hodinu, bylo to ke 4. hodině 7. srpna; nezapomenu na to nikdy, z nenadání se mi otevrou okna, obě najednou, u obou obě křídla zároveň a všecky tabule padají mi roztříštěné do komnaty zvoníce a řinčíce, což hezké bylo na poslech. Vzpřímil jsem se a spatřím tenký oblak dýmu až k posteli mé třepotající. Jsa trochu podiven nad tímto zjevem, poznal jsem jej okamžitě dle barvy a zápachu. Chvátám k oknu. Právě se rozednívalo a mírné světlo obetkávalo starý zamlklý zámek, jenž jakoby spánkem opojen se probouzel. Dosud všude mrtvo jako v hrobě. Pouze starý granátník na hradbách, jenž tam kráčel podle předpisu zamřížen, se zbraní v ruce, vyzíral do dvorův nepokojně sem a tam jako lev z klece.

Všude ticho i zdálo se mi již, že mohu za příčinu události té považovati cvičnou střelbu v příkopech, v tom zavzněla rána druhá. Zároveň vycházelo slunce; ne však na obloze, nýbrž za poslední věží k lesíku. Paprskové jeho byli červení vybíhajíce v ostré konce ve způsobě granátův kolem do kola poletujících. Tentokráte se zachvěly věže zámecké, kasárny, věže, náspy, městečko i lesík, jakoby od levé strany na pravou

postupovaly; a zase zpět z pravé na levou, jako šuple z nenadání vytažené. Nyní jsem porozuměl zemětřesení. Řinčení, jakoby veškeré zásoby porculánu Sévreského se rozbily, dávalo mi na srozuměnou, že tabule v kapli, zrcadla v zámku a všecka okna v kasárnách a v městečku popukala a sice, jak se později vysvětlilo, tak důkladně, že ani sebe menší střep nezůstal ve tmelu vězeti. Bílý dým vytvářel malé korunky. „Prach je dobrý, přináší-li koruny," žertoval Timoleon, jenž přicházel ke mně do komnaty již úplně oblečen.

„Zdá se, že vyletíme!" odvětil jsem.

„Spíše ano než ne!" přizvukoval mi. „Dosud nelze ničeho podniknouti."

V tom zavzněl generální pochod z dvaceti bubnův. Lidé se probouzeli, bylo slyšeti, že se volá o pomoc. Zdvihací mosty padaly, vyloučené do vnitř pouštějíce, zavřené ven propouštějíce. Mříž se otevřela na odnášení nemocných a příchod opatrovníkův.

XII.

Nebezpečí.

Zvláštní pohled nás poutal. Kde jaká žena v pevnosti, všecky se tlačily branou; s nimi všecky koně posádky. Bylit se sprostili ohlávek, nebo sházeli jezdce a vyčkávali dusajíce příležitosti, by utekli ven do polí. Běhali po dvořích, mezi ženami, řehtali leknutím, majíce hřívu zježenou, nozdry vyhrnuté, oči červené, ke zdím se tlačíce, s ošklivostí prach vydychujíce a připálené tlamy do písku strkajíce.

Mladá dívka, usnuvší v nočním obleku a ne-

sená vojínem byla s matkou poloobločenou nejdříve propuštěna. Pak následoval zástup. Mně se zdála každá obezřelost v okamžení tomto zbytečnou, neboť na šest mil kolem do kola bylo každé místečko stejně ohroženo.

Když uprchlíci odtáhli, honem jsme vyběhli; s námi veškeří důstojníci po městečku ubytovaní. První, co nás napadlo, byl neoblomný klid starých granátníkův gardových, kteří s ručnicí u paty, ruce na řemeni pohlédali okem znaleckým na prachárnu, ani nepromluvíce ani sebou nepohnouce. Přítel můj Arnošt Hanache jim velel. Pozdravil nás, jak měl ve zvyku, s úsměvem Jindřicha IV. Padl později u Vendée. Všecky osoby uvedené v této povídce čerpané z minulosti nám teprve nedaleké jsou již mrtvy.

Cestou jsem přes něco klopýtl. Byla to noha lidská. Zastavím se, abych si ji prohlédl.

„Tak budou nohy naše také brzy vypadati," podotkl jeden z důstojníkův, běže kolem a srdečně se chechtaje.

Na noze nebylo viděti, že by kdy nosila střevíce. Uvádějíc na paměť balsamovanou mumii, byla dva palce nad kolenem přeražena; jako nohy ke studiím v závodech sochařských, hladká, žíly se odrážely, jako černý mramor, nehty se stkvěly do červena. Neměl jsem kdy si ji obkresliti, ač bych to byl rád učinil; chvátal jsem dále do kasáren, až na poslední dvůr.

Tam nás očekávali vojíni mého pluku. Z počátku se domnívali, že byl zámek přepaden i vyskákali z postelí, jen ledabyle oblečeni, až ke strážnici, kde se setkali. Většinou měli nohy krvavé od střepův skleněných. Proti nepříteli nelidskému čekali v postavení nejistém, nebezpečném a spatřivše své důstojníky, radovali se.

Stáli jsme na jícnu sopky. Dosud se z ní kouřilo. Zdálo se, že se chystá k výbuchu třetímu. —

Malá prachárna byla puklá; a trhlinami bylo viděti, jak se dým pomalu v kotoučích vznáší.

Je všecken prach spálen? tázal se jeden druhého; nebo ho zbylo tolik, co by postačilo každou otázku další si ušetřiti? Neméně na pováženou byly vozy s nábojem od včerejška na dvoře stojící, jimž postačila jediná jiskra, aby celou zbrojnici, prachárnu a jí i městečko a lesík, okolí a část předměstí sv. Antonína v nerozlučnou spoustu ssutin a údův lidských proměnila.

Nejlepším spojencem povinnosti jest nebezpečí. Kde je toto všem stejně společno, upíná se každý k tomu, kdo nařizuje nebo příkladem předchází.

Zde jím byl Timoleon. Hnal se k vozům. Obličej jeho nepozbyl lhostejné vážnosti, jíž vynikal; ale s duchapřítomností, jež vzbuzovala úžas, vrhl se na první kolo, jež se již chytalo. Poněvadž nebylo vody, hasil kabátem, rukama, prsoma. Považovali jsme ho za ztracena, chvátali jsme mu na pomoc a hle, oheň byl uhašen, kolo zuhelnatělé a ruka jeho černá; ostatně byl neporušen. V okamžení byly veškeré vozy ode všech přítomných z nebezpečné blízkosti odvráceny. Každý dělostřelec, každý vojín, každý důstojník se zapřáhl, táhl, šinul, tlačil strašlivou káru rukou, nohou, ramenem, čelem na rovinu, sloužící za místo parádní.

Zatím přivezeny byly stříkačky, jimiž se do zejících míst v prachárně chrlily spousty vody. Byla celá protrhaná, klesala dvakrát v před, dvakrát v zad; pak se rozpadla na všecky strany jako květina, když opadává a poskytovala rozru-

šujíc se pohled na vysokou pec. Dým vířil! Nic nezůstalo neporušeno, ale vše bylo znáti. Ručnice, výstřely plápolaly v ostrých rysech jako spálený papír, jenž se uchoval své podoby, kteráž podoba není leda jen ještě popelem. Konečně splývalo všecko v směsici železa a krve, lavy a a ohně; směs, jež se ve věži jako v hmoždíři převařovala a rozlejíc se kolem, vše sžehla a zachvátila.

Nebezpečí minulo. Nyní zbývalo jen ještě se vyhledati a spočítati.

„V Paříži to museli slyšeti!“ dí Timoleon, tiskna mi ruku; „budu jí psáti hned, abych ji upokojil. Zde se nedá nic více dělati.“

A vrátil se do bílého domku našeho se železnými okenicemi, jakoby se vracel z honu.

XIII.

Nákres.

Po přestálém nebezpečí poznáváme teprve, jak veliké bylo; žasneme nad štěstím, které nás potkalo; zbledneme pomyslíce, čeho jsme se mohli dočkati i cítíme jakousi škodolibosť, že ještě žijeme a proto jsme s to někdy ještě zblednouti; oplýváme vědomou hrůzou, jíž nejsme v nebezpečném okamžiku mocni.

Houfnice konají divy jako bleskové.

Podobalo se, že výbuch ničil dle jistého plánu a jisté taktiky; oběti sobě volil. K jednomu pravil: „Vezmu si tě s sebou!“ a na to sousedovi: „Tebe nemohu potřebovati.“ V zemi vyrval celé sklepení klenuté a bez úhony je zase do jiného ponořil, odkudž klenba z pola vyčnívala jako ssutina

časem osmáhlá. Tři pumy vetkal šest stop z hloubi do země, bronzové dělo právě ve středu přerazil, všecka okna roztloukl, všecky dvéře vypáčil a okenice z veliké prachárny odnesl na střechu zámeckou, ani zrnka s sebou nevezma; na náměstí zporážel šest kamenných pilířův z ovruby jako sedláky na šachovnici; spojovací řetězy mezi jednotlivými pilíři roztrhal jako hedbávné nitky a koncová oka na řetězích skroutil jako konopí. Ohraženou rovinu posel rozlámanými puškami, pyramidy dělových koulí roztavil v pevnou hmotu a vedle děla, kde se stal, nechal slepice — na živu. Když v obvyklou hodinu vylézala, zavzněl v průvodu jásot; vojáci ji vítali jako starou známou, lichotíce se k ní s radostí neskrocených dětí.

Obracela se s malým chocholem vkusně sem a tam, volala na mláďata, jakoby hledala ruky, která ji krmívala. Běhala nám nepokojně mezi nohami; kuřata za ní. Za jejího vedení — věděli jsme, koho hledá — dospěli jsme pohledu strašlivého.

U kaple ležely hlava a prsa ubohého pobočníka, bez těla a bez rukou. Noha, již jsem dříve nalezl, byla jeho. Nebožák nemohl patrně odolati touze, aby se ještě jednou neobhlédl a hřeby v botách nebo křeménkem, nebo také jen pohybem způsobil výbuch. Jako z praku vyletěla hlava s prsoma na kostelní věž, šedesát stop z výší a strašlivé poprsí jsouc potaženo prachem zanechalo na kamenné stěně, kde se právě odrazilo a k zemi padlo, znatelné po sobě stopy. Pozorovali jsme hlavu na zemi ležící; nikdo se neodvážil ani slova. Litovati ho bylo by toliko znamenalo, jako želeti, že jsme byli témuž nebezpečí dáni v šanc. Pouze štábní lékař pravil: „Netrpěl aui dost málo!“

Mně však se zdálo, jakoby trpěl dosud; a přes to jsem se dal zpola pro neobyčejnou polohu, zpola z vychloubavosti do kreslení hlavy.

Něco podobného se často stává v kruhu, kde je podezřelo, že by se cit náš prozradil. Přemrštěná tato jistota citu, jíž se člověk násilně domáhá, náleží ku stinným stránkám stavu vojenského. Člověk se cvičí zatvrzovati srdce; zapírá soustrast ze strachu, že by se mu snad vykládala za slabost a nepomní při tom, že vlastně otupuje ruch, který se v něm probouzí.

V okamžení tomto jsem se zdál býti sobě samému velice nenáviděným. Mladé mé srdce krvácelo nad touto smrtí; a přes to jsem byl s to s tvrdošijným klidem dokončiti obraz, jenž mi brzy vyčítá, že jsem jej vykouzlil, brzy mi uvádí na paměť vypravování prostých osudův životních hodného muže, jež skončiti pílím.

Ušlechtilá hlava byla jen již předmětem hrůzy, jakýsi způsob hlavy Medusiny; černá jako z mramoru; vlasy měla zježené a brvy k čelu obrácené; oči byly přimknuty, ústa pootevřená jakoby se chystala vzkřiknouti. Zděšení nad plameny z nenadání vytryskujícími bylo na výrazu tváře dobře znatelno; tušili jsme, že měl ještě tolik času, aby se lekl, snad také času, aby nevýslovnou cítil bolest.

„Snad také ještě kdy vzpomenouti si na Prozřetedlnost?“ tázal se mne po tichu Timoleon, hledě lorgnonem mi přes rameno na kresbu.

Mladistvý vojín sehnul se k zemi, aby sňal ze zohaveného těla nákrčník z černého hedbáví.

„Jest dosud k potřebě!“ pravil.

Byl to poctivý hoch z mé setniny; jmenoval se Muguet a měl na ruce vpálené znamení dvou plukův, svědomí měl pokojné a podnětu k tomu

nedal, zkrátka, nejlepší člověk na tom božím světě; měl jsem o čem přemýšleti.

Zavzněl dusot koňský. Byl to král Ludvík XVIII. Přijížděl v kočáře polokrytém poděkovat se gardě, že zachránila vojíny a starý zámek. Pozoroval dlouho silhouetu na stěně kostelní. Hlasem povýšeným se tázal plukovníka, kdo z důstojníkův nebo z mužstva se vyznamenal?

„Sire, každý konal, co mu povinnost kázala," odpovídal pan Fontages, nejrytířštější důstojník, jakéhož jsem kdy poznal a v jehož obraze si nejraději představuji vévodu z Lauzuna a chevaliera z Grammonta.

Po té vyňal král místo křížův čestné legie rozmanité svitky peněz z vozu, jež kázal rozdělovati mezi lidi, jichž se týkalo, vsedl opět na kočár a odjížděl branou vedoucí do háje, aby se Vincennem vrátil.

Řady prořídly, na výbuch se zapomnělo, nikdo nebyl nespokojen, jeden druhému nezáviděl. Mužstvo zachránilo loď, a tím zachránilo sebe; to bylo vše. Avšak viděl jsem skutky malichernější, jež si dobyly uznání většího.

Vzpomínal jsem si na rodinu ubohého pobočníka, já sám. Kde se berou králové kolem, chodívají z pravidla příliš rychle.

Hûl.

I.

Památná noc.

Noc 27. července byla plna klidu slavnostního. Pamatuji se na ni živěji než-li na strašnější události, jichž svědkem mi bylo býti. Ticho na zemi a na moři před bouří nemůže býti vznešenější než-li ticho v Paříži před revolucí. Boulevardy byly opuštěny. Obcházel jsem po celé jejich délce samoten po půlnoci. Jasná obloha rozlévala bílé světlo hvězd svých po zemi; ale pomy byly tmavé, uzamčené a jako po vymření; svítilny po ulicích rozbity. Davy dělnictva se shromažďovaly ještě pod stromy, naslouchajíce polohlasitým slovům tajeplného řečníka. Pak se rozběhli úzkými a tmavými ulicemi až po vedlejší vchody do stromořadí, které se před nimi a za nimi jako poklopy otvíraly a zavíraly. Nyní se v Paříži nehýbala ani živá duše, Paříž se podobala městu vymřelému, kde zavládla morová rána.

V určitých přestávkách vrazil člověk na tmavou tichou hmotu, v níž teprvé jsa u ní, poznal setniny gardové. Stáli vzpřímeni, nepromluvíce ani sebou nepohnouce. O něco dále baterii dělostřeleckou ozářenou doutnáky jako dvěma hvězdami.

Člověk se k nim přibližoval bez trestu, zastavil se, odcházel a přicházel, nejsa ani vyptáván ani obtěžován ani oslovován. Nebyli nebezpečni, ale beze zlosti a nenávisti; podvolovali se a čekali.

Když jsem se přibližoval k jednomu práporu, byl z nejčetnějších, vyšel mi v ústrety důstojník, tázaje se s neobyčejnou zdvořilostí, nepochází-li záře kostel sv. Diviše ozařující od požáru? Aby o tom nabyl jistoty, hnul se se svou setninou. Odvětil jsem mu, že dali za všeobecného zmatku někteří obchodníci pokáceti a spáliti staré jilmy, poněvadž jim budky zakrývaly. Na základě zprávy mé se posadil na Boulevardu na kamennou lávku, kresle si holí v písku kolem čáry a kruhy. Dle toho jsem ho zase poznal; také on prohlédna si mne blíže, poznal, kdo jsem. Že pak jsem se před ním zastavil, stiskna mi ruku žádal, abych se vedle něho posadil.

Setník Renaud byl mužem přísných zásad a vysokého vzdělání, jakých mužův tenkráte v gardě více se nalézalo. Povahu a zvyky jeho znal každý a kdo čtou paměti tyto, rozpomenou se na jeho osobnost přezdívkou, kterou mu dali vojáci, důstojníci ji rozšířili a jíž pak každý bez rozdílu užíval. Staré rodiny a staří plukové vynalézají si taková jména pro potřebu domácí. Noha v dřívějších dobách poraněná velela setníkovi za podporu užívati řečené hole, jejíž hlavice podivného útvaru vzbudila pozornost všech, kdokoli ji poprvé spatřili. Měl ji všady s sebou a skoro vždy v ruce. Zvyk tento nedojímal ničím nápadným, k čemuž byl zevnějšek jeho vůbec prostý a odměřený. Avšak vědělo se, že se bez hole té neobešel. V gardě požíval vážnosti svrchované. Nemaje ctižádosti, by se zdál více býti, než-li byl,

četl mnoho, mluvil však jen málo a to jen úsečně. Jsa velmi veliký, velmi bledý a velmi vážný, měl na čele mezi obočím dost hlubokou jizvu, jež se často z namodrava do černa měnila a vzezření jeho z pravidla chladnému a mírumilovnému dodávala časem rázu divokého.

Vojáci mu byli velice oddáni. Jmenovitě ve výpravě španělské bylo nápadno, jak radostně se hnaly ku předu čety, jimž velela „hůl“ a to v pravém slova významu hůl, neboť setník Renaud nevzal nikdy palaše do ruky, ani když v čele tirailleurův tak blízek byl nepříteli, že byla šarvátka nezbytná.

Byl také mimo praxi válečnou do jisté míry i o politickém stavu Evropy a císařství zpraven, což si jedni vysvětlovali hlubokými studiemi, jiní vysokými styky, avšak vlastní zdroj toho zůstal vždy jen domněnkou, poněvadž se ve své skromnosti nikdy o tom nevyslovil.

Ostatně jest tato zdrženlivost hlavním rázem povahy nynější a setník Renaud jí vynikal až do veškerých krajností. Zdvořilost podobající se chladnosti velí, jak máme vystupovati, proto také nevěřím, že by se mnozí vyznali v rozervaných obrazech, jež si o nás dělají. Hráti úlohu nějakou jest ve Francii věcí směšnější, než kde jinde; proto se každý má na pozoru, aby neprozradil ani živých citův ani hlubokého zármutku ani bezděčného vzkypění ni slovem, ni pohybem, ni pohledem. Nemyslím, že by vzdělaností všecko malátnělo; jí však všecko vystřízlivělo i přiznávám se, že považuji slušnost za jedině pravé měřidlo styku se společností ustavičně nad námi bdějící. Za touto mrazivostí se skrývá jakýsi stud, jehož pravé cítění jest pohřbeno a ta míra opovrhování, kterou se mu cena před světem spravedlivě vyměřuje. Ztra-

tili jsme již přátel mnoho, kteří v upomínce naší dále žijí. Znáte je, drazí moji spolubojovníci; někteří padli ve válce, jiní soubojem, opět jiní rukou jinou; ale všickni jako mužové počestní, pevné povahy a mohutných náruživostí. Ctižádosť, láska, hra, zášť, žárlivosť dobíraly si jich; ale dobojovali to v sobě a každý uměl předejíti, aby se jasný obrat slov nedotýkal místa bolavého. V salonech na sebe neobraceli pozornosť tragickým vypínáním; a kdyby se byla některá mladá panička od nich v románu vrátila vidouc je, jak ve skutečném životě pozdravují a slyšíc, jak hovoří, byla by se k nim, jsouc sklamána zády obrátila; a přec žili a umírali, víte dobře, jako povahy silné, jež lze s nejsilnějšími povahami v každém století porovnati. Catonové a Brutové nevykonali nic více, třeba nosili togu sebe více po římsku. Vášně naše jsou právě tak energické jako vášně před námi; avšak poznati je lze toliko v zemdlení jejich a v známkách a to jen přátelům. Jen ti se domnívají, že netřeba jest jim si všímati chladné odměřenosti v životě pospolném, kdo se chtějí vypínati, aby to stůj co stůj přivedli ku platnosti. Pro ostatní jest zákonem mravním způsobnosť.

U žádného stavu není lakonické užívání slova v křiklavějším odporu se životem pohyblivým jako u vojska. Ošklivosť před přemrštováním je zde přemrštěna; povrhují člověkem, jenž je potřeben soustrázně nebo jenž se zapomene a dovolává útrpnosti. Věda to, chtěl jsem setníka Renauda honem opustiti, on však mne za ruku zadržel.

„Viděl jste dnes ráno Švýcary manevrovati?“ tázal se mne. „Stálo to za to. Feu de chaussée en avancement vykonali s dokonalou přesností. Co sloužím, neviděl jsem, aby to bylo tak dokonalé. Však to také patří více k parádě a do opery; ale

v ulicích velikého města může to býti také za jistých okolností dosti prospěšno.“

Zároveň nepřestával holí v písku čáry kresliti; pak pomalu vstal, ubíral se po Boulevardech a poněvadž jsem na něm oznamenal, že se chce od skupiny důstojníkův a vojákův vzdáliti, bral jsem se za ním a on neustával v nervosním jakémsi rozčilení, proti své vůli mluviti, což mne bavilo, ale podivovalo u člověka, jenž sloul všeobecně mužem chladným.

„Směl bych vás prositi, abyste mi poslal své okruží gardové, máte-li je dosud? Své jsem si zapomněl doma a nemohu si pro ně ani dojíti ani poslati, poněvadž nás po ulicích zabíjejí jako vzteklé psy; ale že jste již tři nebo čtyry léta ze služby vystoupil, nebudete ji snad již ani míti. Před čtrnácti dny jsem také vystoupil, neboť mám vojačiny dost, až běda dost; vida však předevčírem ordonance, řekl jsem sám k sobě: „Budou se chápati zbraně!“ Svázal jsem uniformu, náramky a huňatou čapku do uzlíku a navštívil jsem v kasárnách chrabré, aby si nemyslili, že jsem jich v době nebezpečí opustil. To by čelilo proti cti; není-li pravda, ven a ven proti cti?“

„Tedy jste ordonance předzvídal?“ tázal jsem se.

„Ne, ani jsem jich nečetl.“

„Nuž, co si tedy předhazujete?“

„Nic než zdání; ale ani to si nesmíme předhazovati.“

„Ku podivu!“

„Slovo běžné; slovo dětinské!“ pravil setník, rychleji se bera ku předu. „Obdivování nenávidím jakožto podnět zlých skutkův. Obdivovati laciné jest. Ku podivu, čemu se všemu obdivujeme! Zde třeba zachovávati míru. Obdivování uchva-

cuje a jest uchvatitelné. Konejme dobré, že dobré jest; ne že tropí mnoho hluku. Ostatně mám o tom náhledy své!“ skončil zkrátka i zdálo se, že chce odejíti.

„Jest ještě něco právě tak velikého jako veliký muž“, poznamenal jsem. „Muž cti své bedlivý.“

Ujal se mne živě za ruku. „Myšlénka, s níž jsem za jedno!“ zvolal, „a dle níž jsem se řídil, co jsem živ. Ale stála mne mnoho; není tak snadná, jak by se kdo nadál.“

Poddůstojník setniny jeho přijda, prosil o doutník. Vyňal jich z kapsy více a podal mu je. Důstojníci rozdělivše se o ně, obcházeli sem a tam mlčky a s takovým klidem, jejž ani vzpomínka na domnělé události nepřerušovala. Každý znal, třeba o tom nemluvil, jak veliké jest nebezpečí a jakou má v nebezpečí tom povinnost.

Setník Renaud se ke mně zase přiblížil. „Krása krásoucí!“ pravil ukazuje holí na oblohu. „Uzřím-li pak kdy jiných hvězd, než jsou tyto? aspoň jedenkráte? Nedávno jsem se domníval, že spatřím hvězdy polokoule jižní, ale z polokoule severní jsem dosud ani nevykročil. Nedělá nic. Jak krásná noc! Pařížané spí anebo se staví, jakoby spali. Náš lid neměl čtyryadvacet hodin ještě ničeho v ústech; tím obrazotvornost mocně oživuje. Rozpomínám se, když se táhlo na Španěly, že se mne tázali, proč tak zřídka postupuje? Tehdáž jsem neměl času na odpověď; dnes mám k tomu chuť. Vy slyšíte rád vypravovati a vzpomínáte si bohdá ne nerad na mne v soukromém životě, jejž jste sobě uložil. Chcete-li si zde na Boulevardech se mnou sednouti, můžeme si spolu pokojně pohovořiti, neboť cvičení se ve střelbě po nás z oken a sklepův zdá se býti dnes již ukončeno. Povím vám

jen výběr ze svého života a ten jen dle nálady. Byl jsem leckde, četl jsem mnoho, ale psáti neumím a netřeba mi toho. Chvála Bohu! také jsem se o to nikdy nepokusil. Ale žíti umím a to nebývá vždy snadné. Posaďme se!“

Ubíral jsem se za ním pomalu, kráčeli jsem práporem krásných jeho granátníkův. Stáli z příma, vážně, s bradou o hlaveň pušky podepřenou. Několik mladších lidí jsouce zemdlenější než-li starší, posadili se na vaky. Všickni mlčeli, urovnávajíce si větším dílem šaty, aby vypadali zítra dle předpisu. Nikde o nepokoji nebo rozmrzelosti ani stopy. Stáli v šiku. Čekajíce na povel jako v den po obhlídce.

Setník počal:

II.

Malta.

„Nejsem ničím a jsa si toho vědom, nejsem ani dost málo nešťasten, neboť kdybych více byl než jsem, přiznávám se, že bych jím byl na útraty Ludvíka XIV. pro přílišnou náklonnosť k válce. Co chcete? Bonaparte mne omámil jako všecky jiné; a sláva jeho mne zabavovala tou měrou, že jsem jiné myšlénce nedal ani vzniku. Otec můj, důstojník řádu vyššího, jenž byl ustavičně v poli, byl mi neznámým až po ten den, v který ho napadlo vzíti mne s sebou do Egypta. Bylo mi dvanáct let i pamatuji se, jací citové ovládali armádu a jí i mne, jakoby se to dnes bylo stalo. Dvoje přání dmula nám plachty: jedno po slávě, druhé po kořisti. Otec si prvního tak málo všímal jako odnášejícího nás větru severozápadního; druhé

však mi bzučelo kolem uší tou měrou, že jsem jím byl jistou dobu ke všemu hluku světskému necitelným, vyjmouc hudbu Karla XII. nebo-li dělo. Z něho se zdál Bonaparte promlouvati; při jeho dunění jsem radostí zčervenal, tleskal rukama a odpovídal vzdychaje. První tito dojmové připravovali nadšení, v němž jsem tehdáž spatřoval cíl svého života a v němž spatřuji nyní tehdejší svou pošetilost. Událost, jíž nikdy nezapomenu, rozhodla nesmyslné toto nadšení, jež mne na tu dráhu uvedlo, jež mne tolik stálo.

Loďstvo bylo od 30. Floréalu roku šestého na moři; dnem i nocí jsem prodleval na palubě, abych se pohledu na ohromné moře, na lodě na modrém jeho povrchu do syta vynadíval. Řada naše byla z dělí jedné míle a asi šest mil z dělí loďstvo dovozné. Nemluvil jsem nic; viděl jsem Korsiku zcela na blízku se mihnouti; pak přišla Sardinie a brzy vystoupila na levo Sicilie. Juno, na níž jsem se s otcem nalézal, měla za úkol udržovati na moři volný prostor a tvořiti se třemi fregatami jinými přední stráž. Otec vezma mne za ruku, ukazoval mi kouřící se Aetnu a skály, na něž jaktěživ nezapomenu: Favianu a horu Eryx. Marsala, staré Lilybaeum, pronikala mlžinami Aetny; zdála se mi s bílými domy jako holuby ve mraku; a jednou z rána, bylo to 24. Prairiala, ano 24., rozvinul se při východu slunce přede mnou obraz, jenž mi tkvěl dvacet let na mysli.

Přede mnou stála Malta se svými hradbami, děly vodorovně s hladinou mořskou postavenými, zdmi po celé délce ve svitu slunečním jako broušený mramor se lesknoucími a mravenčím hemžení galejí stavby štíhlé s dlouhými vesly červenými. Na 194 francouzských lodích vztýčili při našem příchodě na všech stožárech trojbarevnou vlajku;

na Gozu a pak na pevnůstce svato-Elmské se skláněl pomalu křížový prapor, poslední kříž, jenž zápasil a klesl. Pak zadunělo pět set ran z děl.

Východ se před námi otvíral; stranou oddělen. Kolem něho se míhaly všecky lodě válečné, jedna za druhou a viděl jsem z daleka, jak se Desaix k Bonapartovi přibližuje. Spouštěli jsme kotve. Konečně jsem ho měl poprvé spatřiti.

Stál na palubě rozmlouvaje s Casou Biancou, lodním kapitánem — ubohý východ — a hrál si s vlasy hocha desítiletého, syna kapitánova. Byl jsem okamžitě na dítě to žárliv a srdce mi prudce bušilo vidoucímu, jak sáhá po palaši generalově. Otec přiblíživ se k Bonapartovi dlouho s ním rozmlouval. Dosud jsem mu ještě neviděl do obličeje. Z nenadání se po mně obrátil; pohlédl na mne. Chvěl jsem se na všech údech před hladkým tím čelem mezi dlouhými svislými kučerami, leskle vlhkými, jakoby se po nich prostírala mořská voda; před těmi tvářemi hubenými a před rtem nad ostrou vyčnívající bradou vyhrnutým. Mluvil nepochybně o mně, neboť pravil: „Poslouchej, chrabrý, chceš-li, půjdeš do Egypta a generál Vaubois zůstane se čtyřmi tisíci muži místo tebe zde; nemám to rád, berou-li se děti s sebou; dovolil jsem to Casovi Biancovi a hned to nebylo dobře; tohoto pošleš do Francie zpět; přeji sobě, aby se vycvičil v mathematice. Kdyby tě něco stihlo, zastanu tě; ujmu se ho a učiním z něho řádného vojáka.“ Sehna se, vzal mne po paždí, zdvihl mne do výše a políbil mne na rty. Hlava mi šla kolem; cítil jsem, že jest mým pánem a že srdce mé odnímá mému otci, kteréhož jsem ostatně sotva poznal, poněvadž byl v jednom kuse na vojně. Zdálo se mi, že se bojím jako Mojžíš spatřiv pána svého v hořícím kři. Když mne Bo-

naparte zdvihal, byl jsem ještě svoboden; když mne pustil, otrokem jeho.

Ještě večer před tím byl bych skočil do moře, kdybych byl musil k vojsku; nyní mne mohli vésti, kam chtěli: otce jsem opustil, opustil na vždy. Jsme pokaženi od mladosti; a malým i velkým dětem postačuje věc sebe nepatrnější, je-li jen ta pravá, odvrátiti jich od citův lepších. Otec nebyl déle mým pánem, poněvadž jsem spatřil pána jeho a v tom onu bytost, z níž se zdála všecka vláda na světě zářiti. Byl jsem změněn, okouzlen; chtělo se mi do práce i pracoval jsem; počítal jsem dnem i nocí; chodil jsem oblečen po školácku, nabýval jsem vědomostí školních a nabyl jsem barvy školské. Čas od času mne přerušovalo hřmění děl; pak se mnou mluvíval polobůh a co jsem se dověděl, znělo: dobytí Anglie, Marengo, osmnáctý Brumaire, císařství — a císař slovu dostál. O otci jsem nevěděl, co se s ním stalo, v tom obdržím jednoho dne následující list.

Nosím jej ustavičně u sebe v této tobolce druhdy červené a čítám jej často, abych měl ustavičně na paměti, jak zbytečné jsou pokyny, jež zůstavuje jedno pokolení druhého a jak nechutná byla svévůle mých nadějí.“

Rozepjal uniformu a vyňal; nejprve kapesní šátek a pak malou tobolku, již pečlivě otvíral. Vešli jsme do kavárny, kde bylo ještě světlo i sděloval mi úlomky listův, jež se staly mým majetkem; jak? o tom se stane zmínka.

III.

Na anglické lodi Cullodenu
před Rochefortem 1804.

Sent to France with admiral Collingwoods permission.

Zbytečno jest, synu můj, bys zvěděl, jak se ti dostal list tento do ruky a od koho se o nynějším tvém stavu dovídám. Tobě postačí, že jsem s tebou spokojen; ale nikdy více mne nespatříš. Snad tě to nebude ani znepokojovati. Znal jsi otce svého v době, kde paměť ještě ničeho nezachovává a srdce není dosud rozvito. Rozvíjí se později, než-li se člověk domnívá. Je mi to často s podivením; ale co si tu počíti? Dle všeho nejsi špatnějším než jiní; tím jest mi býti spokojenu. Oznamuji ti, nebo spíše nemohu ti dále nic více oznámiti, než že jsem od čtrnáctého Thermidora roku šestého nebo-li od druhého srpna r. 1798 letopočtu starého, jenž bude, jak se praví, zase zaveden, zajatcem anglickým. Odjel jsem na lodi na východ, abych přivedl chrabrého Brueysa na ostrov Corfu; Bonaparte tam poslal již dříve pobočníka svého, chudáka Juliena, jenž se dopustil té pošetilosti, že se dal cestou od Arabův polapiti. Já se tam dostal nebyv polapen, ale také jsem ničeho nepořídil. Brueys byl tvrdošijný jako mezek. Tvrdil, že si lodě jeho naleznou cestu kudy do Alexandrie a připojil hrdá slova prozrazující, že na armádu pěší žárlí. „Což se přichází do Alexandrie jen po souši? Domnívají se, že se bojíme Angličanův?“ Lépe Francii, kdyby se jich byl bál! Dopustil-li se chyb, slavně za ně trpěl. Za poklesek, jehož jsem se dopustil, zůstana při něm na lodi, když na něho byl učiněn útok, trpím.

mrzutě. Brueys byl hned z počátku na hlavě a na ruce zraněn i bojoval dále, až mu koule rozedrala vnitřnosti. Kázal se strčiti do pytle a zemřel na lavici u vesla. Domnělá katastrofa nadešla k desáté hodině večerní. Co mužstva ještě zbylo, uteklo se na čluny vyjmouc Casu Biancu. Zůstal až na konec. Avšak jeho synek, hošík hezký, vždyť jsi ho viděl, přijda ke mně tázal se: „Občane, co mi velí činiti čest?“ Ubohý chlapec, nebylo mu snad ještě ani deset let a mluvil v okamžení tom o cti. Vzal jsem ho s sebou na člun a tam na klín, odejma mu pohled na otce, jenž vyletěl s lodí jako ohnivý snop praskající do povětří. My jsme ovšem nevyletěli, byli jsme však zajati, což jest mnohem horší a já se dostal do Dovru na dohlídku anglického kapitána jménem Collingwooda, jenž nyní velí lodi Culledonu. Muž poctivec, jakých nemnoho. Slouží od r. 1761 a moře opustil pouze jen dvě léta a to jen aby se oženil a dvěma dcerám dal život. Děti tyto, o nichž v jednom kuse hovoří, neznají ho a paní jeho zná jej pouze z listův. Ode dne u Abukira cítím, že jsou dnové moji sečtěni; a přes to se mi zdají býti příliš dlouhými následkem porážky této a ztráty přátel slavně padlých. Vysokému stáří mému se zde dostává všeobecné pozornosti a poněvadž jsa na povětří anglické nezvyklý ustavičně kašlám a staré rány moje se odvírají, tak že jedné ruky již dávno nemohu užívati, vymohl mi laskavý kapitán Collingwood dovolení, co by byl ani pro sebe neučinil, ani také dosáhl, dovolení, že budu odvežen na Sicilii, na slunce teplejší a pod oblohu jasnější. Tam jsem u cíle; neboť osmasedmdesát let, sedmkráte poraněn, hluboký zármutek a zajetí jsou nemoci, z nichž jest každá o sobě nezhojitelná. Neměl jsem co bych ti za-

nechal mimo kord; jako zajatec, ubohé dítě, nemám již ani toho více; a vše, co ti ještě dáti mohu, jest rada a sice tato: neměj žádné náklonosti zvláštní k povýšencům, tím méně pak k Bonapartovi. Pokud tě znám z názoru vlastního, máš náklonnosti k dobrodružství. Dobrodružství jest se však stříci, kdo jest Francouzem, jinými slovy: býti slabosti té přístupným. Chlubiče máme rádi až do míry, jíž nelze zodpovídati a právě tak rádi, jako v ně věříme, právě tak litujeme později, že jsme v ně věřili. Příčinou toho jest přílišná účinlivost a ještě větší ošklivost před myšlením samostatným. Kdo za nás myslí, odpovídá za nás i béřeme se za ním s tělem i duší, byť nám i hrozilo, že se nám konečně vysměje; nám — i sobě.

Bonaparte jest mládenec hodný; ale tajtrlík. Obávám se, že se stane zakladatelem nového kejklířství ve Francii; a Francie již kejkluje do syta. Slavomam jest dotěrný a znemravňující; mezi námi působí takový hluk bubnem a otýpkou, že jako prut každý stav uchvacuje i není člověka ve Francii, byť byl sebe nepatrnější, aby nebyl nakažen. Počet žab, jež pukají, páčí se do legií. Přeji si, synu můj, bys k nim nenáležel.

Jsem mu vděčen, že dostál slovu, tím že se tě „ujal“, jak se rád vyjadřoval. Avšak nepřipisuj tomu přílišné váhy. Pomni, co ti nyní povím. Krátce před tím, než-li jsem Egypt způsobem tak smutným opustil, přihodilo se tam o slavnosti něco, o čem se mi vypravovalo.

Jak totiž následuje;

Prvního Vendemiaira roku sedmého nařídil Bonaparte jakožto člen vlády z Kaira, aby se konala občanská slavnosť ve výroční den republiky. Posádka alexandrinská ji konala na náměstí, kde

stojí socha Pompejova, na níž vztýčili prapor trojbarevný. Jehla Cleopatřina byla chatrně osvětlena. Vojsko hornoegyptské konalo slavnost, jak mohlo, mezi tritony, sochami, karyatidami Thebskými, na kolenech soch mramorových, u nohou kamenných podob Thama a Chama. První sbor armádní odbýval v Kairu dostihy a ohňostroje. Velící general pozval celý štáb generalní na hostinu; mimo to slavnostní pořadatele, učence, úředníky pašovy, emira, divan a agy; v celku pět set příborův v přízemním sále domu, jež na náměstí Ed Bequierském obýval. Frygická čapka a půlměsíc na sebe křížem milostně pokukovali. Nad a pod barvami tureckými a francouzskými ve způsobu obloukův a kobercův zasnubovaly se při hostině a za stolem práva lidská s koranem a když byly kuřata s rejží a omáčkou šafránovou, vodní melouny a jiné ovoce jižní prsty sněděny, t. j. sněděny bez prstův, neříkal Bonaparte nic, nýbrž rozhlédl se zatím významně po celé společnosti. Vedle něho seděl dobrák Kleber, jenž uměl špatně kolena ohýbati a také se tomu nikdy nenaučil, šťouchna loktem souseda Abdallaha Menova, pravil nářečím poloněmeckým:

„Dej pozor, Ali Bonaparte chce spustiti jednu ze svých —“

Nazýval ho tak, poněvadž při slavnosti ke cti Mohamedově se objevil general v obleku východním a poněvadž ho v okamžiku, ve kterém se prohlásil ochrancem každého vyznání, ho oslovili jménem zetě prorokova, povznesouce jej jménem tímto a jméno toto jím na důstojnosť.

Kleber jsa ještě zabrán do řeči, urovnával si rukou dlouhé, rusé vlasy, v tom však již Bonaparte stál, zdvihaje sklenici až po hubenou bradu

a velikou kravatu a volaje hlasem krátkým, jasným, strhaným:

„Připijme si na tři sta let republiky francouzské!“

Kleber se chechtal za zády Menovými tak křečovitě, že tento vylil sklenku svou na starého agu a Bonaparte zasmušile po obou se ohlédal.

Měltě, milý synu, zajisté dobře, neboť u přítomnosti generala velitele se musí míti general divisionář na pozoru; třeba byl čtverákem jako Kleber; ale Kleber měl také pravdu, jako mívá šašek vždy; neboť Bonaparte jest dnes císařem republiky francouzské a tys jeho *panošem.*

— — — — — — — — — —

„Skutečně,“ pravil setník Renaud bera mi z ruky psaní, „skutečně jsem byl r. 1804 jmenován panošem císařovým. O těžký ten rok, jak velikými událostmi započal a jak pozorně bych byl události tyto sledoval, kdybych byl vůbec býval pozorování schopen. Avšak já měl oči jen pro něho; uši jen pro něho; slyšeti jeho skutky, hlas, posuňky, kroky; vědomí, že jest nedaleko mně, omamovalo mne, vědomí, že jest přítomen, mne přimrazovalo; vědomí konati mu služby zdálo se mi býti vyznamenáním, jehož mi nikdo nepřeje; a nikdy nevěnoval zamilovaný zbožňované osobě více nadvlády a nikdy necítil úmorněji přemocného toho živlu, než já své maličkosti vůči němu. Obdivování se vojevůdci se stává vášní, modloslužbou, šíleností, tvoří otroky, blouznivce, zaslepence. Psaní po mém soudě bídné, jež jsem vám dal právě čísti, nebylo mi ničím jiným, než čemu říkají školáci kázáníčko i cítil jsem pouze bohaprázdnou domýšlivost dětí, jež odrůstajíce moci rodičův se mají za svobodny, poněvadž si mohou pouta svá voliti a volíce přec jen nevědomky se

řídí nutností směrem časovým předepsanou. Ale nezničitelný zbytek pocitu dobrého kázal mi posvátný tento list zachovati, jehož přesvědčující moci tou měrou přibývalo, kterou počínali snové o povinnosti podaných ve mně pozbývati živosti. Nosím jej ustavičně na srdci, kde se neviditelně zakořenil zbaviv zároveň zrak můj mrakův. Této noci jsem nebyl s to odolati pokušení, abych ho s vámi opětně nepřečetl; i lituji dodatečně sama sebe, jak křivou byla přímá cesta, jíž jsem dospěl přirozeného konání lidského. Jak málo toto na nás vymáhá a jak toto málo postačuje, bychom vážili sebe samé a od jiných byli váženi. A hledal a hledal jsem tak dlouho zdroj pravé velikosti v zacházení se zbraní téměř barbarském.“

Zde byl setník Renaud přerušen poddůstojkem granátnickým, jenž vytahoval u vchodu kavárny z řemene své ručnice šedý papír. Setník vstana, přijal jej.

„Ať to zanese Bejaud do knihy ordonanční!“ nařizoval.

„Šikovatel se ze zbrojnice nevrátil!“ pravil poddůstojník hlasem vlídným jako dívka, při čemž klopil oči, neudávaje, kde a jak soudruh jeho padl.

„Ubytovatel to zaň vykoná!“ nařizoval setník dále se nevyptávaje a podepsal rozkaz na knize šikovatelově, jež mu složila za podložku.

Zakašlal si a jal se vypravovati klidně dále.

IV.

Zatajená rozmluva.

„List otcův a smrť jeho brzy na to se dostaviví tak mocně mne dojaly, že jsem se domáhal vysvětlení lesku, jenž mne oslňoval. Snažil

jsem se vysvětliti sobě kouzlo, jímž se domahají účinné povahy vynikajícího postavení a jímž postavení toto upevňují i zdálo se mi poprvé, že má býti dobrovolná poddanosť všechněch osobě jedné pouhou toliko výminkou. První tato pochybnosť mi otevřela oči; osmělil jsem se vzhlédnouti do slunce a v něm na orla, jenž mne jako děcko odnesl a dosud ještě ve spárech držel.

Měl jsem příležitosti dost pozorovati ducha velikého muže docela na blízku v událostech života každodenního.

Stvořili panoše; byl jsem jedním z těch tvorův; očekávajíce, že vytáhneme ke korunovaci, měli jsme uniformu: zelenou a kalhoty červené. Velitel náš, jenž bral nač přišel, užíval nás, než-li byli panoši u krejčího hotovi, za podkoní, tajemníky, pobočníky. Zalidňoval námi své předsíně, choutka, v níž se mu najednou zalíbilo; a poněvadž se jen tehdy domníval býti panovníkem, když sám působil, snášelo přirozenou měrou jeho okolí bezprostředně svévůli jeho všemohoucnosti a všudypřítomnosti. Pásl se na našem strachu, zahrával si s city našimi. Časem si mne honem zavolal a když jsem vstoupil všecek bledý a nejistý, velel mi dlouho mluviti, aby myšlénky mé zmátl a klidil úžas, že dovede dle zvůle tak trapný dojem způsobiti. Psal-li jsem, co mi diktoval, zatahal mne z nenadání po svém způsobě za ucho a vyptával se na něco zcela obyčejného ze zeměpisu nebo algebry. Dítě by mu bylo odpovídalo. V takových okamžicích jsem se domníval, že blesk mne rozdrtí. Co si přál věděti, věděl jsem tisíckráte; věděl jsem více, než si přál věděti, ten domýšlivý; věděl jsem, více, než-li se nadál, více než on sám; ale když se mne tázal, v tom okamžení jsem to nevěděl, poněvadž mne oko jeho ochromovalo.

Odešel-li pak z komnaty, byl jsem s to, abych si oddechnul; krev mi proudila zase tiše; vzpamatoval jsem se opět a při tom jsem se nevýslovně styděl. Ve vzteku tom jsem pak sepisoval, co jsem měl odpovídati, praštil jsem sebou o zem, zaťal se do koberce a chtěl se zavražditi.

„Cože?“ zvolal jsem, „jsou tedy lidé, jich sebevědomí skutky velikými, štěstím provázenými do té se umožňuje míry, že dovedou víru v sebe tak rozšířiti a lidstvo ukonejšiti omylem, že mají sami a jen pro potřebu vlastní klíč ku svrchovaným záhadám, k moci a vědě; onen klíč, jehož každý se dohledává a každý jinde. Co se mne týče, nevěřil jsem ve víru svou; bouřil jsem se a křičel: On lže. Postavení, hlas, vzezření, všecko jest nepravda; hraje úlohu a hraje ji špatně; bídnou úlohu světovlády; není o sobě přesvědčen. Nám zapovídá závoj odhrnouti; a sice jen proto, že si přikrývá závojem slabosti. Sám vidí, jakým jest. Jakým jest? Člověkem chybujícím jako všickni, bídným sobcem. Nemohl jsem dlouho proniknouti až na dno této duše. Zářila z něho moc a sláva na všecky strany. Kdykoli jsem obcházel kolem něho vyzpytovat na něm slabého místa, svinul se přede mnou do svých paprskův jako dikobraz. Zastal jsem ho všude nepřístupna; všady bodliny a drsnosť. Jednoho dne a snad to byl jediný v životě jeho, setkal se s mocnějším a na okamžik před mocí touto couvl. Pozoroval jsem ten výstup. Výstup ten mi zjednal dostiučinění. Stalo se to takto: Bydleli jsme ve Fontainebleau. Papeže ke korunovaci právě zavítavšího očekával císař s vozem a posadil se k němu, ale naproti; patrné pochybení formalní, jež bylo však důmyslně vypočítáno, poněvadž takto se moc světská vyhnula, že moci duchovní přednosť ani

nedávala ani neponechávala. Italská lest! Přijeli k zámku, tam se to hemžilo sem a tam; v předsíni císařově čekalo několik důstojníkův; v síni uvítací já sám. Na dlouhém stole s plotnou pestře mosaikovou místo mramoru leželo veliké množství spisův. Bonaparte je vyřizoval způsobem podivným; ani dle pravidla sobě uloženého ani dle toho, jak za sebou nahodile následovaly. Počal-li mu býti počet jejich nepohodlným, smýkal rukou od levé strany na pravou a zase zpět od pravé na levou, až bylo mimo pět šest kusův všecko smeteno. Do zbytku toho nahlédal. Všecky papíry po zemi rozmetené byly zmařené naděje. Bílé tyto listiny, v nichž volali sirotci a vdovy o pomoc a po nichž velikýma botama necitelně jako přes padlé na bojišti kráčel, zobrazovaly mi přítomný osud Francie, jenž se podobal loterii, a ať byla necitelná ruka sebe mocnější, jež vytahovala osudy, nespravedlivou se mi zdála býti myšlénka, že smí prst jedincův utiskovati životy, jež měly snad více práva než život jeho a jichž představitelé by byli v řádu světovém, nezaloženém na pouhé zvůli možná většími se stali než on sám. Zdálo se, že zavznívá ze záhybův listin kolem ležících děsný výkřik, jakoby na velikého katana jedním hlasem žalovaly; vezma některé, přečetl jsem je a odhodiv je zas ptal jsem se sama sebe: „Kdo jest vyvrhelem? Vy nebo on?“ Jednu z žádostí jsem držel v ruce, v tom zabubnovali na znamení, že se přibližuje. Jako se při výstřelu z děla blesk a zvuk v jedno stýkají, tak vystupoval i on pokaždé se známkami před ním varujícími. Chvat, jímž úkony životní vyřizoval, aby nabyl místa pro jiné, způsoboval, že přeháněl všecky skutky, i ty nejlhostejnější. Přijížděl-li do dvora, nebyla družina s to aby mu postačila, stráž aby ho pozdravila; při-

cházel pěšky; byl v komnatě. Tentokráte nezbývalo ani mně hrubě času, uklouznouti před ním do alkovny za parádní postel, jíž se nepoužívalo a jejíž záslony do pola svislé a včelami poseté tvořily úkryt nejbližší, byť i ne nejvhodnější.

Císař byl velice rozčilen; vykračoval si netrpělivě po pokoji, jejž v okamženi třikráte po vší délce přeměřil; pak chvátal k oknu, na jehož tabulích zimničně poklepával. Do dvora přijížděl kočár; přestal bubnovati, dupl dvakrát nebo třikrát nohou, jakoby žasl nad něčím, co očekával a očekávati se dalo, ubíral se honem ke dveřím a otevřel papežovi.

Pius VII. vstoupil a Bonaparte rychle za ním zavřel tak obratně jako žalářník. Přiznávám se, že jsem se lekl býti spolu zavřen jakožto třetí vedle takových dvou osobností, choval jsem se tiše ani sebou nehnuv, pozoruje a poslouchaje.

Papež byl postavy vysoké; obličeje podlouhlého, churavého, výrazu na něm vznešenosti posvátné a dobroty nekonečné. Tmavé oči se leskly celou velikostí a krásou; kolem úst polootevřených pohrával úsměv vlídný a následkem brady vystouplé tytýž duchaplný; nikoli mrazivý úsměv politika, nýbrž dobromyslného mudrce. Bílá čapka pokrývala dlouhé černé stříbrnými nitkami protkané vlasy; na sehnutých plecích měl lehce přehozený pláštík z červeného sametu; talár se za ním vlekl po zemi. Kráčel pomalu vpřed; klidně a opatrně jako starší paní. S očima sklopenýma se posadil na pozlacený seslík, jenž byl vyřezáván v orlí arabesky a očekával, až ho Vlach osloví.

Ó, pane milý! jaká to byla hodina! vidím ji pořád jako dnes; otevřela mi ne ducha ale povahu muže toho; rozum jeho mluvil méně než srdce. Bonaparte tehdáž nebyl již tím, čím se

potom stal; nevynikal tehdáž ještě klenbou jisté části tělesné, jež finančníky zaokrouhluje; ani nabubřelý a nezdravý obličej; ani nohy hostcem prolezlé; ani prázdnou postavu, již povzneslo pro něho umění zobrazující na typ — abych mluvil způsobem obyčejným — jíž přečká u potomstva báječnou svou slávu jako bájku, jako podoba do kukátka, jako panák, jako hračka dětská. Tehdáž nebyl, pane, ještě takovým, nýbrž nervosním a štíhlým; v některých okamžicích půvabným; co do věci mírným, prsou plochých; právě jak jsem ho viděl tehdáž na Maltě; s okem zamyšleným a výrazem plným hoře.

Ani před papežem nepřestal po pokojí obcházeti, obklopoval ho jako chytrý lovec, najednou se před ním v strnulém postavení desátníka zastavil a ujal se hovoru nepochybně již na kočáře rozpředeného, na jehož pokračování mu dle všeho záleželo.

„Opakuji vám, svatý otče, že nejsem křesťanem pevným; a nemiluji žvatlalův ani snílkův; přes republikánskou svou minulosť půjdu na mši rozhodně.“

Poslední slova předhodil papežovi rychle jako ministrant obláček kadidlový a zastavil se, by vyčkal dojmu jejich; doufal, že bude za okolností poněkud podivných, jež se před schůzí touto udály, dojem náhlého tohoto vyznání zvýšen. Papež sklopil oči a položil si ruce na orlí hlavy, v něž lenošky seslíku vybíhaly; zdálo se, že hodlá nehybným tím postavením zobraziti sochu římskou. Jen dále! Vyslechnu všecko, o čem se domníváš, že smíš říci.

Bonaparte nastoupil znovu pouť po komnatě až do prostřed, kde seděl papež; a jak hleděl stranou, uznamenal jsem, že je nespokojen sám

s sebou a že si činí výtku, proč uspíšil obnovení rozmluvy po této stránce. Od té doby mluvil souvisleji; obstupoval posluchače místo aby ho obklopoval; a tajně pokukoval po obraze sv. otce v zrcadlech po stěnách rozvěšených; přišel-li blíže, pohleděl mu lehce do tváře: ale do očí mu patřiti opomíjel, aby nevyzradil oslovenému, že jest v nejistotě v obličeji se prozrazující, jaký dojem slova jeho naň učinila.

„Ještě něco mám na srdci, sv. otče!“ ujal se opět slova; „abyste svolil mne korunovati docela, jako jste tehdáž svolil ke konkordatu, na oko nuceně. Tváříte se jako mučenník; sedíte zde oddaně; ale ten není věru stav váš. Nejste zajatcem; při sám Bůh nejste, jste svoboden, jako pták.“

Pius VII. se smutně usmíval a pohlížel mu do očí. Tušil, co neobyčejného zamýšlí despotická povaha, jemuž postačuje jako všem duchům spřízněným jedině poslušnosť, která, co se v jednotlivém případě žádá, pouhé přání poslouchajícímu za povinnosť ukládá.

„Ano!“ opakoval Bonaparte, „jste docela svoboden; můžete se vrátiti do Říma; cestu máte otevřenou; nic vás zde nezdržuje.“

Papež si vzdychl a neodpovídaje, zdvihl pravici a oči k nebesům. Pak pomalu klopil hlavu s rozbrázděným čelem a upínal zraky na zlatý kříž na krku svém.

Bonaparte chodě pomalu sem a tam, mluvil dále; hlas jeho se zmírnil; úsměv pln roztomilosti.

„Svatý otče, jenom na základě postavení vašeho nevyčítám si, že jste poněkud nevděčen. Zdá se, jakobyste byl na služby Francií prokázané ven a ven zapomněl. Konklave benátské, jež vás udělalo papežem, nezůstalo asi docela nedotknuto

italskou mou výpravou, ani příležitostným mým slovem o vás. Rakousko s vámi nejednalo příliš vlídně; bylo mi toho líto. Vaše Svatosť byla tuším nucena vraceti se do Říma po moři, poněvadž zeměmi rakouskými nebyla pro vás cesta.“

Přestal, čekaje na odpověď mlčícího hosta, jehož k sobě přijíti donutil, ale Pius VII. naklonil maloučko hlavu i zdálo se, jakoby jsa v myšlénky pohroužen ani neposlouchal.

Bonaparte přirazil nohou židli k sedadlu papežovu. Chvěl jsem se, poněvadž hledaje židli dotekl se opony na alkovně, za níž jsem se skrýval.

„Jako katolíka mne to bolelo!“ pokračoval dále; „neměl jsem nikdy času obírati se mnoho theologií, ale v moc církve jsem vždycky měl víru velikou. Jest, sv. otče, života úžasně tuhého. Voltaire si ovšem dovoluje otázky poněkud prostořeké; avšak já ho nemám rád i pustím na něho starého, prohnaného kněze; budete spokojen. Dorozumíme-li se, vyřídíme spolu budoucně mnoho.“

S tváří nevinnou, mladou a starému věku přítulnou vedl svou dále:

„Nevím, věru nevím, co by vás zdržovalo přeložiti sídlo své na věčné časy do Paříže. Přenechal bych vám Tuilerie, kdybyste si přál. Naleznete tam svou komůrku z Monte Cavalla, jež na vás již čeká. Já se tam nezdržuji mnoho. Což nevidíte, padre, že Paříž vlastně je hlavním městem světovým? Učiním vše, co si přejete; nejsem věru tak zlým. Války a obtížné politiky bych se do vás ani nenadál; ale církev si zpravujte, jak se vám líbí. Budu vaším vojákem; co myslíte? Nebylo by to hezké? odbývali bychom pak sněmy církevní jako Konstantin a Karel Veliký? Já bych je zahajoval a uzavíral; vy pak byste choval klíče a to jsou pravé klíče světa. A jak praví pán a

spasitel náš: „Nepřišel jsem nesa mír ale meč“; nuž co přinášíme, nepodržujeme sobě; meč bych s vás sňal; ale požehnati byste jej mohl, kdykoli by se vám zachtělo; po každém vítězství; tedy často!“

Při posledních slovech se lehce poklonil.

Papežd osud sebou ani nepohnuv zdvihal pomalu nakloněnou hlavu a šeptal s očima mírumilovně pozdviženýma, jakoby se dožadoval pomoci neviditelného anděla strážného:

„Commediante!“

Bonapart vyskočil a vzepjal se jako poraněný leopard. Zmocnil se ho skutečný vztek; nával, jenž zbarvuje do žluta. Z počátku obcházel kolem, ani slova nepromluviv; hryzl se do rtův, až mu tekla krev. Neobcházel kořisti své více s hledem potměšilým a krokem opatrným: chodil přímo, nastupoval pevně, křížem a tloukl nohou o nohu, až mu ostruhy řinčely. Komnata se zachvívala; záslony lehce sebou pohybovaly jako listí na stromě při bouři se blížící. Domníval jsem se, že se nyní stane něco hrozného, neobyčejného; cítil jsem, že mne až vlasy bolely i vjel jsem si bezděčně rukou na hlavu. Pozoroval jsem papeže; ani sebou nehýbal; pouze rukama se upínal na orlí hlavy židlice.

Najednou puma praskla.

„Komediant? Já? Zahraji vám komedii, že při představení ani plakati nepřestanete! Komediant! Nepovede se vám, domníváte-li se, že mne lze chladnokrevně urážeti. Divadlem mým jest svět; hraji úlohu první! a vy hrajete všickni se mnou: papež, králové, národové; nic, po které vás vodím, sluje strach. Komediant! Kdo mne chce vypískati nebo mi tleskati, musí býti jiné postavy než vy, signore Chiaramonti! Víte-li, čím byste

dosud ještě byl, kdybych nehrál komedie a k tomu ne tak dobře? chudým farářem; více nic. Tobě i tiaře tvé by se Francie veřejně vysmála, kdybych nezůstal vážným a vážně nepozdravil, kdykoli se potkáme.

„Před čtyrmi roky tu nesměl ještě nikdo mluviti nahlas o Kristovi; o papeži nebylo už řeči zhola žádné; u nás vystupujete rychle, pánové — komedianti! Ale vystoupiti není ještě nabýti pevné půdy. Jste rozmrzelý, že jsem nebyl takovým bláznem jako Ludvík XIV. a neschvaloval svobod galikanských. Ale tak se mi nehude. Já jsem to, jenž vás má v ruce a vleče vás s sebou na sever a na jih jako loutky. Dovoluji vám hráti pohostinsku a vám se zdá, že jednáte dle své vůle, uvádějíce v scénu pošetilý předsudek, při čemž se zříkám svého prospěchu, dovoluji-li, aby se tomu dále věřilo; a vy nemáte tolik moudrosti, abyste prohlédli a moudře prohlédnouti chtěli. Všecko se vám musí dříve říci, ukázati, abyste pochopíce věřili. A myslíte skutečně, že je vás třeba? Že jste něčím jiným než-li potřebnou výpomocí? a vztyčujete hlavy a zavinujete se do ženských šatův? Ne, s tím u mne nevyřídíte nic jiného než-li jako velký vezír u Karla XII. Trhnutím ostruh rozedru váš šat od zhora až dolů.“

Odmlčel se. Neslyše více jeho hromového hlasu, nahnul jsem se trochu, abych spatřil, nezemřel-li ubohý stařec leknutím. Seděl tu tiše jako před tím; s trpkým úsměvem a očima k nebesům pozdviženýma opravil se:

„Tragediante!“

Bonaparte se nalézal při tomto zvolání v koutě komnaty, podpíraje se o římsu kamen, jež byla právě tak veliká jako on. Vyletěl na starce jako šipka i domníval jsem se, že ho zabije. Aíe mimo na-

dání se zastavil, ujal se porculánové vásy Sévreské, jež stála na stole a na níž byl zobrazen andělský hrad s Kapitolem, mrštil jí o kozlík a zbytky rozšlapával. Pak se najednou posadil a upadl v hluboké mlčení a strašlivý klid.

Oddychl jsem si; cítil jsem, že se mu rozum uvolňuje a že přichází Proteus dvěma slovy skrocený zase k sobě.

„Život plný strasti!“ pravil po přestávce hlasem žalným. Pak přemýšlel zas, trhal porty kolem klobouku, okamžik ještě mlčel; ale bezděčně se proměnily myšlénky jeho v samomluvu.

„Pravda! Tragediant nebo komediant! Všecko jest hra; všecko pro mne kostumem; odedávna a navždy. Jak nepatrné, jak unavující! Seděti, v jednom kuse seděti! Tomuto en face; onomu profilem! jak si kdo přeje! Těm se zdáti, čím chtějí, aby člověk byl a k tomu to vždy uhadnouti! Ustavičně jich nechávati, aby kolísali mezi strachem a nadějí! Ustavičně jen oslňovati; oslňovati číslicemi a bulletiny; filutářstvím jména a filutářstvím místa! Pánem býti nad nimi a nevěděti co si s nimi počíti! To je vše; skutečně vše! A k tomu ta děsná nuda! Přes příliš! Neboť věru,“ pokračoval podpíraje se o lenošku a dada nohy křížem, „nudím se nevýslovně! Klid jest mi smrtí! Zaháněti si nevrlost honbou zde ve Fontainebleau; třetí den by bylo po mně; ne však po nevrlosti! Ne, musím si způsobiti pohyb; sobě a ostatním! Ale komu nyní? Ať mne pověsí, vím-li to. Jsem upřímný, viďte? Mám úmyslův pro čtyřicet císařův! pokaždé ráno a večer nový; ale nemám kdy uskutečniti jeden, ni dva. Již dva by tělo i ducha umořily. A kdyby byly uskutečněny, byl by svět šťastnější? Z těžka! Šťastnějším ne, ale krásnějším; neboť by na něm panovala ve-

lebná jednotvárnosť! Nejsem filosofem i znám pouze jediného člověka, jenž měl zdravý rozum; tajemníka florentského. Nepochopuji jistých theorií. Život jest krátký a proto se nesmí státi. Myšlénka a čin jest u mně totéž. Později mne budou vysvětlovati ze sebe sama; velikosť mou zvětšovati a slabosť — také zvětšovati. Jsou vykladači všeho; jmenovitě ve Francii. Pokud žiji, jest jim mlčeti; ale potom — nu, uvidíme. Vše jedno, úlohou mou jsou výsledky a výsledky jsou úlohou. Iliadu svou proměním ve skutek; já sám; já! a den jak den v nový."

Tu honem vstal; vymluvil se docela; stal se přirozeným a v okamžení tom nepomýšlel, aby se obkresloval jako později na sv. Heleně, kde seděl sobě samému a nikoli světu; nepomýšlel stavěti se více lidským než-li byl; t. j. sebe idealisovati; nebo-li vytvářeti umělou bytosť, jež by podala důkazy ku filosofickým přemrštěnostem. Byl nyní svým; sebou samým; a sebou samým ve stupni svrchovaném. Ubíral se ku sv. otci dosud ještě se nepohnuvšímu a pak kolem něho sem a tam. Rozhorlil se; a s úsměvem nádechu ironického zbavoval se podle svého zvyku myšlének výrazy poloobnošenými, polovelikolepými s takovou zručností řečnickou, dle níž nebylo pochybovati, že umí právě tak rychle a tak mnoho mluviti jako jednati.

„Původ jest všecko; a kdo se dá na svět přivésti chudý a nahý, blázen jest. Lidé tací se v životě činném zapomínají dle toho, čím jsou; nebo se zapomínají ještě dále; tak daleko, že se dávají o své oloupiti. Mají-li jako já tolik odvahy a sáhnou po všem, ďábla z pekla přivedou. Co to všecko znamená! Člověk musí žíti; musí si vrtati díru. Já udělal jednu, tak velikou jako

kouli dělovou. Tím hůře těm, kdo jdou za mnou, Co dělati? Každý obědvá, jak má hlad; a já mám, sv. otče, hlad pořád. V Touloně jsem neměl zač si koupiti nákrčník; za to jsem měl na krku matku a nevím ani kolik bratrův a sester, o něž se mi bylo starati. Ti jsou nyní všickni dobře v tom; sedí pohodlně; zda-li pak také pevně? bohdá! Josefka si mne vzala vlastně ze soustrasti; za to jí nyní posadíme, sv. otče, korunu na hlavu, my oba, není-li pravda? a třeba jen proto, abychom pozlobili Raguideauna, notáře jejího, který kdysi tvrdil, že nemám ničeho mimo klobouk a palaš. Nepovídal nic nepravdivého. Pláště císařské, koruny, co je to všecko? Náleží to mně? Kostum, garderoba divadelní! Na hodinu vezmu ten cár na sebe; s tím snad vyjdu. Pak si obleku zase důstojnickou uniformu a opět na koně, na koně; život musím stráviti na koni; ten neshazuje; seslík by mne již první den shodil. Lze mi toho záviděti? Jak? Pravím vám, sv. otče, svět záleží z lidí dvojího způsobu; z jedněch, kteří mají, z jiných, kteří si dobývají. První si odpočívají, druzí se přičiňují. Že jsem to v čas pochopil, přivedu to daleko. Jsou toliko dva lidé, kteří dospěli také cíle, ač začali teprve když jim bylo čtyřicet let. Kdyby byl dal někdo jednomu statek a druhému 1200 frankův a děvečku, první by nebyl velitelem, druhý by nepsal a oba by nekázali. Jedni staví, druzí vytvářejí; jiní tlachají; opět jiní malují; já bojuji, to j. mé zboží. Jsa stár pětatřicet let, měl jsem již osmnáct bitev na skladě a všecky s tovární známkou „zvítězil!“ Práce má mi musí býti vyplacena. A trůn nebyl cenou přílišnou. Ostatně povedu obchod dále. Uvidíte brzy ukázky. Uvidíte, že sedí na trůnech lidé a co mi je s větším podivením, že sedí trvale,

jež jsem já na ně posadil. Trestám krále, já, dobrodruh. Dobrodruh, ano; ale nesmírný; a k tomu musí býti člověk vyvolen; vyvolen jako vy za papeže a jako my oba, z množstva. V té příčině si můžeme, sv. otče, podati ruce.“

Pokoušel se vložiti bílou, drsnou ruku do hubené a bojácné ruky dobrého papeže, jenž mu podával konec chvějícího se prstu jako babička s vnoučetem se smiřující, již potkala nehoda, že je trochu prudce vyhubovala. Avšak kroutil smutně hlavou a z krásných jeho očí skanula slza, ve vráskách hubené tváře již již usýchající. Byl to symbol bolesti nad lidstvem pošlapaným; slza na rozloučenou křesťana umírajícího, jenž ponechává svět náhodě a obecenstvu!

Bonaparte pohlédl kradmo na němé svědectví týrané duše a kolem úst mu trhlo něco jako úsměv. Jak maličkým byl v okamžení své všemohoucnosti; jak velikým v malomocnosti svatý jeho odpůrce. Zapýřil jsem se za oponou. Od té chvíle přestal jsem se mu obdivovati, přestal navždy. Zdálo se, jakoby se potaji radoval, že papeže pokořil a trapnému střídání citův v šanc vydal, jímž trpí každý divák bezbranný patře na surovou nutnost, jeho, slabého stařečka. A to chtěl, jiného nic. Odešel, ani slova nepromluviv; tak bezohledně, jak přišel. Neviděl jsem, poroučel-li se papežovi; tuším že ne.

V.

Dvé zajatcův.

Jakmile císař z komnaty odešel, přišli dva duchovní a odvedli svatého otce, jenž se o ruce jejich opíral. Byl polekán a chvěl se.

Setrval jsem až do noci v alkovně, z níž jsem rozmluvu slyšel. Věrou mou bylo otřeseno i rmoutil jsem se velice nad výstupem, jehož svědkem býti jsem byl přinucen. Věděl jsem nyní, jak hluboko může osobní nečistá ctižádosť velikou povahu strhnouti a od té doby jsem pro tuto ctižádosť nenáviděl muže, po němž bude snad nazváno století, o celých deset let vývoje svého jim zdržené. Život ve službě člověka všemohoucího se rozplývající nedůstojný jest, cítil jsem to, poněvadž všemohoucnosť netrpí učenníkův nýbrž jen otrokův. Ideal můj byl roztříštěn; avšak mně bylo osmnáct let, čili jinými slovy: idealu jsem potřeboval a nyní jsem si uchoval místo vzoru pravdy, dobra a krásy pouze bezpodstatné touhy po něm a s touhou i odvahu, co jsem ztratil, znovu se toho dohledávati; ale jinde.

Co jsem viděl, považoval jsem za povinnosť umlčovati i měl jsem k tomu tím více příčiny, poněvadž se mohlo státi, že náhlé zmizení mé z průvoda císařova nezůstalo nepovšimnuto. On sám se ke mně choval jako dříve; jen že mi odňal vítanou a nyní tím vítanější příležitosť, abych ho mohl i na dále pozorovati a sice neočekávaným rozkazem, bych se neprodleně odebral do ležení Boulognského, kdež mi bylo přišedšímu dále nařízeno okamžitě odejíti na jednu z nejbližších lodí mělkých, jimiž zkouším moře a na moři sebe.

Místo ve Fontainbleau jsem se od té doby nalézal na živlu děsném, posledními třemi písmenami slova toho označeném.*) Oddechl jsem sobě, maje za sebou starý zámek s lesem, v němž leží a jak mi bezděčná svoboda pravila, i svůj strach. Zprvu jsem byl smuten i oželoval jsem velikého

*) T. j. eau = voda.

poklesku, že jsem považoval slepou poslušnost za povinnost. Sobec, jenž se mi v celé své slabosti objevil, ukázal se mi v celé své velikosti ještě jednou v záři, jíž zastiňuje ztráta, co nám odnímá, brzy jsem však rozeznával velikého zástupce veliké idee od idee samé a této idee válečně jsem se uchopil jakožto ztraceného ideálu. Uznamenání toto jakož i duševní výhled takto nabytý uschopňovaly mne opět a to měrou mocnější býti nadšeným pro slávu zbraní. Účelu poznanému jsem chtěl sloužiti; jedno, s kým! za ni se mi zdálo vše, co mne obklopovalo, v ustavičné pokoře umírati a zápasiti.

Obraz budoucnosti byl homerický a stával se pro začátečníka jako já hromadícími se obtížemi tím lákavějším. Přes to jsem znamenal, že ho nelze uskutečniti a poněvadž se stávalo uznamenání toto ostřejším, jasnosti však nenabývalo, dospěl jsem náhledu, že je mi potřebí utéci se k oku cvičenějšímu než jest oko mé, by se sporné tyto věci rozřešily. Poznal jsem míru válečníkovu; ale dosud jsem nepoznal podstaty války. Přede mnou stálo toto naučení, druhé ze tří, z nichž život můj záležel; učebné bylo drsné; ale zkušenost nebyla příliš draze koupena; poslední zkušenost totiž skácela modlu na dobro.

Nápadný způsob přistati v Anglicku, v němž mohl každý patrně poznati, že se jím připomíná Viléma Dobyvatele, objevený tábor Caesarův v Boulogni, devět set korábův v přístavě tomto se shromáždivších za ochrany loďstva pěti set plachet, ustavičně ohlašovaných a nikdy se nedostavujících, tábory v Dünkirchu, Ostendě, Calaisu, Montreuilu a St. Omersu od čtyř maršálkův zřízené, první řády čestné legie padající s trůnu bojechtivého, slavnosti, přehlídky, dočasné útoky: nač to všecko?

za trojím účelem: Anglii znepokojovati, Evropu odvraceti a nadšenou armádu míti na pochod připravenu.

Když bylo všech těchto tří věcí dosaženo, vodomet Boulognský přestal si hráti. Když jsem tam přišel, hrál ještě. V Marlech si hráli ještě na vojáky. Generalové konali pohyby na oko, nemíníce jimi nic zlého. Nepřestávali pouštěti několik nešťastných lodí na moře, jež Angličané ponořovali, kdykoliv jich napadlo. Na jednu z nich jsem byl odkázán já; již toho dne, kdy jsem přišel.

Viděli jsme pouze jednu fregatu anglickou. Pohybovala se s majestatnou zdlouhavostí; odjížděla, přijížděla, obracela se, zdvihala, kolébala, zrcadlila, míhala, zastavovala a zahrávala si na slunci jako ješitná labuť. Mělká naše loďka nálezu nového a bídného odvážila se ještě se čtyřmi podobnými trochu daleko. Jsouce pyšni na odvážlivosť brali jsme se pořád dále, až jsme najednou spatřili pokojnou hru fregaty. Z pevniny by se nám byla tato zdála nepochybně velmi půvabnou a poetickou; nebo kdyby si byla k tomu zvolila břeh anglický; bohužel dávala přednosť pobřeží francouzskému. Byli jsme od Boulogni vzdáleni asi míli; to nás zarazilo. Napínali jsme špatné plachty a ještě špatnější vesla a co jsme se namáhali, neustávala pokojná fregata v moři se koupati, kroužíc kolem nás s nejrozmanitějšími pohyby, jeden hezčí než druhý, plovala jako když se učí ve škole a kreslila nejroztomilejšími obraty písmena S a Z po hladině. Znamenali jsme, jak nás několikráte v dálce pustila kolem sebe ani nevystřelíc; ano že najednou všecka děla dovnitř stáhla a otvory dělové uzavřela. Z počátku jsem to považoval za zdvořilost, abychom se upokojili, ač jsem zdvořilosti té náležitě nechápal. Tím lépe ji pochopoval

starý plavec, jenž do mne vrazil řka: „Bude zle!“ Skutečně, sotva že nás nechala tak daleko ku předu jako kočka myš, již se krásná, roztomilá fregata po nás hnala plnou silou a nemajíc nás ani za hodny ohně, vrazila do nás přídí jako kůň prsoma, rozbila, zničila, potopila nás a vesele odjížděla, zůstavíc několik člunův, aby zajaté vylovily, z nichž jsem byl nejposléze zachráněn jakožto desátý ze dvou set, tolik nás bylo, když jsme vyjížděli. Sličná fregata sloula „Najada“ i nepřestávali jsme jí jsouce nakloněni jako Francouzové ku slovní hře, říkati „Noyade“ (utopenec).

Dostalo se mi koupele tak vydatné, že mne chtěli již jako mrtvého hoditi zpět do moře, v tom důstojník jistý nalezl v zápisníku mém list otcův s rukopisem lorda Collingwooda, jejž právě četli. Věnoval mi novou péči, objevili několik známek života i probudil jsem se k sebevědomí, ne však na palubě Najady nýbrž na palubě Victoiry (the Victory). Tázal jsem se, kdo lodi této velí; odpověděli lakonicky: lord Collingwood. Z počátku jsem ho považoval za syna muže, jenž znal otce mého; když však mne k němu přivedli, sklamal jsem se: byl to on sám.

K nemalému překvapení pravil mi hlasem plným dobroty otcovské: nenadál prý se, že bude strážcem syna, jsa také strážcem otce; doufá prý, že jím bude také rád; proto prý si přál, pamatuje se na poslední okamžiky starce, jichž svědkem byl, uslyše jméno moje, míti mne u sebe na palubě. Mluvil dokonale francouzsky s výrazem mírného trudu, na který nikdy nezapomenu. Nabídl mně, abych u něho zůstal, při čemž jsem mu musil čestným se zavázati slovem, že nepodniknu nikdy útěku. Zavázal jsem se s lehkomyslností, jíž v stáří osmnácti let kolem sebe házíváme; a to

tím ochotněji, ješto jsem byl na Victoiře lépe ubytován než-li na pontoně. Předsudky naše proti Angličanům mne naplňovaly údivem přes zkušenosti, jež jsem co nejdříve učinil, i seznámil jsem se snadno s důstojníky na lodi, kteří mne o závod poučovali neznajícího ani moře ani řeči jejich oběma směry s takou zdvořilostí, jíž přibývalo tou měrou, jakou o mne pečoval admiral, chovaje mne jako syna svého. Jen když jsem z daleka spatřil bílé skály Normandské, bylo mi teskno. Pak jsem se bránil slzám; kde však přestávaly býti slabostí, propukaly násilně; večer v ložnici; nebo také v noci, když jsem plakal ve snách; a sice tak prudce, že jsem se probouzel na vlhkých poduškách.

Jednoho večera byla opět jata briga francouzská; viděl jsem ji z daleka do moře se propadati se vším mužstvem a přes všecku zdrženlivosť důstojníkův bylo mi slyšeti hurá námořníkův radujících se, že byla opět lavina s vlasti jejich odvalena. Den na to jsem se skrýval v malém útulku, jejž dal pro mne zříditi lord Collingwood hned vedle své kajuty, aby mne měl takořka pod ochranou bezprostřední; a když nadešla noc, vystoupil jsem sám na palubu. Cítil jsem, že mám nepřítele nedaleko a byl jsem si na základě včerejších udajův vědom, že mi nelze utéci; a myšlénka, jak brzy as osud můj dospěje závěrky, naplňovala mne větším zármutkem, než kdy jindy. Již měsíc jsem byl vojenským zajatcem a admirál Collingwood, jenž se mnou veřejně laskavě zacházel, vystřídal se mnou několik zvláštních slov jen jednou, v den příchodu mého; byl dobrý ale chladný, a nejen on ale i důstojníci jeho chovali se tak, že důvěrnosť v bodu jistém přestávala a politika se stala kompasem naznačujícím cestu, jak se chovati. Tak nás stíhá život v cizině. S jakýmsi leknutím jsem

uvažoval trapný svůj stav, jenž mne v mladistvých létech, snad pokud válka potrvá, odsuzoval k hanebnému, zbytečnému zajetí. Fregata ujížděla rychle majíc všecky plachty vztýčeny; neznamenal jsem toho. Hlavu jsem si opíral o ruce, jimiž jsem opínal lano a tak jsem hleděl upřeně na moře. Nad zelenými a tmavými jeho hlubinami počala se mi hlava točiti; ticho noční bylo přerušováno pouze vzájemným voláním plavcův anglických. Doufal jsem chvilku, že rychlou jízdou uniknu pohledu na francouzské pobřeží a že mi nebude nazejtří ráno již více patřiti na kolmé, bílé skály, z půdy milené vlasti se pnoucí. Až se zakalí rysy vážných tvarův jejich, že zmizí i touha po nich; myšlénka býti bezectným, nemoci uprchnouti, že přestane, že se promění v přání a nebudu nucen dále snášeti muka Tantalova. „Na moře bych si vyjel, když se pění a prostovlasý do bitvy, na smrť!“ znívalo mi jindy v uších; nyní se stávala tato touha po smrti určitější než kdy jindy; avšak veliké toto skončení mělo býti darem osudu, nikoli pak vyzýváním jeho a skončiti jsem chtěl jako velikán, jako velikán a Říman; jako některý ze starých hrdin, jimž jsme to jako zbrojnoši záviděli, nemluvíce o ničem jiném než-li pouze o nich. Myšlénky takové vyzývající osmnáctiletého k následování, k čemuž nemá ještě dospělého úsudku, jevívají se více jako neurčitá touha po činech než-li vědomé poznání, jaký obor k činům je nám vymezen. Jsa do snění tohoto pohroužen, cítil jsem, že mne vzal někdo vlídně za ruku a obrátě se, uznamenal jsem za sebou dobrého admirala Collingwooda.

Měl u sebe dalekohled a na sobě velikou uniformu se svědomitou strnulostí pravého Angličana. S otcovskou upřímností položil mi ruku na

rameno, ve velikých očích a na čele se mu prostírala hluboká vážnosť. Bílé, na polo pudrované vlasy splývaly nedbale kolem uší; a neoblomný klid hlasu a vzezření jeho jakoby se dnes odvracel od nevývratné trudnomyslnosti, dle níž jsem hned od počátku k němu pozorněji a vážněji pohlédal.

„Již smutno, milé dítě?“ vyzvídal; „rád bych něco pověděl; pohovořil byste si se mnou?“

Koktal jem slova neurčitá, zdvořilá a vděčná; nepochybně všecka beze smyslu, neboť si jich ani nevšíml. Sedna si na lavici, držel mne za ruku. Stál jsem před ním.

„Jste teprve měsíc zajatcem!“ ujal se řeči. „já třicet pět let. Ano, příteli; jsem v poutech moře; obklopuje mne ze všech stran; všady jen vlny a zas vlny; dále nevidím ničeho, neslyším ničeho. Vlasy vybledše pěnou jejich mi zbělely jako pěna sama, záda má se vlhkým vzduchem ohnula. V Anglii jsem pobyl tak krátko, že ji znám jen dle mapy; vlasť jest mi statkem idealním; smím ji pozorovati jen jako památnosť, nikoli však užívati. Nejsem jejím dítětem, nýbrž otrokem a služebnosti této přibývá, čím nezbytnější jsou služby mé. Ten jest osud lidský. Časem si přáváme sami tskových okovův; někdy bývají dost těžké!“

Na chvilku přestal a mlčeli jsme oba. Nebyl bych se opovážil ho přerušovati, poněvadž jsem pozoroval, že hodlý pokračovati.

„Uvažoval jsem pilně při sobě i tázal jsem se svědomí svého, než-li jsem vás přijal na palubu. Mohl jsem vás dáti do Anglie odvézti; avšak tam by na vás čekal život bídný, jehož jsem vás chtěl uchrániti; ba snad i zoufalost, jíž vás doufám zbaviti. Otce vašeho jsem považoval za pravého přítele i dokazuji mu tuším vážnosť tuto ještě do-

datečně tím, že jsem se vás ujal. Hledí-li na mne s hůry, jest se mnou asi spokojen; není-li pravda?“

Admirál se odmlčel opět, tiskna mi ruku. Pak se trochu nahnul a hleděl na mne pozorně, aby viděl, jak mne slova jeho dojímají. Byl jsem zaražen a nebyl s to odpověděti. Pokračoval rychle dále:

„Psal jsem již admiralitě a přimlouval se, byste se při nejbližší výměně směl vrátiti do Francie; avšak netajím se, že to bude dlouho trvati; nejen že se k nám chová Bonaparte nehrubě vlídně, činíme také málo zajatcův. Což kdybyste se dal zatím do studia řeči svých nepřátel, čímž byste mi způsobil radost? vidíte, že známe řeč vaši. Chcete-li, budeme pracovati pospolu i půjčím vám Shakespeara a kapitána Cooka. Na všechen způsob budete svoboden dříve než já, neboť neuzavře-li císař míru, budu jej míti po celý život; mír ve vězení!“

Laskavý způsob, jímž se mi v plovoucím žaláři na roveň stavěl, trapně se mne dotýkal. Nahlížel jsem, že cítí v životě za oběť přinášeném, pustém, za protiváhu břemene a úkolu bez ustání válečného pilnou potřebu dobře činiti.

„Mylorde,“ odvětil jsem, „chceteli mne cvičiti v řeči, vybeřte si onu, jejíž útěše děkujete za dokonalý klid, za lhostejnosť duševní, jež vypadá jako štěstí, jest pak jen štěstím žalu, žalu věčného. Odpusťte, že považuji duševní sílu naši — za strojenou.“

„Mýlíte se velice!“ skočil mi do řeči, „cit povinnosti ovládá konečně ducha tak výhradně, že se mění v povahu; právě jako pokrm pravidelný a přiměřený proměňuje krev a může se státi základní podmínkou zdraví našeho. Vím bohdá lépe než kdo jiný, až po který stupeň se může člověk

zapomenouti; ale svléci člověka celého s nemožností jest; jsou věci, jichž odníti sobě srdce nedá.“

Zde ustál opět a vzav dalekohled, položil mi jej na rameno a pozoroval odlehlé světlo. Poznav je okamžitě dle pohybu pravil: „čluny rybářské!“ posadil se znovu vedle mne i zdálo se, jakoby již dlouho chtěl učiniti úvod k něčemu, nač se nemohl rozběhnouti.

„Nemluvíte nikdy o otci!“ poznamenal najednou, „a mně jest s podivením, že jste se dosud ni jedenkráte netázal, jestli trpěl, co posledně mluvil a co nařídil?“

Viděl jsem — noc byla jako rybí oko — že mne ostře pozoruje.

„Obával jsem se býti dotěrným!“ koktal jsem rozpačitě.

Zatáhl mne za ruku, jakoby mi chtěl zameziti další slova.

„Tak tomu není, my child, tak tomu není.“

A kroutil vlídně a pochybně hlavou.

„Neměl jsem ještě dost příležitosti, Mylorde.“

„To tím méně. Kdybyste byl chtěl, nalezl byste ji. Potřeba jest vždy příležitostí.“

Hlas jeho zněl zpola jako výtka, zpola jako rozpak. Byl to rozběh k rozběhu. Pokoušel jsem se nyní o to způsobem jiným, neboť nic není pošetilejšího nad pošetilé omluvy.

„Mylorde,“ koktal jsem, „tísnivý pocit zajetí tísní více, než-li se domníváte.

Mínil jsem, že jsem se vyslovil dosti výslovně a k tomu s důstojností vážnou jako mladý Říman, jež však minula beze stopy a jak se obávám, způsobila mi podezření jediné věci, jíž při omluvách omluviti nelze, totiž nejapnosti.

„Ach, ubohý hochu, ubohé dítě, poor boy,

sama nepravda. Neobracíte se do sebe sama. Hledejte tam i dospěje lhostejnosti, za níž ovšem není odpovídati vám nýbrž poměrům.“

Tu byl na cestě ku pravdě; nechal jsem ho na ní.

„Zajisté!“ skočil jsem do řeči, „otce ani neznám; viděl jsem ho jen jednou na Maltě.“

„To je to pravé!“ vykřikl, „příteli mladý a je to ukrutné. Obě mé dcery budou jednoho dne právě tak mluviti; řeknou: „Vždyť pak otce svého hrubě ani neznáme. Sára a Marie tak řeknou. A přec je miluji vřele a něžně; vychovávám je z dálky; bdím nad nimi se své lodě: píši jim den jak den; ustanovuji, co mají čísti; vím, o čem pracují; posýlám jim myšlénky a city a dovídám se od nich drobná tajemství; vadím se s nimi; zase se udobřuji; smiřujeme se; vím vše, co dělají. Vím, kdy se ubíraly do kostela v nových šatech; matce dávám ustavičné pokyny; předvídám, kdo je miluje, kdo po nich touží, za koho se dostanou. Mužové jejich budou syny mými; vychoval jsem je za ženy prosté a zbožné; ani jeden otec není více otcovským. Ach, všecko to ničím není, poněvadž mne nevidí!“

Poslední slova mluvil hlasem tak měkkým, že slzy byly nedaleko. Po přestávce vedl svou dále:

„Sára mi seděla jen jednou na klíně, byla jí tehdáž dvě léta; a Marie mne nikdy ani neviděla, neboť jsem ji měl jen jedenkráte na loktech a tehdáž neuměla ještě oči otevříti. Ovšem pak jest jim otec lhostejný a otec mých dcer jest jim lhostejný. Co jest neviditelno, nemilujeme. Čím jsem jim? Každodenním listem; radou více nebo méně dobrou; avšak rady nemilujeme, milujeme člověka; á člověk neviditelný není člověkem; umře-li není nepřítomnějším, než býval vždy i neoplakáváme ho.“

Slova jeho uvízla i přestal. Nechtěje před cizincem dále citům svým se podávati, vzdálil se a chodil chvilku po palubě sem a tam. Zprvu jsem stál všecek dojat. Pouhý pohled jeho mi vyčítal, že jsem dosti neuznamenal, co otec jest; a tomuto večeru děkuji za první lepší hnutí srdce svého. Tušil jsem, oč jsem přišel, touže v pestré vřavě po slávě válečné a jak málo je s to ohniště válečné nahraditi krb domácí. Ale třeba nikdy neměl ani otce ani matky, jinou máti jsem měl dosud; měl jsem vlast, jí jsem byl dosud dlužen povinnosti, oběti; a co hodný ten muž přede mnou plakal, poněvadž byl tak dobrý, zakryl jsem si hlavu rukama a plakal jsem, poněvadž jsem byl až do té doby tak ničemný.

Po několika minutách se admirál ke mně vrátil zpět.

„Přibližujeme se zase k pobřeží francouzskému!“ pravil hlasem odhodlanějším. „Jsem ustavičnou stráží vašich přístavův. Jedno ještě připomínám a učinil bych to, kdybychom byli sami. Prodléváte zde na čestné slovo i nedávám vás ostříhati; ale čím dále tím nesnadnější bude zkouška. Bude-li přílišná, budete-li pokoušen, navštivte mne, abych vás vystřehl nectného skutku, jemuž byste snad přednost dal před strachem, že musíte zahynouti a mimo to i následkův, na něž bohužel někteří z vašich krajanův zapomněli, zapomenouce, že důstojníky jsou a k tomu důstojníky francouzskými. Pouto otroka galejního může býti zlomeno; nikdy pak slovo čestné.“ Stisknuv mi ruku odešel.

Nevím, zkusil-li jste kdy, že převraty v duši naší visívají často jen na okamžiku a v tomto nejednou na jediném pouze slově. Slovo to, bylo-li pravé, zůstane pak promluveno celému životu a

řídí další zásady životní. Co bylo dosud hlubokou omrzelostí nad nesvobodným stavem a činností účelu nemající zhola žádného, proměnilo se v prudkou touhu po návratu do vlasti. Každodenní pozorování zármutku, jímž se trvale trápil muž, kterému byla země mateřská uzamčena, vzbudilo ve mně nezměrnou touhu po zemi mé; a k tomuto tesknu jsem si přimyslil domov a rodiče, jichž jsem hrubě ani neznal a k nimž jsem si počínal předhazovati nedětinnost, kdežto oni se o mne nestarali, jakoby nebyli ani mými rodiči. Tak se zvrátilo dobré u mne ve zlé. Dobrou radu, již mi hodný admirál uznal za vhod uděliti, vyslovil v okamžení, kde ho ovládaly city více, než on sama sebe a kde jsem byl pravým pocitům přístupnější než-li moudrým pravdám. Snaže se mne spřáteliti s okovy mými, vzbudil ve mně šílené přání je zlomiti. Týž bývá osud rady dobře míněné. Umoudřujeme se pouze škodou, nikoli však varováním před ní. Vy, kdo knihy píšete, komu prospíváte, koho poučujete, kdo vás pochopuje? Obyčejně pomáháte vítěziti věci, proti níž brojíte. Kdosi napsal Clarissu, nejdokonalejší chválořeč o ctnosti ženské. Co se stane? Straní se Lovelacovi, jenž užívá násilí, aby nevinnost její zničil a jehož ona nevinností svou ničí. S Lovelacem na kolenou prosíme marně za odpuštění oběť, jejíž tělo nikoli pak duši zprznil. Navádějíce k dobrému nabádáte k neřestem, které ješitny jsouce, že je tak dokonale zobrazujete, v malbě vaší se obrážejí a sebe krásnými býti shledávají. Vám však je to jedno.

Dobrý můj kapitán choval ke mně přátelství pravé; co jsem dělal a o čem přemýšlel, jedno mu bylo. Měl radost, že vážně a vytrvale vědomostí svých umnožuji. Také zdrženlivostí a mlčen-

livostí jsem nabyl, ač zůstával do jisté míry jako každý Angličan nepřístupen, jeho důvěry, jež ho časem činívala důvěrnějším; a důvěrným, že mi sděloval dosti závažné otázky úřední. Prodlením některé doby jsem byl považován za jeho příbuzného a tajemníka i mluvil jsem brzy anglicky tak dobře, že jsem jen ve zvláštnostech se prozrazoval nebýti Angličanem.

Přes to byl život ukrutný, jak jsem jej vedl i byl jsem celé dni zdrcen. Léta jsme se nehnuli od břehův francouzských i viděl jsem v jednom knse v dálce obrážeti se profil země, jíž nazval Grotius nejkrásnější říší po království nebeském, načež jsem pak několik měsícův neviděl ničeho než mlhu a hory vodní. Ubírala-li se kolem nás loď, byla anglická; loď s vlajkou jinou se nesměla ven ani odvážiti. Ocean rozuměl již jen angličině. Angličané byli sami nad tím nevrlí žalujíce, že se proměnilo moře v poušť, kde nevidí nikoho více mimo sebe a Evropa že jest jim uzamčenou pevností. Časem se přiblížilo dřevěné mé vězení tak daleko k pevnině, že jsem rozeznával lidi a děti po břehu obcházející. Pak mi srdce tak prudce se rozbušilo, že jsem byl nucen skrýti se do vnitř lodě, abych odolal touze a neskočil do vln; jakmile jsem však zase spatřil neúnavného kapitána, stydno mi bylo dětské slabosti i nebyl jsem s to neobdivovati se odhodlanosti, již mu hluboký zármutek poskytoval k činnosti. Muži tomuto, jenž znal moře od pětačtyřiceti let a jen moře, bylo moře nevyčerpatelným zdrojem vědomostí, každodenným předmětem nových výzkumův a ustavičným bojištěm. Byla-li která loď umdlena, vstoupil neúnavný jezdec na jinou a jezdil na ní, až zemdlela. Sedmkráte jsem se s ním na moři stěhoval. Celé noci sedal oblečen na děle, cviče se loď bez kotvy na moři zastavo-

vati a mužstvo, za něž a pro něž bděl, v nepřetržité čilosti uchovávati. Půvaby bohatství neskytaly mu žádné rozkoše a ač byl pairem anglickým, jídal z cínového talíře jako plavci jeho; v kajutě své, kde se stal zase otcem hospodářem, napomínal písemně dcery své, aby se nestávaly dámami a nečítaly románův, nýbrž aby četly cestopisy, přehledy a Shakespeara: „as you like it.“ „O narozeninách malé Sáry jsme bojovali!“ podával zprávu po bitvě u Trafalgaru, jejíž plán zosnoval s přítelem Nelsonem, jehož nástupcem se stal. Znamenal-li časem, že mu zdraví ubývá, zakročoval v Anglii za dovolenou, načež se mu dostalo odvětu: „Zůstaňte na moři!“ spolu pak nové důstojnosti nebo nového řádu, tak že se mu počalo za veleskutky v prsou jeho nedostávati místa pro řády na nich. Prosil ještě jednou: „Co jsem opustil zem, nestrávil jsem ani deset dní v přístavě, oko mi slábne i pozbudu zraku, až budu moci dcery své spatřiti. Jest mi líto, že není mezi tolika důstojníky ni jediného, jenž by mne na moři lépe než třeba vystřídal.“ Anglie odvětila: „Zůstanete na moři!“ a zůstal na moři, až umřel.

Život toho Římana mne tísnil svým vzletem a dojímal prostotou; měl-li jsem práva naříkati, kde nenaříkal on; já, jenž jsem nebyl ani otcem ani synem, ani bratrem, ani členem rodiny ani občanem? Jen jednou se prozradil a to proti své vůli a já, mravenec mezi mravenci, jež sultán francouzský rozšlapoval, já jsem se nerozpakoval toužiti zpět a státi se opět, čím? písečkem pod nohou pozemské všemohoucnosti. Seznámiv se s pravým tím občanem, jenž nesloužil jako já muži nýbrž zemi a v povinnostech k této zemi se rozplýval, naučil jsem se v přísné škole, v čem záleží pravá velikost válečná a jak dovede, až ji

doba pozdější náležitě pochopí, stav náš povznášeti nad stavy ostatní a ať má válka budoucnost nebo nemá, vzbuditi u jednotlivých zástupcův vážnost potomstva se obdivujícího. Ani jeden člověk nepožíval vyšší měrou vnitřního klidu, jejž vyluzuje vědomí vykonané povinnosti, větší ctižádosti na slávu státu a větší lhostejnosti ku slávě své. Jednou psal: „Neodvislá Anglie jest hlavním přáním mého života. Raději chci býti nesen málo v zbytečné nádheře pohřebního průvodu nečinným zástupem, u bašty země, za ni padna, ještě jako prach ji věrně ostříhaje. Nemluvte o poslední ráně; vypadalo by to, jako bych se chtěl nebezpečími svými vychloubati.“ Zármutek jeho byl hluboký, ale plný vznešenosti a ochromoval činnost mou; byl mi za vzor muže, jenž se neobírá válkou za účelem sobeckým, nýbrž ze stanoviska vyššího, uměleckého, a s toho stanoviska se jí nejednou odřekl, jako odstoupil Montecuculi po smrti Turennově, poněvadž mu byl nepatrnější odpůrce příliš nepatrným. Důkladnému porozumění této povaze bránilo mé mládí, ale účelem nejsmělejších tužeb mladistvých bylo, abych žil dle obrazu admiralova. Když žádala knížata jihoevropská Collingwooda za ochranu a výhled viděti ho na vodách indických samému Bonapartovi půvabným se býti viděl, zmocňovala se mne opět touha utéci a účinnost má by mne byla málem svedla nedostáti slovu. Ano, octl jsem se na tom bodu.

Jednoho dne zaběhl Ocean, jenž nás nosil, do Gibraltaru. Vyšel jsem si s admiralem na pevninu a potkal jsem důstojníka husarského od pluku sedmého, jenž byv ve válce španělské zajat, se čtyřmi soudruhy na tento balván skalistý odveden byl. Po městě směli obcházeti svobodně, byli však ostře hlídáni. Znal jsem důstojníky ty

z Francie; radovali jsme se, že se opět vidíme a to v poměrech namnoze podobných. Tak dlouho jsem neslyšel Francouze mluviti po francouzsku, že se mi zdál býti duchaplným, ač byl jalovým; i netrvalo ani čtvrt hodinky, již věděl jeden o druhém, oč běží. Zcela upřimně mi oznamoval, že prchne; soudruhové též; nahazuje prý se vhodná příležitost; a ta že se podruhé nevrátí, jakoby se on k ní dvakráte nedal nutiti. Chce-li se mi také? Odvětil jsem, že má přednost, ano se nad ním bdí; to mu bylo přes příliš.

„Výčitkám svědomí nerozumím," odvětil mi, „poněvadž nevím, co to jest; chceš-li, pošlu ti duchovního, který ti poví, co myslí. Na tvém místě bych šel. Vidím zde jen dvé: buď býti svobodným nebo jím nebýti. Víš-li pak, že i postup tvůj ve psí uběhl, za těch pět let co v anglickém tom dřeváku ploveš? Poručíci tehdejší jsou všickni již setníky."

Přátelé jeho přišedše zavlekli mne do škaredé hospůdky, kde pili Xereské a tolik plukovníkův na generaly a poddůstojníkův na místokrále povýšili, že jsem byl tím všecek pomaten a slíbil pozejtří s půlnoci na tomže místě k útěku se dostaviti. Odhodlaní podloudníci nás chtěli dovézti člunem na francouzskou loď s raněnými do Toulona odjíždějící. Vyzývali mne na ukonejšení svědomí různé prostředky konejšivé bráti, brali je sami, ač neměli, co by konejšili i dospěli duchaplné závěrky, při čemž jich čert nevzal, ač se ho opětně dovolávali, že jsme povinni zřetel míti na člověka, který s námi dobře zacházel; Angličané však že nejsou žádnými lidmi.

Zamyšlen vrátil jsem se na Ocean zpět a když jsem se ráno probudil, tázal jsem se sama sebe, chtěli-li mne napáliti? Zatím však láska k svobodě

překonala ostýchavosť před zrušením slova. Celý den jsem ztrávil vedle admirala, ani jednou naň nepohlédna a namahal jsem se mermomocí, aby se mi nezdál býti tak vynikajícím. Při obědě jsem hovořil hlasitě a domýšlivě o Napoleonovi, nazývaje ho uchvatitelem, tvrdil jsem, že ustanovuje obsah zákona i své doby. Jmenovitě jsem kladl beztaktně váhu na slabé jeho nadání jako taktika v tomto oboru. Nadál jsem se odporu; ale mimo nadání jsem shledal, že angličtí důstojníci horlivěji se mu obdivují, než jsem s to sám. Lord Collingwood přerušil docela zasmušilé mlčení a hloubání, vychvaloval politický bystrozrak Napoleonův, obratnosť, jíž se věci chápe, určitá jeho nařízení, bystrý úsudek, správný rozhled, ostrovtip ve svém rozhodování, velikosť v bitvách, lhostejnosť v nebezpečí, vytrvalosť v podnicích, hrdé a právem hrdé a jen jím právem hrdé postavení mezi státy ostatními! zkrátka, vychvaloval všecko, co činí muže velikým a všecko tak svědomitě, tak důkladně, tak radostně, že jsem se po tichu tázal, co může dějepis ku chvále té ještě přičiniti a záměr můj násilně se rozdrážditi, že mám právo mu býti nevděčným, se rozkotal.

Nepodařilo se mi vylákati na něm slova, jež by mi bylo jako urážka císařova, ač jsem citův loyalních ani nepoznal, aspoň na oko dalo právo ke kroku odvážlivému. Naopak se podobalo, jakoby se domníval, že jsem některak podrážděn i dal přítomným velmi šetrně na srozuměnou, aby citův mých šetřili. Všickni dvojnásobili pozornosť a shovívavosť. Nemaje nikde opory, vstal jsem od stolu.

Nešťastnou náhodou jsem musil následujícího jitra admirála opět doprovázeti do Gibraltaru. Chtěli jsme tam prodleti osm dní. Přišel večer. Byl jsem v jednom kuse ještě na rozpacích, vymýšleje nové

a nové příčiny, jež se objevily býti opětně klamnými. Vřelo to ve mně prudce a co se duše svíjela, chystalo se tělo na útěk. Skládal jsem si věci své do ranečku a odebral jsem se z domu, ve kterém jsem bydlel, k onomu, kde jsem byl očekáván. Ale najednou jsem se zastavil, znamenaje, že je to nemožno. V hanebných činech vězí skrytý jed, jenž nás přivádí k sebevědomí teprve, když se dotýká kalich rtův. Vidoucího mne, jakého skutku se hodlám dopustiti, taková se zmocnila ošklivosť, že jsem myslil, že se zblázním. Utíkal jsem od domu, kde se nám bylo sejíti, jako by byl morovnou a uháněl jsem ani se neohlédna až na břeh; zde jsem se vrhnul do moře a ploval nocí až na Ocean, do svého vězení. Honem jsem se vyšplhal nahoru, upínaje se na lanoví; dospěv nahoru, ujal jsem se velikého stožáru, tiskna jej vřele jako přítele, jenž mne chrání před bezectnotou, citem veliké oběti své překonán padl jsem k zemi na kolena, zakryl si tváře a plakal jsem jako dítě. Kapitán Oceanu mne považoval za nemocna i dal mne dovésti do ložnice. Zapřísahal jsem ho, aby postavil přede dvéře mé stráž, že chci uprchnouti. Zavřeli mne. Jsa prost muk, že nemusím déle nad sebou bdíti, oddechl jsem si. Časně ráno nazejtří jsem zpozoroval, že se nalezáme na vysokém moři. Nevida země, poněkud jsem se utišil; hlavně že nevidím neblahé země pokušení. Vzpamatovav se poněkud, přemítal jsem na mysli, v tom se dvéře otevřely a dobrý admirál přicházel.

„Jdu vám říci s bohem!“ pravil ne tak vážně jako jindy. „Dnes ráno se vrátíte do Francie.“

„Ó, bože, povídáte to, Mylorde, jen abyste mne zkoumal?“

„Bylo by to ukrutné, synu můj,“ dal mi

v odvět. „Zkoušku jste již obstál a já jsem vůči vám v neprávu. Měl jsem vám již dávno slovo vrátiti, již na Northumberlandě. Čím více svobody jsem vám skytal, tím nevolnějším jste byl; ale, bohudíky! včera jste odolal pokušení, které by vás bylo znectilo. Znamenalo by to asi tolik, jako ztroskotati se v přístavě; neboť ode čtrnácti dnův vyjednávám, abyste byl vyměněn. Admirál Rosily výměnu přijal. Včera jsem se o vás chvěl, neboť úmysl přátel vašich mi byl povědom. Jen k vůli vám jsem jich nechal uklouznouti; ze strachu, že byste byl zatčen s nimi. A dejme tomu, že by se tak bylo stalo; jakbychom to byli ukryli? Byl byste, synu, ztracen a věřte mi, že by vás hrdinové Napoleonovi špatně uvítali. Co do cti to berou přísně a mají pravdu.“

Byl jsem tak zmaten, že jsem neměl ani slov se poděkovati. Znamenaje to, přetrhl mé pokusy, že jen nerad atd.

„Dobře, dobře! jen nic z toho, čemu říkáme french compliments; byli jsme jeden s druhým spokojeni, tím je řečeno vše. Máte tuším u vás přísloví: „Il n'y a pas de belle prison!“ Nechte mne v mém umříti; přivykl jsem v něm, ovšem jsem musil; jde to nesnadno a trvá dlouho. Mohu ještě vystoupiti, ne pak mé nohy. Po čtvrté jsem včera zadal u lorda Mulgrava za propuštěnou; píše, že neví, kým by mne nahradil. Jednou bude přece nucen mne nahraditi; i udělá dobře, porozhlédne-li se a to dost brzy. Zůstanu tedy jako stráž moře středozemního; vy pak, dítě mé, nepozbývejte času! zde jest loď jednostožárová, odveze vás. Jen jedno vám chci ještě odporučiti: služte raději zásadě ne-li člověku; láska k vlasti jest zásadou tak velikou, že sama celé srdce zaujme.“

„Mylorde“, pravil jsem; „jsou doby, kde vlast ani neví, co sama chce; nyní se vlasti své otáži.“

Ještě jednou jsme se rozloučili a s těžkým srdcem jsem opouštěl důstojného muže, o jehož smrti jsem za nedlouho slyšel. Zemřel na moři; zemřel, jak žil 48 let bez naříkání, bez chlubení, aniž uviděl dcer svých. Osaměle a zasmušile jako jeden z Ossianových taračův, kteří jako strážci pobřežní anglické mlhy a vlny věčně ostříhají.

Ve škole jeho jsem se naučil, jak dalece se může člověk zapříti, anižby sám sobě se ztratil a jsa o zkušenosť tuto bohatším, ubíral jsem se do Paříže, abych se ohlásil opět pánovi, kterému jsem sloužil.

VI.

Uvítání.

Přestávky, již zde setník Renaud učinil, použil jsem k nahlédnutí na hodinky. Šlo na druhou. Vstal a kráčeli jsme podél granátníkův jeho. Všude panovalo hlubohé ticho. Mnozí seděli na vacích; jiní na nich spali. Sedli jsme si několik kročejův od nich na svah a on vypravoval dále, zapáliv si uhaslý doutník o dýmku desátníkovu. Ani v jediném domě nebylo známky života.

Jakmile jsem přišel do Paříže, přál jsem si viděti císaře. Příležitosť k tomu se mi naskytla ve dvorním divadle, kam mne zavedl dřívější soudruh, nyní již na setníka postoupivší. Odebrali jsme se do malé lože, proti loži císařské, čekajíce. Zprvu byli přítomni pouze králové. Všickni seděli

obklíčeni svými dvořany, kam který patřil a na horních galeriích generalové a pobočníkové. Králové Westfalský, Saský, Würtemberský, veškerá knížata porýnská nalézali se na tomže stupni: měliť také všickni stejnou cenu. Vedle nich stál kroutě černou hlavou, lví hřívu na paměť uvádějící a jako lev se kolem ohlédaje, Murat, král neapolský, mluvě nahlas. Trochu výše král španělský a samoten, ode všech ostatních oddělen, ruský vyslanec, princ Kousakim, s náramky démanty přeplněnými. V přízemí princové, setníci, senatoři a obyčejní generalové. V horních prostorách všady dvorní dámy s prostýma rukama a prostýma ramenoma.

Lože, nad níž se pnul orel, byla dosud prázdná. Ohlédali jsme se po ní v jednom kuse. Najednou králové vstavše, stanuli. Císař přicházel; sám a rychle. Sedna na křeslo, rozhlížel se kolem. Na štěstí se ještě upamatoval, že knížata a kněžny dosud stojí, aby si aspoň jeden pohled vyprosili, kývl dvakráte ledabyle a povrchně a pak se honem obrátil, načež se všecko posadilo. Komorníci jeho červeně odění stáli za ním přímo jako svíčka. Rozmlouval s nimi, vztahuje čas od času ruku po zlaté škatulce, jež mu byla podávána a zase odnímána. Crescentini, hubený jsa a po tvářích plno vrásek, zpíval v Horatiích hlasem andělským. Hudební sbor se na rozkaz císařův mírnil, kterýžto chtěl býti raději hudbou konejšen než-li rozčilován. Pokukoval kolem a často také po mně. Poznal jsem opět veliké a hnědozelené jeho oči, avšak přísné jeho tahy setřela zatím ve tvářích nažloutlá plnost. Jako obyčejně si položil levou ruku na levé oko, aby lépe viděl a pohlížel na mne. Poznal jsem, že jsem poznán. Honem se obrátil, pohlédl jen ještě na jeviště a opouštěl síň. Byl jsem již na cestě jako on. Ubíral se chodbou, jak toho

nohy tučné, do bílých hedbávných punčoch vtěsnané a vzdušná jeho pleť dovolovaly; mimo to měl šaty zelené, tak že se musil, kdo byl na něho jako já uvyklý, s dojmem přítomným, časem a modou znetvořeným, teprve spřátelovati. Najednou se přede mne zastavil a místo aby mne přímo oslovil, tázal se setníka, který mne představoval:

„Proč ho nebylo viděti? Dosud poručíkem?“

„Byl od r. 1804 zajat.“

„Proč neprchl?“

„Dal jsem čestné slovo,“ pravil jsem polohlasitě.

„Nemiluji zajatých; ať raději každý padne.“

Obrátil se ke mně zády. Zůstali jsme nepohnuti v dvojřadí, jež se po obou stranách utvořilo. Celý průvod jeho běžel kolem nás.

„Tys blázen!“ poznamenal setník, když byli všickni pryč. „Postupu jsi pozbyl a vděkův sobě nezískal.“

VII.

Rusové.

„Je to možné?“ zvolal jsem, dupnuv si nohou. „Slyším-li něco takového, blahopřeji, že je několik let důstojník ve mně mrtev a dosud jen živ spisovatel, jemuž jest se ohlédati, jak vyjde se svobodou, již před bývalými přáteli hájiti opovrhoval.“

Jakousi nevoli, již jsem na setníkovi Renaudovi znamenal, vysvětloval jsem si nemilou upomínkou na událost tuto; však on se pousmíval vlídně a spokojeně.

„Zcela prostě!“ pokračoval dále. „Tento setník byl nejlepším člověkem na světě; jsou však lidé,

kteří se dle analogie věhlasného výroku, že se totiž ‚chlubí zločinem', vychloubají surovostí. Císař byl příkrým; musil býti tedy také příkrým. Takovou oddaností vyniká sbor gardový. Avšak jaké to pro mne štěstí! Od té doby jsem počal sobě vážiti sama sebe, sobě důvěřovati, povahu svou tříbiti, se vzdělávati, zdokonalovati, utvrzovati. Od toho dne, který mne naučil, že poměry zevní nic nejsou, vnitro člověka vším, vyšinul jsem se nad soudce svědomím, jež jsem učinil budoucně měřidlem života svého. Soud světa, veřejná odměna, rychlé štěstí, jméno z milosti buletinův se mi zdály již jen dary osudu a ve světle tom nijakým účelem ctižádosti důstojné. Vrhl jsem se do války a zvolil jsem si pěší pluk utvořený ze synkův sedlských, kteří se dávali pokositi jako satba jejich, kde byl jeden druhému roven a rovně stál jako klas za klasem na nivách Beauceských. Mezi nimi jsem se od té doby skrýval jako mnich v klášteře, nosil jsem touž torbu, jedl chleb jako oni a bojoval v těchže bitvách za císařství, pokud císařství vůbec bylo."

Přejel si rukou čelo několikráte po sobě a poněvadž se zdálo, že hodlá mlčeti, žádal jsem ho, aby pokračoval a sice tak důtklivě, že povolil.

Hlavu si podepřel o hůl.

„Ku podivu! nechtěl jsem to nikdy vypravovati; a dnes večer se mi do toho chce. Třeba vás to ponukne k vážnému rozjímání, nemáte-li na práci nic lepšího. Počátek roku 1814 byl označen zakončením války, v níž bojovala armáda naše za císaře a za císařství a Francie na mysli kleslá patřila na věc štěstím již dávno opuštěnou. Soissons se vzdal Prušákovi Bülovi, armády slezská a severní se spojily, Macdonald opustil Troyes a po-

uživ pořičí řeky Yonny rozšířil se 30.000 muži obrannou čáru od Nogenta po Montereau.

Měli jsme uderiti na Remeš, jež chtěl míst císař zpět. Počasí bylo špatné; pršelo v jednom kuse. Od večera jsme želeli ztráty důstojníka vyššího stupně, doprovázejícího zajatce. Rusové ho noc před tím překvapili, zabili a soudruhy své osvobodili. Setník náš, jeden z těch, jimž říkáme povedení, chtěl se pomstíti. Prodlévali jsme nedaleko Epernay, obcházejíce návrší, mezi nimiž místo to leží. Zotavivše se přes den, dospěli jsme za šera k nemalému hezkému zámku s věžemi, jenž sloul Boursault, tam setník na mne zakýval. Kývl na mne stranou, co se zbraň stavěla v jehlance i pravil hlasem chraptivým.

„Vidíte tam nahoře tu stodolu, tam na strmém pahoru, jak příkře spadá? Tam kde ten klacek s biskupskou čepicí na stráži sem a tam poklusává?“

„Ano, ano,“ pravil jsem; „vidím granátníka a stodolu zcela jasně.“

„Nu,“ pokračoval dále, „vy, jenž náležíte ku staršim, budete věděti, že je to bod, jejž Rusové předevčírem vzali a na jehož dobytí císaři okamžitě nejvíce záleží. Praví: to že jest klíč k Remeši a dost možná že jest. Na všechen způsob pokusíme se Voroncovovi něco provésti. O jedenácté sebeřte dvě stě svých lidí a přepadněte gardový sbor v stodole. Ale abyste nezpůsobil hluku, odbudete vše bodákem.“

Nabídl mi a vzal si tabáku a pouštěl zbytek mezi prstoma poznenáhla na zem, při každém slově následujícím po zrnku.

„Ovšem pak vás budu v zadu krýti sborem svým. Dejme tomu, že ztratíte šedesát mužův; na nejvýše šedesát, více nesmíte; za to ukořistíte šest

děl, jež tam nahoře stojí. O jedenácté, řekněme o půl dvanácté musí býti postavení naše. Pak budeme spáti do tří; musíme se zotaviti trochu ještě po Craonnu."

„Dobrá!" pravil jsem, odcházeje s podřízeným poručíkem, abych nařídil, kde čeho třeba. Hlavní věcí bylo vystříci se hluku. Prohlédl jsem pušky a z nabitých jsem nařídil patrony vytahati. Aby mi čas uplynul, přecházel jsem pak s poddůstojníky sem a tam. O půl jedenácté jsem kázal lidu svému vzíti na sebe pláště a pod pláštěm skrýti pušky, neboť ať dělá člověk co dělá, o tom se můžete přesvědčiti opět nyní, bodák je viděti vždy a ač bylo tehdáž mnohem tmavěji než dnes, přece jsem sobě nedůvěřoval. Pamatoval jsem si malé pěšinky mezi křovím, vedoucí ke sboru gardy ruské i kázal jsem nejsmělejším chasníkům, jimž jsem jaktěživ velel, vystupovati vzhůru; dva z nich jsou zde přítomni; ti dva tamhle; budou se ještě na to pamatovati. Rusy znali a věděli, jak s nimi zacházeti. Stráže po cestě nám zmizely bez lomozu jako rákosí, jež rukou k zemi ohýbáme; ale ten nahoře nadělal toho více, t. j. nám. Stál nepohnutě, pažbu u nohy, kolenem o hlaveň jsa podepřen. Kolébal se sem a tam, jako když někdo stoje usíná a mdlobou padá. Granátník ho chopil do náručí, ale pevně; dva jiní ho uškrtili; pak jím hodili do křoví. Přicházel jsem pomalu za nimi i přiznávám se, že jsem nemohl zdolati jakési pohnutí, jehož jsem nikdy neznamenal, když se jednalo o bitku. Bylo mi stydno, že činím útok na lidi spící. Viděl jsem je do pláštův zahalené při svitu clonicí svítilny a srdce mi bušilo prudce. V prvním okamžení vymáhajícím práce účinné jsem si předhazoval, že by se mi mohla slabosť tato vykládati za zbabělosť; obával jsem se, že se mne zmocnila bázeň; bázeň

poprvé, vytáhl jsem šavli pod pláštěm ukrytou, vstoupil jsem v čele ostatních a dával jsem jim dobrý příklad. Kynul jsem jim na znamení, jemuž dobře porozuměli; nejprve se chápali zbraní a pak teprve lidí jako vlci stáda. Bylo to vraždění strašlivé. Bodák bodal; pažba omamovala; koleno dusilo; ruka škrtila. Každý zvuk, byť i poloviční, odumřel pod nohami vojínův mých a ani jedné hlavy nevstalo, aby se jí dostalo rány smrtelné. Vstoupiv do vnitř roztal jsem mohutnou ranou černý předmět před sebou ve dví: starý důstojník, veliký a silný, bělovlasý vstával jako přízrak, vzkřikl srdcelomně, vida, co jsem učinil, tal mne palašem prudce do obličeje a v tomže okamžení sklesl jsa bodáky probodán. Jsa zraněn mezi očima, zavrávoral jsem stranou a pod sebou jsem zaslechl volati umírajícím hlasem dětským: „Tatínku!“

Poznal jsem, co jsem učinil; oběť skutku mého upínala zimničně zraky mé k sobě. Byl to jeden z četných důstojníkův v ruské armadě, majících teprvé čtrnáct let, jež zavlékali do strašlivé školy, v níž jsme dávali Rusům za vyučenou. Dlouhé vlasy mu splývaly v prsténcích na prsa, rusé a hedbávné, podobné vlasům ženským a hlava jeho ležela stranou nahnuta, jakoby byl po druhé usnul. Na růžových rtech, vzdmutých jako u novorozenců, spočívalo ještě něco podobného mléku kojné a veliké, polootevřené oči byly lichotivé spanilosti ženské. Vzal jsem ho do náručí a na krvavou tvář mou klesla tvář jeho, jakoby si ukrýval hlavu mezi bradu a rámě matčino, aby se poohřál. Jakoby se domníval, že je na prsech mých bezpečen proti vraždě. Dětská nevinnost, dětská důvěra a klid líbezného spánku spočívaly mu na tváři a mně bylo, jakoby šeptal: „Spěme pokojně!“

„Byl to nepřítel?“ vzkřikl jsem a co otcov-

ského v muži každém se rozednívá, zachvělo se ve mně. Tiskl jsem ho na prsa a s ním, co jsem teprve nyní uznamenal, rukojeť palaše, kterou jsem ho proklál. Chtěl jsem si hlavu opříti o hlavu jeho; ale s ní kanula krev i vzpomněl jsem si na ránu na čele a na jejího původce, jeho otce. Studem jsem pohlížel stranou i spatřil jsem toliko hromadu mrtvých, jež granátníci moji za nohy vyvlékali a vyhazovali, ničeho jim mimo patrony neodnímajíce. V tom okamžení přišel setník se setninou, slyšel jsem kroky jejich; zbraně jim řinčely.

„Výborně jste to provedl, chrabrý muži; výborně!“ volal na mne; „jste však poraněn!“

„Popatřte sem!“ vyzýval jsem ho; „jaký jest rozdíl mezi mnou a vrahem?“

„V čem se liší řemeslo!“

„Pravda!“ dal jsem v odvět, vstávaje, bych se ujal dalšího velení. Dítě padlo zpět do záhybův a z malé, velikými prsteny ozdobené ruky vyklouzla hůlka rákosová právě do ruky mé, jakoby mi ji odkazoval. Vzal jsem si ji, umíniv si, že ve všech nebezpečích, která na mne budoucně čekají, nebudu míti jiné zbraně než-li tuto. Vražedlnou šavli jsem se neodvažoval z prsou mu vytáhnouti.

Honem jsem opouštěl vražedlnou skrýš a na vzduchu jsem nabyl volnosti a síly červené a vlhké čelo sobě osušiti. Granátníci moji stáli v řadě podle sebe. Každý si utíral bodák travou a zamykal křesací kámen. Šikovatel v průvodu furnýrově kráčel s listinou v ruce podél řad a předčítal při kmitu světla nahoře do hlavně nastrčeného tiše rozkaz. Opřel jsem se o strom. Ranhojič plukovní mi zavazoval ránu. Hustý déšť březnový mi kanul na hlavu a to mi dělalo dobře. Nemoha se zdržeti vzdechnutí, pravil jsem k ranhojičovi:

„Mám vojny už do syta!“

„Já také!“ zavzněl vážný, povědomý hlas.

Povyhrnu obvazek na čelo a spatřím ne Napoleona, císaře, nýbrž vojáka Bonaparta. Stál přede mnou v botách ublácených, v kabátě roztrhaném; s klobouku mu kapalo. Cítil, že se blíží poslední dnové jeho i ohlédal se kolem po posledních svých vojínech.

Patřil na mne pozorně.

„Tebe jsem už viděl, bručoune!“ pravil.

Neřekl tím nic než běžné slovo; věděl jsem, že je obličej můj starší než léta a namaháním, knírami a ranami tak pozměněn, že nemožno bylo mne poznati.

„Viděl jsem vás všady, byl jsem však přehlédnut!“ odvětil jsem.

„Chceš býti povýšen?“

„Je pozdě!“

Složil ruce křížem, chvilku mlčel a pak pravil:

„Máš dobře; ve třech dnech opustíme službu, ty i já!“

Obrátiv se ke mně zády, vstoupil na koně, jenž stál několik krokův od nás. Bubnovalo se k útoku a den na to byla Remeš od nás dobyta; o několik dní pak později od jiných Paříž.

* * *

Setník Renaud mlčel dlouho skončiv toto vypravování a seděl maje hlavu sklopenu, tak že jsem nemohl ze snění ho vyburcovati. Hleděl jsem na rekovného muže s uctivostí a co vypravoval sledoval jsem pozorně a náhlé převraty hodné a prosté duše té; duše, jejíhož bohatství, které mu v oběť přinášelá, tupý svět se odříkal; duše, která nikdy nedospěla vzletu, poněvadž vždy nad ní něco se vznášelo, za to pak dospěla jarosvěžího

klidu, jímž se nepatrná povinnost odměňuje za to, že byla vykonána. Život jeho beze stopy zmizelý se mi zdál býti krásným obrazem celkovým jako obraz člověka, který na paměť uvádí, co všecko na veřejnosti vykonal.

„Popatřte jen“, pokračoval po malé přestávce dále, „na našeho starého granatníka Poiniera s tmavýma a křivýma očima, holou hlavou a jízvou na tváři; na něho, před nímž se maršálové francouzští zastavují, aby mu vzdali čest, když před dveřmi královskými je pozdravuje; nebo na Beccariu s profilem starého Římana; nebo na Fréchora s bílými kníry; popatřte zde na celou první řadu! Všickni jsou vyznamenáni; všickni mají vpálená na ruce znamení tří plukův; co by si byli pomyslili staří ti brachové téhož řádu, kteří nechtěli jaktě živi ničím jiným býti nežli granátníky a kteří se domnívají, že ničím vyšším býti nemohou, kdybych byl dnes ráno zde scházel; já, jenž jsem jim ještě před čtrnácti dny velel? Ano, kdybych seděl již léta při domácím krbu v míru a pokoji, nebo kdybych byl stav svůj změnil, to by znělo jinak! Ale nyní nemám žádných zásluh více nežli každý z nich. Ostatně jak pokojnou jest Paříž noci této! a to krásné povětří!“ doložil, zároveň se mnou vstávaje.

Třásl mi živě rukou, prose mne ještě jednou o okruží, není-li již zrezivělé a mám-li je dosud. Když jsem odcházel, zavolal na mne řka:

„Poněvadž není zhola nemožno, že na nás budou ještě zítra někde z oken stříleti, žádám vás, uschovejte mi tobolku tuto. Jsou v ní staré listy, které mají cenu jen pro mne a jež račte spáliti, kdybychom se více nespatřili.“

A propouštěl mne usmívaje se.

VIII.

Koule.

Čtrnáct dní po této rozmluvě, na niž jsem nezapomněl ani revolucí, četl jsem, abych odvrátil myšlenky od prolévání krve, dějepisné dílo o Americe: r. 1783 chtěla armáda americko-anglická, ač zvítězila a osvobodíc vlast v míru se nalezala, se vzbouřiti proti kongresu, jenž jsa chud nebyl s to žold jí zaplatiti. General Washington, jenž se mohl státi na pouhé slovo nebo pokyn diktatorem, udělal za těchto okolností, k čemu měl sám jediný právo, rozpustil armádu a zadal za propuštěnou. Odloživ knihu stranou, vzpomínal jsem si při této velikosti duševní na Collingwooda a Renauda, v tom přišel ka mně muž v modrém, poněkud obnošeném plášti vojenském. Dle knírův, jizev a měděné barvy jsem uznamenal ihned, že je to jeden z granátníkův Renaudových a na jeho rozčilení jsem viděl, že je zpráva jeho důležitá, důležitá po stránce zlé. Tázal jsem se: „Je živ?“ Posadil se, otřel si čelo a zotaviv se trochu, vypravoval, jak následuje:

Mezi dvacátým osmým a dvacátým devátým červencem setník Renaud neučinil nic jiného, než že s granátníky svými táhl po ulicích. Umístnil se v čele první setniny a kráčel klidně krupobitím kamení a výstřelů, jež přicházely z kaváren, z balkonův a s oken. Kázal-li se zastaviti, stalo se jen proto, aby se řady sevřely, poněvadž povstávaly cestou mezery po padlých a aby se přesvědčil, drží-li se velitelé v levo od křídla v náležité vzdálenosti. Šavle netasil, v ruce měl hůl. Z počátku docházely rozkazy pravidelně; ale třeba byli generální pobočníci pobiti nebo nebyl žádný vysýlán,

štáb hůl opustil a v noci z 28. na 29. nebylo nic více nařízeno než z náměstí bastilského přes St. Cloud ustupovati a barikády cestou rozmetávati. Vykonal to ani jednou nevystřeliv. U mostu Jenského se zastavil, aby vykonal přehlídku. Ze všech pohřešoval nejméně lidí a ti byli nejméně unaveni, poněvadž jich nechával odpočinouti, kdekoli se naskytl stín a k potravě v domech jim odpírané dopomahal jim v opuštěných kasárnách. Šik jeho se choval tak, že potřeboval barikádu jen rozmetati a ne odnášeti.

Stál tedy u mostu zaprášen, otíraje si nohy a hleděl po zábradlí, není-li zde cesta zatarasena a vyslal napřed harcovníky. Na poli Martově nebylo nikoho, vyjmouc dva muže, kteří jsouce tváří do země obráceni jakoby spali a hoch as čtrnáctiletý, bosí, jenž porculanovými střepinami chřestěl jako kastanětami. Obrušoval je chvílemi o hlaveň mostní a hraje si takto dospěl až k patníku, kde Renaud stál. Setník ukazoval právě holí na výšiny Passyské. Hoch přiblíživ se k němu, patřil na něho vyvaluje oči, vytáhl z vesty bambitku, ujal se jí oběma rukama a mířil setníkovi do prsou. Tento ránu holí srazil, hoch stiskl a koule vnikla do těla nahoře nad stehnem. Setník sedě sklesl a nepromluvě ani slova pozoroval útrpně zvláštního nepřítele. Týž držel zbraň dosud oběma rukama i zůstal, ulekna se skutku svého, nepohnutě státi. Granátníci se opírali smutně o ručnice, malého střelce si ani nevšimnouce. Dal se do pláče a spatře krev proudem po bílých kalhotách z rány se hrnouti, padl do mdlob. Muž i dítě byli dopraveni do malého domku, nedaleko Passy, kde prodlévají dosud. Pluk maje v čele poručíka, pokračoval dále cestou do St. Cloudu pouze čtyři granátníci odloživše uniformy, zůstali

ošetřovat poraněného setníka. Jeden z nich, jenž se mnou mluvil, vyhledal si práci a nalezl ji v továrně na zbraň, druzí jinde a společným výdělkem umožnili ošetřování nemocného, jenž neměl žádného nedostatku. Noha mu byla odňata, zimničnosti přibývalo měrou povážlivou i přál si mne ještě jednou viděti. Nebylo času nazbyt. Odešel jsem okamžitě s hodným vojínem, podávajícím zprávu s očima vlhkýma a hlasem se třesoucím; ale nehněval se, netupil, neobviňoval nikoho, nýbrž ob čas opakoval: „Je to pro nás neštěstí veliké!“

Poraněný byl dopraven ke kramářce, vdově s malými dětmi, jež bydlela v odlehlé ulici sama pro sebe. Ač lid vojska nenáviděl, neměla ze strachu, že ztrácí své zákazníky nebo že jí vzejde osobní nejistota, ničeho proti ubytování tomuto. Také jí v té příčině nikdo neznepokojoval; naopak sousedé přispívali, jak kdo mohl, aby měl nemocný pohodlí a poněvadž prohlásili lékaři po operaci přenešení nemocného za nebezpečné, svolila i na dále ponechati ho u sebe. Celé noci dlela u lože jeho. Když jsem vstoupil do domu, přicházela mi v ústrety s pohledem vděčným ale tak starostlivým, že jsem se polekal. Znamenal jsem, jak ruší domácnost její nenadálé břímě a jak zúmyslně rušení toto umlčuje. Byla bledá; oči červené a nevyspalé. Předcházela přede mnou do komnaty zadní, již jsem ze dveří uznamenal a to s chvatem, jímž prozrazovala úmysl, aby sáhnouc několikráte, pokud bylo ještě možno, na postel a okolí způsobila co nejlepší dojem na hosta vzácného. Zmírnil jsem kroky i nabyla času, mnoho-li potřebovala.

„Pojďte dále, pane!“ pravila dvéře otvírajíc a když jsem se bral kolem ní, šeptala mi: „Má strašlivé bolesti!“

Setník Renaud seděl na malé posteli s oponami vlněnými, stojící v koutku komnaty. Několika podporami se udržoval vzpřímen. Seschl jako kostra; skvrny na tváři byly červenosti palčivé; rána na čele zčernala. Viděl jsem, že je veta po všem a úsměv jeho mi děl totéž. Podával mi ruku a pokynem mne vyzýval, abych se posadil. Po pravici jeho seděl chlapec mající v ruce sklenici vody s roztokem klejoviny, jímž lžicí míchal. Vstal a přinesl mi židli. Renaud zatáhnuv ho za ucho mírně, pravil hlasem slabým:

„Zde vám představuji svého vítěze!“

Mnou to trhlo a chlapec ubožák začervenav se sklopil oči; viděl jsem, jak se mu valí po tváři veliká slza.

„Nu, nu,“ pravil setník hladě ho rukou po vlasech, „nestalo se to vinou tvou. Dva chlapi se mu dali napíti kořalky a přemluvili ho, aby si jednou z bambitky vystřelil; že to jde a ještě lépe — aby namířil na mne; a učinil to jakoby byl mířil po kameni. Není-li pravda, Jene?“

Jan se počal chvěti i dal se do pláče tak usedavého, že mi ho bylo líto. Prohlédl jsem si ho blíže; byl to hoch hezký.

„Byla to také koule!“ prohodila žena zatím se vrátivší, „děti si s ní hrají; mám je na prodej; vizte, tahle to byla!“ A ukazovala mi malou kouli agátovou mající podobu kulky olověné.

„Více není potřebí rozdrtiti nohu!“ potvrzoval Renaud.

„Nesmíte mnoho mluviti!“ napomínala ho ostýchavě kramářka.

Renaud ji neslyšel.

„Ano, drahý pane, nezbylo mi ani tolik nohy, bych si dal přidělati dřevěnou.“

Renaud uhodl, o čem přemítám. Položiv si tvář na podušku a tiskna mi ruku pravil:

„Byli jsme na vojně; a on nebyl o nic větším vrahem než-li já tehdáž v Remeši. Ruské dítě, jež jsem zabil, vlastně jsem zavraždil. Ve výpravě španělské se domnívali, že povinnosť konají, kdo stráže naše dýkami prokláli; a snad ji také konali. Vraždili se katolíci a Hugenoti mezi sebou nebo nevraždili? Kolik životův lidských je potřebí k bitvě? Padne jich méně, padají vraždou? Vraždění hromadné je tedy oprávněno? Co je v malém považováno za zločin, rozšíříc se, nabývá práva, aby bylo trpěno? nejen trpěno ale za slávu jmíno? Zde je konec rozumu našeho, zde se rozum odmlčuje. Válka je nepravá, ne my. Ubezpečuji vás, že je malý tento mužík velmi mírný a že se umí pěkně chovati. Čte a píše dost dobře. Je to nalezenec; učí se truhlářem. Čtrnáct dní se nevzdálil od lože mého; zakládá si na mně, dobrý jinoch! K počtům má výborné schopnosti; dalo by se z něho něco učiniti.“

Nahnul jsem se k němu i podal mi složený papír, žádaje, abych jej prohlédl. Mžikem jsem jej přeletěl; byla to krátká poslední vůle, jíž odkazoval skrovný stateček na venkově chudé kramářce, jež se ho ujala, s výhradou, aby Jana vychovala a až umře, jemu jej odevzdala, ať se stane čím se stane, jen ne vojákem. Částku nástupci svému vykázal zvlášť. Malý koutek s malou věží, o němž dříve se stala zmínka, odkázal čtyřem granátníkům, aby tam poslední dny života svého strávili. Vše to vykonati uložil notáři na venkově. Když jsem měl papír v ruce, zdálo se, jakoby se byl utišil jsa hotov zesnouti. Najednou se prudce zachvěl i prosil mne, otevra opět oči, abych se ujal hole a měl ji v uctivosti. Pak zase oči za-

vřel. Starý voják jeho vezma ho za ruku, kroutil hlavou; ujal jsem se druhé; počala tuhnouti. Pravil, že ho zebe v nohy, načež se vrhnul Jan malým tělem jako poduška před postel, aby ho zahříval. Sahal kolem rukama po pokrývce a pravil, že jí více necítí; znamení povážlivé. Hlas jeho se stal dutý. Namahavě donesl ruku na čelo, pozoroval Jana bedlivě a pravil:

„Ku podivu, chlapec tento je podoben tomu druhému!“ Pak nabuda opět vědomí, tiskl mi ruku.

„Vidíte,“ dí na to, „mozek se mi mate; je konec se mnou.“

Pohled jeho se změnil, stišil. Ještě jednou nabyl barvy i pravil nahlas a jasně:

„Ten druhý, když umíral, byl právě tak stár jako tento. Čtrnáct let oba! Kdož ví, nevnikla-li mladá dnše do jiného těla, aby se pomstila?“

Dali mu lžíci léku i zvolal:

„Povinnosti své jsem učinil dosti; myšlénka ta mne oblažuje.“

Pak ještě připomenul:

„Vede-li se zemi lépe po všem tom, co se stalo, pak mi nezbývá, co bych ještě řekl. Vy však to uvidíte.“

Pak zavřel opětně oči a spal asi půl hodiny. Žena přišedší tiše ke dveřím kynula na znamení, že přichází lékař. Vyšel jsem po prstech ven; vstoupili jsme do malé zahrádky a když jsem se u studny zastavil, abych s ním pohovořil, zavzněl výkřik. Pospíchali jsme zpět a spatřili jsme bílý šat rozestřený po tváři chrabrého muže.

891.86
M427
1884
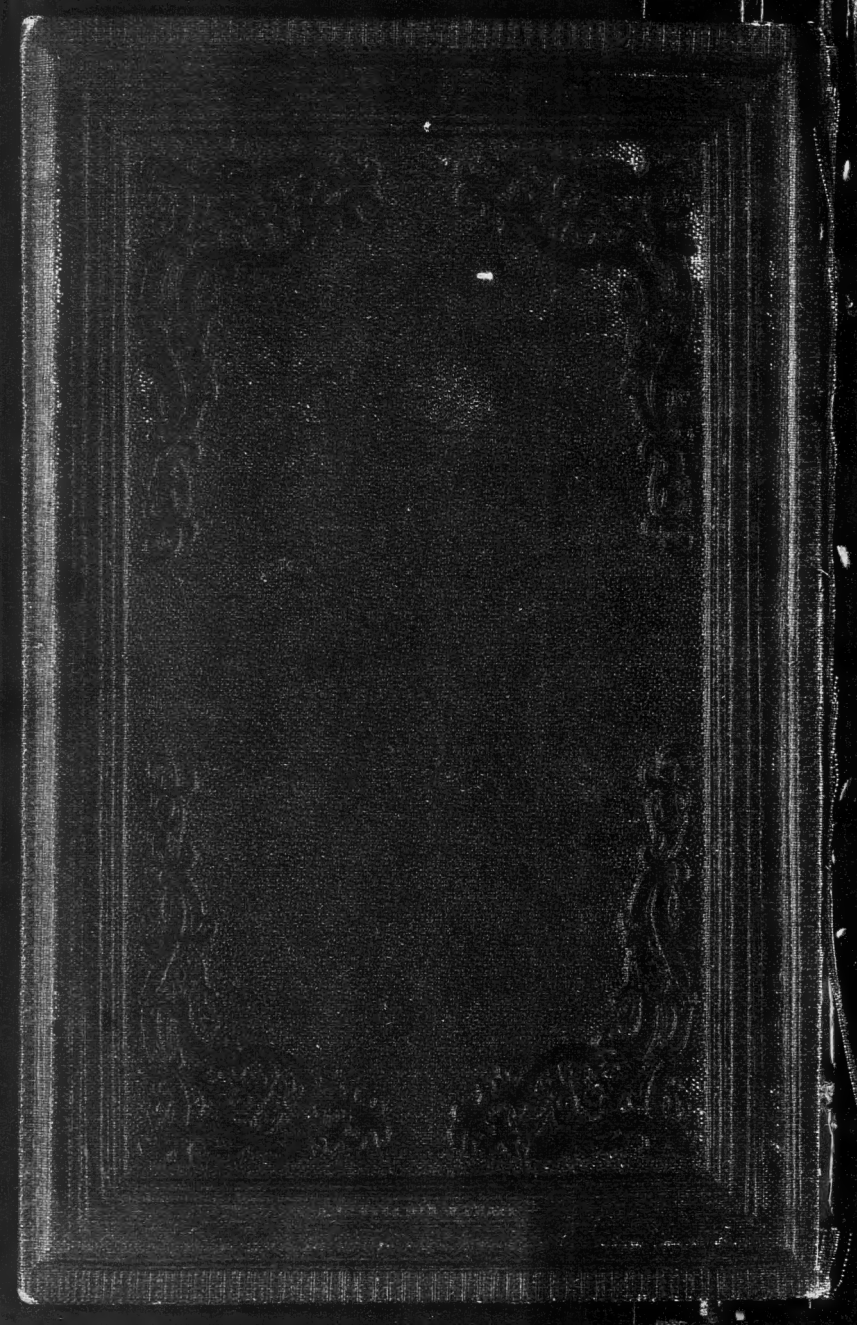
AUG 2 6 1957